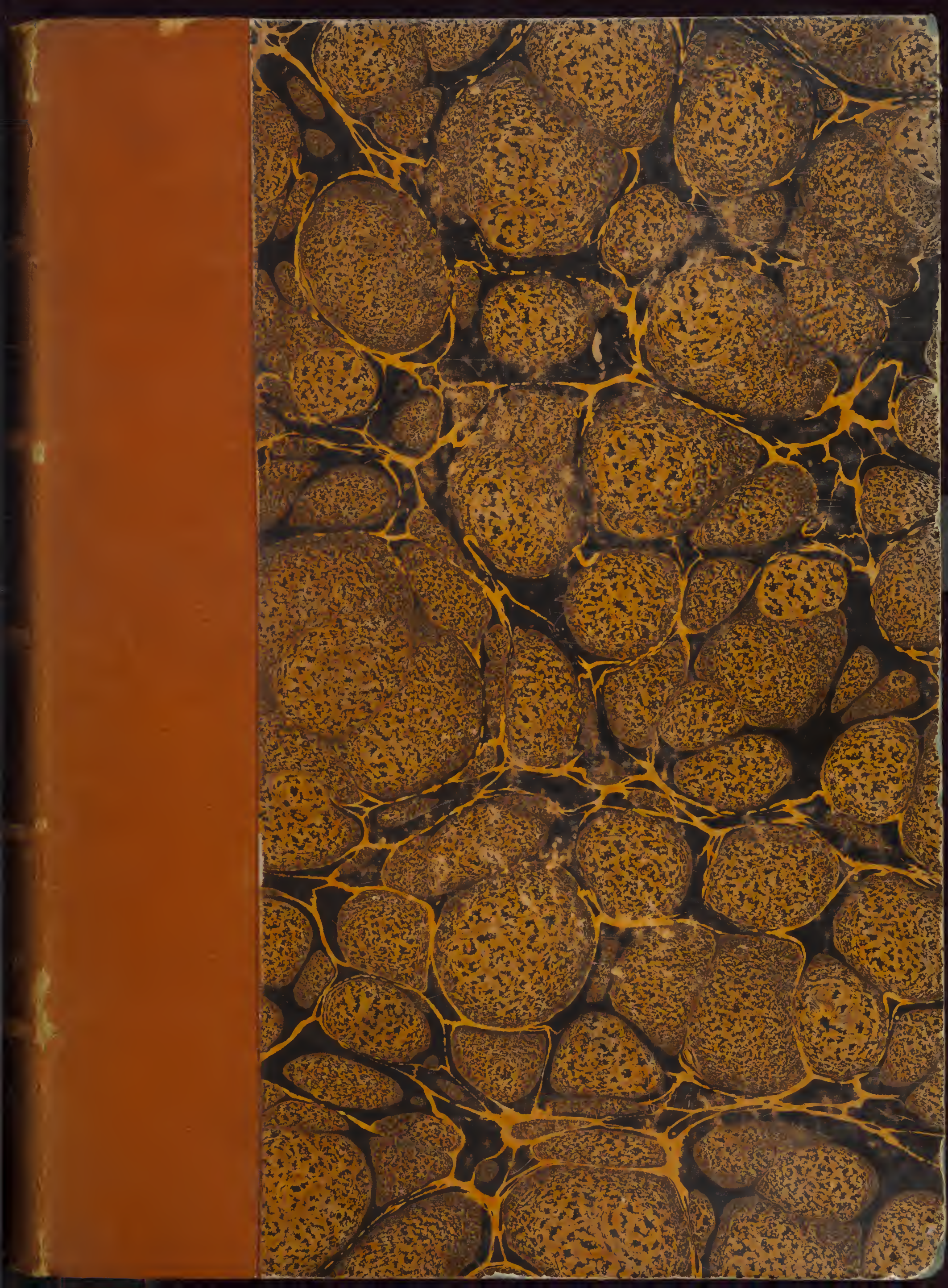






[illegible]

[illegible]

SANCTI EUSEBII
HIERONYMI
OPERA OMNIA
IN VIGINTIQUATUOR TOMOS DISTRIBUTA.



Poſt multas lacrimas, poſt caelo inhaerentes oculos, nonnunquam videbar mihi intereſſe agminibus Angelorum Epiſt. XXII. ad Euſtoc.

Zul. Zuliani ſc.

SANCTI EUSEBII
HIERONYMI
STRIDONENSIS
PRESBYTERI
OPERUM

TOMUS PRIMUS PARS PRIMA

Post Monachorum Ord. S. Bened. e Congreg. S. Mauri Recensionem denuo ad Mſs. Codices Romanos, Ambroſianos, Veronenſes, alioſque, nec non ad priores Editiones caſtigatus; quibuſdam ineditis Monumentis, aliiſque S. Doctoris lucubrationibus, ſeorſum tantum antea vulgatis auctus, Notis, & obſervationibus continenter illuſtratus

STUDIO AC LABORE

DOMINICI VALLARSII

VERONENSIS PRESBYTERI

Opem ferentibus aliis in eadem Civitate Literatis viris, & præcipue

MARCH. SCIPIONE MAFFEIO.

EDITIO ALTERA.

Ab ipſo Veronenſi Editore poſterioribus curis aucta, & recognita.



VENETIIS, MDCCLXVI.

Apud Guilelmum Zerletti.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

* *SANCTISSIMO DOMINO NOSTRO*

CLEMENTI XII.

PONTIFICI OPTIMO MAXIMO.

ANCTISSIME PATER,

Quam plane ſingulari exiſtimatione, ac felici, dum vixit, fortuna apud ſanctiſſimos deceſſores tuos Romanos Pontifices uſus eſt Maximus iſte Eccleſiarum magiſter HIERONYMUS, *tam proſperam apud*
TE

* Dedicatio Editioni Veronenſi præfixa.

TE *hodie ſortem habent eximii ejus inge-
nii fœtus, ſcriptiones iſtæ, per quas* TUO
*ille ampliſſimo Nomini commendatus quo-
dammodo reviviſcit, & conſpectus homi-
num alacrius ſubit. Cum enim Romæ,*
Ep. xv. *quæ catholicæ religionis ſedes eſt,* Chriſti
veſtem *adoleſcens ac pene puer induiſſet,
a Damaſo deinde Pontifice longe ſanctiſſi-
mo amorem tantum inivit & gratiam, ut*
Ep. cxxiii. in chartis Eccleſiaſticis *adjutor ab illo adſci-
tus, ipſius quoque nomine,* Orientis, atque
Occidentis ſynodicis Conſultationibus reſpon-
deret: *Tum Romanæ Eccleſiæ opinionem
ita promeruit, atque animum devinxit ſi-*
Ep. xlv. *bi, ut Damaſo ad ſuperos evocato,* ſum-
mo *ipſe* ſacerdotio dignus *haberetur, con-
ſentiente in ejus laudes Urbe univerſa.
Quod ille maximum inter homines decus
ac dignitatem eremi ſilentio & latebris
poſthabere ſi maluit, Eorum tamen qui
deinceps obtinuerunt, utquumque latens fu-
gere exiſtimationem, aut carere obſequio*
Lib. ii. & iii. contr. Ruffin. Ep. cxxvii. & cxxx. *non potuit; Anaſtaſii autem, cujus ſæpe
laudes proſequitur, benevolentiam uſque
adeo commodam expertus eſt, ut eo per*
Ep. xcv. & xcvii. *amicos tantummodo deferente, Origenianæ
cauſſæ patroni, ſui nempe hoſtes, damna-*
Ep. cxxxv. cxxxvi. & cxxxvii. *ti ſint. Prætereo Innocentii prolixiſſimam
adverſus eum voluntatem, datas utrinque
amiciſſimas literas, receptum contra fa-*

ctioſos

ctiosos homines patrocinio, quem ille incoleret Bethleemi locum, fugatas inde summa auctoritate violentas manus, denique prolata ad usque terrarum fines præconia: quæ sane fuerunt ejusmodi, ut Synodi Milevitanæ Patres, datis S. Pontifici literis, unum nominarent honoris caussa Filium *Innocentii* Hieronymum; *Gelasius vero, cum ille non ita pridem ad cælos evolasset, in Romano Concilio proclamarit orbi universo*, Illa sentimus, quæ Beatum Hieronymum sentire cognoscimus. *Jam vero quale Tuum est*, BEATISSIME PATER, *Hieronymiani nominis studium, quo decessores Tuos, si recte mentem interpretor, non tam æmularis, quam superas? Istud nimirum, quod eximia ejus animi monimenta, quorum aliquando virtute Christiana res stetit, novo cultu exornata in publicum ut ederentur, caussa exstitisti nescio an dicam omnium maxima. Rei memoriam mihi quidem jucundissimæ, Hieronymo autem gloriosæ nunc repeto*, BEATISSIME PATER, *quando sub Tui Pontificatus initia, cui divinitus muneri datus es, Roma jam jam profecturum me, ut comparatis ibi e Vaticana præsertim bibliotheca subsidiis, in patria commodius, huic quam parabam editioni manum admoverem, Tuisque pedibus advolutum Apostolica benedictione prosequeque-*

Ep. ad Innoc. I.

Decr. c. III.

ſequereris, ea clementia hortatus es ad laborem exantlandum, ut etiam nullam volueris maturandi operis rationem a me prætermitti. Vere autem dixero, non quo feciſſe me putem aliquid imperiis Tuis dignum, ſed ut benignitati Tuæ totum referam, ſicubi res nonnihil e ſententia ſucceſſiſſe videatur: quod in arduo facinore pertentando, Tui recordatione auſpicii excitatus, ſiquid poſſe viderer mihi, fuerim erecto animo periclitatus. Quamquam profecto, utquumque ad hæc animum non adjeciſſem, PATER BEATISSIME, *aliud eſt patrocinii genus, quod Hieronymianis lucubrationibus impertiris, meque in illis exornandis præſidio recreet. Dico ſanctiſſimam vitæ conſuetudinem ac diſciplinam, qua, ſummo quodam ac præſenti ſuffragio, quæ Hieronymus ad elidendas vitiorum ſtirpes, animoſque ad virtutem arrigendos præcepta dat, ita fide eſſe jubes, ut operoſa impoſterum nemini videri poſſint, quorum in* TE *imaginem transfers numeris omnibus abſolutiſſimam. Nam cum ad ſcientiæ ac pietatis (duo Sacerdotum arma) rationem ſpectet quidquid abs Hieronymo tractatum eſt,* TE, MAXIME CLEMENS, *finxit ipſa natura ad amplificandam ſapientiæ gloriam, bonarumque artium fines, deferendos virtuti honores & præ-*

mia:

mia: maxime vero ad rerum gerendarum prudentiam, gravitatem, justitiam, cæterasque dignas virtutes sacrorum Principe. Tuo consilio dudum imminuta sacrarum legum majestas in pristinam dignitatem ac splendorem restituitur, redduntur ordini suo singulæ Ecclesiæ partes, quæ antea vel collapsæ erant, vel labefactæ, temporum molliuntur difficultates: Tuaque vel in componendis gravissimis dissidiis summa ingenii dexteritas, vel in gerendis Christianæ Reipublicæ negotiis par magnitudo animi summæ potestatis amplitudini in omnium ore versantur. Quod si de cultu pietatis sermonem conferam, hæc porro nobilissimæ Corsiniæ Tuæ gentis pene singularis est dignitas, pietatis laude ut excellat: quæ præclarissimis jamdiu olim exemplis conspicua, exinde ab Andrea illo, qui cælos implet Divorum honoribus, præsentibus studiis Amplissimi Tui ex Fratre Nepotis Nerii Eminentissimi Cardinalis cumulatissime decoratur. Sed quæ Tui, SANCTISSIME PATER, *in hac laude sunt propria, dicendi vim omnem, nedum exornandi facile superant, insignia opera, numquam interituris monimentis consignanda: in obeundis summi Pontificatus officiis experrectus religiosi animi vigor, in sublevandis egenorum angustiis expromta liberalitas, in sacris ædibus reparandis, maxime vero ex integro erigendis magnificentia, egregium cunctis benefaciendi propositum, benevolentia, huma-*

nitas, æquitas, cæteræque hujuſcemodi laudes propemodum infinitæ, quas in hiſce magni Hieronymi lucubrationibus, ſi a longe graviſſimis rerum Chriſtianarum curis, ad illas aliquando convertas oculos, quodam velut in ſpeculo neceſſe habeas intueri. Atque eo quidem fine, quantum ingenii tenuitas dedit, magnopere ſum adniſus, ut nativa facie Tuo ſe ipſe ſiſteret throno Hieronymus, & quæ adeo temporum vitio manabant ulcera, vel cicatrice, vel ſplenio contexi; quæ multa deerant nobiliſſimo corpori membra, aut disjecta pridem collegi, aut in lapſum jam prona ultimum, fortunæ injuriis præripui. Tu vero, BEATISSIME PATER, *quando probe intelligis, non jam divina ipſa monimenta, quæ & ſponte complecteris, & ſuſpicis imitatione, ſed quam ego in illis expoliendis impendi operam, Tuo proprie nomini ac patrocinio commendari; hanc ipſam, ſi quid auguror, benigno animo excipies: ac mihi, ſtudiiſque meis, quam ſperare ex benignitate Tua licet, opem, promerente Hieronymo, non denegabis. Sic vovet Apoſtolicam Benedictionem ſupplex efflagitans*

SANCTITATIS TUÆ

Humillimus & obſequentiſſimus
ſervus ac filius

DOMINICUS VALLARSIUS P. V.



PRÆFATIO GENERALIS.



AXIMUS Ecclesiarum magister HIERONYMUS, si vitæ disciplinam, virtutum exempla, rerumque gestarum gloriam inspicias, totum longe lateque sui admiratione & cultu terrarum orbem implevit: si decus eruditionis, & laudem, divinique propemodum ingenii monimenta, nullus ferme est inter Ecclesiæ Latinæ Patres, qui tantam de se quantam ille sapientiæ famam reliquerit apud posteros. Exinde a quarto Christi sæculo, quo medium præter labente, figere stilum cepit, suisque animi fœtibus judicia hominum subiit, ad hanc usque ætatem post fere quindecim sæculorum decursus, primus adeo in exponendis Scripturis est habitus, ut nemo tamen in cæteris quæ ad illas pertinent disciplinis, (pertinent vero illustriores omnes) ejus præstantiam superaverit, pauci admodum attigerint. Neque enim, quod cæteris ferme usuvenit, unius ille gentis eruditione contentus, illam modo coluit, in quam primum incubuisset; sed post Latinam in studiis literarum industriam, quidquid bonarum artium docuit mater Græcia, quidquid Hebræorum, aliarumque ex Oriente gentium vetustissimarum linguis est proditum: inque his omnibus non sacra modo, sed etiam humana dogmata studiose assequutus, semper conjunxit, & monimentis amplissimis exornavit. Sunt adeo in omnium libris, qui deinceps sacris præcipue literis inclaruerunt, de illius eximia eruditione testimonia tam luculenta atque insignia, ut præclariora haud facile de alio quopiam invenias, tot vero ac propemodum innumera, ut neminem fuisse existimem unoquoque sæculo, qui laudem scientiæ aliquam obtinuerit, & Hieronymiani nominis splendore sibi famam non aucuparit. Quorum ego singulas auctoritates percensere si velim, modum non teneam, & frustra sim: contra si aggrediar ipse sollertissimum Auctorem, post tanti nominis viros, studiosis lectoribus commendare, nimium mihi

Hieronymi operum præstantia.

ſortaſſe videar tribuere. Ecquis enim tandem eſt, qui illum vel ad ſublimia impetu quodam ſe ſe attollentem perſequi mentis acie, vel in profunda penetrantem myſteria animo comprehendere, tanta jugiter diſciplinarum varietate circumfluentem explicare, denique ſermonis dignitate atque elegantia pene ſingulari excultiſſimum repræſentare ſe poſſe putet?

Novæ editionis neceſſitas.

2. Sed neque iſtud propoſitum mihi eſt, hancque rem tantum attigi in ſpeciem, ut ad ea quæ dicenda ſunt, viam munirem. Si enim quanto Scriptoris alicujus opera vel doctrinæ merito, vel nominis celebritate pluribus antecellunt, tanto majori ſtudio continuo eſt enitendum, ut quam perfectiſſime per hominum conatus licet, in lucem prodeant, nemo profecto ſit eruditionis homo cupidus, qui hanc in primis magno Hieronymo impendi operam oportere æquo animo non fateatur. Sit igitur de S. Doctore, deque Eccleſiaſticis præcipue ſtudiis benemeritus, qui ejus opera tametſi haud fortaſſis male prius expolita incudi reddiderit. Quod ſi aliter illa ſe habeant, & vel temporum vitio, vel eorum, cæteroqui doctorum hominum culpa, qui in illis evulgandis, ſive etiam exponendis prima fecerunt veſtigia, ſive, ut opinor, utrorumque, ab ea perfectione plurimum diſtent, quæ par eſt illis, ne fructus lectu debitus intercipiatur: jam non parum utilem tuliſſe laboris fructum ille putandus ſit, qui ad novam ex integro editionem exornandam vires omnes contulerit, ſed rem præſtitiſſe quæ in uſus cedat, utilitatemque literatorum, maxime neceſſariam. Age vero editiones ad id uſque temporis elaboratas invenuſtas eſſe paſſim & mancas, facile quiſquis intelliget, qui non plane oſcitantem animum adjiciat. Cum ſit enim utile in primis & commodum, ſcripta penes ſe habere omnia ſimul collecta, quæ ab uno eodemque Auctore profecta ſunt, multa e contrario in Hieronymianis deſiderantur, eaque omnium fere præſtantiſſima, quæ ex aliis iiſque diverſi inſtituti libris repetere non ſine gravi temporis jactura, & comparare non ſine magnis impenſis neceſſe ſit. Nihil dico de aliquot ineditis antea, quorum ab Eraſmiana collectione ad hanc uſque diem nulla penitus acceſſere: ſive quod illa in Bibliothecis, in quibus maximo rei Eccleſiaſticæ & literarum impendio latebant, non ſatis anxie fuerint conquiſita, ſive quod effugerint diligentiam. Enimvero ipſa quæ ſæpius recuſa ſunt, ac ſtudioſorum teruntur manibus, labes deformant quamplurimæ: falſæque lectiones, ac menda qua veterum amanuenſium, qua recentium criticorum occurrunt, quæ legentium profectui, quanto impedimento ſint, ii probe norunt qui in ejuſmodi ſtudiis verſantur. Ad hæc loci plerique difficiliores tenebris uſque hodie obſidentur, pluresque alii lectorem in tranſverſum rapiunt, maxime cum fuerint, ſintque adeo poſtrema hac ætate homines haud illiterati, qui errores Hieronymo, quos ipſe minime omnium admiſit, audeant impingere, & nondum purgata culpa, immo ſublata calumnia, doctorum vulgo fortaſſe imponat.

Quibus de cauſſis novam editionem aggrediamur.

3. Hæc ego, ne quis me exiſtimet, incommoda replicare ea cauſſa, ut doctiſſimis viris, qui in recognoſcendis Hieronymi ſcriptis deſudarunt, laudem imminuam, cum ante hos ferme ſeptem annos admodum adoleſcens eorum lectioni totus incumberem, meo ipſe periculo ſum expertus. Sæpe etiam cum doctis viris, qui in hac ipſa urbe ſunt magna mecum ſtudio-

ſtudiorum ſocietate conjuncti, verba faciens, quo pacto loci haud ſane pauci reſtitui posſent, defectuſque ſuppleri, ut illis quidem videbatur, non infeliciter indicavi. Hinc vero novam editionem ut aggrederer, & quæ ad illam opus eſſent conferrem, adhortabantur: maxime cum deprehendiſſent, paſſim in Italiæ Bibliothecis deſiderari exemplaria eorum operum, quæ poſt Pariſienſem PP. Benedictinorum editionem per ferme annos quadraginta nullibi recuſa ſunt; nec illa tamen ut abſque examine, ac ſtudio deſcriberentur, quæ ſordida typographorum aliquot ignavia eſt, ſuſtinerent. Tergiverſanti autem mihi, cauſſaſque nectenti ex cauſſis, hoc ut ne facerem, occurrit Illuſtriſſimus Veronenſis Eccleſiæ Archipresbyter Joannes Franciſcus Muſellius, qui ad reliquas laudes eximiam ad promovendas literas, atque adverſum literatos favorem ac benignitatem adjungit, tamque utile propoſitum in nihilum reſolvi minime paſſus, quidquid neceſſe eſſet, qua conſilio, qua opibus, qua libris, qua auctoritate, præſtiturum ſe ultro pollicitus, cepit continuo exhibere. Juſſit ille mihi, & qua eſt humanitate vehementer etiam adhortatus eſt, in me curam omnem novæ editionis adornandæ ut ſuſciperem, tum ii, quorum intererat Hieronymum ſplendido ornatu prodire, vel quos aliqua rerum mearum cura tangebat, ne demandatam provinciam reſpuerem, mihi magnopere auctores erant. Horum itaque hortatibus incitatus, maxime vero ſpe illectus præſidii, ex quo futurum confiderem, ut non exiguum ad Eccleſiam, bonaſque literas emolumentum, ad S. Patris vero doctrinam lux atque ornatus poſſet accedere, tantum onus, non meis certe par humeris, ſubire tamen alacri animo non dubitavi. Enimvero pro virili ſtudioſorum profectui occurrere eſt animus, quibus ſi opella hac noſtra aliquid prodeſſe potuimus, libentiſſime devovimus; ſin minus, doctiorum hominum ingenia, ut meliora conferant excitaverimus.

4. Jam vero antequam dico, quid illud laboris ſit, quod mihi in hac Sparta exornanda propoſui, quædam enucleatius dicenda ſunt de antiquis collectionibus tum iis quæ in Mſſ. aſſervantur, tum aliis multo inſignioribus, quæ poſt Typographicam artem prodierunt: notandumque paucis quid ante nos alii præſtiterint. Ipſa deinde explicanda indoles Hieronymianorum operum, eorumque delibanda notitia, quæ reapſe interciderunt: deque aliis pluribus agendum paulo fuſius, quæ communi quidem judicio putantur eandem ſubiiſſe fortunam, minime vero nobis videntur fuiſſe elucubrata. Hinc enim plus fortaſſe lucis accedet atque utilitatis edioni noſtræ, quæ totum quidquid Hieronymianum eſt, expendat, & complectatur. Denique quibus nos ſimus auxiliis uſi, quo propoſito, quo ordine, quave methodo in textu ac notis profecerimus, breviter exponendum. Hujuſce Præfationis pars triplex

PARS PRIMA

In qua de mſſ. deque editis Collectionibus agitur ſingillatim.

5. Id ferme eſt Hieronymianis ſcriptionibus peculiare, ut cum avidiſſime exciperentur, eſſent ſtudioſi homines eo ipſo tempore quo ſcribebantur, inſcio Auctore curarent ſedulo, publicam in lucem ut ederentur. Epiſtola in noſtra recenſione XLVIII. ad Pammachium, quam pro ſuis contra Jovinianum libris S. Doctor inſcripſit, hanc ſuorum ipſe operum celebri- Manuſcripta Operum Hieronym. collectiones.

lebritatem in vulgus dum partim amicorum ſtudiis, partim æmulorum invidiæ tribuit, luculentiſſime conteſtatur: *Non ſum*, inquit, *tantæ felicitatis, quantæ plerique hujus temporis Tractatores, ut nugas meas, quando voluerim emendare poſſim. Statim ut aliquid ſcripſero, aut amatores mei, aut invidi diverſo quidem ſtudio, ſed pari certamine in vulgus noſtra diſſeminant.* Eodem alibi ſenſu, qui nec raro occurit, vel probat ſua quæ ſcripſerat, publici juris ut fierent, vel * *temerario editionis honore* dolet vulgata. Vide in hanc rem Epiſtolam ad Deſiderium in hac editione XLVII. Sed illa præ reliquis notiſſima eaque rurſum copioſior recenſio eſt, quam Lucinii Bœtici notariis ipſe permiſit. *Opuſcula mea*, inquit, eidem Lucinio reſcribens Epiſt. LXXI. n. 5. *quæ non ſui merito, ſed bonitate tua, deſiderare te dicis, ad deſcribendum hominibus tuis dedi, & deſcripta vidi in chartaceis codicibus, ac frequenter admonui, ut conferrent diligentius, & emendarent. Ego enim tanta volumina præ frequentia commeantium & peregrinorum turbis relegere haud potui.* Hinc porro ſuppetunt hodienum mſſ. codices, qui ad Hieronymi ætatem proxime accedant, ſæculo nempe ſexto, vel ineunti ſeptimo adſcribendi, cujus antiquitatis duo certe in Veronenſi Bibliotheca aſſervantur, qui ejuſdem ut ita dicam inſtituti opuſcula complectuntur eo ſtudio atque ordine, rerumque, ac lectionum delectu, quem ſuperare in hac literarum luce neoterici editoris diligentia vix poſſit. Interdum etiam ejus, qui in illis recognoſcendis induſtriam ſuam probaverat, calligraphi aut ſtudioſi inſcriptionem invenimus, præcipue ex Monachorum cœtu, quorum hoc ferme erat inſtitutum, ſanctorum Patrum libros deſcribere, eorumque editiones concinnare. Unam e multis, eamque omnium quæ occurrerint antiquiſſimam lubet exhibere. Eſt illa Urſicini cujuſdam noſtræ hujus Veronenſis Eccleſiæ Lectoris, quam ille parvo codici ex Hieronymianis lucubrationibus S. Pauli primi Eremitæ vitam continenti, cum Conſulari etiam epocha adpoſuit, quæ annum deſignat quingenteſimum decimum ſeptimum. Nondum ſcilicet centum exacti anni erant a S. Doctoris morte, nec ſcio equidem, ſi alium quempiam tantæ vetuſtatis alicubi gentium ſit invenire. Hujuſmodi autem eſt nota, quam ut eruditi ſæculi ingenio obſequar, pro ut illa ſe habet religioſiſſime repræſento. PER. SCRIBTVS. CODIX HEC SVB DIE KAL. AVG. AGAPITO V̄C̄C̄ INDI DECIMÆ PER VRSICINUM LECT. ECCLESIÆ VERONENSIS. Porro ex his qui in colligendis atque emendandis Hieronymi ſcriptis bene præ ceteris meruerunt, primas obtinet Caſſiodorius, qui ſingula facile recognovit, inque armariis repoſuit diligentiſſime. Nil ferme aliud loquitur totus ille *de inſtitutione divinarum literarum* liber, quem veluti ad inſtruendam Patrum Bibliothecam compoſuit. Sequiori ævo plurimam a nobis gratiam inierunt Hieronymocentones multi, ac præcipue Hrabanus Maurus, qui integros ejus libros totidem verbis deſcripſit, eaque induſtria meliorem ſæpe lectionem ſervavit. Deinceps ut alia prætercam ſtudioſorum exempla, inſigne illud eſt ſub XI. ſæculi finem Guigonis majoris Carthuſiæ prioris V. quod ipſe epiſt. ad Fratres Durbonenſes narrat. *Epiſtolas*, inquit, *B. Hieronymi, quotquot potuimus undequumque quæſitas, & pro conceſſa a Deo facultate, mendaciis expurgatas in unum grande volumen redegimus. Abſcidimus autem ab eis quaſdam, quas vel ex aliorum*

* Quintiliani phraſis & verba Procem. lib. 1.

ſic.

Docto-

Doctorum scriptis, vel ex stili, sententiarumque distantia, titulo tanti viri comperimus indignas. Quam ipse epistolam, *ne sine rationabili caussa apud imperitos suo videretur numero minuisse* Hieronymianas elucubrationes, in voluminis fronte jubet collocari. Secutis temporibus plures hujusmodi alias, quas manuscriptas editiones appellare liceat, passim invenias in Bibliothecis: certum quippe est, nullius Auctoris tam obvios esse, quam Hieronymi mss. post XII. sæculum libros, confluente in ejus studium orbe propemodum universo. Utinam vero amanuenses & Critici non aliquid licentiæ in illis describendis sumsissent sibi, neque pro reconditiori sensu proprium aliquando substituissent, aut glossas adposuissent ad libri album, quæ postea veris expunctis lectionibus obtinuerunt.

6. Sed ut ad illas editiones veniamus, quæ proprie typis excusæ sunt, ab ipsis usque primordiis Typographicæ artis invenias præstantes aliquot viros, qui illis adornandis magnopere desudarint. Cum vero innumeræ passim, & vario tempore, præcipueque Epistolarum, quibus Opuscula admiscebantur, editiones prodierint, non singulas fastidiose recensere aut animus, aut operæ pretium est; sed illas dumtaxat, quæ cum aliquo sacrarum literarum atque eruditionis compendio ad manuscriptorum adornatæ fidem, vel denuo recognitæ, non ex prioribus exscriptæ sunt. Principem locum Romana obtinet, quam anno MCCCCLXX. non ita pridem abs Theodoro Lælio Interamnensi, postea Tarvisino Episcopo collectam, sub Paulo secundo Veneto Andreas Aleriensis Episcopus, & Vaticanæ Bibliothecæ custos elegantissime concinnavit. Eandem & biennio antea, quod tamen rarissimo occurrit, inscriptam Catalogi aliquot præferunt, nos in Novariensi Bibliotheca vidimus, & in Colbertina asservari Simonius tradit. Editor de re literaria optime meritus, qui in aliorum quoque Auctorum recognitione se antea exercuerat, quid in hac Hieronymiana sibi negotii datum sit, quidve ipse consilii ceperit, in præfixa ad Pontificem epistola declarat. *Nuperrime*, inquit, *Divi Hieronymi libellos, Epistolasque perplures, mendose satis scriptas, & ex diversissimis codicibus prius collectas in certum ordinem a doctissimo, & optimo Patre Tarvisino Episcopo redactas, qui apud tuam Sanctitatem, dum in mortalibus ageret, Apocrisarii munus Referendarii cum magna commendatione semper implevit, amici quidam ad me delatas poposcerunt, ut mea diligentia emendatiuscule redderentur, quo minore difficultate legi possent.* Atque id quidem multa se fide ac diligentia præstitisse in Latino contextu profitetur. De Hebræis autem vocibus quæ passim occurrunt, *Missa*, inquit, *Hebraica feci, recogitans in suo quemque volumine illa esse, si licuerit, & voluerit, suppleturum.* De Græcis vero continuo subdit, *Restabant cognitu necessaria in primis Græca, sine quibus, ut præcipua fere Latinorum volumina, nullo modo hujus sacratissimi Doctoris legi scripta ad intelligendi profectum poterant. In his igitur nequaquam omittendis tum alios quosdam laude viros & memoria dignos consului, tum cum primis meum doctissimum, humanissimumque Theodorum Gazam.* Et paulo post, *Absque Theodoro meo non magis quicquam aggredior, quam absque meo genio.* Denique quod multa quæ Hieronymum auctorem non habebant, inseri conniventibus oculis, toleraverit potius, quam consenserit, factum excusat, ut nonnullis amicorum serviret. Prodiit Editio

Editio prima Romæ.

tio ex ædibus Maximorum, quorum ſane plurimum laudanda eſt opera. Eam ſtatim ſecutæ ſunt aliæ multæ, quin immo eodem anno 1470. Moguntiæ per Petrum (alii *Patrem* legunt) Schoeffer de Gernsheim: tum Venetiis ſexennio poſt Antonii Bortholomæi ſtudio: quam triennii intervallo ſequitur alia Romæ elegantiſſima, eaque rurſum recognita per Ven. virum Georgium Laurentium de Herbipoli: deinde anno inſequenti Parmæ, quæ omnium ſplendidiſſima editio eſt, auctior aliquot Tractatibus, & Epiſtolis, & poſt quinquennium Norimbergæ: denique aliæ innumeræ, quas ſedulo colligere nihil intereſt noſtra. Unam modo addimus anni MCCCCXCVI. die VII. Januarii abſque loci nomine, aut editoris, quæ penes nos eſt, eaque utimur ſæpe, quod ex integro ad mſſ. fidem, tametſi infinitis erroribus ſcateat, expreſſa videatur.

Commentarior. aliorumque operum editiones antiquæ.

7. Atque hæ quidem editiones non niſi Epiſtolas, & Tractatus recenſent; Commentarios enim *in Sacram Bibliam* (ſic enim inſcribuntur) primum e ſitu & ſquallore redemptos exhibet Norimbergenſis editio anni 1477. & biennio poſt Colonienſis alia, tum Veneta anni 1498. quam Joannes, & Gregorius de Gregoriis excudere. Cæterum etiam hoc titulo: *Expoſitiones in Vetus & Novum Teſtamentum*, ſed abſque impreſſoris notatione, aut loci, aut tandem anni quo excuſi ſunt, duobus in folio tomis memorantur. His partes aliæ addi poſſunt Hieronymi operum, quæ ſeorſim, aliiſque rurſum in locis prodiere. Hujuſmodi ſunt ex Origene Homiliæ aliquot, & in Canticum Canticorum anno 1475. Baſileæ, ut opinor, atque anno inſequenti Norimbergæ: Vitæ Sanctorum Patrum Ægyptiorum, atque eorum qui in Scythia, Thebaide, ac Meſopotamia morati ſunt, ex quibus tamen non niſi tres illæ notiſſimæ, Pauli, Malchi, & Hilarionis ex Auctoris noſtri calamo profecerunt; quæ rurſum editio occurrit quinquennio poſt, aliaque eſt, ut videtur, vetuſtior multo ſine typographi, anni, aut loci inſcriptione. S. Pachomii Regulam primum Romæ edidit Achilles Statius an. 1575. Sed alia hujuſmodi haud pauca vel ſeorſum, vel aliorum Auctorum ſcriptis admixta labente ſæculo decimoquinto inveniuntur. Neque vero de Chronici editionibus quidquam attigimus, quas in Præfatione ejus libri ſingulas ab illa Bonini Mombritii ad poſtremam uſque recenſebimus.

Univerſæ imperfectæ.

8. Porro neque per otium licet, neque operæ eſt pretium editiones iſtas expendere, & vocare ad calculos. Doctis quidem viris, ipſiſque typographis, qui hanc ſibi provinciam ſuſceperunt, laudem haud velim invideri; ſed optandum fuiſſe ajo, ut quemadmodum ſumtibus non parcebant, ut de ſacrarum literarum ſtudioſis bene quod poterant, mererentur, ita ex variis archetypis lectiones expreſſiſſent, neque id ſibi tantum negotii datum eſſe exiſtimaſſent, ut ſumto in manus uno veteri quod nanciſci poterant exemplari, illud accurate redderent, aut ſi qua minus recte habere viderentur, privato judicio, quodque pejus eſt, inſcio lectore, immutarent. Nam ita quidem uſuvenit in Latino contextu; in Hebræis autem verbis, quorum ſupplendum ſpatium vacat, minus peccatum eſt, quam in aliis quæ tamen raro occurrunt, quæ Latinis literis bono quidem conſilio, ſed mendoſa lectione, repræſentantur. Græca etiam vocabula conficta ſunt paſſim ac depravata.

9. Sed

9. Sed meliora forte ex ejus ætatis ingenio minime erant expetenda, quæ haud multo poſt, an. ſcil. 1516. Eraſmus Roterodamus implevit. Hic non unius modo aut alterius libri, ſed collectioni operum omnium adornandæ manum primus admovit, doctuſque longo pridem uſu veterum ſcripta expolire, variis conquiſitis undequumque mſſ. exemplaribus, ſingula recognovit, acri judicio expendit, argumenta ad lucem Tractatibus atque Epiſtolis fœnerandam præfixit, denique ſatis eruditis ſcholiis notiſque illuſtravit. Quin etiam quæ erant, ementito Hieronymo, innumera aliorum ſcripta germanis operibus admixta incredibili rei literariæ damno, primus ille ſubmovit, non ſine acri examine, & cenſuris ſingulas fere lucubratiunculas breviter atque erudite perſtrinxit, tum perſonatos ſcriptores de nomine indicavit, aut certe iiſdem cum Hieronymo auſpiciis in medium procedere, & eodem cum illo uti lare vetuit. Univerſum opus in novem in folio tomos digeſſit, genuinas epiſtolas, atque opuſcula tribus prioribus dedit, quarto adſcititia: duobus aliis Commentaria in Prophetas omnes adtexuit: ſeptimum atque octavum, ſi in Eccleſiaſtem Commentaria, atque ex Hebraica veritate Pſalterium excipias, ſuppoſititia congeries accrevit: demum ultimo quæ ad Novi Teſtamenti expoſitionem pertinent, falſa cum veris ſimul immiſcuit. Par fratrum Amerbacchiorum Bruno & Baſilius, juncto patre eorum Joanne, ſymbolam tanto operi contulerunt, iique rurſus fatentur ex animo, id negotii, οὐκ ἄνευ θίσεως, quod ajunt, ſe confeciſſe; ſed adjutos opera doctiſſimorum hominum, quos ex omni Germania Joannes acciverat, & præcipue Joannis Reuclini, qui in Hebraicis nonnulla repoſuit, & Cononis Norimbergenſis, qui in Græcis & Latinis pleraque caſtigavit, & Gregorii Reiſchii, denique Conradi Pellicani Rubenquenſis, cujus auſpicio potiſſimum res peracta eſt. Baſileæ primum typis Frobenianis editio hæc prodiit, quæ plauſibus eruditorum, ſed eorum maxime qui ab Eccleſia Romana deſciverant, ita excepta eſt, ut decennio poſt ab eodem Eraſmo recognita ibidem, & Lugduni, & Pariſiis, & Baſileæ tertium, atque alibi ad annum uſque 1565. ſæpiſſime; quin etiam ante hos ferme quinquaginta annos Lipſiæ, tametſi Francofurti ad Mænum inſcribatur, recuſa ſit. Et nemo quidem ex eo labore laudem Eraſmo debitam inviderет, ſi ab effreni illo, & projectæ temeritatis abſtinuiſſet cacoethe, carpendi ſanctiſſimos Patres, ut ſibi gloriam aucuparetur, quos ſicubi etiam impenſe laudat, de induſtria facit, ut poſtea minus invidioſe & ſuimet cum laude magis admordeat. Si in ferendis cenſuris, a ſacrarum rerum injuria temperaſſet, neque inanibus ſæpe conjecturis ita permiſcuiſſet tum aliorum veterum Patrum, tum Hieronymi ſcripta, ut niſi poſteriorum Theologorum contraiviſſent ſtudia, de Eccleſiaſtica traditione vix certi aliquid ex ejus ſententia conſtitui poſſet. *Editio Deſider. Eraſmi.*

10. Sed præterea adeo non viſa eſt doctis viris legitimam adtigiſſe perfectionem Eraſmiana editio, ut non minus Eccleſiaſticæ doctrinæ, qnam rei literariæ intereſſe arbitratus ſit novam adoriri Marianus Victorius Amerinus Preſbyter, poſtea Reatinus Epiſcopus. Hic denuo conquiſitis diligentiſſime per Italiam mſſ. ἀντιγράφοις, & præcipue Florentia & Brixia, ne dicam de Romanis, quæ præſto erant, præſidio & auſpiciis immortalis memoriæ viri Cardinalis Moronii, cui primas laboris ſui defert, quam ſuſceperat Spartam, ornavit *Editio Mariani Victorii.*

ſatis. Tres priores tomos anno 1565. elegantiſſimis Manutii typis emiſit; quos Pio IV. inſcripſit. Ex his (quam partem Hieronymianorum operum Eraſmus proprie recognoverat) tot menda, totque hallucinationes, quæ partim imperitia, partim incuria irrepſerant, ſuſtulit, ut affirmare non dubitet, ſe loca plus minus mille & quingenta reſtituiſſe, quæ vel ſua ille manu maculaverat, vel tempore corrupta, reſtituere ex rerum imperitia haud potuerat. In ſcholiis vero quæ ad calcem adjecit, copioſe ſatis lectionum quas repoſuit rationem, earumque varietatem e mſſ. ediſſerit, illuſtratque perplures locos qui ſibi luce indigere videbantur. Nec minori reliquos tomos diligentia proſequutus eſt, quos anno 1517. & inſequenti vulgavit ejuſdem Manutii prælo, & ſecutis Pontificibus Pio V. & Gregorio XIII. dedicavit. Parem ex illis errorum multitudinem ſuſtuliſſe ſe profitetur, pares ignorantias confutare, ſive quod Amerbachii fratres judicii admodum exquiſiti non fuerint, ſive qui illis operam ſuam commodabant, cum ab Eraſmi filo ac mente diſcedere non liceret, rem perfunctorie objerint, ut ſæpe fit in iis quæ alieno nomine laborantur. Hæc itaque Editio, quamquam neque Eraſmiana recenſione copioſior ſit, & nihil ferme diſtet ab illo ordine, eſt tamen illa multo accuratior, ipſis, qui hodienum ſuperant, Eraſmi patronis minime diffitentibus. Statim atque abſoluta eſt, ubique locorum obtinuit, ſæpiuſque repetita eſt variis in locis: in primis Antuerpiæ an. 1578. ipſius Victorii ſecundis curis recognita, tum Pariſiis anno inſequenti, & 1602. & Coloniæ 1616. nec enim omnes inſtructo catalogo colligere eſt animus.

Eadem doctorum aliquot hominum acceſſionibus locupletata.

11. Quæ expendi paulisper meretur eſt Pariſienſis altera anni 1623. cui variæ obſervationes emendationeſque aliorum doctorum hominum acceſſerunt. Sunt autem hujuſmodi. Difficilia Hieronymi loca per Franciſcum a Meſſana illuſtrata. Ferdinandi Veloſilli Lucenſis Epiſcopi advertentiæ Theologicæ, ſive in S. Patris opera animadverſiones Scholaſticæ Theologiæ. Federici Morellii obſervationum, & emendationum Diatriba. Lælii Epiſcopi Balneoregiani emendatio inſignis Hieronymiani loci. Tum eruditæ Henrici Gravii in CII. epiſtolas, & librum de Scriptoribus Eccleſiaſticis, nec non Frontonis Ducæi Notæ, quæ philologica in primis feliciter dicuntur expedire: denique Latini Latinii emendationes & conjecturæ ex ejus Bibliotheca adſciſcuntur. Commentationes iſtas doctorum hominum, quæ ſupplementi quamdam vicem Victorianæ diligentiæ præſtare viſæ ſunt, repetunt editiones aliæ intra vicennium Pariſiis ac Venetiis recuſæ; ſed Francofurtienſis, ſive Lipſienſis illa, ante hos ferme quinquaginta annos elaborata, cujus ſupra meminimus, ipſi Eraſmiano codici ejuſque notis, & ſcholiis adtexuit, quam Fridericus Ulricus Callixtus, & Adamus Tribbechovius, qui operam ſuam commodarunt, in duodecim tomos partiti ſunt.

Nihilominus in Hebraicis potiſſimum falſa.

12. Conlatis tot eruditorum hominum ſtudiis, numeris tandem omnibus abſolutam eorum operum editionem, ſiquis modo ſibi perſuadeat, quam longiſſime diſtet a veritate. Ut enim cætera bene eſſent, quæ perperam multa ſunt, præcipuus tamen Hieronymianæ lectionis fructus, iſque lectu facilis perverſa hominum cura intercipiebatur. Dico Hebraicarum vocum, quibus univerſum Hieronymi opus tertio quoque verbo diſtinguitur, lectionem anti-

quam,

quam, eamque Latinis expressam literis, pro qua recentiorem Massorethicam continuo editores obtruderunt. Scitum inter utramque quantum intersit, & quanto interioris eruditionis, & sacræ doctrinæ damno mutatio isthæc vertatur, cum neque S. Doctoris judicium de variis vocabulis Hebraicis, ac Scripturæ locis, neque veterum Græcarum translationum, quarum ille fragmenta subdit, convenientia, neque tandem ipsas Judaicas traditiones, opinionesque de Hebraicarum vocum significatione, ac locorum Scripturæ sententia, liceret sæpe intelligere. Idque olim quidem doluerant doctissimi viri Drusius & Morinus, quorum primus in Quæst. Heb. l. 3. c. 75. *Dupliciter*, inquit, *erratum a nuperis correctoribus in Hieronymo, primum in eo quod characteribus Hebraicis scripserint, quæ Hieronymus Latinis scripserat: deinde quod mutata vetere lectione, pro ea novam ac Hieronymo incognitam posuerint*. Alter Exercit. Bibl. p. 108. *imprudenter admodum Hebraica nomina Latinis literis scripta*, queritur fuisse sublata, *& in eorum locum Hebraica Hebraicis literis & Rabbinicis punctis descripta reposita*. Paria habet Isacus Vossius de Sybillinis Orac. c. 16. aliique plures, quibus melior est menti sententia.

13. Huic proinde malo potissimum ut occurrerent celeberrimi Parisienses Monachi Benedictini e Congregatione S. Mauri, quorum in restituendis Sanctorum Patrum scriptis numquam satis laudari posset industria, duobus e suo cœtu clarissimis alumnis Domno Joanni Martianæo, & Domno Antonio Pougetio recognoscendi iterum ac restituendi Hieronymiana opera provinciam demandarunt. Martianæus, ut susceptæ novæ editionis periculum faceret eruditis, an. 1690. continuo vulgavit *Hieronymi Prodromum*, quo epistolam ad Sunniam & Fretelam locis haud sane paucis restituit, in primis vero germanam antiquam vocum Hebraicarum scripturam e MSS. expressit. Primus autem operum tomus anno prodiit 1693. grande volumen, quod *Divina Bibliotheca* inscribitur, *antehac inedita*, complectens translationes Latinas Veteris ac Novi Testamenti cum ex Hebræis, tum e Græcis fontibus a Hieronymo derivatas. Equidem si Psalterium ex Hebraica veritate excipias, nova isthæc universæ operum collectioni moles accrevit; sed puto veteres editores, cum Latina hæc versio locis non usque adeo multis a Vulgata Bibliorum editione distet, eaque in omnium manibus sit, jungendam Hieronymianis lucubrationibus non existimarunt. Sed hac de re, deque ipso opere multa suo loco dicenda erunt in ejus libri Præfatione, ne ab instituto divagari nunc longius necesse sit. Post annos sex, nempe 1699. prodiit secundus tomus unius Martianæi studio elaboratus, neque enim Pougetii, aut alterius meminit. Complectitur hic libros Hebraicorum Nominum, & Locorum, Quæstiones quoque Hebraicas in Genesim, quibus duodeviginti epistolæ ex iis quas Criticas vocant, subnectuntur, Commentarium in Ecclesiastem, duasque Origenis homilias in Cantic. Canticorum, quas Latine Hieronymus explicavit: denique Appendicem, quæ supposititia quædam scripta, ut Quæstiones in Regum & Paralipomenon libros, Commentarios in Jobum, & Breviarium Psalterii, continet, ne de levibus aliis scriptiunculis & epistolis dicam. Editor in Prolegomenis quod novam hanc plane incongruam instituit disponendorum operum œconomiam, probare ex eo nititur, quod

Editio PP. Benedictinorum sive D. Joannis Martianæi.

 Cano-

Scripturarum, qui primus tomus eſt, reliquas Hieronymi ſcriptiones reſpondere, ad eumque referri ordinem præſtet. Eſt ne vero qui neſciat, epiſtolis illis ridicule admodum commentarii vices ſuppleri, quin immo incredibili confuſione nativum ordinem Epiſtolarum Commentariorumque præverti? Sed hæc quoque alibi. Tertius exacto quinquennio ſive anno 1704. lucem tomus aſpexit, iſque Commentarios in ſexdecim Prophetas majores nempe & minores complectitur, quibus Epiſtola de Seraphim & calculo ad Damaſum admixta eſt. Præcipuam laudem ex eo meretur, quod aſteriſcos & obelos, quibus ſubinde opus ſuum S. Doctor notaverat, in aliis editionibus deſiderabantur, ipſe ſuis locis multos ex mſſ. reſtituit. Quartus poſt biennium prodiit, duaſque in partes diſpertitur, quarum altera Commentarios in Novum Teſtamentum novem epiſtolis Criticis intermixtis, altera cæteras Epiſtolas Tractatuſque, ordine, ut intendit, Chronologico, ſæpius autem nullo, repræſentat. Eidem anno debetur quintus, qui adſcititia continet, præter pauculas acceſſiones ab Eraſmiano codice ex integro exſcriptus, quo itidem univerſa collectio abſoluta eſt.

Ejus editionis præcipua vitia.

14. Libros, quos ex eterodoxis Joannes Clericus, ex Catholicis Richardus Simonius opposuerunt non replico, immo vero laudem, iterum dico & gratiam Martianæi piiſſimi hominis, & in Græcis, Hebræiſque literis ſatis eruditi laboribus deberi velim. Atque ipſe quidem quos ejus excuſo errores, etiam libenti animo ſilentio premerem, niſi me inſtitutæ recenſionis neceſſitas cogeret, & præpoſterum illud partium ſtudium, quo laborat certum hominum genus, ut quidquid ab uno aliquo cœtu chartis illitum fuit, nefas ducant ullo pacto convellere. Ἄφθονοι Μουσῶν θύραι. Qui Martianæam editionem errores obſident, ut de illis tantum dicam, qui univerſum laborem ſpectant, ad hæc fere capita referuntur. Eraſmianam editionem exſcribit fere continenter, neglecta, immo ſæpius nec memorata Victorii induſtria, a quo tamen errores quamplurimos emendatos compertum eſt, qui denuo inſcio lectore obtruduntur. Mſſ. exemplaria diligenter in unoquoque opere a capite ad calcem omnino non contulit, ſed tantum vexatis aliquot locis in conſilium adhibuit; fieri enim nullo modo poteſt, ut numquam, aut perquam raro, tot falſarum lectionum, quæ veteres editiones deformant, ab iis moneretur, aut moneret ipſe lectores ſuos: variantes vero uſque adeo raras offenderet, ut multo plures in parvo libello nobis occurrerint, quam ille in prægrandi aliquo volumine adnotaverit a ſe repudiatas: earum dico, quarum delectus lectoris judicio permittendus eſt, non quæ librariorum menda ſunt apertiſſima. Raro etiam invenias difficilia loca explicari, immo vero Monitis & Præfationibus, quæ lucem operibus fœnerentur, præter argumenta Epiſtolarum quæ Eraſmus condidit, ferme deſtitui. E contrario adnotationes ipſas, quæ ſi Criticas Epiſtolas & duo Lexica Nominum, & Locorum excipias, cæteris libris oppido paucas jejunaſque adpoſuit, plerumque falſa judicia occupant, ſæpe etiam perſonales, ut ita dicam, controverſiæ, quibus arrepta occaſione doctiſſimos viros ſuggillat, textum vero Hieronymianum minime interpretatur. Denique perverſus ordo, falſuſque, ubi temporum rationem habuit, & pleraque id genus alia, quæ declinandæ invidiæ cauſſa diſſimulamus.

PARS

PARS ALTERA

In qua exposita Hieronymianorum operum indole, de iis agitur quæ interciderunt aut putantur intercidisse.

15. Igitur tanti Patris opera, tot jam prælis recusa, tot editionibus recognita, vel ex hac simplici expositione constat indigere iterum, ut in pristinum nativumque splendorem restituantur. Quem ego laborem inire cum sedulo constituerim, præmunienda nunc via est proposito, ut primo statim aspectu ante legentis oculos obversetur, cujus mihi Patris memoria repetenda sit, ejusque & facilius percipi doctrina, & commodius teneri possit. Primum itaque ingenium, atque indoles harum lucubrationum est explicanda, deinde non extantium quoque delibanda notitia, ut quoniam veterum editionum vestigiis minime insistimus, multis quæ deerant adscitis in unum corpus, qua monimentorum exhibitione ipsa, qua deperditorum notitia, totum veluti orbem Hieronymianorum operum complectamur. Est autem eorum duplex veluti classis ac genus, alia enim sunt, quæ suo ille sensu, Latinaque lingua composuit, alia quæ ex aliis Auctoribus, Græcis potissimum transferendo, suæ linguæ hominibus dedit. Hujusmodi sunt, quædam in exemplum ut adducam, immensi laboris opus, Scripturarum interpretatio Veteris Novique Testamenti, quorum alterum Græcæ reddidit fidei, alterum juxta Hebraicum transtulit. Tum Origenis operum nobilissimæ partes, Homiliæ fere * admodum LXX. quod & inimicus ejus Rufinus objicit, Hebraicorum nominum liber, alius item περὶ Ἀρχῶν, cujus tamen cum ipso pariter exemplari Græco Latinam interpretationem ætas invidit, aliaque multa ex ejus ingenii fœtibus, quo maxime delectabatur, ἀποσπασμάτια. Ex Didymo quoque Latine explicavit librum de Spiritu sancto, cujus archetypum vetustas annorum non servavit: ex Theophilo Alexandrino Paschales, eximiamque illam in primis contra Origenem Synodicam a nobis primum inventam, pluresque alias Epistolas, & libros contra Joannem Chrysostomum. Ex Eusebio item Cæsariensi Chronicum omnimodæ historiæ, thesaurum nempe illum totius ante actorum temporum longe luculentissimum, sacris æque ac prophanis studiis cum primis necessarium: librum præterea Locorum divinæ Scripturæ, eorumque situ ac distantiis, veteris Geographiæ nobilissimam partem, tum alia id genus multa ex probatissimis aliis Auctoribus excepta, puta Epiphanio, Theodoro, Nazianzeno, Apollinario, quorum præclariora dogmata suis Commentariis inseruit. Verissimum id quippe est, ex Græcis scriptoribus, qui eloquentiæ ac doctrinæ merito excellerent, ignotum Hieronymo fuisse neminem, ut adeo culpam, si quam adversarii suis in libris notarent, objicerentque, hoc ille uno argumento sæpius excusaret, quod ex Græcorum Tractatorum sententia dixisset, pro sua fateri eamque promtus deprecari, si in eorum Commentariis non invenissent. *Duplex Hieron. operum genus.*

16. Quas vero suo ipse cudit ingenio elucubrationes, & primigenias appellare placet, pleramque partem sacrarum Scripturarum interpretationem spectant. Primas tenent, ex his quæ supersunt, Quæstiones in Genesim, Hebraicarum traditionum, ac sententiarum refertæ; tum qui *Genus alterum.*

ad illarum ſenſum proxime accedunt, Commentarii in Eccleſiaſtem, & in Prophetas. Mirabiles porro, quos fere αὐτοσχεδιασὶ fudit in Matthæum, libri, & quos in Pauli Epiſtolas quatuor tam varia ac multiplici eruditione compoſuit. Sunt autem alia quæ ad rem Chriſtianam vel contra Hæreticos tuendam, vel apud Fideles amplificandam conſcripta ſunt. Priora Helvidium, Jovinianum, Vigilantium, ſectaſque hominum, Luciferianos, ac Pelagianos impugnant; altera qua geſtis ſanctiſſimorum Monachorum enarratis exemplo ſunt ad pietatem, qua epiſtolari ſermone ad vitam probe inſtituendam invitant. Hic eſt in univerſum Hieronymianorum operum conſpectus, ad eum fere modum expoſitus, quo quis parva in tabula immenſa cæli ſpatia, terrarumque ſitus metitur. Unum porro, aut alterum moneri præſtat de utroque ſcriptionis genere: Græca quæ ſibi propoſuit Latine explicanda, ex iis eſſe, quæ primas obtinebant longe doctiſſimorum Patrum, quæ ille cum Romanis auribus dedit, ex Græcis bonis Latina fecit eximia. Qua quidem in re mihi ſuarum laudum ea maxima videtur eſſe, quod ejus induſtriæ merito, maxime inſignium virorum ſcriptis aliquot fruimur, quorum antiqua exemplaria Græca temporis injuria deperierunt. Alterum quod ſpectat primigenias lucubrationes, eas uſque adeo ætatum, doctorumque omnium ſuffragia tuliſſe univerſa, ut ex immenſo Patrum Latinorum choro, ille Eccleſiæ judicio, quo nullum germanius eſt ac ſecurius, *Doctoris Maximi* prærogativa donatus ſit.

Non exſtantium ratio, ac primum de emendatione Scripturarum ex Græco.

17. Jam vero operum quæ amplius non exſtant, quo tamen dignoſci poſſint, ratio quoque aliqua habenda eſt. Ea vero in duas veluti claſſes iterum diſpertior, quarum altera, quæ veriſſime interciderunt, altera, de quibus dubitare liceat, an umquam exſtiterint, complectatur. Nihil de ſuppoſititiis dico, quæ nimis multa ſunt, & quorum recenſio ad poſtremi tomi, in quem amandantur, Præfationem pertinebit. Heic primus ob dignitatem occurrit labor, quem in emendanda ex Græco τῶν LXX. veteri Latina interpretatione exantlavit. *Memini*, inquit ſub finem Præfationis in librum Paralipomenon, *editionem Septuaginta translatorum olim de Græco emendatam tribuiſſe me noſtris*. Et epiſt. LXXI. ad Lucinum *Septuaginta interpretum editionem & te habere non dubito, & ante annos plurimos diligentiſſime emendatam ſtudioſis tradidi*. Qualis hæc autem eſſet emendatio, & in quem modum elaborata, diſcimus ex epiſtola in noſtra recenſione CXII. ad Auguſtinum, ubi cur aſteriſcis atque obelis diſtingueretur, rationem reddit. Specimen quoque ejus operis Commentarii in Eccleſiaſtem, & præcipue in Prophetas majores, ut vocant, minoreſque ſuppeditant, in quibus Latinam illam verſionem a ſe recognitam cum illa ſæpe componit, quam poſtea ad Hebraicum exemplar elaboravit. Quin etiam duo ſuperant integri ejus operis libri, Job, & Pſalterium, quos in ſecunda parte Divinæ Bibliothecæ poſt Martianæum collocabimus, eruntque ſatis argumento, ne divagari longius neceſſe ſit, quis ille eſſet ſignorum uſus. Reliqui jamdiu olim interciderunt, nam cum ipſe Hieronymus adviveret, *pleraque ejus prioris laboris ob fraudem cujuſdam* ſe queritur *amiſiſſe*. Facile etiam contigerit, quod alias uſuvenire ſolet, ut accuratior longe ex Hebraica veritate Latina verſio, quæ deinceps obtinuit, priorem illam emendationem ſignorum difficultatibus impeditam paulatim extruderet. Quamobrem mi-

rari

rari subit, quod eam universam Cassiodorius *divinar. institut.* c. 13. a se repositam in Armario tradit: *Tertia divisio est*, inquit, *inter alius codice grandiore, litera clariore conscripto, qui habet quaterniones nonaginta quinque, in quo LXX. Interpretum translatio Veteris Testamenti in libris quadraginta quatuor continetur. Cui subjuncti sunt Novi Testamenti libri vigintisex, suntque simul libri septuaginta . . . . . . Hic textus multorum translatione variatus, Patris Hieronymi diligenti cura emendatus, compositusque relictus est.* Bene vero est, quod hinc discimus, ad eam usque ætatem integram studiosissimi hominis cura servari potuisse, si modo tantam illi fidem velimus adhibere, ut in eo codice recognoscendo minime falleretur.

18. Æque adversam jamdiu olim fortunam subiit *Evangelium juxta Hebræos*, Chaldaico sermone, Hebraicis autem literis scriptum, quod S. Doctor, cum sibi a Nazaræis, qui in Beroea urbe Syriæ degebant, ejus describendi facultas fuisset concessa, in Græcum, Latinumque sermonem transtulit, quemadmodum ipse & cap. 2. libri *de Viris illustribus*, & Commentariis in Matthæum XII. 13. luculentissime profitetur. Neque enim vero heic disputo, utrum Matthæi authenticum illud esse crediderit, quod in Cæsariensi Bibliotheca ad sua usque tempora servatum tradit, ut licet ex aliis ejusdem testimoniis suspicari, an vero sicuti Beda initio Commentariorum in Lucam docet, aliud esse intelligerit *secundum Hebræos*, aliud *secundum Apostolos* Evangelium. Illud miror magis, qui tandem, aut quo consilio librum ex Chaldaico in Græcum sermonem transtulerit, cujus jam antea Græca aliqua translatio obtinebat, ipso neutiquam diffitente Hieronymo, cum de Origene, quem nullus dubito Græce dumtaxat legisse, subdit ex eo libro sæpius testimonia usurpasse. Nihilo secius quando tum ipso Auctore teste, tum etiam sequioris ævi Scriptorum suffragio accedente, puta Ven. Bedæ & Freculphi, de re ipsa dubitare non licet, tametsi ejus laboris ne verbum quidem ad nostram usque ætatem devenerit, ita velim existimari, initum abs Hieronymo, non ut in vulgus proferret illud quidquid erat operis sui, sed ut meræ exercitationis gratia quantum in Chaldaicis profecisset, in Græcis experiretur, & mox quantum Græce sciret, probaverit in Latino. Re ipsa cum passim alibi, maxime vero in Catalogo studiose ingerat laborem hunc suum, ubi ad suorum operum peculiarem recensionem devenit ejusdem Catalogi cap. ultimo, plane dissimulat. Confecerat tamen biennio plus minus antea, sive circa annum 390. quod ex *nuper*, qua utitur temporis notatione licet argumentari. Porro Latinæ interpretationis exigua quædam fragmenta in aliis libris ab ipso servata sunt. Ejusmodi est illud in Commentariis in Matthæum VII. 6. ex persona Salvatoris, *Modo tulit me mater mea, Sanctus Spiritus, in uno capillorum meorum.* Et illud in Commentar. in Isai. XI. 2. *Factum est autem cum adscendisset* Dominus *de aqua, descendit fons omnis Spiritus Sancti, & requievit super eum, & dixit illi: Fili mi in omnibus Prophetis expectabam te ut venires, & requiescerem in te, tu es enim requies mea, tu es filius meus primogenitus, qui regnas in sempiternum.* Item lib. 3. adversus Pelagianos cap. 1. isthæc, *Ecce mater Domini, & fratres ejus dicebant ei: Joannes Baptista baptizat in remissionem peccatorum. Eamus & baptizemur ab eo. Dixit autem eis, quid peccavi, ut vadam, & baptizer ab eo? Nisi forte*

hoc

Evangelium juxta Hebræos.

hoc ipſum quod dixi ignorantia eſt. Et in eodem volumine: *Si peccaverit, inquit, frater tuus in verbo, & ſatis tibi fecerit, ſepties in die ſuſcipe eum. Dixit illi Simon diſcipulus eius: ſepties in die? reſpondit Dominus, & dixit ei: etiam ego dico tibi, uſque ſeptuagies ſepties*. Et lib. 2. in Matthæum ad illud XII. 13. ubi de homine qui aridam habebat manum, & Cæmentarius in eo Evangelio ſcribitur fuiſſe, *Cæmentarius eram, manibus victum quæritans, precor te Jeſu, ut mihi reſtituas ſanitatem, ne turpiter mendicem cibos.* Denique & perexiguum iſtud in Commentariis ad Epheſios V. 4. ex Domini perſona ad Diſcipulos loquentis: *Et nunquam, inquit, læti ſitis, niſi cum fratrem veſtrum videritis in caritate*. Quæ ſimul omnia contulimus, ut quoniam ipſum opus temporum vetuſtate intercidit, aliquod qualequumque eſt, Hieronymiani laboris ſpecimen lectori invidere, ne videremur.

Quid de illa interpretatione calumniaretur Theodorus Mopſueſtenus.

19. Cæterum quam ex eo libro Theodorus Mopſueſtenus a Photio relatus Cod. 177. calumniam excogitarit, minime prætermitendum eſt dicere. Nempe hæreticus homo cum S. Doctoris Dialogos contra Pelagianos impugnare vellet, volumen procudit in quinque libros digeſtum hoc titulo: *Contra aſſerentes peccare homines natura, non voluntate*. In his Hieronymum quem *Aram*, ſive *Aramum* vocat, non de nomine, ſive cognomine, ut Photius dubitat, ſed ut in maledictum torqueat, eo in primis peccato culpat, quod *Quintum Evangelium* confixerit, illudque ſe in Euſebii Palæſtini Bibliothecis reperiſſe commentus ſit. Nimirum iſtud *juxta Hebræos* Evangelium tum aliis in locis, tum præcipue ſub initium tertii Dialogorum aduerſus Pelagianos libri in Cæſarienſi Bibliotheca tum temporis ſervari Hieronymus dixerat, quod Mopſueſtenus Epiſcopus partim vitio vertit, partim mendacii arguit. Re autem vera perperam ipſe & calumnioſiſſime facit, cum S. Doctorem neutiquam mentiri liquido conſtet, & antiquiorum Patrum, Papiæ ſcilicet, atque Hegeſippi apud Euſebium, tum Clementis Alexandrini, Origenis, aliorumque exemplis comprobetur, ſi teſtimonia identidem ex illa hiſtoria proferre licuit, non ad auctoritatem ſed ad antiquitatem Eccleſiaſticæ ſententiæ aſſerendam, interpretationem ipſam laudem mereri, non culpam. Quamobrem & Julianus ejuſdem ac Theodorus furfuris Pelagianæ Epiſcopus merito ab Auguſtino reprehenditur in Operis imperfecti lib. 4. cap. 87. quod crimini dederit Hieronymo laborem illum; ſed prorſus non video quo jure doctiſſimus conterraneus meus Noriſius Hiſtor. Pelag. lib. 1. cap. 9. ut in Julianum mendacii projectæque temeritatis culpam regerat, translatum illud abs Hieronymo neget. Nam licet in eo Dialogo, quem unum Pelagiani impugnare nervis omnibus contendebant, nihil de illo a ſe inito labore dicat, eſt tamen ex ſuperioribus quæ adduximus teſtimoniis certum adeo ac firmum, ut nullus dubitationi locus relinquatur.

Specimen Commentarii in Abdiam.

20. Tertio loco venit *Specimen Commentarii in Abdiam*. Illud vero quid rei eſſet, cujuſve pretii, & qua ætate elaboratum libet ex ipſo Hieronymo, hanc ubi telam retexuit, intelligere; nam *per vetera veſtigia rurſum ingreſſus, emendaturus ubi fieri poterat, curvos apices literarum, vel certe culpam deprecaturus, ætatis pretextu*, ſic ad Pammachium præfatur. *Mereri debeo veniam, quod in adoleſcentia mea provocatus ardore & ſtudio Scripturarum, allegorice interpretatus ſum Abdiam Prophetam, cujus hiſtoriam neſciebam. Ardebat animus cognitione myſtica*,

ſtica, *&* *quia legeram omnia poſſibilia credentibus*, *ignorabam diverſa eſſe chariſmata*: *literas ſæculi noveram*, *&* *ob id putabam me librum legere poſſe ſignatum*. Tum hujuſmodi aliis excuſationibus interjectis, *Sperabam*, inquit, *latere quod ſcripſeram*, *&* *ingenioli mei primam temeritatem ignibus voveram*, *quum ſubito de Italia affertur exemplar a quodam juvene tot annis*, *quot & ego quondam ſcripſeram*, *laudante opuſculum meum*. *Fateor miratus ſum*, *quod quantumvis aliquis male ſcripſerit*, *invenit ſimilem lectorem ſui*. *Ille prædicabat*, *ego erubeſcebam*. *Ille quaſi myſticos intellectus ferebat ad cælum*, *ego demiſſo capite*, *confiteri meum pudorem prohibebar*. *Quid igitur? condemnamus*, *in quibus pueri luſimus? minime*. *Scimus enim in tabernaculum Dei & aurum*, *&* *pilos caprarum ſimiliter oblatos*. *Legimus in Evangelio*, *viduæ pauperis duo minuta*, *magis quam divitum ſubſtantias approbata*; *&* *tunc dedimus quod habuimus*, *&* *nunc ſi tamen aliquid profecimus*, *Domino ſuum reddimus*. *Gratia enim ejus ſum id quod ſum*. *Nec diffiteor per hoſce triginta annos in ejus opere me ac labore ſudaſſe*. Haud piguit hæc paulo fuſius exſcribere, quandoquidem quid de illo opere conſtitui poſſit, hinc diſcimus. Exinde autem argumentari licet, quod eundem laborem ſubiiſſe ſe poſt triginta annos innuere videatur, atque hic ad annum pertineat 396. priorem illum ſubducta ratione anno adſcribendum 366. vel circiter, cum ille nondum ætatis ſuæ trigeſimum attigiſſet. Nempe ſe ait, *necdum ad ætatem perfecti viri & in menſuram Chriſti* veniſſe. Ex quibus haud temere colligas circa annum hæc ſcribere 336. Vid. ipſam Præfationem ad finem. Porro factum ex ejus ſententia, ut quam elucubrationem igni devoverat, deleret penitus ſequior ætas; nam neque fragmentum ejus aliquod occurrit, neque apud alios veteres Scriptores mentio. Sed cur tamen ſuſpicer alicubi latere poſſe, facit inſcriptio vetuſtiſſimi cujuſdam Mſ. in Gothana Bibliotheca n. 34. in quo poſt Commentarios in Jeremiam, *Tractatus in Abdiam* continetur: quo nomine haud recte veniat qui exſtat in eum Prophetam Commentarius. Rei veritatem vel ſciunt, vel ſcire poſſunt docti viri, qui illis theſauris incubant. Quod ſi illud revera eſt operis, tametſi non alio numero habendum, quam quo ab ipſo auctore notatum eſt, qui neque in Catalogo in ſuarum ſcriptionum cenſu numeravit, eo tamen ſicubi exſtat, utiliter frui nos poſſe, nec ſine injuria publico invideri judicamus.

21. Nunc de Pſalmorum Commentariis dicendum. Vetus & rancida controverſia eſt, multorumque jam inde ab Eraſmo recentiorum interpretum diſputationibus agitata, In omnes ne Pſalmos, an in aliquot modo, quorum in ejus ſcriptis eſt mentio, S. Doctor Commentarios elaboraverit. Certe hujus loci, noſtrique inſtituti non eſt, illud quod *Breviarium in Pſalmos* inſcribitur, notiſſimæ falſitatis convincere, cum ad germana tantum opera, quæ perierunt, iſthæc diſputatio pertineat. Hujuſmodi porro ſunt, *in Pſalmos a decimo uſque ad decimum ſextum Tractatus ſeptem*, quibus verbis in ſuorum operum Catalogo Auctore ab ipſo recenſentur. Horum ne fragmentum quidem aliquod ſupereſt, nec veſtigium, modo ſi, quod pleriſque eruditis viſum eſt, in eo quod diximus Breviario, multis aſſutis, aliiſque interpolatis, non latet. Interim ut de eorum natura aliquid conſtitui poſſit, monent docti viri, atque in primis Tillemontius non primigenium Hieronymi fœtum, ſed ex Origeniano opere Homilia-

Tractatus ſeptem in Pſalmos.

milia-

miliarum in univerſum Pſalterium, has ſeptem debere intelligi excerptas, ab eoque Latine expoſitas. Quo id afferant, duplex eſt argumentum. Primum quod Homiliis triginta novem in Lucam, quas certo certius ex Origene Latinis verbis expreſſit, illas continuo ſubdit in Catalogo: alterum quod *Tractatus* vocat, quo nomine ad populum homilias Veteres indicabant; ejus vero generis orationes Hieronymus, qui neque Epiſcopi, neque Κατηχητοῦ Presbyteri officio eſt functus, condiderit nullam.

Num ex Origene Latine redditi.

22. His equidem ſi reponam, mediocriter conſtituta videar velle ſubvertere: reponendum tamen, ut res magis pateat. Haud tanti faciendum imprimis illud videtur mihi ex recenſionis proximitate argumentum. Si enim quæ alicujus laudato operi proxime ſubnectuntur, ejus ſunt, licet Auctoris nuſquam adponatur nomen, cur, quæ hiſce itidem Tractatibus ſubditur, Malchi vitam non dicamus Origenem auctorem, Hieronymum habuiſſe interpretem? Porro *Tractatus* nomen non uſque adeo peculiare eſt ὁμιλητικῷ dicendi generi, quin ad alias ſæpe ſcriptiones transferatur ex veterum Patrum ſenſu; immo penes ipſum Hieronymum invenias pro certi alicujus e Scriptura loci explanatione, breviori illa quidem, ſeorſum tamen elucubrata Commentariorum more uſurpari. Certe quam de Seraphim & calculo Epiſtolam ſive libellum ad Damaſum ſcripſit, minime ex Origene aut Græco quopiam alio Scriptore interpretatus eſt, quin immo contra Origenis ſententiam ipſam velitatur, neque aliquid profecto habet quod referat Homiliam; eum tamen in Commentariis in cap. 6. Iſaiæ initio *brevem ſubitumque TRACTATUM* vocat. Quamobrem, ut ab aliis exemplis abſtineam, primitus eo nomine, non quod vulgo eruditi exiſtimant, Conciones puto ſignificari, ſed expoſitionem, ut dixi, alicujus e Scriptura loci: deinde quod in ſacris allocutionibus continuo aliquod eſſet e Scripturis differendum, hinc ad illas quoque nomen latiori acceptione derivatum. Nam & Tractatoris vocabulum ex antiquiorum Eccleſiæ Scriptorum ſenſu eos proprie notat, qui ſcientia Scripturarum præſtabant, in iiſque exponendis ponebant operam, quos Græci ἐξηγητὰς τοῦ λόγου, *Verbi Dei interpretes* vocant. Ipſe adeo Hieronymus Epiſt. LXXXII. ad Theophilum n. 7. Tractatores Canonicis θεοπνεύστοις Auctoribus confert ex oppoſito, ſeque Tractatorem eſſe non diffitetur. Sic ea verba reſtituimus e Mſſ. *Numquid ego in turbam mitto Origenem, aut cæteris Tractatoribus ſocio me? Scio aliter habere Apoſtolos, aliter Tractatores.* Tale quid aliis pleriſque locis de ſe confirmat. At quo pacto Tractatorem ſe potuit dicere ex adverſariorum ſententia, ſi Tractatus numquam compoſuit, aut componere ex vitæ inſtituto non licuit? His adde argumentum ex Ruffini ſilentio. Nempe ex Adamantio nihil Hieronymus unquam eſt interpretatus, quod ille in Invectivarum libris continuo non exagitet, expendatque. Notum qua ſubtilitate rimetur, trahatque in invidiam Præfationes Homiliarum in Lucam, in Jeremiam, in Ezechiel, in Canticum, quæ Origeniana opera a capite ut ajunt ad calcem Latine S. Doctor expoſuit. Neque vero fragmentis ſententiarum aliis parcat, quæ exinde translata ſunt in Commentariis præcipue in Epiſtolam ad Epheſios, & in Eccleſiaſtem: ut nihil de familiaribus ipſis Epiſtolis dicam, in quibus ſi qua latet Origeniani dogmatis, immo & nominis mentio, curioſe inveſtigat, expromit, lacerat. Qui igitur

tur fit, ut septem integros Tractatus, in quorum Præfatione non potuit quin Adamantii, quo mire delectabatur, ingenium Hieronymus celebraret, & caussas suæ interpretationi prætexeret, Ruffinus plane dissimulet, idque tam longis, & διατυρτικοῖς disputationibus, in quibus id ferme unum sibi proposuit, & conquisitis undequaque argumentis enititur, ut ne quid favoris adversus Origenem in S. Doctoris nostri scriptionibus quibuscumque impune prætereat? Attamen ad dubitationem vulgo receptæ sententiæ injiciendam, hæc dicta sint, quo ejus operis natura explorari queat, non pro certis constituta. Nam & quæ sit negativi argumenti infirmitatem sentimus, & reponere aliquem posse, in Ruffini Præfatione, quam libris περὶ ἀρχῶν præfixit, *ultra septuaginta libellos Origenis Homeliticos* in Latinum abs Hieronymo translatos dici, qui numerus tum optime constabit, cum Tractatus in Psalmos adnumeres; si excluseris, vix septuagesimum attinges. At in hoc ipso testimonio quantum de Ruffini molesta fide ambigendum sit, docent quæ statim subnectit verba de Tomis in Apostolum ab eodem Hieronymo Latine redditis, quod tamen ille neutiquam fecit, ut infra suo loco ostendimus. Unde satius videatur ex dissimulante Ruffino aliquid evincere, quam ex calumniante argumentari.

23. Sed præter Tractatus istos septem, Psalmum quoque nonagesimum tertium abs Hieronymo fuisse expositum, testis est locupletissimus omnique exceptione major Augustinus in Commonitorio ad Fortunatianum num. 14. cujus hæc est pericopa. *Cum*, inquit, *ille vir* (Hieronymus) *in Scripturis doctissimus Psalmum exponeret, ubi dictum est, Intelligite ergo qui insipientes estis in populo, & stulti aliquando sapite, qui plantavit aurem, non audiet, aut qui finxit oculum, non considerat, inter cætera, Iste locus, inquit, adversus eos maxime facit, qui Anthropomorphitæ sunt, qui dicunt Deum habere quæ etiam nos habemus: verbi caussa, dicitur Deus habere oculos, quia oculi Domini respiciunt omnia: manus Domini facit omnia. Et audivit, inquit, Adam sonum pedum Domini deambulantis in Paradiso. Hæc simpliciter audiunt, & humanas imbecillitates ad Dei magnificentiam referunt. Ego autem dico quod Deus totus oculus est, totus manus est, totus pes est. Totus oculus est, quia omnia videt. Totus manus est, quia omnia operatur. Totus pes est, quia ubique est. Ergo videte, quid dicat. Qui plantavit aurem, non audiet, aut qui finxit oculos, non considerat? Et non dixit, qui plantavit aurem, ergo ipse aurem non habet; non dixit, ergo ipse oculos non habet: sed quid dixit? Qui plantavit aurem, non audiet, qui finxit oculos, non considerat? membra tulit, efficientias dedit.* Hæc totidem verbis lacinia in eo Breviario invenitur, quod Hieronymo inscribitur in universum Psalterium, unde non satis recte inter deperditas hanc recensere elucubrationem videamur. Sed cum plane constet Hieronymianum fœtum illum haud esse, sed studiosi hominis, qui variorum sententias & commenta in unum congessit, multaque de suo assuit, quin etiam facile appareat pleraque omnia ejusdem hujus Psalmi commenta ex S. Doctoris calamo non esse profecta, laudatam περικοπὴν ex alio deperdito opere excerptam non dubitamus. Quodnam vero illud fuerit, haud expeditum est divinare; non enim Commentarios in Psalmos a se elaboratos S. Pater unquam tradit, immo vero cum ad an-

Psalmi XCIII. expositio.

num 410. exponeret Isaiæ cap. *63.* duos illos, *qui pro Torcularibus* inscribuntur, *octavum & octogesimum tertium*, *si vita comes fuisset*, *Domino præbente*, pollicetur se explicaturum; & sub vitæ finem cum Jeremiam commentaretur, quem laborem mors intercepit, in cap. 2. fore dicit, ut plenius de *Portis*, quæ in vicesimo tertio memorantur suo loco differat. Unde nullo negotio colligitur propositum quidem illi fuisse in animo istud operis condere, sed aliis primum de caussis interpellatum, deinde ipsa interceptum morte, perficere non potuisse. Neque enim in Commentariorum in Psalmos censum, quod ab aliis fieri videmus, referimus tres illas Epistolas, quarum altera est in Psalmum 44. ad Principiam, altera in 89. ad Cyprianum, tertia demum in 126. ad Marcellam, iisdem ferme de caussis, quibus neque Epistolam ad Hedibiam, aut Algasiam, vel tandem ad Damasum de frugi ac luxurioso filiis pro Commentariorum in Apostolum, vel in Matthæum parte aliqua possunt æstimari. Quamobrem & de hoc ipso quod ex Augustino laudavimus in Psalmum *93.* fragmento velim constitui, ex aliqua illud Epistola quæ interciderit, fuisse desumtum, quam ille scripserit contra Ægyptios monachos, qui Anthropomorphitarum hæresim per ea tempora instaurare conati sunt: quod ex Socrate lib. *6.* Hist. Eccl. cap. 7. compertum est, & nos quoque attigimus ex parte, ubi Theophilo Alexandrinam Ecclesiam regente diximus, hanc quæstionem iis in locis multis disputationibus fuisse vexatam, Corporeusne Deus esset humanam figuram gerens, an incorporeus? quam postremam sententiam cum Theophilus tueretur, monachorum eorumdem factione in vitæ discrimen gravissimum adductus est.

Breviores in Psalmos Commentarioli.

24. Verum alii adhuc sunt deperditis accensendi *in Psalmos Commentarioli*, ut ipse Hieronymus in Apologetico adversus Ruffinum libro 1. non semel vocat. Quippe ubi Psalmum secundum interpretaretur, pro eo quod erat in Latino *Apprehendite disciplinam*, exposuerat ex Hebraicæ linguæ ambiguitate, *Adorate Filium*. Hoc Ruffinus in calumniam trahebat, quasi Ecclesiasticæ fidei nocens: contra ille primum erudite excusat, tum *Quid peccavi*, inquit, *si verbum ambiguum diversa interpretatione converti? & qui in COMMENTARIOLIS UBI LIBERTAS EST DISSERENDI*, *dixeram*, *Adorate filium*, *in ipso corpore ne violentus viderer interpres*, *& Judaicæ calumniæ locum darem*, *dixerim*, *Adorate pure*, *sive electe!* Ex hoc luculentissimo testimonio minores quosdam Commentarios in Psalmos saltem aliquos, eosque multum a Tractatibus diversos Hieronymum elucubrasse quis dubitet? Nihilo secius si temporis rationes expendas, in difficultates ambagesque descendes longe gravissimas. Certe antequam Psalterium ex Hebraica veritate Latinum faceret, istos Commentarios elucubraverit, hinc enim ἀντιλογίας occasionem aucupatur Ruffinus, nec Heronymus diffitetur loco laudato, *Et rursum*, inquit *omne Psalterium in Romanum vertens sonum*, *quasi immemor expositionis ANTIQUÆ posuerim*, *Adorate pure:* quod utique sibi esse contrarium omnibus patet. Hanc vero Psalterii versionem ante annum *392.* sive ante librum de Viris illustribus, & catalogum suorum operum concinnavit, quod etiam ex capite 134. in Sophronio, qui illam Græce refudit, compertum est. Qua igitur de caussa istos ille Commentariolos in suorum operum censu non agnoscit, qui & multo breviores libros, ut par est credere, atque Epistolas satis di-

ligenter refert? Nimirum illa quam ſupra innuimus, quod animo conſtituiſſet in omnes ex integro Pſalmos ſcribere, & vix partem aliquam attigiſſet tum temporis, neque fortaſſis ex ordine, ſed pro lubitu, aut ex occaſione arrepta commentationis materia. Quamobrem imperfecti operis in Catalogo haud meminit, rationem ejus redditurus ſi perfeciſſet, quod animo propoſuerat.

Libri περὶ ἀρχῶν interpretatio.

25. Cætera proſequamur. Inſignis illa occurrit libri Origeniani περὶ Ἀρχῶν ſive *de principiis* Latina verſio. Propoſuerat ſibi, quod omnes norunt, Origenes in eo libro Chriſtianæ religionis ac veræ præcepta philoſophiæ tradere; e contrario autem vera dogmata multis involvit difficultatibus, erroreſque plurimos, atque inſanias immiſcuit. Ruffinus librum hunc Latinis auribus dare auſus, ne blaſphemiis lector, aliiſque ψευδωνύμου γνώσεως erroribus offenderetur, nihil ſibi non licere arbitratus, addens, mutilanſque ubi placuit, peſſima fide expoſitum Latine obtrudit. Hieronymus cum ex illa infidelitate multa Chriſtianæ fidei pietatique imminere diſcrimina probe intelligeret, novam interpretationem nihil immutans adornavit, quo errores nullis artibus diſſimulatos, nulloque falſæ interpretationis fuco oblitos, ſed in propatulo poſitos, Lectores facilius caverent ſibi. Fragmenta ejus operis exigua quidem, ſed inſignia, quæque magis noxia Origeniani dogmatis venena detegant, ſuperſunt in Epiſtola ad Avitum in noſtra recenſione CXXIV. quæ ut facilius internoſcerentur abs Hieronymi textu diſtinximus, & paſſim expendimus in Notis. Totus vero liber, quemadmodum & Græcum exemplar male perdidit jamdiu olim præpoſtera hominum cura; cum e contrario Ruffiniana verſio, quæ putida potius interpollatio dicenda eſt, in hanc uſque ætatem perduret. Nempe qui tanto conatu in Origenis doctrinam ab illis uſque temporibus deſævierunt, Eccleſiaſtici homines, Synodorum, atque Epiſcoporum anathemata illum cum primis librum perdere atque omni ſtudio abolere contenderunt, & qui illum fideliter referret, utpote iiſdem refertum erroribus nefas putarunt deſcribere.

Libri contra S. Joan. Chryſoſt. verſio.

26. Tale quid contigit etiam libro Invectivarum, ut vocant, in ſanctum Joannem Chryſoſtomum, quem Theophilus Alexandrinus Epiſcopus, homo impotentis animi, Græce exaravit, & Hieronymo ut Latinum faceret, perſuaſit. Ejus perpauca ſuperſunt fragmenta, & quæ rurſum non niſi meras in ſanctiſſimum illum Præſulem injurias, & contumelias exhibeant, invidiam peræque ſanctiſſimo interpreti apud magnopere religioſos, potius quam laudem comparatura. Neque vero inſtitutæ diſputationis ordo patitur, ut in excuſando Hieronymo divagemur, quem ſatis illorum hiſtoria temporum purgat: quando Chryſoſtomus in graviſſimam Origeniſmi ſuſpicionem delapſus jam fere vulgo hæreticus habebatur, Epiſcoporum ſuffragiis exauctoratus, actuſque eſt in exilium. Præterea minime compertum eſt, illum Theophilenſis animi fuiſſe conſcium, contraquam Huetius, aliique eruditi ex falſa inſcriptione Epiſtolæ CXIII. opinati ſunt. Itaque illa ipſa fragmenta quod Origenianæ cauſſæ, atque hiſtoriæ lucem haud modicam fœnerari viderentur, ad Epiſtolam in noſtra recenſione CXIV. quæ ſuæ illi interpretationi juncta eſt abs Hieronymo invidiæ declinandæ cauſſa, nos ſubnectimus ex Facundo Hermianenſi lib. VI. cap. ultimo excerpta. Quæ ſi cui minus accepta

ſint,

ſint, velim putet ille, quemadmodum in aurificum officinis ipſa quoque purgamenta pretioſa ſunt, ita in aureis magni Hieronymi reliquiis, etiam, quæ ſecus videantur, exſcrutari quo ſpiritu ſcripta ſint, plurimum intereſſe. Cæterum erant eo in opere pleraque alia, quæ ad *utilitatem* omnium *eccleſiarum*, ut ſanctus interpres loquitur, conferrent; licebatque ex eo diſcere qua eſſent *veneratione ſancta ſuſcipienda*, & *deſerviendum altaris Chriſti miniſterio*; *ſacroſque calices*, *&* *ſancta velamina*, *&* *cætera quæ ad cultum Dominicæ pertinent paſſionis*, *non quaſi inania*, *&* *ſenſu carentia ſanctimoniam non habere*, *ſed ex conſortio Corporis*, *&* *Sanguinis Domini eadem qua Corpus ejus & Sanguis majeſtate veneranda*. Hæc nimirum obtentui erant detractioni in religioſiſſimum virum, cujus tamen, ut diximus, fides ac pietas per ea tempora Origeniſmi ſuſpicione laborabat. Sed perſpecta demum integritate, ſubſequuta ætas, u ne quid labis in illo admitteret, librum oblivioni dedit, & penitus interire facile eſt paſſa.

Epiſtolæ plures deperditæ.

27. Sed ex Hieronymianorum operum numero quibus minime pepercit temporum inclementia, injuriam expertæ præ cæteris ſunt Epiſtolæ, quarum aliquot ſic intercidere, ut vix interdum reſcire liceat quod ſcriptæ fuerint. Earum catalogum magis quam Notitiam inſtruimus, ut ſi quam e latebris Bibliothecarum eruere aliquando contigerit, ex inſcriptione ſaltem innoteſcat. Itaque temporum, quibus datæ ſunt, ordine quoad fieri poteſt ſervato, primæ occurrunt ad *Caſtorinam* materteram, quas ipſe poſt annum ingerit denuo, ac memorat in illa quæ una ad eandem ſupereſt. In illis *pacem quam reliquit Dominus*, *ut ſecum habere vellet*, magnopere deprecabatur, *veteri*, cujus tamen cauſſas ignoramus, *rancore depoſito*. Ejuſdem fere propoſiti fuerint decem illæ, quas & per idem fere tempus, ſive in arripiendæ ſolitudinis procinctu, ad *Antonium* Æmonæ (vicinum patriæ ſuæ oppidum hoc olim erat) Monachum ſcripſit. *Decem* (inquit Epiſt. XII. ad eumdem) *jam niſi fallor epiſtolas plenas tam officii*, *quam precum miſi*. Rurſum haud ſcio eædemne cum illis cenſendæ ſint, quas ad *Virgines* ejuſdem loci, ſive Æmonenſes, quibus facile Antonius præerat, a ſe ſcriptas memorat Ep. XI. iiſque dolet nuſquam repenſam vicem: *Ne unum quidem*, inquit, *apicem toties vobis tribuenti officium præſtitiſtis*. Certe ſi temporum effugiſſent injuriam, non dubito quin præclara ex illis ad pacem reducendam, inſtaurandamque amicitiam exempla poſſemus repetere. Ad *Didymum* quoque magiſtrum ſuum, quem non ita pridem in Alexandrina ſchola docentem audiverat, Epiſtolam dedit, quæ non habetur. Illa vero paſſim invidioſe traducebatur ab æmulis, quod viro tametſi eruditiſſimo, Origenis dogmati impenſe addicto fuiſſet inſcripta. Quam culpam S. Doctor in Epſtola LXXXIV. ad *Pammachium* & *Oceanum* purgat his verbis. *Audet quidam proferre literas meas ad Didymum*, *quaſi ad magiſtrum*! *Grande crimen diſcipuli*, *ſi hominem eruditum*, *&* *ſenem magiſtrum dixerim*. *Et tamen volo inſpicere ipſam Epiſtolam*, *quæ tanto tempore in calumniam reſervata eſt*. *Nihil præter honorem & ſalutationem continet*. Et meri quidem officii minus ægre ferenda jactura videatur; ſed nullam ego majori cum voluptate Epiſtolam legerem, ſi ſupereſſet. Aliam neſcio quam penes ſe habere dixit Ruffinus, in qua Sanctum

ctum Ambrosium Hieronymus suggillaret. Nempe cum undequadraginta Homilias Origenis in Lucam Latine interpretaretur, quemdam in Præfatione Tractorem, cujus tamen nomen dissimulat, dixit in simili opere *verbis ludere & sententiis dormitare*. His peti sanctæ memoriæ Ambrosium Episcopum Ruffinus ut probet secundo Invectivarum libro, *Scit*, inquit, *ille* (Hieronymus) *me habere Epistolam suam, in qua hoc ipsum de aliis excusans, in illum* (Ambrosium) *convertit suspicionem. Verum quia Epistola illa etiam secretiora quædam continet, quæ interim modo publicari nolo ante tempus, ex aliis adhuc his similibus approbabimus*. Immo vero si protulisset, haberemus gratiam; sed credo calumniæ instruendæ illi magis intererat silentio premere. Priorem ad *Augustinum*, quam non pro receptis literis, sed pro *subscripta salutatione* circa an. 397. *plenam Epistolam* reddidit, laudat ipse Augustin. Epist. ad Hieronymum in nostra recensione LXVII. & quid rei contineret non obscure indicat, tametsi doleat fuisse *breviorem multo, quam ex eo vellet suscipere, tali viro, a quo, tempora quantalibet occupet, nullus sermo prolixus est*. Nescio quas alias ab utroque vicissim datas, sunt qui velint intercidisse, sed falli eos puto, quod temporum rationes, quibus singulæ exaratæ sunt, non satis bene composuerint, vel animadverterint. Utique ad *Theophilum* & vicissim plures videantur minime tulisse ætatem, quod ex earum serie innotescit. Ad *Paulinum* vero non nisi unam indicari puto, ubi ille queritur Epistola LXXXV. sibi abs Hieronymo *parvas & incomtas literulas mitti*. Enimvero neque breves, neque incomtæ dici ullo modo possunt, quæ supersunt LIII. & LVIII. quarum altera Scripturarum libros copiosissime edisserit, altera vitæ sanctissimæ instituendæ norma proposita, ad divinarum literarum studia antiquorum Patrum exemplis invitat. Alia itaque putanda est, qua de amice Paulinus conqueritur, noster culpam deprecatur. Ad *Pammachium & Marcellam*, cum priorem anni 401. Paschalem Theophili Epistolam Latine explicatam mitteret, junxisse literas, ex eo etiam verosimillimum est, quod insequentis anni itidem Paschali Epistolæ ad eosdem præfatur: *Rursum orientalibus vos locupleto mercibus*: & infra, *Accipite & Græcam & Latinam etiam hoc anno Epistolam*. Ea vero si extaret, haud dubito quin Origenianæ caussæ primordia, factionesque inde exortas liceret intelligere. Ad *Marcellinum & Anapsychiam* non nisi una superest in recensione nostra CXXVI. Ex illa tamen plerasque alias iisdem ab illo fuisse inscriptas planissime constat, quod ejus statim initio, *Non me*, inquit, *pœnitet impudentiæ, qua tacentibus vobis, Epistolas meas FREQUENTER ingessi, ut rescriptum mererer*. Non dissimili argumento ex tribus illis Innocentii Papæ Epistolis, quas primum in Hieronymianarum censum transtulimus, alias nonnullas ad ipsum *Innocentium*, & ad *Aurelium* Carthaginensem Episcopum de Pelagianorum violentiis, deque sibi suisque illatis cædibus missas a S. Doctore non dubitamus tum suo, tum Eustochii & junioris Paulæ nomine. Earum summa fuerit de Monasterii direptione, atque incendiis, quæ primum Aurelio aperuit, quo deprecatore ad Pontificem usus est, & cujus opera epistolæ ultro citroque deferebantur. Notum præterea fecit Innocentio, quod ejus usque invisendi, & coram consulendi studium Aurelius animo conceperat. Tanta autem modestia gravissima ab hæreticorum satellibus mala suis illata,

lata, & quæ timenda sibi essent pejora deplorabat, ut probe notum persecutionis auctorem maluerit reticere penitus, quam in eum videri referre talionis vicem. Ultimo loco ad *Firmum* epistolam, cujus tamen mentionem nullam facit Ambrosianum exemplar, ex illa ad Augustinum CXXIV. scriptam intelligimus. Atque hæ Hieronymianæ Epistolæ sunt, immo in universum scriptiones, quarum certa jactura de summa utilitate, quæ percipi e S. Patris lectione potuit, multum imminuant.

Questiones Hebraicæ in Vetus Testamentum.

28. Nunc illas reliquum est edisserere, quæ vulgato quidem doctorum judicio deperditæ existimantur, ego vero minime arbitror elucubratas. Primæ occurrunt *Quæstiones Hebraicæ*, quas præter Genesim, in quam superant unicæ, in alias quoque Scripturæ partes, immo ut videtur in universum vetus Testamentum ipse Hieronymus non uno aut altero testimonio, sed plane locis undeviginti, verbisque, ut videre est, luculentissimis, memorat in eo Libro, quem ex Eusebio interpretatus est *de Scripturæ locis*. Vulgo itaque eruditi deperditas passim dolent, & Martianæus in primis quando earum occurrit mentio, Ecclesiæ ac rei literariæ damnum irreparabile ex illarum desiderio exaggerat. Tillemontius adhuc hæret incertus, tantumque expendi perquam accurate vellet, num quæ de cæteris Scripturæ libris explicata laudantur, in eo, qui in Genesim superest, invenire sit: quo studio si singula reperiantur, illum unum indicari continuo putet. Sed inprimis *libros* Hieronymus plurium numero appellat, & in Numeros, Deuteronomium, Judices, & maxime in Reges, in ipsos denique Prophetas laudat. Deinde illa, quod rei caput est, in Geneseos commentario non inveniuntur, unde Cl. quoque ejus viri sententia oporteat intercidisse. Ego tamen aliter constituo. Non equidem inficior, licia & subtegmina ejus operis fuisse abs Hieronymo præparata, quædam etiam fortasse in schedulis digesta, quæ si integrum fuisset illi per otium, facile perfecisset. *Libros*, inquit ipse in Præfatione, *Hebraicarum Quæstionum in omnem Scripturam sanctam disposui scribere*. Haud multo autem post in alia Præfatione, quæ est Homiliarum in Lucam ad Paulam & Eustochium, *Prætermisi*, inquit, *paululum Hebraicarum Quæstionum libros, ut ad arbitrium vestrum hæc qualiaquumque dictarem*. Nec diffitebor, de ore saltem reliquos quoque scripturæ libros Paulæ atque Eustochio exposuisse ex ipsiusmet illo testimonio constat in Commentar. in Epist. ad Titum cap. 2. *in Moysi*, inquit, *lege fures nonnunquam septuplum, nonnunquam quadruplum reddere compelluntur, & interdum obtruncatur, interdum venditur fur ipse pro furto: de quibus NUPER VOBIS IN LEVITICO EXPOSUISSE ME memini*. Sed ob quam tandem caussam fuerit, illum unum, qui Genesim explicat, absolvisse librum, nec ullum edidisse alium, hac simplici expositione ostendam. Quo tempore Quæstiones Hebraicas S. Doctor adornabat, librum quoque de Hebraicis locis ex Eusebio ob quandam operis ac studiorum convenientiam sumserat interpretandum, immo unum opus alterum intercepit. Hoc ut planissime constet, in alterius libri, qui *de Hebraicis Nominibus* inscribitur, Præfatione, *Libros*, inquit, *Hebraicarum Quæstionum nunc in manibus habeo:* & paulo post, *librum quoque Locorum, quem editurus sum, si quis habere voluerit*. Istud igitur Eusebianum opus Latine refudit, cumque adhuc animo libros Quæstionum moliretur (absolverat enim jam illas in

Genesim) quid sibi in cæteris propediem effundendis proposuisset, Lectorem subinde ita docuit, ac si jam perfecisset. Re ipsa in eo tantum libro invenias laudari in reliquas de nomine Scripturæ partes Quæstiones istas, nam paulo post cum incepto destitisset, nusquam deinceps illarum meminit. Quin immo post ferme sexennium cum Catalogum suorum ipse operum texeret, & Quæstiones ipsas Hebraicas recenseret, earum dumtaxat agnoscit *in Genesim librum unum*. Illas postea retexisse, minime omnium est verosimile; certe in libris, quos deinceps elucubravit, nec vestigium est quidem, licet se occasio earum reminiscendi obtulerit, ut dissimulare omnino non potuisset. Attamen e contrario agit, siqua enim earum difficultatum, quas in Libri de Locis interpretatione se jam dixerat expedisse, iterum in aliis operibus occurrit, perinde explicat, ac si numquam attigerit. Rem placet exemplo confirmare. Dixerat ad vocem *Ariel* ex Isaia, consueta clausula, *De hoc in libris Hebraicatum Quæstionum plenius dictum est*. Post annos circiter 24. audi quid in Commentariis dicat: *Ariel interpretatur leo Dei, & pro civitate quam Aquila interpretatus est*, πολίχνην, *hoc est oppidulum sive viculum, in Hebraico legitur CARIATH, quod proprie villam significat, & lingua Syra dicitur Cartha, unde & villa Silvarum appellatur Cariath jarim .... Igitur Ariel, idest leo Dei quondam fortissima vocatur Jerusalem, sive ut alii arbitrantur templum & altare Dei, quod erat in Jerusalem*. Itane locum, quem antea ex instituto exposuerat, dissimulato priori opere, latius edisserit? Id si quis sibi persuadeat, ille sane in Hieronymiana lectione hospes sit. Nam ex opposito in ejusdem Isaiæ caput 54. sub initium, cum numero *septem* & sabbatum & plures dixisset indefinite significari ex Hebræi sermonis ambiguitate, quod hæc tamen etiam ad Genesis 21. attigisset, continuo subdit, *De quo in Hebraicarum Quæstionum libro, quem in Genesim scripsimus, plenius dictum est*.

29. Ad alia properemus. Ὑπομνήματα, sive *breviores in duodecim Prophetas Commentarios* ab his qui supersunt diversos, docti aliquot, atque in primis Pater Martianæus, pro certo ponunt intercidisse temporum injuria, & dolent. Querimoniæ locum fecere isthæc Hieronymi verba Epist. XLIX. ad Pammach. n. 4. sub finem, *Miseram quædam* τῶν ὑπομνημάτων *in Prophetas duodecim S. Patri Domnioni . . . quæ si legere volueris, probabis quantæ difficultatis sit divinam Scripturam, & maxime Prophetas, intelligere &c.* Scilicet in universos duodecim Prophetas, quos Minores vocant, Commentaria innui videntur illis, quæ cum S. Doctor non ante annum 406. absolverit, isthæc autem Epistola 393. certo certius adscribatur, alia ab his quæ supersunt indicari necesse sit. Accedit ipsum ὑπομνημάτων vocabulum, quo aliud operis, aut monimenti significari ab iis Commentariis persuasum habent. Verum ut quod sentio, pace dicam doctorum hominum, errare illos existimo, S. vero Doctorem eorum qui exstant Commentariorum partem, quam eo tempore confecisset, omnino intelligere. Neque enim in primis cum in XII. Prophetas opus aliquod memorat, singulos Prophetarum libros designat, quibus explicandis suam probasset operam; sed quemadmodum in Scripturarum est Canone, unum, qui *duodecim Prophetæ* inscribitur, librum absolute indicat; neque adeo exinde singulos duodecim Prophetas explanasse intelligitur, quod in duodecim Prophetarum li-

Commentarii breviores in XII. Prophetas.

brum aliqua ſit commentatus. Sic ipſe Hieronymus in Dialog. contra Luciferianos num. 5. Oſee locum laudaturus. *In Duodecim Prophetis* ſcriptum eſſe dicit, *ſacrificia eorum tanquam* &c. Deinde neque ἁπλῶς dixit Hieronymus, ὑπομνήματα, ſed *quædam* τῶν ὑπομνημάτων, ut non univerſos duodecim, ſed aliquos ex illis tantum per id temporis explanaſſe, apertiſſime denotaret. Reipſa Michæam ab anno 392. ad uſque inſequentem, & Nahumum, & qui exind ſunt, Abacuchum, Sophoniam, atque Aggæum expoſuerat: atque hi profectò ſunt Commentarii, quos ad Domnionem miſiſſe Pammachio ſignificat, neque omnino breviores alios, aut ratione alia diverſos, quos ætas inviderit, decet excogitare. Nam ut hoc etiam argumentum adjiciam, quis in animum inducat ſuum, ſi bis eoſdem Prophetas Hieronymus eſt interpretatus, quos ſemel elucubraverat, ſtudioſo lectori diſſimulaſſe Commentarios, cum iterum eamdem telam retexeret? Qui nempe ſuperſunt uſque hodie, ipſis minime diffitentibus, qui in contraria opinione verſantur, eruditis viris, poſteriores iis ſunt, quos fingunt intercidiſſe. Exemplum repete ex Abdia, quem ſecundis curis recognovit, prioribus omnino repudiatis, vel ex Iſaiæ Viſionibus *ad Amabilem*, quas pridem ſeorſim expoſitas, ipſis Commentariis adtexuit.

Quattuordecim libri In Jeremiam.

30. Non abſimilem aut æquiorem iſta, quam ex mera hallucinatione oriri demonſtravimus, eam puto cum veterum, tum recentiorum Scriptorum querelam, de quatuordecim libris Commentariorum in Jeremiam jamdiu olim deperditis. Caſſiodorius Inſtitut. cap. 3. *de Prophetiis*, *Jeremiam*, inquit, *etiam Sanctus Hieronymus VIGINTI libris commentatus eſſe monſtratur*, *ex quibus ſex tantum nos potuimus invenire*, *reſiduos vero adhuc*, *Domino juvante*, *perquirimus*. Sic vetus Auctor Sermonis *in Natali S. Hieronymi*, quem poſtremo tomo exhibemus, cum in univerſos Prophetas *quattuor & ſeptuaginta libris commentatum eſſe* S. Doctorem dicat, nihil dubium, quin in Jeremiam, inita ratione, integros viginti enumeret. Jacturam impenſius dolet Hrhabanus, qui cum ſex priores libros ſuo operi inſeruiſſet, quia *deinceps memorati Tractatoris* (Hieronymi) *expoſitionem in Jeremiam nuſquam reperit*, *neceſſarium exiſtimavit*, *ut ab aliorum Prophetarum expoſitionibus excerperet*, *quæ ipſe de hoc Propheta videretur commemoraſſe*. Paria ſequioris ævi Scriptores habent, e quibus non nemo etiam unum aut alterum, ex his quos putaret deperditos, inveniſſe ſibi viſus eſt. In quodam Abbatiæ S. Laurentii Mſ. quem laudant in *Itinere literario* duo Patres Benedictini e Congregatione S. Mauri, poſt ſex illos in Jeremiam libros, hæc adponitur Nota. *Nota quod glorioſus Doctor Hieronymus ſcripſit VIGINTI libros ſuper Jeremiam Prophetam*, *quorum ſex primi libri habentur in iſto volumine*, *TRES ultimi reperiuntur apud Regulares Septem fontium in Brabantia*: *ſed UNDECIM medii non inveniuntur*, *quod deplorat Caſſiodorus*, *Hrhabanus*, *&* * *Joannes Andreas*. E recentioribus docti quidam, cum ferme pro certo habeant, non fuiſſe illos Commentarios, morte intercedente, abſolutos, Veterum ex adverſo occurrentium auctoritatem ac teſtimonia conantur elevare. Clariſſimus Tillemontius maluit vexari Caſſiodorii locum, ac neſcio quî *novem* ſubſtitui pro viginti novem, quæ ſane violenta immutatio eſt, nec ullis mſſ. ſive etiam editorum codicum ſuffragiis probata; immo verius Auctoris menti, & contextui plane

* *Supra laudatus Auctor Sermon. in Natal. S. Hier.*

plane contraria. Ad hæc temere mutatis Caſſiodorii codicibus, cæterorum quoque libros eadem licentia pervadere, & conſtantiſſimæ auctoritati refragari oporteat. Dicam itaque paucis ego quid rei ſit, e quî conciliandæ ſententiæ. Hieronymus in Jeremiam quatuordecim Tractatus, ſive Homilias ex Origenis Græco pridem converterat in Latinum, deinde ſex libris ſuo ſenſu eumdem Prophetam eſt commentatus. Hæc duo veluti genera Commentariorum in idem argumentum ſi ex capitum, ut ita loquar, ſive librorum numero, *ſex* nimirum, & *quatuordecim*, in unum conjunxeris, ſummam *viginti* efficies, quot numero in Jeremiam dicuntur elucubrati. Sic autem exiſtimo, in vetuſtiſſimo aliquo ante Caſſiodorium exemplari, & bono quidem conſilio, ſex illis Commentariorum libris, quattuordecim alios Tractatus fuiſſe ſubjunctos, ex eoque ortam de viginti in Jeremiam libris ſententiam. Certe qui primum, quis tandem ille fuerit, viginti numeravit, collecta ratione, Commentariis Tractatus junxit. Hi vero in aliis pleriſque omnibus, & meliori quoque conſilio, ſeorſim facile deſcripti ſunt, quod minime Commentariorum vices ex Hieronymiano ſenſu ſupplerent, & pro Origenicis fœtibus haberentur. Exinde cum ſex proprie Commentariorum libri integram Prophetæ expoſitionem non abſolverent, & imperfecti operis partes eſſe conſtaret liquido, qui viginti libris Hieronymum fuiſſe commentatum acceperant, quatuordecim poſteriores doluere injurias temporum non tuliſſe; nec enim proclive erat ſuſpicari Tractatibus illis, numerum quem vetuſtiores conſtituerant expleri. Interim hæc una animadverſio poterat commentitium illud deſiderium conſolari, totque diſputationibus agitatam quæſtionem enodare. Quod ut evidentiſſime pateat, neque ullus dubitandi locus reliquus ſit, unum adhuc obſervandum eſt, ex quainquaginta duobus capitibus, quibus totus conſtat Jeremias, priora integra triginta tria exponi abs Hieronymo ſex illis Commentariorum libris, unde reliqua decem & novem, quibus una ferme hiſtorica narratio colligitur, & quæ contractiori admodum ſtilo expoſiturum ſe fore ipſe promiſerat in Præfatione, ſi perſequi ob mortem, vel quæ mortem præivit ægram valetudinem potuiſſet, tribus aut quatuor ad ſummum, fortaſſis etiam paucioribus libris fuiſſe facturum ſatis; minime vero integris quatuordecim, quos inepte admodum ſomniant. Quod igitur nihilo ſecius quatuordecim perfracte aſſerunt, ex mera hallucinatione eſt, quod totidem Tractatus illos, ſive Homilias debere ad explendum eum numerum vocari in partes, poſt Caſſiodorium, qui cæteros tranſverſum traxit, nemo unus intellexit.

Interpretatio Latina Commentarior. Alexandri Aphrodiſei.

31. Verum alia eſt levior multo de *Alexandri Aphrodiſei Commentariis* Latine abs Hieronymo explicatis hallucinatio doctorum hominum, puta, ut aliquem de nomine proferamus, Tillemontii in Vita artic. 10. & Alberti Fabricii Bibliothec. Græc. Lib. IV. cap. XXV. Unum peræque eſt omnibus de ejus libri jactura argumentum ex S. Doctoris teſtimonio Epiſtola L. ad Domnionem num. 1. Ibi cum ſe diu in Philoſophorum Ariſtotelis, ac Ciceronis ſcriptis verſatum profiteatur, ut adverſariorum projectam ruſticitatem expugnet, quibus Philoſophicæ diſciplinæ deſpectui erant, *Fruſtra ergo*, inquit, *Alexandri verti Commentarios; nequidquam me doctus magiſter per* εἰσαγωγὴν *Porphyrii introduxit ad Logicam?* Nec dubi-

tant, quin ſit ea ſignificatione accipiendum *vertendi* verbum, qua de una in aliam linguam ſcilicet in Latinam de Græca, denotatur interpretatio. At nihil Hieronymus de linguis addidit, ſive in quam transferret, ſive ex qua; mihique ſane perſuaſum eſt, abſque alterutrius notatione vix apud Latinum quempiam Scriptorem ejus ſenſus exempla inveniri poſſe, apud Hieronymum ne vix quidem. Quod enim ait Cicero 1. de Finibus, *ſi verterem Platonem, aut Ariſtotelem, ut verterunt noſtri Poetæ fabulas*, &c. ex ſuperiori contextu de Græcis aperrtiſſime ſubintelligitur. Proinde certum debet eſſe & conſtans, cum ἁπλῶς dicitur quis libros vertere, nihil ſignificari aliud quam verſare manu, aut evolvere, Italice *ſcartabellare*. Hoc intellectu Horatius, *Vos exemplaria Græca, Nocturna verſate manu, verſate diurna*. Nec profecto aliter accepiſſe Hieronymum, quam iſta ſignificatione, oppido multis probare poſſem. Ipſe in primis contextus ſuperioris ex illa Epiſtola loci, ex quo uno tota iſthæc in orbem literarium importata eſt fabula, nil præterea loquitur quam in legendis, terendiſque Philoſophorum libris ſtudium ac diligentiam. Cur deinde quem proprie librum fuerit interpretatus, S. Doctor non indicavit; verum indiſtincte Commentarios dixit, quo nomine decem, ut minimum, ingentia volumina deſignantur, ne dicam univerſa ejus Auctoris opera, iis minime exceptis quæ perierunt, inſcribi ὑπομνήματα, ſeu Commentaria? Quid porro tantum laborem, tamque moleſtum in ſe ſuſceperit, ea transferendi ſcripta, quæ vulgo docti Græce jam intelligerent, qui maxime philoſophicis diſciplinis animum adjeciſſent? Sed malim ex uno Ruffini ſenſu, quo iniquior Hieronymianis operibus nemo unquam fuit, rem definiri. Hic nempe cum verba illa ad Domnionem quam poterat invidioſiſſime ſuggillaret lib. 2. Invectivarum, numquam tamen interpretationem Commentariorum Alexandri objecit, quod maximum fuiſſet accuſationis caput; ſed lectionem tantummodo ejus libri perjurii arguit in Hieronymo, qui in toties exagitata illa viſione, Chriſto dixiſſet, *Te negavi, ſi vel habuero Gentilium codices, vel legero*. Si intellexiſſet Ruffinus, aut ſuſpicari utquumque potuiſſet, Latine converſos dici Aphrodiſei Commentarios, culpare lectionem, ac ſtudium, diſſimulare autem tanti operis laborem, eumque rurſum, ut calumniari commode licuiſſet, pernicioſiſſimum cum Latinis quoque auribus daretur, voluiſſe quis credat? quin etiam totam in Porphyrii audienda εἰσαγωγῇ criminationem invenire, in convertendis a Græco Alexandri libris, nil plane aliud objicere, quam quod *ſyllogiſmi apud Deum de illius Commentariis non intexuntur*? Quam vero lepide ſimilem culpam in Hieronymum regerere potuiſſet, qui ſibi interpretationem Origenici libri περὶ ἀρχῶν tantopere criminabatur? Ad hæc appoſite ſatis ad rem noſtram Ruffino notatum eſt, S. Doctorem antequam converteretur, literas Græcas, & linguam penitus ignoraſſe, ex quo illud etiam exploditur πρόβλημα, quod facile quis prætexere potuiſſet, in prima adoleſcentia cum nondum Chriſtianæ religioni dediſſet nomen, translationem illam fuiſſe elaboratam. Nam ſi tum temporis Græcas literas ignorabat, cum vero didicit, jam in Ethnicorum ſcriptis in Latinum transferendis verſari, non integrum ſibi eſſe intelligebat, nulla profecto eſt temporis Epocha, cui jure interpretatio illa poſſit adſcribi.

Liber ad Abundantium.

32. Duo adhuc libri expendendi ſunt paucis, ne quem hujus generis prætermittamus. Primus exegeticus ille eſt ad *Abundantium*, ſive ut vetuſtiores editi ferunt, *Antium*, quem Caſſiodo-

ſiodorius Inſtit. c. 2. conceptis his verbis memorat. *Beatus Hieronymus ad Abundantium ſcribens, obſcuriſſimas tres alias expoſuit quæſtiones, quarum prima eſt, cur David, qui ad expugnandum Saul cum Achis Allophylorum rege ultroneus veniebat, hominem qui ejuſdem Saulis mortem poſtea nuntiavit, occiderit. Secunda eſt, cur David moriens præcepit filio ſuo Salomoni, magiſtrum militiæ ſuæ Joab interficere. Tertia vero quæſtio eſt de Semei, qui fugienti David intolerabiles maledictionum injurias miſſis etiam lapidibus inrogavit.* Hujus autem ſcriptionis neque mentio eſt ulla, neque veſtigium in Hieronymianis, ſive apud Scriptores alios, ex quibus certi aliquid poſſit extundi. Impoſuiſſe Caſſiodorio veterem aliquem librum, in quo iſthæc Epiſtola ſive libellus Hieronymo adſcriberetur, facile credam. Sed quando ipſum monimentum ætatem non tulit, certam ferre ſententiam non eſt expeditum. Alterum laudat S. Agobardus libro adverſus Felicem cap. 39. eumque *brevem, atque elegantiſſimum Tractatum de ſimilitudine carnis peccati contra Manichæos* vocat. Ac ne putes incuria quadam, & ſcribendi feſtinatione in S. Doctoris nomine decipi illum potuiſſe, tota quam eo capite inſtituit, diſputatio eſt de Hieronymi ſententia circa adoptionis vocabulum, atque adeo de libri germanitate ſecurus quam qui maxime, ut neque adverſariis de auctore dubitare, aut reponere aliquid licere crederet, ſatis longam ex ea laciniam exſcribit, biſque & tertio Hieronymi nomen ingerit, urgetque adverſarium auctoritate. Baluzius qui poſtremo Agobardum recenſuit, notiſque illuſtravit, intactum reliquit hunc locum; ſed facile opinor erunt hac ætate docti viri, qui Hieronymum ejuſmodi operis auctorem extitiſſe ægre ſibi perſuadeant. Equidem Audentio Epiſcopo Hiſpano, qui circa annum 360. vixiſſe dicitur, malim ego adſcribi, quem tradit Gennadius cap. XIV. librum ſcripſiſſe *adverſus Manichæos, in quo oſtenderet antiquitatem Filii Dei æternalem Patri fuiſſe, nec initium Deitatis tunc a Deo Patre acepiſſe, cum de Maria Virgine Homo, Deo fabricante, conceptus, & natus eſt.* Aut ſi huic forte minus, Sabbatio dederim Gallicanæ Eccleſiæ Epiſcopo, circa annum 440. qui de ſimili argumento librum, eodem Gennadio teſte cap. XXV. compoſuit, oſtenditque, Chriſtum veram habuiſſe carnem, *per quam manducando, bibendo, laſſando, plorando, moriendo, reſurgendo, verus probatus eſt homo.* Re autem vera cum nihil pro certo conſtitui poſſit, neque ad opus ipſum Hieronymo abjudicandum certa ſuppetant argumenta, ne ejuſdem Agobardi auctoritatem elevare temere videamur, & ſi quid eſt operis Hieronymiani inconſulto præterire, ipſam illam laciniam deſcribimus. *Denique hoc confirmat propoſita ipſa ſententia, quæ primum Adam in animam viventem factum eſſe teſtatur, noviſſimum in ſpiritu vivificantem. Ecce cur tam poſt innumeros annos, & incomprehenſa curricula ſæculorum ab omnibus mortalibus, a quibus ut qui ſecundum carnem natus eſt ſeparatur, quod ille primus vivens, hoc noviſſimus vivificans; ille ſibi data vix poſſidens, hic poſſidenda condonans. Quod & Pſalmiſta duobus verſiculis explanavit dicens. Quid eſt homo, quod memor es ejus, aut filius hominis, quoniam viſitas eum? Homo Adam accipiendus eſt; filius hominis, Dominus intelligendus eſt: qui in memoriam veteris viſitatur, & in defuncti recordatione ſpiritu ſalutationis impletur. Quod ipſa verba exprimunt, ut rem planam videre non mirum ſit, dum & homini memoria conjungitur, & filio hominis viſitatio copulatur. Illi mortali quid aliud poterat ſupereſſe?*

De ſimilitudine carnis peccati.

huic

huic vivificanti quid aliud oportebat infundi? Nam defunctis memoria debetur, visitatio viventibus exhibetur. Quod utrumque in Domino per incarnationem constat impletum, cum ob primi commemorationem novissimus visitatur, & per novissimi visitationem salvatur & primus. Huic sensui germana est illa sententia: Primus homo de terra terrenus, secundus e cælo cælestis. Quis est iste cælestis? Sine dubio ille, qui eum quem gestabat in baptismate fecit audire, quod ante ipsum nullus audierat: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Et qualiter dicitur hodie, si in principio Verbum, & Verbum apud Deum, & Deus erat Verbum. Quia non est illud Verbum, quod semper in Patre, & apud Patrem, & cum Patre fuisse esse credendum est; sed homo quem in gratiam salutis Deus Verbum susceperat, audivit. Hic filius hominis per Dei filium, Dei esse filius in Dei filio promeretur, nec adoptio a natura sejungitur, sed natura cum adoptione conjungitur. Quoniam cum Verbum caro factum est, non per assumptam decrevit assumptor, sed in assumente crevit assumptio. Creaturæ enim poterat per creatorem infirmitatis substantia commutari, creatoris autem in creaturam non poterat æternitatis natura converti. Et ideo cum dicitur, Prior homo de terra terrenus, secundus e cælo cælestis; non corporis materia separatur, sed forma vitalis; nec caro tollitur, sed carnis susceptor ostenditur: ille, inquam, qui in Evangelio ait, Vos de inferioribus estis, ego de superioribus sum. De superioribus ait, non utique siderea carne, sed virtute divina.

Duo libri contra Helvidium &c.

33. Alia quædam consulto prætereo, quæ in recensendis Hieronymi scriptis mera sunt hominum sphalmata. Tale est illud Auctoris Prædestinati, qui duos, non unum memorat contra Helvidium libros. *Contra Helvidianos scripsit Hieronymus doctor egregius duos libros, quos lectos in tempore digna eos execratione anathematizabunt.* Sed neque locum inveniant heic illa, quæ elucubraturum se fore Hieronymus promiserat quidem, minime autem est exsequutus. Hujusmodi sunt Commentarii in Canticum Canticorum, quos roganti Principiæ pollicitus est, cum Psalmum 44. eidem exponeret Epist. LXXV. in fine. Sed *ab illo opere*, quemadmodum in Commentariis in Matthæum tradit, *exclusus ægrotatione diuturna, spem distulit in futurum*: neque ejus postea complendæ occasio ulla se obtulit. Item Historia Ecclesiastica, quam moliri se ut scriberet, statim in limine Vitæ Malchi luculentissimis hisce verbis profitetur. *Scribere enim disposui, si tamen vitam Dominus dederit, & si vituperatores mei saltem fugientem me, & inclusum persequi desierint, ab adventu Salvatoris usque ad nostram ætatem, idest ab Apostolis usque ad nostri temporis fecem, quomodo & per quos Christi Ecclesia nata sit, & adulta persequutionibus creverit, & martyriis coronata sit, & postquam ad Christianos Principes venerit, potentia quidem & divitiis major, sed virtutibus minor facta sit.* Verum neque ex Catalogo, neque alio quopiam ex opere votum istud explevisse satis manifesto concluditur. Quod enim ait primo contra Ruffinum libro, *Laudavi Eusebium in Ecclesiastica Historia, in Digestione temporum, in Descriptione terræ sanctæ; & hæc ipse opuscula in Latinum vertens, meæ linguæ hominibus dedi*, ita satius est intelligere, ut laudem Ecclesiasticæ Historiæ, traslationem duobus aliis opusculis referri sibi voluerit.

PARS

PARS TERTIA

In qua in nova hac editione quid præstitum sit, explicatur.

34. Jam itaque quid a nobis præstitum sit in hac adornanda editione aliquando dicamus. Primum œconomia & partitio, qua Hieronymiana universa opera a nobis digesta sunt, breviter est exponenda, totaque nostræ editionis reddenda est ratio. Quidquid Hieronymianarum scriptionum corradere potuimus in Decem a nobis ita distributum est Tomos, ut argumentorum ac rerum quas tractant ratio potissimum haberetur, atque unus ad alterum lectorem quodammodo alliceret. Prior Tomus continet Epistolas, alter Tractatus, sive libellos, quibus peculiare argumentum & certa materies, quæquumque tandem illa sit, sed præcipue contra Hæreticos subjecta est. Tertius in sacram Scripturam primum duos quasi Apparatus, tum ipsos Commentarios ad Canticum usque Canticorum exhibet. Prophetas explanant sequentes duo. Sextus novi Testamenti nobilissimas partes. Septimum explet Eusebiani Chronici Latina interpretatio, ac supplementum. Octavum, & Nonum Hebraica Veritas, sive Hebræi Canonis Scripturarum Latina itidem translatio, tum quæ e Græcis Veteris Testamenti convertit, & Novi Græcæ reddidit fidei. Denique ultimo damus quæ Hieronymiano quidem se titulo venditant, sed alterius sunt sive certi Auctoris, sive incerti, quæ in S. Patris familiam tamquam vernilem sobolem admisimus, ne si penitus repulissemus, sine tecto vagari, atque interire necesse esset. Præfatio sua Tomo unicuique præfigetur, rerum omnium, quæ ad illud volumen pertinent, caussas rationesque exponens, & maxime eorum haud sane paucorum operum, quorum accessione unumquodque ditatum est: e quibus, si antea inedita, autographis excepta sint, indicantes, si aliunde adscita, quibus de caussis, quove ordine; nam & ratio temporum explicabitur, multaque alia edisserentur, ut librorum indoles in limine statim eluceat. Operum partitio.

35. His ita commode satis, ut videbatur, dispositis, ad textum ipsum emaculandum me contuli, & quoad ejus fieri potuit totum in id animum intendi. Primum loculos Bibliothecarum scrutari studium fuit, & quidquid Manuscriptorum erat ad rem nostram, sedulo conferre ac describere. Neque adeo laborem hunc, quod passim usuvenit, alienæ fidei, sive diligentiæ commendavi, quod illos haud multum curiose atque utiliter hoc opere defungi compererim, qui vel in antiquis codicibus perlegendis, vel in ejus quem conferunt Auctoris lectione diu antea non fuerint exercitati. Ut ut igitur est labor iste ingratissimus, maximam certe partem meis ego oculis, meaque diligentia exantlavi: neque operis prolixitate, aut quod fere subrepit tædio, animum despondi, quem variantium copia lectionum emendationumque certissimarum subinde recreabat. Celebriores quas lustravi Bibliothecæ sunt in primis Romæ Vaticana, immensa optimorum codicum supellectile, aliarumque Bibliothecarum, Urbinatis, Palatinæ, ac Reginæ Svecorum accensione, supra quam dici possit, ditissima, Bibliothecæ & MSS. quibus utimur & quomodo.

ſima. Tum alia ibidem Ciſtercienſium Monachorum, olim Nonantulana, nunc Sanctæ Crucis in Jeruſalem, cujus venerandæ antiquitatis exemplaria ſatis multa habui. Exinde Mediolanenſis, vulgo Ambroſiana æque inſtructiſſima, præcipue vero huc translatis S. Columbani de Bobio vetuſtiſſimis atque optimæ fere præ cæteris notæ exemplaribus. Denique Veronenſis hæc noſtra, ſive Ampliſſimi Canonicorum Capituli, quæ ſi reliquis librorum numero longe eſt inferior, antiquitate ac præſtantia fere antecellit. His addi poſſunt Parmenſis, ex qua præſertim elegantem atque emendatum Chronici Euſebio-Hieronymiani codicem ad nutum habui, & Vercellenſis inſtructior multo: tum paſſim aliæ, quas privatas dixerim, neque enim ſingulos codices inſtructo catalogo recenſere, deque eorum ætate differere per otium licet, maxime cum ſuo quemque nomine in Notis, ubi ad fidem faciendam oportebat, compellarim. Vim porro ingentem Mſſ. cum in hiſce Bibliothecis offenderim, alia, qua fieri vulgo amat, ratione, eorum mihi duxi utendum auctoritate. Nempe antequam a capite, ut ajunt, ad calcem perlegerem, ipſorum fidei periculum feci: cum enim multos ſit reperire, qui ex uno eodemque exemplari deſcripti non immerito videantur, quod iiſdem plane Criticorum auſis, iiſdemque erroribus amanuenſium conſentirent, non plus uno codice valere illos arbitratus, alios ſubinde, quos e diverſo fonte fluxiſſe judicarem, in conſilium adſcivi, qui cum in aliqua minime levis momenti lectione concordarent, tum demum vincerent auctoritate, & cum pugna ac variatio eſſet, ſuis quoque diffidiis aut de loci ſanitate ſuſpicionem injicerent, aut medelam edocerent. Hanc ſecutus legem, illos tamen prætuli cæteris, qui ſuo fonti, hoc eſt Hieronymi ævo propius accederent; neque temere quis dictum putet, ſi ex his quibus utor, multos ſeptimum, omnes ferme decimum ſæculum velim antevertere.

Qua ratione emendatus textus.

36. In refigendo ex his ἀντιγράφοις textu, hanc inſuper rationem tenui, ut niſi errore ex veterum librariorum inſcitia, aut Criticorum audacia manifeſto ſe prodente, quidquam immutare auderem; neque tantum probatiſſimis licet membranis tribui, ut ex iis ſolis receptam ſcripturam exturbarem, ſed orationis contextum, & penitiorem ſenſum, uſum quoque Hieronymi in ſcribendo, atque ingenium expendi atque exegi. Quæ ſe his dotibus, & rectæ rationis argumento, cum veterum librorum ſuffragio probarentur, lectiones novas in textum intuli, ac ſunt equidem ſatis multæ, quæ prudentum antea Editorum ſolertiam fugerant, multæque aliæ vulgò receptæ, quas deſerui, de quibus perinde ac ſi in Mſſ. omnibus invenirentur, ne dubitatum eſt quidem. Conjecturas, quæ multæ domi naſcebantur, ſæpius in limine ſuppreſſi, ne mediocriter conſtituta ſollicitarem; ſicubi tamen corruptum locum aliquem ſenſus ipſe indicaret, eumque tacentibus Mſſ. poſſem ex ingenio reſtituere, quando erroris cauſſas in Notis evidentiſſime demonſtrarem, cur diutius paterer eruditis moleſtiam, lapſum objici ineruditis? Id tamen raro admodum & caute præſtiti, & cum veterum codicum ſcriptura ipſa vitioſa non tam indicio eſſet, quam argumento: ut prudentes viros fore non dubitem, qui magis timiditatem, quam temeritatem culpandi materiem inveniat. Nam religioſa quadam diligentia maluimus quandoque liquidam etiam veritatem legentis judicio proponi, quam de auctoris ſenſu periclitari.

37. Va-

37. Variantes lectiones subnecto, in quibus excerpendis, digerendisque, modum hunc ferme habui. In primis quæ mera sunt scribarum ludibria, vimque ingentem otiosarum diversitatum, quas sive recuses, sive impressarum loco ponas, nihil plane detrimenti oratio accipiat, nec nisi volumini molem addere possint, exsulare penitus jussi, & si quas ejusmodi exhibeo, tum denique est, cum earum aliquis esse potest usus, sive ut germanæ falsarum comparatione probentur magis, sive ut e vitiosis sani aliquid elicere Criticorum filii queant: qui si recisas promiscue omnes fecissem, dolerent fortassis merito, repudiatum a me, quod sua ipsi opinione prætulissent. Reliquas adposui continenter, atque in hanc sane malui peccare partem, ut aliquas admitterem, quæ nihil intus haberent boni, quam cum periculo utilem resecarem. Quæ denique levioris momenti videbantur, maximam partem e veterum editionum libris excerptas, non ad imum marginem distuli, sed e regione asterisco prænotavi, ut voces ad quas referrentur uno intuitu cognoscere in promtu sit, nec aliorsum digredi levi de caussa legentem pigeat. Earum omnium utilitatem eruditi homines probe norunt, neque in hac mihi laborandum parte esse censeo, ut fastidiosam quorumdam, qui illas fere despiciunt, rusticitatem expugnem, cum plerosque alios esse sciam, qui ex variantium lectionum capite de editionis præstantia judicant.

Variantes lectiones.

38. Unum quod reliquum erat, S. Doctoris textum nostris observationibus illustrare, ubi res ferret, continentibus Notis sum persequutus. Atque in primis cum veteri lectione expuncta, male affecto loco novam e MSS. substitui, aut pridem eliminatam reduxi, emendationis caussas subnecto, & quibus adductus fuerim argumentis demonstro. In aliis haud quidem corruptis, sed intellectu difficilioribus locis, plusculum operæ, & verborum impendo, si ad eorum minuendam obscuritatem nonnihil meo studio possit accedere. Nativum Auctoris sensum, quiquumque ille sit, exponere primum juvit, semperque illud ob oculos habui sapientissimum ipsius Hieronymi ἀξίωμα Epistola XLVIII. ad Pammachium num. 17. *Commentatoris officium est, non quid ipse velit, sed quid sentiat ille quem interpretatur, exponere. Alioqui si contraria dixerit, non tam interpres erit, quam adversarius.* Leviores, & quæ si e Lectorum vulgo aliquem moveant, difficultates, ex aliis libris, maxime Lexicographis explicari queant, sintque ab aliis ex instituto, & copiose explicatæ, aut omnino non attigi, aut quibus e fontibus peti debeant subindicavi. Ex his vero locis, qui aut perperam accepti sunt, aut invidiose traducti, si quando absque sanctissimi Doctoris injuria fit, cum aliqua veritatis specie, nullius ferme præterii culpam aut suspicionem purgare. Denique cum illo scribendi genere, quod Græci παρῳδικόν vocant, Hieronymus maxime sit delectatus, quæ ex aliis Scriptoribus, præcipue Græcis accepit, aut accepisse visus est, plerumque indico, laudatis nonnumquam solis Patrum nominibus, cum haud pluris interesse videbatur, integris quandoque adductis locis, cum fere ad verbum translata sunt, ac potuit Scriptoris utriusque juvari sensus. Interdum illa etiam adnotata sunt, quæ alii ex Auctore nostro sequioris ævi Patres exscripserunt, sed hæc parce admodum, atque illis tantummodo in locis præstiti, quibus aut lucem, aut fidem laudata sententia fœneratur; si enim omnia persequi voluissem, cum ingen-

Observationes, & Notæ.

ti labore vix feciſſem operæ pretium. Eadem de cauſſa, ut nimirum operi ac tempori parcerem, fere exſulare penitus juſſi eorum teſtimonia, quibus vulgo ſolent Scriptoris alicujus antiqui Editores, librorum margines onerare, cum non abſimiles ſententias ex aliis congerunt, & textus παραλλήλους vocant. In ſumma nullam ultro profiteor a me obtinendæ brevitatis rationem fuiſſe prætermiſſam, ſicque calamo temperavi, ut juxta doctiſſimi Editoris nuperi ſententiam, neque omnia ſcire Lectorem meum, neque rurſum neſcire omnia exiſtimarem.

Aliorum ac præcipue Benedictinorum Notæ ad calcem tomi.

39. Atque ita quidem de his quas ego adjeci Notis. Fuerat vero jamdudum animus omnium ante me Editorum ad cujuſque Tomi calcem notas, atque animadverſiones adponere. Sed ab eo conſilio revocatus ſum tum mei ipſius, tum prudentum virorum judicio, qui inani opere, & meliorum horarum diſpendio futurum id fore arbitrati ſunt. Sæpius enim veteres Editores in locis omnium ſermone contritis latiſſime exſpatiantur: crebro etiam quæ a prioribus dicta ſunt, non niſi paulo immutatis verbis, alius alium ſecuti replicant; demum falſis lectionibus innituntur, in quibus explicandis fruſtra deſudant. Neque vero inficior, his quædam immiſceri interdum, quæ ad Lectoris eruditionem conferre poſſint, ea tamen perquam exigua ſunt, & non imminuta eorum laude, copioſius multo in hac literarum luce pertractari a nobis poterant, ſuntque agitata. Henrici Gravii Notæ ſunt illæ quidem eruditiores, ſed quoniam illud præcipuum ac ferme unicum inſtituti ſui operis eſſe voluit *Hieronymum componere*, ſive ſententias ſententiis conferre, nec niſi Epiſtolis, Tractatibuſque hanc impendit operam, earum utilitati diligenti Indice ſatis conſulitur, idque ſatius eſt. Pauciores tamen illas, quæ textum expediunt, quemadmodum & Frontonis Ducæi octo aut decem ſelectiſſimas, ut ne quid deeſſe videatur, adnecto. Sed non ita Benedictini Editoris Commentationes accipiendæ erant, quæ licet abſque hujus noſtræ editionis diſpendio omitti penitus potuiſſent, ad aliquorum tamen declinandam invidiam, qui ejus laboris ſive commodis, ſive incommodis ſe quererentur fraudatos, integras ad cujuſque tomi calcem adpoſui.

Laus virorum nominatorum.

40. Multa præterea ad elegantiam operis, multa ad legentis utilitatem elaboravi, quæ ſtudioſi homines ut æquo animo excipiant, rogo. Hanc gratiam ſin minus ab uno aliquo obtineam, ſcio Hieronymianam ſententiam Epiſt. LXVI. ad Pammachium, *Quod vulgi ſtandum eſt judicio, & ille in turba metuendus, quem cum videris ſolum, deſpicias.* Nunc mearum eſt partium, præſtantiſſimos viros, qui Mſſ. codicum ſubſidia mihi contulerunt, cum grati animi recordatione laudare. Eorum vero nomina inſtructo catalogo heic non recito, ne, cum multi ſint e plurimis Italiæ urbibus, quemquam illaudatum forte prætercam; ſed omnibus ſinguliſque gratiam habeo, iiſque debere plurimum volo Lectores benevolos, cum Bibliothecas, quibus illi præſunt, laudatas legerint. Sed Illuſtriſſimum virum, Marchionem Scipionem Maffejum, ſingulare patriæ noſtræ ornamentum, ſine ingrati animi culpa non taceam. Nempe totum ille laborem hunc meum & promovit primum præſentibus auxiliis, & licet longe abſens, & deſiderium ſui diu in Galliis proferens, continenti favore proſequitur, novus Hieronymi ἐργοδιώκτης.

PRÆ-



PRÆFATIO

HUJUS TOMI.



EX Illuſtrium virorum ſcriptis Epiſtolæ longe cæteris præſtantiores prudentum hominum judicio exiſtimantur ea potiſſimum de cauſſa, quod ipſa in illis ſcribentis perſona ita propius ob legentis oculos verſetur, ut quaſi redivivum hominem complecti, faciemque ipſam intueri videamur. Hæc, ſi alterius cujuſquam, eſt certe Epiſtolarum Hieronymi prærogativa, quarum muti apices ingenii, virtutumque ejus effigiem referunt, arcanumque mentis habitum, ignemque illum pectoris repræſentant, quem ipſum vivum corpus, ſi adeſſet, non exhiberet. Sed illa oppido major eſt dignitas, quod Sanctiſſimus Doctor maximis Reipublicæ Chriſtianæ muneribus uſus, ſicut ipſa pene in adoleſcentia *Damaſum Romanæ Urbis Epiſcopum in Chartis Eccleſiaſticis juverat, & Orientis atque Occidentis Synodicis conſultationibus reſpondebat*: ita deinceps veluti commune ſæculi oraculum conſuleretur de graviſſimis rebus ac difficillimis, quodque rei caput eſt, ab illis, qui vel ſanctitate, vel ſcientia, vel dignitate, primas tum temporis in longe etiam diſſitis regionibus obtinebant. Exemplo ſunt magnus Auguſtinus, quem nominare unum ſatis eſſet, ex Africa: Lucinius, Exſuperius ex Hiſpania: e Galliis Minervius, atque Alexander, Riparius, ac Ruſticus: ex remotiori Germania Sunnia, ac Fretella: ex Oriente Epiphanius: ex Ægypto, ipſaque Alexandrina ſede Theophilus, ut neminem interea ex Italia, ac Romanæ nobilitatis principibus viris proferam, quorum innumera ſunt ac ſæpius auguſtiora nomina. Quamobrem non privati modo hominis erudita negotia ejus Epiſtolæ complectuntur, ſed inſigniores fere quæſtiones: eximia ad Scripturarum explanationem monimenta, immo etiam totam ferme ejus ſæculi Eccleſiaſticam hiſtoriam, dogmata, reſque geſtas, quæ eruditionis homo cupidus ſi ex puriſſimis fontibus velit ediſcere, illas ſedulo perſcrutari neceſſe habeat.

Epiſtolarum S. Hieronymi dotes.

Epiſt. CXXIII.

2. Hic igitur fructus cumulatiſſimus ad lectorem ut redeat, non ſolum in iis præſtandis, quæ in ſuperiori Præfatione expoſui, verum etiam in cujuſque Epiſtolæ recenſione, ut in rectum ordinem pro temporum ratione diſponerentur, operam impendi. Veteres nempe Editores eam exhibent Epiſtolarum ſeriem, quæ non ad temporis, ſed ad materiarum rationem aptetur magis; cumque varii adeo argumenti Epiſtolas ad tres tantum claſſes, nec ſatis accurate redigant, ea ipſa in œconomia perturbationis vitio laborant, ut ſæpe Polemicis Laudatoriæ, Moralibus Criticæ, Theologicis Familiares permiſceantur. Editio vero Benedictina dum huic malo mederi ſtudet (abſit verbo invidia) omnia magis confundit, nam & complures Epiſtolas, quas Criticas vocat, e natali ſolo per vim avulſas in alienum tranſtulit, & per totum Hieronymi operum corpus hinc inde in unoquoque tomo commentariis interſeruit, atque diſperſit. Hujus intolerandæ confuſionis ſi ab aliquot literis quæ ad unum

Veterum Editionum in iis recenſendis confuſio.

 eum-

eumdemque Damaſum inſcribuntur, exemplum ſumi velis, quæ Cain vindictam explanat, in ſecundo tomo poſt Quæſtiones in Geneſim, quæ de Seraphim agit, in tertio poſt Commentarios in Iſaiam, quæ vocem Oſanna explicat, in quarti priori parte, & Matthæi expoſitioni ſubduntur; tum aliæ id genus omiſſæ, aliæ ſuum extra locum poſitæ, ut etiam in proprio judicio digerenda materia parum illi feliciter accidiſſe perſpicuum ſit. In reliquis porro omnibus, quas in quarti tomi parte altera in unum collegit, conſilio quidem egregio uſus eſt, cum ad temporis leges ſingulas exigeret, ſucceſſu tamen non pariter felici, quandoquidem quæ prima ſtatim occurrit ad Ruffinum ſeptennii laborat anachroniſmo, & Innocentius, qui ſe itineris comitem Hieronymo præbuit, heic fato functus dicitur, poſt ſexdecim alias interjacentes Epiſtolas vivus compellatur. Quem errorem cum voluit in Prolegomenis Editor emendare, eamque ad Innocentium epiſtolam ad annum *364*. retrahere, novo errore cumulavit. Exinde autem reliquas hujus primæ Claſſis ad hypotheſin, quam animo conceperat ex præjudicata opinione accommodavit. Nec minus aliæ Claſſes peccant, ſiquidem ſæpe priores Epiſtolæ poſterioribus ſuccedunt, quædam uno, aliæ duobus, aut tribus annis, quandoque etiam pluribus, contra quam par eſt, præferuntur, vel poſthabentur, non ſine ingenti lectoris incommodo, quem ille, quoties perturbatis calculis temporum rationes confundit, toties ſecum una tranſverſum rapit.

Novi ordinis neceſſitas, & ratio. 3. Quamobrem cum neque incommodam veterum ſortitionem repetere, nec ſæpe deviis Monachi Benedictini veſtigiis liceret inſiſtere: quamquam in votis eſſet ab alterutro vulgatorum ordinum non diſcedere, ne inducta mutatio ſtudioſis negotii aliquid faceſſeret: meliorem tamen ordinem auſpicari, ſive ipſum chronologicum ex integro reformare, quoad fieri potuit accuratiſſime, omnino neceſſe fuit. Nam & multa e vulgatis Epiſtolarum collectionibus exturbare, multaque alia, quæ deſiderabantur, ſufficere oportuit in hac noſtra; & quum ſemel veterem numerum vel augere, vel imminuere, movere eo ipſo neceſſe fuit; nec niſi graviori legentium ceſſiſſet incommodo ſervare alicubi præſcriptam ſeriem, alicubi diverticulis pro re natis, invertere. Satius igitur aliorum quoque Editorum exemplis edocti, eſſe arbitratus ſum, ſi uſitatis ſuperiorum temporum citationibus ſtudioſi uti poſſent, & ne ejus ordinis, quodquumque tandem eſt, commodo fraudarentur, adnotarem ad uniuſcujuſque Epiſtolæ initium, quem in veteri recenſione numerum obtinerent. Proinde tabulam quoque inſtrui in fronte operis, qua novus ordo veteri comparatur, ipſaque Benedictina editione, cujus ſeriem e regione adpoſui, ut quem inter ſe reſpectum habeant, quove ordine quæque proceſſerit, intelligere uno conſpectu liceat. Cæterum ne novum ordinem iniiſſe temere, & levibus argumentis videar, momenta rationum, quibus adductus ſum ad eam ſeriem deſignandam, ut in accuratioribus Patrum recenſionibus fieri amat, ſeorſim infra ſubnecto, maxime cum multas, quæ peregre vagabantur, certis locis, atque annis, pleraſque aliis ab his, quibus Chronologi vulgo adfixerant, adſeruerim. Tres enim ſunt tantum Epiſtolæ, quæ non uſque adeo certam temporis notam, aut hiſtorici alicujus facti memoriam ſervant, ut ad certum annum revocari poſſint, eaſque ad aliarum calcem rejeci præfixo ad paginæ album hoc lemmate, *incerti temporis*, ne recentiores quis putet ex eo, quod cæteris poſtponantur. Attamen ferme nihil ad hiſtoriam faciunt, ut illarum ætatis ignoratio ægrius ferenda ſit.

Tractatus, & opuſcula cum Præfationibus aliorum operum excluduntur. 4. Jam vero, ut proprie Epiſtolarum, quod nemini hactenus in mentem venit, collectionem adornarem, primum Tractatus & prolixiora opuſcula, quæ ab ipſo Hieronymo in Catalogo, atque alibi, ſi quando eorum mentio occurrit, inter libros cenſentur, hinc loco movi, atque alteri tomo reſervavi. Quid enim vero cum Epiſtolis commune habent, ut in earum ordinem referantur, trium Monachorum Pauli, Hilarionis, & Malchi Vitæ, Liber de Illuſtribus viris, alius contra Helvidium, duoque multo prolixiores contra Jovinianum, Orthodoxi & Luciferiani Dialogus, treſque cognomines contra Pelagium libri, aliaque id genus haud pauca, quæ diverſam ſedem ex ipſo ſyntagmatis ingenio poſtulant? Excluſi pariter ex hac ſerie Epiſtolas illas, quæ aliis libris Præfationis loco ſunt, neque indolem cæterarum ſervant, & diverſo fine exornantur. Ex eo genere ſunt viginti illæ, quas in totidem ſacrarum Scripturarum libros S. Doctor elucubravit, iiſque præfixit, cum de ſua interpretatione, atque opere præmonere lectorem voluit: Eraſmus vero & Victorius reliquis in ſuis editionibus adcenſuerunt, quod vel illos libros excudere in animo non haberent, vel etiam extare integros non putarent. Hujus quoque modi ſunt, quas recenſuit Martianæus in octava Claſſe, Præfationes librorum aliquot, quos in operum collectione prætermiſit, in quarum recenſione hoc inſuper vitio peccatum eſt, quod una quædam pro Hieronymiana obtruditur, cum manifeſto ſit Ruffini in Origenis Homilias in epiſt. Pauli ad Romanos Præfatio, ut ex ipſa conſtat peroratione tranſlatoris in earum explanationum fine. Has itaque omnes ſuis e ſedibus per vim divelli ratus, ſi huc transferantur, ſuis quaſque libris adfigi debere exiſtimavi, & quemadmodum quas veteres editores in Scripturam Præfationes recenſuerant, Martia-

tianæus non recepit, quod ipſam Scripturam excudens, ſuis illas locis repræſentaverit, ita quas Martianæus ipſe in diverſos libros alios utquumque exhibuit, excluſas volui ex hac ſerie, quod libros ipſos exhibiturus, veluti capita ſuis reddam corporibus.

5. Verum e contrario multas, quæ in vulgatis hactenus editionibus deſiderabantur, adjeci, & feciſſe operæ pretium mihi viſus ſum. Sunt illæ in univerſum undecim, e quibus quinque non antea lucem aſpexerant, reliquæ diverſis e libris adſciſcuntur. Dicamus primum de ἀνεκδότοις. Quattuor quæ ſub numeris XCII. ad XCV. continentur, ex Ambroſianæ Bibliothecæ, quæ Mediolani eſt, codice manuſcripto, olim S. Columbani de Bobio, num. 59. & H litera prænotato deſcripſi, tantumque ex illis pretii noſtræ editioni acceſſiſſe confido, ut ſi præterea nihil præſtitum a me eſſet, eſſe tamen putem, cur ſatis bene de Hieronymianorum operum amatoribus merear. Prima eſt celeberrima illa Theophili contra Origenem ejuſque ſectatores Synodica Epiſtola, ex qua totam ferme, eamque paſſim ignotam Origenianæ cauſſæ hiſtoriam ediſcimus: tum Iſidoro afficta graviſſimas accuſationes, Nitrienſium Monachorum turbas, & Fratrum, qui Longi vulgo audiunt, exilia, aliaque hujuſmodi, qua hæreticorum ſententiis probe intelligendis, qua rebus utrinque geſtis ſuo rite tempori conſignandis, maxime neceſſaria, quorum ignoratione a doctis hominibus in illis ediſſerendis ſubinde peccatum eſt. Altera ad Theophilenſem iſtam Jeroſolymitanæ Synodi reſponſio eſt, iiſdem ferme inſiſtens veſtigiis: quemadmodum & quæ tertio loco ſubditur, Dionyſii Liddenſis ad ipſum Theophilum, ex quibus quantum ſibi animorum ſumerent Origeniſtæ, quaſve regiones pervagarentur, quibus tandem artibus imponerent, diſcimus. Ea vero de cauſſa in Hieronymianarum lucubrationum cenſum veniunt, quod abs Hieronymo Latinitate donatæ, ejus proprie ſint juris. Id autem ut nemo ullus, qui tantum eas legerit, in dubium vocare audeat, utque ipſa ſtili elegantia ſe ſtatim prodat, conſonet rerum ſeries, quæ ediſſeruntur, codicis quoque Mſſ. auctoritas accedat, præſto etiam eſt ſuæ ipſe fidei juſſor Hieronymus, qui contra Ruffinum diſputans, illas ſe Latine reddidiſſe luculentiſſime profitetur his verbis lib. 3. *Duas Synodicam, & Paſchalem Theophili Epiſtolas contra Origenem, illiuſque diſcipulos per hoc ferme biennium interpretatus ſum, & in ædificationem Eccleſiæ legendas noſtræ linguæ hominibus dedi*. Et de aliis quoque lib. 1. ſub initium, ubi, *Si*, inquit, *quidquid contra Origenem & ſectatores ejus dicitur, in te dictum putas, ergo & Epiſtolæ Papæ Theophili, & Epiphanii, & ALIORUM EPISCOPORUM, quas nuper ipſis jubentibus tranſtuli, te petunt, te lacerant*. Enim vero cum præter Epiphanium alios Epiſcopos addit, ſi Jeroſolymitanæ Synodi Patres, & Dionyſium Liddenſem, quorum epiſtolas ad Theophilum contra Origenem in lucem edimus, Hieronymus non intellexit, aliud excogitare argumentorum genus ad earum literarum cum his quas Hieronymus indicat, probandam ταυτότητα, otioſum ſit. Quæ porro his ſuccedit XCV. Anaſtaſii Papæ ad Simplicianum, quod arcto cum ſuperioribus nexu juncta ſit & conſerta, locum jure ſuo inter Hieronymianas expoſcere viſa eſt. De illius germanitate, atque ingenio plus fortaſſe quam ſatis in Notis diſputavi. His aliam adjeci in V. Claſſe ſub num. CXLIX. exſcriptam ex Vatic. Cod. 642. haud magni quidem illam pretii, ſed quod Hieronymiani nominis, tametſi ementiti, prærogativa inſigniretur, poſt duas alias apocryphas non omittendam.

Epiſtolæ quinque nondum antea vulgatæ adduntur.

6. E ſex aliis, quas aliunde adſcitas Hieronymianis adnumeramus, quod vel ad Hieronymum ipſum, ſive de propoſitis ad eum quæſtionibus ſcriptæ ſint, vel ad ejus hiſtoriam totæ pertineant, tres Innocentio debentur CXXXV. & duæ ſequentes, totidemque Auguſtino, ſcilicet centeſima trigeſima prima & ſecunda, & CXLIV. De poſtrema iſta præfari nonnulla intereſt, reliquæ enim notiores ſunt, quam opera noſtra ut indigeant. Inſcribitur illa *ad Optatum de natura & origine animæ*: de Hieronymo autem quæſtionis ejus arbitro loquitur ad fere medium. Cum Auguſtinianam editionem Benedictini adornarent, nondum illa prodierat in lucem, quæ non ita pridem in Monaſterio Gottvvicenſi reperta in mſ. cod. decimi tertii circiter ſæculi una cum alia, quæ *ad Petrum & Abraham* inſcribitur, Viennæ Auſtriæ ſuperiori anno 1732. primum typis eſt evulgata. Ejus γνησιότητα, de qua datis ad me literis docti aliquot viri haud plane merito ſuſpicabantur, ipſe inprimis monimenti contextus probat, cui mirum in modum concinit quæſtionis ejus hiſtoria, & ſcriptionum ea de re Hieronymi, Auguſtini, atque Optati ſeries, tum Poſſidii, ac Fulgentii teſtimonia planiſſime evincunt. Nam cum una tantummodo Auguſtini ad Optatum epiſtola ſuperſit in editis libris, quæ numerum obtinet CXC. duas Poſſidius in *Indiculo* enumerat, Fulgentius vero lib. 3. de *Veritate Prædeſtinationis* cap. 18. tres laudat. Nec diſputo, cui potior adhibenda ſit fides; ſed quod propoſitum ſpectat, unum urgeo, non ſolum Fulgentio, ſed ipſi etiam Poſſidio, quem penes minor eſt numerus, hanc fuiſſe cognitam, quum illas dicat *contra Priſcillianiſtas*, ſive de animarum quæſtione exaratas. Sed ut nulla amplius dubitandi ſuperſit ratio, facit Eugypii Abbatis auctoritas, ejus nempe, qui ſub quinti ſæculi finem, ex *operibus S. Auguſtini*,

Accedunt ſex aliæ huc primum adſcitæ.

stini, ut Cassiodorii verbis utar, *quæstiones, ac sententias, ac diversas res deflorans, in uno corpore collegit*. Cujus operis, sive ut in editionibus Basileensi, ac Veneta inscribitur, *Thesauri* cap. 345. (tametsi modo laudatus Cassiodorius nonnisi *trecentis triginta octo* totum opus comprehensum dicat) de eo disputans, *Utrum singillatim a Deo creatore lineamenta formentur, & de animæ quæstione*, ingentem ex hac ipsa Epistola laciniam ab octavo numero ad finem usque totidem verbis ita describit, ut hanc Gottvvicensis Ms. illam ipsam revera esse, quam Hipponensis Episcopus ad Optatum dedit, manifestissime concludatur. Quin etiam duo aut tres loci sunt in archetypo illo, & Vindobonensi Editione nonnihil corrupti scribarum incuria, qui ex Eugypiano opere facile restitui possint, atque heic quidem auctor sum ut restituantur; cum enim illam epistolam typographis dedi excudendam, nondum Eugypii librum meis ipse oculis consulueram. Sunt autem hujusmodi col. 1070. vers. 11. pro *Utrum horum vis ut confirmem?* malim Eugypianum *Unum horum &c.* absque interrogandi nota: infra versu quarto a fine, verbis *initium meum*, addi post parenthesin *utinam tamen non initium*, tametsi pro *non* Abbas ille vitiose *nunc* legat; denique col. 1072. vers. 10. loco *intuens* substitui *metuens*: cætera in quibus a nostra, atque adeo Ms. lectione differt Eugypius, aut de nihilo sunt, aut librariorum sunt σφάλματα.

Loci emendandi.

Quinque epistolarum Classes. Argumenta, Capitulationes, &c.

7. Jam vero quod est præterea a me præstitum, dicere expediam. Universas Epistolas ita collectas in quinque Classes distinxi, quas e præcipuis Hieronymi Vitæ momentis, numquam interrupta rerum serie, sum auspicatus. Prima illas exhibet, quas Hieronymus ab anno 370, antequam eremum peteret, potissimum vero in ipsa eremo scripsit ad usque 381, quo dudum relicta solitudine, contendit Romam. In altera illæ succedunt, quas Romæ dedit ab anno 382. ad ultra medium 385. quo Romani pertæsus incolatus, discessit, & Jerosolymam navigavit. Exinde tertia illas complectitur, quas e Bethleemi monasterio ab anno 386. scripsit, usque ad 400. quo demum in Alexandrina Synodo Origenes damnatus est. Ea nempe temporis notatio ferme est omnium utilissima probe intelligendis Hieronymianis Epistolis, quæ in Adamantii, ejusque fautorum erroribus exagitandis ut plurimum versantur. Quarta illas repræsentat, quas ab eo tempore, sive anno 401. S. Doctor ad vitæ usque finem, sive annum 420. exaravit. In quintam denique classem tres illas redegi, quarum tempus minus compertum, iisque tres alias, minori tamen charactere distinctas subdidi, quarum Auctor incertus est. Postremo singularum argumenta, quæ plurima ex Erasmo Editor Benedictinus descripserat, erroribus autem scatebant, atque historiæ sæpius adversabantur, aut ex integro excudi, aut certe majori ex parte castigavi. Capitulationes novas fere omnes induxi: præfixis etiam numericis notis, quarum ope & legentis memoria sustinetur, & Citationum usus longe est expeditior. Denique ne laborem ipse meum arroganter venditare videar, Indices Scripturarum, ac rerum duo ex amicis nostris studiose comparaverunt. Superest, quod promisi, rationes chronologicas exhibere.

EPISTOLARUM ORDO CHRONOLOGICUS

ARGUMENTIS DEMONSTRATUR:

EPISTOLÆ I. CLASSIS

Quas Hieronymus potissimum e Calcidis Eremo scripsit ab anno 370. ad 380.

I. *Scripta circ. an. 370. aut 371.*

HUIC primum in Epistolarum serie locum adserimus, quæ eundem sibi videtur vindicare in reliquis etiam Hieronymi scriptis, iis saltem quæ legi Auctor a posteris voluit, & ad nos usque devenerunt. Profitetur statim initio, *otium quasi quamdam ingenii rubiginem parvulam licet pristini eloquii sui facultatem siccasse*; & paulo infra se queritur *hominem, qui nec dum scalmum in lacu rexerit, Euxini maris credi fragoribus*; quibus profecto otium post Romana studia, inductamque peregrinationis diuturnitate rubiginem non obscure innuit; & quia nec dum in alio opere ingenii sui periculum fecerit, in hoc exornando diffidit. Jam vero annus quo ipsa epistola exarata est, hac ratione investigatur. Auxentium, sub epist. finem, *Mediolanis incubantem* Evagrii *excubiis sepultum pene antequam mortuum* narrat, quibus omnino Romanam Synodum Evagrii studio præcipue congregatam designat, in qua nonaginta trium ex Italia & Gallia Epis-

Episcoporum judicio Auxentius damnatus est. Hanc autem Baronius, atque Holstenius ad annum referunt *369*. Valesius ad 370. cui concinunt Cll. Monachi Benedictini in Vita S. Athanasii, tametsi cum Pagio dubitent, differrine serius possit. Sed nulla revera est ejus protrahendæ necessitas, neque dilationem hujusmodi probat S. Basilii epistola 220. ad Damasum de Synodo contra Arianos cogenda, quæ ad exitum anni 371. referri solet: siquidem ille dum scriberet, Romanam anteactam Synodum ignorabat. Igitur cum anno 370. adscribenda sit, ipsa isthæc Hieronymi epistola ante illum annum consignari nequeat. Ex sequentibus vero nulli satis commode potest illigari, nisi si velis 371. initio; ab hoc enim anno per totum usque 373. in Orientis regionibus peregrinatus est, *diuque*, ut ejus verbis in Epist. III., utamur *in incerto errans*, *Thraciam*, *Pontum*, *atque Bithyniam*, *totumque Galatiæ*, *& Capadociæ iter & Cilicum terras* peragravit, donec *in Syria tanquam in fidissimo portu* constitit. Ad hæc Innocentius, cui Epistola inscribitur, jam circa medium anni 374. repentino febrium ardore sublatus e vivis fuit, quod ex eadem Epist. III. paulo infra ostendemus. Neque vero fieri non potuisse dico, ut in ipsa peregrinatione brevis historiola per epistolam Innocentio itineris comiti scriberetur, sed multo verosimilius puto exaratam abs Hieronymo, cum otium in Italia, ab Occidentis peregrinatione redux invenisset, atque adeo ipsi 370. vel initio insequentis consignari.

His ita constitutis, dissimulare nequaquam licet doctorum quorumdam hominum opinionem, qui verbis illis de Auxentio, *sepultum pene antequam mortuum*, ipsam Auxentii mortem indicari volunt; cumque adeo ille anno 374. diem denique oppetierit, post hanc temporis notam differri debere Epistolam. Atque hæc quidem sententia Cl. quoque Tillemontio persuaserat, & veritatis præsefert speciem; sed ne tamen illi subscriberem, hæc in primis ratio vetuit. Minime verosimile visum est inter Auxentii mortem, & S. Ambrosii, qui ei in Episcopatu successit, electionem, septem aut octo menses intercessisse, quod veterum nemo tradidit, qui ejus historiæ circumstantias sedulo persequuntur. Attamen & fortasse latius temporis intervallum putandum sit, si Antiochiæ datam hanc epistolam ann. 374. velimus, neque enim Auxentii mortem citius rescire potuerit Hieron. quam post duos saltem menses, quantum certe temporis, ut Mediolano Antiochiam notitia deferatur, insumi necesse erat: ipse autem cum scriberet, ut serius putes, Majo, aut ad summum Junio mense erat, nam Julio insequenti idem ille Innocentius, cui epistola inscribitur, jam fatis cesserat, Ambrosius denique septimo Idus Decembris Episcopus jussus est; unde si rationem ineas non tantum octo, sed decem ferme menses ab Auxentii exitu, ad Ambrosii electionem intercesserint, quod neque rerum series, nec ex veteribus indicia permittere videntur nobis.

AD ANNUM 374. referimus quæ subsequitur ad Theodosium epist., quod nempe Antiochiæ scripta sit, & cum non modo solitudinis arripiendæ propositum non adimplevisset Hieronymus, sed adhuc in incerto hæreret. II. *Scripta circ. an.* 374.

QUÆ hic in ordine tertia est ad Ruffinum non ante hunc eundem annum 374. potuit prodiisse, quandoquidem Innocentium, quem in prima epistola vivum compellari intelligimus, heic num. 3. repentino febrium ardore abstractum e vivis deflet. Id quoque manifestius evincit num. 2. mentio Alexandrini Monachi qui ad *Ægyptios confessores & voluntate jam martyres pio plebis obsequio jamdudum transmissus* dicitur; neque enim alii Ægyptii confessores intelligi omnino possunt, quam ii, quos hoc ipso anno 374. certe post magni Athanasii mortem, quæ medio 373. contigit, propter Christi divinitatis confessionem Valens Imperator egerat in exilium: quare nec serius epistola produci ullo modo potest, cum se nondum eremum subiisse, verum Antiochiæ hactenus degere notet, dum scriberet, mediamque fervere dicat æstatem, quam non aliam ab hujus anni 374. licet intelligere, nam superiori nondum acti in exilium fuerant confessores Ægyptii, in sequenti vero non amplius ipse Hieronymus Antiochiæ versabatur, sed in Eremo. III. *Scripta æstate an.* 374.

HÆC superiori copulabatur, simulque exarata est, ac missa. IV: *Scripta eodem tempore.*

POST plures a superiore menses hoc tamen anno 374. scripta ex toto contextu evincitur; neque enim amplius Antiochiæ agebat Hieronymus, sed in ea Eremi *parte*, *quæ juxta Syriam Saracenis jungitur*. Vid. Præfat. in Abdiam versus finem. V. *Scripta post aliquot menses a superiore.*

ARREPTA jam solitudine per hujus anni 374. & quod excurrit spatium, hasce octo epistolas ad amicos, & potissimum VI. VII. VIII. IX. X. XI. XII. XIII.

Scripta cir. an. 374. simum Aquilejenses Hier. dedit. Una certe eademque est temporis adnotatio, quæ elucet in singulis, vel dudum initæ solitudinis, vel Heliodori adventus in Patriam. Is etiam ordo quem hic inter se tenent, ex eo quem inter se habent respectu, facile constituitur. Tantum illam ad Antonium, quæ duodecima est numero, loco movimus, quod etsi temporis articulum quo data est, haud expeditum sit adsignare, non paucorum tamen mensium interstitia par sit credere intercessisse; cum plures alias ad eumdem monachum antea scripserit, quæ interciderunt.

XIV. Scripta an. 374. QUOD hanc epistolam ad hunc eumdem an. 374. referamus non ita pridem initæ eremi descriptio facit, & totus contextus, quo ad solitariæ vitæ societatem Heliodorum conatur allicere, sicuti ei se facturum promiserat, cum discedens ille ab Hieronymo postulavisset, *ut posteaquam ad deserta migrasset, invitatoria ad se scripta transmitteret*. Quod vero post recensitas superiores epistolas ultimo ponamus loco, cogit chronologicus ordo, quo ipse Hieronymus suas lucubrationes in Catalogo enumerans, *scripsi*, inquit, *vitam Pauli Monachi*, *Epistolarum ad diversos librum unum*, *ad Heliodorum exhortatoriam*. Nempe ex superioribus literis librum videtur conficere, quem huic alteri epistolæ temporum ratione anteponit.

XV. XVI. XVII. Scripta ab exeunte an. 376. ad ineuntem 379. TRES simul epistolas jungimus, quod ad temporis rationem investigandam sibi invicem suffragentur, neque inter se nisi quorumdam mensium intervallo dissideant. Scripserat quippe Hieronymus ad Damasum, ut cum quo e tribus uno tempore Antiochiæ Episcopis communicare deberet: & an tres in Deo hypostases dicendæ essent sibi significaret: cui petitioni cum Romanus Pontifex non respondisset, eundem iterum alia epistola post trium saltem vel quatuor mensium intercarpedinem, ut par est credere, obtestatus est. Sed cum alia ex parte urgerent factiosi homines, ut tres hypostases, *novum homini Romano nomen*, admitteret, satius duxit eorum se violentiis eripere, & ad Marcum scribens ad summum exacta hyeme discessurum se ab Eremo profitetur. Porro annus uniuscujusque hinc facile eruitur, quod Vitalem in Antiochena sede jam constitutum, in utraque ad Damasum planissime affirmet: in priore autem se dicat in Syria, cum tot interjacentibus spatiis haud possit ab ipso Romano Pontifice sanctum Domini expetere, exules iis in locis collegas ejus, Ægyptios confessores sive Episcopos sequi, eorumque se fidei adhærere. Nimirum Vitalis anno 376. quod nemo jure diffiteatur, ab Apollinario magistro suo Antiochenæ Ecclesiæ Episcopus jussus est, sive duobus aliis Meletio ac Paulino superadditus. Ægyptii autem confessores jam ab ineunte anno 379. Gratiani decreto ab exsilio revocati suisque ecclesiis redditi sunt; neque exinde potuit Hieron. eorum communione uti, sive ab illis sanctum Domini accipere. Biennio igitur illo, quod intercedit, sive annis 377. & 378. consignandæ sunt, isque earum ordo constituendus, ut prior ad Damasum vel labenti 376. vel proxime insequentis initio, altera ipsi 377. quæ post aliquot a priore menses data est, consignetur: tertia denique ad Marcum, quæ & hyeme scripta est, & cum de accepta Romani Pontificis sententia videretur securus, vel ad finem 378. puta Decembrem, vel ad insequentis initium referatur. Campensium quoque nomen, quo Meletianos in priore ex hisce tribus epistolis vocat num. 3. quod expulso ab Ecclesiis Antiochenis Meletio, conventus in campis agere cogerentur, eas diutius differri non patitur. Nempe auctor est Theodoretus lib. 5. c. 3. statim post latam a Gratiano legem, *ut qui in exilium ejecti fuerant, redirent, suisque gregibus restituerentur, atque ædes sacræ iis traderentur, qui cum Damaso communicarent;* missum Saporem magistrum militum Antiochiam, ut de partium ducibus sententiam ferret, & cum singuli *Damaso hærere se dicerent*, cui veram Romani Pontificis communionem præseferenti Ecclesiæ essent adjudicandæ. Quæ res feliciter Meletio cessit, sibique judicio adsignatas ecclesias occupavit, ut qui eum sequebantur, non amplius extra civitatem in agris conventus agerent, aut Campenses dici ullo modo possent, quod in urbis luce jam ab illo anno 379. Ecclesiis omnibus potirentur.

POSTQUAM e Calcidis deserto migravit Hieronymus, facile Antiochiam perrexit, qua in civitate apud Paulinum, quo cum ex Damaso communicandum sibi intellexerat, haud paucos menses diversatus est. Ibi enim & *Apollinarium Laodicenum*, ut in epistola ad Pammach. & Occean. testatur, *audivit*, *frequenter*, *&* *coluit*, & cum *miro discendi ardore* fereretur, tum doctrinæ, tum morum probitate eximia, non levi experi- XVIII. Scripta in 381.

perimento Paulino fuit, ut eum ipse Antiochiæ Presbyterum ordinaret. Nam etsi alii dubitant, num revera Antiochenus Episcopus fuerit, qui eum Paulinus Presbyterum jussit, quo id tamen jure faciant non video; cum ex Hieronymi epistola ad Pammachium adversus errores Joannis Hierosolym. palam constet, & Antiochiæ, & per hæc tempora, & a Paulino ordinatum. *Sanctæ*, inquit, *memoriæ Episcopus Paulinus audivit, Num rogavi te, ut ordinarer?* atque alia, quæ in Vita fusius disputantur. Interim vel sequenti an. 380. vel ineunte 381. inde conficitur discessisse, & Constantinopolim per Orientis urbes contendisse, quod Gregorium eo tempore, quo regiæ urbis tenuit Episcopatum, a Majo scilicet post abrogatum Maximum Cynicum, ad Julium mensem, quo sese ipse in œcumenico concilio sponte abdicavit, audivit, & coluit. His ita constitutis postrema hujus classis epistola ad Damasum *de Seraphim* huic anno 381. illiganda est, quod ipse in cap. Isaiæ *6.* apertissime notat. *De hac visione*, inquit, *ante annos circiter triginta cum essem Constantinopoli, & apud virum eloquentissimum Gregorium Nazanzenum tunc ejusdem urbis episcopum sanctarum Scripturarum studiis erudirer, scio me brevem dictasse, subitumque Tractatum, ut experimentum caperem ingenioli mei, & amicis jubentibus obedirem.* Iterum Epistol. 84. ad Pammach. & Ocean. *In lectione*, inquit, *Isaiæ in qua duo Seraphim clamantia describuntur, illo* (Origene) *interpretante Filium & Spiritum Sanctum, nonne ego detestandam expositionem in duo testamenta mutavi? Habetur liber in manibus ante viginti annos editus.* Porro etiam ex majori sequentis anni parte nactus commodam studiis suis occasionem Constantinopoli steterit, quousque cum supra laudato Paulino atque Epiphanio Episcopis Romam ad concilium adnavigavit.

EPISTOLÆ II. CLASSIS

Quas Hieronymus per ferme triennium Romæ scripsit ab exeunte anno Christi 382. ad ultra medium 385.

XIX. & XX. Scripta an. 383. CUM Antiochenæ Ecclesiæ negotia in perversum ageret schisma, atque ex Ordinatione Flaviani in Constantinopolitana Synodo facta perturbatio augeretur, *Orientis atque Occidentis Episcopos Romam Imperiales literæ contraxerunt*, quo se nempe *ad maximam Synodum, quæ illic parabatur, conferrent*, ut Theodoretus exponit. Ipse Hieronymus *Ecclesiastica necessitate* compulsus, quod in Marcellæ Epitaphio ad Principiam tradit, Romam advenit *cum Sanctis Pontificibus Paulino, & Epiphanio, quorum alter Antiochenam, alter Salaminiam Cypri rexit ecclesiam.* Porro non nisi sub finem anni 382. & advenisse eos, & Synodum habitam esse, idem Hieronymus non obscure docet Epist. 108. ubi Episcopos Orientales, qui ad illam convenerant, non ante insequentis anni, scilicet 383. *exactam hyemem, & apertum mare* discedere valuisse scribit: quod rursus ex Epistola ad Afellam subducta ratione clarius constabit. Interim Hieronymum quem instructissimum experimento noverat, ut sibi in Ecclesiasticis caussis inserviret, & *totius orbis consultationibus* suo nomine responderet, Damasus tenuit; eique subinde varias quæstiones proposuit. Primum de Osanna interrogavit, per epistolam XIX. cui statim XX. hac ille satisfecit, quam etiam in Catalogo hoc ordine enumerat, atque ad hunc annum 383. pertinere ex rerum, quas exposuimus serie, comprobatur.

DAMASUS haud multo post Hieronymi eruditione utiliter usus enodandis sacrarum literarum difficultatibus, Parabolam de duobus filiis, Frugi, ac luxurioso sibi exponi petiit; quam ille satis eleganti ac longa epistola commentatur. Hæc superiori statim subditur in Catalogo, nec, licet penitiora desint circa ejusdem tempus argumenta, ad insequentem tamen annum ullo pacto videtur transferenda. XXI. Scripta eodem anno

LIBRUM adversus Helvidium, unde hujus ad Eustochium epistolæ certior Epocha elucet, ut citius Hieron. scripserit, certe non ante anni 383. finem; ejusmodi enim verbis utitur, quibus non ita pridem Romam advenisse, ac diu distulisse ne scriberet, profitetur. Eum tamen in hac epistola ita jam vulgatum dicit, ut aliquot saltem menses quibus ad vulgi manus devenerit, subintelligas præcessisse. Jam itaque 384. annus decurrebat, cum Eustochium insigni hac lucubratione de servanda Virginitate monere voluit, siquidem nec domum S. XXII. Scripta an. 384.

Paulæ, cujus illa erat filia, cum Romæ degeret, ſtatim novit, immo poſt tantum temporis intervallum, ut antequam noſceret, *omnium pene judicio dignus ſummo ſacerdotio decerni* virtutum experimento poſſet, quemadmodum ipſe in epiſtola ad Aſellam tradit. Inſuper & Blæſillam Euſtochii ſororem nominat, quam ſeptimo jam menſe viduatam ejus vitæ perfectionem quærere non obſcure indicat. Illa autem ad anni proxime ſubſequentis initium fato functa eſt, ut paulo infra oſtendemus. Ad hæc cum an. 394. ut ſuo loco plane conſtabit, ſcriberet ad Nepotianum, decennium exinde ſupputat, ſeque dicit *lapidato jam Virginitatis libello, quem S. Euſtochio Romæ ſcripſerat, poſt annos decem rurſus Bethleem ora reſerare*: ex quo ſubducta ratione de eo quod epiſtolæ præfiximus tempore, dubitare non licet. Sed potius ex rerum ſerie, atque ipſo Catalogi ordine proxime ſequenti poſtponenda videatur.

XXIII. *Scripta eodem an. 384.* EX pluribus quas ad Marcellam exaravit epiſtolis, & quarum integrum librum in Catalogo citat, quandoquidem de anno quo ſingulæ datæ ſunt, dubitare nobis vix licet, hanc quæ *de exitu Leæ* inſcribitur, primo loco cenſendam eſſe arbitrati ſumus, haud quidem, ut verum fateamur, liquido ſatis argumento, ea tamen conjectura, cui rerum ordo ſuffragatur. Marcellæ, aliarumque Sanctarum Virginum choro, quam *domeſticam Paulæ Eccleſiam* vocat, cum apud eas eſſet Hier. Pſalmorum librum ſibi ſumpſerat de ore exponendum. Hinc paſſim Epiſtolæ occurrunt, quas ex alicujus Pſalmi occaſione dedit, vel ut altius inſiderent, quæ ore tenus tradiderat, fuſius exponit. Exemplo erunt in primis hæc ipſa quam præ manibus habemus, tum alia de *decem Dei nominibus*, item de *Hebraico Alphabeto*, & quæ Pſalmi centeſimi vigeſimi ſexti loca quædam explanat. Porro minime ſit veroſimile, Hieronymum inverſo ordine aut confuſo, prout quiſque Pſalmus caſu occurreret, id quodcumque eſt operis exegiſſe, ſed initio a prioribus facto, proceſſiſſe ut par erat ad poſteriores, maxime cum in ipſis literis nihil fere occurrat, quod refragetur. Proinde hæc ad Marcellam cum e Pſalmi ordine ac numero, cæteras antevertat, iiſdem etiam loco præferri commode viſum eſt: eodem in reliquis reſpectu habito, quæ integris Chronologiæ calculis & congrue magis ſuis quæque locis ſuccedunt. Annus enim unus atque idem fere omnium eſt, nimirum 384. qui apertiſſime ex hac priori ſtatuitur, in qua Leæ mortem cum deſignati Conſulis, ſcilicet *Prætextati*, qui ſub idem tempus obierat, morte componit: nempe illum hoc anno e vivis exceſſiſſe conſtat ex Symmachi epiſtola, qua Imperatores deprecatur, ut ſtatuam defuncti ejuſdem Senatoris memoriæ collocari permittant.

QUÆ ſubſequitur de *laudibus Aſellæ* biduo poſt ſuperiorem data eſt. *Nudius tertius*, inquit, *de beatæ memoriæ Lea aliqua dixeramus. Illico pupugit animum & mihi venit in mentem non debere nos tacere de Virgine, qui de ſecundo ordine caſtitatis loquuti ſumus.* XXIV. *Scripta biduo poſt ſuperiorem.*

QUINQUE una ſubſequentes ad Marcellam Epiſtolæ tempus atque ordinem ſuum a priore 25. mutuantur. Scilicet proxima quæ *de quibuſdam Hebraicis verbis* inſcribitur, ubi vocem *Alleluja* explicat, *Ia* Dei nomen, quo vox illa componitur, ſupponit ex ſuperiore dudum innotuiſſe. Altera in hujus defenſionem ſcribitur *Contra obtrectatores*, ſiquidem, inquit, *Poſt priorem Epiſtolam in qua de Hebræis verbis pauca perſtrinxeram ad me repente perlatum eſt, quoſdam homunculos mihi ſtudioſe detrahere*. Duas reliquas ſeu 28. & 29. quarum illa *de Diapſalmate*, hæc de *Ephod & Teraphim* agit, in eadem *de Hebræis vocibus* ſcripturum ſe fore promiſerat, quod ſtatim impleviſſe ex utriuſque contextu apparet. Succedunt itaque ſibi ſingulæ paucorum fere dierum interſtitiis: ſic tamen ut ſcias, priorem illam quæ X. Dei nomina interpretatur, ex qua reliquæ pendent, quod ex nonageſimi Pſalmi occaſione exarata ſit, juxta quam ſupra expoſuimus conjecturam noſtram, cæteris apprime conſentientibus Chronologiæ notis, ad eum locum revocatam a nobis eſſe, ſuoque ordini reſtitutam. XXV. XXVI. XXVII. XXVIII. & XXIX. *Scripta an. 384.*

EODEM Argumento, quæ de *Hebraico Alphabeto* eſt ad Paulam, ſubdimus hoc loco, quippe quæ *cum centeſimum octavum decimum pſalmum inſinuare conaretur* Hieronymus, dictata eſt. Quæ ſequitur ad *Euſtochium de Munuſculis* labente Junio hujus anni, feſto die Natalis Beati Petri Apoſtolorum Principis data eſt. Cum vero hanc ſimul atque illam, ne fruſtra a ſe literas poſtulaſſet Marcella, breviori illi quam ad eam fecit, addiderit, tres una epiſtolas pauciſſimis inter ſe diebus diſtare intelligis; neque enim niſi ſi recentiſſima eſſent, quæ aliis in una tamen, atque eadem XXX. XXXI. XXXII. *Scripta anno 384. vel 385.*

domo

domo manentibus scripta fuerant, Marcellæ mittenda erant, quasi non prius audita, ut sibi quoque putare posset fuisse exarata. Alia hujusmodi argumenta in re perquam certa brevitatis ergo præterimus.

XXXIII. *Scripta ferme eodem tempore.* EJUSDEM temporis videtur trigesima tertia *ad Paulam*, cujus tamen non nisi fragmentum superest, quod huc adscitum est ex Ruffini Invectivarum secundo libro.

XXXIV. *Scripta circ. idem temp.* HUJUS temporis esse hanc ad Marcellam de Psalmo 126. nemo facile dubitaverit. Quod autem hoc ordine censeatur, Psalmi ordo facit.

Quod si Ruffinus, ut verosimile est, examussim temporis ordinem in his recensendis Hieronymianis epistolis XXXIII. XXXIV. & XLIII. servavit in Apolog. lib. II. cap. 17. & 18. quamquam ad eundem omnes annum pertineant, ordine tamen inverso processerit isthæc præcedenti, & utrisque ipsa XLIII. præponenda erit.

XXXV. & XXXVI. *Scriptæ circ. an. 385.* CUM Damasi epistolam accepit Hieronymus, librum Didymi de Spiritu Sancto Latine explicandum susceperat, quem ejusdem Pontificis nomini volebat inscribi; quemadmodum ipse in ejus libri Præfatione testatur. Sed ille, qui S. Doctorem primus impulerat, ut illud opusculum in Latinam linguam transferret, Romanus Pontifex, interpretationi quæ parabatur, immortuus est; ex quo satis recte colligitur paulo ante ejus obitum manum operi Hieronymum admovisse: qui labor sibi in vertendis e Græco libris apprime instructo & de more properanti non nisi paucorum dierum fuisset, nisi forte aliis elucubrationibus impeditus, hanc intermiserit; tum quæ Damasi mortem præcessit ægritudinem causatus, rem distulerit in futurum. Porro defunctus est Damasus hoc anno ex vetustissimorum Martyrologiorum fide Decembris 10. vel 11. die; atque adeo ejus æque ac Hieronymi epistola, qua *Didymi*, inquit, *de Spiritu Sancto librum in manibus habeo, quem translatum tibi cupio dedicare*, facile mortem uno aut altero mense præcesserit. Si tamen latius intervallum comminisci quis velit, atque ad ann. 384. retrahere, probabili æque argumento utatur.

XXXVII. *Scripta circ. idem tempus.* RHETICII Commentarios in Cantica *Nuper* legerat, cum hanc epistolam quæ de iisdem inscribitur, Marcellæ dedit. Facile autem legerit sub idem tempus, quo duas Origenis Homilias in Canticum canticorum Latine vertit & Damaso dedicavit, nimirum ut sensus invicem utriusque Auctoris, eruditionem, atque in interpretandis Scripturis ingenium conferret. Certe an. 384. Homilias illas Latinas fecit, quas in Catalogo superiori ad Damasum Epistolæ statim subdit: nec alia ex parte hæc ipsa ad Marcellam Epistola ad alium annum commode referri potest, siquidem Romæ data est, qua de re nemo umquam dubitaverit. Unius itaque anni utraque lucubratio cum sit, respectumque inter se hunc habeant, ut una alteri conscribendæ occasionem præbere potuerit, ad postremam anni partem, cui prior adscribitur, hæc pariter probabili conjectura referri possit.

TRIGESIMAM octavam ad eandem Marcellam, quod serius recensemus, & anni 385. initio præfigimus, hæc in primis faciunt, quæ in Præfatione Commentariorum in Ecclesiasten de Blæsilla ipse Hier. narrat. *Memini me*, inquit, *ante hoc ferme quinquennium cum adhuc Romæ essem, & Ecclesiasten sanctæ Blæsillæ legerem, ut eam ad contemptum istius sæculi provocarem ...... rogatum ab ea, ut in morem commentarioli obscura quæque dissererem, ut absque me posset intelligere quæ legebat. Itaque quoniam in procinctu nostri operis subita morte subtracta est &c.* quibus & postremum incolatus sui Romæ tempus, quod *adhuc* adverbio satis aperte explicatur, & Blæsillæ nondum initam perfectioris vitæ rationem plane declarat. Porro aliunde compertum est sub anni 389. finem, vel sequentis initium, quod suo loco certis argumentis constabit, hæc in Ecclesiasten commentaria Hieronymum edidisse; atque adeo Blæsillæ ægrotationem, quam conversio statim subsequuta est, tum qua beato fine devixit, subitam mortem (quæ omnia non nisi duorum mensium intervallo contigerunt, atque ibi *post ferme quinquennium* memorantur) ad ejusdem 385. anni principium censuimus esse referendas. Nec inficiamur quidem, si alias rationes inire quis malit, ægrotationem illam paulo prius, & ad superioris anni exitum retrahi posse; quin immo & perquam commode fieri sentimus, ita tamen ut Epistola ipsa, quæ de ejus *ægrotatione* inscribitur, non modo *triginta post dies, quibus ardore febrium jugiter æstuavit*, sed etiam recepta jam valetudine post initam strictioris vitæ rationem exarata sit, ut jam quæ alios scandalizarent, *asperior victus*, *pulla tunica*, *soccus vilior*, apud sæculi homines excusare opus esset. XXXVIII. *Scripta circ. an. 385.*

XXXIX. *Scripta paulo post superiorem.* HUIC itidem Epiſtolæ, quæ de obitu Blæſillæ *Conſolatoria* eſt ad Paulam, ſuo loco adferendæ, ſuperioris ipſa argumenta inſerviunt. Nimirum ſcripta eſt *poſt quattuor ferme menſes*, ex quo Blæſilla, *ſecundo quodammodo propoſiti ſe baptiſmo laverat*, ideſt a ſæculi cultu ad Dominum ſeſe converterat. Quæ rurſus ſub epiſtolæ finem cum de ſe loquens inducitur, *tantorum*, inquit, *annorum labores* (æternæ ſcilicet vitæ præmium) *ego in tribus menſibus conſequuta ſum*. Unde intelligas ſubductis rationibus, unum ferme menſem ab ejus obitu ad epiſtolæ tempus interceſſiſſe; ſimulque hanc a ſuperiore non niſi trium menſium, aut aliquot etiam dierum ſpatio poſteriorem eſſe.

XL. XLI. & XLII. *Scripta circ. an. 385.* ROMÆ, eoque tempore, quo maxima jampridem Marcellam inter & Hieronymum neceſſitudo intercedebat, tres iſtæ Epiſtolæ datæ ſunt, quæ nec ſecum invicem connectuntur, nec ad ſuperiores reſpectum habent, ex quo ordinem, ſingularemque Epocham ſtatuere quis poſſit. Cum itaque non minus commode ad ſuperiorem, quam ad hunc annum referri poſſint, viſum eſt tamen huic ſatius illigari, tum ne illarum quæ ſibi invicem ſuccedunt ſeries intermitteretur, tum quia illi magis videantur tempori accedere, quo magnam ſibi invidiam creavit Hieronymus, ut etiam Roma diſcedere compulſus ſit, quod Urbis vitia, pravaſque hominum quorumdam ſententias carpere cepiſſet, atque impugnare.

XLIII. *Scripta an. 385.* QUADRAGESIMA tertia ad Marcellam adſcribi iis temporibus ſolet, quibus Hieronymus cum jam Roma evaſiſſet, plurimis late regionibus peragratis, non ita pridem in Bethleemi ſpecu conſtiterat. Quæ nobis minime arridet ſententia: quandoquidem ille ruris quietem cum urbis tumultibus, atque incommodis comparans, non tam Marcellam, quam ſemetipſum hortatur ad ſecretam aliquam ſolitudinem arripiendam, ut a præſentibus, quæ ob oculos ponit Roma negotiis, atque impedimentis vacarent. Hæc vero commodius non videntur intelligi poſſe, quam cum Romani eum incolatus tæderet, quod etiam ex reliquo contextu liquet, atque inde diſceſſum ſuum animo jam pararet: quæ notæ hujus anni ſunt non obſcuræ. Neque vero alia de cauſſa arbitror, doctos viros hanc epiſtolam poſt. an. 388. diſtuliſſe, quam quod Elogium Bethel, totidem verbis ex Epiſtola Paulæ & Euſtochii ad Marcellam deſcriptum, huic etiam perperam & contra mſſ. fidem in antiquis editionibus ſubjungeretur.

HANC quoque omnium quæ a Hieronymo ſcriptæ ſunt, breviſſimam, nec niſi paucorum verſuum, nemo umquam modo ſi attente perpenderit, ſibi perſuadeat ex Eremo, tam diſſita regione miſſam fuiſſe, ut *abſentia corporum* (quod ſtatim initio auctor teſtatur) *ſpiritus confabulatione levaretur*; ſiquidem neque operæ pretium erat in eum finem tam exigua ſcripſiſſe, & quibus non niſi parva quædam munuſcula per jocum allegorice interpretatur. Accedit ex his eſſe muneribus *ſellas*, quæ dono quidem dari a preſentibus poſſint, longius autem a Marcella mitti voluiſſe, Roma ſcilicet Palæſtinam, & graviſſimo, eoque rurſus inutili diſpendio, par non eſt credere. Reliqua etiam hujus literulæ commata indicio nobis ſunt ad abſentes quidem mutuo conſpectu, ſed una tamen in civitate, ſcilicet Romæ commanentes fuiſſe exaratam. Proinde ipſam, ut & ſuperiorem, quas Martianæus, aliique docti homines immerito ſuis locis expulerant, nos propriæ claſſi, ac ſedibus poſtliminii jure reſtituimus. XLIV. *Scrip. circ. idem tempus.*

POSTREMUM ſecundæ claſſis locum obtinet ad Aſellam epiſtola XLV. cujus ferme omnium certiſſima Epocha, atque expeditiſſima ratio eſt. Eam Hieronymus *cum jam navem conſcenderet de Babylone*, ut loqui amat, *Jeroſolymam* (Roma ſcilicet ad Eremum) *regreſſurus, raptim flens dolenſque conſcripſit*. Porro ut ex ordine idem enarrat contra Ruffin. l. 3. *Menſe Auguſto, flantibus Eteſiis, cum Sancto Vincentio Presbytero, & adoleſcente fratre* (Pauliniano) *aliiſque Monachis, navem in Romano portu ſecurus aſcendit*. Unius igitur ejuſdemque Auguſti menſis epiſtolam hanc eſſe minime dubitare liceat; ipſum vero Auguſtum hujus anni 385. cenſendum planiſſime ex aliis epiſtolæ verbis conficitur. Enim vero ſuperiori 384. tribui nequaquam poteſt, ſiquidem conſtat non niſi poſt Damaſi mortem, quem hic *Beatæ memoriæ* vocat, ac laudat, quique non ante Decembrem ejus anni diem obiit, Hieronymum diſceſſiſſe. Sed neque licet poſteriori 386. adſcribere, quod expreſſis verbis ipſe teſtetur non niſi *pene triennium cum eis* (ideſt Romanis) *vixiſſe*. XLV. *Scripta menſe Auguſto an. 385.*

EPISTOLÆ III. CLASSIS

Quas Hieronymus ab anno 386. e Bethleemi monasterio scripsit usque ad sæculi quarti finem, damnatumque in Alexandrina Synodo Origenem anno 400.

XLVI. *Scripta an. 386.* TERTIAM classem ab aliena quidem epistola, Paulæ scilicet, atque Eustochii incipimus, sed quæ tamen & in vulgatis editionibus ac mss. recepta sit, & cui conscribendæ sensus præstitisse Hieronymus videri possit. Ea vero neque ante hunc annum 386. ullo modo censeri potest, cum anno superiore Paula Jerosolymam navigarit, neque postponi commode, cum ex ipsius epistolæ initio facile constet, primam statim scribendi occasionem sanctas mulieres arripuisse, ut quo citius fieri potuisset, Marcellam allicerent ad sancta loca, quæ modo ipsæ lustraverant, & ad solitudines in quas se receperant. *Mensuram*, inquiunt, *caritas non habet, & impatientia nescit modum, & desiderium non sustinet*.

XLVII. *Scripta forte an. 393.* AB superiori anno ad hunc usque 393. nullas invenire est Hieronymi epistolas, quæ hujus ferme septennii lacunam impleant. Fortasse Commentariis, aliisque lucubrationibus cudendis in Bethlemi specu occupatus, diu epistolare officium S. Doctor intermisit; unde neque in suorum operum Catalogo, quem ad annum usque 392. Theodosii Principis decimum quartum digessit, per id temporis aliquid epistolarum recenset, quod aliis dederit, si quas ad Paulam, & Eustochium quotidie scribi dicit, excipias. At illæ vel ex iis sunt, quæ Commentariis præfiguntur aliisque operibus Præfationis loco, vel si diversæ ab iis indicantur, ad nostram usque ætatem non devenerunt. Igitur quæ ex eo tempore prima occurrit, hæc est ad Desiderium Epistola, cujus ætas quam adserimus, hac ratione non obscure colligitur. Petierat abs Hieronymo Desiderius, ut sibi quæ elucubrasset opera describi faceret: ad quem ille cum pleraque *temerario editionis honore* vulgata jam essent, nihil misit, ne eadem fortasse mitteret, quæ jam haberet; sed librum de Scriptoribus Ecclesiasticis monet, ut apud Marcellam, aut Domnionem legat, in cujus voluminis calce, cum quæ usque ad annum Theodosii Principis decimum quartum conscripserat, breviter adnotarentur, quidquid de Indice minus habuisset, ut describerentur, moneret. Enim vero Hieronymus quæ ad illum usque diem scripsisset plus minus omnia eo in Catalogo contineri supponit; si qua enim præterea extitissent scripta, illa procul dubio adjicere, eorumve mentionem ingerere debuisset, quod cum minime præstet, indicio est vix aliquid supra habuisse, quod anxie postulanti amico indicaret. Assignandus itaque Epistolæ non immerito est annus ille, qui conscripto libro de Viris Illustribus proxime succedit, nimirum 393. tametsi fieri potuisse non diffitemur, ut recentiora opuscula habere se præmonuerit Desiderius, quorum occasione alia abs Hieronymo peteret. Sed ejus rei nullum in epistola vestigium est, isque præterea fuit Desiderius, nisi fallimur, qui non nisi per id temporis Romæ diversatus commode intelligi possit: siquidem unus idemque est cum celebri Aquitano, qui haud multo post in Palæstinam migravit, unde discedens an. 398. dona quædam Hieronymi nomine ad Vitalem detulit; tum Presbyter jussus, Hieronymum hortatus est, ut scriberet contra Vigilantium: in quam sententiam alibi suo loco non levia, ut nobis videntur, argumenta congessimus.

SCRIPTIS contra Jovinianum libris, isthæc succedit ad Pammachium Epistola, cui, ut ipse Hier. ait, ἀπελογησάμην *ut potui, & Epistola disserui longiore*. Id porro compertum est, contra Jovinianum, quem heic jam Pammachii opera damnatum notat, vel ad superioris anni exitum, vel ineunte hoc anno 393. Hieronymum stilum acuisse: epistolam vero ipsam serius quam post annum putare, nil cogit. Quod ut etiam aliis argumentis probari possit, illud in primis adferre placet, quod ex Præfatione Commentariorum in Jonam eruitur, quandoquidem aliarum aliquot epistolarum, quæ hinc subsequuntur, ex ordine quo singulæ recensentur, tempus determinatur. *Triennium*, inquit, *circiter fluxit postquam quinque Prophetas interpretatus sum, Micheam, Naum, Abacuc, Sophoniam, Hagæum, & alio opere detentus, non potui implere quod ceperam. Scripsi enim librum de Illustribus viris, & adversum Jovinianum duo volumina; Apologeticum* XLVIII. *Scripta an. 393. vel sequentis initio.*

quo-

quoque, *& de optimo genere interpretandi ad Pammachium*, *& ad Nepotianum*, *vel de Nepotiano duos libros*, *& alia quæ enumerare longum est*. Hoc porro circiter *triennium* ab anno 392. ad cujus finem & librum de Scriptoribus Ecclesiasticis, & contra Jovinianum scripsit ad initium usque 396. supputandum est. Nam quod Tillemontius Hieronymi locum sollicitat, & *quadriennium* pro triennio substitui debere putat, id ab omni veritatis specie tam abhorrere demonstrabimus, quam quod maxime. Interim cum isthæc epistola quam ibi *Apologeticum* vocat, & quæ ipsi altera juncta est, XLIX. post tanti temporis intervallum datæ sint, ut diu adversariorum querelas dixisse potuerit Hieronymus dissimulasse, & tam longe vulgati sint libri, ut *aliquanti ex Urbe venientes sibi lectitarent*, *quæ Romæ excepisse referebant*, non immerito colligimus circiter unius anni spatium effluxisse, eique adeo 393. finem, aut sequentis initium tribui oportere.

XLIX. *superiori juncta.*

HÆC, ut modo adnotavimus, juncta erat superiori, eodem scripta tempore, atque una ad Pammachium missa.

L. *Scripta circ. an. 394.*

DOLET Monachum quemdam rumigerulum suis contra Jovinianum libris adhuc etiam detrahere, *qui*, inquit, *debuisset vel arguere*, *vel interrogare per literas*, *quod vir eruditus & nobilis fecit Pammachius*, *cui ἀπελογισάμην ut potui*, *& epistola disserui longiore*. Quare si prioris ad Pammachium Epocha legitima sit, hanc haud multo post, sive ad anni 394. initium referendam esse manifestum est.

LI. *Scripta circ. idem tempus.*

EPISTOLAM quam paulo ante Græce scripserat Epiphanius, in Eusebii Cremonensis gratiam Latine Hieronymus explicavit, hoc eodem anno 394. Idque ex eo satis aperte conficitur, quod LVII. quam infra expendentes ad 395. priorem partem pertinere ostendemus, isthæc *anno*, *& sex mensibus præcesserit*.

LII. *Scripta hoc. an. 394.*

CUM hanc ad Nepotianum de Clericorum vita epistolam scriberet, ultro annum hunc 394. ipse Hieronymus denotavit, qui in fine cogi se dixit, *lapidato jam Virginitatis libello*, *quem S. Eustochio Romæ scripserat*, *post annos DECEM rursus Bethleem ora reserare*. Est autem libellus ille epist. 22. quam ad an. 384. diximus pertinere. Rursus, ut paulo supra ex Præfatione in Jonam animadvertimus, eo ibi ordine censetur, ut nonnisi ad hunc annum commode referri possit.

LIII. *Scripta circ. idem temp.*

ACCEPERAT a Paulino Hieronymus suavissimas literas, *quæ a principio amicitiarum* (quod indicio est nullas prius utrinque missas fuisse) *fidem probatæ jam & veteris amicitiæ præferebant*. Illis respondet hac epistola, qua cum pluribus ejus studium ac sciendi ardorem laudavisset, eum maxime hortatur, ut velit perfecte sæculo renuntiare, & divitiarum *funem*, *qui eum adhuc detinebat*, *veluti naviculam in solo hærentem*, *præcidat magis*, *quam solvat*: nimirum ut quæ sibi supererant, possessiunculas omnino dimitteret, nec curaret quam sapienter venderet in pauperum usus, quando impedimento esse possent, dum *caute & pedetentim recrastinat*, *& diem de die trahit*. Cum igitur ex S. Paulini Vita, ejusque epistolis tertia & quarta compertum sit, illum an. 394. dudum incepisse partem bonorum suorum vendere, seque terrenis rebus abdicare, facile ex superioribus colligas, ad eundem hunc annum Hieronymi epistolam esse referendam.

LIV. *Scripta sub fin. an. 394.*

HUJUS ætatem epistolæ quam ad Furiam scribit, ipse Hieronymus indicavit, cum *Scio me*, inquit, *ante hoc ferme biennium edidisse libros contra Jovinianum*. Enim vero, ut alibi nec uno in loco diximus ex Præfation. Commentarior. in Jonam, & suo loco fusius adferendum est, sub initium anni 393. eos contra Jovinianum libros S. Doctor composuit, quibus si *ferme biennium* addas, ad finem devenies 394. quem huic epistolæ adsignamus.

LV. *Scripta circ. idem tempus.*

TRES hac epistola quæstiones e novo Testamento explicat, quarum prima ex Matthæi Evangelio, duæ reliquæ ex Paulo ad Corinthios petuntur. Verum quod neque illam in Catalogo enumerat, neque in illa suos in Matthæum Commentarios citat, indicio est, & postquam de Illustribus viris scripsisset, sive post an. 392. & antequam Matthæum explanaret, idest ante 398. fuisse exaratam. Quippe ex Hieronymi more neutrum credi par est, vel Exegeticam Sacrarum literarum epistolam, si tum temporis elucubrasset, cæteris adcensere, vel si eamdem quæstionem suo loco exposuerat, nullam ejus operis mentionem injicere voluisse. Illud igitur ferme quinquennium, quod hisce terminis clauditur, certa hujus epistolæ est epocha. Quod tamen proprius ad an. 394. eam dicemus pertinere, fecit doctorum hominum auctoritas, atque hujusmodi conjectura. Hier. dum ad epistolæ finem

de

de corporum resurrectione disputat, & sensu, quo Christus Deo Patri omnia, seque tandem ipsum dicitur subjecturus, nihil data occasione contra Origenem intulit, immo ea ferme interpretandi ratione usus est, qua se ostenderet in cavenda Origenis doctrina, quam postea culpare cepit, minus esse sollicitum.

LVI. *Scripta circ. an. 394.* CUI e duobus annis 394. & 395. isthæc Augustini ad Hieronymum epistola sit adscribenda, non satis exploratum est. Et quidem facile inclinaret animus in annum 394. cum adhuc in Presbyterii munere Augustinus mereretur, sed ne diutius lectorem moremur, atque actum agere videamur, ipsa Benedictinorum Editorum S. Augustini in hanc rem argumenta subnectimus. „ Sub initium, „ *inquiunt*, hujus epistolæ laudatur Alypius, Episcopalem dignitatem post „ suum ab Hieronymo regressum jam „ consequutus. Porro Alypii profectionem in Palæstinam ad an. 393. revocat Baronius, promotionem ejusdem „ ad Episcopatum in an. 394. Est igitur Epistola hoc anno 394., aut certe an. 395. scripta; non serius, cum „ eam Augustinus scripserit nondum Episcopus, ex Epist. heic 104. numero „ 2. Huc facit quod Hieronymi de Petro reprehenso a Paulo sententiam hic „ improbatam exagitat itidem Augustinus (tacito tamen auctoris nomine) „ in Libro *de Mendacio*, capp. 5. & 20. „ quod opusculum *in Retractat.* Lib. 1. „ inter illa, quæ scripsit nondum Episcopus postremo loco reponit.

LVII. *Scripta sub fin. an. 395.* CUM ex hac epistola non modo illa, quam supra recensuimus Epiphanii, sed pleraque Origenianæ caussæ momenta pendeant, negotium facessit in ejus Epocha certo adserenda doctorum hominum auctoritas, quam alibi numquam expendimus, ne studiosum lectorem diutius moraremur. Tillemontius enim, ac Martianæus ad an. 396. referunt; & conterraneus noster Card. Norisius biennio post scriptam arbitratur. Sed Norisium quod spectat, eum credo in errorem, illud induxit, quod ante XX. *annos* Eusebii Chronicon a Hieronymo Latine versum falsa lectione deceptus legerit, cum ibi quindecim pro viginti, sive XV. pro XX. Romanis notis, quæ facile in scribendo permutentur, ac fallunt, omnino legendum [illegible]. Illud enim in se operis suscepisse Hieronymum cum Constantinopoli esset an. 380. tot tamque certis testimoniis constat, ut nemo umquam in dubium revocaverit. At si mendosam epistolæ lectionem retinere voluerimus, jam non tantum ad 398. sed ad ipsum sæculi finem eam referre necesse sit: quod ab omni veritatis specie immane quantum abhorreat. Sed ab altera etiam opinione revocant nos subjecta rationum momenta. Enim vero quo tempore hanc epistolam Hier. scribebat, Hesychium virum Consularem *dudum* * Theodosius (*) capitis supplicio damnaverat. Sed ipse Theodosius ann. 395. Januarii mensis die 17. fato functus est; nec ab eo lata in Hesychium capitis sententia, ut serius, nisi ad ejus mensis initium, utcumque potest intelligi. Circa idem igitur tempus, certe eodem anno, immo priore anni parte, ipsa hæc epistola data est; nam *dudum* adverbium ita dicitur de exiguo tempore, & præcipue ex Hieronymi sensu, ac more, ut vix tum, ac modo præteritum signet; nec si quando apud alios inferioris notæ scriptores latius porrigitur, ad integrum tamen annum, & quod excurrit spatium significandum sumi unquam potest.

Ad hæc reliqui etiam epistolæ characteres in idem tempus apprime conveniunt. In toties laudata Præfatione Commentariorum in Jonam ipsi ad Pammachium Apologetico subditur, atque inter alia opera computatur, quæ per *triennium* ab ineunte an. 393. elucubrata sunt, ut minime in nostra hypotesi necesse sit vim textui S. Doctoris inferre, quod ex præconcepta opinione Tillemontius facit, ubi *quadriennium* pro triennio legendum monet, reclamantibus simul una cunctis mss. atque editis libris & recta temporum ratione. Rursus si ubi de Chronici versione in hac epistola mentio est, in voce *viginti* lapsus agnoscatur quemadmodum oportere contendimus, & locum nostro periculo emendari, illa quoque Epocha isti optime consonabit, quod nimirum si annis 380. quindecim superaddas, conficies, quem epistolæ adsignamus 395. Ad extremum annus atque anni dimidium, quo Epiphanii superior Epistola ex Græco translata apud Eusebium latuit, unde hæc Hieronymi initium sumit, perquam commode supputantur, ut plane immerito videas a Tillemontio, quod sæpe facit, S. Doctorem de incuria in recensendis annis accusari.

THEODOSII Panegyricam Orationem, LVIII. *Scripta circ. eumdem an. 395.*

(*) Sunt qui *Dudum* prænomen Hesychio fuisse asserant, quibus adeo dicitur, *Dudus Hesychius*. Vid. Basnag. Hist. Jud. lib. III. cap. II. pag. 54. Hic est Tom. V. ut inscribitur, sive Tomi III. pars I.

nem, quam modo Paulinus elucubraverat, cum legisset Hieronymus, plurimum laudat hac Epistola, quam ad ejus auctorem Paulinum misit. Hinc ex ejus Orationis Epocha, non obscure licet ipsius Epistolæ tempus invenire, siquidem illam asserit Gennadius c.48. fuisse a Paulino dicatam ipsi Theodosio, quem supra etiam animadvertimus, priori mense an. 395. supremum diem obiisse. Rursus non ante Septembrem superioris anni 394. scriptam fuisse evincit ipsum Panegyricæ Orationis argumentum, Victoriæ nempe, quam de tyrannis Maximo, atque Eugenio Theodosius retulerat: quorum alter Eugenius, non prius eo mense devictus est, atque occisus. Ipsa igitur hæc epistola, qua de ingenii felicitate in eo opere exornando cum Paulino gratulatur, eique gratias agit, ad eumdem annum 395. fortasse tamen sub finem est referenda. Huc faciunt pleraque alia argumenta, atque illud præcipue, quod ex Vigilantio, qui sub epistolæ finem laudatur, depromi solet. Hic enim, qui nunc dicitur discedere Palæstina, & fortasse literarum ad Paulinum portitor fuit, aderat tamen anno superiori 394. exeunte, quo tempore subito terræmotu de noctis medio perterritus, ac nudus exiliens *absque tunica*, in aliorum conspectu oravit, quam illi turpitudinem Hieronymus exprobrat in eo libello, quem contra ipsum Vigilantium inscripsit.

LIX. *Scripta an. 395. vel 396.* INTER alias e Novo Testamento quæstiones, quas Hieronymo enodandas proposuerat Marcella, ea erat secundo loco, quam se *per transitum in ejus Opusculis* legisse dicebat, *quod Agni, qui stant a dextris, & hædi, qui stant a sinistris, Christiani essent, atque Gentiles, & non potius boni & mali*. Cui Hieronymus, ut se hoc aliquando dixisse non recordari profiteatur, quantum tamen dictanti subito occurrit, in secundo volumine contra Jovinianum hoc super Capitulo, sive de eo, quod in eamdem quæstionem cadit, ubi pisces mali a bonis piscibus separantur, se disputasse non inficiatur. Exinde vero non obscure licet argumentari, post unum saltem, atque alterum annum ab exaratis contra Jovinianum libris, Epistolam fuisse conscriptam, siquidem neque alia Opuscula quam quæ in Præfatione in Jonam memorantur, & ab anno 392. ad 395. exarata sunt, videtur Marcella præ oculis habuisse, neque Hieronymus tum demum a se editos contra Jovinianum libros, quin immo non ita pridem vulgatos notat, ut rem animo repetenti locus occurreret.

ITA hanc ad Heliodorum de Nepotiani morte epistolam an. 396. initio adfigimus, ut neque ulterius differri, quod passim docti homines faciunt, neque rursus præponi posse, certis argumentis credamus. In primis certo certius est, deberi illam eo circiter triennio concludi, quod ab exeunte an. 392. in Præfatione Commentariorum in Jonam ipse Hieronymus censet; non enim, si ad annum usque 397. cum Tillemontio producatur, jam triennium, sed quadriennium effluxerit. Nec minus exploratum est ante 396. prodire non potuisse, siquidem trium Consularium, Timasii, Ruffini, & Abundantii miserabiles exitus, qui labente superiori anno 395. contigerunt, enarrat; & Abundantium quidem non Sidone, quo primum fuerat relegatus, sed Pityunte exulem notat; Ruffinus vero, quem priorem historici produnt ab altissimo fortunæ gradu excidisse, non nisi die 27. Novembris cecidit, atque occisus est. Quamobrem solennis cavendus est error, in quem non satis bene intellectis S. Hieronymi verbis, plerique docti viri labuntur, dum ab eo dici putant hos illustrium virorum casus ante biennium accidisse; quod ille nequaquam dixit, sed cum Imperatorum conditionem deplorasset, ac vellet privatas etiam ruinas in testimonium adducere, eas quæ biennium excederent, se missas facere profitetur, atque ut cætera prætermittat, suo proposito dicit sufficere *trium nuper Consularium diversos exitus*. Ad extremum illud etiam in rem nostram gravissimum argumentum videtur, quod nempe, cum tradidisset Hieronymus Orientem antea a malis, quibus aliæ Romanæ ditionis partes premebantur, fuisse immunem, statim subdit: *Ecce tibi anno præterito ex ultimis Caucasi rupibus immissi in nos non jam Arabiæ, sed Septemtrionis lupi tantas brevi Provincias percurrerunt*. His enim verbis apertissime innuit Hunnorum Gentes, quas, ut suæ rebellioni prodessent, Ruffinus an. 395. in Imperii terras immisit, ut amplius dubitare non liceat Epistolam, quæ sequentis anni dicitur, ad 396. esse revocandam. E contrario in eorum sententia, qui illam adhuc in 397. differunt, explicari nullo modo possit, qui dixerit S. Doctor Orientem superioribus annis prælia, atque incursiones barbararum Gen-

LX. *Scripta sub initium an. 396.*

Gentium minime expertum, cum ex Claudiano in Eutrop. l. 1. aliisque auctoribus constet Barbaros jam ab an. 395. Asiam ac Syriam fuisse late depopulatos.

LXI. *Scripta an. 396. circ. fin.* TOTUS in eo est Hieronymus, ut calumniam Origenianæ hæreseos a se quam longissime repellat, ac Vigilantium acriter reprehendat, vaferrimum hominem, atque injuriosum, qui cum e Palæstina non ita pridem discessisset ficta reconciliatione amicitiæ, in ipso itinere, quo patriam tendebat, *inter Adriatici maris fluctus atque Alpes Cottias* rursus os fœtidum contra Hieronymum aperire ausus est, ejusque nomen late infamare. Ex quo ferme communis opinio est, cui nos quoque assentimur, huic anno *396.* Epistolam debere adscribi, quandoquidem constat, non nisi superiori 395. eoque ad finem vergente, Vigilantium e Palæstina evasisse; quod paulo supra in altera ad Paulinum Epistola innuimus.

LXII. *Scripta an. 396. vel 397.* ANNUM, quem huic ad Tranquillinum Epistolæ tribuimus ex toto ferme contextu non incongruis argumentis eruisse nobis videmur. Origeniana caussa turbas ciere in Ecclesia tum temporis incipiebat, & Romæ ea demum de Origene quæstio erat, an *penitus respuendus esset*, cujus sententiæ non nisi quidam Faustinus in testimonium adducitur, an vero *juxta quosdam legendus ex parte*. Hieronymus, qui alteram sententiam præferre nequaquam dubitat, eos, *qui in amorem Origenis nimium, vel in odium stomachi sui pravitate ducuntur*, asserit maledicto Prophetico subjacere: *Væ his qui dicunt bonum malum, & malum bonum*. Ad hæc Oceanum repugnare illorum insaniæ, qui se paterentur Origenianis erroribus decipi, tum primum, Tranquillino narrante, gaudet intelligere, dum *ab erudito viro errantibus subvenitur*. Oceanus autem jam a superiori anno 395. Bethlemo discesserat cum S. Fabiola, ac Romam regressus, quos imbuerat, Hieronymi sensus ac doctrinam explicavit. Nihil porro uspiam in Epistola occurrit, quod notet factiones hominum pro Origenis nomine, aut de Ruffino querelas replicet, atque ejusmodi alia, quæ in mox sequuturis tertio quoque verbo ingeruntur.

LXIII. *Scripta circ. an. 397.* EX HIS, quæ supersunt Hieronymi ad Theophilum Epistolis, plures enim interciderunt, ut suis locis monuimus, priorem locum tenere videtur isthæc brevissima, quæ neque ante annum *396.* neque post *399.* revocari commode potest, sed illo ferme triennio, quodam veluti termino utrimque definitur, ut facilius tamen ad finem *396.* vel sequentem *397.* etiam ex aliorum Doctorum hominum calculis referendam censeamus. Nimirum cum esset inter Joannem Jerosolymitanum, ac Hieronymum dissensio, quæ ex Epiphanii Epistolæ occasione inceperat, diu noster sustinuit Theophilum, a quo dissidia componenda erant, erga se reticentem, ejusque silentium pro dispensatione habuit; nec tamen ab officiis cessavit, atque *Evangelii Viduam duri Judicis interpellatricem* est imitatus. Nunc vero acceptis tandem Theophili Epistolis ægre patitur, se de Ecclesiasticis Canonibus moneri, cum sibi nihil esset *antiquius quam Christi jura servare, nec Patrum transferre terminos*: quibus verbis non, ut prima statim fronte videri potest, Pauliniani fratris ordinationem defendit, quam dissidii caussam prætexebat Joannes, quod potissimum in sua Diœcesi ab alieno Episcopo consecratus fuisset, contra quam Canones jubent; sed verius semetipsum tueri vult, qui jam ab an. 394. cum Jerosolymitano Episcopo non communicaret, qua in re sibi addit sufficere *Romanam fidem Apostolico ore laudatam, cujus se esse participem Alexandrina Ecclesia gloriatur*. Quod vero improbet Theophili consilium, qui remissius, atque *in multa patientia* contra Origenistas se gereret, affirmetque multis id Sanctis displicere, ne, dum ille *Paucorum pœnitentiam præstolatur, nutriat audaciam perditorum, & factio robustior fiat*; hæc si cum Superioribus componantur, commodius quam anno *396.* vel sequenti intelligi non posse facile sibi quisque persuadeat.

AD HUNC vel ad superiorem annum passim & jure merito referri solet isthæc ad Fabiolam epistola, postquam videlicet illa ingruentibus Hunnorum devastationibus, Bethleem, ubi aliquandiu constiterat, relicta, Romam regressa est; tunc enim in Urbe degisse eam, indicant hæc in fine epistolæ verba, ubi Tertulliani quemdam librum de Vestibus Aaron in indice tantum vidisse se asserens, *Si a vobis*, inquit, *propter celebritatem Urbis fuerit inventus*, *quæso ne meam stillam illius flumini comparetis*. LIV. *Scripta an. 396. vel 397.*

ANTEQUAM Commentarios in Matthæum scriberet datam hanc ad Principiam epistolam, hæc nobis persuadent in Præfatione eorumdem Commentariorum verba ad Eusebium, *Obsecro ut des* LXV. *Scripta med. an. 397.*

exemplar, cum Romam veneris, Virgini Christi Principiæ, quæ me rogavit ut in Canticum Canticorum scriberem, a quo opere exclusus ægrotatione diuturna spem in futurum distuli. Quippe in hujus epistolæ fine promiserat, *si vita comes fuerit*, explicaturum se illi *totum Canticum Canticorum*, quod cum ægrotatione quinque mensium (supr. tres dicit) impeditus perficere non potuisset, Eusebium postea rogat, ut se apud Principiam excuset. Ex quo illud etiam nobis compertum est, non ut alii ac præcipue Martianæus sentiunt, eidem Eusebio cum Romam proficisceretur, commendatam, ab eoque Principiæ redditam ipsam epistolam (tunc enim quod in Canticum Canticorum, quemadmodum illa rogaverat, non scripsisset, eamdem ægrotationem Hieronymus caussari debuerat, quod tamen minime facit); sed antequam Eusebius discederet missam per alium quempiam, atque adeo aliquot saltem ante ægrotationem menses, puta sub anni 397. medium, fuisse exaratam.

LXVI. *Scripta circ. fin. an. 397.* TOTA temporis ratio, qua vera hujus epistolæ ætas adseritur, ex LXXVII. illa quæ *de morte Fabiolæ* inscribitur, repetenda est; ibi enim Hieronymus ante *ferme biennium Pammachio suo, pro subita peregrinatione Paulinæ*, hanc se epistolam testatur dedisse. Quamobrem cum certo certius sit, ut suo loco ostendemus, illam *de morte Fabiolæ* anni 399. æstati esse tribuendam; ut verum sit *ferme biennium* antea excurrisse, puta decem supra annum menses, hanc *de Paulinæ obitu* satis erit anni 397. postremis mensibus adsignare. Huic hypothesi cum cætera apprime quadrent, illud etiam suffragatur, quod necdum Hieronymianæ ægrotationis ulla fit mentio.

LXVII. *Scripta an. 397.* HÆ secundæ sunt Augustini ad Hieronymum literæ, quibus statim in exordio gratiam habet, *quod pro subscripta salutatione plenam sibi epistolam reddidisset*. Scilicet cum anno superiore Hipponensis Episcopus alterius cujusdam ex Africa epistolæ subscribens Hieronymum officiose salutasset, hic per quemdam Asterium Diaconum, qui tunc in Occidentem navigabat *promptum* reddidit *salutationis obsequium*, peculiaribus ac plenis literis, quæ heic innuuntur, & quibus hæc, de qua agimus Augustini responsio destinata est. Nam illas Hieronymi hodie non est invenire, ac tantum ex hujus responsionis n. 9. de Origene, ejusque erroribus data occasione loquutas fuisse alii argumentantur. Ut vero priorem, quam supra recensuimus Augustini Epistolam ad Hieronymum non detulit Profuturus, qui dum se itineri parat, Episcopus creatus est: ita neque hanc alteram Paulus, qui navigationis in Palæstinam consilium mutavit, quod caussæ fuit, ut prius hæc per Italiam vulgaretur, quam ad Hieronymum perveniret: qui alio, nempe Sisinnio Diacono deferente accepit, atque animo offendendi scriptam contra se, atque in vulgus editam putavit. Hinc quo data sit tempore, facile investigatur; etenim illam Sisinnius invenerat, ut ex CV. constat, inter cæteros *Augustini tractatus non in Africa, neque apud ipsum Augustinum, sed in insula Adriæ*, anno ad summum 398. nimirum *ante ferme quiquennium*, quam Hier. ipsam CV. scriberet, quæ anni est 403, ut suo fusius loco ostendemus. Porro ut in Italiàm mutato consilio trajiceret Paulus, epistolam proderet, eaque in lucem edita cæteris Augustini tractatibus admisceretur, brevius anno intervallum putari vix potest, neque adeo serius an. 397. ipsa epistola adscribi. Id rursus intelligimus ex alia ejusdem August. quæ heic est CIV. haud commode satis præponi posse, cum ab ipso jam Episcopo dictata sit, quod ille haud obscure monet, cum *primas* dicit literas, sive quæ heic CI. censentur, a se adhuc *presbytero præparatas*, ut posteriores ab Episcopo intelligas profecisse. Compertum vero est, eum non ante finem superioris an. 396. imminente Domini Natali Episcopum fuisse ordinatum.

His Augustini literis Benedictini editores, illas Hieronymi præponunt, quarum initium est, *Anno præterito per fratrem nostrum Asterium*; atque iis quoque annum adsignant 397. Eorum tamen conjecturæ cum nobis haud satis probentur, eam epistolam loco movimus, distulimusque ad num. CIII. & annum usque 402. ad quod tempus cum devenerimus, firmiora, ut nobis videntur, argumenta proferemus, quibus adducti alium ordinem constituimus. Vid. etiam infra epist. CXI.

HERACLIUS Diaconus, quo nunciante, Hieronymus intellexerat Castrucium *sui cupiditate Cissam usque venisse*, cum e Palæstina Pannoniam regrederetur harum *portitor literarum* ad Castrucium fuit. Porro eum Diaconum, hoc anno 397. miserat Bethleem Amabilis quidam Episcopus Pannoniæ, ut videtur regionis, ut explicationem decem Isaiæ Visionum, quam alias ipse abs Hieronymo po- LXVIII. *Scripta an. 397.*

postulaverat, præsens ille impetraret: quæ sic in earumdem Præfatione ad Amabilem ipse exponit S. Doctor: *Misisti hoc anno filium nostrum Heraclium Diaconum, qui me manu conserta in jus vocaret, & promissum per momenta opus exigeret*. Exinde illud nobis videtur jure confici, ejusdem scilicet anni esse epistolam, cui Visionum interpretatio tribuitur, siquidem unus idemque est, qui utrumque opus impetravit, atque uno tempore deferendum suscepit. Quod enim iterum sequenti anno Heraclius Bethleem contenderit, ut in recensendis ad Vitalem literis suo loco exponemus, id intelligi nequaquam potest ad hanc Castrucio inscriptam epistolam pertinere; quandoquidem Hieronymus, quem ex Oriente discedens Heraclius sperare jusserat, ut illuc iterum reverteretur, Castrucio scribit fore ut eum libenter suscipiat, si cum denuo sanctus Diaconus Palæstinam venisset, illo comitante ac duce uteretur. Quod vero spectat ad decem Isaiæ Visionum commentaria, non est ambigendi locus, quin eidem tempori sint adscribenda, quo primum Heraclius e Palæstina regressus est. Etenim quando e Pannonia rursus Orientem adnavigavit, & Vitalis Presbyteri literas ad Hieronymum detulit, his iste respondens, *Prophetiam Isaiæ* memorat, *quam inter decem Visiones nuper interpretatum se* dicit. Ad hæc, in alia etiam ad Lucinium epistola, quam certis argumentis ad annum 398. referendam ostendemus, *Visiones Isaiæ valde obscurissimas testatur se nuper historica explanatione disseruisse*. Quamobrem si istarum ad Vitalem, ac Lucinium epistolarum legitima est Epocha, quam constituimus an. 398. tum aliis argumentis, tum præcipue ex longa ægrotatione, qua per id temporis Hieronymus detentus est, certo inde conficitur decem Visionum librum, qui ibi nuper dicitur explicatus, ad superiorem annum 397. esse revocandum, atque adeo ipsam quoque, cujus gratia hæc hactenus disputata sunt, epistolam ad Castrucium, utpote quam ejusdem omnino temporis esse demonstravimus, eidem anno debere adscribi.

LXIX. *Scripta circ. an. 397.* POST Oceani cum Fabiola regressum ex Oriente Romam, qui in annum incidit 396. ac rursus ante priorem Apologiæ librum contra Ruffinum, qui anni 402. initio tribuitur, certo certius hæc epistola data est. Primum ipsa nominis inscriptio probat. Alterum hæc ex illo Apologiæ libro verba: *Audio objici mihi a Chrysogono sectatore ejus* (Ruffini) *cur in baptismate dixerim universa peccata dimitti, & mortuo bimarito, novum virum in Christo resurgere .... cui brevi sermone respondebo. Habent libellum, quem in crimen vocant, illi respondeat, hunc sua disputatione subvertat, & scripta scriptis arguat*. Verum cum minime expeditum sit affirmare, cui proprie ex intermediis annis sit adsignanda, priori 397. dedimus doctorum hominum auctoritate adducti, cum pleraque omnia huic hypothesi non male quadrent.

QUÆSIERAT abs Hieronymo Magnus, cur in suis ille opusculis sæcularium literarum exempla admisceret, quasi candorem Ecclesiæ Ethnicorum sordibus pollueret. Cui ille postquam tota epistola respondit, quæstionem tamen a Calpurnio Sallustiano, quo nomine Ruffinum notat, per Magnum sibi proponi sentit, eamque suspicionem in primo contra Ruffinum eumdem libro satis aperte confirmat, *Nimirum*, inquiens, *iste est Calpurnius Sallustianus, qui nobis per Magnum Oratorem non magnam moverat quæstionem*. Porro ut hæc in mentem Hieronymi suspicio veniret, ac sin vere, probabili saltem argumento dixerit, necesse est, aut certe verosimillimum, ut qui Magno movendæ quæstionis auctor credebatur, Ruffinus Romæ jam degeret, cum ipsa epistola data est. Ex duobus vero annis, nimirum 397. ac sequenti 398. quibus ille post reditum e Palæstina sub Siricio moratus est Romæ, alter commodior videtur, cui ad propositam quæstionem isthæc epistola adscribatur. LXX. *Scripta fort. an. 398.*

QUOD circa Quadragesimam hujus anni 398. ad Lucinium Epistolam revocamus, hæc nobis persuadent Hieronymi de se verba: *Ego longo tentus incommodo vix in diebus Quadragesimæ, quibus Notarii proficiscebantur, respirare cepi*. Hæc nimirum ægrotatio iisdem temporis characteribus prænotatur cum illa, quam cum in Matthæum Commentarios scriberet ad Eusebium caussatur, *imminente* inquit, *jam Pascha, dictare me cogis, cum scias me ita tribus mensibus languisse, ut vix nunc ingredi incipiam*. Et paulo post, sive sub ejusdem anni finem, cum ad Evangelum scriberet de Melchisedech: *Ego*, ait, *post longam ægrotationem, vix in Quadragesimæ diebus febri carere potui, & cum alteri me operi præpararem, paucos dies, qui supererant in Matthæi expositione consumsi*. Porro compertum est ex ipsa in Matthæum Præfatione, eos Commentarios Eusebio Cremonensi abs Hieronymo inscriptos, cum ille ex Oriente Ro- LXXI. *Scripta an. 398.*

mam proficisceretur, atque hanc sibi ab illo *subito navigaturus quasi sitarciam dari voluerit*. Nec minus exploratum est, ex tertio Apologiæ Libro contra Ruffinum, Eusebii profectionem Roma anno 398. contigisse, siquidem post annum, ex quo isthuc Ruffinus advenerat, collocanda est. Igitur ad ejusdem anni 398. Aprilem, die enim ejus mensis 18. eo anno Pascha dicitur incidisse, in Matthæum Commentarii referendi sunt, ac tres menses, quibus jugi languore Hieronymus laboravit, a superioris anni circiter Decembri supputandi. Quæ cum ita sint ipsa hæc ad Lucinium Epistola, quæ iisdem notis insignitur, eamdemque præfert ægrotationem, quæ sub Quadragesimæ dies utcumque permisit respirare, ad ejusdem anni 398. priorem partem, puta ad Aprilem mensem non immerito est referenda. Ad hæc *decem Isaiæ Visiones valde obscurissimas* heic dono ad Lucinium mittit, quas *nuper* testatur historica explanatione disseruisse, quæ altera temporis nota ex superioris epistolæ 68. chronologicis rationibus impendio constabit.

LXXII. *Scripta eodem an. 398.* QUEMADMODUM superior epistola, quæ post *nuper historica explanatione donatas decem Isaiæ Visiones*, scripta, anni tamen 398. esse constituitur, ita hæc omnino, quam ad Vitalem dedit Hieronymus, cum, ut ipse prodit, eamdem Prophetiam decem Visionum *nuper* esset interpretatus, ad idem anni tempus est referenda, nisi ea quæ ad superioris adferendam Epocham urgemus, argumenta nos fallunt. Cæterum cum Vitalis quæstionem, ut hic n. 1. dicitur, ad Hieronymum detulisset Heraclius Diaconus, is nimirum, quo de plura dicta sunt in recensenda ad Castrucium epistola; Hieronymus vero dum Vitali respondet, decem illas Isaiæ Visiones a se nuper explicatas memoret (quas supra ostendimus Heraclium sibi commendatas ad Amabilem detulisse) hinc probe conficitur alteram ejus Diaconi profectionem in Palæstinam heic indicari, quæ hoc anno 398. contigerit.

LXXIII. *Scripta eodem an. 398.* NON multo post exaratos in Matthæum Commentarios hæc ad Evangelum epistola prodiit, quod quidem ipse Hieronymus satis declarat his verbis: *Ego post longam ægrotationem, vix in Quadragesimæ diebus febri carere potui, & cum alteri me operi præpararem, paucos dies, qui supererant in Matthæi expositione consumsi, tantaque aviditate studia omissa repetivi, ut quod exercitationi linguæ profuit, nocuerit corporis valetudini*. Non est itaque opus, ut vera epistolæ ætas eluceat, nisi aliquot menses Commentariis in Matthæum superaddere, quibus, dum omissa Hieronymus studia avidissime repetit, in morbum, ex quo vix tunc convalescere inceperat, relapsus est. Cum vero eos Commentarios supra ex eorumdem Præfatione, atque Eusebii Cremonensis in Occidentem profectu, ad hujus anni 398. Aprilem constituerimus, facile est intelligere ad anni medium epistolam pertinere.

LXXIV. *Scripta sub fin. an. 398.* HANC Epistolam Hieronymus *in lectulo decumbens, longaque ægrotatione confectus vix Notario celeriter scribendam dictavit*. Rursus sub epistolæ finem *duodecim menses* enumerat, quibus jugi languore confectus est. Porro hos menses ab anni superioris 397. Decembri esse supputandos facile constabit, si hanc animadvertas eamdem esse ægrotationem, quam in Præfat. Commentar. in Matthæum, trium mensium dicit tunc a Quadragesimæ diebus, seu Martio mense sursum rationem iniens, tum in epistola ad Evangelum, & in superiori ad Lucinium continuo memorat. Nempe Sanctus Doctor, cum hoc anno diebus Quadragesimæ respirare tantillum cepisset, propere Matthæum interpretatus est, tum omissa studia tanta aviditate repetivit, ut, quemadmodum in epistola ad Evangelum ipse testatur, *quod ei linguæ exercitationi profuit, nocuerit corporis valetudini*. Hinc statim in febrim & languorem, ex quo non bene convaluerat, relapsus, eo usque ad anni finem continenter laboravit: unde ipsum mensem, & quod excurrit Quadragesimæ, nunc inter eos computat, quibus jugi ægrotatione confectus est: atque adeo verissime ad Novembrem hujus anni 398. quo tempore datam hanc epistolam arbitramur, dixerit se duodecim menses languisse.

Sed ne levi conjectura hæc a nobis constitui videantur, præsertim cum neminem sciamus, qui certam Epocham huic Epistolæ hactenus adtribuerit, aut Hieronymianam hujus temporis ægrotationem recte distinxerit, novum hujusmodi argumentum proponimus. Eo certe tempore data est hæc Epistola, quo Cremonensis Eusebius Romæ erat, & Ruffino Romanæ Ecclesiæ Presbytero junctus Hieronymi nomen late celebrabant. Id perspicue ex Hieronymi verbis liquet, statim initio, ubi *Gaudeo*, inquit, *quidem super testimonio erga me Sanctitatis tuæ, & amore Sancti Presbyteri Eusebii*

nec

nec dubito quin me publice prædicetis. Porro iste Eusebius, qui Romam, ut superius probatum est, ad anni 398. medium advenit, non nisi per ferme biennium ibidem moratus est; anno enim 400. circa medium, Mediolanum perrexisse, tum aliis argumentis constat, tum præcipue ex quadam Anastasii epistola ad Simplicianum, quam nobis forte datum est in Mediolanensi ms. invenire, & Hieronymi epistolis suo loco adcensebimus. Igitur cum evagari ultra illud ferme biennium, quo Cremonensis Presbyter Romæ degit, ea, quæ de ejus cum Ruffino conjunctione retulimus, non permittant, unum relinquitur, ut probemus, anno insequenti 399. & 400. Hieronymi tam longam ægrotationem, quæ præcipuum hujus epistolæ characterem tenet, convenire non posse; atque adeo ad superiorem 397. cui optime quadrat, omnino esse referendam. Quod ut facile compertum sit, satis erit, ea ipsa, quæ haud pauca per id temporis Hieronymus scripsit, inspicere, in quibus nulla unquam ægrotationis est mentio, nullum vestigium. Qui autem fieri potuit, aut credere par est, ut qui per integrum annum jugi languore decumbens in lectulo conficiebatur, continuo literas daret, nec unquam ægrotationem suam caussaretur? numquam admoneret, non se propria manu scribere, sed Notariis dictare, nec tamdem quod ad scribendum quietis aliquid temporis nactus esset. Hæc siquis sibi in animum inducat, hospes sit in Hieronymi lectione, nec, ut alia sexcenta omittamus, noverit superiora exempla, ubi singulis ad Eusebium, Evangelum, ac Lucinium litteris, eos latere non sinit, ac prudenter caussatur trium mensium incommodum, quo tentus fuerat. Ad hæc quædam per id temporis Hieronymus elucubravit, quæ omnino, si febri æstuaret, eaque ægrotatione detineretur, persequi non potuisset. Hujusmodi sunt Origenis Libri περὶ Ἀρχῶν, quos Pammachio, atque Oceano, vel sub finem an. 399. vel sub quadringentesimi initium, enixe petentibus Latinos fecit, accuratissime reddens auctoris sensum, ac verba, ut versioni eorumdem librorum paulo ante a Ruffino adornatæ responderet, &, contentione facta, de Origenis mente, atque erroribus certo judicaretur. E contrario hæc & pleraque omnia apprime consonant in nostra hypothesi, in qua continenter in ejus anni epistolis, quas, ut per valetudinem licuit, pauciores dedit, illam ægrotationem memorari, tum ad mensem usque duodecimum, nullis interpositis scriptis, deduci satis recta ratione ostendimus, ut ad anni 398. finem, quo etiam tempore sospitati redditus est Sanctus Doctor, epistolam hanc revocare non dubitemus.

INTER cætera, quæ ob Lucinii Theodoræ mariti mortem Hieronymus dolet in hac epistola, illud in primis queritur, *non se meruisse ejus viri videre faciem*, *quem in brevi tempore* Bethleem venturum esse credebat. Ex his tametsi paucis verbis, & quæ certam epocham innuere non videantur, commode satis conficimus, hanc ab ea, quæ ad Lucinium data est, unius circiter anni spatio distare, nec facile serius esse differendam. Nam cum Hieronymum inter ac Lucinium non nisi semel, idque anno superiore, epistolare officium intercesserit: neque adeo, nisi iis literis, Jerosolymam adeundi hic Hieronymo spem fecisse credendus sit, quod nunc ait S. Doctor se speravisse fore, ut eum *brevi* in sanctis locis complecteretur, facile post annum dici intelligitur, hoc scilicet insequenti 399. cui epistolam adsignamus. LXXV. *Scripta circa an. 399.*

SUB idem tempus data est hæc ad Abigaum, in qua *Sanctam*, inquit, *filiam meam Theodoram sororem beatæ memoriæ Lucinii per se commendatam*, *meo sermone commendo*, *ut in cœpto itinere non lassetur*; *sed ad terram sanctam multo per Eremum labore perveniat*, atque alia his similia, quibus indicatur, eam haud multo ante perfectionis viam inivisse. LXXVI. *Scripta per idem tempus.*

AD hujus anni 399. partem, quæ ad finem vergit, duas quoque istas epistolas pertinere, huncque inter se habere ordinem quem constituimus, testis est ipse Hieronymus. Priorem enim de morte Fabiolæ cum scriberet *quartæ æstatis circulum* evolvi dicit ab eo tempore, quo *Nepotiani Epitaphium scribens*, *quidquid habere potuerat virium in illo tunc dolore consumpserat*. Illud autem Epitaphium anno 396. primo statim initio consignandum, neque serius tantillum differri posse certis adeo argumentis probavimus, ut si æstates inde computari debeant, illa ejus anni in censum prima sit revocanda, & quarta demum hæc sit anni 399. cui ipsam hanc epistolam adsignamus. Neque enim Hieronymus, sicut revera de Fabiolæ, ita etiam de Nepotiani morte se innuit sub æstatem scripsisse, sed tantum quartæ æstatis circulum volvi dicit, ex quo illud operis composuerit: quod tamen primis, ut ita dixerim, ejus anni diebus elucubravit. LXXVII. & LXXVIII. *Scriptæ circa fin. an. 399.*

Rur-

Rursus *ante hoc ferme biennium Pammachio pro subita peregrinatione Paulinæ*, epistolam indicat a se datam; quæ cum ad anni 397. finem commode satis referatur, hanc 399. ut illi temporis notæ respondeat, adscribere necesse est.

Quod vero aliam, quæ Fabiolæ ipsi inscribitur, epistolam spectat, eam ideo heic loci subnectimus, quod, etsi pridem, cum nempe ipsa Fabiola Bethlemi esset, scribi fortasse inceperit, usque tamen in præsens tempus, post ejus scilicet mortem, *Domini voluntate dilata est*, quod Hieronymus tradit num. 8. hanc reddens *memoriæ illius, ut Sacerdotalibus prioris ad se voluminis induta vestibus per mundi hujus solitudinem gauderet, se ad terram repromissionis aliquando venisse*.

LXXIX. *Scripta an. 399. aut 400.* UT certius hæc epistola temporum characteribus careat, haud temere tamen communi Doctorum hominum sententia circa an. 400. data censetur. Certe post 401. differri haud commode potest: etenim hæc illa est Salvina, quæ primas Chrysostomo deferebat, eique summa in Christo necessitudine juncta erat, ut cum ille Constantinopolitanam sedem dimittere compulsus esset, ingressus *Baptisterium*, quemadmodum Palladius tradit, eam ad se vocarit *Salvinam beati Nebridii conjugem, quæ viduitatem suam præcipua virtute, & honestate decorabat*. Chrysostomus vero cum Origenistas Nitriæ monachos suscepisset, jam ab eo tempore male apud Hieronymum audiebat, qui cum e Theophili partibus staret, præconcepta in eum opinione est imbutus. Exinde autem minime est verosimile per id temporis datas ad eam literas, quam una cum Joanne sentire de Origene non immerito suspicaretur. Sed neque ante 395. censeri ullo modo potest, quandoquidem in epistola ad Hedibiam *Quomodo*, inquit, *Vidua vivere debeat .... nos in duobus libellis, quos ad Furiam, & Salvinam scripsimus plenius dictum putamus*. Porro ad Furiam epistolam, quæ isti præfertur, ad anni 394. finem spectare jam supra ostendimus. Ex his igitur quinque circiter annis, quos intra vagari hæc ad Salvinam posset, cui adfigeretur, longe commodior postremus visus est; quod Salvinæ mater Constantinopoli apud filiam fuisse, dum scriberet, indicetur. *Certe*, inquit, *cum tecum sancta sit mater, & lateri tuo amitta hæreat virgo perpetua &c.* Illa autem non nisi post Gildonis mariti sui mortem an. 398. Constantinopoli trajecisse credenda est, quam tamen ab uno, aut altero anno jam adfuisse ex iisdem verbis pronum sit opinari.

PRÆFATIO quidem Ruffini in περὶ Ἀρχῶν Origenis librum a se Latine explicatum, tametsi pro epistola ad Hieronymum haberi non possit, heic tamen loci ponitur, quod cum in ea *se figuratis laudibus* exornari Hieronymus senserit, ac pro Origenis Patrono adduci in testimonium, illi respondere coactus sit, ut hominum suspiciones purgaret, quod datis ad Ruffinum ipsum literis fecit. Hic igitur Ruffinus an. 397. ex Oriente Romam advenerat, quod ut nemo in dubium vocet, Eusebius Cremonensis, quem anno insequenti 398. sub Paschæ dies Palæstina Romam aliis argumentis ostendimus discessisse, in Apolog. lib. 3. *post annum* a Ruffini *peregrinatione profectus* dicitur. Ibi ille cum fere biennium substiterit, puta ab Aprili mense 397. ad usque Septembrem insequentis 398. primum Apologiam Pamphili pro Origene Latinam fecit, tum ipsum Origenis opus *de Principiis* pariter Latine vertit, unde tota dissidii occasio, atque ingens in Ecclesia incendium exortum est. Duos ejus operis priores libros Quadragesimæ diebus propere interpretatus, reliquos paulo tardius explicuit; quod indicio est, huic anno 398. interpretationem esse tribuendam, siquidem ante superioris anni Quadragesimam hyemali tempore, atque invio mari Romam adnavigasse, tum illud operis confecisse minime credi par est. Interim divino consilio factum est, ut hi Libri, quos caute intra domesticos parietes Ruffinus servabat, ad Eusebium pervenirent, qui totis viribus impugnare blasphemias, venenum, quod latebat, in vulgus prodere, ut simpliciores caverent, & Hieronymum admonere, ut suspicionem, in quam ea Præfatione trahebatur, purgaret. Hæc vero, ut citius, sub anni exitum peragi potuerunt; nam Ruffinus, qui ante Novembrem, quo Siricius P. diem obiit, communicatorias ab eo literas satis caute impetraverat, Aquilejam contendit, & Invectivarum lib. I. de Eusebio conqueritur, quod elegisset absentem se lacerare quem potuisset gravius confutare præsentem LXXX. *Scripta quidem an. 398. sed aliquanto post ad Hieron. delata.*

AD annum hæc pertinet 399. cujus assertionis præcipua argumenta sunt. Primum quod citius hoc anno, aut certe elapsi postremis mensibus, Ruffinianæ Præfationis, ad quam hæc responsio destinata est, exemplaria ab Urbe accipere potuisse Hieronymus non videatur, LXXXI. *Scripta an. 399.*

quem-

quemadmodum ex rerum ab Eusebio gestarum serie, quam supra exposuimus, compertum est. Alterum, quod heic jam non dubitet S. Doctor Ruffinum *Spiritualium Parentum* Chromatii, atque Eusebii *desiderio ad Patriam revocatum*: qua de re sicut ante superioris anni finem certior ipse fieri non potuit ob locorum distantiam, a quibus hæc mittebantur, ita non nisi post aliquot saltem menses ab ejus reditu certo affirmaverit. Sic autem rationes inimus, ut non ante ejus anni Septembrem Ruffinus discesserit, ac vere de Eusebio dixerit, se ab eo potuisse *præsentem gravius confutari, quem absentem lacerare maluisset*. Ad hæc si legitima supputatio est, qua ægrotationem Hieronymi anno superiore exposuimus, necesse est, ut ab aliquot jam mensibus convaluisset, cum hæc ad Aquilejensem Presbyterum scripsit, quando neque incommodi, neque receptæ valetudinis mentionem facit.

LXXXII. *Scripta circ. an. 399.* EX toto ferme contextu elucet scriptam hanc fuisse paulo post, eodem tamen anno, quo longiorem de eodem argumento, seu contra Joannem Jerosolymitanum, Tractatum ad Pammachium misit, quem in Opusculorum serie cum dabimus, ad an. 399. pertinere ostendemus, ac doctorum hominum argumentis, qui in aliud atque aliud tempus distulerunt, faciemus satis. Sed duo interim momenta operæ pretium videtur exinde proferre in medium, ut quod certo constitui postulamus, suis rationibus utcumque non careat. Primum itaque est, quod Commentarios in Ecclesiastem, & explanationem epistolæ ad Ephesios, a se *ante annos ferme decem* concinnatam tradit; quos, ut de Commentariis tantum dicamus, circa annum 390. adornasse idem ipse testatur tum alibi, tum præcipue in eorumdem Præfatione ad Paulam, & Eustochium, ubi, *post ferme quinquennium*, ex quo Roma evasisset, istud se operis suscepisse, planissime indicat. His porro si ferme decem adjunxeris, annus efficitur 399. Alterum, quo idem annus colligitur, argumentum inde petimus, quod sub Opusculi finem se dicit *ante annos tredecim Antiochiam celeberrimam urbem deseruisse, ut in agris, ac solitudine adolescentiæ defiens peccata, Christi in se misericordiam deflecteret*. Enim vero, non nisi ab exacto anno 386. hi tredecim supputari ullo modo possunt, siquidem usque ad superioris 385. Augustum mensem Romæ eum constitisse compertum est; quo tempore cum in Orientem adnavigasset, aliis subinde regionibus peragratis, tum demum substitit Antiochiæ: quam urbem ideo se indicat deseruisse, quod in ejus Ecclesia, ad quam ob ordinationem pertinere videretur, cum splendide posset munere Sacerdotii defungi, maluit agros ac solitudinem appetere, ut adolescentiæ peccata pœnitentia deleret. Tredecim ergo annis 386. superadditis, exoritur 399. qui illi Tractatui assignandus est; idemque ipsi ad Theophilum epistolæ tribuendus, quæ & paulo post data est, ut tota orationis series & contextus probat, & quadringentesimum non adtigisse persuadent quæ de Isidoro Alexandrino Presbytero ibidem dicuntur, quem initio sequentis anni damnatum intelligemus. Nihilo tamen secius videtur ordine præponenda duabus præcedentibus hoc tamen ipso anno 399.

PRIORES amicorum Pammachii & Oceani ad Hieronymum literæ, quandoquidem pronum est opinari datas paucis mensibus ante Hieronymi responsionem, quam subnectimus, ex hac ipsa æstimandæ sunt. Hæc porro ad annum hunc 400. revocanda est, hoc, ut nobis videtur ineluctabili argumento, quod dum *epistolam* de *Seraphim*, *& Calculo* ad Damasum heic citat numero 3. eam *ante viginti annos editam* profiteatur. Jam vero nemo, opinor, in dubium vocabit, quod nos certis adeo rationibus suo loco ostendimus, eam epistolam ad an. 381. medium debere adscribi, cum nempe Constantinopoli apud S. Gregorium ejus urbis Episcopum Hieronymus degeret. Sed viginti annos, quos numerat, inceptos, non vero exactos par est intelligere: partim quidem quod medium 381. in censum putet, partim vero, quod numero utatur rotundo; nam certo certius est ex rerum serie, ipsoque epistolæ contextu, eam ante damnatum in Alexandrina Synodo Origenem, hoc anno prodiisse. Hinc tamen est, quod mallemus Pammachii, atque Oceani literas ad superiorem 399. exeuntem revocare, ut nimirum aliquot menses intercesserint ad Hieronymi responsionem, quibus ille Origenis libros de Principiis Latinos facere, eosque una cum hac epistola mittere potuerit Romam. LXXXIII. & LXXXIV. *Scriptæ an. 400.*

EARUM, quæ ad Paulinum scriptæ habentur, ordine postrema est. Ea Hieronymus se apud S. Presbyterum excusat, quod Danielem, ut se facturum promiserat, explicare per tempus non potuerit: & *Libros*, inquit, περὶ Ἀρχῶν *nuper*, *Pammachio nostro jubente*, *interpretatus sum . . . . quo detentus opere implere* LXXXV. *Scripta an. 400.*

non

non potui, *quod promiſeram tibi*, *& Danielem noſtrum rurſum comperendinavi:* tum num. 4. ſub finem *ab ipſo procinctu*, *& interpretationis exordio ſupradicta neceſſitas me retraxit*. Hinc nemo neget hanc Epiſtolam breviſſimo intervallo ſequutam eſſe libros Origenis, quos modo ſub hujus anni 400. initium Latine explicatos diximus, eamque interpretationem cum ſuperiori epiſtola ad Pammachium miſſam.

LXXXVI, LXXXVII, LXXXVIII, LXXXIX, XC, & XCI. *Scriptæ an. 400.*

SUBSEQUENTIUM ſex Epiſtolarum, quamquam facile idem omnibus annus natalis ſit, ſive tempus inter an. 400. & 401. ordo tamen præpoſterus in eo eſt, quod LXXXIX. Theophili cæteris præponenda videatur.

Una eademque in his ſex epiſtolis temporis nota eſt, & character, nimirum Origenis, ac *furioſorum hominum*, qui *Origenis hæreſim in Nitriæ Monaſteriis ſerere*, *ac fundare cupiebant*, damnatio in Alexandrina Synodo, quæ Theophili in primis opera ſub hujus anni 400. initium coacta eſt. Præterea omnes datæ ſunt (quod ex earum contextu perſpicue liquet) antequam Synodicam ejus Concilii epiſtolam Græce a Theophilo ſcriptam Hieronymus Latinam faceret, quod ille paulo poſt hujus anni medium exequutus eſt, ut certis argumentis mox adducendis ad ſeq. epiſt. oſtendemus. Prioribus itaque ſeptem ad ſummum, aut octo menſibus comprehenduntur, atque illis adeo hic a nobis ordo conſtitutus eſt, quem concinniorem ex eo, quem inter ſe habent reſpectu, arbitrati ſumus, ac res ipſa viſa eſt poſtulare.

XCII. *Latine reddita an. 400. poſt med.*

HANC, quæ hactenus temporum injuria intercidiſſe credebatur, Theophili Synodicam epiſtolam ad Palæſtinos, ac Cypri Epiſcopos, Latine redditam a Hieronymo diximus poſt medium anni quadringenteſimi. Hujus aſſertionis illud palmare eſt argumentum, quod ex tertio S. Doctoris Libro contra Ruffinum deſumitur, quem Librum nihil dubium eſt circa medium anni 402. fuiſſe exaratum. Nempe ibi dum ex ordine Hieronymus memorat, quæ antea ex Theophilo *per ferme biennium*, eſſet interpretatus, primo ſtatim loco ponit Synodicam, deinde Paſchalem an. 401. *contra Origenem*, *illiuſque Diſcipulos*, tum alteram inſequentis anni *adverſus Apollinarium*, *& eumdem Origenem*; nec aliud ſe profitetur Theophili Operum tranſtuliſſe. Ut igitur perſpicue conſtet ex ordine, quo ſingulæ recenſentur, ad annum quadringenteſimum hanc pertinere, quæ cæteris loco præcedit, id tamen commodius inita ratione intelligitur, ut verum ſit ferme biennium excurriſſe, quod aliter conſtare non poterit.

XCIII. XCIV. & XCV. *Latine redditæ, aut ſcriptæ paulo poſt ſuperiorem.*

CAUSSAS, quibus tres iſtas epiſtolas, quarum priores duæ tantum Hieronymum interpretem habent, Hieronymianis tamen accenſeamus, reddidimus ſuperiori Præfationis parte, quas recolere heic loci non vacat. Sed quod temporis Epocham ſingularum ſpectat, eæ ſatis concinne cum ſuperiori Synodica cohærent, atque inter ſe connectuntur, ut eidem anno quadringenteſimo circiter, eſſe tribuendas non dubium ſit. Nimirum priores duæ Theophilo, ejuſque epiſtolæ directo reſpondent, nec dubitandi locus eſt, quin id brevi intervallo, immo quam citiſſime fecerint Dionyſius, ac Synodi Jeroſolymitanæ Patres, tum pro rei magnitudine, de qua agebatur, tum etiam, quod ex earum contextu, magna id eos ſollicitudine præſtitiſſe colligitur. Verum illa, quam Anaſtaſius Papa ad *Simplicianum*, haud dubium quin Mediolanenſem Epiſcopum, dedit, fuſiori indiget probatione, ut ad idem tempus referri conſtet. Eam ille *conventus literis memorati* (Theophili) ſcripſit, & *per Euſebium Presbyterum*, qui ſibi *quædam obtulerat Capitula blaſphemiæ* ex Origenis Libris excerpta, deferendam commiſit. Hic porro Euſebius non alius eſt ab illo Cremonenſi celebri Hieronymi amico, ac Origenis fautoribus per quam infenſo, quem Romæ ab anno 398. medio vidimus conſtitiſſe, atque inde poſt ferme biennium diſceſſiſſe, intelligimus tum aliis argumentis, tum præcipue ex primo Invectivarum Ruffini Libro, ubi eum, Mediolani cum eſſet, de quadam Commentitia Origenis ſententia impugnaſſe ſe dicit. Tunc igitur Euſebio Mediolano proficiſcenti epiſtolam commendaverit Anaſtaſius, quæ ideo anno quadringenteſimo ſit adſcribenda. Sed idem tempus clarius fortaſſe evincitur ex ipſa Simpliciani Perſona, cui epiſtola deſtinatur. Ille enim, ut ex Mediolanenſis Eccleſiæ monumentis compertum eſt, cum XVIII. Calendas Septembres obierit, docti Viri eum menſem anni hujus quadringenteſimi eſſe facili argumento demonſtrarunt. Nam anno inſequenti 401. *poſt Conſulatum Fl. Stiliconis Viri Clariſſimi*, XVI. *Calendas Julias*, Venerius, qui Simpliciano ſucceſſit, Mediolanenſis Epiſcopus memoratur in Codice Canonum Eccleſiæ Africanæ, cap. LVI. ubi ad eum legatio deſtinatur e Concilio Car-

Carthaginensi V. Neque igitur serius hoc anno 400. scribere ad Simplicianum Anastasius potuit, neque rursus ante eumdem annum hanc dedit, quam conventum Theophili literis de Origenis damnatione scribere se profitetur.

EPISTOLÆ IV. CLASSIS

Quas Hieronymus ab ineunte anno 401. usque ad 420. suæ scilicet vitæ finem scripsit.

XCVI. *Scripta ac Latine reddita an. 401.* EPISTOLARUM Quartæ hujus Classis ordinem ducit isthæc Paschalis Theophili epistola *contra Origenem, illiusque discipulos*, quam Hieronymus Latine explicavit. In ejus calce XIX. die mensis Pharmuti Pascha denuntiatur, quod manifesto annum spectat 401., ut optime a Card. Norisio notatum est. Ea nempe Pharmuti dies apud Latinos XIV. Aprilis respondet; ut enim S. Ambrosius epist. *ad Episcopos per Æmiliam* verissime tradit, *Pharmuti, qui primus apud Ægyptios est mensis*, incipit VI. Calendas Aprilis, & finitur VII. Calendas Maii: Ea vero die Aprilis XIV. an. 401. in Ecclesia Romana Paschale Festum celebratum est, Cyclo Solis XVIII. Lunæ III. lit. F, quod post Norisii argumenta in dubium revocare non liceat. Quamobrem Martianæi, aliorumque Editorum, qui harum epistolarum ordinem invertunt, eamque priori loco censent, quæ anni insequentis 402. paschalem cyclum denuntiat, nobis error fuit emendandus, quem & Paschales characteres, qui certissimi annorum indices sunt, & Mediolanensis mſ. unde inedita Origenianæ caussæ monumenta mutuati sumus, apprime cavent. Nihil vero dubium est, hanc abs Hieronymo hoc ipso anno Latinis auribus fuisse donatam, quod ex tertio ejusdem in Ruffinum libro, ubi eam Synodicæ interpretationi subnectit, aliisque passim testimoniis plane compertum est.

XCVII. & XCVIII. *Scripta an. 402.* SIMUL prodierunt, atque invicem junctæ sunt duæ istæ epistolæ, quarum priore Paschalis interpretationem Pammachio ac Marcellæ inscribit, ut anno præterito fecerat: *Accipite*, inquit, *Græcam, & Latinam etiam hoc anno epistolam, ne rursum hæretici mentiantur a nobis pleraque vel addita, vel mutata*; & paulo infra *Siquid autem hic minus adversus Origenem dictum est, in præteriti anni epistola continetur*. Satis vero elucet epistolæ ætas, cum *Beatum Anastasium Papam hæreticos persequi* dicit, eique multos *imprecatur annos, ut hæreseos rediviva plantaria per illius studium longo tempore arefacta moriantur*. Etenim Anastasii obitus, ut serius protrahi possit, huic anno 402. Aprilis 27. consignandus est, quod Prosperi, & Marcellini Comitis Chronica, tum vetera pleraque Martyrologia testantur. Quod autem *primo vere Alexandrinas opes*, nempe Theophili alteram Paschalem se dicit transmittere; non de alia Paschali loqui constat quam subnexa, quæ nimirum, ut Hieronymus notat, in quatuor partes dividitur, quarum prima fideles hortatur ad Paschalia festa sanctissime celebranda, altera *Apollinarii discipulos*, tertia Origenem impugnat, ac tandem hæreticis ad pœnitentiam invitatis, Pascha undecima die mensis Pharmuti denuntiat: quod perinde est Latinis, ac VIII. Idus Aprilis; qua sane die, an. 402. cyclo Solis XIX. Lunæ IV. lit. E in Romana Ecclesia Dominicum Pascha peractum est.

HEIC semel, ut Paschales epistolæ, XCIX. & C. *Scripta an. 404.* quæ ejusdem argumenti atque auctoris sunt, sibi continuo succedant, temporum ordinem antevertimus: quæ enim sequuntur duæ ad annum pertinent 404. post S. Paulæ obitum, qui ejus anni VII. Calendas Februarias contigit. Nam, *ita*, inquit Hieronymus in priore ad Theophilum n. 2. *Sanctæ ac Venerabilis Paulæ confectus sum dormitione*, ut, *absque translatione hujus Libri* (puta Paschalem epistolam) *usque in præsentiarum nihil aliud divini Operis scripserim*. Prodierunt autem simul una, tum illa ad Theophilum, qua ad eum Paschalis interpretationem direxit, suique in eo opere Latinis auribus donando laboris rationem reddit; tum ipsa Alexandrini Pontificis Paschalis epistola, quam Latine explicatam simul ad eumdem misit, ac prioribus literis copulavit. Ut vero nulla de epistolarum ætate dubitatio sit, quæ plane intelligitur ex Paulæ obitu; id ipsum ex Paschali charactere certius constabit. Indicitur enim Pascha vigesima secunda die mensis Pharmuti, hoc est apud Romanos decima septima Aprilis, qua sane die, Norisio nostro adnotante, anno bixestili 404. Pascha celebratum

fuit, Cyclo Solis XXI. Lunæ VI. lit. C. B.

CI. & CII. *Scripta circ. an. 402.* BENEDICTINI Monachi quibus acceptam referimus S. Augustini editionem, has duas epistolas in annum conferunt 402., his ducti conjecturis, quod nimirum scriptæ sint post Pauliniani regressum ex Occidente in Palæstinam; quandoquidem Augustinus ipsum salutat, vicissimque ab ipso per Hieronymum salutatur. Porro, inquiunt, missus Paulinianus a fratre suo Hieronymo in Occidentem anno 398. ut suum commune patrimonium divenderet, de quo Hieronymus in epist. 56. ad Pammachium, non rediit Bethleem, nisi sub finem anni 401. Præterea Hieronymus Augustino nunc transmittit Apologiam suam adversus Ruffinum, seu primam, seu secundam; cujus verba quædam profert Augustinus in epist. CLXVI., nu. 15. Certe jam ad Hieronymum *Maledicta sua miserat* Ruffinus, uti dicitur in hac epist. num. 30., quod quidem fecit ille post Apologiam priorem, sicque occasionem posteriori præbuit, ut ex eadem posteriore Apologia patet, quæ Apologia pertinet ad an. 402. Hæc Benedictinorum sunt argumenta, quibus ut nihil reponamus, ea tamen quæ de Asterio ejus epistolæ perlatore subdunt, quæque inde conjectant, heic loci omittimus, quod alio sensu, atque ordine constituenda censeamus, atque explicanda.

CIII. *Scripta an. 403.* HANC, ut supra monuimus, Hieronymi ad Augustinum epistolam Benedictini ante sex annos datam putant, nempe 397. cujus sententiæ isthæc adferunt argumenta. Asterium hypodiaconum, qui superioris Hieronymi epistolæ portitor fuerit, atque in hac ipsa statim initio laudatur, bis volunt ex Oriente in Africam, & e contra ex Africa in Orientem navigasse; quippe epistolam, quam hic Hieronymus recolit a se anno superiori eidem Asterio commendatam, in qua *promptum redderet salutationis officium*, minime induci possunt, ut credant eam ipsam esse, quam modo expendimus, & cujus initium est, *In ipso profectionis articulo sancti filii nostri Asterii Hypodiaconi*. Præterea, cum heic significet Hieronymus se in monasterio constitutum, nihilominus *variis hinc inde fluctibus quati*, post annum 397. hæc scribi potuisse non putant, sed antequam ille cum Joanne Jerosolymitano rediisset in gratiam; quod minime legerint ipsum ab illa reconciliatione usque ad persequutiones in eumdem a Pelagianis concitatas, occasionem ita conquerendi habuisse. Proinde istas, de quibus agimus Hieronymi literas, quas tertias earum, quæ Augustino inscribuntur, nos ducimus, illi secundas faciunt: de primis enim, quæ interciderunt, & quibus Augustinus respondit *Habeo gratiam quod* &c. nullum utrimque est dubium.

Atqui in primis plane commentitium videtur nobis illud Asterii repetitum iter in Orientem ex Africa, cujus nec vola est, nec vestigium in Hieronymi, aut Augustini epistolis, immo una tantum vice susceptum ex iisdem est intelligere: quod suapte etiam natura verosimillimum est. Deinde, quod *promptum salutationis officium* appellet Hieronymus, superiorem epistolam adeo non incongruum est arbitrari, ut non aliis verbis satis convenienter eam potuisset recolere: hæc siquidem & brevior est, & Hieronymi undequaque amorem spirat in Augustinum. *Vide*, inquit, *quantum te diligam, ut ne provocatus voluerim respondere, nec credam tuum esse, quod in altero forte reprehenderem*. Sed, quod summa argumenti est, ideo *promptam salutationem* vocat, quod eodem temporis articulo data est, quo sibi redditæ sunt Augustini literæ, *In ipso*, inquit, *profectionis articulo sancti filii nostri Asterii Hypodiaconi necessarii mei, Beatitudinis tuæ literæ ad me pervenerunt*. Illud quoque optime quadrat, quod ait Hier. *variis hinc inde se fluctibus quati*; erat enim Jerosolymis eo tempore, cui nos epistolam consignamus, Ruffini factio: erant Origenistæ, qui Hieronymum qua maledictis, qua calumniis, aliisque persequutionibus impeterent, & sic conquerendi S. Patri occasionem darent. Nulla igitur caussa cum sit, qua alio torquere Hieronymi verba debeamus, eumque ordinem, quem sponte indicant pervertere, hanc epistolam superiori subnectimus, atque anno insequenti 403. tribuimus, quod a se ab eo tempore datam primo statim verbo profiteatur.

ILLUD, ex hujus epistolæ toto contextu liquet, Hieronymi literas tum illas superioris anni Asterio commendatas, tum recentiores a Præsidio deferendas, nondum Augustinum accepisse, cum arrepta occasione Cypriani Diaconi peropportuna, hanc ejus diligentiæ, ac fidei commisit. Quippe, inquiunt, doctissimi Editores Benedictini, de illius cum Ruffino discordia nullum verbum facit; aperitque etiam hic libere quid de illius in libris Veteris Testamenti ex Hebræo CIV. *Scripta eodem an. 403.*

ver-

vertendis labore sentiat, haudquaquam id facturus non sedato in primis Hieronymi animo, si eum prioribus epistolis suis commotum, offensumque fuisse intellexisset. Rursus tres simul alias Epistolas antehac scriptas jungit, quarum posteriores duas, nempe LXVII. & CI. quod crederet ad Hieronymum non pervenisse, priorem vero LVI. quod minime perlatam fuisse sciebat. Hinc porro conficitur ex rerum serie, quam exposuimus, ad an. 403. ipsam, de qua agimus epistolam pertinere.

CV. *Scripta eodem an. 403.* RESPONDET Augustini literis, non iis quidem per Cyprianum adlatis, sed duabus, quæ sibi paulo ante redditæ fuerant, nimirum LXVII. & CI. ut ex num. 4. intelligitur, ubi quædam de verbo repetit ex iisdem epistolis superiore anno sibi directis; unde hæc ipsa facile ad hunc annum 403. videtur referenda. Quod rursum facile conficitur ex num. 1., ubi Augustini epistolam LXVII., de qua heic expostulat, ante hoc ferme quinquennium in insula Adriæ dicit inventam fuisse a Sisinnio, quod nos circa an. 398. ostendimus contigisse. Addunt sæpius laudati Benedictini Editores, e quibus hæc fere sumta sunt, Hieronymum partim quidem superioribus epistolis respondere, sed partim etiam alteri, quæ minime reperitur, in qua nimirum Augustinus significabat, epistolam quamdam, cui responsum flagitabat, a se primum Profuturo traditam, secundo missam fuisse per quemdam alium, atque hunc *maris timuisse discrimina*, *& navigationis mutasse consilium*. Tum subdunt, istud tamen rescriptum suum Hieronymum non misisse ante Cypriani reditum, qui simul & illius perlator fuit, juxta epistolam Augustini heic CXVI. num. 30., & alterius Hieronymi CXII. scriptæ exeunte anno 404. vel serius.

CVI. *Scripta forte an. 403.* EXIMIA isthæc ad Sunniam, & Fretelam epistola inter illas computari solet, quarum ætas minus comperta est, ac certo tempori non adfiguntur. Secus videtur nobis, & notas minime obscuras invenisse credimus, quibus illam * ad annum 403. referre nec incommodum sit, nec difficile. Illud primum in confesso est, quod probe etiam notatum est Martianæo, numquam Hieronymum luculentissimam hanc epistolam silentio fuisse præteriturum, si illam tum temporis elucubrasset, cum adversus Ruffinum pro se scriberet Apologiam. Cum enim id maxime per calumniam objiceret Presbyter Aquilejensis, in suggillationem LXX. Interpretum susceptam abs Hieronymo Instrumenti Veteris translationem, vix credi potest Hieronymus, ut adversarii calumniam retunderet, hinc inde exempla emendicare voluisse, atque hanc unam epistolam silentio premere, qua continuo LXX. Interpretes bene audiunt, & qua omnium luculentissimum pro se testimonium adducere potuisset. Nondum igitur eam adornaverat: quæ proinde post medium anni 402, cui posterior Hieronymi Apologia tribuitur, statuenda est. Sed rursus post insequentem annum 403. non videtur differenda; siquidem haud fallimur, cum in hujus anni epistola CVII. *ad Lætam* mox subnectenda, eam memorari nobis persuasimus. Ibi Hieronymus quæ Christianæ Religioni tunc temporis accessissent incrementa enumerans: *De India*, inquit, *Perside*, *Æthiopia monachorum quotidie turbas suscipimus*: *deposuit pharetras Armenius*, *HUNNI PSALTERIUM discunt* &c. quibus postremis verbis non alios, quam Sunniam, ac Fretelam Hunnos, sive Hunnis finitimos credimus indicari, quos modo his, de quibus agimus literis, Psalmos docuerat, eorum variantes lectiones Græcas atque Latinas propius ad Hebraicam exigens veritatem. Cur enim, nisi eam epistolam in animo habuit, eamque scripto notat, *Psalterium* his tribuit, eoque illos dicit dudum eruditos, & non potius depositas sagittas, & bellicosa pectora in mansuetudinem Christianam conversa, aliaque id genus, quæ eorum ingeniis aptari magis viderentur? Cum vero illa ad Lætam epistola an. 403. ut mox ostendemus, ante obitum Sanctæ Paulæ omnino sit collocanda, qui anni 404. septimo Calendas Februarias contigit; isthæc ad Sunniam, ac Fretelam, quæ illam præcessisse intelligitur, ad superiorem annum 403. post exaratos contra Ruffinum Apologeticos libros referri per quam commode poterit.

SI, quæ modo exposuimus ad consignandam huic anno epistolam ad Sunniam, ac Fretelam, legitima sunt, isthæc ad Letam, quæ post aliquot saltem ab ea menses dictata est, ad anni finem spectabit. Certe ad insequentem 404. transferri nequaquam potest; quandoqui- CVII. *Scripta an. 403.*

(*) Videsis hanc ipsam Epistolam ad Sun. & Fret. num. 12. ex quo loco videtur eam præscripsisse S. Pater, antequam alteram ex Græco translationem, sive *Gallicanam* ut vocant, emendaret. Vide & in eum Psalterii locum Notas.

dem heic passim meminit Paulæ Matris, quæ adhuc vitam ageret, ac posset neptem suam, Lætæ filiam gremio fovere, ac tenellum animum ad virtutem efformare; cum illam constet hujus initio anni obiisse. Neque obscurior ea nota est, qua num. 2. *Getarum rutilum, ac flavum exercitum* tradit *Ecclesiarum circumferre tentoria, & ideo forsitan contra nos æqua pugnare acie, quia pari Religione confidunt*. Etenim Gothi, quos Getas vocat, cum ab anno 400. in Italiam irrupissent, post biennium Arcadio V. & Honorio V. Coss. contra Romanum exercitum fortiter æqua acie dimicarunt: quod Prosper in Chronico *Adversus Gothos* dixit, *vehementer utriusque partis clade Pollentiæ fuisse pugnatum*. Quod Hieronymus prælium satis aperte respicit, scribens insequenti anno 403.

CVIII. *Scripta anno 404.* DOLOREM, quo ob dormitionem S. Paulæ conficiebatur, ut sibi, atque Eustochio solaretur, hanc de ejus laudibus, ac vita epistolam *ad duas lucubratiunculas* dictavit, quod post paucos menses ab ejus morte fecisse, facile ex tota orationis serie colligitur. Quo vero tempore illa e vivis excesserit, his sub epistolæ finem notis exposuit. *Dormivit sancta ac beata Paula septimo Calendas Februarias, tertia Sabbati post solis occubitum. Sepulta est quinto Calendas earumdem, Honorio Augusto sexies, & Aristæneto Consulibus:* nimirum an. 404.

CIX. *Scripta eodem an. 404.* BIENNIO antequam contra Vigilantium Tractatum ex proposito elucubraret, hanc a se datam epistolam ad Riparium Tarraconensem ipse in eo Libro testatur Hieronymus, ubi *de vigiliis*, inquit, *& pernoctationibus in Basilicis Martyrum sæpe celebrandis, in altera epistola, quam ante hoc ferme biennium, Sancto Ripario Presbytero scripseram, respondi breviter*. Eum vero Tractatum, ut ipse notat, dictavit, *festinante admodum fratre Sisinnio, & propter Sanctorum refrigeria ad Ægyptum ire properante*. Qui Sisinnius partim ex Præfatione secundi libri Commentariorum in Zachariam, partim ex alia tertii libri in Amos, intelligitur an. 406. festinasse ire in Ægyptum, cum Commentarios in eumdem Zachariam Exuperio Tolosano deferendos a Sancto Doctore accepisset, quos ipse eodem anno 406., qui *Sexti Consulatus Arcadii Augusti, & Anicii Probi fastis nomen imposuit*, a se testatur elucubratos. Igitur subductis rationibus hæc ad Riparium epistola, quæ ante *ferme biennium* data est, ad annum spectat 404.

HÆC de epistolæ hujus ætate differunt CX. *Scripta circ. an. 404.*
„ Benedictini. Post Cypriani profectionem in Palæstinam, cum Augustinus „ reddita sibi per Asterium epist. heic „ CII. sentiret Hier. non nihil offensum suis literis, quas per Italiam sparsas fuisse, nec tamen ad ipsum, cui „ scriptæ erant, perlatas querebatur; „ non distulit, quin continuo hanc epistolam rescriberet, ubi dum ejus querelis facere satis studet, testatur se Apologiam adversus Ruffinum accepisse, aitque se illius inter eos enatæ dissensionis exemplo territum, cum quædam ad se in Hieronymi epistola legeret ipsius indignationis indicia. Itaque pertinet hæc epistola ad an. circiter 404., quo jam annum ætatis „ quinquagesimum adtigerat Augustinus, „ qui se senem esse profitetur, numer. 5. „ nequaquam ibi senis nomine (uti interdum solet) notans ætatem ultimam, „ quæ ab anno 61. inchoatur; alioquin „ remittenda esset epistola ultra an. 414.

PRÆSIDIUS tametsi in hujus epistolæ inscriptione *Consacerdos*, idest Episcopus appellatur, is tamen omnino videtur esse, quem, ad anni superioris, puta initium, Hieronymus Augustino plurimum commendavit epist. CIII. eumque *Diaconum, ac sibi germanissimum* dixit. Ex quo iterum, sed multo magis ex ipsa hac epistola licet intelligere, eam, qua Præsidius Augustino commendabatur, commodius longe a nobis illi 403. tributam, quam vulgo fit 397. Hæc interim, de qua agimus, ut optime Benedictini adnotarunt, data est occasione superioris epistolæ, *quam per Præsidium Hieronymo mitti, immo etiam Hieronymum per ejus literas sibi placari postulat* Augustinus; unde ad idem tempus, seu an. 404. facile pertinere intelligitur. CXI. *Scripta eodem an. 404.*

BENEDICTINI ad hunc modum de hujus epistolæ epocha argumentantur. CXII. *Scripta circ. fin. an. 404.*
„ Cypriano in Africam revertenti, duas „ ad Augustinum epistolas, scilicet heic „ CV. & hanc ipsam CXII. dedit Hieronymus, juxta epistolam Augustini „ heic CXVI. n. 36. In hac CXII. „ respondet tribus ex allatis sibi per Cyprianum epistolis, scilicet LVI. LXVII. „ & CIV. Nihil vero de CX. dicit, „ quam haud dubie nondum acceperat. „ Scribebat ergo versus finem anni 404. „ Certe non citius; quandoquidem jam „ exauctoratus erat Joannes Chrysostomus, ut non obscure significat in hac „ ipsa n. 6.

CXIII. ID certis argumentis in Notis constitui-

Latine reddita & CXIV. Scripta an. 405. tuimus de hisce epistolis, ut non una, quemadmodum hactenus obtinuit, sed duæ sint habendæ, quarum altera potiore sui parte truncata, Hieronymum habuerit interpretem, altera, quæ integra visa est, eumdem præferat auctorem. Hinc porro utramque sub idem tempus e S. Doctoris calamo profecisse colligimus, quod in altera, sive CXIV. qua Theophilensem librum cum præfixa sua epistola, cujus breve istud fragmentum superest, ad Theophilum remittebat, impedimenta in illo opere interpretando caussatur, quæ sunt *Isaurorum repentina eruptio, Phœnicis, Galileæque vastitas, asperitas hyemis, ac fames intolerabilis*. Hæc vero annum denotant 405. quo Isauri, vastatis Phœnicis, Galileæque regionibus, terrorem Palæstinæ, ac præcipue Jerosolymæ intulerunt; unde & fames intolerabilis orta est. Hyems quoque hujus anni in aliquot jam exauctorati Chrysostomi literis, solito asperior dicitur. Exinde autem Hieronymi epistolas ad ejus anni fere medium deduci præstat, quod ubi dilationem suam in convertendis Theophili scriptis excusat, se dicit *diebus sanctæ Quadragesimæ gravissimo languore * correptum pene mortis limen fuisse ingressum*. Vid. Notas ad easdem Epist. CXIII. & CXIV.

CXV. *Scripta eodem an. 405.* EPISTOLÆ tempus Benedictini Editores ita investigant. „Hanc Hieronymus per Firmum transmittit, excusans „quod ab Augustino provocatus, compulsusque ad respondendum, id demum „fecerit vel invitus, scilicet epist. CXII. „quæ idcirco pauco tempore istam CXV. „præcesserit. Suspicatur quoque Augustinus in subsequenti epistola num. 1. „Hieronymo, priusquam hanc ad ipsum „dictaret, redditam fuisse epistolam suam „CX. Hæc igitur non temere ad an. „circiter 405. revocatur.

CXVI. *Scripta sub idem tempus.* DENUO Benedictini, Lecta, inquiunt, „superiore epistola, mox hanc CXVI. „ad Hieronymum rescripsit Augustinus, „qua tum isti postremæ per Firmum „allatæ, tum aliis duabus, quas Cyprianus retulerat, scilicet CV. & CXII. „respondet.

CXVII *Scripta forte an. 405.* HUJUS meminit in Libro contra Vigilantium, quem nihil dubitandum ad annum 406. pertinere. *Ne*, inquit, *rursum malignus Interpres dicat, fictam a me materiam, cui rethorica declamatione respondeam, sicut illam, quam scripsi ad Gallias Matris & Filiæ inter se discordantes*. His porro recentissimum opus designari, & quod pauco sane tempore ab illo contra Vigilantium scripto distaret, conjecimus: ut quid enim veterem calumniam tum demum commemoraret? Forte etiam *malignus interpres* Ruffinus fuerit, qui cum in Libris Invectivarum nihil hujusmodi Hieronymo objecerit, de ore postea detraxisse putandus sit: quæ conjecturæ annum facile 404. aut sequentem 405. designant.

JULIANO, ut sæculo penitus vale dicat, proponit imitandos *Sanctum virum Pammachium, & ferventissimæ fidei Paulinum Presbyterum, qui non solum divitias, sed se ipsos Domino obtulerunt*. Hinc probe conficitur, neque ante annum 397., aut 398. quo Pammachius Monasticam vitam, post Paulinæ uxoris obitum, amplexus est; neque post 409. quo Paulinus assumptus est ad Episcopatum, epistolam recensendam. Interim cum inter Juliani tentationes commemoret *Vastationem totius barbaro hoste Provinciæ, & in communi depopulatione privatas possessionum ejus ruinas, abactos armentorum, ac pecorum greges, vinctos occisosque servulos*, atque alia hujusmodi, annum innuere 406. quo hæc scriberet, haud obscure intelligitur. Eruptio enim Barbarorum, quæ illas regiones pervasit, haud alia putanda est, quam illa, quæ ad an. 405. Stilichone II. & Anthemio Coss. contigit sub Rhadaguiso, quemadmodum in Prosperi Chronico consignatur. Igitur ad insequentis anni 406. si mavis etiam finem, non incongrue ipsa hæc epistola revocatur. CXVIII. *Scripta an. 406.*

SISINNIUM Monachum qui tum aliorum, tum Minervii & Alexandri quæstiones ad Hieronymum detulit, hoc anno 406. legaverat in Orientem sanctus Exuperius Tolosæ Episcopus cum ingenti pecunia, ut Monachorum Palæstinæ, atque Ægypti inopiæ subveniret, ut constat ex Præfatione Commentariorum in Zacchariam. Pervenit Bethleem *ultimo jam autumni tempore*, quod ex laudata Præfatione compertum est, ac traditis Hieronymo literis, quod ex hac ipsa, qua de agimus epistola n. 1. liquet; moraturum se ibi *usque ad diem Epiphaniorum* promiserat: *quo largissimo*, subdit Hieronymus, *spatio, singulis me responsurum putabam; cumque furtivis noctium lucubratiunculis ad plerosque dictarem, &* ex- CXIX. *Scripta sub fin. anni 406.*

(*) Vereor ne hæc eadem illa gravissima ægrotatio sit, quam in Præfatione tertii in Amos libri memorat., quæque S. Doctori contigit anno dubio procul 406. Sexti Consulatus Arcadii Augusti, & Anitii Probi.

expletis aliis, me ad vestram, Minervii scilicet, & Alexandri, *quasi difficillimam reservarem, subito supervenit asserens se illico profecturum*. Nihil itaque dubitandum ante Epiphaniorum dies, atque adeo ante Januarium insequentis anni mensem, coactum Hieronymum propere respondere, ipsamque epistolam Decembri hujus anni 406. commodissime tribui.

CXX. & CXXI. *Scripta sub idem tempus.* VASTITATEM a Gothorum, Wandalorumque irruptione Galliis illatam, quæ sub exitum anni 406. contigit, nusquam his literis Hieronymus memorat, quam tamen minime silentio præteriisset, si post eam cladem, qua Aquitaniæ, Narbonensis, aliarumque Provinciarum urbes foris gladius, atque intus fames vastabant, scripsisset. Quippe Hedibia ex illis erat regionibus, quod primis statim hujus epistolæ verbis compertum est. Alia ex parte quæstiones, quas enodandas hæc proposuerat, per eumdem Apodemium delatæ sunt ad Hieronymum, per quem, ab iisdem, ut videtur, Galliæ finibus, Algasia suas ad eumdem sanctum Doctorem deferendas commendaverat, quod ex utriusque epistolæ initio constat. Sub idem itaque tempus etiam utramque Hieronymi responsionem datam fuisse, pronum est credere, & forte per eumdem quoque Apodemium, dum in patriam regrederetur. Quod ut verosimillimum sit, posterior ista ad Algasiam, nec ipsa Wandalorum meminit, & tamen certo certius, non nisi post anni 406. aliquot saltem menses data est. Cum enim quæstion. *X. Rempham* mentio incidisset, *De eo*, inquit *in Propheta Amos plenius disseruimus*. Et porro nihil est dubitandum hoc eodem anno, *qui sexti Consulatus Arcadii Augusti, & Anicii Probi fastis nomen imposuit*, eos Commentarios elucubratos. Igitur sin minus ad anni hujus finem, cujus ultimo pene die in Gallias exercitus Barbarorum irrupit, hæ duæ simul junctæ epistolæ referendæ sunt, hac poterunt ratione ad anni insequentis 407. initium deduci, ut nondum Hieronymus tam longe dissitæ regionis cladem audiverit, cujus tamen fama orbem cito pervasit.

CXXII. *Scripta an. 407.* HAC demum epistola, quam ideo ad an. 407. distulimus, Barbarorum in Gallias irruptionem ac vastitatem Hieronymus memorat. Ut nempe Rusticum, ad quem literæ destinantur, Artemiæ conjugis suæ conversæ exemplo ad pœnitentiam excitet, moneatque *jurisjurandi qua testificatione pollicitus erat, ut* conjugem *ad sancta transeuntem loca vel statim, vel postea sequeretur*, miseram provinciæ ejus faciem ob oculos ponit: quæ annum 407. ut supra ostendimus, designat. *Quod si te*, inquit, *rei familiaris tenent reliquiæ, ut scilicet & mortes amicorum, & Civium videas, & ruinas urbium, atque villarum, saltem inter captivitatis mala, & feroces hostium vultus, & Provinciæ tuæ infinita naufragia, teneto tabulam pœnitentiæ*.

UT Ageruchiam ab ineundis secundis nuptiis dehortetur, præter Bigamiæ incommoda, ea demum exaggerat, quæ ejus temporis calamitates inferebant. Ex his *Hispaniæ jam jam perituræ, & Roma ipsa in gremio suo non pro gloria, sed pro salute pugnans; immo ne pugnans quidem, sed auro, & cuncta supellectile vitam redimens*. Quæ quidem satis apertæ notæ sunt anni 409. cum *scelere semibarbari proditoris*, Stiliconis scilicet a Vandalis prognati, sub finem superioris anni ab Alarico obsessa est Roma, quæ, ut salutem utcumque redimeret, barbaro Duci ingentem vim auri appendit. CXXIII. *Scripta an. 409.*

PRIMA statim epistolæ verba, quo scripta sit tempore, palam faciunt. *Ante annos*, inquit, *circiter decem, Sanctus vir Pammachius ad me cujusdam schedulas misit, quæ Origenis περὶ Ἀρχῶν interpretata volumina continerent, &c.* Enimvero Pammachii literas LXXXIII. quas heic Hieron. recolit, ad an. 399. esse revocandas suo loco ostendimus; atque adeo isthæc ad Avitum, *post annos circiter decem* data, ad 409. vel ad 410. spectabit. CXXIV. *Scripta an. 409. vel 410.*

NON possumus quin ad Ruffinum jam fato functum referamus, quæ num. 18. de Grunnio dicuntur in hac epistola: *Testudineo Grunnius incedebat ad loquendum gradu, & per intervalla quædam vix pauca verba carpebat, ut eum putares singultire, non proloqui. Et tamen cum mensa apposita librorum exposuisset struem, &c.* ad finem usque ejus numeri. Atque hoc uno quidem argumento infringi putamus conjecturas doctorum hominum, qui anno 406. sine ambiguitate epistolam tribuendam, unamque ex iis esse volunt, quas Sisinnius tunc temporis e Palæstina redux detulit in Hispaniam. Nam quæ sub epistolæ finem de Exuperio Tolosæ Episcopo, ejusque eleemosynis dicit, ad præteritum tempus spectant, ut eas eleemosynas, quas per Sisinnium Ægypti Monasteriis elargiendas transmiserat, heic omnino non indicat, sed alias, quas per id quoque temporis erogaret. Quamobrem, cum palam sit, sub finem anni 410. CXXV. *Scripta an. 411.*

su-

supremum diem Ruffinum obiisse, quæ hic ejus jam demortui fit mentio, cogit ut ad insequentem saltem 411. epistolam deducamus; in quem etiam apprime convenit, quæ sub ejus finem exprimitur tristissima illa universi orbis facie, post captam, direptamque Urbem, ut *juxta, post miserias ejus temporis, & ubique gladios sævientes, satis dives esset, qui pane non indigeret, & nimium potens, qui servire non cogeretur*.

CXXVI. *Scripta an. 412.* CUM ad Marcellinum Tribunum in Africa hæ literæ datæ sunt, in Ezechiel Commentarios, ut num. 2. perspicuum est, in ipso dictandi exordio Hieron. intermiserat, quod nimium *animus ejus Occidentalium Provinciarum, & maxime urbis Romæ vastatione confusus esset. Hoc autem anno cum tres explicasset libros, subitus impetus Barbarorum sic Ægypti limitem, Palæstinæ, Phœnicis, Syriæ percurrit.... ut vix manus eorum, misericordia Christi potuerit evadere*. Itaque alio ab eo, quo capta Roma est, anno hæ literæ consignandæ sunt, quod ipse verbis, *hoc autem anno* apertissime declarat. Hic vero non nisi alter post Urbis vastationem, nempe 412. commode potest intelligi; quandoquidem Commentarii in Ezechielem, quos eodem hoc anno iterum ab exordio ad tertium usque librum perduxit, in annum insequentem 413. differri non placet. Sentio tamen ex epistola heic 131. n. 8. tum alia Augustini 190. c. 6. num. 20. colligi posse, Marcellinum abs Hieronymo non antea sciscitatum fuisse de animarum origine, quam ab Augustino responsionem hac de re accepisset. Hanc autem responsionem non aliam esse quam ejusdem Augustini ep. 143. quæ ad August. mensem anni 412. spectat, atque adeo ad insequentem 413. Hieronymi responsionem videri posse transferendam.

CXXVII. *Scripta eodem an. 412.* POST aliquot dies ex quo capta Roma est, direptaque ab Alarico anno 410. puta Septembri mense, Marcella diem obiit, quod sub hujus epistolæ finem copiose Hieronymus narrat. Atqui sub ejusdem initium, quod ab ejus morte hucusque laudibus prosequi Sanctæ fœminæ memoriam distulisset, & *biennium* præterisset *silentio, tristitiæ incredibilis* fuisse caussatur, qua se Romani Imperii captivitas affecerat, immo universus orbis tot cladibus afflictus, ut nihil dignum Marcellæ laudibus dici tunc posse judicaret. Eo igitur expleto temporis spatio, an. scil. 412. melioribus auspiciis Epitaphium ejus memoriæ dedicavit, quod Principiæ Virgini inscribit.

PACATULAM, quam hisce literis, quas postea lectura esset, erudire intelligit, natam biennio, aut triennio antequam epistolam istam scriberet, satis manifesto indicat sub ejus finem, cum sui temporis deflens calamitates, *Orbis*, inquit, *terrarum ruit ... Urbs inclyta, & Romani Imperii caput uno hausta est incendio: nulla est regio, quæ non exules Romanos habeat*. Et paulo infra: *His Pacatula nostra nata est temporibus: inter hæc crepundia primam carpsit ætatem, ante lacrymas scitura, quam risum*. Hæc vero tristissima rerum facies, quam capta jam Urbe, & Romani Imperii truncato capite, describit, in alium commodius annum, quam 413. convenire non videtur; nec ipsa itidem infantula, quæ ut citius, sub idem tempus, quo cecidit Roma, in lucem venerit, ex toto superiori contextu, triennium excessisse credenda sit, quippe quæ interim *in sinu matris garrula voce balbutiret*, nec *si modo literarum elementa cognosceret*, ultra aliquid posset, quam *syllabas jungere*. CXXVIII. *Scripta an. 413.*

JAM duplicis Præfecturæ honorem transegerat Dardanus, cum istas ad eum literas Hieronymus destinavit, ut sub earum finem perspicuum est. Ac primum ille Præfectus Prætorio Galliarum fuit, an. 409. notante Gothofredo Cod. Theod. lib. XII. Tit. 1. de Centurionibus, leg. CLXXI. Rursum vero eandem Præfecturam gessit an. 413. ut ex Tironis Prosperi Chronico elicitur, ubi Dardani potissimum industria Jovinum Tyrannum, averso ab ejus societate Ataulfo Rege, oppressum tradit: Olympiodorus confirmat. Hæc autem satis argumento sunt, scriptam non fuisse epistolam ante an. 414. Sed rursus, cum eam primo Commentariorum in Jeremiam libro, cap. 3. a se *nuper editam* dicat, isque liber ut serius ad insequentem an. 415. revocari queat, ut suo loco monstramus, palam fit, superiori ipso, nempe 414. prodiisse. CXXIX. *Scripta an. 414.*

TRIBUS haud obscuris notis, quo tempore ad Demetriadem scriberet, ipse Hieronymus indicavit. Prior illa est num. 2. ubi se ait *occupatum in explanatione Templi Ezechielis.... & in ea parte delubri, in qua Sancta Sanctorum, & Thymiamatis altare describitur, maluisse parumper uti hoc diverticulo, ut de altari transiret ad altare*, scilicet Demetriadem. CXXX. *Scripta anno 414.*

Post

Post nempe an. 414. ad quem usque deduci postremi Commentariorum in Ezechielem tres libri vix possunt, censeri nequaquam debet epistola, quæ illis intermissis dictata est. Alteram designat, cum Heraclianum Africæ Comitem iis verbis describit, ut omnino post ejus necem loqui perspicuum sit. *Quem nescias*, ait, *utrum avarior, an crudelior fuerit; cui nihil dulce præter vinum & pretium, & qui sub occasione partium clementissimi Principis, sævissimus extiterit Tyrannorum* &c. Hic an. 413. quo Luciani V. Cl. collega in Consulatu fuit, sub August. mensem, *Novarum*, ut Prosper ait, *in Africa rerum reus honorem amisit & vitam*: ex quo facile est intelligere non ante ejusdem an. 413. finem, quæ de nequissimis ejus moribus recitavimus, Hieronymum scribere potuisse. Denique sub epist. finem, quæ tertia nota est, librum *de Virginitate servanda ante annos circiter triginta* editum a se notat, qui liber, sive epist. XXII. cum ad 384. certis argumentis pertineat, hanc propius docet ad ipsum 414. revocandam.

CXXXI. CXXXII. *Scripta an. 415.* HARUM ætatem cum Cll. Benedictinis editoribus ad an. 415. referimus, quod nempe occasione Orosii Presbyteri in Palæstinam hoc anno sub vernum tempus navigantis, prima dictata sit, quod ex num. 2. constat. Orosius enimvero ante mensem Julium convincitur in Palæstinam appulisse hoc anno, quando eo mense hujus anni Jerosolymis in aciem descendisse contra Pelagium disputando, nemo inficiatur. Porro alteram, quam simul perferendam idem Orosius accepit, eodem etiam tempore cum superiore scriptam fuisse indicat non modo Augustinus heic n. 1. & in alia epistola CLXIX. cap. 4. n. 13. & lib. 2. *Retract.* c. 45. sed etiam Hieronymus rescripto suo, quæ heic est epistola CXXXIV.

CXXXIII. *Scripta eodem an. 415.* TEMPUS hujus epistolæ Orosius, qui superiores ad Hieronymum deferendas acceperat, in Apologetico cap. 4. non obscure significat. Nam de Jerosolymitano conventu differens, ac de Pelagii errore, quod homo suis viribus posset mandata Dei custodire, si vellet, *Hoc*, inquit, *Beatus Hieronymus . . . . in Epistola sua, quam nuper ad Ctesiphontem edidit, condemnavit; similiter & in Libro, quem nunc scribit, collata in modum Dialogi altercatione confutat*. Habitus porro est Conventus ille sub Joanne ejus urbis Episcopo, an. 415. sub Julii mensis finem, ut ex eodem Orosio colligere est, qui diem 47. fuisse tunc notat *ante primum Encæniorum diem*. Encæniorum autem dies primus, quod alibi notatum est nobis, erat XIV. Septembris, teste Nicephoro, lib. 8. Hist. cap. 10. Jam itaque epistola ad Ctesiphontem, quam *nuper* datam ante Jerosolymitanum Conventum affirmat, si quis eam malit altius evehere, ad ejusdem anni 415. fortasse initium spectabit, certe diutius illum antevertisse, ut vere dixerit Orosius, nullatenus potest. Nec proinde quemquam movere debet nuperi cujusdam Chronologi opinio, qui eam triennio ante scriptam arbitratur, sive an. 412. quod cum omnium primus scriptis Pelagio occurrisse Hieronymus dicatur, sub ipsis Pelagianæ hæreseos primordiis id præstitisse videretur.

PER Orosium, quem statim impense laudat Hier. quique sub vernum tempus anni 416. e Palæstina in Africam regressus est, non immerito creditur isthæc epistola Augustino reddita. Certe post absolutos tres Dialogorum libros contra Pelagianos, data est; tertium enim citat n. 1. in quo Augustinum laudasset. *Certe*, inquit, *& in Dialogo, quem nuper edidi, tuæ Beatitudinis, ut dignum fuerat, recordatus sum*. Eos porro libros ex Orosii testimonio intelligimus ad superioris anni 415. posteriorem partem spectare, ipsam vero epistolam, quæ *nuper* ab illis dictata est, non nisi ad proxime insequentem 416. hoc etiam argumento referendam censuimus. CXXXIV. *Scripta an. 416.*

HARUM caussam intelligere est ex Augustini libro *de Gestis Pelagii* sub finem; unde etiam tempus recte colligitur, quo datæ sunt. *De his autem*, inquit, *quæ post hoc judicium* (nimirum Diospolitanæ Synodi) *ibi a nescio quo cuneo perditorum, qui valde in perversum perhibentur Pelagio suffragari, incredibili audacia perpetrata dicuntur, ut servi Dei, & ancillæ ad curam Sancti Hieronymi pertinentes, sceleratissima cæde afficerentur, Diaconus occideretur, ædificia Monasteriorum incenderentur, vix ipsum ab hoc impetu, atque incursu impiorum in Dei misericordia turris munitior tueretur, tacendum nobis potius video, & expectandum quid illic fratres nostri Episcopi de his tantis malis agendum existiment; a quibus eos dissimulare posse quis credat?* Hæc sane mala hisce epistolis Innocentius execratur. Ex ea autem narratione liquet, post Diospolitanam Synodum, quæ an. 415. CXXXV. CXXXVI. & CXXXVII. *Scripta an. 417.*

men-

mense Decembri celebrata est, sequenti anno 416. ab illo perditorum hominum cuneo illata in Hieronymum mala, eaque post aliquot saltem ejus anni menses. Sed epistolas ipsas ad anni 417. succedentis initium differendas esse ex priore illa, quæ est ad Aurelium, eruditi viri, & præcipue Cl. P. Constantius contendunt. Nam Aurelius, qui operam videtur dedisse, ut Hieronymi literæ, quæ jam interciderunt, ad Innocentium pervenirent, & vicissim ab Innocentio jubetur curare, ut Hieronymo istæ reddantur, ille est Episc. Carthaginensis, qui cum Collegis Millevitanæ Synodi circa anni 416. finem, ad Innocentium, contra Pelagium, atque Cæleftium scribens, Hieronymum a Pelagianorum factione quidquam passum esse ignorabat: ut ex Synodica recte colligitur, ubi Hieronymiani pro catholica fide zeli fit mentio. Rursus vero ex ipso Innocentii ad Aurelium familiari rescripto, omnique ejus Papæ epistolarum serie, facinoris tam atrocis notitiam, ante hunc eundem annum 417. eum colligitur non habuisse: neque adeo ejus literæ, de quibus agimus innotuisse videntur Augustino, qui dum hoc ineunte anno librum *de Gestis Pelagii* scriberet, loco supra citato dixit *expectandum quid Episcopi de his tantis malis agendum existimarent, a quibus eos dissimulare posse non crederet*. Cæterum cum hoc anno 12. Martii die vetera monumenta Innocentii obitum consignent, epistolas Februario mensi, ut citius, deputandas nemo non judicet.

CXXXVIII. & CXXXIX. *Scriptæ circ. an. 417.* IDEM facinus ab hæreticorum satellitibus Hieronymo intentatum, Monasterii incendium, ac domus eversionem renunciare nobis hæ literæ visæ sunt, quas ideo ad idem fere tempus pertinere judicavimus. Indicat in priore, *pulsum esse non solum de urbe, sed etiam de Palæstinæ finibus Catilinam*, quo nomine alium, quam Pelagium innuere voluisse, non est verosimile. Mox sibi dicit *melius visum esse locum mutare, quam fidei veritatem, ædificiorumque & mansionis amœnitatem amittere, quam eorum communione maculari, quibus in præsentiarum aut cedendum erat, aut certe quotidie non lingua, sed gladiis dimicandum*. In altera etiam, quæ est ad Apronium, non tam dolet *domum suam secundum carnales opes hæreticorum persecutionibus penitus eversam*, quam gaudet eam *Christo propitio spiritualibus divitiis repleri*. Cæterum in Locis Sanctis profitetur *quieta esse omnia*, & hæreticos *os impietatis non audere aperire*: quæ indicio sunt, hanc aliquanto post superiorem tempore, temetsi easdem turbas, ac motus denotet, esse collocandam.

PRÆSENTI in Sanctis Locis Cypriano data est, & cum non uno in loco Pelagianum dogma impugnet, non tamen acerbe facit, ut non incongrue liceat argumentari, expulso jam de Palæstinæ finibus Pelagio, cum *quieta essent omnia*, ut in superiori epist. notat, hanc pariter fuisse exaratam. Equidem præponi biennio posse non inficiamur, antequam violentas in Hieronymum manus hæretici injecissent; sed nemo, speramus, moleste feret, nos aliis ex conjecturis hunc ei locum constituisse, inquem pleraque commodius convenire visa sunt. CXL. *Scripta circ. idem tempus.*

INDUXIMUS jampridem in animum, non ut vulgo creditur, duas Hieronymi ad Augustinum has esse epistolas, sed unam, cujus post subscriptionem quædam veluti appendix brevior altera putanda sit. Orationis in utraque brevissima series, scriptiunculæ posterioris indoles, maxime vero Ms. Vindocinensis monasterii auctoritas persuasit, ut in Notis diximus ad ipsas Epistolas CXLI, &C XLII. Unde licet pro una recensere tantum non ausi simus, ordinem tamen, quem etiam apud S. Augustinum obtinebant, mutavimus, & nedum ferme decennio disjungi, uno atque eidem tempori utramque volumus consignari. Est autem annus circit. 418. quum de Pelagianorum damnatione in Palæstina, satellitio, & motibus fere loquantur, tametsi sub ænigmatibus, ut est illud *captæ Jerusalem a Nabuchodonosor, quæ Jeremiæ noluit audire consilia*: laudent quoque Augustinum, qui *contra flantes ventos ardore fidei perstiterit*. CXLI & CXLII. *Scriptæ circ. an. 418.*

PATRES Benedictini sic argumentantur de hujus ætate epistolæ. Earum quas „ Hieronymus scripsit, Epistolarum omni„ nium novissimam putat Baronius, re„ mittitque an. 420. in quem Hierony„ mi obitus, juxta Prosperi Chronicum, „ incidit. Certe quidem Eustochii Vir„ ginis, dormitio, cujus dolore se se „ vehementer occupatum testatur heic „ Hieronymus, non multo ante prædi„ ctum annum 420. reponi potest: quan„ doquidem Palladius Lausiacam histo„ riam an. 419. aut 420. scribens, in „ vivis eam agere credit cap. 125. Quod „ vero ad Epistolæ perlatorem Innocen„ tium Presbyterum adtinet, is an. 419. „ ad perquirendos Nicænos Canones mis- CXLIII. *Scripta videtur versus finem. an. 419.*

„ ſus a Patribus Africanis ad Cyrillum, „ inde rediit in Africam anno eodem, „ ante 26. Novembris, ut ex Cod. Can. „ Eccl. Afric. titulo c. 137. liquet: ea- „ que, dubio procul, occaſione viſo „ Hieronymo, epiſtolam, de qua agi- „ tur, afferendam accepit, hoc ipſo an- „ no, non ſubſequenti. Quippe epiſtolæ „ initio, cum Hieronymus excuſat, quod „ Innocentius *anno præterito*, *quaſi nequa-* „ *quam in Africam reverſus* ipſius ad Au- „ guſtinum ſcripta non ſumſerit, indicat „ unam & alteram Innocentii peregri- „ nationem in Orientem: quarum pri- „ ma, ſiquidem Innocentius de ſuo in „ Africam reditu incertus erat, non ea- „ dem eſt cum illa, quam anno 419. „ Africanæ Synodi auctoritate ſuſcepit. „ Neque recte Baronius iis ex verbis Hieronymi colligit epiſtolam anno ſe- “ quenti a legatione Innocentii datam “ fuiſſe. „

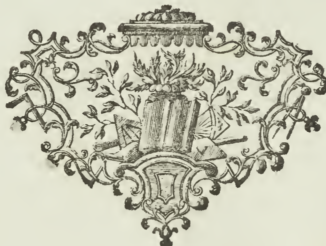
HANC denique Auguſtini epiſt. ſub anni 420. initium datam inde colligimus, quod num. 1. notet ſe ſcribere *poſt quinque ferme annos evolutos ex quo in Orientem miſerat librum non præſumtionis, ſed conſultationis ſuæ* ad Hieronymum. Hic enim liber ipſa illa eſt epiſtola in recenſione noſtra 131. per Oroſium miſſa in Palæſtinam anno 413. ut ex ejuſdem Oroſii profectione, atque habita Jeroſolymis contra Pelagium diſputatione ad eam epiſt. oſtendimus. Si adeo annis 415. alios quinque addas, 420. efficies, cui epiſtolam conſignamus. CXLIV. *Scripta init. tio. an. 420.*

Tres reliquæ Epiſtolæ, quarum tempus minus compertum eſt.

TRES in V. Claſſem diſtulimus Hieronymi epiſtolas, quibus neque ex probabili ratione, neque ex eruditorum hominum conſtanti auctoritate certam temporis epocham adſignare fuit expeditum. Prior tamen quæ eſt ad Exuperantium CXLV. facilius intelligitur poſt annum 386. data ex Bethlemi, quam antea e Calcidis eremo. Vide quæ in Notis ex Palladio obſervamus. Poſt eumdem annum, quæ ſequitur ad Evangelum CXLVI. cenſeri ex eo velim, quod n. 2. ſe tradit vidiſſe Romæ, *inter Presbyteros, abſente Epiſcopo, ſedere Diaconum*. Poſtrema ad Sabinianum iis adſcribi temporibus ſolet, quibus barbari Imperii terras invaſerant. Certe barbarum maritum ejus, quam Sabinianus corruperat, feminæ, eumque militem fuiſſe indicat num. 11.

CXLV. CXLVI. CXLVII.

Jam itaque in recte ordinandis Hieronymi epiſtolis, qui maximus ferme eſt editoris labor, ſummaque inde ſtudioſorum utilitas, quidquid potuimus, in commune contulimus: nunc cætera quæ noſtrarum partium ſunt, conferamus.



ORDO

ORDO EPISTOLARUM SANCTI HIERONYMI

Cùm antiquis Editionibus & Benedictina comparatus.

ORDO *Veterum editionum.*	ORDO HUJUS EDITIONIS.		ORDO *Benedictinæ Editionis.*
Epist.	Epist.		Epist.
49.	I.	Ad Innocentium, de muliere septies percussa	17.
38.	II.	Ad Theodosium & cæteros Anachoretas	3.
41.	III.	Ad Ruffinum Monachum	1.
5.	IV.	Ad Florentium	2.
6.	V.	Ad eumdem	4.
37.	VI.	Ad Julianum	6.
43.	VII.	Ad Chromatium, Jovinum & Eusebium	7.
42.	VIII.	Ad Niceam Hypodiaconum	8.
44.	IX.	Ad Chrysogonum	9.
21.	X.	Ad Paulum Concordiensem	10.
39.	XI.	Ad Virgines Æmonenses	12.
45.	XII.	Ad Antonium Monachum	11.
36.	XIII.	Ad Castorinam Materteram	13.
1.	XIV.	Ad Heliodorum	5.
57.	XV.	Ad Damasum Papam de hypostasibus	14.
58.	XVI.	Ad eumdem	16.
77.	XVII.	Ad Marcum Presbyterum	15.
Divisa in 142. & 143.	XVIII.	Ad Damasum de Seraphim	*Inter Commentar. to.* 3.
124.	XIX.	*Damasi* ad Hieron. de Osanna	*Inter Criticas tom.* 4. *I.*
145.	XX.	Ad Damasum de Osanna	*Ibidem II.*
146.	XXI.	Ad eumdem de duobus filiis, frugi, & luxurioso	*Ibidem III.*
22.	XXII.	Ad Eustochium de Virginitate	18.
24.	XXIII.	Ad Marcellam de exitu Leæ	20.
15.	XXIV.	Ad eamdem de laudibus Asellæ	21.
136.	XXV.	Ad eamdem de decem Dei nominibus	*Inter Critic. t.* 2. *XIV.*
137.	XXVI.	Ad eamdem de quibusdam Hebræis vocibus	*Ibidem XV.*
102.	XXVII.	Ad eamdem adversus obtrectatores suos.	25.
138.	XXVIII.	Ad eamdem de Diapsalma	*Inter Critic. t.* 2. *XVI.*
130.	XXIX.	Ad eamdem de Ephod & Teraphim	*Ibidem VII.*
155.	XXX.	Ad Paulam de Alphabeto	*Ibidem XVII.*
19.	XXXI.	Ad Eustochium de munusculis	23.
74.	XXXII.	Ad Marcellam brevis	24.
Vacat	XXXIII.	Ad Paulam de Origene fragm.	29.
141.	XXXIV.	Ad Marcellam de Psalm. CXXVI.	*Inter Crit. t.* 2. *XVIII.*
124.	XXXV.	*Damasi* ad Hier. de quinque Quæstionibus	*Ibidem I.*
125.	XXXVI.	Ad Damasum de quinque Quæstionibus	*Ibidem II.*
133.	XXXVII.	Ad Marcellam de Commentariis Rheticii	*Ibidem X.*
23.	XXXVIII.	Ad Marcellam de ægrotat. Blesillæ	19.
25.	XXXIX.	Ad Paulam de obitu Blesillæ	22.
100.	XL.	Ad Marcellam de Onaso	26.
54.	XLI.	Ad eamdem contra Montanum	27.
149.	XLII.	Ad eamdem contra Novatianos	*Inter Criticas to.* 4. *VI.*
18.	XLIII.	Ad eamdem de laudibus ruris	45.
20.	XLIV.	Ad eamdem de Munusculis	46.
99.	XLV.	Ad Asellam	28.
17.	XLVI.	*Paulæ & Eustochii* ad Marcellam	44.
154.	XLVII.	Ad Desiderium	48.

O R-

ORDO *Veterum editionum.*	ORDO HUJUS EDITIONIS.		ORDO *Benedictinæ Editionis.*
Epist.	Epist.		Epist.
50.	XLVIII.	Ad Pammach. pro libris contra Jovinianum	30.
52.	XLIX.	Ad eumdem alia	31.
51.	L.	Ad Domnionem	32.
60.	LI.	*Epiphanii* ad Joan. Jerosolym.	110.
2.	LII.	Ad Nepotian. de Vit. Clericor.	34.
103.	LIII.	Ad Paulinum de studio Scripturarum	50.
10.	LIV.	Ad Furiam	47.
147.	LV.	Ad Amandum	*Inter Critic. tom.* 4. *IV.*
86.	LVI.	*Augustini* ad Hier.	65.
101.	LVII.	Ad Pammach. de optimo gen. interp.	33.
13.	LVIII.	Ad Paulinum altera	49.
148.	LIX.	Ad Marcellam de quæstion. N. T.	*Inter Critic. t.* 4. *V.*
3.	LX.	Ad Heliodor. Epitaphium Nepotiani.	35.
75.	LXI.	Ad Vigilantium	36.
76.	LXII.	Ad Tranquillinum	56.
68.	LXIII.	Ad Theophilum de Origenis caussa	58.
128.	LXIV.	Ad Fabiolam de veste Sacerdot.	*Inter Critic. t.* 2. *V.*
140.	LXV.	Ad Principiam in Psalmum XLIV.	*Ibidem XII.*
26.	LXVI.	Ad Pammachium de morte Paulinæ	54.
87.	LXVII.	*Augustini* ad Hieronymum	67.
33.	LXVIII.	Ad Castrucium	100.
83.	LXIX.	Ad Oceanum	82.
84.	LXX.	Ad Magnum	83.
28.	LXXI.	Ad Lucinium	52.
132.	LXXII.	Ad Vitalem	*Inter Critic. t.* 2. *IX.*
126.	LXXIII.	Ad Evangelum de Melchisedech	*Ibidem III.*
131.	LXXIV.	Ad Ruffinum Romanum Presbyterum	*Ibidem VIII.*
29.	LXXV.	Ad Theodoram	53.
32.	LXXVI.	Ad Abigaum	55.
30.	LXXVII.	Ad Oceanum de morte Fabiolæ	84.
127.	LXXVIII.	Ad Fabiolam de XLII. Mansionibus	*Inter Critic. to.* 2. *IV.*
9.	LXXIX.	Ad Salvinam	85.
Desideratur.	LXXX.	*Ruffini* Præfatio in libros περὶ Ἀρχῶν	*Numero caret.*
66.	LXXXI.	Ad Ruffinum	42.
Abest 61.62.	LXXXII.	Ad Theophilum contra Joan. Jerosolym.	39.
64.	LXXXIII.	*Pammachii* & *Oceani* ad Hieronymum	40.
65.	LXXXIV.	Ad Pammachium, & Oceanum	41.
153.	LXXXV.	Ad Paulinum de duabus Quæstiunculis	51.
70.	LXXXVI.	Ad Theophilum	59.
69.	LXXXVII.	*Teophili* ad Hieron.	60.
71.	LXXXVIII.	Ad Theophilum	61.
72.	LXXXIX.	*Teophili* ad Hieronymum	62.
67.	XC.	*Teophili* ad Epiphanium	111.
73.	XCI.	*Epiphanii* ad Hieronymum	63.
Inedita.	XCII.	*Synodica* Theophili ad Episcopos Palæstinos & Cyprios	*Inedita.*
Inedita.	XCIII.	*Synodica* Jerosolymitanæ Synodi ad superior.	*Inedita.*
Inedita.	XCIV.	*Dionysii* ad Theophilum	*Inedita.*
Inedita.	XCV.	*Anastasii* Papæ ad Simplicianum	*Inedita.*
Caret numero.	XCVI.	*Theophili Paschalis I.*	*Caret numero.*
78.	XCVII.	Ad Pammachium & Marcellam	87.
Caret numero.	XCVIII.	*Paschalis II.*	*Caret numero.*
31.	XCIX.	Ad Theophilum	64.
Caret numero.	C.	*Paschalis III.*	*Caret numero.*

O R-

ORDO *Veterum editionum.*	ORDO HUIUS EDITIONIS.		ORDO *Benedictinæ Editionis.*
Epift.	Epift.		Epift.
90.	CI.	*Auguftini* ad Hieronymum	*68.*
91.	CII.	Ad Auguftinum	*69.*
98.	CIII.	Ad eumdem	*66.*
88.	CIV.	*Auguftini* ad Hieronym.	70.
92.	CV.	Ad Auguftinum	71.
135.	CVI.	Ad Sunniam & Fretelam	*Inter Criticas. t. 2. XI.*
7.	CVII.	Ad Lætam	57.
27.	CVIII.	Ad Euftochium, Epitaphium Paulæ	*86.*
53.	CIX.	Ad Riparium de Vigilantio	37.
93.	CX.	*Auguftini* ad Hieronymum	72.
95.	CXI.	*Ejufdem* ad Præfidium	73.
89.	CXII.	Ad Auguftinum	74.
Numero caret.	CXIII.	*Theophili* fragmentum epiftolæ ad Hieron.	88.
Superiori juncta in unum	CXIV.	Ad Theophilum	*Superiori juncta in unum*
96.	CXV.	Ad Auguftinum	75.
97.	CXVI.	*Auguftini* ad Hieronymum	*76.*
47.	CXVII.	Ad Matrem & Filiam	*89.*
34.	CXVIII.	Ad Julianum	92.
152.	CXIX.	Ad Minervium & Alexandrum	*Inter Critic. t. 4. IX.*
150.	CXX.	Ad Hedibiam de XII. Quæftionibus N. T.	*Inter Criticas t. 4. VII.*
151.	CXXI.	Ad Algafiam de XI. Quæftionibus N. T.	*Ibidem VIII.*
46.	CXXII.	Ad Rufticum de pœnitentia	90.
11.	CXXIII.	Ad Ageruchiam de Monogamia	91.
59.	CXXIV.	Ad Avitum, de libris περὶ Ἀρχῶν	94.
4.	CXXV.	Ad Rufticum Monachum	95.
82.	CXXVI.	Ad Marcellinum & Anapfychiam	78.
16.	CXXVII.	Ad Principiam, Marcellæ viduæ epitaphium	*96.*
12.	CXXVIII.	Ad Gaudentium de Pacatulæ educ.	*98.*
129.	CXXIX.	Ad Dardanum de Ter. Promiffionis	*Inter Critic. t. 2. VI.*
8.	CXXX:	Ad Demetriadem de fervanda Virginitate	*97.*
Vacat.	CXXXI.	*Auguftini* ad Hieronym. de origine animæ	*Vacat.*
Vacat.	CXXXII.	*Ejufdem* ad eumdem de fententia Jacobi Apoft.	*Vacat.*
Caret numero.	CXXXIII.	Ad Ctefiphontem	43.
94.	CXXXIV.	Ad Auguftinum	79.
Non habentur.	CXXXV.	*Innocentii Papæ* ad Aurelium	*Non habentur.*
	CXXXVI.	*Ejufdem* ad Hieronymum	
	CXXXVII.	*Ejufdem* ad Joannem Jerofolym.	
55.	CXXXVIII.	Ad Riparium	102.
56.	CXXXIX.	Ad Apronium	103.
139.	CXL.	Ad Cyprianum de Pfal. LXXXIX.	*Inter Critic. t. 2. XIII.*
80.	CXLI.	Ad Auguftinum	80.
81.	CXLII.	Ad eumdem	77.
79.	CXLIII.	Ad Alypium & Auguftinum	81.
Defideratur.	CXLIV.	*Auguftini* ad Optatum de Hieronymo	*Defideratur.*
35.	CXLV.	Ad Exuperantium	99.
85.	CXLVI.	Ad Evangelum	101.
48.	CXLVII.	Ad Sabinianum	93.
		Falfo adfcriptæ.	
14.	CXLVIII.	*Ad Celantiam*	109.
Inedita.	CXLIX.	*De folennitatibus Pafchæ*	*Inedita.*
Non habetur.	CL.	*Procopii* Græce & Latine	*Ultima abfque numero.*

Epiftola quæ in veter. Edit. fub n. XL. habetur, heic non adponitur inter Hieronymianas, utpote quæ *urbem Leges* memorat, atque alia recentioris ævi argumenta, ideoque inter fuppofititias in tomum ultimum conjecta eft.

S. HIERONYMI EPISTOLARUM

INDEX SECUNDUS ALPHABETICUS

Juxta initium cujusque Epistolæ.

Gran-

P

Q

R

S

T

Vere

EPISTOLARUM S. HIERONYMI

INDEX TERTIUS ALPHABETICUS

Juxta Nomina, quibus inscribuntur.

EPISTOLARUM S. HIERONYMI

INDEX QUARTUS

Secundum præcipua earum argumenta digestus.

EPISTOLÆ THEOLOGICÆ

EPISTOLÆ POLEMICÆ

EPISTOLÆ CRITICÆ

EPI-

EPISTOLÆ MORALES

EPISTOLÆ VARIÆ

EPISTOLÆ VARIORUM AD HIERON.



NOI

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approvazione del P. *F. Filippo Rosa Lanzi* Inquisitor General del Santo Officio di *Venezia* nel libro intitolato *: S. Eusebii Hieronymi Stridonensis Presbyteri Operum. Tom. XI. &c. Auctore, & labore Dominici Vallarsii Presbyteri Veronensis &c. stampato*; non v' esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Attestato del Segretario Nostro, niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo Licenza a *Guglielmo Zerletti* Stampator di *Venezia*, che possi essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite Copie alle Pubbliche Librarie di Venezia, e di Padova.

Data lì 5. Novembre 1765.

(*Angelo Contarini Proc. Rif.*
(*Andrea Tron* K.r *Rif.*
(*Girolamo Grimani Rif.*

Registrato in Libro a Carte 259. al Num. 1586.

Davidde Marchesini Segr.

SAN-



Quum Orientis atque Occidentis consultationibus responderem.

SANCTI EUSEBII HIERONYMI STRIDONENSIS PRESBYTERI EPISTOLÆ

SECUNDUM ORDINEM TEMPORUM ADAMUSSIM DIGESTÆ ET IN QUATUOR CLASSES DISTRIBUTÆ.

PRIMA CLASSIS.

Complectens Epistolas potissimum e Calcidis eremo scriptas ab anno Christi 370. ad 380.

* EPISTOLA I.

Alias 49. Scripta circ. an. 370. a

Ad INNOCENTIUM [a] de Muliere septies percussa.

Hieronymus Innocentii precibus historiam cujusdam miraculi refert, quod Vercellis in Liguria sua ætate acciderat. Quædam mulier a viro adulterii falso accusata, atque una delatus juvenis tormentis ad eliciendam veritatem cruciantur. Hic impatiens confitetur quod non admiserat, ista constanter negans, nulla vi ad confessionem non admissi sceleris adduci potest. Ducitur uterque ad supplicium, & juvenis quidem occiditur, mulier vero sæpius icta mori non potest. Demum cum videretur necem occubuisse, sublatum cadaver revivit, & cum denuo ad supplicium requireretur, Evagrius ei ab Imperatore veniam suis precibus impetrat.



SÆPE a me, Innocenti carissime, postulasti, ut de ejus rei miraculo, quæ nostra ætate acciderat, non tacerem. Quumque ego id verecunde & vere, ut nunc experior, negarem, meque assequi posse diffiderem; sive quia omnis sermo huma- A nus inferior est laude cælesti; sive quia otium quasi quædam ingenii rubigo, parvulam licet facultatem pristini siccasset eloquii: tu e contrario asserebas, [b] in divinis rebus non possibilitatem inspici debere, sed animum; neque posse eum verba deficere, qui credidisset in Verbum. b

2 Quid igitur faciam? quod implere non possum, negare non audeo. Super onerariam navem rudis vector imponor. Et

a Vitiose habent vetustiores editi libri ad *Innocentium Papam*; alius enim est Innocentius iste, qui Hieronymo se comitem junxit in Syriam, ibique biennio post mortuus est. Vid. Epist. 3. n. 3. not. f ad Ruffinum

b Alias *in Dei rebus*, & mox Veronensis liber *verbo deficere*.

CLASSIS I AN. 370.

a Æneid. lib. V.

homo, qui necdum [a] ſcalmum in lacu rexi, Euxini maris credor fragoribus. Nunc mihi evaneſcentibus terris, *cælum undique & undique pontus*: nunc unda tenebris inhorreſcit, & cæca nocte nimborum ſpumei fluctus caneſcunt. Hortaris, ut [b] tumida malo vela ſuſpendam, rudentes explicem, clavum regam. Pareo jam jubenti, & quia caritas omnia poteſt, Spiritu Sancto curſum proſequente confidam, habiturus in utraque parte ſolatium; ſi me ad optatos portus æſtus [c] impulerit, gubernator putabor infirmior; ſi inter aſperos orationis anfractus impolitus ſermo ſubſtiterit, facultatem forſitan quæras, voluntatem certe flagitare non poteris.

Vercellæ Ligurum civitas.

3. Igitur Vercellæ Ligurum civitas haud procul a radicibus alpium ſita, olim potens, nunc raro eſt habitatore ſemiruta. Hanc quum ex more Conſularis inviſeret, oblatam ſibi quamdam mulierculam una cum adultero (nam hoc crimen maritus impegerat) pœnali carceris horrore circumdedit. Neque multo poſt, quum lividas carnes ungula cruenta pulſaret, & ſulcatis lateribus dolor quæreret veritatem, infeliciſſimus juvenis volens compendio mortis longos cruciatus vitare, dum in ſuum mentitur ſanguinem, accuſavit alienum; ſoluſque omnium miſer, merito [d] viſus eſt percuti, quia non reliquit innoxiæ, unde poſſet negare. At vero mulier ſexu infirmior, virtute fortior, quum eculeus corpus extenderet, & ſordidas fœtore carceris manus poſt tergum vincula cohiberent, oculis, quos tantum tortor alligare non poterat, ſuſpexit ad cælum, & evolutis per ora lacrymis: Tu, inquit, teſtis es, Domine Jeſu, cui occultum nihil eſt, qui es ſcrutator renum & cordis, non [e] ideo me negare velle, ne peream, ſed ideo mentiri nolle, ne peccem. At tu miſerrime homo, ſi interire feſtinas, cur duos interimis innocentes? Equidem & ipſa cupio mori, cupio * inviſum hoc corpus exuere, ſed non quaſi adultera. Præſto jugulum, micantem intrepida excipio

*MSS. infirmum.

A mucronem, innocentiam * tamen mecum feram. Non moritur, quiſquis ſic victurus occiditur.

CLASSIS I. AN. 370. * MSS. tantum.

4. Igitur Conſularis paſtis cruore luminibus, ut fera, quæ guſtatum ſemel ſanguinem ſemper ſitit, duplicari tormenta jubet, & ſævum dentibus frendens, ſimilem carnifici minitatus eſt pœnam, niſi confiteretur ſexus infirmior, quod non potuerat robur virile reticere.

5. Succurre, Domine Jeſu: ad unum B hominem tuum quam plura ſunt inventa ſupplicia. Crines ligantur ad ſtipitem, & toto corpore ad eculeum fortius alligato, vicinus pedibus ignis apponitur, utrumque latus carnifex fodit, nec papillis dantur induciæ: immota mulier manet, & a dolore corporis, ſpiritu [f] ſuperato, dum conſcientiæ bono fruitur, vetuit circa ſe ſævire tormenta. Judex crudelis, quaſi ſuperatus attollitur: illa Deum deprecatur; ſolvuntur C membra compagibus: illa oculos ad cælum tendit; quaſi de communi ſcelere alius confitetur: illa pro confitente negat, & periclitans ipſa, alium vindicat periclitantem.

6 Una interim vox eſt: Cæde, ure, lacera, non feci. Si dictis tollitur fides, veniet dies, quæ hoc crimen diligenter diſcutiat, * habeo judicem [g] meum. Jam laſſus tortor ſuſpirabat in gemitum, nec erat novo vulneri locus. Jam victa ſæ- D vitia, corpus quod laniarat, horrebat. Extemplo ira excitus Conſularis: quid miramini, inquit, circumſtantes, ſi torqueri mulier mavult, quam perire? Adulterium certe ſine duobus committi non * poteſt, & eſſe credibilius reor, noxiam ream negare de ſcelere, quam innocentem juvenem confiteri.

* al. tibo.

* al. jam.

7. Pari igitur prolata in utrumque ſententia, damnatos carnifex trahit. Totus ad ſpectaculum populus effunditur, ut prorſus quaſi migrare civitas E putaretur; ſtipatis proruens portis turba denſatur. Et quidem miſerrimi juvenis ad primum ſtatim ictum amputatur gladio caput, truncumque in ſuo ſanguine volutatur cadaver. Poſtquam vero

[a] Pro *ſcalmo* alii codices *clavum*, alii *ſcapham* legunt. Scalmum vero minorem cymbam onerariæ majori navi eleganter opponi liquet.

[b] Latinius mavult legi *humida*.

[c] Martian. *attulerit*, mox vocem *infirmior* Victorius non habet. Integrior vero fiet locus, ſi eam vocem vel ad ſequens comma mutata interpunctione referas, vel præpoſita negandi particula legas *haud gubernator putabor infirmior*. Sed Mſſ. omnes & vulgati, ut edidimus.

[d] Locum immutavimus ex Mſſ. omnium conſenſu, eorum etiam, quos inſpexit editor Benedictinus. Antea enim erat *juſſus eſt*, & *qui* pro *quia*. Mox Victorius *ſexu fortior ſuo* legit pro *ſexu infirmior, virtute fortior*, quod Mſſ. atque editi alii habent.

[e] Idem Victorius *non Deo me negare velle*, verum mendoſe. Alia quædam minoris momenti non adnotamus.

[f] Olim vitioſe erat *ſeparato*. At non oſcitanter Barthius in Adverſs. *a* voculam contendit tranſponi debere, ac legi *& dolore corporis a ſpiritu ſuperato*, ut ſenſus ſit a ſpiritu ſuperatum eſſe dolorem corporis, non vice verſa. Sed Mſſ. non ſuffragantur.

[g] Mallem legere *judicem Deum*, ut in epiſtola ad Julianum Diaconum, *non timebo hominum judicium, habiturus judicem Deum*.

CLASSIS I. AN. 374.

ro ad feminam ventum eſt, & flexis in terram poplitibus, ſuper trementem cervicem micans elevatus eſt gladius, & exertam carnifex dexteram totis viribus concitavit, ad primum corporis tactum ſtetit mucro lethalis, & leviter perſtringens cutem, (1) raſuræ modicæ ſanguinem aſperſit. Imbellem manum percuſſor expavit, & victam dexteram gladio marceſcente [a] miratus, in ſecundos impetus torquet. Languidus rurſus in feminam mucro delabitur, & quaſi ferrum eam timeret attingere, circa cervicem torpet innoxium. Itaque furens & anhelans lictor, paludamento in cervicem retorto, dum totas * expendit vires, fibulam quæ chlamydis mordebat oras, in humum excuſſit, ignaruſque rei, enſem librabat in vulnus. En tibi, ait mulier, ex humero aurum ruit, collige multo quæſitum labore, ne pereat.

** al. expendit & expetit.*

8. Proh, rogo, quæ eſt iſta ſecuritas? Impendentem non timet mortem, lætatur percuſſa; carnifex pallet; oculi gladium non videntes, tantum fibulam vident; & ne parum eſſet, quod non formidabat interitum, præſtat beneficium ſævienti. Jam igitur & [b] tertium ictum ſacramentum fruſtraverat Trinitatis. Jam ſpiculator exterritus & non credens ferro, mucronem aptabat in jugulum, ut qui ſecare non poterat, ſaltem premente manu, corpori conderetur. O omnibus res inaudita ſæculis! Ad capulum gladius reflectitur, & velut dominum ſuum victus aſpiciens, confeſſus eſt ſe ferire non poſſe.

9. Huc huc mihi trium exempla puerorum, qui inter frigidos flammarum globos hymnos edidere pro fletibus: circa quorum [c] ſaraballa, ſanctamque cæſariem innoxium luſit incendium. Huc beati Danielis revocetur hiſtoria, juxta quem adulantibus caudis, prædam ſuam leonum ora timuerunt. Nunc [d] Suſanna nobilis fide, omnium ſubeat mentibus, quæ iniquo damnata judicio, Spiritu Sancto puerum replente, ſalvata eſt. Ecce non diſpar in utraque miſericordia Domini. Illa liberata per judicem, ne iret ad gladium: hæc a judice damnata, abſoluta per gladium eſt.

Dan. 3.

10. Tandem ergo ad feminam vindicandam populus armatur. Omnis ætas, omnis ſexus carnificem fugat, & cœtu in circulum coeunte exclamat. Non [e] credit pene unuſquiſque quod videt. Turbatur tali nuncio urbs propinqua; & tota lictorum caterva glomeratur. E quibus medius, ad quem damnatorum cura pertinebat, erumpens, & *Canitiem immundam perfuſo pulvere turpans*: * Quin meum, inquit, o cives, petitis caput? me illi vicarium datis? Si eſtis miſericordes, ſi clementes eſtis, ſi vultis ſervare damnatam; innocens certe perire non debeo. Quo fletu vulgi concuſſus eſt animus, mœſtuſque ſe per omnes torpor inſinuat, & mirum in modum voluntate mutata, quum pietatis fuiſſet, quod ante defenderant, pietatis viſum eſt genus, ut paterentur occidi.

** Æneid. lib. XII.*

11. Novus igitur enſis, novus percuſſor apponitur. Stat victima, Chriſto tantum favente, munita. Semel percuſſa concutitur, iterum repetita quaſſatur, tertio vulnerata proſternitur. O divinæ potentiæ ſublimanda majeſtas! quæ prius fuerat quarto percuſſa, nec læſa, ideo poſt paululum viſa eſt mori, ne pro ea periret innoxius.

12. Clerici, [f] quibus id officii erat, cruentum linteo cadaver obvolvunt, & foſſam humum lapidibus conſtruentes, ex more tumulum parant. Feſtinato ſol curſu occaſum petit, & miſericordia Do-

f Clericorum officium in ſepeliendis cadaveribus.

(1.) Ex antiquo exemplari Gravius, *Raſura modico ſanguine aſperſit imbellem manum. Percuſſor expavit.*

a Veronenſes Mſſ. aliique *iratus*; nam quod ante *imbellem* quidam addunt *ſine bello*, gloſſatoris eſt vitium.

b Perperam Veteres editi *tertius ictus ſacramentum fruſtratus erat Trinitatis*. Lectionem quam Martianæus reſtituit, confirmant codices noſtri. Vitioſe tamen legerat ille *ſpeculator* pro *ſpiculator*. Gravius legendum ſtatuit *jam tertius ictus fruſtratus erat ſacramentum Trinitatis*.

c In aliquot editis ac Mſſ. hic atque alibi ſcribitur per *r*, *ſarabara*, quemadmodum & LXX. neutro gen. *σαράβαρα*, & Julius Pollux, Heſychius, Photius, atque e Latinis vetuſtioribus Tertullianus non ſemel, aliique ſcribunt. Improbat vero noſter Hier. eum ſcribendi modum in Daniel. 3. 21. contenditque aliis teſtimoniis legendum *ſaraballa*, ut edidimus: alii e quibus S. Auguſtinus malunt *ſaraballas* feminini generis. Porro ex tam varia ejus vocabuli interpretatione, de qua in Commentariis in Daniel. ſuo loco plura nobis dicenda ſunt, eam hic loci videtur Hier. prætuliſſe, qua *tegmina capitum* ſignificantur, quam aliis quoque auctoribus probari refert Iſidorus l. 19. c. 23. Mox *innoxium* legimus ex Veronen. antea enim erat *innoxiam*, ſed non eo ſenſu, quem intendit Hier. qui etiam infra *innoxium*, inquit, *luſit incendium*.

d Unus Veronenſ. Major *Suſannæ nobis fidem mentes omnium ſubeant*, & vocem quidem *mentes*, vel *mentibus* alii Mſſ. atque editi retinent.

e Vocem *exclamat* princeps edit. non habet, qui vero infra eſt verſus, paulo aliter penes Virgilium eſt,

Canitiem immundo perfuſam pulvere turpans.

f Hi Clerici, quibus id officii erat, Foſſarii appellabantur. Pſeudohieronymus Epiſtola de ſeptem gradibus Eccleſiæ, quam poſtremo tomo dabimus, *Primus*, inquit, *igitur in Clericis Foſſariorum ordo eſt* &c. ut non putes cum Victorio, id tantum muneris eorum fuiſſe, quod precibus funus comitarentur.

CLASSIS I. AN. 374.

Domini, celeriore (1) cursu naturæ nox A advenit. Subito feminæ palpitat pectus, & oculis quærentibus lumen, corpus animatur ad vitam: jam * spirat, jam videt, jam sublevatur, & loquitur. Jam in illam potest vocem erumpere: *Dominus auxiliator meus, non timebo quid faciat mihi homo.* (Psal. 117.)

(1) * al. *suspirat*.

13. Anus interim quædam, quæ Ecclesiæ sustentabatur opibus, debitum cælo spiritum reddidit, & quasi de indu- B stria ordine currente rerum, vicarium tumulo corpus operitur. Dubia adhuc luce, in lictore diabolus occurrit, quærit cadaver occisæ, sepulcrum sibi monstrari petit: vivere putat, quam mori potuisse miratur. Recens a Clericis cespes ostenditur, & dudum superjecta humus cum his vocibus ingeritur flagitanti. Erue scilicet ossa jam condita. Infer novum sepulcro bellum; & si hoc parum est, avibus ferisque lanianda membra discerpe. Septies percussa debet aliquid plus morte perpeti. C

14. Tali ergo invidia carnifice confuso, clam domi mulier refocillatur. Et ne forte creber medici ad Ecclesiam commeatus suspicionis panderet viam, cum quibusdam virginibus ad secretiorem villulam secto crine transmittitur. Ibi paulatim virili habitu, veste mutata, in cicatricem vulnus obducitur. Et, o vere Jus summum, summa malitia! post tanta miracula adhuc sæviunt D leges.

15. En quo me gestorum ordo protraxit. Jam enim ad *a* Evagrii nostri nomen advenimus. Cujus ego pro Christo laborem, si arbitrer a me dici posse, non sapiam; si penitus tacere velim, voce in gaudium erumpente, non possim. Quis enim valeat digno canere præconio, Auxentium *b* Mediolani incubantem, hujus excubiis sepultum pene ante quam mortuum? Romanum * Episcopum jam pene *c* factionis laqueis E irretitum, & vicisse adversarios, & non nocuisse superatis? *Verum hæc ipse equidem spaciis exclusus iniquis, Prætereo, at-* (Georgic. lib. IV.)

* Damasum

que aliis post me memoranda relinquo. Præsentis tantum rei fine contentus sum. * Imperatorem de industria adit, precibus fatigat, merito lenit, sollicitudine promeretur; ut redditam vitæ, redderet libertati.

CLASSIS I. AN. 374. * Valentinianum.

* EPISTOLA II.

* Alias II. scripta an. 374.

Ad THEODOSIUM & cæteros Anachoretas. *d*

Theodosium, ac cæteros sub eo Anachoretas rogat, ut suis precibus a Deo impetrent, ut abdicato penitus Sæculo, vivere in Deserto velit, ac possit.

QUAM vellem nunc vestro interesse conventui: & admirandum consortium, licet isti oculi non mereantur aspicere, tota cum exultatione complecti. Spectarem desertum omni amœnius civitate. Viderem desolata ab accolis loca, quasi ad quoddam paradisi instar, Sanctorum cœtibus obsideri. Verum quia hoc mea fecere delicta, ne consortio beatorum *e* insereretur obsessum omni crimine caput: idcirco obsecro (quia vos impetrare posse non ambigo) ut me ex istius tenebris sæculi vestro liberetis oratu. Et *f* ut ante dixeram præsens, & nunc per literas votum indicare non cesso, quod mens mea omni ad id studium cupiditate rapiatur. Nunc vestrum est, ut voluntatem sequatur effectus. Meum est, *g* ut velim: obsecrationum vestrarum est, ut velim, & possim. Ego ita sum, quasi a cuncto grege morbida aberrans ovis. Quod nisi me bonus Pastor ad sua stabula humeris impositum reportarit, lababunt gressus, & in ipso * conamine vestigia concident assurgentis. Ego sum ille prodigus filius, qui omni, quam mihi pater crediderat, portione profusa, necdum me ad genitoris genua submisi: necdum cœpi prioris a me luxuriæ blandimenta depellere. Et quia paululum non tam desivi a vitiis, quam cœpi velle desinere, nunc me novis diabolus ligat retibus: nunc nova impe-

Luc. 15. * al. *conamine*.

(1) Gravius, suffragante veteri libro, *celeriori cursu matura nox advenit*; In vita Malchi, *Jam igitur venerat tenebrosior solito & mihi nimium matura nox.*

a De hoc Evagrio vid. Epistolas ad Chromat. & ad Ruffinum. Presbyter Antiochenus erat, postea ejusdem Ecclesiæ Episcopus factus.

b Antea erat *Mediolanis* penes Martian. qui lectionem hanc laudat. Porro Auxentium Arianum hominem factiosissimum Mediolani Episcopum damnavit Romana Synodus, & deposuit anno 369. Evagrius in eam labores suos forte contulerat, quem mox etiam laudat Hieronymus, quod Damasi partes contra Ursicinum tutatus sit.

c Nimirum Ursini, sive Ursicini, qui anno 367. Novembris 15. die, Imperatoris edicto in Galliam relegatus est, ut *nulla ulterius populos contentio nefanda collideret*, ut ex Marcell. & Faustin. Præfat. constat.

d Vetus Cod. S. Crucis in Jerusal. de Urbe addit, *intrinsecus commorantes.* Hic autem Theodosius idem ille esse creditur, cujus historiam conscripsit Theodoretus de Vitis Patrum cap. 10. Monasterium constituerat apud Rhossum in Cilicia ad maris oram.

e Idem *inferretur*, alii editi *inseratur*. Impressam lectionem probat Veronensis liber.

f Voculam *ut* Victorius expunxerat.

g Idem non satis bene *ut quod velim &c.*

CLASSIS I. AN. 374.

Æneid. lib. V.

pedimenta proponens, *maria undique circumdat, & undique pontum*: nunc in medio constitutus elemento, nec regredi [a] volo, nec progredi possum. Superest ut oratu vestro Sancti Spiritus aura me provehat, & ad portum optati littoris prosequatur.

** Alias 41. scripta Antiochiæ media æstate an. 374.*

* EPISTOLA III.

Ad RUFFINUM Monachum [b]

Ruffinum Aquilejensem, quem in Ægyptum concessisse audierat, videre, & adloqui vehementer optat, eumque de suo statu, deque Bonosi sodalis carissimi, qui in insulam quamdam pœnitentiæ peragendæ caussa secesserat, certiorem reddit. Denique ut in mutua caritate perseveret, deprecatur.

1. Cor. 2.

1 PLUS Deum tribuere quam rogatur, & ea sæpe concedere, quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, licet ex sacrorum [c] mysterio voluminum ante cognoverim; tamen in caussa propria nunc probavi, Ruffine carissime. Ego enim [d] qui audacia satis vota credebam, si vicissitudine literarum imaginem nobis præsentiæ mentiremur, audio te Ægypti secreta penetrare, Monachorum invisere choros, & cælestem in terris circumire familiam. O si nunc mihi Dominus Jesus Christus, vel Philippi ad Eunuchum, vel Abacuc ad Danielem translationem repente concederet, [e] quam ego nunc tua arctis stringerem colla complexibus, quam illud os, quod mecum vel erravit aliquando, vel sapuit, impressis figerem labiis? Verum quia non tam te sic ad me venire, quam ego ad te sic ire non mereor; & invalidum, etiam quum sanum est, corpusculum crebri fregere morbi, has mei vicarias, & tibi obvias mitto, quæ te copula amoris innexum, ad me usque perducant.

Act. 2. Dan. 14.

Invalidum Hier. corpusculum.

2. Prima inopinati gaudii ab Heliodoro fratre mihi est nunciata felicitas. Non credebam certum, quod certum esse cupiebam, præsertim quum & ille ab alio se audisse diceret, & rei novitas fidem sermonis auferret. Rursum [f] suspensa vota, nutantemque mentem quidam Alexandrinus Monachus, qui ad Ægyptios Confessores, & voluntate jam Martyres, pio plebis jam dudum fuerat transmissus obsequio, manifestus ad credulitatem nuncii auctor impulerat. Fateor & in hoc meam labasse sententiam. Nam quum & patriam tuam ignoraret, & nomen, in eo * tamen plus videbatur afferre, quod eadem afferebat, quæ jam alius indicaverat. Tandem plenum veritatis pondus erupit: Ruffinum enim Nitriæ esse, & ad beatum perrexisse Macarium, crebra commeantium multitudo referebat. Hic vero tota credulitatis frena laxavi, & tunc vere ægrotum esse me dolui. Et nisi me attenuati corporis vires quadam compede præpedissent, nec mediæ fervor æstatis, nec navigantibus semper incertum mare, pia festinatione gradienti valuisset obsistere. Credas mihi, frater, non sic tempestate jactatus portum nauta prospectat: non sic sitientia imbres arva desiderant: nec sic curvo assidens littori anxia filium mater exspectat.

** al. tantum*

3 Postquam me a tuo latere subitus turbo convulsit: postquam glutino caritatis hærentem impia distraxit avulsio; *Tunc mihi cæruleus supra caput astitit imber: tunc maria undique, & undique cœlum.* Tandem in incerto peregrinationis erranti, quum me Thracia, Pontus, atque Bithynia, totumque Galatiæ & Cappadociæ iter, & fervido Cilicum terra fregisset æstu, Syria mihi velut fidissimus naufrago portus occurrit. Ubi ego quidquid morborum esse poterat expertus, ex duobus oculis unum perdidi, [g] Innocentium enim, partem animæ meæ, repentinus febrium ardor abstraxit. Nunc uno & toto mihi [h] lumine Evagrio nostro fruor, cui ego semper infirmus ad laborem cumulus accef-

Æneid. lib. III.

Innocentii repentina mors.

[a] Quidam editi, ac Mss. *valeo*.

[b] In Veronensi ms. *Ad Ruffinum de Bonoso Monacho* inscribitur.

[c] Vitiose ante nos editi *ministerio*. Hieronymus autem ipso eodem Pauli vocabulo mysterium vocat, quod per Isaiam dicitur, *quod oculus non vidit, nec auris audivit* &c.

[d] Veteres vulgati Erasm. & Victor. *qui audaci fieri satis voto credebam*. Impressam lectionem mss. nostri omnes confirmant.

[e] Duo mss. *quibus ego nunc tua stringerem colla complexibus* &c.

[f] Sequimur vetera manu exarata exemplaria, quorum concinnior est sensus; antea enim erat *suspensam voto nutante mentem*. In his Veronens. ms. antiquior pro *Monachus* habet *Dei famulus*, & quæ postea subsequitur, vocem *jamdudum* ignorat. Porro Ægyptii Confessores, quos memorat hoc loco Hier. quidquid Benedictino interpreti videatur, non alii ab iis sunt, quos ob Christi divinitatis confessionem ad an. 372. Valens Imperator exulare jussit.

[g] Hic idem est Innocentius, cui de *muliere septies percussa* epistolam hic 1. inscripsit Hier. etsi diversum alii comminiscantur.

[h] Quidam Erasmo antiquiores editi *toto mihi carissimo lumine*, & mox *infirmus quidem ad laborem*, &c.

CLASSIS I. AN. 374.

cessi. Erat nobiscum & Hylas [a] sanctæ Melanii famulus, qui puritate morum, maculam servitutis abluerat: & hic necdum obductam rescidit cicatricem. Verum quia de dormientibus contristari Apostoli voce prohibemur, & nimia vis mœroris læto superveniente nuncio temperata est, indicamus hæc tibi, ut si nescis, discas; si ante cognovisti, pariter gaudeamus.

Hylæ mors. 2. Thess. 4.

4. Bonosus tuus, imo meus, &, ut verius dicam, noster, scalam præsagatam Jacob somniante jam scandit: portat crucem suam, nec de crastino cogitat, nec post tergum respicit. Seminat in lacrymis, ut in gaudio metat. Et sacramento Moysi, serpentem in eremo suspendit. Cedant huic veritati, tam Græco quam Romano stylo, mendaciis ficta miracula. Ecce puer honestis sæculi nobiscum artibus institutus, cui opes affatim, dignitas [b] apprime inter æquales erat, contemta matre, sororibus, & carissimo sibi germano, insulam pelago circumsonante naufragam, cui asperæ cautes & nuda saxa & solitudo terrori est, quasi quidam novus paradisi colonus insedit. Nullus ibi agricolarum, nullus Monachorum ne parvulus quidem, quem nosti, Onesimus, quo velut fratre in osculo fruebatur, in tanta vastitate adhæret * lateri comes. Solus ibi, imo jam Christo comitante non solus, videt gloriam Dei, quam etiam Apostoli, nisi in deserto non viderant. Non quidem conspicit turritas urbes; sed in novæ civitatis censu dedit nomen suum. Horrent sacco membra * deformi; sed sic melius obviam Christo rapietur in nubibus. Nulla euriporum amœnitate perfruitur; sed de latere Domini aquam vitæ bibit. [c] Propone hæc tibi ante oculos, amice dulcissime, & in præsentiam rei totus animo ac mente convertere. Tunc poteris laudare victoriam, quum laborem præliantis agnoveris. Totam circa insulam fremit insanum mare, & sinuosis montium illisum scopulis æquor reclamat. Nullo terra gramine viret, nullis vernans campus densatur umbraculis. Abruptæ rupes, quasi quemdam * horrore carcerem claudunt. Ille securus, intrepidus, & totus de Apostolo armatus, nunc Deum audit, dum divina relegit, nunc cum Deo loquitur, quum Dominum rogat: & fortasse ad exemplum Joannis aliquid videt, dum in insula commoratur.

Bonosi laudes. Num. 21. 9. * al. alteri. * al. deformia. * al. horroris. Ephes. 6. 16. Apoc. 1. 9.

5. Quas nunc diabolum nectere credis tricas? quas parare arbitraris insidias? Forsan antiquæ fraudis memor, famem suadere tentabit. Sed jam illi responsum est: *Non in solo pane vivit homo*. Opes forsitan gloriamque proponet. Sed dicetur illi: *Qui cupiunt divites fieri, incidunt in muscipulam, & tentationes*. Et *Mihi gloriatio omnis in Christo est*. Fessa membra jejuniis, morbo gravante concutiet; sed Apostoli repercutietur eloquio: *Quando enim infirmor, tunc fortior sum*. Et *virtus in infirmitate perficitur*. Minabitur mortem, sed audiet: *Cupio dissolvi, & esse cum Christo*. Ignita jacula vibrabit, sed * excipientur scuto fidei. Et ne multa replicem: impugnabit Satanas, sed tutabitur Christus. Gratia tibi, Domine Jesu, quod in die tua habeo, qui pro me te possit rogare. Scis ipse (tibi enim patent pectora singulorum, qui cordis arcana rimaris, qui tantæ bestiæ alvo inclusum Prophetam in profundo vides) ut ego, & ille pariter a tenera infantia ad florentem usque adoleverimus ætatem, ut iidem nos nutricum sinus, iidem amplexus foverint bajulorum: & quum post Romana studia ad Rheni semibarbaras ripas, eodem cibo, pari frueremur hospitio, ut ego primus cœperim velle te colere. Memento quæso hunc bellatorem tuum mecum quondam fuisse tyronem. Habeo promissum majestatis tuæ, *Qui docuerit, & non fecerit, minimus vocabitur in regno cælorum*. [d] Fruatur ille virtutis corona, & ob quotidiana martyria stolatus agnum sequatur: *Multæ enim sunt mansiones apud Patrem*. Et *Stella ab stella differt in claritate*. Mihi concede, (1) ut inter Sanctorum calcanea

Matth. 4. 1. Tim. 6. Gal. 6. 2. Cor. 12. Ibidem. Philipp. 1. * al. excutientur. Ephes. 6. Jon. 2. Matth. 5. Apoc. 14. Joan. 14. 1. Cor. 15.

[a] Editor Benedictinus *Sanctæ Melaniæ*, verius tamen legendum *Melanii*, ut edidimus; non tamen *Sancti*, ut vitiose habent veteres editi. Sic apud S. Paulinum epistol. 31. *Sancta Melanius* dicitur, & epistol. 29. *Sancta femina Melanii*. Scilicet in *ium* nomina mulierum diminutiva efferebantur. Sic *Eubulium* invenies pro *Eubole*, *Gregorium* pro *Gregoria* venustissime formata apud Methodium collequentes in Symposio. Omitto *Glycerium*, *Philarium*, *Erotium*, *Adelphasium*, *Philocomasium*, *Philomathium*, atque alias quibusdam veluti blanditiis linguæ sic appellatas.

[b] Veronensis liber *dignitas prima*.

[c] Antea erat *Proponatur tibi*, vel *propone tibi*. Postea nostri mss. epithetum illud *dulcissime* non agnoscunt.

[d] Subdunt veteres editi aliam ex Matthæo sententiam, quæ magis ad rem facit, *qui autem docuerit, & fecerit, maximus vocabitur in regno cælorum*. Martianæus inscio lectore expunxit; nos quod in mss. non invenerimus, illam tantum addere non audemus.

(1) Ex Tertulliano de cultu feminarum, notante Gravio, *Atque utinam miserrimus ego in illo die Christianæ exultationis vel inter calcanea vestra caput elevem*.

CLASSIS I. AN. 374.

nea caput possim levare: ut quum ego [a] voluerim, ille perfecerit, mihi ignoscas, quia implere non potui, illi tribuas præmium quod meretur. Plura fortasse quam Epistolæ brevitas patiebatur, longo sermone protraxerim, quod mihi semper accidere consuevit, quando aliquid de Bonosi nostri laude dicendum est.

6. Sed ut ad illud redeam, unde discesseram, obsecro te, ne amicum, qui diu quæritur, vix invenitur, difficile servatur, pariter cum oculis mens amittat. [b] Fulgeat cui libet auro; & pompaticis ferculis corusca ex sarcinis metalla radient. Caritas non potest comparari. Dilectio pretium non habet. Amicitia quæ desinere potest, vera numquam fuit. Vale in Christo.

Vera amicitia sempiterna.

* EPISTOLA IV.

Ad FLORENTIUM. [c]

Alias 5. Scripta eodem tempore, ac superiori addita.

Superiorem Epistolam Ruffino reddendam isti ad Florentium jungit, eumque Jerosolymæ degentem, quod multorum pauperum necessitatibus subveniret, plurimum laudat: tum Ruffini etiam laudes admiscet.

1 QUantus Beatitudinis tuæ rumor diversa populorum ora compleverit, hinc poteris æstimare, quod ego te ante incipio amare, quam nosse. Ut enim ait Apostolus, *quorumdam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad judicium*: ita e contrario tuæ dilectionis fama dispergitur, ut non tam laudandus sit ille qui te amat, quam scelus putetur facere ille qui non amat. Prætermitto innumerabiles, in quibus Christum sustentasti, pavisti, vestisti, visitasti. Heliodori fratris a te adjuta necessitas mutorum etiam potest ora laxare, quibus gratiis, quo ille præconio peregrinationis incommoda a te fota referebat? Ita ut ego ille [d] tardissimus, quem intolerabilis languor exedit, pennatis, ut ajunt, pedibus, [e] gestu caritatis & voto te salutaverim, & etiam complexus sim. Gratulor itaque tibi, & nascentem amicitiam, ut Dominus confœderare dignetur, precor.

1. Tim. 5.

Heliodorus

2. Et quia frater Ruffinus, qui cum sancta Melania ab Ægypto Jerosolymam venisse narratur, individua mihi germanitatis caritate connexus est, quæso ut Epistolam meam huic Epistolæ tuæ copulatam, ei reddere non graveris. Noli nos ejus æstimare virtutibus; in illo conspicies expressa sanctitatis [f] insignia: & ego cinis & vilissima pars luti, & jam favilla dum * vertor, satis habeo, si splendorem morum illius imbecillitas oculorum meorum ferre sustineat. Ille modo se lavit, & mundus est, & tamquam nix dealbatus: ego cunctis peccatorum sordibus inquinatus, diebus ac noctibus opperior cum tremore reddere novissimum quadrantem. Sed tamen quia *Dominus solvit compeditos*, & super humilem & trementem verba sua requiescit, forsitan & mihi in sepulcro scelerum jacenti, dicat: Hieronyme, veni foras. Sanctus Presbyter Evagrius plurimum te salutat: & [g] Martinianum fratrem juncto salutamus obsequio, quem ego videre desiderans, catena languoris innector. Vale in Christo.

Ruffinus & Melania

Clun. Cod. dum vegetor.

Psal. 45. Isai. 66.

* EPISTOLA V.

Ad FLORENTIUM.

Alias 6. Scripta post aliquot menses a superiore, an. 374.

Respondet Florentio, eumque certiorem facit, se jam solitudinem, quæ juxta Syriam Saracenis jungitur, *arripuisse. Tum petit ab eo libros quosdam, aliosque illi offert, quibus abundabat.*

1 IN ea mihi parte eremi commoranti, quæ juxta Syriam Saracenis jungitur, dilectionis tuæ scripta perlata sunt. Quibus lectis, ita reaccensus est animus Jerosolymam proficiscendi, ut pene nocuerit proposito, quod profuerit caritati. Nunc igitur quomodo valeo, pro me tibi literas repræsento: & si corpore absens, amore tamen & spi-

[a] Haud minus bene Veronens. ms. *cum ego voverim*.

[b] Mutat Editor Benedictinus ad hunc modum, *Fulgeat quilibet auro, & pompaticis ferculis coruscet, & sarcinis metalla radient*. Nos antiquam lectionem, quæ germanior est, & longe concinnior, reponimus ex mss. a quibus item abest, quæ in fine est, salutatio, *Vale in Christo*.

[c] In Chronico ad an. 381. *Florentinus* appellatur, & *Monachus insignis* dicitur, & *tam misericors in egentes, ut vulgo pater pauperum nominatus sit*. At *Florentium* legit ipse Ruffinus, hunc locum ubi recitat lib. 2. contra Hier.

[d] Vetus editio an 1496., cui etiam quidam mss. suffragantur, contrario sensu legit, *ita ut ego ille ardentissimus, quem intolerabilis languor afficiebat*, Victor. *vexat*.

[e] Victor. eodem sensu *certe caritatis voto*. Nempe ægritudinem suam caussatur, quod non potuerit nisi caritatis voto Florentium salutare, & complecti, cum ad eum Jerosolymam Heliodorus proficisceretur: quem locum non satis adtendentes viri doctissimi, duos Heliodoros ex superiori epistola falso commenti sunt.

[f] Idem Victorius maluit *vestigia*. Sed mox vitiose Editor Benedictinus *etiam* uno verbo pro *& jam* ut emendavimus, legerat.

[g] Forte est celebris ille inter Græcos anachoreta, qui in quodam monte apud Cæsaream Palæstinæ solitariam vitam tum temporis degisse traditur.

ſpiritu venio : impendio expoſcens, ne naſcentes amicitias, quæ Chriſti glutino cohæſerunt, aut temporis, aut locorum magnitudo divellat ; quin potius fœderemus eas reciprocis epiſtolis. Illæ inter nos currant, illæ ſibi obvient, illæ nobiſcum loquantur. Non multum perditura erit caritas, ſi tali ſecum ſermone fabuletur.

2. Ruffinus autem frater, ut ſcribis, necdum venit ; & ſi venerit, non multum proderit deſiderio meo, quum eum jam viſurus non ſim. Ita enim & ille longo intervallo a me ſeparatus eſt, ut huc non poſſit excurrere : & ego arreptæ ſolitudinis terminis arceor, ut cœperit jam mihi non licere quod volui. Ob hoc & ego obſecro, & tu, ut petas, plurimum quæſo, ut tibi beati Rhetitii Auguſtodunenſis Epiſcopi Commentarios ad deſcribendum largiatur, in quibus Canticum Canticorum ſublimi ore diſſeruit. Scripſit & mihi quidam de patria ſupradicti fratris Ruffini, Paulus ſenex, Tertulliani ſuum codicem apud eum eſſe, quem vehementer repoſcit. Et ex hoc quæſo, ut eos libros, quos me non habere Brevis ſubditus edocebit, librarii manu in charta ſcribi jubeas. Interpretationem quoque Pſalmorum Davidicorum, & prolixum valde de Synodis librum ſancti Hilarii, quem ei apud Treviros manu mea ipſe deſcripſeram, ut mihi transferas peto. Noſti hoc eſſe animæ Chriſtianæ pabulum, ſi in Lege Domini meditetur die ac nocte. Cæteros hoſpitio recipis, ſolatio foves, ſumtibus juvas. Mihi ſi rogata præſtiteris, cuncta largitus es. Et quoniam, largiente Domino, multis ſacræ Bibliothecæ codicibus abundamus, impera viciſſim, quodquumque vis, mittam. Nec putes mihi grave eſſe, ſi jubeas. Habeo alumnos, [a] qui Antiquariæ arti ſerviant. Neque vero beneficium pro eo quod poſtulo, polliceor. Heliodorus frater mihi indicavit, te multa de Scripturis quærere, nec invenire ; aut ſi omnia habes, [b] incipit ſibi plus caritas vendicare, plus petere.

Paulus Concordienſis.
Catalogus
Pſal. 1.
Bibliorum

3. Magiſtrum autem pueri tui, de quo dignatus es ſcribere, (quem plagiatorem ejus eſſe non dubium eſt) ſæpe Evagrius Presbyter, dum adhuc Antiochiæ eſſem, me præſente corripuit. Cui ille reſpondit : Ego nihil timeo. Dicit ſe a Domino ſuo fuiſſe dimiſſum : & ſi vobis placet, ecce hic eſt, tranſmittite quo vultis. In hoc arbitror me non peccare, ſi hominem vagum non ſinam longius fugere. Quapropter quia ego in hac ſolitudine conſtitutus, non poſſum agere quod juſſiſti, rogavi cariſſimum mihi Evagrium, ut tam tui quam mei cauſſa inſtanter negotium proſequatur. Cupio te valere in Chriſto.

* EPISTOLA VI.

Ad JULIANUM [c] Aquilejæ Diaconum.

Aliter, Scripta anno 374. c

Excuſat ſe apud Julianum de ſilentio literarum, & cum, eo primum nunciante, intellexiſſet, ſororem ſuam in eo permanere quod cœperat, rogat ut de ejus propoſito crebris ad ſe literis lætiorem faciat ; addens ſe obtrectatorem ſuum interea deſpicere.

ANtiquus ſermo eſt : Mendaces faciunt, ut nec ſibi vera dicentibus credatur : quod mihi a te, ego objurgatus de ſilentio literarum, accidiſſe video. Dicam, ſæpe ſcripſi, ſed negligentia bajulorum fuit ? Reſpondebis : omnium non ſcribentium vetus iſta excuſatio eſt. Dicam, non reperi qui epiſtolas ferret ? Dices, hinc * iſtuc iſſe quam plurimos. Contendam, me etiam his dediſſe ? At illi, quia non reddiderunt, negabunt : & erit inter abſentes incerta cognitio. Quid igitur faciam ? Sine culpa veniam poſtulabo, rectius arbitrans, pacem loco motum petere, quam æquo gradu certamina concitare : quamquam ita me jugis tam corporis ægrotatio, quam animæ ægritudo conſumſit, ut morte imminente, nec mei pene memor fuerim. Quod ne fal-

Ariſtotelis apud Laertium.
* al. illinc.

[a] Vetuſtiotes editi, quibus & mſſ. quidam concinunt, *qui antiquæ artis me erudiunt* vitioſe, ut non dubito. Porro Antiquariam artem dici conſtat, quæ in deſcribendis antiquorum operibus exercetur.

[b] Al. *incipiet.* tum quæ priori loco habetur *plus* vocula penes Martianæum deerat.

[c] Hunc Julianum *Aquilejæ* Diaconum miro conſenſu faciunt mſſ. omnes. Nullus autem dubito, quin idem ſit, cujus monitis ſororis ſuæ converſionem acceptam refert Hieronymus ſequenti ad Chromatium epiſtola : unde non longe a S. Doctoris patria eum abfuiſſe colligitur. Atque adeo *Aquilejæ* fuiſſe, veroſimillimum eſt, quidquid ea de cauſa, quod abs Hieronymi patria longius Aquileja diſtare videretur, mihi olim ſcrupuli injectum ſit, ut *Aquilejæ* (quod nomen Mſs. omnes addunt) reticuerim. Reveritus nempe ſum auctoritatem P. de Rubeis, cui in *Monum. Eccleſ. Aquil.* pag. 78. dicitur illa omnium Mſs. *mendoſa fortaſſe lectio*. Tam alte illi infixum eſt animo Hieronymi patriam Aquileja abeſſe, ut illius ſororis converſioni facile incumbere Julianus non potuiſſet. Oſtendimus nos econtrario, commodum id illi fuiſſe, nimirum ob loci vicinitatem. Conſule quam ſcripſimus Vitam S. Doctoris.

CLASSIS I. AN. 374.

falsum putes, [a] oratorio more, post argumenta testes vocabo. Sanctus frater Heliodorus hic adfuit, qui quum mecum eremum vellet incolere, meis sceleribus fugatus abscessit. Verum omnem culpam præsens verbositas excusabit. Nam, ut ait Flaccus in Satyra: *Omnibus hoc vitium est Cantoribus inter amicos*, rogati ut numquam cantent, *Injussi numquam desistant*: ita te deinceps fascibus obruam literarum, ut e contrario incipias rogare, ne scribam. Sororem meam, filiam in Christo tuam, gaudeo, te primum nunciante, in eo permanere, quod cœperat. Hic enim ubi nunc sum, non solum quid agatur in patria, sed an ipsa patria perstet, ignoro. Et licet me sinistro [b] Ibera excetra ore dilaniet, non timebo hominum judicium, habiturus judicem Deum: juxta illud quod quidam ait: *Si fractus illabatur orbis, Impavidum ferient ruinæ*. Quapropter quæso ut Apostolici memor præcepti, quo docet opus nostrum permanere debere; & tibi a Domino præmium in illius salute pares, & me de communi in Christo gloria, crebris reddas sermonibus lætiorem.

Horat. l. 1 Serm. Sat. 3 — *Horat. l. 3. Carm. Od. 3.* — *1. Cor. 3.*

* EPISTOLA VII.

** Alias 43. Scripta eodem anno ac superior.*

Ad CHROMATIUM, JOVINUM, & EUSEBIUM.

Chromatium & Eusebium fratres, una cum Jovino amico, nec non matre & sororibus virginibus, eadem in domo sancte viventes resalutat, atque eorum contubernium pluribus laudat. Tum Bonosi, de quo illi scripserant, laudes admiscet, ac probat. Demum sororem suam, quæ bonos in patria magistros vitæ non haberet, illis commendat.

1 NON debet charta dividere, quos amor mutuus copulavit: nec per singulos officia mei sunt partienda sermonis, quum sic invicem vos ametis, ut non minus tres caritas jungat, quam duos natura sociavit; quin potius si rei conditio pateretur, sub uno literulæ apice nomina indivisa concluderem, vestris quoque ita me literis provocantibus, ut & in uno tres, & in tribus unum putarem. Nam postquam sancto Evagrio transmittente, in ea ad me eremi parte delatæ sunt, quæ inter Syros ac Saracenos vastum limitem ducit, sic gavisus sum, ut illum diem Romanæ felicitatis, quo primum Marcelli apud Nolam prælio, post Cannensem pugnam, Hannibalis agmina conciderunt, ego vicerim. Et licet supradictus frater sæpe me visitet, atque me ita ut sua in Christo viscera foveat; tamen longo a me spatio sejunctus, non minus mihi dereliquit abeundo desiderium, quam attulerit veniendo lætitiam.

Chromatium & Eusebium. — *al. attulerat.*

2. Nunc cum vestris literis fabulor, illas amplector, illæ mecum loquuntur, illæ hic tantum Latine sciunt. Hic enim aut barbarus [c] semisermo discendus est, aut tacendum. Quotiesquumque carissimos mihi vultus notæ manus referunt impressa vestigia, toties aut ego hic non sum, aut vos hic estis. Credite amori vera dicenti: & quum has scriberem, vos videbam. De quibus hoc primum queror, cur tot interjacentibus spatiis maris atque terrarum, tam parvam Epistolam miseritis, nisi quod ita merui, qui vobis, ut scribitis, ante non scripsi. Chartam defuisse non puto, Ægypto ministrante commercia. Et si [d] alicubi Ptolemæus maria clausisset; tamen rex Attalus membranas a Pergamo miserat, ut penuria chartæ pellibus pensaretur. Unde & Pergamenarum nomen ad hunc usque diem, tradente sibi invicem posteritate, servatum est. Quid igitur? arbitrer bajulum festinasse? Quamvis longæ Epistolæ una nox sufficit. An vos aliqua occupatione detentos? Nulla necessitas major est caritate. Restant duo: ut aut vos piguerit, aut ego non meruerim. E quibus magis volo vos incusare tarditatis, quam me condemnare non meritum. Facilius enim negligentia emendari potest, quam amor nasci.

Pergamenæ unde dictæ. — ** al. incessere*

3. Bonosus, ut scribitis, quasi filius

Bonosi laudes.

[a] Tota hæc pericope *oratorio more post argumenta testes vocabo*, abest a Veronensi ms.

[b] Mss. atque excusi vetustiores *Hiberia excetrarum ore*, vel *more*. Porro Iberæ excetræ nomine pessimum hominis monstrum sugillat, sive is Lupicinus Episcopus, sive quis alius fuerit, non enim quod Iberum vocet, Hispanum hominem comminisci necesse est, aut verosimile. Paulo post *Deum* pro *meum* placuit legere concinniori sensu, ac faventibus mss.

[c] Veronens. *barbarus seni sermo discendus est*. Vitiose tamen, ut non dubito, neque enim tum temporis senem se potuit Hier. dicere.

[d] Idem elegantius *& si aliquis Ptolemæus*. Conferendus est Plinius l. 13. c. 11. ubi *æmulatione*, inquit, *circa Bibliothecas Regum Ptolemæi, & Eumenis, supprimente chartas Ptolemæo, Varro membranas Pergami tradit repertas*; quarum inde Attalus Eumenis frater magnam vim Romam misit.

CLASSIS I. AN. 374. a

a ἰχθύος, id est, *piscis*, aquosa petit. A Nos pristina contagione sordentes, quasi reguli & scorpiones arentia quæque sectamur. Ille jam calcat super colubri caput: nos serpenti, terram ex divina sententia comedenti, adhuc cibus sumus. Ille jam potest summum Graduum Psalmum scandere: nobis adhuc
* al. flentibus.
in primo ascensu * flentibus, nescio an
Ps. 120. 1.
dicere aliquando contingat: *Levavi oculos meos in montes, unde veniet auxilium mihi*. Ille inter minaces sæculi fluctus B in tuto insulæ, hoc est, Ecclesiæ gremio sedens, ad exemplum Joannis,
Apoc. 10.
librum forte jam devorat: ego in scelerum meorum sepulcro jacens, & pec-
Joan. 11.
catorum vinculis colligatus, Dominicum de Evangelio exspecto clamorem: Hieronyme, veni foras. Bonosus in-
b Job. 38.
quam b (quia secundum Prophetam, omnis diaboli virtus in lumbis est) trans
Jerem. 13. Job. 40. 11.
Euphratem *tulit lumbare suum*, *ubi illud in foramine petræ abscondens*, & postea C
Psal. 138. Ps. 105.
scissum reperiens, cecinit: *Domine*, *tu possedisti renes meos*. *Dirupisti vincula mea*
* al. verus
tibi sacrificabo hostiam laudis. Me * vero
Isai. 37. Job. 5. 21.
Nabuchodonosor ad Babylonem, id est, confusionem mentis meæ catenatum duxit: ibi mihi captivitatis jugum imposuit: ibi *ferri circulum naribus meis* in-
Ps. 136. Ps. 145.
nectens, de Canticis Sion cantare præcepit. Cui ego dixi: *Dominus solvit compeditos*, *Dominus illuminat cæcos*. Ut breviter cœptam dissimilitudinem finiam, D ego veniam deprecor, ille exspectat coronam.

4. Soror mea, sancti Juliani in Christo fructus est. Ille plantavit, vos ri-
1. Cor. 6.
gate: Dominus incrementum dabit. Hanc mihi Jesus, pro eo vulnere quod diabolus inflixerat, præstitit, vivam reddendo pro mortua. Huic ego (ut ait
Virgil. l. 4. Æneid.
gentilis Poeta) omnia etiam tuta ti- E meo. Scitis ipsi lubricum adolescentiæ iter, in quo & ego lapsus sum, & vos non sine timore transitis. Hoc illa nunc maxime ingrediens, omnium est fulcienda præceptis, omnium est sustentanda solatiis, id est, crebris vestræ sanctitudinis epistolis roboranda. Et quia caritas omnia sustinet: obsecro ut etiam a Papa Valeriano ad eam confortandam literas exigatis. Nostis puellares animos his rebus plerumque solidari, si se intelligant curæ esse majoribus.

CLASSIS I. AN. 374.

Valeriani Aquilejensis epis...

5. In mea enim patria * rusticitatis vernacula, Deus venter est, & in diem vivitur: & sanctior est ille, qui ditior est. Accessit huic patellæ (juxta tritum populi sermone proverbium) dignum operculum, Lupicinus Sacerdos, secundum illud quoque, de quo semel in vita c Crassum ait risisse Lucillius: Similem habent labra lactucam, asino carduos comedente: videlicet ut perforatam navem debilis gubernator regat, & cæcus cæcos ducat in foveam. Talisque sit rector, quales illi qui reguntur.

* al. rusticitas.

c

6. Matrem communem (quæ quum vobis sanctitate societur, in eo vos prævenit, quia tales genuit, cujus vere venter aureus potest dici) eo salutamus honore, quo nostis: una quoque suscipiendas * cunctas sorores, quæ sexum vicere cum sæculo, quæ oleo ad lampadas largiter præparato, sponsi opperiuntur adventum. O beata domus, in qua morantur Anna vidua, Virgines Prophetissæ, geminus Samuel nutritus in templo! O tecta felicia, in quibus cernimus Machabæorum martyrum coronis cinctam martyrem matrem! Nam licet quotidie Christum confiteamini, dum ejus præcepta servatis: tamen ad privatam gloriam publica hæc accessit vobis & aperta confessio, quod per vos ab urbe vestra Ariani quondam dogmatis virus exclusum est. Et miramini forsitan, quod in fine jam Epistolæ rursum exorsus sim. Quid faciam? vocem pectori negare non valeo. Epistolæ brevitas compellit tacere: desiderium vestri cogit loqui. Præproperus ser-

* al. cunctas

Matth. 25.

Arii dogma exclusum ab Aquileja per Chromat.

a Græcæ vocis interpretationem omittit Veronens. liber. Illud vero perquam erudite atque eleganter dictum est a Hieronymo, Bonosum quasi filium ἰχθύος, sive Piscis aquosa petere. A primis enim Ecclesiæ temporibus fideles, ut de sua fide Paganos celarent, quinque literarum siglas excogitarunt, quæ si uno verbo legerentur ἰχθύς, idest *piscis* reddebant, singulis autem proprium suberat nomen ac significatio: prima enim Ἰησοῦν *Jesum*, altera χριστὸν *Christum*, tertia θεοῦ *Dei*, alia υἱὸν *filium*, postrema σωτῆρα *Salvatorem* signabant. Supersunt autem ad hanc usque diem hujusmodi veterum Christianorum symbola, e quibus præstantissima in Musæo nostro domestico gemma, quæ Christum Dominum sub Piscatoris figura adnotatis ΙΧΘΥC literis refert. Porro mysteria hinc nonnulla eliciebant SS. Patres, Augustinus de Civit. Dei lib. 18. c. 23. Prosper de Prædestin. c. 19. Paulinus epist. 33. Optatus contra Parmen. lib. 3. & præcipue Tertullianus de Baptismo cap. 1. qui rursum *aquam* & *aquosa* Ecclesiam interpretatur. Hieronymus vero in quadam Dalmatiæ insula Bonosum suum sibi eremum innuit constituisse.

b Mallem *quia* voculam transponi ad hunc fere modum, *Bonosus inquam secundum Prophetam, quia omnis Diaboli virtus &c.* aliter enim Prophetæ nomen minus commode refertur ad Job, cum pertineat ad Jeremiam.

c Prodit hoc M. Tullius de Finibus l. 5. *Marco Crasso*, inquiens, *quem semel ait in vita sua risisse Lucillius, non contigit, ut ea re minus* ἀγέλαστος, *ut ait idem, vocaretur, &c.*

sermo: confusa turbatur oratio: amor ordinem nescit.

* Alias 42. Scripta paulo post superiorem.

* EPISTOLA VIII.

Ad NICEAM Hypodiaconum Aquilejæ. [a]

Niceam veterem sodalem, ac peregrinationis suæ comitem, jam in patriam regressum, ut ad se aliquando scribat exemplo Chromatii, & Eusebii fratrum hortatur.

TURPILIUS [b] Comicus tractans de vicissitudine literarum: sola, inquit, res est, quæ homines absentes, præsentes facit. Nec falsam dedit, quamquam in re [c] non vera, sententiam. Quid enim est (ut ita dicam) tam præsens inter absentes, quam per epistolas & alloqui, & audire quos diligas? Nam & rudes illi Italiæ homines, [d] quos Cascos Ennius appellat, qui sibi (ut in Rhetoricis Cicero ait) ritu ferino victum quærebant, ante chartæ & membranarum usum, aut in dedolatis e ligno codicillis, aut in corticibus arborum mutuo epistolarum alloquia missitabant. Unde & portitores earum Tabellarios, & scriptores a libris arborum Librarios vocavere. (Tabellarii & Librarii.) Quanto magis igitur nos, expolito jam artibus mundo, id non debemus omittere, quod illi sibi præstiterunt, apud quos erat cruda rusticitas, & qui humanitatem quodammodo nesciebant? Ecce beatus Chromatius cum sancto Eusebio non plus natura quam morum æqualitate (1) germano, literario me provocavit officio. Tu modo a nobis abiens, recentem amicitiam scindis potius, quam dissuis. Quod prudenter apud [e] Ciceronem Lælius vetat. Nisi forte ita tibi exosus est Oriens, ut literas quoque tuas huc venire formides. Expergiscere, expergiscere, evigila de somno, præsta unam chartæ schedulam caritati. Inter delicias patriæ, & communes quas habuimus peregrinationes, aliquando suspira. Si amas, scribe obsecranti: si irasceris, iratus licet scribe. Magnum & hoc desiderii solamen habebo, si amici literas, vel indignantis accipiam.

* Alias 44. Scripta eodem tempore quo superior.

* EPISTOLA IX.

Ad [f] CHRYSOGONUM Monachum Aquilejæ.

Expostulat cum Chrysogono Aquilejæ Monacho, recenti amico, quod nihil ad se scripserit.

QUi circa te affectus meus sit, carissimus ambobus Heliodorus tibi potuit fideliter nunciare; qui non minore te diligit amore, quam ego diligo: ut ego semper in ore meo nomen tuum sonem; ut ad primam quamque confabulationem jucundissimi mihi [g] consortii recorder, ut humilitatem admirer, virtutem efferam, prædicem caritatem. Verum tu, quod natura Lynces insitum habent, (2) ne post tergum respicientes meminerint priorum, & mens perdat, quod oculi videre desierint, ita nostræ es necessitudinis penitus oblitus, ut illam epistolam, quam in corde Christianorum scriptam Apostolus refert, non parva litura, sed imis, ut ajunt, ceris eraseris. (1. Cor. 3. 2.) Et illæ quidem, quas diximus, feræ, sub frondente captantes arboris ramo fugaces capreas, aut timidum, cervos, animal comprehendunt: currentemque frustra prædam, dum hostem suum secum vehit, rabido desuper ore dilaniant; & tandiu meminere prædandi,

[a] Hic Niceas vulgo idem esse creditur, quem sub Nicetæ nomine non semel laudat S. Paulinus, fuitque postea Daciæ Episcopus. Minime vero idem ille est, sed quem refert Gennadius cap. XXII. *Niceas Romatianæ civitatis Episcopus*, idest *Aquilejæ*, ut Baronius recte interpretatur, Aquileja enim inter Romanorum colonias nobilissima, Romatiana, seu Romana civitas audiit. Niceas porro ejus ex Hypodiacono Episcopus urbis fuit: & successisse quidem Chromatio altero Hieronymi sodali creditur circa ann. 410. vel serius. In Martyrologio Romano ad diem 22. Junii Sanctorum fastis adscribitur. Quo tempore hanc S. Pater Epistolam ad eum misit, par credere est, pl. min. triginta annos egisse. Episcopatus Epocha cum hac ejus ætate comparata.

[b] Turpilius iste citatur a Servio in Virgilium, extantque ejus exigua fragmenta, inter ea veterum Poetarum, quæ Robertus Stephanus, atque Henricus collegit. Ejus meminit etiam Eusebius in Chronico.

[c] Sub rei non veræ nomine Comœdiam intelligunt Hieronymi Scholiastæ Victorius & Martianæus, quod scilicet in quadam sua Comœdia quæ, ficta res est, illam sententiam Turpilius effuderit. Nobis vero longe verosimillimum est, idem sibi voluisse Hieronymum, ac si dixisset *rei non veræ*, cum præsentia, quam epistolæ conciliant, vera ac propria non sit.

[d] Ennius ex I. Annal. fragmento.

Quos homines quondam Laurentis terra recepit,
Quam primum Cascei populei tenuere Latinei.

De his Cicero in I. Tusculan. *Itaque unum illud erat insitum priscis illis, quos Cascos appellat Ennius*, &c. Hos Livius lib. 1. priscos Latinos dicit, & Virgilius 5. *& priscos docuit celebrare Latinos*. Festus vero *Cascum* antiquum interpretatur, & Varro l. 4. de Ling. Latin. Sabinam esse vocis originem tradit.

(1) Gravius *æqualitate sibi germano*.

[e] Vid. Ciceronis librum, qui inscribitur *Lælius*.

[f] MSS. alii *Gisochomam* vocant, alii *Chrisocomam*.

[g] Pro *tui* Martianæus *mihi*. Victorius utrumque legit.

(2) Ex antiquo cod. Gravius, *ut post tergum respicientes non meminerint priorum*.

di, quandiu venter vacuus ſiccum fame guttur exaſperat. Ubi vero ſanguine paſta feritas viſcera diſtenta compleverit, cum ſaturitate ſuccedit oblivio: tandiu neſcitura quid capiat, donec memoriam revocaverit eſuries. Tu necdum ſatiatus e nobis, cur finem jungis exordio? cur amittis antequam teneas? Niſi forte negligentiæ ſemper excuſatione ſocia, aſſeras te non habuiſſe quod ſcriberes: quum hoc ipſum debueris ſcribere, [a] te non habuiſſe quod ſcriberes.

* EPISTOLA X.

* Alias 21. Scripta circa idem tempus, quo ſuperior.

Ad PAULUM Senem Concordiæ. [b]

Paulum Concordienſem centeſimum agentem annum, & tamen integro virentique corpore, laudat, petitque ab eo libros aliquot, mittens ei interea vitam Pauli Eremitæ, quam nuper adornaverat.

1 HUmanæ vitæ brevitas, damnatio delictorum eſt. Et in ipſo ſæpe lucis exordio, mors ſequuta naſcentem, labentia quotidie in vitium ſæcula profitetur. Nam quum primum Paradiſi colonum, viperinis nexibus præpeditum, coluber deduxiſſet ad terras, æternitas mortalitate mutata, & in nongentos & eo amplius annos, ſecundam quodammodo immortalitatem maledicti hominis diſtulerat [c] elogium. Exinde paulatim recrudeſcente peccato, totius orbis naufragium Gigantum adduxit impietas. Poſt illud, ut ita dixerim, purgati baptiſma mundi, in breve tempus hominum vita contracta eſt. Hoc quoque ſpatium, ſceleribus noſtris ſemper contra divina pugnantibus, pene perdidimus. Quotus enim quiſque aut centenariam tranſgreditur ætatem, aut non ad eam ſic pervenit, ut perveniſſe pœniteat, ſecundum quod in libro Pſalmorum Scriptura teſtatur: *Dies vitæ noſtræ ſeptuaginta anni: ſi autem multum, octoginta: quidquid reliquum eſt, labor & dolor.* (Pſ. 89. 10.)

2. Quorſum, ais, iſta tam alto repetita principio, & ita procul cœpta ut merito quis Horatiano de nobis poſſit ſale ludere: *Et gemino bellum Trojanum orditur ab ovo?* (Ex arte Poetica.) Videlicet ut ſenectutem tuam, & caput ad Chriſti ſimilitudinem candidum, dignis vocibus prædicemus. (Apoc. 1. 14.) Ecce jam centenus ætatis circulus volvitur, & tu ſemper Domini præcepta cuſtodiens, [d] futuræ beatitudinem vitæ per præſentia exempla meditaris. Oculi puro lumine vigent; pedes imprimunt certa veſtigia; auditus penetrabilis; dentes candidi, vox * canora; corpus ſolidum, & ſucci plenum; cani cum rubore diſcrepant; vires cum ætate diſſentiunt. Non memoriæ tenacitatem, ut in pleriſque cernimus, antiquior ſenecta diſſolvit. Non calidi acumen ingenii, frigidus ſanguis obtundit. Non contractam rugis faciem, arata frons aſperat. Non denique tremula manus per curvos ceræ tramites errantem ſtylum ducit. Futuræ nobis reſurrectionis * virorem in te nobis Dominus oſtendit, ut peccati ſciamus eſſe, quod cæteri adhuc viventes præmoriuntur in carne; juſtitiæ, quod tu adoleſcentiam in aliena ætate mentiris. Et quamquam multis iſtam corporis ſanitatem, etiam peccatoribus evenire videamus, tamen illis hoc diabolus miniſtrat, ut peccent: tibi Dominus præſtat, ut gaudeas.

* al. ſonora.

* Mſ. vigorem.

3. Doctiſſimi quique Græcorum (de quibus pro Flacco agens luculenter Tullius ait: Ingenita levitas & erudita vanitas) regum ſuorum, vel principum laudes, accepta mercede, dicebant. Hoc ego nunc faciens, precium poſco pro laudibus. Et ne putes modica eſſe, quæ deprecor, margaritam de Evangelio poſtularis. *Eloquia Domini, eloquia caſta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum ſeptuplum:* (Pſ. 11. 7.) ſcilicet Commentarios Fortunatiani, & propter notitiam [e] perſecutorum, Aurelii Victoris Hiſtoriam, ſimulque Epiſtolas Novatiani, ut dum ſchiſmatici hominis

a Mſſ. quidam, atque editi *te alíud non habuiſse* &c.

b Hujus meminit etiam in Catalogo ad Tertullianum. Concordia autem Pauli patria, non ut Victorius in Vita S. Hier. ſcribit, erat Mirandulæ vicinum oppidum, ſed inter Aquilejam, & Altinum longe notiſſima Italiæ civitas, cum alia ejuſdem nominis civitate in Hiſpania, ut alii faciunt, non confundenda.

c Hoc ſenſu etiam apud alios Latinos auctores hoc nomen uſurpari invenies. Noſter Zeno in ſermon. de Martyrio Iſaiæ, *Iſaias*, inquit, *cum Chriſtum prædicaret, vel eum futuræ damnationis Elogium Iſraelitico populo nunciaret.*

d Ver. Mſ. *futuræ beatitudinis præſtantia exempla meditaris.*

e Vitiatum antea locum, qui in multas ambages eruditos viros impulit, Veronenſ. Mſ. duorumque Romanorum ope emendavimus; antea ſcilicet pro *Perſecutorum* erat *perſecutionum*, ut dixiſſe videretur Hieronymus, Hiſtoriam Perſecutionum ab Aurelio Victore ſcriptam fuiſſe, cum ſenſus ſit, ejuſdem Victoris hiſtoriam, in qua de Imperatorum uſque ad Julianum vitis agitur, utilem ſibi futuram cupienti habere *notitiam Perſecutorum*, id eſt eorum Principum, qui Eccleſiam Dei perſecuti ſunt. Fruſtra igitur ſunt & Marianus Victorius, qui opus Aurelii Victoris *de Perſecutionibus Eccleſiæ uſque ad Diocletianum* in Vaticana Bibliotheca ſuis temporibus extitiſſe ſcribit; & Andreas Schottus, qui cum Victorem hunc, hominem minime Chriſtianum iſtius modi hiſtoriam ſcribere haud potuiſſe recte argumentaretur, plures alios Victores commentus eſt, quos inter unum Chriſtianum, cujus hoc loco Hieronymus meminiſſet.

CLASSIS I. AN. 374.

nis venena cognoscimus, libentius san. cti Martyris Cypriani bibamus antidotum. Misimus interim te tibi, id est, Paulo seni [a] Paulum seniorem; in quo propter simpliciores quosque multum in dejiciendo sermone laboravimus. Sed nescio quomodo, etiam si aqua plena sit, tamen eumdem odorem lagena servat, quo dum rudis esset, imbuta est. Si hoc munusculum placuerit, habemus etiam alia condita, quæ cum plurimis orientalibus mercibus ad te, si Spiritus Sanctus afflaverit, navigabunt.

*Alias 39. Scripta eodem tempore, quo superior.

* EPISTOLA XI.

Ad Virgines [b] AEMONENSES.

Conqueritur, quod Virgines Æmonæ in Italiæ finibus degentes, sæpe ab eo literis provocatæ, numquam rescripserint, ostenditque non esse suis obtrectatoribus credendum.

CHartæ exiguitas indicium solitudinis est; & idcirco longum sermonem brevi spatio coarctavi; quia & vobiscum volebam prolixius loqui, & angustia schedulæ cogebat tacere. Nunc igitur ingenio est victa pauperies. Minutæ quidem literæ, sed consabulatio longa est. Et tamen in hoc necessitatis articulo animadvertite caritatem, quum me nec penuria scriptionis valuerit prohibere, ne scriberem. Vos autem, ignoscite obsecro dolenti; dico enim læsus, dico lacrymans [c] & irascens: ne unum quidem apicem, toties vobis tribuenti officium, præstitistis. Scio quia nulla communio luci & tenebris est: nulla cum ancillis Dei, peccatori societas. Attamen & meretrix Domino pedes lacrymis lavit, & de dominorum micis canes edunt. Et ipse Salvator non venit justos vocare, sed peccatores. *Non enim egent sani medico*. Et magis vult pœnitentiam peccatoris, quam mortem. Et errantem oviculam suis humeris refert. Et prodigum filium revertentem excipit lætus pater. Quin potius Apostolus ait: *Nolite judicare ante tempus*. Tu enim quis es, qui alienum servum judices? *Suo Domino stat, aut cadit*. Et, *qui stat, videat ne cadat*. Et, *invicem onera vestra portate*. Aliter, sorores carissimæ, hominum livor, aliter Christus judicat. Non eadem sententia est tribunalis ejus, & anguli susurronum. *Multæ hominibus viæ videntur justæ*, quæ postea reperiuntur pravæ. Et in testaceis vasculis thesaurus sæpe reconditur. Petrum ter negantem, amaræ in suum locum restituere lacrymæ. Cui plus dimittitur, plus amat. De toto grege siletur, & ob unius morbidæ [d] pecudis salutem Angeli lætantur in cælo. Quod si cui videtur indignum, audiat a Domino: *Amice, si ego bonus sum, quare oculus tuus nequam est?*

(Marginal references: Luc. 7. Matth. 15. Luc. 5. 31. Ezech. 18. Matth. 12. Luc. 15. 1. Cor. 4. 5. Rom. 14. 4. 1. Cor. 20. 12. Galat. 6. 2. Prov. 14. 12. Matth. 26. Luc. 7. 47. Matth. 20. 15.)

*Alias 45. Scripta eodem tempore quo superior.

* EPISTOLA XII.

Ad [e] ANTONIUM Monachum.

Antonium Monachum Æmonæ reprehendit, quod toties rogatus numquam rescripserit: rursumque hortatur, ut diligentem se diligat, & scribenti rescribat.

DOminus noster humilitatis magister, disceptantibus de dignitate discipulis, unum apprehendit e parvulis, dicens: *Quiquumque vestrum non fuerit conversus sicut infans, non potest introire in regnum cælorum*. Quod ne tantum docere, nec facere videretur, implevit exemplo: dum discipulorum pedes lavat: dum traditorem osculo excipit: dum loquitur cum Samaritana: dum ad pedes sibi sedente Maria, de cælorum disputat regno: dum ab inferis resurgens, primum mulierculis apparescit. Satanas

(Marginal references: Matth. 18. Joan. 13. Luc. 22. Joan. 4. Luc. 7. Mar. 16.)

[a] Innuit S. Pauli primi Eremitæ vitam a se scriptam.

[b] Editi omnes, excepta veteri illa edit. an. 1496. quæ bis legit *Hemonenses*, falso etiam plerique mss. *Hermonenses* habent. Sed optime in primis Veronenses duo, quorum ope emendamus, *Æmonenses*. Siquidem ex Æmonæ civitatis ignoratione error invaluit, quod in monte Hermon in Palæstina hæ Virgines degerent, cum tamen ipse epistolæ contextus doceat, in ea illas civitate extitisse, in qua diu Hier. versatus sit; Palæstinam vero nondum ille attigisset. Vid. not *e*. in sequenti epist. ad Antonium qui ejusdem loci monachum agebat, & forte Virginibus hisce auctor fuit, ne Hieronymo responderent.

[c] Verba *& irascens*, quæ plerique codd. habent, Victorius respuit.

[d] Quædam exemplaria *pecudis animam*.

[e] Pauci quidam codices *ad Ammonium*, duo ad *Chrysochomam Diaconum Aquilejæ*, reliqui omnes magno numero, ut edidimus. Hos inter quidam addunt *de modestia*, rectius Nonantulanus *instigat ad scribendum*. At cæteris præfero, qui *Monachum Æmonæ* Antonium hunc faciunt, quos inter vetustissimi duo a Martianæo inspecti, etsi perperam velit *Hemonæ* nomen in *Hermonæ* mutandum, ut alteri antiquæ depravationi consentiat, qua hujus Monasterii virgines *Hermonenses* e Palæstina male pro *Æmonenses* dictæ sunt. Erat autem Æmona, vel Ἥμωνα Emona, ut verius Græce scribitur, Pannoniæ colonia, ut ex Plinio lib. 3. cap. 25. habetur. Eam tamen Herodianus ad Italiam refert, & πρώτην Ἰταλίας πόλιν, *primam*, seu limitaneam, *Italiæ urbem* facit. Verissime Ptolemæus, aliique confinem dicunt, μεταξὺ Ἰταλίας ὑπὸ τὸ Νωρικὸν Παννονίας, *inter Italiam sub Norico Pannoniæ*. Hic aliquandiu Hieronymus stetit, nec multum a Patria sua Stridone aberat.

CLASSIS I. AN. 374.

nas autem ex Archangelico fastigio non aliam ob caussam, nisi ob contrariam humilitati superbiam ruit. Et Judaicus populus primas [a] sibi cathedras, & salutationes in foro vendicans, deputato antea in stillam situlæ, Gentili populo succedente, deletus est. Contra sophistas quoque sæculi, & sapientes mundi, Petrus & Jacobus piscatores mittuntur. Cujus rei caussa Scriptura ait: *Superbis Deus resistit humilibus autem dat gratiam.* Vide, frater, quale malum sit, quod adversarium habet Deum. Ob quod in Evangelio & Pharisæus arrogans spernitur, & humilis Publicanus auditur. Decem jam, nisi fallor, Epistolas plenas tam officii quam precum misi, [b] quum tu ne mu quidem facere dignaris: & Domino loquente cum servis, frater cum fratre non loqueris. Nimis, inquies, contumeliose. Crede mihi, nisi styli verecundia prohiberet tanta læsus ingererem, ut inciperes mihi rescribere, vel iratus. Sed quoniam & irasci hominis est, & injuriam non facere, Christiani, ad antiquum morem revertens, rursus precor; ut & diligentem te diligas, & conservo sermonem conservus impertias. [c] Vale in Domino.

a Isai. 40. — Jacob. 1. 1. Petr. 5. 5.

* EPISTOLA XIII.

* Alias 36. Scripta circa idem tempus, quo superior.

Ad CASTORINAM Materteram.

Castorinam materteram suam, cum qua aliquid habuerat dissidii, ad pacem & concordiam, quod per alias etiam fecerat literas, adhortatur.

JOannes idem Apostolus & Evangelista in Epistola sua ait: *Quiquumque odit fratrem suum, homicida est*: & recte. Quum enim homicidium ex odio sæpe nascatur: quiquumque odit, etiam si necdum gladio percusserit, animo tamen homicida est. Cur, ais, tale principium? Scilicet ut veteri rancore deposito, mundum pectoris Deo paremus habitaculum. *Irascimini*, inquit David, *& nolite peccare*. Hoc quid velit intelligi, Apostolus plenius interpretatur: *Sol non occidat super iracundiam vestram*. Quid agemus nos in die judicii, super quorum iram non unius diei, sed tantorum annorum sol testis occubuit? Dominus loquitur in Evangelio: *Si offers munus tuum ad altare, ibique recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, [d] relinque ibi munus tuum ante altare, & vade reconciliari prius fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.* Væ mihi misero, ne dicam & tibi, qui tanto tempore, aut non obtulimus munus ad altare, aut, ira permanente [e] sine caussa, obtulimus. Quomodo in quotidiana prece unquam diximus: *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*, animo discrepante cum verbis, oratione diffidente cum factis? Precor itaque, quod & ante annum prioribus literis rogaveram, ut pacem, quam nobis reliquit Dominus, habeamus; & meum desiderium, & tuam mentem Christus intueatur. In brevi ante tribunal ejus reconciliata, seu scissa concordia, aut præmium recuperabit, aut pœnam. Quod si tu, quod procul absit, nolueris: ego liber ero. Epistola me hæc mea, quum lecta fuerit, absolvet.

1. Joan. 3. 15. — Psal. 4. 5. — Ephes. 4. 26. — Matth. 5. 23. — Matth. 6. 12. — Hanc priorem Epistolam amisimus. — Joan. 14.

* EPISTOLA XIV.

* Alias 1. Scripta eodem tempore sive an. 373.

Ad HELIODORUM [f] Monachum.

Heliodorum peregrinationis suæ comitem, quem frustra conatus erat apud se in Eremo detinere propositi socium, datis literis, quemadmodum discedenti promiserat, ad se invitat, & vitæ eremiticæ beatitudinem prædicat.

1 QUanto amore & studio contenderim, ut pariter in eremo moraremur, conscium mutuæ caritatis pectus

a Quam Martian. respuit, voculam *sibi* ex editis ac mss. omnibus reposuimus.

b Hæ decem Hieronymi Epistolæ interciderunt; & quidam codices retinent *jam non fallor*. De sequenti *Mu* interjectione consule si libet Varronem lib. 6. Lucillius,

Nec laudare hominem, neque mu facere unquam, idest, ne minimam quidem voculam proferre, quod communi proverbio dicunt, οὐδὲ γρῦ.

c Abest hæc salutatio a Veronensi ac Nonantulano exemplaribus.

d Absunt a nostris mss. *relinque ibi munus tuum ante altare*.

e Respicit comma illud *sine caussa*, quod Domini verbis apud Matth. c. 5. v. 22. *omnis qui irascitur fratri suo*, in quibusdam codicibus addebatur; a quibus tamen radendum postea contendit ipse Hier. in Commentar. in Matthæum, & lib. 3. in epist. ad Ephesios. Legerunt vero olim haud pauci Patres tum Latini, tum Græci, quos suo loco adducemus; quin etiam antiquissimus noster Veronensis codex, qui Italicam versionem vulgo creditur continere, hodienum exhibet. Iterum noster Hieron. lib. 2. contra Pelagianos, quos libros sub vitæ suæ finem scripsit, *In eodem* inquit *Evangelio legimus*: qui irascitur fratri suo sine caussa, reus erit judicio: *licet in plerisque codicibus antiquis* sine caussa *additum non sit, ut scilicet ne cum caussa quidem debeamus irasci*.

f Hæc una germana est inscriptio, non vero quam præferunt alii codices *Presbyterum* vel *Episcopum*, aut quæ Martianæo placet *Monachum, postea Episcopum*. Vetus edit. habet *ad Heliodorum nondum Episcopum*. Scilicet, cum ex Aquilejensi Monacho Altini Episcopus jussus fuerit Heliodorus, seque in ea dignitate præclare admodum gesserit, clariorem Episcopi titulum suffecerunt librarii pro eo, quem Hieronymus tum temporis scripserat Monachi.

ctus agnoscit. Quibus lamentis, quo dolore, quo gemitu, te abeuntem prosequutus sim, istæ quoque literæ testes sunt, quas lacrymis cernis interlitas. Verum tu quasi parvulus delicatus, contemtum rogantis per blandimenta fovisti, & ego incautus, quid tunc agerem, nesciebam. Tacerem? sed quod ardenter volebam, moderate dissimulare non poteram. Impensius obsecrarem? sed audire nolebas, quia similiter non amabas. Quod unum potuit, spreta caritas fecit. Quem præsentem retinere non valuit, nunc quærit absentem. Quoniam igitur & tu ipse abiens postularas, ut postea quam ad deserta migrassem, invitatoria ad te scripta transmitterem, & ego me facturum

(1) promiseram: (1) Invito, jam propera. Nolo pristinarum * necessitatum recorderis. NUDOS AMAT EREMUS. Nolo te antiquæ peregrinationis terreat difficultas. Qui in Christum credis, & ejus crede sermonibus. *Quærite primum regnum Dei, & hæc omnia apponentur vobis.* Matth. 6. 33. Non pera tibi sumenda, non virga est. Affatim dives est, qui cum Christo pauper est.

2. Sed quid ago? Rursus improvidus obsecro? Abeant preces, blandimenta discedant. Debet amor læsus irasci? Qui rogantem contemseras, forsitan audies objurgantem. Quid facis in paterna domo delicate miles? Ubi vallum? ubi fossa, ubi hyems acta sub pellibus?

Apoc. 1. 16. Ecce de cælo tuba canit: ecce cum nubibus debellaturus orbem, imperator armatus egreditur: ecce bis acutus gladius ex regis ore procedens, obvia quæque

(2) metit; & tu mihi (2) de cubiculo ad aciem, tu de umbra egrederis ad solem? Corpus assuetum tunica, loricæ onus non fert. Caput opertum linteo, galeam recusat. Mollem otio manum, durus

a exasperat capulus. Audi edictum [a] regis tui: *Qui non est mecum, contra me est: & qui mecum non colligit, spargit.* Luc. 11. 23. Matth. 12. 30. Recordare tyrocinii tui diem, quo Christo in baptismate consepultus, in sacramenti verba jurasti: pro nomine ejus non te matri parciturum esse, non patri. Ecce adversarius in pectore

A tuo Christum conatur occidere. Ecce donativum, quod militaturus acceperas, hostilia castra suspirant. Licet parvulus ex collo pendeat nepos, licet sparso crine & scissis vestibus, ubera, quibus te nutrierat, mater ostendat: licet in limine pater jaceat, per calcatum perge patrem, siccis oculis ad vexillum crucis evola. SOLUM PIETATIS genus est, in hac re esse crudelem. Nepotianus ad quem alia est Hieron. Epist.

3. Veniet, veniet postea dies, quo

B victor revertaris in patriam; quo [b] per Jerosolymam cælestem vir fortis coronatus incedas. b Phil. 3. Tunc municipatum cum Paulo capies. Tunc & parentibus tuis ejusdem civitatis jus petes. Tunc & pro me rogabis, qui te ut vinceres, incitavi. Oratio Sanctorum in cœlo pro viatoribus. Neque vero nescio, qua te dicas nunc compede præpediri. Non est nobis ferreum pectus, nec dura præcordia. Non ex silice natos Hyrcanæ nutriere tigrides. Et nos per ista transi-

C vimus. Nunc tibi blandis vidua soror hæret lacertis, nunc illi, cum quibus adolevisti, vernaculi ajunt: Cui nos servituros relinquis? Nunc & gerula quondam, jam anus, & nutricius, secundus post naturalem pietatem pater, [c] clamitat: Morituros exspecta paulisper, & sepeli. c Forsitan & laxis uberum pellibus mater, arata rugis fronte, antiquum referens mammæ lallare, congeminet. Dicant si volunt & Grammatici: *In te omnis domus inclinata re-* Æneid. 12.

D *cumbit.* Facile rumpit hæc vincula amor Dei, & timor gehennæ. At contra Scriptura præcipit parentibus obsequendum: sed quiquumque eos supra Christum amat, perdit animam suam. Gladium tenet hostis, ut me perimat, & ego de matris lacrymis cogitabo? Propter patrem militiam Christi deseram, cui sepulturam Christi caussa non debeo, quam etiam omnibus ejus caussa debeo? Domino passuro timide Petrus consulens, Matth. 16. scandalum fuit. Paulus retinentibus se fratribus, ne Jerosolymam pergeret, respondit: *Quid facitis plorantes, & con-* Act. 21. 13.

E *turbantes cor meum? Ego enim non solum ligari, sed & mori in Jerusalem paratus sum pro nomine Domini Jesu Christi.* Aries iste pietatis, quo fides quatitur, Evange-

(1) Cod. unus apud Gravium *mitto* pro *invito*. Fortasse verius. * Mox *necessitudinum* pro *necessitatum*.

(2) Ex Tertulliani lib. ad Martyres, notante Gravio. *Nemo miles ad bellum cum deliciis venit, nec de cubiculo ad aciem procedit, sed de papilionibus expeditis & substrictis, ubi omnis duritia ec.* Mox. *De umbra ad solem, de sole ad cælum, de tunica ad loricam &c.*

a MSS. quidam *edictum Domini tui*.

b Voculam *per* ex Victorio & MSS. restituimus.

c Plura interserit vetus edit. an. 1496. & ad hunc modum, *clamitant, cui nos morituros relinquis, exspecta paulisper, & sepeli, cras forsitan morituros. Forsitan & laxis &c.* Mammæ autem lallare solemnis est nutricum nænia. Cornutus ad Persium Sat. 3. *Aut cur a nutrice jussus dormire, ploras; quæ infantibus, ut dormiant, solent dicere sæpe lalla, lalla.* In aliis codd. invenit Gravius *pater clamitat moriturus expecta paulisper, & sepelies.*

CLASSIS I. AN. 374.

Luc. 8. 21. Matth. 12. 30.

gelii retundendus est muro. *Mater mea, & fratres mei hi sunt*[a], *quicumque faciunt voluntatem Patris mei, qui in cælis est*. Si credunt in Christum, faveant mihi pro ejus nomine pugnaturo. Si non credunt, mortui sepeliant mortuos suos. (Ibid. 8. 22.) Sed hoc, ais, Martyrio.

4. Erras, frater, erras, si putas unquam Christianum persecutionem non pati: ET TUNC MAXIME oppugnaris, si te oppugnari nescis. (1. Petr. 5. 8.) Adversarius noster, tamquam leo rugiens, aliquem devorare * quærens, circumit, & tu pacem putas? (* al. *cupiens*) *Sedet in insidiis cum divitibus, ut in occultis interficiat innocentem. Oculi ejus in pauperem respiciunt. Insidiatur in occulto, sicut leo in spelunca sua: insidiatur ut rapiat pauperem;* (Psal. 9. 30.) & tu frondosæ arboris tectus umbraculo, molles somnos, * futura præda, carpis? (* al. *futurus*) Inde me persequitur luxuria: inde avaritia conatur irrumpere: inde venter meus vult mihi Deus esse pro Christo. Compellit libido, ut habitantem in me Spiritum Sanctum fugem, ut templum ejus violem. Persequitur, inquam, me hostis, *cui nomina mille*, *Mille nocendi artes*: (Æneid. lib. VII.) & ego infelix victorem me putabo, dum capior?

5. Nolo *, frater carissime, examinato pondere delictorum, minora arbitreris idololatriæ * crimine esse, quæ diximus. (* al. *Nolo te* & *arbitrari*) (* al. *crimina*) Imo Apostoli disce sententiam, qui ait: (Ephes. 5. 5.) *hoc enim scitote intelligentes, quia omnis fornicator, aut immundus*, [a] *aut avarus, aut fraudator, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi, & Dei*. Et quamquam generaliter adversus Deum sapiat, quidquid diaboli est; & quod diaboli est, idololatria sit, cui omnia idola mancipantur: tamen & in alio loco speciatim, nominatimque determinat, dicens: (1. Coloss. 3. 5.) *Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, deponentes fornicationem, immunditiam, & concupiscentiam malam, & cupiditatem, quæ sunt idolorum servitus, propter quæ venit ira Dei*. Non est tantum in eo servitus idoli, (Servitus idolorum in vitiis peccatis.) si quis duobus digitulis, [b] thura in bustum aræ jaciat, aut haustum pateræ poculo fundat merum. Neget avaritiam esse idololatriam, qui potest triginta argenteis Dominum venditum appellare justitiam. Neget sacrilegium in libidine, [c] sed is, qui membra Christi, & hostiam vivam placentem Deo (1), cum publicarum libidinum victimis, nefaria colluvione violavit. Non fateatur fraudem idololatriam esse, sed similis eorum, qui in Actibus Apostolorum (Act. 5.) ex patrimonio suo partem precii reservantes, præsenti periere vindicta. Animadverte, frater, non tibi * licere de tuis quidquam habere rebus. (* al. *licet.*) *Omnis*, inquit Dominus, *qui non renunciaverit cunctis, quæ possidet, non potest meus esse discipulus*. (Matth. 4. Luc. 2.) Cur timido animo Christianus es?

6. Respice * Petro relictum rete: respice surgentem de teloneo Publicanum, statim Apostolum. (* al. *cum Petro.*) Filius hominis non habet, ubi caput reclinet: & tu amplas porticus, & ingentia tectorum spatia metiris? [d] HÆREDITATEM EXSPECTANS sæculi, cohæres Christi esse non poteris. Interpretare vocabulum Monachi, hoc est nomen tuum. Quid facis in turba qui solus es? Et hoc ego, non integris rate, vel mercibus, nec quasi ignarus fluctuum (2) doctus nauta præmoneo; sed quasi nuper naufragio ejectus in littus, timida navigaturis voce denuncio. In illo æstu Charybdis luxuriæ, salutem vorat. Ibi ore virgineo, ad pudicitiæ perpetranda naufragia, [e] Scyllæum renidens libido blanditur. Hic barbarum littus, hic diabolus pirata, cum sociis portat vincula capiendis. Nolite credere,

a Pro duobus hisce nominibus *aut avarus, aut fraudator*, unum habet Græcus textus πλεονέκτης; atque ipsa Latina exemplaria non simul utrumque habent, sed vel primum, ut hodierna, vel alterum tantum, ut vetera, & quæ Cypriani temporibus obtinebant. Videtur autem Hieronymus hoc loco simul utrumque junxisse, ut duplicem exprimeret Græci vocabuli interpretationem, eaque vellet alludere 1. Thessal. 4. 6. *ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum*, quæ ex veterum Patrum sensu ipse Hier. explicat in Commentariis ad Ephesios de libidinosis, impurisque hominibus, qui dolis ac blanditiis ad impudicitiæ sordes aliorum mulieres illiciunt. Nam & *ipsam avaritiam pro adulterio positam* ibidem ipse testatur.

b Alias *thura compressa in bustum*, ut legunt etiam quidam mss. Hinc forte emendandus Lactantius, qui l. v. 19. ex mente Gentilium, *Nam*, inquit, *cruciari, atque interfici malle, quam thura tribus digitis comprehensa* (lege *compressa*) *in focum jactare, tam ineptum videtur &c.*

c Cisterciens. Cod. *esse is* pro *sed is*: vetus autem edit. *negat sacrilegium esse, qui in libidine sedet, qui membra &c.*

(1) Cæterum expressus locus est ex Tertulliani lib. de cultu feminar. *Quid minus habent infelicissimæ illæ publicarum libidinum victimæ*: notante Gravio.

d Nescio quid magis Hieronymianum sapit hæc quorumdam mss. lectio, *Hæreditatem exspectas sæculi cohæres Christi? Interpretare* &c.

(2) Maluit Gravius *& indoctus nauta* rectissime: at Mss. non suffragantur.

e Victorius & Marianæus *Scylla ceu renidens*, nec satis concinne, nec vere. Nobis statim occurrit uno verbo leg. *Scyllacæum*, quod *& navifragum* dixit Maro. Commodius tamen vetustiores editos, & manuscriptorum magnam vim sequi placuit, e quibus duo, sed e glossatoris manu, *In illo maris fervore vorago quædam, & præcipitium inter fluctus est Charybdis luxuriæ &c.* Charybdis autem & Scyllæ notissima historia est, deque iisdem fabulæ Poetarum.

CLASSIS I. AN. 374. re, nolite esse securi. Licet in modum stagni fusum æquor arrideat: licet vix summa jacentis elementi spiritu terga crispentur, magnos hic campus [a] montes habet. Intus inclusum est periculum, intus est hostis. Expedite rudentes, vela suspendite. [b] Crucis antenna figatur in frontibus. Tranquillitas ista tempestas est. Sed forsitam dicturus es: Quid ergo? quiquumque in civitate sunt, Christiani non sunt? Non est tibi eadem caussa quæ cæteris. Dominum ausculta dicentem: *Si vis perfectus esse: vade, vende omnia tua, & da pauperibus, & veni, sequere me.* Tu autem perfectum te esse pollicitus es. Nam quum * derelicta militia, te castrasti propter regna cælorum, quid aliud quam perfectam sequutus es vitam? PERFECTUS AUTEM servus Christi, nihil præter Christum habet. Aut si quid præter Christum habet, perfectus non est. Et si perfectus non est, quum se perfectum fore Deo pollicitus sit, ante mentitus est. *Os autem, quod mentitur, occidit animam* Igitur, ut concludam: si perfectus es, cur bona paterna desideras? Si perfectus non es, Dominum fefellisti. Divinis Evangelium vocibus contonat: *Non potestis duobus dominis servire*; & audet quisquam mendacem Christum facere, Mammonæ, & Domino serviendo? Vociferatur ille sæpe: *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum sibi, & tollat crucem suam, & sequatur me.* Et ego onustus auro arbitror me Chistum sequi? *Qui dicit se in Christum credere, debet quomodo ille ambulavit, & ipse ambulare.*

Matth. 19. 21.

* al. derelicta domo, militia.

Sap. 1. 11.

Luc. 16. 13.

Ibid. 9. 23.

Joan. 2. 6.

7. Quod si nihil habes (ut te responsurum scio) cur, tam bene paratus ad bella, non militas? Nisi forte in patria tua te arbitraris hoc facere, quum in sua Dominus signa non fecerit. Et cur id? Cum auctoritate sume rationem. *Nemo Propheta in patria sua honorem habet.* Non quæro, inquies, honorem: sufficit mihi conscientia mea. Neque Dominus quærebat, quippe qui ne a turbis rex constitueretur, aufugit. Sed ubi honor non est, ibi contemtus est. Ubi contemtus, ibi frequens injuria: ubi autem injuria, ibi & indignatio: ubi indignatio, ibi quies nulla: ubi quies non est, ibi mens a proposito sæpe deducitur. Ubi autem per inquietudinem aliquid aufertur ex studio, minus fit ab eo, quod tollitur: & ubi minus est, perfectum non potest dici. Ex hac supputatione summa illa nascitur, Monachum in patria sua perfectum esse non posse. Perfectum autem esse nolle, delinquere est.

Luc. 4.

CLASSIS I. AN. 374.

Monachus non potest esse perfectus in patria sua.

8. Sed de hoc gradu pulsus, provocabis ad Clericos. An de his aliquid audeam dicere, qui certe in suis urbibus commorantur? Absit ut de his quidquam sinistrum loquar, quia Apostolico gradui succedentes, CHRISTI CORPUS sacro ore conficiunt; per quos & nos Christiani sumus. Qui claves regni cælorum habentes, quodammodo ante judicii diem judicant: qui sponsam Domini sobria castitate conservant. Sed alia, ut ante perstrinxi, Monachorum est caussa, alia Clericorum. Clerici pascunt oves: ego pascor. Illi de altario vivunt: mihi quasi infructuosæ arbori, securis ponitur ad radicem, si munus ad altare non defero. Nec possum obtendere paupertatem, quum in Evangelio anum viduam, duo, quæ sola sibi supererant, æra mittentem in gazophylacium, laudaverit Dominus. Mihi ante Presbyterum sedere non licet: illi, si peccavero, licet tradere me Satanæ in interitum carnis, ut spiritus salvus sit. Et in veteri quidem Lege, quiquumque Sacerdotibus non obtemperasset, aut extra castra positus, lapidabatur a populo; aut gladio cervice subjecta, contemtum expiabat cruore. Nunc vero inobediens spirituali mucrone truncatur: aut ejectus de Ecclesia rabido dæmonum ore discerpitur. Quod si te quoque ad eumdem Ordinem pia fratrum blandimenta sollicitant, gaudebo de ascensu, sed timebo de lapsu. *Qui Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat.* Scimus ista: sed junge quod sequitur: *Oportet autem hujusmodi irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, pudicum, prudentem, ornatum, hospitalem, docibilem, non vinolentum, non percussorem, sed modestum.* Et cæ-

Dignitas Clericorum

Luc. 21. 2.

1. Cor. 5. 5.

Deut. 17. 12.

1. Tim. 3.

[a] Antiquiores editi *montes habet intus inclusos. Intus est periculum* &c. Alia infra glossemata, quæ olim irrepserant, adnotare non est operæ pretium.

[b] Cisterciensis, aliique mss. non pauci, atque editi *Crux antenna*. Scilicet navis antennam Cruci comparare solebant veteres. Hinc Pseudo Hieronymus sermon. de Nativ. *Antennæ navium, & velarum cornua sub figura nostræ Crucis volitant.* Similia apud Minucium Felicem, Maximum Taurinensem, aliosque passim invenies.

CLASSIS I AN. 374.

cæteris, quæ de eo ſequuntur, explicitis, non minorem [a] in tertio gradu adhibuit diligentiam, dicens: *Diaconos ſimiliter pudicos: non bilingues, non multo vino deditos, non* * *turpilucros: habentes* (1) *miniſterium fidei in conſcientia pura. Et hi autem probentur primum: & ſic miniſtrent, nullum crimen habentes*. Væ illi homini, qui veſtem non habens nuptialem, ingreditur ad cœnam. Nihil ſupereſt, niſi ut ſtatim audiat: *Amice quomodo huc intraſti?* Et illo obmuteſcente dicatur miniſtris: *Tollite illum, ligatis manibus & pedibus, & mittite eum in tenebras exteriores, ubi erit fletus & ſtridor dentium.* Væ illi qui acceptum talentum in ſudario ligans, cæteris lucra facientibus, id tantum quod acceperat, reſervavit. Illico indignantis Domini clamore ferietur: *Serve nequam, quare non dediſti pecuniam meam ad menſam, & ego veniens cum uſuris exegiſſem eam?* Id eſt, depoſuiſſes ad altare, quod ferre non poteras. Dum enim tu ignavus negotiator denarium tenes, alterius locum, qui pecuniam duplicare poterat, occupaſti. Quamobrem ſicuti qui bene miniſtrat, bonum gradum ſibi acquirit: ita qui indigne ad calicem Domini accedit, reus erit Dominici Corporis & Sanguinis.

(* al. *turpis lucri appetitores*. — Matth. 22. 12 13. — Ib. 35. 16. 17. — 1. Cor. 11.)

9. Non omnes Epiſcopi, Epiſcopi ſunt. Attendis Petrum: ſed & Judam conſidera. Stephanum ſuſpicis: ſed & Nicolaum reſpice, quem Dominus in Apocalypſi ſua damnat ſententia: qui tam turpia & nefanda commentus eſt, ut [b] Nicolaitarum hæreſis ex illa radice naſcatur. Probet ſe unuſquiſque, & ſic accedat. NON FACIT Eccleſiaſtica dignitas Chriſtianum. Cornelius Centurio adhuc ethnicus, dono Sancti Spiritus mundatur. Presbyteros Daniel puer judicat: Amos ruborum mora diſtringens, repente Propheta effectus eſt. David paſtor eligitur in Regem. Minimum diſcipulum Jeſus amat plurimum. Inferius frater accumbe, ut minore adveniente, ſurſum jubearis aſcendere. Super quem Dominus requieſcit, niſi ſuper humilem & quietum, & trementem verba ſua? Cui plus creditur, plus ab eo exigitur. *Potentes potenter tormenta patientur.* Nec ſibi quiſquam de corporis (2) tantum mundi caſtitate ſupplaudat, quum omne verbum otioſum, quodquumque loquuti fuerint homines, reddituri ſint pro eo rationem in die judicii: quum etiam convicium in fratrem, homicidii ſit reatus. Non eſt facile ſtare loco Pauli, tenere gradum Petri, jam cum Chriſto regnantium: ne forte veniat angelus, *qui ſcindat velum templi tui, qui candelabrum tuum de loco moveat.* Ædificaturus turrim, futuri operis ſumptus ſupputa. Infatuatum ſal ad nihil eſt utile, niſi ut projiciatur foras, & a porcis conculcetur. Monachus ſi ceciderit, rogabit pro eo Sacerdos. Pro Sacerdotis lapſu quis rogaturus eſt?

(Apo. 21. — Act. 10. — Dan. 13. — 1. Reg. 16. — Matth. 18. & Joan. 19. — Luc. 14. — Iſai. 66. 2. — Sap. 6. 7. — Matth. 12. Ibid. 5. — Apoc. 2. 5. — Luc. 14. 28. — Sacerdotum culpæ graviſſimæ.)

10. Sed quoniam (3) e ſcopuloſis locis enavigavit oratio, & inter cavas ſpumeis fluctibus cautes, fragilis in altum cymba proceſſit, expandenda vela ſunt ventis, & quæſtionum ſcopulis tranſvadatis, lætantium more nautarum, epilogi [c] celeuma cantandum eſt. O deſertum, Chriſti floribus vernans! O ſolitudo, in qua illi naſcuntur lapides, de quibus in Apocalypſi civitas magni regis extruitur! O Eremus familiarius Deo gaudens! Quid agis frater (4) in ſæculo, qui major es mundo? Quamdiu te tectorum umbræ premunt? quamdiu fumoſarum urbium carcer includit? Crede mihi, neſcio quid plus lucis aſpicio. (5) Libet, ſarcina corporis abjecta, ad purum ætheris evolare fulgorem. Paupertatem times? ſed beatos Chriſtus pauperes appellat. Labore terreris? at nemo at-

(Apoc. 21. 18.)

[a] Cum tertium gradum *Diaconum* dicat, vide quam aperte Epiſcoporum præeminentiam hinc, & a Presbyteris fateatur, contra quam ſenſiſſe illum toties blaterant eterodoxi. Diligenter adnotandus eſt etiam ſuperior locus de Presbyterorum dignitate contra hæreticorum calumnias.

(1) Grav. corrigit, *myſterium* ex Grec. ἔχοντας τὸ μυστήριον τῆς πίστεως.

[b] Nonnulli Codices & præcipue Ciſterc. olim Nonantulanus *Neophitarum* legunt pro *Nicolaitarum*, cui voci rectius alii addunt *vel Ophitarum*, idque arbitror e Hieronymi calamo profeciſſe, nam ut alibi fuſius oſtendemus S. Epiphanius, & auctor Indiculi hæreſeon ſub falſo Hieronymi nomine, S. Auguſtinus, aliique, a Nicolaitis Ophitas deducunt. Vid. in Epiſt. ad Sabinian.

(2) Alias notante Grav. *tantummodo caſtitate*.

(3) Ex Ciceron. Tuſculanar. lib. 4. atque alibi.

[c] Nautarum proprie acclamatio eſt, quam maxime inſonant, cum portui proximi ſunt. Dicitur etiam *celeuſma*, exemplaque apud veteres paſſim ſuppetunt. Sidonius l. 6. epiſt. X. *Reſponſantibus alleluja ripis, Ad Chriſtum levat amnicum celeuſma*, Paulinus de reditu Nicætæ, *Navitæ læti ſolitum celeuma Concinent verſis modulis in hymnos*. Noſter Hieron. etiam ad calcantes in torculari transfert in Jerem. cap. 25.

(4) Ex Cyprian. de opere & eleemoſyn. *qui ſæculo & mundo majores jam eſſe cupimus curſum noſtrum nulla ſæculi ac mundi cupiditate tardemus*. Et Epiſt. ad Donatum. *Nihil appetere, jam nihil deſiderare de ſæculo poteſt, qui ſæculo major eſt*. Gravius.

(5) Videtur Gravio ſumtum ex Pythagoræ Aureis carminibus in fine. ἢν δ᾽ ἀπολείψας σῶμα εἰς αἰθέρ᾽ ἐλεύθερον ἔλθῃς &c.

CLASSIS I. AN. 376.

athleta sine sudore coronatur. De cibo cogitas? sed fides famem non timet (1) Super nudam metuis humum exesa jejuniis membra collidere? sed Dominus tecum jacet. Squalidi capitis horret inculta cæsaries? sed caput tuum Christus est. Infinita eremi vastitas te terret? sed tu paradisum mente deambula. Quotiesquumque illuc cogitatione conscenderis, toties in eremo non eris. Scabra sine balneis attrahitur cutis? sed qui in Christo semel lotus est, non illi necesse est iterum lavare. Et ut breviter, ad cuncta audias Apostolum respondentem; *Non sunt*, inquit, *condignæ passiones hujus sæculi ad superventuram gloriam, quæ revelabitur in nobis*. Delicatus es, frater, si & hic vis gaudere cum sæculo, & postea regnare cum Christo.

1. Cor. 11. 3. (1) Joan. 13. Rom. 8. 18.

11. Veniet, veniet illa dies, qua corruptivum hoc & mortale incorruptionem induat & immortalitatem. Tunc beatus servus, quem Dominus invenerit vigilantem. Tunc ad vocem tubæ pavebit terra cum populis, & tu gaudebis. Judicaturo Domino lugubre mundus immugiet: & tribus ad tribum pectora ferient. Potentissimi quondam reges nudo latere palpitabunt. Exhibebitur cum [a] prole sua Venus. Tunc ignitus Jupiter adducetur, & cum suis stultus Plato discipulis. Aristotelis argumenta non proderunt. Tunc tu rusticanus & pauper exultabis, & ridebis, & dices: Ecce crucifixus meus, ecce judex, qui obvolutus pannis in præsepio vagiit. Hic est ille operarii, & [b] quæstuariæ filius: hic qui matris gestatus sinu, hominem Deus fugit in Ægyptum: hic vestitus coccino: hic sentibus coronatus: hic Magus, dæmonium habens, & Samarites. Cerne manus, Judæe, quas fixeras: cerne latus, Romane, quod foderas. Videte corpus, an idem sit, quod dicebatis clam nocte sustulisse discipulos. Dilectio tua me compulit, ut hæc tibi frater dicerem; [c] ut his interesse contingat, cui nunc labor durus est.

Luc. 12. 43. a. Marc. 6. b. Matth. 2. Joan. 8. Jan. 19. Ibidem. Matth. 28.

CLASSIS I. AN. 376.

* EPISTOLA XV.

Ad DAMASUM Papam.

* Alias 57. Scripta circa finem anni 376.

Rogat, ut sibi significet, an tres Hypostases in Deo dicendæ sint, vel tacendæ: & cum quo apud Antiochiam communicare debeat.

1. QUONIAM vetusto Oriens inter se populorum furore collisus, indiscissam Domini tunicam, & desuper textam, minutatim per frusta discerpit: & Christi vineam exterminant vulpes, ut inter lacus contritos, qui aquam non habent, difficile, ubi fons signatus, & hortus ille conclusus sit, possit intelligi: ideo mihi cathedram Petri & fidem Apostolico ore laudatam censui consulendam: inde nunc meæ animæ postulans cibum, unde olim Christi vestimenta suscepi. Neque vero tanta vastitas elementi liquentis, & interjacens longitudo terrarum, me a pretiosæ margaritæ potuit inquisitione prohibere. *Ubiquumque fuerit corpus, illic congregabuntur aquilæ*. Profligato a sobole mala patrimonio, apud vos solos incorrupta patrum servatur [d] hæreditas. Ibi cespite terra fecundo, Dominici seminis puritatem centeno fructu refert. Hic obruta sulcis frumenta in lolium avenasque degenerant. Nunc in Occidente sol justitiæ oritur: in Oriente autem Lucifer ille qui ceciderat, supra sidera posuit thronum suum. Vos estis lux mundi, vos sal terræ, vos aurea vasa & argentea: hic testacea vasa vel lignea virgam ferream & æternum opperiuntur incendium.

Cathedram Petri consulendam. Cantic. 2. Jerem. 2. Cant. 4. 11. Matth. 16. 17. Rom. 1. 18. Matth. 24. 28. Hier. Romæ baptizatus. Luc. 17. 37. d Orientis & Occidentis status quâ diversus. Matth. 5. 14. & 13. 2. Tim. 2. 20.

2. Quamquam igitur tui me terreat magnitudo, invitat tamen humanitas. A Sacerdote [e] victimæ salutem, a Pastore præsidium ovis flagito. Facessat invidia: Romani culminis recedat ambitio,

(1) Quæ hinc sequuntur, ex Cypriani Epist. ad Martyres sumi Gravius animadvertit. *Humi jacent fessa laboribus viscera? sed pœna non est cum Christo jacere. Semitonsi capitis capillus horrescit? sed cum sit caput viri Christus, qualequumque caput illud deceat necesse est, quod ob Domini nomen insigne est. Squallent sine balneis membra situ & sorde deformia? sed spiritualiter intus abluitur quod foris carnaliter sordidatur*.

a Intellige cum filio suo Cupidine; Victorius enim quod numerosam prolem his verbis innui suspicaretur, tantum ex quibusdam MSS. sic immutavit, *Exhibebitur cum prole sua vere tunc ignitus Jupiter: adducetur & cum suis &c.* & *vere ignitum* interpretatur æterno ignis supplicio addictum.

b Cur Latinius malit *Quæstuarii*, maxime renuentibus mss. non video. Expressus locus ex Tertulliano de spectaculis in fine. *Hic est ille (dicam) Fabri, & quæstuariæ filius, Sabbati destructor, Samarites &c.* notante Gravio.

c Meliorem hunc venioremque sensum arbitrati sumus, quem exhibet Cisterciensis liber, & cui etiam vetustissima editio suffragatur: *ut*, tibi videlicet, *cui nunc labor durus est*, *his*, quæ supra dixerat, sub judicii die *interesse contingat*. Martianæus vero, *& ut his interesse contingat, quibus nunc labor durus est, aggredere*. Et reliqui veteres editores, *ut iis tum interesse contingat, pro quibus nunc labor durus est*.

d Quidam MSS. *servatur auctoritas*. Deinde vetustiss. Ambrosian. S. 33. *ubi cespite &c.*

e Iidem *victimam salutarem*: alii editi *victimam salutis*.

CLASSIS I. AN. 376.

a Extra hanc Ecclesiam nulla salus.

tio, cum successore Piscatoris & discipulo [a] crucis loquor. Ego nullum primum, nisi Christum sequens, Beatitudini tuæ, id est, cathedræ Petri, communione consocior. Super illam Petram ædificatam Ecclesiam scio. Quiquumque extra hanc domum agnum comederit, prophanus est. Si quis in Noe Arca non fuerit, peribit regnante diluvio. Et quia pro facinoribus meis ad eam solitudinem * commigravi, quæ Syriam juncto Barbariæ fine [b] determinat; nec possum sanctum Domini tot interjacentibus spatiis a Sanctimonia tua semper expetere: ideo hic collegas tuos [c] Ægyptios Confessores sequor; & sub onerariis navibus parva navicula delitesco. Non novi Vitalem, Meletium respuo, ignoro Paulinum. Quiquumque tecum non colligit, spargit: hoc est, qui Christi non est, Antichristi est.

* Calcidis dictam.

c Episcopi tres Antiochenæ Ecclesiæ, & factionum duces.

Vis illata Hieronymo ut tres in Deo hypostases confiteatur.

3. Nunc igitur proh dolor! post Nicænam fidem, post Alexandrinum juncto pariter Occidente [d] decretum, trium hypostaseon [e] ab Arianorum prole, Campensibus, novellum a me homine Romano nomen exigitur. Qui, quæso, ista Apostoli prodidere? Quis novus magister gentium Paulus hæc docuit? Interrogamus, quid tres hypostases posse arbitrentur intelligi: tres personas subsistentes ajunt. Respondemus nos ita credere: non sufficit sensus, ipsum nomen efflagitant; quia nescio quid veneni in syllabis latet. Clamamus, si quis tres hypostases, ut tria enhypostata, hoc est, tres subsistentes personas non confitetur, anathema sit. Et quia vocabula non * edifcimus, hæretici judicamur. Si quis autem hypostasim, *usian* intelligens, non in tribus personis unam *hypostasim* dicit, alienus a Christo est: & sub hac confessione vobiscum pariter cauterio [f] Unionis inurimur.

* al. edidimus.

4. Decernite, obsecro, si placet, & non timebo tres hypostases dicere. Si jubetis, condatur nova post Nicænam fides, & similibus verbis, cum Arianis confiteamur orthodoxi. Tota sæcularium literarum schola nihil aliud *hypostasim*, nisi [g] *usian* novit. Et quisquam, rogo, ore sacrilego tres *substantias* prædicabit? Una est Dei & sola natura, quæ vere est. Id enim quod subsistit, non habet aliunde, sed suum est. Cætera quæ creata sunt, etiamsi videntur esse, non sunt: quia aliquando non fuerunt; & potest rursum non esse, quod non fuit. Deus solus qui æternus est, hoc est, qui exordium non habet, essentiæ nomen vere tenet. Idcirco & ad Moysen de rubo loquitur: *Ego sum qui sum*: & rursum: *Qui est, me misit*. Erant utique tunc Angeli, cælum, terra, maria: & quomodo commune nomen essentiæ, [h] proprie sibi vindicat Deus? Sed quia illa sola natura est perfecta, & in tribus personis Deitas una * subsistit, quæ est vere,

Tres hypostases dicere cuinam liceat.

Solus Deus est; creaturæ non sunt.

Exod. 3. 14.

h Una natura Deitati in tribus personis.

* al. perfecta.

a MSS. quatuor *discipulo Christi loquor*. Confer quæ sequuntur cum Cypriani libro *de Unitate Ecclesiæ*, unde hæc hausisse Hier. videatur.

b Exempl. Ambrosian. *qua Syria*; tum alibi *disterminat*. Porro *Sanctum Domini* vulgo sacra Eucharistia dicebatur, quam sibi invicem Pastores olim in communis fidei symbolum mittebant.

c Hoc nomine, non ut alii, & præcipue Cl. V. P. Constantius interpretantur, unum Petrum Alexandrinum, eique adhærentes intelligo, sed eos ipsos *Ægyptios Confessores*, quos in Epist. 3. ad Ruffinum laudat, illos scilicet Ægypti Episcopos, qui a Valente Diocæsaream in Palæstina antea relegati, in exsilio perseverabant. Neque enim satis recte Hieronymus illos se diceret sequi, si tum temporis jam suis Ecclesiis fuissent restituti, quemadmodum postea Gratiani Lege jussum est anno 378. Vid. Notas Chronologicas.

d Alexandrinum concilium an. 362. in quo tam unius, quam trium hypostaseon propugnatores interrogati, unum atque idem contra Arium pariter, ac Sabellium sentire deprehensi sunt, atque adeo sarcitum est a Patribus, *iis vocabulis præstantiorem & accuratiorem esse fidem a Patribus Nicææ promulgatam, atque illius verba sufficere debere, iisque utendum*.

e Ambrosiani aliorumque penes alios Editores mss. codicum hanc lectionem prætulimus, cum hactenus obtinuisset *ab Arianorum Præsule, & Campensibus*, quasi diversæ factionis essent ab Arianorum Præsule Campenses ejusdem asseclæ. Contra Arianorum proles Campenses dicuntur, sive Meletiani, quod eorum pater Meletius *ab Accacio, & Georgio Arianis Sebastia Antiochiam translatus* fuerit, ut ipse Hieronymus in Chronico tradit. Ideo vero *Campenses* audiunt, quod conventus in campis agere cogerentur, aut in Ecclesia quæ *Palæa* dicebatur extra civitatem. Eo sensu Donatistas in Dialogo contra Luciferianos *Campates* Hieronymus vocat. Præferenda autem est Ambrosiani codicis lectio, *Arianorum prole Campensibus*, de qua in Notis Chronologicis. *Campenses* adeo alios ab illis, quos in Dialogo contra Luciferian. S. Pater memorat, hos esse intelligimus.

f Scilicet, quod unam ac singularem personam dicerentur profiteri. Sic in sequenti ad Marcum epistola *Sabelliana*, inquit, *impietatis arguor*. Nempe cum Sabellius unum dumtaxat πρόσωπον ὑποστατὸν profiteretur, ejus hæresis, ut optime doctis viris notatum est apud S. Hilarium lib. de Synodis num. 26. simpliciter *Hæresis Unionis* dicebatur. Et *contra Unionitas*, id est, *Sabellianos hæreticos* proprium poema scripsit Prudentius in Apotheosi.

g Iis sane, & retro temporibus hypostasis vocabulum οὐσίαν apud Græcos, & apud Latinos *substantiam* significabat, unde haud raro occurrit οὐσίαν, & ὑπόστασιν pro una eademque re sumi apud veteres. Verum cum Græci trium hypostaseon assertores ingenue aperuissent, quid sibi vellent eo vocabulo, quod pro subsistentia accipi commode poterat, Latini *personæ* nomen substituerunt. Videndi in hanc rem præcipue S. Gregorius Nazianzenus Orat. 32. & Basilius epist. 349. ad Terentium. Paulo post quidam mss. *sed suum est, quod est*.

h Verior facile videatur Ambrosiani exemplaris lectio *proprium sibi vendicat Deus? Sed quia illa sola est, & infecta natura, & in tribus personis subsistit, quæ vere una natura est*. Suum tamen etiam impressa locum tueri potest; atque adeo non immutamus.

CLASSIS I. AN. 376.

re, & una natura eſt: quiſquis tria eſ- A ſe, hoc eſt, tres eſſe hypoſtaſes [a], id eſt uſias, dicit, ſub nomine pietatis, tres naturas conatur aſſerere. Et ſi ita eſt, cur ab * Ario parietibus ſeparamur, perfidia copulati? Jungatur cum Beatitudine tua [b] Urſinus; cum Ambroſio ſocietur Auxentius. Abſit hoc a Romana fide: ſacrilegium tantum religioſa populorum corda non hauriant. Sufficiat nobis dicere unam ſubſtantiam, tres perſonas ſubſiſtentes, perfectas, æquales, B coæternas. Taceantur tres hypoſtaſes, ſi placet, & una teneatur. Non bonæ ſuſpicionis eſt, cum in eodem ſenſu verba diſſentiunt. Sufficiat nobis memorata credulitas. Aut ſi rectum putatis tres hypoſtaſes cum ſuis interpretationibus debere nos dicere, non negamus. Sed mihi credite, venenum ſub melle latet; transfiguravit ſe angelus Satanæ in angelum lucis. Bene interpretantur hypoſtaſim, & cum id quod ipſi exponunt, habere me dicam, hæreticus judicor. Quid C tam anxie unum verbum tenent? quid ſub ambiguo ſermone latitant? Si ſic credunt, [c] ut interpretantur, non damno quod retinent. Si ſic credo, ut ipſi ſentire ſe ſimulant, permittant & mihi meis verbis ſuum ſenſum loqui.

* al. *Arianis*

Vera fides Trinitatis.

2. Cor. 11, 14.

5. Quamobrem obteſtor Beatitudinem tuam per crucifixam [d] mundi ſalutem, per homouſian Trinitatem, ut mihi epiſtolis tuis, ſive tacendarum, ſive dicen- D darum hypoſtaſeon detur auctoritas. Et ne forte obſcuritas loci, in quo dego, fallat bajulos literarum, ad Evagrium Presbyterum, quem optime noſti, dignare ſcripta transmittere. Simul etiam, cui apud Antiochiam debeam communicare ſignifices: quia Campenſes cum [e] Tharſenſibus hæreticis copulati, nihil aliud ambiunt, quam ut auctoritate comunionis veſtræ fulti, tres hy- E poſtaſes cum antiquo ſenſu prædicent.

Campenſes & Tharſenſes.

* EPISTOLA XVI.

Ad DAMASUM Papam.

CLASSIS I. AN. 377. * *Alias 58. Scripta poſt aliquot menſes a ſuperiore.*

Apud quem ex tribus, qui Antiochenam Eccleſiam ſcindunt, debeat communicare, ut ſibi ſignificet, iterum obteſtatur.

1 IMPORTUNA in Evangelio mulier tandem meruit audiri: & clau- *Matt. 15. 28.* ſo cum ſervis oſtio, media licet nocte, ab amico panes amicus accepit. Deus *Luc. 11. 8.* ipſe, qui nullis contra ſe viribus ſuperari poteſt, publicani precibus vincitur. Ninive civitas, quæ peccato periit, fletibus ſtetit. Quorſum iſta tam longo *Jona 3. 10.* repetita principio? Videlicet, ut parvum magnus aſpicias; ut dives Paſtor morbidam non contemnas ovem. Chriſtus in paradiſum de cruce latronem in- *Luc. 11. 42.* tulit: & ne quis aliquando ſeram converſionem putaret, fecit [f] homicidii pœ- *Luc. 15. 20.* na martyrium. Chriſtus, inquam, prodigum filium revertentem lætus amplectitur, & nonaginta novem (1) pecudi- *Luc. 15. 5.* bus derelictis, una ovicula, que remanſerat, humeris boni Paſtoris advehitur. Paulus ex perſecutore fit prædicator; *Act. 9.* oculis carnalibus excœcatur, ut mente plus videat: & qui vinctos Chriſti famulos ducebat ad concilium Judæorum, ipſe poſtea etiam de Chriſti vinculis gloriatur.

2. Ego igitur, * ut ante jam ſcripſi, Chriſti veſtem in Romana urbe ſuſcipiens, nunc barbaro Syriæ limite teneor. Et ne putes alterius hanc de me fuiſſe ſententiam, quid mererer, ipſe conſtitui. Verum, ut ait * Gentilis Poeta: *Cœlum non animum mutat, qui trans mare currit*, ita me inceſſabilis inimicus poſt tergum ſequutus eſt, ut majora in ſolitudine bella nunc patiar. Hinc enim [g] præſidiis fulta mundi Ariana

* ſuperiore epiſtola n. 1. Hieronymus Romæ baptizatus.

* *Horatius lib. 1. Epiſt. 11.*

[a] In eodem Ambroſiano voces *ideſt uſias* deſiderantur. Mox eodem ſenſu, ſed brevius: *Et ſi ita eſt, qui ab Arii partibus ſeparamur perfidia? Jungatur &c.*

[b] Hunc *Urſicinum* recentiores vocant, fuitque, ut notum eſt, Damaſo in Pontificatu competitor, & Arianæ hæreſeos ſuſpectus. Auxentius vero Arianorum acerrimus, adverſus quem S. Ambroſii ſermo extat *de non tradendis Baſilicis.*

[c] Ambroſian. *ſi ſic credunt, interpretentur.*

[d] Reponimus quod vetuſtiora exemplaria magno numero, & concinnius habent, antea enim vulgati, *per crucifixum mundi ſalutem, & homouſion Trinitatem.*

[e] Qui *Campenſes* intelligendi ſint, ſupra diximus; Tharſenſes vero hæretici erant Tharſenſis Epiſcopi aſſeclæ, ſive quidam Semiariani, aut Macedoniani, qui cum Silvanum Tharſi ad Liberium miſiſſent an. 366. in communionem recepti ſunt, & paulo poſt etiam in Tyanenſi Concilio, cum ab hæreſi recedere ſimulaſſent. Alii aſſeclas Diodori, quem Meletius ab exſilio redux Tharſenſium Epiſcopum conſtituit, intelligunt; ſed male Hieronymi mentem aſſequuntur & temporum rationes ineunt.

[f] In aliquot Mſſ. *homicidii pœnam eſſe martyrium*, lectione haud omnino incongrua invenitur. Victorius vero *pœnam* maluit pro *pœna*.

(1) Gravius e vetuſto codice *& nonaginta novem ſanis pecudibus &c.*

[g] Nimirum Meletius, qui Gratiani lege, & Saporis magiſtri militum judicio controverſas Arianorum Eccleſias obtinuit, ejuſque fultus præſidio trium hypoſtaſium profeſſionem a Hieronymo importune exigebat.

CLASSIS I. AN. 379.

Scissa Ecclesia Antiochena in tres partes.

na rabies fremit. Hinc in tres partes A scissa Ecclesia ad se rapere me festinat. [a] Monachorum circa manentium antiqua in me surgit auctoritas. Ego interim clamito, si quis cathedræ Petri jungitur, meus est. [b] Meletius, Vitalis, atque Paulinus tibi hærere se dicunt, possem credere si hoc unus assereret. Nunc aut duo mentiuntur, aut omnes. Idcirco obtestor Beatitudinem tuam, per crucem Domini, per [c] necessarium fidei nostræ decus, passionem Christi, B ut qui Apostolos honore sequeris, sequaris & merito: ita in solio cum duodecim judicaturus sedeas: ita te alius senem cum Petro [d] cingat: ita municipatum cæli cum Paulo consequaris, ut mihi literis tuis, [e] apud quem in Syria debeam communicare, significes. Noli despicere animam, pro qua Christus mortuus est.

* EPISTOLA XVII. C

* Alias 77. Scripta sub initium anni 379.

Ad [f] MARCUM Presbyterum.

Marco fidei suæ de Trinitate professionem cum Romana, & Alexandrina Ecclesiis congruentem exponit, doletque plurimum, quod Arianorum factione amici sui discedere ex Eremo compulsi sint, ipseque ad relinquenda ea loca quotidie expetatur.

1. DECREVERAM quidem utendum D mihi Psalmistæ voce dicentis: *Quum consisteret adversum me peccator, obmutui, & humiliatus sum, & silui a bonis.* (Ps. 38.) Et iterum: *Ego vero tanquam surdus non audiebam, & tanquam mutus non aperiens os suum, & factus sum ut homo non audiens.* (Ps. 37.) Sed quia caritas omnia superat, & propositum vincit affectus: (1. Cor. 13.) non tam injuriam facientibus reddo vicem, quam tibi respondeo postulanti. Apud Christianos enim, non qui patitur, ut ait [g] quidam, sed qui facit contumeliam, E miser est.

2. Et primo quidem antequam de fide mea, quam optime nosti, tecum loquar, adversus barbariem istius loci, versu cogor clamare vulgato:

Quod genus hoc hominum? quæve hunc tam barbara morem
Permittit patria? hospitio prohibemur arenæ.
Bella cient; primaque vetant consistere terra &c.

(CLASSIS I. AN. 380. — Æneid. lib. 1.)

(Queritur suam offer. di fidem quæ eadem esset c... illa D... & Petri Alex.)

Quæ idcirco de Gentili Poeta sumsimus, ut qui Christi pacem non servat, pacem saltem discat ab Ethnico. Hæreticus vocor, homousian prædicans Trinitatem. Sabellianæ impietatis arguor, tres subsistentes, veras, integras, perfectasque personas, indefessa voce pronuncians. Si ab Arianis, merito: si ab Orthodoxis, qui hujusmodi arguunt fidem, Orthodoxi esse desierunt, aut si eis placet, hæreticum me cum Occidente, hæreticum cum Ægypto, hoc est, cum Damaso, Petroque condemnent. Quid unum hominem exceptis sociis, criminantur? Si rivus tenuiter fluit, non est alvei culpa, sed fontis. Pudet dicere: de cavernis cellularum damnamus orbem. In sacco & cinere volutati, de Episcopis sententiam ferimus. Quid facit sub tunica pœnitentis, regius animus? Catenæ, sordes, & comæ non sunt diadematis signa, sed fletus. Permittant me, quæso, nihil loqui. Cur eum lacerant, qui non meretur invidiam? Hæreticus sum, quid ad te? quiesce, jam dictum est. Plane times, ne eloquentissimus homo in Syro sermone, vel Græco Ecclesias circumeam, populos seducam, schisma conficiam. Nihil alicui præripui, nihil otiosus accipio. Manu quotidie & proprio sudore quærimus cibum, scientes ab Apostolo scriptum esse: *Qui autem non operatur, nec manducet.* (2. Thess.)

3. Hæc, venerabilis & sancte Pater, cum quali gemitu, cum quali dolore conscripserim, testis est Jesus. *Tacui,* (Ps. 49. Isai. 42. juxta LXX.)

nun-

[a] Vetustior editio, ac Mss. nonnulli *circa commanentium*. Porro Monachos illos in sequenti ad Marcum epistola num. 2. pluribus insectatur.

[b] Meletius quidem sensu cum Damaso concordabat, sed non quibus se exprimebat, verbis. Paulinus vero nec sensu, nec verbis ab eo dissidebat.

[c] Vetustiores editi *per necessitatem decoris fidei nostræ*, tum cum aliquot mss. *& passionem, ut qui* (alii *ita qui*) *Apostolos* &c. mox *judicaturis*.

[d] Haud dubium, quin verba adludat, quibus Petro martyrium Christus prædixit, *cum autem senueris, alius cinget te, & ducet quo non vis*, quare non probatur nobis quorumdam mss. lectio *jungat* pro *cingat*.

[e] Duo probæ notæ mss. *cui apud Syriam debeam* &c.

[f] Veteres editi hunc Marcum *Presbyterum Celedensem* faciunt. Mss. autem plerumque *Presbyterum*, aut *Episcopum Calcidæ*. Est porro verosimillimum legi debere *Teledensem*, ut codd. alii habent; quippe Teledan in Calcidæ regione grande oppidum erat, a quo non longe Monasterium S. Eusebii fuisse ex Theodoreto in Vit. Patrum cap. 4. discimus; adeoque potuit ejus loci Presbyter Calcidensium fidem agnoscere.

[g] S. Cyprianus epistol. LV. quæ est ad Cornelium, *Neque enim qui patitur, sed qui facit convicium, miser est*. Sed & Cicero lib. 5. quæst. Tusculanar. *Accipere quam facere præstat injuriam*.

CLASSIS I. AN. 380.

nunquid semper tacebo, dicit Dominus? Non mihi conceditur unus angulus eremi. Quotidie expoſcor fidem, quaſi ſine fide renatus ſim. Confiteor, ut volunt, non placet. Subſcribo, non credunt. Unum tantum placet, ut hinc recedam. Jam jam cedo: abruperunt a me partem animæ meæ, cariſſimos fratres: ecce diſcedere cupiunt, imo diſcedunt, melius eſſe dicentes, inter feras habitare, quam cum talibus Chriſtianis: & ego ipſe, niſi me & corporis imbecillitas, & hyemis retineret aſperitas, jam modo fugerem. Verumtamen dum vernum tempus adveniat, obſecro ut paucis mihi menſibus eremi concedatur hoſpitium: aut ſi & hoc tardum videtur, abſcedo. *Domini eſt terra, & plenitudo ejus.* (*Pſ. 23.*) Aſcendant ſoli cælum, propter illos tantum Chriſtus mortuus ſit, habeant, poſſideant, glorientur. *Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce Domini noſtri Jeſu Chriſti, per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.* (*Gal. 6.*)

4. De fide autem * quod dignatus es ſcribere [a] ſancto Cyrillo dedi conſcriptam fidem. Qui ſic non credit, alienus a Chriſto eſt. Cæterum ego fidei meæ teſtes habeo aures tuas, & beati fratris Zenobii, quem tecum omnes, qui hic ſumus, plurimum ſalutamus.

* al. *quam* Cyrillus & Zenobius.

* EPISTOLA XVIII. [b]

Ad DAMASUM Papam.

De Seraphim & calculo.

* *Alias in duas diviſa ſub numeris 142. & 143. ſcripta circ. med. an. 381.*

Exponit Viſionem ſexti Capituli Iſaiæ Prophetæ; & poſt nonnulla de hiſtoria & morte Regis Oziæ, de Seraphim ac Triſagio erudite ſuo more pertractat.

1 *ET factum eſt in anno, quo mortuus eſt rex Ozias: vidi Dominum ſedentem ſuper thronum excelſum & elevatum*, &c. (*Iſai. 6. 1.*) Antequam de Viſione dicamus, pertractandum videtur quis ſit Ozias, quot annis regnaverit, qui ei in cæteris gentibus ſint coævi. Et de perſona quidem, ſicut in Regnorum, & Præteritorum libris legimus, fuit vir juſtus, & fecit rectum in conſpectu Domini, ædificans Templum, aquæductum fabricans, offerens vaſa & pro hoc, merito adverſarios ſuperans: quodque maximum pietatis indicium eſt, habens multos in ſuo imperio Prophetas. (*4. Reg. 15. & 2. Paral. 26. 18.*) Hic, quamdiu vixit Zacharias ſacerdos, cognomento Intelligens, placuit Deo, & cum omni veneratione delubrum ejus ingreſſus eſt. Poſtquam vero Zacharias obiit, volens per ſe offerre donaria, ſacerdotalem ordinem non tam pie, quam audacter invaſit: & reclamantibus Levitis & Sacerdotibus cæteris: *Nonne tu es rex Ozias, & non ſacerdos?* audire noluit, ſtatimque lepra [c] perfuſus in fronte eſt, juxta Prophetæ vocem, dicentis: *Imple, Domine, facies eorum ignominia.* (*Pſ. 82. 17.*) Quam corporis partem ſacerdos auri lamina protegebat, quam in Ezechiel Dominus jubet THAU literæ impreſſione ſignari, (*Ezech. 9.*) de qua David exultat, dicens: *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, Domine*: (*Pſal. 4. 7.*) in qua allophylus procax [d] fundæ lapide ictus interiit. (*2. Reg. 17.*) Regnavit autem Ozias annis quinquaginta duobus, quo tempore apud Latinos Amulius, apud Athenienſes Agameſtor undecimus imperabat. Poſt cujus mortem Iſaias Propheta hanc Viſionem, quam explanare nunc nitimur, vidit, id eſt, eo anno quo Romulus Romani imperii conditor natus eſt: ſicut manifeſtum eſſe poterit his, qui voluerint legere Temporum librum, quem nos in Latinam linguam, ex Græco ſermone tranſtulimus [e]. (*Chronicon Euſebii Latine reddidit.*) *Et factum eſt in anno, quo mortuus eſt Ozias rex: vidi Dominum ſedentem ſuper thronum excelſum & elevatum.* (*Iſai. 6.*) Præmiſſa hiſtoria, ſpiritalis ſequitur intellectus, cujus cauſſa hiſtoria ipſa

a Haud expeditum eſt divinare ex Hieronymi verbis, quis iſte Cyrillus fuerit. Innui autumant quidam celebrem illum Jeroſolymitanum, qui ab Epiſcopali ſede pulſus, tum temporis per Syriæ deſerta vagaretur; quæ conjectura nimium infirmis nititur argumentis, præcipue cum conſtet, ejus nomini fere infenſum fuiſſe Hieronymum. Ut ut ſit, locus iſte anſam impoſtori præbuit, ut opuſculum quoddam, quod inſcripſit, *Explanatio fidei ad Cyrillum*, ſub S. Doctoris nomine mentiretur, quod in poſtremo operum tomo exhibebimus.

b Vatican. 215. olim Reginæ, *Incipit brevis ſubitusque Tractatus B. Hieronymi de Seraphim, quæ in Viſione Eſaiæ leguntur, quem in Conſtantinopoli adhuc diſcipulus eloquentiſſimi viri Gregorii Nazanzeni experimento ſui ſenſus, & amicorum rogatu edidit, cui titulum impoſuit de Seraphim.* Porro hunc *libellum, ut experimentum caperet ingenioli ſui, & amicis jubentibus obediret, ſubito* dictaſſe, ipſe teſtatur Hier. in cap. Iſaiæ 6. init. Cum vero nullo in loco Tractatus iſte Epiſtolæ ingenium, & guſtum referat, falſo ad Damaſum inſcribi contendit Sixtus Senenſis. Nobis quod uſque hodie in editis libris Epiſtolæ nomen obtinuerit ad Damaſum, id, ſeu veterum librariorum arbitrio factum ſit, ſeu quod explanationem ipſam Damaſo legendam Hieronymus dederit, cum Romæ fuit, ejuſque nomini poſtea inſcripſerit, immutare non licuit, maxime cum in Operum ſuorum Catalogo alteri epiſt. de Oſanna, quæ ad Damaſum eſt, ab ipſo Hier. copuletur.

c Sæpius mſſ. *percuſſus*.

d Vitioſe antea legebatur *fundæ lapidis ictu*, quod emendavimus e mſſ.

e Expunximus verbum *Sequitur*, quod huic verſiculo non recte præponunt editi libri.

ipsa [a] replicata est. Vivente leproso rege, [b] & quantum in se est, sacerdotium dissipante, Isaias Visionem videre non potuit. Quamdiu ille regnum tenuit in Judæa, [Isa. 6.] Propheta oculos non levavit ad cælum: non ei sunt reserata cælestia, non apparuit Dominus Sabaoth, nec in mysterio fidei, ter Sancti nomen auditum est. Quando vero ille mortuus est, universa quæ subsequens sermo monstrabit, aperto sese lumine prodiderunt. [Exod. 2.] Tale quiddam & in Exodo scriptum est, dum Pharao vixit, populus Israel ex luti & lateris palearumque opere pressus, non suspiravit ad Dominum: dum ille regnavit, nemo quæsivit Deum patrum, Abraham, Isaac & Jacob. Quando vero ille mortuus est, suspiraverunt filii Israel, ut Scriptura dicit: *Et ascendit clamor* [Exod. 2. 23.] *eorum ad Dominum*: quum utique juxta historiam, tunc magis gaudere debuerint, & ante suspirare dum viveret. [c] Ezechiel quoque prophetante, [Ezec. 11. 13.] Phaltias filius Banaiæ occubuit, & post pessimi ducis interitum, *Cecidi*, inquit, *super faciem meam, & clamavi voce magna, & dixi: Heu mihi, heu mihi, Adonai Domine*, * *in consummatione tu facis reliquias Israel*. [* al. consummationem.] Si ergo intelligas in Ozia, & Pharaone, & Phaltia, & cæteris istiusmodi contrarias fortitudines, videbis quomodo illis viventibus nullus nostrum videat, ac suspiret, & in pœnitentiam corruat. Non regnet, ait Apostolus, peccatum in mortali vestro corpore. [Rom. 6.] Regnante peccato, Ægyptiis exstruimus civitates; in cinere versamur & sordibus; pro frumento paleas, pro solida petra, luti opera sectamur.

3. Sequitur: *Vidi Dominum sedentem super thronum excelsum & elevatum*. [Dan. 7.] Vidit & Daniel sedentem Dominum, sed non super thronum excelsum & elevatum. [Joel. 3. 12.] Pollicetur & alibi vox divina, dicens: *Veniam, & sedebo, & judicabo populum in valle Josaphat*, quod interpretatur, *Domini judicium*. Qui peccator est, & mei similis, videt Dominum sedentem in valle Josaphat: non in colle, non in monte; sed in valle, & in valle judicii. Qui vero justus, & Isaiæ similis est, videt illum sedentem super thronum excelsum & elevatum. Ut autem & aliud inferam, quando eum mente pertracto regnare in Thronis, Dominationibus, Angelis, cæterisque Virtutibus, video excelsum thronum ejus. Quando autem considero quomodo genus dispenset humanum, & pro nostra salute sæpe descendere dicatur ad terras, video humilem & proximum terræ thronum ejus.

4. Sequitur: *Vidi Dominum sedentem super thronum excelsum & elevatum; & plena erat domus majestate ejus, & Seraphim stabant in circuitu ejus*. [juxta LXX.] Quidam ante me tam Græci [f] quam Latini hunc locum exponentes, [d] Dominum super thronum sedentem, Deum Patrem; & duo Seraphim, quæ ex utraque parte stantia prædicantur, Dominum nostrum Jesum Christum, & Spiritum Sanctum interpretati sunt. Quorum ego auctoritati, quamvis sint eruditissimi, non assentior. MULTO SIQUIDEM MELIUS EST vera rustice, quam falsa diserte proferre: maxime quum Joannes Evangelista in hac eadem Visione, non Deum Patrem, sed Christum scribat esse conspectum. Nam quum de incredulitate diceret Judæorum, statim caussas incredulitatis exposuit, dicens: *Et ideo non poterant credere in eum, quia dixit Isaias: Aure audietis, & non intelligetis: & cernentes aspicietis, & non videbitis. Hæc autem dixit, quando vidit gloriam Unigeniti, & testificatus est de eo*. [Is. 6. 9. 10. Joan. 12. 40. 41.] In præsenti ergo volumine Isaiæ ab eo qui sedet in throno jubetur, ut dicat: *Aure audietis, & non intelligetis*. Qui autem hæc jubet, ut Evangelista intelligit, Christus est: unde nunc colligitur, non posse Seraphim Christum intelligi, quum Christus sit ipse qui sedeat. Et licet in Actis Apostolorum adversus Judæos inter se dissidentes, Paulus dicat: [Act. 28. 25. & seqq.] *Bene Spiritus Sanctus loquutus est per Isaiam Prophetam ad patres nostros, dicens: Vade ad populum istum, & dic: Aure audietis, & non intelligetis: & videntes videbitis, & non perspicietis. Incrassatum est enim cor populi hujus, & auribus suis graviter audierunt, & oculos suos clauserunt: ne quando videant oculis, & auribus audiant, & corde intelligant, & convertantur* [e] *ad me, & sanem illos*, mihi tamen personæ diversitas non facit quæstionem, quum sciam & Christum & Spi-

[a] In Cisterc. ms. *replicanda est*, invenimus, quæ lectio incongrua ipsa quoque non est.

[b] Addit vetusta editio, *quantum datur intelligi*, & paulo infra *ter Sanctum* pro *Sancti* cum quibusdam mss. legit.

[c] Inconcinne Martianæus repetit hoc loco Pharaonis nomen, quod nec editi, alii nec mss. habent.

[d] Ex his erat Origenes, ut ipse Hieron. in Epist. ad Pamm. & Ocean. *In lectione* inquit, *Isaia, in qua duo Seraphim clamantia describuntur, illo interpretante Filium & Spiritum Sanctum, nonne ego detestandam expositionem in duo Testamenta mutavi? Habetur liber in manibus ante viginti annos editus &c.*

[e] Quidam mss. *& convertant se, & sanem*. Græcus utroque in loco καὶ ἐπιστρέψωσι καὶ ἰάσωμαι.

Spiritum Sanctum unius esse substantiæ; nec alia Spiritus verba esse, quam Filii, nec aliud Filium jussisse, quam Spiritum.

5. Sequitur: *Et plena erat domus majestate ejus*. Domus Dei quæ sursum est, gloria plena conspicitur: hæc vero quæ deorsum est, nescio an plena sit gloria nisi forte secundum sensum Psalmistæ dicentis: *Domini est terra, & plenitudo ejus*. Nos quoque dicamus eos esse in terra plenos gloria, qui possint dicere: *Nos omnes ex plenitudine ejus accepimus*. Istam domum sapientes mulieres ædificant, & insipientes dissipant manibus. De ista & Isaias loquitur: *Et erit in novissimis diebus* [a] *præparatus mons domus Domini in summis montibus, & elevabitur super colles*. Hæc est domus, de qua & alibi supradictus Paulus sacra voce testatur: *Et Moyses quidem fidelis in tota domo ejus, quasi famulus in testimonium eorum, quæ dicenda erant. Christus autem ut Filius super domum ejus, cujus domus sumus nos: si tamen principium substantiæ ejus usque ad finem firmum teneamus*. De hac & ad Timotheum loquitur: *Hæc autem scribo, ut scias quemadmodum oporteat te conversari in domo Dei, quæ est Ecclesia*.

Ps. 23. 1. — Joan. 1. 16. — Prov. 14. 1. — Isai. 2. 2. — a — Hebr. 3. 5. 6. — 1. Tim. 3. 14. 15.

6. Sequitur: *Et Seraphim stabant in circuitu ejus; sex alæ uni, & sex alæ alteri; & duabus quidem velabant faciem, & duabus velabant pedes, & duabus volabant, & clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth, plena est universa terra gloria ejus*. Volumus scire quæ sint Seraphim stantia in circuitu Dei, quæ sex alæ unius, & simul junctæ duodecim; quomodo duabus velent faciem, & duabus pedes, & duabus volent, quum superius in circuitu Dei stare dicantur: aut quomodo stent in circuitu, quum duo sint, & alibi volent: quid sit illud quod alter ad alterum clamitent, & ter Sancti nomen ingeminent: quomodo superius domus plena gloria, & nunc terra esse dicatur. Quæ quum non minimum pulverem moveant, & prima statim fronte difficultatem interpretationis objiciant, in commune Dominum deprecemur, ut

Orandum in interpretationes Scripturarum.

A mihi quoque de altari carbo mittatur, ut omni peccatorum sorde detersa, primum possim Dei sacramenta conspicere, dehinc enarrare quæ videro. *Seraphim* sicut in interpretatione Nominum Hebræorum invenimus, *ardor*, aut *incendium*, aut *principium oris eorum*, interpretantur. Quærimus quid sit hoc incendium? Salvator ait: *Ignem veni mittere in terram, & * quam volo, ut ardeat*. [b] Duo discipuli, quibus in itinere Dominus Scripturas aperuerat, a Moyse & omnibus Prophetis incipiens, postquam B reserati sunt oculi eorum, cognoscentes eum, dixerunt ad alterutrum: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis Scripturas?* Et in Deuteronomio Deus ipse ignis scribitur esse consumens; & in Ezechiele quoque, a renibus usque ad pedes videtur esse igneus; Et *eloquia Domini eloquia casta, argentum igne examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum*. C Et multa alia quæ si de omnibus Scripturis voluero replicare, perlongum est. Ergo quærimus ubi sit hoc incendium salutare? Nulli dubium quin in sacris voluminibus, ex quorum lectione universa hominum vitia purgantur. De eo vero quod sequitur, *principium oris eorum*, quomodo possit ad Scripturas referri, vereor ne si dicere cœperimus, non tam interpretari, quam vim Scripturis inferre videamur. Initium oris & communis eloquii, & hoc omne * D quod loquimur, Hebræam linguam, qua vetus Testamentum scriptum est, universa antiquitas tradidit. Postquam vero in fabricatione turris per offensam Dei linguarum diversitas attributa est, tunc sermonis varietas in omnes dispersa est nationes. Igitur & incendium & initium oris, in duobus animadvertitur Testamentis: quæ circa Deum stare, non mirum est, quum per ea Dominus ipse discatur. *Sex alæ uni, & sex alæ alteri*. Victorinus noster duodecim Apostolos interpretatus est. E Nos possumus & duodecim lapides altaris, quos ferrum non tetigit, & duodecim gemmas, ex quibus sacerdotis [c] insigne constructum

est,

Luc. 12. 49. — * al. quem. — b — Luc. 24. 32. — Deut. 4. — Ezech. 8. — Psal. 11. — * al. omne verbum. — Lingua Hebræa prima & communis. — Victorinus Latinus Auctor. — Exod. 28. — c

[a] Membranæ Regiæ *manifestus mons Domini, & Domus Dei in summis montibus* &c. Septuaginta ad unguem, ἐμφανὲς τὸ ὄρος κυρίου καὶ ὁ οἶκος τοῦ θεοῦ &c. neque enim juxta Hebraicam veritatem Scripturas tunc Hieronymus recitabat.

[b] Sic mss. magno numero, antea tamen erat, *duobus Discipulis*. Mox iidem, *Nonne cor nostrum erat nobis ardens in via, cum aperiret, &c.*

[c] Hactenus Editi omnes *insigne diadema constructum est*. Scilicet cum vocem *insigne* non satis assequeretur non nemo veterum amanuensium, *diadema* addit ad libri oram. Et falso id quidem, sed vox postea in textum illata, hucusque editores fefellit, ut non animadverterent ex duodecim gemmis non diadema, seu Cydarim construi, sed *insigne* Sacerdotis magni, seu vestem, quæ *Rationale* dicebatur. Nos Regii exemplaris auctoritate locum emaculavimus.

CLASSIS I. AN. 381.

Ezech. 28. Apoc. 21.

est, accipere; quos & Ezechiel memorat, & Apocalypsis non tacet, quorum quid verum sit, Deus viderit: quid verisimile, in sequentibus exponemus.

7. Sequitur: *Et duabus quidem velabant faciem, & duabus velabant pedes, & duabus volabant.* Velabant faciem non suam, sed Dei. Quis enim ejus scire potest principium, quid antequam istum conderet mundum, [a] in rerum fuerit æternitate: quando Thronos, Dominationes, Potestates, Angelos, totumque ministerium cæleste condiderit? Sequitur: *Et duabus velabant pedes*, non suos, sed Dei. Extrema quippe ejus scire quis potest? quid post consummationem sæculi sit futurum, quid postquam genus hominum fuerit judicatum, quæ sequatur vita? an rursum alia sit futura terra, & post transitionem, alia rursum elementa, vel alius mundus solque condendus sit? *Priora annunciate mihi, & novissima quæ futura sunt, & dicam, quia dii estis*, ait Isaias, significans neminem posse, quid ante mundum fuerit, & quid post mundum futurum sit, enarrare. (Isa. 41. 23.) *Et duabus volabant.* Media tantum cognoscimus, quæ ex Scripturarum nobis lectione panduntur, quando mundus factus sit, quando plasmatus homo, quando diluvium, quando lex data sit: ut ex uno homine universa terrarum spatia completa sint: & in extremo tempore Dei Filius pro nostra salute sumserit carnem. Cætera vero quæ diximus, ista duo Seraphim, in facie pedibusque texerunt. *Et clamabant alter ad alterum.* Pulchre positum est, *alter ad alterum*: quidquid enim in veteri legimus Testamento, hoc idem in Evangelio reperimus: & quod in Evangelio fuerit lectitatum, hoc ex veteris Testamenti auctoritate deducitur: nihil in eis dissonum nihil diversum est. (Nihil dissonum in veteri & novo Testamento.) *Et dicebant, Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus sabaoth.* In ambobus Testamentis Trinitas prædicatur. Quod autem sabaoth & Salvator noster esse dicatur, accipe exemplum in vicesimo tertio Psalmo. Virtutes quæ Domino ministrabant, ad cælestes alias Fortitudines proclamabant, ut pandant januam Domino reverenti: *Tollite portas principes vestras*, [b] sive ut Aquila interpretatur, *attollite portæ capita vestra, & introibit rex gloriæ.* Rursum illæ quem indutum carne conspiciunt, novo mysterio stupefactæ interrogant: *Quis est iste rex gloriæ?* (Ps. 23. 9.) accipiuntque responsum: *Dominus virtutum ipse est rex gloriæ*: quod in Hebræo scribitur, *Dominus sabaoth*. (צבאות) Sciendumque quia ubiquumque Septuaginta Interpretes Dominum virtutum, & Dominum Omnipotentem expresserint, in Hebræo sit positum, *Dominus sabaoth*, quod interpretatur Aquila, *Dominus militiarum*. Dominus quoque ipse hic quattuor literarum est, quod proprie in Deo ponitur [c] JOD HE, JOD HE, id est, duobus *ja*, quæ duplicata ineffabile illud & gloriosum Dei nomen efficiunt. (יהוה) *Plena est universa terra gloria ejus.* Hoc * adhuc Seraphim dicitur de adventu Domini Salvatoris, quomodo in omnem terram prædicatio illius porrigatur, & Apostolorum sonus mundi limites penetret. (* al. autem) (Ps. 18.)

8. Sequitur: *Et elevatum est superliminare a voce qua clamabant.* Legimus in veteri Testamento, quod semper Dominus Moysi & Aaron ad ostium Tabernaculi sit loquutus, quasi ante Evangelium necdum eos in Sancta sanctorum introduxerit: (Levit. 1. & 4. Num. 1.) sicut Dei Ecclesia postea introducta est, dicens: *Introduxit me rex in cubiculum suum.* (Cant. 1. 3.) Quando ergo Dominus noster descendit ad terras, superliminare illud, id est, quasi quoddam obstaculum intrare cupientibus sublatum est: & universus hic mundus fumo impletus est, id est, gloria Dei. Ubi autem in Latino *elevatum* legimus, in Græco *sublatum* ponitur. (ἐπήρθη) Sed quia verbi ambiguitas utroque modo interpretari potest, nostri elevatum interpretati sunt pro ablato. *Et domus impleta est fumo.* Deus, (Exod. 19.) ut supra diximus, ignis est: hic quum in Sina monte descendisset ad Moysen ad

[a] Placuit Manuscriptorum omnium, & vetustiss. editionis fidem sequi. Alii editi *interim fuerit in æternitate*. Confer in Epist. ad Titum cap. 1. ubi Angelos pluribus sæculis ante mundi creationem extitisse vel ex sua, vel ex aliorum sententia tradidit. *Sex mille*, inquit, *necdum nostri orbis implentur anni, & quantas prius æternitates, quanta tempora, quantas sæculorum origines arbitrandum est, in quibus Angeli, Throni, Dominationes, cæteræque Virtutes servierint Deo, & absque temporum vicibus, atque mensuris, Deo jubente substiterint.* Vid. quæ ibi adnotabimus.

[b] Voculam *sive* ex editis omnibus ac mss. reposuimus. Leviora hujusmodi alia nec indicamus.

[c] Insignem hunc locum depravant editi libri, potissimum quod *duabus* legunt pro *duobus*; alii *ita* pro *ja*. Sed & Hieronymo erit qui pulverem moveat, quod duobus *Jod He*, vel *ja* Dei nomen ineffabile componi dixerit, quod ex *Jod He Vau He*, seu *ja va* constare nullus ignorat. Martianæus respici putat celebre Græcorum ΠΙΠΙ; sic enim hebraicas literas Dei nomen componentes scribebant Græci, pro יהוה unde & *jaja* legi potuit hebraico more; sed fortasse verius respexit Hieronymus Judæorum quorundam sententiam, qui ita duobus *ja*, vel יה scriptum Dei nomen putabant, ut alterum tamen in Vau transierit; quæ litera vix sola magnitudine differt a Jod. Interim non prætereundum in Cisterciensi ms. legi *Jod he Vau he, idest duabus & duabus, quæ duplicata &c.* veriori quidem sensu, ac lectione, quæ superiori difficultati minime sit obnoxia; sed vereor, ne a Hieronymi calamo profecta sit, siquidem Critici alicujus ingenium sapit.

ad adventum ejus videbantur lampades A discurrentes, & plenus omnis mons fumo. Unde in Psalmis dicitur: *Qui tangit montes, & fumigant.* (Ps. 103. 32.) Ex igne ergo, quoniam totam substantiam capere non possumus, levior quædam in universum mundum, & (ut ita dicam) rarior fumi natura dispergitur, quam nos capientes, dicamus: *Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus.* (1. Cor. 13. 9.) Et: *Nunc videmus per speculum in ænigmate.* (Ibid. 12.)

9. Et, *Seraphim stabant in circuitu* B *ejus: sex alæ uni, & sex alæ alteri.* * Quidam Græcorum in Scripturis apprime eruditus, Seraphim virtutes quasdam in cælis esse exposuit, quæ ante tribunal Dei assistentes laudent eum, & in diversa ministeria mittantur, maximeque ad eos qui purgatione indigent, & ob pristina peccata, aliqua ex parte suppliciis [a] purgari merentur. Quod autem sublatum est, inquit, superliminare, & domus impleta est fumo, signum est Templi Judaici destruendi, & incendendæ universæ Jerusalem, quam videmus nunc destructam. Nonnulli vero in superioribus consentientes, in extrema parte dissentiunt. Nam superliminare sublatum illo tempore prædicant, quando velum templi scissum est, & universa domus Israel erroris nube confusa: quando [b] Josephus refert sacerdotes ex adytis templi, virtutum cælestium audisse vocem: *Transeamus ex his sedibus.* (Matth. 17. & Marc. 15. & Luc. 23.)

(* forte Gregorius Nazianzenus.)

10. Est * vir quidam a quo ego plura didicisse me gaudeo, & qui Hebræorum sermonem ita elimarit, ut inter Scribas eorum Chaldæus existimetur. Is longe alia via ingressus est; ait enim nullum Prophetarum extra Isaiam vidisse Seraphim circa Deum stantia, & ne ipsa quidem Seraphim alibi lectitari. Dehinc consummationis & captivitatis Jerusalem, quæ sub Nabuchodonosor facta est, signum esse præmissum. Ab Ozia quippe, sub quo orsus est prophetare, usque ad Sedeciam, qui extremus regnavit, & qui (4. Reg. 25.) cæcus in Babylonem ductus est, fuisse reges undecim, & duodecimum Godoliam, (& 2. Paral. ult. 4. Reg. 25. & Jer. 41.) quem constituerat rex Babylonis super terram, quem interfecit Ismael filius [c] Nathaniæ inter medias epulas, reliquiarum patriæ parricida; & has esse duodecim alas, e quibus quattuor faciem suam velent, sicut in nonnullis exemplaribus invenitur, quattuor volent, quattuor pedes contegant. Ex his quippe duodecim regibus tantum quattuor justos fuisse, Oziam, Joatham, Ezechiam, & Josiam, qui sublimes per singulas captivitates audeant glorificare Deum, *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth.* Reliquos vero propter peccata sua velare faciem: & alios qui in captivitatem ducti sunt, pedum velare vestigia. Superliminare vero sublatum, & domum impletam fumo, sicut supra diximus, eversionem Jerusalem & incendium templi exposuit.

(* MSS. vero Hebræus Hieronymi præceptor.)

C 11. Et quia semel ejus cœpi referre sententiam, etiam ea quæ necdum a me sunt tacta, contingamus. Forcipem de qua altaris carbo comprehensus est, & labia purgata, propriam Isaiæ asseruit passionem, & qua sub Manasse interfectus est rege, & tunc vere purgatis labiis dixit ad Dominum: *Ecce ego, mitte me, & dixi: O miser ego, quoniam compunctus sum!* (juxta LXX.) Donec Ozias vivit non intelligis, o Isaia, te esse miserum, non D compungeris, non moveris: sed quando ille mortuus est, tunc animadvertis, non munda habere te labia, tunc indignum cognoscis te esse visione Dei. Utinam autem & ego compungar, & post compunctionem, [d] Dei visione dignus efficiar, quum sim homo, & non munda labia habeam, & in medio quoque populi immunda labia habentis habitem. Isaias ut justus tantum in sermone peccaverat: ideo sola labia habebat immunda, non conscientiam. Ego vero quia E & oculis video ad concupiscendum, & manu scandalizor & pede, & omnium mem-

[a] Absunt a Reginæ manuscripto duo verba *purgari merentur*, integro sensu. Hanc sententiam alibi in Ezechiel. cap. 30. Hieronymus videtur improbare, cum, *Neque enim*, inquit, *boni, sed mali Angeli tormentis præpositi sunt.* Sed hac de re plura dicemus suo loco in Daniel. cap. 7. Etiam paulo infra absunt ab eodem ms. verba *quam videmus nunc destructam*, quæ pariter in Cisterciensi desiderantur; sed hic modo legerat *& incendii subversæ Jerusalem*, pro *incendendæ universæ &c.*

[b] Hoc ex Josepho miraculum etiam in Epist. ad Hedib. quæst. 8. & in illa Paulæ & Eustochii ad Marcellam, atque alibi sæpe Hieronymus memorat. Josephus vero lib. VI de Bell. Jud. cap. V. non ad Christi mortem, cum Templi velum scissum est, refert; sed quinquennio ante Templi ejusdem excidium, & annis fere 32. a Christi passione inter monstra, quæ urbis cladem antecesserunt, enumerat. Imposuit autem, ut videtur, Hieronymo Eusebius in Chronic. qui aut in vitiatos Josephi codices incidit, aut ex alio auctore fortasse hausit, certe in Josepho non legit. Utriusque verba alibi dabimus, ubi hæc paulo fusius prosequemur. Monemus interim ab ipso Hieronymo in Isai. cap. 66. illam vocem in Jerosolymitanæ cladis tempus recte conferri.

[c] Pro *Nathaniæ*, ut e MSS. emendamus, erat *Nathanael* in editis omnibus, quod alterius personæ est nomen, non patris Ismael, quem Hieronymus notat.

[d] Cistercienses chartæ, *Deo dignus efficiar*; vetus autem editio, *Dei prædicatione*; & mox *quia cum sim homo*, vel ut Ms. *qui cum sim &c.*

CLASSIS I. AN. 381. Matth. 3. 11.

membrorum parte delinquo, habeo omnia immunda: & quia semel spiritu baptizatus, rursum tunicam pollui, secundi baptismatis purgatione, id est, ignis indigeo.

In Scripturis non sunt simplicia verba. Joan. 13.

12. Non sunt, ut quidam putant, in Scripturis verba simplicia, plurimum in his absconditum est. Aliud litera, aliud mysticus sermo significat. Ecce Dominus in Evangelio cingitur linteo, pelvim ad lavandos discipulorum pedes præparat, servi fungitur ministerio: [a] esto, ut doceat humilitatem, ut nobis invicem ministremus: non abnuo, non recuso. Quid est quod Petro recusanti dicit: *Nisi lavero pedes tuos, non habebis partem mecum?* (Ibid. 8.) Et ille respondit: *Domine, non solum pedes, sed & manus & caput.* Ascensurus ergo Dominus ad cælum (quia Apostoli ut homines terræ insistentes, adhuc habebant peccatorum sordibus pedes pollutos) vult eos a delictis penitus liberare, ut eis possit Prophetalis sermo congruere: *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem*; (Isai. 52. 7.) & imitari valeant Ecclesiæ verba, dicentis: *Lavi pedes meos, quomodo inquinabo illos?* (Cant. 5. 3.) ut etiam si quis post resurrectionem postea his adhæserit pulvis, in impiam eum excutiant civitatem, in testimonium laboris: (Matth. 10. & Marc. 6. 1. Cor. 9.) quod eo usque pro omnium salute contenderint, facti Judæis ut Judæi, gentibus ut gentiles; ut etiam propria vestigia aliqua ex parte polluerint. Igitur, ut ad propositum revertamur, sicut Apostoli purgatione indigebant pedum: sic Isaias qui tantum in sermone peccaverat, labia habebat immunda: & quantum ego arbitror, quia Oziam in Templum irruentem, non corripuerat, nec juxta Eliæ exemplum libera voce impium designarat, labia habebat immunda. (2. Paral. 26.) *In medio quoque populi immunda labia habentis habitem.* Isaias qui compunctus est, & se miserum contestatur, purgatione dignus efficitur. Populus vero non solum non agens pœnitentiam, sed ne sciens quidem quia labia habebat immunda, purgationis remedium non meretur. Providendum igitur sub hoc exemplo, non solum ut ipsi simus justi, sed ne cum peccatoribus moremur: quia & hoc in peccati ac miseriæ parte ducit Propheta.

13. Sequitur: *Et regem Dominum sabaoth ego vidi.* Ajunt Judæi Isaiam a majoribus suis idcirco interemtum, quia quum Moyses posteriora Dei viderit, hic Dominum sabaoth oculis carnalibus vidisse se scribat, super hoc Deo dicente: *Nemo faciem meam videbit, & vivet.* (Exod. 33. 20.) Quos si interrogemus, quomodo se Deus in Lege aliis Prophetis in visione & somno dicat ostendi, Moysi vero facie ad faciem colloqui; & quomodo stet illa sententia: *Nemo faciem meam videbit, & vivet*, (Ibid. 20. Quomodo Deus visus.) quum facie ad faciem se ad Moysen loquutum esse fateatur: respondebunt utique, juxta possibilitatem humanam Deum visum, non ut est, sed ut voluit se videri: quibus & nos dicimus eodem modo ab Isaia esse visum, restante summa, ut Moyses Deum aut viderit, aut non viderit. Si vidit, vidit ergo & Isaias, qui vidisse se dicens, impie est interfectus a vobis: quia Deus videri potest. Si non vidit, interficite & Moysen cum Isaia, quia ejusdem mendacii reus est, dicens se vidisse eum, qui videri non potest. * Quemquumque in expositione ejus loci super Moysen habuerint intellectum, etiam nos ad Isaiæ temperabimus visionem. (* al. quidquumque.)

14. Sequitur: *Et missum est ad me unum de Seraphim, & in manu sua habebat carbonem, quem forcipe sumserat de altari, & tetigit os meum, & dixit: Ecce tetigit hoc labia tua, & [b] auferet iniquitates tuas, & peccata tua purgabit.* Secundum omnes Editiones, quas supra exposuimus, sive duo Testamenta intelligere volueris, sive aliquas apparatrices in cælestibus virtutes, sive in signum captivitatis futuræ umbram quamdam veritatis futuræ præfiguratam, nunc accipe Seraphim. Nos quia primam sententiam sequimur, Evangelicum Testamentum missum asserimus ad Prophetam: quod habens in se utraque mandata, id est, & sua & veteris Testamenti, ignitum sermonem Dei, duplici præceptorum acie comprehendit: & tactis labiis, quidquid fuerat ignorantiæ, hoc siquidem nos labia interpretamur immunda, purgationis suæ pepulit veritate. Hanc forcipem Jacob in scala conspicit: (Genes. 28.) hic est gladius bis acutus: (Isa. 49.) hæc duo minuta, quæ mulier vidua mittit in dona Dei: (Marc. 12.) hic stater duos denarios habens, qui in ore piscis repertus, pro Domino & Petro redditur; (Matth. 17.) hac duplici for-

[a] Duo mss. pro *Esto*, legunt *Cur ista?* quod minus probatur, aliam enim ob caussam quam humilitatis id fecisse ait. Victorius sequentem *ut* particulam omittit.

[b] Martian. *abstulit*, & mox *purgavit* juxta Erasmianos codices hic atque infra. Sed verius plerique alii, ut edidimus utroque in loco, ex Græco ἀφελεῖ & περικαθαριεῖ. Paulo infra post vocem *captivitatis*, abest *futura* a Regio ac Cisterciensi.

forcipe quæ unionis retinetur virtute, carbo comprehensus mittitur ad Prophetam, quem in centesimo decimo nono Psalmo, quum Propheta Deum rogaret dicens: *Domine libera animam meam a labiis iniquis, & a lingua dolosa*, & post interrogationem Spiritus Sancti: *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* dictum est: *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis*, scimus Prophetæ esse concessum. Vere quippe desolatorius carbo, qui linguam puram facit a peccato, sermo divinus est, de quo & in Isaia dicitur: *Habes carbones ignis, sedebis super eos, hi erunt tibi in adjutorium*.

(*Ps. 119. 2. & seqq.* — *Isa. 47. 14. sec. LXX.*)

15. Sequitur: *Et audivi vocem Domini dicentis, Quem mittam, & quis ibit ad populum istum? Et dixi: Ecce ego, mitte me. Et ait: Vade & dic populo huic: Aure audietis, & non intelligetis.* Interrogantis sunt verba Domini, non jubentis, quem debeat mittere, & quis iturus sit ad populum, cui facilis Propheta respondet: *Ecce ego, mitte me*, & post pollicitationem jubetur, ut dicat: *Vade, & dic populo huic: Aure audietis, & non intelligetis: & cernentes aspicietis, & non videbitis*; & cætera quæ ipsius Prophetiæ sermo contexit. Audivi ego in hoc loco non parvam Hebræi mei disputationem, cujus pauca ponam, ut sensum hominis advertas. Aiebat, de Moyse & Isaia, quis melius fecerit, requiramus. Utrum ne Moyses, qui quum a Deo mitteretur ad populum, ait: *Precor, Domine, non sum dignus*; & rursum, *provide alium quem mittas*: An Isaias, qui quum non fuisset electus, ultro se obtulit, dicens: *Ecce ego, mitte me*. Nec ignoro, dicebat, periculosum esse de Sanctorum meritis disputare; & aliquid vel minus vel plus differere velle de eo quem Dominus coronavit; sed quia ipse dixit: *Quærite, & invenietis; pulsate, & aperietur vobis*, etiam nos, non ut de aliquo detrahamus, sed ut Scripturæ sensum scientes, ad ejus nos dirigamus exempla, debemus inquirere quod potest facere quæstionem. Qui Moysi, inquit, assertor est, humilitatem ejus prædicat ac mansuetudinem, quod se indignum judicans ministerio Dei, major effectus sit: Isaias vero, qui ultro se obtulit, incipiens prophetare, a maledictis cœpit: *Aure audietis, & non intelligetis, [a] & cernentes aspicietis, & non videbitis*. Ob quod inde multa mala perpessus, & ab omni populo pro insano habitus, quum iterum ei vox divina dixisset, *clama*, sciens quid superiori facilitate seipsum offerens pertulisset, non ait: *Ecce ego, mitte me*: sed interrogavit, quid illud esset quod clamare deberet, & dixit: *Quid clamabo?* Cui simile est illud in Jeremia: *Accipe calicem vini meri hujus de manu mea, & potionabis omnes gentes, ad quas ego te mittam, & bibent, & voment, & insanient, & cadent a facie gladii, quem mittam in medio eorum*. Quod quum audisset Propheta, non renuit: non secundum exemplum Moysi dixit: *Precor, Domine, non sum dignus, provide alium quem mittas*; sed amator populi sui, & putans quia ex potu calicis inimicæ gentes interficerentur & ruerent, calicem meri libenter accepit, intelligens in omnibus gentibus etiam Jerusalem comprehendi. Denique inter cæteras nationes: *Et accepi*, ait, *calicem de manu Domini, & potionavi omnes gentes, ad quas misit me Dominus, & Jerusalem, & civitates Juda, & reges ejus, & principes ejus, ad ponendas eas in desolationem, & in invium, & sibilationem*. Pro qua Prophetia, licet in plerisque codicibus ordo sit perversus: quid in alio loco dicat ausculta: *Seduxisti me Domine, & seductus sum: tenuisti me, & potuisti: [b] factus sum in derisum, totam diem exegi in subsannationem*. Et e contrario qui assertor est Isaiæ (dicebat) illa proferet: Prophetam, non tam sui merito, quam misericordia Dei confisum, postquam a Seraphim audierat, *Ecce tetigit hoc labia tua, & auferet iniquitates tuas, & peccata tua purgabit*, otio noluisse torpere, sed ultro in ministerium Dei, quasi a peccatis liberum, zelo se obtulisse fidei. Moysen vero quia sæcularibus eruditus fuerat disciplinis, & interfecto Ægytio, conscientia ejus aliqua ex parte sordue rat; unde & vox ad eum de rubo facta sit, dicens: *Ne accesseris huc: solve calceamenta de pedibus tuis, locus enim in quo*

(*Hebræus Hieronymi præceptor.* — *Exod. 4. 13.* — *Matth. 7. & Luc. 11.* — *Jerem. 25. 15. 16.* — *Exod. 4. 13.* — *Jerem. 25. 17. 18.* — *Jere. 20. 7.* — *Exod. 2.* — *Ibid. 3. 5.*)

[a] Sic reliquum versiculi, pro quo in editis tantum erat *&c.* ex mss. supplevimus. Passim infra quædam alia emendamus minoris momenti, quibus adnotandis subinde immorari piget.

[b] Veram hujus versiculi lectionem ex Regio codice emendatissimo restituimus. Hucusque enim antiquus error inoleverat, ut legeretur, *factus sum in derisum tota die, exivi in subsannationem*, pro *totam diem exegi in subsannatione*, ut Græcus textus πᾶσαν ἡμέραν διετέλεσα μυκτηριζόμενος. Forte *exigi* de more olim scripserat amanuensis, ex quo sciolus non nemo *exivi*, & *tota die*, quod transtulit ad superius comma.

quo stas, terra sancta est: & scierit sibi A adversus magos & adversus Pharaonem pessimum regem futurum esse certamen, se excusasse dicentem: [a] *Precor, Domine, non sum dignus*: pro quo in Hebræo legitur, *non habeo labia circumcisa*, Septuaginta Interpretibus sensum potius ex sensu quam verbum de verbo exprimentibus. Ex quo manifeste possit intelligi, Isaiam recte post circumcisa labia, in Dei se obtulisse ministerium, & Moysen adhuc incircumcisis labiis tam grande B ministerium recusasse.

[a] *Ibidem. 6. 10.*

16. *Aure audietis, & non intelligetis: & cernentes aspicietis, & non videbitis.* Totus hic locus sicut Salvator dicit in Evangelio, ad id pertinet tempus, quo ipse est dignatus descendere ad terras, & signa Judæis non intelligentibus perpetravit. Et quoniam usque ad finem Capituli explanatio multiplex sequitur; & excipientis jam explicuimus ceras, hucusque dictasse sufficiat: quia & oratio, quæ C non propriæ manus stilo expolitur, quum per se inculta est, tum multo molestior fit, si tædium sui prolixitate congeminet; ut oculorum dolore cruciati, auribus tantum studeamus & lingua.

Mss. implevimus.

17. [b] Septuaginta: *Et missum est ad me unum de Seraphim*; Aquila, & Theodotion, *Et volavit ad me unum de Seraphim*; [c] Symmachus, *Et volavit ad me unus de Seraphim*. Quotidie ad nos mittitur Seraphim, quotidie ingemiscentium D atque dicentium: *O miser ego, quoniam compunctus sum*, ora purgantur, & quum a peccatis fuerint liberati, præparant se ministerio Dei. Quod autem cæteri Interpretes, pro *missum esse*, *volasse* dixerint, intellige velocem divini sermonis adventum super eos, qui digni societate illius judicantur. In genere quoque diversitas est. Septuaginta, Aquila, & Theodotion Seraphim neutro genere transtulerunt: Symmachus masculino. Nec E putandum sexum esse in Virtutibus Dei, quum etiam ipse Spiritus Sanctus secundum proprietates linguæ Hebrææ, feminino genere proferatur: RUHA: Græce neutro τὸ πνεῦμα: Latine masculino, *Spiritus*. Ex quo intelligendum est, quando de superioribus disputatur, & masculinum aliquid, seu femininum ponitur, non tam sexum significari, quam idioma sonare linguæ. Siquidem ipse Deus invisibilis & incorruptibilis, omnibus pene linguis profertur genere masculino, quum in eum non cadat sexus. Illorum quoque, pius licet, attamen coarguendus error, qui in orationibus & oblationibus suis audent dicere: Qui sedet super Cherubim, & Seraphim. Nam & super Cherubim sedere Deum, scriptum est; ut ibi: *Qui sedes super Cherubim, ostendere*. Super Seraphim vero sedere Deum, nulla Scriptura commemorat, & ne ipsa quidem Seraphim, circa Deum stantia, excepto præsenti loco, Scripturis sanctis omnibus invenimus.

רוח

Ps. 79. 2.

18. Septuaginta: *Et in manu habebat carbonem, quem forcipe acceperat de altari, & tetigit os meum*. Aquila, & Theodotion: *& in manu ejus calculus in forcipe, quem acceperat de altari, & tetigit os meum*. Symmachus: *Et in manu ejus calculus in forcipibus, quem sumserat de altari, & detulit ad os meum*. Quantum ad historiam pertinet, videtur Deus sedere in Templo Jerusalem, & ante eum de altari, secundum Septuaginta, ad Isaiam carbo deferri: de altari vero incensi sive holocaustorum. Quantum autem ad mysticos intellectus, ille ei ignis mittitur, quem Jeremias ferre non poterat: quin, quum animæ nostræ arcana penetrarit, ita nos dissolvit, ita a veteri homine in novum excoquit, ut in illam vocem possimus erumpere: *Vivo autem jam non ego, sed gratia Dei quæ in me est*. Forcipes quoque secundum Interpretes cæteros licet in sacerdotali semper supellectile fuerint, diversas gratias debemus accipere, quibus multifarie, & multis modis olim Deus patribus nostris loquutus est in Prophetis. Quia in Hebræo pro *carbone*, *calculus* legitur, cæteris quoque super hoc consonantibus, videtur mihi sermo divinus calculi appellatione signa-

Galat. 2. 20.

Hebr. 1.

[a] Sic resarcimus e mss. antea enim erat *potius sensum quam verbum*, atque olim *potius quæ dixi verbum &c.*

[b] Omnia fere mss. exemplaria hoc loco epistolam ita concludunt, *Explicit Hieronymi de Seraphim*; nec reliqua subdunt, quæ sequuntur hujus interpretationis. Veteres quoque editi aliam hinc epistolam incipiunt, alio numero. Martianæus hæc in unum cujusdam mss. codicis auctoritate conjunxit, cujus consilium, majori tantum divisione adposita, non improbamus, quod uno tempore etsi non uno spiritu dictata videantur, nec aliud sit posterior hæc pars, quam fusior explanatio eorum, quæ in superioris fine explicata sunt. Hinc ipse etiam Hier. sub *unius* libelli nomine hunc Tractatum citat in Comment. in c. 6. Isaiæ initio, ubi *de hac visione*, inquit, *ante annos circiter triginta cum essem Constantinopoli, & apud virum eloquentissimum Gregorium Nazianzenum, tunc ejusdem urbis Episcopum, Sanctarum Scripturarum studiis erudirer, scio me brevem dictasse subitumque tractatum &c. Ad illum itaque libellum mitto lectorem &c.*

[c] Non tantum in excusis Erasmi & Victorii, sed in aliquot etiam mss. Symmachi nomen & lectio desiderantur.

gnari. Sicut enim calculus genus est lapidis durissimi & rotundi, & omni [a] puritate lævissimi, ita sermo Dei, qui neque hæreticorum, neque omnium adversariorum potest contradictionibus cedere, calculus dicitur. De hoc calculo Sephora filium circumcidit: & Jesus populum purgat a vitiis: & in Apocalypsi Dominus pollicetur vincentibus, ut accipiant calculum & scribatur super eum nomen novum. Videntur autem mihi & Septuaginta in eo quod ἄνθρακα transtulerunt, idem sensisse quod cæteri. Ἄνθραξ quippe, quem nos *carbunculum* interpretamur, genus est lapidis fulgidi atque nitentis, quem etiam in duodecim lapidibus invenimus. Sive igitur *calculum*, sive *carbunculum* lapidem accipimus, in calculo divini sermonis veritas & rigor; in carbunculo lucens doctrina & manifesta monstratur. *Eloquia enim Domini, eloquia casta, argentum igne probatum terræ, purgatum septuplum*. Et alibi: *Mandatum Domini lucidum, illuminans oculos*. Quod autem ait: *in manu habebat carbonem*, manuum intelligamus operationem, ut ibi, *In manu linguæ mors, & vita*; & in Psalmo: *Cadent in manu gladii*. Aut certe vere manus apparuit, ut per similitudinem humanæ formæ, dum manus cernitur porrigentis, Propheta non timeat: juxta quod & ipsum Deum, & Angelos in humanas vidimus se mutasse formas, ut metus videntibus demeretur.

Exod. 4. Jos. 2. Apoc. 2. Ps. 11. 7. Ps. 18. 19. Prov. 18. 21. Ps. 62. 11.

19. Septuaginta: *Et dixit, ecce tetigit hoc labia tua, & auferet iniquitates tuas, & peccata tua [b] purgabit*. Aquila: *Ecce tetigit hic labia tua, & recedet iniquitas tua, & peccatum tuum propitiabitur*. Cæteri Interpretes in Aquilæ verba consentiunt. Primum necesse est, ut labia nostra tangantur: deinde quum tacta fuerint, fugetur iniquitas; & quum iniquitas fuerit effugata, propicietur Dominus: quia apud ipsum est propiciatio: & secundum Apostolum: *Ipse est propiciatio pro peccatis nostris*. Purgatis autem peccatis nostris, audiemus vocem Domini dicentis: *Quem mittam?* Et respondebimus: *Ecce ego, mitte me*.

Ps. 129. 1. Joan. 2.

20. Septuaginta: *Et audivi vocem Domini dicentis, quem mittam, & quis ibit ad populum istum?* Aquila, Theodotion & Symmachus: *Et audivi vocem Domini dicentis: quem mittam? & quis ibit nobis?* De comparatione Isaiæ & Moysi, quomodo alius ministerium recusarit, alius ultro se offerens dura perpessus sit, in * alio loco [c] disputavimus. Sed ne videamur aliquid præterisse earum, quas Judæi vocant δευτερώσεις, & in quibus universam scientiam ponunt, nunc breviter illud * attingimus, quare in Hebræo sit positum, *& quis ibit nobis?* Sicut enim in Genesi dicitur: *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*; ita & hic puto dictum, *& quis ibit nobis?* Nobis autem quibus aliis æstimandum est, nisi Patri & Filio & Spiritui Sancto, quibus vadit quiquumque eorum obsequitur voluntati? Et in eo quidem quod unius loquentis persona proponitur, divinitatis est unitas. In eo vero quod dicitur, *nobis*, personarum diversitas indicatur. Legimus in Canticis Canticorum vocem sponsi dicentis ad sponsam: *Surge veni proxima mea, * speciosa mea, columba mea: quia ecce hyems transiit, pluvia abiit sibi*. Quando enim anima in cogitatione [d] tranquillitatem sentit, quando supra petram fundata est, & fides ejus alta radice fixa est, universi tentationem fluctus sibi pertranseunt: & ei non pertranseunt, qui tentatur. Notandum autem quomodo ad id quod Dominus dixerat, *quem mittam, & quis ibit nobis*, Propheta ex parte responderit: *Ecce ego, mitte me*, & de sequenti tacuerit, intelligens nullum hominem dignum esse, qui Deo pergeret, & omne iter suum ejus faceret esse, qui mitteret. Quam humilitatem Dominus advertens [e] quod se secundis putaret indignum, imperavit sequentia, dicens: *Vade*.

Exod. 6. * In superiori expositione. * al. attingamus. Genes. 1. 26. Cant. 3. 2. * al. sponsa.

21. Septuaginta: *Et dixit: Ecce ego sum, mitte me*. Aquila & Theodotion: *Ecce adsum, mitte me*. Symmachus: *Ecce, mitte me*. Deus qui vocat ea quæ non sunt, quasi sint, & qui dixit: *Ego sum qui sum*; & alibi: *Qui est, misit me*, quosquumque vocaverit, statim facit subsistere: quod satis claret exemplis in viven-

Rom. 4. Exod. 3. 14. Ibid. 14.

[a] Mendose, sed non typothetarum incuria legunt hucusque editi absque diphthongo *levissimi*, cum perspicuum, ac limpidum significari debere constet: Græc, λεῖος *planus, politus*.

[b] In istanti legit hoc loco Cisterciensis liber cum vetusta edit. *aufert*, & *purgat*. Supra alios in præterito legisse animadvertimus,

[c] Præposterum Martianæus simul locum hunc de superiori expositione interpretatur, & simul legit cum antea editis *disputabimus*, nisi si alteram hanc partem, quam etiam ipse secundo loco exhibuit, ante illam quæ primo loco est, scriptam credidit, quod ratio nulla suspicari permittit. Adeo palam est, legi debere ut nos emendamus ex tribus mss. & vetusta edit. *disputavimus*. Mox autem Cisterc. *aliquid prateriisse eorum qua Judai deuteron vocant vel deutosis*.

[d] Idem Cisterc. *tranquillitate concedit, quando &c.* Mox *universi cogitationum fluctus*.

[e] Vetus edit. *quod se sequendi putaret, &c.*

CLASSIS II. AN. 383.

vente Matthæo Evangelista, & in Lazaro quatriduano jam mortuo: qui statim ut sunt vocati a Domino, & ille sepulcrum avaritiæ reliquit, & iste suæ mortis. QUONIAM OMNIA quæ absque eo sunt, non sunt. Unde Propheta purgatus a vitiis ausus est dicere: *Ecce ego sum*: licet in Latinis codicibus propter Interpretum varietatem, *sum*, non sit appositum. Quidam observandum putant, ad quos Prophetas mittentis, aut missi sermo dicatur, quod est Græce *Apostolus*. Et hanc esse differentiam volunt: ut quiquumque mittantur, & Prophetæ sint pariter & Apostoli: ad quos vero mittentis sermo non ponitur, tantum Prophetæ sint: quod ego superfluum puto. Et quia semel ad tractatum istius vocabuli venimus: sciendum, *Silam* collegam Pauli lingua Hebræa *Apostolum* dici: qui cum eo nonnullas Epistolas scribit. Et vitiose *Silvanus* legitur pro *Sila*, quum Silvanum in Apostolorum Actis non legamus.

Marc. 2. & Luc. 5. Joan. 11.

CLASSIS II. AN. 383.

SECUNDA CLASSIS

Complectens Epistolas, quas Hieronymus per ferme triennium Romæ scripsit ab exeunte anno Christi 382. ad ultra medium 385.

* Al. 124. Scripta circa initium an. 383.

* EPISTOLA XIX.

DAMASI PAPÆ AD HIERONYMUM.

Quid apud Hebræos sonet OSANNA *perspicue sibi explicari rogat.*

a Dilectiss. filio HIERONYMO a DAMASUS Episcopus in Domino salutem.

COmmentaria quum legerem Græco Latinoque sermone in Evangeliorum interpretatione a nostris, id est, orthodoxis viris olim, ac nuper scripta de eo quod legitur, Osanna filio David; *non solum diversa, sed etiam contraria sibimet proferunt.* b *Dilectionis tuæ est, ut ardenti illo strenuitatis ingenio, abscisis opinionibus, ambiguitatibusque* c *supplosis, quid se habeat apud Hebræos, vivo sensu scribas; ut & de hoc, sicut & de multis, tibi curæ nostræ in Christo Jesu gratias referant.*

Matt. 21. 9.

* Eodem tempore scripta qua superior.

* EPISTOLA XX.

Seu rescriptum

HIERONYMI AD DAMASUM

Quid vox OSANNA *significet juxta hebraicum fontem, & cur hebræum hoc verbum, ita ut est apud Hebræos, relictum apud omnes sit Linguas, docet.*

1. MULTI super hoc sermone diversa finxerunt, e quibus noster Hilarius in Commentariis Matthæi * ita posuit: *Osanna* Hebraico sermone significatur, d *redemtio domus David*. Primum *redemtio* lingua Hebræa PHEDUTH interpretatur: deinde *domus*, BETH. David vero in hoc loco non esse nomen insertum, omnibus patet. Alii opinati sunt, *Osanna*, gloriam dici. Porro *gloria*, CHABOD appellatur: nonnulli gratiam, quum *gratia*, THODA sive ANNA nuncupetur.

Variorum interpretationes. * c. 21. n. 3. d פדוה ביה נבוד גנה הרה

2. Restat ergo, ut omissis opinionum rivulis, ad ipsum fontem, unde ab Evangelistis sumtum est, recurramus. Nam quomodo illud neque in Græcis, neque in Latinis co-

Ad Hebræum fontem recurrendum

a In uno, alterove mss. additur *Presbytero*, qua quidem dignitate tum temporis Hieronymum fuisse insignitum, non dubium est.

b Antiquiss. Vatic. 355. *Dilectionis tuæ ardenti illo studium ætatis ingenio*, forte legend. uno verbo *studiositatis*, quod vocabulum etsi longe barbarum heic loci magis quam *strenuitatis* placet. Alii *studium ergo dilectionis tuæ deprecor, ut &c.* vel *Ideo dilectionis tuæ affectum rogamus, ut &c.*

c Alii ex editis *scrupulosis*: tum duo mss. *vivi sensus*.

d Palam est unum illud vocabulum *Osanna* tria simul *redemtionem domus David* significare non posse, unde Hilarii interpretationem non probat Hieronymus. Sed facile etiam apparet non priorem dumtaxat vocem, sed totam acclamationem latine ab illo reddi voluisse, *Osanna leben David*, seu *Osanna filio David*; atque in eo magis falli, quod Beth *domus*, pro Ben *filius* accepit, quam quod etymologias, quæ non haberentur, excogitarit. Ambrosius quoque in Lucam lib. 9. n. 15. *Osanna filio David, redemtorem domus David* interpretatur.

CLASSIS II. AN. 383.

codicibus possumus invenire, *Ut compleretur id quod dictum est per Prophetas: Quoniam Nazaræus vocabitur*; & illud, *Ex Ægypto vocavi filium meum*: ita & nunc ex Hebræis codicibus veritas exprimenda est, unde in hanc vocem vulgus & maxime consona inter se parvulorum turba proruperit, dicente Matthæo: *Turbæ autem, quæ præcedebant, & quæ sequebantur, clamabant dicentes: Osanna filio David: benedictus qui venit in nomine Domini, Osanna in excelsis*. Marcus vero ita posuit: *Clamabant dicentes, Osanna: benedictus qui venit in nomine Domini: benedictum quod venit in nomine Domini regnum patris nostri David, Osanna in excelsis*. Joannes vero pari voce consentit: *Et clamabant, Osanna: benedictus qui venit in nomine Domini, rex Israel*. Solus Lucas verbum *Osanna*, non posuit, in reliqua interpretationis parte consentiens: *Benedictus qui venit rex in nomine Domini, pax in cælo, & gloria in excelsis*. Igitur, ut diximus, ipsa verba Hebræa ponenda sunt, & omnium Interpretum opinio digerenda, quo facilius quid super hoc sentiendum sit, [a] ex retractatione cunctorum ipse sibi Lector inveniat.

[Matth. 2. 23. Ibid. 15. & Osea 11. 2. — Matt. 21. 2. — Marc. 11. 9. — Joan. 12. 14. — Luc. 19. 38. — a — Interpretum Hebræi textus opinio]

3. In centesimo decimo septimo Psalmo, ubi nos legimus, *O Domine salvum me fac, o Domine bene prosperare: benedictus qui venit in nomine Domini*, in Hebræo legitur, [b] ANNA ADONAI, OSIANNA, ANNA ADONAI ASLIANNA; BARUCH ABBA BASEM ADONAI. Quod Aquila, Symmachus, Theodotio, & Quinta Editio, ne quid in [c] Latino mutare videamur, ita exprimunt: ὦ δὴ Κύριε σῶσον δὴ, ὦ δὴ Κύριε εὐόδωσον δὴ, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου. Sola Sexta Editio cum Interpretibus Septuaginta ita congruit, ut ubi cæteri posuerunt ὦ δὴ, illi scripserint ὦ. Et quia OSIANNA, quod nos corrupte propter ignorantiam dicimus OSANNA, *salvifica*, sive *salvum fac* exprimatur, omnium interpretatione signatum est: nunc illud in cura est, quid [d] sine adjectione salvandi, solus ANNA sermo significet. Sciendumque quod in hoc loco ter dicatur ANNA; & primum quidem ac secundum iisdem literis scribitur, ALEPH, NUN, HE, tertium vero HE, NUN, HE. Symmachus igitur, qui in centesimo decimo septimo Psalmo cum omnium interpretatione consenserat, ut nobis manifestiorem tribueret intellectum, in centesimo decimo quarto Psalmo, ubi dicitur: *O Domine, libera animam meam*, ita interpretatus est: *Obsecro, Domine, libera animam meam*. Ubi autem Septuaginta, ὦ, & ille, *Obsecro*, transtulerunt, Aquila, & cæteris Editionibus ὦ δὴ interpretantibus, in Hebræo scribitur ANNA: verum ita ut in principio ALEPH habeat, non HE. Ex quo animadvertimus, si ex ALEPH scribatur ANNA, significari *obsecro*; sin autem ex HE, esse conjunctionem, sive interjectionem, quæ apud Græcos ponitur δὴ, & est in σῶσον δὴ, cujus interpretationem Latinus sermo non exprimit.

[Ps. 117. 25. — b — c — CLASSIS II. AN. 383. — d Vox ANNA quid significet. — Psal. 114. 5. — אנה — הנה]

B C

4. Sed quoniam hæ minutiæ & istiusmodi disputationis arcanum, propter barbariem linguæ pariter ac literarum, legenti molestiam tribuunt, ad explanandi compendium venio, ut dicam de centesimo decimo septimo Psalmo, qui manifeste de Christo prophetat, & in synagogis Judæorum [e] crebrerrime legebatur, unde & populis notior erat, hos versus esse assumtos: quod ille, qui repromittebatur de genere David, venerit salvaturus Israel, dicente David, *Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli. A Domino, [f] factum est. Hic est mirabilis in oculis nostris. Hæc est dies quam fecit Dominus: exultemus & lætemur in ea. O Domine salvum me fac: o Domine bene prosperare: benedictus qui venit in nomine Domini. Benediximus vobis*

[Ex Psalmo 117. qui de Christo manifest. prophetat hos sensus assumtos. — e — f Psal. 117. 22. &c.]

D E

[a] Cisterciens. Ms. *ex tractatione*; mox plerique editi, *lector quid sequatur inveniat*.

[b] Hæc Hebraice sic habentur, הוה הושיעה נא והוה האלוהה נא ברוך הבה בעה יהום אנא אנא. At Origenes in Matthæum ὡσιεννά *Osienna* pro *Osianna* legerat, quemadmodum pro *aslianna* Cisterciensis liber *aslienna*.

[c] Antea erat *in Latinum*: paulo post unum mss. exemplar σῶσόν με pro δή.

[d] Hæc *sine adjectione salvandi* verba eo intellectu dixisse videtur Hieronymus, ut excluderet, seponeretque illud *anna*, quod verbo salvandi, idest *osia* additur; tunc enim ter dumtaxat reliquum est; & primum quidem, ac secundum cum initiali aleph ante *Adonai*, tertium vero ad verbum *aslia*, ultima vocali litera initio נא per daghes impressa; quemadmodum revera etiam ad *osia* verbum habetur, sed illud se dicit seponere data opera. Interim hanc Hieronymi mentem esse non animadvertens Editor Benedictinus, eumdem immerito accusat incuriæ, quod junior adhuc ad Damasum scribens, non nisi ter in hoc Psalmi loco *anna* esse dixerit, cum quartum haberi constet. Victorius e contra, olim Hebraica exemplaria tertio tantum *anna* habuisse in S. Doctoris excusationem commentus est.

[e] Al. *celeberrime*, deinde pro *legebatur* mss. duo nostri *legitur*.

[f] Victorius *factus est hic*; *& est mirabilis*. &c. Sicque habent vetera quædam Psalteria manu exarata, & S. Cyprianus l. 2. Testimon. Augustin. vero *factus est ei* &c.

CLASSIS II. AN. 383.

Matth. 21. Luc. 19. Joan. 12.

de domo Domini : Deus Dominus & illuxit nobis. Unde & Evangelistarum scriptura commemorat, Pharisæos & Scribas hac indignatione commotos, quod viderent populum, Psalmi prophetiam super Christo intelligere completam, & clamantes parvulos *Osianna, filio David*, dixisse ei: *Audis quid isti loquuntur?* & Jesum respondisse eis: *Numquam legistis, Quia ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem?* centesimum decimum septimum Psalmum octavi Psalmi assertione firmantem. Et de eo quidem, quod facile exprimi poterat, *Benedictus qui venit in nomine Domini*, omnium Evangelistarum Scriptura consentit. De verbo autem OSIANNA, quia in Græcum non poterant transferre sermonem, sicut in ALLELUIA, & in AMEN, & in plerisque factum videmus, ipsum Hebræum posuerunt, dicentes, OSIANNA. Lucas igitur, qui inter omnes Evangelistas Græci sermonis eruditissimus fuit, quippe ut medicus, & qui Evangelium [a] Græcis scripsit, quia se vidit proprietatem sermonis transferre non posse, melius arbitratus est tacere, quam id ponere quod legenti faceret quæstionem.

Psal. 8. 3.

Lucas Græci sermonis eruditissimus.

Interpretationis expetitæ summa.

5. Ad summam, sicuti nos in lingua Latina habemus interjectiones quasdam, ut insultando dicamus *vah*, & in admirando *papæ*, & in dolendo *heu:* & quando silentium volumus imponere, strictis dentibus spiritum coarctamus [b] & agimus tantum sibilum, insonando *sith:* ita Hebræi inter reliquas proprietates linguæ suæ habent interjectionem, ut quando volunt Dominum deprecari, [c] ponant verbum petentis affectu, & dicant, ANNA *Domine*, quod Septuaginta dixerunt, *o Domine*. OSI ergo *salvifica* interpretatur; ANNA interjectio deprecantis est. Si ex duobus his velis compositum verbum facere, dices OSIANNA, sive ut nos loquimur, OSANNA, media vocali litera elisa; sicut facere solemus in versibus [d] Virgilii, quando pro *mene incœpto desistere victam*, scandimus, *men incœpto*. ALEPH namque litera prima verbi sequentis, [e] extremam prioris verbi AIN veniens excludit. Quapropter ut ad quæstionis originem revertamur, ubi nos legimus in Latino: *O Domine salvum me fac; o Domine* [f] *bene complace: benedictus qui venit in nomine Domini*, juxta Hebræum sensum legere possumus: *Obsecro Domine, salvum fac; obsecro Domine, prosperare, obsecro: benedictus qui venit in nomine Domini*. Salvum autem fac, dicitur, ut subaudiamus populum tuum Israel, sive generaliter mundum. Denique Matthæus, qui Evangelium Hebræo sermone conscripsit, ita posuit, [g] OSANNA BARRAMA, id est, *Osanna in excelsis:* quod Salvatore nascente salus in cælum usque, id est, etiam ad excelsa pervenerit, pace facta non solum in terra, sed & in cælo; ut jam dici aliquando cessaret: *Inebriatus est gladius meus in cælo*.

Isai. 34. 5.

6. Hæc interim juxta mediocritatem sensus mei breviter strictimque dictavi. Ceterum sciat, Beatitudo tua, in istiusmodi disputationibus molestiam in legendo non debere subrepere; quia facile & nos potuimus aliquid ementiri, quod ex una voce solveret quæstionem, sicut & ceteros fecisse monstravimus: sed magis condecet ob veritatem laborare paulisper, & peregrino aurem accommodare sermoni, quam de aliena lingua [h] fictam referre sententiam.

* EPISTOLA XXI.

* Alias 146. Scripta anno 383.

Ad DAMASUM de duobus Filiis.

Evangelicam Parabolam, quæ est apud Lucam de Filio prodigo, & filio frugi in modum Commentarii rogatus ipse a Damaso interpretatur.

1. BEatitudinis tuæ interrogatio, disputatio fuit: & sic quæsisse [i] quæren-

[a] Unus ms. *in Græcis scripserit*.

[b] Cisterciens. duoque alii mss. *coarctamus, & cogimus insonandum, ita &c.*

[c] Mss. duo probæ notæ *ponant verbum exprimens petentis affectum*; & paulo post, *Ergo quod est Osi, salvifica interpretatur*.

[d] Iidem cum Cisterciens. *in versibus, ut est illud Virgil*.

[e] Omnino hinc constat, Hieronymum suo in codice legisse הושע אנא *Osi anna*, non ut hodierna præferunt exemplaria, הושיעהנא; cum enim extremam verbi literam *ain* unius cum *jod* soni efficiat, hic *he* Masorethici textus, *aleph* ad sequentem vocem refert, ac jungit.

[f] Sic editi hac mss. uno consensu legunt heic loci, cum tamen superius *bene prosperare* constanter prætulerint.

[g] Intellige peculiare Nazarenorum exemplar, quod Hebraicis quidem literis, sed Chaldaico, Syrove sermone scriptum alibi tradit, & præcipue in Catalogo Script. Eccles. cap. 2. in quem locum plura congessimus. Hinc etiam nullo negotio poteris cum Hieronymo eorum conciliare sententiam, qui Græco, non Hebræo sermone scriptum ab ipso Matthæo Evangelium contendunt. Denique Hebraice ברמה scribitur.

[h] Martian. *ferre*, minus commode de eo qui docetur. Pro *fictam* vero mss. quidam *falsam*; alii, quos veteres Vulgati secuti sunt, utraque lectione retenta, *fictam, falsamque*.

[i] Al tera hæc vox *quærendo* facile videatur abundare, nec eam certe habet vetustiss. Edit. ann. 1496.

CLASSIS II. AN. 383.

rendo viam est dedisse quæsitis. Sapienter quippe interroganti, sapientia reputabitur. Ais, quis est iste in Evangelio
Luc. 15.
" pater, qui duobus filiis substantiam divi-" dit? qui duo filii? qui major? quive " minor? Quomodo minor acceptam sub-" stantiam cum meretricibus dissipat? Fa-" me facta, a principe regionis præponitur " porcis, siliquas comedit; ad patrem re-" dit: accipit anulum & stolam; & im-" molatur ei vitulus saginatus? Quis sit " major frater, & quomodo de agro ve-" niens, susceptioni fratris invideat? & " cætera quæ in Evangelio plenius expli-" cantur. Addis insuper: Scio multos in " hac lectione diversa dixisse: & fratrem " majorem, Judæum, minorem existimas-" se Gentilem populum. Sed quæro, quo-" modo Judaico populo possit aptari: *Ec-" ce tot annis servivi tibi, & numquam " mandatum tuum præterii, & numquam " dedisti mihi hædum, ut cum amicis meis " epularer.* Et illud: *Fili, tu semper me-" cum es, & omnia mea tua sunt.* [a] Si au-" tem, ut ais, de justo & peccatore vo-" luerimus esse parabolam, justo non po-" terit convenire, ut de salute alterius & maxime fratris contristetur.
Sap. 2. 23.
Si enim invidia diaboli, mors introivit in orbem terrarum; & imitantur eum, qui sunt ex parte ejus, numquid personæ justi tam immanis invidia poterit coaptari, ut foris steterit, & clementissimo patri rigidus obstiterit; solusque livore cruciatus, lætitiæ domus interesse noluerit?

2. Itaque sicut in cæteris parabolis, quæ non sunt a Salvatore dissertæ, quam ob caussam dictæ sint, solemus inquirere: ita & in hac facere debemus, quare Dominus in istiusmodi verba proruperit; & ob quam interrogationem, responsionis similitudo prolata sit. Scribæ & Pharisæi mussitabant, dicentes: [b] *Quare hic peccatores recipit, & vescitur cum eis?*
Luc. 15. 2.
Superior quippe sermo præmiserat: *Erant autem accedentes ad eum publicani & peccatores*, volentes audire eum. Itaque hinc omnis invidia, cur quos Legis præcepta damnarent, eorum confabulationem atque convivium Dominus non vitaret. Et hæc Lucas. Cæterum Matthæus ita loquitur:
Matth. 9. 10.
Quum autem discumberet in domo, ecce multi peccatores & publicani venientes recumbebant cum Jesu, & cum discipulis ejus. Quod videntes Pharisæi, dicebant discipulis ejus: *Quare cum peccatoribus & publicanis manducat magister vester? Qui audiens dixit: Non necesse habent sani medicum, sed male habentes. Euntes autem discite quid sit, misericordiam volo, & non sacrificium: non enim veni vocare justos, sed peccatores.* Marcus quoque in eadem verba consentit.
Marc. 2.
Igitur, ut diximus, omnis ex Lege quæstio nascebatur. Lex quippe justitiæ tenax, clementiam non habebat: sed quiquumque adulter, homicida, fraudator, & ut breviter dicam, mortali crimine tenebatur, nulla venia pœnitentiæ laxabatur a crimine, oculum pro oculo, dentem pro dente, animam pro anima jubebantur exolvere.
Veteris Legis inclementia.
Exod. 21.
Omnes itaque declinaverant, simul inutiles facti erant: non erat qui faceret bonum, non erat usque ad unum.
Rom. 3. Psal. 13.
Ubi autem abundavit peccatum, superabundavit & gratia. Et, *misit Deus filium suum [c] factum ex muliere*, qui destructo medio pariete, fecit utraque unum, & austeritatem Legis, Evangelii gratia temperavit.
Rom. 3. 20. Gal. 4. 4. Ephes. 2. 2.
Unde & Paulus ad Ecclesias scribens: *Gratia vobis, inquit & pax a Deo Patre nostro, & Domino Jesu Christo:* gratia quæ non ex merito retributa, sed ex donante concessa est.
Rom. 1. 2. Cor. 1.
Pax vero qua reconciliati Deo sumus, habentes propitiatorem Dominum nostrum Jesum Christum, qui donavit nobis delicta nostra; & delevit chirographum mortis, quod erat contra nos, affigens illud cruci: & principatus & potestates fecit ostentui, triumphans eas in ligno.
Coloss. 13. 14.
Quæ autem major potest esse clementia, quam ut Filius Dei, hominis Filius [d] nasceretur? decem mensium fastidia sustineret? partus exspectaret adventum? involveretur pannis? subjiceretur parentibus? per singulas adoleret ætates? Et post contumelias vocum, alapas & flagella, crucis quoque pro nobis fieret maledictum, ut nos a maledicto legis absolveret, Patri factus obediens usque ad mortem: & id opere compleret, quod ante ex persona mediatoris fuerat deprecatus, dicens: *Pater volo, ut quomodo ego & tu * unum sumus, ita & isti in nobis unum sint.* Ergo
d Decem mensibus in utero Virginis Christus.
Philipp. 21. Joan. 17. 22.
* al. idem.

E 2

[a] Sic tamen de justo & peccatore exponit libellus hujus argumenti Hieronymo, sed falso, inscriptus, quem in ultimo Operum tomo exhibemus. In cæteris vero eodem fere ordine, iisque argumentis uterque procedit. Porro Victorius *si autem vis*, absque *ut* particula.

[b] Victorius: *Quia hic*, & paulo post *omnes Publicani*, juxta Græcum exemplar πάντες οἱ τελῶναι.

[c] Cisterciens. ms. commate *factum ex muliere* omisso, substituit sequens *factum sub lege*.

[d] Pro *nasceretur* mss. codd. duo *putaretur*. Hunc porro locum ex Hieronymo recitat, atque urget Agobardus contra Felicem cap. 10. sed vitiose apud eum *dementia* legitur pro *clementia*.

CLASSIS II. AN. 383.

go quia ad hoc venerat, ut quod erat impossibile Legis, quia nemo ex ea justificabatur, ineffabili misericordia vinceret, publicanos & peccatores ad pœnitentiam provocabat, convivium quoque eorum expetens, ut in convivio docerentur: sicut manifestum esse poterit ei, qui Evangelia sollicita mente perlegerit, quomodo & cibus ejus & potus, & deambulatio, & universa quæ gessit in corpore, salutem hominum procurarint. Hoc videntes Scribæ & Pharisæi, adversus Legem eum facere dicebant: *Ecce homo vorax & vini potator, amicus publicanorum & peccatorum.* Nam ante reprehenderant quare curaret in sabbathis. Dominus ergo, ut hanc eorum accusationem clementi ratione superaret, tres parabolas proposuit: e quibus una est, nonaginta novem ovium in montibus relictarum, & unius perditæ, quæ pastoris humeris est revecta. Alia drachmæ, quam mulier accenso lumine perquisivit, & inventa ea, vicinas ad lætitiam convocavit, dicens: *Congratulamini mihi, quia inveni drachmam quam perdideram.* Tertia vero duorum filiorum, de qua ut disputarem pauca, jussisti.

Matth. 11. 19.

Luc. 15. 9.

3. Et de ove quidem, ac drachma, licet ad unum pertineant intellectum, non est istius temporis disputatio; hoc tantum dixisse sufficiat, ob id has parabolas esse propositas, ut quomodo ibi in inventione pecoris & drachmæ lætitia est Angelorum, & circa manentium vicinarum: sic in publicanorum peccatorumque pœnitentia, omnium debere esse lætitiam, quibus non est necessaria pœnitentia. Unde vehementer admiror, Tertullianum in eo libro, quem de Pudicitia adversum pœnitentiam scripsit, & sententiam veterem, nova opinione dissolvit, hoc voluisse sentire, [a] quod Publicani & peccatores, qui cum Domino vescebantur, Ethnici fuerint, dicente Scriptura: *Non erit vectigal pendens ex Israel*: quasi vero & Matthæus, non ex Circumcisione fuerit Publicanus, & ille qui cum Pharisæo in Templo orans, oculos ad cælum non audebat erigere, non ex Israel fuerit Publicanus: aut non Lucas memoret: *Et omnis populus audiens, & Publicani justificaverunt Deum, baptizati baptismo Johannis*; aut cuiquam credibile possit videri Ethnicum Templum ingressum, aut Dominum cum Ethnicis habuisse convivium, quum id maxime caveret, ne Legem solvere videretur: & primum venerit ad oves perditas domus Israel; Chananææ quoque deprecanti pro salute filiæ, responderit: *Non oportet tollere panem filiorum, & dare eum canibus.* Et alibi discipulis præceperit: *In viam gentium ne abieritis, & in civitates Samaritanorum ne intraveritis.* Ex quibus omnibus edocemur, in Publicanis, non tam Gentilium, quam generaliter omnium peccatorum, id est, qui erant & de Gentibus, & de Judæis, accipi posse personas. Ille autem * qui juxta insanas & blasphemas feminas suas, id dogmatis defendebat, quo Christianos nollet recipere pœnitentes, frustra argumentatus est, Publicanos Judæos non fuisse, ut in persona eorum Gentilium tantum populus possit intelligi. Itaque ne longum faciam, ipsa Evangelii verba proponam; & in modum commentarii, quid mihi videatur, ad singula quæque subnectam.

Deut. 23. 18. secundum LXX.

Luc. 7. 29.

Matth. 15. Ibid. 26. Matth. 10. 5.

* al. quid.

Publicani fuerunt et Judæi.

4. *Homo quidam habebat duos filios.* Hominem Deum dici, multis testimoniis approbatur, ut ibi: *Duorum hominum testimonium verum est. Ego de me testimonium dico, & Pater qui me misit.* In alia parabola Pastor, in alia paterfamilias nuncupatur, in alia vineam locat, in alia invitat ad nuptias, & diversis similitudinibus rem significat eamdem, ut Judæorum superbiam reprobet: & in communi omnium peccatorum, sive Gentilium, sive Israelitarum pœnitentiam probet. Quod autem ait, *duos filios*, omnes pene Scripturæ de duorum vocatione populorum plenæ sunt sacramentis.

Luc. 15. 11. Joan. 8. 17. 18.

5. *Et dixit illi adolescentior: Pater da mihi portionem substantiæ, quæ me contingit.* Substantia Dei est, omne quod vivimus, sapimus, cogitamus, in verba prorumpimus. Hæc Deus æqualiter universis & in commune largitus est, Evangelista dicente: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Iste est dexter oculus, qui a scandalis observandus est: hæc lucerna corporis: hoc talentum quod non est in sudario colligandum, id est, delicate otioseque tractandum; nec in terra defodiendum, terrenis scilicet cogitationibus obscurandum.

Joan. 1. 9. Zach. 11. 17. Matth. 5. & 18. Luc. 11.

6. *Qui*

[a] Tertulliani locus lib. de Pudicit. cap. 9. est hujusmodi, *Aut si quis dubitat ethnicos fuisse publicanos apud Judæam usurpatam jam pridem Pompeii manu, atque Luculli, legat Deuteronomium: Non erit vectigal pendens ex filiis Israel.* Voculas tamen *ex filiis* in hoc Deuteronomii loco codices Hieronymiani non legunt, tametsi Victorius addiderit.

CLASSIS II. AN. 383.

6. *Qui divisit eis substantiam*. Significantius in Græco legitur διεῖλεν αὐτοῖς τὸν βίον id est, dedit eis liberum arbitrium, dedit mentis propriæ libertatem, & ut viveret unusquisque non ex imperio Dei sed obsequio suo id est, non ex necessitate, sed ex voluntate, ut virtus haberet locum, ut a cæteris animantibus distaremus, dum ad exemplum Dei, permissum est nobis facere quod velimus. Unde & in peccatores æquum judicium, & in sanctos & justos justum præmium [a] retribueretur.

Liberum arbitrium ad quid homini datum.

[a] al. *retribuetur*.

7. *Et non post multos dies, collectis omnibus, adolescentior filius peregre profectus est in regionem longinquam*. Si Deus cælum tenet palmo, & terram pugillo; & Jeremias dicit, *Deus appropinquans: & non Deus de longinquo*: per David quoque, quia nullus absque eo locus sit, prædicatur; quomodo filius peregre proficiscitur, & a patre discedit? Sciendum igitur, non locorum spatiis, sed affectu, aut esse nos cum Deo, aut ab eo discedere. Quomodo enim ad discipulos loquitur: *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi*: ita ad eos qui sui jactantiam præferunt, & esse cum Domino non merentur, dicit: *Discedite a me, non novi vos, qui operamini iniquitatem*.

Jerem. 23. — Quomodo sumus cum Deo, vel ab eo discedimus. — *Matth.* 28. 20. — *Ibid. v.* 23.

8. *Recessit ergo junior filius cum universa substantia a patre, & peregre profectus est*. Et Cain egressus a facie Domini habitavit in terra *Naid*, quod interpretatur, *fluctuatio*. Quiquumque a Deo recedit, statim sæculi fluctibus quatitur & moventur pedes ejus. Nam postquam moti sunt homines ab oriente, & a vero lumine recesserunt, tunc adversus Deum impietatis suæ ædificavere turrim; tunc dogmatum superbias confinxerunt, volentes curiositate non licita in ipsius cæli alta penetrare. Et vocatus est locus ille *Babel*, id est, *confusio*.

9. *Et ibi dissipavit substantiam suam, vivens luxuriose*. Luxuria inimica Deo, inimica virtutibus, perdit omnem substantiam patris; & ad præsens voluptate deliniens, futuram non sinit cogitare paupertatem.

10. *Quumque consumsisset omnia, facta est fames valida per regionem illam*. Acceperat a patre facultates, ut invisibilia ejus per ea quæ erant visibilia cognosceret, & ex pulchritudine creaturarum consequenter intelligeret Creatorem. Qui veritatem [a] in injustitia detinens, & pro Deo idola colens, naturæ bona universa consumsit: & consumtis omnibus, cœpit egere virtutibus, derelicto fonte virtutum. *Facta est fames valida per regionem illam*. Omnis locus quem patre incolimus absente, famis, penuriæ & egestatis est. Famis [b] autem μετὰ ἐμφάσεως validæ hæc est regio, de qua dicitur per Prophetam: *Qui habitatis in regione umbræ mortis, lux fulgebit super vos*. At contra est alia regio, quam possessuri sumus mundo corde atque puro viventes, quam sanctus David desiderat, dicens: *Credo videre bona Domini in terra viventium*.

Isa. 9. 2. — *Ps.* 26. 13.

11. *Et ipse cœpit egere, & abiit, & conjunxit se uni de principibus regionis illius*. Deserto nutricio, qui ad primam vocem bona ei fuerat cuncta largitus, junxit se principi hujus mundi, id est, diabolo, rectori tenebrarum. [c] Quem nunc inimicum hominem, nunc judicem iniquitatis, nunc draconem, nunc Satan, nunc malleum, nunc perdicem, nunc Belial, nunc rugientem leonem, nunc Leviathan, nunc Thaninim, nunc Behemoth, & multis aliis vocabulis Scriptura cognominat. Quod autem ait, *uni de principibus*, plures esse intelligendum est, qui per istum volitent aerem, & diversorum fraude vitiorum, genus hominum suæ subjiciant servituti.

Ephes. 6. — Nomina diaboli in Scriptura.

12. *Qui misit illum in agrum suum, ut pasceret porcos*. Porcus animal immundum est, quod cœno & sordibus delectatur. Talis est dæmonum multitudo, quæ

[a] Haud bene Victorius *in justitia*.

[b] Multifariam locum hunc, & præsertim græcas voces hucusque depravant editores omnes. Et vetustiores quidem λιμῶ ἰσχυρῶ *idest validæ*, adscitis ex Evangelio verbis legebant, quam lectionem emendare conatus Erasmus e manuscriptis substituit, *Fames autem* μετὰ ἐκστάσεως ἰσχυρός. *Hæc est &c.* quæ Victorius in eo tantum non probat, quod ἐκτάσεως legendum velit pro ἐκστάσεως quod scilicet ἔκτασις productionem, sive extensionem significet, dictaque sit fames illa cum extensione valida. Sed uterque a Benedictino editore vapulat, qui locum subsidio decem exemplarium manuscriptorum sibi gratulatur ita restituisse, *Famis autem* μεταφορικῶς *validæ hæc est regio &c.* Nos Græcas literas in manuscriptis hactenus probe lectas negamus, licet eas vetera nostra exemplaria vel omnino non habeant, vel depravatissime habeant. Legimus autem μετὰ ἐμφάσεως *validæ*, minima ut vides immutatione ab aliis μετὰ ἐκστάσεως sive ἐκτάσεως & μεταφορικῶς, ea tamen necessaria, ut sensus constet, & Auctoris mens pateat; vult enim Hieronymus ea in voce *validæ* significantiorem esse gravioremque sensum, qui figurate emphaticus, seu μετὰ ἐμφάσεως appellatur.

[c] Victorius addit *harum*. Paulo post *Behemoth* nomen omittit Cisterciens. liber.

CLASSIS II. AN. 383.

(1) quæ per idola manufacta, (1) cruore pecudum & victimis paſcitur ; & noviſſime ſaginatiore quadam hoſtia, ipſius hominis morte ſaturatur. Miſit ergo eum in poſſeſſionem ſuam, id eſt, ſuum effecit eſſe famulum, ut paſceret porcos, immolans ei animam ſuam.

13. *Et cupiebat implere ventrem ſuum de ſiliquis porcorum ; & nemo illi dabat.* Id quod in Ezechiele cum increpatione dicitur ad Jeruſalem: *Et factum eſt in te perverſum ultra mulieres* [a] *quæ ante fornicationem tuam, & poſt te ſunt fornicatæ, in eo quod dediſti mercedes, & mercedes tibi non ſunt datæ*, videmus in filio minore completum. Subſtantiam ſuam in regione principis perdidit; & poſt perditas facultates, miſſus ad porcos, egeſtate contabuit. DÆMONUM CIBUS eſt ebrietas, luxuria, fornicatio, & univerſa vitia. Hæc blanda ſunt & laſciva, & ſenſus voluptate demulcent : ſtatimque ut apparuerint, ad uſum ſui provocant. Quibus ideo luxurioſus adoleſcens non poterat ſaturari, quia ſemper voluptas famem ſui habet, & tranſacta non ſatiat: & Satanas quum aliquem ſua arte deceperit, & proprium ei impoſuerit jugum, ultra ad abundantiam vitiorum non procurat, ſciens eſſe jam mortuum, ſicuti multos idololatras videmus panis miſeria & egeſtate confectos. Hi ſunt in quibus Propheticus ſermo completur: *Omnibus meretricibus dantur mercedes : tu autem dediſti mercedes omnibus amatoribus tuis, & non accepiſti mercedes.* Poſſumus autem & aliter ſiliquas interpretari. Dæmonum cibus eſt carmina Poetarum, ſæcularis ſapientia, Rhetoricorum pompa verborum. Hæc ſua omnes ſuavitate delectant : & dum aures verſibus dulci modulatione currentibus capiunt, animam quoque penetrant, & pectoris interna devinciunt. Verum ubi cum ſummo ſtudio fuerint ac labore perlecta, nihil aliud, niſi inanem ſonum, & ſermonum ſtrepitum ſuis lectoribus tribuunt : NULLA IBI SATURITAS veritatis, nulla refectio juſtitiæ reperitur. Studioſi earum in fame veri, & virtutum penuria perſeverant. Hujus ſapientiæ typus, & in Deuteronomio ſub mulieris captivæ figura deſcribitur: de qua divina vox præcipit, ut ſi Iſraelites eam habere voluerit uxorem, calvitium ei faciat, ungues præſecet, & pilos auferat : & quum munda fuerit effecta, tunc tranſeat in victoris amplexus. Hæc ſi ſecundum literam intelligimus, nonne ridicula ſunt ? Itaque & nos facere ſolemus, quando Philoſophos legimus, quando in manus noſtras libri veniunt ſapientiæ ſæcularis, ſi quid in eis utile reperimus, ad noſtrum dogma convertimus : ſi quid vero ſuperfluum, [b] de idolis, de amore, de cura ſæcularium rerum, hæc radimus, his calvitium inducimus, hæc in unguium morem ferro acutiſſimo deſecamus. Unde & Apoſtolus prohibet, ne in idolio quis recumbat, dicens: *Videte autem, ne hæc licentia veſtra offendiculum fiat infirmis. Si enim quis viderit eum, qui habet ſcientiam, in idolio recumbentem, nonne conſcientia ejus quum ſit infirma, ædificabitur ad manducandum idolothyta, & peribit qui infirmus eſt in tua ſcientia frater, propter quem Chriſtus mortuus eſt ?* Nonne tibi videtur ſub aliis verbis dicere, ne legas Philoſophos, Oratores, Poetas ; nec in eorum lectione requieſcas ? Nec nobis blandiamur, ſi in eis, quæ ſunt ſcripta, non credimus, quum aliorum conſcientia vulneretur, & putemur probare, quæ dum legimus, non reprobamus. Alioqui quale erit, ut exiſtimemus Apoſtolum ejus, qui veſcebatur in idolio, conſcientiam comprobaſſe, & eum dixiſſe perfectum, quem ſciret de idolothytis manducare ? Abſit, ut de ore Chriſtiano ſonet, *Jupiter omnipotens* ; & *me Hercule*, & *me Caſtor*, & cætera magis portenta, quam [c] numina. At nunc etiam Sacerdotes Dei, omiſſis Evangeliis & Prophetis, videmus Comœdias legere, amatoria Bucolicorum verſuum verba canere, tenere Virgilium : & id QUOD IN PUERIS neceſſitatis eſt, crimen in ſe facere [d] voluptatis. Cavendum igitur

Margin: Ezech. 16. 34. — Ezech. 16. 33. — Deut. 21. — Quomodo Philoſophos legere debemus. — 1. Cor. 8. 9.

(1) Origeniana ſententia eſt, Dæmones nidoribus ſatiari & ſanguine, utpote qui cibo indigerent. His paria habet Tertullian. adverſ. gentes cap. 22. & 23. & lib. de Idololatr. c. 7. atque alibi. Athenagoras quoque in Legatione pro Chriſtianis, quin etiam Gregor. Nazanzenus Orat. 18. Arnobius lib. 3. & 5. contra gentes aliique eccleſiaſtici ſcriptores antiqui; quibus Paganica iſthæc opinio non uſque adeo improbatur. Vid. infra epiſtol. Synodicam num. 3. & quæ ibi adnotamus. Hieronymus vero ἀλληγορικῶς hæc de cibo dæmonum dixiſſe facile putandus eſt, cum paſſim Origeni exprobret quod crediderit corporeos fuiſſe, ipſe vero penitus incorporeos ſenſerit.

a Etſi non immutamus, veriorem tamen credimus Ciſtercienſis mſ. lectionem hanc: *ultra mulieres in fornicatione tua, & poſt te non ſunt fornicatæ*, ad hunc enim modum Ezechielis textus habet in libris omnibus, ſi negandi particulam apud LXX. idque in Vatic. tantum exemplari, excipias.

b Duo mſſ. *ſuperfluum apparuerit de idolis &c.*

c Quidam editi ac mſſ. *quam nomina.*

d Al. *voluntatis*, & mox *ne captivam* pro *ſi.*

CLASSIS II. AN. 383.

tur, si captivam velimus habere uxorem, ne in idolio recumbamus; aut si certe fuerimus ejus amore decepti, mundemus eam, & omni sordium errore purgemus, ne scandalum patiatur frater, pro quo Christus mortuus est, quum in ore Christiani carmina in idolorum laudem composita audierit personare.

14. *In se autem conversus dixit: Quanti mercenarii in domo patris mei abundant panibus, ego autem hic fame pereo.* Mercenarios secundum [a] alium intellectum eos animadvertimus ex Judæis, qui ob præsentia tantum bona, Legis præcepta custodiunt. Hi justi sunt & misericordes, non ob ipsam justitiam, & ob ipsum misericordiæ bonum; sed ut a Deo terrenæ felicitatis & longæ vitæ præmium consequantur. Qui autem ista desiderat, merito compellitur ad obsequium præceptorum, ne eorum prævaricatione quæ jussa sunt, careat concupitis. Porro ubi metus est, non est dilectio. Perfecta quippe dilectio foras mittit timorem. Nam qui diligit, non ideo imperata custodit, quia aut timore pœnarum, aut præmii aviditate compellitur; sed quia hoc ipsum quod a Deo jubetur, est optimum. Sensus itaque iste est: Quanti ex Judæis ob præsentia tantum bona a Dei obsequio non recedunt, & ego egestate conficior.

Mercenarii quinam. — 1. Joan. 4. 18.

15. *Surgens ibo ad patrem meum.* Pulchre ait, *surgens*: patre quippe absente, non steterat. Peccatorum jacere, justorum stare est. Ad Moysen dicitur, *Tu vero hic sta mecum.* Et in centesimo tricesimo tertio Psalmo: *Ecce nunc benedicite Dominum omnes servi Domini, qui statis in domo Domini*, ad benedictionem Domini stantes Propheta in domo Domini cohortatur.

Justorum est stare. — Deut. 5. 31. — ℣. 1. 2.

16. *Et dicam illi: Pater peccavi in cælum & coram te, jam non sum dignus vocari filius tuus.* Peccaverat in cælum, qui Jerusalem cælestem reliquerat matrem. Peccaverat coram patre, qui Conditore deserto, fuerat ligna veneratus. Non erat dignus vocari filius Dei, qui servus esse maluerat idolorum. *Omnis enim qui facit peccatum, [b] de diabolo patre natus est.*

1. Joan. 3. 7.

17. *Fac me sicut unum de mercenariis tuis.* Fac me, inquit, sicut unum ex Judæis, qui te ob præsentium tantum

A rerum promissa venerantur. Recipe filium pœnitentem, qui mercenariis tuis peccantibus sæpissime pepercisti.

18. *Et venit usque ad patrem suum.* Venimus ad patrem, quando recedimus a porcorum pastione, secundum illud: *Statim ut conversus ingemueris, salvus eris.*

Ezech. 18.

19. *Quumque adhuc longe esset, vidit eum pater ejus, & misericordia motus est.* Antequam dignis operibus, & vera pœ-
B nitentia ad patrem rediret antiquum, Deus, apud quem cuncta futura jam facta sunt, & qui est omnium præscius futurorum, ad ejus præcurrit adventum, & per Verbum suum, quod carnem sumsit ex Virgine, reditum filii sui junioris anticipat.

20. *Et præcurrens incubuit super collum ipsius.* Ante venit ad terram, quam ille domum confessionis intraret. Incubuit super collum ipsius, id est, corpus sumsit humanum. Et sicuti Joannes super pectus Jesu recubuit, qui secretorum
C ejus effectus est particeps: ita & jugum suum leve, id est, mandatorum suorum facilia præcepta, ex gratia magis quam ex merito super juniorem filium collocavit.

Joan. 13. & 21. — Matth. 11.

21. *Et osculatus est eum*; juxta illud quod in Cantico Canticorum Ecclesia de sponsi precatur adventu: *Osculetur me osculo oris sui.* Nolo mihi, dicens, per Moysen, nolo per Prophetas loquatur: ipse meum corpus assumat, ipse me osculetur in carne: ut & illud quoque quod in Isaia scriptum est, huic sententiæ coaptemus: *Si quæris, quære: &
D ad me habita in saltu.* Et ibi quippe flens Ecclesia clamare jubetur ex Seir; quia Seir, *pilosus* & *hispidus* interpretatur: ut & antiquum Gentilium significet [c] horrorem, illa pari similitudine respondente: *Nigra sum, sed formosa, filiæ Jerusalem.*

Cant. 1. 1. — Isa. 21. 12. juxta LXX. — Cant. 1. 4.

22. *Dixit autem illi filius: Pater, peccavi in cælum & coram te, jam non sum dignus vocari filius tuus.* Dicit se non esse dignum filium nuncupari, & tamen ex naturæ voce, ex illa substantia, quam illi pater fuerat aliquando largitus, in nomen trepidus veritatis erumpit: *Pa-
E ter*, inquiens, *peccavi in cælum.* Frustra igitur quidam argumentantur, nomen patris in sanctos tantummodo convenire:

[a] Martianæus *alienum intellectum.*
[b] Interserunt vetustiores editi *servus est peccati*, *&c.* Sed hæc ex alio Scripturæ loco adsciscuntur.
[c] Ita reponimus e vetustiss. editione, qua sæpius utimur, cum alii editi ac MSS. *errorem* legerent, minus recte ad Hieronymi mentem, qui Seir *piloso*, atque *hispido*, ut interpretatur, Gentilium horrorem comparat.

CLASSIS II. AN. 383.

re: quum etiam Deum hic patrem vocet, qui se filii nomine confitetur indignum: nisi forte ideo patrem audet vocare, quia plena mente conversus est.

23. *Dixit autem pater ad pueros suos: Celerius proferte stolam priorem, & induite eum*; stolam, quam Adam peccando perdiderat, stolam, quæ in alia parabola indumentum dicitur nuptiale, id est, vestem Spiritus Sancti, quam qui non habuerit, non potest regis interesse convivio. (*Matth. 22.*)

24. *Et date anulum in manu illius*; signaculum similitudinis Christi, secundum illud: *In quem credentes, signati estis spiritu repromissionis sancto*. (*Ephes. 1. 13.*) Et ad principem dicitur Tyri, qui similitudinem Conditoris amiserat: *Tu signaculum similitudinis, & corona decoris, in deliciis paradisi Dei natus es*. (*Ezech. 28. 12.*) Isaias quoque de hoc signaculo loquitur: *Tunc manifesti erunt qui signantur*. (*Isa. 8.*) Hoc signaculum in manu datur, quando opera justitiæ Scriptura significat, ut ibi: *Factum est verbum Domini in manu Aggæi Prophetæ*, (*Agg. 1. & 2.*) dicentis ad Jerusalem: *Ornavi te*, inquit, *ornamento, & imposui tibi armillas circa manus tuas*. (*Ezech. 16. 11.*) Rursum ad eum [a] qui indutus est podere, alius locus signaculi demonstratur: *Pertransi per mediam Jerusalem, & da signaculum in frontibus virorum gementium, & dolentium in omnibus iniquitatibus, quæ fiunt in medio eorum*. (*Ibid. 9. 4.*) Quare? ut postea possint dicere: *Signatum est super nos lumen vultus tui, Domine*. (*Psal. 4. 7.*)

25. *Et calciamentum in pedibus ejus*. Sponsi quippe perdiderat dignitatem, & nudis pedibus Pascha celebrare non poterat. Hæc sunt calciamenta, de quibus Dominus ait: *Et calciavi te hiacyntho*. (*Eze. 16. 10.*) *Et calciamenta in pedibus ejus*; necubi coluber insidians, plantam ingredientis invaderet: & super scorpiones & serpentes securius ambularet; ut præpararetur ad Evangelium pacis: jam non gradiens secundum carnem, sed secundum spiritum; & dictum ei Propheticum conveniret: *Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona*. (*Isai. 52. 7.*)

26. *Et afferte vitulum saginatum, & occidite, & manducemus, & epulemur; quoniam hic filius meus mortuus fuerat, & revixit, perierat, & inventus est*. Vitulus saginatus qui ad [b] pœnitentis immolatur salutem, ipse Salvator est, cujus (*b* Sacramentum) quotidie carne pascimur, cruore potamur. (corporis Christi.) Fidelis mecum lector intelligis, qua pinguedine saturati, in ructum laudis ejus erumpimus, dicentes. *Eructavit cor meum verbum bonum, dico ego opera mea regi*; (*Ps. 44. 1.*) licet quidam superstitiose magis, quam vere, non considerantes textum Psalmi, ex Patris persona arbitrentur hoc intelligi. (Superstitiosa interpretatio. Psalm. 44.) Quod autem ait, *epulemur, quoniam hic filius meus mortuus fuerat, & revixit, perierat, & inventus est*, ad eumdem parabolæ superioris pertinet sensum, in qua dicitur: *Sic dico vobis, quia gaudium erit coram Angelis Dei super uno peccatore pœnitentiam agente*.

27. *Et cœperunt epulari*. Hoc convivium quotidie celebratur, quotidie pater filium recipit: semper Christus credentibus immolatur.

28. *Erat autem filius illius senior in agro*. Hucusque de persona filii junioris disputatum est, quem secundum præsentem parabolam, in publicanis & peccatoribus, qui a Domino ad pœnitentiam provocabantur, debemus accipere: secundum mysticos autem intellectus, de futura quoque vocatione Gentium prophetari. Nunc ad seniorem filium sermo transgreditur, quem multi simpliciter ad omnium Sanctorum personam, multi proprie ad Judæos referunt. Et de Sanctis quidem non difficilis interpretatio est, in eo quod dicitur, numquam mandatum tuum præterivi: licet illud videatur obsistere, quod reversioni fratris invideat. In Judæos autem quum livor in fratris salute conveniat, hoc repugnat, quod numquam se dicat ejus præterisse mandatum; de quibus quid nobis videatur, suis in locis conabimur explanare. *Erat autem filius illius senior in agro*, in terrenis operibus labore desudans, longe a gratia Spiritus Sancti, & a consilio patris extorris. Hic est, qui ait: *Agrum emi, & necesse habeo exire & videre illum: rogo te, habe me excusatum*. (*Luc. 14. 18.*) Hic, qui juga boum emit quinque, & Legis onere depressus, terrenorum sensuum voluptate perfruitur. Hic, qui uxore ducta, ire ad nuptias non potest; & effectus caro, nequaquam unum potest esse cum spiritu. In hujus persona etiam illius parabolæ operarii congruunt, in qua prima, tertia, sexta, nona hora, id est, vocationibus variis mittuntur ad vineam, (*Matth. 20.*)

[a] Victorius *ad eum virum qui, &c.*

[b] Erasm. cumque secutus Martianæus *pœnitentiæ* pro *pœnitentis*, scilicet filii: & mox *quia pinguedine* pro *qua*. Rectius duo mss. *quia ex ejus pinguedine*. Notandus autem hic, & subsequens locus pro Eucharistiæ sacramento.

CLASSIS II. AN. 383.

am, & indignantur sibi undecimæ horæ operarios coæquari.

29. *Et quum veniret, & appropinquaret domui, audivit symphoniam & chorum.* Illud quod in quodam Psalmo superscribitur pro MELETH, huic sensui convenit. Siquidem MELETH, chorus in unum concinens dicitur. Male autem [a] quidam de Latinis symphoniam putant esse genus organi, quum concors in Dei laudibus concentus, hoc vocabulo significetur: *συμφωνία* quippe *consonantia* exprimitur in Latino.

Psalm. 25. מהלת

Symphonia, quid.

30. *Et vocavit unum de pueris, & interrogavit quid nam essent hæc.* Et nunc interrogat Israel, quare Deus in Gentium assumtione lætetur: & æmulatione cruciatus, paternam scire non potest voluntatem.

31. *Qui ait illi, quoniam frater tuus venit, & occidit pater tuus vitulum saginatum, quoniam incolumem illum recepit.* Caussa lætitiæ, quod pari in Dei laudes toto orbe voce concinitur, salus est Gentium, salus est peccatorum: lætantur Angeli: omnis in gaudium creatura consentit; & de solo dicitur Israel:

32. *Iratus autem noluit intrare.* Irascitur se absente fratrem esse susceptum, irascitur eum vivere, quem putabat extinctum: & nunc foris stat Israel, & nunc discipulis Evangelia in Ecclesia audientibus, mater ejus & fratres foris stant quærentes eum.

Matth. 12.

33. *Egressus autem pater illius cœpit rogare eum.* Quam benignus & clemens pater: rogat filium, ut lætitiæ domus particeps fiat: rogat autem pater per Apostolos, rogat per Evangelii prædicatores. E quibus Paulus ait: *Precamur pro Christo, reconciliamini Deo.* Et alibi. *Vobis oportebat primum* * *annunciari verbum Dei: sed quia repulistis illud, & indignos vos judicastis æternæ vitæ, ecce convertimur ad gentes.*

2. Cor. 5. 20. Act. 13. 45. * al. annunciare.

34. *Ipse autem respondens, ait patri suo: Ecce tot annis servio tibi.* Pater supplex ad concordiam deprecatur: ille justitiam, quæ in Lege est, sequens, Dei justitiæ non subjicitur. Porro quæ major justitia Dei, quam [b] ignoscere pœnitentibus, filium suspicere redeuntem? *Ecce tot annis servio tibi, & numquam mandatum tuum præterivi*; quasi hoc ipsum non sit præterire mandatum, saluti alterius invidere, ante Deum se jactare justitiæ, quum nemo coram eo mundus sit. Quis enim lætabitur castum se habere cor, * ne si unius quidem diei fuerit? David confitetur: *In iniquitatibus conceptus sum, & in delictis concepit me mater mea.* Et in alio loco: *Si iniquitatem attendis, Domine, quis sustinebit?* Et hic dicit numquam se præterisse mandatum, toties ob idololatriam captivitatibus traditus. *Ecce tot annis servio tibi, & numquam mandatum tuum præterivi.* Hoc est quod Paulus Apostolus loquitur: *Quid ergo dicemus? quia gentes quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam,* [c] *justitiam autem quæ ex fide est. Israel vero sectando legem justitiæ, ad legem justitiæ non pervenit.* Quare? quia non ex fide, sed quasi ex operibus Legis. Potest ergo & ex ejus persona dici, qui juxta eumdem Apostolum in justitia, quæ ex lege est, sine reprehensione versatus sit: licet mihi videatur magis se jactare Judæus, quam vera dicere, ad exemplum illius Pharisæi, dicentis: *Deus gratias ago tibi, quia non sum sicut cæteri homines, raptores, injusti, adulteri, sicut & hic Publicanus.* Oro te, nonne tibi videtur ea quæ ille de publicano dixerat, dicere iste de fratre? Hic est qui comedit omnem substantiam suam, vivens cum meretricibus. Ad id autem quod ait: *Mandatum tuum numquam præterivi*, patris sermo non congruit: non enim confirmavit vera esse quæ dixerat filius, sed irascentem alia ratione compescuit: *fili, tu semper mecum es.* Numquid, ait, bene quidem dicis, & fecisti cuncta quæ jusseram? [d] Sed *mecum es*, inquit, *semper.* Mecum es lege qua stringeris: mecum es, dum mihi & in captivitatibus erudiris: mecum es, non quia præcepta mea compleveris, sed quod te in longinquam regionem abire non passus sum: mecum es ad extremum, secundum illud quod loquutus sum ad David: *Si dereliquerint filii ejus legem meam, & in judiciis meis non ambulaverint; si* * *justitias meas prophanaverint, & mandata mea non custodierint, visitabo in virga iniquitates eorum, & in flagellis injustitias eorum: misericordiam autem meam non auferam ab eis.* Quo testimonio

Prov. 20. Job. 20. * al. vel Ps. 50. 7. Ps. 129. 3. Rom. 9. 30. & 31. Luc. 18. 11. Ps. 88. 31. & seqq. * al. justificationes.

[a] Ex his S. Isidorus in Originibus, quod certe ex antiquioribus sumsit, *Symphoniam*, dicit, *vulgo appellari lignum cavum ex utraque parte pelle extensa, quam virgulis hinc inde Musici feriunt.*

[b] Quidam mss. *ignoscere delinquentibus &c.*

[c] Duo verba *justitia autem*, quæ & in Hieronymianis quibus utimur hujus epistolæ mss. inveniuntur, aliisque omnibus Græcis Latinisque sacri textus codicibus, Martianæus post Erasmum expunxerat.

[d] Negandi particulam præponit hoc loco Cisterciensis liber, ex quo paulo infra legimus *in longinquam regionem*, cum antea excusi omnes haberent *in longam.*

CLASSIS II. AN. 383.

nio & id in quo filius senior gloriatur, falsum esse convincitur, dum in Dei judiciis non ambulat, & ejus mandata non facit. Et quomodo ista non faciens, cum patre semper fuisse dicitur? Dum peccans visitatur in virga, & visitato misericordia non negatur. Nec mirandum patri eum ausum fuisse mentiri, qui fratri potuit invidere: maxime quum in die judicii quidam impudentius mentiantur, dicentes: *Nonne in nomine tuo comedimus & bibimus, & virtutes multas fecimus, & dæmonia ejecimus?* Quid vero sit, *& omnia mea tua sunt*, suo loco congruentius explicabitur.

Matth. 7. 22.

35. *Et numquam dedisti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer*. Tantus, inquit, Israel sanguis effusus est, tot hominum cæsa sunt millia, & nullus eorum nostræ exstitit salutis redemtor. Ipse Josias qui placuit in conspectu tuo: & nuper Macchabæi, qui pro tua hæreditate pugnabant, contra fas sanctitatis, hostium gladiis interemti sunt, & nullius cruor nobis reddidit libertatem. Ecce adhuc Romano imperio subjacemus: non Propheta, non Sacerdos, non justus quisquam immolatus est pro nobis. Et pro luxurioso filio, id est, pro gentibus, pro peccatoribus, totius creaturæ gloriosus sanguis effusus est. Quumque merentibus minora non dederis, immeritis majora tribuisti. *Numquam dedisti mihi hædum, ut cum amicis meis epularer*. Erras, Israel: dic potius, ut tecum epularer. Aut potest esse tibi aliqua jucunditas, nisi patre tecum celebrante convivium? Saltem exemplo docere præsenti. Reverso filio juniore, & pater lætatur & pueri. *Manducemus*, ait, *& epulemur*: non *manducate*, & *epulamini*. At tu ea mente, qua invides fratri, qua a patris recedis aspectu, & semper in agro es, nunc quoque vis eo absente inire convivium. *Numquam dedisti mihi hædum*. Numquam pater deteriora dat munera: habes vitulum immolatum: ingredere, manduca cum fratre. Quid hœdum quæris, cui agnus est missus? Et ne simules te nescire, quod missus est, Joannes tibi eum in eremo demonstravit: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi*. Et pater quidem quasi clemens, & pœnitentiam tribuens, te hortatur ad vitulum, non immolans hædum, quem stare scit ad sinistram. Tu vero in fine sæculi, ipse tibi es hædum

4. Reg. 23.

Jo. 1. 29.

immolaturus Antichristum, & cum amicis tuis, spiritibus immundis, ejus carne saturandus, expleto vaticinio: *Tu confregisti caput draconis magni: dedisti eum escam populis Ethyopum*.

CLASSIS II. AN. 383. Matth. 25. Psal. 73. 14.

36. *Quum autem filius tuus hic, qui devoravit omnem substantiam suam, vivens cum meretricibus, venit, occidisti ei vitulum saginatum*. Confitetur & nunc Israel saginatum vitulum fuisse qui cæsus est: intelligunt venisse Christum: sed torquentur invidia, & nolunt, fratre non pereunte, salvari.

37. *Ipse autem dixit illi: Fili, tu semper mecum es, & mea omnia tua sunt*. Filium vocat, licet intrare nolentem. Quomodo autem Dei omnia Judæorum sunt? Numquid Angeli, Throni, Dominationes, cæteræque Virtutes? Omnia ergo intelligamus, Legem, Prophetas, eloquia divina. Hæc ei dedit, ut in lege ejus meditarentur die ac nocte, secundum illum canonem quem sæpe exposuimus Scripturarum, Omnia non ad totum referenda esse, sed ad partem maximam, ut ibi: *Omnes declinaverunt, simul inutiles facti sunt*. Et alibi: *Omnes qui venerunt ante me, fures fuerunt & latrones*. Et Paulus ad Corinthios: *Omnibus*, inquit, *omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem*. Et ad Philippenses: *Omnes enim quæ sua sunt, quærunt; non ea quæ sunt Jesu Christi*. Quamquam nihil unquam illi negasse credendum sit, quem [a] ad vituli hortatur esum.

Regula Scripturarum. Psal. 13. Joan. 10. 8. 1. Cor. 9. 22. Phil. 2. 21.

38. *Epulari nos oportet, & gaudere, quoniam hic frater tuus mortuus fuerat, & revixit; perierat, & inventus est*. Confidamus igitur & nos vivere posse per pœnitentiam, qui fueramus mortui per delicta. Et hic quidem ipse filius revertitur: in superioribus vero, in Ove scilicet, & in Drachma, quod erraverat, affertur; & quod perierat invenitur: & simili tres parabolæ fine clauduntur, dum in ista ponitur, *perierat, & inventus est*: ut intelligamus diversis similitudinibus, de eadem peccatorum susceptione signatum. Et hæc quidem in Ethnici persona dicta sint, & Judæi.

39. Videamus autem quomodo super sancto generaliter & peccatore parabola ista possit intelligi. Et de cæteris quin justo conveniat, non ambigitur. Illud est, in quo legenti scrupulus commovetur, cur justus saluti peccatoris invideat: & intantum iracundia repleatur, ut

[a] Idem Cisterciens. & vetusta sæpius laudata editio *ad suum vitulum hortatur edendum*.

ut nec fratris misericordia, nec patris precibus, nec totius domus jucunditate superetur. Ad quod breviter respondebimus: omnem mundi istius justitiam, ad Dei comparationem non esse justitiam. Quomodo enim ex peccatis Jerusalem, Sodoma justificatur, non quod ipsa sit justa, sed quod majoribus delictis [a] fiant minora delicta: ita & hominum omnium universa justitia non est Deo collata, justitia. Denique Paulus qui dixerat: (Philipp. 3. 15.) B *Quotquot ergo perfecti sumus, hoc sapiamus*, in alio loco confitetur, & clamitat: (Rom. 11. 33.) *O profundum divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt judicia ejus, & ininvestigabiles viæ ejus!* Et alibi, (1. Cor. 13. 9. & 12.) *Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus*. Et, *Nunc videmus per speculum in ænigmate*. Et ad Romanos: (Rom. 7. 24.) *Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus?* Ex quibus omnibus edocemur, Dei solius perfectam esse justitiam, qui solem suum oriri facit C super justos & injustos: dat pluviam serotinam & matutinam, merentibus pariter & non merentibus; qui de vicis, angulis, & plateis invitat ad nuptias, & [b] deintus quosdam jam quasi securos expellit foras: & ovem, quæ ad exemplum filii pœnitentis ipsa redire non poterat, vel nolebat, quærit, & invenit; (Luc. 15.) & inventam suis humeris reportat. Multum enim errando laboraverat.

40. Ut autem doceamur in Sanctos D quoque cadere posse invidiam, & soli Deo puram clementiam derelinqui, filiorum Zebedæi consideremus exemplum: pro quibus quum mater mota pietatis affectu, nimis grandia postulasset, reliqui decem discipuli indignati sunt. Et Jesus advocans eos, dixit: *Scitis quia* (Matth. 20. 25. & seqq.) *principes gentium dominantur eorum; & qui majores sunt, potestatem exercent in eis. Non ita erit inter vos; sed quiquumque voluerit inter vos major esse, sit vester minister: & quiquumque vestrum voluerit inter vos esse primus, sit vester servus*: E [c] *quoniam Filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam redemtionem pro multis*. Nulli periculosum, nulli videatur esse blasphemum, quod & in Apostolos invidiæ malum diximus potuisse subrepere, quum etiam de Angelis hoc dictum putemus. (Job. 15. 15.) *Sidera quippe non sunt munda in conspectu ejus, &* (Ibid. 4. 18.) *contra Angelos suos perversum quid intellexit*. Et in Psalmis dicitur: *Non justificabitur in conspectu tuo omnis vivens*. Non ait, *non justificabitur omnis homo*, sed *omnis vivens*, id est, non Evangelista, non Apostolus, non Propheta. Ad majora conscendo, non Angeli, non Throni, non Dominationes, non Potestates, cæteræque Virtutes. Solus Deus est, in quem peccatum non cadit: cætera quum sint liberi arbitrii, juxta quod & homo ad imaginem & similitudinem Dei factus est, in utramque partem possunt suam flectere voluntatem. Quod si hac sententia non adduceris, saltem illius auctoritate parabolæ commovere, (Matth. 20.) in qua per totum diem operarii mittuntur ad vineam; & in prima hora vocantur Adam, Abel, Seth: in tertia Noe: in sexta Abraham: in nona Moyses: in undecima Gentium populus, cui dicitur: *Quid hic statis tota die otiosi?* & illi responderunt: *Nemo nos conduxit*. Quod autem extrema hora, nostri sit Salvatoris adventus, testis est Joannes Apostolus, dicens: (1. Joan. 2. 18.) *Fratres, novissima hora est. Etenim sicut audistis, quia Antichristus venit, nunc autem Antichristi multi facti sunt, propter quod cognoscimus, quia novissima hora est*. Si hæc displicet interpretatio, sequor quoquumque duxeris: ita tamen ut eos qui vocati sunt primi, justos esse fatearis. Quod quum obtinuero, illud inferam: & quomodo justi murmuraverunt adversum patremfamilias, dicentes: *Hi novissimi venerunt, & una hora fecerunt: & æquales illos nobis fecisti, qui portavimus pondus diei & æstus?* Videntur quidem juste dicere, non æqualem debere esse mercedem ejus, qui prima hora ad noctem usque sudaverit, & ejus qui una hora sit in labore versatus. Sed ista justitia habet in se livorem, quum alterius invideat felicitati. Denique & Dominus oculum in eis arguit invidentem, dicens: [d] *Amice, an oculus tuus nequam est*

[a] Quidam mss. *appareant* pro *fiant* eodem sensu, ut etiam paulo post *altitudo* loco *profundum*.

[b] Totum istud comma *& deintus quosdam jam quasi securos expellit foras*, veluti alienum a proposito, & quod sensum ipsum turbare videretur sibi, expunxit Episcopus Reatinus, Brixianos quosdam, ac Florentinos Codices secutus; nos cum habeant exemplaria nostra, aliique omnes vulgati, loco movere tantum non audemus.

[c] Idem Reatinus editor superiori voce *vestrum* omissa, *quomodo* legit pro *quoniam* juxta Græcum & Vulgatum.

[d] Hic quoque Victorius vocem *Amice* delevit, quod in suis manuscriptis codd. non invenerit. Cæterum cum Hieronymiana interpretatione tota conferenda est illa Tertulliani lib. de Pudicit. capp. 8. & 9. ut & videas per quos S. Doctor profecerit, & quanto delectu easdem sententias in Catholicum sensum adducat, quas ille ut lapsis deneget pœnitentiam, in perversum trahit.

CLASSIS II. AN. 384.

Dei justitiæ collata universa justitia reputatur iniquitas.

est, *quia ego bonus sum?* Unde & ab Apostolo solus justus, solus dicitur immortalis: non quod Angeli sint injusti & mortales, sed quod ipse sit immortalis & justus, cui collata universa justitia, iniquitas invenitur.

41. Ut autem in hac eadem parabola, quam nunc proposuimus, injustitiam intelligas conductorum, attende paulisper. Qui prima hora conductus est, plus meretur ab eo, qui hora tertia missus est ad vineam: rursum horæ tertiæ operarius, & sextæ horæ operarium antecedit: & sextæ horæ, nonæ horæ vincit operarium. Quomodo igitur novissimo omnes invident, & eamdem inter se justitiam non requirunt? Tu qui hora nona conductus es, cur invides ei qui undecima hora est missus in vineam? Quodquumque responderis, quamvis diversum asserueris laborem, ut & præmium majus in diverso labore merearis, eidem apud sextum sententiæ subjacebis. Et tu qui hora sexta conductus es, novissimo invides, cur tecum denarium, id est, æqualem consequatur salutem: licet salutis pro labore diversa sit gloria, eadem de te potest tertius dicere; & de tertio rursum primus. Verum ipsi inter se ob non æqualem laborem, & vocationis spatia diversa, æquale præmium libenter accipiunt: in novissimo tantum operario, id est, in Gentium salute discordant, & Domino injuriam faciunt, & sub omnibus parabolis arguuntur invidiæ.

42. Non ambigo, quin inculta tibi nostræ parvitatis videatur oratio; sed sæpe causatus sum, expoliri non posse sermonem, nisi quem propria manus limaverit. Itaque ignosce dolentibus oculis, id est, ignosce dictanti, maxime quum in Ecclesiasticis rebus non quærantur verba, sed sensus, id est, panibus sit vita sustentanda, non siliquis.

CLASSIS II. AN. 384.

*Alias quæque 21. Scripta an. 384.

* EPISTOLA XXII.

Ad EUSTOCHIUM, Paulæ filiam.

De Custodia Virginitatis.

Eustochium Virginem, Paulæ nobiliss. apud Romanos Matronæ filiam, docet, quomodo Virginitatem custodire debeat, quam professa erat: atque eos qui castitatis specie ventri avaritiæque inserviunt, acriter insectatur.

1. AUDI *filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliviscere populum tuum, & domum patris tui; & concupiscet rex decorem tuum.* (Ps. 44. 11.) In quadragesimo quarto Psalmo Deus ad animam loquitur humanam, ut secundum exemplum Abrahæ, exiens de terra sua, & de cognatione sua, relinquat *Chaldæos* qui *quasi dæmonia* interpretantur, & habitet in regione viventium, quam alibi Propheta suspirat, dicens: *Credo videre bona Domini in terra viventium.* (Ps. 26. 13.) Verum non sufficit tibi exire de terra tua, nisi obliviscaris populi tui, & domus patris tui, ut carne contemta, sponsi jungaris amplexibus. *Ne respexeris*, inquit, *retro: nec steteris in omni circa regione, sed in monte salvum te fac, ne forte comprehendaris.* (Genes. 19. 17.) Non expedit apprehenso aratro, respicere post tergum, nec de agro reverti domum, nec post Christi tunicam, ad tollendum aliud vestimentum tecto descendere. (Matth. 24.) Grande miraculum: Pater filiam cohortatur, ne meminerit patris sui. *Vos de patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere*, dicitur ad Judæos. (Joan. 8. 44.) Et alibi: *Qui facit peccatum, de diabolo est.* (Joan. 3. 8.) Tali primum parente generati, nigri sumus, & post pœnitentiam, nec dum culmine virtutis ascenso, dicimus: *Nigra sum, [a] sed speciosa, filiæ Jerusalem.* (Cant. 1. 4.) Exivi de domo infantiæ meæ, oblita sum patris mei, (Psalm. 44.) renascor in Christo. Quid pro hoc mercedis accipio? Sequitur: *Et concupiscet rex decorem tuum.* (Cant. 1. 3.) Hoc ergo illud magnum est Sacramentum. Propter hoc relinquet homo patrem, & matrem suam, & adhærebit uxori suæ, & erunt am- (Gen. 2. 24.)

[a] Hanc Epistolam magna ex parte exscribit Aquisgranense Concilium anni 816. sub Ludovico Pio, cumque sæpius emendatiori codice usum videatur, quædam ex eo loca adnotamus, cujusmodi est istud, *sed & formosa*: & mox *oblitus sum patris; renascor* &c.

ambo, jam non, ut ibi, in una carne, ſed in uno ſpiritu. Non eſt ſponſus tuus arrogans, non ſuperbus, Æthiopiſſam duxit uxorem: ſtatim ut volueris ſapientiam audire veri Salomonis, & ad eum veneris, confitebitur tibi cuncta quæ novit, & inducet te rex in cubiculum ſuum, & mirum in modu mcolore mutato, ſermo tibi ille conveniet: *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit dealbata?*

& Matth. 19. 5. — *Cant. 3. 6. & 8. 5.*

2. Hæc idcirco, mi Domina Euſtochium, ſcribo (Dominam quippe vocare debeo ſponſam Domini mei) ut ex ipſo principio lectionis agnoſceres, non me nunc laudem Virginitatis eſſe dicturum, quam probaſti optimam, & conſequuta es: nec enumeraturum moleſtias nuptiarum, quomodo uterus intumeſcat, infans vagiat, cruciet pellex, domus cura ſollicitet, & omnia quæ putantur bona, mors extrema præcidat. Habent enim & maritatæ ordinem ſuum, honorabiles nuptias, & cubile immaculatum; ſed ut intelligeres tibi exeunti de Sodoma, timendum eſſe Lot uxoris exemplum. Nulla eſt enim in hoc libello adulatio. Adulator quippe blandus inimicus eſt. Nulla erit Rhetorici pompa ſermonis, (1) quæ te etiam inter Angelos ſtatuat, & beatitudine Virginitatis expoſita, mundum ſubjiciat pedibus tuis.

Dominæ Virgines vocandæ. — *Hebr. 13.* — *Geneſ. 19.* — (1)

3. Nolo tibi venire ſuperbiam de propoſito, ſed timorem. Onuſta incedis auro, latro tibi vitandus eſt. Stadium eſt hæc vita mortalibus, hic contendimus, ut alibi coronemur. Nemo inter ſerpentes & ſcorpiones ſecurus ingreditur. *Et inebriatus eſt*, inquit Dominus, *gladius meus in cælo*, & tu pacem arbitraris in terra, quæ tribulos generat, & ſpinas, quam ſerpens comedit? [a] *Non eſt nobis colluctatio adverſus carnem & ſanguinem, ſed adverſus principatus, & poteſtates hujus mundi, & rectores harum tenebrarum, adverſus ſpiritualia nequitiæ in cæleſtibus.* Magnis inimicorum circumdamur agminibus, hoſtium plena ſunt omnia. CARO FRAGILIS, & cinis futura poſt modicum, pugnat ſola

Iſai. 34. — *Epheſ. 6. 12.* *a*

A cum pluribus. Quum autem fuerit diſſoluta, & venerit princeps mundi hujus, & invenerit in ea [b] peccati nihil, tunc ſecura audies per Prophetam: *Non timebis a timore nocturno: a ſagitta volante per diem, a negotio perambulante in tenebris, ab incurſu & dæmonio meridiano. Cadent a latere tuo mille, & decem millia a dextris tuis, ad te autem non appropinquabunt.* Quod ſi eorum te multitudo turbaverit, & ad ſingula incitamenta vitiorum cœperis æſtuare, & dixerit tibi cogitatio tua: quid faciemus? reſpondebit tibi Eliſæus: *Noli timere, quia plures nobiſcum ſunt, quam cum illis*, & orabit, & dicet: *Domine, aperi oculos puellæ tuæ, ut videat*: & apertis oculis videbis igneum currum, qui te ad exemplum Eliæ in aſtra ſuſtollat; & tunc læta cantabis: *Anima noſtra ſicut paſſer erepta eſt de laqueo venantium: Laqueus contritus eſt, & nos liberati ſumus.*

b — *Pſ. 90. 5. 6.* — B — *4. Reg. 6. 16.* — *Ibid. 2.* — *Pſ. 123. 7.* — C

4. Quamdiu hoc fragili corpore detinemur, quamdiu habemus theſaurum iſtum in vaſis fictilibus, & concupiſcit ſpiritus adverſus carnem, & caro adverſus ſpiritum, nulla eſt certa victoria. Adverſarius noſter [c] diabolus, tamquam leo rugiens aliquem devorare quærens, circumit. *Poſuiſti tenebras*, ait David, *& facta eſt nox. In ipſa pertranſibunt omnes beſtiæ ſylvæ. Catuli leonum rugientes, ut rapiant, & quærant a Deo eſcam ſibi.* Non quærit diabolus homines infideles: non eos qui foris ſunt, & quorum carnes rex Aſſyrius in olla ſuccendit: de Eccleſia Chriſti rapere feſtinat. Eſcæ ejus ſecundum Abacuc electæ ſunt. Job ſubvertere cupit, & devorato Juda, ad cribrandos Apoſtolos expetit poteſtatem. Non venit Salvator pacem mittere ſuper terram, ſed gladium. Cecidit Lucifer, qui mane oriebatur; & ille qui in Paradiſo deliciarum nutritus eſt, meruit audire: *Si exaltatus fueris, ut aquila, inde detraham te, dicit Dominus.* Dixerat enim in corde ſuo; *Super ſidera cæli ponam ſedem meam, & ero ſimilis Altiſſimo.* Unde quo-

In hac vita nulla eſt certa victoria. — *2. Cor. 4.* — *Galat. 5.* — *1. Petri 5.* *c* — *Pſ. 103. 20.* — D — Quos quærit diabolus. — *Abdia 4.* — E — *Iſai. 14. 13.*

(1) Apud Gravium *ſed qui etiam te.*

a Accuratiſſima quædam hujus epiſtolæ editio ſeorſim Romæ adornata an. 1562. apud Paul Manutium, qua non raro utemur, addit hoc loco, *dicit Apoſtolus*. Mox deerat apud Benedictinum Interpretem nomen *rectores*, quod ex editis omnibus ac Mſſ. ſupplevimus.

b Victorius *in ea nihil*, abſque *peccati*.

c Mſſ. magno numero *Zabulus*, quam vocem, quod alibi ſæpius occurrat, nec penes Hieronymum tantum, ſed alios quoque Latinos Scriptores, ſemel hoc loco monendum eſt, proferri ex Græcorum Æolicæ dialecti pronunciatione, οἱ γὰρ Αἰολεῖς inquiunt Grammatici, τὸ διά, ζὰ φασὶ καὶ τὸν διάπλουτον ζάπλουτον, Æoles quippe pro *Dia*, proferunt *Za*, & pro *Diapluton*, *zapluton*. Hinc & Ζάκονος pro Διάκονος Latini *Zaconus*. Quin & *Azabenicus* pro *Adiabenicus* præferunt Hier. codd. in Chronico ad an. 201., & pro *Dianium*, quod eſt Hiſpaniæ oppidum, *Zanium* legit Iſidorus, aliaque id genus quam plurima.

quotidie ad eos qui per scalam Jacob A
a somniantis descendunt, loquitur Deus:
a Genes. 18. Ps. 81. 6. 7. *Ego dixi dii estis, & filii Altissimi omnes. Vos autem sicut homines moriemini, & tamquam unus de principibus cadetis.* Cecidit enim primus diabolus, & quum stet Deus in synagoga deorum, in medio autem deos discernat, Apostolus iis qui dii esse desinunt, scribit: 2. Cor. 3. 3. *Ubi enim in vobis sunt dissensiones & æmulationes, nonne homines estis, & secundum hominem ambulatis?*

5. Si Apostolus vas electionis, & separatus in Evangelium Christi, ob carnis aculeos & incentiva vitiorum reprimit corpus suum, & servituti subjicit, ne aliis prædicans ipse reprobus inveniatur; & tamen videt aliam legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ, & captivum se in legem duci peccati: si post nuditatem, jejunia, famem, carcerem, flagella, supplicia, in Rom. 7. 24. semetipsum reversus exclamat: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus*, tu te putas securam esse debere? Cave quæso, ne quando de te Amos. 5. 2. dicat Deus: *Virgo Israel cecidit, & non est qui suscitet eam.* Audenter loquar: Quum omnia possit Deus, suscitare virginem non potest post ruinam. Valet quidem liberare de pœna, sed non vult coronare corruptam. Timeamus illam Prophetiam, ne in nobis etiam compleatur: Amos 8. 13. *Virgines bonæ deficient.* Observa quid dicat, *& virgines bonæ deficient*; Matth. 5. 28. quia sunt & virgines malæ. *Qui viderit*, inquit, *mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo.* Perit ergo, & mente virginitas. Istæ sunt virgines malæ, virgines carne, non spiritu: virgines stultæ, quæ oleum non habentes, excluduntur a sponso.

Deus non potest suscitare virginem post ruinam.

Perit & mente virginitas.

6. Si autem & illæ quæ virgines sunt, ob alias tamen culpas, virginitate corporum non salvantur: quid fiet illis, quæ prostituerunt membra Christi, & mutaverunt templum Sancti Spiritus in Isai. 47. lupanar? Illico audient: *Descende, sede in terra virgo filia Babylonis: sede in terra, non est solium filiæ Chaldæorum: non vocaberis ultra mollis, & delicata. Accipe molam, mole farinam, discooperi velamen tuum, denuda crura, transi flumina, revelabitur ignominia tua, apparebunt opprobria tua.* Et hoc post Dei Filii thalamos, post oscula fratruelis, & sponsi, illa de qua quondam sermo Propheticus concinebat: Ps. 44. 1. *Astitit regina a dextris tuis, in vestitu deaurato, circumdata varietate*, nudabitur; & posteriora ejus ponentur in faciem ipsius: sedebit ad aquas solitudinis, (1) posito vase, & divaricabit pedes suos omni transeunti, & usque ad verticem polluetur. RECTIUS FUERAT * hominis subiisse conjugium, ambulasse per plana, quam ad altiora tendentem, in profundum inferni cadere. Ne fiat obsecro civitas meretrix, fidelis Sion, (2) ne post Trinitatis hospitium, ibi dæmones saltent, & sirenæ nidificent, & hericii. Non solvatur fascia pectoralis; sed statim ut libido titillaverit sensum, aut blandum voluptatis incendium dulci nos calore perfuderit, erumpamus in vocem: Psal. 55. & 117. *Dominus auxiliator meus, non timebo quid faciat mihi caro.* b Quum paululum interior homo inter vitia atque virtutes cœperit fluctuare, dicito: Ps. 41. 12. *Quare tristis es anima mea, & quare conturbas me? Spera in * Domino, quia confitebor illi, salutare vultus mei, & Deus meus.* Nolo sinas cogitationes crescere. Nihil in te Babylonium, nihil confusionis adolescat. Dum parvus est hostis, interfice: nequitia, ne zizania crescant, elidatur in semine. Audi Psalmistam dicentem: *Filia Babylonis misera, beatus qui retribuet tibi retributionem tuam c quam retribuisti nobis. Beatus qui tenebit, & allidet parvulos tuos ad petram.* Ps. 136. 8. Quia enim impossibile est in sensum hominis non irruere innatum medullarum calorem, ille laudatur, ille prædicatur beatus, qui ut cœperit cogitare sordida, statim interficit cogitatus, & allidit ad petram: *petra autem Christus est.* 1. Cor. 10. 4.

* al. hominem

* al. Deo

7. O quoties ego ipse in eremo constitutus, & in illa vasta solitudine, quæ exusta solis ardoribus, horridum Monachis præstat habitaculum, putabam me Romanis interesse deliciis. Sedebam solus, quia amaritudine repletus eram. Horrebant sacco membra deformia, & squalida cutis situm æthiopicæ carnis obduxerat. Quotidie lacrymæ, quotidie gemitus, & si quando repugnantem somnus imminens oppressisset, nuda humo ossa vix hærentia collidebam. De cibis vero & potu taceo, quum etiam languen-

Hieronymi tentationes in eremo.

a Benedict. Edit. *somniante*, quod antea emendaverat Episcopus Reatinus.

(1) In aliis libris, notante Grav. *portabit vasa*

(2) Idem legi jubet *meretrix civitas fidelis. &c.* Ex Isai. 1. juxta LXX.

b Victorius, & *cum post paululum*.

c Exciderat ab editis antea comma istud Psalmi *quam retribuisti nobis*, quod nos e duobus MSS. atque ea, quæ apud supra laudatum Aquisgranense Concilium est, hujus epistolæ lectione, suffecimus.

CLASSIS II. AN. 384.

guentes [a] Monachi aqua frigida utantur, & coctum aliquid accepisse, luxuria sit. Ille igitur ego, qui ob gehennæ metum, tali me carcere ipse damnaveram, scorpionum tantum socius & ferarum, sæpe choris intereram puellarum. Pallebant ora jejuniis, & mens desideriis æstuabat in frigido corpore, & ante hominem [b] sua jam in carne præmortuum, sola libidinum incendia bulliebant. Itaque omni auxilio destitutus, ad Jesu jacebam pedes, rigabam lacrymis, crine tergebam; & repugnantem carnem hebdomadarum inedia subjugabam. Non erubesco infelicitatis meæ miseriam [c] confiteri: quin potius plango me non esse, quod fuerim. Memini me clamantem, diem crebro junxisse cum nocte, nec prius a pectoris cessasse verberibus, quam rediret, Domino increpante, tranquillitas. Ipsam quoque cellulam meam, quasi cogitationum mearum consciam pertimescebam. Et mihimet iratus & rigidus, solus deserta penetrabam. Sicubi concava vallium, aspera montium, rupium prærupta cernebam, ibi meæ orationis locus, ibi illud miserrimæ carnis ergastulum; &, ut ipse mihi testis est Dominus, post multas lacrymas, post cælo inhærentes oculos, nonnumquam videbar mihi interesse agminibus Angelorum, & lætus gaudensque cantabam: *Post te in odorem unguentorum tuorum curremus*. (Cant. 1. 3.)

8. Si autem [d] hoc sustinent illi, qui exeso corpore, solis cogitationibus oppugnantur, quid patitur puella, quæ deliciis fruitur? Nempe illud Apostoli: *Vivens mortua est*. (1 Tim. 5. 6.) Si quid itaque in me potest esse consilii, si experto creditur, hoc primum moneo, hoc obtestor, ut sponsa Christi vinum fugiat pro veneno. (Vinum fugiendum virginibus.) Hæc adversus adolescentiam prima arma sunt dæmonum. Non sic avaritia quatit, inflat superbia, delectat ambitio. Facile aliis caremus vitiis; hic hostis nobis inclusus est. Quoquumque pergimus, nobiscum portamus inimicum. VINUM ET ADOLESCENTIA, duplex incendium voluptatis est. Quid oleum flammæ adjicimus? Quid ardenti corpusculo fomenta ignium ministramus? Paulus ad Timotheum: *Jam noli*, inquit, *aquam bibere, sed vino modico utere, propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates*. (1. Tim. 5. 23.) Vide quibus caussis vini potio concedatur, ut ex hoc stomachi dolor, & frequens mederetur infirmitas. Et ne nobis forsitan de ægrotationibus blandiremur, modicum præcepit esse sumendum, medici potius consilio, quam Apostoli: licet & Apostolus sit medicus spiritualis: & ne Timothæus imbecillitate superatus, Evangelii prædicandi non posset implere discursus: alioquin se dixisse meminerat: *Vinum in quo est luxuria*: (Ephes. 5. 18.) Et, *bonum est homini vinum non bibere, & carnem non manducare*. (Rom. 14. 21.) Noe vinum bibit, & inebriatus est. (Gen. 9. 21. Noe quomodo inebriatus.) Post Diluvium, rudi adhuc sæculo, & tunc primum plantata vinea inebriare vinum forsitan nesciebat. Et ut intelligas Scripturæ in omnibus sacramentum, Margarita quippe est sermo Dei, & ex omni parte forari potest, (al. Margaritum.) post ebrietatem nudatio femorum subsequuta est, libido juncta luxuriæ. Prius enim venter extenditur, & sic cætera membra concitantur. *Manducavit enim populus, & bibit, & surrexerunt ludere*. (Exod. 32. 6.) Lot amicus Dei in monte salvatus, & de tot millibus populi solus justus inventus, inebriatur a filiabus suis; (Genes. 19. Filiæ Lot, quare patrem inebriant?) & licet illæ putarent genus hominum defecisse, & hoc facerent liberorum magis desiderio, quam libidinis: tamen sciebant virum justum, hoc nisi ebrium non esse facturum. Denique quid fecerit, ignoravit: & quamquam voluntas non sit in crimine, tamen error in culpa est. Inde nascuntur Moabitæ, & Ammonitæ, inimici Israel, qui usque ad quartam & decimam progeniem, & usque in æternum, non ingrediuntur in Ecclesiam Dei.

9. Elias quum Jezabel fugeret, & sub quercu jaceret lassus [e] in solitudine, veniente ad se Angelo suscitatur, & dicitur ei: *Surge, & manduca. Respexit, & ecce ad caput ejus panis* [f] *collyrida, & vas aquæ*. (4. Reg. 19. 5. & 6.) Revera numquid non poterat Deus conditum ei merum mittere, & electos cibos, & carnes contusione mutatas? Elisæus filios Prophetarum

[a] Nomen *Monachi* ex plerisque editis ac mss. reponimus.

[b] Minus expedita, nec vitio immunis erat post Erasm. Martianæi lectio *ante hominem suum jam in carne præmortua*.

[c] Duo verba *confiteri*, & *miseriam* addunt quidam Mss. & editi libri omnes, Erasmo, & Benedictino interprete exceptis.

[d] Aliter supra laudata Manutii edit. *Si autem has sustinent tentationes libidinum, qui exeso &c.*

[e] Absunt a Victoriana edit. verba *in solitudine*, & paulo infra *numquid*.

[f] Sic etiamsi minus Latino vocabulo dicere amat vetus Latinus interpres, ut ex aliis Scripturæ locis patet; ubi *Collyrida*, & *Collyridam* occurrit. Nec proinde nobis probatur Victorii emendatio, qui *Collyra* substituit ex Plauti, aliorumque exemplis, non ut vere, sed ut elegantius legeret. Paulo post ubi dicitur *numquid non poterat*, Gravius negandi particulam expungi jubet.

rum invitat ad prandium, & herbis agrestibus eos alens, consonum prandentium audit clamorem: *Mors in olla*. (4. Reg. 4. 40.) Homo Dei non iratus est cocis, lautioris enim mensæ consuetudinem non habebat, sed farina desuper jacta, amaritudinem dulcoravit: eadem spiritus virtute, qua Moyses mutaverat Maram in dulcedinem. Necnon & illos qui ad eum comprehendendum venerant, oculis pariter ac mente cæcatos, quum in Samariam nescios induxisset, qualibus eos epulis refici imperaverit, ausculta: *Pone eis*, inquit, *panem & aquam; manducent, & bibant, & remittantur ad Dominum suum*. (Ibidem.) Potuit & Danieli de regiis ferculis opulentior mensa transferri; sed Abacuc ei messorum prandium portat, arbitror rusticanum. (Dan. 14.) Ideoque & *desideriorum vir* appellatus est, quia panem desiderii non manducavit, & vinum concupiscentiæ non bibit.

10. Innumerabilia sunt de Scripturis divina responsa, quæ gulam damnent, & simplices cibos * probent. (* al. *prabeant*.) Verum quia nunc non est propositum de jejuniis disputare, & universa exequi, sui & tituli sit & voluminis, hæc sufficiant pauca de plurimis. Alioquin ad exemplum horum, poteris tibi ipsa colligere, quomodo primus de paradiso homo, ventri magis obediens, quam Deo, in hanc lacrymarum dejectus est vallem. (Ventri obedivit primus homo.) Et ipsum Dominum Satanas fame tentaverit in deserto. Et Apostolus clamitet: *Esca ventri, & venter escis: Deus autem hunc & illas destruet*. (1. Cor. 6. 13.) Et de luxuriosis, *quorum Deus venter est*. (Philipp. 3.) Id enim colit unusquisque, quod diligit. (Idolum uniuscujusque.) Ex quo sollicite providendum est, ut quos saturitas de paradiso expulit, reducat esuries.

11. Quod si volueris respondere, te nobili stirpe generatam, semper in deliciis, semper in plumis, non posse a vino & esculentioribus cibis abstinere, nec his legibus vivere districtius, respondebo: Vive ergo lege tua, quæ Dei non potes. (Deus non delectatur nostra inedia.) Non quod Deus universitatis Creator & Dominus, intestinorum nostrorum rugitu & inanitate ventris, pulmonisque delectetur ardore; sed quod aliter pudicitia tuta esse non possit. Job Deo carus, & testimonio ipsius immaculatus & simplex, audi quid de diabolo suspicetur: *Virtus ejus in lumbis, & potestas ejus in umbilico*. (Job. 40.) Honeste viri mulierisque genitalia immutatis sunt appellata nominibus. Unde & de lumbis David super sedem ejus promittitur esse sessurus. Et septuaginta quinque animæ introierunt in Ægyptum, quæ exierunt de femore Jacob. At postquam colluctante Domino, latitudo femoris ejus emarcuit, a liberorum opere cessavit. Et qui Pascha facturus est, accinctis mortificatisque lumbis, facere præcipitur. Et ad Job dicit Deus: *Accinge sicut vir lumbos tuos*: (Ibid. 38.) Et Joannes zona pellicea cingitur [a] & Apostoli jubentur accinctis lumbis, Evangelii tenere lucernas. Ad Jerusalem vero, quæ resperfa sanguine, in campo invenitur erroris, in Ezechiele dicitur: *Non est præcisus umbilicus tuus*. (Ezech. 16. 4.) Omnis igitur adversus viros diaboli virtus in lumbis est: omnis in umbilico contra feminas fortitudo.

12. Vis scire ita esse, ut dicimus? Accipe exempla: Samson leone fortior & saxo durior, qui & unus & nudus mille persequutus est armatos, in Dalilæ mollescit amplexibus. David secundum cor Domini electus, & qui venturum Christum sancto sæpe ore cantaverat, postquam deambulans super tectum domus suæ, Bethsabee captus est nuditate, adulterio junxit homicidium. Ubi, & ILLUD BREVITER ATTENDE, quod nullus sit, etiam in domo, tutus aspectus. Quapropter ad Dominum pœnitens loquitur: *Tibi soli peccavi, & malum coram te feci*. (Psal. 50. 6.) Rex enim erat, alium non timebat. Salomon, per quem se cecinit ipsa Sapientia, qui disputavit a cedro Libani usque ad hyssopum, quæ exit per parietem, recessit a Domino, quia amator mulierum fuit. Et ne quis sibi de sanguinis propinquitate confideret, illicito Thamar sororis Amnon frater exarsit incendio.

13. * Pudet dicere, quot quotidie (* al. Piget) Virgines [b] ruant, qnantas de suo gremio mater perdat Ecclesia, super quæ sidera inimicus superbus ponat thronum suum: quot petras excavet, & habitet coluber in foraminibus earum. Videas plerasque viduas, antequam nuptas, infelicem conscientiam mentita tantum veste protegere. Quas nisi tumor uteri, & infantium prodiderit vagitus, [c] erecta cervice, & ludentibus pedibus incedunt. Aliæ vero ste-

[a] Addit Victorius *circa lumbos suos*.

[b] Roman. edit. aliæque passim addunt, *Deo sacratæ*.

[c] Post *vagitus* vocem additur apud Aquisgranense Concilium, & Victorium *sanctas, & castas se esse gloriantur*, quæ tametsi ad propositum faciunt, ex alio tamen hujus epistolæ loco huc videntur adscita.

a

sterilitatem [a] præbibunt, & necdum sati A hominis homicidium faciunt. Nonnullæ quum se senserint concepisse de scelere, abortii venena meditantur, & frequenter etiam ipsæ commortuæ, trium criminum reæ, ad inferos perducuntur, homicidæ sui, Christi adulteræ, necdum nati filii parricidæ. Istæ sunt quæ solent dicere: *Omnia munda mundis*. Sufficit mihi conscientia mea. Cor mundum desiderat Deus. Cur me abstineam a cibis, quos creavit Deus ad utendum? Et si quando [b] lepidæ & festivæ volunt videri, ubi se mero ingurgitaverint, ebrietati sacrilegium copulantes, ajunt: Absit, ut ego me a Christi Sanguine abstineam. Et quam viderint pallentem atque tristem, miseram, [c] & Manichæam vocant: & consequenter: tali enim proposito jejunium hæresis est. Hæ sunt, quæ per publicum notabiliter incedunt, & furtivis oculorum nutibus, adolescentium greges post se trahunt, quæ semper audiunt per C Prophetam: *Facies meretricis facta est tibi, impudorata es tu*. [d] Purpura tantum in veste tenuis, & laxius, ut crines decidant, ligatum caput, soccus vilior, & super humeros [e] hyacinthina læna Maforte volitans: succinctæ manichæ brachiis adhærentes, & solutis genubus fractus incessus. Hæc est apud illas tota virginitas. Habeant [f] istiusmodi laudatores suos, ut sub virginali nomine lucrosius pereant. Libenter talibus non placemus.

Rom. 14. 20.

Jerem. 3.

S. Hier. T. I.

14. Pudet dicere, proh nefas: triste, sed verum est: unde in Ecclesias [g] Agapetarum pestis introiit? unde sine nuptiis aliud nomen uxorum? immo unde novum concubinarum genus? Plus inferam: unde meretrices univiræ? Eadem domo, uno cubiculo, sæpe uno tenentur & lectulo, & suspiciosos nos vocant, si aliquid existimamus. Frater [h] sororem virginem deserit, cœlibem spernit virgo germanum, fratrem quærit extraneum, B & quum in eodem proposito esse se simulent, quærunt alienorum spiritale solatium, ut domi habeant carnale commercium. Istiusmodi homines Salomon in Proverbiis * spernit: dicens; *Alligabit quis in sinu ignem, & vestimenta ejus non comburentur? Aut ambulabit super carbones ignis, & pedes illius non ardebunt?*

Agapetarum pestis.

* al. *arguit.* Prov. 6. 27. 28.

15. Explosis igitur & exterminatis his quæ nolunt esse virgines, sed videri, nunc ad te mihi omnis dirigatur oratio, quæ quanto prima Romanæ urbis virgo nobilis esse cœpisti, tanto tibi amplius laborandum est, ne & præsentibus bonis careas, & futuris. Et quidem molestias nuptiarum, & incerta conjugii, domestico exemplo didicisti, quum soror tua Blesilla ætate major, sed proposito minor, post acceptum maritum, septimo mense viduata est. O infelix humana conditio & futuri nescia: & D virginitatis coronam, & nuptiarum perdidit voluptatem. Et quamquam secundum pudicitiæ gradum teneat viduitas, ta-

Eustochium prima urbis Romanæ Virgo nobilis.

Blesilla vidua septimo mense.

G

[a] Ad hunc modum veteres membranæ tum a nobis, tum ab Episcopo Reatino inspectæ, a quibus tantum Cistercienses variant, quæ *bibunt*, & *satis hominibus* habent. Sed vitiato prorsus codice usus est Editor Benedictinus, qui *præbent* pro *præbibunt*, & *nati hominis* pro *sati* legit, cum palam constet, eas hic Hieronymum insectari, quæ ne conciperent de scelere, pharmacum aliquot præbibebant. Sunt & alii laudati Mss. codices, qui *sterilitatem prætendunt*, legant: illud vero *nati* pro *sati* obvium.

[b] Ante nos erat in editis omnibus *lepide & festive volunt vivere*, contra Hieronymi mentem, quam nec Reatinus Scholiastes assecutus est, qui exponit de iis, quæ cum mortali peccato ad Eucharistiam accedunt. At eas sacrilegium ebrietati copulare dicit Hieronymus, quæ ut *lepidæ, & festivæ viderentur*, vinum, quo se ingurgitarent, Christi Sanguinem appellabant, ut lepidam, imo sacrilegam ebrietatis caussam prætexerent, quod in vino Christi Sanguis conficeretur. Etiam contra Novatores notandus est locus iste, quem nos Cisterciensis ms. & vetustissimæ editionis ope restituimus.

[c] Martianæus *miseram Monacham, & Manichæam*. Sed alterum *Monachæ* vocabulum nec Mss. nec alii excusi libri habent; tum palam est nominis similitudinem *Monachæ* & *Manicheæ* in convicium torqueri. Accedit quod Manichæi, hæretico, ut mox Hier. vocat, jejunii proposito, carnem non comederent, & a vino abstinerent, quod *fel Principis tenebrarum* vocabant, ut ex adverso falsæ Virgines *Christi Sanguinem*.

[d] Hunc illustrat Hilarii locus Epist. ad Abram filiam, *propter consuetudinem purpuram perangustam vestis habeat, non etiam purpura ipsa diffundatur in vestem*, ad distinctionem scilicet *latioris purpuræ*, cujus meminit Tertullianus de Pallio n. 4. unde & *latus clavus* ab eodem num. 13. de Corona.

[e] Voces *hyacinthina læna* expunxit editor Benedictinus, quod in suis codd. mss. non invenisset; at nostri, aliique etiam vulgati habent, nec dubium quin ex Persii Satyr. I. versu 32.

Hic aliquis, cui circum humeros hyacinthina læna, expresserit S. Doctor. Quæ vero vestis sit Læna, notum. Quid autem *Maforte*, vel *Mavors*, aut *Maphorium*, ut ex Glossis Arabico-Latinis Meursius, & Svidas, ac Phavorinus, vel tandem *Mafors*, V. litera pro digamma F, & vicissim de more usurpata, discere potes ex Isidoro lib. 19. cap. 25. Cassiano lib. primo de habitu Monachi, aliisque. Stolæ dimidia pars vulgo creditur fuisse, quæ cum post tergum rejiceretur, *Ricinium* dicta est, & *Mavorte*, ut Servius, & Nonnius tradunt.

[f] In antea excusis erat duobus verbis *ista hujusmodi*, corrupta jamdudum lectione. Quod subdit *lucrosius pereant*, Cisterciense exemplar legit *lucris suis*, alia *tutius* dicuntur habere, sed pleraque, *citius*. Quam sequimur lectionem, Victorius non probat, sed verior tamen est, & conformior alteri in Epistola ad Demetriadem: *Ut sub nomine Virginali vendibilius pereant*.

[g] Fallitur Victorius, qui contra *Agaparum* abusum heic loqui Hieronymum putat. Notissimi sunt in Ecclesiastica Histor. *Agapetæ*, & fratres *Synisacti*, & *Extranei*.

[h] Variant hoc loco vetera manu exarata exemplaria, sed plerumque addunt, *Frater qui spiritalis est*. Quæ tamen non agnoscit Sulpicius, qui Dialogo I. periodum hanc ex Hieronymo recitat, tamquam mordacis stili specimen.

tamen quas illam per momenta sustinere existimas cruces, spectantem quotidie in sorore, quod ipsa perdiderit, & quum difficilius experta careat voluptate, minorem continentiæ [a] habere mercedem? Sit tamen & illa secura, sit gaudens. Centesimus & sexagesimus fructus de uno sunt semine castitatis.

Virgo debet fugere Matronarum consortium.

16. Nolo habeas consortia matronarum: nolo ad nobilium domos accedas: nolo te frequenter videre, quod contemnens, virgo esse voluisti. Sic sibi solent applaudere mulierculæ de judicibus viris, & in aliqua positis dignitate. Si ad Imperatoris uxorem concurrit ambitio salutantium, cur tu facis injuriam viro tuo? Ad hominis conjugem, Dei sponsa quid properas? Disce in hac parte superbiam sanctam: scito te illis esse meliorem. Neque vero earum tantum te cupio declinare congressus, quæ maritorum inflantur honoribus, quas eunuchorum greges sepiunt, & in quarum vestibus attenuata in filum auri metalla texuntur; sed etiam eas fuge, quas viduas necessitas fecit, non voluntas: non quod mortem [b] optare debuerint maritorum; sed quod datam occasionem pudicitiæ non libenter acceperint. Nunc vero tantum veste mutata pristina non mutatur ambitio. Præcedit caveas [c] Basternarum ordo semivirorum: & rubentibus buccis, cutis farta distenditur, ut eas putes maritos non amisisse, sed quærere. Plena adulatoribus domus, plena conviviis. Clerici ipsi, quos in magisterio esse oportuerat doctrinæ pariter & timoris, osculantur capita matronarum, & extenta manu, ut benedicere eos putes velle, si nescias, pretia accipiunt salutandi. Illæ interim, quæ Sacerdotes suo viderint indigere præsidio, eriguntur in superbiam: & quia maritorum expertæ dominatum, viduitatis præferunt libertatem, castæ vocantur, & [d] Nonnæ, & post cœnam dubiam, Apostolos somniant.

Viduarum vitia, & Clericorum.

17. Sint tibi sociæ, quas jejunia tenuant, quibus pallor in facie est, quas & ætas probavit & vita, quæ quotidie in cordibus suis canunt: *Ubi pascis? ubi cubas in meridie?* (Cant. 1.) Quæ ex affectu dicunt: *Cupio dissolvi, & esse cum Christo.* (Phil. 1.) Esto subjecta parentibus: imitare sponsum tuum. Rarus sit egressus in publicum. Martyres tibi quærantur in cubiculo tuo. (Matth. 6.) Numquam caussa deerit procedendi, si semper quando necesse est, processura sis. Sit tibi moderatus cibus, & numquam venter expletus. Plures quippe sunt, quæ cum vino sint sobriæ, ciborum largitate sunt ebriæ. Ad orationem tibi nocte surgenti, non indigestio ructum faciat, sed inanitas. Crebrius lege, disce quamplurima. Tenenti codicem somnus obrepat, & cadentem faciem pagina sancta suscipiat. Sint tibi quotidiana jejunia, & refectio [e] satietatem fugiens. NIHIL PRODEST BIDUO triduoque transmisso, vacuum portare ventrem, si pariter obruatur, si compensetur saturitate jejunium. Illico mens repleta torpescit, & irrigata humus spinas libidinum germinat. Si quando senseris exteriorem hominem florem adolescentiæ suspirare, & accepto cibo, quum te in lectulo compositam dulcis libidinum pompa concusserit, arripe scutum fidei, in quo ignitæ diaboli extinguuntur sagittæ. *Omnes adulterantes, quasi clibanus corda eorum.* (Ose. 7.) At tu Christi comitata vestigiis, & sermonibus ejus intenta, dic: *Nonne cor nostrum ardens erat in via, quum aperiret nobis Jesus Scripturas?* (Luc. 24.) Et illud: *Ignitum eloquium tuum vehementer, & servus tuus dilexit illud.* (Psal. 118.) Difficile est humanam animam aliquid non amare, & necesse est, ut in quosquumque mens nostra trahatur affectus. Carnis amor, spiritus amore [f] superatur. Desiderium de-

Amare quid necesse est.

[a] Vetustiores editi *continentiæ se sciat habere &c.* Quod subdit de centesimo, & sexagesimo fructu, alludit Matth. cap. 13. v. 8. *Alia ceciderunt in terram bonam, & dabant fructum aliud centesimum, aliud sexagesimum, aliud trigesimum*, quem postremum conjugio dum comparat, conferendus est cum S. Cyprian. de Habit. Virgin. p. 73. qui aliter rationes istas instituit.

[b] Præferimus Cisterciensis mss. lectionem, utpote veriorem, & Hieronymianæ menti magis conformem: antea enim erat alio sensu *optaverint*.

[c] Iisdem pene verbis sequioris sexus fastum reprehendentem Chrysostomum præstat audire homil. XX. in Paul. ad Ephes. V. *ἡ γυνὴ χρυσοφορεῖ καὶ ἐπὶ ζεύγους λευκῶν ἡμιόνων πρέπουσα περιφέρεται, πανταχοῦ οἰκετῶν ἀγέλας ἔχει, καὶ εὐνούχων ἑσμόν.* Basterna autem erat Lecticæ genus nostris fere simile, ut docet vetus epigramma:

Aurea matronas claudit Basterna pudicas,
Quæ radians patulum gestat utrinque latus.

Augustinus ad Nebridium Ep. 9. *mittatur ne ad te accommodissimum tibi vehiculum? nam basterna innoxie te vehi posse noster Lucinianus auctor est.* Hæc vox in Isidori Glossar. exponitur, *tecta manualis*, puta gestatoriam sellam, quæ famulorum manibus portaretur. Sed ex eodem Originum l. 20. c. 12. lecticam jumentorum dorso imponi solitam, alii interpretantur.

[d] Nonnas non, quod aliis visum est, a senectute dixit, sed quod ita appellarentur Virgines Deo devotæ, & quæ caste vitam degerent. Fulbertus in pœnitentiis Laicorum, *Si quis Nonnam corruperit, septem annis pœniteat.* Ad cœnam autem, quam dubiam vocat, vide Terentii interpretes in illud in Phormione, *Cœna dubia apponitur.*

[e] Pro *satietatem fugiens* Roman. Edit. hujus seorsim epistolæ *ad vesperam satietatem.*

[f] Quidam editi, quibus Aquisgranensis synodi lectio concinit, *necesse est, ut in quoscunque mens nostra trahatur affectus, carnis amor spiritus amore superetur.*

CLASSIS II. AN. 384.

desiderio reſtinguitur. Quidquid inde minuitur, hinc creſcit. Quin potius ſemper [a] ingemina, & dicito ſuper lectulum tuum: *In noctibus quæſivi quem dilexit anima mea*. (Cant. 3. 1.) *Mortificate ergo*, inquit Apoſtolus, *membra veſtra quæ ſunt ſuper terram*. (Coloſſ. 3. 5.) Unde & ipſe poſtea confidenter ajebat: *Vivo autem, jam non ego, vivit vero in me Chriſtus*. (Galat. 2. 20.) Qui mortificat membra ſua, & in imagine perambulat, non timet dicere: *Factus ſum ſicut uter in pruina*. (Pſal. 118. 83.) Quidquid in me fuit humoris libidinis excoctum eſt; Et: *Infirmata ſunt in jejunio genua mea*; Et: *oblitus ſum manducare panem meum*. (Pſ. 1-1. 6. Pſal. 6.) *A voce gemitus mei adhæſit os meum carni meæ*.

18. Eſto cicada noctium. Lava per ſingulas noctes lectum tuum, lacrymis tuis ſtratum tuum riga. Vigila, & ſis ſicut paſſer in ſolitudine. Pſalle ſpiritu, pſalle & ſenſu: (1. Cor. 14. 15. Pſal. 101. 1. & ſeqq.) *Benedic anima mea Dominum, & ne obliviſcaris omnes retributiones ejus: qui propitiatur cunctis iniquitatibus tuis: Qui ſanat omnes infirmitates tuas, & redimit ex corruptione vitam tuam*. (Pſal. 103.) Et quis noſtrum ex corde dicere poteſt: *Quia cinerem tamquam panem manducabam, & potionem meam cum fletu miſcebam?* (Pſ. 101. 10.) An non flendum eſt, non gemendum, quum me rurſus ſerpens invitat ad illicitos cibos? Quum de paradiſo Virginitatis ejectos, tunicis vult veſtire pelliceis, quas Elias ad paradiſum rediens, projecit in terram? Quid mihi & voluptati, quæ brevi perit? quid cum hoc dulci & mortifero carmine ſirenarum? Nolo te illi ſubjacere ſententiæ, qua in hominem eſt illata damnatio: *In doloribus, & in anxietatibus paries*. (Gen. 3. 16.) Mulieris lex iſta eſt, non mea: *Et ad virum converſio tua*. Sit converſio illius ad maritum, quæ virum non habet Chriſtum. Et ad extremum, *morte morieris*. Finis iſte conjugii; meum propoſitum ſine ſexu eſt. Habeant nuptæ ſuum tempus, & titulum. Mihi virginitas in Maria dedicatur & Chriſto.

Virginitas in Maria & Chriſto dedicata.

19. Dicat aliquis: Et audes nuptiis detrahere, quæ a Deo benedictæ ſunt? Non eſt detrahere nuptiis, quum illis virginitas antefertur. Nemo malum bono comparat. Glorientur & nuptæ, quum a virginibus ſint ſecundæ. *Creſcite*, ait, *& multiplicamini, & replete terram*. (Geneſ. 1. 28.) Creſcat & multiplicetur ille, qui impleturus eſt terram. Tuum agmen in cælis eſt. *Creſcite & multiplicamini*, hoc expletur edictum poſt paradiſum & nuditatem, & ficus folia, auſpicantia pruriginem nuptiarum. Nubat, & nubatur ille, qui in ſudore faciei comedit panem ſuum, cujus terra tribulos & ſpinas generat, & cujus herba ſentibus ſuffocatur. Meum ſemen centenaria fruge fœcundum eſt. *Non omnes capiunt verbum Dei, ſed hi quibus datum eſt*. (Matth. 19. 11.) Alium eunuchum neceſſitas faciat, me voluntas. *Tempus amplexandi, & tempus abſtinendi a complexibus: tempus mittendi lapides, & tempus colligendi*. (Eccleſ. 3. 5.) Poſtquam de duritia nationum generati ſunt filii Abrahæ, [b] cœperunt *ſancti lapides volvi ſuper terram*. (Zach. 9. 16.) Pertranſeunt quippe mundi iſtius turbines, & in curru Dei, rotarum celeritate volvuntur. Conſuant tunicas, qui inconſutam deſurſum tunicam perdiderunt, quos vagitus delectat infantium, in ipſo lucis exordio fletu lugentium quod nati ſunt. Eva in paradiſo virgo fuit: poſt pelliceas tunicas, initium ſumſit nuptiarum. Tua regio paradiſus eſt. Serva quod nata es, & dic: *Revertere anima mea in requiem tuam*. (Pſ. 114. 7.) Et ut ſcias virginitatem eſſe naturæ, nuptias poſt delictum: virgo naſcitur caro de nuptiis, in fructu reddens, quod in radice perdiderat. *Exiet virga de radice Jeſſe, & flos de radice ejus aſcendet*. (Iſai. 11. 1.) Virga Mater eſt Domini, ſimplex, pura, ſincera, nullo extrinſecus germine cohærente, & ad ſimilitudinem Dei [c] unione fœcunda. Virgæ flos Chriſtus eſt, dicens: *Ego flos campi, & lilium convallium*. (Cant. 2. 1.) Qui & in alio loco, lapis prædicatur abſciſſus de monte ſine manibus, ſignificante Propheta, virginem naſciturum eſſe de Virgine. (Dan. 2.) Manus quippe accipiuntur pro opere nuptiarum, ut ibi: *Siniſtra ejus ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me*. (Cant. 2.) In hujus ſenſus con-

Virgo Mater Dei unitate fœcunda.

[a] Verius fortaſſe alii *ingemina: Super lectulum meum in noctibus &c.* unde Cantici verſiculus ipſe inchoatur. Infra pauca quædam emendamus minoris momenti.

[b] Confer in Zachariam Commentarios, ubi hæc dilucide ſententia explicatur.

[c] Intellige *ſingularitate*, cui Græce μονὰς reſpondet; quo ſenſu ſæpius alibi vocem *unionem* ſumit Hier. ut in Oſee cap. 13. ad fin. *Virga ſimplex & puriſſima, & UNIONE fœcunda &c.* Et in cap. 40. Ezechiel. ad verba, *Et columnæ earum . . . una hinc, & altera inde, Non dixit*, inquit, *duæ . . . . ſed una, qui perfectus eſt numerus, & UNIONE ſui imitatur Deum. &c.* Unde apparet heic quoque loci id ſibi voluiſſe, ut quemadmodum Deus Pater Verbum ſolus abſque matre gignit, ſic Maria Virgo ſola abſque viro Chriſtum genuerit. Nec deſunt aliorum Patrum exempla, qui eo ſenſu vocem illam uſurparint, & præcipue S. Hilarius in libris de Trinitate. Interim Ciſterc. Mſ. & alii quidam legunt *unitate*, quæ ſynonima *unioni* vox eſt, ut apud Tertullianum adverſus Praxeam invenitur; quamquam ex SS. Patrum ſenſu *unitas* proprie ad naturam, *unio* ad perſonam referri ſoleat.

* In MSS. voluptatem.

congruit * voluntatem etiam illud, quod animalia, quæ in Arcam Noe bina inducuntur, immunda sunt: impar enim numerus est mundus. Et Moyses & Jesus Nave nudis in sanctam Terram pedibus jubentur incedere. Et discipuli sine calceamentorum onere, & vinculis pellium ad prædicationem novi Evangelii destinantur: Et milites, vestimentis Jesu sorte divisis, caligas non * habebant quas tollerent. Nec enim poterat habere Dominus, quod prohibuerat servis.

* al. habuere

20. Laudo nuptias, laudo conjugium, sed quia mihi virgines generant: lego de spinis rosam, de terra aurum, de concha margaritam. Numquid qui arat, tota die arabit? Nonne & laboris sui fruge lætabitur? [a] Plus honorantur nuptiæ, quando quod de illis nascitur plus amatur. Quid invides mater filiæ? Tuo lacte nutrita est, tuis educata visceribus, in tuo adolevit sinu. Tu illam virginem sedula pietate servasti. Indignaris, quod noluit militis esse uxor, sed regis? Grande tibi beneficium præstitit. [b] Socrus Dei esse cœpisti. *De Virginibus*, inquit Apostolus, *præceptum Domini non habeo*. Cur? Quia & ipse ut esset virgo, non fuit imperii, sed propriæ voluntatis. Neque enim audiendi sunt, qui eum uxorem habuisse confingunt, quum de continentia differens & suadens [c] perpetuam castitatem, intulerit: *Volo autem omnes esse sicut meipsum*. Et infra: *Dico autem innuptis & viduis: Bonum est illis, si sic permaneant, sicut & ego*. Et in alio loco: *Numquid non habemus potestatem circumducendi mulieres, sicut & cæteri Apostoli?* Quare ergo non habet Domini de Virginitate præceptum? Quia majoris est mercedis, quod non cogitur, & offertur. Quia, si fuisset Virginitas imperata, nuptiæ videbantur ablatæ: & durissimum erat contra naturam cogere, Angelorumque vitam ab hominibus extorquere, & id quodam modo damnare, quod conditum est.

Socrus Dei mater virginis.

1. Cor. 7. 25.

1. Cor. 7. 8.

Ibid. 9. 5.

21. Alia fuit in veteri Lege felicitas. Ibi dicitur: (1) *Beatus qui habet semen in Sion, & domesticos in Jerusalem*. Et: *maledicta sterilis, quæ non pariebat*. Et: *filii tui sicut novellæ olivarum, in circuitu mensæ tuæ*. Et repromissio divitiarum. Et, *non erit infirmus in tribubus tuis*. Nunc [d] dicitur, ne te lignum arbitreris aridum: habes locum pro filiis & filiabus in cælestibus sempiternum. Nunc benedicuntur pauperes, & Lazarus diviti præfertur (2) in purpura. Nunc qui infirmus est, fortior est. Vacuus erat orbis: & ut de typicis taceam, sola erat benedictio liberorum. Propterea & Abraham jam senex Cethuræ copulatur: & Jacob mandragoris redimitur: & conclusam vulvam in Ecclesiæ figuram Rachel pulchra conqueritur. Paulatim vero increscente segete, messor immissus est. Virgo Elias, Eliseus virgo, virgines multi filii Prophetarum. Jeremiæ dicitur: *Et tu ne accipias uxorem*. Sanctificatus in utero, captivitate propinqua, uxorem prohibetur accipere. Aliis verbis idipsum Apostolus loquitur: *Existimo hoc bonum esse propter instantem necessitatem, quoniam bonum est homini sic esse*. Quæ est ista necessitas, quæ aufert gaudia nuptiarum? *Tempus breviatum est: Reliquum est, ut & qui habent uxores, sic sint quasi non habeant*. In proximo est Nabuchodonosor. Promovit se leo de cubili suo. Quo mihi superbissimo regi servitura conjugia? Quo parvulos, quos Propheta complorat, dicens: *Adhæsit lingua lactentis ad faucem ipsius in siti. Parvuli postulaverunt panem, & qui frangeret eis, non erat*. Inveniebatur ergo, ut diximus, in viris tantum hoc continentiæ bonum, & in doloribus jugiter Eva parturiebat. Postquam vero Vir-

(1) Esai. 10.

Ps. 127.

Isai. 56.

Jerem. 16. 2.

Ibid. 1.

1. Cor. 7. 26.

Ibid. 29.

Thren. 4. 4.

[a] Cisterciense exemplar, cum Romana hujus seorsim libelli editione, *Sed dicet forsitan mater tua, plus honorantur &c.* quæ pauca verba, quod integro adhuc sensu possint abesse, in textum inferre non audemus, nec tamen respuimus, cum optime toto contextui respondeant, & præcipue his, *Quid invides mater filiæ?*

[b] Hanc S. Doctoris sententiam acriter Ruffinus reprehendit lib. 2. Invectivar: *Deum socrum habere dixisti, & quid tam impium, vel prophanum a quoquam Gentilium Poetarum saltem dici potuit*, & cætera quæ præstabit vidisse. Sed quando *Christi sponsas*, ut ait Sulp. Severus epist. 2. *Virgines dicere Ecclesiastica nobis permittit auctoritas* (quod nempe Christo nubere dicerentur, quæ religionis caussa virginitatem vovebant) non in pravum sensum torquere debuerat Ruffinus, quod Socrus Dei monialis Virginis mater sit appellata. Huc pertinet quod ipsæ Virgines *Dominæ* frequenter in veterum scriptis appellantur: *Dominam quippe*, inquit Hier. *vocare debeo Sponsam Domini mei*.

[c] Inseri heic voces *per suam imitationem* in aliquot mss. Victorius testatur, quas suo calculo, nec immerito probat. Cæterum, qui ex antiquis Paulo uxorem tribuerint, rari admodum sunt; ac nescio an unum Clementem Alexandrinum heic præ oculis habuerit Hier. cujus sententiam Strom. lib. 3. de Apostoli conjugio damnat.

(1) De hoc scripturæ loco vide Sabatierium Edit. Veteris Versionis Ital. Hodierna Vulg. *Dixit Dominus, cujus ignis est in Sion, & caminus in Jerusalem*. Pro quo Græc. Isai. cap. 31. v. ultim. Μακάριος ὃς ἔχει ἐν Σιὼν σπέρμα, καὶ οἰκείους ἐν Ἱερουσαλήμ. Vide & Montfauconium in Hexaplis ad hunc locum To. 2. pag. 144. Laudatur iterum hic locus infra Epist. LVII. num. 11.

[d] Idem Victorius, *Nunc Eunuchis dicitur*.

(2) Rectius notante Grav. alia exemplaria *purpurato*, ut alibi Hier. loquitur.

(Isai. 9. 6.) Virgo concepit in utero, & peperit nobis puerum, *cujus principatus in humeros ejus*, Deum, fortem, patrem futuri sæculi, soluta maledictio est. Mors per Evam: vita per Mariam. Ideoque & ditius virginitatis donum [a] fluxit in feminas, quia cœpit a femina. Statim ut filius Dei ingressus est super terram, novam sibi familiam instituit, UT QUI AB ANGELIS adorabatur in cælo, haberet Angelos & in terris. Tunc Holofernis caput, Judith continens amputavit. Tunc (Judith. 13.) Aman, qui interpretatur *iniquitas*, suo (Esther. 15.) combustus est igni. Tunc Jacobus & Joannes relicto patre, rete, navicula, sequuti sunt Salvatorem; affectum sanguinis & vincula sæculi, & curam domus pariter relinquentes. (Ibid. 16. 24.) Tunc primum auditum est: *Qui vult venire post me, abneget semetipsum: & tollat crucem suam, & sequatur me*. Nemo enim miles cum uxore pergit ad prælium. Discipulo ad sepulturam patris ire cupienti, (Matth. 8.) non permittitur. Vulpes foveas habent, & volucres cæli nidos, ubi requiescant: (Luc. 9. 58.) Filius autem hominis, non habet ubi caput suum reclinet. Ne forsitan contristeris, si anguste manseris. (1 Cor. 7. 31. & seqq.) *Qui sine uxore est, solicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Domino. Qui autem cum uxore est, solicitus est quæ sunt mundi; quomodo placeat uxori. [b] Divisa est mulier, & Virgo. Quæ non est nupta, cogitat quæ sunt Domini, ut sit sancta corpore & spiritu*. Nam quæ nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro.

22. Quantas molestias habeant nuptiæ, & quot solicitudinibus vinciantur, (Liber contra Helvidium.) in eo libro quem adversus Helvidium de beatæ Mariæ perpetua Virginitate edidimus, puto breviter expressum. Nunc eadem replicare perlongum esset; & si cui placet, de illo potest haurire fonticulo. Verum ne penitus videar omisisse: nunc dicam, quod quum Apostolus sine intermissione orare nos jubeat, & qui in conjugio debitum solvit, orare non possit: aut oramus semper, & virgines sumus: aut orare desinimus, ut conjugio serviamus. *Et si nupserit*, inquit, *virgo, non peccat: Tribulationem tamen carnis habebunt hujusmodi*. (1. Cor. 7. 28.) Et in principio libelli præfatus sum, me de angustiis nuptiarum, aut nihil omnino, aut pauca dicturum: & nunc eadem admoneo, ut si tibi placet scire quot molestiis virgo libera, quot uxor astricta sit, legas Tertullianum ad amicum Philosophum, [c] & de Virginitate alios libellos, & beati Cypriani volumen egregium, & Papæ Damasi super hac re, versu, prosaque composita; & Ambrosii nostri quæ nuper scripsit ad Sororem opuscula. In quibus tanto se effudit eloquio, ut quidquid ad laudes virginum pertinet, exquisierit, expresserit, ordinarit.

23. Nobis diverso tramite incedendum. Virginitatem non tantum efferimus, sed servamus. Nec sufficit scire, quod bonum est, nisi custodiatur attentius quod electum est: quia illud judicii est, hoc laboris: & illud commune cum pluribus, hoc cum paucis. *Qui perseveraverit*, inquit, *usque in finem, hic salvus erit*. (Matth. 24. 13.) Et, *multi vocati, pauci vero electi*. (Ibid. 20. 16. & 22. 14.) Itaque obtestor te coram Deo, & Christo Jesu, & electis Angelis ejus [d] ut custodias quæ cœpisti, ne vasa templi Domini, quæ solis Sacerdotibus videre concessum est, facile in publicum proferas; ne sacrarium Dei, quisquam profanus aspiciat. Oza Arcam, quam non licebat tangere, attingens, subita morte prostratus est. Neque enim vas aureum, & argenteum tam carum Deo fuit, quam templum corporis virginalis. Præcessit umbra, nunc veritas est. Tu quidem simpliciter loqueris, & igno-

[a] MSS. *diutius*; quidam autem *luxit* pro *fluxit*, & *in feminis* pro *in feminas*.

[b] Recitatur hic Pauli locus ex veteri latino interprete, quemadmodum & Tertullianus in libro de velandis virginibus. Haud recte igitur editores alii, *& virgo, quæ non est nupta*, quod ex ejus interpretis sensu, qui Mulierem Virgini opponit, emendandum est, inducta alia punctorum distinctione: *Divisa est mulier & Virgo. Quæ non est nupta, cogitat &c.* Græc. μεμέρισται ἡ γυνὴ καὶ ἡ παρθένος. Atque eum quidem sensum alibi urget S. Doctor contra Helvidium ex latinis exemplaribus. Sed in primo contra Jovinian. libro veterem lectionem respuit, *Et illud*, inquit, *breviter admoneo in Latinis codicibus hunc locum ita legi: Divisa est virgo & mulier: quod quamquam habeat suum sensum, & a me quoque pro qualitate loci sic edissertum sit, tamen non est Apostolicæ veritatis, siquidem Apostolus ita scripsit: Solicitus est quæ sunt mundi, quomodo placeat uxori, & divisus est: & hac sententia definita, transgreditur ad Virgines, & continentes, & ait, mulier innupta, & Virgo cogitat quæ sunt Domini*. Quæ Vulgata lectio est. Vid. Augustin, lib. de Sancta Virginitate cap. 22. & lib. de bono Viduitatis cap. 2. ubi lectionem hanc explicat.

[c] Non probatur nobis, quod addit Victorius *scribentem*, titulus enim libri videtur fuisse, *Ad amicum Philosophum*, quem alibi contra Jovinian. citat, sed jamdiu intercidit. Paulo post Cisterc. ms. *quod nuper scripsit ad sororem opusculum*. Tres autem Ambrosii libri sunt ad sororem Marcellinam, quos ad an. 377. exaravit.

[d] Hæc, *Ut custodias quæ cœpisti*, ex Cisterciensi manuscripto & Romana hujus libelli editione addidimus, quod superioribus ita nectantur, ut necessaria vita sint.

CLASSIS II. AN. 384.

(1) ignotos quosque (1) blanda non despicis, A sed aliter vident impudici oculi. NON NORUNT animæ pulcritudinem considerare, sed corporum. Ezechias thesaurum Dei monstrat Assyriis: sed Assyrii non debuerunt videre, quod cuperent. Denique frequentibus bellis Judæa convulsa, vasa primum Domini capta atque translata sunt. Inter epulas & concubinarum greges (quia palma vitiorum est honesta polluere) Balthasar potat in phialis.

Palma vitiorum, quæ?

24. Ne declines aurem tuam in verba B malitiæ. Sæpe enim indecens aliquid loquentes, tentant mentis arbitrium, si libenter audias virgo quod dicitur, si ad ridicula quæque solvaris, quidquid dixeris, laudant; quidquid negaveris, negant: [a] facetam vocant & sanctam, & in qua nullus sit dolus: Ecce vere ancilla Christi, dicentes: ecce tota simplicitas. Non ut illa horrida, turpis, rusticana, terribilis, & quæ ideo forsitan maritum non habuit, quia invenire non C potuit. Naturali ducimur malo. Adulatoribus nostris libenter favemus, & quamquam nos respondeamus indignos, & calidus rubor ora perfundat; attamen ad laudem suam intrinsecus anima lætatur. Sponsa Christi arca est Testamenti, intrinsecus & extrinsecus deaurata, custos legis Domini. Sicut in illa nihil aliud fuit, nisi tabulæ Testamenti, ita & in te nullus sit extrinsecus cogitatus. Super hoc propitiatorium quasi super Cherubim, sedere vult Dominus. Mittit discipulos suos, ut in te sicut in pullo asinæ sedeat, curis te sæcularibus (2) solvat; D ut paleas & lateres Ægypti derelinquens, Moysen sequaris in eremo, & terram repromissionis introeas. Nemo sit qui prohibeat, non mater, non soror, non cognata, non germanus: Dominus te necessariam habet. Quod si voluerint impedire, timeant flagella Pharaonis, qui populum Dei ad colendum eum nolens dimittere, passus est ea quæ scripta sunt. Jesus ingressus in Templum, ea quæ Templi non erant, projecit. Deus enim zelotes est, & non vult Patris domum fieri speluncam latronum. Alioquin ubi æra numerantur, E ubi sunt caveæ columbarum, & simplicitas enecatur, ubi in pectore virginali sæcularium negotiorum cura æstuat, statim velum Templi scinditur; sponsus consurgit iratus, & dicit: *Relinquetur vobis domus vestra deserta.* (Matt. 23. 38.) Lege Evangelium, & vide quomodo Maria ad pedes Domini sedens, Marthæ studio præferatur. Et certe [b] Martha sedulo hospitalitatis officio, Domino atque discipulis ejus convivium præparabat, cui Jesus, *Martha*, inquit, *Martha, solicita es, & turbaris erga plurima: pauca autem necessaria sunt, ut unum: Maria bonam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* (Luc. 10. 41. & seqq.) Esto & tu Maria, cibis præferto doctrinam. Sorores tuæ cursitent, & quærant quomodo Christum hospitem suscipiant. Tu semel sæculi * onere projecto, sede ad pedes Domini, & dic: (*al. honore) *Inveni eum, quem quærebat anima mea: tenebo eum, & non dimittam:* (Cant. 3. 4.) & ille respondeat: *Una est columba mea, perfecta mea: una est matri suæ, electa genitrici suæ,* (Ibid. 6. 8.) cælesti videlicet Jerusalem.

25. Semper te cubiculi tui secreta custodiant, semper tecum sponsus ludat intrinsecus. Oras, loqueris ad Sponsum: legis, ille tibi loquitur: & quum te somnus oppresserit, veniet post parietem, & mittet manum suam per foramen, & tanget ventrem tuum: & expergefacta consurges, & dices: *Vulnerata caritate ego sum:* (In oratione ad Deum loquimur, &c.) & rursus ab eo audies, *Hortus conclusus soror mea sponsa: hortus conclusus, fons signatus.* (Cant. 4. 12.) Cave ne domum exeas, & velis videre filias regionis alienæ, quamvis fratres habeas Patriarchas, & Israel parente læteris: Dina egressa corrumpitur. Nolo te Sponsum quærere per plateas. Nolo te circumire angulos civitatis, dicas licet: *Surgam, & circumibo civitatem, & in foro, & in plateis quæram quem dilexit anima mea;* (Ibid. 3. 2.) & interroges: *Num quem dilexit anima mea, vidistis?* (Ibid. 2.) nemo tibi respondere dignabitur. Sponsus in plateis non potest inveniri. *Arcta, & angusta via est, quæ ducit ad vitam.* (Matth. 7. 14.) Denique sequitur: *Quæsivi eum, & non inveni, vocavi eum, & non respondit mihi.* (Cant. 5. 6.) Atque utinam non invenisse sufficiat! Vulneraberis, nudaberis, & gemebunda narrabis: *Invenerunt me custodes, qui circumeunt civitatem: percusserunt me, & vulneraverunt me, tulerunt the-* (Ibid. 7.)

(1) Gravius addi vult *voce*, idest *blanda voce*.

[a] Pro *facetam* alii codd. *castam*, alii *innocentem* legunt.

(2) Legit Gravius *solvant*, ut referatur ad discipulos.

[b] Nomen *Martha*, quod hoc loco deerat, ex aliis editis ac Mss. supplevimus; tum ex iisdem duas alias voces, *cui Jesus*. Paulo infra, ubi *pauca autem necessaria sunt ut unum* (quæ aliter hodierni codices sacri tum Græci tum Latini habent) pro *ut unum* plerique manuscripti habent *aut unum*, quemadmodum Auctor moralium quæ ad Basilium M. referuntur reg. 38. & Olympiodorus in cap. 1. Ecclesiastes legunt ὀλίγων δέ ἐστι χρεία ἢ ἑνός. Nobis in ancipiti re immutare non placuit.

theristrum meum mihi. Si autem hoc exiens patitur illa, quæ dixerat: *Ego dormio, & cor meum vigilat*. Et, *fasciculus stactes fratruelis meus mihi, in medio uberum meorum commorabitur*; quid de nobis fiet, quæ adhuc adolescentulæ sumus; quæ sponsa intrante cum sponso, remanemus extrinsecus? Zelotypus est Jesus, non vult ab aliis videri faciem tuam. Excuses licet, atque causeris, obducto velamine ora contexi, & quæsivi te ibi, & dixi: *Annuncia mihi, quem dilexit anima mea: ubi pascis, ubi cubas in meridie, ne quando efficiar sicut operta super greges sodalium tuorum*: indignabitur, tumebit, & dicet: *Si non cognoveris teipsam, o pulchra inter mulieres, egredere tu in vestigiis gregum, & pasce hædos tuos in tabernaculis pastorum*. Sis licet pulchra, & inter omnes mulieres species tua diligatur a sponso, nisi te cognoveris, & omni custodia servaveris cor tuum: nisi oculos juvenum fugeris, egrederis de thalamo meo, & pasces hædos, qui * statuendi sunt a sinistris.

Cant. 5. 2. — Zelotypus est Jesus. — Cant. 1. 6. juxt. LXX. — * al. staturi.

26. Itaque, mi Eustochium, filia, domina, conserva, germana (aliud enim ætatis, aliud meriti, aliud religionis, hoc caritatis est nomen) audi Isaiam loquentem: *Populus meus intra cubiculum tuum. Claude ostium tuum, abscondere pusillum aliquantulum, donec transeat ira Domini*. Foris vagentur virgines stultæ, tu intrinsecus esto cum sponso; quia si ostium clauseris, & secundum Evangelii præceptum in occulto oraveris Patrem tuum, veniet, & pulsabit, & dicet: *Ecce ego sto ante januam, & pulso. Si quis mihi aperuerit, introibo & cœnabo cum eo, & ipse mecum*, & tu statim sollicita, respondebis: *Vox fratruelis mei pulsantis*: * *Aperi mihi soror mea, proxima mea, columba mea, perfecta mea*. [a] Nec est ut dicas: *Despoliavi me tunica mea, quomodo induam illam? lavi pedes meos, quomodo inquinabo eos?* Illico consurge, & aperi, ne te remorante, pertranseat, & postea conqueraris, & dicas: *Aperui ego fratrueli meo, fratruelis meus pertransivit*. Quid enim necesse est, ut cordis tui ostia clausa sint sponso? Pateant Christo, claudantur diabolo, secundum illud: *Si spiritus potestatem habentis ascenderit super te, ne dimiseris locum tuum*. [b] Daniel in cœnaculo suo manebat in superioribus (neque enim manere poterat in humili) fenestras apertas ad Jerusalem habuit. Et tu habeto apertas fenestras, sed unde lumen introeat, unde videas civitatem Domini. Ne aperias illas fenestras, de quibus dicitur: *Intravit mors per fenestras * vestras*.

Isai. 26. — Apoc. 3. 20. — Cant. 5. 2. * al. additur & dicentis. — Ibid. 3. a — Eccl. 10. 4. b — Jere. 9. 21. * al. nostras.

27. Illud quoque tibi vitandum est cautius, ne inanis gloriæ ardore capiaris. *Quomodo*, inquit Jesus, *potestis credere, gloriam ab hominibus accipientes?* Vide quale malum sit, quod qui habuerit, non potest credere. Nos vero dicamus: *Quoniam gloriatio mea tu es*. Et: *Qui gloriatur, in Domino glorietur*. Et: *Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem*. Et: *Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, & ego mundo*. Et illud: *In te laudabimur tota die, in Domino laudabitur anima mea*. Quum facis eleemosynam, Deus solus videat. Quum jejunas, læta sit facies tua. Vestis nec satis munda, nec sordida, & nulla diversitate notabilis; ne ad te obviam, prætereuntium turba consistat, & digito monstreris. [c] Frater est mortuus, sororis est corpusculum deducendum: cave ne dum hæc sæpius facis, ipsa moriaris. Nec satis religiosa velis videri, nec plus humilis quam necesse est, ne gloriam fugiendo quæras. Plures enim paupertatis, [d] misericordiæ, atque jejunii arbitros declinantes, HOC IPSO CUPIUNT placere, quod placere contemnunt: & mirum in modum laus, dum vitatur, appetitur. Cæteris perturbationibus quibus hominis mens gaudet, ægrescit, sperat, & metuit,

Inanis gloria fugienda. — Joan. 5. — Psal. 3. 4. — 2. Cor. 10. 17. — Galat. 1. 10. — Psal. 33. — Quales debent esse vestes. — c — d

a Voces *columba mea* aberant ab Erasm. & Benedictina editione. Tum pro *Nec est*, Victorius *Necesse est*: contra Hieronymi mentem, atque orationis seriem.

b Victorius, expunctis his *manebat in superioribus* legerat *sublimi cænaculo*, quam lectionem longe præfert; nos ab exemplarium Mss. fide non discedere, satius duximus.

c Eustochio unicus frater erat Toxotius, qui nedum vivebat tum temporis, sed & multo post: soror Blesilla vidua adhuc vivens. De his igitur non est intelligendus loqui Hieronymus, sed neque de aliis ejus cognationis, ut male nuperus quidam auctor interpretatur de affine, & Blesilla, cum ex his quæ subdit, *Cave ne, dum hæc sæpius facis., ipsa moriaris*, pateat in genere loqui S. Doctorem, qui pietati devotos viros, & feminas cenodoxiæ culpa bonorum operum merito excidisse indicat. Sic in epistola ad Furiam, *O si videres*, inquit, *sororem tuam*, Eustochium videlicet, quæ tamen Furiæ soror non erat, nisi si spiritus. Sophronium quem infra carpit post mortem, heic forte sub fratris nomine intelligit. Non indignum notatu in hanc rem quod olim pullis sordidis vestibus prætexebant vulgo luctum ob consanguineorum mortem, ex quo inferius, illos quoque qui monasticam, ut ea ferebant tempora, vitam profitebantur, proprias professionis vestes, sive pullas, aptasque non habuisse, & sordido illo habitu incedere affectarent, confratrum sive consororum funera obtendisse.

d Aliter Cisterciens. *paupertatis, miseria, atque jejunii, ut arbitror, gloriam declinantes*.

tuit, plures invenio extraneos. Hoc vitio pauci admodum sunt qui caruerint: & ille est optimus, qui quasi in pulcro corpore, rara nævorum sorde respergitur. Neque vero moneo, ne de divitiis glorieris, ne de generis nobilitate te jactes, ne te cæteris præferas. Scio humilitatem tuam: scio te ex affectu dicere: *Domine, non est exaltatum cor meum, neque elati sunt oculi mei*. Novi apud te, & apud matrem tuam, superbiam, per quam diabolus cecidit, penitus locum non habere. Unde ad te super ea scribere superfluum sit. Stultissimum quippe est docere, quod noverit ille quem doceas. Sed ne hoc ipsum tibi jactantiam generet, quod sæculi jactantiam contemsisti; ne cogitatio tacita subrepat, ut quia in auratis vestibus placere desisti, placere coneris in sordidis: & si quando in conventum fratrum veneris vel sororum, [a] humilis sedeas, scabello te causeris indignam. Vocem ex industria, quasi confecta jejuniis, non tenues; & deficientis imitata gressum, humeris innitaris alterius. Sunt quippe nonnullæ exterminantes facies suas, ut appareant hominibus jejunantes: quæ statim ut aliquem viderint, ingemiscunt, demittunt supercilium, & operta facie, vix unum oculum, * liberant ad videndum. Vestis pulla, cingulum sacceum, & sordidis manibus pedibusque, venter solus, quia videri non potest, æstuat cibo. His quotidie Psalmus ille canitur: *Dominus dissipabit [b] ossa hominum sibi placentium*. Aliæ virili habitu, veste mutata, erubescunt esse feminæ quod natæ sunt, crinem amputant, & impudenter erigunt facies eunuchinas. Sunt quæ ciliciis vestiuntur, & cucullis fabrefactis, ut ad infantiam redeant, imitantur noctuas & bubones.

Pauci carent vana gloria.

Psal. 130. 1.

Humilitas Eustochii & Paulæ matris.

a

* MSS. libiant.

b

Psal. 52. 6.

28. Sed ne tantum videar disputare

A de feminis, viros quoque fuge, quos videris catenatos, quibus feminei contra Apostolum crines, hircorum barba, nigrum pallium, & nudi in patientia frigoris pedes. Hæc omnia argumenta sunt diaboli. Talem olim [c] Antimum, talem nuper Sophronium Roma congemuit. Qui postquam nobilium introjerunt domus, & deceperunt mulierculas oneratas peccatis, semper discentes, & numquam ad scientiam veritatis pervenientes,

B tristitiam simulant; & quasi longa jejunia, furtivis noctium cibis protrahunt. Pudet dicere reliqua, ne videar potius invehi, quam monere. Sunt alii (de mei ordinis hominibus loquor) qui ideo Presbyteratum & Diaconatum ambiunt, ut mulieres licentius videant. Omnis his cura de vestibus, si bene oleant, si pes, laxa pelle, non folleat. Crines calamistri vestigio rotantur; digiti de anulis radiant: & ne plantas humidior

C via aspergat, vix imprimunt summa vestigia. Tales quum videris, sponsos magis æstimato quam Clericos. Quidam in hoc omne studium vitamque posuerunt, ut matronarum nomina, domos, moresque cognoscant. Ex quibus unum, qui hujus artis est princeps, breviter strictimque describam: quo facilius magistro cognito, discipulos recognoscas. Cum sole festinus exurgit; salutandi ei ordo disponitur; viarum compendia requiruntur, & pene usque ad cubicula

D dormientium, senex importunus ingreditur. Si pulvillum viderit, si mantile elegans, si aliquid domesticæ suppellectilis, laudat, miratur, attrectat, & se his indigere conquerens, non tam impetrat, quam extorquet: quia singulæ metuunt Veredarium urbis offendere. Huic inimica castitas, inimica jejunia:

E prandium nidoribus probat, [d] & altili geranopepa, quæ vulgo pipizo nomina-

Monachi falsi Antimus, & Sophronius.

c

2. Tim. 3.

Presbyteri & Diaconi mali.

d

[a] Non improbo quod quidam Mss. habent *lumi sedeas*, plures tamen *humilius sedeas*, ut vitiatos prætercam. Sic paulo post negandi particulam quidam etiam editi omittunt eodem tamen sensu, si *tenues* verbum ad superius *ne* referas.

[b] In Gallic., & Vulg. *ossa eorum qui hominibus placent*.

[c] Sunt qui legant *Antonium* pro *Antimo*, qui certe perperam Monachum illum interpretantur, ad quem exstat Hieronymi epistola 12.

[d] Difficillimum hunc Hieronymi locum, cum e mss. libris, qui corrupte & varie exhibent, restitui satis non possit, ex ingenio supplere, atque explicare Interpretes conati sunt. Erasmus, vel γερανοπέπτα a coquendis gruibus, vel ab instrumento quodam farinaceo γερανοκόπτα legendum censuit. Victorius vero *& altili* legit, & γέρων ὁ πέπων, quibus *senem effeminatum ac mollem* delicatumque significari contendit, qui cum altilium ac saginatarum avium escas probaret, *Pipizo* ipse vulgo diceretur. At Cælius Rhodiginus l. 3. antiq. lect. cap. 11. γερανέπιπτας præfert, *senex temulentus*, inquit ille, *quem plebea voce pipizonem dici conjectamus, nam πιπίζειν sugere significat*. Cælii emendationem plurimum improbat Aldovrandus Ornithol. lib. 20. cap. 5. vultque legi debere γερανοπίπος, *pipio*, sive *Gruis gallus*. Aliam viam ingressus est Martianæus, quem vide ad calcem libri. Nos ut brevissimis verbis sententiam nostram explicemus, propius accedimus Aldovrando, ac legendum putamus *& altili γερανοπίπη, qua vulgo pipizo nominatur*. In primis enim mss. in hac fere lectione *geranopepa* consentiunt, maxime vero vocis terminatione *pepa*, aut *pepan*. Hæc autem vulgi sermone facile dicta est, quasi πίππη a πίππος, *pullus* quod latina voce *pepa* de more vulgaris loquelæ paulo cor-

natur. Os barbarum & procax, & in convicia semper armatum. Quoquumque te verteris, primus in facie est. Quidquid novum insonuerit, aut auctor, aut exaggerator est famæ. Equi per horarum momenta mutantur, tam nitidi, tamque feroces, ut [a] Thracii regis illum putes esse germanum.

29. Variis callidus hostis pugnat insidiis. Sapientior erat coluber omnibus bestiis, quas creaverat Dominus super terram. Unde & Apostolus: *Non*, inquit, *ignoramus ejus astutias*. [1. Cor. 2. 11.] NEC AFFECTATÆ SORDES, nec exquisitæ mundiciæ conveniunt Christiano. Si quid ignoras, si quid de Scripturis dubitas, interroga eum, quem vita commendat, excusat ætas, fama non reprobat; qui possit dicere, *Desponsavi enim vos uni viro, virginem castam exhibere Christo*. [2. Cor. 11. 2.] Aut si non est qui possit exponere, MELIUS EST ALIQUID nescire secure, quam cum periculo discere. Memento, quia in medio laqueorum ambulas: & multæ veteranæ virgines castitatis indubitatæ in ipso mortis limine coronam perdidere de manibus. Si quæ ancillulæ sunt comites propositi tui, ne erigaris adversus eas, ne infleris ut domina. Unum sponsum habere cœpistis, simul psallitis, Christi simul corpus accipitis, [b] cur mensa diversa sit? Provocentur & aliæ. Honor virginum, sit invitatio cæterarum. Quod si aliquam senseris infirmiorem in fide, suscipe, consolare, blandire, & pudicitiam illius fac lucrum tuum. Si qua simulat, fugiens servitutem, huic aperte Apostolum lege: *Melius est nubere, quam uri*. [1. Cor. 7. 9.] Eas autem virgines & viduas, quæ otiosæ & curiosæ domos circumeunt matronarum, quæ rubore frontis [c] attrito, parasitos vincunt mimorum, quasi quasdam pestes abjice. *Corrumpunt mores bonos confabulationes pessimæ*. [1. Cor. 15. 33.] Nulla illis nisi ventris cura est, & quæ ventri sunt proxima. Istiusmodi hortari solent, & dicere: Mi catella, rebus tuis utere, & vive dum vivis: & numquid filiis tuis servas? (1) Vinosæ atque lascivæ, quidvis mali insinuant, ac ferreas quoque mentes ad delicias emolliunt. *Et quum luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quod primam fidem irritam fecerunt*. [1. Tim. 5. 11. 12.] Nec tibi diserta multum velis videri, aut [d] Lyricis festiva carminibus, metro ludere. Non delumbem matronarum salivam delicata secteris, quæ nunc strictis dentibus, nunc labiis dissolutis, balbutientem linguam in dimidiata verba moderantur, rusticum putantes omne quod [e] nascitur. Adeo illis adulterium etiam linguæ placet: *Quæ enim communicatio luci ad tenebras? Qui consensus Christo cum Belial?* [2. Cor. 6. 14.] Quid facit cum Psalterio Horatius? cum Evangeliis Maro? cum Apostolo Cicero? Nonne scandalizatur frater, si te viderit in idolio recumbentem? Et licet omnia munda mundis, & nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur; tamen simul bibere non debemus calicem Christi, & calicem dæmoniorum. Referam tibi meæ infelicitatis historiam.

30. Quum ante annos plurimos domo, parentibus, sorore, cognatis, & quod his difficilius est, consuetudine lautioris cibi, propter cælorum me re-

corrupte pronunciaretur. Siquidem mihi verosimillimum est, Gruis pullum, seu rectius minorem Gruem olim hoc vocabulo significari solitam. *Erant enim*, inquit Plinius lib. 10. cap. 49. *in mensarum honore vipiones* (al. *Pipiones*) *sic vocant MINORES GRUES*: & Cornelius Nepos *in pretio* esse dixit; & Varro περὶ ἐδεσμάτων, & Plutarchus Orat. 11. de Carnium esu saginandi etiam modum tradunt, ut alios nunc omittam. Quod addit *pipizo* vulgo nominari, nos non movet, ut ex prava Vulgi loquela pro *pipio* dictum putemus; nam πιπίζων est *pipio* a πιπίζω verbo; ejusque vocabuli in infima etiam latinitate usum Ducangius notat. Nunc vero sic rescribendum legendumque locum putamus: *Prandium nidoribus probat, & jeran Agapen nominat*: aliis quæ interseruntur verbis repudiatis, quæ Scholiastæ de suo, vocem *Jeran agapen*, seu ἱερὰν ἀγάπην quid rei esset ignorantes, & altilem rati primo ad libri oram commenti sunt, deinde in textum intruserunt. Erant Hieronymianis temporibus, quin multo etiam ante, Christiani quidam intemperantiores qui cum delicata obsonia conquirerent, pararentque, tum hanc *agapen* & sacram sive proprio nomine *jeran agapen* dicere audebant; quos vehementer redarguit Clemens Alexandrin. in Paedagog. lib. 11. c. quem locum heic tantum latine dabo, cum Græce non sit ad manus: *Carnalis* inquit, vita, quam audent quidam Agapen vocare, effrænata lingua utentes. Nempe quædam prandida nidorem, & jus redolentia, pulchrum ac Salutare Verbi opus: *Sacram Agapen* ollis nescio quibus & liquido jure dedecorantes potuque, deliciis & fumo illud *Nomen* maledicto prosequentes. Falluntur existimatione ut qui Dei promissum prandiolis se posse emere expectaverint.

a Diomedis videlicet, de cujus equis Lucret. lib. 5. *Et Diomedis equi spirantes naribus ignem.*

b Quidam mss. apud Victorium, *cur mens adversa sit*, alii *cur mens diversa sit*.

c Antea erat *abstrito*, quod mutavimus ex Cisterciensi, qui etiam *Parasiti diversantes in modum*, fere ut priores duæ editiones, habet, pro *parasitos vincunt mimorum*.

(1) Fortasse verius *vinulæ*, ut alibi.

d Aliæ Editiones *Lyrici festiva carminis*, &c. & apud Gravium in *circo* pro *metro*.

e Immutat Victorius in *noscitur*; sed retinenda prior lectio *nascitur*, quæ est veterum omnium exemplarium, significatque quod nativum est, seu naturale. Addendus omnino est heic locus apud Zenonem nostrum Sermone de Evangelio sec. Lucam de duplici tentationum specie, *Angustus animus & parum putans esse quod nascitur* ec. Immo & Minucius Felix in Octavio Cap. XXXVIII. editionis Cantabrigiensis pag. 182. & seq. *Omne quod nascitur, ut inviolabile Dei munus, nullo opere corrumpitur ec. Videri locum*. Tum pro *Adeo*, quod reposuimus, alii editi, *Inde*.

CLASSIS II. AN. 384.

gna castrassem, & [a] Jerosolymam militaturus pergerem, Bibliotheca, quam mihi Romæ summo studio ac labore confeceram, carere omnino non poteram. Itaque miser ego lecturus Tullium, jejunabam. Post noctium crebras vigilias, post lacrymas, quas mihi præteritorum recordatio peccatorum ex imis visceribus eruebat, [b] Plautus sumebatur in * manus. Si quando in memetipsum reversus, Prophetas legere cœpissem, sermo horrebat incultus; & quia lumen cæcis oculis non videbam, non oculorum putabam culpam esse, sed solis. Dum ita me antiquus * serpens illuderet, in media ferme Quadragesima medullis infusa febris, corpus invasit exhaustum: & sine ulla requie (quod dictu quoque incredibile sit) sic infelicia membra depasta est, [c] ut ossibus vix hærerem. Interim parantur exequiæ, & vitalis animæ calor, toto frigescente jam corpore, in solo tantum tepente pectusculo palpitabat: quum subito raptus in spiritu, ad tribunal judicis pertrahor; ubi tantum luminis, & tantum erat ex circumstantium claritate fulgoris, ut projectus in terram, sursum aspicere non auderem. Interrogatus de conditione, Christianum me esse respondi. Et ille qui præsidebat: Mentiris, ait, Ciceronianus es, non Christianus: ubi enim thesaurus tuus, ibi & cor tuum. Illico obmutui, & inter verbera (nam cædi me jusserat) conscientiæ magis igne torquebar, illum mecum versiculum reputans: *In inferno autem quis confitebitur tibi?* Clamare tamen cœpi, & ejulans dicere: Miserere mei, Domine, miserere mei. Hæc vox inter flagella resonabat. Tandem ad præsidentis genua provoluti qui astabant, precabantur, ut veniam tribueret adolescentiæ, & errori locum pœnitentiæ commodaret, exacturus deinde cruciatum, si Gentilium literarum libros aliquando legissem. Ego qui in tanto constrictus articulo, vellem etiam majora promittere, dejerare cœpi, & nomen ejus obtestans, dicere, Domine, si umquam habuero codices sæculares, si legero, te negavi. In hæc sacramenti verba dimissus, re-

al. manibus — * al. *hostis* — *Matth. 6. 21.* — *Ps. 6. 6.*

A vertor ad superos; & mirantibus cunctis, oculos aperio, tanto lacrymarum imbre perfusos, ut etiam incredulis fidem facerem ex dolore. Nec vero sopor ille fuerat, aut vana somnia, quibus sæpe deludimur. Testis est tribunal illud, ante quod jacui, testis judicium triste, quod timui: ita mihi numquam contingat in talem incidere quæstionem. [d] Liventes fateor habuisse me scapulas, plagas sensisse post somnum, & tanto dehinc studio divina legisse, quanto non B ante mortalia legeram.

31. Avaritiæ tibi quoque vitandum est malum, non ut aliena non appetas (hoc enim & publicæ leges puniunt) sed quo tua, [e] quæ tibi sunt aliena, non serves. *Si in alieno*, inquit, *fideles non fuistis*, *quod vestrum est*, *quis dabit vobis?* Aliena nobis auri argentique sunt pondera, nostra possessio spiritalis est: de qua alibi dicitur: *Redemtio animæ viri*, C *propriæ divitiæ*. *Nemo potest duobus dominis servire: aut enim unum odiet, & alterum amabit; aut unum patietur, & alterum contemnet. Non potestis Deo servire, & mammonæ*, id est, *divitiis*. Nam gentili Syrorum lingua, Mammona divitiæ nuncupantur. COGITATIO VICTUS, spinæ sunt fidei. Radix avaritiæ, cura gentilium. At dicis: Puella sum delicata, & quæ manibus meis laborare non possim. Si ad senectam venero, si ægrotare cœpero, quis mei miserebitur? Audi Apostolis loquentem Jesum: *Ne cogitetis in corde vestro, quid manducetis:* D *neque corpori vestro, quid induamini. Nonne anima plus est quam esca, & corpus plus quam vestimentum? Respicite volatilia cæli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & Pater vester cælestis pascit illa.* Si vestis defuerit, lilia proponantur. Si esurieris, audias beatos pauperes & esurientes. Si aliquis te afflixerit dolor, legito: *Propter hoc complaceo mihi in infirmitatibus meis*. Et, *datus est mihi stimulus carnis meæ*, E *angelus Satanæ*, *qui me colaphizet*, [f] ne extollar. Lætare in omnibus judiciis Dei. *Exultaverunt enim filiæ Judæ in omnibus judiciis tuis*, *Domine*. Illa tibi semper in ore vox resonet: *Nudus exivi*

CLASSIS II. AN. 384.

Luc. 16. 1. — Divitiæ nobis alienæ. — *Prov. 13.* — *Matth. 6. 24.* — *Matth. 5. 25. 26.* — *Matth. 5.* — *Ibidem.* — *1. Cor. 12. 30. 7.* — *Job. 1. 21*

de

[a] Mallet Tillemontius *Antiochiam* legere pro *Jerosolymam*, quod nimirum, cum hæc scriberet, nondum Jerosolymæ fuisse Hier. videatur. Sed renuentibus mss. atque editis libris, id unum perquam commode intelligitur indicare, illuc quidem in animo habuisse, ut pergeret, etsi mutato consilio, Antiochiæ primum, tum in eremo substiterit.

[b] Tres mss. *Plato sumebatur in manibus*.

[c] Cisterciens. *ut ossibus ossa vix hærerent*.

[d] Sequimur Episcopi Reatini fidem, qui verbum *fateor* supplevit, ut videtur e mss., etsi e nostris nullus, & ne excusi quidem alii habeant.

[e] Voculam *tibi*, quam Martian. post Erasm. expunxerat, ex editis aliis, & mss. reposuimus: supra etiam pleraque hujusmodi, quæ tanti non sunt, ut Lectorem morentur, emendavimus.

[f] Cistercien. *Ne extollas te; lætare &c.*

CLASSIS II. AN. 384. *de utero matris meæ, nudus* * *redeam*. Et: *Nihil intulimus in hunc mundum, neque auferre quid possumus*.

* al. revertar.

32. At nunc plerasque videas armaria vestibus stipare, tunicas mutare quotidie, & tamen tineas non posse superare. Quæ religiosior fuerit, unum * exterit vestimentum, & plenis arcis pannos trahit. Inficiuntur membranæ colore purpureo. Aurum liquescit in literas, gemmis codices vestiuntur, & nudus ante fores earum Christus emoritur. Quum manum egenti porrexerint, buccinant. Quum ad agapen vocaverint, præco conducitur. Vidi nuper (nomen taceo, ne Satyram putes) nobilissimam mulierum Romanarum in Basilica Beati Petri, semiviris antecedentibus, propria manu, quo religiosior putaretur, singulos nummos dispertire pauperibus. Interea [a] (ut usu nosse perfacile est) anus quædam annis pannisque obsita præcucurrit, ut alterum nummum acciperet: ad quam quum ordine pervenisset, pugnus porrigitur pro denario, & tanti criminis reus sanguis effunditur. Radix omnium malorum est avaritia, ideoque ab Apostolo idolorum servitus appellatur. Quære primum regnum Dei, & hæc omnia apponentur tibi. Non occidet fame animam justam Dominus. *Junior fui, & senui, & non vidi justum derelictum, neque semen ejus quærens panem*. Elias corvis ministrantibus pascitur. Vidua Sareptana, ipsa cum filiis nocte moritura, Prophetam pascit esuriens: & mirum in modum capsace completo, qui alendus venerat, alit. Petrus Apostolus inquit: *Argentum, & aurum non habeo, quod autem habeo, hoc tibi do. In nomine Domini Jesu surge, & ambula*. At nunc multi, licet sermone taceant, opere loquuntur: Fidem & misericordiam non habeo: quod autem habeo, argentum & aurum, hoc tibi non do. *Habentes autem victum & vestitum, his contenti sumus*. Audi Jacob, quid sua oratione postulet: *Si fuerit Dominus meus mecum, & servaverit me in via hac, per quam ego iter facio, & dederit mihi panem ad manducandum, & vestitum ad vestiendum*. Tantum necessaria deprecatus est: & post annos viginti dives dominus, & ditior pater, ad terram revertitur Chanaan. Infinita de Scripturis exempla suppetunt, quæ avaritiam doceant esse fugiendam.

* al. exerit

Ps. 36. 25.

Act. 3. 6.

Nota hanc sententiam

1. Tim. 6. 8.

Gen. 28. 20.

33. Verum quia nunc ex parte de ea dicitur (& suo, si Christus annuerit volumini reservatur) quid ante [b] non plures annos Nitriæ gestum sit, referemus. Quidam ex fratribus parcior magis quam avarior, & nesciens triginta argenteis Dominum venditum, centum solidos, quos lino texendo acquisierat, moriens dereliquit. Initum est inter Monachos consilium (nam in eodem loco circiter quinque millia divisis cellulis habitabant) quid facto opus esset. Alii pauperibus distribuendos esse dicebant: alii dandos Ecclesiæ: nonnulli parentibus remittendos. Macarius vero, & Pambo, & Isidorus, & cæteri, quos Patres vocant, Sancto in eis loquente Spiritu, decreverunt infodiendos esse [c] cum domino suo, dicentes: *Pecunia tua tecum sit in perditionem*. Nec hoc crudeliter quisquam putet factum: tantus cunctos per totam Ægyptum terror invasit, ut unum solidum dimisisse, sit criminis.

Act. 8. 20.

34. Et quoniam Monachorum fecimus mentionem, & te scio libenter audire, quæ sancta sunt, aurem paulisper accommoda. Tria sunt in Ægypto genera Monachorum. Unum, *Cœnobitæ*, quod illi *Sauses* gentili lingua vocant, nos *in commune viventes* possumus appellare. Secundum, *Anachoretæ*, qui soli habitant per deserta; & ab eo quod procul ab hominibus recesserint, nuncupantur. Tertium genus est, [d] quod *Remoboth* dicunt, * deter-

* Al. deterrimum.

[a] Idem vetus cod. *ut usui nostro perfacile est*: tum *pannis obsita* absque *annis* voce.

[b] Unum tantum vetus exemplar, illudque Victorio teste, *ante complures annos*.

[c] Antea erat *cum eodem*: quod edidimus *domino suo*, e mss. depromsimus.

[d] Mss. *Auses*, alii *Sauches*. Tum pro eo quod infra est, *Remoboth*, alii *Renuoth*, & *Remnoth*. Horum conversationem, sub nomine Sarabaitarum, fusius describit Cassian. Coll. 18. cap. 7. Benedictus, Humbertus, Ivo aliique. Confer etiam, si lubet, Petrum Crinitum III. 15. de honesta disciplina, aliosque. Quod autem dicit Hier. *in nostra Provincia*, Palæstinam male vulgo intelligunt eruditi viri, cum Pannonia potius significetur, aut Italia; quis enim in Palæstina, ubi apprime florebant Monachorum instituta, aut solum, aut primum hoc deterrimum genus fuisse sibi persuadeat? Sarabaitæ dicti videntur a סלב, quod contumacem & refractarium sonat; qui malunt *Remboth* vocem a Greco ῥέμβος, quod nomen vagum hominem, atque erronem significat, detortam facile credunt. Qui vero *Rehoboth* præferunt a לריב seu לתבה arabica voce, quæ monachum notat, deducunt. Isidorus lib. 2. de Offic. Eccles. c. 15. *Ægyptiorum lingua Sarabaitæ, sive Renuitæ nuncupantur*, nimirum סלב idem sonat ac *Renuit*; sed non tamen Latina est altera nominis etymologia tametsi pro Latina habuerit etiam Odo Cluniacensis Collat. 3. *Nos miseri, non sumus Monachi, ut falso nominamur, sed Sarabaitæ, idest Renuitæ, qui jugum Regularis disciplinæ renuimus*. Probant vero ista olim lectum *Renuoth*, unde Renuitæ; licet alii ex *Rehoboth*, *Rehivitæ* facili mutatione apud Latinos scribi velint, quo manifestius utraque appellatio ex Ægyptiaco sermone constet ריב.

CLASSIS II. AN. 384.

terrimum atque neglectum, & quod in nostra provincia aut solum, aut primum est. Hi bini vel terni, nec multo plures simul habitant, suo arbitratu ac ditione viventes: & de eo quod laboraverint, in medium partes conferunt, ut habeant alimenta communia. Habitant autem quam plurimum in urbibus & castellis: & quasi ars sit sancta, non vita, quidquid vendiderint, maioris est pretii. Inter hos sæpe sunt jurgja: quia suo viventes cibo, non patiuntur se alicui esse subjectos. Revera solent certare jejuniis; & rem secreti, victoriæ faciunt. Apud hos affectata sunt omnia laxæ manicæ, caligæ follicantes, vestis * crassior, crebra suspiria; visitatio Virginum, detractio Clericorum: & si quando dies festus venerit, saturantur ad vomitum.

MSS. grossior.

35. His igitur quasi quibusdam pestibus exterminatis, veniamus ad eos qui plures sunt, & in commune habitant, id est, quos vocari *Cœnobitas* diximus. Prima apud eos confœderatio est, obedire majoribus, & quidquid jusserint, facere. Divisi sunt per decurias atque centurias, ita ut novem hominibus decimus præsit. Et rursus decem præpositos sub se centesimus habeat. Manent separati [a] sejunctis cellulis. Usque ad horam nonam, ut institutum est, nemo pergit ad alium, exceptis his Decanis, quos diximus, ut si cogitationibus forte quis fluctuat, illius consoletur alloquiis. Post horam nonam in commune concurritur, Psalmi resonant, Scripturæ recitantur ex more. Et completis orationibus, cunctisque residentibus, medius, quem Patrem vocant, incipit disputare. Quo loquente, tantum silentium fit, ut nemo alium respicere, nemo audeat excreare. Dicentis laus in fletu est audientium. * Tacite volvuntur per ora lacrymæ, & ne in singultus quidem erumpit dolor. Quum vero de regno Christi, & de futura beatitudine, & de gloria cœperit annunciare ventura, videas cunctos moderato suspirio, & oculis ad cælum levatis, intra se dicere: *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & requiescam?* Post hæc concilium solvitur, & unaquæque decuria cum suo parente pergit ad men- A sas, * quibus per singulas hebdomadas vicissim ministrant. Nullus in cibo strepitus est; nemo comedens loquitur. Vivitur pane, leguminibus & oleribus, quæ sale [b] solo condiuntur. Vinum tantum senes accipiunt, quibus cum parvulis sæpe fit prandium, ut aliorum fessa sustentetur ætas, aliorum non frangatur incipiens. Dehinc consurgunt pariter, & hymno dicto, ad præsepia redeunt: ibi usque ad vesperam cum suis unusquisque B loquitur, & dicit: Vidistis illum & illum? quanta in ipso sit gratia? quantum silentium? quam moderatus incessus? Si infirmum viderint, consolantur: si in Dei amore ferventem, cohortantur ad studium. Et quia nocte extra orationes publicas in suo * cubili unusquisque vigilat, circumeunt cellulas singulorum; & aure apposita, quid faciant, diligenter explorant. Quem tardiorem deprehenderint, non increpant: sed dissimulato quod no- C runt, eum sæpius visitant: & prius incipientes, provocant magis orare quam cogunt. Opus diei statum est: quod Decano redditum, fertur ad Oeconomum, qui & ipse per singulos menses Patri omnium cum magno tremore reddit rationem. A quo etiam cibi quum facti fuerint, prægustantur: & quia non licet dicere cuiquam: Tunicam & sagum textaque juncis strata non habeo, ille ita universa moderatur, [c] ut nemo quid postulet, nemo dehabeat. Si quis vero cœperit ægrotare, transfertur ad exedram latiorem, & tanto senum ministerio con- D fovetur, ut nec delicias urbium, nec matris quærat affectum. Dominicis diebus orationi tantum & lectionibus vacant: quod quidem & omni tempore completis opusculis faciunt. Quotidie aliquid de Scripturis discitur. Jejunium totius anni æquale est, excepta Quadragesima, in qua sola conceditur districtius vivere. [d] A Pentecoste cœnæ mutantur in prandia: quo & traditioni Ecclesiasticæ satisfiat, & ventrem cibo non onerent duplicato. Tales Philo Platonici sermonis imitator: tales Josephus, Græcus Livius, in secunda Judaicæ captivitatis historia [e] Essenos E refert.

Cœnobitæ.

* Leg. Tacita.

Ps. 54. 7.

CLASSIS II. AN. 384.

* al. mensam.

* Aliqui MSS. cubiculo.

d Traditio Ecclesiastica.

36. Verum quia nunc de Virginibus scri-

a Erit cui magis arrideat Victorii lectio, *sed junctis cellulis*, pro *sejunctis*; sed & paulo supra *divisis cellulis* dixit.

b Plerique mss. *sale & oleo condiuntur*. Mox ex iisdem & Rom. Editione leg. *quibus cum parvulis &c.* pro quo antea erat *& parvulis*.

c Peccant omnes ante Martianæum editi, qui legunt *nemo quid postulet, habeat*, vel *nemo non habeat*, quæ frequentior etiam in mss. est lectio. Verbum *dehabere*, etsi barbarum pro *minus habere*, olim usurpatum docent exempla non pauca.

d Reatinus Interpres *A Pascha ad Pentecosten*, quam aliquot manuscriptorum ope lectionem tuetur.

e Vitiose mss. quidam atque editi vetustiores *esse nos debere refert*, quemadmodum olim etiam legerat Abaelardus lib. 2. Theolog. Christianæ. Porro de Essenis scripsit Philo in lib. ὅτι πᾶς σπουδαῖος ἐλεύθερος: Josephi autem locus, quem Hier. innuit, est lib. 2. de Bello Judaico cap. 8.

CLASSIS II. AN. 384.

scribens, pene superfluum de Monachis disputavi, ad tertium genus veniam, quos Anachoretas vocant; qui & de Cœnobiis exeuntes, excepto pane & sale, ad deserta nihil perferunt amplius. Hujus vitæ auctor Paulus, illustrator Antonius: & ut ad superiora conscendam, princeps Joannes Baptista fuit. Talem vero virum Jeremias quoque Propheta describit, dicens: *Bonum est viro quum portaverit jugum ab adolescentia sua. Sedebit solitarius, & tacebit, quoniam sustulit super se jugum, & dabit percutienti se maxillam: saturabitur opprobriis, quia non in sempiternum abjiciet Dominus.* Horum laborem & conversationem in carne non carnis, alio tempore, si volueris, explicabo. Nunc ad propositum redeam, quia de avaritia differens, ad Monachos veneram. Quorum tibi exempla proponens, non dico aurum atque argentum, & cæteras opes, sed ipsam terram & cælum despiciens, & Christo copulata cantabis: *Pars mea Dominus.*

Anachoretæ. — Thren. 27. & seqq. — Ibid. 24.

37. Post hæc quamquam Apostolus orare nos semper jubeat, ET SANCTIS etiam ipse sit somnus oratio, sic tamen divisas orandi horas debemus habere, ut si forte aliquo fuerimus opere detenti, ipsum nos ad officium tempus admoneat. Horam tertiam, sextam, nonam, diluculum quoque & vesperam, nemo est qui nesciat. Nec cibi sumantur, nisi oratione præmissa: nec recedatur a mensa, nisi referatur Creatori gratia. Noctibus bis terque surgendum, revolvenda quæ de Scripturis memoriter retinemus. Egredientes de hospitio, armet oratio: regredientibus de platea, oratio occurrat antequam sessio: nec prius corpusculum requiescat, quam anima pascatur. Ad omnem actum, ad omnem incessum manus pingat Domini crucem. Nulli detrahas, nec adversus filium matris tuæ ponas scandalum. Tu * quæ es, ut alienum servum judices? *Suo Domino stat, aut cadit. Stabit autem: potens est enim Dominus statuere illum.* Nec si biduo triduoque jejunaveris, putes te non * jejunantibus esse meliorem. Tu jejunas, & irasceris: ille comedit, & [a] fronte blanditur. Tu vexationem mentis & ventris esuriem rixando * digeris: ille moderatius alitur, & Deo gratias agit. Unde quotidie clamat Isaias: *Non tale jejunium elegi, dicit Dominus.* Et iterum: *In diebus jejuniorum vestrorum inveniuntur voluntates vestræ, & omnes qui sub vestra potestate sunt, stimulatis. In judiciis & litibus jejunatis, & percutitis pugnis humilem.* Ut quid mihi jejunatis? Quale illud potest esse jejunium, cujus iram non dicam nox occupat, sed luna integram derelinquit? Te ipsam considerans, NOLI IN ALTERIUS ruina, sed in tuo opere gloriari.

Horæ Canonicæ. — * Ms. quis — Rom. 14. 4. — * al. jejunante. — a — * al. detegis — Isai. 58. 5. — Ibid. 3.

38. Nec illarum tibi exempla proponas, quæ carnis curam facientes, possessionum reditus, & quotidianas domus impensas supputant. Neque enim undecim Apostoli Judæ proditione sunt fracti: nec [b] Phygelo, & Alexandro facientibus naufragium, cæteri a cursu fidei substiterunt. Nec dicas, illa & illa suis rebus fruitur; honoratur ab hominibus; fratres ad eam conveniunt & sorores. Numquid ideo virgo esse desiit? Primo dubium est, an virgo sit talis. *Non enim quomodo videt homo, videt Deus. Homo videt in facie, Deus autem videt in corde.* Dehinc etiam si corpore virgo est, spiritu virgo sit, nescio. Apostolus autem ita virginem definivit: *Ut sit sancta corpore & spiritu.* Ad extremum habeat sibi gloriam suam. Vincat Pauli sententiam, deliciis fruatur & vivat. Nos meliorum exempla sectemur. Propone tibi beatam Mariam, quæ tantæ exstitit puritatis, ut Mater Domini esse mereretur. Ad quam quum Angelus Gabriel in viri specie descendisset, dicens: *Ave gratia plena, Dominus tecum,* consternata & perterrita, respondere non potuit. Nunquam enim a viro fuerat salutata. Denique nuncium discit & loquitur. Et quæ hominem formidabat, cum Angelo fabulatur intrepida. Potes & tu esse Mater Domini. Accipe tibi tomum magnum, novum, & scribe in eo stilo hominis: *velociter spolia detrahe:* & postquam accesseris ad Prophetissam, & conceperis in utero, & pepereris filium, dic. [c] *A timore tuo, Domine, concepimus, & doluimus, & peperimus spiritum salvationis tuæ, quem fecimus super terram.* Tunc & filius tuus tibi respondebit, & dicet: *Ecce mater mea, & fratres mei.* Et mirum in modum ille, quem in latitudine pectoris tui paulo ante descripseras, quem in novitate cordis stilo signaveras; postquam spolia ex hostibus receperit, postquam denudaverit principatus &

Exempla malorum. — b — 1. Reg. 16. — 1. Cor. 7. 34. — Meliorum exempla sectanda. — Luc. 1. 28. — c — Isa. 26. — Marc. 3. 34.

a Martian. *& forte blanditur*, repugnantibus mss. atque editis castigatioribus.

b Victorius maluit *Phyleto*. Sed cum uterque & *Phygellus*, & *Philetus* in altera Pauli ad Timotheum epistola a fide excidisse referantur, lectionem quæ jamdiu obtinuit, & manuscriptorum est, immutare non placuit.

c Mss. non pauci addunt *in corde tuo*. Paulo infra *ille, quem* sic e mss. emendavimus post Victorium, pro quo Martian. & Erasm. *illum, quem &c.*

CLASSIS II. AN. 384.

& potestates, & affixerit eas cruci, conceptus adolescit, & major effectus sponsam te incipit habere de matre. GRANDIS LABOR, sed grande præmium, esse quod Martyres, esse quod Apostoli, esse quod Christus est. Quæ quidem universa tunc prosunt, quum in Ecclesia fiunt; quum in una domo Pascha celebramus; si Arcam ingredimur cum Noe; si pereunte Jericho, Rahab meretrix justificata nos continet. Cæterum virgines, quales apud diversas hæreses, & quales apud impurissimum Manichæum esse dicuntur, scorta sunt existimandæ, non virgines. Si enim corporis earum auctor est diabolus, quomodo possunt honorare plasmationem hostis sui? Sed quia sciunt virginale vocabulum gloriosum, sub ovium pellibus lupos tegunt. Christum mentitur Antichristus; & turpitudinem vitæ falso nominis honore convestiunt. Gaude soror, gaude filia, gaude mi virgo: quia quod aliæ simulant, tu vere esse cœpisti.

Extra Ecclesiam non sunt virtutes neque præmia.

39. Hæc omnia quæ digessimus, dura videbuntur ei, quæ non amat Christum. Qui autem omnem sæculi pompam pro purgamento habuerit; & vana duxerit universa sub sole, ut Christum lucrifaciat; qui commortuus est Domino suo, & consurrexit, & crucifixit carnem cum vitiis & concupiscentiis, libere proclamabit: *Quis nos separabit a caritate * Dei? an tribulatio? an angustia? an persecutio? an fames? an nuditas? an periculum? an gladius?* Et iterum: *Certus sum, quia neque mors, neque vita, neque Angelus, neque Principatus, neque Potestates, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque excelsum, neque profundum, neque alia creatura poterit nos separare a caritate Dei, quæ est in Christo Jesu Domino nostro.* Dei Filius pro nostra salute, hominis factus est filius. [a] Novem mensibus in utero ut nascatur exspectat, fastidia sustinet, cruentus egreditur, pannis involvitur, blanditiis * delinitur: & ille pugillo mundum includens, præsepis continetur angustiis. Taceo quod usque ad triginta annos ignobilis, parentum paupertate contentus est: verberatur, & tacet: crucifigitur, & pro crucifigentibus deprecatur. *Quid igitur retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi? Calicem salutaris accipiam, & nomen Domini invocabo. Pretiosa est in conspectu Domini, mors Sanctorum ejus.* Hæc est sola DIGNA RETRIBUTIO, quum sanguis sanguine compensatur; & redemti cruore Christi, pro redemptore libenter occumbimus. Quis sanctorum sine certamine coronatus est? Abel justus occiditur; Abraham uxorem periclitatur amittere. Et ne in immensum volumen extendam, quære & invenies singulos adversa perpessos. Solus in deliciis Salomon fuit, & forsitan ideo corruit. *Quem enim diligit Dominus, * corripit. Castigat autem omnem filium quem recipit.* Nonne melius est brevi tempore dimicare, [b] ferre vallum, arma sumere, lassescere sub lorica, & postea gaudere victorem, quam impatientia unius horæ servire perpetuo?

Rom. 8. 35. & seqq.

* al. Christi

* al. deridetur.

Psal. 115.

Ibid. 6.

Nemo Sanctorum sine certamine coronatus.

Prov. 3. 12. * al. flagellat.

40. Nihil amantibus DURUM EST, nullus difficilis cupienti labor est. Respice quanta Jacob pro Rachel pacta uxore sustinuit. *Et servivit,* inquit Scriptura *Jacob pro Rachel annis septem. Et erant in conspectu ejus quasi dies pauci, quia amabat illam.* Unde & ipse postea [c] memorat: *In die urebar æstu, & gelu nocte.* Amemus & nos Christum, ejusque semper quæramus amplexus, & facile videbitur omne difficile; brevia putabimus universa quæ longa sunt; & jaculo illius vulnerati, per horarum momenta dicemus: *Heu me, quia peregrinatio mea prolongata est a me. Non sunt enim condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Quia tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio autem spem, spes autem non confundit.* Quando tibi grave videtur esse quod sustines, Pauli secundam Epistolam ad Corinthios lege: *In laboribus plurimum; in carceribus abundantius; in plagis supra modum; in mortibus frequenter. A Judæis quinquies quadragenas una minus accepi: ter virgis cæsus sum: semel lapidatus sum: ter naufragium feci: nocte & die in profundo maris fui. In itineribus sæpius, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in deserto, periculis in mari, periculis in falsis fratribus: in laboribus, in miseriis, in vigiliis multis, in fame & siti, in jejuniis plurimis, in frigore & nuditate.* Quis nostrum sal-

Genes. 29. 20.

Ibid. 31. 40.

Ps. 119. 5.

Rom. 8. 18.

Ibid. 5. 3. 4.

2. Cor. 11. 23. & seqq.

---

[a] Benedictinus editor *Decem*. Vulgati alii omnes, nostrique mss. codices, ut edidimus, *novem*: quamquam alibi non ignoramus decem recenseri non abs Hieronymo tantum, sed ab aliis etiam antiquis scriptoribus menses, quibus infantes in utero gestari solent. Auctorum supra viginti testimonia in hanc sententiam indicat Baluzius in notis ad Cypriani Epistolam ad Fortunatum; nos multo plura eorum adferre possemus, qui non nisi novem enumerant.

[b] Cisterciens. *dimicare, ferire, vallum armis circumdare, lassescere &c.*

[c] Idem ms. *postea memor ait. In die &c.* Et paulo infra recitatis Pauli verbis *spes autem non confundit*, addit, *quoniam caritas Dei diffusa est in cordibus nostris*, quæ etiam vetustiores editi habent.

CLASSIS II. AN. 384.

saltem minimam portionem de catalogo harum sibi potest vindicare virtutum? Ob quæ ille postea confidenter ajebat: *Cursum consummavi, fidem servavi. Superest mihi corona justitiæ, quam retribuet mihi in illa die Dominus justus judex.* (2. Tim. 4. 7. 8.) Si cibus insulsior fuerit, contristamur: & putamus Deo nos aliquod præstare beneficium, [a] quum aquatius vinum bibimus. Calix frangitur, mensa subvertitur; verbera resonant, & aqua tepidior sanguine vindicatur. *Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud.* (Matth. 11. 12.) Nisi vim feceris, cælorum regna non (1) capies. Nisi pulsaveris importune, panem non accipies Sacramenti. AN NON TIBI VIDETUR VIOLENTIA, quum caro cupit esse quod Deus est: & illuc unde Angeli corruerunt, Angelos judicatura conscendit? (Violentia in regnum cælorum.)

41. Egredere quæso paulisper de carcere, & præsentis laboris ante oculos tuos tibi pinge mercedem, quam nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Qualis erit illa dies, quum tibi Maria Mater Domini choris occurret comitata Virgineis? quum post Rubrum mare, submerso cum suo exercitu Pharaone, tympanum tenens [b] Maria soror Aaron in sua manu, præcinet responsuris: *Cantemus Domino, gloriose enim honorificatus est: equum & ascensorem projecit in mare.* (Exod. 15. 1.) Tunc Thecla in tuos læta volabit amplexus. Tunc & ipse Sponsus occurret, & dicet: *Surge, veni proxima mea, speciosa mea, columba mea, quia ecce hyems transivit, pluvia abiit sibi.* (Cant. 1. 10. 11.) Tunc & Angeli mirabuntur, & dicent: *Quæ est ista * prospiciens quasi diluculum, speciosa ut luna, electa ut sol?* (* al. *prosiciscens.*) (Ibid. 6. 9.) Videbunt te filiæ, & laudabunt reginæ, & concubinæ prædicabunt. Hinc & alius castitatis chorus occurret: Sara cum nuptis veniet: filia Phanuelis Anna cum viduis. Erunt in diversis gregibus carnis & spiritus matres tuæ. Lætabitur illa, quod genuit: exultabitur ista, quod docuit. Tunc vere super asinam Dominus ascendet, & cælestem ingredietur Jerusalem. Tunc parvuli, de quibus in Isaia Salvator effatur: *Ecce ego, & pueri mei, quos mihi dedit Deus*, (Isai. 8. 18.) palmas victoriæ sublevantes, consono ore cantabunt: *Osanna in excelsis: Benedictus qui venit in nomine Domini, osanna in excelsis.* (Joan. 12. 13.) Tunc centum quadraginta quatuor millia in conspectu throni & seniorum tenebunt citharas, & cantabunt Canticum novum. Et nemo poterit dicere Canticum illud, nisi numerus definitus. *Hi sunt qui cum mulieribus se non coinquinaverunt: Virgines enim permanserunt. Hi sunt qui sequuntur agnum quoquumque vadit.* (Apoc. 14. 4.) Quotiesquumque te vana sæculi delectaverit ambitio: quoties in mundo aliquid videris gloriosum, ad paradisum mente transgredere: esse incipe quod futura es, & audies a sponso tuo: [c] *Pone me sicut umbraculum in corde tuo; sicut signaculum in brachio tuo*, (Cant. 8. 6.) & corpore pariter ac mente munita clamabis, & dices: *Aquæ multæ non poterunt extinguere caritatem, & flumina non operient eam.* (Ibid. 7.)

CLASSIS II. AN. 384.

* EPISTOLA XXIII.

(* *Alias 24. Scripta eodem anno quo superior*)

Ad MARCELLAM, de Exitu Leæ.

Leæ religiosissimæ feminæ mortem cum Consulis designati, qui sub idem tempus obierat, morte comparat, ostendens quantum discrimen sit inter Sanctorum & Ethnicorum exitus.

1. QUum hora ferme tertia hodiernæ diei, septuagesimum secundum Psalmum, id est, tertii libri principium legere cœpissemus; (Psalm. 72. Libri tertii principium) & docere cogeremur, tituli ipsius partem [d] ad finem secundi libri, partem ad principium tertii libri pertinere: quod scilicet, *defecerunt hymni David, filii Jesse*, finis esset prioris: *Psalmus* vero *Asaph*, principium sequentis; & usque ad eum locum pervenissemus, in quo justus loquitur: *Si dicebam, * narrabo sic, ecce generationem filiorum tuorum prævaricatus sum*; (Psal. 72. 15. * al *narravero.*) quod in Latinis codicibus non ita habemus expressum: repente nobis nunciatum est sanctissimam Leam exisse de corpore. Ibique ita te palluisse conspexi, ut vere aut pauca, aut nulla sit anima, quæ fracto vase testaceo, non tristis erumpat. Et tu quidem, non quod futuri incerta esses, dolebas; sed quod triste funeri obsequium non dedisses. Denique in mediis * fabulis, (* Colloquiis.) rursum didicimus, reliquias ejus jam Ostiam fuisse delatas. (Reliquiæ sanctæ Leæ Ostiam delatæ.)

2. Quæras, quo pertineat ista replica-

[a] Iterum Cisterc. exemplar *cum aqua bibimus.*
(1) Verius puto Gravius legit *rapies*
[b] Desunt ista in Victoriana Edition. *Maria soror Aaron in sua manu*: ut ad Matrem Domini istud etiam comma referatur.
[c] Romana hujus epistolæ edit. *sicut signaculum* pro *umbraculum*, sicque Vulgata pariter & LXX.

[d] Sic quidem Hebræi distinguunt, ex quorum sententia hic loquitur, & in Epistola ad Cyprianum in quinque libros Psalmos esse dispertitos dicit. Verum Præfat. in suam ex Hebræo interpretationem ad Sophronium, atque alibi, se non ejus esse sententiæ clare profitetur, atque omnes vult uno tantum libro contineri.

catio? Respondebo tibi verbis Apostoli, *multum per omnem modum*. Primum, quod universorum gaudiis prosequenda sit, quæ calcato diabolo, coronam jam securitatis accepit. Secundo, ut ejus vita breviter explicetur. Tertio, ut [a] designatum Consulem, de suis * socculis detrahentem, esse doceamus in tartaro. Et quidem conversationem Leæ nostræ, quis possit digno allevare præconio? Ita eam totam ad Dominum fuisse conversam, ut Monasterii princeps, mater virginum fieret: post molliciem vestium sacco membra trivisse; insomnes orationibus duxisse noctes: & comites suas plus exemplo docuisse quam verbis. Humilitatis fuit tantæ tamque subjectæ, ut quondam domina plurimorum ancilla * omnium putaretur: nisi quod eo Christi magis esset ancilla, dum domina hominum non putatur. Inculta vestis, vilis cibus, neglectum caput: ita tamen, ut quum omnia faceret, ostentationem fugeret singulorum, ne reciperet in præsenti sæculo mercedem suam.

Rom. 3.
* al. *sæculis*.
* al. *hominis*.

3. Nunc igitur pro brevi labore æterna beatitudine fruitur; excipitur Angelorum choris, Abrahæ sinibus confovetur, & cum paupere quondam Lazaro, divitem purpuratum, & non palmatum Consulem, sed atratum, stillam digiti minoris cernit inquirere. O quanta rerum mutatio! Ille, quem ante paucos dies dignitatum omnium culmina præcedebant, qui, quasi de subjectis hostibus triumpharet, Capitolinas ascendit arces, quem plausu quodam & tripudio populus Romanus excepit, ad cujus (1) interitum urbs universa commota est, nunc desolatus, & nudus, non in lacteo cæli palatio, ut [b] uxor mentitur infelix,, sed in sordentibus tenebris continetur. Hæc vero quam unius cubiculi secreta vallabant, quæ pauper videbatur, & tenuis, cujus vita putabatur amentia, Christum sequitur, & dicit: *Quæquumque audivimus, ita & vidimus in civitate Dei nostri*, & reliqua.

Luc. 16.
Ps. 47. 9.

4. Quapropter moneo, & flens gemensque contestor, ut dum hujus mundi viam currimus, non duabus tunicis, id est, duplici vestiamur fide: non calceamentorum pellibus, mortuis videlicet operibus, prægravemur: non divitiarum nos [c] pera ad terram premat: non virgæ, id est, potentiæ sæcularis quæratur auxilium: non pariter, & Christum velimus habere, & sæculum; sed pro brevibus, & caducis, æterna succedant: & quum quotidie (secundum corpus loquor) præmoriamur, IN CÆTERIS NON nos perpetuos existimemus, ut possimus esse perpetui.

Matth. 10. 10.

* EPISTOLA XXIV.

Ad eamdem MARCELLAM, de laudibus Asellæ.

* Alias: Scripta duo post superiorem.

Asellam virginem, quæ Romæ veluti in eremo solitariam vitam sanctissime degeret, laudat apud Marcellam, a qua de illius sanctitate audierat.

1. NEmo reprehendat, quod in Epistolis aliquos aut laudamus, aut carpimus; quum, & in arguendis malis, sit correptio cæterorum, & in optimis prædicandis, bonorum ad virtutem studia concitentur. Nudiustertius de beatæ memoriæ Lea aliqua dixeramus: illico pupugit animum, & mihi venit in mentem, non debere nos tacere de Virgine, qui de secundo ordine castitatis loquuti sumus. Igitur Asellæ nostræ vita breviter explicanda est; cui quæso ne hanc Epistolam legas: gravatur quippe laudibus suis: sed his potius quæ adolescentulæ sunt, legere dignare, ut ad exemplum ejus se instituentes, conversationem illius, perfectæ vitæ normam arbitrentur.

2. Prætermitto, quod in matris utero benedicitur ei, antequam nascatur: quod in phiala nitentis vitri, & omni speculo purioris, patri virgo traditur per quietem. Quod adhuc infantiæ involuta pannis, & vix annum [d] decimum ætatis excedens, honore futuræ beatitudinis consecratur. Sit gratiæ omne, quod ante laborem fuit: licet Deus præscius futurorum, & Jeremiam sanctificet in utero; & Joannem in alvo matris faciat

Jer. 1.
Luc. 1.

[a] Hic Vettius Agorius Prætextatus dicebatur, ut docet vetus Inscriptio. Præfectus Urbi fuit Valentiniano II. & Valente II. Coss. ut scribit Marcellinus: tum Præfectus Prætorio sub Theodosio; decessit cum esset Consul designatus in sequentem annum.

(1) Gravius legit *introitum*, cui mss. aliquot adstipulantur.

[b] Prætextati uxor erat Paullina Cereris Sacerdos magna, ut ex antiqua Inscriptione a Smetio allata apparet. Porro in lacteo Cæli palatio mariti animam degere mentiebatur, quod in lacteo circulo seu via immortalitatis sedem, eorumque, qui in Deorum numerum adscriberentur, palatia ethnici constituerent.

[c] Mendose Victor. *divitiarum nos opera*.

[d] Privatam quamdam consecrationem intellige, non solemnem, cujusmodi alia exempla non desunt apud antiquos; nam ex Carthagin. Synod. 3. can. 4. ante annos 25. Virgines consecrare haud licebat. Quod tempus postea Leo Primus in antiquo Pontificali ad quadragenariam usque ætatem produxit.

ciat exultare; & Paulum ante constitutionem mundi, separet in Evangelium Filii sui.

3. Ad ea venio, quæ post duodecimum annum sudore proprio elegit, arripuit, tenuit, cœpit, implevit. Unius cellulæ clausa angustiis, latitudine Paradisi fruebatur. Idem terræ solum, & orationis locus exstitit & quietis. Jejunium pro ludo habuit, inediam pro refectione. Et quum eam non vescendi desiderium, sed humana confectio ad cibum traheret, pane, & sale, & aqua frigida concitabat magis esuriem, quam restinguebat. Et quia pene oblitus sum, quod in principio debui dicere: Quum primum hoc propositum arripuit, aurum colli sui, quod [a] quidem Murenulam vulgus vocat; quod scilicet metallo in virgulas letescente, quædam ordinis flexuosi catena contexitur, absque parentibus vendidit; & tunicam fusciorem, quam a matre impetrare non poterat, induta, pio negotiationis auspicio, se repente Domino consecravit, ut intelligeret universa cognatio, non posse aliud ei extorqueri, quæ jam sæculum damnasset in vestibus.

4. Sed, ut dicere cœperamus, ita se semper moderate habuit, & intra cubiculi sui secreta custodivit, ut numquam pedem proferret in publicum, numquam viri nosset alloquium. Et quod magis sit admirandum, sororem virginem amaret potius, quam videret. Operabatur manibus suis, sciens scriptum esse: *Qui non operatur, non manducet*. Sponso aut orans loquebatur, aut psallens. Ad Martyrum limina pene invisa properabat. Et quum gauderet proposito suo, in eo vehementius exultabat, quod se nullus cognosceret. Quumque per omnem annum, jugi jejunio pasceretur, biduo triduoque sic permanens, tum vero in Quadragesima navigii sui vela tendebat, omnes pene hebdomadas vultu lætante conjungens. Et quod impossibile forsitan est hominibus ad credendum, Deo autem præstante possibile est, ita ad quinquagenariam pervenit ætatem, ut non doleret stomachum, non viscerum cruciaretur injuria; non sicca humus jacentia membra confringeret; non sacco asperata cutis fætorem aliquem situmque contraheret: sed sana corpore, anima sanior, solitudinem putaret esse delicias, & in urbe turbida, inveniret eremum Monachorum.

2. Thess. 3. 10.

5. Et hæc quidem tu melius nosti, a qua pauca didicimus; & cujus oculis durities de genubus camelorum in illo sancto corpusculo præ orandi frequentia obcalluisse perspecta est. Nos quod scire possumus, explicamus. Nihil illius severitate jucundius, nihil jucunditate severius, nihil suavitate tristius, nihil tristitia suavius. Ita pallor in facie est, ut quum continentiam indicet, non redoleat ostentationem. Sermo silens, & silentium loquens. Nec citus, nec tardus incessus. Idem semper habitus. Neglecta mundicies, & [b] in culta veste, cultus ipse sine cultu. Sola vitæ suæ æqualitate promeruit, ut in Urbe pompæ, lasciviæ, deliciarum, in qua humilem esse miseria est, & boni eam prædicent, & mali detrahere non audeant. Viduæ eam imitentur & virgines, maritæ colant, noxiæ timeant, suspiciant Sacerdotes.

* EPISTOLA XXV.

* Al. 136. Scripta anno eodem 384.

AD eamdem MARCELLAM

De decem Nominibus Dei.

Decem Nomina, quibus apud Hebræos Deus vocatur, Marcellæ id ab se postulanti, explicat.

NOnagesimum Psalmum legens, in eo loco quo scribitur: *Qui habitat in adjutorio Altissimi, in protectione Dei cæli commorabitur*, dixeram apud Hebræos pro *Deo cæli* esse positum, SADDAI, quod Aquila interpretatur [c] ἱκανόν, quod nos *robustum* & *sufficientem* ad omnia perpetranda accipere possumus: unumque esse de decem Nominibus, (1) quibus apud Hebræos Deus vocatur. Illico studiosissime postulasti, ut tibi universa nomina cum sua interpretatione digererem. Faciam quod petisti. שדי [c] (1)

Primum Nomen Dei est EL, quod Septuaginta *Deum*, Aquila ἐτυμολογίαν, ejus exprimens ἰσχυρὸν, id est, *fortem* interpretatur. אל

Deinde ELOIM & [d] ELOE, quod & ipsum *Deus* dicitur. אלהים אלוה [d]

[a] Rectius a quibusdam codd. abest *quidem*. Murenula autem dicta est, quod Murenæ pisci assimilaretur. Anastasius in Greg. IV. *Murenam, in qua pendent gemmæ hyacinthicæ XIII.* Item, *Murenas prasinales*, & *Murenam trifilem &c.*

[b] Olim erat *inculta vestis*; vitiose item Martianæus duobus verbis *inculta veste*; sed piget in his immorari, quæ sæpius inconsulto lectore emendamus.

[c] Vetus Reginæ exemplar 497. *Aquila interpretatur* ΙΚΑΝΟΝ ΑΜΑΝΟΥ *quod nos &c.* quæ Græca elementa sic legas velim ἱκανὸν οὐρανοῦ; hanc enim suspicor integram esse Aquilæ lectionem. Olim perperam erat ἄλκιμον, penes Victorium. atque Erasmum, cui etiam immerito visa est hæc epistola fragmentum ex commentario quoppiam in Psalmos.

(1) Confer Græcum Anonymum scriptorem de X. Dei nominibus, quem & nos post Martianæum Tom. III. inter Græca recensemus.

[d] Male אלהו hebraicis literis legunt veteres editi Eras. & Vict. quos jure Drusius castigat.

צבאות Quartum SABAOTH, quod Septuaginta, *virtutum*, Aquila, *exercituum*, transtulerunt.

עליון Quintum ELION, quem nos *excelsum*, dicimus.

אשר אהיה a Sextum [a] ESER IEJE, quod in Exodo legitur: *Qui est, misit me.* Exod. 3. 14.

אדני Septimum ADONAI, quem nos *Dominum* generaliter appellamus.

יה Octavum IA, quod in Deo tantum ponitur: & in ALLELUIA extrema quoque syllaba sonat.

b יהוה Nonum [b] *τετράγραμμον*, quod *ἀνεκφώνητον* id est, *ineffabile* putaverunt, quod his literis scribitur, JOD, HE, VAV, HE. Quod quidam non intelligentes propter elementorum similitudinem, quum in (1) Græcis libris (1) repererint, ΠΙΠΙ legere consueverunt.

שדי c Decimum, quod superius dictum est, SADDAI, & in Ezechiel [c] non interpretatum ponitur. Scire autem debemus quod ELOIM communis numeri sit, quod & unus Deus sic vocetur & plures, ad quam similitudinem cælum quoque appellatur & cæli, id est, SAMAIM. שמים Unde & sæpe Interpretes variant, cujus rei exemplum nos in lingua nostra habere possumus: Athenas, Thebas, Salonas.

*EPISTOLA XXVI.

*Alias 137. Scripta paulo post superiorem

Ad eamdem MARCELLAM

De quibusdam Hebræis nominibus.

Exponit cur nomina quædam Hebraica sine interpretatione in Scripturarum Translationibus remanserint, & quid significent.

1. NUper quum pariter essemus, non per Epistolam, ut ante consueveras, sed præsens ipsa quæsisti, quid ea verba, quæ ex Hebræo in Latinum non habemus expressa, apud suos sonarent; curque [d] sine interpretatione sint posita, ut est illud, *Alleluia*, *Amen*, *Maran atha*, *Ephod*, & cætera, quæ in Scripturis respersa memorasti.

2. Ad quod nos, quia dictandi angustia coarctamur, breviter respondemus, sive Septuaginta Interpretes, sive Apostolos id curasse, ut quoniam prima Ecclesia ex Judæis fuerat congregata, nihil ad credentium scandalum innovarent: [e] sed ita ut a parvo imbiberant, traderent. Postea vero quam in universas gentes, Evangelii dilatatus est sermo, non potuisse semel suscepta mutari. Licet & illud in libris suis, quos *ἐξηγητικοὺς* vocant, Origenes asserat, propter vernaculum linguæ uniuscujusque idioma, non posse ita apud alios sonare, ut apud suos dicta sunt; & multo melius esse non interpretata ponere, quam vim eorum interpretatione tenuare.

3. Igitur ALLELUIA exprimitur, *laudate Dominum*, JA quippe apud Hebræos unum de decem Dei nominibus est. הללויה יה Et in illo Psalmo ubi legimus: *Laudate Dominum, quoniam bonus est Psalmus*; Ps. 146. 1. apud Hebræos legitur, ALLELUJA CHI TOB [f] ZAMMER. f

4. AMEN vero Aquila *πεπιστωμένως* exprimit, quod nos, *fideliter*, possumus dicere, [g] ductum adverbium ex nomine fidei. אמן g *Amen* Septuaginta *γένοιτο*, id est, *fiat*. Unde & in fine librorum (in quinque siquidem volumina, Psalterium apud Hebræos divisum est) *fiat*, *fiat* transtulerunt: quod in Hebraico legitur, AMEN AMEN, אמן אמן 1. Cor. 14. 16. quo scilicet ea vere dicta quæ sunt supra, confirmentur. Unde & Paulus asserit, non posse aliquem respondere *Amen*, id est, confirmare quæ prædicata

[a] Rectius puto legunt codices nostri cum aspiratione HIEIE, qua Aleph futuri Characteristicum denotatur. Regiæ membranæ vocem *Eser* omittunt.

[b] Sic veteres amabant dicere, nec audiendus Drusius, qui *τετραγράμματον* omnino legendum contendit, ut quidam editi habent.

(1) In eo etiam quod modo laudavimus Græco Anonymi Fragmento de X. Dei nominibus mentio fit nominis PIPI in quem locum Io. Nicolai lib. de siglis pag. 283. scribit: Explicandum id esse censemus, vel quia *duobus Jod* Samaritanis nomen Dei repræsentabatur, quæ ad figuram ΠΠ Græcorum proxime videbantur accedere, vel voces יהוה aut יהיה a Græcis retrograda lectione & scriptione fuerunt usurpatæ, unde facili lapsu ΠΙΠΙ fluere potuit, vel quia *Copto Ægyptii* Deum per articulum designabant. Cum vero ΠΙ sit articulus Ægyptiacus, hinc fieri potuit, ut per ΠΙΠΙ designaretur quasi ὁ ὁ sicut apud Hebræos per הו sæpe designatur. Vox vero ΠΙΠΙ in hoc Fragmento est indicium manifestum, illud esse venerandæ antiquitatis. Nam occurrit illa vox tantum apud *Origenem*, *Hieronymum*, & in eximio isto codice Parisiensi in quo Prophetæ ex LXX. Interpretum versione continentur, & ad ejus marginem vocem illam ΠΙΠΙ pro יהוה magna cum voluptate deprehensam a *Stephano le Moyne Dissert.* ad locum Jerem. cap. XXIII. 5. quem pluribus Vide.

[c] Quidam mss. *ininterpretatum*, ex quo facile ortus est error, qui in edit. Er. & Vict. obtinet, *interpretatum*, contra ac habet Ezechielis locus c. 10. v. 5. *Φωνὴ θεοῦ Σαδδαΐ Vox Dei Saddai*, in quem locum consule Hieronymi nostri commentarios.

[d] Minus bene Reginæ cod. *cum sine*.

[e] Omittit idem mss. *sed ita ut a parvo imbiberant, traderent*. Sed paulo post non male *delatus* legit pro *dilatatus*.

[f] Idem *zamer* cum simplici *m*. Forte erat in Hieronymiano exemplari זמיר, vel זמר: certe nullum invenimus m. in quo *zimra*, legatur vel *zamera*, ut habet hodiernus Hebræus כי טוב זמרה הללו יה; sed eadem scriptionis analogia *Sel* Pro *Sela*, שלה habent supra atque alibi mss. omnes. Conferendus Eusebius Comment. in Psal. 104. atque illa præcipue verba, *τὸ μὲν ἀλληλοῦ, αἶνος νοεῖται, ὃς εἰς θεὸν τὴν ἀναφορὰν ἔχει, τὸ δὲ ἴα ἓν τῶν ἑρμηνευτικῶν τῆς φύσεως τῆς θείας ἐστὶν ὄνομα* Vox quidem allelu, *laudem significat, qua ad Deum tendit; ipsum vero* Ja *unum ex his, quibus divina natura denotatur, est nomen.*

[g] Sic reposuimus ex editis plerisque & mss. Martian.

cata sunt, nisi intellexerit, prædicationem. MARAN ATHA magis Syrum est quam Hebraicum, tametsi ex confinio utrarumque linguarum aliquid & Hebræum sonet, & interpretetur, *Dominus noster venit*; ut sit sensus: *Si quis non amat Dominum Jesum Christum, anathema sit*, & illo completo, deinceps inferatur: *Dominus noster venit*: quod superfluum sit adversum eum odiis pertinacibus velle contendere, quem venisse jam constet.

מראן אתא — 1. Cor. 16. 22.

5. Vellem tibi aliquid & de *Diapsalmate* scribere, quod apud Hebræos scribitur SELA: & de *Ephod*, & de eo quod in cujusdam Psalmi titulo habetur: [a] *Pro* AIELETH, & cæteris istiusmodi; nisi & modum epistolici characteris excederem, & tibi aviditatem magis dilatæ [b] deberent facere quæstiones. Tritum quippe est proverbium: Ultroneas putere merces. Unde & nos de industria dicenda reticemus, ut avidius velis audire quæ tacita sunt.

סלה — a על אילה — b

* EPISTOLA XXVII.

*Alias 102. Scripta paulo post superiorem.

Ad eamdem MARCELLAM.

Respondet iis, qui sibi obtrectabant, quod quædam ex novo Testamento jam recepta mutasset, & virginum cum viris consuetudinem vituperasset.

1. POst priorem Epistolam, in qua de Hebræis verbis pauca perstrinxeram, ad me repente perlatum est, quosdam homunculos mihi studiose detrahere, cur adversum auctoritatem veterum, & totius mundi opinionem, aliqua in Evangeliis emendare tentaverim. Quos ego cum possem meo jure contemnere (Asino quippe lyra superflue canit) tamen ne nos superbiæ, ut facere solent, arguant, ita responsum habeant: Non adeo me hebetis fuisse cordis, & tam crassæ rusticitatis (quam illi solam pro sanctitate habent, piscatorum se discipulos asserentes, quasi iccirco sancti sint, si nihil scierint) ut aliquid de Dominicis verbis, aut corrigendum putaverim, aut non divinitus inspiratum; sed Latinorum codicum vitiositatem, quæ ex diversitate librorum omnium comprobatur, ad Græcam originem, unde & ipsi translata non denegant, voluisse revocare. Quibus si displicet fontis unda purissimi, cœnosos rivulos bibant; & diligentiam qua avium silvas, & concharum gurgites norunt, in Scripturis legendis abjiciant: sintque in hac re tantum simplices, ut Christi verba existiment rusticana, in quibus per tanta jam sæcula, tantorum ingenia sudaverunt, ut rationem verbi * uniuscujusque magis opinati sint, quam expresserint. Apostolum arguant imperitiæ, qui ob multas literas insanire dicatur.

Verba omnia Scripturarum sunt divinitus inspirata.

Vitiositas Codicum Latinorum ad Græcam originem revocanda.

* al. *unusquisque*.

2. Scio te quum ista legeris, rugare frontem, & libertatem meam rursum seminarium timere rixarum; ac meum, si fieri potest, os digito velle comprimere, ne audeam dicere, quæ alii facere non erubescunt. Rogo quid a nobis libere dictum est? Numquid in lancibus idola cælata, descripsi? numquid inter epulas Christianas, virginalibus oculis Baccharum Satyrorumque complexus innexui: aut umquam aliquem amarior sermo pulsavit? Numquid ex mendicis divites fieri doluimus? numquid reprehendi hæreditarias sepulturas? Unum miser loquutus, quod virgines sæpius deberent cum mulieribus esse, quam cum masculis, totius oculos urbis offendi, cunctorum digitis notor. *Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis, & factus sum eis in parabolam*: & tu putas me aliquid deinceps locuturum?

Psal. 119.

3. Verum ne Flaccus de nobis rideat: *Amphora cœpit Institui, currente rota, cur urceus exit?* [c] revertimur ad nostros bipedes asellos; & illorum in aure buccinna magis quam cithara concrepamus. Illi legant, *spe gaudentes, tempori servientes*: nos legamus, *spe gaudentes, Domino servientes*. Illi adversus Presbyterum accusationem omnino [d] putent recipiendam: nos legamus, *adversus Presbyterum accusationem ne receperis*, (1) *nisi sub duobus*

Horat. de Art. Poetic. c — Rom. 12. d — 1. Tim. 5. 19. (1)

I 2 *bus*

tian. *dictum*. Statim pro *Amen* Regius liber habet *amuna*, qua ex voce, cum *fidem* significet, potest melior elici sensus, mutata paullum interpunctione, *ductum adverbium ex nomine fidei*, nempe *amuna*, sic enim hebraice dicitur. Certe non placet repeti heic vocem *Amen*. De Psalterii vero in quinque libros divisione secundum Hebræos, recole superiorem adnotationem *d* in Epist. 23. ad Marcellam.

a Martian. *Ejeleth*, qui dandum librariorum socordiæ notat, quod codices omnes legant *Meleth*. pro *Ajeleth*; facile enim in ignoto vocabulo M, & Al. confunduntur. Titulus est Psalmi juxta Hebr. 22. quem *pro Cervo matutino* interpretatur Hier. qua de re dicemus suo loco.

b Nobis magis arridet Regii codicis lectio *deberem facere quæstionis*; sed non immutamus.

c Plerique mss. *divertamur*, & mox *concrepemus*.

d Contrario sensu, sed verius, habet unus Reginæ cod. 215, & vetus editio, *omnino non putent*.

(1) Hilarius Diaconus, qui Ambrosiaster audit, hanc duorum vel trium testium conditionem haud novit, neque ipse Hier. alibi legit neque Primasius, neque Oecumenius, neque Cyprianus. Sunt qui putent ea verba falso intrusa in Pauli textum, alii ab antiquis libris abrasa tamquam superflua. Quoad alteram lectionem, *tempori servientes*, plerisque illa Patribus nota est, tametsi repudiatur, præferturque illa *Domino servientes*. Varietas ex Græcis exemplaribus orta est, in quorum aliquibus ob literarum affinitatem erat τῷ καιρῷ, in aliis τῷ κυρίῳ unde & Latini mss. aliquot antiquissimi variant.

CLASSIS II. AN. 384.

bus, aut tribus testibus: peccantes autem coram omnibus argue. Illis placeat, *Humanus sermo & omni acceptione dignus*: nos cum Græcis, id est, cum Apostolo, qui Græce locutus est, erremus: *Fidelis sermo, & omni acceptione dignus*. Ad extremum illi gaudeant Gallicis [a] Cantheriis; nos solutus vinculis, & in Salvatoris ministerium præparatus Zachariæ asellus ille delectet, qui postquam Domino terga præbuit, cœpit Isaiæ consonare vaticinio: *Beatus qui seminat secus omnem aquam, ubi bos & asinus calcant*.

Ibid. 1. — a — Zach. 9. — Matth. 21. — Isai. 32. sec. LXX.

*Alias 138. Scripta eodem tempore quo superior.

* EPISTOLA XXVIII.

Ad eamdem MARCELLAM

De voce *Diapsalma*.

Quid sit Sela, sive Diapsalma, interpretatur; tum Origenis Epistolam verbo ad verbum latine reponit, ut quid ille senserit de proposita quæstione Marcella uberius cognoscat.

QUæ acceperis reddenda sunt cum fœnore: fortisque dilatio usuram parturit. De *Diapsalmate* nostram sententiam flagitaras, Epistolæ brevitatem caussati sumus, & rem libri non posse explicari literis prætexuimus. Verum [b] quid prodest ad ἐργοδιώκτην meum? major tibi cupiditas silentio concitatur. Itaque ne te diutius traham, habeto pauca pro pluribus.

2. Quidam *Diapsalma* [c] commutationem metri dixerunt esse; alii pausationem spiritus; nonnulli alterius sensus exordium. Sunt qui rythmi distinctionem: & quia Psalmi tunc temporis juncta voce ad organum canebantur, cujusdam musicæ varietatis [d] existiment silentium. Nobis nihil horum videtur; quum Aquila, qui verborum Hebræorum diligentissimus explicator est, SELA, hoc est, *Diapsalma*, quod ex *Samech*, *Lamed*, *He* scribitur, *semper* transtulerit: & inveniamus in Psalmorum quoque fine, *Diapsalma* positum, ut est illud in tertio: *Dentes peccatorum contrivisti: Domini est salus, & super populum tuum benedictio tua, sela*, id est, *semper*: Et vigesimo tertio: *Quis est iste rex gloriæ? Dominus virtutum ipse est rex gloriæ, semper*. E contra in Psalmis multorum versuum penitus non inveniatur: in tricesimo videlicet sexto, & septuagesimo septimo, & in centesimo decimo octavo. Rursus nonus Psalmus distinguatur Cantico Diapsalmatis: quum utique [e] si, ut quibusdam videtur, *Diapsalma* est initium silentii, Canticum silentii esse non possit.

CLASSIS II. AN. 384. — סלה — e

3. Ex quo animadvertimus hoc verbum superiora pariter inferioraque connectere, aut certe docere sempiterna esse quæ dicta sunt; ut est illud in tertio: *Multi dicunt animæ meæ, non est salus ipsi in Deo suo, semper*. Et rursum: *Voce mea ad Dominum clamavi, & exaudivit me de monte sancto suo, semper*. Et in quarto: *Ut quid diligitis vanitatem & quæritis mendacium? semper*. [f] Et iterum, *Quæ dicitis in cordibus vestris, & in cubilibus vestris compungimini, semper*. Et in Abacuc: *Deus ab Austro veniet, & Sanctus de monte Pharan, semper*. Et infra: *Juramenta tribubus, quæ loquutus es, semper*.

f — Abac. 3. 3.

4. Scire autem debemus apud Hebræos in fine librorum, unum e tribus solere subnecti, ut aut AMEN scribant, aut SELA, aut SALOM, quod exprimit *pacem*. Unde & Salomon *pacificus* dicitur. Igitur ut solemus nos completis opusculis ad distinctionem rei alterius sequentis, me-

אמן סלה שלום

a Canterius est equus castratus, cujus etymologian a seminis caritate Varro, & Cato deducunt. Gallicos Canterios memorat etiam Plautus in Aularia; & de mulabus Gallicis exstat Claudiani epigramma, atque aliud Ennodii de eodem argumento adversus Claudianum. Non hinc tamen satis bene colligitur, eam fuisse Hieronymi mentem, ut his verbis notaret detractoris sui patriam, quod quidam opinati sunt, & Martianæo teste, præfert quorumdam codicum mss. istud glossema, *erat enim Gallus, qui de translatione detraxerat*. Sed neque aliquis Montani sectator, quod editor Benedict. putat, notatur his verbis; immo ignari quidam homines, quos, cum inscienter sibi detraherent, Asinos prægrandes vocat, κανθήλιος enim Asinus prægrandis est, unde etiam *Canthelii* mallet quis pro *Cantheriis* legere. Certe in Jonæ cap. IV. *Quidam*, inquit, *Canterius* (al. *Canthellius*) *de antiquissimo genere Corneliorum, sive ut ipse se jactat de stirpe Asinii Pollionis dudum Romæ dicitur me accusasse sacrilegii, quod pro Cucurbita Hederam transtulerim*. Qua de re plura nobis suo loco dicenda sunt.

b Ita Benedictinus interpres ex Cluniacensi & San Cygirano codicibus, quibus duo e nostris suffragantur. Significat *exactorem operis*, utiturque alias hac voce Hieronymus. Olim, sed falso, erat, *quid prodest ἐπιτιωτῶν με cum meo major &c.*

c Sic S. Hilarius *demutationem aut personæ, aut sensus, sub conversione modi musici incboari* docet, & post eum Augustinus, & Cassiodorus. Sed lucem non exiguam huic loco mutuatur Euthymius Præfat. in Psalter. *Diapsalma*, inquit, *mutationem sententiæ, aut cantus significat, aut pausam seu interjectionem quandam pulsationis, vel fulgorem atque illuminationem divini spiritus, quæ tum canentibus apparebat*.

d Absunt a Reginæ ms. duo hæc verba *existiment silentium*; legiturque *varietates* pro *varietatis*, sensu integro, sed non meliore.

e Ita restituimus e mss. & Regio præsertim locum hunc hactenus depravatum & mancum in editis omnibus, qui legunt imperfecto sensu, *cum utique, sicut quibusdam videtur, Diapsalma indicium silentii esse non possit*. Nempe cum bis vox eadem *silentii* occurreret, in altera falsus est antiquarius, qui & alias peccat *sicut* pro *si ut*, & *indicium* scribens pro *initium*.

f Male impressi omnes *& alibi*, cum sit ejusdem Psalmi versiculus uno post superiorem intermedio.

medium interponere *Explicit*, aut *Feliciter*, aut aliquid istiusmodi: ita & Hebræi, ut quæ scripta sunt roborentur, facere solent, ut dicant AMEN, aut *in*
a *sempiternum*, [a] ut scribenda commemorent, & ponant SELA; aut transacta feliciter protestantur, *pacem* in ultimo subnotantes.

5. Hæc nos de intimo Hebræorum fonte libavimus, non opinionum rivulos persequentes, neque errorum, quibus totus mundus repletus est, varietate perterriti: sed cupientes & scire & docere quæ vera sunt. Quod si tibi non videtur onerosum, quid Origenes de Diapsalmate senserit, verbum interpretabor ad verbum, ut quia novitia musta contemnis, saltem veteris vini auctoritate ducaris.

b 6. [b] Sæpe quærens caussas cur in quibusdam Psalmis interponatur *Diapsalma*, observavi diligentissime in Hebræo, & cum Græco contuli, invenique quia ubi lingua
סלה Hebræa SELA habet, Græca vero *semper*, aut aliquid istiusmodi, ibi Septuaginta, & Theodotion, & Symmachus transtulerunt *Diapsalma*. Neque vero nocet exemplis affirmare quod dicimus. In septuagesimo quarto Psalmo, cujus principium est:
c *Confitebimur tibi Deus, confitebimur*, [c] *& in-*
d *vocabimus nomen tuum*; [d] post illud, *ego confirmavi columnas ejus*, apud Septuaginta & Theodotionem, & Symmachum est *Diapsalma*; pro quo apud Aquilam, *ponderavi columnas ejus, semper*. In Quinta autem Editione: *ego sum* [e] *qui paravi columnas ejus, semper*. In Sexta vero: *ego firmavi columnas ejus jugiter*. Porro in Hebraico habet post [f] AMUDA, quod est, *columnas ejus*, SELA. Et rursum in septuagesimo quinto, cujus principium est: *Notus in Judæa Deus*; invenimus apud Septuaginta & Theodotionem, post *scutum & frameam, & bellum*, *Diapsalma*. Apud Symmachum, post *clypeum & gladium & bellum*, similiter *Diapsalma*. [g] Pro quo apud Aquilam, post *clypeum & gladium & bellum*, *semper*. Apud Quintam Editionem, post *scutum & romphæam & bellum*, *semper*. In Sexta vero, post *scutum & gladium & bellum*, *in finem*. Eratque rursum in Hebraico post [h] UMALAMA, quod est, *& bellum*, SELA. Et in eodem Psalmo post illum locum, *ut salvos faciat mites terræ*, *Diapsal-*

Πολλάκις ζητήσας τὴν αἰτίαν ἐπιγράφεσθαι μεταξὺ τῶν ψαλμῶν, διάψαλμα, ὕστερον παρατηρήσας ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ, καὶ συνεξετάζων αὐτῷ τὸ ἑλληνικὸν, εὗρον ὅτι ὅπου τὸ ἑβραϊστὶ σὲλ, ἑλληνιστὶ δὲ, ἀεὶ, ἤτι τοῦτο (τούτῳ) ἰσοδυναμοῦν, ἐκεῖ οἱ Ο' καὶ Θεοδοτίων καὶ Σύμμαχος ἔταξαν τὸ διάψαλμα οὐ χεῖρον δὲ παραδείγματι τὸ λεγόμενον βεβαιῶσαι· οἷον ἐν τῷ οδ ψαλμῷ, οὗ ἡ ἀρχὴ. ἐξομολογησόμεθά σοι ὁ θεὸς, ἐξομολογησόμεθά σοι, καὶ ἐπικαλεσόμεθα τὸ ὄνομά σου· μετὰ τὸ, ἐγὼ ἐστερέωσα τοὺς στύλους αὐτῆς, παρὰ τοῖς Ο' καὶ Θεοδοτίωνι καὶ Συμμάχῳ ἐστὶ, διάψαλμα· ἀντὶ δὲ τούτου, παρὰ μὲν Ἀκύλᾳ· ἐγὼ ἐσταθμισάμην τοὺς στύλους αὐτῆς ἀεί· ἐν δὲ τῇ ε· ἐγώ εἰμι ἡτοίμασα τοὺς στύλους αὐτῆς ἀεί· ἐν δὲ τῇ ς· ἐγὼ ἐστερέωσα τοὺς στύλους αὐτῆς διαπαντός· ἔκειτο δὲ ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ μετὰ τὸ, ἀμουδᾶ, ὅ ἐστι, στύλους αὐτῆς, τὸ σελ· πάλιν τε αὖ ἐν τῷ οε, οὗ ἀρχή. γνωστὸς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ θεὸς, εὕρομεν παρὰ τοῖς Ο, καὶ Θεοδοτίωνι, μετὰ τὸ, ὅπλα καὶ ῥομφαίαν καὶ πόλεμον, διάψαλμα, παρὰ δὲ Συμμάχῳ μετὰ τὸ, ἀσπίδα καὶ μάχαιραν καὶ πόλεμον, ὁμοίως διάψαλμα· ἀντὶ δὲ τούτου παρὰ μὲν Ἀκύλᾳ, μετὰ θυρεὸν καὶ πόλεμον καὶ μάχαιραν, τὸ ἀεί· ἐν δὲ τῇ ε μετὰ, ὅπλον καὶ ῥομφαίαν καὶ πόλεμον, τὸ ἀεί· ἐν δὲ τῇ ς μετὰ τὸ, ὅπλον καὶ ῥομφαίαν καὶ πόλεμον τὸ εἰς τέλος· ἦν δὲ πάλιν ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ μετὰ τὸ, οὐμάλαμα· ὅ ἐστιν, καὶ πόλεμον, τὸ σελ· καὶ ἔτι ἐν τῷ αὐτῷ ψαλμῷ μετὰ τὸ, τοῦ σῶσαι πάν-

e
f עמודיה שלה
g
h ומלחמה שלה

a Partim interpunctionis, partim scripturæ vitio male depravatam periodum hanc in antea editis omnibus ita resarcimus magis, ut verum fateamur, ex ingenio, quam e mss. in quibus voculæ *aut*, *ut*, *&*, quibus tota vis sensus inest, veterum librariorum negligentia confunduntur. Sed postulat res ipsa legendum, ut edidimus. Antea erat, *facere solent; ut dicant Amen, aut in sempiternum; aut scribenda commemorant, ut ponant sela, aut &c.* Reginæ liber habet, *& scripta & scribenda commemorant*.

b Hanc Origenis epistolam, quam primus publici juris fecit Monfauconius in Hexaplis, heic e re nostra putavimus adponendam, quam se profitetur Hier. verbum ad verbum interpretari. Supra laudatus Reginæ liber, *Sæpe inquirens*.

c Vocem *tibi* iterum addunt quidam mss. juxta Origenianam lectionem.

d Conjunctionem *&* interserunt editi, quam sensus respuit & Græc. textus.

e Quidam mss. *constitui*, pro quo in Græco mendose erat εστθμιταμεν, quod emendavimus ἐσταθμισάμην. Iterum in Græco ante verbum ἡτοίμασα, forte ὁ articulus excidit, *qui paravi*: in Latino autem mss. Reginæ, *ego sum, qui confirmavi*.

f Juxta Massoretas Er. & Vict. *Ammudeia*.

g Erasm. *pro quo Aquila*.

h Hic quoque vitiose habent veteres editi *Umilbama*, qui iterum sequentem alteram Hebraicam vocem *Anie ares* ex hodierno Massorethico textu legunt *aneve erez* ענוי ארץ cum legisse עניי Origenes, ex eoque Hieronymus plane videantur; & certe עני & ענו sæpe confunduntur in sacro textu, nempe conditione humilis, & humilis spiritu ac mansuetus. Denique pro *Ares* Origenes αρς, *ars*, quod non improbo, quemadmodum neque *sel* pro *sela*, quod juxta Græcum σελ, constanter supra, atque infra habent plerique mss. melioris notæ.

CLASSIS II. AN. 384.

psalma : apud Symmachum similiter *Diapsalma* : & apud Aquilam, *semper* : necnon & apud Quintam. In Sexta vero, *in finem*. Et in Hebraico erat post ANIE ARES, quod est, *mites terræ*, SELA. Atque ita quum talem uniuscujusque Editionis opinionem reperissemus, hæc annotavimus. Utrum autem cujusdam musicæ cantilenæ, aut rythmi immutationem, qui interpretati sunt *Diapsalma*, [a] senserint, aliudve intellexerint, tuo judicio derelinquo.

עבי ארע

שלה

πας τοὺς πραεῖς τῆς γῆς, ὁ Σύμμαχος ὁμοίως διάψαλμα· παρὰ δὲ τῷ Ἀκύλᾳ μετὰ τὸ, πάντας τοὺς πραεῖς τῆς γῆς, τὸ ἀεί· οὕτω δὲ καὶ ἐν τῇ πέμπτῃ μετὰ τὸ, πάντας τοὺς πραεῖς τῆς γῆς τὸ ἀεί· ἐν δὲ τῇ ἕκτῃ μετὰ τὸ, τοῦ σῶσαι τοὺς πραεῖς τῆς γῆς, τὸ εἰς τέλος· καὶ ἐν τῷ Ἑβραϊκῷ μετὰ τὸ ἀνίηαρς, ὅ ἐστι, πραεῖς τῆς γῆς, τὸ σελ· καὶ οὕτως ἀδιάπτωτον εὑρόντες τὴν τοιαύτην παρατήρησιν, ταῦτα ἐσημειωσάμεθα· πότερον δὲ μουσικοῦ τινος μέλους ἢ ῥυθμοῦ γινομένης ἐναλλαγῆς ἔγραψαν τὸ διάψαλμα οἱ ἑρμηνεύσαντες, ἢ ἄλλως κινηθέντες, καὶ σὺ ἐπιστήσῃς·

7. Hucusque Origenes, cujus nos maluimus in hac disputatione dumtaxat imperitiam sequi, quam stultam habere scientiam nescientium.

* EPISTOLA XXIX

Al. 130. Scripta eodem tempore, quo superior.

Ad eamdem MARCELLAM.

De Ephod & Theraphim.

Roganti Marcellæ, ut quid sibi vellet Ephod Bad in Regnorum Libro I. sibi exponeret, satisfacit, addens quoque quid Theraphim significet in Judicum volumine.

1. EPistolare officium est de re familiari, aut de quotidiana conversatione aliquid scribere, & quodammodo absentes inter se præsentes fieri, dum mutuo quid aut velint, aut gestum sit, nuntiant : licet interdum confabulationis tale convivium, doctrinæ quoque sale condiatur. Verum tu, dum tota in tractatibus occuparis, nihil mihi scribis, nisi quod me torqueat, & Scripturas legere compellat. Denique heri famosissima quæstione proposita, postulasti, ut, quid sentirem, statim rescriberem. Quasi vero Pharisæorum teneam cathedram, ut quotiescumque de verbis Hebraicis jurgium est, ego arbiter & litis sequester exposcar. [b] Non sunt suaves epistolæ, quæ non placentam redoleant, quas non condit Apicius, in quibus nihil de magistrorum hujus temporis jure suffumat. Sed quia vector & internuntius sermonis nostri redire festinat, rem grandem celerius dicto, quam habeo : LICET DE SCRIPTURIS sanctis disputanti, non tam necessaria sint verba, quam sensus. Quod si eloquentiam * quæris, Demosthenes legendus, aut Tullius est : si Sacramenta divina, nostri codices, qui de Hebræo in Latinum non bene resonant, pervidendi.

* al. quærimus.

2. In fronte Epistolæ tuæ posueras, Quid sibi velit, quod in Regnorum libro primo scriptum est. *Et Samuel puer serviebat ante conspectum Domini, cinctus Ephod bad, & diploidem habebat pusillam, quam fecerat ei mater sua : & afferebat ei de diebus in dies, quum ascenderet cum viro suo sacrificare sacrificium dierum.* Itaque quæris quid sit EPHOD BAD, * quo futurus Propheta præcingitur, utrumne zona, an, ut quidam putant, thuribulum, vel genus aliquod vestimenti sit. Et si vestis, quomodo ea præcingitur? & post ipsum *Ephod*, quare adjungitur ei *bad*? In sequentibus quoque legisse te scribis : *Venit homo Dei ad Eli, & dicit ei : Hæc dicit Dominus : Manifeste ostendi me ad domum patris tui, ex omnibus tribubus Israel, quum essent in terra Ægypti servientes in domo Pharaonis, & elegi domum patris tui ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotium, ut ascenderent ad altare meum, & incenderent incensum, & portarent Ephod*; totumque libri ordinem prosequuta, etiam de illo loco exemplar sumsisti, in quo Doec Idumæus jussu regis interfecit sacerdotes. *Et conversus*, inquit Scriptura, *Doec Syrus mortificavit ipse sacerdotes Domini : & occidit in illa die trecentos quinque viros*, sive (ut in Hebræo legitur) *octoginta quinque, omnes qui portabant Ephod :*

1. Reg. 2. 18 & 19.

אמוד בר

* al. quid

Ibid. 27. & 28.

Ibid. c. 22. v. 18. & 19.

[a] Reg. mss. *senserint aliud, vel quid intellexerint*. Infra *peritiam* pro *imperitiam* male præferunt veteres editi; Erasm. tamen mallebat *prudentem imperitiam*.

[b] Victorius & Martianæus ex vitiatis mss. *non sunt suaves epulæ, quæ non & placeant, & redoleant*, quorum sensus, ut attendenti constabit, aut nullus est, aut plane inani βαττολογίᾳ expressus. Nos, quam Erasmus conjecerat ex veterum exemplarium vestigiis, & Victorius probat, germanam lectionem in textum recepimus ex unius Veronensis codicis auctoritate, ex quo etiam, non ut reliqui vulgati libri habent, *Epulæ*, sed *Epistolæ* legimus concinniore sensu; ut eas epistolas causetur insuaves esse, quæ de Hebraicis verbis agant, non de libis, atque Apicii condimentis, & eorum, quos proprie carpit his verbis, magistrorum sui temporis jure. Unde etiam videatur non satis feliciter conjecisse Erasmus, pro *magistrorum* fortasse legendum *magirorum*. Nec male tamen habet *epulæ*, siquidem hoc fere deditorum gulæ hominum erat axioma, epulas naviores esse, quæ ad placentarum instar conficerentur. Vid. Observationes in Laertium Edit. Londinensis p. 144.

Ephod: & Nob civitatem sacerdotum occidit in ore gladii a viro usque ad mulierem, ab infante usque ad nutrientem, & vitulum, & asinum, & ovem in ore gladii. Et salvatus est unus filius [a] *Abimelech filii Achitob; & nomen ei Abiathar, & fugit post David.*

3. Non me teneo, quin problematis ordinem responsione præveniam, ubi nunc legimus: *Et omnes portantes Ephod:* (1. Reg. 22.) [b] in Hebræo habet, *portantes Ephod bad.* Hoc quare ita dixerim, in sequentibus disces. Illud quoque quod sequitur addidisti: *Et factum est, quum fugeret Abiathar filius Abimelech ad David, & ipse cum David descendit in Ceila, habens Ephod in manu sua: & renuntiatum est Saul, quia venit David in Ceila:* (Ibid. c. 23. 6. & seqq.) ubi quum regis adventus & civitatis timeretur obsidio, dixit David ad Abiathar: *Defer Ephod Domini.* Hæc sunt quæ de Regnorum libro excerpta proponens, ad volumen Judicum transcendisti, in quo (Jud. 17.) Micha de monte Ephraim scribitur mille centum argenti siclos matri, quos illa voverat, reddidisse; * eamque (* al. atque) sculptile inde fecisse & conflatile. Et addis hæc post modicum vocari *Ephod & Theraphim*, quum utique si zona sit, aut vestimenti genus, [c] sculptile atque conflatile esse non possit. Agnosco errorem pene omnium Latinorum putantium *Ephod & Theraphim*, quæ postea nominantur, de hoc argento, quod Micha matri dederat, fuisse conflatum; quum Scriptura sic referat: (Jud. 17. 4. & 5.) *Et accepit mater ejus*, haud dubium quin Michæ, *argentum, & dedit illud conflatori, & fecit illud sculptile atque conflatile* [d]. *Et fuit in domo Michæ; & vir Micha, & domus ejus Dei; & fecit Ephod & Theraphim, & implevit manum unius de filiis suis, & factus est ei in sacerdotem.* Si autem putas ea quæ superius appellata sunt sculptile atque conflatile, *Ephod*, & *Theraphim* deinceps nominari, disce esse non eadem. Siquidem post matris idolum, quod dicitur sculptile atque conflatile, fecit Micha *Ephod* & *Theraphim*, sicut ex consequentibus approbatur. (Ibid. c. 18. 14. & seqq.) *Et responderunt quinque viri qui abierant considerare terram, & dixerunt ad fratres suos: Ecce nostis, quia est in domibus istis Ephod & Theraphim & sculptile atque conflatile.* Et post multa quæ in medio (1) prætermisisti: *Et ascenderunt*, inquit, *quinque viri, & illuc irruerunt, & sumserunt sculptile atque conflatile, Ephod & Theraphim. Et sexcenti viri qui cincti erant vasis bellicis, ingressi sunt domum Michæ, & sumserunt sculptile atque conflatile, Ephod & Theraphim.* [e] Coarguit igitur eorum opinionem, qui ut indissolubilem facerent quæstionem, *Ephod*, argenteum putaverunt. Illud breviter attende, quod nunquam nisi in sacerdotio nominetur. Nam & Samuel qui illo cinctus refertur, Levites fuit, & [f] Sacerdotes Nobe hoc dignitatis suæ insigne portabant. Et (quod in Latinis codicibus non habetur) quando David fugiens a Saul, venit ad Abimelech, & gladium postulavit, dicens: (1. Reg 21. 8. & 9.) *Vide si est ad manum tuam lancea & gladius, quoniam gladium meum, & vasa mea non sustuli in manu mea: respondensque sacerdos dixit: Ecce gladius Goliath alienigenæ, quem percussisti in valle Terebinthi, & hic involutus est vestimento post Ephod in sacrario:* utique Ephod conditum servabatur. Hoc quoque quod nunc posuimus, ubi sculptile atque conflatile legitur; licet idolum sit, tamen quia per errorem religio putabatur, ad venerationem ejus, sicut ad Dei * ministerium (* al. mysterium), *Ephod* & *Theraphim* insigne conficitur.

4. *Theraphim* quid sit, si spatium dictandi fuerit, prosequemur. Nunc interim de *Ephod*, ut cœpimus, explicandum est. In Exodo ubi Moysi præcipitur, ut sacerdotalia jubeat fieri vestimenta, post cætera legitur: (Exod. 28. 4.) *Et hæ stolæ quas fa-*

[a] Ut Græca τῶν LXX. exemplaria inter se & ab Hebræo variant, ita & Hieron. codd., alii *Abimelech* vetere errore, alii *Ahimelech*, vel *Achimelech* juxta Hebræum præferunt.

[b] Nimirum Græcus, ex eoque Latina versio non nisi Ephod, & ἐφὼδ legebant, non etiam *bad*, ut Hebræus: ex hac vero textuum collatione præcipuum suæ responsionis argumentum sumi Hier. indicat. Proinde constat quam supino errore, ac sensus dispendio in Benedictina edit. desint hæc verba, *in Hebræo habet, portantes Ephod*, cui *bad* jungitur, quæ nos ex aliis tum mss. tum editis restituimus.

[c] Nonnulli mss. *si zona sit, vestimentum*, vel *vestimenti genus esse non possit*, omissis quæ interseruntur.

[d] Sensus est Micham se, suamque domum Idolo illi sculptili consecrasse. Victorius tamen maluit ex Romano τῶν LXX. exemplari legere, *quod fuit in domo Michæ, & domus Micha domus ejus Dei*: qua de re plus satis a Benedectino editore vapulat.

(1) Aptius legi contendit Ducæus in Agennensi quodam mss. *prætermittimus*, ut non Marcella, sed Hieronymus prætermittere videatur.

[e] Victor. *ex quo coarguuntur eorum opiniones.* Heic autem inter editores magna contentio est, utrum *indissolubilem* cum Erasmo, an contrario sensu *dissolubilem*, ut Victorio placuit, legendum sit. Probabilia utrinque argumenta suppetunt; plures tamen mss. pro *dissolubili* stant. Sed quo tandem modo legas, quave ratione dixerint hi, qui Ephod vas argenteum interpretabantur, sive ut solverent, sive ut indissolubilem quæstionem facerent, nihil interest disseruisse.

[f] Erasmum, qui legerat, *& Sacerdotes Nob bad, idest dignitatis suæ insigne portabant*, Victor. & Martianæus castigant.

facient, *pectorale*, & *superhumerale*, (1) & tunicas [a] κοσυμβωτὰς, & *cidarim*, & *cinctorium*. Ubi autem nos posuimus *superhumerale*, in Græco ἐπωμίδα Septuaginta Interpretes transtulerunt, quod scilicet super humeros istiusmodi veniat vestimentum. Deinde jungitur: *Et hi accipient aurum, & hiacynthum, & coccum, & purpuram, & byssum, & facient superhumerale de bysso retorta, opus textile varium*. Quid plura? totus Exodi liber hac vestium plenus est specie. Nam & in fine ejusdem voluminis scribitur: *Et fecit omnis sapiens in operibus stolas sanctorum, quæ sunt Aaron sacerdotis, sicut Dominus præcepit Moysi. Et fecerunt superhumerale de auro, & hiacyntho, & purpura, & cocco, & bysso retorta*. (Exod. 39. 1. & 2.) Sed quia in Exodo hoc genus vestimenti præcipitur tantum ut fiat, & postea factum refertur, non tamen eo Aaron vestitur, in Levitico quomodo sacerdotalibus vestimentis indutus fuerit, explicatur. (Levit. 8, 6. & 7.) *Et applicuit Moyses Aaron, & filios ejus, & lavit eos aqua, & vestivit eum tunica, & cinxit eum zona, & vestivit eum* [b] ὑποδύτῃν quod nos, *subtunicalem*, sive *tunicam*, qua *subtus* vestitus est, possumus interpretari. *Et imposuit ei superhumerale*, inquit, *& cinxit eum secundum facturam superhumeralis, & constrinxit eam in ipso*. Vides itaque hoc Aaron superhumerali cingi, quomodo Samuel *Ephod bad* illo, nescio quo, cingebatur. Sed ne te longius traham, hanc habe sententiam. Ubiquumque in Septuaginta Interpretibus, hoc est, in codicibus nostris ἐπωμὶς, id est, *superhumerale* legitur, in Hebræo scriptum est *Ephod*. Quod quare alibi interpretari voluerint, & alibi [c] ininterpretatum reliquerint, non est mei judicii, quum hoc ipsum in pluribus fecerint: ut quæ alibi aliter atque aliter expresserant, novissime translationis varietate lassati, ipsa Hebræa verba posuerint. [d] Aquila autem id quod illi ὑποδύτῃν & ἐπωμίδα dixerunt, ἔνδυμα & ἐπένδυμα, id est, *vestimentum* & *super vestimentum* dixit. Quod scilicet ἔνδυμα, quod Hebræo sermone vocatur MAIL (מעיל), *subteriorem tunicam*; ἐπένδυμα vero, id est, ἐπωμὶς, quod Hebraice dicitur EPHOD (אפוד), *superius pallium significet*, quo tota sacerdotalis protegatur ambitio.

5. Quæras forsitan, si *Ephod* sacerdotale sit pallium, quare in quibusdam locis addatur *bar?* Audiens [e] *bar*, risum tenere non possum. Nam quum apud Hebræos dicatur *bad*, ipsos quoque Septuaginta Interpretes sic transtulisse manifestum sit: ut pro *bad*, *bar*, scriberetur, error obtinuit: BAD (בד) autem Hebraica lingua *linum* dicitur, licet linum PHESTHA (פשתה) significantius exprimatur. Denique ubi nos legimus: *Et* * *fac eis femorale lineum, ut operiant carnis turpitudines, a lumbis usque ad crura eorum*: (Exod. 28. 42. * Al. fac femora) in Hebræo pro *lineo*, *bad* ponitur. Qua specie vir quoque ille qui Danieli monstratur, indutus est. (Dan. 10. 5) *Et extuli oculos meos, & vidi: & ecce vir unus vestitus est baddim*, quo plurali numero, *vestes lineæ* nuncupantur. Propterea autem Samuel & octoginta quinque viri sacerdotes, *Ephod lineum* portasse referuntur, quoniam Sacerdos magnus solus habebat licentiam *Ephod* non lineo vestiendi; verum (ut Scriptura commemorat) auro, hiacyntho, purpura, cocco, byssoque contexto. Cæteri habebant *Ephod*, non illa varietate distinctum, & duodecim lapidibus ornatum, qui in humero utroque residebant, sed lineum & simplex, & toto candore purissimum.

6. Verum quia supra promiseram, me, si spatium dictandi fuisset, de *Theraphim* quoque breviter disserturum: nec quisquam interim interpellator advenit: Scito *Theraphim* ab Aquila μορφώματα interpretari, quas nos *figuras* sive *figurationes* possumus dicere. Nam in eo loco, quando Saul misit nuntios, ut acciperent David: & responderunt, vexari illum graviter, misit rursum dicens: *Afferte illum in lecto ad me, ut occidam illum: & venerunt nuncii, & ecce cenotaphia* (1. Reg. 19. 15.)

(1) Idem ex eodem mf. *& superhumerale & poderem, & tunicas*. Sic Exod. 28. 31. LXX. ὑποδύτην ποδήρη, *tunicam talarem*.

a Significat fimbriatam vestem: Vulgata *lineam strictam*.

b Martianæus juxta Alexandrinum LXX. interpretum exemplar, & quosdam Hieronymianos codices, legit ἐπενδύτην: alii quos sequimur mss. atque editi libri ὑποδύτην, quæ etiam proprie vertitur *subtunicalis*, sive subucula. Vetustiores autem excusi ὑπενδύτην, non alio sensu.

c Al. *non interpretatum*. Hoc autem, ut autumo, dicit Hier. propter ἐφὼδ Judic. cap. 8. 27. & cap. 17. 5, nec non ἐφὼδ βὰδ 1. Regum cap. 21., sive ut veteri vitio est, ἐφὼδ βάρ: quod autem addit LXX. *alibi aliter atque aliter* transtulisse, puta ἐπωμὶς, στολὴ, & semel ἱερατεία Oseæ c. 3.

d Hunc locum, quem imperiti antiquarii, sed præcipue critici variis interpolationibus deformaverant, ex quindecim mss., quibus & duo nostri consentiunt, Martianæus restituit, cujus adnotationem consule ad libri calcem.

e Veterem hunc errorem, quem passim apud alios veteres scriptores invenire est, neque rigidum illum Aquilæ ingenium vitavit, siquidem vertit ἐπένδυμα ἐξαίρετον.

CLASSIS II. AN. 384.

phia in lecto: pro *cenotaphiis*, in Hebræo *Theraphim*, id est, μορφώματα posita sunt: & non [a] jecur caprarum ut nostri codices habent, sed pulvillus de caprarum pelle consutus, qui intonsis pilis, caput involuti in lectulo hominis mentiretur. Ut autem utriusque sermonis veritatem pariter explicem, in Osee comminatur Deus, se a populo fornicante omnem gratiam ablaturum, dicens, quod *diebus multis sedebunt filii Israel* [b] *sine Rege, & principe, sine sacrificio, sine altari, & sine sacerdotio, & manifestationibus*. Pro *sacerdotio & manifestationibus*, in Hebræo est, *sine Ephod, & sine Theraphim*: sicut Theodotion & Symmachus transtulerunt. Ex quo intelligimus in *Ephod*, juxta Septuaginta quoque, qui sensum magis, quam verba interpretati sunt, *sacerdotium* interpretari; in *Theraphim* vero, id est, *figurationibus* vel *figuris*, varia opera, (1) quæ *Theraphim* vocantur, intelligi. Nam & in Exodo cæterisque locis, ubi describuntur vestes plumaria arte contextæ, *opus Cherubim*, id est, *varium* atque *depictum*, esse factum describitur: ita tamen, ut VAU literam *Cherubim* non habeat: quia [c] ubiquumque cum hac litera scribitur, animalia magis quam opera significat. Juxta igitur hunc sensum & Micha cum veste sacerdotali, cætera quoque, quæ ad sacerdotalia pertinent ornamenta, per *Theraphim* fecisse monstratur.

(Osee 3. 4.)

7. Quam vellem nunc tibi omnem habitum sacerdotalem exponere, & per singulas vestium species, divina ostendere sacramenta. Verum quia in hoc ipso brevitatem Epistolæ excessimus, & [d] Josephus ac Philo viri doctissimi Judæorum, multique de nostris id latissime (2) persequuti sunt, quorum, ut ajunt, voce audies me: quæ de cætero velis, præsens [e] percunctator præsentem, ut si quid forte nescimus, sine teste, sine judice in fida aure moriatur. Mater communis si valeat, gaudeo, & ut valeat, Dominum precor. Nos, ut scis, Hebræorum lectione detenti, in Latina lingua rubiginem obduximus; intantum, ut loquentibus quoque nobis stridor quidam non Latinus interstrepat. Unde ignosce ariditati: & si imperitus sum sermone, inquit Apostolus, sed non scientia. Illi utrumque non deerat, & unum humiliter renuebat. Nobis utrumque deest, quia & quod pueri plausibile habueramus, amisimus; nec scientiam quam volebamus, consequuti sumus, juxta Æsopici canis fabulam, dum magna sectamur, etiam minora perdentes.

(ex Ecclesiastic. 19. 10.) (2. Cor. 11.)

* EPISTOLA XXX.

AD [f] PAULAM.

De Alphabeto Hebraico Psalmi CXVIII.

(* Al. 155. Scripta eodem anno quo superiores.)

Etymologias literarum Hebraicarum, & interpretationes sanctam Paulam edocet: & quanta sint in connexione eorumdem elementorum divina mysteria, breviter exponit.

1. NUdius tertius, quum centesimum octavum decimum Psalmum tibi insinuare conarer, & dicerem, omnem moralem locum in eo esse comprehensum; & quomodo Philosophi solent disputationes suas in Physicam, Ethicam, Logicamque partiri, ita & eloquia divina aut de natura disputare, ut in Genesi, & in Ecclesiaste, aut de moribus, ut in Proverbiis, & in omnibus sparsim libris, aut de Logica, pro qua

a Editor Benedictin. vera lectione ad libri album rejecta, falsam hanc, *decor caprarum*, quæ etiam in aliis editis obtinuerat, in textum recepit. Constat tamen & *ἧπαρ τῶν αἰγῶν jecur caprarum* LXX. transtulisse, & hunc esse Latinorum codicum errorem quem Hier. notat. Id porro contigit, ut nobis videtur, quod tam sæpe obvio errore ד *Deleth*, pro ר *Res* LXX. acceperint, & כבד quod est *jecur*, pro כביר, quod est *pulvinar*, vel culcitra ex lana caprina, scriptum putaverint.

b Rursus peccat edit. Benedictin. qui *sine Lege*, pro *sine Rege* substituit.

(1) Ducæus e duobus Mss. *varia opera volunt intelligi*, expunctis nempe, *quæ theraphim*, & *volunt* pro *vocantur* reposito. Concinnius certe.

c Vide Ezechielis locum, ubi nomen *Cherub* bovem, aut vitulum notat, cap. 10. v. [illegible] adamussim, ut legimus, vau habetur, פני הכרוב *facies Cherub*, etsi in reliquis tam accurata exemplaria, ut Hier. animadvertit, hodie non extent. Vid. etiam quæ adnotabimus in Epistol. ad Paulinum de studio Scripturarum. Significationem porro illam, qua Cherubim *varium & depictum* interpretatur, apud Lexicographos vix, aut ne vix quidem invenies, & omnium tamen prima meo quidem judicio est, unde aliæ omnes, & Cherubim ipsa μορφώματα derivantur: quæ figuræ erant e pluribus coalescentes, homine, aquila, leone, bove, ita tamen ut postrema isthæc excelleret.

d Illud argumentum prosecutus erat Josephus Antiquitatum lib. 3. cap. 7. & Philo in Vita Moysis. Patrum vero Latinorum scripta, quæ multorum fuisse tradit, ætatem non tulere. Ipse postea votum suum Hier. in epist. ad Fabiolam explevit.

e Isthæc, *mater communis* (Albinam intellige) *si valeat gaudeo, & ut valeat, Dominum precor*, mss. atque editi plures libri non habent.

(2) Idem *prosequuti sunt, viva ut ajunt, voce audies, meque de cætero ut velis præsens* &c. ex Agennensi Ms. quod non probamus.

f Falso quidam mss. etiam apud Martianæum hanc epistolam *ad Marcellam* inscribunt, alii editi vetustiores *ad Paulam urbicam*, quæ cur ita appellaretur, alibi explicamus.

qua noſtri [a] Theoricen ſibi vendicant, ut in Cantico Canticorum, & in Evangeliis (licet Apoſtolus ſæpe proponat, aſſumat, confirmet atque concludat, quæ proprie artis dialecticæ ſunt) ſtudioſiſſime perquiſiſti, quid ſibi velint Hebreæ literæ, quæ Pſalmo, quem legebamus, videbantur inſertæ.

2. Reſpondi ſecundum ordinem literarum eum eſſe compoſitum, quod videlicet [b] ex prima litera, quæ apud eos vocatur *Aleph*, octo verſus inciperent. Rurſus ex ſequenti *Beth* totidem verſus exordium ſumerent: ac poſtea ex *Gemel* idem numerus compleretur: atque ita uſque ad *Thau*, quæ apud eos extrema litera eſt, Pſalmum eſſe conſcriptum: & ex ſingulis quibuſque elementis ſecundum interpretationes eorum debere intelligi quæ ſequerentur. Identidem flagitaſti, ut tibi interpretationes ſingularum edicerem literarum. Dixi fateor, verum quia propter barbariem linguæ memoria labitur omne quod diximus, deſideras Commentariolum fieri, ut ſi in aliquo forte titubaveris, oblivionem lectio conſoletur.

Quattuor Pſalmi Alphabetici.

3. Ac prius quam de ſingulis diſſeram, ſcire debes, quattuor Pſalmos ſecundum ordinem Hebræorum incipere elementorum [c] centeſimum decimum, & centeſimum undecimum, & hunc de quo nunc ſcribimus, & centeſimum quadrageſimum quartum. Verum debes ſcire in prioribus Pſalmis, ſingulis literis ſingulos [d] verſiculos, qui trimetro jambico conſtant, eſſe ſubnexos. Inferiores vero tetrametro jambico conſtare, ſicuti & Deuteronomii Canticum ſcriptum eſt. In centeſimo decimo octavo Pſalmo ſingulas literas octoni verſus ſequuntur. In centeſimo quadrageſimo quarto ſingulis literis ſinguli [e] verſus gemini deputantur. Sunt qui & alios hoc ordine putent incipere, ſed falſa eorum opinio eſt. Habes & in Lamentationibus Jeremiæ quattuor Alphabeta, e quibus duo prima quaſi Saphico metro ſcripta ſunt: quia tres verſiculos qui ſibi connexi ſunt, & ab una tantum litera incipiunt Heroici comma concludit. Tertium vero Alphabetum trimetro ſcriptum eſt, & a ternis literis, ſed eiſdem terni verſus incipiunt. Quartum Alphabetum ſimile eſt primo, & ſecundo. Proverbia quoque Salomonis extremum claudit Alphabetum, quod tetrametro jambico ſupputatur, ab eo loco, in quo ait: *Mulierem fortem quis inveniet?* Prov. 31.10.

4. Quomodo autem in his noſtris literis non poteſt quis ad legenda verba, texendaque procedere, niſi prius ab elementis cœperit: ita & in Scripturis divinis non valemus ea quæ majora ſunt noſſe, [f] niſi Ethicæ habuerimus exordium, ſecundum illud quod Propheta dicit: *A mandatis tuis intellexi;* quod videlicet poſt opera cœperit habere ſcientiam ſecretorum. Verum jam complendum eſt quod petiſti, ut ſenſum uniuſcujuſque elementi interpretatio annexa ſignificet. Pſ. 118.104.

5. Aleph interpretatur *doctrina*. Beth, *domus*. Gemel, *plenitudo*. [g] Deleth, *tabula-*

a Quomodo hic locus, quem alibi nec raro ex Origene uſurpat Hieronymus, legendus eſſet, ex ipſo Origene didicimus in Homil. in Cantic. Cantic. quas in tom. 10. amandavimus, ubi ſic interpres: *Generales diſciplinæ, quibus ad rerum ſcientiam pervenitur, tres ſunt, quas Græci Ethicam, Phyſicam, & THEORICEN appellaverunt: nos has dicere poſſumus Moralem, Naturalem, & Inſpectivam. Nonnulli ſane apud Græcos etiam Logicen, quam nos Rationalem poſſumus dicere, quarto in numero poſuerunt.* Non igitur ſatis conſulto Martianæus, veriſſimæ antiquæ lectioni, quæ obtinebat, & quam reponimus, *Theoricen*, ſubſtituit, *Theologiam*, quod ſcioli corruptoris eſt mendum, etſi pleroſque mſs. libros irrepſerit. Qua in re etiam Henricus Valeſius peccat, qui Græce ſcriptum contendit in Hieronymi libris θεολογίαν. Theoricen autem, ſive θεωρικὴν facultatem in ſola contemplatione, atque inſpectione poſitam, nemo ignorat. Sed clarius apud eumdem Origenem, *inſpectiva dicitur, qua ſupergreſſi viſibilia de divinis aliquid & cæleſtibus contemplamur, eaque ſola mente intuemur*. Vide hanc eamdem emendationem in Epiſt. ad Algaſiam quæſt. X. & in Comm. in Eccleſiaſtem, &c.

b Quidam mſſ. *ex prima litera* א *Aleph, quæ apud nos vocatur A, octo verſus &c.* Infra legimus ex Ambroſiano I. 6. olim S. Columbani, & Reginæ altero *Gemel*, quemadmodum & Alphabetum Murbacenſe legit apud Montfauconium. Editi *Gimel*.

c Præponit heic Ambroſianum exemplar, quemadmodum & vetuſta edit. an. 496. *triceſimum ſextum*, qui in aliis editis & mſſ. eo verius deſideratur, quod quattuor numerum definitum excedat. Ipſe autem Hier. tum alibi tum præſertim in Prologo Galeat. quintum quoque enumerat. *Sed & Pſalmi*, inquit, *TRICESIMUS SEXTUS, & centeſimus decimus, & centeſimus undecimus, & centeſimus octavus decimus, & centeſimus quadrageſimus quartus, quamquam diverſo ſcribantur metro, ejuſdem numeri texuntur Alphabeto:* qua de re plura ibi dicenda ſunt nobis ad ſecum invicem conciliandas S. Doctoris ſententias; ſicut & de Hebræis verſibus, quos ad Latinorum, Græcorumque metrum comparat, ſuus erit dicendi locus.

d Regius, *verſiculos, quos metro Jambico conſtat eſſe ſubnexos, ut Deuteronomii canticum &c.*

e Vocem *gemini*, quam ſenſus, & res ipſa poſtulat, ex Ambroſiano codice, & veteri editione reponimus; quod rite factum, ut intelligas, confer Pſalmum hunc 144. cum ſuperioribus 110. & 111. in Hebræo textu.

f Mſſ. *ab Ethice*, idque optime, ſed alii Græcam formam non aſſecuti, mire depravant ignotam vocem. Similis error in S. Paulini Epiſt. 49. obtinuit, ubi *altior & hic intellectus* pro *Ethicus*.

g Excuſi *Daleth*, ut & *Gimel*, aliaque ex Maſſoretarum ingenio. Nobis, ut ſemel dicamus, veterum interpretum fidem, & noſtrorum mſſ. conſenſum ſequi religio eſt. Porro interpretationem hanc *tabularum*, ſeu ut infra explicat ipſe Hier. *librorum*, Lexicographi ignorant, nec aliam literæ *Deleth* ſignificationem, quam *portæ* norunt. Et viri quidam docti, ut illam etymologiam explicent, morem

CLASSIS II. AN. 384. *bularum*. He, *ista*. Vau, & [a] Zai, *hæc*. A Heth, *vita*. Tet, *bonum*. Iod, *principium*. Caph, *manus*. Lamed, *disciplinæ* sive *cordis*. Mem, *ex ipsis*. Nun, *sempiternum*. Samech, *adjutorium*. Ain, *fons* sive *oculus*. [b] Phe, *os*, ab ore, non ab osse dictum intellige, ne literarum ambiguitate fallaris. Sade, *justitia*. Coph, *vocatio*. Res, *capitis*. [c] Sen, *dentium*. Thau, *signa*.

6. Post interpretationem elementorum intelligentiæ ordo dicendus est Aleph, B Beth, Gemel, Deleth, prima connexio est, *doctrina*, *domus*, *plenitudo*, *tabularum*; quod videlicet doctrina Ecclesiæ, quæ domus Dei est, in librorum reperiatur plenitudine divinorum.

7. Secunda connexio est, He, Vau, Zai, Heth, *ista*, &, *hæc*, *vita*. QUÆ ENIM ALIA POTEST esse vita sine scientia Scripturarum, per quas etiam ipse Christus agnoscitur, qui est vita credentium?

8. Tertia connexio habet, Tet, Iod, *bonum*, *principium*: quia quamvis nunc sciamus universa quæ scripta sunt, tamen ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus: & nunc per speculum videmus in ænigmate. (1. Cor. 13) Quum autem meruerimus esse cum Christo, & similes Angelis fuerimus, tunc librorum doctrina cessabit, [d] & tunc videbimus facie ad faciem bonum principium sicuti est.

9. Quarta connexio est, Caph, Lamed, *manus*, *disciplinæ*, sive *cordis*. Manus intelliguntur in opere, cor & disciplina * interpretantur in sensu: quia nihil facere possumus, nisi prius quæ facienda sunt scierimus.

* al. intelliguntur.

10. Quinta connexio est, Mem, Nun, Samech, *ex ipsis*, *sempiternum*, *adjutorium*. Hoc explanatione non indiget, sed omni luce manifestius est, ex Scripturis æterna subsidia ministrari.

11. Sexta connexio habet, Ain, Phe, Sade, *fons* sive *oculus*, *oris*, *justitiæ*: secundum illud quod in [e] tertio numero exposuimus.

12. Septima connexio est, quæ & extrema, quod & in ipso quoque septenario numero sit mysticus intellectus, Coph, Res, Sen, Thau, *vocatio*, *capitis*, *dentium*, *signa*. Per dentes articulata vox promitur, & in his signis ad caput omnium, qui est Christus, pervenitur, per quem venitur ad regnum sempiternum. [f]

13. Oro te, quid hoc sacratius sacramento? quid hac voluptate jucundius? Qui cibi, quæ mella sunt dulciora, quam Dei scire prudentiam, & in abdita ejus intrare, & sensum Creatoris inspicere, & sermones Domini Dei tui, qui ab hujus mundi sapientibus deridentur, plenos [g] discere sapientia spiritali? Habeant sibi cæteri, si velint, suas opes, gemma bibant, serico niteant, plausu populi delectentur; & per varias voluptates, divitias suas vincere nequeant. Nostræ divitiæ sint, in lege C Domini meditari die ac nocte, pulsare januam non patentem, panes Trinitatis accipere, & sæculi fluctus, Domino præeunte, calcare.

14. Saluta Blæsillam, & Eustochium tirunculas nostras. Saluta [h] Felicianam, vere carnis, & spiritus virginitate felicem. Saluta reliquum castitatis chorum, & domesticam tuam Ecclesiam, cui omnia, etiam quæ tuta sunt, timeo; ne dormiente patrefamilias, inimicus homo D zizania superseminet: quamvis etiam dicere audeant, *Ego civitas firma*, *civitas quæ non oppugnatur*. (Isai. 27. 3. juxt. LXX) Nullus, hostili obsidente exercitu, securus est. Nemo, [i] ut beatus Cyprianus ait, satis tutus, periculo proximus. Exemplar Epistolæ, si accipere voluerit * φιλοπονωτάτη nostra Marcella, tribuito. Et memento mei, obsecrans, ut Dominus noster Jesus E Christus conterat Satanam sub pedibus nostris velociter.

* Idest laboris studiosissima.

morem Hebræorum adducunt, qui primam libri paginam τροπολογικῶς *portam* dicunt. Sed puto luce meridiana clarius ex Græco nomine Δέλτος *liber*, *tabula*, cognosci potest, quæ etiam olim in Hebræa origine ejus vocis vis esset, ac significatio. Rectissime adeo Josephus, vetus Christianus auctor, in Hypomnestico *Deleth* Δέλτως interpretatur. Cætera ad hunc modum, He *ipsa*, Vau, *in illa*, Zai *vivit*, Heth *vivens*, Caph *tamen*, Lamed discite &c. Vide Drusium in Alphab. Hebraico & Jo. Morin. Exercit. Bibl. p. 504.

a Sic pro *Zain*, quod editi legunt, expressimus e mss. omnibus, Eusebio, Alphabeto Murbacens. aliisque. Græce est Ζαΐ. *Tet*, ac *Jod* quidam mss. aspirant, ut etiam Eusebius Τηθ, Ιεθ vel Ιωθ forte pro מים olim erat מיה, & יוה pro ידך.

b Ambrosian. ms. *Fe*, ut quidam ex antiquis. Hier. in Isaiam, *P*, inquit, *literam sermo Hebraicus non habet*, *sed pro ea PHI Græco utitur*. Vid. & in Dan. c. 11.

c Vulgati *Sin* de more.

d Quæ sequuntur usque ad periodi finem absunt a plerisque mss.

e Ita mss. omnes, nec dubium tertiam connexionem respici, adeoque perperam in antea vulgatis haberi, *in quarto numero*.

f Confer sæpius laudati Josephi Christiani auctoris Hypomnestic. cap. 26. ubi interdum aliter has literas interpretatur, & connexiones instituit paulo diversas. Vide & Euseb. Præparat. Evang. lib. X. c. 5. & XI. c. 6.

g Sequimur mss. & veteris editionis fidem. Alii editi legunt *docere*. Mox abest a mss. *si velint*.

h Martianæus, *Felicitatem*, lectore inconsulto.

i S. Cyprianus Epist. mihi IV. ad Pomponium de Virginibus: *Nemo diu tutus est*, *periculo proximus*.

CLASSIS II. AN. 384.

* EPISTOLA XXXI.

* Alias 19. Scripta eodem anno 384.

Ad EUSTOCHIUM.

De Munuſculis.

Quædam munuſcula ſibi in natali S. Petri ab Euſtochio miſſa, myſtica interpretatione trahit ad morum inſtitutionem.

1. PArva ſpecie, ſed caritate ſunt magna, munera accepiſſe a Virgine, armillas, epiſtolam, & columbas. Et quoniam mel in Dei ſacrificiis non offertur, nimia dulcedo arte mutata eſt, & quadam, ut ita dicam, piperis auſteritate condita. Apud Deum enim nihil voluptuoſum; nihil tantum ſuave placet; niſi quod in ſe habet mordacis aliquid veritatis. Paſcha Chriſti cum amaritudinibus manducatur.

Levit. 2.

Feſtus dies B. Petri quomodo celebrandus.

2. Feſtus eſt dies, & natalis beati Petri, feſtivius eſt ſolito condiendus: ita tamen, ut Scripturarum cardinem jocularis ſermo non fugiat: nec a præſcripto palæſtræ noſtræ longius evagemur. Armillis in Ezechiele [a] ornatur Jeruſalem. Baruch epiſtolas accipit ab Jeremia. In columbæ ſpecie Spiritus Sanctus allabitur. Itaque ut te aliquid, & piperis mordeat, & * priſtini libelli etiam nunc recorderis, cave ne operis ornamenta dimittas, quæ veræ armillæ ſunt brachiorum; ne epiſtolam pectoris tui ſcindas, quam a Baruch traditam novacula [b] Rex profanus incidit; ne ad ſimilitudinem Ephraim per Oſee audias: *Facta es inſipiens, ut columba*. Nimium, reſpondebis, auſtere, & quod feſto non conveniat diei. Talibus ipſa muneribus provocaſti: dum dulcibus amara ſociata ſunt, & a nobis paria recipies, laudem amaritudo comitabitur.

a Ezech. 16. 11. Jer. 36. Joan. 1. * Epiſt. de Virgin. ſervanda. b Oſee 7. * al. conveniet.

3. Verum ne videar dona minuiſſe: accepimus & caniſtrum ceraſis refertum, talibus & tam virginali verecundia rubentibus, ut ea nunc a [c] Lucullo delata exiſtimarim. Siquidem hoc genus pomi, Ponto, & Armenia ſubjugatis, de [d] Ceraſunto primus Romam pertulit. Unde & de patria arbor nomen accepit. Igitur quia in Scripturis caniſtrum ficis plenum legimus ceraſa vero non inveni- (A) mus, in eo quod allatum eſt, id quod allatum non eſt, prædicamus; optamuſque te de illis pomis fieri, quæ contra Templum Dei ſunt, & de quibus Deus dicit: *Quia bona, bona valde*. Nihil quippe Salvator medium amat. Et ſicuti frigidum non refugiens, calidis delectatur, ita tepidos in Apocalypſi evomere ſe loquitur. Unde nobis ſolicitius providendum eſt, ut ſolemnem diem, non tam ciborum abundantia, quam (B) ſpiritus exultatione celebremus. QUIA VALDE ABSURDUM EST, nimia ſaturitate velle honorare Martyrem, quem ſcias Deo placuiſſe jejuniis. Ita tibi ſemper comedendum eſt, ut cibum & oratio ſequatur, & lectio. Quod ſi aliquibus diſplicet, Apoſtoli verba cantato: *Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ancilla non eſſem*.

c Plin. lib. 15. cap. 25. d Jerem. 24.

CLASSIS II. AN. 384.

Nihil medium amat Chriſtus. Apoc. 3.

Solemnis dies quomodo celebrandus.

* EPISTOLA XXXII.

* Alias 20. Scripta paucis diebus poſt duas priores.

(C) Ad MARCELLAM.

Excuſat ſe, quod paucis ſcripſerit, nimirum conferendis cum Aquilæ translatione Hebræis voluminibus occupatus. Brevitatem vero hujus Epiſtolæ compenſat duabus ſuperioribus Epiſtolis Paulæ, & Euſtochio directis, quas Marcellæ legendas mittit.

(D) 1. UT tam parvam Epiſtolam ſcriberem, cauſſæ duplicis fuit; quod, & tabellarius feſtinabat, & ego alio opere detentus, hoc quaſi παρέργῳ me occupare nolui. Quæris quidnam illud ſit tam grande, tam neceſſarium, quo epiſtolicæ confabulationis munus excluſum ſit. Jam pridem cum voluminibus Hebræorum Editionem Aquilæ confero, ne quid forſitan propter odium Chriſti Synagoga mutaverit: & ut ami- (E) cæ menti fatear, quæ ad noſtram fidem pertineant roborandam, plura reperio. * Nunc a Prophetis, Salomone, Pſalterio, Regnorumque libris examuſſim recenſitis, Exodum teneo, quem illi ELLE SMOTH vocant, ad Leviticum tranſiturus. Vides igitur quod nullum officium huic operi præponendum ſit. Attamen ne Currentius noſter forte fruſtra cucurrerit, [e] duas Epiſtolas, quas ad ſororem tuam

Ad Chriſtianam fidem roborandam juvat Editio Aquilæ. * al. jam. e

a Haud bene Martianæus poſt Eraſm. *armatur*.
b Joachimus Rex Judæ, ut ex Jerem. cap. 36. v. 23. Mox *neque* erat pro *ne*.
c Hæc Florus tradit lib. 3. c. 5. Plutarchus in Vita Luculli, & Plinius lib. x. c. xx. aliique. Tertullian. Apologetic. adverſ. Gentes, *male cum Lucullo actum eſt, qui primus ceraſa ex Ponto Italiæ promulgavit*.
d Quidam Mſſ. *de Ceraſo ſumptum*, quæ non incongrua lectio eſt, proprie enim urbs illa Ceraſus, ſeu κεραςῦς appellatur, tametſi quemadmodum a *Sipus Sipuntum*, & *Hidruntum* ab *Hidrus* dicitur, hæc quoque Ceraſuntum vocari potuerit.
e Duæ nempe ſuperiores, quarum una *ad Paulam de Hebraico Alphabeto*, altera *ad Euſtochium de munuſculis* inſcribitur.

CLASSIS II. AN. 384.

tuam Paulam ejusque pignus Eustochium A miseram, huic sermunculo annexui: ut dum illas legeris, & in his aliquid doctrinæ pariter ac leporis inveneris, putes tibi quoque scripta esse, quæ illis scripta sunt.

2. Albinam communem matrem valere cupio: de corpore loquor, ut spiritu valeat, non ignorans: eamque per te salutari obsecro, & duplici pietatis officio focillari, quod in una atque eadem Christiana simul diligatur, & mater. B

* EPISTOLA XXXIII.

* Scripta hoc circiter an. 384. a

Ad PAULAM [a] pars quædam.

Indicem operum Origenis contra Varronis Opera conferens, ostendit, Ecclesiam Christi habuisse Scriptorem, qui omnes Græcos Latinosque superasset etiam librorum editorum multitudine.

Varro, & Chalcenterus copiosissimi Scriptores. b

1. MArcum Terentium Varronem miratur Antiquitas, quod apud C Latinos tam innumerabiles libros scripserit. Græci [b] Chalcenterum miris efferunt laudibus, quod tantos libros composuerit, quantos quivis nostrum alienos sua manu describere non possit. Et quia nunc otiosum est apud Latinos, Græcorum voluminum indicem texere, de eo qui Latine scripsit, aliqua commemorabo; ut intelligamus nos Epimenidis dormire somnum, & studium quod illi posuerunt in eruditione sæcularium D scripturarum, nos in congregandis opibus ponere.

Opera Varronis.

2. Scripsit itaque Varro quadraginta quinque libros Antiquitatum: quattuor de vita populi Romani ......

. . . . . .

. . . . . .

Origenem.

3. Quorsum Varronis, & Chalcenteri mentio facta sit quæritis? Videlicet, ut E ad Adamantium, nostrumque Chalcenterum veniamus: qui tanto studio in sanctarum Scripturarum labore sudavit, ut juste Adamantii nomen acceperit. Vultis nosse quanta ingenii sui reliquerit monimenta? sequens titulus ostendit.

CLASSIS II. AN. 384. c Origenis Opera.

Scripsit in Genesim libros [c] tredecim.
Mysticarum Homiliarum libros duos.
In Exodum Excerpta.
In Leviticum Excerpta.
. . . .
. . . . . .
Item Monobiblia.
Περὶ Ἀρχῶν libros quattuor.
De Resurrectione libros duos.
Et alios de Resurrectione dialogos duos.
. . . .
. . . . . .

4. Videtis ne, & Græcos pariter, & Latinos unius labore superatos? Quis enim umquam tanta legere potuit, quanta ipse conscripsit? * Porro hoc sudore quid accepit pretii? Damnatur a Demetrio Episcopo, exceptis Palestinæ, & Arabiæ, & Phœnicis atque Achajæ Sacerdotibus. In damnationem ejus consentit urbs Romana: ipsa contra hunc cogit senatum, non propter dogmatum novitatem, non propter hæresim, ut nunc adversus eum rabidi canes simulant: sed quia gloriam eloquentiæ ejus, & scientiæ ferre non poterant, & illo dicente, omnes muti putabantur.

* al. Pro

5. Hæc quare scripserim, & ad pauperis lucernæ igniculum, cito sermone, sed non cauto dictaverim, potestis intelligere, si Epicuros, (1) & Aristipos cogitetis. (1)

* EPISTOLA XXXIV.

* Al. 141. Scripta eodem anno 384. (2)

Ad MARCELLAM. (2)

De aliquot locis Psalmi CXXVI.

Quid sit panis doloris, *quidque* filii excussorum *in Psalmo 126. eleganter exponit, excusans interea sanctum Hilarium, quod deceptus ab Heliodoro Presbytero, non bene intellexerit* excussorum *verbum.*

1. BEatus Pamphilus Martyr, cujus vitam Eusebius Cæsariensis Episcopus,

[a] Huc ex Ruffini Invectivarum l. 2. adscita est epistola, cujus meminit ipse Hier. lib. de Script. Ecclesiastic. in Origen. ubi, *Indicem*, inquit, *operum ejus in voluminibus Epistolarum, quas ad Paulam scripsimus, in quadam Epistola contra Varronis opera conferens, posui*. Ipsa autem pro majori parte cum aliis plerisque videtur excidisse. Meminit etiam S. Isidorus *Originum* lib. 6. c. 7. atque exscribit.

[b] Didymum nempe Alexandrinum Grammaticum, qui ob indefessum scribendi studium, atque assiduam circa libros moram, *Chalcenteri*, sive *ærei pectoris* nomen est consecutus. Quattuor mille libros traditur scripsisse, quorum ne unus quidem ad hanc usque ætatem pervenit.

[c] Totidem enumerat etiam in sequenti Epist. 36. ad Damasum in fine quæst. prim. Sed *duodecim* tantum Eusebius memorat VI. 24. ex eoque Suidas in voce *Origenes*, & Nicephorus XV. 5. Cum vero apud Hieronymum nostrum, qui ad Damasum loco citato expressis verbis, *duodecimum, & tertium decimum in Genesim librum* asserit ab Origene dictatum super Cain vindicta, errorem in numero suspicari non possimus, in exemplari, quod præ manibus habebat, opinari licet, duodecimum librum in duos fuisse dispertitum, quorum alter tertius decimus prænotaretur. Adde præter librum περὶ Ἀρχῶν, atque eum quidem ex Ruffini versione, reliquos heic memoratos periisse.

(1) Romani Presbyteri his traducuntur nominibus qui Hieronymum statim a Damasi obitu insectabantur.

(2) Consule chronicas posteriores notas ad hanc Epist. in Præfatione.

CLASSIS II. AN. 384.

scopus, tribus [a] ferme voluminibus explicavit, quum Demetrium Phalereum, & Pisistratum in sacræ Bibliothecæ studio vellet æquare, imaginesque ingeniorum, quæ vera sunt, & æterna monumenta, toto orbe perquireret, tunc vel maxime Origenis libros impensius prosequutus, Cæsariensi Ecclesiæ dedicavit: quam ex parte corruptam, Acacius dehinc, & Euzoius ejusdem Ecclesiæ sacerdotes in membranis instaurare conati sunt. Hic quum multa repererit, & inventorum nobis indicem dereliquerit, centesimi vigesimi sexti Psalmi Commentarium, [b] & PHE literæ Tractatum, ex eo quod non inscripsit, confessus est non repertum. Non quod talis tantusque vir (Adamantium dicimus) aliquid præterierit, sed quod negligentia posterorum ad nostram usque memoriam non durarit. Hoc ideo dixi, ut quia de eodem Psalmo mihi proposuisti, quid esset *panis doloris*, in eo quod dicitur: *Vanum vobis est ante lucem surgere, surgite postquam sederitis, qui manducatis panem doloris*, ostenderem me de Origenis Commentariis quid senserit, non habere.

(margin: a; פ b; MSS. fe.)

2. Unde ad Hebræum recurrens, inveni pro *pane doloris* scriptum, LEEM AASABIM, quod Aquila interpretatus est, ἄρτον [c] τῶν διαπονημάτων, id est, *panem elaborationum*. Symmachus ἄρτον κακοπαθούμενον, quod exponitur, *panem ærumnosum*. Quinta Editio, & Theodotion, qui in cæteris cum Septuaginta Translatoribus facit, *panem idolorum*. Sexta πλάνης, id est, *erroris*. Nec mirandum est de Aquila, si διαπονήματα pro *idolis* ponat, quum opera manuum hominis sint, & prophetice populus arguatur ad templum diluculo frustra consurgere, & post quietem ad sanctuarium festinare, quum idola, Dei honore venerentur: secundum quod Ezechiel scripsit in ipso templo, sacrificare idolis sacerdotes. Ut autem plenius adducaris, pro *dolore* in Hebræo *idola* posita, hoc ipsum verbum, hoc est, ASABIM, etiam in centesimo decimo tertio Psalmo scriptum est, Septuaginta quoque *idola* transtulerunt. Nam & in eo loco ubi legimus, *idola gentium, argentum, & aurum, opera manuum hominum;* in Hebræo habetur, ASABEEM, quod Aquila interpretatur *elaborationes eorum*. Unde quum ita veritas se habeat, non frustra quidam doloris panem, aut hæreticorum intelligunt sacramenta, aut vitæ istius miserabilis, & ærumnosæ interpretantur laborem: apud quam in sudore faciei comedimus panem nostrum, & inter spinas, & tribulos brevis vitæ alimenta nascuntur.

(margin: לחם העצבים c; Ezech. 8.; עצביהם)

3. Illud quoque de eodem Psalmo interrogare dignata es: *Qui sint filii excussorum?* Miror te in Hilarii Commentariis non legisse, excussorum filios, credentium populos interpretari, quod scilicet Apostolos illo nomine putaverit appellatos, quibus in Evangeliis sit præceptum, in quamquumque civitatem introierint, & non fuerint recepti, excutere pulverem pedum suorum in testimonium non credentium. Licet tu argute præcaveris, non posse Apostolos sub nomine excussorum intelligi, quum sit aliud excutientium, aliud excussorum: quia excutientes sunt, qui excutiant, excussi vero, qui ab aliis excutiantur. Et incongruum esse excussos Apostolos accipi, qui magis excutientes debuerint appellari. Quid igitur faciam? Tantum virum, & temporibus suis disertissimum [d] reprehendere non audeo: qui & confessionis suæ merito, & vitæ industria, & eloquentiæ claritate, ubiquumque Romanum nomen est, prædicatur: nisi quod non ejus culpæ ascribendum est, qui Hebræi sermonis ignarus fuit, Græcarum quoque literarum quamdam * auram cœperat, sed Heliodori Presbyteri, quo ille familiariter usus est, ea quæ intelligere non poterat, quomodo ab Origene essent dicta, quærebat. Qui, quia in hoc Psalmo Commentarium Origenis invenire non potuit, opinionem magis insinuare suam, quam inscitiam voluit confiteri. Quam ille sumtam claro sermone disseruit, & alienum errorem disertius [e] exequutus est.

(margin: Matth. 10. & Marc. 6.; d; * al. auram.; e)

4. Re-

[a] Nimirum integris; *ferme* enim heic pro *facile* accipitur, neque eorum probamus sententiam, qui aliquid amplius Hieronymi ævo fuisse volumen, quam liber, ex eo putant, quod in Catalogo absolute tres libros dicat de vita Pamphili ab Eusebio exaratos.

[b] Innui putat Martianæus in Hæbraici Alphabeti literas editos ab Origene tractatus; nobis est longe verosimillimum superioris Psalmi centesimi decimi octavi partem illam indicari, quæ sub *Phe* exhibetur; peculiari enim unaquæque litera tractatu donata est a veteribus, quod apud Hilarium, Augustinum, aliosque videre est, ut veluti totscorsim Psalmi haberentur, quot ab una litera versiculi inscripti sunt.

[c] Minus bene vetusta editio, διαπονήτων; nec satis vere ad Symmachum legendum quidam putant κακοπαθουμένων, & *ærumnosorum*.

[d] Modeste Hilarii sententiam respuit Hieronymus, immo culpam si qua est, totam confert in Heliodorum. At alioqui doctiss. S. Hilarii editor Benedictinus non intellectum a Hieronymo Hilarium contendit, quod hic vocem *excussorum* active sumserit ab *excussor*, non passive ab *excussus*; quod apprime falsum est, & Hilarii locum adtendenti constabit.

[e] Duo nostri probæ notæ MSS. aliique penes Martian. *& alieno errore disertius excusatus est*.

CLASSIS II. AN. 384.

4. Restat igitur, ut rursum ad fontem sermonis recurramus Hebræi, & videamus, quomodo scriptum sit. Ubi nos habemus, *sicut filii excussorum* : ibi legitur, CHEN BNE ANNAURIM, quod Aquila interpretatus est, *sicut filii pubertatum*. Symmachus, & Theodotion, *sicut filii juventutis*. [a] Sexta ἠκόνεος νῦ, quod nos dicere possumus, *exacuti sensus*. Ex quo manifestum est, adolescentiæ populos intelligi Christianos, secundum illud exemplum, quod Deus suos sanctos in modum arcus & sagittarum dicatur extendere; ut in Propheta Zacharia: *quoniam extendi te mihi Juda, ut arcum*. Et Salvator de semetipso: *Posui me sicut sagittam electam. Et in pharetra sua abscondit me*. Denique in sequenti versu, exceptis Septuaginta, qui aliter transtulerunt, & in Hebræo, & in cunctis Editionibus ita reperi: *Beatus vir, qui replevit pharetram suam ex ipsis*; ut quia metaphoram semel sumserat ex sagittis, & in pharetra quoque translatio servaretur. *Excussos* autem & consuetudo sermonis humani *vegetos* & *robustos* & *expeditos* vocat: & ipsi Septuaginta Interpretes in Esdræ libro, pro juvenibus transtulerunt, in quo ita scribitur: *Et factum est ex die illa, medii excussorum faciebant opus, & medii eorum habebant hastas & scuta & arcus & thoraces & principes post omnem domum Juda, ædificantium in muro*. Ex quo animadvertimus, & in præsenti loco pro adolescentibus atque puberibus, *excussos* positos: non ut ille opinatus est pro Apostolis, qui excussi a pedum excussione dicantur. Legi & cujusdam librum, & elegantem in eo sensum reperi, *excussos* Judæos dici a templo, & lege & gratia Domini, pro eo quod est *reprobos*: & eorum esse filios Apostolos, qui ex ipsorum semine procreentur, & in similitudinem sagittarum manu Domini contineantur.

[Margin: בן בני עכהררים — a — Zach. 9. 13. — Isai. 49. 2. — Excussi vegeti & robusti dicuntur. — Neem. 4. 16.]

Psal. 127. 5. In sequenti quoque Psalmo Heliodorus magis quam noster Hilarius erravit, qui de eo loco, in quo scriptum est: *Labores fructuum tuorum manducabis*, varia opinatus, asseruit magis stare sententiam, si scribatur [b] *fructus*: *laborum* aliquem manducare, & non *labores fructuum*: unde spiritualem intelligentiam debere perquiri. Et ex hac occasione longam ingrediens disputationem, tanta operositate, quod volebat intelligi, usus est persuadendi, quanta semper falsitas indiget, ut vera videatur: quum in hoc loco non Septuaginta Interpretes, sed Latini de [c] Græci verbi ambiguitate decepti, καρποὺς *fructus*; magis quam *manus* interpretati sint; quum καρποὶ, *manus* quoque dicantur: quod in Hebræo ponitur CHAPHACH. Et Symmachus, Quintaque Editio transtulerunt, *manuum tuarum*, ut ambiguitatem prioris sermonis effugerent.

[Margin: CLASSIS II. AN. 384. — b — c — בפיך]

6. Quum hæc furtivis, ut ajunt, operis ad lucubratiunculam velox notarii manus me dictante signaret, & plura dicere cogitarem, jam ferme quarta noctis hora excesserat, & repente stimulis quibusdam dolentis stomachi suscitatus, in orationem prorupi, ut saltem reliquo horarum spatio, subrepente somno, frustraretur infirmitas.

* EPISTOLA XXXV.

* Al. 124. Scripta anno 384.

DAMASI PAPÆ ad Hieronymum.

Hieronymum, cujus scripta multa se cum aviditate legere profitetur, enixe Damasus rogat, ut subjectis V. quæstionibus ex Veteri Testamento respondeat.

Dilectissimo filio HIERONYMO DAMASUS.

1. *Dormientem te, & longo jam tempore legentem potius, quam scribentem, quæstiunculis ad te missis excitare* [d] *disposui: non quo & legere non debeas: hoc enim veluti quotidiano cibo alitur & pinguescit oratio: sed quod lectionis fructus sit iste, si scribas. Itaque quoniam &* [e] *heri tabellario ad me remisso, nul-*

[Margin: d — e]

a Sin verius, & ad Mss. fidem, certe concinniori sensu legerant Victorius & Drusius ἠκονηθέντος. At Martianæus ἀκόνεος fecit ex Mss. e quibus rursum alii malunt ἐκόνεως; utroque autem modo non *acutum*, sive *exacutum*, quod Hieronymus intendit, sed acumen ipsum significatur, neque adeo satis recte *filii acuminis sensus* pro *filii exacuti sensus* dicerentur. Nos quam restitui debere duximus lectionem ἠκόνεος, novo conatu ex mss. expiscati sumus, etsi enim plerumque ibi EKONEOC per E literam initio effertur, ea tamen & sono eadem cum H, & schemate haud multum distat: certe A longe proximior est. Accedit perquam commodior Græci vocabuli analogia, qua nimirum facile potuit sextæ hujus versionis auctor ἠκονὴς adjectivum nomen ab ἀκονέω verbo, quod est *exacuo*, deduxisse, quandoquidem & νεηκονὴς pro recens acuto a Sophocle, aliisque melioris Græcitatis auctoribus usurpari compertum est.

b Non igitur sugillat Hilarium, quod prætulerit, *labores fructuum* pro *labores manuum*, ut sibi persuadet Hilarii ejusdem editor Benedictinus, sed quod vel ipse, vel potius Heliodorus, inconsulto Græco textu, *fructus laborum* pro *labores fructuum*, approbaverit, eamque magis stare sententiam dixerit. Vide Tractat. in Psalm. 127. num. 4. & 5.

c Martianæus post Erasmum *Latini de Græco*.

d Quidam mss. *debui*.

e Olim *Etherio tabellario*, quo modo ne unum quidem manuscriptum legisse invenimus; sed cum datam Hierosolymis hanc epistolam abs Hieronymo ex præconcepta Baronii ad an. 378. opinione sibi persuasisset Reatinus Episcopus, confictam lectionem tueri impendio conatus est.

CLASSIS II. AN. 384.

nullas te jam epistolas habere dixisti, exceptis his, quas aliquando in eremo dictaveras, quasque tota aviditate legi atque descripsi : [a] *& ultro pollicitus es te furtivis noctium operis aliquas, si vellem, posse dictare; libenter accipio ab offerente, quod rogare volueram* [b] *etiam si negasses. Neque vero ullam puto digniorem disputationis nostræ confabulationem fore, quam si de Scripturis sermocinemur inter nos : id est, ut ego interrogem, tu respondeas. Qua vita nihil puto in hac luce jucundius, quo animæ pabulo omnia mella superantur.* Quam dulcia, *inquit Propheta*, [c] gutturi meo eloquia tua, super mel ori meo. *Nam quum idcirco, ut ait præcipuus orator, homines a bestiis differamus, quod loqui possumus : qua laude dignus est, qui in ea re cæteros superat, in qua homines bestias antecellunt?*

Ps. 118. 103.

2. *Accingere igitur, & mihi quæ subjecta sunt differe, servans* [d] *utrobique moderamen, ut nec proposita solutionem desiderent, nec epistola brevitatem. Fateor quippe tibi, eos quos mihi jampridem* [e] *Lactantii dederas libros, ideo non libenter lego, quia & plurimæ epistolæ* * *ejus usque ad mille spatia versuum tenduntur, & raro de nostro dogmate disputant : quo fit, ut & legenti fastidium generet longitudo : & si qua brevia sunt, scholasticis magis sint apta, quam nobis, de metris & regionum situ & philosophis* [f] *disputantia.*

* al. hujus.

1. *Quid sibi vult quod in Genesi scriptum est :* Omnis qui occiderit Cain, septem vindictas exsolvet?

Gen. 4. 15.

2. *Si omnia Deus* [g] *fecit bona valde, quare Noe de mundis & immundis animalibus præcepit, quum immundum nihil bonum esse possit? Et in novo Testamento post visionem, quæ Petro fuerat ostensa dicenti :* Absit Domine a me, quoniam commune, & immundum numquam introivit in os meum, *vox de cælo responderit :* Quod Deus mundavit, tu commune ne dixeris?

Act. 10. 14. & 15.

3. *Cur Deus loquitur ad Abraham, quod quarta progenie filii Israel essent* [h] *de Ægypto reversuri, & postea Moyses scribit :* Quinta autem progenie exierunt filii Israel de terra Ægypti : *quod utique nisi exponatur, videtur esse contrarium.*

Gen. 15. 16. — Exod. 13. 18. juxta LXX.

4. *Cur Abraham fidei suæ signum in circumcisione suscepit?*

5. *Cur Isaac vir justus, & Deo carus, non illi cui voluit, sed cui noluit deceptus errore, benedixit?*

* EPISTOLA XXXVI.

Seu rescriptum HIERONYMI AD DAMASUM.

* Alias 125. Scripta al... ro ... riorem dit.

Præmissa excusatione morarum, ac prætermissis tantum duabus Quæstiunculis, secunda & quarta a Tertulliano, Novatiano, ac Origene disputatis, reliquis tribus copiose respondet.

BEATISSIMO PAPÆ DAMASO HIERONYMUS.

1 POstquam epistolam tuæ Sanctitatis accepi, confestim accito notario, ut exciperet imperavi : quo ad officium præparato, quod eram voce prompturus, ante mihi cogitatione pingebam. Interim jam & ego linguam, & ille articulum movebamus, quum subito Hebræus [i] intervenit, deferens non pauca volumina, quæ de Synagoga quasi lecturus acceperat. Et illico habes, inquit, quod postulaveras : meque dubium, & quid facerem nescientem, ita festinus exterruit, ut omnibus prætermissis ad scribendum transvolarem : quod quidem usque ad præsens facio. Verum quia [k] heri diacono ad me misso, ut tu putas Epistolam, ut ego sentio, Commentarium te expectare dixisti, brevem responsionem ad ea desiderans, quæ singula magnorum voluminum [l] prolixitate indigent, πὺτά σοι ἐσχεδίασα, duabus tantum Quæstiunculis prætermissis : non quo non potuerim ad illas aliquid respondere, sed quod ab eloquentissimis viris, Tertulliano [m] nostro scilicet, & Novatiano, Latino sermone sint editæ; & si nova voluerimus afferre, sit latius disputan-

Hier. Hebræa volumina non pauca describere festinat.

a Vaticanus *& quia pollicitus es*; idemque *furtivi noctium operis*, quod alii plerique mss. *furtivis noctium horis*, vel *operibus*.

b Victorii Codices omittunt *etiam*.

c Alii mss. inverso parumper ordine, *super mel & favum ori meo eloquia tua Domine*.

d Vaticanus *utrumque*, & mox *Epistolæ*, ut & alii mss. habent pro *Epistola*.

e Idem Vaticanus mendose *lectitanti*, & paulo post pro *hujus usque* legit *ejus neque*.

f Non pauci Codd. *disputandis*, alii *disputantibus*, quod ad superiorem vocem *Scholasticis* referri potest. Sed & supra plurimum veteres membranæ variant, dum pro *metris* aliæ *muniis*, aliæ *meritis* habent.

g Vaticanus *facit*, & paulo infra in hac eadem quæstione *introivit* pro *introibit*.

h Cisterciensis olim Nonantulanus habet *exituri*.

i Idem Cisterciens. ms. *Hebræus quidam intervenit*.

k Idem rursus *heri a Diacono* : Vatic. 395. *heri archidiacono*. Victorius vero ex præconcepta opinione, quam in superiori epistola explodimus, *Etherio Diacono*.

l Vocem *prolixitate* ignorat Vatic. liber; Græca autem verba, quæ sæpius mss. depravant, Latine significant, *hæc tibi ex tempore commentatus sum*.

m In Vatic. ms. aliisque antiquioribus desideratur *nostro*, quo nomine ex Hieronymi sensu ac phrasi nil nisi Latinus auctor designatur.

tandum. Certe exſpecto quid placeat: utrumne epiſtolari brevitate ſententias tibi velis digeri, aut ſingulorum libros confici. Nam & Origenes in quarto Pauli ad Romanos [a] ἐξηγήσεων tomo de circumciſione magnifice diſputavit: & de mundis atque immundis animalibus in Levitico plura diſſeruit: ut ſi ipſe invenire nihil poſſem, de ejus tamen fontibus mutuarer. Et ut verius loquar, Didymi de Spiritu ſancto librum in manibus habeo, quem translatum tibi cupio dedicare: ne me exiſtimes tantummodo dormitare, qui lectionem ſine ſtilo ſomnum putas. Antelatis itaque problematibus, quæ epiſtolæ tuæ ſubjeceras, quid mihi videretur annexui, veniam poſtulans, & feſtinationis pariter & morarum: feſtinationis, quia ad unam lucubratiunculam dictare [b] voluerim multorum opus dierum; tarditatis, quia alio opere detentus, non ſtatim ad interrogata reſcripſi.

Didymi librum de Spiritu Sancto interpretatur.

2. *Quid ſibi vult quod in Geneſi ſcriptum eſt: Omnis qui occiderit Cain, ſeptem vindictas exſolvet?*

Antequam de Quæſtione dicamus, rectum videtur ut editiones Interpretum ſingulorum cum ipſo Hebraico [c] conferentes ſermone, digeramus, quo facilius Scripturæ ſenſus poſſit intelligi. VAIOMER LO ADONAI LOCHEN CHOL OREG CAIN SOBATHAIM JOCCAMO. Aquila. *Et dixit ei Dominus: Propterea omnis qui occiderit Cain, ſeptempliciter ulciſcetur*. Symmachus: *Et dixit ei Dominus: Non ſic, ſed omnis qui occiderit Cain,* [d] *hebdomas, ſive ſeptimus vindicabitur*. Septuaginta & Theodotio: *Et dixit ei Dominus: Non ſic, ſed omnis qui occiderit Cain, ſeptem vindictas exſolvet*. Poſtquam Cain occiderat fratrem, interrogatus a Domino: *Ubi eſt Abel frater tuus?* contumelioſe reſpondit, *Neſcio; numquid cuſtos fratris mei ſum?* Quamobrem maledictione damnatus, ut gemens & tremens viveret ſuper terram, noluit veniam deprecari: ſed peccatis peccata congeminans, tantum putavit nefas, cui a Domino non poſſet ignoſci. Denique reſpondit Domino: *Major mea cauſa eſt, quam ut dimittar*, id eſt, plus peccavi, quam ut merear abſolvi. *Ecce ejicis me hodie a facie terræ, & a facie tua abſcondar, & ero gemens & tremens ſuper terram: & erit, omnis qui invenerit me, occidet me*. Ejicior, inquit, a conſpectu tuo, & conſcientia ſceleris, [e] lucem ipſam ferre non ſuſtinens, abſcondar ut latitem. *Eritque, omnis qui invenerit me, occidet me*: dum ex tremore corporis [f] & furiatæ mentis agitatu, eum eſſe intelligit, qui mereatur interfici. Verum Deus nolens eum compendio mortis finire cruciatus, nec tradens pœnæ, qua ſe ipſe damnaverat, ait: *Non ſic*, id eſt, non ut æſtimas, morieris, & mortem pro remedio accipies: verum vives uſque ad ſeptimam generationem, & conſcientiæ tuæ igne torqueberis, ita ut quiquumque te occiderit, ſecundum duplicem intelligentiam, aut in ſeptima generatione, aut ſeptimo te liberet cruciatu. Non quod ipſe qui occiderit Cain, ſeptem ultionibus ſubjiciendus ſit; ſed quod ſeptem vindictas, quæ in Cain tanto tempore cucurrerunt, ſolvat interfector, occidens eum qui vitæ fuerat derelictus ad pœnam.

De Septem vindictis Cain.

ויאמר לו יהוה לכן כל הרג קין שבעתים יקם

Ibidem.

Cain corpus tremulum.

Pœna diuturna.

3. Ut autem quod dicimus manifeſtius fiat, quotidianæ conſuetudinis ponamus exemplum. Loquatur inter verbera ſervus ad dominum: quia incendi domum tuam, & univerſam ſubſtantiam tuam diſſipavi, interfice me. Dominuſque reſpondeat: Non ut vis, morieris, & finies morte ſupplicia; verum longo tempore cuſtodieris ad vitam: & tam infeliciter in hac luce verſaberis, ut quiquumque te occiderit, beneficium præſtet occiſo: dum te de tam multis liberet cruciatibus. Et ſecundum Septuaginta quidem editionem hic nobis ſenſus videtur.

4. De

[a] Græcam vocem ἐξηγήσεων, quæ Latine *enarrationes*, ſive *commentarios* ſonat, duo probæ notæ mſſ. penitus ignorant, alii ἐξηγητικῶν legunt.

[b] Vatic. *dictare volui rem dierum*.

[c] Expungi abſque ſenſus diſpendio commode poſſunt duæ voces *conferentes ſermone*, quas aut nullus aut recentior aliquis mſ. tantum agnoſcit. In Vatic. autem deſideratur etiam *Scripturæ ſenſus*, & paulo poſt *Sobothai* legitur pro *Sobathaim*. In Ambroſian. P. 60. antiquiſſimo *lachem*, & *Saphataim*. Vid. Quæſtion. in Geneſin.

[d] Plerique omnes mſſ. *hebdomadas*, unde Eraſm. *hebdomada*. Mallem ego *hebdomatos*, ex Græco ἑβδόματος, quod latine eſt *ſeptimus*; nam quod Martianæus conjicit fortaſſe legendum *hebdomos*, ſive ἕβδομος, etſi idem eſt ſenſus, longius tamen diſtat a mſſ. lectione. *Hebdomas* autem, quam vocem ex ingenio cudit Victorius, alii omnes amplexati ſunt, & veterum codicum caret auctoritate, & maxime incongrua eſt, non enim *ſeptimum*, ſed *numerum ſeptenarium*, & *ſeptem dierum ſpatium* ſonat. Interim totam Symmachi interpretationem ſic exhibet Ambroſian. *Symmachus, & dixit ei Dominus, propterea omnis qui occiderit Cain, hebdomadas, aut ſepties vindicabitur*.

[e] Excuſi addunt hic *tremebundus*, quod plerique mſſ. non habent, nec Hieronymianæ interpretationi intereſt.

[f] Alii mſſ. *furiatæ mentis agitatum eum eſſe intelliget*; & mox *compendioſæ mortis*. Ambroſian. *dum extremo corporis & furiatæ mentis agitatu eum &c.*

CLASSIS II. AN. 384.

4. De eo autem quod Aquila posuit, *septempliciter* : & Symmachus, [a] *hebdomas* sive *septimus ulciscetur*, majorum nostrorum ista sententia est, quod putant in septima generatione a Lamech interfectum Cain. Adam quippe genuit Cain, Cain genuit Enoch, [b] Enoch genuit Irad, Irad genuit Maviael, Maviael genuit Mathusala, Mathusala genuit Lamech, qui septimus ab Adam, non sponte (ut in quodam Hebræo volumine scribitur) interfecit Cain: ut ipse postea confitetur, *quia virum occidi in vulnere meo, & juvenem in livore meo: quoniam septies vindicabitur de Cain: de Lamech autem septuagies septies*. Hoc quidem de Cain, quod in septima generatione [c] a Lamech interfectus sit, & juxta aliam editionem, pœnam sui sceleris dederit: quod tot generationibus gemens & tremens viveret super terram, nihil obscuri arbitror remansisse.

Cain a Lamech interfectus. Gen. 4. 18. Ibid. 23.

5. Nunc illud quod non interrogaveras, dum aliud agimus, irrepsit. Quæ sint septuaginta septem vindictæ, quæ in Lamech exsolvendæ sint. Ajunt, ab Adam usque ad Christum generationes septuaginta septem. Lege Lucam Evangelistam, & invenies ita esse, ut dicimus. Sicut ergo septima generatione Cain peccatum est dissolutum, non enim vindicabit Deus bis in idipsum, & qui semel recepit mala in vita sua, non eosdem cruciatus patietur in morte, quos est passus in vita: ita & Lamech peccatum, id est, totius mundi atque sanguinis, qui effusus est, Christi [d] solvetur adventu: qui tulit mundi peccata, qui lavit amictum suum sanguine uvæ, & torcular calcavit solus: qui de Edom ad cælum rubicundus ascendens, clamantibus Angelis miraculum præbuit: *Elevate portas principes vestras, & introibit rex gloriæ*, & cætera. Referebat mihi quidam Hebræus in apocryphorum libris septuaginta septem animas ex Lamech progenie reperiri, quæ diluvio deletæ sint: & in hoc numero de Lamech factam esse vindictam, quod genus ipsius usque ad cataclysmum perseveraverit.

Vindictæ 77. in Lamech exsolvendæ. Lucæ. 3. Esai. 63. 1. Ibid. 3. Psal. 23. 7.

6. Alii de septem vindictis Cain varia suspicantur. Primum ejus asserunt fuisse peccatum, quod non recte diviserit. Secundum, quod inviderit fratri suo. Tertium, quod dolose egerit, dicens: *Transeamus in campum*. Quartum, quod interfecerit. Quintum quod procaciter negaverit, dicens: *Nescio, numquid custos fratris mei sum?* Sextum, quod se ipsum damnaverit, dicens: *Major culpa mea est, quam ut dimittar*. Septimum, quia nec damnatus egerit pœnitentiam, secundum Ninivitas, & Ezechiam regem Juda: qui imminentem mortem lacrymis distulerunt [e] ut qui damnati fuerant, non perirent, sed agentes pœnitentiam, impetrarent misericordiam Dei. Nam tradunt illum a clementissimo Deo, ideo usque ad septem generationes fuisse dilatum, ut saltem malis ipsis, & [f] longævitate mœroris compulsus, pœnitentiam ageret, & mereretur absolvi.

Cain septem peccata. Gen. 4. 8. ✠ 9. ✠ 10. Jonæ 3. 4. Reg. 2.

7. Nonnulli septenarium numerum plenum & perfectum interpretantur, de multis Scripturarum locis testimonia contrahentes: & hunc esse sensum quem supra perstrinximus, quod qui interfecerit Cain, ab ingenti eum [g] afflictione, & omnia supplicia transeunte liberet pœna.

8. Sunt autem qui & de Evangelio interrogationem Petri replicent: *Domine, quoties peccabit in me frater meus, & dimittam ei: usque septies? Dicit ei Jesus: Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies*. Et putant mortem atque peccatum in septima progenie sabbatizasse, quando Enoch raptus est, *& non inveniebatur, quia transtulit illum Deus*. De septuaginta autem & septem, illam ex-

Matth. 18. 21. & 22. Gen. 5. 24.

[a] Rursum eadem occurrit difficultas; quam superiori adnotatione *d*. eventilavimus. Si conjectura nostra tanti est, ea certe locus restituitur & sensus; mss. enim omnes constanter hoc quoque in loco *hebdomadas* legunt, quamquam in sequenti voce varient nonnulli, qui *sive septem*, & *sive septies* præferunt, vitiose tamen, ut nullus dubito. Porro, quam Majorum fuisse de Lamecho Caini in septima generatione interfectore, sententiam tradit Hieron. occurrit ea quidem in vetustiorum scriptis, eamque tuetur Josephus vetus Christianus auctor in Hypomnestico cap. 3. sed alii e contra ab antiquis temporibus confutant, & præcipue S. Basilius Magnus Epist. 317. quam non pigebit consuluisse.

[b] Cod. Cisterciens. cum Vaticano, aliisque, *Enoch genuit Cainan* (alii *Gaidad*) *Cainan genuit Malaleel, Malaleel genuit Mathusalam*, &c.

[c] In plurimis mss. desiderantur *a Lamech*, & paulo post tota hæc pericope, *quod tot generationibus gemens ac tremens viveret super terram*.

[d] Antea vulgati *solvetur*. Mox Cisterc. ms. *qui tollit peccata mundi*.

[e] Ferme glossatoris ingenium sapiunt mihi ista, *ut qui damnati fuerunt non perirent, sed agentes pœnitentiam, impetrarent misericordiam Dei*. Certe in Vatican. antiquissimo, atque optimæ notæ mss. non habentur, neque etiam ea Hieronymi mens & contextus postulat, quin immo sensum laxiorem faciunt. In Ambrosiano quoque aliter & mendose efferuntur. Ea forte studiosus aliquis in libri albo adnotaverat, quæ postea irrepsere in textum.

[f] Aliquot mss. *longæ vitæ mœrore*, non alio sensu.

[g] Duo mss. *ut qui interficeret*, & mox *liberaret*. Vatic. autem integro adhuc sensu vocem *afflictione* omittit. Ambrosian. deinde, *ad omnia supplicia transeuntem*, quæ ad *eum* refert.

expositionem sequuntur: in adventu Christi, mortis atque peccati aculeum esse confractum.

9. Ponam & aliam opinionem, ne quid videar prætergressus. Quidam septimum annum remissionis, & quinquagesimum Jubilæi, & quadringentesimum nonagesimum, quod volunt intelligi septuagies septies, multis modis interpretantur: afferentes ob hanc caussam quinquagesimi & quingentesimi numeri [a] sacrati, in Evangelio positum debitorem: & quinquagesimum Psalmum pœnitentiæ: qui septem conficitur septimanis, & in principium ogdoadis erumpit. Verum ne longius sermo procedat, hucusque super hoc loquutum esse sufficiat, quia & ex his quæ respeximus, ingentem tibi disputationis silvam poteris ipse conficere: sciens Origenem, duodecimum & [b] tertiumdecimum in Genesim librum de hac tantum Quæstione dictasse.

Luc. 7. 41.

10. *Cur Deus loquitur ad Abraham, quod quarta progenie, filii Israel essent de Ægypto reversuri: & postea Moyses scribit, Quinta autem progenie ascenderunt filii Israel de terra Ægypti? Quod utique nisi exponatur, videtur esse contrarium.*

Hoc vero problema quum legissem, cœpi mecum tacitus æstuare, & e vestigio Genesim, Exodumque percurrens, reperi loca, in quibus scripta sunt, quæ videntur facere quæstionem. Ac primo æstimabam spiritalibus spiritalia comparans, indissolubilia esse, sicut & multa sunt alia. Nam & Mathusalam quattuordecim annos post diluvium vixisse scribitur, nec tamen ingressus est arcam cum Noe. Et quum ipse Deus loquutus sit ad Abraham: *Sciendo scies, quia peregrinum erit semen tuum in terra non sua, & in servitutem redigent eos & affligent, & humiliabunt eos annis quadringentis*: postea Moyses scribit in Exodo: *Et factum est post quadringentos & triginta annos, exivit omnis [c] potentia Domini de terra Ægypti*. Agar quoque Ismaelem, quasi lactentem & tenerum portat in humeris, quum decem & octo ferme, & amplius reperiatur annorum: & ridiculum sit tam grandem juvenem matris sedisse cervicibus. Roboam vero filius Salomonis quadragesimo primo ætatis suæ anno regni sumsit exordium, & regnavit in Jerusalem annis sexdecim: quum utique pater ejus duodecimo anno regnare incipiens, annis quadraginta regnaverit, & undecimo filium generare non quiverit.

Gen. 15. 13.
Exod. 12. 41.

11. Dum hæc & multa hujusmodi mecum sollicitus volverem, aperuit mihi ostium, qui habet clavem David, & introduxit me in cubiculum suum, posuitque in foramine petræ: ut post spiritum sævientem, post terræ meæ motum, post incendium ignorantiæ quo urebar, vox ad me auræ lenioris accederet, diceremque: *Inveni quem quæsivit anima mea: tenebo eum, & non dimittam*. ETENIM QUUM videatur Scriptura inter se esse contraria, utrumque verum est, quum diversum sit. Egressi sunt quarta generatione filii Israel de terra Ægypti. Replica genealogiam Levi. Levi genuit Caath, Caath genuit Amram, Amram genuit Aaron, Aaron genuit Eleazar, Eleazar genuit Finees. Caath cum patre suo Levi ingressus est Ægyptum. Rursum Eleazar cum patre suo Aaron egressus est de Ægypto. A Caath usque ad Eleazar computantur generationes quattuor: licet quidam velint ab [d] Amram incipere & ad Finees, ut nos in Eleazarum fecimus, pervenire. Si vero volueris disparem numerum ostendere, quomodo secundum Exodum quinta generatione egressi sint filii Israel de terra Ægypti, tribus tibi Judæ & ordo numeretur. Juda genuit Phares, Phares genuit Esrom, Esrom genuit Aram, Aram genuit Aminadab, Aminadab genuit Naason, Naason genuit Salmon. Phares cum patre suo Juda ingressus est Ægyptum, Naason princeps tribus Juda in deserto describitur: cujus filius Salmon terram repromissionis intravit. Computa a Phares usque ad Naason, invenies generationes quinque: tametsi nonnulli (ut in tribu Levi ostendimus) in Esrom initium faciant, & ad Salmon usque perveniant.

Cant. 3. 4.
1. Paral. 6.

12. Puto problema dissolutum: quod si displicet, ad compendium veniam, & dicam in Hebræo non esse diversum.

 Aqui-

[a] Vatic. atque Ambrosianus cum aliis decem mss. *sacrate*, quod est mystice, etsi minus latine, fortasse verius.

[b] Non nisi duodecim Origenis libros in Genesim enumerant Eusebius, Nicephorus, Suidas, aliique, quos supra adduximus in epistol. 33. ad Paulam, ubi etiam qui factum sit, ut tertium decimum Hieronymus noverit, explicamus.

[c] Edit. Bened. *exivit omnis populus Domini*. Græcus autem, cui etiam Hebræus consentit, πᾶσα ἡ δύναμις, *omnis potentia*, quod ex quindecim Hieronymianis mss. nos etiam expressimus. Paulo post pro *decem & octo ferme*, non pauci mss. habent XVI. *ferme*, Victorius *decem, & septem*

[d] Sic locum ex mss. nostris supplevimus cum antea penes Martianæum esset ab *Amram usque ad Finees*.

CLASSIS II. AN. 384.

Aquila namque qui non contentiosius, ut quidam putant, sed studiosius verbum interpretatur ad verbum, in eo loco ubi Septuaginta posuerunt: *Quinta autem generatione ascenderunt filii Israel de terra Ægypti*, ita transtulit: Καί [a] ἐνοπλισάμενοι ἀνέβησαν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἀπὸ τῆς γῆς Αἰγύπτου, idest, *Et armati ascenderunt filii Israel de terra Ægypti*. Licet pro eo quod nos *armati* diximus, secundum Græci sermonis ambiguitatem, *instructi*, sive *muniti*, propter supellectilem, qua Ægyptios spoliaverunt, possit intelligi.

Exod. 13. 18.

13. Æstimanti curiositatem esse finitam, major quærendi ardor exoritur: & ad similitudinem Jeremiæ dissolvor undique & ferre non possum: quare Septuaginta, *quintam generationem*, & Aquila transtulerit *armatos*. Volumem Hebræum replico, quod Paulus [b] φελόνην juxta quosdam vocat, & ipsos characteres sollicitus attendens, scriptum reperio. VAMUSIM ALU BNE ISRAEL MEAREZ MESRAIM. In reliqua parte interpretationes non discordant: omnis pugna de verbo est AMUSIM, quod his litteris scribitur, HETH, MEM, SIN, JOD, MEM, utrum nam *quinque*, an *munitos* sonet. [c] Et quidem *quinque* hoc sermone dici, negare non possumus: verum *quinque* plurali numero, non *quinta*, ut illi interpretati sunt, singulari: sed nec *generatio* invenitur adjuncta, quæ lingua Hebræa DOR dicitur: ut si esset *quinta generatio*, sermone legeretur illorum [d] AMESA DOR. Nunc autem AMUSIM, id est, *quinque*, immo *quinta*, tantum scriptum est, ut sit quasi sensus: *Quinta autem ascenderunt filii Israel de terra Ægypti*: quod quia minus videbatur intelligi, adjuncta *generatio* est. Aquilam vero ut in cæteris, & in hoc maxime loco proprie transtulisse omnis Judæa conclamat: & Synagogarum consonant universa subsellia, quod videlicet idem sermo, & eisdem literis scriptus, diversas apud eos & voces & intelligentias habeat. Ex quibus exempli caussa unum ponimus, ut quod dicimus perspicuum fiat: Pastores & amatores eisdem literis scribuntur RES, AIN, JOD, MEM: sed pastores ROIM, amatores leguntur REIM. Unde evenit, ut ubi Jerusalem in Prophetis, cum amatoribus suis fornicationis scelere arguitur, ibi in nostris codicibus, pro amatoribus, pastorum nomen sit immutatum.

Jerem. 20. — 1. Tim. 4. 16. — חמשים — דור — חמישה דור — Aquila proprie transtulit. — Hebraici sermonis ambiguitas. — רעים

14. Scio hæc molesta esse lectori, sed de Hebraicis literis disputantem, non decet Aristotelis argumenta conquirere, nec ex flumine Tulliano eloquentiæ ducendus est rivulus: nec aures Quintiliani flosculis & scholari declamatione mulcendæ. Pedestris, & quotidianæ similis, & nullam lucubrationem redolens oratio necessaria est, quæ rem explicet, sensum edisserat, obscura manifestet, non quæ verborum compositione frondescat. Sint alii diserti, laudentur, ut volunt, & inflatis buccis, spumantia verba trutinent: mihi sufficit sic loqui, ut intelligar, ut de Scripturis disputans, Scripturarum imiter simplicitatem.

15. *Cur Isaac vir justus & Deo carus non illi cui voluit, sed cui noluit, deceptus errore benedixit?*

Genes. 27.

Differo paulisper typos, & ea quæ a majoribus nostris super hoc loco sunt interpretata, prætereo, non quod opinioni eorum non acquiescam, sed quod tu hoc tantum quæras, quare vir justus aliquid ignoraverit, & contra suam fecerit voluntatem. Ad quod districta responsio est: NULLUM HOMINEM, excepto eo qui ob nostram salutem carnem est dignatus induere, plenam habuisse scientiam, & certissimam veritatem. Denique Paulus ex parte cognoscit, & ex parte prophetat, & nunc per speculum videt in ænigmate, & secundum quod oportet orare, nescire nos dicit: Quia quum venerit quod perfectum est, tunc quod ex parte est destruetur. Samuel Propheta connumeratus Moysi in [e] Psalterio, ad ungendum regem missus, quum

De errore Isaac. — Christi soli plena scientia. — 1. Cor. 13. 9. — Ibidem 12. — Rom. 8. 26. — 1. Cor. 13. 10.

[a] Vatic. ἐνωπλισμένοι, quod rectius legi puto quam ἐνοπλισάμενοι, nam etiam Diodorus in Catenis hunc recitans Aquilæ locum ἐνωπλισμένοι, legit. Nec prætereundum quod habet idem Vatic. τῆς ἀπὸ γῆς quæ fortasse verior est nimium contentiosi interpretis lectio, ut Hebræum מארץ pressius redderet.

[b] Quos contulimus mss. *penolen*, aut *phenolen* habent, aut *penolam*; neque adeo satis bene veteres editi φαιλόνην aut φελώνην præferunt. Sequens locus sic Hebræis literis effertur וחמשים עלו בני ישראל מארץ מצרים.

[c] Ut quantum fieri potest ad Hebraicum textum veterum interpretationes exigat, grammaticas Hebrææ linguæ regulas videtur Hier. scribendi festinatione minus adtendisse, dum concedit verbum חמשים posse *quinque* significare, quod revera sonat *quinquaginta*.

[d] Acerbe hunc locum sugillant critici, quod nomini *Dor* masculini generis, *Amesa* adjectivum feminini copularit. Sed vereor ne prava ipsi lectione fallantur, mss. enim codices aliquot, ex quorum numero Cisterciensis perovam emendatus, *amese* habent, quod ex masculino חמישי facile legi potuit. Impressam vero lectionem non immutamus, quod ut scripserit Auctor, non satis compertum sit.

[e] Hactenus Vulgati *in sacerdotio Dei*, quam lectionem immutare non dubitavimus ex fide mss. supra triginta, quos partim nos, partim alii editores consuluerunt. Alluditur autem illud Psalmi 98. 6. *Moyses, & Aaron in Sacerdotibus ejus: & Samuel inter eos, qui invocant nomen ejus*. Mox Vatic. nomen *Eliab* omittit.

quum maximum filiorum Jesse vidisset A Eliab, ait: *Ecce coram Domino Christus ejus?* Et dixit Dominus ad Samuel: *Noli respicere faciem ejus, neque staturam, quoniam reprobavi eum: quia non quomodo videt Deus, videt homo. Homo videt in facie, Deus autem inspicit cor.* Et per singulos [a] semper ignorans, usque ad David nescisse describitur. Elisæus quoque qui duplici glorificatus est Spiritu, cujus ossa vitam exanimi cadaveri reddiderunt: quum Sunamitis ad eum venisset B in montem, & ad pedes ejus flebiliter corruisset, Giezi prohibente ne faceret, ait: *Dimitte eam, quia anima ejus in amaritudine est, & Dominus abscondit a me, & non nuntiavit mihi.* Plura sunt quam ut exemplis debeamus docere, sanctos viros & Deo caros, ea tantummodo scisse, quæ eis a Domino revelata sunt: ignorasse vero, quæ eis revelata non fuerint: & ad singulas visiones Zachariam atque Danielem interrogare C Angelum, & suppliciter deprecari, ut exponat sibi quæ sint illa quæ videant. Unde non mirum est, & Isaac in suam maxime utilitatem nescisse quid faceret, quum magis eo tempore erraret, quo filium sanguinariæ deditum voluptati, & eum, qui postea fratrem posset occidere, prætermisso illo qui innocenter habitabat domi, vellet efferre, & suam magis quam Dei facere voluntatem. Ego puto divinæ dispensationis fuisse, ut oculis D cæcaretur, & quum ipse diceret: *Vox quidem, vox Jacob est: manus autem, manus Esau:* tamen non intelligeret minorem esse filium, qui ad benedictionem fratris præreptor astiterat.

(1. Reg. 16. 6. — Ibid. 7. — a — 4. Reg. 1. — 4. Reg. 13. — 4. Reg. 4. 27. — Gen. 27. 22.)

Hippolyti Martyris mystica interpretatio.

16. Quoniam autem polliciti sumus, & de eo quid significaret in figura, adjungere, Hippolyti martyris verba ponamus, a quo & Victorinus noster non plurimum discrepat: non quod omnia plenius exequutus sit, sed quod possit E occasionem præbere lectori ad intelligentiam latiorem. [b] „ Isaac portat imaginem Dei Patris. Rebecca Spiritus Sancti. Esau populi prioris, & diaboli. Jacob Ecclesiæ, sive Christi. Senuisse Isaac, consummationem orbis ostendit: oculis caligasse, fidem perisse de mundo, & religionis lumen ante eum neglectum esse significat. Quod filius major vocatur, acceptio legis est Judæorum. Quod escas ejus atque capturam diligit pater, homines sunt ab errore salvati, quos per doctrinam justus quisque venatur. Sermo Dei benedictionis est repromissio, & spes regni futuri, in quo cum Christo sancti sunt regnaturi, & verum sabbatum celebraturi. Rebecca plena Spiritu Sancto, sciens quid audisset antequam pareret, *quia major serviet minori;* magis autem forma Spiritus Sancti, quæ futura noverat in Christo, in Jacob ante [c] meditatur: loquitur ad filium minorem: *Vade ad gregem, & accipe mihi inde duos hœdos;* præfigurans carneum Salvatoris adventum, in quo eos vel maxime liberaret, qui peccatis tenebantur obnoxii: siquidem in omnibus Scripturis hœdi pro peccatoribus accipiuntur. Quod autem duos jubetur afferre, duorum populorum significatur assumtio: quod teneros, & bonos, dociles, & innocentes animæ. [d] Stola vel vestimentum Esau, fides & Scripturæ sunt Hebræorum, quibus gentilium indutus est populus. Pelles quæ ejus brachiis circumdatæ sunt, peccata utriusque sunt plebis, quæ Christus in extensione manuum cruci secum pariter affixit. Quod Isaac quærit ab Jacob, cur tam cito venerit, [e] admiratur celerem credentium fidem. Quod cibi delectabiles offeruntur, hostia placens Deo, salus est peccatorum. Post esum sequitur benedictio, & ejus odore perfruitur: virtutem resurrectionis, & regni aperta voce pronuntians: quomodo etiam, adorent eum fratres sui & serviant ei, credentes ex Israel. Quia igitur iniquitas est inimica justitiæ, Esau in discordiam concitatur, & necem fraudulentus excogitat, dicens in corde suo. [f] *Appropinquent dies passionis patris mei, & occidam Jacob fratrem meum.* Diabolus fratricidas Judæos in Cain ante præmeditans, in Esau manifestissime confitetur: tempus quoque interfectionis ostendens: *Appropinquent,* inquit, *dies passionis patris, ut interficiam fratrem meum.* Quapropter Rebecca,

(Gen. 25. 23. — c — Gen. 27. 9. — Hœdi, peccatores intelliguntur. — d — f — Gen. 27. 41.)

[a] Pro *semper* plerique editi *septem*: & statim mss. magno numero *nescit* brevius, pro *nescisse describitur*.

[b] Ex S. Hyppoliti libro εἰς τὰ μετὰ τὴν ἑξαήμερον, ut Eusebius vocat, ut Hieronymo autem videtur, *Commentario in Genesim*, qui tamen liber intercidit, pauca isthæc servata sunt, & Latine conversa.

[c] Quidam mss. *meditatur, & loquitur*.

[d] Subaudi *significantur*; nec enim placet quod habent veteres editi *dociles & innocentes anima significat*. Proxime vero *vel vestimentum* ex iisdem editis, Vaticano, aliisque nonnullis mss. reposuimus.

[e] Duo mss. *admiratur, ut loquatur celerem &c.* Antea erat *admirabatur*.

[f] Victorius *Adpropinquant* immutavit contra mss. fidem. Deinde duo vetera exemplaria, *dies mortis*, quam tamen infra lectionem haud servant.

CLASSIS II. AN. 384.

„ becca, id eſt, patientia, nuntiavit vi- A
„ ro fratris inſidias, qui vocato Jacob,
„ præcepit ei, ut in Meſopotamiam per-
„ geret, & inde acciperet uxorem de (Gen. 28.)
„ genere Laban Syri fratris matris ſuæ.
„ Quomodo itaque fratris dolos fugiens,
„ Meſopotamiam tendit Jacob, ita &
„ Chriſtus Judæorum incredulitate com-
„ pulſus, proficiſcitur in Galilæam: in-
„ de ſibi ex gentibus ſponſam ſumturus
„ Eccleſiam. Hæc ſupradictus vir.

17. Nos autem dicimus non veniſſe B Dominum, niſi ad oves perditas domus Iſrael, nec voluiſſe panem filiorum accipere & dare eum canibus, & benedictionem primam Judæorum populo detuliſſe (Rom. 3. 2.), quibus ſunt credita eloquia Dei, & repromiſſio & legiſlatio & [a] confectio Teſtamenti (Rom. 9. 4.). Verum quia illi credere noluerunt, ad Jacob minorem populum benedictionem eſſe translatam. Neque C tamen majorem filium penitus fuiſſe deſpectum, quia quum ſubintraverit plenitudo gentium, tunc omnis Iſrael ſalvus erit (Rom. 11. 25. & 26.).

* Alias 133. Scripta anno eodem 384.

* EPISTOLA XXXVII.

Ad MARCELLAM.

[b] De Commentariis Rheticii in Canticum Canticorum.

Heduorum Epiſcopum S. Rheticium coarguit, quod in Commentariis ſuper Cantico Canticorum, Tharſis pro Tarſo Ciliciæ, & aurum Ophaz pro Petro Apoſtolorum principe inepte nimis acceperit.

1. NUper quum [c] Rheticii Auguſtodunenſis Epiſcopi, qui quondam a Coſtantino Imperatore [d] ſub Silveſtro Epiſcopo, ob cauſſam Montenſium miſſus eſt Romam, Commentarios in Canticum Canticorum perlegiſſem, quod Hebræi vocant, SIR ASSIRIM (שיר השירים), vehementer miratus ſum, virum eloquentem præter ineptias ſenſuum cæterorum, Tharſis urbem, putaſſe Tarſum, in qua Paulus Apoſtolus natus ſit, & aurum Ophaz, Petrum ſignificare, quia Cephas in Evangelio idem Petrus ſit appellatus (Joan. 1. 41.). [e] Habuerat utique & in Ezechiele idipſum verbum, ubi de quattuor animalibus ſcribitur: *Et ſpecies rotarum ſicut ſpecies Tharſi* (Ezech. 10. 9.), & in Daniele de Domino: *Et corpus ejuſdem ut Tharſis* (Dan. 10. 6.). Quod Aquila *chryſolitum:* Symmachus *hiacyntum* interpretantur. Et in Pſalmo: *In ſpiritu violento conteres naves Tharſis* (Pſ. 47. 8.). Et inter lapides qui in ornatu ſacerdotis, tribuum nominibus ſculpti ſunt (Exod. 28.), ejuſdem lapidis nomen inſeritur, & omnis fere Scriptura hoc vocabulo referta eſt. De Ophaz vero quid dicam, quum ſupradictus Daniel Propheta in tertio anno Cyri regis Perſarum, poſt tres hebdomadas jejunii atque triſtitiæ dicat: *Extuli oculos meos, & vidi, & ecce vir unus veſtitus baddim, & renes ejus cincti auro [f] Ophaz* (Dan. 10. 5.). Plura quippe apud Hebræos auri ſunt genera. Unde ob diſtinctionem, nunc OPHAZ poſitum eſt, ne quis ZAAB (זהב אופז) putaret, quod in Geneſi naſci cum D lapide carbunculo prædicatur (Gen. 2. 12.).

2. Quæris ſi Tharſis lapis chryſolithus ſit, aut hiacynthus, ut diverſi interpretes volunt, ad cujus coloris ſimilitudinem Dei ſpecies ſcribatur: quare Jonas Propheta Tharſis ire velle dicatur (Jonæ 1.), & Salomon & Joſaphat in Regnorum libris naves habuerint (2. Reg. 10.), quæ de Tharſis ſolitæ ſint [g] exercere commercia. Ad E quod facilis eſt reſponſio, ὁμώνυμον eſſe vocabulum, quod & Indiæ regio ita appelletur, & ipſum mare, quia cæruleum ſit, & ſæpe ſolis radiis percuſſum, colorem ſupradictorum lapidum trahat, & a colore [h] nomen acceperit. Licet Joſephus

[a] Alii mſſ. *confeſſio teſtamenti.*

[b] Aliter in vetuſtiſs. Reginæ mſſ. inſcribitur *de Badin, & Tharſis.*

[c] Confer quæ de hoc eodem Rheticio habet in Catalogo. Fallitur autem Victorius, qui Montenſes a Montano hæretico dictos putat Hieron. in Chronico ad an. 356. *Quidam ſectatores Donati etiam Montenſes vocant, eo quod Eccleſiam Romæ primum in monte habere cœperunt.* In Dialog. contra Luciferianos, *Montenſes, ſive Campates* vocat. Vid. Optatum l. 2. & Auguſtin. Epiſt. 52. & lib. de hæreſibus cap. 69.

[d] Datus hic Rheticius a Conſtantino Imper. in cognoſcenda cauſa Donatiſtarum judex una cum Materno ac Marino. Vid. Conſtantini Imper. epiſtol. ad Miltiadem Romanum, & Marcum ſive Meroclem Mediolanenſem apud Euſeb. Hiſtor. lib. X. 5. Quod igitur ait Hieronymus *ſub Silveſtro Epiſcopo*, μνημονικὸν ἁμάρτημα eſt; non enim Donatiſtarum cauſa ſub Silveſtro Imperatoris nomine cognita eſt, ſed ſub Miltiade, quod ex publicis documentis conſtat. Vid. Auguſtin. lib. 1. contra Julianum.

[e] In vulgata & ipſa Hieronymiana verſione utroque in loco Ezechielis & Danielis pro *Tharſis* habetur, *Chryſolithus*. Et ipſe Hieronymus in c. 10. Danielis docet nomen *Tharſis* ſignificare mare, *juxta illud quod in pſalmo legimus, in ſpiritu violento conteres naves Tharſis, ideſt maris.*

[f] Vulg. *Obrizo.*

[g] Reginæ Codex, *ſolitæ ſint afferre, vel exercere &c.* quod infra eſt ὁμώνυμον Latine *æquivocum* dicitur.

[h] Tharſum alterum Jovanni filium, ut Tharſenſibus, antiquis Ciliciæ populis nomen feciſſe probet Joſephus lib. 1. Antiq. cap. 6., indicio eſſe dicit, quod urbs apud eos celeberrima, eademque metropolis dicta ſit *Tarſus*, abſque aſpiratione, *Theta ad nomen enunciandum ab iis converſo in Tau.* τὸ ταῦ πρὸς τὴν κλῆσιν, ἀντὶ τοῦ θῆτα μεταβαλλόντων. Hinc forte legit Eraſm. apud Hieronymum, *Joſephus τ pro θ litera mutata*, quod retinuit etiam Victor., in ea ſaltem quam præ manibus habeo editione Aldi F., nam aliam illi lectionem affingit Martianæus. Nos nihil ultra mſſ. fidem audemus. Vid. Geographum Byzantium, Zonaram, Nicephotum Callix &c.

phus TAU litera commutata, Græcos putet Tarsum appellasse pro Tharsis.

3. Innumerabilia sunt, quæ in illius mihi commentariis sordere visa sunt. Est quidem sermo compositus, & Gallicano [a] cothurno fluens: sed quid ad interpretem, cujus professio est, non quo ipse disertus appareat, sed quo eum, qui lecturus est, sic faciat intelligere, quomodo ipse intellexit qui scripsit. Rogo, non habuerat decem Origenis volumina? non Interpretes cæteros? non certe aliquos necessarios Hebræorum, ut aut interrogaret, aut legeret, quid sibi vellent quæ ignorabat? Sed tam male videtur existimasse de posteris, [b] ut nemo posset de ejus erroribus judicare.

a Interpretis officium.

4. Frustra ergo a me ejusdem viri commentarios postulas, quum mihi in illis displiceant multo plura, quam placeant. Quod si opposueris, cur cæteris dederim, audies, non omnes iisdem vesci debere cibis. Jesus in deserto plures hordeaceis panibus pascit, frumentaceis pauciores. Corinthii in quibus audiebatur fornicatio qualis nec inter gentes, lacte pascuntur, quia necdum poterant solidum cibum capere. Ephesii autem in quibus nullum crimen arguitur, ab ipso Domino cælesti vescuntur pane, & sacramentum, quod a seculis absconditum fuerat, agnoscunt. Neque vero eorum qui a me exemplaria acceperunt, vel auctoritate vel ætate ducaris, quum & Daniel puer senes judicet, & Amos pastor caprarum, in sacerdotum principes invehatur.

* EPISTOLA XXXVIII.

* Alias 23. Scripta eodem tempore quo superior.

Ad MARCELLAM, [c]

De Ægrotatione Blæsillæ.

Blæsillam Paulæ filiam, quæ mortuo marito, admonita valida febri, totam sese converterat ad Christum, & Monacham profiteri cœperat, de proposito laudat, ejusque obtrectatoribus respondet.

1. ABraham tentatur in filio, & fidelior invenitur. Joseph in Ægyptum venditur, ut patrem pascat, & fratres. Ezechias vicina morte terretur, ut fusus in lacrymas, quindecim annorum spatium ei proteletur ad vitam. Petrus Apostolus Domini passione concutitur, ut amare flens audiat: *Pasce oves meas*. [d] Paulus lupus rapax, & Beniamin adolescentior, in ecstasi cæcatur ut videat, & repentino tenebrarum horrore circumdatus, Dominum vocat, quem dudum ut hominem persequebatur.

Joann. 21. 17. Gen. 49. Ps. 67, 28.

2. Ita & nunc, mi Marcella, Blæsillam nostram vidimus ardore febrium per triginta ferme dies jugiter æstuasse: ut sciret rejiciendas delicias corporis, quod paulo post vermibus exarandum sit. Venit & ad hanc Dominus Jesus, tetigitque manum ejus, & ecce surgens ministrat ei. Redolebat aliquid negligentiæ, & divitiarum fasciis colligata, in sæculi jacebat sepulcro. Sed infremuit Jesus, & conturbatus in spiritu, clamavit dicens: Blæsilla, veni foras. Quæ vocata surrexit, & egressa cum Domino vescitur. Judæi * minentur, & tumeant, quærant occidere suscitatam: soli Apostoli glorientur. Scit se vitam suam ei debere, qui reddidit. Scit se ejus amplexari pedes, cujus paulo ante judicium pertimescebat. Corpus pene jacebat exanime, & anhelos artus mors vicina quatiebat. Ubi tunc erant auxilia propinquorum? ubi verba omni inaniora fumo? Nihil tibi debet, o ingrata cognatio, quæ mundo periit, & Christo revixit. Qui Christianus est, gaudeat: qui irascitur, non se esse indicat Chistianum.

Luc. 4. de socru Petri. *Joan. 11. 43. de Lazaro.* * al. *mirentur.*

3. Vidua quæ soluta est vinculo maritali, nihil necesse habet nisi perseverare. At scandalizat quempiam vestis fuscior. Scandalizet Joannes, quo inter natos mulierum major nullus fuit: qui Angelus dictus, ipsum quoque Dominum baptizavit: qui camelorum vestitus tegmine, zona pellicea cingebatur. Cibi displicent viliores? nihil vilius est locustis. Illæ Christianos oculos scandalizent potius, quæ purpurisso, & quibusdam fucis ora oculosque depingunt: quarum facies gypseæ, & nimio candore deformes, idola mentiuntur; quibus si forte improvidis lacrymarum stilla erupuerit,

a Intellige ornato & sublimi stilo, ut ipse se explicat Hier. in Epist. V. n. 2. ad Florentium. Sic *cothurnum latialis eloquii* dixit Sidonius lib. 2. epist. 9. Immo & Plinius de Nicophane pictore, *Cothurnus ei & gravitas artis*. Mox quidam mss. *non quomodo ipse disertus appareat, sed quomodo eum &c.*

b Sic emendavimus ex Regiis membranis, aliisque, quin etiam ex Cluniacensi ms., in quo cum utraque lectio exhibeatur, meliorem respuit Martianæus, legitque cum vulgatis *de cæteris*, & *possit* pro *posset*. Paulo infra duo e nostris, *cum mihi in illis multa displiceant. Quod si &c.* rejectis nempe *multo plura quam placeant*.

c Unus Veronensis aliique Mss. *de Conversione Blæsillæ*, quæ haud incongrua ipsa quoque est inscriptio. In ipsa autem Epistola statim ubi de Ezechia alter Veronen. *spatio proteletur ad vitam*.

d Duo simul cum de tribu Benjamin esset S. Paulus adludit hoc loco Hieronymus Gen. 49. *Benjamin lupus rapax*. & Psalm. 67. 28. *Ibi Benjamin adolescentulus in mentis excessu*.

CLASSIS II. AN. 384.

perit, sulco defluit: quas nec numerus annorum potest docere, quod vetulæ sint, quæ capillis alienis verticem struunt, & præteritam juventutem in rugis anilibus poliunt: quæ denique ante nepotum gregem [a] trementes virgunculæ componuntur. Erubescat mulier Christiana, si naturæ cogit decorem, si carnis curam facit ad concupiscentiam, in qua qui sunt, secundum Apostolum, Christo placere non possunt.

4. Vidua nostra ante [b] morosius ornabatur, & die tota quid sibi deesset, quærebat ad speculum. Nunc loquitur confidenter: *Nos autem omnes revelata facie gloriam Domini speculantes, in eamdem imaginem transformamur, a gloria in gloriam, quasi a Domini spiritu.* Tunc crines ancillulæ disponebant, & mitellis crispantibus vertex arctabatur innoxius: nunc neglectum caput scit sibi tantum sufficere quod velatur. Illo tempore plumarum quoque dura mollicies videbatur, & in exstructis thoris jacere vix poterat. Nunc ad orandum festina consurgit, & * tinnula voce ceteris *alleluja* præripiens, prior incipit laudare Dominum suum. Flectuntur genua super nudam humum, & crebris lacrymis facies * psimmythio ante sordidata purgatur. Post orationem Psalmi concrepant, & lassa cervix, poplites vacillantes, in somnumque vergentes oculi, nimio mentis ardore vix impetrant ut quiescant. Pulla tunica, minus quum humi jacuerit, sordidatur. Soccus vilior auratorum pretium calceorum egentibus largitur. Cingulum non auro, gemmisque distinctum est; sed laneum, & tota simplicitate purissimum: & quod possit magis astringere vestimenta, quam scindere. Si huic proposito invidet scorpius, & sermone blando de vetita rursum arbore comedere persuadet, illidatur ei pro solea anathema, & in suo morienti pulvere dicatur: *Vade retro Satana*, quod interpretatur, *adverse*. ADVERSARIUS QUIPPE Christi est, & Antichristus, cui præcepta displicent Christi.

* al. *hymnula*.

* Cerussa.

Marc. 8, 33.

5. Oro te, quid tale unquam, quale Apostoli fecimus, ut merito scandalizentur? Patrem senem cum navicula, & reti dimittunt. Publicanus a teloneo surgit, & sequitur Salvatorem: volens discipulus reverti domum, & suis ante renuntiare, magistri voce prohibetur. Sepultura non datur patri: ET PIETATIS genus est, impium esse pro Domino. Nos quia serica veste non utimur, Monachi judicamur: quia ebrii non sumus, nec cachinno ora dissolvimus, continentes vocamur, & tristes. Si tunica non canduerit, statim illud e trivio: [c] Impostor, & Græcus est. Cavillentur vafriora licet, & pingui aqualiculo [d] fartos circumferant homines, Blæsilla nostra ridebit, nec dedignabitur loquacium ranarum audire convitia, quum Dominus ejus dictus sit Beelzebub.

* EPISTOLA XXXIX.

Ad PAULAM super obitu Blæsillæ filiæ.

Blæsilla, paulo post mortem mariti, suamque conversionem defuncta, Paulam matrem consolatur Hieronymus, atque nimium ejus dolorem objurgat, admiscetque interim Blæsillæ virtutes, & vitam.

1. QUIS *dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, & plorabo:* non, ut Jeremias ait, *vulneratos [e] populi mei;* nec ut Jesus (1) miseriam Jerusalem: sed plorabo sanctitatem, misericordiam, innocentiam, castitatem: plorabo omnes pariter in unius morte defecisse virtutes. Non quod lugenda sit illa quæ abiit, sed quod nobis impatientius sit dolendum, * quod talem videre desivimus. Quis enim siccis oculis recordetur, viginti annorum adolescentulam tam ardenti fide crucis levasse vexillum, ut magis amissam virginitatem, quam mariti doleret interitum? Quis sine singultibus transeat orandi instantiam, nitorem linguæ, memoriæ tenacitatem, acumen ingenii? Si Græce loquentem audisses, Latine eam nescire putares; si in Romanum sonum lingua se verterat, nihil omnino peregrini sermo redolebat. Jam vero quod in

Jer. 9. 1. Luc. 19.

* al. qui.

[a] Maluisset Martianæus legere, interjecta *ut* vocula, *trementes, ut virgunculæ*: atque ita quidem ad sui captum locum hunc immutavit, ubi ab Hieronymo repetitur in cap. 2. Epist. ad Titum. Sed præter quam quod eam voculam Mss. exemplaria neutro in loco habent, ille ironicam vim, ex qua tota pendet sensus elegantia, non intellexit.

[b] Duo Veronenses Mss. ac vetus editio, *ante monilibus ornabatur*.

[c] Græce dixit in Epist. ad Furiam Γραικὸς ὁ ἐπιθέτης,

[d] Nimirum superbe se gerant, quo sensu alibi sæpe *pompaticis ferculis* comparat hujusmodi homines, qui non sine aliorum despectu passibus in gressu tardioribus utuntur.

(1) Gravius *miseram* legi jubet.

[e] Cisterc. Ms. *vulneratos filios populi mei*, mallem ego *filiæ*, ut Jeremiæ sensus præfert. Mox addit *Caritatem* expuncta altera voce *plorabo*.

in Origene [a] quoque illo Græcia tota miratur, in paucis non dicam mensibus, sed diebus, ita Hebrææ linguæ vicerat difficultates, ut in discendis canendisque Psalmis, cum matre contenderet. Humilitas vestium non (ut in plerisque solet) tumentes animos arguebat: sed cum interiori se mente dejecerat, inter ancillarum * virginum cultum dominamque nihil medium, nisi quod in eo facilius dignoscebatur, quod neglectius incedebat. Vacillabant ægrotatione gressus, & pallentem ac trementem faciem, vix collum tenue sustinebat, & tamen aut Prophetam, aut Evangelium semper in manibus tenebat. Lacrymis ora complentur, singultus occupat vocem: & hærentem linguam, viscera commota non laxant. Quum sanctum corpusculum febrium ardor excoqueret, & * semianimis lectulum vallaret circulus propinquorum, hæc * extrema verba mandabat: Orate Dominum Jesum, ut mihi ignoscat, quia implere non potui quod volebam. Secura esto, mi Blæsilla, [b] sentiens omni tempore vestimenta tua candida. Candor vestium, sempiternæ virginitatis est puritas. Confidimus probare vera esse quæ dicimus: NUMQUAM EST sera conversio. Vox hæc primum dedicata est in latrone: *Amen dico tibi, hodie mecum eris in Paradiso.* Postquam autem sarcina carnis abjecta, ad suum anima revolavit auctorem, & in antiquam possessionem diu peregrinata conscendit, ex more parantur exequiæ, & nobilium ordine præeunte, aureum feretro velamen obtenditur. Videbatur mihi tunc clamare de cælo. (1) Non agnosco vestes: amictus iste non est meus: hic ornatus alienus est.

* In aliis libris *vilium* pro *virginum*, quod & Gravius statuit.

* al. *semianime*.

* al. *in extremo*.

Eccl. 9. 8.

Luc. 23. 34.

2. Sed quid agimus? Matris prohibituri lacrymas, ipsi plangimus. Confiteor affectus meos, totus hic liber fletibus scribitur. Flevit & Jesus Lazarum, quia amabat illum. Non est optimus consolator, quem proprii vincunt gemitus, cujus visceribus emollitis, fracta in lachrymis verba desudant. Testor, mi Paula, Jesum, quem Blæsilla nunc sequitur: testor sanctos Angelos, quorum consortio fruitur, eadem me dolorum perpeti tormenta quæ pateris: patrem esse spiritu, nutricium caritate, & interdum dicere: *Pereat dies illa, in qua natus sum.* Et, *Hei mihi mater, ut quid genuisti me virum,* [c] *qui dicerer discrimen omni terræ.* Et illud: *Justus es, Domine, verumtamen judicia loquar ad te. Quid est, quod viæ peccatorum prosperantur?* Et, *Mei quoque pene moti sunt pedes,* [d] *pene effusi sunt gressus mei. Quia zelavi in peccatoribus, pacem peccatorum videns. Et dixi: Quomodo cognovit Deus, & si est scientia in excelso? Ecce ipsi peccatores & abundantes in sæculo, obtinuerunt divitias.* Sed rursus illud occurrit: *Si narravero sic, ecce generationem filiorum tuorum prævaricatus sum.* Numquid & in meam mentem, non hic sæpius fluctus illiditur? quare senes impii, sæculi divitiis perfruuntur? quare adolescentia rudis, & sine peccato pueritia, immaturo flore metitur? quid caussæ est, ut sæpe bimuli, trimulique, & ubera materna lactentes a dæmonio corripiantur, repleantur lepra, morbo regio devorentur, & e contrario impii, adulteri, homicidæ, sacrilegi, vegeti atque securi de sua sanitate, in Deum blasphement? Præsertim quum injustitia patris non redundet ad filium: & anima quæ peccaverit, ipsa moriatur. Aut si manet vetus illa sententia, peccata patrum in filios oportere restitui, iniquum sit longævi patris innumera delicta in innocentem infantiam repensare. *Et dixi: Ergo sine caussa justificavi cor meum, & lavi inter innocentes manus meas: & factus sum flagellatus tota die.* Sed quum hæc cogitarem, statim didici cum Propheta: *Et suscepi, ut cognoscerem: hic labor est in conspectu meo, donec ingrediar Sanctuarium Dei, & intelligam in novissima eorum. Judicia* enim *Domini abyssus multa.* Et, *O profundum divitiarum sapientiæ & scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt judicia ejus, &* [e] *investigabiles viæ ejus!* Bonus est Deus, & omnia quæ bonus facit, bona sint necesse est. Mariti orbitas irrogatur, plango quod accidit. Sed quia sic placet Domino, æquo animo

Job 3. Jerem. 20. 14. Ibid. 15. 10. Psal. 118. 137. Ps. 72. 2. Psal. 15. Ezech. 18. Exod. 34. Ps. 72. 13. Ibidem 16. Rom. 11. 33.

a Concinnior videtur sensus in veteri editione, *quod in Origene miror, quodque in illo Græcia tota &c.*

b Pericopen hanc duorum versuum a *sentiens* usque *confidimus*, ex Cluniacensi codice invexit Martianæus, quam nos Cisterciensis, aliorumque optimæ notæ auctoritate impendio adserimus.

(1) Acutiorem lectionem vocat Gravius hanc: *Non agnosco: vester amictus iste, non meus.*

c Multas exemplarium varietates hoc in loco reperiri testatus est ante nos Reatinus Episcopus, qui tamen nullam exhibuit, nec quidquam voluit immutare. In hoc autem fere consentiunt ea quibus nos utimur, ut legant, *qui judicer & decernar omni terræ*, quæ Græcæ præsertim interpretationi ἄνδρα δικαζόμενον καὶ διακρινόμενον, apprime cohærent.

d Hæc *pene effusi sunt gressus mei, quia zelavi in peccatoribus*, absunt a plerisque MSS. Codicibus. Nec pauci habent paulo infra *reprobavi* pro *prævaricatus sum*.

e Rescribendum *ininvestigabiles*, quemadmodum, ut nihil dicamus de Græco textu, ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοί, ipse etiam Hier. supra Epist. 21. ad Damas. n. 39. legit.

CLASSIS II. AN. 384.

animo sustinebo. Unicus raptus est filius; durum quidem, sed tolerabile, quia sustulit ille, qui dederat. Si cæcus fuero, amici me lectio consolabitur. Si auditum quoque surdæ aures negaverint, vacabo a vitiis: nihil aliud, nisi Dominum cogitabo. Imminebit super hæc & dura pauperies, frigus, languor, & nuditas; extremam exspectabo mortem, & breve putabo malum, quod finis melior subsequetur. Consideremus quid ethicus ille Psalmus sonet: *Justus es, Domine, & rectum judicium tuum.* Hoc non potest dicere, nisi ille, qui ad universa quæ patitur, magnificat Dominum, & suo merito imputans, in adversis de ejus clementia gloriatur. Exultaverunt enim filiæ Judæ in omnibus judiciis Domini. Si Juda, *confessio* interpretatur: confitens autem omnis anima credentis est: necesse est, ut qui se credere dicit in Christo, in omnibus Christi judiciis gaudeat. Sanus sum, gratias refero Creatori. Langueo, & in hoc laudo Domini voluntatem. *Quando enim infirmor, tunc * fortis sum*; & virtus spiritus in carnis infirmitate perficitur. Patitur & Apostolus aliquid quod non vult, pro quo ter Dominum deprecatur. Sed dicitur ei: *Sufficit tibi gratia mea; quia virtus in infirmitate perficitur;* & ad revelationum humiliandam superbiam, monitor quidam humanæ imbecillitatis apponitur, in similitudinem triumphantium, (1) quibus in curru retro comes adhærebat per singulas acclamationes civium, dicens: Hominem te esse memento.

Ethicus Psalmus. *Psal.* 118. — *Psalm.* 96. — 2. *Cor.* 12. — * al. *fortior* — 2. *Cor.* 12. 9. — (1) Monitor triumphantium.

3. Cur autem durum sit, quod quandoque patiendum est? & cur dolemus quemquam mortuum? [a] ad hoc enim nati non sumus, ut maneamus æterni. Abraham, Moyses, Isaias, Petrus, Jacobus, Joannes, Paulus electionis vas, & super omnia Filius Dei, moritur: & nos indignamur, aliquem exire de corpore, qui ad hoc forsitan raptus est, *ne malitia mutaret intellectum ejus? Placita enim erat Deo anima ejus. Propter hoc properavit educere eam de media iniquitate*, ne * longo vitæ itinere, deviis oberraret anfractibus. Lugeatur mortuus; sed ille quem gehenna suscipit, quem tartarus devorat, in cujus pœnam æternus ignis * æstuat. Nos, quorum exitum Angelorum turba comitatur, quibus obviam Christus occurrit, gravemur magis, si diutius in tabernaculo isto mortis habitemus. Quia quamdiu hic moramur, peregrinamur a Domino. Illa illa nos cupido teneat: *Hei mihi, quia peregrinatio mea prolongata est a me, habitavi cum habitantibus Cedar, multum peregrinata est anima mea.* Si Cedar, *tenebræ* sunt, & mundus iste sunt tenebræ; quia lux lucet in tenebris, & *tenebræ eam non comprehenderunt* faveamus Blæsillæ nostræ, quæ de tenebris migravit ad lucem, & inter fidei incipientis ardorem, consummati operis percepit coronam. Revera si sæculare desiderium; &, quod Deus a suis avertat, delicias vitæ hujus cogitantem mors immatura rapuisset, plangenda erat, & omni lacrymarum fonte ploranda. Nunc vero quum, propitio Christo, ante quattuor ferme menses, secundo quodammodo propositi se baptismo laverit, & ita deinceps vixerit, ut calcato mundo, semper monasterium cogitarit, non vereris, ne tibi Salvator dicat: Irasceris Paula, quia tua filia, mea facta est filia? indignaris de judicio meo, & rebellibus lacrymis facis [b] invidiam possidenti? Scis enim quid de te, quid de cæteris tuis cogitem. Cibum tibi denegas, non jejuniorum studio, sed doloris. Non amo frugalitatem istam. Jejunia ista, adversarii mei sunt. NULLAM ANIMAM recipio, quæ me nolente, separatur a corpore. Tales stulta Philosophia habeat martyres, habeat [c] Zenonem, Cleobrotum, vel Catonem. Super nullum requiescit spiritus meus, nisi *super humilem & quietum, & trementem verba mea.* Hoc est quod [d] mihi Monasterium promittebas? quod habitu a matronis cæteris separato, tibi quasi religiosior videbaris? Mens ista quæ plangit, sericarum vestium est. Interciperis, & emoreris, & quasi non in meas manus ventura sis, crudelem judicem fugis. Fugerat quondam & Jonas animosus Propheta, sed in profundo maris meus fuit. Si viventem crederes filiam, numquam plangeres ad meliora migrasse. Hoc est quod per Apostolum meum jusseram, ne pro dormientibus in similitudinem Gentium tristaremini. Eru-

Sap. 4. — * al. *longa vita in itinere* — * al. *exæstuat.* — 2. *Cor.* 5. — *Psal.* 119. — *Joan.* 1. — Propositum Monasticæ professionis baptismo comparatur. — *Isai.* 66. *juxt.* LXX. — *Joan.* 1. 2. — 1. *Thess.*

(1) Ex Tertullian. in Apologet. notante Gravio, *Imperator hominem se esse etiam triumphans in illo sublimissimo curru admonetur: suggeritur enim a tergo: Respice post te, hominem memento te.*

a Absque negandi particula, sub interrogationis tamen nota legit Martianæus cum quibusdam editis. Nobis potior est mss. auctoritas, quam etiam Victorius prætulit.

b Antea erat *facis injuriam.*

c Hi tres sibi manus injecere, quorum notissima historia.

d Ita mss. codices nostri habent, & quos Victorius consuluit. Falso Erasmus, eumque secutus Martianæus *in Monasterio*, quod nondum arripuerat Paula, sed tantum promiserat.

CLASSIS II. AN. 384.

rubesce, [a] Ethnicæ compatione superaris. Melior diaboli ancilla, quam mea est. Illa infidelem maritum translatum fingit in cælum, tu mecum tuam filiam commorantem, aut non credis, aut non vis.

3. Sed dicis quomodo lugere me prohibes, quum & Jacob Joseph in sacco fleverit, congregatisque ad se omnibus propinquis, noluerit consolari, dicens: *Descendam ad filium meum lugens in infernum?* (Genes. 57. 35.) Et David Absalon cooperto capite planxerit, repetens: *Fili mi, Absalon, Absalon, fili mi: quis dabit, ut moriar pro te, fili mi, Absalon?* (2. Reg. 18. 33.) Moysi quoque & Aaron, cæterisque Sanctorum solemnis sit luctus exhibitus? (Deut. 34. Num. 20.) Perfacilis ad ista responsio est: Luxisse Jacob filium, quem putabat occisum, ad quem & ipse erat ad inferos descensurus, dicens: *Descendam ad filium meum lugens in infernum*, quia necdum paradisi januam Christus effregerat (Gen. 37.), nec dum flammeam illam romphæam & vertiginem præsidentium Cherubim, [b] sanguis ejus extinxerat. Unde & Abraham licet in loco refrigerii (Gen. 3.), tamen apud inferos cum Lazaro fuisse scribitur (Luc. 16.). Et David juste flevisse filium parricidam (2. Reg. 12.), qui alium parvulum, postquam, ut viveret, impetrare non potuit, quia sciebat non peccasse, non flevit. De Moyse vero & Aaron, quod eis ex veteri more sit planctus exhibitus, non mirandum est, quum & in Actis Apostolorum, jam Evangelio coruscante, Stephano fecerint Jerosolymæ fratres planctum magnum: & utique planctus magnus, non in plangentium exanimatione, ut tu putas, sed in pompa funeris, & exequiarum frequentia intelligendus sit. Denique de Jacob Scriptura sic loquitur: *Et ascendit Joseph sepelire patrem suum, & ascenderunt cum eo omnes pueri Pharaonis, & seniores domus ejus, & seniores omnis terræ Ægypti, & omnis domus Joseph & fratres ejus.* (Gen. 50. 7. & seqq.) Et post paululum: *Et ascenderunt cum eo quadrigæ & equites, & facta sunt castra grandia nimis.* Ac deinde: *Et planxerunt cum planctu magno, & forti nimis.* Planctus iste solemnis non longas Ægyptiis imperat lacrymas, sed funeris monstrat ornatum. Juxta quem modum Aaron quoque & Moysen, fletos esse manifestum est. Nequeo satis Scripturæ laudare mysteria, & divinum sensum, in verbis licet simplicibus admirari, quid sibi velit quod Moyses plangitur, & Jesus Nave vir sanctus sepultus refertur, & tamen fletus esse non scribitur (Jos. 24.). Nempe illud quod in Moyse, id est, in Lege veteri sub peccati Adam omnes tenebantur * elogio (*damnatione.); & ad inferos descendentes consequenter lacrymæ prosequebantur, secundum Apostolum, qui ait: *Et regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam super eos qui non peccaverunt.* (Rom. 5. 14.) In Jesu vero, id est, in Evangelio, per quem Paradisus est apertus, mortem gaudia prosequuntur. Flent usque hodie Judæi, & nudatis pedibus in cinere volutati sacco incubant. Ac ne quid desit superstitioni, ex ritu vanissimo Pharisæorum, primum cibum lentis accipiunt (Gen. 25.); videlicet ostendentes quali edulio primogenita perdiderint. Sed merito, quia in resurrectionem Domini non credentes, Antichristi præparantur adventui. Nos vero qui Christum induimus, & facti sumus, juxta Apostolum, genus regium & sacerdotale (1. Petr. 2.), non debemus super mortuos contristari. *Et dixit*, inquit, *Moyses ad Aaron & Eleazar & Ithamar filios ejus, qui relicti erant: Caput vestrum non denudabitis, & vestimenta vestra non scindetis, ne moriamini; & super omnem synagogam veniat ira.* (Levit. 10. 6.) Nolite, inquit, scindere vestimentu vestra, & luctum exhibere Gentilem, ne moriamini. MORS NOSTRA peccatum est. Et, quod forsitan crudele alicui videatur, sed fidei necessarium est, in eodem Levitico scribitur (Ibid. 21.), quomodo Sacerdos magnus ad patrem, matrem, fratresque, vel liberos mortuos prohibeatur accedere; ne videlicet anima Dei sacrificiis vacans, & tota in illius * mysteriis (* al. ministeriis.) occupata, aliquo impediatur affectu. Nonne aliis verbis idipsum in Evangelio præcipitur, ut non [c] renunciet domui discipulus? ut mortuo patri non exhibeat sepulturam? *Et de sanctis*, inquit, *non exiet, & non contaminabitur sanctificatio Dei ejus, quia sanctum oleum unctionis a Deo super eum est.* (Luc. 9. Mat. 8. Levit. 21.) Certe postquam credimus in Christum, & oleo unctionis ejus accepto (Oleus unctionis Christian.), illum portamus in nobis, non debemus exire de templo, id est, de proposito Christiano: non foras egredi, incredulitati videlicet Genti-

M 2 li-

[a] Raulina Prætextati uxor, quæ Sacerdos erat, ut supra in Epist. 23. adnotavimus ex veteri lapide.

[b] Confer Auctoris commentarios in Eccles. capp. 3. & 9. tum Origenis Homil. de Engastrim. quibus locis hæc de flammeo gladio Paradisi aditus custodiente latius exponuntur.

[c] Martianæus absque negandi particula, *ut renunciet*, contra quam sentit Matthæus 9. 61. & Hier. in superiori Epist. n. 5. *volens*, inquit, *discipulus reverti domum, & suis ante renunciare, magistri voce prohibetur.*

CLASSIS II. AN. 384.

lium commiſceri; ſed eſſe ſemper intrinſecus, id eſt voluntati Domini miniſtrare.

4. Hæc iccirco dicimus, ne ignorantia Scripturarum auctoritatem tibi præberet in luctu, & videreris rationabiliter errare. Et adhuc ſic loquutus ſum, quaſi unam de turbis convenerim Chriſtianam. Nunc vero quum ſciam toti te renunciaſſe mundo; & abjectis calcatiſque deliciis ſæculi, orationi, jejuniis, lectioni vacare quotidie; quum ad exemplum Abraham cupias exire de terra tua, & de cognatione tua, ut & Chaldæis & Meſopotamia derelictis, terram repromiſſionis introeas; (Gen. 12.) quum omnem ſubſtantiolam, aut pauperibus dilargita ſis, aut [a] filiis ante mortem mundo mortua dederis, miror te ea facere, quæ ſi facerent cæteræ, reprehenſione dignæ viderentur. Redit tibi in memoriam confabulatio ejus, blanditiæ, ſermo, conſortium; & quod his careas, pati non potes. Ignoſcimus matris lacrymis, ſed modum quærimus in dolore. Si parentem cogito, non reprehendo quod plangis; ſi Chriſtianam & Monacham, iſtis nominibus mater excluditur. Recens vulnus eſt, & tactus iſte quo blandior, non tam curat, quam exaſperat. Attamen quod tempore mitigandum eſt, cur ratione non vincitur? (Ruth. 1.) Nam & Noemi famem fugiens in terra Moab, & maritum perdidit & filios. Et quum ſuorum auxilio eſſet deſtituta, Ruth alienigena ab ejus latere non recedit. Vide quanti meriti ſit deſertæ præſtitiſſe ſolatium. Ex ejus ſemine Chriſtus oritur. (Matth. 1. 5.) Reſpice Job, (Job. 1. 2.) quanta ſuſtinuit, & videbis te minium delicatam, illum erectis in cælum oculis, inter ruinas domus, pœnas ulceris, innumeras orbitates, & ad extremum uxoris inſidias, invictam tenuiſſe patientiam. Scio quid reſponſura ſis: Hoc illi quaſi juſto ad probationem eveniſſe. Et tu e duobus elige, quod velis: aut ſancta es, & probaris: aut peccatrix, & injuſte quereris, minora ſuſtinens, quam mereris. Quid vetera replicem? præſentia exempla ſectare. [b] Sancta Melania noſtri temporis inter Chriſtianos vera nobilitas (cum qua tibi Dominus, mihique concedat in die ſua habere partem) calente adhuc mariti corpuſculo, & necdum humato, duos ſimul perdidit filios. Rem ſum dicturus incredibilem, ſed teſte Chriſto, non falſam. Quis illam tunc non putaret more * lymphatico, ſparſis crinibus, veſte conſciſſa, lacerum pectus invadere? (* furioſo & phanatico.) Lacrymæ gutta non fluxit; ſtetit immobilis, & ad pedes advoluta Chriſti, quaſi ipſum teneret, arriſit. Expeditius, inquit, tibi ſervitura ſum Domine, quia tanto me onere liberaſti. Sed forſitan ſuperatur in cæteris. Quinimo qua illos mente contemſerit, in unico poſtea filio probat, cui omni quam habebat poſſeſſione conceſſa, ingruente jam hyeme, Jeroſolymam navigavit.

5. Parce quæſo tibi, parce filiæ cum Chriſto jam regnanti, parce ſaltem Euſtochio tuæ, cujus parva adhuc ætas, & rudis pene infantia, te * magiſtra dirigitur. (* al. magiſtrante.) Sævit nunc diabolus, & quia unam cernit de tuis liberis triumphantem, * obtritum ſe eſſe condolens, quærit in remanente victoriam, quam in præeunte jam perdidit. (* al. obrutum.) GRANDIS in ſuos pietas, impietas in Deum eſt. (Gen. 22.) Abraham unicum filium lætus interficit, & tu unam de pluribus quereris coronatam? Non poſſum ſine gemitu eloqui, quod dicturus ſum. Quum de media pompa funeris, te exanimem referrent, hoc inter ſe populus muſſitabat: Nonne illud eſt quod ſæpius dicebamus? Dolet filiam jejuniis interfectam, quod non vel de ſecundo ejus matrimonio tenuerit nepotes. Quouſque genus deteſtabile Monachorum non urbe pellitur? non lapidibus obruitur? non præcipitatur in fluctus? Matronam miſerabilem ſeduxerunt, quæ * quum Monacha eſſe noluerit, (* al. quia.) hinc probatur, quod nulla Gentilium ita ſuos umquam fleverit filios. Qualem putas ad iſtas voces Chriſtum habuiſſe triſtitiam? Quomodo exultaſſe Satanam, qui nunc tuam animam eripere feſtinans, & pii tibi proponens doloris illecebram, dum ante oculos tuos filiæ ſemper imago verſatur, cupit matrem ſimul necare victricis, & ſolitudinem ſororis invadere relictæ. Non ut terream, loquor, ſed ut mihi teſtis eſt Dominus, quaſi ante tribunal ejus aſſiſtens, in hæc te verba convenio. Deteſtandæ ſunt iſtæ lacrymæ, plenæ ſacrilegio, incredulitate ple-

a Sunt qui legant *filia*, & *mortua*, vitioſe tamen ut nullus dubito.

b Recole annotationem noſtram *a*. in Epiſt. 3. ad Ruffinum, atque iſthæc in primis ex Hieron. Chronico ad an. Chriſti 377. *Melania nobiliſſima mulierum Romanarum, & Marcellini quondam Conſulis filia, unico Prætori* (ſic reſcribimus pro *Prætore*) *tunc Urbano filio derelicto, Jeroſolymam navigavit, ubi tanto virtutum, præcipueque humilitatis fuit miraculo, ut Teclæ nomen acceperit*. Recole quæ ſuperius de *Melanii* nomine animadvertimus in Epiſt. 111. quæ eſt ad Ruffinum, tum infr. in Epiſt. 143. ad Alypium & Auguſtinum.

CLASSIS II. AN. 384.

plenissimæ, quæ non habent modum, quæ usque ad viciniam mortis accedunt. Ululas & exclamitas, & quasi quibusdam facibus accensa, quantum in te est, tui semper homicida es. [a] Sed ad talem clemens ingreditur Jesus, & dicit: *Quid ploras? Non est mortua puella, sed dormit.* (Marc. 5. 39. & Luc. 8. 52.) Irrideant circumstantes: ista infidelitas Judæorum est. Te quoque, si ad sepulcrum filiæ volueris volutari, Angelus increpabit: *Quid quæris viventem cum mortuis?* (Luc. 24. 5.) Quod quia Maria fecerat Magdalene, postquam vocem Domini se clamantis agnovit, ad ejus provoluta pedes, audit: *Ne teti eris me, necdum enim ascendi ad Patrem meum*, (Joan. 20. 17.) id est, non mereris tangere resurgentem quem mortuum existimas in sepulcro.

6. Quas nunc existimas Blæsillam nostram pati cruces, quæ ferre tormenta, quod tibi Christum videat subiratum? Clamat nunc illa lugenti: Si umquam me amasti, mater, si tua ubera suxi, si tuis instituta sum monitis, ne invideas gloriæ meæ; nec hoc agas, ut a nobis in perpetuum separemur. Putas esse me solam? Habeo pro te Mariam Matrem Domini. Multas hic video quas ante nesciebam. O quanto melior est iste comitatus. Habeo Annam quondam in Evangelio prophetantem, (Luc. 2.) &, quo magis gaudeas, tantorum annorum labores, ego in tribus mensibus consequuta sum. Unam palmam castitatis accepimus. Misereris mei, quia mundum reliqui? At ego vestri sortem doleo, quos adhuc sæculi carcer includit; quos quotidie in acie præliantes, nunc ira, nunc avaritia, nunc libido, nunc variorum incentiva vitiorum pertrahunt ad ruinam. Si vis, ut mater mea sis, cura [b] placere Christo. Non agnosco matrem, meo Domino displicentem. Loquitur illa & alia multa, quæ taceo, & pro te Dominum rogat; mihique ut de ejus mente securus * sum, (* al. sim.) veniam impetrat peccatorum: quod monui, quod hortatus sum, quod invidiam propinquorum, ut salva esset, excepi.

7. Itaque dum spiritus hos artus regit, dum vitæ hujus fruimur commeatu, spondeo, promitto, polliceor, illam mea lingua resonabit, illi mei dedicabuntur labores, illi meum sudabit ingenium. Nulla erit pagina, quæ non Blæsillam sonet. Quoquumque sermonis nostri monumenta pervenerint, illa cum meis opusculis peregrinabitur. Hanc in mea mente defixam legent Virgines, Viduæ, Monachi, Sacerdotes. Brevis vitæ spatium, æterna memoria compensabit. Quæ cum Christo vivit in cælis, in hominum quoque ore victura est. Transibit & præsens ætas, sequentur sæcula post futura, quæ sine amore, sine invidia judicabunt. Inter Paulæ Eustochiique nomen media ponetur. Numquam in meis moritura est libris. Audiet me semper loquentem cum sorore, cum matre.

* EPISTOLA XL.

(* Al. 100. Scripta circa idem tempus.)

Ad [c] MARCELLAM, de Onaso.

Onasum obtrectatorem quempiam ridet, qui quod Hieronymus in suis libris adversus vitia scripserat, ad suam contumeliam pertinere putabat.

1. MEdici, quos vocant Chirurgicos, crudeles putantur, & miseri sunt. An non est miseria, alienis non dolere vulneribus, & mortuas carnes inclementi secare ferro? Non horrere curantem, quod horret ipse qui patitur, & inimicum putari? Ita se natura habet, ut amara sit veritas, blanda vitia existimentur. (Amara veritas.) Isaias in exemplum captivitatis futuræ, nudus non erubescit incedere. (Isai. 20.) Jeremias de media Jerusalem ad Euphratem fluvium Mesopotamiæ mittitur: (Jerem. 13.) ut inter inimicas gentes, ubi est Assyrius, & castra sunt Chaldæorum, ponat περίζωμα [d] corrumpendum. Ezechiel stercore primum humano, deinde bubulo, panem de omni semente conspersum edere jubetur: (Ezech. 4. 24.) & uxoris interitum siccis oculis videt. Amos de Samaria pellitur. (Amos 7.) Cur quæso? Nempe ideo [e] pellitur, quia chirurgici spirituales, secantes vitia peccatorum, ad pœnitentiam cohortantur. (Chirurgici spirituales.) Paulus Apostolus: *Inimicus*, inquit, *vobis factus sum, verum dicens*. (Galat. 4.) Et quia Salvatoris dura videbantur

a Cisterciensis *sed ad te ille clemens &c.*

b Plures ex editis & mss. libri *cur placere Christo non vis.*

c Sic præferunt mss. atque editi vetustiores. Victor. vero quod Erasm. probaverat *ad Bonasum* inscribit, quod illi nomen ab enormi naso inditum putet. Alii *Bonosum* scribi debere non satis firmis argumentis contendunt. Huc ergo referenda illa *ad Bonasum*, sive *de Bonaso* inscriptio videtur: quo animalis nomine adversarium suum voluerit S. Pater perstringere. Dicitur Bonasus animal cornua habere implexa, nec posse quemquam lædere: fimum ergo ventris calcibus ejaculari, quo sequentes adurit.

d Quidam mss. addunt Græcæ vocis interpretationem, *idest lumbare*.

e Victor. alterum *pellitur* verbum non habet, & deinde *cohortabantur* pro *cohortantur*.

CLASSIS II. AN. 384.

tur eloquia, plurimi discipulorum retrorsum abierunt.

Qui detrahit vitiis, offendit plurimos.

2. Unde non mirum est, si & nosipsi vitiis detrahentes, offendimus plurimos. Dispofui nasum secare fœtentem, timeat qui strumosus est. Volo corniculæ detrahere garrienti, *rancidulam se intelligat cornix. Numquid unus in urbe Romana est, qui habeat *truncas inhonesto vulnere nares*? Numquid solus [a] Onasus Segestanus cava verba, & in modum vessicarum tumentia, buccis trutinatur inflatis? Dico quosdam scelere, perjurio, falsitate, ad dignitatem nescio quam pervenisse. Quid ad te, qui te intelligis innocentem? Rideo advocatum, qui patrono egeat: quadrante [b] dignam eloquentiam nare subsanno: quid ad te, qui disertus es? Volo in nummarios invehi Sacerdotes: tu qui dives [c] es, quid irasceris? Clausum cupio suis ignibus ardere Vulcanum: numquid hospes ejus es, aut vicinus, quod a delubris idoli niteris incendium submovere? Placet mihi de larvis, de noctua, de bubone, de Niliacis ridere portentis. Quidquid dictum fuerit, in te dictum putas. In quodquumque vitium stili mei mucro contorquetur, te clamitas designari. Conserta manu in jus vocas, & satyricum scriptorem [d] in prosa stulte arguis. An ideo tibi bellus videris, quia fausto vocaris nomine? quasi non, & lucus ideo dicatur, quod *minime luceat*: & Parcæ ab eo, quod *nequaquam parcant*: & Eumenides furiæ, quod *non sint benignæ*: & vulgo *Æthiopes* vocentur *argentei*. Quod si in descriptione fœdorum semper irasceris, jam tibi cum Persio cantabo:

* al. *raucidulam*.

Æneid. lib. VI.

[e] *Optent te generum rex, & regina, puellæ*
Te rapiant: quidquid calcaveris, hoc rosa fiat.

Satyr. 2.

3. Dabo tamen consilium, quibus absconditis, possis pulchrior apparere. Nasus non videatur in facie: sermo non sonet ad loquendum: atque ita & formosus, & disertus videri poteris.

CLASSIS II. AN. 384.

* EPISTOLA XLI.

Ad MARCELLAM. [f]

* *Alias 54. Scripta eodem anno 384.*

Refellit Montani hæretici dogmata, ostenditque quid inter ejus errores, atque Ecclesiæ sententiam intersit.

1. TEstimonia de Joannis Evangelio congregata, quæ tibi quidam Montani sectator ingessit, in quibus Salvator noster se ad Patrem iturum, missurumque Paracletum pollicetur. Quæ in quod promissa sint tempus, & quo completa sint tempore, Apostolorum Acta testantur. Decima die dixit post ascensum Domini, hoc est quinquagesima post resurrectionem, Spiritum Sanctum descendisse, linguasque credentium esse divisas, ita ut unusquisque omnium gentium sermone loqueretur: quando quidam adhuc parum credentium, mu-sto eos ebrios asserebant, & Petrus stans in medio Apostolorum omnisque conventus, ait: *Viri Judæi, & omnes qui habitatis in Jerusalem, hoc vobis notum sit, & auribus percipite verba mea. Non enim sicut vos existimatis, hi ebrii sunt: nam est hora diei tertia: sed hoc est quod dictum est per Joel Prophetam: in novissimis diebus, dicit Dominus, effundam de spiritu meo in omnem carnem, & prophetabunt filii, & filiæ eorum: & juvenes visiones videbunt, & seniores somnia somniabunt, & quidem in servos meos, & ancillas meas effundam de spiritu meo.*

Joan. 14. *Act. 1. 2.* *Act. 2. 14.* *Joel 2. 28.*

Ecclesia fundata super Petrum.

2. Si igitur Apostolus Petrus, super quem Dominus fundavit Ecclesiam, & prophetiam, & promissionem Domini, illo tempore completam memoravit, quomodo possumus nobis aliud tempus vindicare? Quod si voluerint respondere, & Philippi deinceps quattuor filias prophetasse, & Prophetam Agabum reperiri, & in divisionibus spiritus inter Apostolos, & Doctores, Prophetas quoque, Apostolo scribente, formatos, ipsumque Paulum Apostolum, multa de futuris hæresibus, & de fine sæculi prophetasse, sciant a nobis non tam prophetiam repelli, quæ Domini est signata passione, quam

[a] Victorius ex præconcepta opinione *Bonasus Segestanus*. Cum vero Segesta altera Pannoniæ, altera Liguriæ civitas fuerit, quænam hic denotetur, haud expeditum est definire. Verosimilius tamen Pannoniæ Segestum notat.

[b] Al. *indignam*, ideft ne quadrante quidem dignam.

[c] Reatinus Episcopus cum negandi particula, *tu qui dives non es*: meliori quidem sensu, sed mss. aut editis aliis libris non suffragantibus.

[d] Nimirum quod non nisi carminibus Satyræ componantur, & soluta oratione scribentem, satyricum scriptorem stultum sit appellare, ac si quis Italice diceret: *Scrittor di Sonetti in prosa*. Quod addit *fausto vocaris nomine*, explicat Martian., quod Onasus idem sit ac *Onesimus*, quem in Nominum libro *decorum* Hier. interpretatur. Verius puto, deduceretur ab ὀνάω Græco themate, quod est *juvo*, & *prosum*, unde *Onasus* latine *Profuturus*, fausto nomine vocari potuit.

[e] Vetustiores vulgati, ac mss. aliquot *Formosum te optent generum, &c.*

[f] Veteres editi, & nonnulli mss. addunt *adversus Montanum*.

quam eos non recipi, qui cum Scripturæ veteris, & novæ auctoritate non congruant.

3. Primum in fidei regula [a] discrepamus. Nos Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum in sua unumquemque persona ponimus, licet substantia copulemus: illi Sabellii dogma sectantes Trinitatem in unius personæ angustias cogunt. Nos secundas nuptias non tam appetimus, quam concedimus, Paulo jubente, ut viduæ adolescentulæ nubant: illi intantum putant scelerata conjugia iterata, ut quiquumque hoc fecerit, adulter habeatur. Nos unam Quadragesimam secundum traditionem Apostolorum, toto [b] nobis orbe congruo, jejunamus: Illi tres in anno faciunt Quadragesimas, quasi tres passi sint Salvatores. Non quod, & per totum annum, excepta Pentecoste, jejunare non liceat: sed quod aliud sit necessitate, aliud voluntate munus offerre. Apud nos Apostolorum locum Episcopi tenent: apud eos Episcopus tertius est. Habent enim primos de Pepusa [c] Phrygiæ Patriarchas: secundos, quos appellant [d] Cenonas: atque ita in tertium, id est, pene ultimum locum Episcopi devolvuntur; quasi exinde ambitiosior religio fiat, si quod apud nos primum est, apud illos novissimum sit. Illi ad omne pene delictum Ecclesiæ obserant fores; nos quotidie legimus: *Malo pœnitentiam peccatoris, quam mortem*. Et, *Numquid qui cadit, non resurget, dicit Dominus?* Et, *Convertimini ad me filii convertentes, & ego curabo contritiones vestras*. Rigidi autem sunt, non quo, & ipsi pejora non peccent: sed hoc inter nos, & illos interest, quod illi erubescunt confiteri peccata quasi justi: nos dum pœnitentiam agimus, facilius veniam promeremur.

(Margin: b Quadragesimæ tempus. — Ezech. 18. 23. — Jerem. 8. 4. — Jerem. 3. 22. sec. LXX.)

4. Prætermitto scelerata mysteria, quæ dicuntur de lactente puero, [e] & victuro martyre confarrata. Malo inquam non credere: sit falsum omne quod sanguinis est. Aperta est convincenda blasphemia dicentium, Deum primum voluisse in veteri testamento per Moysen, & Prophetas salvare mundum: sed quia non potuerit explere, corpus sumsisse de Virgine, & in Christo sub specie Filii prædicantem, mortem obiisse pro nobis. Et quia per duos gradus mundum salvare nequiverit, ad extremum per Spiritum Sanctum in Montanum, Priscam, & Maximillam insanas feminas descendisse, & plenitudinem quam Paulus non habuerit, dicens: *Ex parte cognoscimus, & ex parte prophetamus:* Et, *nunc videmus per speculum in ænigmate* abscisum, & semivirum habuisse Montanum. Hæc sunt quæ coargutione non indigent: perfidiam eorum exposuisse, superasse est. Nec necesse est ut singula deliramenta quæ proferunt, brevior epistolæ sermo subvertat, quum, & tu ipsas Scripturas apprime tenens, non tam ad eorum mota sis quæstiones, quam quid sentirem, a me volueris sciscitari.

(Margin: 1. Cor. 13. 9.)

* EPISTOLA XLII.

(Margin: * Al. 149. scripta circa eumdem annum 384.)

Ad MARCELLAM.

Contra Novatianos Hæreticos.

Roganti Marcellæ quid sit verbum contra Spiritum Sanctum, respondet, sensum Novatiani docens esse falsum.

1. Brevis [f] est quæstiuncula, quam misisti, & aperta responsio est. Si enim de eo quod in Evangelio scribitur: *Quiquumque dixerit verbum contra Fi-*

[a] Negant hoc alii, quos inter S. Epiphan. l. 2. Hæres. 48. de Cataphrygis, seu Montanistis, eosque *de Patre, & Filio, & Spiritu Sancto eadem cum Ecclesia Catholica sentire* apertissime tradit. Sed duæ Montanistarum sectæ cum essent, quarum una *cata Proclum*, alia *cata Æschinem* appellabatur, de hac altera intelligendus venit Hieronymus, quæ, ut ex Tertullian. *de Præscript.* cap. 52. discimus, Jesum Christum Patrem simul ac Filium esse blasphemabat.

[b] Non ut Martianæus suspicatur, Erasmus fecit, *toto anno, tempore nobis congruo* quod & alii ante ipsum editi, & mss. aliquot hodienum habent; nec scio utrum verius. Interim notatu perquam dignum est, quod Hier. tradit, Jejunia ab Apostolis constituta, eaque ex necessitate, non ex voluntate observari, quæ in Quadragesima indicta sunt, quod luculentissime Cæsarius Arelatensis, *Aliis* inquit, *diebus jejunare aut remedium, aut præmium est; in Quadragesima non jejunare peccatum est &c.*

[c] Ignobile Phrygiæ oppidum erat Pepusa, ipsius Hieronymi temporibus plane dirutum, ubi Cataphryges, qui inde & Pepusiani appellati sunt, conveniebant. Quod etiam Epiphanius tradit Hæres. XLVIII. 14., vocatque τόπον τίνα ἔρημον ἐν τῇ Φρυγίᾳ, πέπυζάν ποτε καλουμένην πόλιν &c.

[d] Pro *Cenonas*, quidam mss. *Zenonos*: unus Bononiensis Monasterii S. Salvatoris *Cenonos*, alii, etiam Victorio teste, *Iconomos*. Vide igitur, num ita legendum sit οἰκονόμους ex Græco, quod eo intellectu dici potuit, ut *dispensatores* secundi ordinis Sacerdotes appellarentur, sicuti primi *Patriarchæ*, & tertii *Episcopi*; nam *Cenones*, quæ vox tandem sit, quidve significet, penitus ignoramus.

[e] Antea, quasi de duabus seorsim personis, aut mysteriis sermo esset, *de* præpositio iterabatur. Videndus porro est S. August. de Hæresibus in Cataphryg. Auctor Prædestinati hæres. XXVI. aliique, etsi, ut uno verbo dicam, non hæc modo scelerata mysteria de infante minutis punctionibus perfosso, qui pro magno sacerdote haberetur, si viveret, pro martyre, si moreretur; sed alia quædam, quæ supra Hier. retulit dogmata Montanistarum, iis vere adscribi aut negant auctores alii, aut data opera quasi incerta prætereunt.

[f] Pluribus verbis, sed nullo ferme sensu Edit. Bened. *Brevis atque succincta quæstiuncula, quam misisti, & obscura, & aperta responsio est*. Nos Victorium, aliosque editos vetustiores sequimur: mallemus tamen hoc legi modo, *Brevis quæstiuncula, quam misisti, succincta, & aperta responsio est.*

CLASSIS II. AN. 384.

Matth. 12. 32. & Marc. 3. 29.

Filium hominis, *remittetur ei : qui autem dixerit contra Spiritum Sanctum non remittetur ei*, *neque in hoc sæculo*, *neque in futuro*, Novatianus affirmat non posse peccare in Spiritum Sanctum, nisi eum qui Christianus sit, & postea negaverit; manifestum est Judæos qui eo tempore blasphemabant, peccato blasphemiæ non teneri : quippe, qui impii coloni, interfectis Prophetis, de nece Domini cogitabant, & intantum erant perditi, ut ad salvandos eos, se Dei Filius venisse responderit. Unde de toto ipsius Scripturæ ordine convincendus est, non his irremissibilem esse dictam blasphemiam, qui tormentis compulsi, & variis eviscerati cruciatibus, Dominum denegassent; sed his qui quum in virtutibus videant opera Dei, calumnientur & clamitent, dæmonis esse virtutem, & omnia signa quæ facta sunt, non ad divinam magnificentiam, sed ad diabolum pertinere. Unde & Salvator noster toto responsionis suæ hoc agit argumento, ut doceat, non posse Satanam ejici a Satana, & regnum ejus inter se non esse divisum. Quum enim diaboli studium sit, Dei lædere creaturam, quomodo ejusdem poterit esse voluntatis sanare languentes, & seipsum de obsessis fugare corporibus? Probet itaque Novatianus, aliquem de his, qui sacrificare compulsi sunt ante tribunal judicis, respondisse omnia quæ in Evangelio scripta sunt, non a Filio Dei, sed a Beelzebub principe dæmoniorum fuisse perfecta, & tunc poterit approbare, irremissibilem in Spiritum Sanctum esse blasphemiam.

Matth. 23. Joan. 10.

Matth. 12. Marc. 3. & Luc. 11.

2. Ut autem & acutius aliquid interrogemus, respondeat, quid sit contra Filium hominis dicere, & in Spiritum Sanctum blasphemare. Ego quippe assero juxta sensum illius, eos qui Christum in persecutione negaverint, contra Filium hominis dixisse, & non in Spiritum Sanctum blasphemasse. Qui enim interrogatur, an Christianus sit, & Christianum se non esse responderit; utique negando Christum, hoc est, Filium hominis, Spiritui Sancto non facit injuriam. Si autem Christum negando, negavit & Spiritum; edisserat Hæreticus, quomodo non peccet in Spiritum, qui Filium hominis denegaverit. Aut si Spiritum Sanctum hoc

A loco intelligendum Patrem putat, Patris nulla est a negatore mentio facta quum negaret. Petrus Apostolus eo tempore, quo ancillæ interrogatione perterritus, Dominum negavit, in Filium hominis, an in Spiritum Sanctum videtur commisisse peccatum? Si id quod ait, *nescio hominem*, ridicule voluerit interpretari, non Christum eum negasse, sed hominem; mendacem faciet Salvatorem, qui se, hoc est, Filium Dei, negandum esse prædixerat. Si autem negavit Filium B Dei, unde & amare flevit, & trinam negationem, trina postea confessione delevit, manifestum est, peccatum in Spiritum Sanctum, ideo non posse dimitti, quod habeat blasphemiam: ut quum videas in virtutibus Deum, Beelzebub calumnieris in factis. Doceat igitur aliquem negatorem, Beelzebub vocasse Christum, & ultro referam gradum, negatorem non posse veniam consequi post ruinam. Aliud est tormentis cedere, & se Christianum C negare: aliud Christum, diabolum dicere, sicut tibi ipsa Scriptura, atque contextus, lecta attentius * poterunt demonstrare.

CLASSIS II. AN. 384. Matth. 26. Marc. 14. Luc. 22. & Joan. 18.

Matth. 26. & Joan. 11.

Ibid. 21.

* al. poterunt.

3. Fuerat quidem prolixius disserendum: sed quoniam amicis, & qui ad nostrum hospitiolum convenerunt, præsentiam nostram negare non possumus, & tibi non statim respondere, admodum visum est arrogantis, latam disputationem brevi sermone comprehendimus, ut non tam Epistolam, quam Commenta- D riolum dictaremus.

* EPISTOLA XLIII.

* Alias 18. Scripta circa ann. 385.

(1) Ad MARCELLAM.

Marcellam hortatur, ut Roma relicta, se rus conferat: per contentionem ostendens, & quantum habeat Roma molestiarum, & quantum commoditatum solitudo.

E 1. AMbrosius, [a] quo chartas, sumtus, notarios ministrante, tam innumerabiles libros vere Adamantius, & Chalcenterus noster explicavit in quadam Epistola, quam ad eumdem de Athenis scripserat, refert, numquam se cibum Origene præsente sine lectione sumsisse; numquam inisse somnum, nisi unus e fratribus sacris literis personaret. Hoc die-

(1) Consule chronicas posteriores Notas in Præfatione ad Epist. xxxiv,

a Hic *primum Marcionites*, *deinde ab Origene correctus*, *Ecclesiæ Diaconus*, *& confessionis Dominicæ gloria insignis* dicitur in Catalogo Script. Eccles. c. 56.; & cum ejus *industria*, *sumtu*, *& instantia infinita Origenes dictaverit volumina*, ejus ἐργοδιώκτης, sive *operum impulsor* audiit. Videtur autem memoriæ lapsu peccare Hieron. cum Ambrosio illam epistolam adscribit, de improbo Origenis labore, cum e contrario ipsius Adamantii extet fragmentum epistolæ ad quemdam de Ambrosio id perhibens. At vereor ne falso inscribatur.

CLASSIS II. AN. 385.

diebus egisse * & noctibus, ut & lectio orationem exciperet, & oratio lectionem. (* al. vel.)

2. Quid nos ventris animalia tale umquam fecimus? quos si vel secunda hora legentes invenerit, oscitamus: manu faciem defricantes, continemus stomachum; & quasi post multum laborem [a] mundialibus rursum negotiis occupamur. Prætermitto prandia, quibus mens onerata premitur. Pudet dicere frequentiam salutandi, qua aut ipsi quotidie ad alios pergimus, aut ad nos venientes (1) cæteros exspectamus. Deinceps itur in verba, sermo teritur, lacerantur absentes, vita aliena describitur, & mordentes invicem, consumimur ab invicem. Talis nos cibus occupat & dimittit. Quum vero amici recesserint, ratiocinia supputamus. Nunc ira personam leonis nobis * inducit: nunc cura superflua in annos plurimos duratura præcogitat. Nec recordamur Evangelii, dicentis: *Stulte, hac nocte auferent animam tuam a te: quæ autem præparasti cujus erunt?* Vestes non ad usus tantum, sed ad delicias conquiruntur. Ubiquumque compendium est, velocior pes, citus sermo, auris attentior. Si damnum (ut sæpe in re familiari accidere solet) fuerit nuntiatum, vultus mœrore deprimitur. Lætamur ad nummum, [b] obolo contristamur. Unde quum in uno homine animorum tam diversa sit facies, Propheta Dominum deprecatur, dicens: *Domine, in civitate tua imaginem eorum dissipa*. Quum enim ad imaginem & similitudinem Dei conditi simus, ex vitio nostro personas nobis plurimas superinducimus. Et quomodo in theatralibus scenis unus atque idem histrio, nunc Herculem robustus ostendit, nunc mollis in Venerem frangitur, nunc tremulus in Cybelem: ita & nos (qui si de mundo non essemus, odiremur a mundo) tot habemus personarum [c] similitudines, quot peccata.

(* al. imponit.) (Luc. 12. 20.) (Ps. 72. 20.)

3. Quapropter quia multa jam vitæ spatia transmisimus fluctuando, & navis nostra nunc procellarum concussa turbine, nunc scopulorum illisionibus * perforata est, quum primum licet, quasi portum quemdam secreta ruris intremus. Ibi cibarius panis, & olus nostris manibus irrigatum, & lac deliciæ rusticanæ, viles quidem, sed innocentes cibos * præbent. Ita viventes, non ab oratione somnus, nec saturitas a lectione revocabit. Si æstas est, secretum arboris umbra præbebit. Si autumnus, ipsa aeris temperies, & strata subter folia, locum quietis ostendent. Vere ager floribus pingitur, & inter querulas aves, Psalmi dulcius cantabuntur. Si frigus fuerit & brumales nives, ligna non cœmam, & calidius vigilabo, vel dormiam. Certe quod sciam, vilius non algebo. Habeat sibi Roma suos tumultus, arena sæviat, circus insaniat, theatra luxurient, & quia de nostris dicendum est, matronarum quotidie visitetur senatus. Nobis adhærere Domino bonum est, & ponere in Domino Deo spem nostram: ut quum paupertatem istam cælorum regna mutaverint, erumpamus in vocem: *Quid enim mihi est in cælo, & a te quid volui super terram?* Quo scilicet quum tanta reperiamus in cælo, parva & caduca quæsisse nos doleamus in terra [d]. Vale.

(* al. perturbata.) (* al. præbeant.) (Psal. 72.)

* EPISTOLA XLIV.

Ad MARCELLAM.

(* Alias 20. Scripta circa idem tempus qua superior.)

De Muneribus.

Munuscula missa a Marcella, sibi, & Paulæ, filiæque hujus Eustochio, per jocum allegorice interpretatur.

UT absentiam corporum, Spiritus confabulatione solemur: [e] faciat unusquisque quod prævalet. Vos dona transmittitis: nos Epistolas remittimus gratiarum. Ita tamen ut, quia velatarum virginum munus est, aliqua in ipsis munusculis esse mysteria demonstremus. Saccus, orationis signum atque jejunii est. Sellæ, ut foras pedes virgo non moveat. Cerei, ut accenso lumine, sponsi exspectetur adventus. Calices mortificationem carnis ostendunt, & semper animum ad martyrium præparatum. *Calix quippe Domini inebrians, * quam præclarus*

(Psal. 22. 5.) (* al. perquam optimus.)

[a] Mss. quidam ac vetus edit. *post multum laborem labimur, & mundialibus &c.*

(1) Al. haberi notat Gravius *exteros*.

[b] Victorius, aliique editi vetustiores *amiso obolo*; sed priorem vocem mss. ignorant.

[c] Martianæus nullo, aut Hieronymi menti contrario sensu, *tot habemus peccatorum similitudines &c.* Reposuimus *personarum* ex aliis editis ac mss.

[d] Heic in antiquis editt. elogium Bethel, cujus initium, *Verum ut ad villulam Christi*, ejusque cum Roma comparatio, usque ad hæc, *ut vulgo dicitur amatoriæ cantiones*, adsuuntur: quæ totidem verbis in ea quam paulo post subdemus Paulæ, & Eustochii ad Marcellam epist. 46. habentur, nec dubium est, inde ob argumenti similitudinem fuisse translata.

[e] Hieronymi quidem ingenio ac manu, sed alterius nomine, & fortasse Paulæ, & Eustochii scripta videtur isthæc Epistola ex toto contextu, sed iis maxime verbis, quibus ex velatarum Virginum nomine suum munus esse constituit, mysteria in munusculis invenire. Veronensis major. *faciat*.

CLASSIS II. AN. 385.

rus est. Quod autem & matronis [a] offertis muscaria parva, parvis animalibus eventilandis, elegans significatio est, debere luxuriam cito restinguere; quia muscæ morituræ, oleum suavitatis exterminant. Hic typus sit virginum: hæc figura matronarum. Nobis autem, licet in perversum, munera vestra conveniunt: Sedere aptum est otiosis, in sacco jacere pœnitentibus, calices habere potantibus. Licet & propter nocturnos metus, & animos semper malo conscientiæ formidantes, cereos quoque accendisse sit gratum.

* *Alias 99. Scrip. mense Aug. anni 385.*

*EPISTOLA XLV.

Ad ASELLAM.

Navem, Roma discessurus, conscendens, purgat se ab obtrectatorum calumniis, apud quos ingens sibi odium conflaverat, quod Paulam, & Eustochium primarias feminas traxisset ad Monachorum institutum.

1 SI tibi putem gratias a me referri posse, non sapiam. Potens est Deus super persona mea sanctæ animæ tuæ restituere quod meretur. Ego enim indignus nec æstimare umquam potui, nec optare, ut mihi tantum in Christo largireris affectum. Et licet me sceleratum quidam putent, & omnibus flagitiis obrutum, & pro peccatis meis, etiam hæc parva sint: tamen tu bene facis, quod ex tua mente etiam malos, bonos putas. Periculosum quippe est de servo alterius judicare, & non facilis venia, prava dixisse de rectis. Veniet, veniet illa dies in qua & mecum dolebis ardere non paucos. *Rom. 14. 4.*

2. Ego probrosus, ego versipellis & lubricus: ego mendax, & Satanæ arte decipiens. Quid enim est tutius, hæc vel credidisse, vel finxisse de insontibus, an etiam de noxiis credere noluisse? Osculabantur mihi manus [b] quidam, & ore vipereo detrahebant: dolebant labiis, corde gaudebant. Videbat Dominus & subsannabat illos, & miserum me servum suum futuro cum eis judicio reservabat. Alius incessum meum calumniabatur & risum: ille vultui detrahebat; hic in simplicitate aliud suspicabatur. Pene certe triennium cum eis vixi. Multa me virginum crebro turba circumdedit. Divinos Libros ut potui, nonnullis sæpe disserui. Lectio assiduitatem, assiduitas familiaritatem, familiaritas fiduciam fecerat. Dicant, quid umquam in me aliter senserint, quam Christianum decebat? Pecuniam cujusquam accepi? munera vel parva, vel magna non sprevi? in manu mea æs alicujus insonuit? obliquus sermo, oculus petulans fuit? Nihil mihi aliud objicitur nisi sexus meus, & hoc numquam objicitur, nisi quum Jerosolymam Paula [c] proficiscitur. Esto, crediderunt mentienti: cur non credunt neganti? Idem est homo ipse qui fuerat: fatetur insontem, qui dudum noxium loquebatur, & certe veritatem magis exprimunt tormenta quam risus: nisi quod facilius creditur quod aut fictum, libenter auditur, aut non fictum, ut fingatur, impellitur.

Hi[...] accusat[...]

3. Antequam domum sanctæ Paulæ nossem, totius in me urbis studia consonabant. Omnium pene judicio dignus summo Sacerdotio decernebar. Beatæ memoriæ Damasus, meus sermo erat. Dicebar sanctus: dicebar humilis & disertus. Numquid domum alicujus lascivioris ingressus sum? Numquid me vestes sericæ, nitentes gemmæ, picta facies, auri rapuit ambitio? Nulla fuit alia Romæ matronarum, quæ meam posset edomare mentem, nisi lugens atque jejunans, squalens sordibus, fletibus pene cæcata; quam continuis noctibus misericordiam Domini deprecantem sol sæpe deprehendit. Cujus Canticum Psalmi, sermo Evangelium, deliciæ continentia, vita jejunium. Nulla me potuit alia delectare, nisi illa, quam manducantem numquam vidi. Sed postquam eam pro suæ merito castitatis venerari, colere, suspicere cœpi, omnes me illico deseruere virtutes.

Dignus habeb[...] summo Sacerdo[...]

Virtus Paulæ.

4. O invidia primum mordax tui! o Satanæ calliditas semper sancta persequens! Nullæ aliæ Romanæ urbi fabulam præbuerunt, nisi Paula & Melanium, quæ contemptis facultatibus, pignoribusque desertis, crucem Domini quasi quodam pietatis levavere vexillum. Si [d] balneas peterent, unguenta eligerent, divitias & vidui-

Invidia mordax sui

[a] Idem Veronen. *offerimus paria parvis animalibus ventilanda* (fort. *ventilabra*) unde quidem conjicias impressam pariter, & Mss. lectionem aliquot mendis non carere; non autem quo pacto sit restituenda, satis intelligimus. Vid. notas Chronologicas.

[b] Martianæus *quidem*, cujus leviora quædam alia paragrammata infra emendamus.

[c] Peccat Victorius, qui addit, *& Melania proficiscuntur*,, quæ tamen diu ante Paulam discesserat, ut supra epist. 39. de obitu Blæsillæ adnotavimus ex Hieronymo.

[d] Sæpe Hier. *balneas adire* inter mollitiei irritamenta computat, & feminis præcipue interdicit. Benedictin. tamen edit. hoc loco *Bajas* legerat pro *balneas*, quod & renuentibus mss. non improbo, sic enim ex amœnissimi, ac celeberrimi Campaniæ oppidi nomine, alia amœnitatis loca, & prædia *Bajas* vocabant veteres: & Cicero in Orat. pro Cælio, *cujus*, inquit, *in hortos, domum, Bajas jure suo libidines omnium commearent*. Sed aliquot paulo post *materiem luxuriosæ libertatis* pro *luxuriæ & libertatis* habent.

duitatem haberent materiem luxuriæ & libertatis, dominæ vocarentur, & ſanctæ. Nunc in ſacco & cinere formoſæ volunt videri, & in gehennam ignis cum jejuniis, & pedore deſcendere: videlicet non eis licet applaudente populo perire cum turbis. Si Gentiles hanc vitam carperent, ſi Judæi, haberent ſolatium non placendi eis, quibus diſplicet Chriſtus. Nunc vero, proh nefas! homines Chriſtiani, prætermiſſa domorum ſuarum cura, & (Luc. 6.) proprii oculi trabe neglecta, in alieno oculo feſtucam quærunt. Lacerant ſanctum propoſitum, & remedium pœnæ ſuæ arbitrantur, ſi nemo ſit ſanctus: ſi omnibus detrahatur: ſi turba ſit pereuntium: ſi multitudo peccantium.

5. Tibi placet lavare quotidie: alius has munditias ſordes putat. Tu [a] attagenem ructas, & de comeſo acipenſere gloriaris: ego (1) faba ventrem impleo. Te delectant cachinnantium greges: me Paula, (2) Melaniumque plangentes. Tu aliena deſideras: illæ contemnunt ſua. Te delibuta melle vina delectant: illæ potant aquam frigidam ſuaviorem. Tu te perdere exiſtimas, quidquid in præſenti non habueris, comederis, devoraveris: illæ futura deſiderant, & credunt vera eſſe quæ ſcripta ſunt. Eſto, inepte & inaniter, quibus reſurrectio corporum perſuaſit: quid ad te? Nobis e contrario tua vita diſplicet. Bono tuo craſſus ſis: me macies delectat & pallor. Tu tales miſeros arbitraris: nos te miſerabiliorem putamus. Par pari refertur, & invicem nobis videmur inſanire.

6. Hæc, mi domina Aſella, quum jam navem conſcenderem, raptim flens dolenſque conſcripſi, & gratias ago Deo meo, quod dignus ſim, quem mundus oderit. Ora autem ut de Babylone Jeroſolymam regrediar, ne mihi dominetur Nabuchodonoſor, ſed Jeſus filius Joſedec: veniat [b] Ezras, qui interpretatur *adjutor*, & reducat me in patriam meam. (Ag. 12.) Stultus ego qui volebam cantare Canticum Domini in terra aliena, & deſerto monte Sina, Ægypti auxilium flagitabam. (Jer. 42.) Non recordabar Evangelii, quia qui de Jeruſalem egreditur, ſtatim incidit in latrones, ſpoliatur, vulneratur, occiditur. (Luc. 10.) Sed licet Sacerdos deſpiciat atque Levites, Samaritanus ille miſericors eſt, cui quum diceretur: *Samaritanus es, & dæmonium habes*, dæmonium renuens, Samaritem ſe non negavit; quia quem nos *cuſtodem*, Hebræi *ſamaritem* vocant. (Joan. 8.) Maleficum quidam me garriunt: titulum fidei, ſervus agnoſco. (Marc. 3.) Magum vocant, & Judæi Dominum meum. Seductor & Apoſtolus dictus eſt. Tentatio me non apprehendat, niſi humana. (1. Cor. 10.) Quotam partem anguſtiarum perpeſſus ſum, qui cruci milito? Infamiam falſi criminis imputarunt; ſed ſcio per bonam & malam famam perveniri ad regna cælorum.

7. Saluta Paulam & Euſtochium, velit nolit mundus, in Chriſto meas. Saluta matrem Albinam, ſororemque Marcellam, Marcellinam quoque, & ſanctam Felicitatem, & dic eis: Ante tribunal Chriſti ſimul ſtabimus, ibi apparebit qua mente quis vixerit. Memento mei, exemplum pudicitiæ, & virginitatis inſigne; fluctuſque maris tuis precibus mitiga.

a Attagenam avem laudat Apicius lib. 6. cap. 3. Acipenſerem piſcem Plinius l. 9. c. 17. Athenæus Deipnoſoph. lib. 7. *Archeſtratus*, inquit, *qui vitam Sardanapali vixit, de Galeo Rhodio cum verba facit, eum eſſe putat, quem Acipenſerem* (Græc. ἀκκιπήσιον) *vocent Romani, & cum tibiis, & coronis circumferunt in cœnis, coronatis etiam illis qui portant. Verum Acipenſer minor eſt, roſtro longiore, &c.*

(1) Gravius alias *Iriba* legi adnotat, pro qua voce mallet Stoëba, de qua Plinius lib. 21. c. 15. & 22. c. 11.

(2) Antea erat *Melaniuſque*. Recole ſuperiorem notam epiſt. 3. & in epiſt. 143. ad Alypium & Auguſtinum.

b Verba, *qui interpretatur adjutor*, quæ Hieronymi propoſitum multum juvant, deerant autem apud Eraſm. & Martianæum, nos e mſſ. codicibus, & vetuſtiori editione cum Victorio reſtituimus.



TERTIA CLASSIS

Complectens Epistolas ab anno 386. e Bethleemi monasterio scriptas usque ad sæculi quarti finem, damnatumque in Alexandrina Synodo Origenem anno 400.

* *Alias 17. Scripta circ. an. 386.*

* EPISTOLA XLVI.

PAULÆ & EUSTOCHII ad MARCELLAM.

De Sanctis Locis.

Paula, filiaque ejus Eustochium, quum ad Sancta loca devenissent, Marcellam hortantur, ut relicta Roma, ad eas Bethleem commigret, fruitura omnibus Christi monumentis in locis, in quibus pleraque religionis nostræ mysteria peracta sunt.

1. MEnsuram caritas non habet, & impatientia nescit modum, & desiderium non sustinet. Unde & nos oblitæ virium nostrarum, & non quid possimus, sed quid velimus tantum cogitantes, magistram cupimus docere discipulæ; & ut est vulgare proverbium: * Sus artium repertricem. Tu quæ * prima scintillam nostro fomiti subjecisti, quæ ad hoc studium nos & sermone hortata es, & exemplo; & quasi gallina congregasti sub alas pullos tuos: nunc nos libere absque matre volitare * patieris, & accipitris pavere formidinem, & ad omnem umbram prætervolantium avium formidare? Igitur, quod solum absentes facere possumus, querulas fundimus preces; & desiderium nostrum non tam [a] fletibus, quam ejulatibus contestamur, ut Marcellam nostram nobis reddas, & illam mitem, illam suavem, illam omni melle & dulcedine dulciorem non patiaris apud eas esse rigidam, & tristem rugare frontem, quas affabilitate sua ad simile vitæ studium provocavit.

* Sus Minervam. * al. primam. Matth. 23. * al. pateris. a Marcella mitis & affabilis.

2. Certe si sunt meliora quæ poscimus, non est impudens desiderium. Si cunctæ Scripturarum voces nostræ sententiæ congruunt, non facimus audacter, ad ea te provocantes, ad quæ tu nos sæpissime cohortata es. Prima vox Dei ad Abraham: *Exi*, inquit, *de terra tua, & de cognatione tua, & vade in terram quam monstravero tibi*. Jubetur Patriarchæ, ad quem primum de Christo facta est repromissio, ut relinquat Chaldæos, A relinquat confusionis urbem, & Rooboth, id est, [b] *latitudines* ejus: relinquat campum Sennaar, in quo superbiæ usque ad cælum erecta turris est: & post fluctus istius sæculi, post flumina, super quæ sederunt sancti, & fleverunt quum recordarentur Sion, post gravem gurgitem Chobar, de quo Ezechiel capillo verticis sublevatus, Jerusalem usque transfertur; ut habitet terram repromissionis, quæ non rigatur ut Ægyptus de deorsum, B sed de sursum: nec facit olera languentium cibos; sed temporaneum & serotinum de cælo exspectat imbrem. Hæc terra montuosa, & in sublimi sita: quantum a deliciis sæculi vacat, tantum majores habet delicias spiritus. Denique & Maria mater Domini, postquam ad eam Angeli est facta promissio, & uterum suum intellexit esse domum filii Dei, derelictis campestribus ad montana perrexit. De hac urbe, allophylo C quondam hoste superato, & diabolicæ percussa frontis audacia, postquam ille in faciem corruit, exultantium animarum turba processit: & concinens chorus decem millium, David nostri victoriam prædicavit. In hac Angelus gladium tenens, & totam impietatis devastans urbem, in * Ornam Jebusæorum regis area templum Domini designavit: jam tunc significans Ecclesiam Christi, non in Israel, sed in gentibus consurgentem. D Recurre ad Genesim, & Melchisedech regem Salem [c] hujus principem invenies civitatis: qui jam tunc in typo Christi panem & vinum obtulit, & mysterium Christianum in Salvatoris sanguine & corpore dedicavit.

Gen. 12. 1. b Ezech. 3. Laus situs Palæstinæ. 1. Reg. 18. * Ornam. c

3. Tacita forsitan mente reprehendes, cur non sequamur ordinem Scripturarum; sed passim, & ut quidquid obviam venerit, turbidus sermo perstringat. Et in principio testatæ sumus, E dilectionem ordinem non habere, & impatientiam nescire mensuram. Unde & in Cantico Canticorum quasi difficile præcipitur: *Ordinate in me caritatem*;

Cant. 2. 4.

[a] Cisterciens. fortasse verius *non tam precibus, quam fletibus, & ululatibus contestamur &c.*

[b] Ita rectius plurali numero quidam mss. legunt pro singulari *Latitudinem*, ut antea editi.

[c] Non ejus Salem, quæ postea Jerusalem dicta est, sed alterius hujus nominis oppidi juxta Scythopolim, Regem fuisse Melchisedech contendit Hieronymus in Epist. paulo inferius recensenda ad Evangelum. Paula, & Eustochium, quæ communiorem sententiam heic proferunt, in aliis quoque infra a S. Doctoris placitis discordant.

tem; & nunc eadem dicimus nos, non ignoratione, sed affectu labi. Denique ut [a] multo inordinatius aliquid proferamus, antiquiora repetenda sunt. In hac urbe, immo in hoc tunc loco, & habitasse dicitur, & mortuus esse Adam. Unde & locus in quo crucifixus est Dominus noster, *Calvaria* appellatur, scilicet quod ibi sit antiqui hominis calvaria condita, ut secundus [b] Adam, idest sanguis Christi de cruce stillans, primi Adam & jacentis protoplasti peccata dilueret: & tunc sermo ille Apostoli compleretur: *Excitare qui dormis, & exurge a mortuis, & illuminabit te Christus.* Quantos hæc urbs Prophetas, quantos emiserit sanctos viros, longum est recensere. Totum mysterium nostrum, istius provinciæ, urbisque vernaculum est. In tribus nominibus Trinitatis demonstrat fidem. *Jebus*, & *Salem*, & *Jerusalem* appellatur. Primum nomen, *calcata*: secundum, *pax*: tertium, *visio pacis*. Paulatim quippe pervenimus ad finem, & post conculcationem ad pacis visionem erigimur: [c] ex qua pace Salomon, id est, *pacificus*, in ea natus est, *& factus est in pace locus ejus*. Et in figura Christi, sub etymologia urbis, Dominus dominantium, & Rex regum nomen accepit. Quid referemus de David & tota progenie ejus, quæ in hac civitate regnavit? Quanto Judæa cæteris provinciis, tanto hæc urbs cuncta sublimior est Judæa. Et (ut coactius disseramus) totius provinciæ gloria metropoli vindicatur: & quidquid in membris laudis est, omne refertur ad caput.

Adam ubi mortuus & sepultus. — Ephes. 5. 14. — Psal. 75.

4. Jamdudum te cupientem in verba prorumpere, ipsi literarum apices sentiunt, & venientem contra charta intelligit quæstionem. Respondebis quippe, & dices, hoc olim fuisse, quando *dilexit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Jacob*: & fuerunt fundamenta ejus in montibus sanctis: licet & hæc possint altius interpretari. Postquam vero consurgentis Domini vox illa pertonuit: *Relinquetur vobis domus vestra deserta*; & flebiliter ruinam ejus prophetavit, dicens: *Jerusalem Jerusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos qui ad te missi sunt: quoties volui congregare filios tuos, sicut gallina congregat pullos suos sub alis, & noluisti. Ecce dimittetur vobis domus vestra deserta*: & postquam velum Templi scissum est, & circumdata ab exercitu Jerusalem, & Dominico cruore violata, tunc ab ea etiam Angelorum præsidia, & Christi gratiam recessisse. Denique etiam Josephum, qui vernaculus scriptor est Judæorum, [d] asserere, illo tempore quo crucifixus est Dominus, ex adytis Templi Virtutum cælestium erupisse voces, dicentium: Transmigremus ex his sedibus. Ex quibus & aliis apparere, ubi abundavit gratia, ibi superabundasse peccatum. Et postquam audierunt Apostoli: *Euntes docete omnes gentes*: Et ipsi Apostoli dixerunt. *Oportebat quidem vobis primum annunciare verbum Dei: quoniam autem noluistis, ecce transimus ad gentes*; tunc omne sacramentum Judææ, & antiquam Dei familiaritatem, per Apostolos in nationes fuisse translatam.

Psal. 86. — Matth. 23. 38. — Luc. 13. 34. 35. — Josephus de Bello Jud. lib. 6. c. 5. — Matth. 28. 19. — Act. 13. 46.

5. Valida quidem quæstio, & quæ possit etiam eos, qui Scripturarum aliquid attigerunt, concutere: sed perfacile solvitur. Numquam enim eam fleret Dominus corruentem, nisi diligeret. Flevit & Lazarum, quia amabat eum. Et hoc tamen prima fronte cognoscito, non loci, sed hominum fuisse peccatum. Verum quia interfectio populi, captivitas civitatis est, propterea urbem deletam, ut populus puniretur: ideo Templum subrutum, ut typicæ hostiæ tollerentur. Cæterum quantum ad locum pertinet, per profectus temporum multo nunc * augustior est, quam ante fuit. Venerabantur quondam Judæi Sancta sanctorum, quia ibi erant Cherubim, & propitiatorium, & Arca testamenti, manna, & virga Aaron, & altare aureum. Nonne tibi venerabilius videtur sepulcrum Domini? quod quotiesquumque ingredimur, toties jacere in sindone cernimus Salvatorem: & paululum ibidem commorantes, rursum vide-

* al. *angustior*.

[a] Antea erat contrario sensu *multo ordinatius*, cum aliter & contextus petat, & mss. fere omnes tum nostri, tum quos alii consuluerunt, *inordinatius* habeant. De Calvariæ autem interpretatione, quam subdunt Paula & Eustochium, consule Hier. in Ephes. c. 5. v. 14. ubi postquam hanc fabulam a quodam in Ecclesia disputante a se auditam narrasset, *Hæc utrum vera sint, nec ne, lectoris arbitrio* relinquit. Cæterum etiam a S. Ambrosio in Luc. 23. probatur; sed mirum, quod sententiam hanc Hebræis tribuat, ab eisque disputatam dicat.

[b] Respiciunt nominis Adam interpretationem, quæ in Græcis Hebræorum nominum fragmentis invenitur Ἀδὰμ αἷμα, *Adam sanguinis* (mallem in recto, *sanguis*) exclusa nempe priori litera, *a* & reliquis *dam* דם tantum expositis. Hinc non satis recte antea impressi, tum qui *secundi* pro *secundus*, tum qui *&* pro *idest* legunt.

[c] Restituimus e mss. & vetusta editione, cum antea Victorius, *ex quo Salomon*, & magis vitiose Martianæus *parte* pro *pace*, edidisset.

[d] Piget hæc iterum hallucinationis arguere, quæ notavimus in Epist. ad Damasum de Seraphim, atque alibi, ubi Hieronymo Eusebium imposuisse ostendimus.

demus Angelum ſedere ad pedes ejus, & ad caput ſudarium convolutum. Cujus ſepulcri gloriam, multo antequam excideretur a Joſeph, ſcimus Iſaiæ vaticinio prophetatam, dicentis: *Et erit requies ejus honor*: quod ſcilicet ſepulturæ Domini locus eſſet ab omnibus honorandus.

Iſai. 11. ſec. LXX.

6. Sed dices, quomodo in Apocalypſi Joannis legimus: *Et occidet illos* (haud dubium quin Prophetas) *beſtia quæ aſcendit ex abyſſo, & corpora eorum jacebunt in plateis civitatis magnæ, quæ vocatur ſpiritualiter Sodoma & Ægyptus, ubi & Dominus eorum crucifixus eſt.* [a] Si enim, ais: Civitas magna, in qua crucifixus eſt Dominus nulla eſt alia niſi Jeruſalem; ubi autem crucifixus eſt Dominus, ſpiritualiter Sodoma appellatur & Ægyptus; ergo Jeruſalem Sodoma eſt & Ægyptus, in qua crucifixus eſt Dominus. Primum te ſcire volumus, omnem ſanctam Scripturam non poſſe ſibi eſſe contrariam; & maxime unum adverſum ſe non diſcrepare librum: & ut plus adjiciamus, eumdem ejuſdemque libri locum. (1) In Apocalypſi quippe, de qua nunc teſtimonium protuliſti, ante decem circiter verſiculos ſcribitur: *Surge & metire Templum Dei, & altare, & adorantes in eo. Atrium autem quod eſt foris templum, ejice foras, & ne metiaris illud, quoniam datum eſt gentibus, & civitatem ſanctam calcabunt menſibus quadraginta duobus.* Si enim Apocalypſis multo poſt paſſionem Domini ſcripta eſt a Joanne, & in ea Jeruſalem ſancta civitas appellatur, quomodo rurſum ſpiritualiter Sodoma vocatur & Ægyptus? Nec ſtatim potes dicere, ſanctam dici Jeruſalem cæleſtem, quæ futura eſt, & Sodomam quæ corruit appellari, quia de futura dicitur, quod beſtia quæ aſcenſura eſt de abyſſo, faciet adverſus duos Prophetas bellum, & vincet illos & occidet, & corpora eorum jacebunt in platea civitatis magnæ. De qua civitate & in fine ejuſdem libri ſcribitur: *Et civitas in quadro poſita eſt, & longitudo ejus & latitudo tanta eſt quanta & altitudo: & menſus eſt civitatem de arundine* [b] *aurea, per ſtadia duodecim millia. Longitudo & latitudo & altitudo ejus æqualia ſunt. Et menſus eſt muros ejus centum quadraginta quattuor cubitorum menſura hominis, quæ eſt Angeli. Et erat ſtructura muri ejus ex lapide jaſpide. Ipſa vero civitas ex auro mundo*, & cætera. Ubi quadrum eſt, ibi nec longitudo, nec latitudo appellari poteſt. Et quæ eſt iſta menſura, ut tanta ſit longitudo & latitudo, quanta altitudo ejus, & muri de lapide jaſpide, & tota civitas de auro mundo, & fundamenta & plateæ ejus de lapidibus pretioſis, & duodecim portæ fulgentes margaritis?

Apoc. 11. 7. 8. 13. & ſeqq. — *Scripturarum concordia.* — *Apoc. 11. 1. 2.* — *Apocalypſis multo poſt paſſionem Domini ſcripta.*

7. Quum ergo hæc non poſſint carnaliter accipi (abſurdum quippe eſt, per duodecim millia ſtadiorum tantam civitatis longitudinem & latitudinem, quantam & altitudinem prædicari) ſpiritualiter intelligenda ſunt ſingula: & civitas magna, [c] quam videlicet prius ædificavit Cain, & nominavit eam ex vocabulo filii ſui, hic mundus intelligendus eſt, quem accuſator fratrum ſuorum diabolus, & fratricida periturus exſtruxit vitiis, ſceleribus condidit, iniquitate complevit: quæ ſpiritualiter appellatur Sodoma & Ægyptus. De qua Sodoma ſcribitur: *Reſtituetur Sodoma in antiquum*; quod ſcilicet ita reſtituendus ſit mundus, ut ante fuit. Neque enim poſſumus credere rurſum ædificandam Sodomam & cæteras, Gomorram ſcilicet & Adamam & Seboim, ſed in perpetuos cineres relinquendas. Ægyptum autem numquam pro Jeruſalem legimus, ſed ſemper pro hoc mundo. Et quia longum eſt de Scripturis innumerabilia exempla congerere, unum teſtimonium proferamus, ubi manifeſtiſſime mundus hic Ægyptus appellatur. In Epiſtola [d] Catholica Judas Apoſtolus, frater Jacobi ſcribit, dicens: *Commonere autem vos volo, ſcientes ſemel omnia, quoniam Jeſus populum de terra Ægypti ſalvans, ſecundo eos qui non crediderunt, perdidit.* Et ne putares de Jeſu dici filio Nave, ſtatim ſequitur: *Angelos vero qui non ſervaverunt ſuum principatum, ſed dereliquerunt ſuum domicilium, in judicium magni diei vinculis æternis ſub caligine reſervavit.* Et ut credas ubiquumque ſimul Ægyptus & Sodoma & Gomorra nominantur, non loca, ſed mundum hunc interpretari, ſta-

Mundus reſtituendus ut antea fuerat. — *Ægyptus pro mundo accipitur.* — *Jud. 1. 5.* — *ỹ. 6*

[a] Perperam poſt Eraſm. Benedictin. Editor, *Sic enim ais*. Mſſ. omnes & vulgati plerique ut edidimus. Gravius legi jubet, *ſi enim ut ait, civitas &c.*

(1) Aliter Gravius legit ac diſtinguit, *locum in Apocalypſi de qua nunc &c.*

[b] Vocem *aurea* Ciſtercienſis cod. aliique non habent, ſed nec Græca exemplaria.

[c] Scripſerant, credo, Paula & Euſtochium, *quam videbas* (nempe S. Joannes) *& prius &c.* quæ duo verba *videbat &*, in unum *videlicet* facile mutata ſunt. Certe codices mſſ. legunt *videbat*, quorum ego lectionem præferrem, ſi etiam *&* conjunctionem adderent. Victorius maluit *primum* loco *prius*.

[d] Legimus ex Ciſtercienſi, antea enim erat *Canonica*, quo nomine multo poſt, & Caſſiodorii ætate ſeptem illæ epiſtolæ appellatæ ſunt. Certe numquam Hieronymus *Canonicas*, ſed ſemper *Catholicas* dixit, quod item haſce ejus diſcipulas feciſſe non dubitamus.

CLASSIS III. AN. 386. ℣. 7.

statim jungit exemplum : *Sicut Sodoma & Gomorra & finitimæ civitates, simili modo fornicatæ, & abeuntes post carnem alteram, factæ sunt exemplum, ignis æterni pœnam sustinentes.* Et quid necesse est plura conquirere, quum post passionem & resurrectionem Domini Matthæus Evangelista commemoret: *Et petræ scissæ sunt, & sepulcra aperta, & plurima corpora dormientium sanctorum surrexerunt: & egredientes de sepulcris post resurrectionem suam ingressi sunt sanctam civitatem, & apparuerunt multis.* Nec statim Jerosolyma cælestis, [a] sicut plerique ridicule arbitrantur, in hoc loco intelligitur, quum signum nullum esse potuerit apud homines Domini resurgentis, si corpora Sanctorum in cælesti Jerusalem visa sunt. Quum ergo & Evangelistæ, & omnes Scripturæ Jerosolymam sanctam nominent civitatem; & Psalmista præcipiat, ut adoremus in loco *ubi steterunt pedes ejus*, ne [b] patiaris eam appellari Sodomam & Ægyptum, per quam Dominus jurare vetat, quia sit civitas magni regis.

Matt. 27. 51. & seqq. — Ps. 131.

8. Maledictam terram nominant, quod cruorem Domini hausserit. Et quomodo benedicta loca putant, in quibus Petrus & Paulus, Christiani exercitus duces, sanguinem fudere pro Christo? Si servorum & hominum confessio gloriosa est, cur Domini & Dei non sit gloriosa confessio? Et Martyrum ubique sepulcra veneramur, & (1) sanctam favillam oculis apponentes, si liceat etiam ore contingimus: & monumentum in quo Dominus conditus est, quidam æstimant negligendum? Si nobis non credimus, credamus saltem diabolo & angelis ejus, qui quotiesquumque ante illud de obsessis corporibus expelluntur, quasi in conspectu tribunalis Christi stantes contremiscunt, rugiunt, & sero dolent crucifixisse, quem timeant. Si post passionem Domini (ut scelerata vox concrepat) hic detestabilis locus est, quid sibi voluit Paulus Jerosolymam festinare, ut ibi faceret Pentecosten? qui renitentibus se loquutus est, dicens. *Quid facitis flentes & conturbantes cor meum? Ego enim non solum ligari, sed & mori in Jerusalem paratus sum pro nomine Domini Jesu.* Quid cæteri Sancti & illustres viri, quorum vota & oblationes post prædicationem Christi ad fratres, qui erant Jerosolymis, deferebantur?

Act. 21. 13.

9. Longum est nunc ab ascensu Domini usque ad præsentem diem per singulas ætates currere, qui Episcoporum, qui Martyrum, qui eloquentium in doctrina Ecclesiastica virorum venerint Jerosolymam, putantes minus se religionis, minus habere scientiæ; nec summam, ut dicitur, manum accepisse virtutum, nisi in illis Christum adorassent locis, de quibus primum Evangelium de patibulo coruscaverat. Certe si etiam præclarus Orator reprehendendum [c] nescio quem putat, quod literas Græcas non Athenis, sed Lilybæi, Latinas non Romæ, sed in Sicilia didicerit: quod videlicet unaquæque provincia habeat aliquid proprium, quod alia æque habere non possit; cur nos putamus absque Athenis nostris quemquam ad studiorum fastigia pervenisse?

10. Nec hoc dicimus, quod renuamus regnum Dei intra nos esse, & sanctos viros etiam in cæteris esse regionibus; sed quod hoc asseramus vel maxime, eos qui in toto orbe sunt primi, huc pariter congregari. Ad quæ nos loca non ut primæ [d] sed ut extremæ venimus; ut primos in eis omnium gentium cerneremus. Certe flos quidam & pretiosissimus lapis inter Ecclesiastica ornamenta, Monachorum & Virginum chorus est. Quiquumque in Gallia fuerit primus, huc properat. Divisus ab orbe nostro Britannus, si in religione processerit, occiduo sole dimisso, quærit locum fama sibi tantum & Scripturarum relatione cognitum. Quid referamus Armenios, quid Persas, quid Indiæ, & Æthiopiæ populos, ipsamque juxta Ægyptum, fertilem Monachorum, Pontum & Cappadociam, Syriam Cœlen & Mesopotamiam, cunctaque Orientis examina? quæ juxta Sal-

[a] Sic tamen ipse earum magister Hieron. sentit, tum alibi tum præcipue Epist. 60. ad Heliodorum num. 3. in quem locum alios quoque Patres adducemus, Origenem, Hilarium, Ruffinum &c., qui non in terrena sed *in cælesti Jerusalem, qua surrexerant dormientium corpora visa esse*, docuerunt.

[b] Idem ms. ex quo modo supplevimus voculas *in loco*, tum legit *ne patiaris audire eam &c.*

(1) S. Gaudentius Serm. in die Dedicationis Basilicæ de quadraginta martyribus: *Portionem*, inquit, *reliquiarum sumsimus; & nihil non minus possidere censemus, dum totes quadraginta in suis favillis honorantes amplectimur.* Modum explicat Plinius lib. 19. c. 1. de lino vivo ut vocat: *Regum*, inquit, *inde funebres tunicæ corporis favillam ab reliquo separant cinere.*

[c] Quintum Cæcilium qui caussam Siculorum contra Verrem agitare volebat, sic reprehendit Cicero, *Si literas Græcas Athenis, non Lilybæi, Latinas Romæ, non in Sicilia didicisses &c.*

[d] Verba *sed ut extremæ*, omittit Cisterciens. exemplar. Erasmus vero, eumque secutus Martian. *primi & extremi* legunt.

CLASSIS III. AN. 386. Salvatoris eloquium, dicentis. *Ubiquumque fuerit corpus, illuc congregabuntur aquilæ*, concurrunt ad hæc loca, & diversarum nobis virtutum specimen ostendunt. Vox quidem dissona, sed una religio. Tot pene psallentium chori, quot gentium diversitates. Inter hæc (quæ vel prima in Christianis virtus est) nihil [a] arrogans, nihil de continentia supercilii: humilitatis inter omnes contentio est. Quiquumque novissimus fuerit, hic primus putatur. In veste nulla discretio, nulla admiratio. Utquumque placuerit incedere, nec detractionis est, nec laudis. Jejunia quoque neminem sublevant; nec defertur inediæ, nec moderata saturitas condemnatur. Suo Domino stat unusquisque aut cadit. Nemo judicat alterum, ne a Domino judicetur. Et quod in plerisque provinciis familiare est, ut genuino dente se lacerent, heic penitus non habetur. Procul luxuria, procul voluptas. [b] Tanta in ipsa urbe orationum loca, ut ad ea peragranda dies sufficere non possit.

Matth. 24. 2.

10. Verum ut ad villulam Christi, & Mariæ diversorium veniamus (plus enim laudat unusquisque quod possidet) quo sermone, qua voce speluncam tibi possumus Salvatoris exponere? Et illud præsepe, in quo infantulus vagiit, silentio magis, quam * infirmo sermone honorandum est. Ubi sunt latæ porticus? ubi aurata laquearia? ubi domus miserorum pœnis, & damnatorum labore vestitæ? ubi instar palatii, opibus privatorum exstructæ basilicæ, ut vile corpusculum hominis pretiosius inambulet, & quasi mundo quidquam possit esse ornatius, tecta magis sua velit aspicere, quam cælum? Ecce in hoc parvo terræ foramine, cælorum conditor natus est: hic involutus pannis, hic visus a pastoribus, hic demonstratus a stella, hic adoratus a Magis. Et hic puto locus sanctior est rupe Tarpeia, quæ de cælo sæpius fulminata ostendit, quod Domino displiceret.

* al. *infimo*

11. Lege Apocalypsim Joannis, & quid de muliere purpurata, & scripta in ejus fronte blasphemia, septem montibus, aquis multis, & Babylonis cantetur exitu, contuere. *Exite*, inquit Dominus, *de illa populus meus, & ne participes sitis delictorum ejus, & de plagis ejus non accipiatis.* [c] Ad Jeremiam quoque regrediens, scriptum pariter attende, *Fugite de medio Babylonis, & salvate unusquisque animam suam. Cecidit enim, cecidit Babylon magna, & facta est abitatio dæmonum, & custodia omnis spiritus immundi.* Est quidem ibi sancta Ecclesia, sunt trophæa Apostolorum, & Martyrum; est Christi vera confessio; est ab Apostolo prædicata fides, & gentilitate calcata, in sublime se quotidie erigens vocabulum Christianum: sed ipsa ambitio, potentia, magnitudo urbis, videri & videre, salutari & salutare, laudare & detrahere, vel audire vel proloqui, & tantam frequentiam hominum saltem invitum videre, a proposito Monachorum & quiete aliena sunt. Aut enim videmus venientes ad nos, & silentium perdimus: aut non videmus, & superbiæ arguimur. Interdumque ut visitantibus reddamus vicem, ad superbas fores pergimus, & inter linguas rodentium ministrorum, postes ingredimur auratos. In Christi vero, ut supra diximus, villula tota rusticitas, & extra Psalmos silentium est. Quoquumque te verteris, arator stivam tenens, alleluja decantat. Sudans messor Psalmis se avocat, & curva attondens vitem falce vinitor, aliquid Davidicum canit. Hæc sunt in hac provincia carmina: hæ, ut vulgo dicitur, amatoriæ cantationes. Hic pastorum sibilus: hæc arma culturæ.

Apoc. 18. 4. Isai. 52. Jere. 51. 8. Laus Ecclesiæ Romanæ. Pia exercitia in Bethleem.

12. Verum quid agimus, nec quid deceat cogitantes, solum quod cupimus, hoc videmus? O quando tempus illud adveniet, quum anhelus nuncium viator apportet, Marcellam nostram ad Palæstinæ littus appulsam: & toti Monachorum chori, tota virginum agmina concrepabunt? Obviam jam gestimus occurrere: & non expectato vehiculo, concitum pedibus ferre corpus. Tenebimus manus, ora cernemus; & a desiderato vix avellemur amplexu. Ergo ne erit illa dies, quando nobis liceat speluncam Salvatoris intrare? in sepulcro Domini flere [d] cum sorore, flere cum matre? Crucis deinde lignum lambere, & in Oliveti monte cum ascendente Domino, voto & animo sublevari? Videre exire Lazarum fasciis colligatum; & fluen-

a Victorius, *nihil arrogant sibi de continentia supercilii*. Alii *nihil arrogantia, nihil &c.* Unus autem e nostris codd. *nihil de jactantia supercilii &c.*

b Non satis hæc cum superioribus nectere videntur nobis. Luxatum vero locum ut suspicemur, facit etiam subnexum elogium Bethel, ejusque cum Roma comparatio sub numeris 10. & 11. quæ olim totidem verbis repetebantur in calce epist. 43. ad Marcellam, unde expunximus, quod argumento est, mobilem istam pericopen mutatis jampridem sedibus non usque adeo bene suis locis aptari.

c Hæc *Ad Jeremiam quoque*, usque, *attende* apud Victorium desiderantur.

d Sororem intellige Mariam, Alphæi conjugem, aut Cleophe juxta Joannem, matrem Jacobi minoris, adeoque sororis Mariæ Virginis.

CLASSIS III. AN. 386.

fluenta Jordanis * ad lavacrum Domini puriora? Inde ad pastorum caulas pergere: in David (1) orare Mausoleo? Amos Prophetam etiam nunc buccina pastorali in sua * conspicere rupe clangentem? Ad Abraham, Isaac, & Jacob, [a] trium quoque illustrium feminarum, vel tabernacula properare, vel memorias? Videre fontem, in quo a Philippo eunuchus est tinctus? Samariam pergere, & Joannis Baptistæ, Elisæi quoque & Abdiæ pariter cineres adorare? Ingredi speluncas, in quibus persecutionis & famis tempore Prophetarum agmina sunt nutrita? Ibimus ad Nazareth, & juxta interpretationem nominis ejus, *florem*, videbimus Galilææ. Haud procul inde * cernetur Cana, in qua aquæ in vinum versæ sunt. Pergemus ad * Itabyrium & tabernacula Salvatoris, non ut Petrus quondam voluit cum Moyse & Elia, sed cum Patre cernemus & Spiritu Sancto. Inde ad mare veniemus Genezareth, & de quinque & septem [b] panibus videbimus in deserto quinque & quattuor hominum millia saturata. Apparebit oppidum Naim, in cujus * portis viduæ filius suscitatus est. Videbitur & Hermonim, & torrens Endor, in quo superatus est Sisara. Capharnaum quoque signorum Domini familiare, & omnis pariter Galilæa cernetur. Et tunc comitante Christo, quum per Silo & Bethel & cætera loca, in quibus Ecclesiæ quasi quædam victoriarum Domini sunt erecta vexilla, ad nostram speluncam redierimus, canemus jugiter, crebro flebimus, indesinenter orabimus, et vulneratæ jaculo Salvatoris in commune dicemus: *Inveni quem quæsivit anima mea: tenebo eum: & non dimittam illum.* (Cant. 3. 4.)

* al. ob
* al. prospicere.
* al. cernitur.
* Tabor montem.
* al. porta

CLASSIS III. AN. 393.
* Alias 154. Scripta circa annum 393.

* EPISTOLA XLVII.

Ad DESIDERIUM.

Desiderium & Serenillam sororem, a quibus literas acceperat, ex nominum etymologia ducto initio, commendat; & ut ad sancta loca, suum implentes propositum, accedant, hortatur, & cur suorum operum interea nihil illis mittat, rationem reddit.

1. LECTO sermone Dignationis tuæ, quem mihi * nec opinanti tua benevolentia tribuit, gavisus quidem sum testimonio honesti & * eloquentis viri: sed in memet reversus, satis dolui, indignum tantis laudibus atque præconio opprimi me potius quam levari. Scis enim dogma nostrum, humilitatis tenere vexillum, & per ima gradientes, ad summa nos scandere. Quotus igitur ego, vel quantus sum, ut eruditæ vocis merear testimonium; ut mihi ab eo palma eloquentiæ deferatur, qui scribendo disertissime, deterruit ne scriberem? Verumtamen [c] audendum est, ut caritas, quæ non quærit quæ sua sunt, sed quæ proximi, reddat salutationis officia, quoniam locum implere non valet præceptoris.

2. Gratulor tibi & sanctæ atque venerabili [d] sorori tuæ Serenillæ, quæ [e] φερώνυμος calcatis fluctibus sæculi, ad Christi tranquilla pervenit: quamquam hoc nominis [f] vaticinio etiam in te prædestinatum sit. Legimus enim sanctum quoque Danielem appellatum *desideriorum virum*, & amicum Dei, quia mysteria ejus scire desideravit. Itaque quod venerabilis Paula me est deprecata, ut (Dan. 9.)

* al. non
* al. eloquentissimi

O fa-

(1) Hinc arguunt multi post Baronium in hoc Davidis sepulcro selegisse sibi Oratorium Hieronymum. Et quidem fuisse illud sepulcrum antea ab Hircano thesauris spoliatum ingentibus, tum dirutum & collapsum Hadriani tempore, inter ejus rudera delegisse illud sibi locum ad orandum, non incongruum est. Erant in extremitate montis Sion seu prope mœnia sepulcra Regum in horto regalis palatii, cujus mentio fit 1.Reg.XXV.4. & 2.Paralip.XXVI. 23. ubi Rex Ozias dicitur sepultus in Agro regalium sepulcrorum, non in ipsis regiis sepulcris. Confer, si lubet Beniamin. Tudelensem in Itiner. &c.

a Tres illustres feminas puta Saram, Rebeccam, & Liam, non Rachelem, ut Victorius putat. Vid. Gen. 49. 31.

b Duo nempe sunt diversa Jesu Christi miracula. Primum penes Matthæum 14. 21. cum quinque panibus & duobus piscibus quinque hominum millia: alterum ibid. 15. 38. cum quattuor hominum millia septem panibus, & quibusdam piscibus satiavit,

c Veronen. *Verumtamen audiendum est; & caritas &c.* nec incongruo sensu.

d Facile est opinari Serenillam desiderii sororem de Ecclesiastico sensu dici, quemadmodum & Therasia S. Paulini, quæ *de conjuge facta soror* in Chronico ab Idatio dicitur, atque aliæ innumeræ. Scilicet uxor conversa, quæ carnis commercio penitus abdicato, non nisi sancte ac pudice cum viro degeret, eumque non ut maritum, sed ut fratrem haberet, jam non amplius conjux, sed soror audiebat. Verissime adeo in Vita Germani Antisiodorensis Constantius Presbyter: *Uxor in sororem ex conjuge mutatur*. Vid. Hier. epist. ad Lucinium de Theodora, atque in illa ad Abigaum, &c.

e Græcam vocem & literas ex uno Veronensi ms. accepimus. Græce autem φερώνυμος dicitur, cui suum apprime convenit nomen, unde Serenillam, quod in tranquillitate versetur, φερωνύμως se dicit egisse. Sic initio in Abdiam, *Abdias*, inquit, *Christi pascit Ecclesias, &* φερωνύμως, *sicut in Actis Apostolorum Stephanus martyrio coronatus est, ita & hic servus appellatus est Domini.*

f Quidam mss. *quamquam hoc munus, vaticiniumque in te &c.* quod minime placet. Vocula *etiam*, quam nos ex Veronensi supplevimus, atque olim Gravius voluit interserendam, locum plane restituit, & Hieronymi mentem prodit.

CLASSIS III. AN. 393.

facerem, sponte facio: hortorque vos & precor per Domini caritatem, ut nobis vestros tribuatis aspectus, & per occasionem sanctorum Locorum, tanto nos ditetis munere. Certe si consortia nostra displicuerint; adorasse ubi steterunt pedes Domini, pars fidei est; & quasi recentia nativitatis & crucis ac passionis vidisse vestigia.

3. Opusculorum meorum, quia plurima evolaverunt de nidulo suo, & temerario editionis honore vulgata sunt, nihil misi; ne eadem forsitan mitterem quæ habebas. Quod si exemplaria libuerit mutuari, vel a sancta Marcella, quæ manet [a] in Aventino, vel a Lot temporis nostri, Domnione, viro sanctissimo accipere poteris. Ego autem operiens præsentiam tuam, aut totum tibi dabo quum affueris, aut si hoc aliquæ impedierint difficultates, quæquumque præceperis, libens mittam. Scripsi librum de Illustribus Viris, ab Apostolis usque ad nostram ætatem, imitatus Tranquillum, Græcumque Apollonium: & post catalogum plurimorum, me quoque in calce voluminis quasi abortivum & minimum omnium Christianorum posui; ubi mihi necesse fuit usque ad decimum quartum annum Theodosii * Principis quæ scripserim breviter annotare: quem librum quum a supradictis sumseris, quidquid de indice minus habueris, paulatim scribi faciam, si volueris.

Liber de Viris illustribus.

** al. Imperatoris & Principis,*

* EPISTOLA XLVIII.

Seu Liber Apologeticus, Ad PAMMACHIUM, pro Libris contra Jovinianum.

** Al. 50. Scripta circ. finem anni 393.*

Defendit suos contra Jovinianum libros, quos acceperat a Pammachio, eo nomine invidiose traduci ab obtrectatoribus suis, quod nimius in laudem virginitatis videretur, atque e contra iniquior in matrimonium.

1. QUod ad te hucusque non scripsi, caussa fuit silentium tuum. Verebar enim, ne si tacenti scriberem, molestum me magis quam officiosum putares. Nunc autem provocatus dulcissimis literis tuis, & hujuscemodi literis, quæ me ad philosophiam nostri dogmatis provocarent, & condiscipulum quondam & sodalem & amicum obviis, ut ajunt, manibus excipio; * defensoremque meorum opusculorum paro: ita tamen si ante te placatum judicem habuero; immo si oratorem meum super omnibus quæ in me arguuntur, instruxero. Hoc enim & [b] Tullius tuus; & ante illum in brevi & solo volumine scripsit Antonius, Primam caussam esse victoriæ, diligenter caussam, pro qua dicturus es, discere.

** fort. defensionem*

2. Reprehendunt me quidam, quod in libris, quos adversus Jovinianum scripsi, nimius fuerim, vel in laude virginum, vel in sugillatione * nuptarum; & ajunt condemnationem quodammodo esse matrimonii, intantum pudicitiam prædicare, ut nulla videatur inter uxorem & virginem comparatio derelinqui. Ego si bene problematis memini, inter Jovinianum & nos ista contentio est, quod ille exæquet virginitati nuptias, nos subjiciamus: ille vel parum, vel nihil: nos multum interesse dicamus. Denique iccirco te post Dominum faciente, damnatus est, quod ausus sit perpetuæ * castitati matrimonium comparare. Aut si idipsum virgo putatur, & nupta, cur piaculum vocis hujus [c] Roma audire non potuit? Virgo a viro, non vir a virgine generatur. Medium esse nihil potest: aut mea sententia sequenda est, aut Joviniani. Si reprehendor quod nuptias virginitati subjicio, laudetur ipse qui comparat. Si autem damnatus est qui æquales putabat, damnatio ejus mei operis testimonium sit. Si sæculi homines indignantur in minori gradu se esse quam virgines, miror Clericos & Monachos & continentes id non laudare quod faciunt. Castrant se ab uxoribus suis, ut imitentur virginum castitatem; & id ipsum volunt esse maritatas, quod virgines? Aut jungantur itaque uxoribus suis, quibus renunciaverant: aut si se abstinuerint,

** al. nuptiarum*

Quæstionis con[illegible] vin[illegible] status.

** al. [illegible]nitati.*

Jovinianus damnatus.

[a] Erudit os viros hic locus in eam sententiam traxit, ut alium ab Aquitano Presbytero, cujus hortatu contra Vigilantium postea Hier. scripsit, Desiderium hunc esse arbitrarentur, & Romanum facerent. Verum ex hoc ipso, quod Marcellæ domus illi monstratur in Aventino, Romam hospes advenisse, ejusque civitatis, ac locorum nescius ostenditur; neque adeo distinguendus videtur nobis ab Aquitano, quem unum præterea facimus cum illo, cui idem Hieron. Pentateuchum ex Hebræo vertit, & ad quem extat S. Paulini epistola XLIII. & cui denique S. Martini vitam Sulpicius inscripsit.

[b] Tullius de Oratore, *Marcus Antonius*, inquit, *cui vel primas eloquentiæ patrum nostrorum tribuebat ætas, vir natura peracutus & prudens in eo libro, quem unum reliquit* &c. Ejusdem libri alibi etiam meminit Cicero, &, qui cum imperfectum dicit, Quintilianus sæpissime. Porro e mss. codicibus legimus *primam caussam esse victoriæ*, pro quo editi minus recte *primam caussa esse victoriam*.

[c] Haud intelligimus cur omnes ante Martianæum editi, immo & Mss. non pauci legant, *Roma Victorinus audire non potuit*. Placuit tamen monuisse lectorem, quando a nobis nihil post Benedictin. editionem est immutatum.

CLASSIS III AN. 393. rint, etiam tacentes confitebuntur melius
eſſe, quod nuptiarum operi prætulerunt.
An ego rudis in Scripturis, & nunc pri-
mum ſacra volumina legens, lineam, &
(ut ita dicam) tenue dicendi filum inter
virginitatem & nuptias ſervare non po-
Eccl. 7. 17. tui? Videlicet neſciebam dictum: *Noli
eſſe juſtus multum*: & dum unum latus
protego, in altero vulneratus ſum: at-
que, ut manifeſtius loquar, dum contra
Jovinianum preſſo gradu pugno, a Ma-
nichæo terga mea confoſſa ſunt. Non-
ne, quæſo, ſtatim in principio operis
„ mei iſta præfatus ſum? Neque enim
Marcion & Manichæus. „ nos Marcionis & Manichæi dogma ſe-
ctantes, nuptiis detrahimus. „ Nec Ta-
Tatianus. „ tiani principis Encratitarum errore de-
„ cepti, omnem coitum ſpurcum puta-
„ mus; qui non ſolum nuptias, ſed ci-
„ bos quoque, quos Deus creavit ad
2. Tim. 20. „ utendum, damnat & reprobat. Sci-
„ mus in domo magna, non ſolum va-
„ ſa aurea & argentea eſſe, ſed & lignea
„ & fictilia; & ſuper fundamentum Chri-
„ ſti, quod Paulus architectus poſuit,
a „ [a] alios ſuperædificare aurum, argen-
„ tum, lapides pretioſos: alios e contra-
1. Cor. 3. 1. „ rio fœnum, ligna, ſtipulam. Non
„ ignoramus honorabiles nuptias, & cu-
„ bile immaculatum. Legimus primam
Gen. 1. 28. „ Dei ſententiam: *Creſcite & multiplica-
„ mini, & replete terram*. Sed ita nuptias
„ recipimus, ut virginitatem, quæ de nu-
„ ptiis naſcitur, præferamus. Numquid
„ argentum non erit argentum, ſi au-
„ rum argento pretioſius eſt? aut arbo-
„ ris & ſegetis contumelia eſt, ſi radici
„ & foliis, culmo & ariſtis, poma præ-
„ ferantur & fructus? Ut poma ex ar-
„ bore, frumentum ex ſtipula, ita vir-
Matth. 13. 8. „ ginitas ex nuptiis. Centeſimus & ſe-
„ xageſimus & triceſimus fructus, quam-
„ quam de una terra, & de una ſemen-
„ te naſcatur, tamen multum differt in
„ numero. Triginta referuntur ad nu-
b „ ptias, quia & [b] ipſa digitorum con-
„ junctio, quaſi molli oſculo ſe com-
„ plexans & fœderans, maritum pingit
„ & conjugem. Sexaginta vero ad vi-
„ duas, eo quod in anguſtia & tribula-
„ tione ſint poſitæ. Unde & ſuperiori
„ digito deprimuntur: quia quanto ma-
„ jor eſt difficultas expertæ quondam
„ voluptatis illecebris abſtinere, tanto

A „ majus eſt præmium. Porro numerus CLASSIS III. AN. 393.
„ centeſimus (quæſo diligenter lector at-
„ tende) de ſiniſtra transfertur ad dexte-
„ ram: & iiſdem quidem digitis; ſed non
„ eadem manu, quibus in læva, nuptæ
„ ſignificantur & viduæ, circulum fa-
„ ciens, exprimit virginitatis coronam.
3. Oro te, qui hæc loquitur, damnat
nuptias? Aurum virginitatem, argentum
diximus matrimonium. Centeſimum &
ſexageſimum & triceſimum fructum de
B una terra expoſuimus, & de una ſemen-
te generari, licet multum differat in nu-
mero. Et quiſquam tam iniquus lector
erit, ut non ex meis dictis, ſed ex ſuo
me ſenſu judicet? Et certe multo cle-
mentiores erga conjugia fuimus, omni-
bus [c] pene Latinis & Græcis Tractatori- c
bus, qui centeſimum numerum ad Mar-
tyres referunt, ſexageſimum ad Virgi-
nes, triceſimum ad Viduas: atque ita fit
juxta illorum ſententiam, ut de bona
C terra, & de patrisfamilias ſemine exclu-
dantur mariti. Verum [d] ne in principio d
cautus, in reliquis forſitan improvidus
fuerim: nonne poſt partitionem opuſcu-
li, quum ad quæſtiones venirem, ſtatim
intuli: „ Vos quæſo utriuſque ſexus vir-
„ gines & continentes, mariti quoque
„ & digami, ut conatus meos orationibus
„ adjuvetis. Cunctorum in commune
Jovinianus hoſtis eſt. Quorum ego ora-
tionibus indigeo, & quos adjutores mei
D operis precor, eos poſſum Manichæi er-
rore damnare?
4. Curramus ad reliqua. Neque enim
Epiſtolæ brevitas patitur diutius in ſin-
gulis immorari. Interpretantes illud Apo-
ſtoli teſtimonium: *Uxor proprii corporis* 1. Cor. 7.
*ſui non habet poteſtatem, ſed vir: ſimili-
ter & vir corporis ſui non habet poteſta-
tem, ſed uxor*, hoc ſubjunximus: „ O- Lib. 1. c. 4.
E „ mnis hæc quæſtio de his eſt qui in ma-
„ trimonio ſunt, an eis liceat uxores di-
„ mittere, quod & Dominus in Evan-
„ gelio prohibuit. Unde & Apoſtolus:
„ *Bonum eſt*, ait, *homini uxorem* [e] *vel* Matth. 5. e
„ *mulierem non tangere*: quaſi in tactu
„ ejus periculum ſit, quaſi qui eam te-
„ tigerit non evadat. Unde & Joſeph,
„ quia illum tangere volebat Ægyptia,
„ fugiens de manibus ejus pallium abje-
„ cit. Sed quia qui ſemel duxit uxorem,
„ niſi ex conſenſu ſe non valet abſtine-

 „ re:

a Antea erat in inſtanti *alius ſuperædificat*.

b Hæc in ipſo contra Jovinian. libro, & in Epiſtola ad Ageruchiam a nobis fuſe explicantur.

c Sic e Latinis S. Cyprianus de Habitu Virginum prope finem, *Primus enim centenarius Martyrum fructus eſt, ſecundus ſexagenarius veſter eſt* &c. Item & Prudentius In carmine de S. Agnete, & lib. 2. adverſus Symmachum de virgine,

Hic decies ſeni rediguntur in horrea fructus.

E Græcis adducitur Origenes Homil. 1. in Joſue.

d Victorius *ne* particulam expungit.

e Duo verba *vel mulierem* non recitantur in eo contra Jovin. tractatu, & Græcus ipſe tantum habet γυναικός. Tum quæ heic ſubnectuntur de Ægyptia femina, paulo aliter, ac ſub alia orationis ſerie exhibentur.

„ re, nec dare repudium non peccanti,
„ reddat conjugi debitum, quia sponte
„ se alligavit, ut reddere cogeretur. Qui
Domini dicit esse præceptum, ne dimittantur uxores, & absque consensu, *quod Deus conjunxit, homo non separet*, hic potest dici nuptias condemnare? Rursum in
Gen. 39. sequentibus: *Sed unusquisque*, ait, *habet*
Matth. 19. Marc. 10. 9. *proprium donum ex Deo. Alius quidem*
1. Cor. 7. 7. *sic, alius autem sic*. Quam sententiam
Lib. 1. c. 8. nos exponentes, hæc intulimus: „ Quid,
„ inquit, velim, perspicuum est. Sed
„ quoniam in Ecclesia diversa sunt do-
„ na, concedo & nuptias, ne videar da-
„ mnare naturam. Simulque considera,
„ quod aliud donum virginitatis sit, aliud
„ nuptiarum. Si enim eadem esset mer-
„ ces nuptarum & virginum, nequa-
„ quam dixisset post præceptum conti-
„ nentiæ: *Sed unusquisque proprium ha-*
„ *bet donum ex Deo: alius quidem sic*,
„ *alius autem sic*. Ubi proprietas singu-
„ lorum est, ibi altrinsecus diversitas.
„ Concedo & nuptias esse donum Dei,
„ sed inter donum & donum magna di-
„ versitas est. Denique & Apostolus de
2. Cor. 2. 7. „ quodam post incestum pœnitente: *E*
„ *contrario*, inquit, *donate ei & consola-*
„ *mini; & si cui quid donastis, & ego*.
„ Ac ne putaremus donum hominis con-
„ temnendum, addidit: *Nam & ego*
„ *quod donavi, si quid donavi, propter*
* al. in persona Christi. „ *vos* * *coram Christo*. Diversa sunt dona
„ Christi. Unde & Joseph in typo ejus
V. 10. „ variam habebat tunicam. Et in Psal-
„ mo quadragesimo quarto legimus: *Asti-*
„ *tit regina a dextris tuis in vestitu de-*
„ *aurato, circumdata varietate*. Et Pe-
a 1. Petr. 3. 7. „ trus Apostolus: *Sicut* [a] *cohæredes*, ait,
„ *multiplicis gratiæ Dei*. Quod signifi-
„ cantius Græce dicitur ποικίλης, id est,
variæ.

5. Rogo, quæ est ista contentio claudere oculos, nec apertissimum lumen aspicere? In Ecclesia diximus esse dona diversa: & aliud donum virginitatis, & aliud nuptiarum. Et post paululum:
„ Concedo & nuptias esse donum Dei.
„ Sed inter donum & donum magna di-
„ versitas est. Et quod Dei donum voce apertissima pronunciamus, damnare dicimur? Porro si Joseph in typo Domini accipitur, tunica ejus varia atque distincta in virginibus, viduis, continentibus, ac maritatis est. Et potest videri quasi alienus, qui de tunica Christi est: quum & ipsam reginam, hoc est Ecclesiam Salvatoris in vestitu deaurato, eadem varietate circumdatam dixerimus? Sed
„ & in consequentibus de conjugio dis-
„ putantes, eumdem sensum sequuti su-
„ mus. Hic [b] locus ad præsentem con-
„ troversiam non pertinet. Docet enim Lib. 1. c. b
„ juxta sententiam Domini, uxorem ex-
„ cepta caussa fornicationis non repu-
„ diandam, & repudiatam, vivo mari-
„ to, alteri non nubere: aut certe viro
„ suo debere reconciliari. Necnon & in 1. Cor. 39. 6
„ alio loco: *Mulier alligata est*, [c] *quan-*
„ *to tempore vir ejus vivit. Quod si*
„ *dormierit vir ejus, liberata est a le-*
„ *ge viri: cui vult nubat, tantum in*
„ *Domino*, id est, Christiano. Qui secundas nuptias tertiasque concedit in Domino, primas cum Ethnico prohibet.

6. Aperiant, quæso, aures obtrectatores mei, & videant me secundas & tertias nuptias concessisse in Domino. Qui secundas & tertias non damnavi, primum potui damnare matrimonium? In eo quoque loco, ubi interpretamur capitulum Apostoli: *Circumcisus* Ibid. 18.
aliquis vocatus est, non adducat præputium. In præputio vocatus est, non circumcidatur (licet quidam prudentissimi Interpretes Scripturarum hoc de circumcisione & servitute Legis dictum esse contendant) nonne apertissime fœdera servamus nuptiarum? Diximus enim: Lib. 1. c. 6.
„ Si in præputio quis vocatus est, non
„ circumcidatur. Habebas, inquit, uxo-
„ rem, quum credidisti: noli fidem
„ Christi caussam putare dissidii; quia
„ in pace nos vocavit Deus. *Circumci-* 1. Cor. 7. 19. & Galat. 5. 6.
„ *sio nihil est, & præputium nihil est:*
„ *sed observatio mandatorum Dei*. Nihil
„ enim prodest absque operibus cœliba-
„ tus & nuptiæ: quum etiam fides,
„ quæ proprie Christianorum est, si Jacob. 2.
„ opera non habuerit, mortua esse di-
„ catur, & hac lege virgines quoque Ve-
„ stæ & Junonis univiræ, in sanctarum
„ queant ordine numerari. Et post pau- 1. Cor. 7. 21.
„ lulum: *Servus vocatus es, non sit tibi*
„ *curæ: sed & si potes fieri liber, magis*
„ *utere*. Etiam si habes, inquit, uxorem,
„ & illi alligatus es: & solvis debitum,
„ & non habes tui corporis potestatem:
„ atque (ut manifestius loquar) servus
„ uxoris es, noli propter hoc habere tristi-

[a] Victorius ex ingenio fecit *sicut dispensatores*. Lectionis nostræ germanitatem in ipso contra Jovinian. libro ostendimus.

[b] Est Pauli I. ad Corinth. 7. 10. quo maxime loco Jovinianus abutebatur.

[c] Addunt quidam cum Victorio *legi*, ut nimirum ex Vulgato interprete legant, in Græcis enim exemplaribus τῷ νόμῳ sæpius desideratur. Mox voces *a lege viri* nec Vulgata, nec Græcus, neque ipse Hieronymus contra Jovinian. agnoscunt. Sequentem vero sententiam editi antea omnes perperam sub interrogandi nota alio sensu efferebant.

CLASSIS III. AN. 393.

„ stitiam, nec de amissa virginitate suspires. Sed etiam si potes caussas aliquas invenire dissidii, ut libertate pudicitiæ perfruaris, noli salutem tuam cum alterius interitu quærere. Habeto paulisper uxorem, nec præcurras morantem: expecta dum sequitur. Si egeris patienter, conjux mutabitur in sororem. (Ibid. 25.)

7. In eo quoque loco ubi tractavimus, cur dixisset Paulus: *De virginibus autem Domini præceptum non habeo: consilium autem do, tamquam misericordiam consequutus a Domino, ut sim fidelis*, ita virginitatem * prætulimus, ut „ nuptiarum ordinem servaremus. Si virginitatem Dominus imperasset, videbatur nuptias condemnare, & hominum auferre seminarium, unde & ipsa virginitas nascitur. Si præcidisset radicem, quomodo fruges quæreret? Nisi ante fundamenta jecisset, qua ratione ædificium exstrueret, & operturum cuncta desuper culmen imponeret? Si radicem nuptias, si virginitatem diximus fructus: si fundamentum matrimonium, & ædificium vel culmen perpetuam castitatem; quis vel tam invidus, vel tam cæcus obtrectator mei erit, ut in eadem domo ædificium vel culmen videat, & fundamentum quod ædificium & culmen portat, ignoret? Porro & in alio loco proponentes Apostoli testimonium, in quo ait: *Alligatus es uxori, noli quærere solutionem. Solutus es ab uxore, noli quærere uxorem*. Illico „ hæc subjecimus: Habet unusquisque nostrum terminos suos, redde mihi meum, & tu tene tuum. Si alligatus es uxori tuæ, ne illi des repudium. Si solutus sum ab uxore, non quæram uxorem. Ut ego non solvo conjugia, si semel ligata sunt: ita tu non liges, quod solutum est. Sed & in alio testimonio, quid de virginitate & nuptiis senserimus, manifestissime declaratur. Non imponit nobis Apostolus laqueum, nec cogit esse quod nolumus, sed suadet quod honestum est & decorum, & intente facit servire Domino, & semper esse sollicitos, & exspectare [a] paratam Domini voluntatem, ut quum quid imperaverit, quasi strenuus & armatus miles, statim impleat quod præceptum est, & hoc faciat sine „ ulla distentione, quæ data est secundum Ecclesiasten hominibus hujus mundi, ut distendantur in ea. In fine quoque comparationis nuptarum & virginum, disputationem nostram hoc sermone conclusimus. Ubi bonum & melius est, ibi boni & melioris non unum est præmium, & ubi non est unum præmium, ibi utique dona diversa. Tantum igitur interest inter nuptias & virginitatem: quantum inter non peccare & benefacere: immo ut levius dicam, quantum inter bonum & melius.

(* al. extulimus. — Lib. 1. cap. 7. — 1. Cor. 7. 27. — Lib. 1. c. 7. — Lib. 1. c. 7. — Eccl. 3. — Lib. 1. c. 7.)

8. Porro in consequentibus, quum dicimus: Finita disputatione conjugiorum & virginitatis, ut inter utrumque cauto moderamine præceptorum, nec ad sinistram, nec ad dexteram diverteret, sed via regia graderetur, & illud impleret: *Ne sis multum justus*, rursus monogamiam digamiæ comparat, & quomodo nuptias subdiderat virginitati, ita digamiam [b] nuptiis subjicit: nonne perspicue ostendimus, quæ sit in Scripturis sanctis sinistra, quæ dextra: & quid significet, *ne sis multum justus*? Quod videlicet sinistra sit, si Judæorum, & Gentilium sequamur libidinem, & semper æstuemus ad coitum; dextra, si Manichæorum sequamur errorem, & simulata pudicitia, impudicitiæ retibus implicemur. Via autem regia sit, ita appetere virginitatem, ne nuptiæ condemnentur. Præterea quis tam iniquus meorum opusculorum judex erit, ut prima matrimonia damnare me dicat, quum etiam de secundis dixisse „ me legerit? Concedit Apostolus secundas nuptias; sed volentibus, sed his quæ se continere non possunt: ne luxuriatæ in Christo, nubere velint: habentes damnationem, quod primam fidem irritam fecerint; & hoc concedit, quia multæ abierunt retrorsum post Satanam. Cæterum beatiores erunt, si sic permanserint. Continuoque subjungit Apostolicam auctoritatem: *secundum consilium meum*. Porro ne auctoritas Apostoli quasi hominis, levior videretur, addidit: *Puto autem quod & ego spiritum Dei habeam*. Ubi ad continentiam provocat: ibi non hominis, sed spiritus Dei [c] consilio usus est. Ubi autem nuben-

(Lib. 1. c. 8. — Eccl. 7. 17. — Lib. 1. c. 8. — 1. Tim. 5.)

[a] Minus bene alii editi heic atque in ipso contra Jovinian. libro, *paratum*.

[b] Scilicet *primis*, quæ fortasse vox excidit heic loci: in eo enim Tractatu habetur.

[c] Aliter *Spiritus Dei consilium est*.

CLASSIS III. AN. 393.

„ bendi concedit veniam, ſpiritum Dei „ non nominat; ſed prudentiæ librat „ conſilium: ita ſingulis relaxans, ut unuſ- „ quiſque ferre * poſſit. Propoſitis ergo teſtimoniis, in quibus Apoſtolus ſecundas concedit nuptias, ſtatim ſubjecimus. Quomodo virginibus ob fornicationis periculum, concedit nuptias; & excuſabile facit, quod per ſe non appetitur: ita ob eamdem fornicationem, [a] „ concedit viduis ſecunda matrimonia. „ Melius eſt enim, licet alterum & ter- „ tium, unum virum noſſe, quam plu- „ rimos: id eſt, tolerabilius eſt uni ho- „ mini proſtitutam eſſe, quam multis. Faceſſat calumnia. De ſecundo hic & de tertio & quarto (ſi libet) matrimonio diſputavimus, non de primo. Sed ne quis in eo quod diximus, tolerabilius eſt uni homini proſtitutam eſſe quam multis, ad primum * maritum referat, quum omnis nobis quæſtio de digamia, & trigamia fuerit; denique digamiæ & trigamiæ diſputationem hac calce ſignavimus: *Omnia licent, ſed non omnia ex-* „ *pediunt*. Non damno digamos, im- „ mo nec trigamos, & ſi dici poteſt, „ octogamos. Plus aliquid inferam; et- „ iam ſcortatorem recipio pœnitentem. „ Quidquid æqualiter licet, æquali lance „ penſandum eſt.

al. poteſt.

*al. matrimonium.

1. Cor. 6.

9. Erubeſcat calumniator meus, dicens me prima damnare matrimonia, „ quando legit, Non damno digamos, „ & trigamos, & ſi dici poteſt, octogamos. Aliud eſt non damnare, aliud prædicare: aliud eſt veniam concedere, aliud laudare virtutem. Si autem durus in eo videor, quia dixi: quidquid æqua- „ liter licet, æquali lance penſandum eſt; puto non me crudelem judicabit & rigidum, qui alia loca virginitati & nuptiis, alia trigamis, & octogamis, & pœnitentibus legerit præparata. Chriſtum in carne virginem, in ſpiritu monogamum, quod unam * haberet Eccleſiam, noſter in reliquis ſermo teſtatus eſt: & crediti ſumus nuptias condemnare! Damnare dicor nuptias, cujus hic ſermo eſt? Nullique dubium eſt, „ Sacerdotes de Aaron & Eleazar & „ Phinees ſtirpe generatos; qui quum „ & ipſi uxores habuerint, recte nobis „ opponerentur, ſi errore Encratitarum „ [b] ducti contenderemus matrimonia reprobanda. Tatianum Encratitarum principem, qui abjicit matrimonia, reprehendimus, & ipſi nuptias condemnamus? Rurſumque ubi virgines, & viduas comparo, quid de nuptiis ſenſerim; & quomodo tres gradus virginitatis, viduitatiſque vel continentiæ & conjugii fecerim, declarant ipſa quæ ſcripta ſunt. „ Non nego beatas eſſe viduas, quæ „ ita [c] poſt baptiſmum manſerint: nec „ illarum detraho merito, quæ cum vi- „ ris in caſtitate perdurant: ſed ſicut „ hæ majoris præmii apud Deum ſunt, „ quam nuptæ conjugali officio ſervien- „ tes: ita & ipſæ æquo patiantur ani- „ mo, virginitatem ſibi præferri.

*al. habeat.

Lib. 1. c. 13.

Tatianus Princeps Encratit.

10. Ad Galatas quoque teſtimonium Apoſtoli proponentes: *Ex operibus legis* „ *non juſtificabitur omnis caro*, hujuſce- „ modi ſenſum intulimus. Opera legis „ & nuptiæ ſunt. Unde & maledicun- „ tur in ea, quæ non habent filios: quæ „ ſi conceduntur etiam in Evangelio, „ aliud tamen eſt indulgentiam infirmi- „ tati tribuere, aliud eſt virtutibus præ- „ mia polliceri. Ecce perſpicue nuptias diximus concedi in Evangelio: ſed tamen eaſdem in ſuo officio permanentes, præmia caſtitatis capere non poſſe. Quod ſi indigne accipiunt mariti, non mihi iraſcantur, ſed Scripturis ſanctis: immo Epiſcopis, & Presbyteris, & Diaconis, & univerſo choro Sacerdotali & Levitico, qui ſe noverunt hoſtias offerre non poſſe, ſi operi ſerviant conjugali. Sed & in eo loco ubi de Apocalypſi teſtimonium poſuimus, nonne manifeſtum eſt, quid de virginibus & viduis & conjugibus ſenſerimus? *Hi ſunt qui cantant canticum novum, quod nemo poteſt cantare, niſi qui* „ *virgo eſt. Hi ſunt primitiæ Dei & A-* „ *gni, & ſine macula*. Si virgines pri- „ mitiæ Dei ſunt, ergo viduæ, & in „ matrimonio continentes, erunt poſt „ primitias, hoc eſt, in ſecundo & ter- „ tio gradu. In ſecundo & tertio gradu „ viduas ponimus & maritatas: & hæ- „ retico furore dicimur damnare nu- „ ptias?

Gal. 2. 16.

Lib. 1 c. 2?.

Lib. 1. c. 25. Apoc. 14. 5.

11. Multa ſunt quæ per omnem librum cauto moderamine, de virginitate, de viduis, de nuptiis diximus. Sed brevitatis ſtudio unum adhuc ponam teſtimonium, cui non reor contradicturum, niſi eum, qui aut ſe inimicum probare

(a) In eo libro additur, *vitandam*. Variant autem hoc loco mſs. qui *fornicationis periculum*; moxque *eadem fornicatio* in recto legunt.

b Voculam *ducti* ex aliquot mſſ. juxta ejus Tractatus lectionem addidimus.

c Objecerat quippe Jovinianus, *Si virgo, & vidua fuerint baptizatæ, & ita permanſerint, nullam fore inter utramque diverſitatem*, quam objectionem Hier. cap. 18. copioſiſſime diluit.

re voluerit, aut vecordem. Nam quum propoſuiſſem, quod Dominus iſſet ad nuptias in Cana Galilææ, poſt quædam etiam hæc addidi: Qui enim ſemel * ,, ivit ad nuptias, ſemel docuit eſſe nubendum, & tunc virginitati poſſet officere, ſi nuptias poſt virginitatem, & viduitatis caſtimoniam, non in gradu tertio poneremus. Nunc autem quum Hæreticorum ſit damnare conjugia, & Dei ſpernere conditionem: quidquid de laude dixerit nuptiarum, B libenter audimus. Eccleſia enim non damnat matrimonia, ſed ſubjicit: nec abjicit, ſed diſpenſat, ſciens (ſicut ſupra diximus) in domo magna, non ſolum eſſe vaſa aurea & argentea, ſed & lignea & fictilia: & alia eſſe in honorem, alia in contumeliam. Et quicumque ſe mundaverit, eum futurum eſſe vas honorabile & neceſſarium, in omne opus bonum præparatum. Quidquid, inquam, de laude * dixerit nu- C ptiarum, libenter audimus. Laudari nuptias, libenter audimus, & nuptias condemnamus? Eccleſia matrimonia non damnat, ſed ſubjicit. Velitis, nolitis, maritus ſubjicitur virginitati, & viduitati. Eccleſia nuptias, ſed nuptias in ſuo opere permanentes, ſubjicit, non damnat, nec abjicit, ſed diſpenſat. In poteſtate veſtra eſt, ſi velitis ſecundum pudicitiæ gradum ſcandere. Quid indignamini, ſi in tertio ſtantes, nolitis ad ſuperiora properare?

Lib. 1. c. 25.
* al. venit.
1. Tim. 2. 20. 21.
* al. dixerint.

12. Igitur quum toties & tam crebro lectorem admonuerim, & per ſingula pe- D ne tractuum millia, cautus viator inceſſerim, me ita recipere nuptias, ut eis continentes, viduas, virgineſque præferrem; debuerat prudens & benignus Lector, etiam ea quæ videntur dura, æſtimare de cæteris, & non in uno atque eodem libro, criminari, me diverſas ſententias protuliſſe. Quis enim [a] tam hebes, & ſic in ſcribendo rudis eſt, ut idem laudet & damnet? ædificata deſtruat, & deſtructa ædificet? & quum E adverſarium vicerit, ſuo noviſſime mucrone feriatur? Si ruſticani homines, & vel rhetoricæ, vel dialecticæ artis ignari detraherent mihi, tribuerem veniam imperitiæ, nec accuſationem reprehende-

Lector prudens quid agere debeat.
a

A rem, ubi non voluntatem in culpa cernerem, ſed ignorantiam. Nunc vero quum diſerti homines, & liberalibus ſtudiis eruditi, magis velint lædere, quam intelligere, breviter a me reſponſum habeant, corrigere eos debere peccata, non reprehendere. Patet campus, ſtat e contra acies, adverſarii dogma manifeſtum eſt, & (ut Virgilianum aliquid inferam) *illum aſpice contra*, *Qui vocat*: Reſpondeant adverſario. Aliter teneant [b] modum in diſputando, aliter virgam in docendo; & me in libris ſuis, quid vel prætermiſerim, vel addiderim, doceant. Reprehenſores non audio, ſequor magiſtros. Delicata doctrina eſt, pugnanti ictus dictare de muro, & quum ipſe unguentis delibutus ſis, cruentum militem accuſare formidinis. Nec hoc dicens, ſtatim jactantiæ reus ſum, quod cæteris dormientibus ſolus certaverim; ſed hoc dico, cautius eos poſſe pugnare, qui me viderint vulneratum. Nolo tale certamen adeas, in quo tantum te protegas, & torpente dextra, ſiniſtra clypeum circumferas. Aut feriendum tibi eſt, aut cadendum. Non poſſum te æſtimare victorem, niſi adverſarium * video trucidatum.

Æneid. II.
b
*al. videro

13. Legimus, [c] eruditiſſimi viri, in ſcholis pariter; & Ariſtotelea illa vel de Gorgiæ fontibus manantia, ſimul didicimus, plura eſſe videlicet genera dicendi: & inter cætera, aliud eſſe γυμναςικῶς ſcribere, aliud δογματικῶς. In priori vagam eſſe diſputationem; & adverſario reſpondentem, nunc hæc, nunc illa proponere. Argumentari ut libet, aliud loqui, aliud agere, * panem, ut dicitur, oſtendere; lapidem tenere. In ſequenti autem aperta frons, & ut ita dicam, ingenuitas neceſſaria eſt. Aliud eſt quærere, aliud definire. In altero pugnandum: in altero docendum eſt. Tu me ſtantem in prœlio, & de vita periclitantem ſtudioſus magiſter doceas. Noli ex obliquo, & unde non putaris, vulnus inferre. Directo percute gladio. Turpe tibi eſt hoſtem dolis ferire, non viribus. Quaſi non & hæc ars ſumma pugnantium ſit, alibi minari, alibi percutere. Legite, obſecro vos, Demoſthenem, legite Tullium: ac ne forſitan Rhetores vo-

c
* Euclio apud Plautum.

a Reliquit Martianæus *tamen hebes*. Sæpe autem cum leviora hujuſmodi emendamus, lectorem non admonemus.

b Etiam refragantibus mſſ. Eraſmus *nodum* pro *modum* contendit debere legi, *nam*, inquit, *& athletarum & Palæſtritarum nexus vocantur, & qui diſputat, in hoc tenet, & diſſimulat nodum, ut illaqueet adverſarium*. Infelicem conjecturam pluribus refellere haud vacat. Attamen infra, *fortis eſt*, *in diſputando nodoſus & tenax*, dixit Hieronymus & neſcio quid rei *virga* in docendo reſpondere e contrario debet.

c Plurium numerum ex aliis omnibus editis ac mſſ. repoſuimus, ipſa etiam orationis ſerie cogente. Martianæus vero, ratus Hieronymum ſolum adloqui Pammachium, de ſuo fecerat in ſingulari, *eruditiſſime vir*.

vobis diſpliceant (quorum artis eſt, veriſimilia magis quam vera dicere) legite Platonem, Theophraſtum, Xenophontem, Ariſtotelem, & reliquos qui de Socratis fonte manantes, diverſis cucurrere rivulis: quid in illis apertum, quid ſimplex eſt? quæ verba non ſenſuum? qui ſenſus non victoriæ? Origenes, Methodius, Euſebius, * Apollinaris, multis verſuum millibus ſcribunt adverſus Celſum & Porphyrium. Conſiderate quibus argumentis, & quam lubricis [a] problematibus diaboli ſpiritu contexta ſubvertant: & quia interdum coguntur loqui, non quod ſentiunt, ſed quod neceſſe eſt, dicunt adverſus ea, quæ dicunt Gentiles. Taceo de Latinis Scriptoribus, Tertulliano, Cypriano, Minutio, Victorino, Lactantio, Hilario, ne non tam me defendiſſe, quam alios videar accuſaſſe. Paulum Apoſtolum proferam, quem quotieſcumque lego, videor mihi non verba audire, ſed tonitrua. Legite Epiſtolas ejus, & maxime ad Romanos, ad Galatas, ad Epheſios, in quibus totus in certamine poſitus eſt; & videbitis eum in teſtimoniis quæ ſumit de veteri Teſtamento, quam artifex, quam prudens, quam diſſimulator ſit ejus quod agit. Videntur quidem verba ſimplicia, & quaſi innocentis hominis ac ruſticani; & qui [b] nec facere nec declinare noverit inſidias: ſed quoquumque reſpexeris, fulmina ſunt. Hæret in cauſſa, capit omne quod tetigerit: tergum vertit, ut ſuperet: fugam ſimulat, ut occidat. Calumniemur ergo illum, atque dicamus ei: Teſtimonia quibus contra Judæos, vel cæteras hæreſes uſus es, aliter in ſuis locis, aliter in tuis Epiſtolis ſonant. Videmus exempla captiva [c] ſervire tibi ad victoriam, quæ ſuis in voluminibus non dimicant. Nonne nobis loquitur cum Salvatore: aliter foris, aliter domi loquimur? Turbæ parabolas, diſcipuli audiunt veritatem. Proponit Phariſæis Dominus quæſtiones, & non ediſſerit. Aliud eſt docere diſcipulum, aliud adverſarium vincere. *Myſterium*, inquit, *meum mihi: myſterium meum mihi & meis*.

[* al. *Apollinarius*.] [*Matth.* 13.] [*Iſai.* 24. 16.]

14. Indignamini mihi, quod Jovinianum non docuerim, ſed vicerim. Immo indignantur mihi, qui illum anathematizatum dolent: & quum laudent quod ſunt, accuſant quod eſſe ſe ſimulant. Quaſi vero rogandus fuerit, ut mihi cederet, & non invitus ac repugnans in veritatis vincula ducendus. Et hæc dicerem, ſi vincendi ſtudio, contra regulam Scripturarum quippiam loquutus fuiſſem; & ſicut viri fortes in controverſiis ſolent facere, culpam præmio redimerem. Nunc vero quum interpres magis Apoſtoli fuerim, quam dogmatiſtes, & commentatoris ſim uſus officio, quidquid durum videtur, ei magis imputetur quem expoſuimus, quam nobis qui expoſuimus. Niſi forte ille aliter dixit, & nos ſimplicitatem verborum ejus maligna interpretatione detorſimus. Qui hoc arguit, de ipſis Scripturis probet. „ Diximus: Si bonum eſt mulierem non „ tangere, malum ergo eſt tangere: ni„ hil enim bono contrarium eſt, niſi „ malum. Si autem malum eſt & igno„ ſcitur, ideo conceditur, ne malo quid deterius fiat: & cætera uſque ad propoſitionem alterius capituli. Hoc ideo ſubjecimus, quia Apoſtolus dixerat: *Bonum eſt homini mulierem non tangere: Propter fornicationem autem unuſquiſque uxorem ſuam habeat, & unaquæque ſuum virum habeat*. In quo differunt verba mea a ſenſu Apoſtoli? Niſi forte in eo, quod ille pronunciat, ego dubito: ille definit, ego ſciſcitor: ille aperte dicit: *Bonum eſt homini mulierem non tangere*, ego * timide quæro, ſi bonum eſt mulierem non tangere. *Si* dubitantis eſt, non confirmantis. Ille dicit: *Bonum eſt non tangere*: ego quid bono contrarium eſſe poſſit, adjungo. Statimque in conſequentibus: „ Animadvertenda Apoſtoli pru„ dentia. Non dixit: Bonum eſt homi„ ni uxorem non habere, ſed *Bonum eſt* „ *mulierem non tangere*: quaſi & in ta„ ctu ejus periculum ſit; quaſi qui il„ lam tetigerit, non evadat. Vides igitur non de conjugibus nos exponere, ſed de coitu ſimpliciter diſputare, quod ad comparationem pudicitiæ & virginitatis, & Angelicæ ſimilitudinis, bonum eſt homini mulierem non tangere. *Vanitas vanitatum, & omnia vanitas*, dicit *Eccleſiaſtes*. Si omnes creaturæ bonæ, ut a bono Creatore conditæ, quomodo univerſa vanitas? Si terra vanitas, numquid & cæli, & Angeli, & Throni, Dominationes, Poteſtates, cæteræque Vir-

[1. *Cor.* 7. 2.] [* al. *quotidie*.] [*Eccleſ.* 1. 2]

[a] Quidam mſſ. *problemata*, quod & Gravius probat. Sequentem vero contextum ex mſſ. quidem, ut profitetur, in pejus tamen mutat editor Benedictinus legens, *dicunt adverſus eos, qui dicuntur eſſe gentiles*; quamquam nec impreſſa lectio uſque adeo arridet, quæ forte integrior erit, ſi legeris ex parte juxta vetuſtiorem editionem, mutata etiam paululum interpunctione, *loqui quod non ſentiunt; ſed quod neceſſe eſt dicunt &c.*

[b] Editor Benedict. *qui facere* abſque negandi particula. & paulo ante *quadam* pro *quidem* legerat.

[c] Vitioſe poſt Eraſm. Martian. *ſervierunt*.

CLASSIS III. AN. 393.

Virtutes? Sed quæ per se bona sunt, ut A a bono Creatore condita, ad comparationem meliorum vanitas appellantur. Verbi gratia: lucerna lampadis comparatione pro nihilo est: lampas stellæ collatione non lucet: stellam lunæ confer, cæca est: lunam soli junge, non rutilat: solem Christo confer, & tenebræ sunt. *Ego sum*, inquit, *qui sum*. (Exod. 3. 14.) Omnem igitur creaturam si Deo contuleris, non subsistit. *Ne tradas*, inquit Esther, *hæreditatem tuam his qui non sunt*, (Esther. 14. 11.) idolis scilicet & dæmonibus. Et certe B erant idola & dæmones, quibus ne traderentur, orabat. In Job quoque legimus, a * Baldad dictum de impio: *Avellatur de tabernaculo suo fiducia ejus, & calcet super eum quasi rex interitus. Habitent in tabernaculo ejus socii ejus, qui non est:* (Cap. 18. 14. * al. Baldach.) haud dubium quin diaboli, qui quum habeat socios, non autem haberet nisi esset: tamen quia Deo periit, non esse dicitur. Ergo secundum hunc comparationis sensum, malum diximus mulierem tangere (licet uxoris nulla facta „ sit mentio) quia bonum est non tan- C „ gere. Et subjecimus: Virginitatem „ frumentum, nuptias hordeum, forni- „ cationem stercus bubulum nuncupan- „ tes. Utique frumentum & hordeum creatura Dei est. Verum in Evangelio (Mar. 6. 44.) major turba hordeaceis panibus, minor frumentaceis pascitur: *Homines*, inquit, *& jumenta salvos facies, Domine*. (Ps. 35. 7.) Aliis verbis id ipsum loquuti sumus, quando aurum virginitatem, argentum nuptias diximus: & centum quadraginta quattuor millia virginum signatorum, qui D cum mulieribus non sunt coinquinati: in quo ostendi voluimus, omnes qui virgines non permanserint, ad comparationem purissimæ & Angelicæ castitatis, & ipsius Domini nostri Jesu Christi, esse pollutos. Quod si cui asperum & reprehensione dignum videtur, tantam nos inter virginitatem & nuptias fecisse distantiam, quanta inter frumentum & hordeum est, legat S. Ambrosii de Viduis librum, (Ambr. lib. I. de Viduis cap. 13.) & inveniet illum inter cætera quæ de virginitate & nuptiis dispu- „ tavit, etiam hoc dixisse. Neque ita E „ conjugium prætulit Apostolus, ut stu- „ dia * virginitatis extingueret: sed a „ continentiæ * persuasione incipiens, „ ad incontinentiæ remedia descendit. „ Et quum bravium supernæ vocationis (* Amb. integritatis, * al. perfectione.)

„ fortibus demonstrasset, deficere tamen „ in via neminem passus est: ita plau- „ dens prioribus, ut non despiceret & „ sequentes. Didicerat enim & ipse, „ quia Dominus Jesus aliis panem hor- (Joan. 6. 5. & seq.) „ deaceum, ne in via deficerent: aliis (Matth. 26.) „ corpus suum, ut ad regnum conten- „ derent, demonstravit. Et in conse- „ quentibus: Non ergo copula nuptialis „ quasi culpa vitanda, sed quasi neces- „ sitatis sarcina declinanda est. Lex e- (Gen. 3. 16.) „ nim astringit uxorem, ut in labori- „ bus & tristitia filios generet: conver- „ sio ejus [a] ad virum sit, ut ei ipse „ dominetur. Ergo laboribus & dolori- „ bus in generatione filiorum addicitur (Cap. 11.) „ nupta, non vidua: & dominatui viri „ sola subditur copulata, non virgo. Et „ in alio loco: *Pretio*, inquit, *emti estis*, (1. Cor. 7.) „ *nolite fieri servi hominum*. Videtis quam „ evidens conjugalis sit definitio servitu- „ tis. Et post pusillum. [b] Si igitur bo- „ num conjugium servitus est, malum „ quid est, quando nequeunt se invicem „ sanctificare, sed perdere. Universa quæ nos de virginitate ac nuptiis lato sermone diffudimus, ille brevi arctavit compendio, in paucis multa comprehendens. Virginitas ab eo persuasio continentiæ: nuptiæ, remedia incontinentiæ prædicantur. Et significanter a majoribus ad minora descendens, virginibus bravium supernæ vocationis ostendit, nuptas ne in via deficiant, consolatur. Alios laudat, alios non despicit. Conjugium hordeo, virginitatem corpori Christi comparat. Et puto multo minorem distantiam inter frumentum esse & hordeum, quam inter hordeum & corpus Christi. Denique nuptias dicit, quasi necessitatis sarcinam declinandas, & definitionem esse evidentissimæ servitutis. Et multa alia quæ tribus libellis de virginibus latissime prosequutus est.

Majorum sententiam secutus est.

15. Ex quibus universis perspicuum est, me nihil novi de virginibus nuptisque dixisse: sed majorum in omnibus sequutum esse sententiam, tam hujus videlicet, quam reliquorum, qui de Ecclesiasticis dogmatibus disputarunt: QUORUM ÆMULARI exopto negligentiam potius, quam aliorum obscuram diligentiam. (Ex Terent. Prolog. in Andr. Lib. I. c. 4.) Tumeant contra me mariti, quare dixerim: Oro te, quale illud bo- „ num est, quod orare prohibet: quod „ corpus Christi accipere non permittit? „ Quan-

a Olim *ad unum virum sit*. Mox leviora quædam alia ex mss. ipsoque D. Ambrosii libro de Viduis emendamus.

b Hæc a nobis in textum recepta est lectio, quam Victorius reposuerat, & Hieronymiani, atque Ambrosiani mss. magno numero præferunt. Hujus opusculi editores Benedictini repetunt *conjugii* vocabulum, scilicet *malum conjugium quid est*; sed vitiose omnino Martianæus post Erasmum: *Si igitur bonum conjugium, servitus malum quidem, quando &c.*

,, Quando impleo mariti officium, non ,, impleo continentis. Jubet idem Apo- ,, stolus in alio loco, ut semper ore- ,, mus. Si semper orandum est, num- ,, quam ergo conjugio serviendum. Quo- ,, niam quotiesquumque uxori debitum ,, reddo, orare non possum. Hoc qua- ,, re dixerim, perspicuum est, quia interpretabar illud Apostoli dictum: *Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi.* Paulus Apostolus dicit, quando coimus cum uxoribus, nos orare non posse. Si per coitum quod minus est impeditur, id est, orare: quanto plus quod majus est, id est, Corpus Christi prohibetur accipere? Petrus ad continentiam hortatur: *Ne impediantur orationes* nostræ. Quod hic, quæso peccatum meum est? quid commerui? quid deliqui? Si turbidæ, & nebulosæ aquæ fluunt, non est alvei culpa, sed fontis. An iccirco arguor, quod de ,, meo ausus sum adjicere: Quale illud ,, bonum est, quod Corpus Christi ac- ,, cipere non permittit? Ad hoc brevi- ,, ter respondebo. Quid est majus, ora- ,, re, an Corpus Christi accipere? Utique accipere corpus Christi. Si per coitum quod minus est impeditur, multo magis quod majus est. Diximus in eodem volumine, Panes propositionis ex Lege non potuisse comedere David, & socios ejus, nisi se triduo mundos a mulieribus respondissent: non utique a meretricibus, quod damnabatur a Lege: sed ab uxoribus, quibus licite jungebantur. Populum quoque quando accepturus erat Legem in Monte Sina, tribus diebus jussum esse ab uxoribus abstinere. Scio Romæ hanc esse consuetudinem, ut fideles semper Christi Corpus accipiant, quod nec reprehendo, nec probo: *Unusquisque enim in suo sensu abundat.* Sed ipsorum conscientiam convenio, qui eodem die post coitum communicant, & juxta Persium, *noctem flumine purgant*; quare ad Martyres ire non audent? quare non ingrediuntur Ecclesias? An alius in publico, [a] alius in domo Christus est? Quod in Ecclesia non licet, nec domi licet. Nihil Deo clausum est, & tenebræ quoque lucent apud Deum. Probet se unusquisque, & sic ad Corpus Christi accedat; non quod dilatæ communionis unus dies, aut biduum sanctiorem efficiat Christianum, ut quod hodie non merui, cras vel perendie me-

[Margin: 1. Thess. 5. — 1. Cor. 7. 5. — 1. Pet. 3. 7. — Corpus Christi accipere majus est quam orare. Lib. 1. c. 10. — 1. Reg. 21. — Exod. 19. — Vetus Romæ consuetudo. — Rom. 14. — Satyr. 2.]

A rear: sed quod dum doleo me non communicasse Corpori Christi, abstineam me paulisper ab uxoris amplexu: ut amori conjugis, amorem Christi præferam. Durum est, & non ferendum est. Quis hoc sæcularium sustinere potest? Qui potest sustinere, sustineat: qui non potest, ipse viderit. Nobis curæ est, NON QUID UNUSQUISQUE POSSIT, aut velit; sed quid Scripturæ præcipiant, dicere.

B 16. Illud quoque in commentariolis meis ejusdem Apostoli carpitur, in qui- ,, bus dixi: Verum ne quis putet ex eo ,, quod sequitur: *ut vacetis orationi, & ,, iterum ad idipsum revertimini*, Aposto- ,, lum hoc velle, & non propter ma- ,, jorem ruinam concedere, statim in- ,, fert, *ne tentet vos Satanas propter in- ,, continentiam vestram.* Pulchra nimi- ,, rum indulgentia, *& iterum revertimi- ,, ni ad idipsum.* [b] Quod erubescit suo ,, vocare nomine: quod tentationi præ- ,, fert Satanæ, quod caussam habet in- ,, continentiam; laboramus quasi obscu- C ,, rum differere, quum exposuerit se ipse ,, qui scripsit? *Hoc autem dico*, inquit, ,, *juxta indulgentiam, non secundum im- ,, perium.* Et mussitamus adhuc nuptias ,, non vocare indulgentiam; sed præce- ,, ptum: quasi non eodem modo, & se- ,, cunda, & tertia matrimonia conce- ,, dantur, & reliqua? Quid hic loquu- ,, tus sum, quod Apostolus non dixerit? ,, Nimirum illud, Quod erubescit suo ,, vocare nomine? Ego arbitror quando dicit, *ad idipsum*, & rem ipsam tacet, D non eum nominare palam coitum, sed verecunde ostendere. An quia sequitur, ,, Quod tentationi præfert Satanæ, quod ,, habet caussam incontinentiam? Nonne alio verborum ordine idipsum est, *ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram?* An quia dixi, Et mussi- ,, tamus adhuc nuptias non vocare in- ,, dulgentiam, sed præceptum? Quod si durum est, imputetur Apostolo, qui ait: *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium*; non mihi, qui excepto præpostero ordine, nec E sensum, nec verba mutavi.

17. Transeamus ad reliqua, epistolari enim brevitate festinat oratio: *Dico*, inquit Apostolus, *innuptis, & viduis, bonum est eis, si sic permanserint, ut ego. Si autem se non continent, nubant: melius est enim nubere, quam uri.* Quod capitu-

[Margin: Lib. 1. c. 4. 1. Cor. 7. 5. — 1. Cor. 7. 8. 9.]

[a] Hinc apparet obtinuisse ad hæc usque tempora consuetudinem, ut fideles Eucharistiæ Sacramentum domi haberent, quod sumerent.

[b] Præponunt vetustiores editi, *Reverti concedit. Quod &c.*

CLASSIS III. AN. 393. Ibid.

tulum nos sic interpretati sumus: Postquam nuptiis concesserat usum conjugii, & ostenderat ipse quid vellet, quidve concederet, transit ad innuptas, & viduas, & sui proponit exemplum, & felices vocat, si sic permanserint: si autem se non continent, nubant: idipsum, dicens quod supra: *Propter fornicationem autem:* &, *ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram*. Redditque caussam cur dixerit, *Si se non continent, nubant: Melius est enim nubere, quam uri*. Ideo melius est nubere, quia pejus est uri. Tolle ardorem libidinis, & non dicet, quia *melius est nubere*. Melius semper ad comparationem deterioris respicit: non ad simplicitatem incomparabilis per se boni. Velut si diceret: Melius est unum oculum habere, quam nullum. Et post paululum quum apostropham fecissem ad Apostolum, intuli: " Si per se bonæ nuptiæ sunt, noli eas incendio comparare: sed dic simpliciter, bonum est nubere. Suspecta est mihi bonitas ejus rei, quam magnitudo alterius mali, malum cogit esse inferius. Ego autem non levius malum, sed simplex per se bonum volo. Vult Apostolus innuptas, & viduas absque coitu permanere, & ad exemplum sui provocat, & feliciores vocat, si sic permanserint. Si autem se continere non possunt, & ardorem libidinis, non tam continentia volunt quam fornicatione restinguere, melius est nubere, quam uri. Ad quod nos intulimus: Ideo melius est nubere, quia pejus est uri: non nostram sententiam proferentes, sed interpretantes illud Apostoli, *melius est nubere, quam uri*, id est, melius est maritum ducere, quam fornicari. Si uri vel fornicari bonum esse docueris, tunc bono melius præferetur. [a] Si autem nubere melius est, quod malo præfertur, non est germanæ, & puræ integritatis, nec ejus beatitudinis, quæ Angelis comparatur. Si dixero, melius est virginem esse, quam nuptam: bono melius prætuli. Si autem alterum gradum fecero, melius est nubere, quam fornicari, ibi non bono melius, sed malo bonum prætuli. Multa diversitas est inter id melius, quod nuptiis, & inter id quod fornicationi anteponitur. Obsecro te, quid in hac dissertione peccavi? Propositum mihi erat, non ad meam voluntatem Scripturas trahere, sed id dicere, quod Scripturas velle intelligebam. Commentatoris officium est, non quid ipse velit: sed quid sentiat ille quem interpretatur, exponere. Alioqui si contraria dixerit, non tam interpres erit, quam adversarius ejus, quem nititur explanare. Certe ubiquumque Scripturas non interpretor, & libere de meo sensu loquor, arguat me cui libet, durum quid dixisse contra nuptias. Quod si non repererit, quidquid vel austerum esse videtur, vel durum, [b] id Scriptoris auctoritati, non interpretis officio deputet.

CLASSIS III. AN. 393.

Commentatoris officium.

17. Illud vero ferre quis possit, quod in me reprehenditur: quare exponens capitulum Apostoli, in quo de conjugibus scripsit, *tribulationem carnis habebunt hujusmodi*, dixerim: Nos ignari rerum putabamus nuptias saltem carnis habere lætitiam. Si autem nubentibus & in carne tribulatio est, in qua sola videbantur habere delicias, quid erit reliquum propter quod nubant, quum, & in spiritu, & in anima, & in ipsa carne tribulatio sit? Quæ hæc condemnatio matrimonii est, si infantium vagitus, filiorum mortes, * abortia, damna domus, & cætera hujusmodi tribulationem diximus nuptiarum? Dum * adviveret sanctæ memoriæ Damasus, librum contra Helvidium *de Beatæ Mariæ virginitate perpetua* scripsimus, in quo necesse fuit nobis ad virginitatis beatitudinem prædicandam, multa de molestiis dicere nuptiarum. Num vir egregius, & eruditus in Scripturis, & virgo Ecclesiæ virginis doctor, aliquid in illo sermone reprehendit? In libro quoque ad Eustochium multo duriora de nuptiis diximus, & [c] nemo super hac re læsus est. AMATOR QUIPPE castitatis, præconium pudicitiæ intenta aure captabat. Lege Tertullianum, lege Cyprianum, lege Ambrosium; & cum illis me vel accusa, vel libera. Inventæ sunt Plautinæ * familiæ, & scioli tantum ad detrahendum, qui in eo se doctos ostentare velint, si omnium dicta lacerent, & in una atque eadem caussa, utrumque id est, & me & adversarium reprehendant, & quum e duobus alterum necesse sit vincere, ambos victos esse contendant. Porro ubi de digamis, & triga-

1. Cor. 7. 28.

* al. divortia.

* al. adhuc viveret.

Liber contra Helvidium.

Damasi laus.

Epist. 22. ad Eustochium.

* al. fabulæ

[a] Vetus Editio, *si autem uri malum est, quod malo præfertur &c.*

[b] Eadem, *id non Scriptoris auctoritati, sed interpretis officio deputet.*

[c] Haud tamen multo post injuriarum in eum librum conqueritur apud Nepotianum Epist. 52. in fine, *Lapidato jam virginitatis libello &c.*

Lib. 1. c. 8. ,, gamis differentes diximus, melius est licet alterum, & tertium, unum virum nosse, quam plurimos, id est, tolerabilius est uni homini prostitutam esse, quam multis, nonne statim cur hoc dixerim, subjecimus? Siquidem, Joan. 4. & illa in Evangelio Samaritana, sextum maritum habere se dicens, arguitur a Domino, quod non sit vir ejus. Ego etiam nunc libera voce proclamo, non damnari in Ecclesia digamiam, immo nec trigamiam, & ita licere quinto, & sexto, & ultra, quomodo, & secundo marito nubere: sed quomodo non damnantur istæ nuptiæ, ita nec prædicantur. SOLATIA MISERIÆ SUNT, non laudes continentiæ. ,, Unde & in alio loco dixi: Ubi unus maritus exceditur, nihil refert, secundus an tertius sit: quia desinit esse monogamus. *Omnia licent, sed non omnia expediunt*. Non damno digamos, imo nec trigamos, & si dici potest octogamos: habeat cui libet octavum maritum, & esse desinat prostituta.

19. Veniam & ad illum locum in quo arguor, quare dixerim [a] dumtaxat juxta Hebraicam Veritatem, in die secundo non additum, sicut in primo, & in tertio, & reliquis: *Vidit Deus, quia bonum est*; statimque subjecerim: ,, Nobis intelligentiam derelinqui: non esse bonum duplicem numerum, qui ab unione dividat, & præfiguret fœdera nuptiarum. Unde, & in Arca Noe omnia animalia quæquumque bina ingrediuntur, immunda sunt. Impar numerus est mundus. In hoc nescio quid reprehendatur interim de secunda die: utrum quia scriptum est, & scriptum non esse diximus: an quia etiam si scriptum est, nos aliter intelleximus, quam Scripturæ simplicitas patitur. Scriptum non esse in secundo die, *Vidit Deus, quia bonum est*: non meum accipiant testimonium, sed cunctorum Hebræorum, & aliorum Interpretum, Aquilæ videlicet, & Symmachi, & Theodotionis. Si autem scriptum non est, quum in cæteris diebus scriptum sit, aut reddant aliam probabiliorem caussam, quare non scriptum sit: aut si non repererint, ingratis suscipiant quod a nobis dictum est. Porro si in Arca Noe omnia animalia, quæ bina ingrediuntur immunda sunt, & impar numerus mundus est, & hoc scriptum esse nemo dubitat; quare scriptum sit edisserant. Si autem non edisserunt, quod a me expositum est, velint, nolint, suscipient. Aut profer meliores epulas, & me conviva utere: aut qualiquumque nostra cœnula contentus esto. Scilicet nunc enumerandum mihi est, qui Ecclesiasticorum de impari numero disputarint, Clemens, Hippolytus, Origenes, Dionysius, Eusebius, Didymus, nostrorumque Tertullianus, Cyprianus, Victorinus, Lactantius, Hilarius: quorum [b] Cyprianus de septenario, id est, impari numero differens, quæ, & quanta dixerit ad Fortunatum, liber illius testimonio est. An forsitan Pythagoram, & Architam Tarentinum, & [c] Publium Scipionem in sexto de Republica, de impari numero proferam disputantes? Et si hos audire noluerint obtrectatores mei, Grammaticorum scholas eis faciam conclamare: *Numero Deus impare gaudet*.

Lib. 1. c. 5. a — Gen. 1. — Ibid. 7. — Imparis numeri assertores. — Virgil. Eclog. 8.

20. Grande piaculum, eversæ sunt Ecclesiæ, orbis audire non potest, si mundiorem virginitatem diximus esse quam nuptias: si parem numerum impari subjecimus, & veteris Testamenti typos, Evangelicæ veritati profecisse monstravimus. Cætera quæ in libro nostro reprehensa sunt, vel leviora puto, vel ad eumdem sensum pertinentia: unde ad ea respondere nolui, ne libelli excederem magnitudinem, & tuo viderer ingenio diffidere, quem patronum caussæ meæ ante habui, quam rogarem. Igitur hoc extrema voce protestor, ME NEC damnasse nuptias, nec damnare: respondisse adversario, non meorum insidias formidasse. Virginitatem autem in cælum fero, non quia habeam, sed quia magis mirer quod non habeo. Ingenua, & verecunda confessio est, quo ipse careas, id in aliis prædicare. Numquid quia gravi corpore terræ hæreo, avium non miror volatus, nec columbam prædico, quod *Radit iter liquidum, celeres neque commovet alas*? Nullus se decipiat: nemo blando

Æneid. 5.

[a] Adnotamus in eo libro, tantum quod sciamus, apud LXX., & Arabicam versionem ad secundum diem clausulam illam haberi.

[b] Editi veteres ante Martianæum fere omnes *Hilarium* legerant pro *Cypriano*, renuentibus cunctis exemplaribus mss. Fraudi fuit Victorio cognominis Fortunatus, qui vitam Filiæ S. Hilarii scripsit, quem eumdem esse putavit eum illo, cui liber de septenario numero tractans inscribitur, atque adeo ipsum librum Hilario tribuit, quæ ejus hallucinatio est, anachronismo, aliisque erroribus scatens.

[c] Græce habet Veronensis liber *in sexto τῆς πολιτείας de impari numero &c.* Sed non alius putari potest, quam Latinus liber ille, seu libri, quos *de Republica* Tullius scripsit, in quorum sexto Pub. Scipio de impari numero disputans induceretur. Neque enim ejus operis hodie exstant, nisi exigua quædam fragmenta apud Senecam, Nonnium, Agellium, Lactantium, Augustinum.

CLASSIS III. AN. 393.

do adulatore se præcipitet. Prima est virginitas a [a] nativitate, secunda virginitas a secunda nativitate. Non est meus sermo, antiqua sententia est: *Nemo potest duobus dominis servire*, carni, & spiritui. *Caro concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem; hæc invicem sibi adversantur, ut non quæ volumus illa faciamus*. Quando aliquid tibi asperum videtur in nostro opusculo, non ad mea verba respicias, sed ad Scripturam, unde mea tracta sunt verba.

Matth. 6. 24. Galat. 5. 17.

21. Christus virgo, Mater virginis nostri Virgo perpetua, mater, & virgo. Jesus enim clausis ingressus est ostiis, & in sepulcro ejus, quod novum, & in petra durissima fuerat excisum, nec antea quis, nec postea positus est. Hortus conclusus, fons signatus: de quo fonte ille fluvius manat juxta Joel, qui irrigat torrentem, [b] vel funium, vel spinarum: funium peccatorum, quibus ante * alligabantur; spinarum, quæ * suffocabant sementem patrisfamilias. Hæc est porta orientalis, ut ait Ezechiel, semper clausa, & lucida, & operiens in se, vel ex se proferens Sancta sanctorum; per quam Sol justitiæ, & Pontifex noster secundum ordinem Melchisedech ingreditur, & egreditur. Respondeant mihi, quomodo Jesus ingressus est clausis ostiis, quum palpandas manus, & latus considerandum, & ossa carnemque monstraverit, ne veritas corporis, phantasma putaretur; & ego respondebo, quomodo sancta Maria sit & mater, & virgo. Virgo post partum, mater ante quam nupta. Igitur, ut dicere cœperamus, Christus virgo, virgo Maria, [c] utrique sexui virginitatis dedicavere principia. Apostoli, vel virgines, vel post nuptias continentes. [d] Episcopi, Presbyteri, Diaconi, aut virgines eliguntur, aut vidui, aut certe post Sacerdotium in æternum pudici. Quid nobismetipsis illudimus, & irascimur, si subantibus nobis semper ad coitum, præmia pudicitiæ denegentur? Volumus opipare comedere, uxorum adhærere complexibus, & in numero virginum, & viduarum regnare cum Christo. Idem ergo habebit fames præmium, & ingluvies, sordes, & munditiæ, saccus, & sericum? Lazarus recepit mala in vita sua, & dives ille purpuratus, crassus & nitidus, fruitus est carnis bonis dum adviveret: sed diversa post mortem tenent loca: MISERIÆ DELICIIS, & deliciæ miseriis commutantur. In nostro arbitrio est, vel Lazarum sequi, vel divitem.

*Cantic. 4. 12. Joel. 3. 18. * al. alligabamur. * al. suffocant. Ezech. 43. 44. 46. S. Mariæ Virginitas perpetua. Luc. 16.*

* EPISTOLA XLIX.

Ad PAMMACHIUM.

* *Al. 52. Scripta eodem tempore, ac superiori juncta.*

Apologeticam superiorem Epistolam Pammachio mittit, eidemque gratulatur quod ab omnibus dignus haberetur Sacerdotio; tandem eum invitat ad lectionem translationum suarum ex Hebræo, & aliorum opusculorum.

1. CHristiani interdum pudoris est, etiam apud amicos tacere, & humilitatem suam magis silentio consolari, quam retractando veteres amicitias, ambitionis crimen incurrere. Quamdiu tacuisti, tacui, nec expostulare umquam super hac re volui: ne non amicum quærere, sed potentiorem viderer expetere. Nunc autem provocatus officio literarum, primas semper partes habere tentabo: & non tam rescribere, quam scribere; ut & verecunde hucusque tacuisse, & verecundius loqui cœpisse cognoscar.

2. De opusculis meis contra Jovinianum, quod & prudenter & amanter feceris, exemplaria subtrahendo, optime novi. Sed nihil profuit ista diligentia, quum aliquanti ex Urbe venientes, mihi eadem lectitarent, quæ se Romæ excepisse referebant. In hac quoque provincia jam libri fuerant divulgati: & ut ipse legisti, *nescit vox missa reverti*. Non sum tantæ felicitatis, quantæ plerique hujus temporis Tractatores, ut nugas meas quando voluerim, emendare possim. Statim ut aliquid scripsero, aut amatores mei, aut invidi, diverso quidem studio, sed pari certamine, in vulgus nostra disseminant: & vel in laude, vel in vituperatione nimii sunt: non meritum stili, sed suum stomachum sequentes. Itaque quod solum facere potui,

Horat. de Art. Poet. Sors Hieronymian. Operum.

ἀπο-

[a] Victorius *a prima nativitate*.
[b] Primum Hebræi textus est, שטים: alterum Interpretum LXX. σχοίνων.
[c] Olim cum Victorio, *utriusque sexus virginitatem dedicavere. Apostoli &c.*
[d] Huc maxime spectat Epiphanii locus Hæres. 59. quæ est Cataphryg. §. 4. *Quin eum*, inquit, *insuper, qui adhuc in matrimonio degit, ac liberis dat operam, tametsi unius uxoris sit vir, nequaquam tamen ad Diaconi, Presbyteri, Episcopi, aut Hyppodiaconi ordinem admittit, sed eum dumtaxat, qui ab unius uxoris consuetudine se se continuerit, aut ea sit orbatus. Quod in illis locis præcipue fit, ubi Ecclesiastici canones præcipue servantur*. Quæ postrema verba de Ecclesiastica regula magis pensanda sunt.

CLASSIS III. AN. 393.

ἀπολογετικὸν ipſius operis tibi [a] προσεφώνησα; quem quum legeris, ipſe pro nobis cæteris ſatisfacies: aut ſi tu quoque narem contraxeris, illam Apoſtoli περικοπὴν, in qua de virginitate & nuptiis diſputat, aliter diſſerere compelleris.

Id. deciſionem.

3. Nec hoc dico, quod te ad ſcribendum provocem: cujus in ſacris literis ſtudium mihi præfero: ſed ut alios qui nos lacerant, hoc facere compellas. Norunt literas, videntur ſibi ſcioli: poſſunt me non reprehendere, ſed docere. Si quid ſcripſerint, magis ex operis eorum comparatione, mea interpretatio negligetur. Lege, quæſo te, & diligenter Apoſtoli verba conſidera, & tunc videbis me propter calumniam declinandam multo plus quam ille voluit in maritos fuiſſe clementem. Origenes, Dionyſius, Pierius, Euſebius Cæſarienſis, Didymus, Apollinaris latiſſime hanc Epiſtolam interpretati ſunt: quorum Pierius quum ſenſum Apoſtoli ventilaret atque ediſſereret, & propoſuiſſet illud exponere: *Volo autem omnes eſſe ſicut meipſum*, adjecit, ταῦτα λέγων ὁ Παῦλος ἄντικρυς ἀγαμίαν κηρύσσει. Quod heic quæſo peccatum meum, quæ duritia? Univerſa quæ ſcripſi, huic ſententiæ comparata * leniſſima ſunt. Revolve omnium quos ſupra memoravi, commentarios, & Eccleſiarum Bibliothecis fruere, & magis concito gradu ad optata cœptaque pervenies.

1. Cor. 1. 7.

Id. Hæc dicens Paulus aperte cælibatum prædicat.

* al. leviſſima.

Bibliothecæ Eccleſiarum.

4. Audio totius in te Urbis ſtudia concitata. Audio Pontificis & populi voluntatem pari mente congruere. MINUS EST tenere Sacerdotium, quam mereri. Libros ſedecim Prophetarum, quos in Latinum de Hebræo ſermone verti, ſi legeris, & delectari te hoc opere compperero, provocabis nos etiam cætera clauſa armario non tenere. Tranſtuli nuper Job in linguam noſtram: cujus exemplar a ſancta Marcella conſobrina tua poteris mutuari. Lege eumdem Græcum & Latinum; & veterem Editionem noſtræ Tranſlationi compara: & liquido pervidebis quantum diſtet inter veritatem, & mendacium. Miſeram [b] quædam τῶν ὑπομνημάτων in Prophetas duodecim ſancto patri Domnioni, Samuelem quoque & Malachim, id eſt, quattuor Regum libros. Quæ ſi legere volueris, probabis quantæ difficultatis ſit divinam Scripturam, & maxime Prophetas intelligere: & Interpretum vitio quæ apud ſuos puriſſimo curſu orationis labuntur, apud nos ſcatere vitiis. Porro eloquentiam quam pro Chriſto in Cicerone contemnis, in parvulis ne requiras. Eccleſiaſtica interpretatio etiam ſi habet eloquii venuſtatem, diſſimulare eam debet & fugere, ut non otioſis Philoſophorum ſcholis pauciſque diſcipulis, ſed univerſo loquatur hominum generi.

Marcella Pammachii conſobrina.

Scripturarum intelligentia difficilis.

* EPISTOLA L.

* Alias 51. Scripta paulo poſt ſuperiorem.

Ad DOMNIONEM.

Admonitus a Sancto Domnione de conviтiis quibus Romæ lacerabant multi libros adverſus Jovinianum, in primis autem Monachus quidam juvenis, rumigerulus, hunc mire exagitat, ejuſque imperitiam objurgans, provocat ad ſcribendum.

1. LIteræ tuæ & amorem pariter ſonant, & querelam. Amorem tuum, quo ſedulo monens, etiam quæ tuta ſunt in nobis pertimeſcis: querelam eorum qui non amant, & quærentes occaſionem in peccatis, garriunt adverſus fratrem ſuum, & contra filium matris ſuæ ponunt ſcandalum. Scribis enim eos, immo neſcio quem de trivio, de compitis, de plateis circumforaneum Monachum rumigerulum, rabulam, vaſrum tantum ad detrahendum, qui per trabem oculi ſui feſtucam alterius nitatur eruere, concionari adverſum me, & libros, quos contra Jovinianum ſcripſi, canino dente rodere, lacerare, convellere. Hunc Dialecticum urbis veſtræ, & Plautinæ familiæ columen, non legiſſe quidem κατηγορίας Ariſtotelis, non περὶ ἑρμηνείας, * non ἀναλυτικὰ, non ſaltem Ciceronis τόπους, ſed per imperitorum circulos, muliercularumque συμπόσια, ſyllogiſmos ἀσυλλογίστους texere, & quaſi ſophiſmata noſtra callida argumentatione diſſolvere. Stultus ego qui me putaverim hæc abſque Philoſophis ſcire non poſſe; qui meliorem ſtili partem eam legerim, quæ deleret, quam quæ ſcriberet. Fruſtra

Pſ. 49. 20.

Prædicamenta De interpretatione. Reſolutiones. * al. non τοπικὰ Locos. Computationes

[a] Eraſm. & Vict. *tibi miſi, quem προσεφώνησα, & te poſcente edidi*, e gloſſatoris imperiti manu, qui verbi προσφωνεῖν, quod eſt *nuncupare*, aut *inſcribere*, hoc loco ſignificationem non intellexit.

[b] Benedictinus ad marginem: *Non extant*, inquit, *hæc Commentaria in duodecim Prophetas*; ratus videlicet (quæ aliis quoque Criticis viris opinio perſuaſit) in ſingulos quoſque duodecim Prophetas Commentaria heic innui, quæ alia certe ab his quæ ſuperſunt, putanda eſſent, ſiquidem priores tres, ac poſtremos duos non niſi poſt decennium & quod excurrit, eſt commentatus. At Hieronymus *quædam* tantum τῶν ὑπομνημάτων, ſeu commentariorum ſuorum dixit, non omnia; eaque non in ſingulos minores Prophetas, ſed in eum ſimpliciter librum, qui duodecim Prophetæ inſcribitur. Unde facile eſt opinari a Michea uſque ad Aggeum, quas a ſuperiori anno 392. interpretationes elucubraverat, ad Domnionem miſiſſe, nec proinde alias, quæ perierint, excogitare oportere.

stra ergo [a] Alexandri verti Commentarios: nequidquam me doctus magister per εἰσαγωγὴν Porphyrii introduxit ad Logicam: &, ut humana contemnam, sine caussa Gregorium Nazianzenum & Didymum in Scripturis sanctis catechistas habui: nihil mihi profuit Hebræorum eruditio, & ab adolescentia usque ad hanc ætatem quotidiana in Lege, Prophetis, Evangeliis, Apostolisque meditatio.

2. Inventus est homo absque præceptore perfectus πνευματοφόρος, [b] καὶ αὐτοδίδακτος, qui eloquentia Tullium, argumentis Aristotelem, prudentia Platonem, eruditione Aristarchum, multitudine librorum Chalcenterum, Didymum scientia Scripturarum, omnesque sui temporis vincat Tractatores. Denique dicitur materiam poscere: & [c] Carneadis aliquid referens, in utramque partem, hoc est, & pro justitia & contra justitiam disputare. Liberatus est mundus a periculo, & [d] Hæreditariæ vel Centumvirales caussæ de barathro erutæ, quod hic forum negligens, se ad Ecclesiam transtulit. Quis hoc * nolente (* al. volente) fuisset innoxius? quem criminosum non hujus servasset oratio, quum cœpisset in digitis partiri caussam, & syllogismorum suorum retia tendere? Nam si applosisset pedem, intendisset oculos, rugasset frontem, jactasset manum, [e] barbam tornasset, tenebras illico ob oculos * offudisset (* al. effudisset) judicibus. Nec mirum si me & absentem jamdiu, & absque usu Latinæ linguæ, semigræculum, barbarumque, homo latinissimus & facundissimus superet; quum præsentem Jovinianum (Jesu bone qualem & quantum virum: cujus nemo scripta intelligeret, qui sibi tantum caneret & musis) eloquentiæ suæ mole oppresserit.

3. Quæso igitur, te pater carissime, ut moneas eum, ne loquatur contra propositum suum; ne castitatem habitu pollicens, verbis destruat; ne virgo vel continens (ipse enim viderit quid esse se jactet) * maritatas (* al. maritos.) virginibus comparet, & frustra adversus hominem disertissimum, tanto tempore digladiatus sit. Audio præterea eum libenter virginum & viduarum cellulas circumire, & adducto supercilio, de sacris inter eas literis philosophari. Quid in secreto, quid in cubiculo mulierculas docet? Ut hoc sciant esse virgines, quod * maritatæ (* al. maritæ.); ut florem ætatis non negligant, ut comedant & bibant, & balneas adeant, mundicias appetant, unguenta non spernant? an magis pudicitiam, & jejunia, & illuviem corporis? Utique illa præcipit quæ plena virtutis sunt. Fateatur ergo publice quod domi loquitur. Aut si & domi eadem docet quæ & publice, a puellarum consortio separandus est. Miror autem non erubescere juvenem, & Monachum, ut sibi videtur, disertum (cujus de ore veneres fluunt; qui tantæ in sermocinando elegantiæ est, ut Comico sale ac lepore conspersus sit) lustrare nobilium domos, hærere salutationibus matronarum, [f] religionem nostram pugnam facere, & fidem Christi contentione torquere verborum; atque inter hæc fratri suo detrahere. Utique si errare me arbitratus est (in multis enim offendimus omnes, & *si quis in verbo non peccat, hic perfectus est vir*) (Jacob. 3. 2.) debuit vel arguere, vel interrogare per literas: quod vir eruditus & nobilis fecit Pammachius, cui ego ἀπελογισάμην ut potui, & Epistola disserui longiore (Superior. Epist. XLVIII.), quo * unumquodque (* al. quodque.) sensu dixerim. Imitatus saltem fuisset tuam verecundiam, qui ea loca, quæ scandalum quibusdam facere videbantur, excerpta de volumine per ordinem digessisti, poscens ut vel emendarem, vel exponerem, & non tantæ me putasset dementiæ, ut in uno atque eodem libro, & pro nuptiis, & contra nuptias scriberem.

4. Par-

[a] Commentarios Alexandri Aphrodisei Latine a Hieronymo versos heic vulgo intelligunt eruditi, eamque interpretationem inter opera deperdita enumerant. At non Latine se, aut in aliam linguam transtulisse dixit S. Doctor, sed tantum *vertisse*, quod idem hoc loco est, ac versasse, ac sæpius studendo evolvisse, ut pluribus adductis exemplis in Præfatione ostendimus. Mox *Porphyrii* nomen quod etiam Ruffinus legit Invectiva 2. supplevimus e mss.

[b] Addunt veteres editiones ἔνθεος.

[c] Alias *Carneadeum*, De Carneade autem Cyrenæo vide Laertium lib. 4. Plutarchum in Catone majore, aliosque.

[d] Vereor ne mendum in voce *Hæreditariæ* cubet; nam quæ caussæ Hæreditariæ fuerint, nisi lites a parentibus in filios derivatas sonant, omnino non intelligitur. Ut vero sensus constet Criminales intelligendæ sunt, sicque *Centumviralibus*, quæ, ut vocant, Civiles erant, opponentur. Verissime Tacitus Dial. de Orat. *aut*, inquit, *reum prospere defendere, aut apud Centumviros caussam aliquam feliciter orare*.

[e] Hæc nobis probatur lectio quam ex Cisterciens. ms. expressimus; antea enim erat *verba tornasset*, vel *tonasset*, non incongrua solum lectione, sed falsa; heic enim Hier. ut adversarium irrideat, solos ejus gestus ante verba, potuisse dicit præstigias judicibus facere. Accedit hunc barbam tornandi sive in gyrum movendi morem, gestumque, cum quis ad dicendum paratur, ab aliis quoque notari apud Orientales.

[f] Erasmus & Victorius *Religionem nostram paganam facere*. Martianæus *Religioni nostræ pugnam &c.* Nobis sequi placuit mss. codicum, & vetustioris editionis fidem, eoque sensu intelligimus, Religionem in pugnam vertere, cum aliud habitu & religione, aliud verbis & moribus Monachus ille præseferret, vel potius quod religionis dogmata in disputationis, & controversiæ argumentum verteret.

CLASSIS III. AN. 393.

4. Parcat sibi, parcat mihi, parcat nomini Christiano. Monachum se esse non loquendo, & discursando, sed tacendo, & sedendo noverit. Legat Jeremiam, dicentem: *Bonum est viro quum portaverit jugum ab adolescentia sua. Sedebit solus & tacebit: quia tulit super se jugum.* (Thren. 3. 27. 28.) Aut si certe in omnes Scriptores censoriam accepit virgulam, & iccirco se eruditum putat, quia Jovinianum solus intelligit (est quippe proverbium: Balbum melius balbi verba cognoscere) [a] πάντες ὁ συγγραφεῖς appellamur Attilio judice. Ipse quoque Jovinianus, συγγραφεὺς ἀγράμματος, id ei justissime proclamabit, Quod me damnant Episcopi, non est ratio, sed conspiratio. Nolo mihi ille, vel ille respondeat, quorum me auctoritas opprimere potest, docere non potest. Scribat contra me vir, cujus & ego linguam intelligo: quem quum vicero, omnes homines simul vicerim. Ego enim bene novi (experto credite) *quantus In clypeum assurgat, quo turbine torqueat hastam.* (Æneid. lib. X.) Fortis est, & in disputando nodosus & tenax, & qui obliquo [b] & arcuato pugnet capite. Sæpe de nocte usque ad vesperam contra nos in plateis clamavit: habet latera & athletarum robur, & belle corpulentus est. Videtur mihi occulte mei dogmatis esse sectator. Præterea numquam erubescit, nec considerat quid, sed quantum dicat; & in tantam venit opinionem eloquentiæ, ut soleant dicta ejus cirratorum esse dictata. (A do'escentulorum) Quoties me iste in circulis stomachari fecit, & adduxit ad choleram? [c] quoties conspuit, & consputus abscessit? Sed hæc vulgaria sunt, & a quolibet de sectatoribus meis possunt fieri: ad libros provoco, ad memoriam in posteros transmittendam. Loquamur scriptis, ut de nobis tacitus lector judicet; ut quomodo ego discipulorum gregem ductito; sic ex hujus nomine Gnathonici, vel Phormionici vocentur. (Ex Terent.)

5. Non est grande, mi Domnion, garrire per angulos, & medicorum tabernas, ac de mundo ferre sententiam: hic bene dixit, ille male: iste Scripturas novit, ille delirat: iste loquax, ille infantissimus est. Ut de omnibus judicet, cujus hoc judicio meruit? Contra quemlibet passim in triviis strepere, & congerere maledicta, non crimina, scurrarum est; & * paratorum semper ad lites. (* la. parasitorum.) Moveat manum, figat stilum, commoveat se; & quidquid potest scriptis ostendat. Det nobis occasionem respondendi disertitudini suæ. Possum * remordere, si velim, possum genuinum læsus infigere. (* al. respondere.) Et nos didicimus literas; *Et nos sæpe manum ferulæ subtraximus.* (Juvenal. Sat. 1.) De nobis quoque dici potest; Fœnum habet in cornu, longe fuge. (Hor. Serm. 1. Sat. 4.) Sed magis volumus esse discipuli ejus, qui ait: *Dorsum meum posui ad flagella; & faciem meam non averti a confusione sputorum.* (Isai. 50. 6 juxta LXX.) *Qui quum malediceretur, non remaledixit;* (1. Petr. 2. 23.) & post alapas, crucem, flagella, blasphemias, novissime pro crucifigentibus deprecatus est, dicens: *Pater ignosce eis, quod enim faciunt, nesciunt.* (Luc. 23. 34.) Et ego ignosco errori fratris: intelligo, quia diaboli arte deceptus est. Inter mulierculas sciolus sibi & eloquens videbatur. Postquam Romam mea opuscula pervenerunt, quasi æmulum exhorruit, & de me quoque captavit gloriam, ut nullus esset in terris, qui non ejus eloquentiæ displiceret, exceptis his quorum potentiæ non parcit, sed cedit; immo quos non honorat, sed metuit. Voluit scilicet homo peritissimus, ut veteranus miles uno rotatu gladii percutere utrumque, & ostendere populis quod quidquid ipse vellet, hoc Scriptura sentiret. Dignetur igitur nobis sermonem suum mittere, & non reprehendendo, sed docendo, garrulitatem nostram corrigere. Tunc intelliget aliam vim fori esse, aliam triclinii; non æque inter * fusos & calathos puellarum, & inter eruditos viros de divinæ Legis dogmatibus disputari. (* al. fusa.) Nunc libere, & impudenter jactat in vul-

[a] Non immutamus Benedictinæ editionis lectionem, cum non satis nobis auxilii conferant veteres codices nostri. Alii tamen editi, sin verius, concinniori certe sensu, *πάντες συγγραφεῖς pellamus*, cui lectioni, quam præferre etiam mallemus, maxime favet, quod alibi Hieronymus de quibusdam ait, qui sibi tantum tribuerent, ut alios Tractatores de Scriptorum honore ac gradu expellerent. Sic epist. ad Rustic. Monach. de Ruffino loquens, *Censorem Romanæ facundiæ notare quem vellet, & de Senatu doctorum EXCLUDERE.* Iterum epist. ad Riparium contra Vigilantium, *Tibi soli licet τῷ σοφωτάτῳ κρανίῳ de cunctis & Græcis, & Latinis Tractatoribus ferre sententiam, & quasi censoria virgula alios EICERE de Bibliothecis, alios recipere &c.* Porro M. Attilius Regulus heic innui vulgo creditur, qui Censoris officium multa severitate tenuit, ut Valerius Maximus testatur lib. 2. cap. 9. sed parum illa ad rem nostram sunt. Nobis Attilius iste non alius ab eo videtur, cujus meminit junior Plinius lib. 1. epistola 9. & quem eruditissimum simul, & facetissimum vocat. Aut verius *M. Atilius* (sive *Acilius*) *Palicanus*, qui in Salustii fragmentis lib. VI. dicitur, *humili loco, Picens. loquax magis, quam facundus*, quæ verba ex Salustio recitat, Quintilian. l. 4. c. 2. & Gellius; quin etiam ipse Hier. contra Helvidium. Quæ sequuntur ex Joviniani ore videntur dici.

[b] Antea erat *acuminato*, incongrua lectione, quam Victorius, aliique tuentur. Alibi contra Vigil. Hier. dixit *arcuato vulnere*: alibi *arcuato impetu*.

[c] De veteri hac conspuendi injuria Petronius, *Convocat omnes quasillarias, familiaque sordidissimam partem, ac me conspui jubet*. Vid. Senecam de injuria Sapientis cap. 1.

vulgus, & perstrepit, [a] * Damnat nuptias; & inter uteros tumentes, infantium vagitus, & lectulos maritorum, quid Apostolus dixerit, tacet, ut me solum in invidiam vocet. Quum autem ad libros venerit, & pedem pedi contulerit, & vel proposuerit aliquid de Scripturis, vel audierit proponentem, tunc sudabit, tunc hærebit. Procul Epicurus, longe Aristippus, subulci non aderunt, fœta scropha non grunniet.

*[a] * al. damnavit.*

Philosophi voluptuosi.

Æneid. lib. XII.

Et nos tela, pater, ferrumque haud debile dextra
Spargimus, & nostro sequitur de vulnere sanguis.

Porro si non vult scribere, & tantum maledictis agendum putat, audiat tot interjacentibus terris, fluctibus, populis, [b] saltem Echo clamoris mei: Non damno nuptias, non damno conjugium. Et ut certius sententiam meam teneat, volo omnes qui propter [c] nocturnos forsitan metus soli cubitare non possunt, uxores ducere.

* EPISTOLA LI.

** Alias 60. scripta ac Latine reddita circa eumdem annum 394.*

S. EPIPHANII AD JOANNEM Episcopum Jerosolymorum

A Hieronymo Latine reddita.

Epiphanius Episcopus Salaminæ Cypri excusat se Joanni Episcopo Jerosolymitano, quod Paulinianum Presbyterum ordinasset ipso inconsulto. Deinde commonet, ut ab Origenis erroribus abstineat.

Domino dilectiss. Fratri JOANNI Episc.

EPIPHANIUS.

1 OPortebat [d] nos dilectissime, Clericatus honore non abuti in superbiam, sed custodia mandatorum Dei, & observatione diligentissima hoc esse quod dicimur. Si enim sancta Scriptura loquitur: *Cleri eorum non proderunt eis*: quæ arrogantia clericatus conducere nobis poterit, qui non solum cogitatione, & sensu, verum etiam sermone peccamus? Audivi quippe quod tumeas contra nos, & irascaris, & miniteris scribere in extremos fines terræ, ut loca provinciasque non nominem. Et ubi est Dei timor, qui nos debet illo tremore concutere, qui dictus est a Domino: *Si quis irascitur fratri suo * sine causa, reus erit judicio*? Non quod magnopere curem, si scribas quod placuerit. Scribebantur enim, & [e] epistolæ biblinæ juxta Isaiam: & mittebantur super aquas, quæ cito cum sæculo transeunt. Nihil tibi nocuimus, nihil injuriæ fecimus, nec quicquam violenter extorsimus. In monasterio fratrum, & fratrum Peregrinorum, [f] qui provinciæ nihil tuæ deberent: & propter nostram parvitatem, & literas, quas ad eos crebro direximus, communionis quoque tuæ cœperunt habere discordiam, ne viderentur quadam duritia, & conscientia nostra, antiquæ fidei ab Ecclesia separari, ordinavimus Diaconum: & postquam ministravit, rursum Presbyterum, super quo debueras gratulari, intelligens quod ob Dei timorem hoc sumus facere compulsi: maxime cum nulla sit diversitas in sacerdotio Dei, & ubi utilitati Ecclesiæ providetur. Nam, & si [g] singuli Ecclesiarum Episcopi habent sub se Ecclesias, quibus curam videntur impendere: & nemo super alienam mensuram extenditur, tamen præponitur omnibus caritas Christi, in qua nulla simulatio est: nec considerandum quid factum sit, sed quo tempore, & quo modo, & in quibus, & quare factum sit. Cum enim vidissem, quia multitudo sanctorum fratrum in monasterio consisteret, & sancti Presbyteri Hieronymus, & Vincentius propter verecundiam, & humilitatem nollent debita nomini suo exercere sacrificia, & laborare in hac parte ministerii, quæ Christianorum præcipua salus est: invenire autem, & comprehendere servum Dei non posses, qui [h] te,

Jerem. 12. juxta LXX.

Matth. 3. 23.

** V. Epist. 13. ad Castorinam.*

[e] Isai. 18.

Paulinianum S. Hieron. fratrem.

[a] Idest Hieronymus, cui hoc crimen impingitur. Alii tamen codices habent *damnavit*.

[b] Pro *echo* vitiose erat antea *& hoc*, quod emendare non dubitavimus etiam absque mss. suffragio.

[c] Expressa hæc sententia est ex alia Ciceronis de Clodio. Cisterciense tamen exemplar, *possint uxores ducere*.

[d] Consule infra epist. 57. *de optimo genere interpretandi*, qua se tuetur Hier. contra Ruffinum cavillantem priora hæc Epiphanii verba, quæ in Græco sunt, *ἔδει γὰρ ἡμᾶς ἀγαπητὲ μὴ τῇ οἰήσει τῶν κλήρων φέρεσθαι*, a S. Doctore male conversa in Latinum.

[e] In Hebræo Isaiæ textu est בכלי גמא, quod est *in vasis papyri*, at LXX. aliam ב literam pro כ quæ facillime commutantur, legentes בבלי *ἐπιστολὰς βιβλίνας* transtulerunt, accipientes גמא seu *papyrum* pro epist. quod videlicet in papyro scriberentur. Videndus Plinius lib. XIII. c. 11. & Cassiodor. l. XI. epist. 38. Hinc Aldelmus de Nycticorace;

Romuleis scribor biblis, sed voce Pelasga. Et Ennodius,

Otia Niliacis non passus carmina biblis Sulcavi &c.

Sed de penitiori hujus loci sensu atque usu, plura dicenda nobis erunt in lib. 2. advers. Pelag. Interim superiorem *tibi* voculam reposuimus e mss.

[f] Duo vetustiores codd. Vatic. *qui provinciæ nihil debuere*. Erat autem Paulinianus S. Hieronymi frater, quem Diaconum, & mox Presbyterum ordinavit Epiphanius, in Peregrinorum monasterio, quod ad Joannis diœcesin non pertinebat. Porro Cisterciens. ms. *ne viderentur quadam duritia & conscientia fidei antiquæ, quam simul habuimus, ab Ecclesia separari*. Sed Ambrosian. paulo ante *cœperunt habere consortia, nec viderentur quadam duritia &c.*

[g] Præpostero ordine vetustiss. Vatic. exemplar 355 *singulæ Ecclesiæ Episcoporum habent &c.* quemadmodum etiam in veteri prima editione legendum est. Mox Ambros. *super unam mensuram*.

[h] Rectius forte Ambrosian. exemplar *te* voculam non agnoscit.

eo quod grave onus ſacerdotii nollet ſuſcipere, ſæpe fugiebat: ſed nec alius quis Epiſcoporum facile eum reperiret. Unde, & ſatis miratus ſum, quomodo diſſpenſatione Dei ad nos venerit cum Diaconis monaſterii, & cæteris fratribus, ut mihi ſatisfaceret, quia neſcio quid adverſum eos habebam triſtitiæ. Cum igitur celebraretur Collecta in eccleſia villæ, quæ eſt juxta monaſterium noſtrum, ignorantem eum, & nullam penitus habentem ſuſpicionem, per multos Diaconos apprehendi juſſimus, & teneri os ejus, ne forte liberari ſe cupiens, adjuraret nos per nomen Chriſti: & primum Diaconum ordinavimus, proponentes ei timorem Dei, & compellentes, ut miniſtraret; valde quippe obnitebatur, indignum ſe eſſe [a] clamitans, & grave onus ultra vires ſuas eſſe conteſtans. Vix ergo compulimus eum, & perſuadere potuimus teſtimoniis Scripturarum, & propoſitione mandatorum Dei. Et cum * miniſtraſſet in ſanctis ſacrificiis, rurſus cum ingenti difficultate tento ore ejus, ordinavimus Presbyterum: & iiſdem verbis, quibus antea ſuaſeramus, impulimus ut ſederet in ordine Presbyterii. Poſt hæc ſcripſimus ad ſanctos Presbyteros monaſterii, & cæteros fratres: & increpavimus eos, quare non ſcripſiſſent ſuper eo, cum ante annum multos eorum queri audiſſem, cur non haberent, qui ſibi Domini ſacramenta conficerent, & illum omnes ſuo poſcerent teſtimonio, & grandem utilitatem in commune monaſterii teſtarentur: quare tunc reperta opportunitate non ſcripſiſſent nobis, neque ſuper ordinatione ejus aliquid popoſciſſent.

Paulinian. ordinatur invitus.

* al. miniſtraret.

2. Hæc ita acta ſunt, ut loquutus ſum, in caritate Chriſti, quam te erga parvitatem noſtram habere credebam: quanquam in monaſterio ordinaverim, & non in parœtia, quæ tibi ſubjecta ſit. O vere benedicta Epiſcoporum Cypri manſuetudo & bonitas, & noſtra ruſticitas ſenſu tuo & arbitratu digna miſericordia Dei. Nam multi Epiſcopi communionis noſtræ & Presbyteros in noſtra ordinaverunt provincia, quos nos comprehendere non poteramus, & miſerunt ad nos Diaconos & Hypodiaconos, quos ſuſcepimus cum gratia. Et ipſe cohortatus ſum beatæ memoriæ Philonem Epiſcopum, & ſanctum [c] Theoprepum, ut in eccleſiis Cypri, quæ juxta ſe erant, ad meæ autem parœtiæ videbantur eccleſiam pertinere, eo quod grandis eſſet, & late patens provincia, ordinarent Presbyteros, & Chriſti eccleſiæ providerent. Nunquam autem ego ordinavi Diaconiſſas, & ad alienas miſi provincias, neque feci quicquam ut eccleſiam ſcinderem. Quid ergo tibi viſum eſt, ſic graviter intumeſcere & jactari contra nos pro opere Dei, quod in ædificationem, & non in deſtructionem fratrum factum eſt? Sed & illud vehementer admiratum ſum, quod meis loquutus es Clericis, aſſerens te per ſanctum Presbyterum & Abbatem monachorum Gregorium mandaſſe mihi, ne quemquam ordinarem: & ego hoc pollicitus ſim, dicens: Nunquid juvenis ſum, aut canones ignoro? Audi igitur veritatem in ſermone Dei, me hoc nec audiſſe, nec noſſe, nec iſtius ſermonis penitus recordari. Suſpicatus autem ſum, ne forſitan inter multa, quaſi homo oblitus eſſem: & ob hanc cauſam ſanctum Gregorium ſciſcitatus ſum, & Zenonem Presbyterum, qui cum eo eſt. E quibus Abbas Gregorius reſpondit, ſe hoc penitus ignorare. Zenon autem dixit, quia cum ei Presbyter Ruffinus neſcio quæ alia tranſitorie loqueretur, etiam hoc dixerit: Putaſne aliquos ordinaturus eſt ſanctus * Epiſcopus? & huc uſque ſtetiſſe ſermonem. Ego autem Epiphanius nec audivi quicquam, nec reſpondi. Unde, dilectiſſime, non te præveniat furor, nec occupet indignatio, nec fruſtra movearis: & aliud dolens, te vertas ad alia, ut peccandi occaſionem inveniſſe videaris. Quod Propheta devitans, Dominum precatur, dicens: *Non declines cor meum in verba malitiæ: ad excuſandas excuſationes in peccatis.* Pſ. 140. 4.

* al. Epiphanius.

3. Illud quoque audiens admiratus ſum, quod quidam, qui ſolent ultro citroque portare rumuſculos, & his quæ audierunt ſemper aliquid addere, ut triſtitias & rixas inter fratres concitent, te quoque turbaverunt, & dixerunt, quod in oratione quando offerimus ſacrificia Deo, ſoleamus pro te dicere: *Domine, preſta Joanni, ut recte credat*. Noli nos intantum putare ruſticos, ut hoc tam aperte dicere potuerimus. Quanquam enim hoc in corde meo ſemper orem, tamen ut ſimpliciter fatear, nunquam in alienas aures protuli, ne te viderer parvipendere, dilectiſſime. Quando

b Verba *clamitans, & grave onus ultra vires ſuas eſſe*, quæ in hucuſque editis deerant, ſupplevimus ex Ambroſ. Mſ.

c Sic emendavimus ex antiquiſſ. Vaticano & Ambroſiano exemplari, cum antea eſſet *Theoprobum* Latino partim & partim Græco nomine. Paulo ſupra vocem *Diaconos* vetuſta edit. non habet.

CLASSIS III. AN. 394.

do autem complemus orationem secundum ritum mysteriorum, & pro omnibus & pro te quoque dicimus: *Custodi illum qui prædicat veritatem:* vel certe ita: *Tu præsta Domine, & custodi, ut ille verbum prædicet veritatis:* sicut occasio sermonis se tulerit, & habuerit oratio consequentiam. Quapropter obsecro te dilectissime, & advolutus pedibus tuis precor, præsta mihi & tibi, ut salveris, sicuti scriptum est, *a generatione perversa*; & recede ab hæresi Origenis, & a cunctis hæresibus, dilectissime. Video enim quod propter hanc causam omnis *vestra indignatio concitata sit, quod dixerim vobis, [a] Arii patrem, & aliarum hæreseωn radicem, & parentem laudare non debetis. Et cum vos rogarem, ne ita erraretis, & monerem, contradixistis, & [b] me ad tristitiam atque lacrymas adduxistis. Non solum autem me, sed & alios plurimos catholicos qui intererant. Inde, ut intelligo, hæc est omnis indignatio, & iste furor. Et iccirco comminamini, quod mittatis adversum me epistolas, * ut huc illucque sermo vester discurrat; & propter defensionem hæreseos adversum me odia suscitantes, rumpitis caritatem quam in vos habuimus: intantum ut feceritis nos etiam pœnitentiam agere, quare vobis communicaverimus, ita Origenis errores & dogmata [c] defendentes.

* al. nostra
* al. &

4. Simpliciter * loquor: nos secundum quod scriptum est, nec oculo nostro parcimus, ut non effodiamus eum, si nos scandalizaverit: nec manui, neque pedi, si nobis scandalum fecerit. Et vos ergo sive oculi nostri, sive manus, sive pedes fueritis, similia sustinebitis. Quis enim catholicorum possit æquo animo sustinere, & eorum qui fidem suam bonis operibus exornant, ut audiant Origenis doctrinam atque consilium, credant præclaræ illius prædicationi: Non potest Filius videre Patrem, neque Spiritus sanctus videre Filium? Hæc in libris περὶ Ἀρχῶν scribuntur, his verbis legimus, & ita loquutus est Origenes. Sicut enim incongruum est dicere, quod „ possit Filius videre Patrem, sic incon„ sequens est opinari, quod Spiritus san„ ctus possit videre Filium. Illud quoque quis Origenem dicentem patiatur, quod animæ, angeli fuerint in cælis: & postquam peccaverint in supernis, dejectas esse in istum mundum, & quasi in tumulos & sepulcra, sic in corpora ista relegatas, pœnas antiquorum luere peccatorum? & corpora credentium non templa Christi esse, sed carceres damnatorum? Exinde veritatem historiæ, allegoriæ depravans mendacio, infinita verba multiplicat: & simplices quosque varia persuasione supplantans, nunc asserit animas, juxta Græcam etymologiam [d] ψυχὰς ἀπὸ τοῦ ψύχεσθαι, iccirco vocitatas, quia de cælestibus ad inferiora venientes, calorem pristinum amiserint: nunc corpus hoc, ob id juxta Græcos δέμας, id est, *vinculum*, sive juxta aliam proprietatem, [e] cadaver dici: quia animæ de cælo ruerint: a plerisque autem secundum variam Græci sermonis supellectilem σῶμα, id est, *corpus*, σῆμα, id est, *monumentum* interpretari: eo quod ita animam in se clausam habeat, quomodo sepulcra & tumuli cadavera mortuorum. Et si hoc verum est, ubi est fides nostra? ubi præconium resurrectionis? ubi Apostolica doctrina, quæ in ecclesiis Christi hucusque perdurat? ubi illa benedictio ad Adam, & ad semen ejus, & ad Noe, & ad filios ejus: *Crescite & multiplicamini, & replete terram?* Jam enim non erit benedictio,

* al. quar.

Origenis blasphemiæ.

Animas ab algescendo.

Genes. 1. 18, & 9. 7.

[a] Duo verba *Origenem scilicet*, post *Arii patrem*, heic inserunt editi, quæ tamen nulli MSS. agnoscunt, & nos eorum auctoritate tanquam e glossatoris manu profecta expunximus.

[b] Absunt a Vatic. voculæ *me ad*, & paulo post *inde*.

[c] Illud *defendentes* ad *nos* commode referri potest. Ambrosian. tamen exemplar cum legat *defendentibus*, refert ad *vobis*.

[d] Vetustiores editi ἀπὸ τοῦ ψυχεῖξεσθαι *idest a frigescendo, iccirco &c.* Al. *ab angelescendo*, leg. *algescendo*. Vitiose Vatic. *juxta Græcam etymologiam, quod corpora carceres dicas, iccirco &c.* Porro sententiam hanc a Pythagora post Platonem, Origenem hausisse, est longe notissimum.

[e] Mallem ipsum etiam græcum nomen inseri, & legi *juxta aliam proprietatem* πτῶμα *idest cadaver*. nam Græce corpus exanime πτῶμα dicitur ἀπὸ τοῦ πίπτειν ut Latine *cadaver* deducitur a cadendo, siquidem ipsam Græcam etymologiam, quam ad hæresim suam torquebat Origenes, heic adferre satius erat, ut supra fit, atque infra: ubi tamen Vatic. & Ambros. mss. vocabulo σῶμα, & vocula *idest* expunctis, continuo legunt, *secundum variam Græci sermonis supellectilem corpus* σῆμα *idest memoriam* (al. *monumentum*) *interpretari*. Plato ex cujus sententia Origenes loquutus est, in Cratylo, & Gorgia, corpora animis deservire sepulcrorum vice, dixit, & σῶμα, quasi σῆμα nuncupatum. Καὶ γὰρ σῆμά τινές φασιν αὐτὸ εἶναι τῆς ψυχῆς ὡς τεθαμμένης ἐν τῷ νῦν παρόντι, & cætera quæ Latine præstat audire. *Etenim* σῶμα *nonnulli ajunt esse animi* σῆμα, *tamquam ad hoc quidem tempus anima sit in corpore, sepulta, vel recte ideo est* σῆμα, *quoniam corporis ministerio utitur anima ad eas res, quas sibi obsignarit significandas, explicandasque*. Et in Gorgia, Καὶ ἡμεῖς τῷ ὄντι ἴσως τέθναμεν, ὅπερ ἤδη του, ἔγωγε καὶ ἤκουσα τῶν σοφῶν ὡς νῦν ἡμεῖς τέθναμεν καὶ τὸ μὲν σῶμα ἐστὶν ἡμῶν σῆμα. Et nos revera morimur. Illud enim a sapientibus audivi nos nunc mori, & nostrum σῶμα corpus, esse σῆμα, sepulcrum.

CLASSIS III. AN. 394.

ctio, sed maledictio, juxta Origenem, qui angelos vertit in animas: & de sublimi fastigio dignitatis facit ad inferiora descendere, quasi Deus generi humano non possit animas per benedictionem dare, nisi angeli peccaverint: & tot in cælo sint ruinæ, quot in terra nativitates. Dimittenda ergo nobis est doctrina Apostolorum & Prophetarum, & Legis & ipsius Domini Salvatoris in Evangelio pertonantis. Econtrario Origenes præcipit, & legem dat, ut non dicam constringit discipulos suos, ne quis oret in cælum ascendere, ne pejus iterum peccans quam in terris ante peccaverat, præcipitetur in mundum. Quamquam istiusmodi nugas & deliramenta soleat ille Scripturarum interpretatione perversa & aliud significante, quam quod verum
Ps. 118:47. est affirmare, dicens: *Priusquam a malitia humiliarer, ego deliqui*. Et illud:
Ps. 114. 7. *Revertere anima mea in requiem tuam*.
Ps. 141. 8. Necnon & illud: *Educ de carcere animam meam*. Et in alio loco: *Confitebor*
Ps. 114. 8. *Domino in regione vivorum:* cum alius procul dubio sensus Scripturæ divinæ sit, quam ille in hæresim suam maligna interpretatione detorquet. Quod faciunt & Manichæi, & Gnostici, & Hebionitæ, & Marcionis sectatores, & aliæ hæreses numero [a] octoginta, quæ de purissimo Scripturarum fonte assumentes testimonia, non ita interpretantur, ut scripta sunt, sed simplicitatem sermonis ecclesiastici id volunt significare, quod ipsi sentiunt.

Alii Origenis errores. 5. Illud quoque quod afferere nititur, doleamne an rideam nescio. Doctor egregius [b] audet docere, diabolum id rursum futurum esse quod fuerat, & ad eamdem rediturum dignitatem, & conscensurum regna cælorum. Proh nefas, quis tam vecors & stolidus, ut hoc recipiat, quod sanctus Joannes Baptista, & Petrus, & Joannes Apostolus & Evangelista, Isaias quoque, & Jeremias, & reliqui Prophetæ cohæredes fiant diaboli in regno cælorum? Prætereo frivolam ejus expositionem super tunicis pelliceis, quanto conatu, quantisque egerit argumentis, ut tunicas pelliceas humana esse corpora crederemus. Qui inter multa ait: Nunquid coriarius aut * sordiscarius erat Deus, ut conficeret pelles animalium, & consueret ex eis tunicas pelliceas Adam & Evæ? Manifestum est ergo, inquit, quod de corporibus nostris loquatur. Et si hoc ita est, quomodo legimus ante pelliceas tunicas, & ante inobedientiam, & de paradiso ruinam Adam loquentem non secundum allegoriam, sed vere: *Hoc nunc os ex ossibus meis, & caro de carne mea?* Aut unde assumptum est illud, quod divinus sermo testatur: *Et injecit Deus soporem in Adam, & dormivit: & sumpsit unam de costis ejus; & adimplevit pro ea carnem, & ædificavit costam, quam tulerat ex eo, illi in uxorem?* Aut quæ corpora contegebat Adam & Eva foliis ficus, postquam comederunt de arbore vetita? Quis autem patienter ferat Origenem lubricis argumentationibus resurrectionem carnis hujus negantem: sicut declarat manifestissime in volumine Explanationum primi psalmi, & in aliis multis locis? Aut quis audiat in tertio cælo donantem nobis Origenem paradisum, & illum quem Scriptura commemorat, de terra ad cælestia transferentem: & omnes arbores quæ scribuntur in Genesi, sic allegorice intelligentem: quod scilicet arbores, angelicæ Fortitudines sint, cum hoc veritas non recipiat? Neque enim dixit Scriptura divina: Deposuit Deus Adam & Evam in terram: sed, *ejecit eos de paradiso, & habitare* [c] *fecit eos contra paradisum*. Non ait, sub paradiso. *Et posuit romphæam flammeam, & Cherubim custodire introitum ligni vitæ*. Non dixit, ascensum. *Et fluvius egrediebatur ex Eden:* non dixit, descendit ex Eden. *Iste dividitur in quattuor principia: nomen uni Phison, & nomen secundi Geon*. Ego vidi aquas Geon, aquas quas his carneis oculis aspexi. Iste est Geon, quem Jeremias demonstrat dicens: *Quid vobis & viæ Ægypti, ut bibatis aquam Geon turbidam?* Bibi & de [d] magno flumine Euphrate aquas simpliciter, quas manu potes tangere, ore sorbere, non aquas spiritales. Ubi autem flumina sunt, quæ & videntur & bibuntur, ibi consequens est quod & ficus & alia ligna sint: de qui-

CLASSIS III. AN. 394. * al. scortisarius. Genes. 2. 23. Ibid. 21. Genes. 3. Genes. 3. Ibid. 2. 11. Jerem. 2. 18.

[a] Ambrosian. *triginta* numerat, alii MSS. *quadraginta*; sed quod optime ante nos Victorius quoque animadverterat, propterea *octoginta* nominat Epiphanius, cujus hæc est epistola, quod contra totidem hæreses scripserit, quæ ad sua usque tempora pullularant.

[b] Hinc *Origenis* nomen, quod neque mss. neque editi vetustiores habent, expunximus.

[c] Vatic. & vetus editio *habitare fecit contra paradisum, & non adjecit eos sub paradiso*.

[d] Antea penes Martian. aliosque, *de hoc magno*. Mox duæ priores Editiones, ac totidem mss. *flumina sunt & aqua bibuntur & videntur*: rectissime.

CLASSIS III. AN. 394.

quibus dicit Deus : *Ex omni ligno quod eſt in paradiſo comedes* : [a] ſimilia ſunt lignis aliis & arboribus , ſicut flumina ſimilia ſunt fluminibus & aquis. Si autem aqua quæ cernitur, vere aqua eſt, neceſſe eſt ut & ficus vera ſit, & alia ligna: & Adam verus ſtatim a principio plaſmatus in corpore, ſicut & Eva, & non in phantaſmate, & poſt ruinam (ut vult Origenes) propter peccatum poſtea corpus acceperit. Sed dicis: Legimus quod ſanctus Paulus raptus ſit uſque ad tertium cælum, & uſque in paradiſum. Bene dicis: Quando ponit tertium cælum, & poſtea addit, & in paradiſum, oſtendit alibi eſſe cælum, & alibi paradiſum. Illas vero præſtigias quis non ſtatim abjiciat atque contemnat: dicente Origene de aquis quæ ſuper firmamentum ſunt, non eſſe aquas, ſed Fortitudines quaſdam angelicæ poteſtatis , & rurſum aquas quæ ſuper terram ſunt, hoc eſt, ſub firmamento , eſſe Virtutes contrarias, id eſt , dæmones ? Et quomodo legimus, in diluvio apertas cataractas cæli, & aquas inundaſſe diluvii ? unde aperti ſunt fontes abyſſi, & totus mundus opertus eſt aquis?

Genes. 2. 16. — 2. Cor. 12. — Genes. 7.

6. O furor hominum junctus ſtultitiæ, qui reliquerunt illud quod in Proverbiis dicitur : *Audi fili ſermonem patris tui, & ne abjicias legem matris tuæ*, & converſi ſunt ad errorem , & dicunt ſtulto, ut princeps ſui ſit; nec contemnunt res fatuatas, quæ dicuntur a fatuo, ſicut Scriptura teſtatur: *Fatuus autem fatua loquitur , & cor ejus vana intelligit* . Unde obſecro te, dilectiſſime , & quaſi membris meis parcens, propter caritatem quam in te habeo , precor ſcribens & orans, ut impleas illud quod dicitur : *Nonne odientes te , Domine , odivi , & ſuper inimicos tuos tabeſcebam ?* Inimica & digna odio Origenis verba ſunt, & Deo repugnantia, & ſanctis ejus , & non iſta ſola quæ dixi, ſed & alia innumerabilia. Neque enim nunc mihi propoſitum eſt adverſus omnia Origenis dogmata diſputare. Nihil mihi ſubripuit Origenes , nec in mea generatione fuit : nec propter aliquas res mundi & hæreditatem , odium adverſum illum , pugnaſque ſuſcepi: ſed (ut ſimpliciter fatear) doleo, & valde doleo , videns plurimos fratrum , & eorum præcipue , qui profeſſionem habent non minimam, & in gradum quoque ſacerdotii maximum pervenerunt, ejus perſuaſionibus deceptos , & perverſiſſima doctrina cibos factos eſſe diaboli : in quibus completum eſt illud , quod dicitur : *Super omnem munitionem ludit , & eſcæ ejus electæ , & congregavit ſicut arenam captivitatem* . Te autem , frater , liberet Deus , & ſanctum populum Christi , qui tibi creditus eſt , & omnes fratres qui tecum ſunt , & maxime Ruffinum Presbyterum ab hæreſi Origenis, & ab aliis hæreſibus & perditione earum . Si enim propter unum verbum , aut duo quæ contraria fidei ſunt, multæ hæreſes abjectæ ſunt ab Eccleſia, quanto magis hic inter hæreticos habebitur , qui tantas perverſitates , & tam mala dogmata contra fidem adinvenit , Deique & Eccleſiæ hoſtis extitit ? Inter multa enim mala etiam illud auſus eſt dicere , perdidiſſe imaginem Dei Adam , cum hoc in nullo penitus loco Scriptura ſignificet . Si enim ita eſſet , numquam omnia quæ in mundo ſunt , ſervirent ſemini Adam , id eſt , univerſo generi hominum : ſicut & Jacobus Apoſtolus loquitur : *Omnia domantur , & ſubjecta ſunt humanæ naturæ* . Numquam enim univerſa ſubjecta eſſent hominibus, ſi non haberent homines juxta id quod univerſis imperarent, imaginem Dei. Conjungens autem atque conſocians Scriptura divina gratiam benedictionis, quam Adam donaverat , & generationibus quæ ex eo erant , ne qui forſitan maligna interpretatione auderent dicere , uni datam gratiam Dei , & illum ſolum factum eſſe ad imaginem Dei: [b] quia plaſmatus eſſet ex humo, & uxorem ejus , quam creaſſet de coſta viri : eos vero qui conciperentur in utero, & non ita naſcerentur ut Adam , Dei non habere imaginem , ſtatim per ordinem jungit , & dicit : *Et vixit Adam ducentos triginta annos, & cognovit Evam uxorem ſuam , & peperit ei filium juxta ſpeciem & juxta imaginem ejus , & vocavit nomen ejus Seth* . Rurſumque in decima generatione poſt annos bis mille ducentos [c] quadraginta duos , vindicans Deus imaginem ſuam , & oſtendens,

Prov. 6. 20. — Iſai. 32. 6. — Pſal. 138. 21. — Abac. 1. — Ruffinus Aquilejenſis. — Jacob. 3. 7. — Geneſ. 5. 3.

[a] Duos verſus iſtos , *ſimilia ſunt lignis aliis &c.* Victorius expunxit, quod in ſuis Mſſ. exemplaribus noni nveniſſet, & ſenſum perturbare ſibi viderentur. Nobis e contra cum ſatis probe ſenſum perſequi viſi ſint , ex tribus mſſ. antiquiſſimis , atque editis omnibus repoſuimus .

[b] Aliter & brevius Ciſtercienſes chartæ, *qui plaſmatus eſſet homo , & uxorem ejus , eos vero &c.* Ambroſianæ autem ſic etiam in ſuperioribus variant , *auderent dicere , imminutam gratiam Dei , & illum ſolum factum eſſe ex humo , & uxorem ejus ; eos vero &c.*

[c] Ab orbe condito ad perditos diluvio homines ſecundum LXX. bis mille ducentos quadraginta duos annos ſupputant Euſebius, Hieronymus, Beda, aliique . Sed alii itidem cum Auguſtino de Civit. Dei. lib.

CLASSIS III. AN. 394.

Genes. 9. dens, quod gratia quam dedisset hominibus perseveraret in eis, ait: *Ne comederitis carnem* * *in sanguinem, ego enim ulciscar sanguinem vestrum de manu omnis hominis effundentis illum: quia ad imaginem Dei feci hominem*. Nec non post alteras decem generationes usque ad Abraham, & ab Abraham usque ad David alias generationes quattuordecim, quæ vigintiquattuor generationes simul faciunt annos bis mille centum decem & septem: Spiritus Sanctus in tricesimo octavo psalmo, cum quereretur de omnibus hominibus, quod in vanitate ambularent, &

* al. *cum sanguine*.

Ps. 38. 7. peccatis essent obnoxii, loquitur: *Verumtamen in imagine perambulat omnis homo*. Nec non post David, etiam sub Salomone filio ejus, legimus tale quiddam super Dei imagine nominatum. Dicit enim in Sa-

Sap. 2. 23. pientia, quæ titulo ejus inscribitur: *Creavit Deus incorruptum hominem, & imaginem suæ proprietatis dedit ei*. Et rursum

a post annos [a] millenos centenos undenos plus minus, in novo legimus Testamento, quod non perdiderunt homines imaginem Dei. Jacobus enim Apostolus & frater Domini, cujus & supra meminimus, instruit nos, ne Origenis laqueis capiamur, habere hominem imaginem & similitudinem Dei. Nam cum de lingua hominis latius disputasset, adjecit:

Jacob. 3. 8. & 9. *Instabile malum, in ipsa quippe benedicimus Deum patrem, & in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem Dei conditi sunt*. Paulus quoque vas electionis, & qui doctrinam Evangelicam sua prædicatione complevit, docet nos, quod homo ad imaginem, & similitudinem

2. Cor. 11. 7. Dei conditus sit, dicens: *Vir non debet nutrire comam, cum gloria, & imago Dei sit:* imaginem simpliciter appellans suo nomine, similitudinem autem, gloriæ appellatione significans.

7. Pro tribus igitur testimoniis, quæ tibi, si de Scriptura sancta reperirem, dicebas posse sufficere: ecce septem testimonia dedimus. Quis ergo sustinebit Ori-

A genis ineptias? ut non gravius aliquid loquar, & similis efficiar vel ipsi vel discipulis ejus, qui audent in periculo animæ suæ asserere, quodcumque eis in buccam venerit, & magis jubere Deo, & non ab eo vel orare vel discere veritatem. Quidam enim eorum dicunt, quod imago Dei, quam prius accepit Adam, illo peccante, perierit. Alii suspicantur corpus, quod Filius Dei habiturus esset ex Maria, ipsum esse imagi-

Imago Dei permaneret in homine.

B nem [b] conditoris. Nonnulli animam esse imaginem, alii sensum, alii virtutem: isti baptisma: hi, quod homo ad imaginem Dei dominetur omnibus, ebriorum more hæc vel illa ructantes, quos oportebat tantum effugere discrimen, nec negare quæ loquitur Deus, & credentes simpliciter salvos fieri, Deoque concedere donationis suæ [c] certam & veram scientiam, in qua potissimum parte homines condiderit ad imaginem, &

C similitudinem suam. Qui hæc relinquentes, multis se quæstionibus implicarunt, & per has in cœnum demersi sunt peccatorum. Nos autem, dilectissime, credimus his, quæ loquutus est Dominus, & scimus, quod in cunctis hominibus imago Dei permaneat, ipsique concedimus nosse, in qua parte homo ad imaginem Dei conditus sit. Sed neque illud, quod quidam in epistola Joannis legentes non intelligunt, quemquam deci-

D piat, ubi loquitur: *Nunc filii Dei sumus,* [d] *& nescimus quales futuri sumus. Novimus autem, quia cum ille revelatus fuerit, similes ei erimus. Videbimus enim eum sicuti est*. Hoc enim propter gloriam, quæ ibi revelanda est sanctis ejus, dictum est: sicut & in alio loco legimus: *A gloria in gloriam:* cujus gloriæ jam in isto sæculo sancti arrabonem & portiunculam susceperunt. Primus eorum

1. Joann. 3. d

2. Cor. 3.

E Moyses, cujus fulsit facies valde, & radiabat veluti fulgor & sol. Secundus Elias, igneo curru raptus in cælum, & ignis detrimenta non sentiens. Stephanus

Exod. 34. 4. Reg. 2.

lib. 15. numerant 2262. Cum itaque de Epiphanii mente haud constaret, atque impressi antea libri, quos etiam Martianæus sequitur, legerent *sexaginta duos*, Victorius ex fide mss. exemplarium, prætulit *quadraginta duos*, cui lectioni duo etiam nostri codices suffragantur, quibuscum & nos facimus. Omnium autem rectissime Ambrosianus lib. utramque lectionem hoc modo exhibet, *post annos bis mille ducentos septuaginta duos, sive ut in aliis exemplaribus ponitur, bis mille ducentos quadraginta duos*, ex quo facilis aliorum amanuensium lapsus ex vocum pene earumdem occursu apparet.

a Sic vetustiores editiones duæ ante an. 1500. tum Victorius e mss. & Vaticanum ac Cisterciense exemplar ex illis quæ nos contulimus; reliqui omnes libri, Erasm. & Martianæus supino errore non nisi *annos trecentos undecim* numerant, cum palam sit ex historia a Solomone, unde numerandi initium heic sumitur, ad novum usque Testamentum, & Jacobum Fratrem Domini plusquam mille & centum annos intercessisse.

b Deerant hæc in aliis editis ac mss. verba, quæ inter utramque vocem *imaginem*, quæ repetitur, modo sunt, eaque utpote necessaria, & quæ veterum librariorum oscitantia facile exciderint, ex Ambrosiano exemplari supplevimus.

c Turpi errore in hucusque editis erat *certamen*, pro *certam &* duabus voculis, ut castigavimus e mss.

d Antea erat cum Vulgata quidem, & Græco textu, *& nondum apparet quod erimus*. Sed mss. Ambrosian. Vatic. Cisterciens. aliique cum veteri editione, ut edidimus; sæpius autem locis e Scriptura petitis utitur Epiphanius in hac epistola, qui cum hodiernis exemplaribus haud satis conveniant.

(Act. 7.) nus lapidabatur, & faciem habebat angeli, quæ ab omnibus cernebatur. Hoc autem quod in paucis diximus, de omnibus intelligendum est, ut impleatur illud quod scriptum est: (Matth. 5. 8.) *Omnis qui sanctificat semetipsum, inter beatos numerabitur. Beati enim mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.*

8. Cum hæc ita se habeant, dilectissime, custodi animam tuam, & desine * contra nos murmurare. (* al. circa) Dicit enim Scriptura divina: (1. Cor. 10. 9. & 10.) *Nolite murmurare adinvicem, sicut quidam murmuraverunt, & a serpentibus perierunt*: magis acquiesce veritati, & dilige nos diligentes te, & veritatem. Deus autem pacis præstet nobis juxta suam clementiam, ut conteratur Satanas sub pedibus Christianorum, & abjiciatur omnis occasio perversa, ne scindatur in nobis vinculum caritatis & pacis, & rectæ fidei prædicatio.

9. [a] Præterea audivi quosdam murmurare contra me, (Notanda historiola) quia quando simul pergebamus ad sanctum locum qui vocatur Bethel, ut ibi Collectam tecum ex more ecclesiastico facerem, & venissem ad villam quæ dicitur Anablatha, vidissemque ibi præteriens lucernam ardentem, & interrogassem, quis locus esset, didicissemque esse ecclesiam, & intrassem ut orarem: inveni ibi velum pendens in foribus ejusdem ecclesiæ tinctum atque depictum, & habens imaginem quasi Christi, vel sancti cujusdam; non enim satis memini, cujus imago fuerit. Cum ergo hoc [b] vidissem, & detestatus essem in ecclesia Christi contra auctoritatem Scripturarum hominis pendere imaginem, scidi illud, & magis dedi consilium custodibus ejusdem loci, ut pauperem mortuum eo obvolverent & efferrent. Illique contra murmurantes dixerunt: „Si scindere voluerat, justum erat, ut aliud „daret velum atque mutaret. Quod cum audissem, me daturum esse pollicitus sum, & illico esse missurum. Paululum autem morarum fuit in medio, dum quæro optimum velum pro eo mittere; arbitrabar enim de Cypro mihi esse mittendum. Nunc autem misi quod potui reperire, & precor ut jubeas [c] presbytero ejusdem loci suscipere velum a Lectore, quod a nobis missum est, & deinceps præcipere, in ecclesia Christi istiusmodi vela, quæ contra religionem nostram veniunt, non appendi. Decet enim honestatem tuam hanc magis habere [d] solicitudinem, ut scrupulositatem tollat, quæ indigna est ecclesia Christi, & populis qui tibi crediti sunt. Palladium vero Galatam, qui quondam nobis carus fuit, & nunc misericordia Dei indiget, cave, quia Origenis hæresim prædicat & docet, ne forte aliquos de populo tibi credito ad perversitatem sui inducat erroris. [e] Opto ut valeatis in Domino.

* EPISTOLA LII.

(* Alias 2. Scripta anno 394.)

Ad NEPOTIANUM.

De Vita Clericorum & Monachorum.

Nepotiano, Heliodori ex sorore nepoti, præscribit vivendi formam, quam Clerici, ac Monachi sequi debeant, saluberrima per singulas virtutes, quæ ad eorum vitam pertinent, præcepta parænetice exponens.

[f] 1 PEtis a me, Nepotiane carissime, literis transmarinis, & crebro petis, ut tibi brevi volumine digeram præcepta vivendi, & qua ratione is, qui sæculi militia derelicta, vel Monachus cœperit esse, vel Clericus, rectum Christi tramitem teneat, ne ad diversa vitiorum diverticula rapiatur. [g] Dum essem adolescens, immo pene puer, & primos impetus lascivientis ætatis eremi duritia refrenarem, scripsi ad avunculum tuum sanctum Heliodorum exhortatoriam Epistolam, plenam lacrymis querimoniisque, & quæ deserti sodalis monstraret affectum. (Epist. nunc XIV.) Sed in illo opere pro ætate tunc lusimus, & calentibus adhuc Rhetorum studiis atque doctrinis, quædam scholastico flore depinximus. Nunc jam cano capite, & arata rugis fronte, & ad instar bovum pendentibus a mento palearibus,

Frigidus obsistit circum præcordia sanguis. (Virgil. Georg. lib. 2.)

Unde & in alio loco idem Poeta canit:

Omnia fert ætas, animum quoque. Et post modicum:

Nunc

---

a Vitiose Martianæus cum aliis quibusdam editis, *Præterea quod audivi*; nisi forte legendum heic est, *prætereo*.

b Verba *& detestatus essem*, quæ prius deerant, ex probæ notæ mss. suffecimus.

c Vulgati plurium numero, *presbyteros*, & mox *a latore* pro *Lectore*. Probabilior nobis & germanior visa est mss. codicum lectio.

d Vatic. cui vetus editio concinit, *ut scrupulositate remota, quæ digna est* (leg. *sunt*) *Ecclesia Christi, & populis, qui tibi crediti sunt, intuxetur* (leg. *intueatur*) aut quid simile. Ambrosian. vero rectissime, *habere solicitudinem & scrupulositatem, quæ digna est Ecclesia Christi, & populis &c.* Sed in tanta exemplarium varietate impressam lectionem immutare non placuit.

e Salutationem hanc plerique mss. atque editi vetustiores libri non habent. Alii *valeas* habent, pro *valeatis*.

f Hujusmodi epigraphen, *Hieronymus Presbyter Nepotiano Presbytero salutem*, quam Martianæus post Erasmum præfert, mss. aliique libri, nescio an verius, ignorant.

g In ea, quam recens adornavimus S. Doctoris Vita, locus iste discutitur, atque explicatur.

In Bucol. Eclog. 8.

Nunc oblita mihi tot carmina, vox quoque Mœrin
Jam fugit ipsa.

2. Quod ne de Gentili tantum literatura proferre videamur, divinorum voluminum sacramenta cognosce. David annos natus septuaginta, bellicosus quondam vir, senectute frigescente, non poterat calefieri. Quæritur itaque puella de universis [a] finibus Israel Abisag Sunamitis, quæ cum rege dormiret, & senile corpus calefaceret. Nonne tibi videtur, si occidentem sequaris literam, vel figmentum esse de mimo, vel [b] Atellanarum ludicra? Frigidus senex obvolvitur vestimentis, & nisi complexu adolescentulæ non tepescit. Vivebat adhuc Bethsabee, supererat Abigail, & reliquæ uxores ejus, & concubinæ, quas Scriptura commemorat. Omnes quasi frigidæ repudiantur, & in unius tantum adolescentulæ grandævus calescit amplexibus. Abraham multo David senior fuit, & tamen vivente Sara, aliam non quæsivit uxorem. Isaac duplices David annos habuit; & cum Rebecca jam vetula numquam friguit. Taceo de prioribus ante Diluvium viris, qui post annos nongentos, non dico senilibus, sed pene jam cariosis artubus, nequaquam puellares quæsiere amplexus. Certe Moyses dux Israelitici populi, centum & viginti annos habebat, & Sephoram non mutavit. [c]

(a — 3. Reg. 1. — b — Anni priorum virorum ante Diluvium. — c)

3. Quæ est igitur ista Sunamitis uxor & virgo, tam fervens, ut frigidum calefaceret, tam sancta, ut calentem ad libidinem non provocaret? Exponat sapientissimus Salomon patris sui delicias, & pacificus bellatoris viri narret amplexus: *Posside sapientiam, posside intelligentiam. Ne obliviscaris, & ne declinaveris a verbis oris mei.* (1) *Neque derelinquas illam & apprehendet te: ama illam, & servabit te. Principium sapientiæ, posside sapientiam, & in omni possessione tua posside intelligentiam: circumda illam, & exaltabit te: honora illam, & amplexabitur te; ut det capiti tuo coronam gratiarum. Corona quoque deliciarum* * *protegat te.* Omnes pene virtutes corporis mutantur in senibus, & crescente sola sapientia, [d] decrescunt cætera: jejunia, vigiliæ, & eleemosynæ, chameuniæ, huc illucque discursus, peregrinorum susceptio, defensio pauperum, instantia orationum, perseverantia, visitatio languentium, labor manuum, unde præbeantur eleemosynæ: &, ne sermonem longius traham, cuncta quæ per corpus exercentur, fracto corpore [e] minora fiunt. Nec hoc dico, quod in juvenibus & adhuc solidioris ætatis, his dumtaxat qui labore, & ardentissimo studio, vitæ quoque sanctimonia, & orationis ad Dominum Jesum frequentia, scientiam consequuti sunt, frigeat sapientia, quæ in plerisque senibus ætate marcescit: sed quod adolescentia multa corporis sustineat bella, & inter incentiva vitiorum, & carnis titillationes, quasi ignis in lignis viridibus suffocetur, & suum non possit explicare fulgorem. Senectus vero eorum, qui adolescentiam suam honestis artibus instruxerunt, & in lege Domini meditati sunt die ac nocte, ætate fit doctior, usu tritior, processu temporis sapientior, & veterum studiorum dulcissimos fructus metit. Unde & sapiens ille vir Græciæ [f] Themistocles, quum expletis centum & septem annis, se mori cerneret, dixisse fertur, se dolere, quod tunc egrederetur e vita, quando sapere cœpisset. Plato octogesimo primo anno scribens, mortuus est. Et [g] Isocrates, nonaginta & novem annos in docendi scribendique labore complevit. Taceo cæteros Philosophos, Pythagoram, Democritum, Xenocratem, Zenonem, & Cleantem, qui jam ætate longæva in sapientiæ studiis floruerunt. Ad Poetas venio, Homerum, Hesiodum, Simonidem, Stesichorum, qui grandes natu, cygneum nescio quid, & solito dulcius, vicina morte, cecinerunt. Sophocles quum propter nimiam senectutem & rei familiaris negligentiam, a filiis accusaretur amentiæ, Œdi-

(Prov. 4. 5. & seqq. — (1) — * al. proteget. — d — e — Senes sapientia præclari. Confer ... — f — g)

[a] Falso editi vetustiores, & Vaticanum exemplar, *de universis filiabus, vel filiis.*

[b] Notissimum Comœdiæ genus ab Atella Oscorum oppido prope Aversam in Campania sic appellatum. Vide Livium lib. 7. cap. 2.

[c] Olim *non mutavit uxorem.*

(1) Alia exemplaria, notante Gravio, *ne dereliqueris eum*, juxta Græcum.

[d] Martianæus post Erasmum, *cætera virtutes*, perperam, ac renitentibus nostris omnibus & Victorianis mss. aliisque vulgatis. Tum Cisterciense exemplar, *crebra jejunia*, Vaticanum autem, & vetus editio *eleemosynæ* vocabulum non habent. *Chameuniæ*, ne quid prætermittamus, Græce χαμευνία, est *humi cubatio.*

[e] Idem Cisterciens. *minora fiant necesse est.*

[f] Sic quidem editi omnes ac mss. habent, quotquot inspeximus. Sed cum Themistoclem inclytum illum Atheniensium Ducem heic intelligere haud liceat, neque duo alii Themistocles Stoici, quorum alterum Longinus memorat, alterum Plutarchus lib. 1. Symp. loquentem inducit, huc referri satis commode possint, verosimillimum est pro *Themistocle* legendum *Theophrastus*, qui celeberrimus Græciæ Philosophus, ut ex Laertio constat, cum diutissime vixisset, nec dum satis vixisse sibi visus est. Annos quidem vitæ ejus enumerat idem Laertius 85. sed ibi vitiatus est numerus pro 105. sive ut rectius Hier. supputat 107. nam ipse Theophrastus se annorum 99. cum Characteres scriberet, fuisse profitetur in Præfatione.

[g] Vitiose *Socratem* pro *Isocrate* obtrudunt quidam mss. atque editi vetustiores. Isocratis autem annos totidem in Macrobiis Lucianus enumerat, ut scias falli

Œdipi fabulam, quam nuper scripserat, recitavit judicibus; & tantum sapientiæ in ætate jam fracta specimen dedit, ut severitatem tribunalium in theatri favorem verteret. Nec mirum, quum etiam Cato Censorius, Romani generis disertissimus jam & senex, Græcas literas discere, nec erubuerit, nec disperaverit. Certe Homerus refert, quod de lingua Nestoris, jam vetuli & pene decrepiti, dulcior melle oratio fluxerit. Sed & ipsius nominis *Abisag* sacramentum, sapientiam senum indicat ampliorem. Interpretatur enim, *pater meus superfluus*, vel *patris mei rugitus*. Verbum *superflui*, ambiguum est; sed in præsenti loco virtutem sonat, quod amplior sit in senibus, & redundans ac larga sapientia. In alio autem loco superfluus, quasi non necessarius ponitur. Abisag autem, id est, *rugitus*, proprie nuncupatur, quum ut maris fluctus resonat, & ut ita dicam, de pelago veniens fremitus auditur. Ex quo ostenditur abundantissimum, & ultra humanam vocem divini sermonis in senibus tonitruum commorari. Porro *Sunamitis* in lingua nostra *coccinea* dicitur: ut significet calere sapientiam & divina lectione fervere: quod licet Dominici sanguinis indicet sacramentum, tamen & fervorem ostendit sapientiæ. Unde & obstetrix illa in Genesi coccinum ligat in manu Phares, qui ab eo quod parietem diviserat, duos ante populos separantem, *divisoris*, id est, *Phares*, fortitus est nomen. Et Rahab meretrix in typo Ecclesiæ resticulam, mysterium sanguinis continentem, ut Jericho pereunte domus ejus salvaretur, appendit. * Unde & in alio loco de viris sanctis Scriptura commemorat: *Hi sunt, qui venerunt de calore domus patris Rechab*. Et Dominus noster in Evangelio: *Ignem*, inquit, *veni mittere in terram, & quam volo ut ardeat*. Qui in discipulorum corda succensus, cogebat eos dicere: *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis Scripturas?*

Abisag, quid? — Sunamitis quid? — Genes. 38. — Phares, quid? Jos. 2. — * al. additur in fenestra. — 1. Paral. 2. 55. — Luc. 12. 49. — Ib. 24. 32.

4. Quorsum hæc tam longo repetita principio? Ne a me quæras pueriles declamationes, sententiarum flosculos, verborum lenocinia, & per fines capitulorum singulorum acuta quædam breviterque conclusa, quæ plausus & clamores excitent audientium. Amplexetur me modo sapientia, & Abisag nostra, quæ nunquam senescit, in meo requiescat sinu. Impolluta enim est, virginitatisque perpetuæ, & quæ in similitudinem Mariæ, quum quotidie generet, semperque parturiat, incorrupta est. Hinc reor dixisse & Apostolum, *spiritu ferventes*. Et in Evangelio Dominum prædicasse, quod in fine mundi, quando juxta Prophetam Zachariam, stultus pastor esse cœperit, sapientia decrescente, refrigescet caritas multorum. Audi igitur, ut Beatus [a] Cyprianus ait, non diserta, sed fortia. Audi fratrem collegio, patrem senio, qui te ab incunabulis fidei, usque ad perfectam ducat ætatem, & per singulos gradus vivendi præcepta constituens, in te cæteros erudiat. Scio quidem ab avunculo tuo beato Heliodoro, qui nunc Pontifex Christi est, te & didicisse, quæ sancta sunt, & quotidie discere: normamque vitæ ejus, exemplum habere virtutum. Sed & nostra qualiacunque sunt suscipe, & libellum hunc, libello illius copulato, ut quum ille te Monachum erudierit, hic Clericum doceat esse perfectum.

Ex Ciceron. de orator. lib. 3. — Rom. 12. 11. — Matth. 24. — Zach. 11.

5. Igitur Clericus qui Christi servit Ecclesiæ, interpretatur primo vocabulum suum, & nominis definitione prolata, nitatur esse quod dicitur. Si enim κλῆρος Græce, *sors* Latine appellatur: propterea vocantur Clerici, vel quia de sorte sunt Domini, vel quia ipse Dominus sors, id est, pars Clericorum est. Qui autem vel ipse pars Domini est, vel Dominum par-

falli Victorium, qui centum & unum ex eodem supputat. Sunt autem ex Cicerone sumta hæc omnia, Dialog. de *senectute*: *Est enim quiete & pure & eleganter ætatis actæ placida ac lenis senectus: qualem accepimus Platonis, qui uno & octogesimo anno scribens, mortuus est. Qualem Isocratis, qui librum qui Panathenaicus inscribitur, quarto & nonagesimo anno scripsisse dicitur, vixitque quinquennium postea* . . . . . *Sophocles ad summam senectutem Tragœdias fecit, qui propter studium cum rem familiarem negligere videretur, a filiis in judicium vocatus est, ut quemadmodum nostro more male regentibus patribus bonis interdici solet, sic illum quasi dissipatorem a re familiari removerent Judices. Tum senex, dicitur eam fabulam quam in manibus habebat & proxime scripserat OEdipum Coloneum recitasse judicibus, quasivisseque num illud carmen desipientis videretur, quo recitato, sententiis judicum est liberatus. Num igitur hunc, num Hesiodum, num Simonidem, num Stesichorum, num quos ante dixi Isocratem, Gorgiam, num Homerum, num Philosophorum principes Pythagoram, Democritum, num Platonem, num Socratem, num postea Zenonem, Cleantem, aut eum quem vos etiam Romæ vidistis, Diogenem Stoicum coegit suis studiis obmutescere senectus? An non in omnibus iis Studiorum agitatio vitæ æqualis fuit?* Quæ postrema verba exagerat Hieronymus his *cygneum nescio quid & solito dulcius vicina morte cecinerunt*, quæ nescio an vere, si Sophoclis singulare exemplum excipias, dici de reliquis possint.

a S. Cyprianus Epist. 1. ad Donatum. *Denique accipe non diserta, sed fortia, nec ad audientia popularis illecebram culto sermone fucata, sed ad divinam indulgentiam p adicandam rudi veritate simplicia.* Paulo post cum Pontificem Christi Heliodorum dicit, intellige eum Altini fuisse Episcopum, qua ornatus dignitate Aquilejensi Concilio an. 381. sub Damaso interfuit.

CLASSIS III. AN. 394.

tem habet, talem se exhibere debet, ut & ipse possideat Dominum, & possideatur a Domino. Qui Dominum possidet, & cum Propheta dicit, *Pars mea Dominus*, nihil extra Dominum habere potest. Quod si quippiam aliud habuerit præter Dominum, pars ejus non erit Dominus. Verbi gratia: si aurum, si argentum, si possessiones, si variam supellectilem: cum istis partibus, Dominus pars ejus fieri non dignabitur. Si autem ego pars Domini sum, & funiculus hæreditatis ejus: nec accipio partem inter cæteras tribus, sed quasi Levita & Sacerdos vivo de decimis, & altari serviens, altaris oblatione sustentor, habens victum & vestitum, his contentus ero, & nudam crucem nudus sequar. Obsecro itaque te, *& repetens, iterum iterumque monebo*, ne officium Clericatus genus antiquæ militiæ putes: id est, NE LUCRA SÆCULI in Christi quæras militia: ne plus habeas quam quando Clericus esse cœpisti: & dicatur tibi, *Cleri eorum non proderunt eis*. [a] Mensulam tuam pauperes & peregrini, & cum illis Christus conviva noverit. NEGOTIATOREM Clericum, & ex inope divitem, ex ignobili gloriosum, quasi quamdam pestem fuge. *Corrumpunt mores bonos confabulationes pessimæ*. Tu aurum contemnis, alius diligit: tu calcas opes, ille sectatur: tibi cordi est silentium, mansuetudo, secretum; illi verbositas, [b] attrita frons, fora placent & plateæ, ac medicorum tabernæ. In tanta morum discordia, quæ potest esse concordia? (1) HOSPITIOLUM tuum aut raro, aut nunquam mulierum pedes terant. Omnes puellas & virgines Christi, aut æqualiter ignora, aut æqualiter dilige. Ne sub eodem tecto mansites: nec in præterita castitate confidas. Nec David sanctior: [c] nec Salomone potes esse sapientior. MEMENTO semper, quod paradisi colonum, de possessione sua mulier ejecerit. Ægrotanti tibi quilibet sanctus

Psal. 15. 5. & 72. 26.

Ex Virg. Æneid. 3.

Jerem. 12. 13. secundum LXX.

a

1. Cor. 15. 33.

b

b

Genes. 3.

A frater assistat, & germana, vel mater, aut probatæ quælibet apud omnes fidei. Quod si hujuscemodi non fuerint consanguinitatis, castimoniæque personæ, multas anus nutrit Ecclesia, quæ & officium præbeant, & beneficium accipiant ministrando, ut infirmitas quoque tua fructum habeat eleemosynæ. Scio quosdam convaluisse corpore, & animo ægrotare cœpisse. PERICULOSE TIBI ministrat, cujus vultum frequenter attendis. Si propter officium
B Clericatus, aut vidua a te visitatur, aut virgo, nunquam domum solus introeas. Tales habeto socios, quorum contubernio non infameris. Si Lector, si Acolytus, si Psaltes, te sequitur, non ornetur veste, sed moribus: nec calamistro crispent comas; sed pudicitiam habitu polliceantur. SOLUS CUM SOLA, secreto, & absque arbitro, vel veste, non sedeas. Si familiarius est aliquid loquendum, habet nutricem majorem domus,
C virginem, viduam, vel maritam: non est tam inhumana, ut nullum præter te habeat, cui se audeat credere. Caveto omnes suspiciones, & quidquid probabiliter fingi potest, ne fingatur, ante devita. CREBRA MUNUSCULA, & sudariola, & fasciolas, & vestes ori applicitas, & oblatos [d] ac degustatos cibos, blandasque & dulces literulas sanctus amor non habet. *Mel meum, meum desiderium*: *omnes delicias, & lepores*, & risu dignas urbanitates, & cæteras ineptias amatorum,
D in Comœdis erubescimus, in sæculi hominibus detestamur: quanto magis in Monachis & in Clericis, quorum & Sacerdotium proposito, & propositum ornatur Sacerdotio? Nec hoc dico, quod aut in te, aut in sanctis viris ista formidem; sed quod in omni proposito, in omni gradu & sexu, & boni & mali reperiantur: MALORUMQUE con-
E demnatio, laus bonorum sit.

6. Pudet dicere, sacerdotes idolorum, mimi, & aurigæ, & scorta, hæreditates

CLASSIS III. AN. 394.

Multas anus nutriebat Ecclesia.

Officia Ecclesi[illegible]

Munuscula suspecta

d

Clerici & Monachi hæreditates non capiunt

[a] Glossema hujusmodi addunt veteres editi: *Nonnulli enim sunt ditiores Monachi, quam fuerant sæculares, & Clerici* (sed Clericorum nomen abest a vetustioribus) *qui possident opes sub Christo paupere, quas sub locuplete & fallace diabolo non habuerant, ut suspiret* (al. *susciperet*) *eos Ecclesia divites, quos mundus tenuit ante mendicos*: quæ perperam ex Epitaphio Nepotiani huc translata sunt, neque in ullo mss. exemplari inveniuntur. Cæterum in his quæ subdit Hieron. de Clericorum hospitalitate, & negotiatione, Constantii Constitutio an. 343. conferenda est, qua ille Clericos ab onere hospites suscipiendi exemit, & præterea his, qui *alimoniæ caussa negotiationem exercere* voluissent, *immunitatem* largiebatur. Quæ duo heic Hier. improbat, volens, pauperes & peregrinos a Clericis suscipi hospitio, tametsi ea Lege excusari viderentur, & negotiationis quæstus jam illiberales non licere, quos alii passim Auctores & Patres damnant.

[b] Vocem *secretum* quædam manu exarata exemplaria non habent, & statim *loquacitas pro verbositas*. Ex editis vero plerique *attrita frons, cui nundinæ & fora, &c.*

(1) Gravius, suffragante pervetusto exemplari, legi jubet *ostiolum*.

[c] Addit Victorius cum aliis quibusdam excusis *nec Sampsone fortior*; alii & præcipue mss. libri, quos sequi placet, omittunt.

[d] Deerant in Erasmiana ac Benedictina editione voculæ *& oblatos*, quas ex aliis etiam mss. libris reposuimus.

CLASSIS III. AN. 394.

tes capiunt: solis Clericis & Monachis hoc [a] Lege prohibetur: & prohibetur non a persecutoribus, sed a Principibus Christianis. Nec de lege conqueror; sed doleo cur meruerimus hanc legem. Cauterium bonum est; sed quo mihi vulnus, ut indigeam cauterio? Provida severaque legis cautio, & tamen nec sic refrenatur avaritia. Per [b] fidei commissa legibus illudimus; & quasi majora sint Imperatorum scita, quam Christi, leges timemus, Evangelia contemnimus. Sit hæres, sed mater filiorum, id est, gregis sui [c] Ecclesia, quæ illos genuit, nutrivit & pavit. Quid nos inserimus, inter matrem & liberos? GLORIA EPISCOPI EST, pauperum * inopiæ providere. Ignominia omnium Sacerdotum est, propriis studere divitiis. Natus in paupere domo, & in tugurio rusticano; qui vix milio & cibario pane, rugientem saturare ventrem poteram, nunc similam & mella fastidio. Novi & genera & nomina piscium, in quo littore [d] concha lecta sit calleo: saporibus avium discerno provincias; & ciborum pretiosorum me raritas, ac novissime damna ipsa delectant. Audio præterea in senes, & anus absque liberis, quorumdam turpe servitium. Ipsi apponunt * matulam, obsident lectum, purulentiam stomachi, & phlegmata pulmonis, manu propria suscipiunt. Pavent ad introitum medici, trementibusque labiis, an commodius habeant, sciscitantur: & si paululum senex vegetior fuerit, periclitantur: SIMULATAQUE lætitia, mens intrinsecus avara torquetur. Timent enim, ne perdant ministerium: & vivacem senem, Mathusalæ annis comparant. O quanta apud Deum merces, si in præsenti pretium non sperarent! Quantis sudoribus hæreditas cassa expetitur! Minori labore margaritum Christi emi poterat.

Plerique MSS. opibus.

* al. mapulam.

Studio Scripturarum.

7. Divinas Scripturas sæpius lege, immo nunquam de manibus tuis sacra lectio deponatur. Disce quod doceas: obtine eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem; ut possis exhortari in doctrina sana, & contradicentes revincere. Permane in his quæ didicisti, & credita sunt tibi; sciens a quo didiceris: paratus semper ad satisfactionem omni poscenti te rationem, de ea quæ in te est spe & fide. Non confundant opera tua sermonem tuum: ne quum in Ecclesia loqueris, tacitus quilibet respondeat, Cur ergo hæc quæ dicis, ipse non facis? DELICATUS MAGISTER EST, qui pleno ventre de jejuniis disputat. Accusare avaritiam & latro potest. Sacerdotis Christi os, mens, manusque concordent. Esto subjectus Pontifici tuo, & quasi animæ parentem suscipe. Amare filiorum, timere servorum est. *Si pater sum*, inquit, *ubi est honor meus? Si Dominus ego sum, ubi est timor meus?* Plura tibi in eodem viro observanda sunt nomina; Monachus, Pontifex, avunculus tuus, qui te jam in omnibus, quæ sancta sunt, docuit. Illud etiam dico, quod Episcopi, Sacerdotes se esse noverint, non dominos: honorent Clericos quasi Clericos, ut & ipsis a Clericis, quasi Episcopis honor deferatur. Scitum illud est oratoris [e] Domitii: Cur ego te, inquit, habeam ut principem, quum tu me non habeas ut Senatorem? Quod Aaron & filios ejus, hoc esse Episcopum & Presbyteros noverimus: Unus Dominus, unum Templum, unum sit etiam ministerium. Recordemur semper quid Apostolus Petrus præcipiat Sacerdotibus: *Pascite eum qui in vobis est gregem Domini; providentes non coacte, sed spontanee secundum Deum: neque turpis lucri gratia, sed voluntarie: neque ut dominantes in clerum, sed forma facti gregis ex animo: ut quum apparuerit princeps pastorum, percipiatis immarcescibilem gloriæ coronam.* Pessimæ consuetudinis est in quibusdam Ecclesiis, ta-

Episcopus pater, non dominus.

Malach. 1. 2.

Alibi, *se Patres esse non dominos.*

1. Petr. 5. 2. & seqq.

[a] Nimirum Constitutione Valentiniani Imperat. ad Damasum Papam: *Ecclesiastici, aut ex Ecclesiasticis, vel qui continentium se volunt nomine nuncupari, viduarum ac pupillorum domos non adeant &c.* De hac etiam S. Ambrosius epist. 18. n. 13. ad Valentinianum juniorem loquens, *Nobis*, inquit, *privatæ successionis emolumenta recentibus legibus denegantur, & nemo conqueritur &c.* Et illa quidem postmodum abrogata est Marciani Imperat. Novella, quæ habetur Cod. Theod. l. 16. tit. 3. Sed interim uterque Hieronymi, atque Ambrosii locus utinam exemplo sint, temporalia lucra Clericis, Monachisque non esse quærenda, quibus soli animarum quæstus cordi esse debent, non pietatis obtentu opibus inhiare.

[b] Cautum erat laudata Valentiniani Constitutione, *ut neque per subjectam personam valerent* Clerici aut Monachi *aliquid vel donatione vel testamento percipere*, & tamen adhuc, quod mirum est, per *fidei commissa* legibus illudi Hier. quæritur.

[c] Hinc verissime Ambrosius citata Epist. 18. *Quod Sacerdotibus fani legaverit Christiana vidua, valet; quod ministris Dei, non valet.* Siquidem Ecclesiasticis tantum personis, non item Ecclesiis legata capere ea Lege interdictum erat.

[d] Cisterciens. duoque alii MSS. *in quo littore collecta sint*, vitiose. Petronius Specim. belli civilis, *Lucrinis*

Eruta littoribus vendunt conchylia cœnas,
Ut renovent per damna famem &c.

[e] Est L. Licinii Crassi, qui Cn. Domitii Ænobarbi in Censura collega fuit, ut notatum est Victorio, ex tertio Ciceronis de Oratore. At ille vitiatos codices putat, culpamque in librarios conferens, *Crassi* legendum vult pro *Domitii*. Nos memoriæ lapsum in Auctore nostro, ex eo quod collegæ ambo fuerint, putamus verosimilius.

a

cere [a] Presbyteros, & præsentibus Episcopis non loqui, quasi aut invideant, aut non dignentur audire. *Et si alii*, inquit Apostolus Paulus, *fuerit revelatum sedenti, prior taceat. Poteſtis enim per ſingulos prophetare, ut omnes diſcant, & omnes conſolentur: & ſpiritus Prophetarum, Prophetis ſubjectus eſt. Non enim eſt diſſenſionis Deus, ſed pacis. Gloria patris eſt filius ſapiens.* Gaudeat Episcopus judicio ſuo, quum tales Chriſto elegerit Sacerdotes.

1. Cor. 14. 30. & ſeqq.

Prov. 10. 1.

Conciones in Eccleſia.

8. Docente te in Eccleſia, non clamor populi, ſed gemitus ſuſcitetur. Lacrymæ auditorum, laudes tuæ ſint. Sermo Presbyteri, Scripturarum lectione conditus ſit. Nolo te declamatorem eſſe & rabulam garrulumque ſine ratione, ſed myſteriorum peritum, & ſacramentorum Dei tui eruditiſſimum. Verba volvere, & celeritate dicendi apud imperitum vulgus admirationem ſui facere, indoctorum hominum eſt. Attrita frons interpretatur ſæpe quod neſcit: & quum aliis perſuaſerit, ſibi quoque uſurpat ſcientiam. Præceptor quondam meus Gregorius Nazanzenus, rogatus a me ut exponeret, quid ſibi vellet in Luca ſabbathum δευτερόπρωτον, id eſt, *ſecundo-primum*, eleganter luſit, docebo te, inquiens, ſuper hac re in Eccleſia: in qua mihi omni populo acclamante, cogeris invitus ſcire quod neſcis. Aut certe ſi ſolus tacueris, ſolus ab omnibus ſtultitiæ condemnaberis. Nihil tam facile, quam vilem plebeculam & indoctam concionem, linguæ volubilitate decipere, quæ quidquid non intelligit, plus miratur. M. Tullius (in quem pulcherrimum illud elogium eſt: Demoſthenes tibi præripuit, ne eſſes primus Orator: tu illi, ne ſolus) in Oratione pro Quinto [b] Gallio, quid de favore vulgi, & de imperitis concionatoribus loquatur, attende, ne his fraudibus ludaris. Loquor enim, quæ ſum ipſe nuper expertus. Unus quidam Poeta nominatus homo, perliteratus, cujus ſunt illa colloquia Poetarum ac Philoſophorum, quum facit Euripidem & Menandrum inter ſe, & alio loco Socratem atque Epicurum differentes, quorum ætates non annis, ſed ſæculis ſcimus eſſe disjunctas, quantos is plauſus & clamores movet? Multos enim condiſcipulos habet in theatro, qui ſimul literas non didicerunt.

Gregorius Nazanzenus Hieronymum luſit eleganter.

Luc. 6. 1.

Plebs facile decipi poteſt.

b

Cultus qualis. c

9. Veſtes pullas æque [c] devita, ut candidas. Ornatus ut ſordes pari modo fugiendæ ſunt, quia alterum delicias, alterum gloriam redolet. Non abſque amictu lineo incedere, ſed pretium veſtium linearum non habere, laudabile eſt. Alioqui ridiculum & plenum dedecoris eſt, referto marſupio, quod ſudarium orariumque non habeas, gloriari. Sunt qui pauperibus paulum tribuunt, ut amplius accipiant; & ſub prætextu eleemoſynæ quærunt divitias, quæ magis venatio appellanda eſt, quam eleemoſynæ genus. Sic beſtiæ, ſic aves, ſic capiuntur & piſces. Modica in hamo eſca ponitur, ut matronarum in eo ſacculi protrahantur. Sciat Epiſcopus, cui commiſſa eſt Eccleſia, quem diſpenſationi pauperum curæque præficiat. MELIUS EST non habere quod * tribuam, quam impudenter petere quod recondam. Sed & genus arrogantiæ eſt, clementiorem te velle videri, quam Pontifex Chriſti eſt. Non omnia poſſumus omnes. Alius in Eccleſia oculus eſt, alius lingua, alius manus, alius pes, auris, venter, & cætera. Lege Pauli Epiſtolam ad Corinthios: quomodo diverſa membra unum corpus efficiunt. Nec ruſticus tamen & ſimplex frater ideo ſe ſanctum putet, ſi nihil noverit: nec peritus & eloquens, lingua æſtimet ſanctitatem. MULTOQUE MELIUS EST e duobus imperfectis, ruſticitatem habere ſanctam, quam eloquentiam peccatricem.

* al. *tribuas* & *recondas*.

Diverſa membra in Eccleſia. 1. Cor. 12.

Templorum ornatus.

10. Multi ædificant parietes, & columnas eccleſiæ ſubſtruunt: marmora nitent, auro ſplendent laquearia, gemmis altare diſtinguitur, & miniſtrorum Chriſti nulla electio eſt. Neque vero mihi aliquis opponat, dives in Judæa Templum, menſam, lucernas, thuribula, patellas, ſcyphos, mortariola, & cætera ex auro fabrefacta. Tunc hæc probabantur a Domino, quando Sacerdotes hoſtias immolabant, & ſanguis pecudum erat

3. Reg. 5. & 6.

[a] Presbyteris facultatem quidem verbi faciendi in Eccleſia conceſſerat Canon 33. Concilii Carthagin. 4. tantum ne coram Epiſcopis concionarent. Hunc peſſimum morem, qui tamen diu multumque in quibuſdam Eccleſiis obtinuit, improbat S. Doctor, eumque imitatus Pſeudo Hieronymus Epiſtola de ſeptem Eccleſiæ ordinibus. Vid. aliam Epiſtolam Auguſtin. & Alypii ad Aurelium Carthag. Epiſc. aliofque paſſim Auctores.

[b] Una hæc apud Hieronymum Tullianæ hujus Orationis, quæ jamdiu intercidit, mentio eſt, nec ſatis proinde conſtat, *Gallio* ne, an *Gallo* legendum ſit; utramque enim lectionem mſſ. probant atque editi, quorum vetuſtiores habebant olim, *pro Q. Ligario Gallo*. Paulo poſt Ciſtercienſe exemplar *convivia* legit pro *colloquia*, & forte verius, ſic enim inſcribi ſolebant hujuſmodi Dialogi, & Græce συμπόσια, compotationes.

[c] Rectiſſime Petrus Cluniacenſis hunc locum exponit, quod tantum admoneatur Nepotianus, in nigri albique coloris uſu faſtum cavere; non ut alii & præcipue Baronius, ut probent Clericos antiquitus neque atra veſte indutos, neque alba, ſed ejus, qui inter utrumque eſt, coloris.

CLASSIS III. AN. 394.

erat redemtio peccatorum. Quamquam hæc omnia præcesserint in figura: *Scripta sunt autem propter nos, in quos fines sæculorum devenerunt*. (1. Cor. 10. 11.) Nunc vero quum paupertatem domus suæ pauper Dominus dedicarit, COGITEMUS crucem ejus, & divitias lutum putabimus. Quid miramur, quod Christus vocat iniquum mammona? (Luc. 16.) Quid * suspicimus (* al. suscipimus.) & amamus, quod Petrus se non habere, gloriose testatur? (Act. 3.) Alioqui si tantum literam sequimur, & in auro atque divitiis simplex nos delectat historia, cum auro observemus & cætera. Ducant Pontifices Christi, uxores virgines: quamvis bonæ mentis sit qui cicatricem habuerit, & deformis est, privetur Sacerdotio: lepra corporis, animæ vitiis præferatur. Crescamus & multiplicemur, & repleamus terram: nec immolemus agnum, nec mysticum Pascha celebremus, [a] quia hæc absque Templo fieri lege prohibentur. (Agni mystici immolatio.) Figamus septimo mense tabernaculum, & solemne jejunium buccina concrepemus. Quod si hæc omnia spiritualibus spiritualia comparantes (1. Cor. 2.), scientesque cum Paulo, quod lex spiritualis est (Rom. 7.), & David verba * cantantis (* al. cantantes.): *Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua* (Ps. 118. 18.), sic intelligimus, ut Dominus quoque noster intellexit, & interpretatus est sabbathum: aut aurum repudiemus cum cæteris superstitionibus Judæorum: aut, si aurum placet, placeant & Judæi, quos cum auro, aut probare nobis necesse est, aut damnare.

(Convivia fugienda.) 11. Convivia tibi vitanda sunt sæcularium, & maxime eorum, qui honoribus tument. Turpe est ante fores Sacerdotis Christi crucifixi & pauperis, & qui cibo quoque vescebatur alieno, lictores Consulum, & milites excubare, judicemque provinciæ melius apud te prandere, quam in palatio. Quod si obtenderis te facere hæc, ut roges pro miseris atque subjectis, JUDEX SÆCULI plus deferet Clerico continenti, quam diviti: & magis sanctitatem tuam venerabitur, quam opes. Aut si talis est, qui non audiat Clericos pro quibuslibet tribulatis, nisi * inter phialas (* al. inter calices & phialas.), libenter carebo hujuscemodi beneficio; & Christum rogabo pro judice, qui magis & citius subvenire potest, quam judex: *Melius enim est confidere in Domino, quam confidere in homine. Melius est sperare in Domino, quam sperare in principibus* (Ps. 117. 8. 9.). Nunquam vinum redoleas, ne audias illud Philosophi: Hoc non est osculum porrigere, sed vinum propinare. Vinolentos Sacerdotes & Apostolus damnat, & vetus lex prohibet (Levit. 10.). Qui altario deserviunt, vinum, & siceram non bibant. Sicera Hebræo sermone omnis potio nuncupatur, quæ inebriare potest; sive illa quæ frumento conficitur; sive pomorum succo, aut quum favi decoquuntur in dulcem & barbaram potionem, aut palmarum fructus exprimuntur in liquorem, coctisque frugibus, aqua pinguior [b] coloratur. Quidquid inebriat, & statum mentis evertit, fuge similiter ut vinum. Nec hoc dico, quod Dei a nobis creatura damnetur (siquidem & Dominus vini potator est appellatus (Matth. 11.): & Timotheo dolenti stomachum, modica vini sorbitio relaxata est (1. Tim. 5.)) sed modum pro ætatis, & valetudinis & corporum qualitate exigimus in potando. Quod si absque vino ardeo adolescentia, & inflammor calore sanguinis, & succulento validoque sum corpore, libenter carebo poculo, in quo suspicio veneni est. Pulchre dicitur apud Græcos, & nescio an apud nos æque resonet: Pinguis venter, non gignit [c] sensum tenuem.

(Modus in Jejuniis.) 12. Tantum tibi jejuniorum modum impone, quantum ferre potes. Sint tibi pura, casta, simplicia, moderata, & non superstitiosa jejunia. Quid prodest oleo non vesci, & molestias quasdam difficultatesque ciborum quærere, carycas, piper, nuces, palmarum fructus, similam, mel, pistacia? Tota hortorum cultura vexatur, ut cibario non vescamur pane, [d] & dum delicias sectamur, a regno cælorum retrahimur. Audio præterea quosdam contra rerum hominumque naturam, aquam non

---

a Nempe sancitum est Deuteron. 16. 6. ne Pascha ubivis locorum mactare liceret; hucque in primis spectat Augustin. Retractat. l. 1. cap. 10. de Judæis locus, quod *apud gentes sacrificare non poterant: sicut eos & nunc videmus sine sacrificiis remansisse; nisi forte quod per Pascha immolant ovem, hoc in sacrificio deputetur*. Adde Zenonem nostrum ser. 7. de Exodo, & serm. 13. de eodem argumento. Priore, *Pharisæus quemadmodum legitimum Pascha possit celebrare non video, cujus eminens, famosumque illud templum, miserabili vastatione campis æquatum, suo pulvere jacet sepultum*. In altero, *Judæos legitimum Pascha celebrare non posse paucis accipe, Christiane. Salomonis templum hostili vastatione submersum cum ruina sua jaceat sepultum, ubi sacrificant?*

b Nobis legendum videtur *colatur*, pro *coloratur*, quod habent libri omnes. Quod vero *barbaram* potionem dicit, eaque barbararum gentium intelligenda est, maxime septemtrionalium, alii *amaram* volunt scribi debuisse, sed perperam.

c Aliter *mentem*; sed & senarius apud Græcos versus habet παχεῖα γαστὴρ λεπτὸν οὐ τίκτει νόον

d Hæc *& dum delicias sectamur, a regno cælorum retrahimur* duo mss. non habent. Paulo infra *Betarum* vocabulo confictum aliud *Baccarum* substituit Victorius.

non bibere, nec vesci pane; sed sorbitiunculas delicatas & contrita olera, betarumque succum, non calice sorbere, sed concha. Proh pudor, non erubescimus istiusmodi ineptiis; nec tædet superstitionis? Insuper etiam famam abstinentiæ in deliciis quærimus. FORTISSIMUM jejunium est aqua & panis. Sed quia gloriam non habet, & omnes pane & aqua vivimus, quasi publicum & commune, jejunium non putatur.

Gloria cavenda. Galat. 1. 10.

13. Cave ne hominum rumusculos B aucuperis: ne in offensam Dei, populorum laudem commutes. *Si adhuc*, inquit Apostolus, *hominibus placerem*, *Christi servus non essem*. Desiit placere hominibus, & servus factus est Christi. Per bonam famam & malam, a dextris & a sinistris Christi miles graditur: nec laude extollitur, nec vituperatione frangitur: non divitiis tumet, non contrahitur paupertate, & læta contemnit, & tristia. Per diem sol non urit eum, ne- C que luna per noctem. (Ps. 120. 6.) Nolo te orare in angulis platearum, ne rectum iter precum tuarum frangat aura popularis. Nolo te dilatare fimbrias, & ostentui habere phylacteria, & conscientia repugnante, pharisaica ambitione circumdari. [a] Quanto melius erat hæc non *in corpore*, *sed in corde gestare*; & Deum habere fautorem, non aspectus hominum? Inde pendet Evangelium inde Lex & Prophetæ; sive sacra & Apostolica D doctrina. *Melius est enim hæc omnia in mente portare*, *quam in corpore*. Fidelis mecum Lector intelligis quid taceam, & quid magis tacendo loquar. Tot te regulæ, quot species gloriarum percurrant. Vis scire quales Dominus quærat ornatus? Habeto prudentiam, justitiam, temperantiam, fortitudinem. His cæli plagis includere, hæc te quadriga *, E velut aurigam Christi, ad metam * concitum ferat. Nihil hoc monili pretiosius, nihil hac gemmarum varietate distinctius. Ex omni parte decoraris, cingeris, atque protegeris, & ornamento tibi

Cultus superstitiosus

a iterum mox

* al. additur *in altum*

* al. *concita*

A sunt & tutamini, gemmæ vertuntur in scuta.

Obtrectationes cavendæ. Ps. 49. 20. 21.

14. Cave quoque, ne aut linguam, aut aures habeas prurientes, id est, ne aut ipse aliis detrahas, aut alios audias detrahentes. *Sedens*, inquit, *adversus fratrem tuum loquebaris*, *& adversus filium matris tuæ ponebas scandalum: hæc fecisti & tacui. Existimasti inique, quod ero tui similis: arguam te & statuam contra faciem tuam*. [b] Parce a B detractione linguæ, custodi sermones tuos, & scito quia per cuncta, quæ de aliis loqueris, tua sententia judicaris, & in his ipse deprehenderis, quæ in aliis arguebas. Neque vero illa justa est excusatio, „Referentibus aliis injuriam facere non possum. Nemo invito auditori libenter refert. Sagitta in lapidem nunquam figitur, interdum resiliens percutit dirigentem. Discat detractor, dum te videt non libenter audire, non facile C detrahere: *Cum detractoribus*, ait Salomon, *ne misceari*s, *quoniam repente veniet perditio eorum*, *& ruinam utriusque quis novit?* (Prov. 24. 21. 22.) tam videlicet ejus qui detrahit, quam illius qui aurem accommodat detrahenti.

Silentium & secretum

15. Officii tui est visitare languentes, nosse domos matronarum, ac liberos earum, & nobilium virorum custodire secreta. Officii tui sit, non solum oculos castos servare, sed & linguam. Nun- D quam de formis mulierum disputes, nec quid agatur (1) in alia, domus alia per te noverit. [c] Hippocrates adjurat discipulos suos, antequam doceat, & in verba sua jurare compellit: extorquet sacramento silentium, sermonem, incessum, habitum, moresque præscribit. Quanto magis nos, quibus animarum * medicina commissa est, omnium Chri- E stianorum domos debemus amare quasi proprias? Consolatores potius nos in mœroribus suis, quam convivas in prosperis noverint. FACILE CONTEMNITUR Clericus, qui sæpe vocatus ad prandium, ire non recusat.

* al. *cura*

16. Nun-

a Tota hæc pericope decem fere versuum, ab hinc scilicet usque *Vis scire*, si quod sentimus, aperte profiteri licet, aut Hieronymum auctorem non habet, aut nimium depravata est, atque inversa a librariis. Eam certe si deleas, optime contextus fluet; si retineas, implexa omnia sunt, abruptusque sensus. Ad hæc distant quam maxime & verbis, & serie editi a mss., atque isti inter se quod alterum glossematis indicium est. Verba *Inde pendet Evangelium*, *inde Lex* (Martian. *Crux*) *& Propheta*. *Fidelis mecum Lector intelligis quid taceam*. *& quid tacendo loquar*. *Tot regulæ quot species gloriarum*, hoc ordine in mss. præferuntur, & statim, *Quanto melius erat &c.* Qui ordo etsi præposterus aliis editoribus visus sit, antiquior tamen est, & concinnior, eumque tantum non sequimur, quod totus locus satius videatur una litura emendandus. Cæterum etiam quibusdam interpolationibus scatet; ut verbis *sive sacra*, *& Apostolica doctrina*. & voculis *te* ante *regulæ*, & *vanarum percurrant*, quæ quid significent, omnino non video.

b Sequens integrum comma longe aliter Cisterciens. legit ex persona Dei: *Subaudiam sermones tuos*, *& cuncta quæ de aliis es locutus*, *ut tua sententia judiceris*, *in his ipse deprehensus*, *quæ in aliis arguebas*. Reliqui mss. libri, quos sequimur, magno numero in hac tantum voce *sententia* a vulgatis differunt, qui legebant *conscientia*.

(1) Plenius apud Gravium, *nec quid in cujusque domo agatur*.

c Extat Hippocratis juramentum, & Largi de eo testimonium: *Hippocrates conditor nostræ professionis initia disciplinæ ab jure jurando tradidit*. Et, *longe præformans animos discentium ad humanitatem*.

CLASSIS III. AN. 394.

Act. 20.

16. Nunquam petentes, raro accipiamus rogati. *Beatius enim est magis dare quam accipere*. Nescio quo enim modo etiam ipse qui deprecatur, ut tribuat, quum acceperis, viliorem te judicat, & mirum in modum si eum rogantem contempseris, (1) plus te posterius veneratur. Prædicator continentiæ, [a] nuptias ne conciliet. Qui Apostolum legit, dicentem, *Superest, ut qui habent uxores, sic sint, quasi non habeant*; cur virginem cogit ut nubat? qui de monogamia Sacerdos est, quare viduam hortatur ut digama sit? [b] Procuratores & dispensatores domorum alienarum atque villarum, quomodo possunt esse Clerici, qui proprias jubentur contemnere facultates? AMICO QUIPPIAM rapere, furtum est: Ecclesiam fraudare, sacrilegium est. Accepisse quod pauperibus erogandum est, & esurientibus plurimis, vel cautum esse velle, vel timidum; aut quod apertissimi sceleris est, aliquid inde subtrahere, omnium prædonum crudelitatem superat. Ego fame torqueor, & tu judicas quantum ventri meo satis sit? Aut divide statim quod acceperis, aut si timidus dispensator es, dimitte largitorem, ut (2) sua ipse distribuat. NOLO SUB occasione mea sacculus tuus plenus sit. Nemo me melius, mea servare potest. Optimus dispensator est, qui sibi nihil reservat.

(1)

a Nuptias Clericus non conciliat.

1. Cor. 7.

b

Sacrilegium Ecclesiam fraudare.

(2)

Optimus dispensator quis?

17. Coegisti me, Nepotiane carissime, lapidato jam Virginitatis * libello, quem sanctæ Eustochio Romæ scripseram, post annos decem rursus Bethleem ora reserare, & confodiendum me linguis omnium prodere. Aut enim nihil scribendum fuit, ne hominum judicium subiremus, quod tu facere prohibuisti: aut scribentes nosse, cunctorum adversum nos maledicorum tela esse torquenda. Quos obsecro ut quiescant & desinant maledicere; non enim ut adversariis, sed ut amicis scripsimus; nec invecti sumus in eos qui peccant, sed ne peccent, monuimus. Neque in illos tantum, sed & in nosmetipsos severi judices fuimus: volentesque festucam de oculo alterius tollere, nostram prius trabem ejecimus. Nullum læsi, nullius nomen * saltem descriptione signatum est. Neminem specialiter meus sermo pulsavit. Generalis de vitiis disputatio est. [c] Qui mihi irasci voluerit, prius ipse de se quod talis sit, confitebitur.

* Epistola XXII. de Virginit. servanda.

Ex Terent. in Prolog. Andri.

CLASSIS III. AN. 394.

* al. *mea scriptura*.

c

* EPISTOLA LIII.

AD PAULINUM.

De studio Scripturarum. [d]

* *Alias 103. Scripta circ. an. 394.*

d

Omnium sapientum exemplis provocat ad studium Literarum sacrarum, & in his quantum sit difficultatis, ostendit. Deinde quo magis inflammet ad earum studium, singulos libros, Auctores & argumenta elogiis quibusdam breviter commendat. Denique, ut se a sæculi rebus penitus expediat, hortatur.

1. FRater Ambrosius tua mihi munuscula perferens, detulit & suavissimas literas, quæ a principio amicitiarum, fidem jam probatæ fidei & veteris amicitiæ (3) præferebant. Vera enim illa necessitudo est, & Christi glutino copulata, quam non utilitas rei familiaris, non præsentia tantum corporum, non subdola & palpans adulatio; sed Dei timor & divinarum Scripturarum studia conciliant. Legimus in veteribus historiis, quosdam lustrasse provincias, novos adisse populos, maria transisse, ut eos quos ex libris noverant, coram quoque viderent. Sic Pythagoras Memphiticos vates; sic Plato Ægyptum & Architam Tarentinum, eamque oram Italiæ, quæ quondam magna Græcia dicebatur, laboriosissime peragravit; ut qui Athenis magister erat & potens, cujusque doctrinam Academiæ gymnasia personabant, fieret peregrinus atque discipulus, MALENS ALIENA verecunde di-

(3) Vera necessitudo.

Sapientum peregrinationes.

(1) Apud Gravium, *plus miratur*.

a Adnotatu dignum, quod ad veteres matrimonii ceremonias primis Ecclesiæ sæculis usitatas pertinet; & bono quidem instituto Hieronymus improbat, olim vero Tertullianus laudaverat, cujus duo loci nostri Doctoris sententiam maxime illustrant; alter lib. 2. ad Uxorem cap. ultimo, ubi prædicat *felicitatem ejus matrimonii, quod Ecclesia conciliat*; alter lib. de Monogamia cap. XI. ubi *matrimonium*, inquit, *postulas quod eis a quibus postulas: non licet habere, ab Episcopo monogamo, a Presbyteris, & Diaconis ejusdem sacramenti &c.*

b Vetitum istud semper in Ecclesia, *Divina procuratione contemta procuratores rerum sæcularium Clericos fieri*, quemadmodum dolet Cyprianus lib. de Lapsis. Conferendus in hanc rem canon 16. Concilii Chartaginiensis habiti P.C. Honorii XII. & Theodosii VIII. Tum Sulpitius Severus hist. lib. 1. S. Gregorius lib. 8. epist. 11. adversus Basilium Episcopum Capuanum, aliaque id genus quam plurima.

(2) Al. apud Gravium *ut sua sponte ipse distribuat*.

c Ex Cicerone pro Leg. Manil. *Ego autem neminem nomino. Quare irasci mihi nemo poterit, nisi qui ante de se voluerit confiteri*. Vid. similem sententiam in Apol. prima contra Ruffinum.

d Nolanum utique, quidquid visum sit Baronio ad ann. 394. aliisque non indoctis viris; quorum præcipuum argumentum petitum a contradictione: quæ inter hanc Epistol., & aliam ad Paulinum heic 58. cujus initium est *Bonus homo*, intercedere videbatur, utriusque contextum diligentius conferenti, nullum esse constabit. Porro Martianæus addit *Presbyterum*, reticentibus hanc dignitatem cæteris vulgatis libris ac mss.

(3) Vetus editio Bibliorum sine loci, temporis, aut typographi designatione heic interserit vocem *nova*.

CLASSIS III. AN. 394.

discere, quam sua impudenter ingerere. Denique quum literas quasi toto fugientes orbe persequitur, captus a piratis & venundatus, etiam * tyranno crudelissimo paruit, captivus, vinctus, & servus; tamen quia Philosophus, major emente se fuit. Ad T. Livium lacteo eloquentiæ fonte manantem, * de ultimis Hispaniæ, Galliarumque finibus quosdam venisse nobiles legimus; & quos ad contemplationem sui Roma non traxerat, unius hominis fama perduxit. Habuit illa ætas inauditum omnibus sæculis celebrandumque miraculum, ut urbem tantam ingressi, aliud extra urbem quærerent. Apollonius (sive ille Magus, ut vulgus loquitur, sive Philosophus, ut Pythagorici tradunt) intravit Persas, pertransivit Caucasum, Albanos, Scythas, Massagetas, opulentissima Indiæ regna penetravit: & ad extremum latissimo * Physon amne transmisso, pervenit ad Brachmanas; ut Hiarcam in throno sedentem aureo, [a] & de Tantali fonte potantem, inter paucos discipulos, de natura, de motibus, ac syderum cursu audiret docentem: inde per Elamitas, Babylonios, Chaldæos, Medos, Assyrios, Parthos, Syros, Phœnices, Arabes, Palæstinos, reversus Alexandriam, perrexit Æthiopiam, ut Gymnosophistas, & famosissimam Solis mensam videret in sabulo. Invenit ille vir ubique quod disceret: & semper proficiens, semper se melior fieret. Scripsit super hoc plenissime octo voluminibus Philostratus.

* Dionysio Siciliæ.

* a Gadibus

* Gange.

2. Quid loquar de sæculi hominibus? quum Apostolus Paulus vas electionis & magister gentium, qui de conscientia tanti in se hospitis loquebatur. *An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Christus?* post Damascum Arabiamque lustratam, ascenderit Jerosolymam, ut videret Petrum, & manserit apud eum diebus quindecim. Hoc enim mysterio hebdomadis & ogdoadis, futurus Gentium prædicator instruendus erat. Rursumque post annos quattuordecim, assumto Barnaba & Tito exposuerit Apostolis Evangelium, ne forte in vacuum

2. Cor. 13. 3.

A currerет, aut cucurrisset. Habet nescio quid latentis energiæ viva vox; & in aures discipuli de auctoris ore transfusa forcius sonat. Unde & Eschynes, quum Rhodi exularet; & legeretur illa Demosthenis Oratio, quam adversus eum habuerat, mirantibus cunctis atque laudantibus, suspirans ait: [b] Quid si ipsam audissetis bestiam, sua verba resonantem?

Æschynes & Demosthenes.

B 3. Hæc non dico, quod sit in me aliquid tale, quod vel possis, vel velis discere: sed quod ardor tuus ac discendi studium, etiam absque nobis per se probari debeat. Ingenium docile, & sine doctore laudabile est. Non quid invenius, sed quid quæras, consideramus. Mollis cera & ad formandum facilis, etiam si artificis & plastæ cessent manus, [c] tamen τῇ δυνάμει totum est, quidquid esse potest. Paulus Apostolus ad pedes Gamalielis legem Moysi & Prophetas didicisse se gloriatur, ut armatus spiritualibus telis, postea diceret confidenter: *Arma militiæ nostræ, non carnalia sunt, sed potentia Deo, ad destructionem munitionum: Concilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se adversua scientiam Dei; & * captivantes omnem intellectum, ad obediendum Christo: & parati subjugare cunctam inobedientiam.* Ad Timotheum scribit, ab infantia sacris literis eruditum; & hortatur ad studium lectionis, ne negligat gratiam, quæ data sit ei per impositionem manus Presbyterii. Tito præcipit, ut inter cæteras virtutes Episcopi, quem brevi sermone depinxit, scientiam quoque * eligat Scripturarum: *Obtinentem*, inquit, *eum qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem; ut potens sit exhortari in doctrina sana, & contradicentes revincere.* Sancta quippe rusticitas solum sibi prodest: & quantum ædificat ex vitæ merito Ecclesiam Christi, tantum nocet, si destruentibus non resistat. [d] Aggæus Propheta, immo per Aggæum Dominus, *interroga*, ait, *Sacerdotes Legem.* Intantum Sacerdotis officium est, interrogatum respondere de Lege. Et in Deuteronomio legimus: *Interroga patrem tuum, & annunciabit*

C (4. Cor. 10. 4. 5.)

* al. captivantem.

D

* al. intelligat. Tim. 1. 9.

E (Agg. 2.)

Sacerdotis officium.

Deut. 32. 7

[a] Eam intellige, quæ in Hiarchæ schola erat, statuam Tantalum referentem, in cujus manu poculum erat aqua plenum, unde attingebant philosophi ante cubitum. Hieronymus fontem vocat, quod nempe quantum inde hauriebatur, tantum continuo suppeteret. Historiam Philostratus tradit l. 3. c. 7. Superiores quas a Laertio, Plinio, Herodoto, aliisque late didicisse poteris, non moramur. Interim Martian. legerat *de moribus* pro *motibus*; Victorius vero *de moribus siderum, ac dierum cursu.* Vetus quoque laudata editio Bibliorum, ita in hac Epistola præfert, *de natura, de moribus, ac de cursu dierum ac siderum.*

[b] Cicero qui utramque orationem vertit, lib. 3. de Orat. *Quanto*, inquit, *magis admiraremini, si ipsum audissetis.*

[c] Al. latine *tamen virtute totum est &c.* Mox pro *Moysi* nomine erat *Domini*. Leviora infra emendamus.

[d] Reatini interpretis emendationem sequimur, antea enim penes Erasm. ac Martian pro *Aggæi* nomine erat utroque in loco *Malachias*, quam lectionem revera sciolus non nemo induxit, quod putarit illud Malachiæ c. 2. v. 7. adludit, *Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus*, cum sint immo hæc Aggæi c. 2. *Hac dicit Dominus exercituum, Interroga sacerdotes legem, dicens &c.*

CLASSIS III. AN. 394.

ciabit tibi; seniores tuos, & dicent tibi. In Psalmo quoque centesimo decimo octavo. *Cantabiles mihi erant justificationes tuæ, in loco peregrinationis meæ.* Et in descriptione justi viri, quum eum David arbori vitæ, quæ est in paradiso, compararet, inter ceteras virtutes & hoc intulit: *In lege Domini voluntas ejus: & in lege ejus meditabitur die ac nocte.* Daniel in fine sacratissimæ Visionis justos, ait, fulgere sicut stellas; & intelligentes, hoc est doctos, quasi firmamentum. Vides quantum inter se distent, justa rusticitas, & docta justitia? Alii stellis, alii cælo comparantur. Quamquam juxta Hebraicam Veritatem, utrumque de eruditis possit intelligi: ita enim apud eos legimus: *Qui autem docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti: & qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates.* Cur dicitur Paulus Apostolus vas electionis? Nempe quia [a] legis & sanctarum Scripturarum armarium est. Pharisæi stupent ad doctrinam Domini; & mirantur in Petro & Joanne quomodo legem sciant, quum literas non didicerint. Quidquid enim aliis exercitatio & quotidiana in Lege meditatio tribuere solet, illis Spiritus Sanctus suggerebat: & erant, juxta quod scriptum est, θεοδίδακτοι. Duodecim annos Salvator impleverat, & in Templo senes de quæstionibus Legis interrogans, magis docet, dum prudenter interrogat.

ỳ. 54. — *Psalm. 1. 2.* — *Dan. 12 3.* — Paulus cur vas electionis.

4. Nisi forte rusticum Petrum, rusticum dicimus Joannem; quorum uterque dicere poterat: *Etsi imperitus sermone, non tamen scientia.* Joannes rusticus, piscator, indoctus? Et unde illa vox obsecro, *In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum?* Λόγος enim Græce multa significat; nam & verbum est, & ratio, & supputatio, & caussa uniuscujusque rei, per quam sunt singula quæ subsistunt. Quæ universa recte intelligimus in Christo. Hoc doctus Plato nescivit: hoc Demosthenes eloquens ignoravit. *Perdam,* inquit, *sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo.* Vera sapientia perdet falsam sapientiam: & quamquam stultitia prædicationis in Cruce sit, tamen Paulus *sapientiam* loquitur *inter perfectos, Sapientiam autem non sæculi hujus, nec principum sæculi istius,* [b] *qui destruuntur: sed* loquitur *Dei sapientiam in mysterio absconditam, quam prædestinavit Deus ante sæcula.* Dei sapientia Christus est. *Christus enim Dei virtus, & Dei sapientia.* Hæc sapientia in mysterio abscondita est: de qua & noni Psalmi titulus prænotatur, *pro occultis filii:* in quo sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi: & qui in mysterio absconditus erat, prædestinatus est ante sæcula. Prædestinatus autem, & præfiguratus, *in Lege & Prophetis.* Unde & Prophetæ appellabantur Videntes: quia videbant eum, quem ceteri non videbant. *Abraham vidit diem ejus: & lætatus est.* Aperiebantur cæli Ezechieli; qui populo peccatori clausi erant. *Revela,* inquit David, *oculos meos: & considerabo mirabilia de lege tua.* Lex enim spiritualis est, & revelatione opus est, ut intelligatur, ac revelata facie Dei gloriam contemplemur.

1. Cor. 11. 6. — *Joan. 1. 1.* — Λόγος multa significat. — *1. Cor. 1. 19.* — *1. Cor. 2. 7.* — *Ibid. 24.* — Titulus noni Psalmi. — Prophetæ, Videntes. — *Joan. 8. 56.* — *Ps. 118. 18.*

5. Liber in Apocalypsi septem sigillis signatus ostenditur: quem si dederis homini scienti literas, ut legat, respondebit tibi: Non possum, signatus est enim. Quanti hodie putant se nosse literas, & tenent signatum librum; nec aperire possunt, nisi ille reseraverit, *qui habet clavem David: qui aperit, & nemo claudit, claudit & nemo aperit?* In Actis Apostolorum sanctus eunuchus, immo vir (sic enim eum Scriptura cognominat) quum legeret Isaiam, interrogatus a Philippo: *Putasne intelligis quæ legis?* respondit, *Quomodo possum, nisi aliquis me docuerit?* Ego, ut de me interim loquar, nec sanctior sum hoc eunucho, nec studiosior; qui de Æthiopia, id est, de extremis mundi finibus venit ad Templum, reliquit aulam regiam: & tantus amator Legis, divinæque scientiæ fuit, ut etiam in vehiculo sacras literas legeret: & tamen quum librum teneret, & verba Domini cogitatione conciperet, lingua volveret, labiis personaret, ignorabat eum, quem in libro nesciens venerabatur. Venit Philippus, ostendit ei Jesum, qui clausus latebat in litera. O mira doctoris virtus! Eadem hora credit eunuchus, baptizatur, fidelis & sanctus est; ac de discipulo magister: plus in deserto fonte Ecclesiæ, quam in aurato synagogæ Templo reperit.

Apoc. 5. — *Ibid. 3. 7.* — *Act. 8.* — Eunuchus reginæ Candacis

6. Hæc a me perstricta sunt breviter (ne-

a Frustra Victorius *vas legis*, cum pro armario eo loco *vas* sumi constet. Sic in θεοῦ δίδακτοι duobus verbis, quod unico rectius exprimitur, juxta Apostoli locum ad Thessalonic. ὑμεῖς θεοδίδακτοί ἐστε, quem Hier. adludit.

b Martian. post Erasm *quæ destruitur*, renuente Vulgato ac Græco textu, & Hieronymianis plerisque mss.

In Scripturis præceptor necessarius.

(neque enim Epistolaris angustia evagari longius patiebatur) ut intelligeres te in Scripturis sanctis, sine prævio & monstrante semitam, non posse ingredi. Taceo de Grammaticis, Rhetoribus, Philosophis, Geometris, Dialecticis, Musicis, Astronomis, Astrologis, Medicis, quorum scientia mortalibus vel utilissima est, & in tres partes scinditur, [a] τὸ δόγμα, τὴν μέθοδον, τὴν ἐμπειρίαν. Ad minores artes veniam, & quæ non tam λόγῳ, quam manu administrantur. Agricolæ, cæmentarii, fabri, metallorum, lignorumve cæsores, lanarii quoque & fullones, & cæteri qui variam supellectilem & vilia opuscula fabricantur, absque doctore non possunt esse quod cupiunt. *Quod Medicorum est*,

Horat. Epist. lib. 2. Epist. 1.

Promittunt Medici, tractant fabrilia fabri.

7. Sola Scripturarum ars est, quam sibi omnes passim vindicant.

Ibid.

Scribimus indocti, doctique poemata passim.

Hanc garrula anus, hanc delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc universi præsumunt, lacerant, docent, antequam discant. Alii adducto supercilio, grandia verba trutinantes, inter mulierculas de sacris literis philosophantur. Alii discunt, proh pudor, a feminis, quod viros doceant: & ne parum hoc sit, quadam facilitate verborum, immo audacia edisserunt aliis, quod ipsi non intelligunt. Taceo de mei similibus, qui si forte ad Scripturas sanctas, post sæculares literas venerint; & sermone composito aurem populi mulserint, quidquid dixerint, hoc legem Dei putant: nec scire dignantur, quid Prophetæ, quid Apostoli senserint; sed ad sensum suum incongrua aptant testimonia; quasi grande sit, & non vitiosissimum docendi genus, depravare sententias, & ad voluntatem suam Scripturam trahere repugnantem. Quasi non legerimus, Homerocentonas, & Virgiliocentonas: ac non sic etiam Maronem sine Christo possimus dicere Christianum, qui scripserit:

Vitiosissimum genus docendi.

Virgil. Eclog. 4.

Jam redit & virgo, redeunt Saturnia regna.
Jam nova progenies cælo demittitur alto.

Et patrem loquentem ad filium,

Nate, meæ vires, mea magna potentia solus.

Et post verba Salvatoris in cruce.

Talia perstabat memorans, fixusque manebat.

Puerilia sunt hæc, & circulatorum ludo similia, docere quod ignores: immo, ut cum stomacho loquar, ne hoc quidem scire quod nescias.

8. Videlicet manifestissima est Genesis, in qua de natura mundi, de exordio generis humani, de divisione terræ, [b] de confusione linguarum, & descensione usque ad Ægyptum, gentis scribitur Hebræorum. Patet Exodus cum decem plagis, cum decalogo, cum mysticis divinisque præceptis. In promptu est Leviticus liber, in quo singula sacrificia, immo singulæ pene syllabæ, & vestes Aaron, & totus ordo Leviticus, spirant cælestia sacramenta. Numeri vero, nonne totius arithmeticæ, & Prophetiæ Balaam, & quadraginta duarum per eremum mansionum mysteria continent? Deuteronomium quoque secunda lex, & Evangelicæ legis præfiguratio, nonne sic ea habet quæ priora sunt, ut tamen nova sint omnia de veteribus? [c] Hucusque Pentateuchus: quibus quinque verbis, loqui se velle Apostolus in Ecclesia gloriatur. [d] Job exemplar patientiæ, quæ non mysteria suo sermone complectitur? Prosa incipit, versu labitur, pedestri sermone finitur: omnesque leges dialecticæ, propositione, assumptione, confirmatione, conclusione determinat. Singula in eo verba plena sunt sensibus. Et, ut de cæteris sileam, resurrectionem corporum sic prophetat; ut nullus de ea vel manifestius, vel cautius scripserit: *Scio*, inquit: *quod redemtor meus vivit, & in novissimo die de terra resurrecturus sum: & rursum circumdabor pelle mea; & in carne mea videbo Deum. Quem visurus sum ego ipse, & oculi mei conspecturi sunt, & non alius. Reposita est hæc spes mea in sinu meo.* Veniam ad Jesum Nave, qui typus Domini non solum in gestis, sed etiam in nomi-

Sacramenta libri Levitici.

1. Cor. 14. 19.

Job manifeste prophetat de resurrectione. Job. 19. 25. 26.

[a] Subdunt de more vetustiores editi & quidam mss. Græcar. vocum interpretationem hanc, *idest in doctrinam, rationem, & usum*; qui etiam mox cum plerisque aliis pro λόγῳ habent *lingua*.

[b] Ad Erasmi ingenium Editor Benedictinus, *de confusione linguarum & gentium, usque ad exitum scribitur Hebræorum*; cum, ut Victorius animadvertit, exitus Hebræorum ex Ægypto non statim a Genesi, sed multa post Exodi Capitula describatur. Veram lectionem ex Vulgatis ante ann. 1500. eodem Victorio & mss. reposuimus.

[c] Apud plerosque editos: *Hucusque Moyses, hucusque Pentateuchus*. Porro adludit Hieronymus Apostoli locum quem adnotavimus, ubi *in Ecclesia*, inquit, *volo quinque verba sensu meo loqui*, quæ ex sensu veterum aliorum Patrum mystice interpretatur, ad quinque Pentateuchi libros quinque Pauli verba referens.

[d] Quod Moysi libris Jobi historiam proxime subjiciat, quæ juxta veterum omnium canonem & Hieronymianum ipsum costanter post Prophetas in Agiographorum ordine recensetur, nisi si luxatus est locus iste librariorum incuria, per quam probabilis ratio est, quod ejusdem auctoris, sive ab eodem Moyse conscriptum librum esse senserit, quæ nec paucorum est ex antiquis, nec a vero multum abhorret sententia. Quod si pro germana habeatur superius adnotata quorundam codd. lectio, *Hucusque Moyses*, tunc seriem temporum, & Jobi remotissimam antiquitatem sibi proposuisse credendus erit.

nomine, transiit Jordanem, hostium regna subvertit, divisit terram victori populo, & per singulas urbes, viculos, montes, flumina, torrentes, atque confinia, Ecclesiæ, cælestisque Jerusalem spiritualia regna describit. In Judicum libro quot principes populi, tot figuræ sunt. Ruth Moabitis, Isaiæ explet vaticinium, dicentis: *Emitte agnum, Domine, dominatorem terræ, de petra deserti ad montem filiæ Sion.* (Isai. 16. 1.) Samuel in Heli mortuo, & in * occiso Saul, veterem legem abolitam monstrat. (* al. occisione.) Porro in Sadoc atque David, novi Sacerdotii, novique Imperii sacramenta testatur. Malachim, id est, Regum tertius, & quartus liber a Salomone usque ad Jechoniam: & ab Jeroboam filio Nabath, usque ad Osee, qui ductus est in Assyrios, regnum Juda & regnum describit Israel. Si historiam respicias, verba simplicia sunt: si in literis sensum latentem inspexeris, Ecclesiæ paucitas, & Hæreticorum contra Ecclesiam bella narrantur. Duodecim Prophetæ in unius voluminis angustias coarctati, multo aliud quam sonant in litera, præfigurant. Osee crebro nominat Ephraim, Samariam, Joseph, Jezrael, & uxorem fornicariam, & fornicationis filios, & adulteram cubiculo clausam mariti, multo tempore sedere viduam, & sub veste lugubri, viri ad se reditum præstolari. Joel filius Phathuel, describit terram duodecim tribuum, heruca, brucho, locusta, rubigine vastante corruptam: & post eversionem prioris populi, effusum iri Spiritum Sanctum super servos Dei, & ancillas, id est, super centum viginti credentium nomina, qui effundendus erat in cœnaculo Sion: qui centum viginti, ab uno usque ad quindecim paulatim & per incrementa surgentes, quindecim graduum numerum efficiunt, qui in Psalterio mystice continentur. (Numerus quindecim graduum in Psalterio.) Amos pastor & rusticus, & *ruborum mora distringens*, paucis verbis explicari non potest. Quis enim digne exprimat tria, aut quattuor scelera Damasci, Gazæ, & Tyri, & Idumeæ, & filiorum Ammon, & Moab, & in septimo octavoque gradu, Judæ & Israel? Hic loquitur ad vaccas pingues, quæ sunt in monte Samariæ, & ruituram domum majorem minoremque testatur. Ipse cernit fictorem locustæ; & stantem Dominum super murum litum vel adamantinum, & uncinum pomorum, attrahentem supplicia peccatoribus, & famem in terram: non famem panis, nec sitim aquæ, sed audiendi verbum Dei. Abdias qui interpretatur *servus * Dei*, pertonat contra Edom sanguineum, terrenumque hominem. (* al. Domini.) Fratris quoque Jacob semper æmulum hasta percutit spirituali. Jonas *columba* pulcherrima, naufragio suo passionem Domini præfigurans, mundum ad pœnitentiam revocat: & sub nomine Ninive, salutem gentibus nunciat. Michæas de Morasthi, *cohæres* Christi, vastationem annunciat filiæ latronis, & obsidionem ponit contra eam: quia maxillam percusserit judicis Israel. Nahum *consolator* orbis, increpat civitatem sanguinum, & post eversionem illius loquitur: *Ecce super montes pedes evangelizantis & annunciantis pacem.* (Num. 1. 15.) Abacuc *luctator* fortis & rigidus, stat super custodiam suam, & figit gradum super munitionem, ut Christum in cruce contempletur, & dicat: *Operuit cælos gloria ejus, & laudis ejus plena est terra. Splendor ejus, ut lux erit: cornua in manibus ejus, ibi abscondita est fortitudo ejus.* (Abac. 3.) Sophonias *speculator* & arcanorum Domini cognitor, audit clamorem a porta piscium, & ejulatum a secunda, & contritionem a collibus. Indicit quoque ululatum habitatoribus pilæ: quia conticuit omnis populus Chanaam: disperierunt universi, qui involuti erant argento. Aggæus *festivus* & lætus, qui seminavit in lacrymis, ut in gaudio meteret, destructum Templum reædificat, Dominumque Patrem inducit loquentem: *Adhuc unum modicum, & ego commovebo cælum & terram, & mare, & aridam, & movebo omnes gentes: & veniet desideratus cunctis gentibus.* (Agg. 2. 7. 8.) Zacharias *memor Domini sui*, multiplex in Prophetia, [a] Jesum vestibus sordidis indutum, & lapidem oculorum septem, candelabrumque aureum cum totidem lucernis, quot oculis, duas quoque olivas a sinistris lampadis cernit & dextris: (Zach. 1.) ut post [b] equos, rufos, nigros & albos, & varios, & dissipatas quadrigas ex Ephraim, & equum de Jerusalem, pauperem regem vaticinetur & prædicet, sedentem super pullum filium asinæ subjugalis. Malachias aperte, & in fine omnium Prophetarum, de abjectione Israel & vocatione gentium: *Non est mihi*, ait, *voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus* (Mal. 1. 10.)

[a] Josuam intellige filium Josedech Pontificem.

[b] Sequimur, quam ex Brixianis Codicibus lectionem Victorius restituit, cum verosimillimum sit primum Zachariæ caput innui a Hieronymo, non sextum, quod post Erasmum Martianæus putasse videtur, dum legit, *equos varios, rufos, & albos, & dissipatas &c.*

CLASSIS III. AN. 394.

nus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus: & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda. Isaiam, Jeremiam, Ezechielem, & Danielem quis possit vel intelligere, vel exponere? Quorum primus non Prophetiam mihi videtur texere, sed Evangelium. Secundus virgam * nuceam, & ollam succensam a facie Aquilonis, & pardum spoliatum suis coloribus; & * quadruplex diversis metris nectit alphabetum. Tertius principia & finem tantis habet obscuritatibus involuta, ut apud Hebræos istæ partes cum exordio Geneseos ante annos triginta non legantur. Quartus vero qui & extremus inter quattuor Prophetas, temporum conscius, & totius mundi [a] φιλοίςωρ, lapidem præcisum de monte sine manibus, & regna omnia subvertentem, claro sermone pronunciat. David, Simonides noster, Pindarus & Alcæus, Flaccus quoque, Catullus & Serenus, Christum lyra personat, & in decachordo psalterio ab inferis suscitat resurgentem. Salomon, pacificus, & amabilis Domini, mores corrigit, naturam docet, Ecclesiam jungit & Christum, sanctarumque nuptiarum dulce canit epithalamium. Esther in Ecclesiæ typo populum liberat de periculo, & interfecto Aman, qui interpretatur *iniquitas*, partes convivii & diem celebrem mittit in posteros. Paralipomenon liber, id est, Instrumenti veteris ἐπιτομὴ tantus ac talis est, ut absque illo si quis scientiam Scripturarum sibi voluerit arrogare, seipsum irrideat. Per singula quippe nomina, juncturasque verborum, & prætermissæ in Regum libris tanguntur historiæ, & innumerabiles explicantur Evangelii quæstiones. Ezras & Neemias, *adjutor* videlicet & *consolator a Domino*, in unum volumen coarctantur: instaurant Templum, muros exstruunt civitatis: omnisque illa turba populi redeuntis in patriam, & descriptio Sacerdotum, Levitarum, Israelis, proselytorum, ac per singulas familias murorum ac turrium opera divisa, aliud in cortice præferunt, aliud retinent in medulla.

* Vulg. *vigilantem*.

* Lamentationes.

Ante annos triginta quid non legerent Hebræi.

Libri Paralipomenon necessitas.

8. Cernis me Scripturarum amore raptum excessisse modum Epistolæ, & tamen non implesse quod volui. Audivimus tantum quid nosse, quid cupere debeamus, ut & nos quoque possimus dicere: *Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas in omni tempore.* Cæterum Socraticum illud impletur in nobis: Hoc tantum scio, quod nescio. Tangam & novum breviter Testamentum. Matthæus, Marcus, Lucas, & Joannes, quadriga Domini, & verum [b] Cherubim, quod interpretatur *scientiæ multitudo*, per totum corpus oculati sunt, scintillæ emicant, discurrunt fulgura, pedes habent rectos & in sublime tendentes, terga pennata & ubique volitantia. Tenent se mutuo, sibique perplexi sunt, & quasi rota in rota volvuntur, & pergunt quoquumque eos flatus Sancti Spiritus perduxerit. Paulus Apostolus ad septem Ecclesias scribit (octava enim ad Hebræos [c] a plerisque extra numerum ponitur) Timotheum instruit ac Titum, Philemonem pro * fugitivo famulo deprecatur. Super quo tacere melius puto, quam pauca scribere. Actus Apostolorum nudam quidem sonare videntur historiam, & nascentis Ecclesiæ infantiam texere: sed si noverimus scriptorem eorum Lucam esse medicum, cujus *Laus est in Evangelio*, animadvertemus pariter omnia verba illius, animæ languentis esse medicinam. Jacobus, Petrus, Joannes, Judas Apostoli, septem Epistolas ediderunt tam mysticas quam succinctas, & breves pariter & longas: breves in verbis, longas in sententiis, ut rarus sit qui non in earum lectione * cæcutiat. Apocalypsis Joannis tot habet sacramenta, quot verba. Parum dixi pro merito voluminis. Laus omnis inferior est: in verbis singulis multiplices latent intelligentiæ.

9. Oro te, frater carissime, inter hæc vivere, ista meditari, nihil aliud nosse, nihil quærere, nonne tibi videtur jam hic in terris regni cælestis habitaculum? Nolo offendaris in Scripturis sanctis simplicitate, & quasi vilitate verborum, quæ vel vitio interpretum, vel de industria sic prolata sunt, ut

CLASSIS III. AN. 394.

Ps. 118. 20.

Epistola ad Hebræos extra numerum

* Onesimo

Difficiles Epistolæ Apostolorum.

* al. *caecutiatur*.

[a] Plerique mss. *Philostoricus*: omnino autem vitiose cum Erasm. Martian. *Philosteros*; nos φιλοίςωρ, quod est eruditionis cupidus, ex vulgatis emendatioribus scripsimus.

[b] Hanc alibi quoque interpretationem urget Hieronymus, & exponit in Lexico, quæ tamen plerumque veritati consona non videtur, alii, ut tuean ur, valde desudant. Sed Hebræos antiquiores ad notandam scientiæ multitudinem ea voce כרוב usos esse, probat Philonis testimonium de simulacris Arcæ: Χερουβὶμ ..... ἐπίγνωσις κ) ἐπιςήμη πολλή. & Clemens Alexandr. ἐθέλει δὲ τὸ ὄνομα τῶν Χερουβὶμ δηλοῦν ἐπίγνωσιν πολλήν. Accedit Isabar Ali in Lexico, *Interpretatio alia hujus est multitudo scientiæ*. Et tandem Joannes Metropolita Darensis: *Quid etiam nomen Cherubim? multitudo cognitionis, sive effusio sapientiæ, sive abundantia & opulentia sapientiæ*, Videtur nominis etymologia ex affini Arabic. *Kabir*, Hebraic. כביר facta literar. metathesi, quod *scium*, *prudentem*, & *gnarum* notat, desumi.

[c] Vid. Lib. de S. E. in Paulo cap. V.

CLASSIS III. AN. 394.

ut rusticam * concionem facilius instruerent: & in una eademque sententia, aliter doctus, aliter audiret indoctus. Non sum tam petulans & hebes, ut hæc me nosse pollicear, & eorum fructus in [a] terra capere, quorum radices in cælo fixæ sunt; sed velle fateor: sedenti me præfero, magistrum renuens, comitem spondeo. Petenti datur, pulsanti aperitur: quærens invenit. Discamus in terris, quorum nobis scientia perseveret in cælo.

* al. contentionem.

10. Obviis te manibus excipiam, &, ut inepte aliquid, ac de Hermagoræ tumiditate [b] effutiam, quidquid quæsieris, tecum scire conabor. Habes hic amantissimum tui fratrem Eusebium, qui literarum tuarum mihi gratiam duplicavit, referens honestatem morum tuorum, contemtum sæculi, fidem amicitiæ, amorem Christi. Nam prudentiam & eloquii venustatem, etiam absque illo, ipsa Epistola præferebat. Festina, quæso te, & hærentis in salo naviculæ funem magis præcide, quam solve. Nemo renuntiaturus sæculo bene potest vendere, quæ contemsit ut venderet. Quidquid in sumtus de tuo tuleris, pro lucro computa. (1) Antiquum dictum est: Avaro tam deest quod habet, quam quod non habet. [c] *Credenti totus mundus divitiarum est. Infidelis autem etiam obolo indiget.* Sic vivamus tanquam nihil habentes, & omnia possidentes. VICTUS & vestitus, divitiæ Christianorum sunt. Si habes in potestate rem tuam, vende: si non habes, projice. Tollenti tunicam, & pallium relinquendum est. Scilicet nisi tu semper recrastinans, & diem de die trahens, caute & pedetentim tuas possessiunculas vendideris, non habet Christus unde alat pauperes suos. Totum Deo dedit, qui seipsum obtulit. Apostoli navem tantum & retia reliquerunt. Vidua duo æra misit ad gazophylacium, & præfertur Crœsi divitiis. FACILE contemnit omnia, qui se semper cogitat esse moriturum.

Dotes Paulini.

Cogitatio mortis

CLASSIS III. AN. 394.

* EPISTOLA LIV.

Ad FURIAM.

De Viduitate servanda.

* Alias 10. Scripta circ. an. 394.

Furiam viduam, Titianæ filiam, Probi Consolis nurum, hortatur ut in viduitate perseveret, nec iteret matrimonium; & quoniam adhuc virenti erat ætate, quibus modis pudicitiam simul ac famam tueri debeat, præcipit.

1. OBsecras literis, & suppliciter deprecaris, ut tibi [d] scribam, immo rescribam, quomodo vivere debeas, & viduitatis coronam illæso pudicitiæ nomine conservare. Gaudet animus, exsultant viscera, gestit affectus, hoc te cupere esse post virum, quod sanctæ memoriæ mater tua Titiana multo tempore fuit sub marito. Exauditæ sunt preces & orationes ejus. Impetravit, ut adipisceretur in unica filia, quod vivens ipsa possederat. Habes præterea generis tui grande privilegium, quod exinde a Camillo, vel nulla, vel rara vestræ familiæ scribitur secundos nosse concubitus: ut NON TAM laudanda sis, si vidua perseveres, quam execranda, si id Christiana non serves, quod per tanta sæcula gentiles feminæ custodierunt.

Titiana mater Furiæ.

L. Furius Camillus

2. Taceo de Paula & Eustochio, stirpis vestræ floribus, ne per occasionem exhortationis tuæ illas laudare videar. Blæsillamque prætereo, quæ [e] maritum suum, tuum sequuta germanum, in brevi vitæ spatio tempora virtutum multa complevit. Atque utinam præconia feminarum imitarentur viri: ET RUGOSA senectus redderet, quod sponte offert adolescentia. Sciens & videns in flammam mitto manum: adducentur supercilia, extendetur brachium; *Iratusque [f] Chremes tumido desæviet ore.* Consurgent proceres adversus Epistolam meam; turba patritia * detonabit, me magum, me seductorem clamitans, & in terras ultimas deportandum. Addant,

* al. denotabit.

[a] Illud *in terra* ex Brixianis codd. Victorius restituit. qui mox pro *sedenti me præfero*, in quodam S. Pauli de Urbe ms. invenisse dicit. *Sed ente me profiteor.*

[b] Olim sed falso, *timiditate*: tum Martianæus quoque *effundam* pro *effutiam*. Adludit autem Hier. Ciceronis locum lib. 1. de Invent. *Hermagoras nec quid dicat attendere, nec quid polliceatur videtur intelligere.* Et paulo infra, *Hermagoras sua fretus scientia non quid ars, sed quid ipse posset, exposuisse videtur.*

(1) Senecæ alii tribuunt, sed jam Ennio, atque Catoni adscripsit Jo. Salisber. Carm. ad Opus suum Policr. *Avaro tam deest quod habet, quam quod non habet.* Vide Theophili Paschal. III. num. 15. *Nescit mensuram cui tantum deest quod habet, quantum quod non habet.*

[c] Citatur isthæc sententia ab Hieronymo passim, & ab aliis etiam Patribus, Augustino sæpe, Cassiano Collat. 24. cap. 26. Bernardo in vita S. Malachiæ; ex Græcis vero Clemente Alexandrino Strom. lib. 2., alisque. Est autem apud LXX. Proverb. 17. post vers. 6. τῦ πιςῦ ὅλος ὁ κόσμος τῶν χρημάτων, τῦ δὲ ἀπίςῦ ὐδὲ ὀβολός.

[d] Alii Editi ac Mss. *rescribam, immo scribam*, qui & paulo infra voces *ut adipisceretur*, non habent.

[e] Vitiose habent plures Mss. & vetus Editio *post maritum &c.* deinde *sortita* pro *secuta*. Uno scilicet viro; eoque Furiæ germano juncta est Blæsilla, quæ paulo post ejus mortem sequuta est.

[f] Duo manu exarata exemplaria, *Iratusque Terentianus Chremes &c.*, juxta quam lectionem vid. Terentium Heautontimor. Act. . Scen. 5. atque alibi. Est autem Horatii versus in Art. Poetica, atque ibi quidem est *delitigat* pro *desæviet*.

dant, si volunt, & Samaritem, ut Domini mei titulum recognoscam. Certe filiam a parente non divido, nec dico illud de Evangelio: *Sine ut mortui sepeliant mortuos suos.* Vivit enim, qui credit in Christum. Et qui in illum credit, debet utique quomodo ille ambulavit, & ipse ambulare.

Matth. 8. 22. & Luc. 9. 60. 1. Joan. 2. 6.

3. Facessat invidia, quam nomini Christiano maledicorum semper genuinus infigit: ut, dum probra metuunt, ad virtutes [a] non provocentur. Exceptis epistolis, ignoramus alterutrum. SOLAQUE caussa pietatis est, ubi carnis nulla notitia est. Honora patrem tuum; sed si te a vero Patre non separat. TAMDIU SCITO sanguinis copulam, quamdiu ille suum noverit Creatorem. Alioqui David tibi protinus canet: *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliviscere populum & domum patris tui: & concupiscet rex decorem tuum, quoniam ipse est * Dominus tuus.* Grande [b] præmium parentis obliti: *Concupiscet rex decorem tuum.* Quia audisti, quia vidisti, quia inclinasti aurem tuam; & populi tui, domusque patris tui oblita es, iccirco *concupiscet rex decorem tuum*, & dicet tibi: *Tota pulchra es amica mea, & macula non est in te.* Quid pulchrius anima, quæ Dei filia nuncupatur, & nullos extrinsecus quærit * ornatus? Credit in Christum, & hac ambitione ditata pergit ad sponsum: eumdem habens Dominum, quem & virum.

a

Quando honorandi parentes.

Ps. 44. 11.

* al. Dominus Deus.

b

Cant. 4. 7.

* Mss. amplexus.

4. Quid angustiarum habeant nuptiæ, didicisti in ipsis nuptiis: & quasi coturnicum carnibus usque ad nauseam saturata es: amarissimam choleram tuæ sensere fauces. Egessisti acescentes & morbidos cibos: relevasti æstuantem stomachum. Quid vis rursum ingerere, quod tibi noxium fuit? *Canis revertens ad vomitum, & sus lota, ad volutabrum luti.* Bruta quoque animalia & vagæ aves, in easdem pedicas retiaque non incidunt. An vereris, ne proles Furiana deficiat, & ex te parens tuus non habeat pusionem, qui repet in pectore, & cervicem ejus stercore liniat? [c] Quippe omnes habent filios, qui habuere matrimonia; & quibus nati sunt liberi, suo generi responderunt. Exhibuit Ciceronis filius patrem in eloquentia? [d] Cornelia vestra, pudicitiæ simul & fecunditatis exemplar, Graccos suos se genuisse lætata est? RIDICULUM est sperare pro certo, quod multos & non habere videas, & quum habuerint, perdidisse. Cui dimittes tantas divitias? Christo, qui mori non potest. Quem habebis hæredem? Ipsum, quem & Dominum. Contristabitur pater, sed lætabitur Christus: lugebit familia, sed Angeli gratulabuntur. Faciat pater quod vult de substantia sua: NON ES EJUS, cui nata es, sed cui renata: & qui te grandi pretio redemit, sanguine suo.

Nuptiarum angustiæ. Num. 11. 18.

2. Petr. 2. 22.

c

d

Divitiæ Christo dimittendæ.

5. Cave nutrices, [e] & gerulas, & istiusmodi venenata animalia, quæ de corio tuo saturari ventrem suum cupiunt. Non suadent quod tibi, sed quod sibi prosit. Et sæpe illud obganniunt:

Cavendæ nutrices & servi

e

Sola ne perpetua mœrens carpere juventa?
Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris?

Æneid. l. IV.

Ubi * pudicitiæ sanctitas, ibi frugalitas est. Ubi frugalitas, ibi damna servulorum. Quidquid non * tulerint, sibi ablatum putant: nec considerant de quanto, sed quantum accipiant. Ubiqumque viderint Christianum, statim illud de trivio, [f] ὁ γραικὸς, ὁ ἐπιθέτης. Hi rumores turpissimos serunt: & quod ab ipsis egressum est, id ab aliis audisse se simulant, iidem auctores & exaggeratores. [g] Exit fama de mendacio: quæ quum ad matronas pervenerit, & earum linguis fuerit ventilata, provincias penetrat. Videas plerasque rabido ore sævire, & tincta facie, viperinis orbibus, dentibus pumicatis carpere Christianos. Hic aliqua,

* al. pudicitiæ & sanctitas

* al. inti- lerint

f

g

cui circa humeros hiacynthina læna est;
Rancidulum quiddam, balba de nare loquuta.
Perstrepit, ac tenero supplantat verba palato.

Pers. Sat. Prima.

Omnis consonat chorus, & latrant universa subsellia. Junguntur nostri ordinis, qui & roduntur & rodunt. Adversus

a Contra mss. non pauci, & vetusta editio, *non provocent.* Superiori etiam voci *genuinus* addunt quidam *sermo*, vel *livor*: nempe genuinum dentem esse, atque expressam a Persio phrasin amanuensis non nemo ignorans, glossema de suo addidit.

b Cisterciens. *præmium relicti vel obliti parentis.*

c Veteres editi *Quippe ni*, vel *quippe ne hi*, quibus vocul is rectius alii carent, nam hæc ironice legenda sunt.

d Scilicet Paulæ, quam *Gracorum sobolem* in Epitaphio vocat Hier. cognata erat Furia, ut ex hac ipsa epistola constat. Cornelia vero Sempronii Gracci uxor, Tiberium & Cajum filios habuit, qui occisi sunt, quod Populi Romani partes contra Senatum tuerentur. Porro Graccorum nomen, quod semel data occasione monemus, sine adspirationis nota scribendum docet Terentius Scaurus ex Varrone.

e Mss. aliquot *rumigerulas*, *vinola animalia*. Velim ego legi *vinnula*, quod est mollia, seu illecebrosa, ac suaviter fallentia. Plautus Asin. 1. 3. *compellando blanditer, osculando, oratione vinnula, venustula*: eoque sensu manuscriptam lectionem longe præfero.

f Latine dixerat in Epistola ad Marcellam de Ægrotatione Blæsillæ, *statim illud e trivio, Impostor & Græcus est*, quæ ideo adduximus, ut lectio ista, quæ in mss. fere omnibus depravata est, confirmetur. Victorius post Græca verba addit, *vocant impostorem, detrahunt &c.* Vid. Ciceronem in Epistola ad Quintum fratrem Asiæ gubernatorem.

g Cisterciens. *ex infamia*; alii *exit infamia.*

CLASSIS III. AN. 394.

sus nos loquaces, pro se muti; quasi & ipsi aliud sint, quam Monachi; & non quidquid in Monachos dicitur, redundet in Clericos, qui patres sunt Monachorum. Detrimentum pecoris, pastoris ignominia est. Sicut e regione, illius Monachi vita laudanda est, qui venerationi habet Sacerdotes Christi: & non detrahit gradui, per quem factus est Christianus.

Clerici patres Monachorum.

6. Hæc loquutus sum, in Christo filia, non dubitans de proposito tuo (numquam enim exhortatorias literas postulares, si ambigeres de bono monogamiæ) sed ut nequitiam servulorum, qui te venalem portant, & insidias affinium, ac pium parentis errorem intelligeres: cui, ut amorem in te tribuam, amoris scientiam non concedo, dicens aliquid cum Apostolo: *Confiteor, zelum Dei habent, sed non secundum scientiam.* Imitare potius (crebro enim idipsum repetam) sanctam matrem tuam, cujus ego quoties recordor, venit in mentem ardor in Christum, pallor ex jejuniis, eleemosynæ in pauperes, obsequium in servos Dei, humilitas vestium & cordis, atque in cunctis sermo moderatus. Pater tuus, quem ego honoris caussa nomino (non quia Consularis & Patritius, sed quia Christianus est) impleat nomen suum. Lætetur filiam genuisse Christo, non sæculo. Quin potius doleat, quod & virginitatem frustra amiseris, & fructus perdideris nuptiarum. Ubi est maritus quem tibi dedit? Etiam si amabilis, etiam si bonus fuisset, mors rapuisset omnia: & copulam carnis solvisset interitus. Arripe, quæso occasionem, & fac de necessitate virtutem. NON QUERUNTUR in Christianis initia, sed finis. Paulus male cœpit, sed bene finivit. Judæ laudantur exordia; sed finis proditione damnatur. Lege Ezechielem: *Justitia justi non liberabit eum, in quaqumque die peccaverit. Et impietas impii non nocebit ei, in quaqumque die conversus fuerit ab impietate sua.* Ista est scala Jacob, per quam Angeli [a] ascendunt, & descendunt: cui Dominus innititur, lapsis porrigens manum, & fessos ascendentium gradus, sui contemplatione sustentans. Sed sicut non vult mortem peccatoris, * tantum ut convertatur & vivat: ita tepidos odit, & cito ei nauseam faciunt. Cui plus dimittitur, plus diligit.

Rom. 10. 2. Virtutes Titianæ. Ezech. 33. 12. a *al. tantum quantum.

7. Meretrix illa in Evangelio baptizata lacrymis suis, & crine, quo multos ante deceperat, pedes Domini tergens, salvata est. Non habuit crispantes mitras, nec stridentes calceolos, nec orbes stibio fuliginatos. Quanto fœdior, tanto pulchrior. Quid facit in facie Christianæ purpurissus & cerussa? quorum alterum ruborem genarum labiorumque mentitur: alterum candorem oris & colli: ignis juvenum, fomenta libidinum, impudicæ mentis indicia. Quomodo flere potest pro peccatis suis, quæ lacrymis cutem nudat, & sulcos ducit in facie? Ornatus iste non Domini est; velamen istud Antichristi est. QUA FIDUCIA erigit ad cælum vultus, quos Conditor [b] non agnoscat? Frustra obtenditur adolescentia, & ætas puellaris asseritur. Vidua quæ marito placere desivit, & juxta Apostolum vere vidua est, nihil habet necessarium, nisi perseverantiam. Meminit pristinæ voluptatis, scit quid amiserit, quo delectata sit. Ardentes diaboli sagittæ, jejuniorum & vigiliarum * rigore restinguendæ sunt. Aut loquendum nobis est, ut vestiti sumus: aut vestiendum, ut loquimur. Quid aliud pollicemur, & aliud ostendimus? LINGUA personat castitatem, & totum corpus præfert impudicitiam.

Luc. 7. Vestium cultus. b * al. frigore

8. Hoc quantum ad habitum pertinet & ornatum. Cæterum *vidua quæ in deliciis est* (non est meum, sed Apostoli) *vivens mortua est.* Quid sibi vult hoc quod ait: *vivens mortua est?* Vivere quidem videtur ignorantibus, & non esse peccato mortua, sed Christo, quem secreta non fallunt, mortua est. *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur. Quorumdam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad judicium: quosdam autem & subsequuntur. Similiter & facta bona manifesta sunt: & quæ aliter se habent, abscondi non possunt.* Quod dicit istiusmodi est: Quidam tam libere & palam peccant, ut postquam eos videris, statim intelligas peccatores. Alios autem, qui callide occultant vitia sua, ex sequenti conversatione cognoscimus. Similiter & bona apud aliquos in propatulo sunt, in aliis longo usu discimus. Quid ergo necesse est nos jactare pudicitiam, quæ sine

1. Tim. 5. 6. Ezec. 18. 1. Tim. 5. 24. & 25. Pudicitiæ comites & appendices.

a Postrema editio Benedictin. juxta vetustiores alias, uno tantum verbo, *conscendunt.* Tum *lassis* pro *lapsis*, quod olim in Erasmiana Victorius correxerat; nosque restituere non dubitavimus, ne ταυτολογίας vitio peccaret hic locus, cum statim *fessos* nominet.

b Ita correximus e MSS. antea enim erat *nos agnoscit.* Conferenda porro est Epist. 22. ad Eustochium n. 13.

sine comitibus & appendiciis suis, continentia & parcitate, fidem sui facere non potest? Apostolus macerat corpus suum, & animæ subjicit imperio; ne quod aliis præcipit, ipse non servet: ET ADOLESCENTULA serveate cibis corpore, de castitate secura est?

9. Neque vero hæc dicens, condemno cibos, quos Deus creavit ad utendum cum gratiarum actione; sed juvenibus & puellis [a] incentiva aufero voluptatum. Non Ætnæi ignes, non Vulcania tellus, non Vesevus & (1) Olympus tantis ardoribus æstuant, ut juveniles medullæ vino plenæ, & dapibus inflammatæ. Avaritia calcatur a plerisque, & cum marsupio deponitur. Maledicam linguam indictum emendat silentium. Cultus corporis & habitus vestium, unius horæ spatio commutatur. Omnia alia peccata extrinsecus sunt; & quod foris est, facile abjicitur. Sola libido insita a Deo, ob liberorum procreationem, si fines suos egressa fuerit, redundat in vitium, & quadam lege naturæ in coitum gestit erumpere. Grandis igitur virtutis est, & sollicitæ diligentiæ, superare quod nata sis: in carne, non carnaliter vivere: tecum pugnare quotidie, & inclusum hostem Argi (ut fabulæ ferunt) centum oculis observare. Hoc est quod Apostolus verbis aliis loquebatur: *Omne peccatum quod fecerit homo, extra corpus est. Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat*. Ajunt medici, & qui de humanorum corporum scripsere naturis, præcipueque Galenus in libris, quorum titulus περὶ [b] Ὑγιεινῶν, puerorum & juvenum, ac perfectæ ætatis virorum mulierumque corpora [c] insito calore fervere, & noxios esse his ætatibus cibos, qui calorem augeant; sanitatique conducere frigida quæque in esu & potu sumere. Sicut e contrario senibus, qui pituita laborant & frigore, calidos cibos, & vetera vina prodesse. Unde & Salvator: *Attendite*, inquit, *vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula & ebrietate, & curis hujus vitæ*. Et Apostolus: *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria*. Nec mirum hoc figulum sensisse de vasculo, quod ipse fabricatus est, quum etiam Comicus, cujus finis est humanos mores nosse, atque describere, dixerit:

Sine Cerere & Libero friget Venus.

10. Primum igitur, si tamen stomachi [d] firmitas patitur, donec puellares annos transeas, aquam in potu sume, quæ natura frigidissima est. Aut si hoc imbecillitas prohibet, audi cum Timotheo: *Vino modico utere propter stomachum, & frequentes tuas infirmitates*. Deinde in ipsis cibis calida quæque devita: non solum de carnibus loquor, super quibus vas electionis profert sententiam: *Bonum est vinum non bibere, & carnem non manducare*; sed etiam in ipsis leguminibus inflantia quæque, & * gravia declinanda sunt: nihilque ita scias conducere Christianis adolescentibus, ut esum olerum. Unde & in alio loco: *Qui infirmus est*, ait, * *olera manducet*; ardorque corporum frigidioribus epulis temperandus est. * Sic autem tres pueri & Daniel leguminibus vescebantur. Pueri erant, necdum [e] ad sartaginem venerant, in qua rex Babylonius senes judices frixit. Nobis non corporis cultus, qui in illis (excepto privilegio gratiæ Dei) ex hujuscemodi cibis enituerat; sed animæ vigor quæritur, quæ carnis infirmitate fit fortior. Inde est quod nonnulli vitam pudicam appetentium, in medio itinere corruunt, dum solam abstinentiam carnium putant; & leguminibus onerant stomachum, quæ moderate parceque sumta, innoxia sunt. Et, ut quod sentio loquar, nihil sic inflammat corpora, & titillat membra genitalia, sicut indigestus cibus, ructusque convulsus. Malo apud te, filia, verecundia parumper, quam caussa periclitari. QUIDQUID seminarium voluptatum est, venenum puta. Parcus cibus, & venter semper esuriens, triduanis jejuniis

Margin: Grandis virtus, quæ? — 2. Cor. 6. 18. — Galeni libri de Tuenda sanitate. — Luc. 21. 34. — Ephes. 5. 18. — Terent. in Eun. — 1. Tim. 5. 23. — Quæ vitanda in cibis. — * al. gravida. — Rom. 14. 2. — * al. holus. — * al. Si.

a Mss. fere omnes, atque editi vetustiores *incentiva esse adsero voluptatis*: quemadmodum etiam in Aquisgranensi Concilio an. 816. a quo potior huius Epistolæ pars exscribitur lib. 2.

(1) Pro Olympo, quem ignibus ardere non legimus, docti viri substituendum putant *Chimæram*, Tauri montis in Lycia, de qua Pomponius Mela lib. 1. cap. XV. *Lycia*, inquit, *ut ferunt infestata olim Chimæra ignibus, Sidæ portu & Tauri promontorio grandem sinum claudit*. Et Plinius *mons Chimæra noctibus flagrans. &c.*

b Perperam hucusque vulgati περὶ ὑγιεινῶν, veteri editione, qua sæpe utimur, excepta, ex qua, & maxime e mss. ὑγιεινῶν restituimus, sic enim habet etiam Galeni ci libri titulus, & præterea ὑγίειας plurium numero Græce non dicimus, sicut neque Latine *valetudines*.

c Variat Cisterciens. exemplar, aut potius peccat; primo enim heic verbum *conducere* interserit, tum subsequenti versu legit contrario sensu, *sanitatique nocere frigida*.

d Eodem sensu, sed forte verius duo mss. *Stomachi infirmitas*.

e Rectissime Victorius *sartaginem* hoc loco interpretatur accensam atque ebullientem ad libidines carnem. Senes vero judices, Achabum, & Sedechiam fuisse Hebræorum traditio est, illos eosdem, qui Susannæ pudicitiam tentarunt, quos Jeremias quidem igne damnatos, Daniel vero lapidatos dicit. Vide Hieronymum in Commentariis in utrumque locum.

CLASSIS II. AN. 394.

juniis præfertur ; & multo melius est quotidie parum, quam raro satis sumere. Pluvia illa optima est, quæ sensim descendit in terram. Subitus & nimius imber in præceps arva subvertit.

11. Quando comedis, cogita quod statim tibi orandum, illico & legendum sit. De Scripturis sanctis habeto fixum versuum numerum ; istud pensum Domino tuo redde. Nec ante quieti membra concedas, quam calathum pectoris tui, hoc subtegmine impleveris. Post Scripturas sanctas doctorum hominum tractatus lege : eorum dumtaxat, quorum fides nota est. Non necesse habes aurum in luto quærere ; multis margaritis, unam redime margaritam. Sta, juxta Jeremiam, in viis pluribus, ut ad illam viam quæ ad * Patrem ducit, pervenias. Amorem monilium atque gemmarum, sericarumque vestium, transfer ad scientiam Scripturarum. Ingredere terram repromissionis, lacte & melle manantem. Comede similam & oleum : vestire cum Joseph variis indumentis : perforentur aures tuæ cum Jerusalem sermone Dei ; ut pretiosa ex illis novarum segetum grana dependeant. Habes [a] Sanctum Exsuperium, probatæ ætatis & fidei, qui te monitis suis frequenter instituat.

[Margin: Post Scripturas Patrum legendi tractatus. — Jerem. 6. 16. — * al. patriam. — Exod. 2. — Genes. 37. — Ezech. 16. — a S. Exsuperius laudatus.]

12. Fac tibi amicos de iniquo mammona, qui te recipiant in æterna tabernacula. Illis tribue divitias tuas, qui non Phasides aves, sed cibarium panem comedant ; qui famem expellat, non qui augeat luxuriam. Intellige super egenum & pauperem. Omni petenti te, da ; sed maxime domesticis fidei : nudum vesti, esurientem ciba, ægrotantem visita. Quotiesquumque manum extendis, Christum cogita. Cave ne, mendicante Domino Deo tuo, alienas divitias augeas.

[Margin: Luc. 16. — Psal. 40. — Luc. 6.]

13. Juvenum fuge consortia. Comatulos, comtos, atque lascivos, domus tuæ tecta non videant. Cantor pellatur, ut noxius. Fidicinas & psaltrias, & istiusmodi chorum diaboli, quasi mortifera sirenarum carmina * proturba ex ædibus tuis. Noli ad publicum subinde procedere, & spadonum exercitu præeunte, viduarum circumferri libertate. Pessimæ consuetudinis est, quum fragilis sexus & imbecilla ætas suo arbitrio abutitur, & putat licere, quod libet. *Omnia quidem licent, sed non omnia expediunt.* Nec procurator calamistratus, nec formosus collactaneus, nec * candidus & rubicundus assecla adhæreat lateri tuo. Interdum animus dominarum ex ancillarum habitu judicatur. Sanctarum virginum & viduarum societatem appete. Et si sermocinandi cum viris incubuerit necessitas, arbitros ne devites : tantaque confabulandi fiducia sit, ut intrante alio, nec paveas, nec erubescas. Speculum mentis est facies, & taciti oculi cordis fatentur arcana. Vidimus nuper ignominiosum quemdam per totum Orientem volitasse [b] rumorem. Et ætas, & cultus, & habitus, & incessus, & indiscreta societas, exquisitæ epulæ, regius apparatus, Neronis & Sardanapali nuptias loquebantur. Aliorum vulnus, nostra sit cautio. *Pestilente flagellato, [c] stultus sapientior erit.* Sanctus amor impatientiam non habet. Falsus rumor cito opprimitur, & vita posterior judicat de priore. Fieri quidem non potest, ut absque morsu hominum, vitæ hujus curricula quis pertranseat ; malorumque solatium est, bonos carpere, dum peccantium multitudine putant culpam minui peccatorum. Sed tamen cito ignis stipulæ conquiescit, & exundans flamma, deficientibus nutrimentis, paulatim emoritur. Si anno præterito fama mentita est, aut si certe verum dixit, cesset vitium, cessabit & rumor. Hæc dico, non quod de te sinistrum quid metuam, sed quod pietatis affectu, etiam quæ tuta sunt, pertimescam. O si videres [d] sororem tuam, & illud sacri oris eloquium coram te audire contingeret, cerneres in parvulo corpusculo ingentes animos. Audires totam veteris & novi Testamenti supellectilem ex illius corde fervere. Jejunia pro ludo habet, orationem pro deliciis. Tenet tympanum in exem-

[Margin: Cavendæ juvenum confabulationes. — * al. devita ac proturba. — 1. Cor. 6. 12. — * al. candidulus. — Confabulandi fiducia in viduis. — Prov. 19. — Sanctus amor impatientiam non habet. — Laudes Eustochii virginis.]

[a] Est hic Exsuperius Tolosanus Episcopus, cui etiam Commentarios in Zachariam nuncupavit Hier., & cujus laudes fusius in Epistola ad Ruffinum prosequutus est.

[b] Haud dubium quin in hac voce *rumorem* mendum cubet, qui enim videtur rumor, atque humanis habitu, moribus, & cultu describitur ? Sic tamen præferunt uno consensu mss. atque editi, quos magno numero consuluimus, ut ab eorum auctoritate discedere non audeamus. Sed quando priores editores locum hunc neque castigant, neque tentant, nos alterum e duobus mallemus, aut cum vetustiori editione vocem illam penitus expungi, quod citra sensus dispendium commode fieri potest, aut illam transferre ad sequens comma, mutata interpunctione, ac legere in recto *Rumor & ætas, &c.* quod fortasse verius, & ad S. Doctoris mentem scriberetur.

[c] Favent huic lectioni Proverbiorum Codices tam Hebræi, quam Græci ac Latini, & ex Hieronymianis plerique, tametsi Erasm. ac Martianæus malunt *Sapiens sapientior &c.*

[d] Eustochium videtur intelligenda, quæ consanguinea quidem erat Furiæ, non tamen soror, nisi si Spiritus dicenda sit ; quod & supra notatum est nobis epist. 22. num. 27.

exemplum Mariæ, & Pharaone merso, Virginum choro præcinit: *Cantemus Domino, gloriose enim magnificatus est, equum & ascensorem dejecit in mare*. Has docet psaltrias Christo, has fidicinas erudit Salvatori. Sic dies, sic nox ducitur, & oleo ad lampades præparato, sponsi exspectatur adventus. Imitare ergo & tu consanguineam tuam. Habeat Roma, [a] quod augustior urbe Romana possidet Bethleem.

Exod. 15. 1.

14. Habes opes, facile tibi est indigentibus victus subsidia ministrare. Quod luxuriæ parabatur, virtus insumat: * nullam nuptias contemtura timeat egestatem. Redime virgines, quas in cubiculum regis inducas. Suscipe viduas, quas inter Virginum lilia, & Martyrum rosas, quasi quasdam violas, misceas: pro corona spinea, in qua Christus mundi delicta portavit, talia serta compone. Lætetur & adjuvetur nobilissimus pater tuus: discat a filia, quod didicerat ab uxore. Jam incanuit caput, tremunt genua, dentes cadunt: & fronte ob senium rugis arata, vicina est mors in foribus; designatur rogus prope. Velimus, nolimus, senescimus. Paret sibi viaticum, quod longo itineri necessarium est. Secum portet, quod invitus dimissurus est; immo præmittat in cælum, quod si negaverit, terra sumtura est.

* al. nulla

Viduarum prætextus.

15. Solent adolescentulæ viduæ, quarum nonnullæ abierunt retro post Satanam, quum luxuriatæ fuerint in Christo [b] nubentes dicere: Patrimoniolum meum quotidie perit: majorum hæreditas dissipatur: servus contumeliose loquutus est: imperium ancilla neglexit. Quis procedet ad publicum? quis respondebit pro agrorum tributis? Parvulos meos qui erudiet, & vernulas quis educabit? Et hanc proh nefas, caussam opponunt matrimonii, quæ vel sola debuit nuptias impedire. Superducit mater filiis, non [c] nutricium, sed hostem; non parentem, sed tyrannum. Inflammata libidine, obliviscitur uteri sui: & inter parvulos suas miserias nescientes, lugens dudum, nova nupta componitur. Quid obtendis [d] patrimonium? quid superbiam servulorum? Confitere turpitudinem. Nulla iccirco maritum ducit, ut cum marito non dormiat. Aut si certe libido non stimulat, quæ tanta insania est, in morem scortorum prostituere castitatem, ut augeantur divitiæ; & propter rem vilem atque perituram, pudicitia, quæ & pretiosa & æterna est, polluatur? Si habes liberos, nuptias quid requiris? si non habes, quare expertam non metuis sterilitatem; & rem incertam, certo præfers pudori? Scribuntur tibi nunc sponsales tabulæ, ut post paululum [e] testamentum facere compellaris. Simulabitur mariti infirmitas: & quod te morituram facere volet, ipse victurus faciet: aut si evenerit, ut ex secundo marito habeas filios, domestica oritur pugna, intestinum prœlium. Non licebit tibi amare liberos, nec æquis aspicere oculis, quos genuisti. Clam porriges cibos, invidebit mortuo: & nisi oderis filios, adhuc eorum amare videberis patrem. Quod si de priore uxore sobolem habens, domum te introduxerit; etiam si clementissima fueris, omnes Comœdi, & Mimographi, & communes Rethorum loci, in novercam sævissimam declamabunt. Si privignus langueri, & condoluerit caput, infamaberis ut venefica. Si non dederis cibos, crudelis; si dederis, malefica diceris. Oro te, quid habent tantum boni secundæ nuptiæ, ut hæc mala valeant compensare?

Sponsales tabulæ.

Nuptiarum secundarum miseriæ.

16. Volumus scire quales esse debeant viduæ? Legamus Evangelium secundum Lucam: *Et erat*, inquit, *Anna Prophetissa, filia Phanuel de tribu Aser*. Anna, interpretatur *gratia*. Phanuel, in lingua nostra, resonat *vultum Dei*. Aser, vel in *beatitudinem*, vel in *divitias* vertitur. Quia igitur ab adolescentia usque ad octoginta quattuor annos viduitatis onus sustinuerat, & non recedebat de templo Dei, diebus ac noctibus insistens jejuniis & obsecrationibus: iccirco meruit gratiam * spiritualem, & nuncupari filia vultus Dei; [f] & ab atavis,

Luc. 2. 36.

* al. specialem.

[a] Plerique editi ac mss. *augustior*, vitiose tamen, nec ad S. Doctoris mentem, quod ex aliis similibus locis constat.

[b] Postrema editio Benedictina *subantes*, incongrua heic loci lectione. Vulgati alii, ac mss. ut edidimus. At *subantes* Gravius etiam probat ex vetustis codicibus.

[c] Aliter duo mss. *vitricum*.

[d] Heic quoque Erasmum secutus Editor Benedictinus perperam legit *matrimonium* pro *patrimonium*, contra Hieronymi mentem, ut ex superiori contextu apparet, & mss. fidem.

[e] Conferendus Ammian. Marcellinus l. 28. quo fraudem illam, se invicem compellendi conjuges ad testamentum conficiendum, pluribus damnat. *Parte alia uxor maritum testari compellit, hocque idem ut faciat uxor, urget maritus instanter. Periti juris altrinsecus adsciscuntur &c.* Sed & noster Zeno Serm. 2. de Avaritia. *Inde est*, inquit, *quod conjuges nuptiali sanctissimo repugnantes jugo, pro se quisque nitentes, amore videlicet nimio, hæreditatem captant alter alterius*.

[f] Victorius *& atavi beatitudine divitiisque censeri*.

vis, beatitudine, divitiisque censetur. Recordemur viduæ Sareptanæ, quæ & suæ & filiorum saluti, Eliæ prætulit famem: ut in ipsa nocte moritura cum filio, superstitem hospitem relinqueret, malens vitam perdere, quam eleemosynam: & in pugillo [a] farinæ, seminarium sibi messis Dominicæ præparavit. Farina seritur, & olei capsaces nascitur. In Judæa frumenti est penuria. Granum enim tritici ibi mortuum fuerat, & in gentium vidua olei fluenta manabant. Legimus in Judith ([b] si cui tamen placet volumen recipere) viduam confectam jejuniis, & habitu lugubri sorditatam, quæ non lugebat mortuum virum, sed squalore corporis, sponsi quærebat adventum. Video armatam gladio manum, cruentam dexteram. Recognosco caput Holophernis de mediis hostibus reportatum. Vincit viros femina, & castitas truncat libidinem: habituque repente mutato, ad victrices sordes redit, omnibus sæculi cultibus mundiores.

(Viduæ Sareptanæ laus. — Joan. 12. — Judith. 8. & seqq.)

17. [c] Quidam imperite & Deboram inter viduas numerant, ducemque Barac, arbitrantur Deboræ filium; quum aliud Scriptura commemoret. Nobis ad hoc nominabitur, quod Prophetissa fuerit, & in ordine Judicum supputetur. Et quia dicere poterat: *Quam dulcia gutturi meo eloquia tua: super mel & favum ori meo*, Apis nomen accepit, Scripturarum floribus pasta, Spiritus Sancti odore perfusa, & dulces ambrosiæ succos prophetali ore componens. Noemi (quæ nobiscum [d] sonat παρακεκλημένη, quam interpretari possumus, *consolatam*) marito & liberis peregre mortuis, pudicitiam reportavit in patriam; & hoc sustentata viatico [e] nurum Moabitidem tenuit; ut illud Isaiæ vaticinium compleretur: *Emitte agnum Domine dominatorem terræ de petra deserti, ad montem filiæ Sion*. Venio ad Viduam de Evangelio, viduam pauperculam, omni Israelitico populo ditiorem, quæ accipiens granum sinapis, & mittens fermentum in farinæ satis tribus, Patris & Filii confessionem, Spiritus Sancti gratia temperavit, & duo minuta misit in Gazophylacium. * Quidquid habere poterat in substantia sua, universasque divitias in utroque fidei suæ obtulit Testamento. Hæc sunt duo Seraphim ter glorificantia Trinitatem, & in thesauros Ecclesiæ condita. Unde & forcipe utriusque Testamenti, ardens carbo comprehensus, purgat labia peccatoris.

(Psal. 118. 103. — Debora latine apis. — Ruth. 1. — Isai. 16. 1. — Luc. 21. — * al. idest quidquid)

18. Quid vetera repetam, & virtutes feminarum de libris proferam, quum possis multas ante oculos tibi proponere in Urbe qua vivis, quarum imitari exemplum debeas? Et ne videar adulatione per singulas currere, sufficit tibi sancta Marcella, quæ respondens generi suo, aliquid nobis de Evangelio retulit. Anna septem annis a virginitate sua vixerat cum marito: ista septem mensibus. Illa Christi exspectabat adventum: ista tenet, quem illa susceperat. Illa vagientem * canebat: ista prædicat triumphantem. Illa loquebatur de eo omnibus, qui exspectabant redemtionem * Israel: hæc cum redemtis gentibus clamitat: *Frater non redimit, redimet homo*: & de alio Psalmo, *Homo natus est in ea, & ipse fundavit eam altissimus*. Scio me ante hoc ferme biennium, edidisse libros contra Jovinianum, quibus venientes e contrario quæstiones, ubi Apostolus concedit secunda matrimonia, Scripturarum auctoritate contrivi. Et non est necesse eadem ex integro scribere, quum possis inde quæ scripta sunt mutuari. Hoc tantum, ne modum egrediar epistolæ, admonitam te volo: COGITA quotidie, te esse morituram, & numquam de secundis nuptiis cogitabis.

(Luc. 2. 36. — * al. cernebat. — * al. Jerusalem. — Ps. 48. 8. — Ps. 86. 5. — Libri contra Jovinianum.)

[a] Antea erat *farris*; sed ut edidimus, habent vetera exemplaria omnia, quæ nos, & quæ Reatinus interpres consuluit: quem etiam paulo infra sequimur, legentes *in gentium vidua*, pro eo quod erat *ingentia vidua*.

[b] Otiosum puto ex antiquioribus recensere, qui librum hunc laudant: Clemens epistol. ad Corinth. & qui eum mentitur in Constitut. Apostolicis. Origenes pluribus locis, Africanus, Clemens alius Alexandrin. Strom. 4. Tertullian. de Monogamia cap. 17. Ambrosius de Officiis 3. & de Viduis; ne dicam de Augustino Doctrin. Christ. lib. 2. cap. 8. & Carthaginen. Concilio 3. can. 47. aliisque innumeris testimoniis, quæ secutis temporibus proferri possunt. Præstabit vero totam ipsius Hieron. in hunc librum, quem e Chaldæo vertit, Præfationem conferre; hæc enim ad hujus loci sensum explanandum adducimus, cum cæterum probe teneas, non licere hodie ejus authenticitatem vocare in dubium.

[c] Præ cæteris S. Ambrosium lib. de Viduis cap. 8. videtur insimulare, ille enim Barac Deboræ filium sentit, quod negant plerique alii, ex iis etiam qui Deboram inter viduas censent. Scriptura autem illam vocat uxorem Lapidoth, ex quo tamen, viduam recte dici, alii volunt, vel quod demortuus jam esset maritus, vel quod Lapidoth non viri sit nomen, sed artis, ut vertendum sit, *mulierem lychnariam*.

[d] Hæc porro nominis interpretatio Noemi haud convenit, & quantum novimus, veteribus quoque Lexicographis prorsus ignota est. Verius diceretur *amœnitas Domini*; non enim per ח scribitur, sed per ע literam נעמי. Sed forte Hieronymus sonum vocis hujus attendit, non elementa.

[e] Ruth nempe, quæ Booz nupsit, genuitque Obed, unde Jesse, & David, per quem Jesus Christus.

* Al. 147. Scripta circ. eumdem annum 394.

* EPISTOLA LV.

Ad AMANDUM.

Amando Presbytero, qui sibi proposuerat per literas tres quæstiones, simulque de cujusdam Sororis statu consuluerat, ad singula respondet.

Domino vere sancto & suscipiendo fratri [a] AMANDO Presbytero

HIERONYMUS.

1 BRevis Epistola longas explanare non valet quæstiones, & in arctum multa concludens, stringere verbis, quod sensibus dilatatum est. Interrogas, quid significet illud in Evangelio juxta Matthæum (Matth. 6. 34.): *Nolite solliciti esse de crastino; sufficit enim diei malitia sua*. Crastinum, in Scripturis sanctis, futurum tempus significat (Crastinum quid significet in Scripturis.); sicut & Jacob in Genesi loquitur (Gen. 30. 33.): *Exaudiet me cras justitia mea*. Et ubi altare exstruitur a duabus tribubus Ruben & Gad, & dimidia tribu Manasse, a cuncto Israele ad eas legatio mittitur, quum Phinees Pontifici respondissent (Josue 22. 24.), iccirco se altare fecisse, ne cras filiis suis colendi Deum possessio denegaretur. Et multa istiusmodi in veteri reperies Instrumento. Qui ergo de futuris nos cogitare prohibuit, concessit de præsentibus, propter humanæ vitæ fragilitatem. Quod autem adjicit (Matth. 6. 34.), *sufficit diei malitia sua*, hoc modo intellige: Sufficit nobis de præsentibus hujus sæculi cogitare angustiis. Quid necesse est sensum ad incerta & futura extendere, quæ aut consequi non possumus, aut forsitan cito inventa perdamus? Κακία enim quam [b] Latinus vertit in *malitiam*, apud Græcos duo significat (Malitia pro afflictione.), & malitiam, & afflictionem, quam κάκωσιν Græci dicunt, & hic magis pro malitia, transferri debuit afflictio. Quod si * contentiose (* al. contentione.) quis ducitur, nolens κακίαν afflictionem sonare & angustias, sed malitiam, illo sensu explanandum est, quo mundus in maligno, hoc est in malo positus sit; & in Dominica Oratione dicimus (Matth. 6. 3.): *Libera nos a malo*: ut sufficiat nobis contra malitiam hujus sæculi præsens habere certamen.

A 2. In secundo quæsisti loco, de beati Apostoli Pauli prima ad Corinthios Epistola (1. Cor. 6. 18), in qua loquitur: *Omne peccatum quod fecerit homo, extra corpus est. Qui autem fornicatur in corpus suum peccat*. Legamus ergo paulo superius, & sic ad hæc verba veniamus, ne de extremis partibus, & ut ita dicam, cauda capituli totam sententiam nosse cupiamus. *Corpus*, inquit, *non fornicationi, sed Domino, & Dominus corpori* (Ibid. 13 & seqq.). *Deus autem qui Dominum suscitavit, & nos cum* B *illo suscitabit per virtutem suam. Nescitis quia corpora vestra membra Christi sunt? Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? Absit. An nescitis, quia qui conjungit se meretrici, unum corpus est? Erunt enim*, inquit, *duo in carnem unam* (Gen. 2. 24. & Marc. 10. 8.). *Qui autem conjungit se Domino, unus spiritus est. Fugite fornicationem. Omne peccatum quodquumque fecerit homo, extra corpus est. Qui autem fornicatur, in corpus suum peccat*, & reliqua. Sanctus Apostolus contra luxuriam disputans, & in superioribus dicens: C *Escæ ventri, & venter escis: Deus autem & hunc & illas destruet* (1. Cor. 6. 13.), consequenter venit ad fornicationem. Etenim luxuria mater libidinis est, ventremque distentum cibo, & vini potionibus irrigatum, voluptas genitalium sequitur; atque ut alibi dictum est, pro membrorum ordine, ordo vitiorum est. Omne itaque peccatum, verbi gratia furtum, homicidium, rapina, perjurium, & cætera his similia, post factum pœnitudinem habent: & licet invitet lucrum, tamen D mordet conscientia. Voluptas sola ac libido etiam in ipso tempore pœnitendi, præteritos stimulos patitur, & titillationem carnis, & incentiva peccati: ut per hæc, quæ corrigi cupimus, cogitantes, rursum fit materia delinquendi. Aliter: Cætera peccata forinsecus sunt. Quidquid enim egerimus, in alios agimus: fornicatio non solum conscientiam fornicantis, sed & corpus maculat, ac secundum sententiam Domini, qua ait: *Propter hoc relinquet homo patrem & ma-* E *trem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carnem unam* (Marc. 10. 7. 8.), etiam ipse cum meretrice unum corpus efficitur; & peccat in corpus suum, dum templum Christi, facit corpus esse meretricis. Dicamus & aliter, ne ullam Græcorum sententiam præterire videamur. Aliud est pec-

[a] Hic est ille Amandus Burdigalæ Presbyter, & postea Episcopus, ad quem plures S. Paulinus epistolas dedit. Inter Sanctos refertur in Rom. Martyrolog. 14. Kal. Julii. Sed aliam ad Amandum epistolam, eamque de tribus aliis quæstionibus memorat Cassiodorius Instit. l. 1. cujus nullum superest vestigium, nec apud alios veteres, aut recentiores est mentio. Vide Præfationem.

[b] Sic veteres editi ac mss. Martianæus tamen *Latina*. Vetustiss. Vatic. exemplar. 355. *quæ Latinis vertit*: leg. *vertitur*.

CLASSIS III. AN. 394.

Peccare per corpus, aliud in corpore. Furtum, homicidium, & cætera absque fornicatione peccata, manu administramus extrinsecus: fornicatio sola intrinsecus in corpore nostro exercetur a nobis, non per corpus in alios: & *per*, præpositio ministerium habet: *in*, autem in se passionem. [a] Sunt qui ita edisserant, quod secundum Scripturam uxor viri corpus sit, & quiquumque fuerit fornicatus, peccet in corpus suum, hoc est in uxorem, dum eam sua fornicatione commaculat, & facit eam non peccantem, sua commixtione peccare.

[b] 3. Reperi junctam Epistolæ & * Commonitoriolo tuo brevem chartulam, in qua hæc indita ferebantur: Quærendum ab eo, id est a me, utrum mulier relicto viro adultero, & sodomita, & alio per vim accepto, possit absque pœnitentia communicare Ecclesiæ, vivente adhuc eo quem prius reliquerat. Quod legens, illius versiculi recordatus sum: *Ad excusandas excusationes in peccatis* (Ps. 140.). Omnes enim homines vitiis nostris favemus; & quod propria facimus voluntate, ad naturæ referimus necessitatem. Quomodo si dicat adolescens: vim patior corporis, me ad libidinem ardor impellit, ipsa organa membrorum genitalium, & compositio corporis, femineos quærit amplexus. Et rursum si homicida, in egestate, inquit, eram, indigebam cibo, tegmen corporis non habebam; ideo alienum sanguinem fudi, ne ipse fame & frigore morerer. Responde itaque sorori, quæ a nobis super suo statu quærit, non nostram, sed Apostoli sententiam. *An ignoratis, fratres, scientibus enim Legem loquor, quoniam lex dominatur homini, quanto tempore vivit? Mulier enim quæ sub viro est, vivente viro, astricta est Legi. Quod si mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri. Ergo vivente viro, adultera erit, si duxerit alterum virum* (Rom. 7. 1. & seqq.). Et in alio loco: *Mulier alligata est, quanto tempore vivit vir ejus. Si autem dormierit vir ejus, liberata est: cui vult nubat, tantum in Domino* (1. Cor. 7. 39.). Omnes igitur causationes Apostolus amputans, apertissime definivit, vivente viro adulteram esse mulierem, si alteri nupserit. Nolo mihi proferas raptoris violentiam, matris persuasionem, patris auctoritatem, propinquorum catervam, [c] servorum insidias atque contemptum, damna rei familiaris. Quamdiu vivit vir, licet adulter sit, licet sodomita, licet flagitiis omnibus coopertus, & ab uxore propter hæc scelera derelictus, maritus ejus reputatur, cui alterum virum accipere non licet. Nec Apostolus hæc propria auctoritate decernit, sed Christo in se loquente, Christi verba sequutus est, qui ait in Evangelio: *Qui dimittit uxorem suam, excepta causa fornicationis, facit eam mœchari: & qui dimissam acceperit, adulter est* (Matth. 5. 32.). Animadverte quid dicat: *Qui dimissam acceperit, adulter est*: sive ipsa dimiserit virum, sive a viro dimissa sit, adulter est qui eam acceperit. Unde & Apostoli gravem conjugii sarcinam intelligentes: *Si ita est*, inquiunt, *non expedit homini uxorem accipere*. Ad quos Dominus: *Qui potest*, inquit, *capere, capiat* (Matth. 19. 10. & 12.). Statimque sub exemplo trium eunuchorum, virginitatis infert beatitudinem, quæ nulla carnis lege tenetur.

4. Neque satis animadvertere potui, quid sit quod dicere voluit, alio viro per vim accepto. Quid est, per vim accepto? Congregata videlicet multitudine, nolentem rapuit: [d] & quare postea raptorem rapta non dimisit? Legat libros Moysi, & inveniet desponsatam viro, si in civitate fuerit oppressa, & non clamaverit, puniri quasi adulteram (Deut. 22.). Si autem in agro oppressa sit, innoxiam esse a scelere; & violentum legibus subjacere. Ergo & ista soror, quæ, ut dicit, vim passa est, ut alteri jungeretur, si vult corpus Christi accipere, & non adultera reputari, agat pœnitentiam: ita dumtaxat, ut secundo viro, qui non appellatur vir, sed adulter, a tempore pœnitentiæ non copuletur. Quod si ei durum videtur, & semel dilectum non potest derelinquere, nec præferre Dominum voluptati, audiat Apostolum conclamantem: *Non potestis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum. Non potestis mensæ Domini communicare, & mensæ dæmoniorum* (1. Cor. 10. 20.). Et in alio loco: *Quæ communicatio luci ac tenebris? Qui consensus Christo, & Belial?* (2. Cor. 6. 14. 15.) Rem novam

* al. *Commentariolo*

Omnes favemus vitiis nostris

[a] Ex ejusdem Vatic. lectione, *sed qui ita differunt ajunt quod secundum &c.* verior fortasse sensus constabit. Paulo infra *sui commixtione* pro *sua &c.*

[b] Editi omnes ante Martianæum libri tertiam hoc loco quæstionem obtrudunt, cui proxime quæ hic subsequuntur de muliere, quæ alterum virum accepit, serie immutata, in fine subjiciunt. Et revera concinnior ille ordo videri possit, sed cum nullius quod viderimus, aut sciamus mss. exemplaris auctoritate nitatur, ab eorum fide recedere nobis non licet. Forte etiam hæc junxerit ipse Hieronymus, quod ad ipsam quam modo edisserit quæstionem, respectum nescio quem habeant. Interim Vatic. *indicata* legit pro *indita*.

[c] Vatic. aliter *servorum insidias, parentum damna &c* Vetus editio utraque voce retenta, *atque contemtu parentum, damna.*

[d] Idem Vatic., *& virum postea non raptorem rapta dimisit. Legat &c.*

Act. 20.

vam loquor, immo non novam, sed veterem, quæ veteris Testamenti auctoritate firmatur. Si reliquerit secundum virum, & reconciliari voluerit priori, non potest. Scriptum est enim in Deuteronomio:

Deut. 24. 1. & seqq.

Si acceperit homo uxorem, & habuerit eam: & non invenerit gratiam in conspectu ejus propter aliquam fœditatem, scribet libellum repudii, & [a] dabit in manus ejus; & dimittet eam de domo sua. Quumque egressa alterum maritum duxerit; & ille quoque oderit eam, dederitque ei libellum repudii, & dimiserit de domo sua, vel certe mortuus fuerit, non poterit prior maritus recipere eam in uxorem: quia polluta est, & abominabilis facta est coram Domino. * *Ne peccare facias terram tuam, quam Dominus Deus tuus tradidit tibi possidendam.* Unde obsecro te, ut consoleris eam, imo provoces ad salutem. Putridæ carnes ferro indigent & cauterio: nec est medicinæ culpa, sed vulneris, quum clementi crudelitate non parcit medicus, ut parcat, sævit, ut misereatur.

* al. Nec

5. [b] Tertia, id est, extrema propositio tua fuit de eadem Apostoli Epistola, ubi de resurrectione disputans, venit ad eum locum, in quo scriptum est:

1. Cor. 15. 25. 26.

Oportet enim eum regnare, donec ponat omnes inimicos suos sub pedibus suis. Novissime autem inimica destruetur mors. Omnia enim subjecta sunt sub pedibus ejus. Quum autem dixerit, quia omnia subjecta sunt ei, haud dubium quin præter eum qui subjecit ei omnia. Quum vero subjecta ei fuerint omnia, tunc & ipse Filius subjicietur ei, qui sibi subjecit omnia; *ut sit Deus omnia in omnibus.* Et miror te hoc a me quærere voluisse, quum sanctus Hilarius Pictaviensis Episcopus, undecimum librum contra Arianos hac quæstione & solutione compleverit. Tamen pauca saltem dicamus. Omne in hoc scandalum est, quare Filius Patri subjectus esse dicatur. Quid est turpius sive inferius, Patri subjici (quod sæpe pietatis est, ut in Psalmo scribitur: *Nonne Deo subjecta erit anima mea?*) an crucifigi, & maledictum crucis fieri? *Maledictus enim omnis qui pendet in ligno.* Qui ergo pro nobis maledictum factus est, ut nos de maledictione liberaret, miraris si pro nobis subjectus sit, ut nos Patri faciat esse subjectos, dicens in Evangelio: *Nemo vadit ad Patrem, nisi per me:* Et *Quum exaltatus fuero a terra, omnia traham ad me?* Christus in his qui fideles sunt, subjectus est Patri: quia omnes credentes, immo omne hominum genus, corporis ipsius membra reputantur. In his autem qui increduli sunt, id est, Judæis & Ethnicis & Hæreticis, insubjectus esse dicitur, quia pars membrorum ejus non est subjecta fidei. In fine autem mundi quum omnia membra regnantem viderint Christum, id est, corpus suum, etiam ipsa subjicientur Christo, id est, corpori suo, ut omne Christi corpus subjiciatur Deo, & Patri; *ut sit Deus omnia in omnibus.* Non ait: *ut sit Pater omnia in omnibus;* sed *ut sit Deus:* quod proprium nomen est Trinitatis, & tam ad Patrem, quam ad Filium & Spiritum Sanctum referri potest, ut humanitas subjiciatur divinitati. Humanitatem hoc loco dicimus, non mansuetudinem & clementiam, quam Græci φιλανθρωπίαν vocant, sed omne hominum genus. Porro quod ait, *ut sit Deus omnia in omnibus,* hoc sensu accipiendum est: Dominus atque Salvator noster nunc omnia non est in omnibus, sed pars in singulis. Verbi gratia, in Salomone sapientia, in David bonitas, in Job patientia, in Daniele cognitio futurorum, in Petro fides, in Phinees & Paulo zelus, in Joanne virginitas, in cæteris cætera. Quum autem rerum omnium finis advenerit, tunc omnia in omnibus erit, ut singuli Sanctorum omnes virtutes habeant, ut sit Christus totus in cunctis.

Hilarius Pictaviensis. — Ps. 61. 1. — Deut. 21. 23. — Joan. 14. 6. — Ib. 12. 32. — Quomodo Christus subjectus Patri. — Christus pars in singulis.

* EPISTOLA LVI.

* Alias 86. Scripta circa annum 394. sed non reddita.

AUGUSTINI AD HIERONYMUM.

Augustinus Hieronymo de nova post LXX. veteris Testamenti versione, deque Petro reprehenso a Paulo ad Galat. 2. expostulans de suscepto hinc patrocinio mendacii officiosi.

[c] Domino dilectissimo, & cultu sincerissimæ caritatis obsequendo atque amplectendo fratri & Compresbytero HIERONYMO AUGUSTINUS.

1. NUmquam æque quisquam tam facile cuilibet innotuit, quam mihi tuorum in

a Quidam mss. *& dabit ei, & dimittet*, vitiose tamen ut puto.

b Hinc alteram epistolam incipiunt mss. veteres libri Vaticanus, Nonantulanus, aliique, hac præposita epigraphe ex minio, *Epistolaris sermo ad quem supra.* Vel *ejusdem Epistolaris responsio, unde supra. Propositio fuit de eadem Apostoli &c.* Vel *Propositio tua fuit.*

c Cisterciensis ms. referentibus Benedictinis editoribus S. Augustini, *observando atque subsequendo, magisque amplectendo* &c. *in Domino salutem.* Unus vero Corbejensis, penes Martianæum, in fine, *Augustinus Presbyter*, qua de re confer Notas Chronologicas.

in Domino studiorum quieta lætitia, & vere exercitatio liberalis. Quamquam ergo percupiam omnino te nosse, tamen exiguum quiddam tui [a] minus habeo, præsentiam videlicet corporis: quam ipsam etiam postea quam te beatissimus nunc Episcopus, tunc vero jam Episcopatu dignus, frater [b] Alypius vidit, remeansque a me visus est, negare non possum, magna ex parte mihi esse relatu ejus impressam: & ante reditum quum te ille ibi videbat, & ego videbam, sed oculis ejus. Non enim animo me atque illum, sed corpore duos, qui noverit, dixerit, concordia dumtaxat & familiaritate fidissima, non meritis, quibus ille antecellit. Quia ergo me primitus communione spiritus, quo in unum [c] nectimur: deinde illius ex ore jam diligis, nequaquam impudenter, quasi aliquis ignotus, commendo germanitati tuæ fratrem [d] Profuturum, quem nostris conatibus, deinde adjutorio tuo vere profuturum speramus: nisi forte quod talis est, ut ipse tibi per eum fiam commendatior, quam ille per me. Hactenus fortasse scribere debuerim, si esse vellem epistolarum solemnium more contentus: sed scatet animus in loquelas communicandas tecum de studiis nostris, quæ habemus in Christo Jesu Domino nostro; qui nobis multas utilitates & viatica quædam * demonstrati a se itineris, etiam per tuam caritatem non mediocriter ministrare dignatur.

* al. demonstravit itineris; & jam.

2. Petimus ergo, & nobiscum petit omnis Africanarum Ecclesiarum studiosa societas, ut in interpretandis eorum libris qui Græce Scripturas nostras quam optime tractaverunt, curam atque operam impendere non graveris. Potes enim efficere, ut nos quoque habeamus illos tales viros, & * unum potissimum quem tu libentius in tuis literis sonas. De vertendis autem in linguam Latinam sanctis literis Canonicis, laborare te nollem, nisi eo modo quo Job interpretatus es: ut signis adhibitis, quid inter hanc tuam, & Septuaginta, quorum est gravissima auctoritas, interpretationem distet, appareat. Satis autem nequeo mirari, si aliquid adhuc in Hebraicis literis & exemplaribus invenitur, quod tot Interpretes illius linguæ peritissimos fugerit. Omitto enim Septuaginta, de quorum vel consilii, vel majore spiritus concordia, * quam si unus homo esset, non audeo in aliquam partem certam ferre sententiam; nisi quod eis præeminentem auctoritatem in hoc munere sine controversia tribuendam existimo. Illi me plus movent, qui quum posteriores interpretarentur, & verborum loquutionumque Hebræarum viam atque regulas * mordicus (ut fertur) tenerent, non solum inter se non consenserunt; sed etiam reliquerunt multa, quæ tanto post eruenda & prodenda remanerent. Si enim obscura sunt, te quoque in illis falli potuisse creditur: si autem manifesta, [e] illos in eis falli potuisse non creditur. Hujus igitur rei pro tua caritate expositis caussis, certum me facias obsecraverim.

* Origenem

* al. quasi

* In multis, mordacius.

3. Legi etiam quædam scripta, quæ tua dicerentur, in Epistolas Apostoli Pauli, quarum unam ad Galatas, quum enodare velles, venit in manus locus ille, quo Apostolus Petrus a perniciosa simulatione revocatur. Ibi patrocinium mendacii susceptum esse, vel abs te tali viro, vel a quopiam, si alius illa scripsit, fateor, non mediocriter doleo, donec refellantur (si forte refelli possunt) ea quæ me movent. Mihi enim videtur exitiosissime credi aliquod in sanctis libris haberi mendacium, id est, eos homines, per quos nobis illa Scriptura ministrata est atque conscripta, aliquid in suis libris fuisse mentitos. Alia quippe quæstio est, Sit ne aliquando mentiri viri boni: & alia quæstio est, Utrum scriptorem sanctarum Scripturarum mentiri oportuerit: immo vero non alia, sed nulla est quæstio. Admisso enim semel in tantum auctoritatis fastigium officioso aliquo mendacio, nulla illorum librorum particula remanebit, quæ non, ut cuique videbitur vel ad mores difficilis, vel ad fidem incredibilis, eadem perniciosissima regula ad mentientis auctoris consilium officiumque referatur. Si enim mentiebatur Apostolus Paulus quum Apostolum Petrum objurgans diceret: Si tu quum sis

Simulatio patrocinium mendacii.

[a] Victorius *munus* legit, quam lectionem sic explicat, ut præsentia corporis, alterius tantum relatu percœpta pro exiguo munere heic sit accipienda.

[b] Alypius an. 394. hoc nempe eodem, quo hæc scripsisse creditur Augustinus, creatus est Tagastæ Episcopus.

[c] Haud bene Martianæus juxta Erasmianos codices, *in unum nitimur*, quod Victorius castigat, verbo, ut ait, communionis magis respondente.

[d] Profuturus iste cum iter in Palæstinam aggrederetur, Cirthæ Episcopus jussus est, & paulo post obiit. Hinc S. Hieronymo non est hæc epistola eo tempore reddita, ut ex 65. infra recensenda ejusdem Augustini constabit. Meminere autem hujus Profuturi etiam Paulinus epist. 32. & Evodius 158. quod ante nos Benedictinis editoribus notatum est.

[e] Iterum & tertio Martianæus peccat, ut cum Erasmo faciat, legens, *Si autem manifesta, superfluum est, te voluisse explanare, quod illos latere non potuit*. Quæ verba, ut notatum est Victorio, Hieronymi sunt, non Augustini, ex epistola, cujus initium *Tres simul*, in hunc locum perperam adscita, pro his, quæ ex mss. omnibus, atque editis plerisque restituuntur, *illos in eis falli potuisse non creditur*. Probantur autem etiam Hieronymi testimonio citata epistola, dum hæc ex Augustino repetit: *Si obscura, te quoque in illis falli potuisse credendum est. Sin manifesta, illos in eis non falli potuisse perspicuum est.*

sis Judæus, Gentiliter, & * non Judaice vivis, quemadmodum cogis gentes judaizare? *Et recte illi videbatur Petrus fecisse, quem non recte fecisse & dixit, & scripsit: ut quasi animos tumultuantium deliniret. Quid respondebimus, quum exsurrexerint perversi homines, prohibentes nuptias, quos futuros ipse prænuntiavit; & dixerint, totum illud quod idem Apostolus de matrimoniorum jure firmando loquutus est, propter homines qui * dilectione conjugum tumultuari poterant, fuisse mentitum: scilicet non quod hoc senserit, sed ut illorum placaretur adversitas? Non enim opus est multa commemorare. Possunt enim videri etiam de laudibus Dei esse officiosa mendacia, ut apud homines pigriores dilectio ejus ardescat: atque ita nusquam certa erit in sanctis literis castæ veritatis auctoritas. Nonne attendimus eumdem Apostolum, cum ingenti cura veritatis commendandæ, dicere:* Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicatio nostra, inanis est & fides vestra. Invenimur autem & falsi testes Dei: quia testimonium diximus adversus Deum, quod suscitavit Christum, quem non suscitavit. *Si quis huic diceret: quid in hoc mendacio perhorrescis, quum id dixeris, quod etiam si falsum sit, ad laudem Dei maxime pertinet? Nonne hujus detestatus insaniam, quibus posset verbis & significationibus in lucem penetralia sui cordis aperiret? Clamans non minore, aut fortasse etiam majore scelere in Deo laudari falsitatem, quam veritatem vituperari? Agendum est igitur, ut ad cognitionem divinarum Scripturarum talis homo accedat, qui de sanctis libris tam sancte & veraciter existimet, ut nolit aliqua eorum parte delectari per officiosa mendacia: potiusque id quod non intelligit, transeat, quam cor suum præferat illi veritati. Profecto enim quum hoc dicit, credi sibi expetit: & id agit, ut divinarum Scripturarum auctoritatibus non credamus.*

Galat. 2. 14.

* al. dilectioni.

1. Cor. 15. 14. 15.

4. *Et ego quidem qualibusquumque viribus, quas Dominus suggerit, omnia illa testimonia quæ adhibita sunt, astruendæ utilitati mendacii, aliter oportere intelligi ostenderem, ut ubique eorum firma veritas doceretur. Quam enim testimonia mendacia esse non debent, tam non debent favere mendacio. Sed hoc intelligentiæ tuæ relinquo. Admota enim lectioni diligentiori consideratione, multo id fortasse facilius videbis quam ego. Ad hanc autem considerationem coget te pietas, qua cognoscis fluctuare auctoritatem Scripturarum divinarum, ut in eis quod vult quisque credat: quod non vult, non credat: si semel fuerit persuasum, aliqua ratione illos viros per quos nobis hæc ministrata sunt, in Scripturis suis officiose potuisse mentiri; nisi forte regulas quasdam daturus es, quibus noverimus ubi oporteat mentiri, & ubi non oporteat. Quod si fieri potest, nullo modo mendacibus dubiisque rationibus id explices, quæso. Nec me onerosum, aut impudentem judices, per humanitatem veracissimam Domini nostri. Nam, ut non dicam nulla, certe non magna culpa, meus error veritati favet: si recte in te veritas potest favere mendacio.*

5. *Multa alia cum sincerissimo corde tuo loqui cuperem, & de Christiano studio conferre: sed huic desiderio meo nulla epistola satis est. Uberius idipsum possum per fratrem Profuturum, quem miscendum & alendum dulcibus atque utilibus sermocinationibus tuis misisse me gaudeo. Et tamen quantum vellem, nec ipse (quod ejus pace dixerim) forsitan capit, quamquam* [a] *in nihilo me illi prætulerim. Ego enim me fateor tui capaciorem; sed ipsum video fieri pleniorem, quo me sine dubitatione antecellit, & postea quam redierit, quod Domino adjuvante prosperato fiat cursu, quum ejus pectoris abs te cumulati particeps fuero: non est impleturus, quod in me adhuc vacuum erit, atque avidum sensuum tuorum. Ita fiet, ut & ego etiam tunc egentior sim, ille copiosior. Sane idem frater aliqua scripta nostra fert secum, quibus legendis, si dignationem adhibueris, etiam sinceram fraternamque severitatem adhibeas, quæso. Non enim aliter intelligo quod scriptum est:* Emendabit me justus in misericordia, & arguet me: oleum autem peccatoris non impinguet caput meum; *nisi quia magis amat objurgator sanans, quam adulator ungens caput.* EGO AUTEM *difficillime bonus judex lego quod scripserim; sed aut timidior recto, aut cupidior. Video etiam interdum vitia mea; sed ea malo audire a* [b] *melioribus: ne quum me recte fortasse reprehendero, rursus mihi blandiar: & meticulosam mihi videar in me potius, quam justam tulisse sententiam.*

Ps. 140. 5.

EPI-

a Voculam *in* addidimus ex Victorio.

b Quattuor penes Benedictinos editores mss: *a senioribus*: unus *a majoribus*.

*Alias 101. Scripta circ. med. an. 395.

* EPISTOLA LVII.

Ad PAMMACHIUM

De Optimo genere interpretandi.

Cum, quod Epiphanii superiorem Epistolam 51. ad Joannem Episcopum Jerosolymitanum non recte transtulisset Hieronymus, cavillaretur Ruffinus, post querelas, quod, se inscio, e scriniis suffuratus epistolam, nondum plene emendatam, aliquis sit, tam veterum omnium eruditorum, quam sacrarum Scripturarum testimoniis docet, quodnam sit optimum genus interpretandi, illud scilicet esse ostendens, quo ipse in vertenda illa epistola usus est, hoc est, quo sensus e sensu, non verbum e verbo transfertur.

1. PAulus Apostolus, præsente Agrippa rege, de criminibus responsurus, quod posset intelligere qui auditurus erat, securus de caussæ victoria statim in principio sibi gratulatur, dicens, *De omnibus quibus accusor a Judæis, o rex Agrippa, existimo me beatum, quum apud te sim hodie defendendus, qui præcipue nosti cunctas quæ in Judæis sunt consuetudines & quæstiones*. Legerat enim illud [a] Jesu: *Beatus qui in aures loquitur audientis*; & noverat tantum oratoris verba proficere, quantum judicis prudentia cognovisset. Unde & ego beatum me in in hoc dumtaxat negotio judico, quod apud eruditas aures imperitæ linguæ responsurus sum: quæ objicit mihi vel ignorantiam, vel mendacium; si aut nescivi alienas literas vere interpretari, aut nolui: quorum alterum error, alterum crimen est. Ac ne forsitan accusator meus facilitate, qua cuncta loquitur, & impunitate, qua sibi licere omnia putat, me quoque apud vos argueret, ut Papam Epiphanium criminatus est, hanc epistolam misi, quæ te, & per te alios, qui nos amare dignantur, rei ordinem doceat.

Act. 26. 13.

Eccli 25. 12. secundum LXX. a

Epiphanii literæ ad Joannem Episcopum.

2. Ante hoc ferme biennium miserat Joanni Episcopo supradictus Papa Epiphanius literas, arguens eum in quibusdam dogmatibus, & postea clementer ad pœnitentiam provocans. Harum e-

A xemplaria certatim Palæstinæ rapiebantur, vel ob auctoris meritum, vel ob elegantiam scriptionis. Erat in Monasterio nostro vir apud suos haud ignobilis, Eusebius Cremonensis, qui quum hæc epistola per multorum ora volitaret, & mirarentur eam pro doctrina & puritate sermonis, docti pariter & indocti, cœpit a me obnixe petere, ut sibi eam in Latinum verterem, & propter intelligendi [b] facilitatem apertius explicarem: Græci enim eloquii penitus ignarus erat. B Feci quod voluit; accitoque Notario, raptim celeriterque dictavi: ex (1) latere in pagina breviter adnotans, quem intrinsecus sensum singula capitula continerent. Siquidem & hoc, ut sibi soli facerem, oppido flagitarat; postulavique ab eo mutuo, ut domi haberet exemplar: nec facile in vulgus proderet. Res ita anno & sex mensibus transiit: donec supradicta interpretatio de scriniis ejus novo præstigio Jerosolymam C commigravit. Nam quidam Pseudomonachus, vel accepta pecunia, ut perspicue intelligi datur, vel gratuita malitia, ut incassum corruptor nititur persuadere, compilatis chartis ejus & sumtibus, Judas factus est proditor: deditque adversariis latrandi contra me occasionem, ut inter imperitos concionentur, me falsarium, me verbum non expressisse de verbo; pro *honorabili*, dixisse *carissimum*; & maligna interpretatione, quod nefas D dictu sit, *αἰδεσιμώτατον πάππαν*, noluisse transferre. Hæc & istiusmodi nugæ, crimina mea sunt.

Eusebius Cremonensis, Græci sermonis ignarus.

b

(1)

Pseudomonachus, quid egerit.

3. Ac primum antequam de translatione respondeam, volo interrogare eos, qui malitiam prudentiam vocant: Unde apud vos exemplar epistolæ? Quis dedit? qua fronte profertis, quod scelere redemistis? Quid apud homines tutum erit, si ne parietibus quidem & scriniis nostra possumus secreta celare? Si ante tribunalia judicum, hoc vobis crimen E impingerem, reos legibus subjugarem, quæ etiam pro * utilitatibus fisci, * noxiis delatoribus pœnas statuunt: & quum suscipiant proditionem, damnant proditorem. Lucrum videlicet placet: voluntas displicet. [c] Dudum Hesychium

* al. *utilitate*
* al. *variis*

[a] Perperam quidam ex editis ac mss. *illud Isaiæ*, est enim Jesu filii Sirach, qui vulgo audit Ecclesiasticus.

[b] Duo vetera exemplaria *facultatem*: fortasse verius.

(1) Scilicet ex laterculo, quod Græce dicitur ἡ πλίνθος. Videsis Commentar. in Ezechiel. cap. 4. v. 1. *sume tibi laterem*.

[c] Hesychium hunc (non Esychium, ut male editi præferunt) cum inter Consules non sit reperire, mutandum putant aliqui in Eutychianum, qui in Cassiodorii Fastis sub Arcadio & Honorio Consul. an. 398. invenitur. Sed cum *dudum*, idest nuper, dicat Hieronymus damnatum hunc a Theodosio, hic autem qui in eum capitis sententiam tulit, initio anni 395. obierit; liquet Eutychianum credi non posse. Immo verosimillimum nobis videtur, innui Hesychium Achajæ Proconsulem, ad quem Theodosii lex in Codice Theodos. l. ultim. de principibus Agentium in rebus; & brevissima S. Nili epistola habetur, ut alia omittamus.

chium virum Consularem (contra quem Patriarcha Gamaliel gravissimas exercuit inimicitias) Theodosius Princeps capite damnavit, quod sollicitato Notario, chartas illius invasisset. Legimus in veteribus * historiis, ludi magistrum, qui Faliscorum liberos prodiderat, vinctum pueris traditum; & ad eos quos prodebat, remissum: nec sceleratam populum Romanum suscepisse victoriam. Pyrrhum Epyrotarum regem, quum in castris ex vulnere curaretur, medici sui proditione interfici nefas duxit Fabricius; quin potius vinctum remisit ad dominum, ut scelus nec in adversario comprobaret. Quod leges publicæ, quod hostes tuentur, quod inter bella & gladios sanctum est, hoc nobis inter Monachos & Sacerdotes Christi, intutum fuit. Et audet quidam ex eis adducto supercilio & concrepantibus digitis, eructare & dicere: Quid enim, si redemit, si sollicitavit? fecit quod sibi profuit. MIRA SCELERIS defensio; quasi non & latrones & fures & piratæ faciant, quod sibi prodest. Certe Annas & Caiphas seducentes infelicem Judam, fecerunt quod sibi utile existimabant.

*T. Livii Dec. 1. l. 5.

Florus l. 1.

4. Volo in chartulis meis quaslibet ineptias scribere; commentari de Scripturis, remordere lædentes, digerere stomachum, in locis me exercere communibus, & quasi limatas ad * pugnandum sagittas reponere. Quamdiu non profero cogitata, maledicta, non crimina sunt: immo ne maledicta quidem, quæ aures publicæ nesciant. Tu corrumpas servulos, sollicites clientes: &, ut in fabulis legimus, auro ad Danaen penetres, dissimulatoque quod feceris, me falsarium voces: quum multo pejus crimen accusando in te confitearis, quam in me arguis. Alius te hæreticum, alius insimulat dogmatum perversorem. Taces ipse: respondere non audes: interpretem laceras: de syllabis calumniaris; & totam defensionem tui putas, si tacenti detrahas. Finge in transferendo, vel errasse, vel intermisisse me quippiam. Hic * totus tui negotii cardo versatur: hæc tua est defensio. Num iccirco tu non es hæreticus, si ego malus interpres sim? Nec hoc dico, quod te hæreticum noverim, sciat ille qui accusavit, noverit ille qui scripsit; sed quod stultissimum sit accusatum ab alio, alium criminari: & confosso undique corpore, de dormientis vulnere solatium quærere.

* al. expugnandum.

Metam. l. 4.

* al. totius tui ingenii

5. Hactenus sic loquutus sum, quasi aliquid de Epistola commutaverim, & simplex translatio possit errorem habere, non crimen. Nunc vero quum ipsa Epistola doceat nihil mutatum esse de sensu, nec res additas, nec aliquod dogma confictum, [a] *Faciunt næ intelligendo, ut nihil intelligant*: & dum alienam imperitiam volunt coarguere, suam produnt. Ego enim non solum fateor; sed libera voce profiteor, me in interpretatione Græcorum, absque Scripturis sanctis, ubi & verborum ordo [b] mysterium est, non verbum e verbo, sed sensum exprimere de sensu. Habeoque hujus rei magistrum Tullium, qui Protagoram Platonis, & Œconomicon Xenophontis, & Æschynis ac Demosthenis duas contra se orationes pulcherrimas transtulit. Quanta in illis prætermiserit, quanta addiderit, quanta mutaverit, ut proprietates alterius linguæ, suis proprietatibus explicaret, non est hujus temporis dicere. Sufficit mihi ipsius translatoris auctoritas, qui ita in Prologo earumdem orationum loquutus est: „Putavi mihi suscipiendum laborem utilem studiosis, mihi quidem ipsi non necessarium. Converti enim ex Atticis duorum eloquentissimorum nobilissimas orationes, inter seque contrarias, Æschynis & Demosthenis: nec converti, ut interpres, sed ut Orator, sententiis iisdem & earum formis, tam figuris quam verbis ad nostram consuetudinem aptis. In quibus non verbum pro verbo necesse habui reddere: sed genus omne verborum vimque servavi. Non enim me annumerare ea lectori putavi oportere, sed tamquam appendere. Rursum in calce sermonis: Quorum ego, ait, orationes, si, ut [c] spero, ita expressero, virtutibus utens illorum omnibus, id est, sententiis, & earum figuris, & rerum ordine: verba persequens eatenus, ut ea non abhorreant a more nostro. Quæ si e Græcis omnia conversa non erunt: tamen ut generis ejusdem sint, elaboravimus. Sed & Horatius vir acutus & doctus, hoc idem in

Terent. Prol. Andr. a

Ciceronis

c

a Martianæus quidem *ne* absque dyphtongo in mss. se dicit invenisse, quod perinde est; sed jamdiu aliter usus obtinuit, *pro eo quod est apud Græcos vαί*; ut loquitur Diomedes. Vide Donatum in illum Terentii versum.

b Vitiose erat in antea editis cum alia & particula, *& verborum ordo, & mysterium est.*

c Perperam editor Benedictinus *sicut* pro *si*, *ut*; aliaque passim hujusmodi, & præcipue interpunctionis vitia, quæ continuo indicare haud vacat.

in Arte Poetica erudito interpreti præcipit:

Nec verbum verbo curabis reddere, fidus Interpres. Terentius, Menandrum: Plautus & Cecilius, veteres comicos interpretati sunt. Numquid hærent in verbis: ac non decorem magis & elegantiam in translatione conservant? Quam vos veritatem interpretationis, hanc eruditi κακοζηλίαν nuncupant. Unde & ego doctus a talibus ante annos circiter [a] viginti, & simili tunc quoque errore deceptus, certe hoc mihi a vobis objiciendum nesciens, quum Eusebii Cæsariensis Χρονικὸν in Latinum verterem, tali inter cætera usus sum Præfatione:

Eusebii Chronicos.

„ Difficile est alienas lineas insequentem, non alicubi excidere: & arduum, ut quæ in alia lingua bene dicta sunt, eumdem decorem in translatione conservent. Significatum est aliquid unius verbi proprietate: non habeo meum quo id efferam: & dum quæro implere sententiam longo ambitu, vix * brevis viæ spatia consummo. Accedunt hyperbatorum anfractus, dissimilitudines casuum, varietates figurarum: ipsum postremo suum, &, ut ita dicam, vernaculum linguæ genus. Si ad verbum interpretor, absurde resonant: si ob necessitatem aliquid in ordine, vel in sermone mutavero, ab interpretis videbor officio recessisse. Et post multa, quæ nunc prosequi otiosum est, etiam hoc addidi: Quod si cui non videtur linguæ gratiam in interpretatione mutari, Homerum ad verbum exprimat in Latinum. Plus aliquid dicam: eumdem sua in lingua prosæ verbis interpretetur: videbis ordinem ridiculum, & Poetam eloquentissimum vix loquentem.

* al. brevia spatia.

6. Verum ne meorum scriptorum parva sit auctoritas, (quamquam hoc tantum probare voluerim, me semper ab adolescentia non verba, sed sententias transtulisse) qualis super hoc genere præfatiuncula sit, in libro quo beati Antonii Vita describitur, ipsius lectione cognosce. „ Ex alia in aliam linguam expressa ad verbum translatio, sensum operit; & veluti læto gramine, sata strangulat. Dum enim casibus & figuris servit oratio, quod brevi poterat indicare sermone, longo ambitu circumacta vix explicat. Hoc igitur ego vitans, ita beatum Antonium, te petente, transposui, ut nihil desit ex sensu, quum aliquid desit ex verbis. Alii * syllabas aucupentur & literas, tu quære sententias. Dies me deficiet, si omnium qui ad sensum interpretati sunt, testimonia replicavero. Sufficit in præsenti nominasse Hilarium Confessorem, qui Homilias in Job, & in Psalmos tractatus plurimos in Latinum * vertit e Græco, nec assedit literæ dormitanti, & putida rusticorum interpretatione se torsit: sed quasi captivos sensus in suam linguam, victoris jure transposuit.

Ex Præfatione Evagrii ad Innocentium.

* al. syllabis occupentur & literis.

Hilarius, quid vertit e Græco.

Vid. inf. Epist. 61. ad Vigil.

7. Nec hoc mirum in cæteris sæculi videlicet, aut Ecclesiæ viris, quum Septuaginta interpretes, & Evangelistæ atque Apostoli idem in sacris voluminibus fecerint. Legimus in Marco dicentem Dominum: TALITHA CUMI, statimque subjectum est, *quod interpretatur, puella, tibi dico, surge*. Arguatur Evangelista mendacii, quare addiderit, *tibi dico*, quum in Hebræo tantum sit, *puella surge*. Sed ut ἐμφατικώτερον faceret; & sensum vocantis atque imperantis exprimeret, addidit, *tibi dico*. Rursum in Matthæo redditis ab proditore Juda triginta argenteis: & emto ex eis agro figuli, scribitur, *Tunc impletum est quod scriptum est per Jeremiam Prophetam, dicentem: Et acceperunt triginta argenteos pretium appretiati, quod appretiaverunt a filiis Israel: & dederunt eos in agrum figuli, sicut constituit mihi Dominus*. Hoc in Jeremia penitus non invenitur, sed in Zacharia, aliis multo verbis, ac toto ordine discrepante: [b] Vulgata quippe Editio ita se habet: *Et dicam ad eos: si bonum est coram vobis, date mercedem mihi, aut renuite. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Dixitque Dominus ad me: Pone illos in conflatorium; & considera si probatum sit, sicut probatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & misi eos in domo Domini in conflatorium*. Quantum distet ab Evangelistæ testimonio Septuaginta translatio, perspicuum est. Sed & in Hebræo quum sensus idem sit, verba præpostera sunt, & pene diversa. *Et dixi*, inquit, *ad eos: Si bonum est in oculis vestris, afferte mercedem meam: & si non, quiescite. Et appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me:*

Marc. 5. 41. טליתא קומי

Matth. 27. 9.

Zach. 11. 12. 13.

[a] Nullus dubito, quin Hieronymus scripserit *quindecim* pro *viginti*, non enim aliter constabit temporum ratio certissima a Chronici versione an. 380. ad hanc elucubratam epistolam sub hujus anni 395. medium. Sed veteres librarii Romanas notas XV. facile pro XX. scribendi festinatione acceperunt, unde vulgatos omnes æque ac mss. quos vidimus libros, error pervasit, quem nemo hactenus animadvertit. Confer Chronologica hujus Epistolæ argumenta, ubi hæc perspicue demonstrantur; heic enim, tametsi nobis de errore constat, textum immutare absque mss. ope religio fuit.

[b] Vulgatæ nomine, quod semel liceat admonuisse, vetus Latina versio intelligenda est ex LXX. editione expressa, quæ tum temporis obtinebat.

me : Projice illud ad statuarium : decorum pretium, [a] *quod appretiatus sum ab eis. Et tuli triginta argenteos, & projeci eos in domo Domini ad statvarium.* Accusent Apostolum falsitatis, quod nec cum Hebraico, nec cum Septuaginta congruat translatoribus : & quod his majus est, erret in nomine, pro Zacharia quippe, Jeremiam posuit. Sed absit hoc de pedissequo Christi dicere; cui curæ fuit non verba & syllabas aucupari, sed sententias dogmatum ponere. Veniamus ad aliud
Zach. 12. 10. ejusdem Zachariæ testimonium, quod
Joan. 19. 37. Joannes Evangelista assumit juxta Hebraicam Veritatem. *Videbunt in quem compunxerunt*, pro quo in Septuaginta legimus, καὶ ἐπιβλέψονται πρός με, ἀνθ᾽ ὧν ὠρχήσαντο, quod interpretati sunt Latini : *Et aspicient ad me, pro his quæ illuserunt*, sive *insultaverunt*. Discrepat Evangelistæ, Septuaginta interpretum, nostraque translatio : & tamen sermonum varietas, spiritus unitate concordat. In Matthæo quoque legimus Dominum
Zach. 13. 7. prædicentem Apostolis fugam, & hoc ipsum Zachariæ testimonio confirmantem. *Scriptum est*, ait, *Percutiam*
Matth. 26. 31. *pastorem, & dispergentur oves.* At in Septuaginta & in Hebræo multo aliter; non enim ex persona Dei dicitur, ut Evangelista vult : sed ex Prophetæ, Deum Patrem rogantis : *Percute pastorem, & dispergentur oves.* In hoc, ut arbitror, loco, juxta quorumdam prudentiam, Evangelista piaculi reus est, quod ausus sit Prophetæ verba ad Dei referre personam. Scribit supradictus Evangelista, ad Angeli monitum, tulisse Joseph parvulum & matrem ejus; & intrasse in Ægyptum, ibique mansisse usque ad obitum Herodis, ut impleretur quod dictum est a Domino per Prophetam : *Ex Ægypto vocavi filium meum.* Hoc nostri
Osee 11. 2. codices non habent : sed in Osee juxta Hebraicam scribitur Veritatem : *Quia puer Israel est, & dilexi eum : & ex Ægypto vocavi filium meum.* Pro quo & in eodem loco Septuaginta transtulerunt : *quia parvulus est Israel, & dilexi eum : & ex Ægypto vocavi filios ejus.* Num omnino repudiandi sunt, quia istum locum, qui ad Christi maxime pertinet

A sacramentum, aliter transtulerunt? an danda potius venia ut hominibus, juxta Jacobi sententiam, dicentis : *Multa peccamus omnes* : &, *si quis in verbo non offendit, iste perfectus est vir*, [b] *& potest refrenare omne corpus.* Illud vero quod in eodem Evangelista scribitur : *Et veniens habitavit in civitate quæ dicitur Nazareth : ut impleretur quod dictum est per prophetas, quia Nazaræus vocabitur.* Respondeant [c] λογοδαίδαλοι, & fastidiosi æstimatores omnium Tractatorum, ubi legerint; discantque [d]
B in Isaia positum. Nam in eo loco ubi nos legimus atque transtulimus : *Exiet virga de radice Jesse, & flos de radice ejus ascendet* : in Hebræo juxta linguæ illius ἰδίωμα ita scriptum est : *Exiet virga de radice Jesse, & Nazaræus de radice ejus crescet.* Cur hoc omiserunt Septuaginta, si non licet transferre verbum pro verbo? Sacrilegium est, vel celasse, vel ignorasse mysterium.

Jacob. 3. — Matth. 2. 23. — Isai. 11. 1.

8. Transeamus ad cætera : neque enim epistolæ brevitas patitur diutius singulis immorari. Idem Matthæus loquitur :
C *Hoc autem totum factum est, ut compleretur quod dictum est a Domino per Prophetam dicentem : Ecce virgo in utero habebit, & pariet filium, & vocabunt nomen ejus Emmanuel.* Quod Septuaginta transtulerunt : *Ecce virgo in utero accipiet, & pariet filium, & vocabitis nomen ejus Emmanuel.* Si verba * calumniantur, utique non est idem, *habebit*, & *accipiet*; neque *vocabunt*, & *vocabitis*. Porro in Hebræo legimus ita scriptum : *Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabit nomen ejus Emmanuel.* Non Achaz, qui
D arguebatur infidelitatis, non Judæi qui erant Dominum negaturi, sed vocabit, inquit, ipsa quæ concipiet, ipsa virgo, quæ pariet. In eodem Evangelista legimus, Herodem ad adventum Magorum fuisse turbatum; Scribisque & Sacerdotibus congregatis, sciscitatum ab eis, ubi Christus nasceretur; illosque respondisse, *in Bethleem Judæ : Sic enim scriptum est in Propheta : Et tu Bethleem terra Juda, nequaquam minima es in ducibus Juda :*
E *Ex te enim egredietur dux, qui regat populum meum Israel.* Hoc exemplum in Vulgata Editione sic fertur : *Et tu Bethleem domus Ephratha, modicus es*, [e] *ut sis*

Matth. 1. 22. 23. — Isai. 7. 14. — * al. caluminiamur

[a] Alii mss. *quo appretiatus* &c. quemadmodum legendum contendit Victorius pro *quod*.

[b] Iterum Victorius *potens* pro *& potest*, ex Græco δυνατὸς, & quos consuluit mss. codicibus. Nostri item, quin etiam excusi omnes.

[c] Quasi *verum artifices morosi.* Cicero in Oratore *Hæc tractasse Thrasymachum Chalcedonium, primum, & Leontinum ferunt Gorgiam : Theodorum inde Byzantium, multosque alios, quos λογοδαιδάλους appellat in Phædro Socrates &c.*

[d] In Commentariis autem in hunc Matthæi locum, ideo *per Prophetas* plurium numero dici mavult, quod apud certum aliquem Prophetam peculiaris isthæc sententia non reperiatur; sed passim apud omnes Prophetas, quando Christum *sanctum* appellant; sic enim Nazaræum interpretantur, puta Genes. 49. Deuteron. 33. sub Josephi imagine, & sub alia Samsonis Judic. 13. qui duo Nazaræi vocabulo appellati sunt.

[e] Voculas *ut sis* nec mss. nostri, nec vetustiores vulgati habent. Hunc vero Matthæi locum in Commentariis exponemus & conciliabimus.

ſis in millibus Juda, de te mihi egredietur, ut ſit princeps in Iſrael. Quanta ſit inter Matthæum & Septuaginta verborum ordiniſque diſcordia, * magis admiraberis, ſi Hebraicum videas, in quo ita ſcriptum eſt: *Et tu Bethleem Ephratha, parvulus es in millibus Juda, ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſrael.* Conſidera gradatim, quæ ab Evangeliſta ſint poſita: *Et tu Bethleem terra Juda.* Pro, *terra Juda*, in Hæbraico habet *Ephratha*: in Septuaginta, *domus Ephratha*. Et pro, *nequaquam minima es in ducibus Juda*, in Septuaginta legitur, *modicus es, ut ſis in millibus Juda*: in Hebræo, *parvulus es in millibus Juda*; ſenſuſque contrarius eſt, Septuaginta ſibi in hoc dumtaxat loco & Hebraico concordante. Evangeliſta enim dixit, quod non ſit parvulus in ducibus Juda, quum e regione ſit poſitum, parvulus quidem es & modicus; ſed tamen de te mihi parvulo & modico egredietur dux in Iſrael, ſecundum illud Apoſtoli: *Elegit infirma mundi Deus, ut confundat fortia.* Porro quod ſequitur, *qui regat*, vel *qui paſcat populum meum Iſrael*, aliter in Propheta eſſe perſpicuum eſt.

* al. *ſic magis.*

1. Cor. 1.

9. Hæc replico non ut Evangeliſtas arguam falſitatis (hoc quippe impiorum eſt, Celſi, Porphyrii, Juliani) ſed ut reprehenſores meos arguam imperitiæ: & impetrem ab eis veniam, ut concedant mihi in ſimplici epiſtola, quod in Scripturis ſanctis, velint, nolint, Apoſtolis conceſſuri ſunt. Marcus diſcipulus Petri ita ſuum orditur Evangelium: *Principium Evangelii Jeſu Chriſti, ſicut ſcriptum eſt in Iſaia Propheta: Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te. Vox clamantis in deſerto, parate viam Domini, rectas facite ſemitas ejus.* Hoc exemplum ex duobus Prophetis compoſitum eſt, de Malachia videlicet & Iſaia. Nam primum quod dicitur: *Ecce ego mitto Angelum meum ante faciem tuam, qui præparabit viam tuam ante te*, in Malachiæ fine ſcriptum eſt. Sequens autem quod infertur: *Vox clamantis in deſerto*, & cætera, in Iſaia legimus. Et quomodo Mar-

Celſus, Porphyrius, & Julianus.

Malach. 3. 1.

A cus ſtatim in principio voluminis ſui poſuit, *ſicut ſcriptum eſt in Iſaia Propheta: Ecce ego mitto Angelum meum*, quod non ſcribitur in Iſaia, ut diximus: ſed in Malachia noviſſimo duodecim Prophetarum? Solvat hanc quæſtiunculam imperita præſumtio: & ego erroris veniam deprecabor. Idem Marcus inducit ad Phariſæos Salvatorem loquentem: *Numquam legiſtis quid fecerit David, quando neceſſitatem habuit, & eſurivit ipſe & ſo-* B *cii ejus; quomodo ingreſſus domum Dei ſub Abiathar Pontifice, & panes propoſitionis comedit, quibus non licebat veſci, niſi ſolis Sacerdotibus?* Legamus Samuelem: ſive (ut in communi titulo habetur) Regnorum libros, ibique reperiemus non *Abiathar* ſcriptum eſſe, ſed *Abimelech* Pontificem, qui poſtea a * Doeg cum cæteris Sacerdotibus, Saul jubente, percuſſus eſt. Pergamus ad Apoſtolum Paulum. Scribit ad Corinthios: *Si enim cognoviſſent* C *Dominum gloriæ, non crucifixiſſent. Sed ſicut ſcriptum eſt: Quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparavit Deus diligentibus ſe.* [b] Solent in hoc loco apocryphorum quidam deliramenta ſectari, & dicere, quod de Apocalypſi Eliæ teſtimonium ſumtum ſit: quum in Iſaia juxta Hebraicum ita legatur: *A ſæculo non audierunt, nec auribus perceperunt. Oculus non vidit, Deus, abſque te, quæ præparaſti exſpectantibus te.* Hoc Septuaginta D multo aliter tranſtulerunt: *A ſæculo non audivimus; neque oculi noſtri viderunt Deum abſque te, & (1) opera tua vera, & facies exſpectantibus te miſericordiam.* Intelligimus unde ſumtum ſit teſtimonium, & tamen Apoſtolus non verbum expreſſit e verbo, ſed παραφραςικῶς eumdem ſenſum aliis ſermonibus indicavit. In Epiſtola ad Romanos idem Apoſtolus Paulus exemplum de Iſaia ſumens: *Ecce, inquit, ponam in Sion lapidem offen-* E *ſionis, & petram ſcandali*, diſcordat a Translatione veteri; & tamen cum Hebraica veritate concordat. In Septuaginta enim contrarius ſenſus eſt: *Non ut lapidi offenſionis occurreretis, neque ut petræ ruinæ:* quum Apoſtolus quoque Pe-

Ibid. Iſai. 40. 3.

Mar. 2. 25. 26. & Luc. 6. 3. 4.

1. Reg. 21.

Ibid. 22.

* al. *Doec.*

Apocrypha Eliæ Apocalypſis b

Iſai. 64. 4.

(1)

Iſai. 8. 14.

Hebraica Veritas.

a Præcipue Gnoſticos, & Baſilidis diſcipulos impugnat, ut ex epiſtola ad Deſiderium Pentateucho præfixa, & ex cap. LXIV. in Iſaiam latiſſime appareret; ſed nec evadit cenſuram Origenes, qui Tract. 35. ad Matth. 27. eadem docuit, *& in nullo ſingulari libro hoc poſitum* teſtimonium *inveniri* dixit, *niſi in ſecretis Heliæ Prophetæ.* Hac de cauſſa etiam Hegeſippum accuſat Steph. Gobarus apud Photium, quod hocce teſtimonium pro falſo reſpuerit. Vid. quæ alibi adnotamus in Iſaiam c. 64. & in citata ad Deſiderium epiſtola. Vitioſe autem quidam Codd. *de Apocalypſi Eccleſiæ.*

(1) Græcus textus habet καὶ τὰ ἔργα σου ἃ ποιήσεις τοῖς ὑπομένουσιν ἔλεον videtur proinde Hieronymus pro unico relativo ἃ legiſſe in ſuo exemplari ἀληθῆ καὶ (ποιήσεις κ. τ. λ.) *vera & facies &c.*) cujuſmodi variantis nec vola eſt nec veſtigium in Græcis quæ ſuperſunt exemplaribus. Quin potius ex conjectura autumant docti viri & falſum in hoc fuiſſe Hieronymum, qui uno verbo legerit ἀληθῆ pro duobus ἃ λήθει, qui ſenſus contextui magis congruit, ſed in textu Hebræo tantum eſt זולתך יעשה למחכה-לו ideſt *abſque te, faciet exſpectantibus eum.* Verum ſentio, quod LXX. Hieronymus laudat, non Græcum textum, ſed veterem Latinam eſſe interpretationem.

Petrus Hebræis Pauloque consentiens, A ita posuerit: *Incredulis autem lapis offensionis & petra scandali*. Ex quibus universis perspicuum est, Apostolos & Evangelistas in interpretatione veterum Scripturarum, sensum quæsisse, non verba: nec magnopere de ordine sermonibusque curasse, dum intellectui res pateret.

Rom. 9. 33. & 1. Petr. 2. 7.

10. Lucas vir Apostolicus & Evangelista scribit, Stephanum primum Christi Martyrem in Judaica [a] concio- B ne narrantem: *In septuaginta quinque animabus descendit Jacob in Ægyptum: & defunctus est ipse, & patres nostri translati sunt in Sychem; & positi sunt in sepulcro quod emit Abraham pretio argenti a filiis [b] Emor patris Sychem*. Hic locus in Genesi multo aliter invenitur, quod scilicet Abraham emerit ab Ephron Hetheo, filio Seor, juxta Hebron, quadringentis drachmis argenti, speluncam duplicem, & agrum circa eam, sepe- C lieritque in ea Saram uxorem suam. Atque in eodem legimus libro, postea revertentem de Mesopotamia Jacob cum uxoribus & filiis suis, posuisse tabernaculum ante Salem urbem Sychimorum, quæ est in terra Chanaam, & habitasse ibi, & emisse partem agri, in quo habebat tentoria, ab Emor patre Sychem centum agnis: & statuisse ibi altare, & invocasse ibi Deum Israel. Abraham non emit spe- D cum ab Emor patre Sychem: sed ab Ephron filio Seor: nec sepultus est in Sychem, sed in Hebron, quæ corrupte dicitur Arboch. Duodecim autem Patriarchæ non sunt sepulti in Arboch; sed in Sychem, qui ager non est emtus ab Abraham, sed a Jacob. Differo solutionem & istius quæstiunculæ, ut obtrectatores mei quærant, & intelligant, non verba in Scripturis con- E siderandà, sed sensus. Vicesimi primi Psalmi juxta Hebræos idipsum exordium est, quod Dominus loquutus est in cruce: [c] ELI ELI LAMA AZABTHANI: quod interpretatur, *Deus meus, Deus meus, quare me dereliquisti?* Red-

a Act. 7. 15. 16. Genes. 23.

Ibid. 33.

Ibid. 50. Jos. 24.

c אלי אלי למה עזבתני

dant rationem, cur Septuaginta translatores interposuerint, *respice* * *me*. Ita enim verterunt: *Deus Deus meus, respice* * *me, quare me dereliquisti?* Respondebunt utique nihil damni in sensu esse, si duo verba sint addita. Audiant & a me non periclitari Ecclesiarum statum, si celeritate dictandi, aliqua verba dimiserim.

* al. in me

11. Longum est nunc revolvere, quanta Septuaginta de suo addiderint, quanta dimiserint, quæ in exemplaribus Ecclesiæ, obelis, asteriscisque distincta sunt. (1) Illud enim quod legimus in Isaia: *Beatus qui habet semen in Sion, & domesticos in Jerusalem*, solent Hebræi deridere, quum audierint. Nec non & in Amos post descriptionem luxuriæ: *Stantia putaverunt hæc, & non fugientia*. Revera sensus rhetoricus & declamatio Tulliana. Sed quid faciemus ad authenticos libros, in quibus hæc [d] non feruntur adscripta, & cætera his similia, quæ si proferre nitamur, infinitis libris opus est. Porro quanta dimiserint, vel asterisci testes, ut dixi, sunt, vel nostra interpretatio, si a diligenti lectore Translationi veteri conferatur: & tamen [e] jure Septuaginta Editio obtinuit in Ecclesiis, vel quia prima est, & ante Christi facta adventum, vel quia ab Apostolis (in quibus tamen ab Hebraico non discrepat) usurpata. Aquila autem proselytus & contentiosus interpres, qui non solum verba, sed etymologias quoque verborum transferre conatus est, jure projicitur a nobis. Quis enim pro frumento & vino & oleo, possit, vel legere, vel intelligere, [f] χεῦμα, ὀπωρισμόν, ςιλπνότητα, quod nos possumus dicere *fusionem, pomationemque*, & *splendentiam*. Aut quia Hebræi non solum habent ἄρθρα, sed & πρόαρθρα, ille κακοζήλως, & syllabas interpretatur & literas, dicitque σὺν τὸν οὐρανὸν καὶ σὺν τὴν γῆν, quod Græca & Latina lingua omnino non recipit; cujus rei exemplum ex nostro sermone capere possumus. Quanta enim apud Græcos bene dicuntur, quæ si ad verbum trans-

(1) Isai. 31. sec. LXX.

Amos 6. sec. LXX.

a Cisterc. *in Judaica contentione*.

b Idem *Emor filii Sychem*. Nec contendo, si falso dici velis pro *patris*; sed vetus tamen hic error Vulgatæ antiquæ versionis esse potuit, & facile fuit; Græcus enim Actor. textus παρὰ τῶν υἱῶν Εμμόρ τοῦ Συχέμ: *a filiis Emmor, qui fuit Sychem*; atque adeo etiam verius a Hieron. inter diversitates a Genesi hæc quoque potuit adnumerari.

c Syriace, ut est penes Matthæum 27. 46. Marcum 15. 34. שבקתני. *sebactani*, & quemadmodum Christus de Cruce pronunciavit vernacula Syrorum lingua, legunt heic loci etiam Hieronymiani codices bene multi.

(1) Vid. nos supr. in Epist. XXII. c. 2.

d Mss. non pauci, *non fuerunt adscripta*.

e Victorium, qui maluit *vires* pro *jure*, castigat Martian.

f Aquilæ locus iste χεῦμα ὀπωρισμόν, quem Hieronymus carpit, est Deuteronomii cap. 7. v. 13. alter obvius Gen. 1. 1. Græca præsertim verba depravant veteres editi, ubi ςιλβέτητα est pro ςιλπνότητα, & vocabulum πρόαρθρα omittitur, & σὺν pro σὺν legitur, quam vocem Aquila pro Hebræo articulo את posuit. Martianæus post Gravium restituit, eaque lectio mss. quoque nostrorum auctoritate adseritur. Consule, si libet, ejusdem Benedictini editoris adnotationem.

transferamus, in Latino non resonant: & e regione, quæ apud nos placent, si vertantur juxta ordinem, apud illos displicebunt.

12 Sed ut infinita prætercam, & ostendam tibi, vir omnium nobilium Christianissime, & Christianorum nobilissime, cujusmodi falsitatis me in epistolæ translatione reprehendant, ipsius epistolæ ponam cum Græco sermone principium, ut ex uno crimine intelligantur & cætera, Ἔδει ἡμᾶς ἀγαπητέ μὴ τῇ οἰήσει τῶν κλήρων φέρεσθαι, quod ita me vertisse memini: *Oportebat nos, dilectissime, clericatus honore non abuti in superbiam*. Ecce inquiunt, in uno versiculo quanta mendacia. Primum ἀγαπητὸς, *dilectus* est non *dilectissimus*. Deinde οἴησις, *æstimatio* dicitur, non *superbia*; non enim dixit * οἰήματι, sed οἰήσει: quorum alterum *tumorem*, alterum *arbitrium* sonat. Totumque quod sequitur, *clericatus honore non abuti in superbiam*, tuum est. Quid * ais, o columen literarum, & nostrorum temporum Aristarche, qui de universis scriptoribus sententiam feras? Ergo frustra tanto tempore studuimus; & *sæpe manum ferulæ subduximus*. Egredientes de portu, statim impegimus. Igitur quia & errasse humanum est; & confiteri errorem, prudentis: tu quicumque reprehensor es, tu me obsecro emenda præceptor, & verbum de verbo exprime. Debueras, inquit, dicere: *Oportebat nos, dilecte, non æstimatione * Clericorum ferri*. Hæc est Plautina eloquentia, hic lepos Atticus, & Musarum, ut dicunt, eloquio comparandus. Completur in me tritum vulgi sermone proverbium: Oleum perdit & impensas, qui bovem mittit ad [a] ceroma. Hæc non est illius culpa, cujus sub persona alius agit Tragœdiam; sed Ruffini & [b] Melanii magistrorum ejus, qui illum magna mercede nihil scire docuerunt. Nec reprehendo in quolibet Christiano sermonis imperitiam: atque utinam Socraticum illud haberemus: Scio, quod nescio; & alterius * sapientis: Teipsum intellige. VENERATIONI mihi semper fuit non verbosa rusticitas, sed sancta simplicitas. Qui in sermone imitari se dicit Apostolos, prius imitetur virtutes in vita illorum, [c] in quibus loquendi simplicitatem excusabat sanctimoniæ magnitudo; & syllogismos Aristotelis, contortaque Chrysippi acumina, resurgens mortuus confutabat. Cæterum ridiculum, si quis e nobis manens inter Crœsi opes, & Sardanapali delicias, de sola rusticitate se jactet: QUASI OMNES latrones, & diversorum criminum rei, diserti sint: & cruentos gladios, Philosophorum voluminibus, ac non arborum truncis occulant.

[Margin: *al. οἰδήματι. — * al. agis — Juvenal. Sat. 1. — * Al. clericorum, quod & Gravio probatur magis ex Græco κλήρων. — * Chilonis, ut putatur.]

13. Excessi mensuram epistolæ, sed non excessi doloris modum. Nam qui falsarius vocor; & inter muliercularum radios & textrina dilanior, contentus sum crimen abnuere, non referre. Unde arbitrio tuo cuncta permitto; ut legas ipsam epistolam, tam Græcam quam Latinam: & illico intelliges accusatorum meorum nænias, & probrosas querelas. Porro mihi sufficit amicum instruxisse carissimum: & in cellula latitantem diem tantum exspectare judicii. Optoque, si fieri potest, & si adversarii siverint, Commentarios potius Scripturarum, quam Demosthenis & Tullii Philippicas tibi scribere.

*EPISTOLA LVIII.

Ad PAULINUM. [d]

[Margin: *Alias 13. Scripta an. 395. vel circiter.*]

Recusans ob humilitatem Christianam laudes Paulini, vicissimque laudes laudibus repensans, ob eloquentiam ejus & morum honestatem, hortatur ipsum ad studia divinarum Literarum; normamque illi vitæ sancte ac caste peragendæ proponit.

1 BOnus homo de bono thesauro cordis sui profert ea quæ bona sunt, & ex fructibus arbor cognoscitur. Metiris nos virtutibus tuis, & parvos magnus extollis: ultimamque partem convivii occupas, ut patrisfamilias judicio proveharis. Quid enim in nobis, aut quantulum est, ut doctæ vocis mereamur præconium? ut illo ore, quo [a] religiosissimus Princeps defenditur, humiles modicique laudemur? Noli igitur, frater carissime, annorum nos

[Margin: *Matth. 12.* — *Luc. 6. 14.*]

[a] Ceroma non tantum, ut Martian. putat, unguentum quo Athletæ ungerentur, sed & locum ipsum, in quo ungebantur sic Veteres appellabant. Plin. lib. 35. c. 2. *Palæstras Athletarum imaginibus, & Ceromata sua exornat*, Immo proprie locum heic Hieronymus indicat.

[b] Ruffini, & Melanii, seu Melaniæ nomina penitus non habent duo mss. exemplaria. Sequentem vero de iis sententiam sumsit Hieron. ex Cicerone de Antonii Rhetore.

[c] Veteres editi, *In loquendo simplicitatem excusabit*, & mox *confutabit*, magis oratorio ac fortiori sensu.

[d] In plerisque mss. inscribitur, *Ad Paulinum Presbyterum de institutione Clericorum*, in aliis additur *& Monachorum*, & *de Divina historia expositionibus diversis*.

[e] Innuit Panegyrin Paulini in laudem Imperatoris Theodosii *super Victoria Tyrannorum*, ut loquitur Gennadius c. 48. Eam infra in hac eadem epistola noster Hieronymus plurimum laudat, sed jamdiu intercidit.

nos æſtimare numero: nec ſapientiam canos reputes, ſed canos ſapientiam, Salomone teſtante: *Cani hominis prudentia ejus*. Nam & Moyſes ſeptuaginta Presbyteros jubetur eligere, quos ipſe ſciret eſſe Presbyteros: utique non ævo, ſed prudentia judicandos. Et Daniel adhuc puer, longævos judicat, atque impudicos ſenes ætas laſciva condemnat. Noli, inquam, fidem penſare temporibus: nec me iccirco meliorem putes, quod prior in Chriſti exercitu cœperim militare. Paulus Apoſtolus, vas electionis, de perſecutore mutatus, noviſſimus in ordine, primus in meritis eſt: quia extremus licet, plus omnibus laboravit. Judas, qui quondam audierat: *Tu autem homo, qui ſimul mecum dulces capiebas cibos, dux meus & notus meus; in domo Dei ambulavimus cum conſeſſu*, proditor amici & magiſtri, Salvatoris arguitur voce;

Et nodum informis lethi trabe nectit ab alta.

E contrario latro crucem mutat paradiſo, & facit homicidii pœnam martyrium. Quanti hodie diu vivendo [a] portant funera ſua, & quaſi ſepulcra dealbata, plena ſunt oſſibus mortuorum? Subitus calor longum vincit teporem.

2. Denique & tu, audita ſententia Salvatoris: *Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni ſequere me*; verba vertis in opera, & nudam crucem nudus ſequens, expeditior & levior ſcandi ſcalam Jacob. Tunicam mutas cum animo, nec pleno marſupio, glorioſas ſordes appetis: ſed puris manibus & candido pectore, pauperem te & ſpiritu & operibus gloriaris. Nihil eſt enim grande, triſti & lurida facie, vel ſimulare, vel oſtentare jejunia: poſſeſſionum redditibus abundare, & vile jactare palliolum. Crates ille Thebanus, homo quondam ditiſſimus, quum ad philoſophandum Athenas pergeret, magnum auri pondus abjecit; nec putavit ſe ſimul poſſe & virtutes & divitias poſſidere. Nos * ſuffarcinati auro, Chriſtum pauperem ſequimur; & ſub prætextu eleemoſynæ, priſtinis opibus incubantes, quomodo poſſumus aliena fideliter diſtribuere, * qui noſtra timide reſervamus? Plenus venter facile de jejuniis diſputat. Non (1) Jeroſolymis fuiſſe, ſed Jeroſolymis bene vixiſſe, laudandum eſt. Illa expetenda, illa laudanda eſt civitas, non quæ occidit Prophetas, & Chriſti ſanguinem fudit; ſed quam fluminis impetus lætificat: quæ in monte ſita, cælari non poteſt: quam matrem ſanctorum Apoſtolus clamitat: in qua ſe [b] municipatum cum juſtis lætatur habere.

3. Neque vero hoc dicens, memetipſum inconſtantiæ redarguo, damnoque quod facio: ut fruſtra videar ad exemplum Abraham, & meos & patriam reliquiſſe: ſed non audeo Dei omnipotentiam anguſto fine concludere, & coarctare parvo terræ loco, quem non capit cælum. Singuli quique credentium, non locorum diverſitatibus, ſed fidei merito ponderantur. Et veri adoratores, neque Jeroſolymis, neque in monte Garizim adorant Patrem: quia Deus Spiritus eſt, & adoratores ejus in ſpiritu & veritate adorare oportet. *Spiritus autem ſpirat ubi vult. Domini eſt terra & plenitudo ejus*. Poſtquam ſiccato Judææ vellere, univerſus orbis cæleſti rore perfuſus eſt, & multi de Oriente & Occidente venientes, recubuerunt in ſinu Abrahæ; deſiit notus eſſe tantum in Judæa Deus, & in Iſrael magnum nomen ejus: ſed in omnem terram exivit ſonus Apoſtolorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Salvator ad diſcipulos ſuos loquens, quum eſſet in [c] templo: *Surgite*, inquit, *abeamus hinc*: & ad Judæos: *Relinquetur vobis domus veſtra deſerta*. Si cælum & terra tranſibunt, utique tranſibunt omnia quæ terrena ſunt. Et Crucis igitur & Reſurrectionis loca proſunt his, qui portant crucem ſuam; & cum Chriſto reſurgunt quotidie; qui dignos ſe tanto exhibent habitacu-

Sap. 4. 8. Num. 11. — Pſ. 54. 14. 15. — Æneid. lib. XII. — Matth. 19. 21. — Crates Thebanus — * al. ſubſarcinati. — * al. cui — Pſ. 45. 4. Luc. — Joann. 3. 8. Pſ. 23. 1. — Pſ. 75. Pſ. 18. — Joan. 14. 31. Matth. 23. 38. Luc. 13. 35.

[a] Cyprianus de Lapſis *& ipſa ambulans funus tuum portare cœpiſti*, & apud Optatum lib. 2. *erepta portant funera dignitatis*.

(1) Ex Cicerone pro Murena: paulo poſt abſunt ab aliquot libris *illa laudanda*.

[b] Quod invenire certo non potuit Eraſmus, unde hanc hauſiſſet ſententiam Hieronymus, ex epiſtola ad Hebræos, & alia ad Galatas locum indicat Victorius, quem Martianæus ſequitur. Nunc vero conſtat ex eo expreſſam, quod habetur epiſtola ad Philippenſes 3. 20. *Noſtra autem converſatio in cælis eſt*, ubi Græcus textus ἡμῶν γὰρ πολίτευμα. *Noſter enim municipatus*. Quæ etiam Tertullianus recitat lib. 3. contra Marcion. cap. 24. & 2. de Reſurect. carnis cap. 47.

[c] Immo vero in cœnaculo primum dictum eſt ad Diſcipulos, alterum utique in Templo ad Judæos, Sed iſthæc duo longe diverſa Chriſti effata ad unum tempus, ac locum Hier. referebat. Sic in Iſaiæ cap. 1. *Reliquit Templum ſuum Dominus, iratuſque conſurgens ait: Surgite, abeamus hinc, & Relinquetur vobis domus veſtra deſerta*. Quod forte hauſerit, non quemadmodum in margine adnotamus ex Joanne, & Luca, ſed ex Matthæi Evangelio ſecundum Hebræos, cujus ſæpius meminit, & locos uſurpat. Certe peculiare exemplar dicendum eſt, quod ea ſimul necteret, eodemque in loco dicta proferret.

CLASSIS III. AN. 395.

taculo. Cæterum qui dicunt. *Templum Domini, Templum Domini*, audiant ab Apostolo: *Vos estis templum Domini, & Spiritus Sanctus habitat in vobis*. Et de Jerosolymis & de Britania æqualiter patet aula cælestis: *Regnum enim Dei intra vos est*. Antonius, & cuncta Ægypti, & Mesopotamiæ, Ponti, Cappadociæ, & Armeniæ examina Monachorum non viderunt Jerosolymam: & patet illis absque hac urbe paradisi janua. Beatus Hilarion, quum Palæstinus esset, & in Palæstina viveret, uno tantum die vidit Jerosolymam, ut nec contemnere loca sancta propter viciniam, nec rursus Dominum loco claudere videretur. Ab Hadriani temporibus usque ad imperium Constantini, per annos circiter centum octoginta, in loco Resurrectionis simulacrum Jovis; in Crucis rupe, [a] statua ex marmore Veneris a gentibus posita colebatur: existimantibus persecutionis auctoribus, quod tollerent nobis fidem resurrectionis & crucis, si loca sancta per idola polluissent. Bethleem nunc nostram, & augustissimum orbis locum de quo Psalmista canit: *Veritas de terra orta est*, lucus inumbrabat [b] Thamuz id est, Adonidis: & in specu, ubi quondam Christus parvulus vagiit, Veneris amasius plangebatur.

Jer. 7. 2.Cor.6.16. Ps. 84. 12.

4. Cur, inquies, hæc tam longo repetita principio? Videlicet ne quidquam fidei tuæ deesse putes, quia Jerosolymam non vidisti: nec nos iccirco meliores æstimes, quod hujus loci habitaculo fruimur: sed sive hic, sive alibi, æqualem te pro operibus tuis apud Dominum nostrum habere mercedem. Revera, ut simpliciter motus mentis meæ fatear, considerans & propositum tuum, & ardorem quo sæculo renunciasti, differentias in locis arbitror, si urbibus & frequentia urbium derelicta, in agello habites, & Christum quæras in solitudine, & ores solus in monte cum Jesu, sanctorumque tantum locorum vicinitatibus perfruaris, id est, ut & urbe careas, & propositum Monachi non amittas. Quod loquor, non de Episcopis, non de Presbyteris, non de Clericis loquor, quorum aliud officium est; sed de Monacho, & Monacho quondam apud sæculum nobili: qui iccirco pretium possessionum suarum ad pedes Apostolorum posuit, docens pecuniam esse calcandam; ut humiliter & secreto victitans, semper contemnat quod semel contemsit. Si Crucis & Resurrectionis loca non essent in Urbe celeberrima, in qua curia, in qua (1) aula militum, in qua scorta, mimi, scurræ, & omnia sunt, quæ solent in cæteris urbibus: vel si Monachorum turbis solummodo frequentaretur, expetendum re vera hujuscemodi cunctis Monachis esset habitaculum. NUNC VERO summæ stultitiæ est renunciare sæculo, dimittere patriam, urbes deserere, Monachum profiteri, & inter majores populos [c] peræque vivere, quam eras victurus in patria. De toto huc orbe concurritur. Plena est civitas universi generis hominum: & tanta utriusque sexus constipatio, ut quod alibi ex parte fugiebas, hic totum sustinere cogaris.

Act. (1) c Frequentia Jerusalem.

5. Quia igitur fraterne interrogas, per quam viam incedere debeas, revelata tecum facie loquar. Si [d] officium vis exercere Presbyteri, si Episcopatus te vel opus, vel honor forte delectat, vive in urbibus & castellis; ET ALIORUM salutem, fac lucrum animæ tuæ. Sin autem cupis esse, quod diceris Monachus, id est, solus, quid facis in urbibus, quæ utique non sunt solorum habitacula, sed multorum? Habet unumquodque propositum principes suos. Ro-

[a] Confer Eusebium lib. 3. de Vita Constantini, Socratem, Theodoretum, Sozomenum in historia, & Georgium Hamartolum in Chronico. Inde etiam Calvariæ mons *Venerarium* appellatus videtur in quodam sermone apud Ambrosium in Psalm. 47. *Dominus secundum cæli tractum in Venerario passus est, qui erat locus in latere Aquilonis*.

[b] Falso erat in præsenti *inumbrat*: tum *Thamus*, aliis typis *Thamnus*, verius *Thamuz* ex Hebr. תמוז, Græc. Θάμμουζ, cujus nominis Ægypti Rex quidam apud Platonem in Phædro, & Philostratum VI. 5. memoratur. Porro vocem hanc Ezechiel. 8. 14. Vulgata interpretatur *Adonidem*, & Hieron. in eum locum: *quem nos*, inquit, *Adonidem interpretati sumus & Hebræus, & Syrus sermo* Thamuz *vocat*. Ejus autem Amasii Veneris vulgatissima est fabula.

[c] Cisterc. cujusmodi etiam Erasmiani codices, aliique antiquiores vulgati, *inter majores populos pergere, vivere melius, quam eras victurus* &c. Mutavit Victorius meliori sensu, *inter majores populos periculosius vivere quam* &c. Martian. *peregre vivere*, quam lectionem tametsi e mss. omnibus se dicat expressisse, vitiosam tamen esse mancus atque alienus a Hieronymi mente sensus ostendit. Nos ex *peregre* fecimus ex ingenio *peræque*, idest ad eundem modum, quo uno vocabulo etsi rariori, Latino tamen, locus emaculatur, sensusque perficitur. Cicero in Bruto: *tria sunt omnino genera dicendi, quibus in singulis quidam floruerunt, peræque autem id quod volumus perpauci in omnibus*.

(1) Parum abfuit, quin *ala militum* pro *aula militum* legerem; sed quum mss. codices nulli suffragantur, quidquam ex ingenio immutare, religio est.

[d] Apposite *officium Presbyteri* dixit, cum enim jam invitus Presbyteratu initiatus fuisset Paulinus, ea tamen lege se consecrari permiserat, ne officium quoque Presbyteri alicubi exercere teneretur, sed cui tandem vellet Ecclesiæ servitio se manciparet; sive ut ipse de se loquitur epist. 1. *in sacerdotium tantum Domini, non etiam in locum Ecclesiæ dedicatus*. Hujusmodi fere ordinationem sustinuit ipse Hieronymus.

Romani duces imitentur Camillos, Fabritios, Regulos, Scipiones. Philosophi proponant sibi Pythagoram, Socratem, Platonem, Aristotelem. Poetæ æmulentur Homerum, Virgilium, Menandrum, Terentium. Historici, Thucydidem, Salustium, Herodotum, Livium. Oratores, Lysiam, Graccos, Demosthenem, Tullium. Et ut ad nostra veniamus, Episcopi & Presbyteri habeant in exemplum Apostolos, & Apostolicos viros: quorum honorem possidentes, habere nitantur & meritum. Nos autem * habeamus propositi nostri principes, Paulos & Antonios, [a] Julianos, Hilariones, Macarios. Et ut ad Scripturarum auctoritatem redeam, noster princeps Elias, noster Elisæus, nostri duces filii Prophetarum, qui habitabant in agris & solitudinibus, & faciebant sibi tabernacula prope fluenta Jordanis. De his sunt & illi filii Rechab, qui vinum & siceram non bibebant, qui morabantur in tentoriis, qui Dei per Jeremiam voce laudantur, & promittitur eis quod non deficiat de stirpe eorum vir stans coram Domino. Hoc reor & septuagesimi Psalmi [b] titulum significare: *Filiorum Jonadab: & eorum qui primi in captivitatem ducti sunt*. Iste est Jonadab filius Rechab, qui in Regnorum libro scribitur currum ascendisse cum Jeu. Et hujus filii sunt, qui in tabernaculis semper habitantes, ad extremum propter irruptionem Chaldaici exercitus, Jerosolymam intrare compulsi, hanc primi captivitatem sustinuisse dicuntur, quod post solitudinis libertatem, urbe quasi carcere sunt reclusi.

* al. habemus.

4. Reg. 6. Jerem. 35.

4. Reg. 10.

6. Obsecro itaque te, ut quoniam sanctæ * sororis tuæ ligatus es vinculo, & non penitus expedito pergis gradu, sive hic, sive ibi, multitudines hominum, & officia, & salutationes, & convivia, veluti quasdam catenas fugias voluptatum. Sit vilis & vespertinus cibus, olera & legumina: interdumque pisciculos pro summis ducas deliciis. Qui Christum desiderat, & illo pane vescitur, non quærit magnopere de quam pretiosis cibis stercus conficiat. Quidquid post gulam non sentitur, idem tibi sit quod panis & legumina. Habes adversus Jovinianum libros de contemtu ventris & gutturis plenius differentes. Semper in manu tua sacra sit lectio. Frequenter orandum, & flexo corpore, mens erigenda ad Dominum. Crebræ vigiliæ: & ventre vacuo sæpius dormiendum. Rumusculos & gloriolas & palpantes adulatores, quasi hostes fuge. Pauperibus & fratribus refrigeria sumtuum manu propria distribue. Rara est in hominibus fides. Non credis verum esse quod dico? Cogita Judæ loculos. Humilitatem vestium tumenti animo non appetas. Sæcularium, & maxime potentium consortia devita. Quid tibi necesse est ea videre crebrius, quorum comtemtu Monachus esse cœpisti? Soror præcipue tua matronarum declinet * colloquia; nec inter sericas vestes & gemmas circumsedentium feminarum se sordidatam, aut doleat, aut miretur: QUIA ALTERUM propositi pœnitentiam, alterum jactantiæ feminarium est. Cave ne quasi fidelis & famosus tuorum quondam dispensator, alienam pecuniam distribuendam accipias. Intelligis quid loquar; dedit enim tibi Dominus in omnibus intellectum. Habeto simplicitatem columbæ, ne cuiquam machineris dolos: & serpentis astutiam, ne aliorum supplanteris insidiis. NON MULTUM distat in vitio, vel decipere posse, vel decipi Christianum. Quem senseris tibi aut semper, aut crebro de nummis loquentem, excepta eleemosyna, quæ indifferenter omnibus patet, institorem potius habeto, quam Monachum. Præter victum & vestitum, & manifestas necessitates, nihil cuiquam tribuas: ne filiorum panem canes comedant.

* Therasiæ uxoris.

* al. consortia.

7. Verum Christi templum anima credentis est: illam exorna, illam vesti, illi offer donaria, in illa Christum suscipe. QUÆ UTILITAS est parietes fulgere gemmis & Christum in paupere fame periclitari? (1) Jam non sunt tua quæ possides, sed dispensatio tibi credita est. Memento Ananiæ & Sapphiræ. Illi sua timide servaverunt: tu considera, ne Christi substantiam imprudenter effundas, id est, ne immoderato judicio rem pauperum tribuas non pauperibus, & secundum dictum * prudentissimi viri liberalitate liberalitas pereat. Noli

Respicere ad phaleras, & nomina vana Catonum.

Ego te, inquit, *intus & in cute novi.*

ESSE

* Cic. l. 2. offic. Pers. Satyr. 3. Luc. l. b. 1. Pharsal.

[a] Eum nempe, qui cum Basilissa uxore *sanctissimo voto carnem suam virginem Christo* servavit, *ut ad decem millia Monachorum pater fieret*, quemadmodum in ejus Passione proditum est.

[b] Non habet Hebræus textus hunc titulum, sed editio τῶν LXX.

(1) Gravius *Jam nunc non sunt*, reposito *nunc* e veteri codice.

Cic. de Oratore lib. 2.

ESSE CHRISTIANUM grande eſt, non videri. Et neſcio quomodo plus placent mundo, qui Chriſto diſplicent. Hæc non ſicut ajunt, Sus Minervam; ſed ingredientem pelagus, amicus amicum monui, malens a te facultatem meam requiri, quam voluntatem: ut in quo ego lapſus ſum, tu firmo pergeres gradu.

Liber Paulini pro Theodoſio.

8. Librum tuum, quem pro Theodoſio principe prudenter ornateque compoſitum tranſmiſiſti, libenter legi; & præcipue mihi in eo ſubdiviſio placuit. Quumque in primis partibus vincas alios, in penultimis teipſum ſuperas. Sed & ipſum genus eloquii preſſum eſt & nitidum: & quum Tulliana luceat puritate, crebrum eſt in ſententiis. Jacet enim (ut ait [a] quidam) oratio, in qua tantum verba laudantur. Præterea magna eſt rerum conſequentia, & alterum pendet ex altero. Quidquid aſſumſeris, vel finis ſuperiorum, vel initium ſequentium eſt. Felix Theodoſius, qui a tali Chriſti oratore defenditur. Illuſtraſti purpuras ejus, & utilitatem legum futuris ſæculis conſecraſti. Macte virtute: qui talia habes rudimenta, qualis exercitatus miles eris? O ſi mihi liceret iſtiuſmodi ingenium non per Aonios montes & Heliconis vertices, ut Poetæ canunt, ſed per Sion & * Itabyrium, & Sina excelſa ducere. Si contingeret docere quæ didici: & quaſi per manus myſteria tradere * Prophetarum, naſceretur nobis aliquid quod docta Græcia non haberet.

* Thabor.

* al. Scripturarum.

9. Audi ergo, mi conſerve, amice, germane: auſculta pauliſper, quo in Scripturis ſanctis calle gradiaris. TOTUM quod legimus in divinis Libris, nitet quidem, & fulget etiam in cortice, ſed dulcius in medulla eſt. * Qui edere vult nucleum, frangat nucem. *Revela*, inquit David, *oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua*. Si tantus Propheta tenebras ignorantiæ confitetur, qua nos putas parvulos, & pene lactentes inſcitiæ nocte circumdari? Hoc autem velamen non ſolum in facie Moyſi, ſed & in Evangeliſtis & in Apoſtolis poſitum eſt. Turbis Salvator in parabolis loquebatur, & conteſtans myſticum eſſe quod dicebatur, ajebat: *Qui habet aures audiendi, audiat*. Niſi aperta fuerint univerſa quæ ſcripta ſunt ab eo, qui habet clavem David: qui aperit, & nemo claudit, claudit, & nemo aperit: nullo alio reſerante, pandentur. Si haberes hoc fundamentum, immo ſi quaſi extrema manus [b] operi tuo induceretur, nihil pulchrius, nihil doctius, nihil dulcius, nihilque Latinius tuis haberemus voluminibus.

* Ex Plauto.

Pſ. 118. 18.

Luc. 8. 8.

10. Tertullianus creber eſt in ſententiis, ſed difficilis in loquendo. Beatus Cyprianus inſtar fontis puriſſimi, dulcis incedit & placidus; & quum totus ſit in [c] exhortatione virtutum, occupatus perſecutionum anguſtiis, de Scripturis divinis nequaquam diſſeruit. Inclyto Victorinus martyrio coronatus, quod intelligit, eloqui non poteſt. Lactantius quaſi quidam fluvius eloquentiæ Tullianæ, utinam tam noſtra affirmare potuiſſet, quam facile aliena deſtruxit. Arnobius inæqualis & nimius, & abſque operis ſui partitione confuſus. Sanctus Hilarius Gallicano cothurno attollitur: & quum Græciæ floribus adornetur, longis interdum periodis involvitur, & a lectione ſimpliciorum fratrum procul eſt. Taceo de cæteris, vel defunctis, vel etiam adhuc viventibus, ſuper quibus in utramque partem poſt nos alii judicabunt.

Tertullian. Cyprianus. Victorinus. Lactantius. Arnobius. Hilarius.

11. Ad teipſum veniam ſymmyſten, ſodalem meum, & amicum, amicum inquam meum, antequam notum; & precabor, ne aſſentationem * in neceſſitudine ſuſpiceris: quin potius vel * errare me æſtimato, vel amore labi, quam amicum adulatione decipere. Magnum habes ingenium, & infinitam ſermonis ſupellectilem: & facile loqueris & pure, facilitaſque ipſa & puritas mixta prudentiæ eſt. Capite quippe ſano omnes ſenſus vigent. Huic prudentiæ & eloquentiæ ſi accederet vel ſtudium, vel intelligentia Scripturarum, viderem te brevi arcem tenere noſtrorum: & aſcendentem [d] cum Joab tectum Sion, canere in domatibus, quod in cubilibus cognoviſſes. Accingere quæſo te, accingere. *Nihil ſine magno labore vita dedit mortalibus*. Nobilem te Eccleſia habeat, ut prius Senatus habuit. Præpara tibi divitias, quas quotidie eroges: & numquam deficiant, dum viget ætas, dum [e] nondum canis ſpargitur caput: antequam *ſubeant morbi, triſtiſque ſenectus*,

* al. neceſſitudinem

* al. errore

1. Paral. 11

Ex Hor. Ser. l. 1. Sat. 9.

X 2 Et

a Quintilian. Procem. l. 8. ſub finem, *Non intelligunt jacere ſenſus in oratione, in qua verba laudantur.*

b Quidam mſſ. *in tuo opere duceretur*. Mox autem e duobus, *nihil doctius, nihil dulcius*, alterum videtur eſſe pro altero, & abundare.

c Al. *in exercitatione*, quæ lectio Victorio placuit.

d Perperam poſt Eraſmum Victorius, aliique editi *cum Jacob*. Alluditur enim heic loci illud 1. Paral. 11. 6. *Aſcendit igitur primus Joab filius Sarviæ &c.*

e Immutaverat edit. Benedict. contrario ſenſu: *dum adhuc canis ſpargitur caput*, quemadmodum leve

Et labor, & duræ rapiat inclementia mortis. Nihil in te mediocre esse contentus sum: totum summum, totum perfectum desidero. Ex Virg. Georg: III. a [a] Sanctum Vigilantium Presbyterum qua aviditate susceperim, melius est ut ipsius verbis, quam meis discas literis: qui cur tam cito a nobis profectus sit, & nos reliquerit, non possum dicere, ne lædere quempiam videar. Tamen quasi prætereuntem & festinantem paululum retinui, & gustum ei nostræ amicitiæ dedi, ut per eum discas, quid b in nobis [b] desideres. Sanctam conservam tuam, & tecum in Domino militantem, per te salutari volo.

* Al. 148. Scripta an. 395. vel sequenti.

* EPISTOLA LIX.

AD MARCELLAM.

c De [c] quibusdam Quæstionibus novi Testamenti.

Singulis quinque Quæstionibus sibi a Marcella propositis respondet.

1. MAgnis nos provocas Quæstionibus; & torpens otio ingenium, dum interrogas, doces. Prima tua sciscitatio fuit, quæ sint illa, 1. Cor. 2. 9. *quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt, quæ præparavit Deus his* D *qui diligunt eum.* Ibid. 10. Et quomodo rursus idem Apostolus inferat: *Nobis autem revelavit Deus per spiritum suum.* Et si revelatum est Apostolo, intelligere debeamus, d [d] quomodo & aliis revelaverit. Modus in quærendo. Ad quæ brevis responsio est, non debere nos quærere, quid sit illud, quod nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit. Si enim ignoratur, quomodo sciri potest? Quod promittitur in futuro, non cernitur in præ- Rom. 8. 24. E senti. *Spes enim quæ videtur, non est spes,* sed jam certa possessio; quomodo si velit quispiam dicere: ostende mihi quod invisibile est: loquere quod audiri non potest: expone quod cogitatio non comprehendit humana. Ergo hoc sensu Apostolus dixisse credendus est, quod carnalibus oculis, & aure carnali, & cogitatione mortali non possint spiritualia comprehendi. *Etsi enim noveramus quondam Jesum secundum carnem, sed nunc jam non novimus eum.* 2. Cor. 5. 16. Et in Joannis Epistola scribitur: *Carissimi, nunc filii Dei sumus, & necdum manifestum est quod futuri sumus.* 1. Joan. 3. 2. *Scimus enim quoniam quum apparuerit, si-* B *miles ei erimus, quia videbimus eum sicuti est.* Quodque revelatum sibi & Sanctis per spiritum esse testatur, non statim sequitur, ut ipse aliis revelaverit. Alioqui audivit & in paradiso verba ineffabilia, quæ aliis narrare non poterat: 2. Cor. 12. aut si narravit, nequaquam ineffabilia sunt.

2. Secunda Quæstio fuit, in qua dicis legisse te per transitum in Opusculis meis, quod agni qui stant a dextris, & hœdi qui stant a sinistris, Matth. 25. Christiani sint C atque Gentiles: & non potius boni & mali. Non memini me hoc aliquando dixisse, & si dixissem, non essem in errore pertinax. Quantum autem dictanti subito occurrit, in secundo volumine Libri contra Jovinian. contra Jovinianum super hoc capitulo disputasse me novi, & non solum super hoc, sed & de eo quod in eamdem quæstionem cadit, ubi pisces mali a bonis piscibus separabuntur. Matth. 13. Quod ergo ibi plene dictum est, nunc omittendum videtur.

3. Tertio interrogaveras, quod dicit Apostolus 1. Thess. 4. in adventu Domini Salvatoris, rapi quosdam viventes obviam in nubibus, ita ut non præveniantur ab his, qui in Christo dormierunt: visque nosse, utrum sic occurrant in corporibus, Enoch & Elias morituri sunt. * & non ante * al. ut. moriantur; quum & Dominus noster mortuus sit, & Enoch atque Elias secundum Apoc. 11. Apocalypsim Joannis morituri esse dicantur: ne scilicet ullus sit qui non gustaverit mortem. Psal. 88. Hoc ex ipsius loci continentia sciri potest, quod sancti qui in adventu Salvatoris fuerint deprehensi in corpore, in iisdem corporibus occurrant ei: ita tamen ut inglorium & corruptivum & mortale, gloria & incorruptione & immortalitate 1. Cor. 15. mu-

revera aliquot mss. habent. Sed in illis erroris occasio fuit, quod vetustiores aliter *pro nondum* legerint *adhuc non*, quæ postrema negandi particula facile excidit aliis indiligentibus antiquariis, quorum etiam nonnemo sciolus verbum *viget* in *urget* corrupit. Cæterum aut *nondum*, aut quod idem est, *adhuc non*, scribendum liquet ex toto contextu, ipsaque S. Paulini ætate, qui annum 43. vix fortasse attigerat, cui ætati cani non imputantur.

a Vigilantius iste alius ab eo, contra quem scripsit Hieronymus, videtur Gravio, aliisque non indoctis viris, qui eum *sanctum* dici potuisse non putant. At nondum in hæresim eruperat; & cum ex Aquitania, ex qua S. quoque Paulinus regione erat, pietatis ergo in Palæstinam proficisceretur, ejusdem literis Hieronymo commendatus est; quod ipse testatur Epistola ad Riparium, atque alia heic 61, ad eumdem Vigil. tum aliis tum his præcipue verbis: *Credidi sancti Presbyteri Paulini epistolis, & illius super nomine tuo non putavi errare judicium.*

b Veteres editi cum negandi particula, *quid in nobis non desideres.*

c Titulum hunc e Veronensi mss. restituimus.

d Iterum ex Veronen. legimus, in modo enim difficultas est, quo Apostolus ea aliis tradiderit, quæ nec auris audivit, nec oculus vidit &c. Antea tamen legebatur *quod & ille aliis &c.*

CLASSIS III. AN. 395.

mutetur; ut qualia corpora [a] mortuorum surrectura sint, in talem substantiam etiam vivorum corpora transformentur. Unde dicit in alio loco Apostolus (2. Cor. 5. 4.): *Propter quod nolumus exspoliari, sed supervestiri; ut absorbeatur mortale hoc a vita*, ne scilicet corpus ab anima deferatur; sed anima habitante in corpore, fiat inclytum quod ante inglorium fuit. De Enoch autem & Elia, quos venturos Apocalypsis (Apoc. 11.) refert & esse morituros, non est istius temporis disputatio, quum omnis ille liber aut spiritualiter intelligendus sit, ut nos existimamus, aut si carnalem interpretationem sequimur, Judaicis fabulis acquiescendum sit, ut rursum ædificetur Jerusalem, & hostiæ offerantur in Templo; & spirituali cultu imminuto, carnales obtineant cærimoniæ.

Liber Apocalypsis spiritualiter intelligendus.

4. Quartum est quod quæsisti, quomodo in Joannis Evangelio post resurrectionem dicatur ad Mariam Magdalenam: *Noli me tangere, nondum enim ascendi ad Patrem meum* (Joan. 20. 17.). Et rursum in Matthæo (Matth. 28.) scriptum sit, quod ad vestigia Salvatoris mulieres corruerint; quum utique non sit idipsum tangere post resurrectionem pedes ejus, & non tangere. Maria Magdalena (Marc. 16.) ipsa est, a qua septem dæmonia expulerat; ut ubi abundaverat peccatum (Rom. 5.), superabundaret gratia; quæ quia Dominum hortulanum putabat, & quasi cum homine loquebatur, & quærebat viventem cum mortuis, recte audivit (Joan. 20. 17. Luc. 24.), *Noli me tangere*. Et est sensus: Non mereris meis hærere vestigiis, nec adorare quasi Dominum, nec ejus tenere pedes, quem non existimas surrexisse. Tibi enim necdum ascendi ad Patrem meum. Cæteræ vero mulieres, quæ pedes tangunt, Dominum confitentur, & merentur ejus hærere vestigiis, quem ad Patrem ascendisse confidunt. Quamquam etiamsi eadem mulier diversis in Evangeliis & tenuisse pedes, & non tenuisse referatur, facilis solutio sit, quum potuerit corrigi primum quasi incredula, & postea non repelli, quasi ea quæ errorem confessione mutaverat, quod & de latronibus (Latronis confessio. Matth. 27. & Marc. 15.) intelligi potest, quum alius Evangelista utrumque blasphemasse, alius narret alterum esse confessum.

5. Extrema schedula continebat, utrum post resurrectionem, quadraginta diebus Dominus cum discipulis conversatus sit (Luc. 23.); & * numquam alibi fuerit? an latenter ad cælum ascenderit, atque descenderit, & nihilominus Apostolis suam præsentiam non negarit? Si Dominum Dei Filium consideres, de quo sermo est, & illum esse qui loquitur: *Nonne cælum & terram ego repleo dicit Dominus* (Jerem. 23. 24.), & de quo alius Propheta testatur: *Cælum mihi thronus est, terra autem scabellum pedum meorum* (Isai. 66. 1.); & rursum alibi: *Qui tenet cælum palmo & terram pugillo* (Ibid. 40. 12.), de quo David canit: *Quo ibo a spiritu tuo; & a facie tua quo fugiam? Si ascendero in cælum, tu ibi es; si descendero ad infernum, ades: Et si habitavero in extremis maris; etenim ibi manus tua deducet me, & continebit me dextera tua* (Ps. 138. 7. & seqq.), profecto non ambiges, etiam ante resurrectionem sic in Dominico corpore habitasse Deum Verbum, ut & in Patre esset, & cæli circulum clauderet, atque in * omnibus infusus esset & circumfusus, id est, ut cuncta penetraret [b] interior, & contineret exterior. Stultum est igitur illius potentiam unius corpusculi parvitate * finire, quem non capit cælum: & tamen qui ubique erat, etiam in Filio hominis totus erat. Divina quippe natura, & Dei sermo in partes secari non potest, nec locis dividi: sed quum ubique sit, totus ubique est. Erat igitur uno eodemque tempore & cum Apostolis quadraginta diebus, & cum Angelis, & in Patre, & in extremis maris finibus erat; in omnibus locis versabatur: cum Thoma in India, cum Petro Romæ, cum Paulo in Illyrico, cum Tito in Creta, cum Andrea in Achaia, cum singulis Apostolis & Apostolicis viris, in singulis cunctisque regionibus. Quod autem dicitur quosdam deserere, vel non deserere, non naturæ illius terminus ponitur; sed eorum merita describuntur, apud quos esse, vel non esse * dignatur.

* fort. numquid.

* al. hominibus.

* al. finiri.

Divinæ naturæ immensitas.

* al. dedignatur.

EPI-

a Vox *mortuorum* in aliquot probæ notæ codicibus desideratur, ea tamen retenta est, quod ex opposito subnexæ voci *vivorum* concinne respondeat. Cæterum conferendus in hanc quæstionem Tertulliani liber de Resurrection. Carnis capp. 24. & 42. in eumque doctorum virorum notæ, & lib. 5. adversus Marcionem. Tum vero in primis ipse Hieronymus infra epistola ad Minervium & Alexandrum, qua totam difficultatem copiosissime expendit.

b Duo miss. *penetraret, introiret, & contineret*.

CLASSIS III. AN. 396.

* Alias 3. Scripta init. an. 396.

* EPISTOLA LX.

Ad HELIODORUM.

Epitaphium Nepotiani.

Super Nepotiani Presbyteri morte, Heliodorum ejus avunculum Altinensem Episcopum consolatur; ostenditque mortem non esse timendam, quæ a Christo devicta sit; tum multis propositis veterum ethnicorum exemplis, Nepotiani laudes explicat, & demum ex eorum temporum calamitatibus ad vitæ contemtum hortatur.

1 GRandes materias ingenia parva non * sufferunt, & in ipso conatu ultra vires ausa, succumbunt: quantoque majus fuerit, quod dicendum est, tanto magis obruitur, qui magnitudinem rei verbis non potest explicare. Nepotianus meus, tuus, noster, immo Christi, & quia Christi, iccirco plus noster, reliquit senes, desiderii sui jaculo vulneratos, & intolerabili dolore * confectos. Quem hæredem putavimus, funus tenemus. Cui jam meum sudabit ingenium? cui literulæ placere gestient? Ubi est ille [a] ἐργοδιώκτης noster, & cygneo canore vox dulcior? Stupet animus, manus tremit, caligant oculi, lingua balbutit. Quidquid dixero, quia ille non audit, mutum videtur. Stilus ipse quasi * sentiens, & cera subtristior, vel rubigine, vel situ obducitur. Quotiesquumque nitor in verba prorumpere, & super tumulum ejus Epitaphii hujus flores spargere, toties lacrymis implentur oculi, & renovato dolore, totus in funere sum. Moris quondam fuit, ut super cadavera [b] defunctorum in concione pro rostris laudes liberi dicerent, & instar lugubrium carminum ad fletus, & gemitus audientium pectora concitarent. En rerum in nobis ordo mutatus est, & in calamitatem nostram perdidit sua jura

* al. *sustinent.*

* al. *confecit.*

* al. *dissentiens.*

A natura. Quod exhibere senibus juvenis debuit, hoc juveni exhibemus senes.

2. Quid igitur faciam? Jungam tecum lacrymas? Sed Apostolus prohibet, Christianorum mortuos, dormientes vocans. Et Dominus in Evangelio: *Non est*, inquit, *mortua puella, sed dormit*. Lazarus quoque quia dormierat, suscitatus est. Læter & gaudeam, quia *raptus est, ne malitia immutaret mentem* B *ejus*, quia *placuerat Deo anima illius*? Sed invito & repugnanti per genas lacrymæ fluunt, & inter præcepta virtutum, resurrectionisque spem, credulam mentem, desiderii frangit affectus. O mors quæ fratres dividis, & amore sociatos, crudelis ac dura dissocias. Adduxit urentem ventum Dominus de deserto ascendentem, qui siccavit venas tuas, & desolavit fontem tuum. De- C vorasti quidem Jonam, sed & in utero tuo vivus fuit. Portasti quasi mortuum, ut tempestas mundi conquiesceret; & Ninive nostra illius præconio salvaretur. Ille ille te vicit: ille te jugulavit, fugitivus Propheta, qui reliquit domum suam, dimisit hæreditatem suam, dedit dilectam animam suam in manibus quærentium * eum. Qui per Osee quondam tibi rigidus minabatur: D *Ero mors tua, o mors: ero morsus tuus, inferne*. Illius morte, tu mortua es: illius morte, nos vivimus. Devorasti, & devorata es. Dumque assumti corporis sollicitaris illecebra, & avidis faucibus prædam putas, interiora tua adunco dente confossa sunt.

3. Gratias tibi, Christe Salvator, tua agimus creatura, quod tam potentem adversarium nostrum dum occideris, E occidisti. [c] Quis ante te miserior homine, qui æternæ mortis terrore prostratus, vivendi sensum ad hoc tantum acceperat, ut periret? *Regnavit enim mors ab Adam usque ad Moysen, etiam super eos, qui non peccaverunt, in similitudinem præ-*

CLASSIS III. AN. 396.

1. *Thess.* 4.

Marc. 5. 39. & *Luc.* 8. 52.

Joan. 11.

Sap. 4.

Osee 13. 15.

* al. *eam*

Osee 13. 14.

Rom. 5. 14.

[a] Sic quidem editi plerique habent ἐργοδιώκτης, idest institor, sive impulsor operis, at mss. ut sæpe Græcas voces legendo depravent, heic tamen ἐπωδιόσης, vel ἐπωδιστής retinent, immo quidam antiquior, teste Victorio, ἔπωδος, idest incantator, aut qui cantibus animos allicit; quarum vocum una, si aut satis recta scriptione, aut plurium auctoritate exemplarium niteretur, præferenda videretur ex his, quæ subdit, *& Cygneo canore vox dulcior*; minime enim nobis probatur impressa lectio, quam tantum non immutamus, ne conjecturis nostris plus æquo videamur indulgere. Cæterum cum denuo attentius literarum vestigia in Veronens. ms. inspiceremus, venit in mentem, qui desperatus locus satis bene restitui posset. Scribitur ibi OCOCZHCNS, quæ literæ si tantillum emendentur, ac ductus rectæ scripturæ reddantur in hunc modum OCOCΠIZHC, elegans statim exsurget sensus, ac lectio, ut nos quidem putamus, verissima. Est quippe ὀσοσπίζης Fringilla, seu verius Montifringilla, Italice *Fringuello*, avis notissima, ita a sono quem cantando edit, appellata, de qua loquitur Aristoteles lib. 8. Animal. cap. 3. Martialis 6. Epigram. 55.

Nunc Sturnos inopes, Frigillarumque querelas,
Audit &c.

Hieronymus vero perquam eleganter Nepotianum illi avi compararit, seu ipsum ὀσοσπίζην dixerit, puta quod ille dum viveret, sibi crebro insusurraret, aliquid operis a se petens, quam ejus tamen vocem subdit sibi *Cygneo canore* fuisse dulciorem, Certe avim denotare voluisse probant postrema hæc verba.

[b] Victorius *super cadavera parentum defunctorum*, quam lectionem probat quod subsequitur, *laudes liberi dicerent*. At vocem illam *parentum* neque exemplaria nostra habent, nec ipse Victor. admonet unde expresserit.

[c] Sic Veron. exemplar; prius enim vel *te* vocula aberat, vel *quid ante miserius* legebatur.

prævaricationis Adæ. Si Abraham, Isaac & Jacob in inferno, quis in cælorum regno? Si amici tui sub pœna offendentis Adam, & qui non peccaverant, alienis peccatis tenebantur obnoxii, quid de his credendum est, qui dixerunt *in cordibus suis, non est Deus?* (Ps. 13. 1.) Qui *corrupti & abominabiles facti sunt, in voluntatibus suis?* Qui *declinaverunt, simul inutiles facti sunt; non est qui faciat bonum, non est usque ad unum?* Quod si Lazarus videtur in sinu Abrahæ, locoque refrigerii, quid simile infernus & regna cælorum? ANTE CHRISTUM Abraham apud inferos: post Christum latro in paradiso. Et idcirco in resurrectione ejus, multa dormientium corpora surrexerunt, & visa sunt in [a] cælesti Jerusalem. Tuncque impletum est illud elogium: *Surge qui dormis, & elevare, & illuminabit te Christus*. (Ephes. 5. 14.) Joannes Baptista in eremo personat: *Pœnitentiam agite: appropinquavit enim regnum cælorum*. (Matth. 2, 3.) *A diebus enim Joannis Baptistæ regnum cælorum vim patitur, & violenti diripiunt illud*. (Ibid. 11. 11.) Flammea illa romphæa custos paradisi, & præsidentia foribus Cherubim, Christi restincta & reserata sunt sanguine. Nec mirum hoc nobis in resurrectione promitti, quum omnes qui in carne, non secundum carnem vivimus, municipatum habeamus in cælo: & hic adhuc positis dicatur in terra: *Regnum Dei intra vos est*. (Luc. 17. 21.)

4. Adde quod ante resurrectionem Christi, *notus* tantum *in Judæa* erat *Deus: in Israel magnum nomen ejus*. (Ps. 75.) Et ipsi qui noverant eum, tamen ad inferos trahebantur. Ubi tunc totius orbis homines, ab India usque ad Britanniam, a rigida Septemtrionis plaga, usque ad fervores Atlantici Oceani, tam innumerabiles populi, & tantarum gentium multitudines?

Quam variæ linguis, habitu tam vestis, & armis: (Æneid. 8.)

Piscium ritu ac locustarum, & velut muscæ & culices conterebantur: absque notitia etenim Creatoris sui, omnis homo pecus est. Nunc vero passionem Christi, & resurrectionem ejus, cunctarum gentium & voces & literæ sonant. Taceo de Hebræis, Græcis, & Latinis, quas nationes fidei suæ in Crucis titulo Dominus dedicavit. Immortalem animam & post dissolutionem corporis subsistentem, quod Pythagoras somniavit, Democritus non credidit, in consolationem damnationis suæ Socrates disputavit in carcere, Indus, Persa, Gothus, Ægyptius philosophantur. [b] Bessorum feritas, & pellitorum turba populorum, qui mortuorum quondam inferiis homines immolabant, stridorem suum in dulce Crucis fregerunt melos, & totius mundi una vox Christus est.

5. Quid agimus, anima? quo nos vertimus? quid primum assumimus? quid tacemus? Exciderunt ne tibi præcepta Rhetorum? & occupata luctu, oppressa lacrymis, præpedita singultibus, dicendi ordinem non tenes? Ubi illud ab infantia studium literarum, & [c] Anaxagoræ, ac Telamonis semper laudata sententia? Sciebam me genuisse mortalem. Legimus Crantorem, cujus volumen ad confovendum dolorem suum, sequutus est * Cicero; Platonis, Diogenis, Clitomachi, Carneadis, Posidonii ad sedandos luctus opuscula percurrimus, qui diversis ætatibus, diversorum luctum vel libris, vel epistolis minuere sunt conati, ut etiam si nostrum areret ingenium, de illorum posset fontibus irrigari. Proponunt innumerabiles viros, & maxime Periclem & Xenophontem Socraticum, quorum alter amissis duobus filiis, coronatus in concione disseruit: alter quum sacrificans filium [d] in bello audisset occisum, deposuisse coronam dicitur, & eamdem capiti reposuisse, postquam fortiter in acie dimicantem reperit concidisse. Quid

* *Lib. de Consolat. qui intercidit.*

[a] Non una hac de re veterum est sententia, aliis æternam, aliis temporariam resurrectionem his qui cum Christo resurrexerunt, tribuentibus. Juxta primos in cælesti Jerusalem Sanctorum corpora apparuerunt, juxta alios in terrena. Priori sententiæ, in quam vergit heic loci Hieronymus, favent Origenes in c. 27. Matthæi, Euseb. Demonstrat. Evang. lib. 4. S. Hilar. Tract. in 2. Psalmum, Ruffinus in expositione Symboli, aliique. Sed alteram tuentur plerique alii, quos inter optime Augustinus epist. 99. ad Evodium, Chrysostomus in epistolam ad Hebræos, atque ibidem Theodoretus, &c. Confetenda, quod præcipue est ad rem nostram, Paulæ & Eustochii ad Marcellam epistola 46. n. 7. quæ jam suo loco notavimus verba: *Nec statim Jerosolyma cælestis sicut plerique ridicule arbitrantur, in hoc loco intelligitur, cum signum nullum esse potuerit apud homines Domini resurgentis, si corpora Sanctorum in cælesti Jerusalem visa sunt.*

[b] De Bessis videndus Strabo lib. 7. qui eos notat *majorem Æmi montis partem tenere, propter latrocinia latrones appellari, & duram asperamque vitam agere*. Adde si placet Herodotum, Solinum, Ovidium, Plinium, pluresque alios. Quod autem *pellitos* dicit, præcipuos e Getis, aut Dacis populos designat; qui ferarum more pellibus obtegebantur. Porro omnium elegantissime utrorumque conversionem laudat S. Paulinus Poem. 17. *Et sua Bessi nive duriores, Nunc oves facti*. Tum paulo infra,

Et Getæ currunt, & uterque Dacus,
Qui colit terræ medio, vel ille
Divitis multo bove pilleatus
Accola ripæ.

[c] Vid. Ciceronem in Tuscul. 3. unde fere omnia hæc illustrium virorum exempla Hieron. transtulit. Quædam etiam apud Valerium Max. præcipue lib. 5. exstant, Ælianum l. 3. cap. 2.

[d] Duas voculas *in bello* ex mss. & Victorii editione suffecimus. Vid. Ælianum lib. 3. cap. 3. de Xenophonte.

Quid memorem Romanos duces, quorum virtutibus quasi quibusdam stellis, Latinæ micant historiæ? Pulvillus Capitolium dedicans, mortuum, ut nunciabatur, subito filium, se jussit absente sepeliri. L. Paulus septem diebus inter duorum exequias filiorum triumphans, urbem ingressus est. Prætermitto Maximos, Catones, [a] Gallos, Pisones, Brutos, Scævolas, Metellos, Scauros, Marios, Crassos, Marcellos, atque Aufidios, quorum non minor in luctu quam in bellis virtus fuit, & quorum orbitates in [b] Consolationis libro Tullius explicavit, ne videar potius aliena quam nostra quæsisse. Quamquam & hæc in sugillationem nostri breviter dicta sint, si non præstet fides quod exhibuit infidelitas.

6. Igitur ad nostra veniamus. Non plangam cum Jacob & David filios in lege morientes; sed cum Christo in Evangelio recipiam resurgentes. JUDÆORUM LUCTUS, Christianorum gaudium est. (Ps. 29. 6.) *Ad Vesperam demorabitur fletus, & ad matutinum lætitia.* (Rom. 13.) *Nox præcessit, dies autem appropinquavit.* Unde & Moyses (Deut. 34.) moriens plangitur, Jesus (Judic. 24.) absque funere & lacrymis in monte sepelitur. Quidquid de Scripturis super lamentatione dici potest, in eo libro quo Paulam Romæ consolati sumus, breviter explicavimus. Nunc nobis per aliam semitam ad eumdem locum perveniendum est, ne videamur * prætrita (* al. præterita.) & abolita quondam calcare vestigia.

7. Scimus quidem Nepotianum nostrum esse cum Christo, & Sanctorum mixtum choris, quod hic nobiscum eminus rimabatur in terris, & æstimatione quærebat, ibi videntem cominus dicere (Ps. 47. 9.): *Sicut audivimus, sic & vidimus, in civitate Domini virtutum, in civitate Dei nostri:* sed desiderium absentiæ ejus ferre non possumus, non illius, sed nostram vicem dolentes. Quanto ille felicior, tanto amplius nos in dolore, quod tali caremus bono. Flebant & sorores Lazarum (Joan. 11.), quem resurrecturum noverant. Et ut veros hominis exprimeret affectus, ipse Salvator ploravit (Ibidem.) quem resuscitaturus erat. Apostolus quoque ejus qui dixit (Phili. 1. 23.): *Cupio dissolvi & esse cum* A *Christo:* & alibi: *Mihi vivere Christus est, & mori lucrum*, gratias agit, quod * Epaphras (Ib. 21. Philipp. 2. * al. Epaphroditus.) de mortis sibi vicinia redditus sit, ne haberet tristitiam super tristitiam, non incredulitatis metu, sed desiderio caritatis. Quanto magis tu & avunculus & Episcopus, hoc est, & in carne & in spiritu pater, doles abesse viscera tua, & quasi a te divulsa suspiras? Sed obsecro, ut modum adhibeas in dolore, memor illius sententiæ: Ne quid nimis: B obligatoque parumper vulnere, audias laudes ejus, cujus semper virtute lætatus es; nec doleas, quod talem amiseris, sed gaudeas quod talem habueris. Et sicut hi qui in brevi tabella terrarum situs pingunt, ita in parvo isto volumine cernas adumbrata, non expressa signa virtutum: suscipiasque a nobis non vires, sed voluntatem.

8. Hæc præcepta sunt Rhetorum (Præcepta Rhetorum.), ut majores ejus qui laudandus est, & C eorum gesta altius repetantur, sicque ad ipsum per gradus sermo perveniat: quo videlicet avitis paternisque virtutibus illustrior fiat, & aut non degenerasse a bonis, aut mediocres ipse ornasse videatur. EGO CARNIS bona, quæ semper & ipse contemsit, in animæ laudibus non requiram: nec me jactabo de genere, id est, de (1) alienis bonis, quum & Abraham & Isaac sancti viri, Ismaelem, & Esau peccatores genuerint (Genes. 16. Ibid. 25.). Et e regione, Jephte in catalogo D justorum (Hebr. 11. Judic. 11.), Apostoli voce numeratus, de meretrice sit natus. *Anima*, inquit (Ezech. 18. 4.), *quæ peccaverit, ipsa morietur;* ergo quæ non peccaverit, ipsa vivet. Nec virtutes, nec vitia parentum liberis imputantur. Ab eo tempore censemur, ex quo (A baptismo censemur.) in Christo renascimur. Paulus persecutor Ecclesiæ, & mane lupus rapax, Benjamin, ad vesperam [c] dedit escam, Ananiæ (Genes. 49. Act. 9.) ovi submittens caput. Igitur & Nepotianus noster, quasi infantulus vagiens, E & rudis puer, subito nobis, quasi de Jordane nascatur.

9. Alius forsitan scriberet, quod ob salutem illius, Orientem, eremumque dimiseris; & me carissimum sodalem tuum, redeundi spe lactaveris, ut primum, si fieri posset, sororem cum parvulo viduam; deinde, si consilium illa respue-

[a] Pro *Gallos* quædam exemplaria *Cajos* legunt, quod non improbo; Caii scilicet prænomen Gallo erat. Sed pro *Marios* sunt, Victorio teste, qui malint *Martios*, & Q. Martium Regem innui, qui cum in Consulatu unicum filium, eumque magnæ spei juvenem amisisset, ejus mortem tam æquo animo tulit, ut statim ab ejus rogo Senatum in curiam evocaret, quod Valerius Maximus tradit.

[b] Intercidit germanus Ciceronis liber *de Consolatione*, quem ipse in Filiæ suæ morte composuit, ut testatur Tusculanar. quæst. lib. 5.

(1) Al. *alienigenis*, quod & Gravio probatur magis.

[c] Ut in Græco textu variant heic loci exemplaria, aliis δίδωσι, aliis διαδώσει præferentibus, ita & apud Auctorem nostrum editi ac mss. libri, alii *dedit*, alii quorum pars major est, *dividit*, & cum Veronensi ms. *spolia* pro *escam* legunt.

respueret, saltem nepotem dulcissimum A conservares. Hic est enim ille de quo tibi quondam vaticinatus sum: licet parvulus ex collo pendeat nepos. Referret, inquam, alius, quod in [a] palatii militia, sub chlamyde & candenti lino, corpus ejus cilicio tritum sit: quod stans ante sæculi potestates, lurida jejuniis ora portaverit: quod adhuc sub alterius indumentis, alteri militaverit: & ad hoc habuerit cingulum, ut viduis, pupillis, [b] oppressis, miserisque subveniret. Mihi B non placent dilationes istæ imperfectæ servitutis Dei. Et centurionem Cornelium, ut lego justum, statim audio baptizatum.

Epist. XIV. num. 2.

Act. 10.

10. Verumtamen velut incunabula quædam nascentis fidei comprobemus; ut qui sub alienis signis devotus miles fuit, donandus laurea sit, postquam suo regi cœperit militare. Baltheo posito habituque mutato, quidquid castrensis peculii fuit, in pauperes erogavit. Legerat enim: *Qui vult perfectus esse, vendat omnia quæ* C *habet, & det pauperibus, & sequatur me.* Et iterum: *Non potestis duobus dominis servire, Deo, & mammonæ.* Excepta vili tunica, & operimento pari, quo tecto tantum corpore, frigus excluderet, nihil sibi amplius reservavit. Cultus ipse, provinciæ morem sequens, nec munditiis, nec sordibus notabilis erat. Quumque arderet quotidie, aut ad Egypti monasteria pergere, aut Mesopotamiæ invisere choros; vel certe insularum Dal- D matiæ, quæ Altino tantum freto distant, solitudines occupare: avunculum Pontificem deserere non audebat, tot in illo cernens exempla virtutum, domique habens unde disceret. In uno atque eodem & imitabatur Monachum, & Episcopum venerabatur. Non, ut plerisque accidere solet, assiduitas familiaritatem, familiaritas contemtum illius fecerat; sed ita eum colebat, quasi parentem, ita admirabatur, quasi quotidie novum cer- E neret. Quid multa? Fit Clericus, & per solitos gradus Presbyter ordinatur. Jesu bone, qui gemitus, qui ejulatus, quæ cibi interdictio, quæ fuga oculorum omnium? Tum primum & solum avunculo iratus est. Querebatur se ferre non posse, & *juvenilem ætatem* incongruam Sacerdotio causabatur. Sed quanto plus repugnabat, tanto magis in se studia omnium concitabat, & MEREBATUR negando, quod esse nolebat, eoque dignior erat, quo se clamabat indignum. Vidimus [c] Timotheum nostri temporis, & canos in sapientia, electumque a Moyse Presbyterum, quem ipse sciret esse Presbyterum. Igitur Clericatum non honorem intelligens, sed onus, primam curam habuit, ut humilitate superaret invidiam, deinde ut nullam obscœni in se rumoris fabulam daret; ut qui *mordebantur ad ætatem* ejus, stuperent ad continentiam; subvenire pauperibus, visitare languentes, provocare hospitio, lenire blanditiis, gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Cœcorum baculum, esurientium cibus, spes miserorum, solamen lugentium fuit. Ita in singulis virtutibus eminebat, quasi cæteras non haberet. Inter Presbyteros & coæquales, primus in opere, extremus in ordine. Quidquid boni fecerat, ad avunculum referebat. Si quid forte aliter evenerat quam putarat, illum nescire, se errasse dicebat. In publico Episcopum, domi patrem noverat: gravitatem morum, hilaritate frontis temperabat. Gaudium in risu, non chachinnum intelligeres. Virgines & viduas Christi honorare ut matres, hortari ut sorores, cum omni castitate. Jam vero postquam domum se contulerat, & relicto foris Clerico, duritiæ se tradiderat Monachorum, creber in orationibus, vigilans in precando, lacrymas Deo non hominibus offerebat; jejunia in aurigæ modum pro lassitudine & viribus corporis moderabatur. Mensæ avunculi intererat, & sic apposita quæque libabat, ut & superstitionem fugeret, & continentiam servaret. Sermo ejus per omne convivium de Scripturis aliquid proponere, libenter audire, respondere verecunde, recta suscipere, prava non acriter confutare, disputantem contra se magis docere, quam vincere. Et ingenuo pudore, qui ornabat ætatem, quid cujus esset, simpliciter confiteri; atque in hunc modum eruditionis gloriam declinando, eruditissimus habebatur. Illud, ajebat, Tertulliani, istud Cypriani: hoc Lactantii, illud Hilarii est. Sic Minutius Felix, ita

Matth. 19.

Matt. 6. 24.

Familiaritas facit contemtum.

Circit. an. 30.

Virtutes Nepotiani.

[a] Ex illis nempe erat, quos *Agentes in rebus* vocant Scriptores veteres, iisque Chlamydem, & lineam vestem, sive ut ait Libanius in Orat. contra Florentium χλαμύδας κὴ ἀνχξυρίδας, cum Baltheo tribuunt. Vide epistolam ad Salvinam, ubi de Nebridio. Fortunatus Presbyter lib. I. de Vita S. Martini cap. I. *Militis alba chlamys plus est quam purpura Regis.* Hinc & Candidati milites vulgo audiunt a reliquis Scriptoribus. Corrippus Africanus lib. III. de laudibus Justini *Cumque Palatinis stans candida turba tribunis*, &c. Claudian. Panegyr. in quartum Consulatum Honorii *niveas cohortes* vocat: Trebelius Pollio in Gallieno, *albatos milites.*

[b] Victorius addit *orphanis*

[c] Quod nimirum Timotheus junior Episcopus creatus sit: cui Nepotianum comparat. Vid. 1. Tim. 4. 12.

ita Victorinus, in hunc modum est lo- A quutus Arnobius. Me quoque, quia pro sodalitate avunculi diligebat, interdum proferebat in medium. Lectioneque assidua, & meditatione diuturna, pectus suum bibliothecam fecerat Christi.

11. Quoties ille transmarinis Epistolis deprecatus est, ut aliquid ad se scriberem? quoties nocturnum de Evangelio petitorem, & interpellatricem duri judicis mihi viduam exhibuit? (Luc. 15. 5.) Quumque ego silentio magis quam literis de- B negarem, & pudore reticentis, pudorem suffunderem postulantis, avunculum mihi opposuit precatorem, qui & liberius pro alio peteret, & pro reverentia Sacerdotii facilius impetraret. Feci ergo quod voluit, & brevi libello, amicitias nostras æternæ memoriæ consecravi. Quo suscepto, Crœsi opes, & Darii divitias se vicisse jactabat. Illum oculis, illum manibus, illum sinu, illum ore tenebat. Quumque in stratu frequenter C evolveret, sæpe super pectus soporati, dulcis pagina decidebat. Si vero peregrinorum, si amicorum quispiam venerat, lætabatur nostro super se testimonio. Et quidquid minus in opusculo erat, distinctione moderata, & pronunciationis varietate pensabat; ut in recitando illo, [a] ipse vel placere quotidie, vel displicere videretur. Unde hic fervor, nisi ex amore Dei? unde legis Christi indefessa meditatio, nisi ex desi- D derio ejus qui legem dedit? Alii nummum addant nummo, & marsupium suffocantes, matronarum opes venentur obsequiis: sint ditiores Monachi, quam fuerant sæculares: possideant opes sub Christo paupere, quas sub locluplete diabolo non habuerant: & suspiret eos Ecclesia divites, quos tenuit mundus ante mendicos. Nepotianus noster aurum calcans, schedulas consectatur. Sed sicut sui in carne contemtor est, & paupertate incedit ornatior; ita totum [b] Ecclesiæ investigat ornatum. E

Matronarum opes venantur Monachi avari.

12. Ad comparationem quidem superiorum, modica sunt quæ dicturi sumus, sed & in parvis idem animus ostenditur. Ut enim Creatorem non in cælo tantum miramur, & terra, sole, oceano, elephantis, camelis, equis, bubus, pardis, ursis, leonibus; sed & in minutis quoque animalibus, formica, culice, muscis, vermiculis, & istiusmodi genere, quorum magis corpora scimus quam nomina, eamdemque in cunctis veneramur solertiam: ita mens Christo dedita, æque & in majoribus, & in minoribus intenta est, sciens etiam pro otioso verbo reddendam esse rationem. Erat ergo sollicitus, si niteret altare, si parietes absque fuligine, si pavimenta tersa, si janitor creber in porta, vela semper in ostiis, si sacrarium mundum, si vasa * luculenta: & in omnes cæremonias pia sollicitudo disposita, non minus, non majus negligebat officium. Ubiquumque eum in Ecclesia quæreres, invenires. Nobilem virum [c] Qu. Fabium miratur Antiquitas, qui etiam Romanæ scriptor historiæ est; sed magis ex pictura quam ex literis nomen invenit: & Beseleel nostrum plenum sapientia & spiritu Dei, Scriptura testatur. Hyram quoque filium mulieris Tyriæ, quod alter tabernaculi, alter Templi supellectilem fabricati sint. Quomodo enim lætæ segetes, & uberes agri, interdum culmis, aristisque luxuriant: ITA PRÆCLARA ingenia, & mens plena virtutibus, in variarum artium redundat elegantiam. Unde & apud Græcos [d] Philosophus ille laudatur, qui omne quo uteretur usque ad pallium & annulum, manu sua factum gloriatus est. Hoc idem possumus & de isto dicere, qui basilicas Ecclesiæ, & [e] Martyrum Conciliabula, diversis floribus, & arborum comis, vitiumque pampinis adumbrarit: ut quidquid placebat in Ecclesia, tam dispositione, quam visu, Presbyteri laborem & studium testaretur.

* al. lucentia.

Exod. 31. 2. Reg. 5. 3. Reg. 5.

Ex Virgil. Georg. 1.

Basilicæ floribus ornatæ & ramusculis.

13. Macte virtute, cujus talia principia, qualis finis erit? O miserabilis humana conditio, & sine Christo vanum omne quod vivimus! Quid te subtra-

[a] Malim *sibi* pro *ipse*, quod a Veronensi cod. abest.

[b] Veteres editi Erasm. atque Victor. quibus nonnulli mss. etiam suffragantur, *animæ* legunt pro *Ecclesiæ*; sed impressam lectionem Veronensis cum plerisque aliis codd. & quæ subsequuntur Hieronymiani contextus maxime probant.

[c] Cajum Fabium cum Quinto Fabio videtur confundere memoriæ lapsu, unumque e duobus facere. Primus enim Pictoris arte excelluit, & Salutis Templum an. ab Urbe condita 450. pinxit, ut Plinius testatur lib. 35. c. 4. unde & *Pictoris* cognomine donatus est. Alter hujusce nepos fuit, & Q. Fabius Pictor de nomine appellabatur. Hic porro historiam secundi belli Carth. scripsit, deque illo Appianus, *Senatus*, inquit, *Quintum Fabium, qui & ipse Hannibalicarum rerum historiam conscripsit, Delphos ad oraculum misit*. Et Livius lib. 22. cap. 7. *Fabium æqualem temporibus hujusce belli* (secundi Carthaginensis) *potissimum autorem se habuisse* testatus est.

[d] Hippias Eleus, quem post Platonem in Hippia minore laudat Cicero 3. de Oratore, Lucianus, aliique.

[e] Sacella martyribus dedicata, quæ etiam, *Martyria* dicebantur, & *Martyrum concilia*. Hinc sermones occutrunt apud veteres *in dedicatione concilii Martyrum*; & in Romano quoque Martyrolog. *concilia Martyrum* hoc sensu invenies.

CLASSIS III. AN. 396.

trahis? quid tergiversaris, oratio: quasi enim mortem illius differre possimus, & vitam facere longiorem, sic timemus ad ultimum pervenire. *Omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus quasi flos fœni.* Ubi nunc decora illa facies, ubi totius corporis dignitas, quo veluti pulchro indumento, pulchritudo animæ vestiebatur? Marcescebat, proh dolor, flante austro lilium, & purpura violæ in pallorem sensim migrabat. Quumque febribus æstuaret, & venarum fontes hauriret calor, lasso anhelitu tristem avunculum consolabatur. Lætus erat vultus, & universis circa plorantibus, solus ipse ridebat. Projicere pallium, manus extendere, videre quod alii non videbant, & quasi in occursum se erigens, salutare venientes: intelligeres illum non emori, sed emigrare, & mutare amicos, non relinquere. Volvuntur per ora lacrymæ, & obfirmato animo, non queo dolorem dissimulare quem patior. Quis crederet in tali illum tempore nostræ necessitudinis recordari, & luctante anima, studiorum scire dulcedinem? Apprehensa avunculi manu, hanc, inquit, [a] tunicam, qua utebar in ministerio Christi, mitte dilectissimo mihi, ætate patri, fratri collegio, & quidquid a te nepoti debebatur affectus, in illum transfer, quem mecum pariter diligebas. Atque in talia verba defecit, avunculi manum, mei recordatione contrectans.

Isai. 40. 6.

Amor Nepotiani in Hieronymum

a

14. Scio, quod nolueris amorem in te civium sic probare, & affectum patriæ magis quæsisse in prosperis. Sed hujuscemodi officium in bonis jucundius est, in malis gratius. Tota hunc * civitas, tota planxit Italia. Corpus terra suscepit, anima Christo reddita est. Tu nepotem quærebas, Ecclesia Sacerdotem. Præcessit te successor tuus. Quod tu eras, ille post te judicio omnium merebatur. Atque ita ex una domo duplex Pontificatus egressa est dignitas, dum in altero gratulatio est, quod tenuerit: in altero mœror, quod raptus sit, ne teneret. Platonis * sententia est,

* Altinum, cujus erat Episcopus Heliod.

* In Phædone.

A Omnem sapientium vitam, meditationem esse mortis. Laudant hoc Philosophi, & in cælum usque ferunt. Sed multo fortius Apostolus: *Quotidie*, inquit, *morior per gloriam vestram.* Aliud est enim conari, aliud agere: aliud vivere moriturum, aliud mori victurum. Ille moriturus est ex gloria; iste moritur semper ad gloriam. Debemus igitur & nos animo præmeditari, quod aliquando futuri sumus: & quod velimus, B nolimus, abesse longius non potest. Nam si nongentos vitæ excederemus annos, ut ante Diluvium vivebat humanum genus, & Mathusalem nobis tempora donarentur: tamen nihil esset præterita longitudo, quæ esse desisset. Etenim inter eum qui decem vixit annos, & illum qui mille, postquam idem vitæ finis advenerit, & irrecusabilis mortis necessitas, transactum omne tantumdem est: nisi quod senex magis onustus peccatorum C fasce proficiscitur.

1. Cor. 15. 31.

Optima quæque dies miseris mortalibus ævi
Prima fugit, subeunt morbi, tristisque senectus.
Et labor, & duræ rapit inclementia mortis.

Virgil. lib. 3. Georg.

Nævius Poeta: *Pati*, inquit, *necesse est multa mortalem mala.* Unde & Niobem, quia multum fleverit, in lapidem, [b] & diversas bestias commutatam finxit Antiquitas. Et Hesiodus natales hominum plangens, gaudet in funere: D prudenterque Ennius. [c]

b

c

Plebes, ait, *in hoc Regei antestat loco: licet*
Lacrumare plebei, Regei honeste non licet.

Ut Regi, sic Episcopo, [d] immo minus Episcopo quam Regi. Ille enim nolentibus præest, hic volentibus: ille terrore subjicit, [e] hic servitute dominatur: ille corpora custodit ad mortem, hic animas servat ad vitam. In te oculi omnium diriguntur, domus tua, & conE versatio, quasi in specula constituta, magistra est publicæ disciplinæ. Quidquid feceris, id sibi omnes faciendum putant. Cave ne committas, quod aut qui reprehendere volunt, digne lace-

d

e

 rasse

a Certo hinc colligas ab iis usque temporibus peculiari veste usos sacerdotes, dum sacris operarentur; sive illa munditie tantum, sive etiam forma a quotidiana distingueretur.

b In petram quidem mutatam Niobem finxit antiquitas, non autem, quod noverim, & in diversas bestias. Ipse Hieron. ad Oceanum, *Niobem*, inquit, *putares, qua nimio fletu in lapidem versa est.* Omnino igitur heic aliquid deest, supplendumque videtur, *& alios* in diversas bestias *commutatos &c.* aut verba illa *& diversas bestias* delenda sunt.

c Ennii duos hosce versus vereri lectioni reddidimus, notandumque *Plebes* pro *Plebs* dictum more antiquo, ut *trabes* pro *trabs* in minori numero.

d Hæc verba *immo minus Episcopo, quam Regi*, Veronense exemplar non habet. Martianæus contrario sensu legit, *immo minus regi quam Episcopo*, & falsi acriter impressam lectionem accusat; sed falli eum ex toto contextu liquet, hancque esse Hieronymi mentem, quod minus Episcopo liceat indolere quam Regi.

e Præferimus veterum exemplarium magno numero auctoritatem, ea etiam de caussa quod concinnior antithesis verborum *subjicit* & *dominatur*, meliorque sensus visus sit. Antea erat *servituti donatur*.

raſſe videantur: aut qui imitari, [a] cogantur delinquere. Vince quantum potes, immo etiam plus quam potes, mollitiem animi tui, & ubertim fluentes lacrymas reprime, ne grandis pietas in nepotem, apud incredulas mentes deſperatio putetur in Deum. Deſiderandus eſt tibi quaſi abſens, non quaſi mortuus: ut illum exſpectare, non amiſiſſe videaris.

15. Verum quid ago, medens dolori quem jam reor, & tempore & ratione ſedatum, ac non potius replico tibi vicinas Regum miſerias, & noſtri temporis calamitates, ut non tam plangendus ſit, qui hac * luce caruerit, quam gratulandum ei, qui de tantis malis evaſerit? Conſtantius Arianæ fautor hæreſeos, dum contra inimicum paratur, & concitus fertur ad pugnam, in [b] Mopſi viculo moriens, magno dolore hoſti reliquit imperium. Julianus proditor animæ ſuæ, & Chriſtiani jugulator exercitus, Chriſtum ſenſit in Media, quem primum in Gallia denegarat; dumque Romanos propagare vult fines, perdidit propagatos. * Jovianus guſtatis tantum regalibus bonis, fœtore prunarum ſuffocatus interiit: oſtendens omnibus, quid ſit humana potentia. [c] Valentinianus vaſtato genitali ſolo, & inultam patriam derelinquens, vomitu ſanguinis extinctus eſt. Hujus germanus Valens Gothico bello victus in Thracia, eumdem locum & mortis habuit, & ſepulcri. Gratianus ab exercitu ſuo proditus, & obviis ab urbibus non receptus, ludibrio hoſti fuit, cruentæque manus veſtigia parietes tui, Lugdune, teſtantur. [d] Adoleſcens Valentinianus & pene puer, poſt fugam, poſt exilia, poſt recuperatum multo ſanguine imperium, haud procul ab urbe fraternæ mortis conſcia, necatus eſt: & cadaver exanime ſuſpendio infamatum. Quid loquar [e] de Procopio, Maximo, Eugenio, qui utique dum rerum potirentur, terrori gentibus erant? Omnes capti ſteterunt ante ora victorum, & (quod potentiſſimis quondam miſerrimum eſt) prius ignominia ſervitutis, quam hoſtili mucrone confoſſi ſunt.

Margin: * al. vice — Multorum Imperatorum mortes diverſæ. — * al. Jovinianus. — Vienna Galliæ.

16. Dicat aliquis: Regum talis conditio eſt, *feriuntque ſummos Fulgura montes*. Ad privatas veniam dignitates, nec de his loquar qui biennium excedunt; atque, ut cæteros prætermittam, ſufficit nobis trium nuper Conſularium diverſos exitus ſcribere: Abundantius egens [f] Pityunte exulat. Ruffini caput pilo Conſtantinopolim geſtatum eſt, & abſciſſa manus dextra ad dedecus inſatiabilis avaritiæ, oſtiatim ſtipem mendicavit. Timaſius præcipitatus repente de altiſſimo dignitatis gradu, evaſiſſe ſe putat, quod Aſſæ vivit inglorius. Non calamitates miſerorum, ſed fragilem humanæ conditionis narro ſtatum. Horret animus temporum noſtrorum ruinas perſequi. Viginti & eo amplius anni ſunt, quod inter Conſtantinopolim, & alpes Julias, quotidie Romanus ſanguis effunditur. Scythiam, Thraciam, Macedoniam, Dardaniam, Daciam, [g] Theſſaliam, Achaiam, Epiros, Dalmatiam, cunctaſque Pannonias Gothus, Sarmata, Quadus, Alanus, Hunni, Wandali, Marcomanni vaſtant, trahunt, rapiunt. Quot matronæ, quot virgines Dei, & ingenua nobiliaque corpora, his belluis fuere ludibrio? Capti Epiſcopi, interfecti Presbyteri, & diverſorum officia Clericorum. Subverſæ Eccleſiæ, ad altaria Chriſti ſtabulati equi, Martyrum effoſſæ reliquiæ: *ubique Luctus, ubique * gemitus, & plurima mortis imago*. Romanus orbis ruit, & tamen cervix noſtra

Margin: Hor. l. 2. Od. X. — Conſularium trium exitus. — Ex Virg. Æneid. 2. — * pavor.

[a] Mallet quis *conantur*, ideſt mutata interpunctione, *aut qui imitari conantur, delinquere*.

[b] Hoc nomine *Mopſi viculo* Mopſueſtia Ciliciæ mediterraneæ civitas vulgo a doctis accipitur. Ego vero *Mopſucrenas* intelligi velim, civitatem *ſub Tauri montis radicibus poſitam*, ubi Conſtantius obiit, ut teſtatur Ammian. Marcellinus l. 31. c. 15. & Chronic. Alexandrin. aliique. Hoſtem vero, quem dicit, Julianum intellige, qui acclamatus in Galliis Imperator Conſtantinopolim contendebat, ut imperium arriperet.

[c] Confer epiſtolam ad Præſidium de Cereo Paſchali quæ Hieronymo noſtro tribuitur: certe ex eo ſumta eſt. *Nuper*, inquit, *Imperator Valentinianus cum adverſus Sarmatas, Quadoſque propter Illyrici vaſtationem in conſiſtorio ſævus infremeret, & totius gentis excidium rigidus minaretur, ſanguine erumpente, diſcrepuit. Quid loquar de fratre ejus, quem contra regale faſtigium Thraciæ ignis abſorbuit. Necdum annus completus eſt, quo Principem Gratianum, prodente exercitu ſuo, ante fœda captivitas, dehinc miſerabilior oppreſſit interitus*. Vid. rurſum Ammian. Marcell. l. 30. c. 6. cui adde Socratem l. 4. c. 26. & ex eo Sozomenum l. 6. cap. 36. Tum Victorem in Epitome, qui paulo aliter expiraſſe Valentinianum tradit, cui aſſentitur Zoſimus lib. 4. & vetus Auctor apud Suidam in λειψάς.

[d] Erat enimvero annorum vigintiquinque, aut etiam 26. quorum ſexdecim Imperator exegerat. Sed ætatis computandæ Pythagoricum morem ſequitur. *Puer. 20. annos implet &c.* Vid. Diog. Laert. lib. 8.

[e] Procopius a Valente capite damnatus; quemadmodum etiam Maximus & Eugenius a Theodoſii militibus capite minuti ſunt.

[f] Abundantium non Pityunte, ſed Sidone in Phœnicia, & Timaſium Oaſi in Ægypto exulaſſe alii tradunt. Conciliantur ex Aſterio Amaſeno Homilia in feſtum Kalendarum an. 398. unde cognoſcitur, exilii locum Abundantio fuiſſe mutatum, quem tum temporis in Colchide exulare dicit, cum antea Sidone fuiſſet.

[g] Peccant hucuſque editi, qui *Theſſalonicam* pro *Theſſalia* obtrudunt. Illa Macedoniæ civitas eſt, heic vero Hier. Provincias tantum enumerat. Emendavimus ope codicis Veronenſis, qui præterea *Achaiæ* nomen omittit.

stra erecta non flectitur. Quid putas nunc animi habere Corinthios, Athenienses, Lacedæmonios, Arcadas, cunctamque Græciam, quibus imperant Barbari? Et certe paucas urbes nominavi, in quibus olim fuere regna non modica. Immunis ab his malis videbatur Oriens, & tantum nunciis consternatus. Ecce tibi anno * præterito ex ultimis Caucasi rupibus immissi in nos, [a] non jam Arabiæ, sed Septentrionis lupi, tantas brevi provincias percurrerunt. Quot monasteria capta? quantæ fluviorum aquæ humano cruore mutatæ sunt? Obsessa Antiochia, & urbes reliquæ, quas Halis, Cydnus, Orontes, Euphratesque præterfluunt. Tracti greges captivorum: Arabia, Phœnice, Palæstina, Ægyptus timore captivæ.

Non mihi si linguæ centum sint, oraque centum,
Ferrea vox,
Omnia pœnarum percurrere nomina possim.

Neque enim historiam proposui scribere, sed nostras breviter flere miserias. Alioquin ad hæc merito explicanda, & Thucydides, & Salustius muti * sint.

17. Felix Nepotianus, qui hæc non videt: felix qui ista non audit. Nos miseri, qui aut patimur, aut patientes fratres nostros tanta perspicimus; & tamen vivere volumus, eosque qui his carent, flendos potius quam beatos putamus. OLIM OFFENSUM sentimus, nec placamus Deum. Nostris peccatis Barbari fortes sunt. Nostris vitiis Romanus superatur exercitus: & quasi non hæc sufficerent cladibus, plus pene bella civilia, quam hostilis mucro consumsit. Miseri Israelitæ, ad quorum comparationem Nabuchodonosor servus Dei * scribitur. Infelices nos, qui tantum displicemus Deo, ut per rabiem Barbarorum, illius in nos ira deſæviat. Ezechias egit pœnitentiam, & centum octoginta quinque millia Assyriorum ab uno Angelo, una nocte deleta sunt. Josaphat laudes Domini concinebat, & Dominus pro laudante superabat. Moyses contra Amalec, non gladio, sed oratione pugnavit. SI ERIGI volumus, prosternamur. Proh pudor, & stolida usque ad incredulitatem mens: Romanus exercitus, victor orbis & dominus, ab his vincitur, hos pavet, horum terretur aspectu, [b] qui ingredi non valent, qui si terram tetigerint, se mortuos arbitrantur. Et non intelligimus Prophetarum voces: *Fugient mille uno persequente?* Nec amputamus caussas morbi, ut morbus pariter auferatur: statimque cernamus sagittas pilis, tiaras galeis, caballos equis cedere.

18. Excessimus consolandi modum, & dum unius mortem flere prohibemus, totius orbis mortuos planximus. Xerses ille rex potentissimus, qui subvertit montes, maria constravit, quum de sublimi loco infinitam hominum multitudinem, & innumerabilem vidisset exercitum, flesse dicitur, quod post centum annos nullus eorum, quos tunc cernebat, superfuturus esset. O si possemus in talem ascendere speculam, de qua universam terram sub nostris pedibus cerneremus; jam tibi ostenderem totius orbis ruinas, gentes gentibus, & regnis regna collisa; alios torqueri, alios necari, alios * absorberi fluctibus, alios ad servitutem trahi: hic nuptias, ibi planctum: illos nasci, istos mori: alios affluere * divitiis, alios mendicare: & non Xerxis tantum exercitum, sed totius mundi homines, qui nunc vivunt, in brevi spatio defuturos. Vincitur sermo rei magnitudine, & minus est omne quod dicimus.

19. Redeamus igitur ad nos, & quasi e cælo descendentes, paulisper nostra videamus. Sentis ne, obsecro te, quando infans, quando puer, quando juvenis, quando robustæ ætatis, quando senex factus sis? Quotidie morimur, quotidie commutamur, & tamen æternos nos esse credimus. Hoc ipsum quod dicto, quod scribitur, quod relego, quod emendo, de vita mea tollitur. Quot puncta notarii, tot meorum damna sunt temporum. Scribimus atque rescribimus, transeunt mare epistolæ, & findente * sulcum carina, per singulos fluctus ætatis nostræ momenta minuuntur. Solum habemus lucri, quod Christi nobis amore sociamur. *Caritas patiens est, benigna est: caritas non zelatur, non agit perperam, non inflatur, omnia sustinet, omnia credit, omnia sperat, omnia patitur:*

Marginal notes: * sc. 395. — Virg. l. 6. Æneid. — * al. sunt. — Jerem. 25. 9. — * al. dicitur. — 4. Reg. 19. 35. — 2. Paralip. 26. 21. — Exod. 17. 11. — Isai. 30. 17. — Xerses, quare fleverit. — * al. obrui. — * al. delictis. — Humanæ vitæ brevitas. — * al. solum, f. salum.

[a] Hunnos intellige, quos, ut suæ rebellioni prodessent, Ruffinus in Imperii provincias immisit. Cæterum adludit ad Abacuc 9. ubi de Chaldæis dictum juxta LXX. *Velociores erant lupis Arabiæ.*

[b] Hunnos iterum respicit, quos, ut tradit Ammianus Marcell. lib. 31. cap. 2. *calcei formulis nullis aptati vetant incedere gressibus liberis*, unde ἄποδες & ἀκροσφαλεῖς dicuntur ab antiquo Scriptore apud Suidam, & ἄνευ ἵππων οὐ ῥᾳδίως ἂν Οὖννος τὴν γῆν πατήσειεν. *Neque absque jumento Hunnus facile ambulaverit:* optime adeo Hier. ingredi non valentes, & si terram tetigissent, actum de se arbitrantes dixit, quippe qui pedibus hostem insequentem haud possent effugere. Alterum de terrifico eorum aspectu testatur Jornand. de rebus Geticis, *Quos bello forsitan minime superabant, vultus sui terrore nimium pavorem ingerentes, fugabant.*

titur : Caritas numquam excidit . Hæc semper vivit in pectore ; ob hanc Nepotianus noster absens , præsens est , & per tanta terrarum spatia divisos , utraque complectitur manu . Habemus mutuæ obsidem caritatis . Jungamur spiritu, stringamur affectu , & fortitudinem mentis , quam beatus Papa Chromatius ostendit in dormitione * germani , nos imitemur in filio . Illum nostra pagella decantet , illum * cunctæ literæ sonent . Quem corpore non valemus , recordatione teneamus . Et cum quo loqui non possumus , de eo loqui numquam desinamus .

* *Eusebii fratris sui.*

* *al. nostra*

* EPISTOLA LXI.

Ad [a] VIGILANTIUM.

* *Alias 75. Scripta eodem an. 396.*

Vigilantium , qui in Occidentem regressus Hieronymianum nomen , & illius amicos infamabat , reprehendit : & hortatur ut aliquando resipiscat , ac desinat calumniari ; blasphemias ejus in fine acriter coarguens .

1 JUstum quidem fuerat , nequaquam tibi literis satisfacere , qui tuis auribus non credidisti : neque enim schedulæ poteris acquiescere , qui vivo sermoni non accommodasti fidem . Sed quia Christus perfectæ nobis humilitatis exemplar in se tribuit , dans osculum proditori , & latronis pœnitentiam in patibulo suscipiens , eadem absenti significo, quæ præsenti quoque loquutus sum, me ita Origenem legisse vel legere , ut * Apollinarium , vel cæteros Tractatores , quorum , in quibusdam , libros Ecclesia non recipit . Non quo omnia dicam esse damnanda , quæ in illorum voluminibus continentur : sed quod quædam reprehendenda confitear . Verum quia operis mei est & studii , multos legere , ut ex plurimis diversos flores carpam , non tam probaturus omnia, quam quæ bona sunt electurus , assumo multos in manus meas , ut a multis multa cognoscam , secundum illud quod scriptum est : *Omnia legentes : quæ bona sunt retinentes* . Unde satis miror te voluisse Origenis mihi objicere dogmata, cujus in plerisque errorem usque ad hanc ætatem penitus ignoras . Ego ne hæreticus ? & cur me quæso hæretici non amant ? Tu ortodoxus ? qui etiam [b] contra sententiam tuam , & linguam alia prædicantem , aut invitus subscripsisti , & prævaricator es : aut volens, & hæreticus . Dimisisti Ægyptum , [c] cunctas provincias reliquisti , in quibus sectam tuam libera plerique fronte defendunt : & elegisti me ad insectandum; qui omnia contra Ecclesiam dogmata reprehendo , & publica voce condemno .

* *al. Apollinarem .*

1. *Thess. 5. 21.*

2. Origenes hæreticus : quid a me , qui illum in plerisque hæreticum non nego? Erravit de resurrectione * corporis ; erravit de animarum statu , de diaboli pœnitentia : & quod his majus est, Filium [d] Dei , & Spiritum Sanctum in Commentariis Isaiæ , Seraphim esse testatus est . Si errasse non dicerem eum , & hæc quotidie non anathematizarem , essem erroris illius socius . Neque enim ita debemus bona ejus recipere , ut mala quoque suscipere cogamur . [e] At idem & Scripturas in multis bene interpretatus est , & Prophetarum obscura disseruit : & tam novi quam veteris Testamenti revelavit maxima sacramenta . Si igitur quæ bona sunt, transtuli , & mala vel amputavi , [f] vel correxi , vel tacui ; arguendus sum cur per me Latini bona ejus habeant, & mala ignorent ? Si hoc crimen est, arguatur Confessor Hilarius qui Psalmorum interpretationem , & Homilias in Job ex libris ejus, id est, ex Græco in latinum transtulit . Sit in culpa ejusdem [g] confessionis Vercellensis Eusebius , qui omnium Psalmorum Commentarios * hæretici hominis vertit in nostrum eloquium : licet hæretica prætermittens , optima quæque transtulerit . Taceo de Victorino [h] Petabionensi , & cæteris , qui Origenem in explanatione dumtaxat Scripturarum sequuti sunt , & expresserunt : ne non tam me defendere , quam socios criminis videar quærere . Ad teipsum ve-

Origenis errores .

* *al. corporum .*

* *Eusebii Cæsariensis*

a In Veron. mss. *ad Vigilantium de Origene* inscribitur , & statim *Utile quidem fuerat* , pro *Justum &c.*

b Idem *contra conscientiam tuam &c.*

c Minus congruo sensu vetustiores editiones cum Bononiensi cod. *proprias provincias* : tum alii mss *sectam suam* pro *tuam* . Hic vero de Vigilantii fide locus videtur esse , quem Ruffinus intendit , dum eum dici putat Alexandriæ hæresim contraxisse : cui reponens Hieron. lib. Apol. 3. cap. 6. *In Vigilantii* , inquit , *nomine quid somnies nescio . Ubi enim eum scripsi hæretica apud Alexandriam communione maculatum ? Da librum , profer epistolam , nusquam omnino reperies* . Denuo autem Victorius fallitur , qui hunc Vigilantium diversum ab eo facit , qui hæreticus audit , & contra quem Hier. librum scripsit .

d A Bononiensi abest *Dei* , tum paulo post *eum* .

e Veronens. *Nam & scripturas bene interpretatus est* .

f Iterum a Bononiensi abest *vel correxi* .

g Idem , *& Confessor Vercellensis &c.*

h Falso & contra mss. fidem veteres editi *Pictaviensi* ; non enim in Aquitania secunda , sed in superiore Pannonia Episcopus fuit , quod aliis antea notatum est .

veniam: cur tractatus ejus in Job descriptos habes? In quibus contra diabolum, & de stellis cæloque disputans, quædam loquutus est, quæ Ecclesia non recipit? Tibi soli licet τῷ σοφωτάτῳ κρανίῳ [a] de cunctis & Græcis & Latinis Tractatoribus ferre sententiam? & quasi censoria virgula, alios ejicere de bibliothecis, alios recipere: & quum tibi placuerit, me vel Catholicum, vel Hæreticum pronunciare: nobis non licet perversa respuere, & damnare quod sæpe damnavimus? Lege ad Ephesios libros, lege cætera opuscula mea, maxime in Ecclesiasten Commentarios: & liquido pervidebis, me ab adolescentia numquam alicujus auctoritate deterritum, acquievisse hæreticæ pravitati.

3. Non parum est scire quod nescias: prudentis hominis est nosse mensuram suam, nec zelo diaboli concitatum, imperitiæ suæ cunctum orbem testem facere. Scilicet & gloriari cupis, [b] & in patria tua jactitas, me non potuisse respondere eloquentiæ tuæ, & acumen in te Chrysippi formidasse. Christiana verecundia teneor, & cellulæ meæ latebras nolo mordaci sermone reserare. Alioqui proferrem [c] πᾶσαν τὴν ἀριστείαν σου καὶ τροπαιοφορίαν. Sed hæc aliis: aut loquenda, aut ridenda dimitto. * Ego quasi Christianus cum Christiano loquens, obsecro te, frater, ne plus velis sapere, quam sapis: ne vel innocentiam, vel simplicitatem tuam, vel certe ea quæ taceo, & te non intelligente, cæteri intelligunt, stilo proferas, & ineptiarum tuarum cunctis cachinnum præbeas. Aliud a parva ætate didicisti: aliis assuetus es disciplinis. Non est ejusdem hominis, & aureos nummos, & Scripturas probare, & degustare vina, & Prophetas, vel Apostolos intelligere. Me laceras: sanctum fratrem Oceanum in culpam hæreseos vocas: Presbyterorum tibi Vincentii & [d] Pauliniani, & fratris Eusebii judicium displicet. Solus es Cato Romani generis disertissimus, qui testimonio tuo & prudentiæ velis credi. Recordare quæso illius diei quando me de Resurrectione, & veritate corporis prædicante, ex latere subsultabas, [e] & plaudebas manu, & applodebas pedem, & orthodoxum conclamabas. Postquam navigare cœpisti, & ad intimum cerebrum tuum sentinæ putredo pervenit, tunc nos hæreticos recordatus es. Quid tibi faciam? Credidi sancti Presbyteri Paulini epistolis, & illius super nomine tuo non putavi errare judicium. Et licet statim accepta epistola ἀσυνάρτητον [f] sermonem tuum intelligerem: tamen rusticitatem & simplicitatem magis in te arbitrabar, quam vecordiam. Nec reprehendo sanctum virum; maluit enim apud me dissimulare quod noverat, quam portitorem clientulum suis literis accusare. Sed memetipsum arguo, qui alterius potius acquievi, quam meo judicio: & oculis aliud cernentibus, aliud schedulæ credidi quam videbam.

4. Quamobrem desine me lacessere, & voluminibus tuis obruere. Parce saltem nummis tuis, quibus notarios librariosque conducens, eisdem & scriptoribus uteris & fautoribus: qui te ideo forsitan laudant, ut lucrum in * scribendo faciant. Si libet exercere ingenium, trade te Grammaticis atque Rhetoribus, disce Dialecticam, sectis instruere Philosophorum: ut quum omnia didiceris, saltem tunc tacere incipias. Quamquam stulte faciam, magistro cunctorum magistros quærere, & ei modum * imponere, qui loqui nescit, & tacere non potest. Verum est illud apud Græcos proverbium, [g] ὄνῳ λύρα. Ego

Margin notes: * al. Ergo — Cauponis artem exercebat Vigilantius. — * al. clamabas. — Carpit lepide imperitiam Vigilantii. — * al. scribendis, — * al. ponere.

[a] Addunt Veronens. aliique pauci mss. Græcatum vocum interpretationem, *idest sapientissimo cerebro*.

[b] Al. cum Bononiensi ms *Scilicet gloriari cupis, ut in patria tua jactites, me &c.*

[c] Tot inter variantes mss. atque editorum codicum lectiones, eam sequimur, quæ pridem obtinuit: germana enim quæ sit, haud expeditum est affirmare, cum alii, quos inter Veronenses duo, *pasan ten narstran*, vel πᾶσαν τὴν ἀρισερίαν, vel πᾶν τὸ ἄτλος, & mox plerique τροπαιφόρον, alii τροπέοφον, vel τροπαίων νεωτέρων ὠμώφορον, atque alia hujusmodi verborum portenta præferant. In Latina etiam interpretatione quam subdunt, plerique omnes variant quo ad priorem partem, dum vel *omnem infirmitatem tuam*, ut Veronenses, vel, ut alii, *omnia prælia tua*, vel tandem, *omnem virtutem tuam* legunt; alteram enim partem, *parvulorum quoque cantatum*, vel *voce cantatum*, pari fere consensu exhibent illi etiam mss. apud quos vacat Græcarum literarum lacuna, cujusmodi est Bononiensis. Hanc Martianæus tamen adtexuit, Latinæ interpretationis partem eam esse debere non animadvertens, atque adeo verba, quæ a Hieronymi calamo non profecerunt quod optime veteres alii editores cavent. Porro nos, si quando corrupto huic loco medica manus est admovenda, a Latinis vocibus Græcas esse restituendas opinamur, & si quidem Veronenses mss. sequimur, qui *infirmitatem* habent, pro ἀριστείαν legendum erit levissima mutatione, ἀρρωστίαν; & cum nihil in Græcis verbis sit, cui Latina *parvulorum voce cantatum* respondeat, pro τροπαιοφόρον, ut mss. plerique habent, τὸ παιδόφωνον legi poterit. Conjecturas nostras haud multi facimus; lector quod magis placet, sequatur.

[d] Bononien. *& Paulini*, vitiose tamen. Legendum fortasse *Pauliniani fratris, & Eusebii*.

[e] Idem *subsultabas, & applaudebas pede*, omissis *& plaudebas manu*: tum legit, *& orthodoxum clamabas deridendo*, quod glossatoris inepti est vitium.

[f] Veronen. & Bononien. mss. ac vetus edit. addunt *idest inconditum*, quod Erasm. probat: proprie autem ἀσυνάρτητος incongruum, seu minime convenientem significat.

[g] Olim ὄνος πρὸς λύραν eodem sensu; nec erat cur eam lectionem Martianæus falsitatis incusaret.

CLASSIS III. AN. 396.

go reor, & nomen tibi κατ' ἀντίφρασιν impositum. Nam tota mente dormitas, & profundissimo non tam somno stertis, quam lethargo. Inter cæteras quippe blasphemias, quas ore sacrilego protulisti, ausus es dicere, Montem de quo abscissus est in [a] Daniele lapis sine manibus, esse diabolum; & lapidem Christum, qui quia assumsit corpus ex Adam, qui diabolo ante per vitia cohæserat, natum esse de Virgine: ut a monte, hoc est, a diabolo hominem separaret. O præcidendam linguam, ac per partes & frusta lacerendam. Quisquam ne Christianus Deum Patrem omnipotentem in persona diaboli interpretatur, & tanto piaculo totius orbis aures maculat? Si interpretationem * tuam, quisquam non dicam Catholicorum, sed hæreticorum, sive Gentilium umquam recepit, pium sit quod loquutus es. Sin autem tantum nefas numquam audivit Christi Ecclesia: & per tuum primum os, ipse se montem interpretatus est, qui dixerat: *ero similis Altissimo*; age pœnitentiam, in sacco versare & cinere: & tantum scelus jugibus absterge lacrymis: si * tamen tibi dimittatur hæc impietas; & juxta errorem Origenis tunc veniam consequaris, quando consequuturus est & diabolus, qui numquam plus quam per os tuum deprehenditur blasphemasse. Meam injuriam patienter tuli. Impietatem contra Deum ferre non potui. Unde & [b] visus sum mordacius in extremo epistolæ scribere, quam promiseram: quamquam post priorem pœnitentiam, qua a me veniam deprecatus es, iterum commisisse unde agas pœnitentiam, stolidissimum sit. Tribuat tibi Christus, ut audias, & taceas: ut intelligas, & sic loquaris.

[a] Daniel. 2.
* al. istam
Isai. 14.
* al. tandem
[b]

* EPISTOLA LXII.

[c] Ad TRANQUILLINUM.

* Al. 47 scripta an. 396. vel sequenti.

Tranquillinum amicum docet, quatenus amplectendus, ac legendus Origenes sit.

1 MAjora spiritus vincula esse quam corporum, si olim ambigebamus, nunc probavimus: dum & mihi sanctitas tua hæret animo, & ego tibi Christi amore conjungor. Vere enim & simpliciter candidissimo pectori tuo loquor, ipsa schedula & muti apices literarum inspirant in nos tuæ mentis affectum.

Oceanus Origenistis repugnabat

2. Quod dicis, Origenis multos errore deceptos, & sanctum filium meum Oceanum illorum insaniæ repugnare, & doleo simul & gaudeo: dum aut supplantati sunt simplices: aut ab erudito viro errantibus subvenitur. Et quia meæ parvitatis quæris sententiam: utrum secundum fratrem Faustinum penitus respuendus sit, an secundum quosdam legendus ex parte: ego Origenem propter eruditionem sic interdum legendum arbitror, quomodo Tertullianum, (1) Novatum, (1)
Arnobium, Apollinarium, & nonnullos Ecclesiasticos Scriptores Græcos pariter & Latinos: ut bona eorum eligamus, vitemusque contraria, juxta Apostolum 1. Thess. 5.
dicentem: *Omnia probate*, [d] *quod bonum est*, *tenete*. Cæterum qui vel in amorem ejus nimium, vel in odium stomachi sui pravitate ducuntur, videntur mihi illi maledicto Prophetico subjacere: *Væ* Isai. 5.
his, *qui dicunt bonum malum*, *& malum bonum: qui faciunt amarum dulce*, *& dulce amarum*. Nec enim propter doctrinam ejus, prava suscipienda sunt dogmata: nec propter dogmatum pravitatem, si quos Commentarios in Scripturas sanctas utiles edidit, penitus respuendi sunt. Quod si contentiosum inter se amatores ejus & obtrectatores funem duxerint: ut nihil medium appetant, nec servent modum: sed totum aut probent, aut improbent; libentius piam rusticitatem, quam doctam blasphemiam eligam. Sanctus frater Tatianus [e] Diaconus te impendio resalutat. [e]

CLASSIS III. AN. 396.

[a] Gennadius quidem c. 35. *pravo ingenio secundam visionem Danielis* a Vigilantio expositam tradit, heic vero prima innuitur, quæ 2. capite Daniel. exhibetur, nisi si ille secundum caput pro secunda visione accepit.

[b] Veron. mss. *& ausus sum mordacius in extrema epistola &c.* quæ concinnior lectio videatur.

[c] Cassiodorius Institut. cap. 1. *Tranquillum* vocat.

(1) Sic quidem editi & Mss. uno omnes consensu præferunt; quare nobis immutare non placuit. Mallemus tamen *Novatianum* pro *Novato* legi, ille enim est Romanæ ecclesiæ Presbyter, cujus eruditione nonnihil Hier. delectabatur, ejusque opera recenset in Catalog. cap. LXX. &c. epist. X. ad Paulum n. 3. ab eo mitti sibi rogat *Epistolas Novatiani*, ...*ut dum schismatici hominis venena cognoscimus libentius S. Martiris Cypriani bibamus antidotum*. Novatus autem Carthaginiensis est Presbyter de non recipiendis lapsis, bigamisque auctor, cui ipse Novatianus dogmati propugnando junctus est, sed ejus scripta non proferuntur.

[d] Vetustiores editi, *qua bona sunt retinete*, renuentibus mss. & sacro textu. Tum codd. Veronenses duo, *Certe qui in amorem*, *ejus nimium*, *vel modicum stomachi pravitate ducuntur*, *&c.*

[e] Diaconi dignitatem reticent Veronenses membranæ, aqud quas item est *salutat* pro *resalutat*.

CLASSIS III. AN. 397. * Alias 68. Script. circ. an. 397.

* EPISTOLA LXIII.

Ad Theophilum.

Significat, respondens Theophilo, nihil sibi esse antiquius quam Christi jura servare, gratias agens interim de commonitione circa Canones Ecclesiasticos; nec probans quod ille remissius ageret in caussa Origenistarum.

BEATISSIMO PAPÆ THEOPHILO

HIERONYMUS.

1 MEminit Beatitudo tua, quod eo tempore quo [a] nobiscum tacebas, nunquam ab officiis meus sermo cessaverit: nec consideraverim, quid tu pro dispensatione [b] tunc faceres; sed quid me facere conveniret. Et nunc sumtis Dignationis tuæ epistolis, fructum aliquem cœpisse me video Evangelicæ lectionis. Si enim duri judicis sententiam crebra mulieris inflexit petitio, quanto magis paterna viscera interpellatione sedula molliuntur? (Luc. 18. 15.)

2. Quod de Canonibus Ecclesiasticis mones, gratias agimus; *Quem enim diligit Dominus, corripit; & * flagellat omnem filium, quem recipit*. Sed tamen scito nobis nihil esse antiquius, quam Christi jura servare, nec Patrum * transferre terminos, semperque meminisse Romanam fidem, Apostolico ore laudatam, cujus se esse participem Alexandrina Ecclesia gloriatur. (Hebr. 12. 6. * al. castigat. * al. transire. Rom. 1.)

3. Super nefaria * hæresi, [c] quod multam patientiam geris: & putas Ecclesiæ visceribus incubantes tua posse corrigi lenitate, multis Sanctis displicet: NE DUM PAUCORUM pœnitentiam præstolaris, nutrias audaciam perditorum, & factio robustior fiat. Vale in Christo. (* Origeniana.)

[a] In aliis editis desideratur *nobiscum*, qua insuper expuncta voce, variant mss. exempl. pro *tacebas*, aliis *monebas*, aliis *manebas* non satis congrue legentibus: tametsi quibusdam doctis viris videatur altera lectio ad id temporis referri posse, quo Hieronymum monebat Teophilus, ut simultates cum Joanne Jerosolymitano dissimularet; altera ad illud, quo apud ipsum S. Doctorem manebat, cum ut easdem lites componeret, in Palæstinam ad an. 396. dicitur advenisse. Sed unum germanum sensum referri ab impressa *tacebas*, evincit orationis series, & præcipue verba: *nunc sumtis Dignationis tuæ epistolis*.

[b] Veron. ms. *pro dispensatione non feceris, sed, &c.*

[c] Penes Erasm. ac Martianæum minus bene erat *quam in multa patientia geris*. Rectius castigatiss. Mediolanensis H. 59. quem sequimur, quique mox *Ecclesiæ viribus* pro *visceribus* legit.

[d] In Reginæ codice 215. inscribitur *Libellus S. Hier. ad Fabiolam de cibis Sacerdotalibus, ac veste Pontificali*; idque ego, ne quid dissimulem, verius puto; nam ut cætera omittam infra sub numero 8.: *Compulisti me*, inquit, *Fabiola, literis tuis, ut de Aaron tibi Sacerdotio scriberem, & vestimentis; ego plus obtuli, ut de cibis, & primitiis Sacerdotum, & de observatione Pontificis præfatiunculam struerem*.

CLASSIS III. AN. 397. * Ali. 128. Scripta an. 397. vel superiori.

* EPISTOLA LXIV.

Ad Fabiolam.

[d] De Veste Sacerdotali.

Fabiolæ (quæ Bethleem se contulerat, illic cum Paula & Eustochio victura, sed ingruentibus barbaris coacta est subito reverti Romam) explicat quid habeat mysterii vestitus Sacerdotum ac Levitarum, additque velut auctarium de ritu cæremoniisque sacrorum, deque vasis Templi. Invitat autem illam verecunde, ut quandoquidem pacata jam esset Bethleemitica regio, redeat ad pristinum contubernium.

1 USque hodie in lectione veteris Testamenti super faciem Moysi velamen positum est. Loquitur glorificato vultu, & populus loquentis gloriam ferre non sustinet. Quum autem conversi fuerimus ad Dominum, * auferetur velamen: occidens litera moritur, vivificans spiritus suscitatur. Dominus enim spiritus est, & lex spiritalis. Unde & David orabat in psalmo, *Revela oculos meos: & considerabo mirabilia de lege tua*. *Numquid de bubus cura est Deo?* Utique non. Multo magis de jecore bovis, arietis, & hircorum, & armo dextero, [e] pectore, & ventre, quo stercora digeruntur; quorum duo in esum accipiunt sacerdotes: tertium Phinees meretur in præmium. De victimis salutaribus, adeps quo pectus obvolvitur, & pinnula jecoris offeruntur super altare: ipsum vero pectus & brachium dextrum dantur Aaron & filiis ejus legitimum sempiternum a filiis Israel. Sensus in corde est, habitaculum cordis in pectore. Quæritur ubi sit [f] animæ principale. Plato in cerebro: Christus monstrat (Exod. 34. * al. auferetur. Ps. 118. 18. 1. Cor. 9. 10. Exod. 29. Num. 35. Levit. 7. 8.)

Z

[e] Alias *pectusculo*. Philo dicit ἀπὸ δὲ τῦ στήθυς ὅσον πῖον, *pectoris pinguedinem*. Sed non spernenda lectio Regii codicis supra laudati, duorumque aliorum, quos citat Martianæus, *armo dextri pedis, & ventre*. Confer Philonis librum de præmiis & honoribus Sacerdotum, unde subsequentem mysticam expositionem videtur Hieronymus transtulisse. Ventrem autem vocat Philo ἐπίπλοον, *Omentum*.

[f] Illud *animæ principale* proprio vocabulo Hegemonicon, Græc. ἡγεμονικόν veteres dixere. Unde Tertullian. *De Hegemonico an sit, & ubi sit*, disputat ex Philosophorum placitis lib. de Anima. & lib. de Resurrect. carnis c. 15. *Hegemonicum animæ in corde consecratum esse* adductis e Scriptura testimoniis probat, cui sententiæ noster subscribit tum heic, tum præcipue in Matth. c. 15. *Ergo animæ principale non secundum Platonem in cerebro, sed juxta Christum in corde est*. Vid. quæ in eum locum adnotabimus.

(Matth. 5. 8. & 15. 18. & 9. 4.) strat in corde: *Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt*. Et, *De corde, procedunt cogitationes malæ*. Et, *Quid cogitatis nequam in cordibus vestris*. Voluptas & concupiscentia, juxta eos qui de physicis disputant, consistit in jecore. Hujus pinnulam in diversa volitantem, & per oculorum fenestras erumpentem foras, offerunt sacerdotes Deo: (Psal. 19.) ut postquam opere dixerint Deo, *holocaustum tuum pingue fiat*: & concupiscentiam, libidinis seminarium, igne Spiritus concremaverint, mereantur accipere præmium, pectus & brachium. In pectore, mundas cogitationes, legis notitiam, dogmatum veritatem: in brachio bona opera & pugnam contra diabolum & armatam manum: ut quod mente conceperint, exemplo probent. (Act. 1.) Jesus enim *cœpit facere & docere*. Ipsum quoque pectusculum appellatur [a] ἐπίθεμα, id est, *additamentum*, sive *præcipuum*, & *egregium*: (תנופה) THENUPHA quippe hoc magis sonat. Ex quo intelligimus juxta illud Malachiæ (Malach. 2. 7.): *Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirunt ex ore ejus*: præcipuam debere esse in sacerdotibus legis doctrinæque notitiam: & additamento gratiæ spiritualis, talem virum institui, qui possit (Tit. 1.) contradicentibus resistere, & nihil in se sinistri habere operis, quod ducat ad tartarum: sed dextrum brachium & separatum, UT OPERA sacerdotis comparatione virtutum ejus, a cunctis hominibus separata sint. Hæc de victimis, & de his quæ offeruntur in altari: & quæ sacerdotibus dantur a Domino.

2. Cæterum & alia tria, exceptis primitiis hostiarum, & de privato, & de macello publico, ubi non religio, sed victus necessitas est, sacerdotibus membra tribuuntur, brachium, maxilla, [b] & venter. De brachio jam diximus. Maxilla eloquentem eruditumque significat, ut quod pectore concipimus, ore promamus. Venter receptaculum ciborum, (Num. 25.) in scorto Madianitide sacerdotali pugione confossus, universos hominum labores, & momentanea blandimenta gulæ, stercoris fine condemnat: & ostendit mentibus consecratis Deo, totum quod curamus, [c] quod voramus, in secessum projici. Unde & Apostolus (1. Cor. 6. 13.): *Esca, inquit, ventri, & venter escis: Deus autem & hunc & illas destruet*: Et e contrario de luxuriosis (Philipp. 3. 19.): *Quorum Deus venter est: & gloria in confusione eorum*. Vituli pulverem quem adoraverat Israel, in contemtum [B] superstitionis in potum accepit populus, ut discat contemnere quod in secessum projici viderat. Præcipitur sacerdotibus (Levit. 10.), ne ministraturi in templo, vinum & siceram bibant, ne ebrietate & crapula, & curis hujus vitæ prægraventur corda eorum: nec partem habeant in terra, nisi solum Deum; ut nulla debilitate [d] insignes sint: ne truncis auribus, læso oculo, simis naribus, claudo pede, cutis colore mutato, [C] quæ omnia referuntur ad animæ vitia. VOLUNTAS ENIM in homine, non natura damnatur. Si quis e sacerdotibus semine fluxerit, ad sacerdotalem mensam prohibetur accedere; & e contrario vidua, cujus cum Sara defecerunt muliebria, propter continentiam & castitatem recipitur in domum patris: & de templi ærario alitur. Quod si filios habuerit, redditur soboli suæ, ut juxta Apostolum (1. Tim. 5.) iis ministretur, *quæ vere viduæ sunt*: & ut quæ de sacerdotalibus [D] sustentatur cibis, nullius alterius amore teneatur. Vicinus & mercenarius (Levit. 22.) excluduntur a convivio sacerdotum, servis ciborum reliquiæ conceduntur. Jam tunc rejiciebantur Phygelus & Hermogenes, & recipiebatur (1) Onesiphorus. Primitiæ ciborum & omnium frugum atque pomorum offeruntur Antistiti: ut habens victum atque vestitum, absque ullo impedimento securus & liber serviat Domino. Primogenita [E] mundorum animalium accipiunt sacerdotes: immundorum pretia. Hominum quoque primi partus redimuntur, & quia conditio una nascendi est, [a] pre-

a Legerat in gignendi casu, Erasmum secutus Martian. ex Levitici c. 7. ἐπιθέματος, non tamen ut ille in eodem casu interpretationem subdiderat, *additamenti*. Nobis Victorii, qui in recto habet ex ejusdem Levitici c. 8. lectionem præferre maluimus, tametsi mss. nostra exemplaria suum calculum non addiderint.

b In commentariis in Malachiæ c. 2. addit etiam *linguam*, quod & Judæi Babylonici faciunt. Infra pro voce *confossus* quidam editi, & manu exarati libri apud veteres editores habent *confixus*, alii *defossus*.

c Iterum Erasmo consentiens editor Benedict. addit hoc loco *quod satagimus*, quæ duo verba, ut olim Victorius, sic nos plurium mss. fide adducti expunximus. Non tamen eo satis consultum loci integritati credimus, quod enim nos cum Victorio *curamus*, alii *currimus* ediderunt, falso utrumque scribi, suspicamur, nisi *curamus* referatur ad *hominum labores*, de quibus modo. Fortasse erat *gluttimus*, aut quid simile, sed ultra mss. auctoritatem non audemus.

d Perperam cum Erasmo Benedictina editio *segnes* pro *insignes*, quam vocem ex aliis editis, & mss. fere omnibus restituimus.

(1) Ducæus ex consensu mss. & Moguntinæ primæ editionis an. 1470. retineri jubet *Onesimus*. Præterea quod Onesimus Philemonis servus erat ex epistola Pauli ad eumdem v. 15. &c. *Onesiphorus* non item, sed ingenuus & hospes Apostoli.

[a] pretium æqualiter offertur, sic moderatum & leve: ut nec dives intumescat, nec tenuis prægravetur. Æditui & janitores accipiunt decimas: & rursum decimas decimarum offerunt sacerdotibus: tanto illis minores, quanto ipsi majores populo. Quadraginta octo civitates ad habitandum Levitis & Sacerdotibus separantur: sex urbes fugitivorum trans Jordanem & intra Jordanem eliguntur: & finis exilii mors Pontificis est. Universa quæ festinus sermo perstrinxit, & quorum pulsavi tantum, nec aperui sacramenta, ad cunctos pertinent sacerdotes: Pontifex autem quantis polleat privilegiis, dicam breviter.

a Num. 18. & 35.

3. *Caput*, inquit, *suum non discooperiet*. Habet cidarim, & nomen Dei portat in fronte: diademate ornatus est regio, ad perfectam Christi venit ætatem, semper ejus gloria protegendus est: & vestimenta sua non scindet, quia candida sunt, quia impolluta, quia agnum sequentia: & de attonsæ ovis confecta velleribus. Thamar amissa pudicitia, scidit tunicam. Caiphas perdito sacerdotio, rupit publice vestimenta. [b] *Super omnem animam, quæ mortua est, non ingredietur*. Ubiquumque peccatum est, & in peccato mors, illuc Pontifex non * accedit. *Anima quæ peccaverit, ipsa morietur*. Quamvis ille sit dives, quamvis potens, & multitudinem offerat victimarum, si mortuus est, [c] non tangitur a Pontifice, non videtur. Quod si resurgit, & ad vocem Salvatoris egreditur de sepulcro, & fasciis peccatorum solutus incedit, intrabit ad eum Pontifex: & ibi faciet mansionem, & cum resurgente prandebit.

Levit. 21. — Gen. 38. — Matth. 26. — b Levit. 21. 11. — * al. accedet — Ezech. 18. — c Joan. 11. 12.

4. *Super patre suo & matre sua non inquinabitur*. Multa nos facere cogit affectus: & DUM PROPINQUITATEM respicimus corporum, & corporis & animæ offendimus Creatorem. Qui amat patrem aut matrem super Christum, non est eo dignus. Discipulus ad sepulturam patris ire desiderans, Salvatoris prohibetur imperio. QUANTI MONACHORUM dum patris matrisque miserentur, suas animas perdiderunt! Super patre & matre pollui nobis non licet, quanto magis super fratre, sororibus, consobrinis, familia, servulis? Genus regale & sacerdotale sumus. ILLUM ATTENDAMUS patrem, qui numquam moritur, aut qui pro nobis moritur: & qui ideo vivens mortuus est, ut nos mortuos vivificaret. Si quid habemus de Ægypto quod princeps mundi * suum possit agnoscere, tenenti Ægyptiæ cum pallio relinquamus. Sindone opertus adolescens, vinctum Dominum sequebatur: incurrisset in laqueos, nisi expeditus & nudus persequentium declinasset impetum. Reddamus parentibus quæ parentum sunt: si tamen vivunt: si servientes Domino filios suos præferri sibi gloriantur.

Levit. 21. 11. — Luc. 9. — * al. mundi hujus. — Gen. 39. — Marc. 14.

5. *Et de sanctis non egredietur: & non polluet sanctificationem Dei sui*. Pro otioso quoque verbo rationem reddituri sumus: ET OMNE QUOD non ædificat audientes, in periculum vertitur loquentium. Ego si fecero, si dixero quippiam, quod reprehensione dignum est: de sanctis egredior, & polluo vocabulum Christi, in quo mihi blandior: quanto magis Pontifex & Episcopus, quem oportet esse sine crimine: tantarumque virtutum, ut semper moretur in Sanctis: & paratus sit victimas offerre pro populo, (1) sequester hominum & Dei, & carnes agni sacro ore conficiens: *Quia sanctum oleum* [d] *Christi Dei sui super eum est*. Non egredietur de sancto, ne vestimentum quo indutus est, polluat. Quotquot enim in Christo baptizati sumus, Christum induimus. Servemus tunicam quam accepimus, sanctam custodiamus in sancto. Ille montanus habitator, qui de Jerusalem descendebat in Jericho, non prius vulneratus est, quam nudatus. Infunditur ei oleum medicamentum lene, & misericordia temperatum: & quia debuit negligentiæ sentire cruciatum, vini austeritate mordetur: ut per oleum ad pœnitentiam provocetur, per vinum severitatem sentiat judicantis.

Levit. 21. 12. — Tit. 1. — (1) — d — Gal. 3. — Luc. 10.

6. *Uxorem virginem accipiet, viduam autem & ejectam & meretricem non accipiet, sed virginem de genere suo, & non contaminabit semen suum in populo. Ego Dominus qui sanctifico eum*. Scio Pontificem, cui præcepta nunc dantur a plerisque Christum

Levit. 21. 14.

a Male quidam editi & mss. *quia conditio humana nascendi est communis, omnes pretium æqualiter offerunt*.

b Sic vetus interpres ex Græco ἐπὶ πάσῃ ψυχῇ τετελευτηκυίᾳ &c. unde etiam pro *ingreditur*, ut antea erat in irstanti, fecimus *ingredietur*, non enim, ut passim isthæc, atque alia infra habebantur, Hieronymi verba sunt, sed Scripturæ.

c Reginæ exemplar, *non tangitur a Sacerdote, sive a Pontifice non videtur*. Mox *reviviscit* pro *resurgit*.

(1) Paria habet in Malachiæ cap. 2. eique Origenes Homil. 2. in Levitic. Basilius Constit. Monast. cap. 22. aliique veteres adstipulantur: S. Augustinus tamen lib. 2, contra Parmenianum cap. 8. hunc Donatistam reprehendit, quod mediatorem esse dixisset Episcopum inter homines & Deum, quod unus mediator sit Christus Jesus. Quare eo sensu accipiendus est ipse Hieron. ut ministerii tantum, atque intercessionis mediatorem Episcopum esse velit.

d Ex Græco ὅτι τὸ ἅγιον ἔλαιον τὸ χριστὸν τοῦ θεοῦ ἐπ᾽ αὐτῷ, Et *Christi* quidem nomen a vetustioribus Hieronymianis editionibus aberat, in mss. autem invenitur; sed facile aut *chrisma*, aut verius *Christum*; ejus loco legendum est.

ſtum intelligi : & id quod dictum eſt , *ſuper patre & matre non inquinabitur*, de virginali Mariæ partu ediſſeri : multoque facilior eſt ſuper Domino interpretatio , qui audit in Pſalmo : *Tu es ſacerdos in æternum , ſecundum ordinem* Pſ. 109. 4. *Melchiſedec* . Et in Zacharia : Zach. 3. 8. *Audi Jeſu ſacerdos magne* : & cui ſordida peccatorum noſtrorum veſtimenta tolluntur , ut recipiat gloriam quam habuit apud patrem prius quam mundus eſſet.

7. Sed ne quis me vim facere Scripturæ putet , & ſic amare Chriſtum , ut hiſtoriæ auferam veritatem , interpretabor in membris , quod referatur [a] ad caput : intelligam de ſervis , quod impleatur in Domino . Quamquam gloria Domini , gloria famulorum ſit . Et ubiquumque opportunitas loci tulerit, ſic de vero lumine diſputabo , ut derivetur ad eos , quibus Chriſtus donavit , ut lumen ſint . Pontifex iſte , quem Moſaicus ſermo deſcribit , viduam ejectam & meretricem non ducit uxorem . Vidua eſt , cujus maritus eſt mortuus . Ejecta , quæ a marito vivente projicitur . Meretrix , quæ multorum libidini patet . Sed *accipiet* , inquit , *uxorem virginem & de genere ſuo*, non alienigenam , ne in mala terra nobilium ſeminum frumenta degeneret . Non meretricem , quæ multis expoſita eſt amatoribus . Non ejectam , quæ etiam priori conjugio indigna fuit. Non viduam , ne priſtinarum meminerit voluptatum : ſed illam animam , quæ non habet maculam , neque rugam , quæ cum Chriſto renata , innovatur de die in diem , de qua Apoſtolus loquitur : 2. Cor. 11. 2. *Deſpondi enim vos uni viro , virginem caſtam exhibere Chriſto* . Nolo diſcipulam conjugem Pontificis quidquam haberi de veteri homine. Si conſurreximus cum Chriſto , ea quæ ſurſum ſunt , ſapiamus . Præteritorum obliti , futurorum avidi . Infelix Simon , quia poſt baptiſmum de antiquo matrimonio cogitabat , nec ad virginalem venerat puritatem , Petri conſortio indignus fuit.

8. Compuliſti me , Fabiola , literis tuis , ut de Aaron [b] tibi ſacerdotio ſcriberem & veſtimentis . Ego plus obtuli , ut de cibis & primitiis ſacerdotum , & de obſervatione Pontificis Præfatiunculam ſtruerem . Egreſſa de Sodomis , & ad montana feſtinans , non vis habitare in parva urbe Segor . Tranſcendens proſelytos , præteris Iſraelitas , dimittens Leviticum gradum , & præpete penna tranſvolans ſacerdotes , ad Pontificem venis . Sed dum veſtes ejus & Rationale pectoris diligenter inquiris , noſtra tibi diſplicuere conſortia . Et tu quidem optato frueris otio : & juxta Babylonem Bethleemitica forſitan rura ſuſpiras . Nos in Ephratha , tandem pace reddita , vagientem de præſepi audimus infantem : & querimonias ejus ac voculas ad tuas aures cupimus pervenire.

9. Legimus in Exodo , tabernaculum , menſam , candelabrum , altare , columnas , tentoria , coccum , byſſum, hiacynthum , purpuram , ex auro , argento , ære vaſa diverſa , tabernaculum diviſum in tria , duodecim panes per ſingulas hebdomadas menſæ impoſitos , in candelabro ſeptem lucernas , altare hoſtiis holocauſtiſque expoſitum , crateras , ſcyphos , thuribula , phyalas , mortariola , paxillos , pelles rubras , pillos caprarum & ligna imputribilia . Tanta & talia offeruntur in tabernaculo Dei , ut nullus deſperet ſalutem . Alius aurum ſenſuum , alius argentum eloquii , alius vocem æris exhibeat . Totus mundus in tabernaculi deſcribitur ſacramento . Primum & ſecundum veſtibulum omnibus patet . Aqua enim & terra , cunctis mortalibus data ſunt . In ſanctis vero ſanctorum , quaſi ad æthera & in cælum , paucorum introitus & volatus eſt . Duodecim panes , duodecim menſium ſignificant circulum . Septem lucernæ , ſeptem errantia aſtra demonſtrant . Et ne longum faciam (neque enim propoſitum mihi eſt nunc de tabernaculo ſcribere) veniam ad ſacerdotalia veſtimenta : & antequam myſticam ſcruter intelligentiam, more Judaico , quæ ſcripta ſunt, ſimpliciter exponam : ut poſtquam veſtitum videris ſacerdotem , & oculis tuis omnis ejus patuerit [c] ornatus , tunc ſingulorum cauſſas pariter exquiramus.

Exod. 35. & ſeqq.

Tabernaculum imago totius mundi.

10. Diſcamus primum communes ſacerdotum veſtes atque pontificum . Lineis feminalibus , quæ uſque ad genua & poplites veniunt , verenda celantur , & ſuperior pars ſub umbilico vehementer aſtringitur : ut ſi quando expediti mactant victimas , tauros & arietes trahunt , portantque onera , & in officio mi-

[a] Vitioſe habent duo codd. Reginæ *ad corpus* pro *caput*. Infra leviora quædam emendamus.

[b] Veteri editioni an. 1496. conſentiens alter Reg. liber, *ut de Aaron tibi ſcriberem & veſtimentis*, abſque *ſacerdotii* mentione ulla ; quæ fortaſſe verius omittitur, ejus enim dignitatis ſacramenta non explicat.

[c] Martianæus *ornamentum* , retenta voce *omnis*, quod minime Latinum eſt.

ministrandi sunt, etiam si lapsi fuerint, & femora revelaverint, non pateat quod opertum est. Inde & gradus altaris prohibentur fieri, ne inferior populus ascendentium verenda conspiciat: vocaturque lingua Hebræa hoc genus vestimenti [a] MACHNASE, Græce περισκελῆ, a nostris *feminalia*, vel *bracæ* usque ad genua pertingentes. Refert Josephus (nam ætate ejus adhuc templum stabat: & necdum Vespasianus & Titus Jerosolymam subverterant, & erat ipse de genere sacerdotali; multoque plus intelligitur quod oculis videtur, quam quod aure percipitur) hæc feminalia [b] de bysso retorta ob fortitudinem solere contexi, & post quam incisa fuerint, acu consui. Non enim posse in tela hujuscemodi fieri.

a מכנסי

11. Secunda ex lino tunica est ποδήρης, id est, talaris, duplici sindone, quam & ipsam [c] Josephus byssinam vocat, appellaturque CHOTONATH, id est, χιτὼν, quod Hebræo sermone in *lineam* vertitur. Hæc adhæret corpori, & tam arcta est & strictis manicis, ut nulla omnino in veste sit ruga: & usque ad crura descendat. Volo pro legentis facilitate abuti sermone vulgato. [d] Solent militantes habere lineas, quas camisias vocant, sic aptas membris & adstrictas corporibus, ut expediti sint vel ad cursum, vel ad prælia, dirigendo jaculo, tenendo clypeo, ense vibrando, & quoquumque necessitas traxerit. Ergo & sacerdotes parati in ministerium Dei, utuntur hac tunica; ut habentes pulchritudinem vestimentorum, nudorum celeritate discurrant.

c כתונת

d Camisiæ militantium.

12. Tertium genus est vestimenti, quod illi appellant ABANET, nos cingulum vel baltheum, vel zonam possumus dicere. [e] Babylonii novo vocabulo HEMIAN vocant. Diversa vocabula ponimus, ne quis erret in nomine. Hoc cingulum in similitudinem pellis colubri, [f] qua exuit senectutem: sic in rotundum textum est, ut marsupium longius putes. Textum est autem subtegmine cocci, purpuræ, hiacynthi, & stamine byssino, ob decorem & fortitudinem: atque ita polymita arte distinctum, ut diversos flores ac gemmas artificis manu non textas, sed additas arbitreris. Lineam tunicam, de qua supradiximus, inter umbilicum & pectus hoc stringunt baltheo, qui quattuor digitorum habens latitudinem, [g] & ex una parte ad crura dependens, cum ad sacrificia cursu, & expeditione opus est, in lævum humerum retorquetur.

אבנט

e המין

13. Quartum genus est vestimenti, rotundum pileolum, quale pictum in [h] Ulyxi conspicimus, quasi sphæra media sit divisa, & pars una ponatur in capite: hoc Græci & nostri τιάραν, nonnulli galerum vocant, Hebræi [i] MISNEPHETH: non habet acumen in summo, nec totum usque ad comam caput tegit; sed tertiam partem a fronte inopertam relinquit: atque ita in occipitio vitta constrictum est: ut non facile labatur ex capite. Est autem byssinum, & sic fabre opertum linteolo, ut nulla acus vestigia forinsecus appareant.

i מצנפת

14. His quattuor vestimentis, id est, feminalibus, tunica linea, cingulo, quod purpura, cocco, bysso, hiacynthoque con-

a In plerisque mss. *Machinasen*. in Reginæ duobus *Maschense*, Erasmus legerat *Michense*, Froben. *Michnese*, aliis typis *Maschinase*, & *Machinase*. Græce μαχανασὴν, aut μαχανασὶν. & μεχανασὶν. vitiose apud Josephum, μαναχασὴν. Tum loco περισκελῆ, juxta Erasm. olim erat, περισκελὴς, & in mss. περισκελές. Chaldæi מכנסין *micnensin* dicunt aut in medio numero *micnesain*, & *macnesain*, hoc est συνακτῆρες, constrictoriæ, quod proprie significat verbum כנס. Sed in sacro textu materies continuo additur, ut מכנסי בד, & מכנסי פשתים. Vid. adnotationes nostras in c. 3. Dan.

b Nimirum Antiq. l. 3. c. 7. ἐκ βύσσου κλωστῆς εἰργασμένον.

c Præstat ipsa audire ex Josepho verba, ἐπὶ δὲ τούτῳ λίνεον ἔνδυμα διπλῆς φορεῖ σινδόνος βυσσίνης χεθομένη μὲν καλεῖται. Λίνεον τοῦτο σημαίνει. χεθὸν γὰρ τὸ λίνον ἡμεῖς καλοῦμεν. Nec proinde temere quis suspicetur, heic quoque apud Hier. legendum χεθὸν, aut χεθὼν pro χιτὼν. Derivatur autem a כתן *Cettan* Chaldæorum Arabumque, quod linum Latine dicitur, unde כתונת (non ut Martianæus absque vau scribit כתנת) vestis est linea; atque inde derivatum χιτὼν Græc. & Latin. *tunica*, non ambigitur

d Vide Macrobium l. 7. Saturnal. c. 13. De militantium camisiis, sive lineis etiam Dionysius loquitur his versibus.

Καὶ λινέῳ κοσμήσει δέμας χιονώδει πέπλῳ.
Οἷον ἔσω θώρηκος ἐνὶ φορέουσι μαχηταί.

Posteriores Græci ἐπικάμισα dixerunt teste Eustathio in Illiad. χ. ubi contendit χιτῶνα simpliciter non esse tunicam interulam.

e Nunc Persice dicitur *Hemiam* vocem notare baltheum, & a Babyloniis Persæ facile didicerunt.

f Ms. Reginæ, *quæ exuit se in æstate*.

g Idem *ex magna parte... descendens*.

h Antea legebatur *in Ulysse*, vel *in Ulyxeo*, quo nomine Victorius interpretatur porticum, in qua Ulyxis gesta depicta conspiciebantur. Olim vero *in Ulyxi* scriptum est, & scripturam utramque comprobant auctores boni. Notum quippe ex Plinio, aliisque in tabula errantis Ulyxis ex ausis Nicomachi pictoris galerum nauticum capiti vaferrimo impositum. Ulyxis vero nomen sic scribunt docti; non enim Ulyssem dicebant veteres Latini, & in vetustis exemplaribus Latinorum fere omnium Ulyxes scribitur; impressi autem codices male alteram scripturam præferunt. Vid. Plutarchum in Marcello: τὰ δὲ ὅπλα τὰ τοῦ Ὀδυσσέως. Sed de pileo Ulyxis consule Homerum in Illiad. χ. in eumque rursus Eustathium. Ducæus tamen mavult *Ulixeo* quod Latini nomina quæ in εὺς apud Græcos proferuntur, in *eus* syllabas enuntient. sic *Achilleus Theseus*? &c.

i Apud Josephum μασναεμφθὴς, aut Chaldaico propius, μεσναέφθης, *Masnaephtes*: Olim lectum apud Hier. *Manephet*, aut *Masnephet*, substituto *A* pro *I* more Syrorum in hujus formæ vocibus, quæ a Mem, & Chirech incipiunt. Sed utraque vox *Hebræi Misnephes* desideratur in Reginæ mss. Quod autem de eo subdit S. Doctor, quod non haberet acumen in summo, erroris convincit quod neoterici expositores tradunt, tetendisse *superius in acutum*. Mox pro *forinsecus appareant*, mss. *pareant*, antea legebatur *extrinsecus appareant*.

contexitur, & pileo, de quo nunc diximus, tam Sacerdotes, quam Pontifices utuntur. Reliqua quattuor proprie Pontificum sunt, quorum primum est [a] MAIL, id est, tunica talaris, tota hiacynthina, ex lateribus ejusdem coloris assutas habens manicas, & in superiori parte, qua collo induitur, aperta, quod vulgo capitium vocant, oris firmissimis ex se textis, [b] ne facile rumpantur. In extrema parte, id est, ad pedes, septuaginta duo sunt tintinnabula, & totidem mala punica, iisdem contexta coloribus, ut supra cingulum. Inter duo tintinnabula unum malum est: inter duo mala unum tintinnabulum, ut alterutrum sibi media sint: caussaque redditur. Iccirco tintinnabula vesti apposita sunt, ut quum ingreditur Pontifex in Sancta Sanctorum, totus vocalis incedat, statim moriturus, si hoc non fecerit.

(Margin: a מעיל; b)

15. Sextum est vestimentum, quod Hebraica lingua dicitur EPHOD. Septuaginta ἐπωμίδα, id est, *superhumerale* appellant. [c] Aquila ἐπένδυμα, nos EPHOD suo ponimus nomine. Et ubiquumque in Exodo, sive in Levitico superhumerale legitur, sciamus apud Hebræos Ephod appellari. Hoc autem esse Pontificis vestimentum, & in quadam * Epistola scripsisse me memini: & omnis Scriptura testatur, sacrum quiddam esse, & solis conveniens Pontificibus. Nec statim illud occurrat, quod Samuel qui Levita fuit, scribitur Regnorum primo libro, habuisse ætatis adhuc parvulæ *ephod bad*, id est, *superhumerale lineum*: quum David quoque ante arcam Domini idem portasse referatur. Aliud est enim ex quattuor supradictis coloribus, id est, hiacyntho, bysso, cocco, purpura, & ex auro habere contextum: aliud in similitudinem sacerdotum simplex & lineum. Auri laminæ, id est, bracteæ, mira [d] tenuitate tenduntur, ex quibus secta fila torquentur, cum subtegmine trium colorum, hiacynthi, cocci, purpuræ, & cum stamine byssino: & efficitur [e] palliolum miræ pulchritudinis, præstringens fulgore oculos in modum Caracallarum, sed absque cucullis. Contra pectus nihil contextum est, & locus futuro Rationali derelictus. In utroque humero habet * singulos lapides clausos & astrictos auro, qui Hebraice dicuntur SOOM: ab [f] Aquila & Symmacho & Theodotione onychini: a Septuaginta smaragdi transferuntur: Josephus sardonychas vocat, cum [g] Hebræo Aquilaque consentiens: ut vel colorem lapidum, vel patriam demonstraret. Et in singulis lapidibus [h] sena Patriarcharum nomina sunt, quibus Israeliticus populus dividitur. In dextro humero majores filii Jacob, in lævo minores scripti sunt: ut Pontifex ingrediens Sancta Sanctorum, nomina populi pro quo rogaturus est Dominum, portet in humeris.

(Margin: אפד; c; * Ad Marcell. XXIX.; d; e; * ἀσπιδίσκαι aureoli fibularum loco.; f; g; h)

16. Septimum vestimentum est mensura parvulum, sed cunctis supra dictis sacratius. Intende quæso animum, ut quæ dicuntur, intelligas. Hebraice vocatur [i] HOSEN, Græce autem λόγιον, nos *Rationale* possumus appellare, ut ex ipso statim nomine scias mysticum esse quod dicitur. Pannus est brevis ex auro & quattuor textus coloribus, hoc est, iisdem quibus & Superhumerale, habens magnitudinem palmi per quadrum; & duplex, ne facile rumpatur. Intexti sunt enim ei duodecim lapides miræ magnitudinis atque precii per quattuor ordines: ita ut in singulis versicu-

(Margin: חשן; i)

[a] Josephus Μεεὶρ καλεῖται κατὰ τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν. Hier. ex מעיל & מעיל האפד, quod LXX. varie reddiderunt, modo ὑποδύτης χιτὼν, idest sub Ephoda, *subtunicalis*, ut in Epist. nunc 29. ad Marcell. n. 4. modo ἐπενδύτης *supra tunica*. מעיל vero superulam, sive ἐπενδύτην proprie significat ab עלה origine.

[b] Victorius legendum contendit *rumpatur*, idest talaris tunica.

[c] Alias ἐπίρραμμα cum duplici ρ. Edit. vetus ἐπίραμμα, *idest super vestimentum*. Regiæ membranæ, cum paucis aliis mss., ἐπένδυμα, *idest desuper vestimentum*.

[d] Duo Codd. *tenuitate conduntur, ex quibus alia secta septem fila torquentur*: in aliis *tunduntur*, invenimus. Confer Exodi cap. 36. 3. & Philonem in vita Moysis.

[e] Reg. ms. *Palliolum vermiculata pulchritudinis*, atque infra *Josephus Sardinos vocat*, pro *Sardonychas*.

[f] Sic Hieronymiani codices omnes eamdem Symmacho & Theod. versionem tribuunt, unde perperam Drusius putarit, intrusa hæc duo nomina, & lectionem uni Aquilæ adscribendam.

[g] Quod Hebræum spectat, credo adludi ab Hieronymo nomen ארם quod Sardonyx vertitur; neque enim alio nomine in Hebræo textu scimus scribi, in Exodo, Isaia, & Ezechiele. Congruit & nominis interpretatio quæ ad colorem lapidis, ut ipse innuit referatur ארום quippe Rubeum dicitur, unde Rubinum vulgo audit. Quod addit, cum *Aquila* consentire Josephum, puto alteram Aquilæ editionem velle intelligi, modo enim dixerat ab *Aquila, Symmacho, & Theodotione onychinos* dici. Denique quod *patriam* notari vult eo nomine, concinit Plinio, qui *Sarda gemma*, inquit, *nomen cum Sardonyche communicavit*, & libro ultimo, *Sardam, ut Sardibus* (Lydorum videlicet) *primum repertam*, *sed laudatissimam circa Babylonem* testatur. Quin etiam S. Epiphanius in hac ipsa Epistola non semel ubi de gemmis laudatus a Hieronymo, Τοῦ Λογίου, inquit, ὁ μὲν πρῶτος λίθος, σάρδιος ἐστὶ δὲ πυρωπὸς τῷ εἴδει καὶ αἱματοειδής. ἐν Βαβυλῶνι δὲ τῇ πρὸς Ἀσσυρίαν γίνεται. ἔστι δὲ διαυγὴς ὁ λίθος &c. quæ interpretatione non indigent.

[h] Vetus editio *bis sena*. Vitiose.

[i] Quidam mss. *Hosin*; vetus editio *Osnin*.

siculis terni lapides collocentur. In primo ordine sardius, topazius, smaragdus ponitur. Symmachus dissentit in smaragdo, [a] ceraunium pro eo transferens. In secundo carbunculus, sapphirus, jaspis. In tertio ligurius, achates, amethystus. In quarto chrysolithus, onychinus, berillus. Satisque miror cur hiacynthus pretiosissimus lapis in horum numero non ponatur: nisi forte ipse est alio nomine ligurius. Scrutans eos qui de lapidum atque gemmarum scripsere naturis, [b] ligurium invenire non potui. In singulis lapidibus secundum ætates duodecim tribuum sculpta sunt nomina. Hos lapides in diademate principis Tyri, & in Apocalypsi Joannis legimus, de quibus extruitur cælestis Jerusalem: & sub horum nominibus & specie, virtutum vel ordo, vel diversitas indicatur. (Ezech. 28. Apoc. 21.) Per quatuor Rationalis angulos, quattuor annuli sunt aurei, habentes contra se in Superhumerali alios quattuor, ut quum appositum fuerit λογιον in loco, quem in Ephod diximus derelictum, annulus veniat contra annulum, & mutuo sibi vittis copulentur hiacynthinis. Porro ne magnitudo & pondus lapidum contexta stamina rumperet, auro ligati sunt atque conclusi: nec suffecit hoc ad firmitatem, nisi & catenæ ex auro fierent, quæ ob pulchritudinem fistulis aureis tegerentur, haberentque & in Rationali supra duos majores annulos, qui uncinis Superhumeralis aureis necterentur, & deorsum alios duos: nam post tergum in Superhumerali contra pectus & stomachum, ex utroque latere erant annuli aurei, qui catenis cum Rationalis inferioribus annulis jungebantur: atque ita fiebat, ut astringeretur & Rationale Superhumerali, & Superhumerale Rationali, ut una textura contra videntibus putaretur.

18. Octava est lamina aurea, id est, SIS ZAAB (ציץ זהב), in qua scriptum est nomen Dei Hebraicis quattor literis JOD, HE, VAV, HE (יהוה), quod apud illos ineffabile nuncupatur. Hæc super pileolum lineum & commune omnium Sacerdotum, in Pontifice plus additur, ut in fronte vitta hiacynthina constringatur, TOTAMQUE Pontificis pulchritudinem, Dei vocabulum coronet & protegat.

19. Didicimus, quæ vel communia cum Sacerdotibus, vel quæ specialia Pontificis vestimenta sint: & si tanta difficultas fuit in vasis fictilibus, quanta majestas erit in thesauro, qui intrinsecus latet? Dicamus igitur prius quod ab Hebræis accepimus: & juxta morem nostrum, spiritualis postea intelligentiæ vela pandamus. Quattuor colores ad quattuor elementa referuntur, ex quibus universa subsistunt. Byssus terræ deputatur, quia ex terra gignitur. Purpura mari, quia ex ejus cochleolis tingitur. Hiacynthus [c] aeri, propter coloris similitudinem. Coccus igni & ætheri, qui Hebraice SANI (שני) appellatur: quod Aquila διάφορον, Symmachus δίβαφον interpretatus est. Pro cocco juxta Latinum eloquium, apud Hebræos THOLATH (תולעת), id est, vermiculus scribitur: & justum esse commemorant, ut Pontifex [d] Creatoris non solum pro Israel, sed & pro universo mundo roget: si quidem ex terra & aqua & aere & igne mundus iste consistit: & hæc elementa sint omnium. Unde primum vestimentum lineum, terram significat: secundum hiacynthinum, aerem in colore * demonstrat: quia de terrenis paulatim ad excelsa [e] sustollimur: & ipsa vestis hiacynthina a capite usque ad talos veniens, indicat aerem de cælis usque ad terram fusum. Mala autem punica & tintinnabula in inferioribus posita, fulgura tonitruaque demonstrant: sive terram & aquam, & omnium elementorum inter se consonantiam: & sic sibi universa perplexa, ut in singulis om-

* al. demonstrans

a Græce κεραύνιον, quod fucus iste scintillæ instar micet. Infra ex veteri editione *Ligurium*, vel *Lygurium* restituimus pro *Lyncurio*, qua de re mox dicemus.

b Sic jam usque ab Erasmo editum, sed *Ligurius* legendum est juxta priscos codices, ut alii ante nos animadverterunt: Lyncurius enim aliud est, & succinum potius quam Hyacinthi quoddam genus aut alterius gemmæ, quod sua ætate Plinius videre potuit. Hinc Hesychius λυγκούριον, ἤλεκτρον, tametsi Theophrastus; aliique veterum cum Lyncurio electro, λιγύριον, aut λιγγύριον Ligurium, majoris pretii gemmam male confunderunt. Hieronymus autem hæc ex Epiphanio transcripsit, qui itidem gemmæ naturam ignorare se profitetur, & Psellus quoque inter ignotas gemmas recenset.

c Plerique mss. *& aeri*. Sed Josephus lib. 3, cap. 7. unde hæc Hieronymus transtulit, & Philo, neutram sive aeris sive ætheris comparationem cocco tribuunt. Origenes quoque in Exodum hæc veluti vulgo notissima recitat: *Hiacynthus ergo ad aerem refertur, hoc enim ipse indicat color; sicut coccus ad ignem; purpura aquæ tenet figuram, quasi quæ de aquis accipiat fucum; byssus terræ, quia oritur ex terra*. Pro διάφορον, quod infra est, δίχφανον legit Drusius, atque editio τῶν LXX. Romana ad Aquilam, aliique fere omnes ex editis Hieroymianis codicibus; & pro Symmachi δίβαφον plerique mss. perperam *diafor*, Latinis literis,

d Unus Reginæ codex, *ut Pontifex creaturis omnibus adornatus non solum, &c.* quæ non Glossatoris ingenium sed ipsius Hieronymi nobis referre visa sunt; infra enim hoc sensu, *justum*, inquit, *ergo erat, sicut supra ex parte diximus, ut Pontifex Dei creaturarum omnium typum portans in vestibus, indicaret cuncta indigere misericordia Dei, &c.*

e Victorius legit *si stollitur*, scilicet aer, eamque lectionem ex subsequentibus probat, atque impressam falsi arguit. Nos nostra sequimur exemplaria.

omnia reperiantur. Quod autem supradicti colores auro intexti sunt: id significari volunt, quod vitalis calor, & divini sensus providentia universa penetret. Superhumerale & duos lapides, vel smaragdinos, vel onychinos, qui desuper sunt, & utrumque humerum tegunt, duo hemisphæria interpretantur: quorum aliud super terram, aliud sub terra sit; sive solem & lunam, quæ desuper rutilant. Zonam illam, qua sacerdotis pectus arctatur, & linea tunica, [a] id est terra, constringitur: interpretantur oceanum. Rationale in medio positum terram edisserunt: quæ instar puncti, licet omnia in se habeat, tamen a cunctis vallatur elementis. Duodecim lapides, vel zodiacum interpretantur circulum, vel duodecim menses, & singulis versiculis singula assignant tempora, & his ternos deputant menses. Nec alicui gentilis videatur expositio. NON ENIM SI CÆLESTIA & Dei dispositionem, idolorum nominibus infamarunt, iccirco Dei est neganda providentia, quæ certa lege currit & fertur, & regit omnia. Nam & in Job, Arcturum & Orionem, & [b] MAZUROTH, hoc est, zodiacum circulum & cætera astrorum nomina legimus. Non quod eadem apud Hebræos vocabula sint, sed quia nos non possumus quæ dicuntur, nisi consuetis vocibus intelligere. Pulchre autem hoc ipsum quod in medio est, appellatur Rationale; ratione enim cuncta sunt plena, & terrena hærent cælestibus: immo ratio terrenorum & temporum, caloris & frigoris, & duplex inter utraque temperies, de cæli cursu & ratione descendit. Unde & Rationale cum Ephod fortius stringitur. Porro quod dicitur in ipso Rationali δήλωσις esse & ἀλήθεια, id est, *manifestatio*, atque *doctrina*, vel *veritas*, hoc ipsum significat, quod numquam in Dei ratione mendacium sit: sed & ipsa veritas multis signis & argumentis monstretur hominibus, & usque ad mortales veniat. Unde factum est, ut rationem solis & lunæ & anni & mensium & temporum

Job. 9. & 39. מזרות

& horarum, tempestatum quoque, serenitatis atque ventorum, & rerum omnium nosceremus, ACCIPIENTES INSITAM a Deo sapientiam, & ipso habitatore atque doctore, domicilii sui nobis & fabricæ scientiam demonstrante. Super omnia cidaris & vitta hiacynthina cælum monstrat: & auri lamina quæ in fronte Pontificis est, inscriptumque nomen Dei, universa [c] quæ subter sunt, Dei arbitrio gubernari. Idipsum ego puto sub aliis nominibus & in Cherubim & quattuor animalibus figuratum, quæ ita sibi permixta sunt & hærent, ut in uno inveniantur & cætera: & quod instanter, & ante se vadant, & non revertantur. Labuntur enim tempora, & præterita relinquentia, ad futura festinant. Quod autem semper in motu sunt, illud significant quod, & philosophi suspicantur, currere mundum suo ordine, & incessabiliter velut rotam in suo axe torqueri: unde & rota in rota est, id est, tempus in tempore, & annus in semetipsum revolvitur: & ipsæ rotæ elevantur ad cælum, & super crystallum thronus ex sapphiro est, & super thronum similitudo sedentis: cujus inferiora ignea sunt, superiora electrina: ut demonstret quæ inferiora sunt, igne & purgatione indigere: quæ sursum, in conditionis suæ puritate persistere. Et quomodo hic in habitu sacerdotis, auri lamina est desuper: ita in Ezechiele electrum in pectore, & in vertice collocatur. Justum ergo erat (sicut supra ex parte diximus) ut Pontifex Dei, creaturarum omnium typum portans in vestibus suis, INDICARET CUNCTA indigere misericordia Dei: & quum sacrificaret ei, expiaretur universalis conditio, ut non pro liberis ac parentibus & propinquis; sed pro cuncta creatura, & voce & habitu precaretur.

Ezech. 1.

Ezech. 1. 8.

20. Tetigimus expositionem Hebraicam, & infinitam sensuum sylvam alteri tempori reservantes, quædam futuræ domus stravimus fundamenta. De seminalibus lineis hoc solent dicere, Ratio seminum & generationis ad carnem pertinens, terræ [d] per eam deputatur. Un-

[a] Cluniacensis mss. apud Martian. lectio, *eo quod terram constringat*, pressius textui Josephi Græco respondet, Ζώνη τε περιοδεύσασα τὸν ὠκεανὸν ἀποσημαίνει, καὶ γὰρ οὗτος ἐμπεριείληφε τὰ πάντα, quæ Hieronymus fere vertit.

[b] Non typographorum vitio, ut Martian. putat, sed ex Hebræo textu 4. Reg. c. 23. legerant Erasm. & Victorius מזלות *Mazoloth*; tametsi Job. 39. 32. quem locum Hier. notat, sit מזרות, *Mazuroth* juxta LXX. sive *Mazaroth*, quemadmodum ipse alibi legit in lib. Nomini ad 4. Reg. Theodoretus in eum locum: Τὸ Μαζουρώθ, inquit, ἀστέρος οἶμαι ὄνομα εἶναι, καὶ τοπάζω τὸν ἑωσφόρον οὕτως ὠνομάσθαι. *Muzuroth nomen puto esse stellæ, conjicioque Luciferum sic nominari.*

[c] Reginæ, quo in primis utimur mss. liber, *quæ super terram sunt*.

[d] Intellige carnem, per quam terræ deputatur. Martianæus legit *proxima*, Erasm. & Victor. *per ea*. Nobis sequi placuit Cluniacensis mss., quem respuit editor Benedictinus, tum alterius Reginæ, & vetustissimæ editionis auctoritatem, qua verissimus, & perspicuus exeritur sensus.

Gen. 3. 19. Unde & ad Adam loquitur Deus: *Terra es, & in terram ibis*. Caussasque hujus rei, quomodo de parvulo semine & fœdissimis initiis tanta vel hominum vel diversarum rerum pulchritudo nascatur, esse obvolutas, & humanis oculis non patere. Levit. 8. Legimus in Levitico, juxta præceptum Dei, Moysen lavisse Aaron & filios ejus: jam tunc purgationem mundi, & rerum omnium sanctitatem Baptismi sacramenta signabant. Non accipiunt vestes, nisi lotis B prius sordibus, nec ornantur ad sacra, nisi in Christo novi homines renascantur. Vinum enim novum in novis utribus mittitur. Quod autem Moyses lavat, legis indicium est. *Habent Moysen & Prophetas, ipsos audiant*. Et *Ab Adam usque ad Moysen omnes peccaverunt*. Præceptis Dei lavandi sumus, & quum parati ad indumentum Christi, tunicas pelliceas deposuerimus, tunc induemur veste linea, nihil in sese C mortis habente, sed tota candida: ut de baptismo consurgentes, cingamus lumbos in veritate, & tota pristinorum peccatorum turpitudo celetur. Unde Ps. 31. 1. & David: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata:*

21. Post feminalia & lineam tunicam induimur hiacynthino vestimento, & incipimus de terrenis ad alta conscendere. Hæc ipsa hiacynthina tunica, a Septuaginta [a] ὑποδύτης id est, *subucula* nominatur, D & proprie Pontificis est, significatque rationem sublimium non patere omnibus, sed majoribus atque perfectis. Hanc habuerunt Moyses & Aaron & Prophetæ, & omnes quibus dicitur: *In* Isai. 40. 9. *montem excelsum ascende tu, qui evangelizas Sion*. Nec nobis sufficit priorum ablutio peccatorum, baptismi gratia, doctrina secretior, nisi habuerimus & opera. Unde jungitur & Ephod, id est, Superhumerale, quod Rationali copulatur: E ut non sit laxum, neque dissolutum, sed hæreant sibi invicem, & auxilio sint. Ratio enim operibus, & opera ratione indigent: ut quod mente percipimus opere perpetremus. Duoque lapides in Superhumerali, vel Christum significant & Ecclesiam, duodecim Apostolorum, A qui ad prædicationem missi sunt, nomina continentes: vel literam & spiritum, in quibus continentur legis universa mysteria. In dextra spiritus, in læva litera est. Per literas ad verba descendimus, per verba venimus ad sensum. Quam pulcher ordo, & ex ipso habitu sacramenta demonstrans. In humeris opera sunt, in pectore ratio. Unde & pectusculum comedunt sacerdotes. Hoc autem Rationale duplex est, apertum B & absconditum, simplex & mysticum, duodecim in se lapides habens, & quattuor ordines, quos quattuor puto esse virtutes, Prudentiam, Fortitudinem, Justitiam, & Temperantiam, quæ sibi hærent invicem: & dum mutuo miscentur, duodenarium efficiunt numerum: vel quattuor [b] Evangelia, quæ in Apocalypsi describuntur plena oculis, & Apoc. 14. 6. Domini luce radiantia mundum illuminant. In uno quattuor, & in quattuor C singula. Unde δήλωσις, & ἀλήθεια, id est [c] *doctrina*, & *veritas* in pectore Sacerdotis est. Quum enim indutus quis fuerit veste multiplici, consequens est, veritatem quam corde retinet, sermone proferre: & ob id in Rationali veritas est, id est, scientia, ut noverit quæ docenda sint: & manifestatio atque doctrina, ut possit instruere alios, quod mente concepit. Ubi sunt qui innocentiam Sacerdoti dicunt posse sufficere? D Vetus lex novæ congruit: idipsum Moyses quod Apostolus. Ille sacerdotis scientiam ornat in vestibus: iste Timotheum & Titum instruit disciplinis. Sed & ipse vestimentorum ordo præcipuus. Legamus Leviticum. Levit. 8. Non prius Rationale, & sic Superhumerale, sed ante Superhumerale, & deinceps Rationale. *A mandatis tuis*, inquit, *intellexi:* Ps. 118. 104. prius faciamus, & sic doceamus: Ne doctrinæ auctoritas, cassis operibus destruatur. E Hoc est quod in Propheta legimus: *Seminate vobis in justitia, & metite fructum vitæ: illuminate vobis lumen scientiæ*. Osee 10. 12. Primum seminate in justitia, & fructum vitæ æternæ metite, postea vobis scientiam vindicate. Nec statim absoluta perfectio est, si quis Superhumerale & Rationale habeat: nisi hæc ipsa inter se forti com-

[a] Vid. Levit. 8. 7. ubi tamen Alex. mſ. ἐπενδύτην habet; sed & Hieronymiana exemplaria mirum quantum inter se varient. Quædam ὑποδύθηως, alia notante Martian, ὑπόδυτες.

[b] Erasm. & Victorius *animalia*, quam vocem de suo subrogasse arbitramur Hieronymiano contextui; mss. enim omnes tum a nobis cum a Benedictino inspecti, quin & vetustæ editiones retinent *Evangelia*. Nec ineleganter potuit Hier. τροπικῶς quæ symbolis Evangeliorum in Apocalypsi tribuuntur, Evangeliis ipsis adscribere; eoque magis cum verba *in uno quattuor, & in quattuor singula* proprie de Evangeliis dicantur. Nisi forte scripserat S. Doctor utrumque, *vel quattuor Evangelia, & quattuor animalia*, quorum alterum verborum eorumdem occursu interciderit. Mox pro *Domini luce radiantia*, quidam codices, *Domini lucernæ ardentes*.

[c] Editi omnes præter Martian. addunt *manifestatio vel*, nec scio an verius.

CLASSIS III. AN. 397.

compagine solidentur, & sibi invicem connexa sint: ut & operatio rationi, & ratio operibus hæreat: & his præcedentibus, doctrina sequatur & veritas.

22. Quattuor elementa, de quibus supra diximus, & duos lapides vel onychinos, vel smaragdinos, & gemmas duodecim, quæ ponuntur in Rationali, si esset tempus ut discuterem, singulorum naturas & caussas tibi exponerem: & quid unusquisque valeat, & quomodo virtutibus singulis comparentur, plenius quæsita [a] demonstrarem. Sufficiat, quod & sanctus Papa Epiphanius egregium super hoc volumen edidit: quod si legere volueris, plenissimam scientiam consequeris. Ego jam mensuram epistolæ excedere me intelligo, & excipientis ceras video esse completas. Unde ad reliqua transeo, ut tandem finiatur oratio. Lamina aurea rutilat in fronte: nihil enim nobis prodest omnium rerum eruditio, nisi Dei scientia coronemur. Lineis induimur, ornamur hiacynthinis, sacro * baltheo cingimur, (* al. sacrato) dantur nobis opera, Rationale in pectore ponitur: accipimus veritatem, profert sermo doctrinam: imperfecta sunt universa, nisi tam decoro currui dignus quæratur auriga, & super creaturas creator insistens, regat ipse quæ condidit. Quod olim in lamina monstrabatur, nunc in signo ostenditur Crucis. Auro legis, sanguis Evangelii pretiosior est. Tunc signum juxta Ezechielis vocem gementibus figebatur in fronte: (Ezech. 9. 4.) nunc portantes crucem dicimus: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*. (Ps. 4. 7.) Bis in Exodo legimus, præcipiente Domino, & Moyse jussa faciente: (Exod. 28. & 29.) [b] octo vestium genera Pontificis. In Levitico de septem tantum scriptum est: (Levit. 8.) & refertur quomodo Moyses fratrem suum Aaron illis induerit: de solis feminalibus nihil dicitur, hac (ut arbitror) caussa, quod ad genitalia nostra & verenda lex non mittit manum, sed ipsi secretiora nostra & confusione digna tegere & velare debemus, & conscientiam puritatis feminum [c] Deo judici reservare. De cæteris virtutibus, verbi gratia, sapientia, fortitudine, justitia, temperantia, humilitate, mansuetudine, liberalitate, possunt & alii judicare: pudicitiam * sola novit conscientia, (* al. solam) & humani oculi hujus rei certi judices esse non possunt: absque his qui passim in morem brutorum animalium libidini sunt expositi. Unde & apostolus: *De virginibus*, inquit, *præceptum Domini non habeo*: (1. Cor. 7. 25.) quasi Moyses loquatur: feminalibus ego non vestio, nec impono alicui necessitatem: qui vult Sacerdos esse, ipse se vestiat. O quantæ virgines, & quantorum sperata pudicitia in die judicii dehonestabitur: quantorum infamata pudicitia a Deo judice coronabitur. Ipsi igitur assumamus feminalia: ipsi nostra verenda operiamus: non quæramus alienos oculos. Ita tegantur genitalia, ut nullorum oculis pateant: ne quando intramus Sancta Sanctorum, si qua apparuerit turpitudo, morte moriamur.

23. Jam sermo finitur, & ad superiora retrahor. Tanta debet esse scientia & eruditio Pontificis Dei, ut & gressus ejus, & motus, & universa vocalia sint. Veritatem mente concipiat, & toto eam habitu resonet & ornatu: ut quidquid agit, quidquid loquitur, sit doctrina populorum. Absque tintinnabulis enim & diversis coloribus, & gemmis floribusque virtutum, nec Sancta ingredi potest, nec nomen Antistitis possidere. Hæc ad unam lucubratiunculam quum jam funis solveretur a littore, & nautæ crebrius inclamarent, propero sermone dictavi, quæ memoria tenere poteram, & quæ diuturna in Rationali pectoris mei lectione congesseram: satis intelligens magis me loquendi impetu, quam judicio scribentis fluere, & more torrentis turbidum proferre sermonem. Fertur in indice Septimii Tertulliani [d] liber de Aaron vestibus, qui interim usque ad hanc diem a me non est repertus. Si a vobis propter celebritatem Urbis fuerit inventus, quæso ne meam stillam illius flumini comparetis. Non enim magnorum virorum ingeniis, sed meis sum viribus æstimandus.

* EPI-

[a] Ne duo quidem mss. exemplaria invenias, quæ hunc locum iisdem verbis exprimant; sunt tamen variantes lectiones tum a nobis, tum ab aliis recensitæ, nullius fere momenti, ex quibus id unum arguas, fere ad hunc modum, scriptum olim a Hieronymo, *plenius quæsita demonstrarem. Memorasse sufficiat*, &c. Obvius porro est S. Epiphanii liber iste, quem laudat, *περὶ τῶν δώδεκα λίθων*, sive de gemmis in Aaronis veste.

[b] S. Isidorus originum lib. 19. cap. 21. *Octo sunt in Lege genera Sacerdotalium vestimentorum &c.* quæ ex hac Hieronymi epistola exscripsit.

[c] Martianæus *ac feminum*, expuncta verissima lectione, *feminum*, quam reposuimus.

[d] Jamdiu hic Tertulliani liber intercidit, immo quod ab illo fuerit elucubratus, ex hoc ferme uno Hieron. testimonio discimus.

CLASSIS III. AN. 397. * Al. 140. Scripta circ. medium anni 397.

* EPISTOLA LXV.

Ad PRINCIPIAM Virginem.

Sive Explanatio Psalmi XLIV.

Quadragesimum quartum Psalmum, cujus initium est, Eructavit cor meum verbum bonum, *in quo sponsi Christi, sponsæque Ecclesiæ epithalamium canitur, Principiæ Romanæ virgini, post defensum a calumniis se, ac muliebrem sexum quem in expositione Scripturarum maribus interdum præferebat, interpretatur.*

1 SCio me, Principia in Christo filia, a plerisque reprehendi, quod interdum scribam ad mulieres, & fragiliorem sexum maribus præferam. Et iccirco debeo primum obtrectatoribus meis respondere, & sic venire ad disputatiunculam, quam rogasti. Si viri de Scripturis quærerent, mulieribus non loquerer. Si Barac ire ad prœlium voluisset, Debbora de victis hostibus non triumphasset (Jud. 5.). Jeremias carcere clauditur (Jer. 36.), & quia periturus Israel virum non receperat prophetantem, Olda eis mulier suscitatur (4. Reg. 22.). Sacerdotes & Pharisæi crucifigunt Filium Dei (Matth. 27.), & Maria Magdalene plorat ad crucem, unguenta parat (Marc. 16.), quærit in tumulo, hortulanum interrogat (Joan. 2.), Dominum recognoscit, pergit ad Apostolos, repertum nuntiat. Illi dubitant, ista confidit. Vere [a] πυργίτης, vere turris candoris & Libani (Cant. 7.), quæ prospicit faciem Damasci, sanguinem videlicet Salvatoris ad sacci pœnitentiam provocantem. Defecerant Saræ muliebria (Gen. 18.), & ideo Abraham ei subjicitur, & dicitur ad eum: *Omnia quæ dicit tibi Sara, audi vocem ejus.* Illi defecerant muliebria, tu numquam habuisti muliebria. Sexus devoratur a virgine, Christum portat in corpore. Jam possidet quod futura est. Rebecca pergit ad interrogandum Deum (Gen. 25. 23.): & sua responsione condigna audit oracula: *Duæ gentes in utero tuo, & duo populi de ventre tuo dividentur.* Illa duos generat diffidentes: tu unum quotidie concipis, parturis, generas, [b] unione fecundum, majestate multiplicem, trinitate concordem. Maria soror Moysi, victorias Domini canit (Exod. 15.), & Rachel Bethleem nostram atque Ephratham stirpe nominis sui signat in posteros (Gen. 35.). Filiæ Salphaad hæreditatem inter fratres merentur accipere (Num. 27.). Ruth & Esther & Judith tantæ gloriæ sunt, ut sacris voluminibus nomina indiderint. Anna Prophetissa generat filium Levitam, Prophetam (1. Reg. 1. 2.), B Judicem, sacro crine venerabilem, & offert eum in tabernaculo Dei. Thecuites mulier, regem David interrogatione concludit (2. Reg. 14.), ænigmate docet, exemplo Dei mitigat. Legimus & aliam sapientem feminam, quæ quum obsideretur civitas (3. Reg. 10.), & propter [c] unum perduellem, dux exercitus Joab muros ariete quateret, loquuta est ad populum in sapientia sua, & tantæ multitudinis periculum, muliebri auctoritate sedavit. C Quid loquar de regina Saba (3. Reg. 10.), quæ venit a finibus terræ audire sapientiam Salomonis, & testimonio Domini condemnatura est omnes viros Jerusalem? (Matth. 2. Luc. 1. Luc. 2.) Elisabeth utero prophetat & voce. Anna filia Phanuelis in templo, templum efficitur Dei, & quotidiano jejunio, cælestem invenit panem. Sequuntur mulieres Salvatorem, & ministrant ei de substantia sua. Ille qui de quinque panibus, quinque milia hominum, D exceptis mulieribus & parvulis, aluit, escas sanctarum mulierum non recusat accipere. Quum Samaritana loquitur ad puteum, & saturatus conversione credentis, cibos qui coemti fuerant negligit. [d] Apollo virum Apostolicum (Act. 18. 25.) & in lege doctissimum, Aquila & Priscilla erudiunt, & instruunt eum de via Domini. Si doceri a femina non fuit turpe Apostolo, mihi quare turpe sit post viros docere & feminas?

E 2. Hæc & istiusmodi, σεμνοτάτη filia, perstrinxi breviter, ut nec te pœniteret sexus tui, nec viros nomen suum erigeret: in quorum condemnationem, feminarum in Scripturis sanctis vita laudatur. Gaudeo, & veluti quodam tripudio effertur animus meus, quum in Babylone invenitur Daniel, Ananias, Azarias, Misael. O quam multi sunt

 [a] se-

[a] Idest *turrensis* a turre, sicut a monte montanus ut mavult ipse Hier. in libro Nominum. Iterum eleganter ludit in Damasci nomine, quod *Sanguinem facci* significat.

[b] Quod nimirum sui *unitate* sive *singularitate* fecundus sit; hoc enim sensu *Unionis* voce utitur tum alibi, tum præcipue in epistola 22. num. 19. ad Eustochium de Virginitate, ut eo in loco fusius explicatum est.

[c] Intellige Sibam filium Bochri, cujus e secundo Regum libro notissima historia est.

[d] Unde sumtum exemplum esset, minime alii animadverterunt. Vere tamen suppostitius Hieron. in Epistol. ad Rom. cap. 16. *In ministerio*, inquit, *verbi privatim docuisse feminas invenimus, sicut Priscillam, cujus vir Aquila vocabatur.*

a [a] senes & Judices Israel, quos rex Babylonius frigit in sartagine sua. Quam multæ Susannæ, quod interpretatur *lilium*, quæ candore pudicitiæ sponso serta componunt, & coronam spineam mutant in gloriam triumphantis. Habes ibi in studio Scripturarum, & in sanctimonia mentis & corporis Marcellam & Asellam: quarum altera te per prata virentia, & varios divinorum Voluminum
Cant. 2. 1. flores ducat ad eum qui dicit in Cantico: *Ego flos campi, & lilium convallium*; altera ipsa flos Domini tecum mereatur
Ibid. 2. audire: *Ut lilium in medio spinarum, sic proxima mea in medio filiarum*. Et quia de floribus & liliis loqui cœpimus, semperque virginitas floribus comparatur, opportunum mihi videtur, ut ad florem Christi scribens, de multis floribus disputem.

3. Quadragesimum quartum Psalmum
b legens, in titulo reperi: *In finem pro his qui commutabuntur, filiorum Core [b] intelligentiæ, Canticum pro dilecto*: in Hebraico scriptum est, LAMANASSE AL SOSANNIM LABNE CORE MESCHIL SIR IDIDOTH:
c quod nos in Latinum vertimus; *Victori pro liliis filiorum Core, eruditionis [c] Canticum amantissimi*. Symmachus more suo manifestius, *triumphum pro floribus* interpretatus est. Igitur SOSANNIM, vel, *pro his qui commutandi sunt*, vel in *lilia* transfertur & *flores*: MESCHIL quoque & *eruditionem* & *doctissimum* sonat: SIR, *canticum*: IDIDIA antiquum Salomonis est nomen, qui alio sensu *pacificus* appellatur. Quattuor autem Psalmi, licet in posteriori titulorum parte dissentiant, hoc principio prænotantur; quadragesimus quartus, quinquagesimus nonus, sexagesimus octavus, septuagesimus nonus: e quibus duo medii inscribuntur, *David*; primus & novissimus, *Filiorum Core & Asaph*. De cunctis dicere non est hujus temporis, quem cœpimus, explicemus.

4. Recte, qui in sæculorum fine mutandi sunt, de quibus Apostolus loquitur: *Omnes dormiemus, sed non omnes immutabimur*, referuntur ad finem. Et hoc
1. Cor. 15. 51. ipsum mysterium lectorem præparat ad intelligentiam spiritalem. Ubi enim

A simplex & apertus est sensus, quid necesse est audientem intelligentiæ præmoneri, & dici ad eum, *Qui habet aures* Matth. 13.
audiendi, audiat? Canticum quoque canitur carissimo atque dilecto, quia propter illum veniet sanctis promissa mutatio. Quæ quidem & in hac vita intel- Ephes. 4.
ligi potest, quando exuimur veteri homine, & induimur novo, qui renovatur Coloss. 3.
in cognitione secundum imaginem Creatoris, & gloriam Domini contemplan-
B tes, in eamdem imaginem transformamur quasi a gloria in gloriam. Nec est tempus ullum quo non mutetur Sanctus, præteritorum oblivifscens & in futurum se extendens, quum interior noster homo renovetur de die in diem, & immutabilis Deus qui loquitur per prophetam: *Ego Deus, & non mutor*, propter Malach. 3. 6.
nos mutaverit faciem suam, formamque servi acceperit, & de Judæa transmigrans ad Philistiim, qui interpretantur *poculo*
C *corruentes* (inebriati enim fuerant aureo calice Babylonis) primum derisus sit propter stultitiam crucis, deinde susceptus propter gloriam triumphorum. Carissimus autem ille est, de quo Isaias canit: *Cantabo Canticum dilecto vineæ meæ*; Isai. 5. 1.
& Evangelium: *Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, hunc audite*. Cui non unus Propheta, sed Matth. 17. 5.
omnis chorus filiorum Core nunc laudes canit. Qui sint autem filii Core, id est, *Calvariæ*, in quadragesimo primo Psal-
D mo [d] competentius disputatur. Et ut d
sciamus textum Cantici titulo convenire, mutationem de alio ad aliud dicit, ut filia cui præcipitur, ut antiqui parentis * oblivifscatur, regis se amplexibus * al. oblita
paret. Victorem autem eum esse qui dicit: *Confidite, ego vici mundum*; & ad Joan. 16. 33.
quem ista [e] adolescentis oratio est: *A te* e
victoria, & sapientia, & gloria, & ego 3. Esd. 4. 59.
tuus servus, profecto novit qui, Domino vincente, superavit, & est particeps
E triumphorum ejus, & qui immarcescibilem gloriæ coronam, de candore bonorum operum & de varietate virtutum texuit Salvatori.

5. *Eructavit cor meum verbum bonum*. Pro

a Eodem sensu dixit in epist. 54. n. 10. ad Furiam, tres pueros *necdum ad sartaginem venisse, in qua Rex Babylonius senes judices frixit*. Scilicet qui Susannam deperibant, senes Judices, de nomine Achabum, & Sedechiam, ut Hebræi opinantur, Jeremias tradit a Rege Babylonis frixos in sartagine, etsi Daniel lapidatos fuisse dicat.

b Martian. ex aliis mss. maluit *intelligentia* in recto; sed potior visa est vetus lectio, cui præcipue suffragatur, quod aliæ Latinæ antiquæ Versiones legunt, *ad intellectum*. Hebraica porro elementa, quæ veteres Editores ex Massoretharum ingenio legunt, Benedictinus non uno in loco, forte operarum incuria depravat, isthæc sunt, למנצח--על--שׁשׁנים לבני קרח משׂכיל שׁיר ידידת.

c Quidam mss. *canticum amantissimum*: Symmachus autem proprie *triumphale pro floribus* transtulit: ἐπινίκιον ὑπὲρ τῶν ἀνθῶν, non triumphum.

d Cave intelligas abs Hieronymo disputatum, sed eo in Psalmo de Filiis Core competentius dici.

e Mirum ex apocrypho Esdræ libro testimonium adduci ab Hieronymo, qui ab hujusmodi scriptis cum primis abhorrebat; unde & alibi contra Vigilantium scribens, *Preponis*, inquit, *mihi librum Apocryphum, qui sub Esdra nomine a te & similibus tuis legitur*, & paulo post, *Quid necesse est in manus sumere quod Ecclesia non recipit?*

CLASSIS III. AN. 396.

Pro quo interpretatus est Symmachus, a *Commotum est cor meum verbo bono:* indicans ad alterius sermonem cor dicentis esse commotum, & Spiritu Sancto futura Christi sacramenta pandente, etiam hunc in eloquium prorupisse: ut quemadmodum cæteri de adventu ejus loquuti sunt, & iste loqueretur. Ructus autem proprie dicitur digestio cibi, & concoctarum escarum in ventum efflatio. Quomodo enim juxta qualitatem ciborum de stomacho ructus erumpit, & boni vel mali odoris flatus indicium est: ita interioris hominis cogitationes verba proferunt, & *ex abundantia cordis os loquitur*. Justus comedens replet animam suam, Matth. 12. quumque sacris doctrinis fuerit satiatus, de boni cordis 2 Cor. 13. 3. thesauro profert ea quæ bona sunt, & cum Apostolo loquitur: *An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus?* (1) Quidam ex persona Patris dictum Ps. 109. 3. intelligi volunt, quod ex imis vitalibus & cordis arcanis, Verbum suum quod in se erat semper, protulerit, juxta alterius Psalmi vaticinium: *Ex utero ante luciferum genui te*. Ut quomodo uterus non significat uterum (neque enim Deus dividitur in membra) sed eamdem substantiam Patris Filiique demonstrat; sic cor & verbum quod profertur ex corde, Patrem ostendat & Filium. Et quod sequitur: Ps. 32. 9. *Dico ego opera mea regi*, illi aptant intelligentiæ: *Ipse dixit & facta* Joan. 14. *sunt, ipse mandavit & creata sunt:* quod dicente Patre, operatus sit Filius. Omnia enim quæcumque Pater facit, eadem & Filium facere similiter, & Patrem manentem in eo operari cuncta per Filium.

6. *Dico ego opera mea regi*. Propheticus chorus Christi & Ecclesiæ sacramenta dicturus, ne carmine videatur indignus, & ob conscientiam peccatorum Ps. 49. 16. dicatur ei: *Ut quid tu enarras justitias meas, & assumis testamentum meum per os tuum?* opera sua regi quem laudaturus est, confitetur, ut vel si bona sunt, ipse suscipiat, vel, si mala sunt, mundet; Isai. 43. 26. facitque quod jussus est: *Dic tu iniquitates tuas, ut justificeris*. Et, *Justus accusa-* Prov. 18. 17. *tor sui est in principio sermonis*. Idioma autem non solum Hebraicæ, sed & Latinæ linguæ est, pro syntagmatibus & scriptis opuscula dicere. Ergo & iste qui A laudes cantaturus est Domino, carmen suum & opusculum consecrat ei, & pro Musis gentilium, ipsum invocat in principio, quem laudaturus est.

CLASSIS III. AN. 397.

7. *Lingua mea calamus scribæ, velociter scribentis*. Pro quo nos interpretati sumus. *Lingua mea stilus scribæ velocis*. Extrema pars prologi est; & cum præcedentibus junge quod sequitur: Eructavit cor meum in laudes Dei sermonem bonum & opuscula mea quibus B eum prædicaturus sum, ipsi potissimum consecravi. Debeo ergo & linguam meam quasi stilum & calamum præparare, ut per illam in corde & auribus audientium scribat Spiritus Sanctus. Meum enim est quasi organum præbere linguam: illius quasi per organum sonare quæ sua sunt. Stilus scribit in cera: calamus vel in charta, vel in membranis, aut in quaquumque materia quæ apta est ad scribendum. Mea autem lin- C gua in similitudinem scribæ velocis, quem notarium possumus intelligere, quodam signorum compendio, breviatum Evangelii strictumque sermonem exaravit in tabulis cordis carnalibus. Si enim Lex per manum Mediatoris digito Dei scripta est, & quod destructum est, glorificatum est: quanto magis Evangelium, quod mansurum est, per meam linguam scribetur a Spiritu Sancto: ut illius laudes, ad quem in Isaia dicitur, Isai. 8. 1. D *Velociter spolia detrahe, cito prædare*, velox in corde credentium sermo describat.

8. *Speciosus forma præ filiis hominum*. In Hebraico: *Decore pulchrior es filiis hominum*. b Finito prooemio, [b] hinc narrationis exordium est, & fit apostropha ad ipsum amantissimum & dilectum & regem, cui dicentis opera consecrata sunt. Quæritur autem quomodo pulchrior sit E cunctis filiis hominum, de quo legimus in Isaia: *Vidimus eum, & non habebat* Isai. 53. 2. & seqq. *speciem neque decorem, sed erat species ejus inhonorata & deficiens a filiis hominum. Homo in plaga positus, & sciens ferre infirmitatem, quia avertit faciem suam*. Nec statim scriptura dissonare [c] videatur: quia c ibi ignobilitas corporis propter flagella Sign. 3. & sputa & alapas & clavos, & injurias patibuli, commemoratur: hic pulchritudo virtutum in sacro & venerando corpore. Non quo divinitas Christi hominibus sic finito, fieri ...

---

a Græce in Hexaplis ἐκινήθη ἡ καρδία μου λόγῳ ἀγαθῷ.

(1) Illorum sententiam jamdiu antea respuerat Origenes hac de caussa. εἰ γὰρ τῷ υἱῷ ὁ πατὴρ ἀπήγγελεν, εὑρεθήσεται ἀγνοῶν ὁ υἱὸς καὶ τῶν ἔργων μεταγενέστερος. *Nam si Pater hac Filio annuntiaret, inscius eorum, & operibus posterior, Filius inveniretur*.

b Transtulit ex Eusebio, qui in Commentariis testatur superiore prooemio a vetustioribus interpretibus sic finito, fieri ἀπὸ ἑτέρας ἀρχῆς τὴν ἔκθεσιν *id est ex alio principio expositionem*, subditque sibimet exemplum, *unde*, ait, *congruenter nos quoque illud*, Speciosus forma præ filiis hominum, *ab alio initio duximus*.

c Antea erat *videtur*; sed hujusmodi paragrammata, quorum Lectorem admonere non est operæ pretium, taciti sæpe emendamus.

minibus comparata [a] formosior sit; hæc enim non habet comparationem: sed absque passionibus crucis, universis pulchrior est. Virgo de virgine, qui non ex voluntate viri, sed ex Deo natus est. Nisi enim habuisset & in vultu quiddam oculisque sidereum, nunquam eum statim sequuti fuissent Apostoli, nec qui ad comprehendendum eum venerant, corruissent. (Joan. 18.) Denique & in præsenti testimonio, in quo ait. *Homo in plaga positus & sciens ferre infirmitatem*, reddit caussas quare ista perpessus sit. *Quia avertit faciem suam*, id est, paululum divinitate subtracta, corpus injuriæ dereliquit. Quidam hunc versiculum superioribus copulant, ut speciosus forma præ filiis hominum, non ad Christum, sed ad calamum referatur.

9. *Effusa est gratia in labiis tuis, propterea benedixit te Deus in æternum*. In Editione Vulgata pro benedixit, *unxit* legimus. Sed sciendum quod error scriptorum Septuaginta Translatoribus non debeat imputari, qui hoc loco cum Hebraica Veritate concordant. Legentes illud, *Jesu proficiebat ætate & sapientia & gratia apud Deum & homines*: (Luc. 2. 52.) Et in alio loco: (Matth. 7. 16.) *Admirabantur super verbis gratiæ ejus quæ egrediebantur de ore illius*: Et quod *In potestate habebat sermonem*; (Marc. 6. 7.) intelligere possumus, quo sensu dictum sit: *Effusa est gratia in labiis tuis*. Noe invenit gratiam coram Domino in diebus suis, & Moyses, & reliqui Prophetarum. Sed omnis gratiæ multitudo in labiis Salvatoris effusa est, quæ in brevi tempore totum implevit orbem. Et ipse tamquam sponsus processit de thalamo suo. *A summo cælo egressio ejus, & occursus illius usque ad summum ejus*. (Ps. 18.) Nam & sancta Maria, (Luc. 1.) quia conceperat eum, in quo omnis plenitudo divinitatis habitat corporaliter, plena gratia salutatur. Et Apostolus sciens prædicationem suam, non in eloquentia sæculari, sed in virtute Dei, omnes mundi superasse doctrinas, ait: (1. Thess. 1. 5.) *Et sermo meus & prædicatio mea, non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus & virtutis: ut sit fides nostra non in sapientia hominum, sed in virtute Dei*. Seque ipsum reprehendens, quia dixerat: *Amplius autem omnibus laboravi*: (1. Cor. 15. 10.) statim intulit: *Non autem ego, sed gratia Dei, quæ mecum est*. Et rursum: *Quia gratia ejus qui in me est, non fuit vacua*. Proprie autem in Salvatorem verbum effusionis adjungitur, ut significet gratiæ largitatem, secundum illud: *Effundam de spiritu meo super omnem carnem*. (Joel. 2. 28.) Et, *caritas Dei diffusa est in cordibus nostris*. (Rom. 5. 5.) Et nota quod omnium quæ dicuntur, intelligentiam ad personam ejus referat, qui assumtus ex Maria est: quod propter gratiam labiorum in æternum benedictus esse dicatur: tale quid & Apostolo prædicante: *Humiliavit se, factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Propter quod & Deus illum exaltavit: & dedit illi nomen super omne nomen*. (Philipp. 2. 8.) Sicut enim ibi forma servi, passionis injuria est: & exaltatio nominisque donatio ad Patrem redit; ita hic effusio gratiæ & benedictionis in sempiternum, ad eum referenda est, qui potest humiliari, & crescere.

10. *Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime: Specie tua, & pulchritudine tua*. In Hebræo: *Accingere gladio tuo super femur [b] tuum, fortissime. Gloria tua & decore tuo*. Istum arbitror te locum optime intelligere, & accinctam Christi gladio militare. Ut autem scias semper (1) virginitatem gladium habere pudicitiæ, per quem truncat opera carnis, & superat voluptates; Gentilis quoque error Deas virgines finxit armatas. Accinxit & Petrus lumbos suos, & ardentem lucernam habuit in manibus suis. Quod autem femur significet opera nuptiarum, his breviter exemplis doceberis. Abraham mittens ad uxorem quærendam filio suo Isaac, dicit Majori domus suæ. *Pone manum tuam super femore meo, & adjurabo te per Dominum Deum cæli*. (Gen. 24. 2.) Non dubium quin per eum qui de ejus semine erat nasciturus. Jacob postquam luctatus est cum homine, qui ei apparuerat ad torrentem Jaboc, Mesopotamia derelicta, & terram Repromissionis ingrediens, non ante Israel sortitus est nomen, quam nervus femoris ejus emarcuit. Et ad filium: *Non deficiet princeps ex Juda, neque dux de femo-* (Gen. 49. 5.)

[a] Editi ante Martianæum, *non formosior*, quæ negandi particula sensum nihil immutat, immo clariorem facit, quidquid videatur Benedictino interpreti, qui primus expunxit quorumdam ope mss. Hunc porro locum de præstanti Christi forma confer cum alio in c. 9. Matthæi, unde colligas non existimasse Hieronymum fulgorem & sidereum istud corporis Christi decus fuisse perpetuum, sed ad aliquod tempus tantum, cum nempe vellet ipse homines ad se allicere, vel terrere, vel in Dei admirationem rapere, ut in Transfigurationis mysterio, aliisque factum est.

[b] At illud *tuum* heic loci neque Hebr. textus, neque ipsa Hieronymiana versio habet.

(1) Hæc quoque S. Pater ex Origene delibasse videatur, cujus inter cætera hæc sunt: ἁγνεία βίου λόγος, ἀναιρῶν τὰ πάθη, περιζῶσαι ῥομφαίαν λέγεται ἐπὶ τὸ μηρὸν αὐτοῦ. Πρῶτος δὲ Ἰησοῦς τοῦτο ἐποίησεν &c. *Casta vivendi ratio, quæ males effectus e medio tollit, gladium accingere dicitur super femur suum. Primus autem hoc fecit Jesus &c.*

moribus ejus. Et rursum ipse moriturus, Joseph adjurat in femore suo, ne eum in Ægypto sepeliat. In Judicum quoque libro legimus: *Gedeoni erant filii septuaginta, qui egressi sunt de femoribus ejus*. (Judic. 8. 30.) In Cantico Canticorum dicitur, *Ecce lectulus Salomonis, sexaginta potentes in circuitu ejus de potentibus Israel, omnes tenentes gladios, docti ad bellum, vir & gladius ejus super femur ejus*. (Cant. 3. 7. & 8.) Gloria ergo & decore suo, sive specie & pulcritudine divinitatis suæ, carnis opera mortificans; & natus ex virgine, futuris virginibus virginitatis princeps fuit.

11. *Et intende prospere, procede & regna. Propter veritatem & mansuetudinem & justitiam; & deducet te mirabiliter dextera tua*. In Hebræo: *Decore tuo prospere ascende: propter veritatem & mansuetudinem justitiæ*, [a] *& deducet te mirabiliter dextera tua*. Secundo scriptum est apud Hebræos, *decore tuo*, ne quis idipsum vitio librariorum repetitum putet. Et est figura quæ apud Rhetores, Repetitio nominatur. More ergo Panegyrici, quo laudatores loquuntur ad eos quos præconiis efferunt, armatum cohortatur ad prœlium: ut semel arrepta bella non deserat, & super hostium strages victor incedens, præparet sibi regnum in his, quos de diaboli eripiens potestate, suo copulavit imperio; & dicat: *Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus*. (Psal. 2. 6.) Nullique dubium, veritatem, & modestiam, & justitiam, Christum appellari, qui dicit, *Ego sum via, veritas, & vita*. (Joan. 14. 6.) Et, *Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde*. (Mat. 11. 29.) Et, *Qui factus est nobis a Deo justitia, & redemtio, & sanctitas*. (1. Cor. 1. 30.) Hæc autem universa dicuntur in corpore, ut exigantur in membris. Victoria Domini, servorum triumphus est. Magistri eruditio, discipulorum profectus. Et quod sequitur, *Deducet te mirabiliter dextera tua*, aut de signis quæ in Evangelio perpetravit aut τροπικῶς de cæde, quam exercuit in hostibus, sentiendum est. *Cor sapientis in dextera, & cor stulti in sinistra ejus*. Christus totus in dextris est: Antichristus in sinistris. Hebraica interpretatio distat in verbis, non distat in sensu.

12. *Sagittæ tuæ acutæ* [b] *potentissime, populi sub te cadent in corda inimicorum regis*. In Hebraico, absque *potentissime*, reliqua similiter. Et hic versiculus tibi potissimum aptus est, quæ jaculo Domini vulnerata, cum sponsa in Cantico canis *Vulnerata caritate ego sum*. (Cant. 2. 5.) Nec mirum, si sponsus tuus habeat plures sagittas, de quibus in centesimo decimo nono Psalmo dicitur: *Sagittæ potentis acutæ cum carbonibus desolatoriis*; quum Patris ipse sit jaculum, & loquatur in Isaia: *Posuit me quasi sagittam electam, in pharetra sua abscondit me*. (Isai. 49. 2.) His sagittis & Cleophas in itinere cum altero vulneratus ajebat, *Nonne cor nostrum ardens erat in nobis, dum loqueretur in via, & aperiret nobis Scripturas?* (Luc. 24. 32.) Et in alio loco legimus: *Sicut sagittæ in manu potentis, ita filii excussorum*. (Ps. 126. 4.) His sagittis totus orbis vulneratus & captus est. (1) Paulus sagitta fuit Domini, qui postquam ab Jerosolymis usque ad Illyricum missus arcu Domini, huc illucque volitavit, ad Hispanias ire festinat: ut velox sagitta sub pedibus Domini sui, orientem occidentemque prosternat. Et quia plures sunt potentissimi regis inimici, qui vulnerati fuerant ignitis sagittis diaboli, & quasi cervus spiculo percussi in jecore; sagittæ Domini mittuntur ignitæ cum carbonibus desolatoriis, ut quidquid vitii in corde inimicorum regis fuerit, excoquant, & salutari igne ignem ejiciant perditorem.

13. *Sedes tua Deus in sæculum sæculi, virga directionis, virga regni tui. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem, propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis*. In Hebraico: *Thronus tuus* [c] *Deus in sæculum* [d] *& in æternum: sceptrum æquitatis, sceptrum regni tui. Dilexisti justitiam, & odisti iniquitatem: propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo exsultationis præ participibus tuis*. Duas personas, ejus qui unctus est Dei, & qui unxit, intellige. Unde & Aquila ELOIM אלהים ver-

a Ipse vero transtulit, *& docebit te terribilia*, quæ Hebræis ותורך נוראות apprime respondent, secus isthæc impressa, *& deducet te mirabiliter*, quæ ex Græcis, sive ex veteri Latina interpretatione huc irrepsisse facile credam.

b Quidam *potentissime* legunt atque interpretantur: Græcus tamen δυνατέ. Utut sit, ex superiori versiculo, *Accingere &c.* illud *potentissime*, hoc loco intrusum, in Epist ad Sunniam & Fretell. docet. Mox pro *in corda*, malim *in corde*, sic enim & Græcus ἐν καρδίᾳ, & qui illi Hieronymi testimonio concinit, Hebræus בלב.

c Quod mox Aquilam fecisse tradit S. Doctor, ut prius Dei nomen, Θεέ scriberet pro Θεός, a se quoque factum statim profitetur, ut *propter intelligentiam*, *Dee*, poneret. Non igitur satis bene, & ad Hieron. mentem, quamquam cum libris omnibus legimus heic loci, *Deus*, pro quo *Dee*, etsi minus latine scriptum fuerit. Sed absque mss. ope nobis immutare non licet, maxime cum in ipsa versione cum vocandi casus nota dixisse Hieron. videatur, *o Deus*.

d Legebatur antea *in sæculum sæculi*, renitentibus mss. magno numero tum hujus epistolæ tum etiam Psalterii ex Hebraico, ubi quemadmodum reposuimus, est *in sæculum & in æternum* ex לעולם ועד, quas voces etiam in postremo hujus Psalmi versu, ad epistolæ finem ad eundem modum interpretatur.

(1) Atque heic Origenem imitatur qui τῦ ἱκανῶς πρεσβεύοντος ὑπὲρ ἀληθείας, καὶ δυνατῶς τὸ ψεῦδος καθαιρέντος, *ejus qui sufficienter pro veritate concionatur, & potenter redarguit falsitatem*, rationabiles exacutas sagittas interpretatur.

verbum Hebraicum, non nominativo caſu, ſed vocativo interpretatur, dicens Θεὲ, & nos propter intelligentiam [a] *Dee* poſuimus, quod Latina lingua non recipit; ne quis perverſe putet Deum dilecti & amantiſſimi & regis bis Patrem nominari. Quamquam enim Pater in Filio, & Filius in Patre, & alterutrum ſibi & habitator & thronus ſint: tamen in hoc loco ad regem, qui Deus eſt, ſermo dirigitur; & dicitur ei quod imperium ejus (hoc enim intelligo, *thronum*, juxta illud quod ſcriptum eſt: Pſ. 131. 11. *De fructu ventris tui ponam ſuper thronum tuum*) finem non habeat. Quod quidem & Mariæ nuntiavit Angelus: Luc. 1. 32. *Dabit ei Dominus Deus thronum David patris ſui, & regnabit ſuper domum Jacob in ſæcula, & regni ejus non erit finis*. Nec putemus hoc illi eſſe contrarium, quod Apoſtolus ſcribens ad Corinthios ait, 1. Cor. 15. Filium Deo traditurum regnum, & ſubjiciendum ei qui ſibi ſubjecit omnia: *ut ſit Deus omnia in omnibus*. Non enim dixit, tradet Patri, ut videretur ſeparare Filium, ſed tradet Deo, hoc eſt, habitanti in aſſumtione corporis Deo: *ut ſit Deus omnia in omnibus*: & Chriſtus, qui ante per paucas virtutes erat in ſingulis, per omnes in omnibus commoretur. Sceptrum autem & virgam inſigne eſſe regnantis, ipſe Propheta ſignificat, dicens: Iſai. 11. 1. *Sceptrum æquitatis, ſceptrum regni tui*. Quidam de Iſaia teſtimonium proferentes: *Exiet virga de radice Jeſſe, & flos de radice ejus aſcendet*, hominem qui eſt aſſumtus, intelligunt, cui & deferatur imperium, & qui propter dilectam juſtitiam & exoſam iniquitatem regnare dicatur, & unctus eſſe oleo exſultationis præ participibus ſuis: quaſi præmium caritatis, & * odii iniquitatis in unctione ſumturus. Docemur autem in utraque parte & amoris & odii eſſe in nobis ſemina, quum ipſe qui primitias maſſæ noſtrorum corporum levavit ad cælos, & juſtitiam dilexerit, & oderit iniquitatem. Unde David: Pſ. 138. 21. *Nonne odientes te, Domine, oderam, & ſuper inimicos tuos tabeſcebam? perfecto odio oderam illos*. Quod ſequitur; *Unxit te Deus, Deus tuus*. Primum nomen Dei vocativo caſu intelligendum eſt, ſequens nominativo. Quod ſatis miror, cur

* al. odium

A Aquila non ut cæperat in primo verſiculo, vocativo caſu interpretatus ſit, ſed nominativo, bis nominans Deum qui ſupradictum unxerit Deum. In hoc loco Photinus opprimitur, ſed Arrius caput levat, de Evangelio proferens teſtimonium: Joann. 20. 17. *Aſcendo ad Patrem meum & Patrem veſtrum, Deum meum & Deum veſtrum*. Sed quum dilectum audiat eum, accinctum gladio ſuper femur, & regnare propter veritatem B & manſuetudinem, ungi ob dilectam juſtitiam & exoſam iniquitatem, & unctum eſſe præ conſortibus ſuis, de quibus ſcriptum eſt: Hebr. 3. 14. *Participes Chriſti facti ſumus, ſi tamen principium ſubſtantiæ uſque ad finem firmum retineamus*; miror cur [b] ſolum Deum Dei ad calumniam vocet, quaſi univerſa quæ dicta ſunt, divinitati Verbi & non humilitati hominis conveniant. Audiat Actus Apoſtolorum: Act. 10. 38. *Jeſum* C *Nazarenum, quem unxit Deus Spiritu ſancto*. Audiat Evangelium: Luc. 1. 35. *Spiritus ſanctus veniet ſuper te, & virtus Altiſſimi obrumbrabit tibi: propterea quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur Filius Dei*. Ipſum Dominum ſentiat intonantem: Iſai. 61. 1. *Spiritus Domini ſuper me, eo quod unxerit me*. Participes autem Apoſtolos credenteſque ſignificat; quibus unctionis ſuæ vocabulum tribuit, ut ab uncto vocentur uncti, id eſt, a Chriſto Chriſtiani.

D 14. *Myrrha & gutta & caſia a veſtimentis tuis a domibus eburneis, ex quibus delectaverunt te filiæ regum in honore tuo*. In Hebraico, *Myrrha & ſtacte & caſia in cunctis veſtimentis tuis de domibus eburneis, quibus lætificaverunt te filiæ regum in honore tuo*. Prœfatio ipſa te docuit, iccirco me hunc Pſalmum explanare voluiſſe, quia ad virginem ſcribens, *pro liliis* & floribus titulum reperi. Itaque conſequenter & iſtos verſiculos ad te referam, cui volumen hoc E ſcribitur. Mortificaſti membra tua ſuper terram, & quotidie Chriſto offers myrrham. Chriſti bonus odor es, & propterea *ſtacten*, id eſt, *ſtillam* vel *guttam* exhibes Domino. Narrant & hi qui aromatum novere virtutes, ſtacten florem eſſe myrrhæ. Stacte quid. Quod autem ſequitur *caſia*, eſt ipſa quæ ab aliis σύριγξ id eſt, *fiſtula* nuncupatur, vocalis in

[a] Quod explicare e mſſ. non licet, ex ingenio nolumus. Sed integrior certe erit ſenſus, & qui magis Hieronymum doceat, ſi legas, *nos propter intelligentiam, o Deus, non Dee poſuimus, quod Latina lingua non recipit*. Conjecturis proferendis locum ipſi præbent mſſ. in quibus tum vox *Dee* deſideratur, tum alia veterum exſcriptorum vitia ingruerunt. Recole ſuperiorem adnotationem *c*.

[b] Quidam mſſ. quibus vetuſtiſſima editio concinit, *miror cur ſolium Domini Dei ad calumniam vocet*, quaſi verba, *Sedes tua*, vel *Thronus tuus Deus in ſæculum ſæculi*, Arrius prætenderet, atque in hæreſim ſuam traheret.

in laudes Dei, & omnes pituitas & rheumata voluptatum suo calore excoquens. Casia quid. Ubi in nostris codicibus scriptum est, אהלות *gutta*, vel *stacte*, in Hebraico HALOTH legitur. Unde & Nicodemus centum libras myrrhæ & aloes ad sepeliendum Dominum præparavit. Et sponsus loquitur Cant. 4. ad sponsam: *Myrrha & aloe cum omnibus* Ibid. 5. 5. *unguentis primis*. Et illa respondet: *Manus meæ distillaverunt myrrham; digiti mei myrrha pleni*. Projice & tu mortis opera. Christo in baptismate consepulta, & huic mundo mortua esto, & nihil aliud nisi de cælestibus cogitans, loquere ad sponsum tuum: *Manus meæ stillaverunt myrrham; digiti mei myrrha pleni*. Legimus & unguentum sacerdotale, cujus & Ps. 132. 2. David meminit: *Sicut unguentum in capite, quod descendit in barbam, barbam Aaron, quod descendit in oram vestimenti ejus*. In quo cum cæteris aromatibus miscetur & stacte. Offerunt & Magi myrrham. Et in præsenti loco, initium vestimentorum Christi est suscipere mortem illius, & in sua carne monstrare. Hæc indumenta para sponso tuo: his a te vestibus comptus incedat. Quumque ei hujuscemodi texueris vestimenta, efficieris ipsa templum Dei, & lætificabis eum *de domibus eburneis*, sive ut melius in Hebraico scribitur, *de templo dentium*; & laudes Domino canes, totaque sæculo mortua, Angelorum imitaberis choros. Ebur enim & dentes, insigne esse mortis & vocis ipsa nominum natura testatur. Et consequenter adjunctum est: *Ex quibus delectaverunt te filiæ regum in honore tuo*. Rex regum & Dominus dominantium sponsus tuus est. (1) Reges isti qui sub tanto rege sunt reguli, patres tui sunt, qui te Evangelica genuere doctrina. Horum tu filia, honorificas in omnibus vestimentis & odoribus bonis & templo eburneo eum, cui supra dictum est: *Effusa est gratia in labiis tuis*; Et: *Accinge-*

A *re gladio tuo super femur tuum potentissime*; Et, *Sagittæ tuæ acutæ*; Et, *Thronus tuus Deus in sæculum sæculi*. Pro eo quod nos transtulimus *domibus eburneis*, quia in Græco scriptum est ἀπὸ βαρέων ἐλεφαντίων quidam Latinorum ob verbi ambiguitatem, *a gravibus* interpretati sunt, quum [a] βάεις verbum sit ἐπιχώειον Palæstinæ: & usque hodie domus ex omni parte conclusæ, & in modum ædificatæ turrium ac mœnium publicorum, βάρεις appellentur.

B 15. *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato*; quodque sequimur: *circumdata varietate*, excepta Editione Vulgata, nullus Interpretum transtulit. In Hebraico, *Stetit conjux in dextra tua in diademate aureo*. Ubi nos *conjugem* vertimus, ibi apud Hebræos legitur SEGAL. שגל Pro quo Aquila [b] σύγκοιτον, id est, *concubinam*: Symmachus & Quinta Editio παλλακὴν id est, *pellicem*, Septuaginta, Theodotion, & Sexta, *reginam* interpretati C sunt. Deinde ubi ego posui, *in diademate aureo*, Symmachus transtulit, *in auro primo*: Aquila, Quinta & Sexta Editio, *in tinctura*, vel *in auro Ophir*. Quæ filiæ regum sunt, & in sponsi parantur amplexus, per myrrham & guttam & casiam & domos eburneas delectant eum, cujus thronus in sæculum sæculi est. Quæ autem jam super petram Christum stabili radice fundata est Catholica Ecclesia, una columba, perfecta & proxima stat D a dextris; & nihil in se sinistrum habet. Stat in vestibus deauratis, de sermonibus Scripturarum ad sensum transiens, & cunctis plena virtutibus: sive ut nos transtulimus, *in diademate aureo*. Est enim regina, regnatque cum rege: cujus filias possumus intelligere, & in commune credentium animas, & proprie virginum choros. *Ophir* genus auri est, vel a loco Indiæ, vel a colore nomine indito. [c] Septem quippe apud Hebræos auri vocabula sunt. Uxorem quoque & con- E cubinam intelligamus de Cantico Salomo-

[a] Haud aliter origenes qui Reges eos esse exponit sanctos discipulos, qui regnum cælorum obtinuerunt, filias vero Regum τὰς ὑπ' αὐτῶν γεννωμένας κατ' ἀρετὴν ψυχὰς *animas ab illis ad virtutis normam efformatas, seu generatas*. Reginam porro ipsam in vestitu deaurato Ecclesiam Catholicam Adamantius quoque interpretatur.

[a] Verbum βάεις, quod ἐπιχώριον, sive *vernaculum* Palæstine esse docet, quid significaret, alii antea interpretes non videntur assecuti, scribunt enim pari omnes vitio βαρὺς cum ypsilon, quod est *grave*, & paulo post eodem sensu etiam plurium numero βαρεῖς. At Hieron. βάεις, & βάρεις scribi vult, non ut *grave* aliquid; sed ut *magnæ domus* significentur. Scholia Græca apud Drusium βάρεις ἐπιχωρείως λέγονται παρὰ Σύροις αἱ μεγάλαι οἰκίαι. *Baris vulgo*, seu, *juxta loci idioma vocantur a Syris magnæ domus*. In singulari item numero tradit Josephus de Bello lib. 1. c. 6. βάρις appellatam fuisse turrim, quæ postea Antonia dicta est, φρούριον... πάλαι μὲν βάρις ὀνομαζόμενον; proprie enim in modum turrium ædificatæ domus βάρεις appellabantur. Hebraice est בירה *Birah*, tum 1. Paralip. XXIX. 1. ubi pro magnifico edificio. seu templo sumitur. tum plurium numero בירניות 2. Paralip. XVII. 12. quod Vulgata vertit *domos ad instar turrium*. Sed verius Chaldæum nomen est, quod 2. Esdr. 1. 1. Daniel. 8. 2. Esther. 1. 2. atque alibi additum nomini *Susan* invenitur. *Susan-Birah* quod est *Susan Arx*, vel Regia. Vid. Hieronymum in Amos cap. 1. 12. & cap. ultimo in Isaiam.

[b] Victorius σύγκοιτιν, quemadmodum olim etiam Agellius legerat.

[c] Singula ex Drusio enumerat Martianæus, quem vide, si lubet, ad libri calcem: nos alibi accuratius explicabimus.

lomonis, quæ sine sponso suo vel marito dormire non potest.

16. *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliviscere populum tuum & domum patris tui, & concupiscet rex decorem tuum: quoniam ipse est Dominus Deus tuus, & adorabunt eum.* In Hebraico: *Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliviscere populi tui, & domus patris tui, & concupiscet rex decorem tuum; quia ipse est Dominus tuus, & adora eum.* Hucusque per Prophetæ linguam, quam calamo scribenti velociter comparat, loquitur Spiritus Sanctus, ipsum regem, & bellatorem, & Deum, sponsumque compellans. Hinc persona Patris inducitur loquentis ad sponsam Filii sui, & cohortantis eam, ut veteris gentilitatis & idololatriæ errore contemto, primum his quæ dicantur attendat; & propter quod de alienigena filia nominetur; deinde videat vel ipsa quæ dicuntur, vel universam conditionem, ex visibilibus intelligens invisibilia, & ex creaturis sentiens Creatorem, & diligenter inclinet aurem suam, ut quæ dicuntur, memoriter teneat. Quumque audierit, viderit & inclinaverit aurem suam, totamque se doctrinæ tradiderit, & eorum intelligentiæ quæ dicuntur, obliviscatur primum populum suum: & cum Abraham de Chaldæa egrediens, relinquat terram nativitatis & cognationis suæ. Nemo dubitat patrem nostrum, antequam adoptaremur a Deo, fuisse diabolum, unde Salvator ait: *Vos ex patre diabolo* [a] *nati estis.* (Joan, 8, 44. a) Quum ergo, ait, antiqui patris fueris oblita, & talem te exhibueris, depositis pristinis sordibus, ut super fratruelem dealbata conscendas, & quam possit diligere Filius meus, tunc concupiscet rex decorem tuum. Et ne putes unum esse de turba, a quo amanda es, ipse est Rex tuus & Dominus tuus. Quia vero interdum qui reges & domini sunt, sunt quidem potestate reges & domini, tamen ejusdem naturæ, cujus sunt illi, in quos dominantur & regnant; indico tibi quod & Deus tuus sit, & debeas adorare eum. Septuaginta Interpretes non dixerunt, *& adorabis eum*, sed *adorabunt eum*, ut sit sensus: Iste qui te amaturus est, qui tuam pulchritudinem dilecturus, Deus est, & adorandus ab omnibus. Quod de Ecclesia ex gentibus congregata exposuimus, unusquisque ad seipsum referat, animamque credentis, quod prioribus vitiis derelictis, adoptetur in filiam; inclinet aurem suam, obliviscatur veteris conversationis: & cum [b] Apostolo dimittat mortuum patrem, & talem se præbeat, qui ametur a rege. Ipse est enim Dominus ejus, cui flectere debeat genu, & deposita superbia, jugum humilitatis assumere.

17. Interrogemus Judæos, quæ sit ista filia, ad quam loquitur Deus. Non dubito quin Synagogam respondeant. Et quomodo dicitur Synagogæ & Israelitico populo: *Dimitte populum tuum, & domum patris tui?* Numquid derelinquet gentem Hebræam, & Abraham antiquum patrem? Si dixerint de vocatione significari Abraham, * qui Chaldæos reliquerit, quis est iste rex, qui amaturus est decorem Abraham? (* al. qua) Certe alius est qui loquitur: *Audi filia*, & alius de quo loquitur: *Concupiscet rex decorem tuum.* Qui alius, non solum rex, sed & Dominus & Deus est, qui adorandus est.

18. *Filia Tyri, in muneribus vultum tuum deprecabuntur divites plebis.* In Hebræo est: *O filia fortissimi, in muneribus faciem tuam deprecabuntur divites populi.* Verbum Hebraicum SOR, quod in Ezechiele juxta Septuaginta legimus, interpretari potest & *Tyrus*, & *tribulatio*, & *fortissimus*, sive *fortissima*, & *silex*, id est, *lapis durissimus*. (צר) Unde in præsenti loco error ortus est: [c] Aquila enim, & Septuaginta, & Theodotion, & Quinta Editio, *Tyrum* interpretati sunt. Sexta verbum Hebraicum posuit *Sor*: Symmachus κραταιὰν id est, *fortissimam*. Nos idipsum ad Deum retulimus, ut illa, cui supra dixerat: *Audi filia, & vide*, filia *fortissimi* nuncupetur. Aut certe ipsa *fortissima* sit, quia imitata est fortem Patrem, cujus vultum in diversis muneribus deprecabuntur divites plebis. Divites in cun-

a Præter mss. priorumque editionum fidem, S. quoque Cyprianus Tractatu de Oratione Dominica hanc apud Joan. lectionem asserit, quam proinde Victorius immutare, & vocem *nati* ad Vulgatæ exemplar expungere non debebat.

b Sentit, ut nobis videtur, Hieronymus, discipulum illum, cui dixerat Jesus Matth, 8. 22. *sequere me, & dimitte mortuos sepelire mortuos suos*, unum ex iis fuisse, qui deinde Apostoli appellati sunt.

c Secus Hexapla a Montfaucon. adornata, Aquilæ, & V. editioni vocem *Sor*, seu Σόρ non interpretatam tribuunt. In sequenti autem Symmachi interpretatione, cum plerumque vitiose legant codices nostri, a Martianæi editione haud discedimus. Antea erat κράτιστην, ut alios interpretes vertisse constat

CLASSIS III. AN. 397.

cunctis operibus bonis & scientia; sive qui divites putantur in hoc sæculo, sapientes hujus mundi, & Philosophorum disciplinis eruditi; vel quod melius est, qui antea divites fuerant, habentes eloquia Dei, & Testamenta, & Prophetas, id est, de populo Israel. Ut enim ante Salvatoris adventum, hi qui de Tyro erant, hoc est de populo gentium, & proselyti esse cupiebant, deprecabantur divitem populum Israel, & per eos introducebantur in Templum; sic post adventum Domini, quiquumque ex Israel credere voluerint (divites quondam familiaritate, & protectione Dei) venient ad filiam Tyri, & offerentes varia dona virtutum & confessionis in Christum, deprecabuntur eam, ut salutem quam perdiderunt in Judæa, inveniant in gentibus.

19. *Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus, in fimbriis aureis circumamicta varietatibus*. In Hebræo: *Omnis gloria filiæ regis intrinsecus, fasciis aureis vestita est*. Pro eo quod in Septuaginta scriptum est ἔσωθεν, & nos vel *ab intus*, vel *intrinsecus* interpretati sumus; in quibusdam exemplaribus invenitur [a] ESEBON, quod *cogitationes* sonat. Ex quo ostenditur, omnem gloriam Ecclesiæ, cui supra dictum est, *Audi filia, & vide*, Et, *O filia Tyri*, & nunc appellatur filia regis, esse intrinsecus, & in cogitationibus, id est, in interiori homine, & in circumcisione non manufacta, sed spiritu; habente conscientiæ fiduciam apud Deum, & tota pulchritudine posita magis in sensuum nomine, quam in flore verborum. Quomodo autem in stamine, ex quo dependent fimbriæ, subtegmen intexitur, & tota vestimenti virtus in stamine est: ita in [b] variis sensibus Scripturarum, in quibus vestis Ecclesiæ omnis intexitur, miscentur aliqua de natura, de moribus, & hoc ipsum significat vestis Aaron auro, purpura, cocco, bysso, hiacyntoque contexta, quam fecerunt mulieres, quibus Deus ad texendum dedit sapientiam. Et ut intelligere possimus omnem ornatum filiæ regis intrinsecus, ipsa loquitur in Cantico: *Introduxit me rex in cubiculum suum*; in qua clauso ostio labiorum, Deum Patrem jubemur orare. In nono quoque Psalmo titulus inscribitur, *Pro absconditis filii*. Variam habuit & Joseph tunicam, quam ei texuit mater Ecclesia. De his fimbriis Salvatoris αἱμοῤῥοοῦσα unam tetigit; & sanata est. Quod autem in Hebraico scribitur, *fasciis aureis vestita est*, id ipsum significat quod supra: *Omnis gloria filiæ regis intrinsecus*; fasciis sensuum divinorum [c] interiora membra obvolvuntur Ecclesiæ, & tota uteri tegitur ambitio. Harum fasciarum non potest oblivisci sponsa, secundum Jeremiam, quæ mammas ligant, & pectus, in quo cogitationes sunt, protegunt.

חשבן (margin) — Exod. 28. 39. — Cant. 1. 5. — Matth. 6. — Gen. 37. — Matth. 9. Marc. 6. Luc. 8. — Jer. 2.

20. *Adducentur regi virgines post eam, proximæ ejus afferentur tibi. Afferentur in lætitia & exsultatione, adducentur in templum regis*. Juxta Septuaginta prior versiculus adhuc de filiæ canitur ornatu; sequens ad ipsum sponsum regemque dirigitur. Porro juxta Hebraicum, totum ad sponsam dicitur usque ad eum locum, ubi scriptum est: *Pones eos principes in universa terra*. Et legitur; *In scutulatis [d] ducetur ad regem, virgines sequentur eam, amicæ ejus ducentur illuc, ducentur in lætitiis & exsultatione, ingredientur thalamum regis*. Multam esse distantiam animarum in Christo credentium, demonstrat Canticum Canticorum, in quo scriptum est: *Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentulæ quarum non est numerus. Una est columba mea, perfecta mea, proxima mea*, de qua dicitur, *Viderunt eam filiæ, & beatificant eam reginæ & concubinæ, & laudant eam*. Quæ ergo perfecta est & sancta corpore & spiritu, & columba & proxima meretur vocari. Hæc est filia, de qua supra dictum est: *Astitit regina a dextris tuis in vestitu deaurato*. Quæ autem supergressæ sunt sex dies [e] mundi, & futura regna suspirant, reginæ appellantur. Si qua vero circumcisionem quidem habet octavæ diei, sed adhuc non venit ad nuptias, hæc concubina voci-

Cant. 6. 7. & seqq.

[a] Benedictini editoris lectionem istam confirmant etiam quos nos consuluimus, antiqui libri: olim erat ἐσεβών Græcis literis, alii propius vero ἐσεβών. LXX. ἐσεβών, ubi etiam Æthiopicum Psalterium dicitur legere *Hesbon*.

[b] Princeps editio, quin & mss. non pauci *in aureis* pro *in variis*.

[c] Ita quod pridem in Erasmo Victorius, nos in Martianæo emendamus *interiora* pro *inferiora* reponentes ex mss. & vetustæ editionis fide, quem sensum ipse contextus postulat.

[d] Perperam in hucusque editis libris *ducentur*. Tum quidam mss. *sequuntur*, & *lætitia* pro *lætitiis*. Adito, si placet, ipsam Hieronymi ex Hebræo versionem.

[e] Unus Cisterciens. emendatiss. *munda*, quam vocem refert *ad regna*. Hieron. vero sexaginta Reginarum, & octoginta concubinarum numerum, cum diebus sex, quibus creatus est mundus, & cum octava Legalis Circumcisionis die componit, & mystice interpretatur de anima.

vocitatur. Diversa autem multitudo cre- A dentium, quæ necdum potest sponsi copulari amplexibus, nec de eo liberos parere, adolescentula dicitur. Ego puto de istis virginibus, quæ sequuntur Ecclesiam, & in primo ponuntur gradu, [a] & te esse & omnes, qui in virginitate corporis & animæ perseverant. Proximas autem & amicas, viduas esse, & in matrimonio continentes: quæ omnes cum lætitia & exsultatione ducuntur ad templum & in thalamum regis. In templum quasi sacerdotes Dei: in thalamum quasi sponsæ regis & sponsi. Hoc templum & Joannes vidit in Apocalypsi (Apoc. 21.), & Propheta desiderat. *Unam*, inquit, *petii a Domino, hanc requiram; ut inhabitem in domo Domini, omnibus diebus vitæ meæ* (Ps. 26. 4.). Et iterum: *Domine, dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ* (Ps. 25. 8.). Et in alio loco: *Quia transibo in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei in voce exsultationis & confessionis, sonitus festa celebrantium* (Ps. 41. 5.). Scutulata autem quibus sponso suo regina componitur, ipsa sunt, quæ in Septuaginta legimus *circumamicta varietate*.

21. *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram*. In Hebraico: *Pro patribus tuis erunt tibi filii, pones eos principes in universa terra*. Et ex Patris persona nequaquam de filia, sed rursum ad filiam sermo intelligi potest; & ex Spiritus Sancti, & ex filiorum Core. Si ergo ad filiam sponsam sermo dirigitur, sponsa autem de nationibus congregata est, cui supra dicitur: *Obliviscere populum tuum & domum patris tui*, debemus sponsæ patres nosse: ut consequenter noverimus & filios. Pro patribus tuis, de quibus in Jeremia loquuta es: *Quam falsa possederunt patres nostri idola, & non est in eis qui pluat* (Jerem. 14. 22. & 16. 19.). Pro Platone & pro cæteris diversorum dogmatum & errorum magistris, nati sunt tibi filii, quos constituisti principes tuos, & fecisti in populis præceptores. Vel certe aliter: O Ecclesia, filii tui quos genuisti tibi, vertentur in patres tuos, quum de discipulis eos feceris magistros, & in sacerdotali gradu omnium testimonio collocaveris. (1) Sin autem Patres Ecclesiæ intelligimus Abraham, Isaac, & Jacob, & reliquos Patriarchas; filios, qui ei in patrum honore sunt nati, Apostolos intelligamus, qui missi sunt a Domino prædicare usque ad extremum terræ, & baptizare credentes in nomine Trinitatis. Sed quæritur quomodo Ecclesia de gentibus patres habere possit, Abraham, Isaac, & Jacob, quum ei supradictum sit: *Obliviscere populum tuum & domum patris tui*. Legamus Evangelium (Matth. 3. 9.): *Nolite dicere, patrem habemus Abraham: potens est Deus de lapidibus istis*, B hoc est, de duro corde gentilium, *suscitare filios Abrahæ*. Et in alio loco: *Si filii essetis Abrahæ, opera Abrahæ faceretis* (Joan. 8. 39.). Et in Genesi ad ipsum Abraham loquitur Deus: *In semine tuo benedicentur omnes gentes* (Gen. 12. 3.). Sicut enim ille in præputio ex fide justificatus est, ita & nos justificabimur in eadem fide, si habuerimus fidem & opera patris nostri Abraham. Potest hoc ipsum ad Salvatorem dici, vel a Patre, vel a Prophetali choro & C Spiritu Sancto. Pro patribus tuis, stirpe videlicet Judæorum, qui te reliquerunt & negaverunt, nati sunt tibi filii, Apostoli, & de nationibus credentes, quos constituisti principes in universa terra.

22. *Memor ero nominis tui in omni generatione & generatione. Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in sæculum sæculi*. In Hebraico: *Recordabor nominis tui in omni generatione & generatione. Propterea confitebuntur tibi populi in sæculum & in æternum*. Quod D nos interpretati sumus, *confitebuntur tibi*, Symmachus transtulit, [b] *laudabunt te*. Regina, quæ steterat a dextris regis in vestitu deaurato, & jussa fuerat oblivisci populi & domus patris sui; & iterum illi dictum erat: *Pro patribus tuis nati sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram*, intelligens quanta decoranda sit gloria, & quibus præmiis sublevanda, convertit ad sponsum voces suas, & pollicetur recor- E daturam se semper nominis sponsi, in omni generatione & generatione. Quod promisit, videmus expletum. Ipsa Christiana nobis omnibus Christianorum nomen imposuit: nomen novum, in quo * *benedicentur omnes familiæ gentium*. Recordatur autem non in una generatione, sed in omnibus: vel cunctas significans nationes, vel duas generationes, Judæorum atque Gentilium. Et quia hoc parum est, si in duabus gene-

* al. *benedicuntur*.

[a] Voculas *& te*, tum alteram *&* particulam Cisterciens. ms. omittit.

(1) Re ipsa ad hunc modum Adamontius. *Pro Abraham, & Isaac, & Jacob, & pro aliis reliquis, qui illi placuerunt in veteri Testamento, nati sunt Discipuli, & nos qui per ipsos credidimus, & eorum fidei, ac cognitionis hæredes facti sumus*. Græca videsis in Catena Barbari.

[b] Nimirum ὑμνησουσί σε quibus in verbis simul Aquila & Teodotion consentiunt.

generationibus nominis Domini recordetur, propterea populi qui in Ecclesia fuerint, confitebuntur & laudabunt Dominum in æternum & in sæculum sæculi. Quando & tu, o filia Principia, sanctorum mixta choro, inter virgines duceris ad regem, & ex domibus eburneis delectabis sponsum in honore tuo: tunc recordare & mei, qui hujus Psalmi tibi, Domino revelante, intelligentiam tribui, & dicito: *Memor ero nominis tui*; ut quæ partem intellexisti carminis, si vita comes fuerit, [a] & totum Canticum Canticorum intelligas.

* Alias 26. Scripta sub finem an. 397.

*EPISTOLA LXVI.

Ad PAMMACHIUM.

Paulinam Paulæ filiam, quæ Pammachio nupserat, juveni docto cum primis & nobili, defunctam laudat, ipsumque Pammachium, qui statim ab ejus morte Monachi propositum arripuerat, opes suas in pauperum subsidium elargitus, hortatur, ut in sancto proposito pergat.

1 SAnato vulneri & in cicatricem superductæ cuti, si medicina colorem reddere voluerit, dum pulchritudinem corporis quærit, plagam doloris instaurat. Ita & ego [b] serus consolator, qui importune per biennium tacui, vereor ne nunc importunius loquar, & attrectans vulnus pectoris tui, quod tempore & ratione curatum est, commemoratione exulcerem. Quæ enim aures tam duræ, quæ de silice excisa præcordia, & Hyrcanarum tygrium lacte nutrita, possunt sine lacrymis Paulinæ tuæ audire nomen? Quis parturientem rosam & [c] papyllatum corymbum, antequam in calathum fundatur orbis, & tota rubentium foliorum pandatur * ambitio, immature demessum æquis oculis marcescere videat? Fractum est pretiosissimum margaritum. Virens smaragdi gemma contrita est. Quid boni habeat sanitas, languor ostendit. Plus sensimus quod habuimus, postquam habere desivimus.

* al. ambitione.

Matth. 13. 2. In agro terræ bonæ, tres fructus legimus, centesimum, sexagesimum, & tricesimum. In tribus mulieribus & sanguine & virtute conjunctis, tria Christi præmia recognosco. Eustochium virginitatis flores metit: Paula laboriosam viduitatis aream terit: Paulina castum matrimonii cubile servat. Tali filiarum mater fulta comitatu, totum sibi in terris vindicat quod Christus promisit in cælo. Et ut quadrigam domus una emitteret sanctitatis, & feminarum virtutibus responderent viri, additur comes Pammachius, verum Ezechielis Cherubim, [d] cognatus, gener, maritus, immo frater amantissimus, QUIA SANCTA consortia spiritus, vocabula non tenent nuptiarum. Huic quadrigæ Jesus præsidet. De his equis & Abacuc canit: *Ascende* (1) *super equos tuos, & equitatio tua salus*. Impari cursu, pari animo ad palmam tenditur. Discolores equi, sed voluntate concordes, unum aurigæ jugum trahunt, non expectantes flagelli verbera, sed ad vocis ortamenta ferventes. Abac. 3. 8. (1)

3. Dicamus aliquid & de Philosophis. Quattuor virtutes describunt Stoici, ita sibi invicem nexas, & mutuo cohærentes, ut qui unam non habuerit, omnibus careat: prudentiam, justitiam, fortitudinem, temperantiam. Has omnes sic habetis singuli, ut tamen emineatis in singulis. Prudentia in te, in matre justitia, in virgine fortitudo, in nupta temperantia prædicatur. QUID ENIM EO sapientius, qui contemta mundi stultitia, Christum sequutus est, Dei virtutem & Dei sapientiam? Quid matre justius, quæ inter liberos opibus distributis, docuit divitias contemnendo, quid filii amare deberent? Quid Eustochio fortius, quæ nobilitatis portas, & arrogantiam generis Consularis, virginali proposito fregerit, & in urbe prima, primum genus subjugaverit pudicitiæ? Quid Paulina temperantius, quæ legens illud Apostoli: *Honorabiles nuptiæ & cubile immaculatum*, nec sororis felicitatem, nec matris continentiam ausa appetere, maluit in humilioribus tuta pergere, quam pendulo gradu in sublimioribus fluctuare? quamquam illa semel inito matrimonio, nihil aliud diebus ac noctibus cogitaverit, nisi ut reddito fructu nuptiarum, secundum casti-

Quattuor virtutes sibi cohærentes.

Hebr. 13. 4.

a Hinc ad Eusebium Præfat. Comment. in Matthæum, *Obsecro*, inquit, *ut des exemplar, cum Romam veneris, Virgini Christi Principiæ, quæ me rogavit, ut in Canticum Canticorum scriberem, a quo opere exclusus ægrotatione diuturna spem in futurum distuli*; sed nec postea scimus potuisse explere.

b Vitiose legit Martlan. vitiose etiam editores alii, *ego servus consolator*, pro *serus*, quemadmodum emendamus contextu ipso cogente.

c Ex Veteri Epigrammate de Rosis: *Prima papyllatum protendens spica corymbum &c.*

d Nimirum Eustochii cognatus, Paulæ gener, & Paulinæ maritus.

(1) Gravius ex Græco legi vult *ascendes*. Paulo post ubi dicitur *unum aurigæ jugum* pro *aurigæ* idem *quadrigæ* reponi jubet. Hanc revera S. Pater *quadrigam* Pammachii, Paulæ, Eustochii, & Paulinæ in fine epistolæ memorat.

stimoniæ gradum acciperet, & *tanti dux* Æneid. 1. *femina facti*, virum proposito suo jungeret, non relinquens salutis comitem, sed exspectans. Dumque crebris abortiis, & experta fecunditate conceptuum, non desperat liberos, & socrus aviditatem, maritique tristitiam præponit imbecilitati suæ, Gen. 35.18. passa est aliquid de Rachelis exemplo; & pro filio doloris, ac dexteræ, virum desiderii sui peperit hæredem. Certisque auctoribus didici illam, Gen. 1. 28. non primæ sententiæ Dei: *Crescite & multiplicamini, & replete terram*, nec officio conjugali servire voluisse: sed ad hoc optasse filios, ut Christo virgines pareret.

1.Reg.4.19. 4. Legimus & uxorem sacerdotis Phinees, audita captivitate Arcæ Domini, subito uteri dolore correptam, edidisse filium Jcabod, & inter manus & officia feminarum, animam emisisse cum prole. De prima Benjamin, hoc est, *filius virtutis* ac *dexteræ*; de secunda inclytus Sacerdos Dei, [a] ex Arcæ cognomine nascitur. Nobis post dormitionem somnumque Paulinæ, Pammachium Monachum Ecclesia peperit posthumum, & patris & conjugis nobilitate patricium, eleemosynis divitem, humilitate sublimem. Apostolus scribit ad Corinthios: 1.Cor.1.26. *Videte fratres vocationem vestram, quia non multi sapientes, non multi nobiles.* (1) Luc. 13.19. Hoc nascentis Ecclesiæ rudimenta poscebant, ut granum sinapis paulatim in arborem cresceret, ut sensim Evangelii fermentum totam Ecclesiæ massam altius elevaret. Landes Pammachii. Nostris temporibus Roma possidet, quod mundus ante nescivit. Tunc rari sapientes, potentes, nobiles, Christiani: nunc multi Monachi, sapientes, potentes, nobiles. Quibus cunctis Pammachius meus sapientior, potentior, nobilior: magnus in magnis, primus in primis, ἀρχιστρατηγὸς Monachorum. Tales Paulina morte sua nobis liberos dedit, quos vivens concupiverat possidere. Isai. 54. 1. *Lætare sterilis quæ non paris, erumpe & clama, quæ non parturis*, quoniam quot Romæ sunt pauperes, tot filios repente genuisti.

5. Ardentes gemmæ, quibus ante collum & facies ornabantur, egentium ventres saturant. Vestes sericæ, & aurum in fila lentescens, in mollia lanarum vestimenta mutata sunt, quibus repellatur frigus, non quibus nudetur ambitio. Deliciarum quondam su[illegible] ellectilem virtus insumit. Ille cæ[illegible] extendens manum, & sæpe ub[illegible] est, clamitans, hæres Paulinæ, cohæres Pammachii est. Illum truncum pedibus, & toto corpore se trahentem, * teneræ puellæ sustentat manus. * al. tenera. Fores quæ prius salutantium turbas vomebant, nunc a miseris obsidentur. Alius tumenti aqualiculo mortem parturit: alius elinguis & mutus, & ne hoc quidem habens unde roget, magis rogat, dum rogare non potest. Hic debilitatus [b] a parvo, non sibi mendicat stipem. Ille putrefactus morbo regio, supervivit cadaveri suo.

Æneid. 6.
Non mihi si linguæ centum sint, oraque centum;
Omnia pœnarum percurrere nomina possim.

Hoc exercitu comitatus incedit, in his Christum confovet, horum sordibus dealbatur. [c] Munerarius pauperum, & egentium Candidatus sic festinat ad cælum. Cæteri mariti super tumulos conjugum spargunt violas, rosas, lilia, floresque purpureos: & dolorem pectoris his officiis consolantur. Pammachius noster sanctam favillam ossaque ve-

[a] Nomen quippe *Icabod* Latine significat *ubi gloria?* cum interrogandi nota, כבוד enim est *gloria*, אי *ubi?* Hinc vero ex Arcæ cognomine appellatus dicitur Icabod, quod sæpius gloria & divitiæ Israelitarum, Arca Domini *Cabod* appellata sit.

(1) Addit Gravius *secundum carnem*.

[b] Emendandum contendit Valesius *a lepra*, quod minime arridet, maxime cum veteres libri omnes impressam lectionem summo consensu præferant; eaque facile intelligatur, a primis annis, sive a parva ætate quempiam debilitatum non sibi stipem mendicare. Adde quod Lepram, & quem statim subdit, morbum Regium, ejus ævi scriptores fere pro uno eodemque habent; atque ipse quidem Hier. in Vita S. Hilarionis de Adriano, *post aliquantum*, inquit, *temporis computruit morbo regio*; tametsi alibi videatur distinguere.

[c] Olim, nequid dissimulemus, arbitrati sumus, *Numerarium* legi debere pro *Munerario*, sicut enim *Numerarii*, (quod Isidorus Hispalensis tradit origin. l. 9. cap. 4.) *vocati sunt qui publicum nummumærariis inferebant*, sic pauperum *Numerarius*, qui in eorum subsidium divitias conferret, verius dici videbatur. At præstata pervulgata lectione minime cedere, duabus quippe his vocibus *Munerarius* & *Candidatus* duplex adluditur munerum species, quæ ab antiquis ethnico ritu spectaculorum editoribus dabantur Mimis, Histrionibus, Aurigis &c. Hoc certe sensu Christi *Munerarios* vocat S. Cyprianus, qui eleemosynas elargirentur, lib. de opere & eleemosynis circa medium, *Quale Munus est*, inquit, *cujus editio, Deo spectante, celebratur. Si in gentilium munere grande & gloriosum videtur Proconsules, vel Imperatores habere præsentes, & apparatus, ac sumtus apud Munerarios major est, ut possint placere majoribus, quanto illustrior muneris & major est gloria Deum & Christum spectatores habere?* Alteram speciem haud minus eleganter adludit S. Ambrosius sermone olim 81. *Præparemus nova & Præclarissima munera. Edamus primam Candidam in vestitu nudorum &c.* Candida autem dicebatur Editio, quæ fiebat a Magistratibus sumptu ipsorum, seu ex Arca publica. Unde & in Kalendario Hervvartii *Munus Arca*, & *Munus Kandida* opponuntur. In actis passionis S. Bonifacii Martyris de Aglae Matrona Romana scribitur, quod *ter Candidam egerat apud urbem Romam*. Sed aliis præterea exemplis non opus est quæ a Sirmondo ac Baluzio adferuntur.

veneranda, eleemosynæ balsamis rigat. His pigmentis atque odoribus fovet cineres quiescentes, sciens scriptum: *Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna peccatum*. (Eccli. 3. 33.) Quantas vires habeat misericordia, & quibus donanda sit præmiis, & beatus Cyprianus [a] grandi volumine prosequitur, & Danielis consilium probat, qui regem impiissimum si se audire voluisset, scit pauperum sustentatione salvandum. Gaudet hujuscemodi filiæ mater hærede. Non dolet opes ad alium pervenisse, quas cernit iisdem quibus ipsa voluerat, erogari. Quin potius gratulatur absque labore suo, sua vota compleri. Non enim substantiæ diminutio, sed operarii commutatio est.

6. Quis enim hoc crederet, ut Consulum pronepos, & Furiani germinis decus, inter purpuras Senatorum, furva tunica pullatus incederet, & non erubesceret oculos sodalium, ut deridentes se ipse derideret? *Est confusio quæ ducit ad mortem: & est confusio, quæ ducit ad vitam*. (Eccl. 4.) Prima virtus est Monachi, contemnere hominum judicia, & semper Apostoli recordari, dicentis: *Si adhuc hominibus* * *placerem, Christi servus non essem*. (Galat. 1. 10. * al. placere vellem.) Tale quid & Dominus loquitur ad Prophetas: quod posuerit faciem eorum, quasi urbem æneam, & lapidem adamantinum, & columnam ferream, ne paverent ad injurias populi, sed impudentiam subsannantium, frontis rigore contererent. (Jerem. 1. Ezech. 3.) Ingenia liberaliter educata, facilius verecundia, quam metus superat. Et quos tormenta non vincunt, interdum vincit pudor. Non est parum, virum nobilem virum disertum, virum locupletem, potentium in plateis vitare comitatum, miscere se turbis, adhærere pauperibus, rusticis copulari, de principe vulgum fieri. Sed quanto humilior, tanto sublimior est.

7. Lucet margaritum in sordibus, & fulgor gemmæ purissimæ, etiam in luto radiat. Hoc est quod Dominus repromisit: *Glorificantes me, glorificabo*. (1. Reg. 2. 30.) Alii hoc intelligant de futuro, quando mœror vertetur in gaudium, & transeunte mundo, Sanctorum corona non transit: Ego & in præsentiarum video Sanctorum promissa compleri. (Sanctorum promissa complentur in præsenti.) Antequam Christo tota mente serviret, notus erat in Senatu, sed [b] multi alii habebant infulas Proconsulares. Totus orbis hujuscemodi honoribus plenus est. Primus erat, sed inter primos. Præcedebat alios dignitate; sed & alios sequebatur. QUAMVIS CLARUS honor vilescit in turba: & apud viros bonos indignior fit ipsa dignitas, quam multi indigni possident. Unde egregie de Cæsare Tullius, quum quosdam, ait ornare voluit, non illos honestavit, sed ornamenta ipsa turbavit. At nunc omnes Christi Ecclesiæ Pammachium loquuntur. Miratur orbis pauperem, quem hucusque divitem nesciebat. Quid Consulatu illustrius? Annuus honor est, & postquam alius successerit, prior desinit. Latent in multitudine laureæ, & triumphi interdum triumphantium sordibus polluuntur. Quod ante per [c] manus patritias tradebatur, & sola nobilitas possidebat, quo Consul Marius, victor Numidiæ & Theutonum, atque Cimbrorum, ob * ignobilitatem familiæ putabatur indignus: (* al. novitatem.) quod Scipio ultra annos pro virtute meruit, nunc sola militia possidet, & [d] agrestia dudum corpora, fulgens palma circumdat. Plus ergo accepimus, quam dedimus. PARVA DIMISIMUS, & grandia possidemus. Centuplicato fœnore Christi promissa redduntur. In tali & Isaac quondam agro severat, qui paratus ad mortem, ante Evangelium, Evangelicam portavit crucem. (Isaac crucem ante Evangelium portavit.)

8. *Si vis*, inquit, *perfectus esse, vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni, sequere me*. (Matth. 19. 21.) Si vis perfectus esse. Semper grandia in audientium ponuntur arbitrio. Et ideo virginitatem Apostolus non imperat, quia Dominus disputans de eunuchis, qui se castrassent propter regna cælorum, ad extremum intulit: *Qui potest capere, capiat*. (Ibid. 12.) *Non est enim volentis, neque currentis, sed miserentis Dei*. (Rom. 9. 16.) Si vis perfectus esse. Non tibi imponitur necessitas, ut voluntas præmium consequatur. Si vis ergo esse perfectus, & desideras esse quod Prophetæ, quod Apostoli, quod Christus est, vende, non partem substantiæ, ne timor penuriæ infidelitatis occasio sit, & cum Anania & Sapphira pereas; sed uni-

a Libro *de Opere & Eleemosynis*, in quo statim post initium de Nabuchodonosoris somnio, & consecutis adversitatibus loquens, *evadere*, inquit, & *vitare potuisset, si peccata sua eleemosynis redemisset*.

b In aliis lib. & apud Grav. *sed & multi*. Mox *insulas*, credo typographorum mendo, pro *infulas* Martian. legit.

c Videndi Plutarchus in Mario, Cicero Oratione pro Plancio & de Prov. Conf. c. VIII. Sallustius in Jugurtha cap. 65. atque alii qui hæc passim exempla enarrant.

d Nimirum ea tempestate primas fere obtinebant barbari, unde in Festis barbara passim occurrunt nomina ordinario Consulatu insignita. Quod ait *fulgens palma circumdat*, vestem palmatam sive palmis phrygionico opere contextam significat, cujusmodi in Consularibus aliquot Dyptichis videre est.

universa quæ possides. Quumque vendideris, da pauperibus, non locupletibus, non superbis. Da quo necessitas sustentetur, non quo augeantur opes. Quumque legeris illud Apostoli: *Bovi trituranti os non alligabis:* Et, *Dignus est operarius mercede sua*: Et, *Qui altario ministrant, de altario participantur*; memento quoque hujus sententiæ: *Habentes victum & vestitum, his contenti sumus*. Ubi videris fumare patinas, & Phasides aves lentis vaporibus decoqui, ubi argenti pondus, ubi [a] ferventes Mannos, comatulos pueros, pretiosas vestes, picta tapetia, ibi ditior est largitore, cui largiendum est.

[1. Cor. 9. 9. 1. Tim. 5. 18. 1. Cor. 9. 13. 1. Tim. 6. 8.]

[Pars sacrilegii quæ?] PARS SACRILEGII est, rem pauperum dare non pauperibus. Et tamen non est satis perfecto & consummato viro opes contemnere, pecuniam dissipare, & projicere quod in momento & perdi, & inveniri potest. Fecit hoc Crates Thebanus, fecit Antisthenes, fecerunt plurimi, quos vitiosissimos legimus. Plus debet Christi discipulus præstare, quam mundi Philosophus, gloriæ animal, & popularis auræ atque rumorum venale mancipium. Tibi non sufficit opes contemnere, nisi Christum sequaris. CHRISTUM AUTEM sequitur, qui peccata dimittit, & virtutum comes est. Christum scimus sapientiam. Hic thesaurus in agro Scripturarum nascitur, hæc gemma multis emitur margaritis. Sin autem adamaveris captivam mulierem, id est, sapientiam sæcularem, & ejus pulchritudine captus fueris, decalva eam, & illecebras crinium atque ornamenta verborum cum emortuis unguibus seca. Lava eam Prophetali nitro, & tunc requiescens cum illa, dicito: *Sinistra ejus sub capite meo, & dextra illius amplexabitur me*, & multos tibi fœtus captiva dabit, ac de Moabitide efficietur Israelitis. Christus sanctificatio est, sine qua nemo videbit faciem Dei. Christus redemptio, idem redemptor & pretium, Christus omnia, ut qui omnia propter Christum dimiserit, unum inveniat pro omnibus, & possit libere proclamare: *Pars mea Dominus*.

[Deut. 21. 11. Cant. 2. 6. — Christus omnia nobis est. — Ps. 72. 26.]

9. Sentio te divinis ardere doctrinis, nec temeritate quorumdam docere quod nescias; sed ante discere, quod docturus sis. Simplices Epistolæ tuæ olent Prophetas, Apostolos sapiunt. Non cothurnatam affectas eloquentiam; nec more puerorum argutas sententiolas in clausulis struis. CITO TURGENS spuma dilabitur; & quamvis grandis tumor, contrarius sanitati est. Scitum est illud quoque Catonis: *Sat cito, si sat bene*. „ Quod nos quondam adolescentuli, „ quum a perfecto Oratore in Præfatiuncula diceretur, risimus. „ Meminisse te puto erroris mutui, quando omne Athenæum Scholasticorum vocibus consonabat: *Sat cito, si sat bene*. Felices inquit [b] Fabius, essent artes, si de illis soli artifices judicarent. Poetam non potest nosse, nisi qui versum potest struere. Philosophos non intelligit, nisi qui scit dogmatum varietates. Manufacta & oculis patentia, magis probant artifices. Nostra quam (1) dura sit necessitas, hinc potes animadvertere, quod vulgi standum est judicio, & ille in turba metuendus, quem quum videris solum, despicias. Hoc præteriens tetigi, ut eruditis contentus auribus, non magnopere cures, quid imperitorum de ingenio tuo rumusculi jactitent; sed Prophetarum quotidie medullas bibas, Christi mystes, Patriarcharum symmistes.

[Hieron. & Pam. condiscipuli.]

10. Sive legas, sive scribas, sive vigiles, sive dormias, *Amos tibi semper buccina in auribus sonet. Hic lituus excitet animam tuam: hoc amore furibundus, quære in lectulo tuo quem desiderat anima tua, & loquere confidenter: *Ego dormio, & cor meum vigilat*. Quumque inveneris eum & tenueris, ne dimittas. Et si pauxillulum dormitanti elapsus fuerit e manibus, noli protinus desperare. Egredere in plateas, adjura filias Jerusalem, reperies eum cubantem in meridie, lassum, ebrium, noctis rore madefactum, inter greges sodalium, in aromatum varietatibus, inter poma paradisi. Ibi ei da mammillas tuas, fugat de erudito pectore, requiescat inter medios Cleros, pennæ columbæ deargentatæ, & interiora ejus in fulgore auri. Parvulus iste & puer, qui butyro & melle saginatur, qui inter caseatos nutritus est montes, cito crescit in juvenem, ve-

[* al. *amor*. — Cant. 3. 1. — Cant. 5. 1. Ibid. 3. 2. — Ibid. 7. 12. — Ps. 67. 14. — Isai. 7. 15.]

[a] Veteres editi, ac nonnulli MSS. libri *ferventes Burichos mannos*; ut nempe quid essent *manni*, parvi equi, indicaret, notiorem eo tempore *Burichi* vocem non nemo ad marginem addidit, quæ postea in textum irrepsit. Est enim *Burichus*, non indumenti genus, neque a Burris Achajæ urbe deductum nomen, ut quidam in suis notis in hunc locum scripsere, sed ut veteres Horatii interpretes explicant in Oden 27. lib. 1. Epodon. 4. atque alibi, equus parvus, quem burdum, & buridum, & burdonem, & burichum nominarunt: unde & vetus Glossarium *Mannos* βουρίχους interpretatur. Vid. S. Isidorum lib. 12. cap. 1.

[b] Fabii Pictoris apud Quintilianum sententia est.

(1) Gravius mavult *dira*: cum in Epitaph. Paulæ & in Osee 13. & Abachuc. 3. *diram necessitatem* Hier. vocet.

velociter in te hostes spoliat, mature prædatur Damascum, & regem vincit Assyrium.

Xenodochium exstructum a Pammac. *Virg. Æneid. lib. 7.*

11. Audio te Xenodochium in Portu fecisse Romano, & [a] virgam de arbore Abraham in Ausonio plantasse littore. Quasi Æneas nova castra metaris, & super undam Tyberis, ubi ille, cogente quondam penuria, crustis fatalibus & quadris patulis non pepercit, tu viculum nostrum, id est, * domum panis ædificas: & diuturnam famem repentina saturitate compensas. [b] Euge: nostra initia transgrederis; statum summum tenes: de radice pervenis ad cacumen; primus inter Monachos, in prima urbe, primum sequeris Patriarcham. Lot, * quod interpretatur *declinans*, campestria eligat, & juxta Pythagoræ [c] literam, facilia magis ac sinistra sectetur. Tu in arduis & saxosis cum Sara tibi monumentum para. Juxta sit civitas literarum, deletisque gigantibus, filiis * Enac, hæreditatem tuam, gaudium & risus excipiat. Dives erat Abraham auro, argento, pecore, possessione, vestibus: tantam habebat familiam, ut ad subitos nuntios, juvenibus electis armare posset exercitum, & quattuor reges, quos quinque reges fugerant, in Dan consequutus occideret; & tamen post tam crebra hospitalitatis officia, dum non refutat homines, suscipere meruit Deum. Non servis, & ancillulis imperabat, ut ministrarent hospitibus, nec bonum quod exercebat, per alios minuit; sed quasi reperta præda, cum Sara sua humanitati solus incubuit. Ipse pedes lavit, ipse pinguem vitulum portavit humeris de armento. Stetit ut servus, peregrinis prandentibus, & Saræ manibus coctos cibos jejunaturus apposuit.

* Bethleem

* al. qui.

Gen. 23. *Jud. 5. 11.* * al. Enacim. *Gen. 21. & 24.*

12. Hæc moneo, frater carissime, pietate qua te diligo; ut non solum pecuniam, sed teipsum Christo offeras, hostiam vivam, sanctam, placentem Deo, rationabile obsequium tuum; & imiteris filium hominis, qui non venit ministrari, sed ministrare. Et quod Patriarcha alienis, hoc discipulis & servis Magister exhibuit & Dominus. *Corium pro corio, & omnia quæ homo possidet, dare potest pro anima sua. Sed tange*, inquit diabolus, *carnes ejus, nisi in faciem benedixerit tibi*. Scit hostis antiquus, majus continentiæ quam nummorum esse certamen. FACILE ABJICITUR, quod hæret extrinsecus; intestinum bellum periculosius est. Conjuncta disglutinamus, unita * discindimus. Zachæus dives erat, Apostoli pauperes. Reddidit ille quadruplum quod rapuerat, divisitque pauperibus medietatem substantiæ suæ quæ remanserat; suscepit Christum hospitem, salus facta est domui ejus; & tamen quia parvulus erat, & Apostolicæ proceritati se non poterat extendere, non fuit in duodecim numero Apostolorum. Apostoli autem quantum ad divitias nihil, quantum ad voluntatem, totum mundum pariter reliquerunt. Si offeramus Christo opes cum anima nostra, libenter suscipiet. Si autem quæ foris sunt Deo, quæ intus sunt, diabolo demus, non est æqua partitio, & dicitur nobis: *Nonne si recte offeras, & non recte dividas, peccasti?*

Rom. 12. 1. *Matth. 20. 28.* *Job. 2. 4. 5.* * al. *diffuimus.* *Luc. 19.* Apostoli totum mundum reliquerunt. *Genes. 4. 7. sec. LXX.*

13. Quod patritii generis [d] primus inter primos, Monachus esse cœpisti, non tibi sit tumoris, sed humilitatis occasio, scienti Filium Dei factum Filium hominis. QANTUMQUUMQUE te dejeceris, humilior Christo non eris. Esto, incedas nudis pedibus, fusca tunica vestiaris, æqueris pauperibus, inopum cellulas dignanter introeas; cæcorum oculus sis, manus debilium, pes claudorum; ipse aquam portes, ligna concidas, focum exstruas, ubi vincula? ubi alapæ? ubi sputa? ubi flagella? ubi patibulum? ubi mors? Et quum omnia quæ dixi feceris, ab Eustochio tua, Paulaque vinceris, si non opere, at certe sexu. Ego quidem Romæ non eram, & tunc me tenebat eremus, (atque utinam pertenuisset) quando socero tuo vivente [e] Toxotio, sæculo serviebant. Sed tamen audio, quæ immunditias platearum

[a] Arborem illam Xenodochii instar habet, sub qua Abrahami hospitio excipit tres Angelos in Valle Mambre; ac Virgam de illa arbore, xenodochium ad Abrahami exemplum elegantissime vocat, quod in Ausonio litore Pammachius extruxerat.

[b] Martianæus nullo sensu, *Euge; noster hinc transgrederis*. Vetustiores autem vulgati ac mss. quidam, *Euge noster initia transgrederis*, quod explicari commode potest, euge noster Abraham, sive nostri temporis Æneas; sed *nostra initia*, longe concinniori sensu, ut etiam ex consequentibus liquet, duximus reponendum. Vid. infra num. 14. ubi de monasterio, quod ipse Bethleemi cœperat ædificare.

[c] Nimirum Y. literam, qua de infra dicemus in Epistola ad Lætam.

[d] Ex Patritio genere primus inter primos erat Pammachius, ut supra num. 6. iisdem verbis proditum est. Adeo minime placet, quæ hucusque in vulgatis libris lectio obtinuit, ut verba *primus inter primos* ad *Monachos* referrentur, vitiosa etiam interpunctione, quam emendavimus, & *Monachus* pro *Monachos* restituimus.

[e] Toxotius hic senior est, S. Paulæ maritus, & Paulinæ, quæ Pammachio nupserat, pater.

rum ferre non poterant, quæ eunuchorum manibus portabantur, & inæquale solum molestius transcendebant; quibus serica vestis oneri erat, & solis calor incendium, nunc sordidatæ & lugubres, & sui comparatione forticulæ, vel lucernas concinnant, vel succendunt focum, pavimenta verrunt, mundant legumina, olerum fasciculos in ferventem ollam dejiciunt, apponunt mensas, calices porrigunt, effundunt cibos, huc illucque discurrunt. Et certe magnus virginum chorus cum illis habitat. Num hujuscemodi ministeria aliis imperare non poterant? SED NOLUNT vinci ab his labore corporum, quas ipsæ superant virtute animi. Hæc dico, non quod de ardore mentis tuæ quidquam dubitem, sed quo currentem impellam, & acriter dimicanti, fervorem [a] fervori augeam.

Monaster. a Hieron. exstruct. Luc. 2.

14. Nos in ista provincia ædificato Monasterio, & diversorio propter exstructo, ne forte & modo Joseph cum Maria in Bethleem veniens, non inveniat hospitium, tantis de toto orbe confluentibus turbis obruimur Monachorum; ut nec cœptum opus deserere, nec supra vires ferre valeamus. Unde quia pene nobis illud de Evangelio contigit, ut futuræ turris non ante supputaremus expensas, compulsi sumus fratrem Paulinianum ad patriam mittere, ut semirutas villulas, quæ barbarorum effugerunt manus; [b] & parentum communium census venderet, ne cœptum Sanctorum ministerium deserentes, risum maledicis & æmulis præbeamus.

Luc. 14.

15. In calce Epistolæ recordatus sum, quadrigæ vestræ, & proposito quintam deesse Blæsillam, pene oblitus de ea loqui, quæ prima de vobis præcesserit ad Dominum. Vere nunc quinque in tres, ac duas videmus esse divisas, illa cum sorore Paulina dulci somno fruitur, tu duarum medius, ad Christum levius subvolabis.

Luc. 12.

*EPISTOLA LXVII.

*Al. 87. Scripta circ. an. 397.

AUGUSTINI Ad HIERONYMUM.

Hieronymum sciscitatur de titulo vulgati ab ipso libri de Scriptoribus Ecclesiasticis; tum de Petro reprehenso non mendaciter a Paulo, quod etiam superiori epist. 56. quæsierat. Postremo petit, ut quæ sint Origenis aliorumque hæreticorum errata, sibi indicet.

Domino dilectissimo, & cultu sincerissimo caritatis observando atque amplectendo fratri & Compresbytero

HIERONYMO, AUGUSTINUS.

1 *HAbeo gratiam, quod pro subscripta salutatione, plenam mihi [c] Epistolam reddidisti, sed breviorem multo quam ex te vellem suscipere, tali viro, a quo, tempora quantalibet occupet, nullus sermo prolixus est. Quamquam itaque nos negotiorum alienorum, eorumque sæcularium, curis circumstemur ingentibus: tamen Epistolæ tuæ brevitati facile non ignoscerem, nisi cogitarem quam paucioribus verbis meis redderetur. Quare aggredere quæso istam nobiscum literariam collocutionem, ne multum ad nos disjungendos liceat absentiæ corporali; quamquam simus in Domino spiritus unitate conjuncti, etiamsi ab stilo quiescamus, atque taceamus. Et libri quidem quos de horreo Dominico elaborasti, pene totum nobis te exhibent. Si enim propterea te non novimus, quia faciem corporis tui non vidimus, hoc modo nec ipse te nosti: nam tu quoque non vides eam. Si autem tibi non ob aliud notus es, nisi quia nosti animum tuum: & nos eum non mediocriter novimus in literis tuis, in quibus benedicimus Domino, quod tibi, & nobis, omnibusque fratribus qui tua legunt, te talem dedit.*

2. Liber quidam tuus, inter cætera non diu est, quod venit in manus nostras: quæ sit ejus inscriptio, nescimus adhuc. Non enim hoc codex ipse, ut assolet, in liminari pagina prætendebat. Epitaphium tamen appellari dicebat frater, apud quem inventus est, quod ei nomen tibi placuisse ut inderetur, crederemus, si eorum tantum homi-

[a] Bono æque sensu veteres editi *fervorem favore augeam*, alii etiam mss. *fervorem fervore augeam*.

[b] Commoda ac perbella Victorio videbatur quorumdam exemplarium hæc lectio, *& parentum communium habent cineres, venderet, &c*, quam in vetustioribus quidem vulgatis invenimus, non autem in mss. quorum absque suffragio nihil audemus.

[c] Ætatem non tulit isthæc Hieronymi epistola, aut certe nondum in lucem prodiit.

CLASSIS III. AN. 397.

hominum vel vitas, vel scripta [a] *ibi legissemus, qui jam defuncti essent. Quum vero multorum & eo tempore quo scribebatur, & nunc usque viventium, ibi commemorentur opuscula, miramur cur hunc ei titulum vel imposueris, vel imposuisse credaris. * Tamen utiliter a te conscriptum eumdem librum satis approbamus.*

* al. Sane

3. *In expositione quoque Epistolæ Pauli Apostoli ad Galatas, invenimus aliquid, quod nos multum moveat. Si enim ad Scripturas sanctas admissa fuerint,* [b] *velut officiosa mendacia, quid in eis remanebit auctoritatis? Quæ tandem de Scripturis illis sententia proferetur, cujus pondere contentiosæ falsitatis * subruatur improbitas? Statim enim ut protuleris, si aliter sapit, qui contra nititur; dicet illud quod prolatum erit, honesto aliquo officio scriptorem fuisse mentitum. Ubi enim hoc non poterit, si potuit in ea narratione, quam exorsus Apostolus ait:* Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo quia non mentior, *credi affirmarique mentitus, eo loco ubi dixit de Petro & Barnaba:* Quum viderem, quia non recte * ingrediebantur ad veritatem Evangelii? *Si enim recte ingrediebantur illi, iste mentitus est. Si autem ibi mentitus est, ubi verum dixit? An ibi verum dixisse videbitur, ubi hoc dixerit, quod lector sapit? Quum vero contra sensum lectoris aliquid occurrerit, officioso mendacio deputabitur? Non enim deesse poterunt caussæ, cur existimetur non solum potuisse, verum etiam debuisse mentiri, si huic regulæ conceditur locus. Non opus est hanc caussam multis verbis agere, præsertim apud te, cui sapienter providenti dictum est satis. Nequaquam vero mihi arrogaverim, ut ingenium tuum divino dono aureum, meis obolis ditare contendam: nec est quisquam te magis idoneus, qui opus illud emendet.*

* al. obruatur. — Gal. 1. 20. — Gal. 2. 14. — * al. ingrediantur.

4. *Neque enim a me docendus es, quomodo intelligatur, quod idem dicit:* Factus sum Iudæis tamquam Judæus, ut Judæos lucrifacerem, *& cætera quæ ibi dicuntur* COMPASSIONE *misericordiæ, non simulatione fallaciæ. Fit enim tamquam ægrotus, qui ministrat ægroto: non quum se febres habere mentitur, sed quum animo condolentis cogitat, quemadmodum sibi serviri vellet, si ipse ægrotaret. Nam utique Judæus erat; Christianus autem factus, non Judæorum sacramenta reliquerat, quæ convenienter ille populus & legitimo tempore quo oportebat, acceperat.* [c] *Sed ideo susceperat ea celebranda, quum jam Christi esset Apostolus; ut doceret non esse perniciosa iis, qui ea vellent, sicut a parentibus per Legem acceperant, custodire, etiam quum in Christo credidissent, non tamen in eis jam constituerent spem salutis, quoniam per Dominum Jesum salus ipsa, quæ illis sacramentis significabatur, advenerat. Ideoque gentibus, quod insuetos a fide revocarent* [d] *onere gravi & non necessario, nullo modo imponenda esse censebat.*

1. Cor. 9. 20. — Actor. 15. 28. — Galat. 2. 14.

5. *Quapropter non ideo Petrum emendavit, quod paternas traditiones observaret: quod si facere vellet, nec mendaciter, nec incongrue faceret; quamvis enim jam superflua, tamen solita non nocerent: sed quoniam gentes cogebat judaizare, quod nullo modo posset, nisi ea sic ageret, tamquam adhuc etiam post Domini adventum necessaria saluti forent: quod vehementer per Apostolatum Pauli veritas dissuasit. Nec Apostolus Petrus hoc ignorabat: sed id faciebat, timens eos qui ex Circumcisione erant. Itaque & ipse vere correctus est, & Paulus vera narravit; ne sancta scriptura, quæ ad fidem posteris edita est, admissa auctoritate mendacii, tota dubia nutet ac fluctuet. Non enim potest aut oportet literis explicari, quanta & quam inexplicabilia mala consequantur, si hoc concesserimus. Posset autem opportune minusque periculose demonstrari, si coram inter nos colloqueremur.*

6. *Hoc ergo Judæorum Paulus dimiserat, quod malum habebant: & in primis illud, quod ignorantes Dei justitiam, & suam justitiam volentes constituere, justitiæ Dei non sunt subjecti. Deinde quod post passionem & resurrectionem Christi, dato ac manifestato sacramento gratiæ, secundum ordinem Melchisedec, adhuc putabant vetera sacramenta, non ex consuetudine solemnitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda. Quæ tamen si numquam fuissent necessaria, infructuose atque inaniter pro eis Machabæi Martyres fierent. Postremo illud, quod prædicatores gratiæ * Christianos Judæi tamquam hostes Legis persequebantur. Hos itaque atque hujusmodi errores & vitia, dicit se* [e] *damna & stercora arbitratum, ut Christum lucrifaceret: non observationes Legis, si more patrio*

Rom. 10. 3. — 2. Mach. 7. 1. — * f. Christiana — Philip. 3. 8.

[a] Voculam *ibi*, quam Victorius e mss. suppleverat, & præferunt libri omnes, Martianæus post Erasmum expunxit.

[b] Illud *velut* Victorius ut superfluum amovit.

[c] Paulo aliter Benedictini editores. *Itaque suscepit ea &c.* Mox *sed ut doceret &c.*

[d] Iterum Victorius ex Brixianis Codd. *onera gravia, & non necessaria*

[e] Plerique editi *dicit se damnare, & ut stercora arbitratum*, vel *arbitratur*.

trio celebrarentur: sicut ab ipso celebratæ A sunt sine ulla salutis necessitate: [a] non sicut Judæi celebrandas putabant, aut fallaci simulatione, quod in Petro reprehenderat. Nam si propterea illa sacramenta celebravit, quia simulavit se Judæum, ut illos
1. Cor. 9. lucrifaceret: cur non etiam sacrificavit cum Gentibus, quia & iis qui sine lege erant, tamquam sine lege factus est, ut eos quoque lucrifaceret: nisi quia & illud fecit, ut natura Judæus: & hoc totum dixit, non ut fallaciter se fingeret esse quod non erat; B sed ut misericorditer eis ita subveniendum esse sentiret, ac si ipse in eodem errore laboraret? NON SCILICET mentientis astu, sed compatientis affectu: sicut eo ipso loco
Ibid. 22. generaliter intulit: Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem, ut sequens conclusio: Omnibus omnia factus sum, ut omnes lucrifacerem, ad hoc referenda intelligatur, ut cujusque infirmitatem tamquam in seipso miseratus appareat.
2. Cor. 11. 29. Non enim & quum diceret: Quis infirmatur, & ego non infirmor? infirmitatem alterius simulasse potius quam condoluisse, volebat intelligi.

7. Quare arripe, obsecro te, ingenuam & vere Christianam cum caritate severitatem, ad illud opus corrigendum atque emendandum, & παλινωδίαν, ut dicitur, cane. Incomparabiliter enim pulcrior est veritas Christianorum, quam Helena Græcorum. PRO ISTA ENIM fortius nostri Martyres adversus hanc Sodomam, quam pro D illa illi heroes adversus Trojam, dimicaverunt. Neque hoc ideo dico, ut oculos cordis recipias, quos absit, ut amiseris; sed ut advertas, quos quum habeas sanos & vigiles, nescio qua dissimulatione avertisti; ut non intenderes quæ consequantur adversa, si semel creditum fuerit, [b] posse honeste atque pie scriptorem divinorum Librorum in aliqua sui operis parte mentiri.

8. Scripseram jam hinc aliquando ad te Epistolam, quæ non perlata est, quia nec
* Præsumturus. * is perrexit, cui perferendam tradideram. E Ex qua illud mihi suggestum est, quum ista dictarem, quod in hac quoque prætermittere non debui, ut si alia est sententia tua, eademque est melior, timori meo libenter ignoscas. Si enim aliter sentis, verumque tu sentis (nam nisi verum sit, melius esse non potest) ut non dicam nulla, certe non magna culpa, meus error veritati favet, si recte in quoquam veritas potest favere mendacio.

9. De Origene autem quod rescribere dignatus es, jam sciebam non tantum in Ecclesiasticis literis, sed in omnibus, recta & vera quæ invenerimus, approbare atque laudare, falsa vero & prava improbare atque reprehendere. Sed illud de prudentia doctrinaque tua desiderabam, & adhuc desidero, ut nota nobis facias ea ipsa ejus errata, quibus a fide veritatis ille vir tantus recessisse convincitur. In libro etiam, quo cunctos, quorum meminisse potuisti, Scriptores Ecclesiasticos, & eorum scripta commemorasti, commodius ut arbitror fieret, si nominatis eis quos * hæresiarchas esse nosti (quando ne ipsos quidem prætermittere volueris) subjungeres etiam in quibus cavendi essent: quamquam nonnullos etiam prætermiseris, quod scire cuperem, quo consilio factum sit. Aut si illud volumen forte onerare noluisti, ut commemoratis hæreticis, non adderes, in quibus eos Catholica damnarit auctoritas, quæso ne grave sit literario labori tuo, quo non mediocriter per Domini Dei nostri gratiam in Latina lingua Sanctorum studia & accendisti & adjuvisti, id quod tibi per humilitatem meam fraterna caritas indicit, ut si occupationes tuæ sinunt, omnium hæreticorum perversa dogmata, qui rectitudinem fidei Christianæ usque ad hoc tempus, vel imprudentia, vel imperitia, vel pervicacia depravare conati sunt, [c] uno libello breviter digesta edas, in notitiam eorum, quibus aut non vacat propter alia negotia, aut non valent propter alienam linguam tam multa legere atque cognoscere. Diu te rogarem, nisi hoc soleret esse indicium minus de caritate præsumentis. Hunc interea fratrem nostrum in Christo Paulum multum commendo benignitati tuæ, cujus in nostris regionibus existimationi bonum coram Deo testimonium perhibemus.

Origenes.

* al. hæresiotas.

* EPISTOLA LXVIII.

* Alias 35. Scripta [illegible] an. 397.

Ad CASTRUTIUM.

Castrutio e Pannonia, qui ut Hieronymum inviseret, navigare constituerat, gratias agit, eumque consolatur de cæcitate oculorum, docens eam aliquoties a Deo propitio immitti.

1 SAnctus filius meus Heraclius Diaconus mihi retulit, quod cupiditate

[a] Desideratur negandi particula in nonnullis editis, & plerisque mss. apud Benedictinos.

[b] Olim, notante Victorio, posse honeste, atque pie accipi scriptorem &c.

[c] Sane hujusmodi libellum de Hæresibus a Hieron. elucubratum post aliquot annos Augustinus credidit, idque se testatur ex aliorum sermonibus accepisse in uno posteriorum suorum operum, nempe in Jerem. c. 88. Verum, qui nunc exstat, liber eo titulo, & a nobis postremo tomo exhibendus est, Hieronymum auctorem mentitur.

tate nostri [a] Cissam usque venisses : & homo Pannonius, id est, terrenum animal, non timueris Adriatici maris * (* al. Syrtes.) æstus, & Ægæi atque Jonii subire discrimina. Et nisi te pius fratrum retinuisset affectus, voluntatem opere complesses. Habeo itaque gratias, & in acceptum refero. In amicis enim non res quæritur, sed voluntas. Quia alterum ab inimicis sæpe præbetur : alterum sola caritas tribuit. Simulque obsecro, ne imbecillitatem corporis quam sustines, de peccato tibi existimes evenisse. Quod quidem & Apostoli suspicantes de eo qui natus erat cæcus ex utero, interrogantesque Dominum Salvatorem (Joan. 9. 2. 3.): *Iste peccavit, an parentes ejus, ut cæcus nasceretur*, audiunt : *Neque hic peccavit, nec parentes ejus; sed ut manifestentur opera Dei* [b] *in ipso*. Quantos enim cernimus Ethnicos atque Judæos, hæreticos, atque diversorum dogmatum homines volutari in cœno libidinum, madere sanguine, feritate lupos, rapacitate miluos vincere ; & nihilominus flagellum non appropinquare tabernaculis eorum (Psal. 90.), nec eos cum hominibus verberari : & iccirco superbire contra Deum, & transire usque ad cælum os eorum. Quum sanctos e contrario viros, sciamus ægrotationibus, miseriis & egestate torqueri, qui forsitan dicunt (Psal. 72.). [c] *Ergo frustra sanctificavi animam meam, & lavi inter innocentes manus meas*. Et statim se reprehendentes ajunt (Ibid. 13. 15.) : *Si narravero sic, ecce* * (* al. generationem.) *nationem filiorum tuorum reprobavi*. Si cæcitatis caussam putas esse peccatum, & id Dei inferre iram, quod crebro medici remediantur, insimulabis Isaac (Gen. 27.), qui in tantum lucis istius expers fuit, ut etiam cui nollet, errore deceptus benediceret. Referes crimen in Jacob (Ibid. 24.), cujus caligaverat acies, & quum interioribus oculis, & spiritu Prophetali longe post futura prospiceret, [d] & Christum cerneret de stirpe regia esse venturum, Ephraim & Manassem videre non poterat. Quid inter reges Josia (4. Reg. 23.) sanctius ? Ægyptio mu- A crone interfectus est. Quid Petro, quid Paulo sublimius ? Neronianum gladium cruentarunt. Et (ut de hominibus taceam) Dei Filius sustinuit ignominiam crucis : & tu putas beatos, qui felicitate istius sæculi & deliciis perfruuntur ? Magna ira est, quando peccantibus non irascitur Deus. Unde & in Ezechiele (Ezech. 16. 42.) ad Jerusalem, *Jam*, inquit, *non irascar tibi, zelus meus recessit a te*. *Quem enim diligit Dominus, corripit* (Prov. 3. 12.); Et, *castigat* (Hebr. 12.) B *omnem filium quem recipit*. Non erudit pater, nisi quem amat. Non corripit magister discipulum, nisi eum quem ardentioris cernit ingenii. Medicus si cessaverit curare, desperat. [e] Quod (Luc. 16.) si responderis : quo modo Lazarus recepit mala in vita sua, libenter nunc tormenta patiar, ut futura mihi gloria reservetur : *Non enim vindicabit Dominus* (Naum. 1.) *bis in idipsum*. Job vir sanctus & immaculatus, & justus in generatione sua cur tanta perpessus sit ipsius volumine con- C tinetur.

2. Et ne veteres replicando historias, longum faciam, & excedam mensuram epistolæ, brevem tibi * (* Narratiuncula.) fabulam referam, quæ infantiæ meæ temporibus accidit. Beatus Antonius quum a sancto Athanasio Alexandriæ Episcopo propter confutationem * (* Arianorum.) hæreticorum, in urbem Alexandriam esset accitus, & isset ad eum Didymus vir eruditissimus, captus oculis, inter cæteras sermocinationes (Vid. Socratem lib. IV. c. 25.), D quas de Scripturis sanctis habebant, quum ejus admiraretur ingenium, & acumen animi collaudaret, sciscitans ait : Num tristis es, quod oculis carnis careas ? Quum ille pudore reticeret ; secundo tertioque interrogans, tandem elicuit, ut mœrorem animi simpliciter fateretur. Cui Antonius : Miror, ait, prudentem virum ejus rei dolere damno, quam formicæ & muscæ & culices habent, & non lætari illius possessione, quam sancti soli & Apostoli meruerunt. Ex quo pervides, quod multo melius sit spiritu videre quam carne : & illos oculos possidere, in quos (Luc. 6.) pecca-

a Veron. liber qui *ad Castricianum de cæcitate oculorum*, & Cisterciensis, qui ad *Castrianum* tantum inscribunt, heic loci præferunt, *ad Edissam usque*, minus probabili lectione ; Edessa enim Macedoniæ est civitas, ad quam ut veniret, non erant Castrutio Ægæi maris subeunda discrimina, ac si ad Cissam Thraciæ urbem ad Hellespontum venit ; tametsi *Cissam* hanc Ferrarius ad Plinium ad fauces Timavi ad mare Adriaticum collocat, quæ nobis opinio persuasit, ut isthæc marium pericula ita accipiamus, non quæ jam evasisset Castrucius, sed quæ subire promto animo non dubitaret.

b Duo verba *in ipso* editor Benedictinus post Erasm. expunxerat.

c Iidem vitiose habent *Ego* pro *Ergo*.

d Duo vetustiores mss. codices *Christum caneret de tribu regia*, & paulo post *confossus* loco *interfectus*.

e Sic quidem libri omnes legunt impressi ac mss. sed mendum cubare his verbis, *Quod si responderis*, hiulcus, abruptusque sensus, ac S. Doctoris menti contrarius indicio est. Legerim, *Quare sic respondebis*, aut tale quippiam. Nisi si malis, variata paullum interpunctione, atque *enim* expuncta vocula in Naumi sententia, illam una serie subnectere, quasi superioris responsum. Veronen. interim habet *respondes*, & *receperit*.

CLASSIS III. AN. 397. * al. *Ad nos*

peccati festuca non possit incidere. * Nos, licet hoc anno non veneris, tamen non desperamus adventum tuum. Quod si sanctus Diaconus portitor literarum, tuis [a] rursum amplexibus fuerit irretitus, & illo comitante, huc veneris, libenter suscipiam, dispensationis moram magnitudine fœnoris duplicari.

* *Alias 83. Scripta circ. an. 397.*

* EPISTOLA LXIX.

Ad OCEANUM.

Carterii Hispani Episcopi, qui unam ante baptismum, alteram, ea mortua, post baptismum uxorem duxerat, ordinationem defendit, ne bigamus censeatur, contra quam Oceanus sentiebat. Hinc arrepta occasione de verbis Apostoli, Unius uxoris virum, *deque iis quæ in Episcopo cum primis requiruntur, virtutibus disserit.*

1 NUmquam, [b] fili Oceane, fore putabam, ut indulgentia Principis calumniam sustineret reorum; & de carceribus exeuntes, post sordes ac vestigia catenarum dolerent alios relaxatos. In Evangelio audit invidus salutis alienæ; *Amice si ego bonus sum, quare oculus tuus nequam est? Conclusit Deus omnia sub peccato, ut omnibus misereatur. Ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia.* Cæsa sunt Ægypti primogenita, & ne jumentum quidem Israeliticum in Ægypto derelictum est. * Et consurgit mihi [c] Caina hæresis, atque olim emortua vipera contritum caput levat, quæ non ex parte ut ante consueverat, sed totum Christi subruit sacramentum. (1) Dicit enim esse aliqua peccata, quæ Christus non possit purgare sanguine suo; & tam profundas scelerum pristinorum * inhærere corporibus atque animis cicatrices, ut medicina illius attenuari non queant. Quid aliud agit, nisi ut Christus frustra mortuus sit? Frustra autem mortuus est, si aliquos vivificare non potest. Mentitur Joannes Baptista, & digito Christum & voce demonstrans: *Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi*, si sunt adhuc in sæculo, quorum Christus peccata non tulerit. Aut enim ostendendi sunt non esse de mundo, quos Christi ignoret indulgentia: aut si de mundo sunt, eligendum e duobus alterum. Liberati a peccatis, Christi potentiam probant: non liberati, quasi adhuc rei, imbecillitatem demonstrant. Sed absit hoc de Omnipotente credere, quod in aliquo impotens sit. *Omnia quæ Pater facit, & Filius facit similiter.* Infirmitas Filii redundat ad Patrem. Cuncta oviculæ membra portata sunt: totæ Apostoli Epistolæ Christi gratiam sonant. Et ne parum videretur simplex gratiæ nuncupatio: *Gratia*, inquit, *vobis & pax multiplicetur.* Multiplicatio promittitur, & a nobis paucitas affirmatur.

(Matth. 20. 15. Rom. 11. 32. Ibid. 5. 20. Exod. 12. * al. En. * al. inferi. Joan. 1. 29. Ibid. 5. 19. 1. Pet. 1. 2.)

2. Quorsum ista? [d] Nosti problema tuum: Carterius Hispaniæ Episcopus, homo & ætate vetus & sacerdotio, unam antequam baptizaretur, alteram post lavacrum, priore mortua, duxit uxorem; & arbitraris eum contra Apostoli fecisse sententiam, qui in catalogo virtutum, Episcopum *unius uxoris virum* præceperit ordinandum. Miror autem te unum protraxisse in medium, quum omnis mundus his ordinationibus plenus sit; non dico de Presbyteris, non de inferiori gradu: ad Episcopos venio, quos si sigillatim voluero

[a] Vocem *rursum* ex Veronensi, ac Cisterciensi codicibus emendarissimis reposuimus, unde intelligas Heraclium itineris comitem Castrutio primum fuisse. In fine pro *duplicari*, alii codd. *duplicatam*, alii *ampliatam* legunt. Gravius mavult *duplicati*.

[b] Digamum eum non censeri, qui antequam baptizatus esset, uxorem habuerit, si post baptismum aliam junxerit, neque adeo uxorem ante baptismum ei qui ordinandus est, debere imputari, tota hac epistola contendit Hieronymus, qui alibi quoque lib. 1. in Jovinian. & in Epistola ad Titum C. 1. camdem opinionem tuetur, quam forte iniit ex Tertulliano, qui lib. de Monogamia c. 11. digamiam ex marito ante baptismum contractam viduis obesse noluit. At contra sentiunt Concilium Valentinum I. ann. 374. Can. 1. S. Ambrosius lib. 1. de Officiis c. 50., & Epistol. ad Vercellenses, S. Augustinus de bono conjug. cap. 18. n. 21. præcipue vero Innocentius I. epist. ad Macedones, & Leo quoque primus, aliique deinceps, quorum in Occidentali Ecclesia definitio obtinuit. Ut vero non desint qui Hieronymi sententiam utcunque tueantur eruditi viri, eam apud Orientales valuisse volunt, quod potissimum argumentantur ex adnotationibus Zonaræ, ac Balsamonis in Canon. 17. Apostolorum, quem S. Doctori favere existimant. Sed nullam revera Canon ille conjugii ante baptismum mentionem facit, & ut demum Zonaræ, ac Balsamonis, qui non de conjugio loquuntur, sed de peccatis regenerationis sacramentum præcedentibus, eam, quæ ipsis tribuitur, mentem esse, quid tamen ipsi senserint, produnt, non quid tota Orientis Ecclesia. Quin ipse idem Hieronymus cum in hac epistola contrariam sibi sententiam Cainitarum hæresi fere accenseat, haud multo post in fine libri primi contra Ruffinum, animos demittens, *interrogati*, inquit, *a fratribus, quid nobis videretur, respondimus, nulli præjudicantes sequi quod velit, nec alterius decretum nostra sententia subvertentes.* Hæc antequam ad ipsam epistolam accedat, Lectorem semel docuisse oportebat, ut singulis in eam sententiam argumentis quid reponendum continuo sit, intelligeret.

(1) Mavult Gravius, *dicendo enim*, & mox *quid aliud agit*, ut sit una periodus cum subsequenti.

[c] Cainam hæresim secundo Ecclesiæ sæculo sciunt omnes ita appellatam, quod Caino præsertim honorem deferret; sed novam heic S. Doctor nominis allusionem ex eo facit, quod sicuti Cain majorem culpam suam dixit, quam quæ posset a Deo dimitti, ita hi, contra quos scribit, *aliqua esse* dicerent, *quæ Christus non possit purgare sanguine suo*, sive in baptismo dimittere.

[d] Alii codd. *Quorum sunt ista quæ nosti problemata?* vel *Quorsum ista nosti problemata?*

CLASSIS III. AN. 397.

luero nominare, tantus numerus congregabitur, ut [a] Ariminensis Synodi multitudo superetur. SED INDECENS EST, sic unum tueri, ut plures accusare videaris; & quem ratione non possis, societate peccantium defendas. Sustinui Romæ a viro eloquentissimo cornutum, ut dicitur, syllogismum, ut quoquumque me verterem, * strictius tenerer. Uxorem, inquit, ducere peccatum est, an non? Ego simplex, & qui insidias vitare nescirem, dixi non esse peccatum. Rursum aliud proposuit, in baptismate bona opera dimittuntur, an mala? Et in hoc eadem simplicitate respondi peccata dimitti. Quum me securum putarem, cœperunt mihi hinc inde cornua increscere, & absconditæ prius acies dilatari. Si, inquit, uxorem ducere, non est peccatum; baptismus autem peccata dimittit; quidquid non dimittitur, reservatur. Illico mihi, quasi a fortissimo pugile percussus essem, ante oculos caligo obversari cœpit, statimque recordatus * Chrysippei „ sophismatis: Si mentiris, idque ve„ re dicis; mentiris: & in me reversus converti in adversarium propositionis stropham. Quæso, inquam, te ut respondeas. Baptismus hominem facit novum, an non? Vix dedit, quod novum faceret. Gradatim intuli: ex toto novum facit, an ex parte? Respondit, ex toto. Deinceps interrogavi, nihil ergo veteris hominis in baptismate reservatur? Movit caput. Cœpi protinus texere: Si baptismus novum hominem facit, & ex toto novum creat, nihilque in eo veteris reservatur, non potest novo imputari, quod in veteri quondam fuit. Primum [b] spinosulus noster obmutuit; postea vero Pisoniano vitio, quum loqui nesciret, tacere non potuit. Sudare tamen frons, pallere genæ, tremere labia, hærere lingua, saliva siccari, & plus timore quam ætate contrahi. Erupit aliquando: Nonne legisti ab Apostolo, unius uxoris virum assumi in sacerdotium, & rem non tempora definiri? Quia me syllogismis provocaverat, & videbam tendere hominem ad interrogatiunculas tortuosas, sua contra illum tela jaciebam. Baptizatos, inquam, Apostolus eligit in Episcopatum, an Catechumenos? Respondere nolebat. Ego * tamen idipsum ingerere, & secundo ac tertio sciscitari *. Nioben putares, quæ nimio fletu in lapidem versa est. Verti me ad auditores: nihil interest, o boni judices, adversarium vigilantem, an dormientem ligem, nisi quod facilius est quiescenti, quam reluctanti vincula innectere. Si Apostolus non catechumenos in clerum allegit, sed fideles: fidelis autem est qui Episcopus ordinatur; vitia catechumeni non imputabuntur fideli. Torquebam istiusmodi spicula, & vibrantes hastas in lethargicum dirigebam. Oscitabat tandem, & quasi per mentis crapulam ructans & nauseans evomebat: Apostolus, dixit, Paulus hæc docuit.

3. Proferuntur ergo Apostoli Epistolæ, una ad Timotheum, altera ad Titum. In prima scriptum erat: *Si quis Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Oportet ergo Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, prudentem, ornatum, hospitalem, doctorem, non vinolentum, non percussorem: sed modestum, non litigiosum, non avarum, domum suam bene regentem; filios habentem subditos cum omni castitate. Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam adhibebit? Non neophytum, ne in superbiam elatus, in judicium incidat diaboli. Oportet autem eum & testimonium habere bonum ab his qui foris sunt, ut non in oppobrium incidat, & in laqueum diaboli.* Ad Titum statim in principio hæc mandata ponuntur. *Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ deerant, corrigas: & constituas per civitates Presbyteros, sicut ego tibi disposui. Si quis est sine crimine unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet ergo Episcopum esse sine crimine, tamquam Dei dispensatorem, non protervum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum: sed hospitalem, benevolum, prudentem, justum, sanctum, continentem, obtinentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem; ut possit exhortari in doctrina sana, & contradicentes revincere.* In utraque

Marginal notes: * al. strictus — * al. Chrysippi — * al. additur capit — 1. Tim. 3. 1. & seqq. — Cap. 1. 5. & seqq.

[a] Tercenti circiter Episcopi interfuere. Severus Sulpitius numerum adhuc auget, supra quadringentos; sed fallitur. Hieronymus vero tam grandem ejusmodi ordinationum vim ita in Apolog. lib. 1. contra Ruffin. temperat, ut non jam dicat plenum illis mundum, sed tantum *istiusmodi sacerdotes in Ecclesia esse nonnullos*.

[b] Pisoni, qui cum balbus esset, tacere tamen non poterat, oris hæsitantiam exprobrat Cicero, aitque illum nec tacere posse nec loqui. Conjicimus hinc nos pro *spinosulus* legendum *Pisonulus*, seu recens ac parvus Piso, quod nomen facile librarii corruperint vocis insolentia offensi, alia supposita, quæ ad illius similitudinem proxime accederet; Hieronymus vero per quam elegantius, suoque ex ingenio videatur scripsisse, maxime cum *noster* pronomen subdiderit.

traque Epistola, sive Episcopi, sive Presbyteri, [a] quamquam apud veteres iidem Episcopi & Presbyteri fuerint: quia illud nomen dignitatis est, hoc ætatis, jubentur monogami in Clerum eligi. Certe de baptizatis Apostoli sermonem esse, nemo dubitat. Si ergo omnia quæ in ordinatione quæruntur Episcopi, non præjudicant ordinando, licet ea ante baptisma non habuerit (quæritur enim quid sit, & non quid fuerit) quare solum nomen uxoris impediat, quod solum peccatum non fuit? Dicis, quia peccatum non fuit, iccirco non est dimissum in baptismate. Rem novam audio: quia [b] peccatum non fuit, in peccatum reputabitur. Omnia scorta, & publicæ colluvionis sordes, impietas in Deum, parricidium, & incestus in parentes, atque in extraordinarias voluptates utriusque sexus mutata natura, Christi fonte purgantur: uxoris inhærebunt maculæ, & lupanaria thalamis præferentur? Ego non tibi imputo meretricum exercitus, exoletorum greges, effusionem sanguinis, & instar suis in omni cœno libidinum volutabra; & tu mihi olim mortuam de sepulcro uxorculam protrahis: quam ideo accepi, ne facerem quod fecisti? Audiant Ethnici * messes Ecclesiæ, de quibus quotidie horrea nostra complentur: audiant cathecumeni, qui sunt fidei candidati, ne uxores ducant ante baptisma, ne honesta jungant matrimonia; [c] sed Scottorum & Atticotorum ritu, ac de Republica Platonis, promiscuas uxores, communes liberos habeant: immo caveant qualequumque vocabulum conjugis, ne postquam in Christo crediderint, noceat eis quod aliquando non concubinas, nec meretrices, sed uxores habuerint.

*al. messis

4. Recolat unusquisque conscientiam suam, & totius vulnera plangat ætatis: quumque verum judicem priorum se exhibuerit delictorum, audiat increpantem Jesum: *Hypocrita, ejice primum trabem de oculo tuo, & tunc videbis ejicere festucam de oculo fratris tui*. Vere Scribarum & Pharisæorum similes, culicem liquantes & camelum glutientes, decimamus mentam & anethum; & Dei judicium prætermittimus. Quid simile uxor & scortum?

Matth. 7. 5. & Luc. 6. 42. — Matth. 23.

Imputatur infelicitas conjugis mortuæ, & libido meretricia coronatur? Ille si prior uxor viveret, aliam conjugem non haberet: tu ut passim caninas nuptias jungeres, quid potes excusare? Forsitan timuisse te dicas, ne si matrimonium copulasses, non posses aliquando Clericus ordinari. Ille in uxore optavit liberos, tu in meretrice sobolem perdidisti. Illum naturæ & benedictioni Domini servientem: *Crescite & multiplicamini, & replete terram*, cubiculorum secreta texerunt: te subantem ad coitum publica facies execrata est. Ille quod licebat, verecundo pudore celavit: tu quod non licebat, impudenter omnium oculis ingessisti. Illi scriptum est: *Honorabiles nuptiæ, & cubile immaculatum*; tibi legitur: *Fornicatores autem & adulteros * judicabit Deus*: Et, *Qui corrumpit templum Dei, corrumpet illum Deus*. Omnia, inquit, nobis in baptismate condonata sunt crimina: nec post indulgentiam, judicis est metuenda severitas, dicente Apostolo: *Et hæc quidem fuistis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis in nomine Domini Jesu Christi, & in Spiritu Dei nostri*. Omnia peccata donata sunt; bene & fideliter. Sed quæro quomodo tuæ sordes lotæ sint, & meæ mundiciæ sordidatæ? Non dico, ais, tuas sordidatas, sed in eodem statu mansisse quo fuerant; si enim sordes fuissent, lotæ utique fuissent ut meæ. Rogo quæ est ista tergiversatio, & acumen omni pistillo retusius? Quia non est peccatum, peccatum est: quia non est sordidum, sordidum est? Non dimisit Dominus, quia non habuit quod dimitteret; & quia non dimisit, iccirco manet, quod dimissum non fuit.

Gen. 1. 28. — Hebr. 13. 4. — Ibidem * al. perdet. — 1. Cor. 6. 7. — 1. Cor. 6. 11.

5. Quantam vim habeat baptisma, & aqua in Christo santificata gratiam, paululum post docebo: interim juxta vulgare proverbium: Malo arboris nodo, malus cuneus requirendus est. Hoc quod dicit, *unius uxoris virum*, potest & aliter diseri. Ex Judæis erat Apostolus: prima Christi Ecclesia de Israel reliquiis congregabatur. Sciebat, Lege concessum, & exemplo Patriarcharum ac Moysi familiare populo noverat in multis uxoribus liberos spargere: ipsis quoque Sacerdotibus hujus licentiæ patebat arbitrium: Præcepit ergo, ne eam-

[a] Vid. quæ adnotamus in epist. ad Evangelum ad tomi hujus finem.

[b] Verba quæ inter utramque vocem *peccatum* sunt, in Victorii editione desiderantur.

[c] Lib. 2. contra Jovinian. *Scottorum*, inquit, *natio uxores proprias non habet .... nulla apud eos conjux propria est, sed ut cui libitum fuerit, pecudum more lasciviunt*. Sic paulo post barbaros turpesque Aticotorum vel Attacotorum mores describens, impressam heic lectionem ipse confirmat, cujus loco Erasm, *Scortorum & Azotorum*, Victorius *Asotorum* ab ἄσωτος, *impudicus*, substituerant.

CLASSIS III. AN. 397.

eamdem licentiam Ecclesiæ sibi vendicent Sacerdotes: ne bina pariter & trina conjugia sortiantur; sed ut singulas uno tempore uxores habeant. Ne contentiosum clames esse quod diximus, accipe & aliam explanationem: ne tibi soli liceat, non voluntatem Legi, sed Legem jungere voluntati. Quidam coacte interpretantur uxores pro Ecclesiis, viros pro Episcopis debere accipi. Et hoc in Nicæna quoque Synodo a patribus esse decretum, [a] ne de alia ad aliam Ecclesiam Episcopus transferatur: ne * virginali pauperculæ societate contemta, ditioris adulteræ quærat amplexus: ut quomodo culpa & filiorum vitium in λογισμοῖς, id est, in *cogitationibus*, accipitur; domusque dispensatio ad animam refertur & corpus, ita & uxores Pontificum dici Ecclesias. De quibus in Isaia scriptum est: *Mulieres properantes de spectaculo venite: non est enim populus habens intelligentiam*. Et rursum: *Mulieres divites, surgite, & audite vocem meam*. Et in Proverbiis: *Mulierem fortem quis inveniet?* Honorabilior est pretiosis lapidibus, quæ talis est. *Confidit in ea cor viri sui*. Et in eodem volumine: *Sapientes mulieres ædificaverunt domum; insipiens autem destruxit manibus*. Nec hoc, inquiunt, Episcopis videatur indignum, quum de Deo quoque scriptum sit: *Sicut despicit uxor virum suum, sic despexit me domus Israel*. Et in Apostolo: *Despondi enim vos uni viro, virginem castam exhibere Christo*. Mulierem autem, id est, γυναῖκα juxta

[a] Translationes Episcopor. vetitæ

* al. Virginis.

Isai. 27. 11. juxta LXX.

Ibid. 32. 9.

Prov. 31. 10. juxta LXX.

Ibid. 14. 1.

Jerem. 3. 2.

2. Cor. 11. 2.

Græci sermonis ambiguitatem, in his omnibus testimoniis [b] uxorem potius * intellige. Violenta est inquies, & satis dura etiam hæc interpretatio. Redde igitur Scripturæ simplicitatem suam, ne tuis contra te legibus dimicemus. Quæram & illud: Si quis & ante baptismum habuerit concubinam, & illa mortua, baptizatus uxorem duxerit, utrum Clericus fieri debeat an non? Respondebis posse fieri: quia concubinam habuerit, non uxorem. Conjugales ergo tabulæ & jura dotalia, non coitus ab Apostolo condemnatur. Multos videmus ob nimiam paupertatem, * uxorum sarcinam declinare, & ancillas suas habere pro uxoribus, susceptosque ex his liberos * colere ut proprios: qui si forte ditati ab Imperatore, [c] stolam illis meruerint, confestim Apostolo colla submittent, & inviti inter uxores eas recipere cogentur. Sin autem Principale rescriptum eadem tenuitas impetrare non quiverit, cum Romanis legibus scita Ecclesiæ mutabuntur. Vide ne hoc quod dicitur: *unius uxoris virum*, unius mulieris possit intelligi, ut ad coitum magis referatur, quam ad dotales tabulas. Hæc universa proferimus, non quo veræ & simplici intelligentiæ resistamus: sed ut doceamus te Scripturas sanctas sic intelligere ut scriptæ sunt; nec evacuare baptismum Salvatoris, & totum patibuli sacramentum irritum facere.

6. Reddamus quod paulo ante promisimus, & de schola Rhetorum, aqua-

 rum

CLASSIS III. AN. 397.

* al intelligi.

* al. virorum.

* al tollere.

[a] Nicænum 15 canonem vulgo intelligunt eruditi, sed verius forte Sardicensis primus nobis videtur indicari, cujus Concilii canones pro Nicænis olim habitos nemo nescit. Certe quod subjicit, *ne Virginis pauperculæ societate contemta, ditioris adulteræ quærat amplexus*, apprime concinit his Osii in eodem Sardicensi, *Cum nullus in hac re inventus sit Episcopus, qui de majore civitate ad minorem transiret*. Porro Episcoporum uxores vocari Ecclesias jamdiu olim usu receptum est in Ecclesia, cujus rei passim occurrunt exempla.

[b] Ita & S. Ambrosius, quamquam lib. de Institut. Virg. c. 5. mulieris nomen *non corruptelæ, sed sexus vocabulum* esse propugnat, aliud tamen vulgo sonare non inficiatur. Et frequentius pro maritata accipi invenias in veterum monimentis, quam pro viri ignara, immo Virginem mulieri opponi. Hoc autem in eum finem S. Doctor constituit, quem paulo post notat, ut nempe quod Apostolus dixit *unius uxoris virum*, ita *unius mulieris virum* possit intelligi, *ut ad coitum magis referatur, quam ad dotales tabulas*.

[c] Mirum est, quantulæ res quantum interdum eruditis viris negotium facessant. Cum antea legeretur, *Stolam ilius meruerint* in libris omnibus, quos videre contigit nobis, depravari sensum intelleximus librariorum incuria, cui suppetias ferre oporteret. Stolam enim Imperatoris quis meruisse unquam potuit? & ut meruerit, quid hoc facit ad rem uxoriam, ut quam antea concubinam habuerat, etiam invitus in uxorem cogatur recipere, qui meruerit? *Stolum* proinde pro *stolam* vir quidam doctissimus, quem nos consuluimus, legi debere opinatus est, eamque indicari publici frumenti partem, quam ex Imperatoris munere nonnulli consequerentur unde in Theodos. Cod. nec uno in loco *Stoli Alexandrini* mentio est, ad cujus exemplum alii exhiberi debuissent. Id vero non satis opportune, & ad rem, ut, nobis tacentibus, facile totus Hieronymi contextus persuadebit. Neque ea ex parte locus tentandus erat, sed *Stolam* omnino retinendum; non vero *illius*, *ut ad Imperatorem*, referatur, sed *illis*, ut ad *ancillas* concubinas. *Stolam* quippe, quæ non modo proprie muliebris vestis erat, sed etiam honestæ tantum mulieris, & matris familias, ut Ulpianus, aliique docent, ancilla, & servilis conditionis femina deferre non poterat, quod pluribus veterum testimoniis compertum est; minime vero omnium concubina ac meretrix, quas *lege a matronalibus decoramentis coercitas*, ut Tertullianus de feminarum cultu loquitur, planissime liquet. Si quis porro ditatus ab Imperatore ancillæ concubinæ suæ Stolam impetrasset, jam non ancillæ & concubinæ, sed uxoris legitimæ atque honestæ matronæ loco haberet ex Romanis legibus, atque adeo, juxta eos Apostoli interpretes, ex quorum sententia sequi dixit Hier. *conjugales tabulas ac jura dotalia non coitum* damnari, etiam invitus colla submitteret Apostolo *unius uxoris virum* prædicanti. Sin vero ob paupertatem impetrare non potuisset, sibi cum Romanis legibus scita Ecclesiæ commutarentur, sive ut concubinam continuo haberet. Hinc explicari etiam poterit Isidori locus, isque mutuam nostro dare lucem, ubi Origin. l. 9. c. 7. *Matrimonium* esse *nobilium justam conventionem*, dixit, aut quod Civium tantum esset Romanorum, aut quod matrimonia auspicato fierent, nulla autem essent Plebæorum antiqua auspicia, ut ex Livio compertum est.

CLASSIS III. AN. 397.

rum laudes & baptismi prædicemus. (1) Rudis mundus, necdum sole rutilante, nec pallente luna, nec astris micantibus, incompositam & invisibilem materiam, abyssorum magnitudine, & deformibus tenebris opprimebat. Solus Spiritus Dei in aurigæ modum super aquas ferebatur, & nascentem mundum in figura baptismi parturiebat. Inter cælum & terram, medium exstruitur firmamentum; & juxta Hebraici sermonis ἐτυμολογίαν cælum, id est, SAMAIM *ex aquis* sortitur vocabulum: & aquæ quæ super cælos sunt, in laudes Dei separantur. Unde & in Ezechiele Propheta, Crystallum super Cherubim videtur extensum, id est, compactæ & densiores aquæ. Primum de aquis, quod vivit, egreditur & pennatos fideles de terra ad cælum levat. Fabricatur homo de limo, & inter manus Dei aquarum sacramenta versantur. Plantatur paradisus in Eden; & unus fons in quattuor principia dividitur, qui postea egrediens *de templo, & contra solis ortum vadens*, amaras aquas mortuasque vivificat. Peccat mundus, & sine aquarum Diluvio non purgatur. Statimque columba Spiritus sancti, expulso alite teterrimo, ita ad Noe quasi ad Christum in Jordane devolat, & ramo refectionis ac luminis, pacem orbi annunciat. Pharao cum exercitu suo nolens [a] populum Dei exire de Ægypto, in typo baptismatis suffocatur. Et in Psalmis de interfectione illius scribitur: *Tu confirmasti in virtute tua mare,* * *contrivisti capita draconum in aquis; tu confregisti capita draconis magni.* Unde & reguli & scorpiones arentia quæque sectantur; & postquam ad aquas venerint ὑδροφόβους, & lymphaticos faciunt. Mare mutatur sacramento crucis; & septuaginta palmæ Apostolorum, dulcoratis Legis gurgitibus irrigantur. Abraham & Isaac puteos fodiunt, repugnant Allophyli. Et Bersabee, civitas juramenti, regnumque Salomonis nomen sumit a fontibus. Rebecca invenitur ad puteum. Rachel propter aquas, supplantatoris osculo salutatur. Moyses filias sacerdotis Madiam aperto puteo ab injuria vindicat. Præcursor Domini in aquis fontium juxta Salim, quod interpretatur *pax* sive *perfectio*, Christo populum parat. Ipse Salvator post baptisma, & sanctificatas suo lavacro Jordanis aquas, regnum cælorum incipit prædicare. Primum signum ex aquis facit, Samaritana vocatur ad puteum, sitiens invitatur ad potum. Nicodemo dicit occulte: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu,* [b] *non intrare eum in regnum cælorum.* Quia ab aquis cœperat, finivit in aquis. Latus Christi percutitur lancea, & baptismi atque martyrii pariter sacramenta funduntur. Post resurrectionem mittit Apostolos ad Gentes, & præcipit eis, ut baptizent eos in mysterio Trinitatis. Pœnitet facti populum Judæorum, & statim a Petro ad baptisma mittitur. Antequam parturiat, parit Sion, & nascitur gens simul. Paulus persecutor Ecclesiæ, & lupus rapax Benjamin, Ananiæ ovi submittit caput: nec ante recuperat aspectum, quam curet baptismo cæcitatem. Eunuchus Candacis reginæ Æthiopum, lectione Prophetica, Christi baptismati præparatur. Mutat contra naturam *Æthiops pellem suam, & pardus varietates suas.* Qui Joannis acceperant, quia Spiritum Sanctum nesciebant, iterum baptizantur, ne quis putaret [c] Gentibus ac Judæis, aquas sine Spiritu Sancto ad salutem posse sufficere. *Vox Domini super aquas, Dominus super aquas multas, Dominus diluvium inhabitare facit. Dentes ejus sicut grex detonsarum, quæ ascenderunt de lavacro, omnes gemellos habentes fœtus, & infœcunda non est in eis.* Si non est infœcunda, nec sterilis, omnes habent ubera lacte rorantia, quæ cum Apostolo possint dicere: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis*: &, *Lac vobis potum dedi, non escam.* Michæas de baptismi gratia vaticinatur: *Ipse avertet, & miserebitur nostri: demerget iniquitates nostras, & projiciet in profundum maris omnia peccata nostra.*

7. Quomodo ergo in lavacro omnia peccata merguntur, si una uxor supernatat: *Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum.* Arbitror quod possumus & nos huic aliquid cantico jungere: Beatus vir, cui non imputabit Dominus uxorem. Audiamus & Ezechielem filium hominis, quomodo de ejus virtute pronunciet, qui hominis futurus est filius: *Assumam vos*

Margin references: Gen. 1. 2. — שמים — Ps. 148. 4. Ezech. 1. — Gen. 2. 7. — Ibidem — Ezech. 47. 1. — Gen. 7. 17. — Ibid. 8. 11. — Exod. 14. 13. — Psal. 73. 13. — * al. contribulasti. — Aquæ pavidos. Exod. 15. 25. — Gen. 21. — 3. Reg. 1. — Gen. 24. — Ibid. 29. — Matt. 4. 17. — Joan. 2. 9. — Joan. 3. — Aqua & Sanguis — Isai. 66. 7. — Act. 9. 18. — Jer. 13. 23. — Psal. 28. 3. — Cantic. 4. 2. — Gal. 4. 19. — 1. Cor. 3. 2. — Mich. 7. 19. — Psal. 31. 1. 2. — Ezech. 36. 25. 26.

(1) Gravius ad fidem veteris libri *Rudis mundi, & mox abyssorum multitudo, vel magnitudo & deformes tenebrae opprimebant.*

a Olim *populum Dei permittere exire.* Porro Dæmonis aut peccati, quæ in baptismi aquis suffocantur, in typum adhiberi Pharaonem a Patribus, pervulgatum est.

b Victorius addit *Sancto* ex Brixianis codicibus, quibus renuit Græcum exemplar.

c Vetus editio, *ne quis putaret ex Gentibus,* atque adeo quæ statim subsequitur *ac* particula delenda erit, præposita distinctionis nota, ut sensus sit, potuisse quosdam ex Gentibus suspicari, aquas sine Spiritu Sancto Judæis sufficere.

CLASSIS III. AN. 397.

vos de gentibus, & aspergam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus immunditiis vestris: & dabo vobis cor novum, & spiritum novum. Ab omnibus, inquit, *mundabo vos sordibus*. In omnibus nihil prætermittitur. Si sordes emundantur, quanto magis munditiæ non coinquinantur? Dabo vobis cor novum, Gal. 5. 6. & spiritum novum: *In Christo enim Jesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova* [a] *natura*. Unde cantamus canticum novum: & vetere homine deposito, non ambulamus *in vetustate literæ sed in novitate spiritus*. Rom. 7. 6. Hic est calculus novus, cui novum nomen Apoc. 2. 17. inscribitur; quod nemo scit legere, nisi qui illud acceperit. Rom. 6. 3. *Quotquot enim baptizati sumus in Christo Jesu, in mortem illius baptizati sumus. Consepulti enim ei sumus per baptismum in* * *mortem, ut quomodo surrexit Christus a mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitatem vitæ ambulemus*. (* al. *morte*) Toties novitatem legimus, & tamen maculosum nomen uxoris non potest ulla novitate deleri? Consepulti sumus Christo in baptismate, & resurreximus per fidem operationis Dei, qui suscitavit eum a mortuis. Quumque essemus mortui in delictis, & præputio carnis nostræ, convivificavit nos cum illo, donans omnia delicta; delens quod adversum nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis: & Coloss. 2. ipsum tulit de medio, affigens illud cruci. Omnia nostra cum Christo mortua sunt, universa chirographi veteris peccata deleta sunt; solum nomen vivit uxoris? Dies me deficiet si cuncta quæ ad potentiam baptismi pertinent, de Scripturis sanctis voluero digerere; & nativitatis secundæ, immo in Christo primæ, ponere sacramenta.

8. Antequam dictandi finem faciam (jam enim intelligo mensuram me excedere Epistolæ) volo superiora capitula, in quibus futuri Episcopi vita describitur, cursim exponere; ut Apostolum non in unius uxoris elogio, sed in omnibus quæ præcipit, Doctorem Gentium suscipiamus. Simul obsecro, ne quis me in sugillationem istius temporis Sacerdotum scripsisse, quæ scripsi, existimet, sed in Ecclesiæ utilitatem. Ut enim Oratores, & Philosophi describentes qualem velint esse perfectum Oratorem, & Philosophum, non faciunt injuriam Demostheni & Platoni, sed res ipsas absque personis definiunt: sic in descriptione Episcopi, & in eorum expositione quæ scripta sunt, quasi speculum Sacerdotii proponitur. Jam in potestate & conscientia singulorum est, quales se ibi aspiciant; ut vel dolere ad deformitatem, vel gaudere ad pulchritudinem possint. 1. Tim. 3. 1. *Si quis Episcopatum desiderat, bonum opus desiderat*. [b] Opus, non dignitatem; laborem, non delicias; OPUS, PER quod humilitate decrescat, non intumescat fastigio. Ibid. 2. *Oportet ergo Episcopum irreprehensibilem esse*. Idipsum quoque ad Titum: Tit. 1. 6. *Si quis est sine crimine*. Omnes virtutes in uno sermone comprehendit, & pene rem contra naturam exigit. Si enim omne peccatum, etiam in otioso verbo reprehensione dignum est: quis est ille qui absque peccato, id est, sine reprehensione, versetur in hoc mundo? Sed futurus Pastor Ecclesiæ talis eligitur, ad cujus comparationem recte grex cæteri nominentur. Definiunt Rhetores oratorem, qui sit vir bonus, dicendi peritus. Ante vita, sic lingua irreprehensibilis quæritur, ut merito suscipiatur. PERDIT ENIM auctoritatem docendi, cujus sermo opere destruitur. *Unius uxoris virum*; de hoc supra diximus. Nunc hoc tantum admonemus, ut si unius uxoris vir, etiam ante baptismum quæritur; cætera quoque quæ præcepta sunt, ante baptismum requiramus. Neque enim competit universa post baptismum, & unum hoc mandatum intelligere ante baptismum. *Sobrium*, sive *vigilantem*, νηφάλιος quippe utrumque significat. *Prudentem, ornatum, hospitalem, doctorem*. Levit. 10. Sacerdotes qui ministrant in templo Dei, prohibentur vinum & siceram bibere: ne in crapula & ebrietate aggraventur corda eorum; & ut sensus officium exhibens, Deo vigeat semper, & tenuis sit. Quod autem infert *prudentem*, excludit eos, qui sub nomine simplicitatis excusant stultitiam Sacerdotum. NISI ENIM cerebrum sanum fuerit, omnia membra in vitio erunt. *Ornatum* quoque, ἐπίτασις [c] est prioris verbi, id est, *irreprehensibilis*. Qui vitia non habet, irreprehensibilis appellatur: qui virtutibus pollet, ornatus est. Possumus & aliud in-

Dd 2

[a] In Græco autem est καινὴ κτίσις, *nova creatura*, quemadmodum & Vulgatus Interpres vertit, & Victorius ad ejus exemplar fecit.

[b] Confer quæ in Epistol. ad Titum cap. 1. eodem intellectu, atque iisdem fere sententiis commentatur.

[c] Græcæ vocis interpretationem hanc, *sive incrementum*, adponunt editi vetustiores.

CLASSIS III. AN. 397.

intelligere ex hoc verbo, juxta illud Tullii: Caput est artis, decere quod facias. Sunt enim quidam ignorantes mensuram suam, & tantæ stoliditatis ac vecordiæ, ut & in motu & in incessu, & in habitu, & in sermone communi, risum spectantibus præbeant: & quasi intelligentes quid sit ornatus, comunt se vestibus & munditiis corporis, & lautioris mensæ epulas parant: quum omnis istiusmodi ornatus & cultus sordibus fœdior sit. Quod autem doctrina a Sacerdotibus expetatur, & veteris præcepta sunt Legis, & ad Titum plenius scribitur. INNOCENS ENIM & absque sermone conversatio, quantum exemplo prodest, tantum silentio nocet. Nam & latratu canum, baculoque pastoris, luporum rabies deterrenda est. *Non vinolentum*, *non percussorem*. Virtutibus vitia opposuit.

Tit. 1. *Tit. 7.*

9. Didicimus quales esse debeamus: discamus quales non esse debeant Sacerdotes. Vinolentia scurrarum est, & comessatorum: venterque mero æstuans, cito despumat in libidines. In vino luxuria, in luxuria voluptas, in voluptate impudicitia est. Qui luxuriatur, vivens mortuus est: ergo qui inebriatur, & mortuus & sepultus est. Noe ad unius horæ ebrietatem nudat femora sua, quæ per sexcentos annos sobrietate contexerat. Lot per temulentiam, nesciens libidini miscet incestum: & quem Sodoma non vicerat, vina vicerunt. Percussorem autem Episcopum ille condemnat, qui dorsum suum posuit ad flagella; & maledictus non remaledixit. *Sed modestum*. Duobus malis unum opposuit bonum; ut temulentia & ira, modestia refrenentur. *Non litigiosum*, *non avarum*. Nihil enim impudentius arrogantia rusticorum, qui garrulitatem auctoritatem putant; & parati semper ad lites, in subjectum sibi gregem tumidis sermonibus tonant. Avaritiam in Sacerdote vitandam, & Samuel docet: nihil coram populo eripuisse se cuiquam probans: & Apostolorum paupertas, qui refrigeria sumtuum a fratribus accipiebant, & præter victum atque vestitum nihil se aliud nec habere, nec velle gloriabantur. Quam ad Timotheum avaritiam, ad Titum turpis lucri cupiditatem apertissime notat. *Domum suam bene regentem*. Non ut opes augeat, non ut regias paret epulas, non ut cælatas patinas struat, non ut Phasides aves lentis vaporibus coquat, qui ad ossa perveniant & superficiem carnis non dissolvant artifici temperamento: sed ut quod populo præcepturus est, prius a domesticis exigat. *Filios habentem subditos, cum omni castitate*; ne scilicet imitentur filios Eli, qui in vestibulo Templi cum mulieribus dormiebant; & [a] religionem prædam putantes, quidquid optimum in hostiis erat, in suas delicias convertebant. *Non neophytum, ne in superbiam elatus in judicium incidat diaboli*. Mirari satis non queo, quæ hominum tanta sit cæcitas, de uxoribus ante baptismum disputare; & rem in baptismate mortuam, immo cum Christo vivificatam in calumniam trahere, quum tam apertum evidensque præceptum nemo custodiat. Heri catechumenus, hodie Pontifex: heri in amphitheatro, hodie in Ecclesia; vespere in circo, mane in altario: dudum fautor histrionum, nunc virginum consecrator. Num ignorabat Apostolus tergiversationes nostras, & argumentorum ineptias nesciebat? Qui dixit, *unius uxoris virum*, ipse mandavit irreprehensibilem, sobrium, prudentem, ornatum, hospitalem, doctorem, modestum: non vinolentum, non percussorem, non litigiosum, non avarum, non neophytum. Ad hæc omnia claudimus oculos, solas videmus uxores. Quod autem ait: *Ne in superbiam elatus, incidat in judicium diaboli*, quis non exemplo verum probet? Ignorat [b] momentaneus Sacerdos humilitatem, & mansuetudinem rusticorum: ignorat blanditias Christianas; nescit seipsum contemnere: de dignitate transfertur ad dignitatem: non jejunavit, non flevit, non mores suos sæpe reprehendit, & assidua meditatione correxit: non substantiam pauperibus erogavit. De cathedra quodammodo ducitur ad cathedram, id est, de superbia ad superbiam. Judicium autem & ruina diaboli, nulli dubium, quin arrogantia sit. INCIDUNT IN EAM qui in puncto horæ, necdum discipuli jam

1. Tim. 6. *Gen. 9. 21.* *Marc. 15 & 1. Pet. 2.* *Isai. 50.* *1. Tim. 3.* *1. Reg. 12.* *1. Tim. 3. & Tit. 1.* *1. Reg. 2.* *1. Tim. 3. & Tit. 1.* *Ibidem.*

CLASSIS III. AN. 397.

[a] Scilicet obtentu religionis prædari. Sic epist. 50. ad Domnionem num. 3. rumigerulo cuidam monacho exprobrat, quod *religionem pugnam* faceret, quemadmodum ibi ex mss. legimus, & hic insuper locus confirmat. Mox forte *opimum* pro *optimum* Hier. scripserat, etsi impressam lectionem non est cur improbemus.

[b] Qui non sensim & per gradus, sed repente ex Laico Sacerdos est jussus; nam vocem *momentaneus*, aut nusquam apud probatos auctores, aut etiam in sequiori Latinitate alio sensu invenies. Tertullian. l. 3. advers. Marcion. c. 17. de Christo, *qui linum ardens, id est momentaneum ardorem gentium, non extinxit*.

jam magistri sunt. *Oportet autem eum & testimonium habere bonum ab his qui foris sunt*. Quale principium, talis & clausula. Qui irreprehensibilis est, non solum a domesticis, sed & ab alienis consono ore laudatur. Alieni & extra Ecclesiam sunt Judæi, hæretici, atque Gentiles. Talis ergo sit Pontifex Christi, ut qui religioni detrahunt, vitæ ejus detrahere non audeant. At nunc plerosque cernimus, vel favorem populi, in aurigarum morem pretio redimere: vel tanto omnium hominum odio vivere, ut non extorqueant pecunia, quod mimi impetrant gestibus.

10. Hæc, fili Oceane, sollicito timore * perquirere: hæc magistri Ecclesiæ custodire debebunt: hos in Sacerdotibus eligendis canones observare: non juxta propria odia & privatas simultates, carpentemque semper auctorem suum, invidiam, legem Christi interpretari. Vide quantum sit testimonium hujus, quem arguunt, mariti, cui præter vinculum conjugale, & hoc ante baptismum, nihil aliud ab æmulis objici potest. *Qui præcepit non mœchandum, ipse dixit, & non occides*. Si non mœchamur, sed occidimus, transgressores legis sumus. *Qui totam legem servaverit, & offenderit in uno, fit omnium reus*. Itaque quum opposuerint nobis uxorem ante baptismum nos ab eis omnia quæ post baptismum præcepta sunt, requiramus. PRÆTEREUNT quod non licet: & objiciunt quod concessum est.

(* al. perquire. — Jacob. 2. 11. — Ibid. 10.)

* EPISTOLA LXX.

Ad [a] MAGNUM Oratorem urbis Romæ.

(* Alias 84. Scripta circ. idem tempus quo superior.)

Magno cuidam Rhetori Romano, quem Ruffinus subornarat, ut quæreret ab Hieronymo, cur in opusculis suis sæcularium literarum exempla poneret, rationem reddit, ostenditque quatenus id liceat, & quorum exemplo id faciat.

1 [b] SEbesium nostrum tuis monitis profecisse, non tam Epistola tua, quam ipsius pœnitudine didicimus. Et mirum in modum plus correptus placuit, quam errans læserat. Certaverunt inter se indulgentia parentis, & filii pietas: dum alter præteritorum non meminit, alter in futurum quoque officia pollicetur. Unde & mutuo nobis tibique gaudendum est: quia nos filium recepimus, tu discipulum comprobasti.

2. Quod autem quæris in calce Epistolæ tuæ, cur in opusculis nostris * sæcularium literarum interdum ponamus exempla, & candorem Ecclesiæ, Ethnicorum sordibus polluamus; breviter responsum habeto. Numquam hoc quæreres, nisi te totum Tullius possideret; si Scripturas sanctas legeres, si Interpretes earum, omisso [c] Volcatio, evolveres. Quis enim nesciat & in Moyse, & in Prophetarum voluminibus quædam assumta de Gentilium libris, [d] & Salomonem Philosophis Tyri & nonnulla proposuisse, & aliqua respondisse? Unde in exordio Proverbiorum commonet, ut intelligamus sermones prudentiæ, versutiasque verborum, parabolas, & obscurum sermonem, dicta sapientum, & ænigmata, quæ proprie Dialecticorum & Philosophorum sunt. Sed & Paulus Apostolus Epimenidis Poetæ abusus versiculo est, scribens ad Titum: [e] *Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, ventres pigri*. Cujus heroici hemistichium postea Callimachus usurpavit. Nec mirum si apud Latinos metrum non servet ad verbum expressa translatio, quum Homerus eadem lingua versus in prosam, vix cohæreat. In alia quoque Epistola, Menandri ponit senarium: [f] *Corrumpunt mores bonos confabulationes pessimæ*. Et apud Athenienses in Martis curia disputans, Aratum testem vocat. *Ipsius enim & genus sumus*, quod Græce dicitur: τȣ̃ γάρ καὶ γένος ἐσμέν; & est clausula versus heroici. Ac ne parum hoc esset, ductor Christiani exercitus, & orator invictus pro Christo caussam agens, etiam inscriptionem fortuitam, arte torquet in argumentum fidei. Didicerat enim a vero David, extorquere de mani-

(* al scholarium. — Prov. 1. — Tit. 1. 12.)

[a] Hujus, ut videtur, Magni Otatoris meminit Sidonius lib. V. epist. X. eique *rigorem* in dicendo tribuit.

[b] In aliquot mss. *Severum* invenimus, in aliis Martianæus *Sebastium* legi adnotavit.

[c] Non, ut quibusdam placet, Volcatium Sedigitum Poetam, cujus vix pauci versus supersunt, sed cognominem alium *Volcatium Nobilem, qui Cesellium jus civile docuit*, ut Plinius lib. 8. cap. 40. testatur, innui arbitramur. Sed interim pro *Volcatio*, quidam mss. habent *supercilio*.

[d] Harum quæstionum inter Salomonem & Philosophos Tyri meminit Josephus lib. 8. Antiquit. c. 2. tum contra Appionem lib. 1. & S. Theophilus Antioch. lib. 3. ad Autolyc., in cujus rei testimonium citatur ab utroque Menander Ephesius, qui Tyriorum historiam conscripsit. Paulo post alii editi, *versutasque verborum parabolas*.

[e] Græcum Epimenidis versum, Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί, addunt Erasm. atque Victorius, reticentibus mss.

[f] Iidem heic quoque loci Græca præponunt Menandri verba, φθείρουσιν ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι κακαί, quæ mss. ignorant. Tum in latino habent, *colloquia prava*. Falli tamen videntur Socrates Hist. l. 3. c. 14. & Nicephorus lib. x. c. 26. qui ex Euripide expressum senarium tradunt, cum ex Menandri sit Thaide, ut Hier. notat. Vid. Epist. ad Demetriad. Sic quidam sacri textus codices heic ad marginem Menandrum notant.

CLASSIS III. AN. 397.

manibus hostium gladium, & Goliæ superbissimi caput proprio mucrone truncare. Legerat in Deuteronomio Domini voce præceptum, mulieris captivæ radendum caput, supercilia, omnes pilos, & ungues corporis amputandos, & sic eam habendam in conjugio. Quid ergo mirum, si & ego sapientiam sæcularem propter eloquii venustatem, & membrorum pulchritudinem, de ancilla atque captiva * Israelitidem facere cupio? & si quidquid in ea mortuum est, idololatriæ, voluptatis, erroris, libidinum, vel præcido, vel rado: & [a] mixtus purissimo corpori vernaculos ex ea genero Domino Sabaoth? Labor meus in familiam Christi proficit; stuprum in alienam, auget numerum conservorum. Osee accepit uxorem fornicariam Gomer filiam Debelaim, & nascitur ei de meretrice filius Iezrael, qui vocatur *semen Dei*. Isaias novacula acuta barbam, & crura peccantium radit: & Ezechiel in typo fornicantis Jerusalem, tondet cæsariem suam; ut quidquid in ea absque sensu & vita est, auferatur.

Deut. 21. — * al. *Israeliten*. — Osee. 1. — Isai. 7. — Ezech. 26 & 27.

3. Cyprianus vir eloquentia pollens & martyrio, [b] Firmiano narrante, mordetur, cur adversus Demetrianum scribens, testimoniis usus sit Prophetarum, & Apostolorum, quæ ille ficta & commentitia esse dicebat, & non potius Philosophorum & Poetarum; quorum auctoritati, ut Ethnicus, contraire non poterat. Scripserunt contra nos Celsus atque Porphyrius: priori Origenes, alteri Methodius, Eusebius, & Apollinaris fortissime responderunt. Quorum Origenes octo scripsit libros: Methodius usque ad decem millia procedit versuum: Eusebius, & Apollinaris viginti quinque, & triginta volumina condiderunt. Lege eos, & invenies nos comparatione eorum imperitissimos: & post tanti temporis otium, vix quasi per somnium quod pueri didicimus, recordari. Julianus Augustus septem libros in expeditione Parthica, adversum Christum evomuit; & juxta fabulas Poetarum, suo se ense laceravit. Si contra hunc scribere tentavero, puto, interdices mihi, ne rabidum canem, Philosophorum & Stoicorum doctrinis, id est, Herculis clava * percutiam? quamquam Nazarenum nostrum, & (ut ipse solebat dicere) Galilæum, statim in prælio senserit; & mercedem linguæ putidissimæ, [c] conto ilia perfossus acceperit. Josephus antiquitatem approbans Judaici populi, duos libros scripsit contra Appionem Alexandrinum Grammaticum: & tanta sæcularium profert testimonia, ut mihi miraculum subeat, quomodo vir Hebræus, & ab infantia sacris Literis eruditus, cunctam Græcorum Bibliothecam evolverit. Quid loquar de Philone, quem [d] vel alterum, vel Judæum Platonem critici pronunciant?

CLASSIS II. AN. 387. — * al. *repercutiam*.

4. Curram per singulos: Quadratus Apostolorum discipulus, & Atheniensis Pontifex Ecclesiæ, nonne Adriano Principi, Eleusinæ sacra invisenti, librum pro nostra religione tradidit? Et tantæ admirationi omnibus fuit, ut persecutionem gravissimam, illius excellens sedaret ingenium. Aristides Philosophus, vir eloquentissimus, eidem Principi Apologeticum pro Christianis obtulit, contextum Philosophorum sententiis: quem imitatus postea Justinus, & ipse Philosophus, Antonino Pio & filiis ejus, Senatuique librum contra Gentiles tradidit, defendens ignominiam crucis, & resurrectionem Christi tota prædicans libertate. Quid loquar de Melitone Sardensi Episcopo? quid de Apollinario Hierapolitanæ Ecclesiæ Sacerdote, Dionysioque Corinthiorum Episcopo, & Tatiano, & Bardesane, & Irenæo Photini Martyris successore: qui origines hæreseon singularum, & ex quibus Philosophorum fontibus emanarint, multis voluminibus explicarunt? Pantænus Stoicæ sectæ Philosophus, ob præcipuæ eruditionis gloriam, a Demetrio Alexandriæ Episcopo missus est in Indiam, ut Christum apud Brachmanas, & illius gentis Philosophos prædicaret. Clemens Alexandrinæ Ecclesiæ Presbyter, * meo judicio omnium eruditissimus, octo scripsit Stromatum libros; & totidem ὑποτυπώσεων, & alium contra Gentes, Pædagogi quoque tria volumina. Quid in illis indoctum, immo quid

Scriptores Ecclesiastici sæcularibus literis eruditi. — * al. *vir meo judicio* &c.

[a] Perperam hucusque editi, *mixtos*, quod referunt ad *vernaculos*, cum ad dicentis personam constet esse referendum. Veram lectionem, quam restituimus, asserit etiam Abaelardus, qui lib. 1. Theolog. Christianæ potiorem hujus epistolæ partem exscribit. Gravius mavult *nixus*. *Paulo post Gomer filiam Debelaim, id est dulcedinum*, quæ duo verba ultima in aliis non habentur, Gravius ex ms. suffecit, sed forte *dulcedinum* legendum est.

[b] Al. *Formiano*, & *Formano*, etiam in mss. cum nihil dubium sit, Lactantium Firmianum indicari, qui Instit. lib. 5. cap. 4. hac super re Cyprianum criminatur.

[c] Victorius *conto in iliis*; olim vero *contumeliis*, vel *contumelia*, mendose utrumque.

[d] Vitiose erat antea, *vel alterum, vel secundum, vel Judæum Platonem*; nos superflua duo verba, *vel secundum*, quæ ex glossemate aliquo in ordinem Hieronymiani contextus defluxisse videbantur, expunximus mss. auctoritate.

quid non de media Philosophia est? Hunc A imitatus Origenes, decem scripsit Stromateas, Christianorum & Philosophorum inter se sententias comparans: & omnia nostræ religionis dogmata de Platone & Aristotele, Numenio, Cornutoque confirmans. Scripsit & Miltiades contra Gentes volumen egregium. Hippolytus quoque, & Apollonius, Romanæ urbis [a] Senator, propria opuscula condiderunt. Exstant & Julii Africani libri, qui temporum scripsit B historias; & * Theodori, qui postea Gregorius appellatus est, viri Apostolicorum signorum atque virtutum; & Dionysii Alexandrini Episcopi: Anatolii quoque Laodicenæ Ecclesiæ Sacerdotis; nec non Presbyterorum Pamphili, Pierii, Luciani, Malchionis, Eusebii Cæsariensis Episcopi, & Eustathii Antiocheni, & Athanasii Alexandrini: Eusebii quoque Emiseni, & Triphilii Cyprii, & Asterii Scythopolitæ, & Se- C rapionis Confessoris: Titi quoque Bostrensis Episcopi: Cappadocumque Basilii, Gregorii, Amphilochii: qui omnes intantum Philosophorum doctrinis atque sententiis suos refarciunt libros, ut nescias quid in illis primum admirari debeas, eruditionem sæculi, an scientiam Scripturarum.

* S. Gregorius Thaumaturgus.

5. Veniam ad Latinos. Quid Tertulliano eruditius, quid acutius? Apologeticus ejus, & contra Gentes libri, D cunctam sæculi * obtinent disciplinam. Minutius Felix causidicus Romani fori, in libro, cui titulus Octavius est; & in altero contra Mathematicos (si tamen inscriptio non mentitur auctorem) quid Gentilium scripturarum dimisit intactum? Septem libros adversus Gentes Arnobius edidit, totidemque discipulus ejus Lactantius, qui de Ira quoque, & Opificio Dei duo volumina condidit: quos si legere volueris, E dialogorum Ciceronis in eis ἐπιτομὴν reperies. Victorino Martyri in libris suis, licet desit eruditio, tamen non deest eruditionis voluntas. Cyprianus, Quod idola dii non sint, qua brevitate, qua historiarum omnium scientia, quorum verborum & sensuum splendore perstrinxit? Hilarius meorum Confessor temporum & Episcopus, duodecim Quintiliani libros & stylo imitatus est, & numero: brevique libello, quem scripsit contra Dioscorum Medicum, quid in literis possit, ostendit. Juvencus Presbyter, sub Constantino historiam Domini Salvatoris versibus explicavit: nec pertimuit Evangelii majestatem sub metri leges mittere. De cæteris vel mortuis, vel viventibus taceo: quorum in scriptis suis & vires manifestæ sunt & voluntas.

* al. continent.

6. Nec statim prava opinione fallaris, contra Gentes hoc esse licitum, in aliis disputationibus dissimulandum, quia omnes pene omnium libri, exceptis his qui cum Epicuro literas non didicerunt, eruditionis doctrinæque plenissimi sunt. Quamquam ego illud magis reor, quod dictanti venit in mentem, non te ignorare quod semper a doctis viris usurpatum est; sed per te mihi proponi ab alio quæstionem, qui forte propter amorem historiarum Sallustii, [b] Calpurnius cognomento Lanarius sit. Cui quæso ut suadeas, ne vescentium dentibus edentulus invideat, & oculos caprearum, talpa contemnat. Dives, ut cernis, ad disputandum materia; sed jam epistolaris angustia finienda est.

* EPISTOLA LXXI.

* Alias 28. Scripta anno 398.

[c] Ad LUCINIUM.

Lucinium Bœticum genere, qui cum uxore sua Theodora castam ducebat vitam, & Jerosolymam navigare constituerat, hortatur ut in proposito perstet, & cito adnaviget. Interea opera quædam sua, quæ ille postulaverat, una cum quattuor ciliciolis, & Isaiæ codice, mittit; tum de jejuniis, Eucharistiæ sumtione, ac traditionibus Ecclesiasticis disserit.

1 NEc opinanti mihi subito literæ tuæ redditæ sunt: quæ quanto inspe-

a Falso Erasmum secutus Editor Benedictinus legerat *Senatores*, cum de Apollonio tantum, ut ex Catalogo liquet, dictum sit, immo cum nedum de Hippolyto, sed de Apollonio ipso alii dubitent, fuerit ne unquam Senator, an proprio ingenio ex Eusebio Hieronymus exaggeraverit. Qua de re in Catalogo suo loco dicemus.

b Denuo haud recte Mart. post Erasm. *Calphurnius* heic atque alibi. Quem porro Sallustius memorat, Calpurnius Numidiæ Consul, a quo Rempublicam proditam ob infamem avaritiam in Bello Jugurthino narrat, erat *L. Calpurnius Bestia*. Nam *Calpurnium Lanarium* non Sallustius memorat, sed Plutarchus in vita Sertorii, ab eoque dicit Julium Salinatorem proditione occisum; quæ autem Valerius Maximus lib. 8. cap. 2. & Cicero de Off. lib. 3. de Calpurnio Lanario produnt, minime sunt ad rem nostram. Forte Hier. duos hosce Calpurnios Bestiam, & Lanarium data opera, ut ejus etiam indicare videntur verba, in unum conjunxit, ut malas adversarii sui Ruffini artes varias, & vitia sugillaret. Hunc enim omnino præ oculis habuisse apparet ex Apolog. contra eumdem lib. 1. ubi, *Nimirum*, inquit, *iste est Calpurnius Sallustianus, qui nobis per Magnum Oratorem non magnam moverat quæstionem*.

c Hæc epistola in Veronensi mss. Hieronymo abjudicatur, *& Beati Lucidii ad Lucianum Beticum* dicitur, qua de re in Præfatione disserimus. Lucinium autem istum alii codices *Lucianum*, aut *Licinium*, Cassiodorius *Lucium* vocant. *Bœticum* (quod est ex Hispania Bœtica) addunt in inscriptione vetustiores quidam excusi; mss. reticent.

CLASSIS III. AN. 398. a

insperatæ, tanto gaudiorum plenæ, [a] A quiescentem animam suscitarunt, ut statim amore complecterer, quem oculis ignorabam, & illud mecum tacitus Ps. 54. 7. mussitarem: *Quis dabit mihi pennas sicut columbæ, & volabo, & quiescam*, ut inveniat quem diligit anima mea. Vere nunc in te sermo Dominicus completus est: *Multi de Oriente & Occidente venient, & recumbent in sinu Abrahæ*. Cornelius centurio cohortis Italicæ, jam tunc Lucinii mei præfigurabat fidem. B Rom. 15. 24. Apostolus Paulus scribens ad Romanos: *Quum in Hispaniam proficisci cœpero, spero quod præteriens videam vos, & a vobis deducar illuc*, tantis * fructibus approbavit, quid de illa provincia quæreret. (* al. fluctibus.) In brevi tempore ab Jerosolymis usque ad Illyricum Evangelii jaciens fundamenta, Romam vinctus ingreditur, ut vinctos superstitionis erroribus liberos faciat. Manet in hospitio conducto per biennium; ut nobis utriusque Instrumenti æternam reddat domum. C Piscator hominum, misso rete Apostolico, te quoque quasi pulcherrimum Auratam inter innumera piscium genera traxit ad littus. Reliquisti amaros fluctus, salsos gurgites, scissuras montium, & Leviathan regnantem in aquis, cum Jesu deserta expetens, contemsisti, ut possis Ps. 62. 3. Propheticum illud canere: *In terra deserta, & in invio, & inaquoso, sic in sancto apparui tibi*. Ps. 54. 8. 9. Et iterum: *Ecce elongavi fugiens, & mansi in solitudine. Exspectabam eum qui salvum me fecit a pusillanimitate spiritus & tempestate*. D Obsecro te & moneo parentis affectu, ut qui Sodomam reliquisti, ad montana festinans, post tergum ne respicias: ne aratri stivam, ne fimbriam Salvatoris, ne cincinnos ejus, noctis rore madefactos, quos semel tenere cœpisti, aliquando dimittas: ne de tecto virtutum pristina quæsiturus vestimenta descendas; ne de E agro revertaris domum, ne campestria cum Lot & amœna hortorum diligas, quæ non irrigantur de cælo, ut terra sancta, sed de turbido flumine Jordanis, postquam dulces aquas maris mortui commixtione mutavit.

1. Cor. 9. 24. 25. 2. Cœpisse multorum est, ad culmen pervenisse paucorum. *Qui in stadio currunt, omnes quidem currunt; sed unus accipit * coronam*. (* al. bravium.) At contra de nobis dicitur: *Sic currite, ut apprehendatis*. NON EST INVIDUS Agonotheta noster, [b] nec alterius palma, alteri parat ignominiam. Omnes athletas suos desiderat coronari. Gaudet anima mea, & magnitudine lætitiæ rem mœroris patior. Ruth in lacrymas verba prorumpunt. Zachæus publicanus ad unius horæ * conversionem, hospitem habere meruit Salvatorem. Martha & Maria, convivio præparato Dominum suscepere. Meretrix lavat fletibus pedes, & unguentis bonorum operum Dominici corporis dedicat sepulturam. Simon leprosus invitat magistrum cum discipulis, & non contemnitur. Abrahæ dicitur: *Egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui, & vade in terram quam monstravero tibi*. Gen. 12. 1. Relinquit Chaldæam, relinquit Mesopotamiam: QUÆRIT QUOD nescit, [c] ne perdat quem invenerat. Non enim arbitratus est simul se habere posse & patriam & Dominum; sed jam tunc illud Prophetæ David opere complebat: *Advena sum apud te, & peregrinus, sicut omnes patres mei*: Ps. 38. 13. Hebræus id est, [d] περάτης, atque *transitor*: dum non est præsenti virtute contentus; sed præteritorum obliviscens, in futurum se extendit, & scit illud, *Ibunt de virtute in virtutem*, Ps. 83. 8. mysticum sortitus est nomen, & viam tibi aperuit, quomodo non quæras ea quæ tua sunt, sed quæ aliena: & illos putes parentes, fratres, affines, atque cognatos, qui tibi in Christo copulati sunt. *Mater, inquit, mea, & fratres mei hi sunt, qui faciunt voluntatem Patris mei*. Matth. 12. 48.

3. Habes tecum prius in carne, nunc in spiritu sociam; de conjuge germanam, de femina virum, de subjecta parem: quæ sub eodem jugo ad cælestia simul regna festinat. Theodoram. Cauta rei familiaris dispensatio, & ad [e] calculos rediens, non cito deponitur. Joseph cum tunica Ægyptiam effugere non potuit. Adolescens ille, qui opertus sindone sequebatur Jesum: quia tentus fuerat a ministris, terrenum abjiciens operimentum, nudus evasit. Elias igneo curru raptus ad cælum, meloten reliquit in ter-

a Duo mss. *tabescentem*. Paulo post versiculum illum Psalm. 54., & quæ subnectuntur verba], *Vere nunc in te sermo dominicus completus est*, Martianæus expunxit, quod in suis mss. non invenisset, nos ex aliis omnibus quos contulimus manu exaratis, atque impressis libris in veterem quasi possessionem restituimus.

b Aliter Victorius, *nec alteri palmam, alteri parat ignominiam*.

c Veteres editi & quidam e mss. *ne perdat quod invenerat*.

d Iidem & plerique mss. περώτης, alii pro Græco vocabulo *hospes* legunt.

e Veron. liber. & *ad caulas rediens*.

CLASSIS III. AN. 398.

terris. Elisæus boves, & juga prioris A operis vertit in vota. Loquitur sapientissimus vir: [Eccli. 13. 1.] *Qui tangit picem, inquinabitur ab ea*. QUAMDIU VERSAMUR in rebus sæculi, & anima nostra possessionum ac redditUum procuratione devincta est, de Deo libere cogitare non possumus. [2. Cor. 6. 14. & seqq.] *Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate, aut quæ societas lucis ad tenebras?* [Matth. 6. 24.] *Qui consensus Christi ad Belial? Quæ pars fideli cum infideli? Non potestis*, inquit Dominus, *Deo servire & mammonæ*. B Aurum deponere incipientium est, non perfectorum. Fecit hoc Thebanus Crates, fecit Antisthenes. SEIPSUM offerre Deo, proprie Christianorum est & Apostolorum: qui duo cum vidua paupertatis suæ in Gazophylacium æra mittentes, totum censum quem habuerunt, Domino tradiderunt, & merentur audire: [Matth. 19. 28.] *Sedebitis super duodecim solia, judicantes duodecim tribus Israel*.

4. Hæc & ipse intelligis, quo animo C replicem; & quod sub aliis verbis te ad sanctorum Locorum invitem habitaculum. Abundantia tua multorum inopiam sustentavit, ut & horum divitiæ in tuam [Luc. 16.] indigentiam redundarent. Fecisti tibi amicos de iniquo mammona, qui te reciperent in æterna tabernacula. Laudanda res, & Apostolicorum temporum virtutibus coæquanda: quando venditis possessionibus suis, credentes afferebant pecunias, atque fundebant ante pedes A- D postolorum, ostendentes avaritiam esse calcandam. Sed Dominus magis quærit animas credentium, quam opes. Legimus: *Redemtio animæ viri, propriæ divitiæ*. Possumus quidem divitias proprias intelligere, quæ non de alieno, non de [Prov. 13. 8. sec. LXX. Ibid. 3. 9.] rapinis sunt, juxta illud: *Honora Deum de tuis justis laboribus*: sed melior est illa intelligentia, ut divitias proprias cognoscamus [Luc. 12.] thesauros absconditos, quos nec fur possit suffodere, nec latro violentus eripere. E

5. Opuscula mea, quæ non sui merito, sed bonitate tua desiderare te dicis, ad describendum hominibus tuis dedi, & descripta vidi in chartaceis codicibus: ac frequenter admonui, ut conferrent diligentius, & emendarent. Ego enim tanta volumina præ frequentia commeantium & peregrinorum turbis relegere non potui, & ut ipsi probavere præsentes,

longo tentus incommodo, vix diebus Quadragesimæ, quibus ipsi proficiscebantur, respirare cœpi. [Febri laboraverat.] Unde si paragrammata repereris, vel minus aliqua descripta sunt, quæ sensum legentis impediant, non mihi debes imputare, sed tuis, & imperitiæ notariorum librariorumque incuriæ, qui scribunt non quod inveniunt, sed quod intelligunt; & dum alienos errores emendare nituntur, ostendunt suos. Porro [a] Josephi libros, & sanctorum Papiæ & Polycarpi volumina, falsus ad te rumor pertulit a me esse translata: quia nec otii mei, nec virium est, tantas res eadem in alteram linguam exprimere venustate. Origenis & [b] Didymi pauca transtulimus, volentes nostris ex parte ostendere, quid Græca doctrina retineret. Canonem Hebraicæ Veritatis, excepto [c] Octateucho, quem nunc in manibus habeo, pueris tuis & notariis dedi describendum. Septuaginta interpretum editionem & te habere non dubito; & ante annos plurimos diligentissime emendatam, studiosis tradidi. Novum Testamentum Græcæ reddidi auctoritati. Ut enim veterum librorum fides de Hebræis voluminibus examinanda est; ita novorum Græcæ sermonis normam desiderat.

6. De Sabbatho quod quæris, utrum [Jejunium Sabbathi, & Eucharistiæ sumtio quotidian.] jejunandum sit: & de Eucharistia, an accipienda quotidie, quod * Romana Ecclesia & Hispaniæ observare perhibentur, [* al. Romanæ Ecclesiæ.] scripsit quidem & Hippolytus vir disertissimus; & carptim diversi Scriptores e variis auctoribus edidere. Sed ego illud breviter te admonendum puto, traditiones Ecclesiasticas (præsertim quæ fidei non officiant) ita observandas, ut a majoribus traditæ sunt: nec aliorum consuetudinem, aliorum contrario more subverti. Atque utinam omni tempore jejunare possimus, quod in Actibus Apostolorum diebus Pentecostes & die Dominico, [Act. 13. 20. 21.] Apostolum Paulum, & cum eo credentes fecisse legimus. Nec tamen Manichææ hæreseos accusandi sunt, quum carnalis cibus præferri non debuerit spirituali. Eucharistiam quoque absque condemnatione nostri, & pungente conscientia, semper accipere, & Psalmistam audire dicentem: [Ps. 33. 9.] *Gustate & videte, quoniam suavis est Dominus*, & cum eo ca-

[a] Cassiodor. Divinar. Institut. cap. 17. *Josephus pene secundus Livius in Libris Judaicarum Antiquitatum late diffusus, quem Pater Hieronymus scribens ad Lucinium Bæticum propter magnitudinem prolixi operis, a se perhibet non potuisse transferri &c.*

[b] Vulgati omnes *Sancti* titulum Didymo adponunt, quem cum alibi nusquam illi tribuat Hier. minime vero tunc temporis adscripsisse credendus est. Quamobrem mss. exemplarium & præcipue Veronens. fidem secuti expunximus.

[c] Olim, *Heptateucho*, idest septem pro octo prioribus Scripturæ libris. Sed mss. duo *Pentateucho*, ut non satis manifesto hinc liceat intelligere, quos libros tum temporis Hier. transtulisset.

nere: *Eructavit cor meum verbum bonum*. (Ps. 44. 1.) Nec hoc dico, [a] quod diebus festis jejunandum putem; & contextas quinquaginta diebus ferias auferam: sed unaquæque provincia abundet in sensu suo, & præcepta majorum, leges Apostolicas arbitretur.

7. Duo palliola, & [b] amphimallum de tuis usibus vel utenda, vel sanctis danda suscepi. Ego insignia paupertatis, & quotidianæ symbola pœnitentiæ, tibi & * sorori tuæ misi (* Theodore conjugi.): quattuor ciliciola apta proposito & usibus vestris: & codicem, hoc est [c] decem visiones Isaiæ valde obscurissimas, quas nuper historica explanatione disserui: ut quotiesquumque mea opuscula videris, toties amici dulcissimi recordatus, navigationem quam parumper distuleras, pares. Et quia non est in homine via ejus, & a Domino gressus hominis diriguntur (Jer. 10, 23.): si forte (quod procul absit) aliquid fuerit impedimenti, quæso ut quos caritas jungit, terrarum longitudo non separet: & absentem Lucinium nostrum, semper præsentem literarum vicissitudine sentiamus.

* EPISTOLA LXXII.

(* Al. 132. Scripta hoc an. 398.)

Ad VITALEM [d] Presbyterum

De Salomone & Achaz.

Alteri Vitalis epistolæ respondens, docet pro vero credendum esse, Salomonem, & Achaz undecimo ætatis anno filios genuisse. Posse tamen alia ratione Scripturam id asseverantem explicari; verum ab hujusmodi quæstionibus anxie discutiendis dehortatur.

1 ZEnon nauclerus, per quem mihi dicis tuæ sanctitatis literas esse transmissas, unam tantum & brevem Epistolam beati Papæ [e] Amabilis reddidit, solita munuscula continentem. Satisque miror quid caussæ fuerit, ut quum in benedictionibus & tuis & illius perferendis fidelis exstiterit, in [f] reddenda epistola negligens comprobetur. Neque enim te falli arbitror discipulum veritatis; nisi forte Græco homini Latinus sermo inter chartulas oberravit. Itaque ad secundam rescribo Epistolam, quam mihi sanctus filius meus Heraclius [g] Diaconus reddidit, in qua inter cætera deprecaris, ut exponam tibi causas, Quare Salomon, & Achaz undecim annorum, filios genuisse dicantur (1. Par. 29.; 3. Reg. 11.; 2. Par. 9. 12.). Si enim duodecimo anno Salomon super Israel accepit imperium, & quadraginta annis regnavit in Jerusalem; filiusque ejus Roboam (3. Reg. 14.) quum [h] quadragesimum & primum annum ageret ætatis, patri successit in regnum, perspicuum est undecim annorum fuisse Salomonem, sive decem, quia decem menses a conceptu usque ad partum sibi mater vendicat. Rursum Achaz (4. Reg. 16.) filius Joathan quum viginti esset annorum, rex constitutus est super duas tribus, id est, Judam & Benjamin, regnavitque annis sedecim (2. Par. 28.): quo mortuo, Ezechias (4. Reg. 18.) quum vicesimum & quintum annum ageret ætatis, patri successit in regnum. Ex quo intelligitur, Achaz quoque (2. Par. 29.) undecimo [i] sive decimo anno, Ezechiam filium procreasse.

2. Et si quidem in historiis aliter haberent Septuaginta interpretes, aliter Hebraica Veritas, confugere poteramus ad solita præsidia: & arcem linguæ tenere [k] vernaculæ: nunc vero quum & ipsum authenticum, & cæteri interpretes pari auctoritate consentiant, non in Scriptura, sed in sensu est difficultas. Quis enim crederet mortalium, ut undecim annorum puer generaret filium? Multa & alia dicuntur in Scripturis, quæ videntur

a Depravatis codd. usus editor Benedictinus omiserat vocem *jejunandum*, qua sine rorus sensus intercidir, nos restituimus ex mss. aliisque editis; qui tamen *Dominicis* pro *festis* legunt.

b Plinius l. 8. c. 48. villosam vestem *amphimalon* olim appellatam dicir, & Pollux ἀμφίμαλλον χιτῶνα, runicam villis hispidam. Sed Ecclesiasticis auctoribus frequentius *amphibalum* scribitur, estque obvio magis sensu, laxæ vestis genus corpus circumquaque ambiens. Sever. Sulpitius lib. 2. Dialogor. in Vita S. Martini c. 1. *Sanctus, paupere non vidente, intra amphibalum sibi tunicam latenter educit.*

c Illud *decem* ex Veronensi ms. supplevimus, a tertio enim capite usque ad vigesimum quartum Isaiæ visiones inrerpretatus erar, quas Amabili Episcopo inscripserar. Ex his Commentariorum in universum Isaiam quinrus est liber.

d In Veronen. aliisque mss. *ad Vitalem Presbyterum quomodo Salomon & Achaz undecim annorum genuisse dicantur.*

e Vereres edirores Erasm. & Victorius rati *Amabilis* nomen non esse proprium Episcopi, & *Papa* vocabulum Romano Episcopo maxime convenire, heic *Damasi* nomen obtruderunt, falso & incongruo sensu legenres, *beati Papa Damasi amabilis*; cum Damasus multo ante jam diem obiisser, totusque contextus epistolæ, & mss. libri repugnent. Amabilis autem idem ille est, cui decem Visiones Isaiæ nuper fuerat inrerpreratus, & quem plurimum ea in præfatione laudat.

f Pro *reddenda*, Martian. *retinenda*, alii edit. *retenta* legunt. Benedictiones autem, quod aliis quoque notarum est, vocat Hieron. munuscula arque eleemosynas juxra illud Apostoli, *qui seminat in Benedictionibus, de Benedictionibus & metet*. Vid. Fortunatum lib. 2. Carm. 12. & seqq. & Albaspinæum de Eulogiis lib. 1. Observat. 8.

g Antiquissimus Veron. liber *Heraclius reddidit*, absque addiro *Diaconus*.

h Non nisi quadragesimum annum enumerant codices nostri, pluresque alii quos Martian. consuluir. At 3. Regum 14. 21. *Quadraginta & unius anni erat Roboam, cum regnare cæpisset &c.*

i Victorius, aliique verustiores, *sive duodecimo*.

k Ejus nempe, quæ Scripturæ vernacula est, sive Hebraici textus, quem deinde authenticum vocar.

tur incredibilia, & tamen vera sunt. NEQUE ENIM VALET natura contra naturæ Dominum: aut potest vas figulo dicere: quare me ita fecisti, aut ita? Licet quod pro miraculo, signo atque portento fit, legem [a] naturæ facere non possit. Num quia nostra ætate duplex Lyddæ natus est homo, duorum capitum, quattuor manuum, unum ventre, & duobus pedibus, omnes homines ita nasci necesse est? Legamus veteres [b] historias & maxime Græcas ac Latinas, & inveniemus lustralibus hostiis, secundum errorem veterum, portentuosas soboles, tam in hominibus, quam in armentis ac pecudibus, expiatas. Audivi, Domino teste non mentior: quædam muliercula quum expositum nutriret infantem, & instillaret cibos, ac nutricis officio fungeretur, cubaretque cum ea parvulus, qui usque ad decimum jam pervenerat annum; accidit, ut plus quam pudicitia patitur, se mero ingurgitaret, accensaque libidine, obscænis motibus ad coitum duceret infantem. Prima ebrietas alterius noctis & cæterarum deinceps fecit consuetudinem. Nec dum duo menses fuerant evoluti, & ecce feminæ uterus intumuit. Quid plura? dispensatione Dei factum est, ut quæ contra naturam simplicitate parvuli in contemtum Dei abutebatur, a naturæ Domino proderetur, impleto sermone quo dicitur: *Nihil occultum quod non manifestetur*. (Matth. 10.)

3. Simulque consideremus, quod occulte Scriptura & Salomonem & Achaz voluptatis & impietatis accuset. Uterque enim quum esset de stirpe David, recessit a Domino: & alter in tantum sequutus est libidinem, ut septingentas habuerit uxores, & trecentas concubinas, & adolescentulas, & scorta [c] passiva, quorum non erat numerus: neglectoque Deo patrum suorum, extruxerit idola gentium plurimarum; & fuerit, non ut prius IDIDIA, id est, *amabilis Domini*, sed amator mulierum: alter miserit ad regem Assyriorum, auxilium postulans, & in tempore angustiæ suæ, auxerit contemtum in Dominum, immolaveritque diis Damasci victimas percussoribus suis, & in omnibus urbibus (1) Juda exstruxerit aras ad cremandum thus; atque ad iracundiam provocaverit Dominum Deum Patrum suorum: intantum ut direptis vasis domus Domini atque confractis, clauserit januas Templi Dei, & fecerit sibi altaria in universis angulis Jerusalem, ambulaveritque in viis regum Israel, & statuas fuderit Baalim, & adoleverit incensum in valle filiorum Ennon, & lustraverit filios suos in igne, juxta ritum gentium, quas interfecit Dominus in adventu filiorum Israel. Ex quo perspicuum est, homines a parva ætate libidini deditos, immatura eorum sobole demonstrari, quod etiam eo tempore peccare cœperint, quo natura non patitur. (3. Reg. 11.; 4. Reg. 6.; 2. Paral. 28.)

4. Ad summam illud dici potest, quod in regno David Salomon quum duodecim esset annorum, solium patris obtinuerit: & postea, quia Scriptura reliquit incertum, vixerit David, regnante jam filio, aliquot annos, qui sibi & non Salomoni imputentur: mortuo autem patre, post filius regnaverit annis quadraginta, quos sine parente regnavit: atque ita & initium regni Salomonis, & tempus quo solus ipse regnavit, ab historia demonstratum. Nec tamen omnes annos vitæ illius quinquaginta tantum & duorum annorum circulis contineri. Sin autem dubitas, quod regnantibus filiis, patribusque viventibus, non filiis tempus regni eorum, sed parentibus imputetur, lege ipsum Regnorum volumen, & invenies, quod Ozias rex Juda postquam lepra percussus est, habitavit in domo separata, & filius ejus Joathan imperium rexerit, judicaveritque populum terræ, usque ad diem mortis patris sui: & tamen post mortem illius, quum viginti quinque esset annorum, sedecim annis regnasse dicatur, quos solus ipse regnaverit. Quod de Salomone intelleximus, de Achaz similiter intelligendum est, qui Joathæ filius, Ezechiæ pater fuerit. Audivi quemadmodum Hebræum hujuscemodi narrare fabulam juxta Prophe- (4. Reg. 5.; 2. Paral. 27. 28.)

a Antea erat *natura* in recto. Portentum autem hoc Liddæ refert etiam S. August. de Civit. Dei c. 8. atque in Enchiridio de Fide, Spe, & Carit. hunc Hieronymianæ epistolæ locum respiciens ac laudans, *illum bimembrem*, inquit, *qui nuper natus est in Oriente, de quo & fratres fidelissimi, quod eum viderint, retulerunt, & S. memoriæ Hieronymus Presbyter scriptum reliquit*. In Anastasii Biblioth. Historia legitur evenisse circa ann. Christi 374. κατὰ Παλαιστίνην *in Castello Emmaus*, quod etiam Theophanes tradit ἐν Παλαιστίνῃ Ἐμμαοῦς κώμῃ, etsi quadriennio post referat. Minime autem credi potest duo istiusmodi monstra, Lyddæ, atque Emmaus, vicinis locis, atque eodem tempore contigisse.

b Aliquot mss. *historicos*, & *Græcos & Latinos*. Hujusmodi autem expiationis haud pauca exempla invenire est apud Livium. Sed per quam apposite ad rem nostram Ammianus Marcell. lib. 19. c. 12. *Nascuntur*, inquit, *hujusmodi sæpe portenta - - - - quæ quoniam non expiantur, ut apud veteres, publice inaudita prætereunt, & incognita*.

c Intellige vaga, & licentia, & si mavis etiam vilia, & vulgaria. Eo sensu dixit Tertullianus Concubinarum *passivam licentiam*, idest vulgo usurpatam. Olim tamen erat *passim*, sed repugnantibus mss.

(1) Al. *Judææ*, quod Ducæus non improbat.

CLASSIS III. AN. 398.

tiam Isaiæ, [a] quam inter decem Visiones nuper interpretatus sum: quod mortuo Achaz, Philistæa lætata sit, & Scriptura postea comminetur ac dicat: *Ne læteris Philistæa omnis tu: quoniam comminuta est virga percussoris tui. De radice enim colubri egredietur regulus, & semen ejus absorbens volucrem:* hoc est de Achaz constituetur rex Ezechias. Ex quo intelligi voluit, non statim post mortem patris, filium in imperium subrogatum, sed vel seditionibus populi, vel quibusdam [b] interregnis, aut certe prementibus malis, & hinc inde consurgentibus bellis, regnum ejus fuisse dilatum.

(Isai 14.)

5. In rebus obscuris diversas ponimus opiniones, ut non tam scribere, quam loqui tibi coram videamur. Cæterum Apostolus interminabiles genealogias & Judaicas fabulas prohibens, de istiusmodi mihi videtur interdicere quæstionibus. Quid enim prodest hærere in litera, & vel scriptoris errorem, vel annorum seriem calumniari, quum manifestissime scribatur: *Litera occidit, spiritus autem vivificat?* Relege omnes & veteris & novi Testamenti libros, & tantam annorum reperies dissonantiam, & numerum inter Judam & Israel, idest, inter regnum utrumque confusum, ut hujuscemodi hærere quæstionibus, non tam studiosi, quam otiosi hominis esse videatur. Munuscula a te missa libenter suscepi, & impendio precor, ut in amore quo nos appetere cœpisti, ad finem usque perdures. Non enim cœpisse, sed permansisse virtutis est. Nostra vicissim per * Desiderium missa suscipe.

(Tit. 3. — 2. Cor. 3. — * Puta Aquitanum Presbyt.)

* EPISTOLA LXXIII.

Ad [c] EVANGELUM Presbyterum.

(* Al. 126. Script. circ. med. ann. 398.)

Auctoris anonymi librum, qui Pontificem Melchisedec, non hominem, sed Spiritum Sanctum fuisse affirmabat, ex veterum Christianorum sententiis impugnat; ostenditque, illum revera hominem genere Chananæum exstitisse; aut si Judæis credatur, Sem primum filium Noe Patriarchæ.

1 MISISTI mihi volumen ἀνώνυμον [d] ἀδέσποτον & nescio, utrum tu de titulo nomen subtraxeris, an ille qui scripsit, ut periculum fugeret disputandi, auctorem noluerit confiteri. Quod quum legissem, intellexi famosissimam quæstionem super Pontifice Melchisedec illuc plurimis argumentis esse perductam, ut docere conatus sit, eum qui benedixerit tanto Patriarchæ, [e] divinioris fuisse naturæ, nec de hominibus æstimandum. Et ad extremum ausus est dicere, Spiritum Sanctum occurrisse Abrahæ, & ipsum esse qui sub hominis figura visus sit. Quomodo autem Spiritus Sanctus, panem vinumque protulerit, & decimas prædæ, quas Abraham victis quattuor regibus reportarat, acceperit, omnino tangere noluit: petisque ut quid mihi, vel de Scriptore, vel de quæstione videatur, respondeam. Fateor volui dissimulare sententiam, nec me periculoso [f] & φιλεγκλήμονι miscere tractatui, in quo quodquumque dixissem, reprehensores habiturus forem. Sed rursum quum Epistolam legerem, & invenissem in extrema pagella, miris me obtestationibus adjuratum, ne spernerem precatorem:

(Lib. anonymum & absque auctore.)

[a] Nunc quintum Commentariorum in Isaiam librum faciunt, quæ, ut supra diximus, Amabili Episcopo inscriptæ sunt.

[b] Locum hunc pluribus antea interpolationibus vitiatum Victorius restituit mss. nostri, aliique magno numero asserunt. Alias erat, *inter se regnis*. Ducæus in suis mss. legit *internis*, quam lectionem ex eo probat, quod inter Achaz & Ezechiam non multa interregna, sed unum intercedere potuerit. Sic vero locum ex conjectura refici vellet, *vel seditionibus populi quibusdam internis, vel extra prementibus malis &c.*

[c] Plerique mss. Codices nominis inscriptionem non habent, sed tantum, *Incipit Epistola de Melchisedech.* Promiscue autem alii *Evangelium*, & *Evagrium*; quorum alterum editi præferebant; sed si Benedictino editori credimus, omnes quos ille inspexit mss. libri, *Evangelium*, vel *Evangelum* legunt. At inconsulto quidem priorem vocem ipse prætulit, nam *Evangelus* vera est lectio juxta Græcam analogiam; & in Macrobii Saturnalibus *Evangelus* quidam interloquitur lib. 7. cap. 5. Procopius Histor. Arcan. pag. 133. Τῶν ἐν Καισαρείᾳ ῥητόρων Εὐαγγέλιός τις ἦν οὐκ ἄσημος ἀνήρ. ὅσπερ ἐπιφορᾷ τοῦ τῆς τύχης πνεύματος γενομένου, χρημάτων τε ἄλλων καὶ χώρας πολλῆς κύριος γέγονεν· ὕστερον δὲ καὶ κώμην ἐπιθαλασσίαν, Πορφυρεῶνα ὄνομα, τριῶν χρυσίου κεντηναρίων ἐπρίατο. *Cæsariensium caussidicorum unus fuit Evangelius, vir non ignobilis qui prospera usus fortuna aura, & pecunias & prædia complura possedit; tandem & Porphyrionem maritimum pagum pondo auri tercentum coemit.*

[d] Concinnius veteres editi καὶ particulam interserunt, quæ tamen a nostris, & Martianæi mss. abest. Mox quidam *de tituli inscriptione nomen &c.*

[e] Unus S. Crucis de Urbe addit *idest Abrahæ*. Porro libellus iste absque auctoris nomine, in quo Melchisedec non hominem fuisse, sed *divinioris naturæ*, & tandem Spiritum Sanctum traditur, majori saltem ex parte superesse adhuc videtur in *Quæstionibus ex utroque mixtim*, Quæstione CIX. apud Augustinum in Appendice tomi tertii partis secundæ; quem consule. Vide in hanc rem Tertullianum quoque de Præscript. c. ultimo, Epiphanium, Damascenum hæres. 55. Philastrium, Augustinum, Auctorem Prædestinati, aliosque si lubet.

[f] Erasmus mallebat φιλεγκλήμονι. Est autem φιλεγκλήμων idem ac *libenter accusans*, seu accusationi, immo etiam calumniæ facile patens. Paulo supra ubi *de Scriptore*, unus & alter e nostris codicibus habent *de Scriptura*.

rem: revolvi Veterum libros, ut viderem quid singuli dicerent, & tibi quasi de multorum consilio, responderem.

a 2. Statimque in fronte Geneseos [a] primam Homiliarum Origenis reperi scriptam de Melchisedec, in qua multiplici sermone disputans, illuc devolutus est, ut eum Angelum diceret. Iisdemque pene argumentis, quibus Scriptor tuus de Spiritu sancto, ille de supernis virtutibus est loquutus. Transivi ad Didymum sectatorem ejus, & vidi hominem pedibus in magistri isse sententiam. Verti me ad Hyppolytum, Irenæum, Eusebium Cæsarientem, & Emisenum, [b] Apollinarem quoque, & Eustathium nostrum, qui primus Antiochenæ Ecclesiæ Episcopus contra Arium clarissima tuba bellicum cecinit: & deprehendi, horum omnium opiniones, diversis argumentationibus ac diverticulis ad unum compitum pervenisse, ut dicerent Melchisedec hominem fuisse Chananæum, regem urbis Jerosolymæ, quæ primum Salem, postea Jebus, ad extremum Jerusalem appellata sit. Nec mirum esse, si Sacerdos Dei altissimi describatur absque circumcisione & legalibus cæremoniis, & genere Aaron: quum Abel quoque, & Enoch, & Noe placuerint Deo, & victimas obtulerint: & in Job volumine legamus, quod ipse & oblator munerum fuerit, & sacerdos, & quotidie pro filiis suis hostias immolarit. (Job. 1.) Et ajunt ipsum quoque Job, non fuisse de genere Levi, sed de stirpe Esau: licet aliud [c] Hebræi autument.

3. Quomodo autem Noe inebriatus in domo sua, & nudatus atque derisus a [d] mediano filio, typum Salvatoris præbuit, & Cham populi Judæorum: (Gen. 9.) Samson quoque amator meretricis & pauperis Dalilæ, multo plures hostium mortuus, quam vivus occidit, ut Christi exprimeret passionem: (Judic. 16.) omnesque pene Sancti & Patriarchæ & Prophetæ, in aliqua re figuram expresserunt Salvatoris; sic & Melchisedec, eo quod Chananæus fuerit, & non de genere Judæorum, in typum præcessisse * sacerdotis Filii Dei, (* al. Sacerdotii.) de quo dicitur in centesimo nono Psalmo: *Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec*. Ordinem autem ejus multis modis interpretantur, quod solus & rex fuerit, & sacerdos, & ante circumcisionem functus sacerdotio: ut non gentes ex Judæis, sed Judæi a gentibus sacerdotium acceperint, neque unctus oleo sacerdotali, ut Moysi præcepta constituunt: (Levit. 21.) sed oleo exsultationis, & fidei puritate, neque carnis & sanguinis victimas immolaverit, [e] & brutorum animalium exta susceperit: sed pane & vino, simplici puroque sacrificio Christi dedicaverit sacramentum; & multa alia quæ epistolaris brevitas non recipit.

4. * Præterea plenius esse tractatum in Epistola ad Hebræos, (* fort. Prætereo.) quam omnes Græci recipiunt, & nonnulli Latinorum, quod iste Melchisedec, id est, *rex justus*, rex fuerit Salem, id est, *rex pacis*, (Hebr. 7.) sine patre sine matre, [f] & quomodo hoc intelligendum sit, uno statim verbo explicari ἀγενεαλόγητος, non quod absque patre & matre fuerit, quum Christus quoque secundum utramque naturam & patrem habuerit & matrem, sed quod subito introducatur in Genesi occurrisse Abraham a cæde hostium revertenti; & nec ante, nec postea ejus nomen feratur adscriptum. Affirmat autem Apostolus, quod Aaron sacerdotium, id est, populi Judæorum, & principium habuerit & finem: Melchisedec autem, id est, Christi & Ecclesiæ, & in præteritum & in futurum æternum sit, nullumque habuerit auctorem: & quod translato sacerdotio, legis quoque mutatio fiat: (Galat. 4.) ut nequaquam de Agar ancilla, & monte

a Veterum editorum par, Erasmus, & Victorius; quin etiam quidam mss. tum nostri tum Benedict. *in prima Homiliarum Origenis reperi scriptum*.

b Promiscue *Apollinarem*, & *Apollinarium* exhibent nostri codices, e quibus duo tantum addunt huic vocem *nostrum*, cum editis ab Erasm. & Victorio, leguntque *Apollinarium quoque nostrum, & Eustathium qui, &c.* quam lectionem pluribus improbat Martianæus, qui & duo recitat aliorum exemplarium glossemata.

c Nimirum *e contra Hebræi asserunt, de Nachor eum stirpe generatum*, ut ipse loquitur Hieron. in Quæstionib. in Gen. c. 36. eamque sententiam suo ipse calculo confirmat in cap. 22. *Male igitur quidam æstimant, Job de genere esse Esau*, & reliqua, quæ suo loco expendemus; tametsi neque argumentis, neque Scriptorum auctoritate putemus certum aliquid exploratumque haberi. Sed Sacerdotii honorem Jobo communis veterum Patrum sententia tribuit.

d Legunt *a majori filio* duo e nostris, totidemque Benedictini interpretis mss. libri, alter *a minore*. Vocem *mediano* nusquam invenimus, immo cum pleraque vetustiora exemplaria tantum habeant *a filio*, haud ægre ferremus si quis illam expungeret Chami nomen quod subdit, nullus inspectorum a Martianæo codicum habuit, nos unicum nacti sumus S. Crucis in Jerusalem de Urbe num. 59. Paulo infra pro *mortuus*, quidam habent *moriturus*, quod magis placet.

e Peccant huc usque editi legentes, *& brutorum sanguinem animalium dextra susceperit*, quomodo vitiatum petus antea locum emendasse sibi persuaserat Victorius, quem sequitur Martianæus. Nos veram lectionem nostrorum omnium, quod mirum est, codicum consensu & fide restituimus; quibus suffragatur vetus editio an. 1496. etsi glossema quod retinet post vocem *exta, idest, quidquid super escam est*, erroris totius caussa fuerit, ut rem attendenti constabit.

f Interpretationem sequentis vocis ἀγενεαλόγητος heic inserunt quidam mss. quam forte ex libri ora in textum receperunt. leguntque *sine patre, sine matre, sine genealogia &c.*

te Sina, sed de Sara libera, & arce Sion egrediatur verbum Domini, & lex Dei de Jerusalem. Et difficultatem rei [a] primo exagerat, dicens: *Super quo multus nobis sermo est, & ininterpretabilis*: non quia Apostolus non potuerit id interpretari, sed quia illius temporis non fuerit. Hebræis enim, id est, Judæis persuadebat, non jam Fidelibus, quibus passim proderet sacramentum. Verumtamen si vas electionis stupet ad mysterium, & de quo disputat, ineffabile confitetur; quanto magis nos vermiculi & pulices, solam debemus scientiam inscitiæ confiteri, & amplissimam domum, parvo quasi foramine ostendere: ut dicamus duo sacerdotia inter se ab Apostolo comparata, prioris populi & posterioris? Et hoc agit tota disputatione, ut ante Levi & Aaron, sacerdos fuerit Melchisedec ex gentibus, cujus tantum [b] præcedat meritum, ut futuris sacerdotibus Judæorum, in lumbis benedixerit Abraham. Totumque quod sequitur in laudes Melchisedec, ad Christi typum referri, cujus profectus Ecclesiæ sacramenta sunt.

Hebr. 5. v. 11. (a) — (b) — c Gen. 14. 18.

5. Hæc legi in Græcorum voluminibus, & quasi latissimos terrarum situs, in brevi tabella volui demonstrare, non extendens spatia sensuum atque tractatuum, sed quibusdam punctis atque compendiis infinita significans, ut in parva Epistola multorum simul disceres voluntates. Verum quia amanter interrogas, & universa quæ didici, fidis auribus instillanda sunt, ponam & Hebræorum opinionem: & ne quid desit curiositati, ipsa Hebraica verba subnectam [c] UMELCHISEDEC MELEC SALEM HOSI LEHEM VAJAIN, UHU CHOEN LEEL ELION: VAIBARCHEU VAIOMER BARUCH ABRAM LEEL ELION CONE SAMAIM VAARES: UBARUCH EL ELION ESER MAGGEN SARACH BIADACH VAJETHEN LO MAASER MECCHOL. Quod interpretatur in Latinum hoc modo. *Et Melchisedec rex Salem, protulit panem & vinum; erat autem sacerdos* A *Dei excelsi: benedixitque illi, & ait, Benedictus Abram Deo excelso, qui creavit cælum & terram: & benedictus Deus altissimus, qui tradidit inimicos tuos in manu tua; & dedit ei decimas ex omnibus.* Traduntque hunc esse Sem primum filium Noe, & eo tempore quo ortus est Abram, habuisse ætatis annos trecentos nonaginta, qui ita supputantur. Sem post diluvium anno secundo, quum centum esset annorum, genuit Arpha- B xad: post cujus ortum, vixit annos quingentos, hoc est, simul sexcentos. Arphaxad annos natus triginta & quinque, genuit Salem, qui & ipse tricenarius, procreavit Eber, quem triginta quattuor annorum legimus genuisse Phaleg. Rursum Phaleg expletis annis triginta, genuit Rehu: qui & ipse post trigesimum & secundum nativitatis suæ annum, edidit Serug: de quo cum ad triginta pervenisset annos, ortus est C Nachor: qui viginti novem annorum, genuit Thare: quem legimus quod septuagenarius genuit Abram, & Nachor, & Aran. Supputa per singulas ætates annorum numerum, & invenies ab ortu Sem, usque ad generationem Abram, trecentos nonaginta annos. Mortuus est autem Abraham centesimo septuagesimo quinto ætatis suæ anno. Ratione deducta, invenitur Sem, abnepoti suo decimi gradus, [d] Abraham, supervixisse annos triginta quinque.

Gen. 10. 11. — Gen. 25. — d

D 6. Simulque & hoc tradunt, quod usque ad sacerdotium Aaron, omnes primogeniti ex stirpe Noe, cujus series & ordo describitur, fuerint sacerdotes, & Deo victimas immolarint: & hæc esse primogenita, quæ Esau fratri suo vendiderit Jacob. Nec esse mirum, si Melchisedec victori Abram obviam pro- E cesserit, & in refectionem tam ipsius, quam pugnatorum ejus, panes vinumque protulerit, & benedixerit ei, quum abnepoti suo hoc jure debuerit: & decimas prædæ atque victoriæ acceperit ab eo: sive quod habetur ambiguum, ipse dederit ei [e] substantiæ suæ decimas, & avitam largitatem ostenderit in nepotem. Utrum-

Gen. 27.

[a] Editi *proœmio*: male, est enim ad epistolæ fere medium, cui substituimus vocem *primo* ex Reginæ exemplari 215. etsi utrumque pleraque omittant; alia habeant *probando*. Post vocem *ininterpretabilis*, pro qua Vulgata, & pauci quidam mss. apud Martianæum *interpretabilis*, quæ sequuntur omnia usque ad, *Si vas electionis*, absunt a Reginæ codicibus.

[b] E mss. plerisque, & veteri sæpius laudata editione. Antea erat *prædicat*.

[c] Vide ad hunc locum Martianæum veteres editiones acerbe castigantem. Difficiliores voces *sarach biadach*, quædam exemplaria nostra efferunt *sarath bidach*; cum aspiratione autem constanter, *Hel*, & *Helion*. Hebraice integer locus sic habet ומלכי-צדק מלך שלם הוציא לחם ויין והוא כהן לאל עליון ויברכהו ויאמר ברוך אברם לאל עליון קנה שמים וארץ וברוך אל-עליון אשר-מגן צריך בידך ויתן לו מעשר מכל Martianæus cum ו legit קונה; cætera ex Massoretharum ingenio veteres editiones subdunt; & quæ inde sequuntur verba, *Quod interpretatur, &c.* omittunt.

[d] Non repetunt hoc loco Abrahæ nomen vetustiores membranæ, in editis vero sensus eo ipso obscurior, interpunctionis quoque vitio laborabat.

[e] In quibusdam mss. *primitia* habetur pro *substantia*, & *abavi* pro *avitam*.

CLASSIS III. AN. 398.

Utrumque enim intelligi poteſt, & juxta Hebraicum & juxta Septuaginta interpretes, quod & ipſe acceperit decimas ſpoliorum, & Abrahæ dederit decimas ſubſtantiæ ſuæ: quamquam Apoſtolus in Epiſtola ſua ad Hebræos apertiſſime definiat, non Abraham ſuſcepiſſe a Melchiſedec decimas divitiarum ejus, ſed de ſpoliis hoſtium, partem accepiſſe Pontificem.

Hebr. 7.

7. Salem autem non, ut Joſephus, & noſtri omnes arbitrantur * eſſe Jeruſalem, nomen ex Græco Hebraicoque compoſitum, quod abſurdum eſſe, peregrinæ linguæ mixtura demonſtrat: ſed oppidum juxta Scythopolim, quod uſque hodie appellatur Salem, & oſtenditur ibi palatium Melchiſedec, ex magnitudine ruinarum, veteris operis oſtendens magnificentiam: de quo in poſteriore quoque parte Geneſeos ſcriptum eſt. *Venit Jacob in Socoth*, id eſt, *in tabernacula, & fecit ſibi ibi domos atque tentoria, & tranſivit in Salem civitatem regionis Sichem, quæ eſt in terra Chanaan*.

* ſ. eſt — Gen. 33. 17. & 18.

8. Conſiderandum quoque eſt, quod Abrahæ a cæde hoſtium revertenti; quos perſequutus eſt uſque Dan, quæ hodie * Paneas appellatur; non [b] devia Jeruſalem, ſed oppidum metropoleos Sichem, in itinere fuerit: de quo in Evangelio quoque legimus: *Erat autem Joannes baptizans in Ennon, juxta Salim, quia aquæ erant multæ ibi*. Nec refert, utrum Salem, an Salim nominetur, cum vocalibus in medio literis perraro utantur Hebræi, & pro voluntate lectorum, ac varietate regionum, eadem verba diverſis ſonis atque accentibus proferantur.

Gen. 14. — * al. Pameas. b — Joan. 3. — Vocales Hebr. literæ.

9. Hæc ab eruditiſſimis gentis illius didicimus, qui intantum non recipiunt Spiritum ſanctum, vel Angelum fuiſſe Melchiſedec, ut etiam certiſſimum hominis nomen adſcribant. Et revera ſtultum eſt, id quod in typo dicitur: eo quod Chriſti ſacerdotium finem non habeat; & ipſe rex & ſacerdos nobis utrumque donaverit, ut ſimus genus regale & ſacerdotale, & quaſi angularis lapis parietem utrumque conjunxerit, & de duobus gregibus bonus paſtor unum effecerit gregem; ſic quoſdam referre ad ἀναγωγὴν, ut hiſtoriæ auferant veritatem, & dicant non fuiſſe regem, ſed imagine hominis Angelum demonſtratum: quum intantum nitantur Hebræi Melchiſedec regem Salem, filium Noe, Sem oſtendere, ut ante hoc ſcriptum ſic referant: *Egreſſus eſt autem rex Sodomorum in occurſum ei* (haud dubium, quin Abrahæ) *poſtquam reverſus eſt a cæde Chodorlaomor, & regum qui cum eo erant in valle Save: hæc eſt vallis regis*; de qua ſtatim ſequitur: *Et Melchiſedec rex Salem protulit panem & vinum*, & reliqua. Si ergo hæc civitas regis eſt, & vallis regis, ſive ut Septuaginta tranſtulerunt, *campus*, quem hodie Aulonem Palæſtini vocant: manifeſtum eſt hominem fuiſſe, qui in terrena & valle & urbe * regnavit.

1. Pet. 2. 2. — Iſai. 28. — Eph. 2. 2. — Gen. 14. — * al. regnaverit.

10. Habes quæ audierim, quæ legerim de Melchiſedec. Meum fuit * citare teſtes: tuum ſit de fide teſtium judicare. Quod ſi omnes repuleris, tuum certe ſpiritualem illum interpretem non recipies, qui imperitus ſermone, & ſcientia, tanto ſupercilio & auctoritate Melchiſedec Spiritum ſanctum pronuntiavit, ut illud veriſſimum comprobarit, quod apud Græcos canitur „ [c] Imperitia „ confidentiam, eruditio timorem creat. Ego poſt longam ægrotationem, vix in Quadrageſimæ diebus [d] febri carere potui, & quum alteri me operi præpararem, paucos dies qui ſupererant in Matthæi expoſitione conſumſi: tantaque aviditate ſtudia omiſſa repetivi, ut quod exercitationi linguæ profuit, nocuerit corporis valetudini.

* al. recitare. — c — Hier. ægrot. & febris. d

* EPI-

[a] Senſum pervertunt hactenus editi, immo tollunt, legentes, *non de via* (duobus verbis) *Jeruſalem, ſed de oppido Metropoleos &c.* Nos trium vetuſtiorum codicum ope emendamus, ut textus & ſeries neceſſe habent.

[b] Thucydidis hanc ferri ſententiam Victorius adnotaverat. ἀμαθία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνον φέρει. *Imperitia confidentiam, conſideratio autem cunctationem fert.*

[c] Iterum peccant editi omnes, cum uno tantum ex his quos contulimus. mſ. libro, dum legunt, *hæc fabricare potui*, improprio ac deridiculo ſenſu. In eo autem conveniunt exemplaria noſtra, quod excluſa *hæc* vocula, pro *fabricare* habent *febricari* vel *febricitare*, vel *febricare*, duo ex his rectiſſime, ut emendavimus, *febri carere*. Ultimum *re* vel ſcriptionis compendio, vel per errorem non nemo olim omiſerit, unde factum poſtea uno verbo *febricare*, & a ſciolo correctore alio, *fabricare*. Sed & pro *Quadrageſima*, quædam habent *quadraginta*, quorum ſequi auctoritatem non placuit; cum de Matthæi expoſitione ad Euſebium in Præfat. loquatur Hier. *Tu in duabus Hebdomadibus, imminente jam Paſcha, & ſpirantibus ventis, dictare me cogis.... maxime cum ſcias, me ita tribus menſibus languiſſe, ut vix nunc ingredi incipiam.*

CLASSIS III. AN. 398. * Al. 131. *Scripta sub finem anni 398.*

* EPISTOLA LXXIV.

Ad [a] RUFFINUM PRESBYTERUM:

De jurgio duarum meretricum, & judicio Salomonis.

Recentis cum Ruffino amicitiæ officiis breviter perstrictis, jurgium duarum meretricum interpretatur allegorice de Ecclesia ex Gentibus congregata, ac Judæorum Synagoga.

1. MUltum in utramque partem crebro fama mentitur, & tam de bonis mala, quam de malis bona, [b] falso rumore concelebrat. Unde & ego gaudeo quidem super testimonio erga me sanctitatis tuæ, & amore sancti Presbyteri [c] Eusebii: nec dubito quin me publice prædicetis, sed tacitum vestræ prudentiæ judicium pertimesco. Itaque obsecro, ut magis memineritis mei, & dignum vestra laude faciatis. Quod primus ad officium provocasti, & mihi secundæ in * rescribendo partes datæ sunt, non venit de incuria in amicos, sed de ignorantia; si enim scissem, præoccupassem sermonem tuum. (* al. *scribendo.*)

2. Interpretatio judicii Salomonis super jurgio duarum mulierum meretricum, quantum ad simplicem historiam pertinet, perspicua est: quod puer annorum duodecim contra ætatis suæ mensuram de intimo humanæ naturæ judicarit affectu. Unde & admiratus est, & pertimuit illum omnis Israel, quod scilicet eum manifesta non fugerent, qui tam prudenter abscondita deprehendisset. Quantum autem ad typicos pertinet intellectus, dicente Apostolo: *Hæc omnia in figura contingebant illis, scripta sunt autem [d] de nobis, in quos fines sæculorum decurrerunt*, quidam Græcorum autumant super Synagoga & Ecclesia sentiendum, & ad illud tempus cuncta referenda, quando post crucem & resurrectionem, tam in Israel, quam in Gentium populo verus Salomon, id est *pacificus*, regnare cœperit. Quod autem adulteræ & meretrices, Synagoga & Ecclesia dicantur in Scripturis, nulla dubitatio est, (3. Reg. 3.) (1. Cor. 10, 11.)

3. Et hoc prima fronte videtur esse blasphemum; cæterum si recurramus ad Prophetas, Osee videlicet, qui accepit uxorem fornicariam, & generavit filios fornicationis, & deinde adulteram: & ad Ezechiel, qui Jerusalem quasi meretricem arguit, quod sequuta sit amatores suos, & divaricaverit omni transeunti pedes, lupanarque in loco celebri exstruxerit; animadvertemus Christum iccirco venisse, ut meretrices donaret matrimonio, & de duobus gregibus unum ovile faceret, medioque pariete destructo, in easdem caulas oves prius morbidas congregaret. Hæ sunt duæ virgæ, quæ junguntur in Ezechiel., & de quibus per Zachariam Dominus refert: *Et assumsi mihi duas virgas, unam vocavi decorem, & alteram vocavi funiculum, & pavi gregem*. Mulier quoque illa meretrix in Evangelio, quæ pedes Jesu lacrymis lavat, crine detergit, & cui peccata omnia dimittuntur, manifeste pingit Ecclesiam de Gentibus congregatam. Hæc iccirco in prima fronte replicavi, ne cui videatur incongruum, si meretrices dicantur Synagoga & Ecclesia, quarum una Salomonis judicio, filii possessione donata est. Prudens quærat auditor, quomodo meretrix sit Ecclesia, *quæ non habet maculam, neque rugam?* Non dicimus Ecclesiam permansisse meretricem, sed fuisse. Nam & in Simonis leprosi domo Salvator scribitur inisse convivium, utique non quia leprosus erat eo tempore, quo habebat hospitem Salvatorem, sed quia leprosus ante fuerat. Matthæus quoque in ca- (Osee 1.) (Ezech. 16.) (Ephes. 2.) (Ezech. 37.) (Zach. 11, 8.) (Luc. 7.) (Ephes. 5.) (Matth. 26.)

a Veronens. antiquior liber, cui manu exarati alii plures consentiunt, *Ruffino Presbytero Romano de judicio Salomonis*, quidam addunt *in sectione parvuli*. Porro hunc Ruffinum alium ab Aquilejensi, ac longe diversum esse, sin minus ipsa epistolæ inscriptio, qua *Romanus*, certe evincunt verba sub finem num. 6. quibus *recens amicus* dicitur. *Hæc*, inquit, *celeriter scribenda dictavimus, ne tibi in principio amicitiarum aliquid imperanti videremur negare*. Sed non ideo alia nobis probatur Martianæi, doctorumque passim hominum opinio, qui Ruffinum istum eumdem cum illo esse constituunt, quo de loquitur S. Doctor infra epistola 81. ad cognominem Aquilejensem: *Sanctum quoque presbyterum Ruffinum ob quamdam caussam per Romam Mediolanum misimus &c.* Heic enim, quod ex supra recitatis verbis, totoque inferiori contextu liquet, hominem adloquitur sibi de facie ignotum, rerumque suarum plane inscium, & aut Romanum, aut certe hoc ipso anno 398. Romæ degentem, quæ Ruffino illi, qui Mediolanum missus est, aptari nullo modo possunt, siquidem & ex Oriente mittebatur, & notus de facie Hieronymo fuerit, necesse est. Ad hæc ratio temporum, ex qua nobis constat, missum eum fuisse hoc eodem anno, quo isthæc epistola data est, omnino pro illo haberi, ad quem nunc scribitur, non permittit.

b Vetustiores editi, junctis quibusdam mss. *falsorum ora concelebrant*, vel *ore concelebrat*.

c Nobis iste est Cremonensis Eusebius, cui e Bethleem monasterio Romam proficiscenti Commentarios in Matthæum Hieronymus quasi sytarciam elucubravit. Romæ autem cum esset, facile Presbyter jussus est.

d Ad hunc modum ex veteri Latina versione recitasse S. Doctorem, perquam verosimile est, mss. enim omnes iidemque magno numero sic legunt *de nobis*, non ut Victorius ex Vulgata mutavit *ad correptionem nostram*.

catalogo Apostolorum Publicanus dicitur, non quo permanserit Publicanus post Apostolicam dignitatem, sed quia prius fuerit Publicanus: ut ubi superabundavit peccatum, superabundaret gratia.

[3. Reg. 3. 17.] 4. Simulque considera quid dicat Ecclesia contra Synagogam calumniatricem: *Ego & mulier hæc habitabamus in domo una*. Post resurrectionem enim Domini Salvatoris, una de utroque populo Ecclesia congregata est; & quam eleganter: *Peperi*, inquit, *apud eam in cubiculo*. Ecclesia enim de Gentibus, quæ non habebat prius Legem & Prophetas, peperit in domo Synagogæ: nec egressa est de cubiculo, sed ingressa. Unde dicit in Cantico Canticorum [Cant. 1. 3.]: *Introduxit me rex in cubiculum suum*. Et iterum: *Et quidem non spernam te* [Cant. 3. 4.]. *Assumens introducam te in domum matris meæ, & in cubiculum ejus* [a] *quæ concepit me*. *Tertia autem die: postquam ego peperi, peperit & hæc*. Si consideres Pilatum lavantem manus atque dicentem [Matth. 27. 24.]: *Mundus ego sum a sanguine justi hujus*: si Centurionem ante patibulum confitentem: *Vere hic erat Filius Dei* [Marc. 15. 39.], si eos qui ante passionem per Philippum, Dominum videre desiderant: haud ambiges primam peperisse Ecclesiam, & postea natum populum Judæorum, pro quo Dominus precabatur [Luc. 23. 34.]: *Pater ignosce eis, quod enim faciunt, nesciunt*. Unaque die crediderunt [Act. 2. & 4.] tria millia: & alia die quinque millia. *Et eramus simul* (multitudinis enim credentium erat cor [b] unum, & anima una) *nullusque alius in domo nobiscum, exceptis nobis duabus*: non blasphemantium Judæorum, non Gentilium idolis servientium. *Mortuus est autem filius mulieris hujus nocte*. Dum enim Legis sequitur observantiam, & gratiæ Evangelii jugum Mosaicæ doctrinæ copulat, tenebrarum errore cooperta est. *Oppressitque eum mater sua dormiens*, quæ non poterat dicere [Cant. 5. 2.]: *Ego dormio, & cor meum vigilat*. [c] *Media nocte consurgens, tulit filium de latere* (Ecclesiæ) *dormientis, & in suo collocavit sinu*. Relege totam ad Galatas [Gal. 4. 19.] Apostoli Epistolam, & animadvertes quomodo filios Ecclesiæ suos facere Synagoga festinet, & dicat Apostolus: *Filioli mei, quos iterum parturio, donec Christus formetur in vobis*. Vivum tulit, non ut possideret, sed ut occideret. Non enim amore fecit hoc filii, sed æmulæ odio, & suum mortuum per Legis cærimonias in sinu Ecclesiæ supposuit.

5. Longum est [d] si velim per singula currere; quomodo per Apostolum Paulum, & Ecclesiasticos viros intellexit Ecclesia, non esse suum filium, qui tenebatur in Lege: & in luce cognoverit, quem in tenebris non videbat. Inde jurgium ortum est, præsente rege, altera dicente: *filius tuus mortuus est, meus autem vivit*; altera respondente, *Mentiris, filius quippe meus vivit, & filius tuus mortuus est*: atque in hunc modum contendebant coram rege. Tunc rex Salomon, qui manifeste Salvator accipitur (secundum Psalmum septuagesimum primum, qui titulo Salomonis inscribitur; ubi nulla dubitatio est, quin cuncta quæ dicuntur, non Salomoni mortuo, sed Christi conveniant majestati) simulat ignorantiam, & humanos pro dispensatione carnis mentitur affectus, sicut & [e] in alio loco: *Ubi posuistis Lazarum?* [Joan. 11. 34.] & ad mulierem fluentem sanguine, *Quis me tetigit?* [Matth. 9.] gladium postulat, de quo dixerat: *Nolite putare, quod venerim pacem mittere super terram: non veni pacem mittere, sed gladium* [Matth. 10]. *Veni enim dividere hominem contra patrem suum, & filiam contra matrem suam, & nurum contra socrum suam: & inimici hominis domestici ejus*: & tentat naturam naturæ Dominus, vultque secundum utriusque voluntatem, viventem filium in Legem, Gratiamque dividere: non quod probet, sed quod ad arguendum calumniam Synagogæ, hoc velle se dicat. Illa, quæ nolebat Ecclesiæ filium in gratia vivere, nec per baptismum liberari, libenter habet dividi puerum: non ut possideat, sed ut interficiat. ECCLESIA QUEM scit suum esse, libenter concedit æmulæ, dum vivat saltem apud adversariam: ne inter Legem divisus & Gratiam, Salvatoris mucrone feriatur. Unde dicit Apostolus: *Ecce ego Paulus dico vobis, quod si Legem observatis, Christus vobis nihil prodest* [Gal. 5.].

6. Hæc sub allegoriæ nubilo dicta sint. Cæterum optime novit prudentia tua, non easdem esse regulas in Tropologiæ umbris, quæ in historiæ veritate

a Juxta Græcum τῆς συλλαβούσης με. mſ. tamen Veronenſ. aliique cum antea editis, *quæ me genuit*.

b Victor. *cor novum*. Cod. Veron. *erat cor & anima una*.

c Iterum juxta Græcum, καὶ ἀνέστη μέσης τῆς νυκτός, quorum loco Vulgatus interpres, *Et consurgens intempestæ noctis silentio*.

d Alit., *si velim singula percurrere*. Sed pleraque hujusmodi frequentius dissimulamus.

e In Veron. *in alio loco idem Dominus dixit, Ubi &c.*

CLASSIS III. AN. 399.

tate. Quod ſicubi pedem offendimus, & ſapienti lectori frivolum videatur eſſe quod ſcripſimus, culpam in auctorem referat. Nos enim & hæc ipſa in lectulo decumbentes, longaque ægrotatione confecti, vix notario celeriter ſcribenda dictavimus: non ut impleremus materiam, ſed ne tibi in principio amicitiarum aliquid imperanti, videremur negare. Ora nobis a Domino ſoſpitatem, ut poſt duodecim menſes, quibus jugi languore confectus ſum, poſſim aliquid dignum veſtræ ſcribere voluntati: & ignoſce ſi ſcatens oratio, curſu [a] ſolito non fluat. Non enim eodem lepore dictamus, quo ſcribimus: quia in altero ſæpe ſtilum vertimus, iterum quæ legi digna ſint, ſcripturi: in altero quidquid in buccam venerit celeri ſermone convolvimus. Caninium libenter vidi, qui narrare tibi poterit, quam difficile & periculoſum manus dexteræ, uſque in præſentem diem, quo iſta dictavi, vulnus ſuſtinuerim.

Hier. ægrotatio.

* Alias 29. Scripta circ. ann. 399.

* EPISTOLA LXXV.

Ad THEODORAM viduam.

Theodoram Lucinii viduam conſolatur de morte mariti, cujus virtutes, & caſtitatem præcipue laudat.

1 LUgubri nuncio conſternatus ſuper ſancti & venerabilis mihi dormitione Lucinii, vix brevem Epiſtolam dictare potui. Non quod ejus vicem doleam, quem ſcio ad meliora tranſiſſe, dicente Moyſe: *Tranſiens videbo viſionem hanc magnam*; ſed quod torquear deſiderio, non meruiſſe me ejus viri videre faciem, quem in brevi tempore huc venturum eſſe credebam. Verum eſt illud ſuper neceſſitate mortis prophetale vaticinium, quod fratres dividat, & cariſſima inter ſe nomina crudelis & dura diſſociet. Sed habemus conſolationem, quia [b] Domini ſermone jugulatur, & dicitur ed eam: *Ero mors tua, o mors, ero morſus tuus inferne*; & in conſequentibus: *Adducet urentem ventum Dominus de deſerto aſcendentem, qui ſiccabit omnes venas ejus, & deſolabit fontem illius*. Exivit enim virga de radice Jeſſe, & flos de virginali frutice pullulavit: qui loquitur in

Exod. 3. 3. — Oſee 13. — Ibid. 14. — Iſai. 11. 1.

A Cantico Canticorum: *Ego flos campi, & lilium convallium*. Flos noſter mortis interitus; ideoque & mortuus eſt, ut mors illius morte moreretur. Quod autem de deſerto dicitur adducendus, virginalis uterus demonſtratur, qui abſque coitu & ſemine viri, Deum nobis fudit infantem: qui calore Spiritus Sancti exſiccaret fontes libidinum, & caneret in Pſalmo: *In terra deſerta & invia & inaquoſa, ſic in ſancto apparui tibi*. Adverſum ergo mortis

B duritiam & crudeliſſimam neceſſitatem hoc ſolatio erigimur, quod brevi viſuri ſumus eos, quos dolemus abſentes. NEQUE ENIM mors, ſed dormitio & ſomnus appellatur. Unde & beatus Apoſtolus vetat de dormientibus contriſtari: ut quos dormire novimus, ſuſcitari poſſe credamus; & poſt digeſtum ſoporem, vigilare cum Sanctis, & cum Angelis dicere: *Gloria in excelſis Deo, & ſuper terram pax hominibus bonæ voluntatis*. In cælo, ubi non

C eſt peccatum, gloria eſt, & perpetua laus, & indefeſſa præconia. In terra autem, ubi ſeditio, bella atque diſcordiæ, pax imprecanda eſt: & pax non in omnibus; ſed in his qui bonæ ſunt voluntatis; & ſalutationem audiunt Apoſtolicam: *Gratia vobis & pax a Deo Patre, & Domino noſtro Jeſu Chriſto multiplicetur*: ut in pace ſit locus ejus, & habitatio ejus in Sion, id eſt, *in ſpecula*, in ſublimitate dogmatum atque virtutum, in anima credentis; cujus quotidie Angelus videt faciem Dei, & revelato vultu gloriam Dei contemplatur.

Cant. 2. 1. — Pſ. 62. 3. — 1. Theſſ. 4. — Luc. 2. 14. — Rom. 1. 7. — Pſ. 75. 2. — Matt. 18. 10.

D 2. Unde obſecro te, & currentem, ut ajunt, impello, ut Lucinium tuum deſideres quidem ut fratrem; ſed gaudeas regnare cum Chriſto: *Quia raptus eſt, ne malitia immutaret mentem ejus. Placita enim erat Deo anima illius, & in brevi ſpatio tempora multa complevit*. Nos DOLENDI magis, qui quotidie ſtamus in prœlio peccatorum, vitiis ſordidamur, accipimus vulnera, & de otioſo verbo reddituri ſumus rationem. Ille jam ſecurus &

E victor te aſpicit de excelſo, & favet laboranti: & juxta ſe locum præparat, eodem amore & eadem caritate, [c] qua oblitus officii conjugalis, in terram quoque ſororem te habere cœperat, [d] immo fratrem; quia caſta conjunctio ſexum non habet nuptialem. Et ſi adhuc in carne poſiti, &

Sap. 4. — Sanctorum gloria, & pro viventibus interceſſio. (c) (d)

a Victor. *curſu non ſolito fluat*. Quæ porro ſubſequuntur ex Horat, Satyr. 10. *Sape ſtilum vertas, iterum quæ digna legi ſint Scripturus* &c. expreſſa nemo ignorat.

b Iterum Victor. *Domini voce jugulatur, per quem ad eam dicitur*. &c.

c Martian. *quia*: cujuſmodi alia multa emendavimus.

d Falſo, & contra Hieronymi mentem hactenus obtinuit, *immo tu illum fratrem*, qua ex lectione fruſtra eſſet atque inutilis ratio, quam ſubdit S. Doctor, *quia caſta conjunctio ſexum non habet nuptialem*. Adeo verum eſt, duo verba *tu illum*, a ſciolo quodam intruſa, captandæ antitheſis gratia; quæ nos cum aliis de cauſſis, tum etiam Veronenſis ac Nonantulani exemplarium auctoritate expunximus.

& renati in Chriſto, non ſumus *Græcus & Barbarus*, *ſervus & liber*, *maſculus & femina*; *ſed omnes in eo unum ſumus*: quanto magis quum corruptivum hoc induerit incorruptionem, & mortale hoc
Gal. 3. 28. induerit immortalitatem, *non nubent*, *neque nubentur*, *ſed erunt ſicut Angeli in cælis*? Quando dicit, *non nubent*, *neque nubentur*, *ſed erunt ſicut Angeli in cælis*, non natura & ſubſtantia corporum tollitur, ſed gloriæ magnitudo monſtratur. Neque enim ſcriptum eſt, *erunt Angeli*; ſed, *ſicut Angeli*, ubi ſimilitudo promittitur, veritas denegatur. *Erunt*, inquit, *ſicut Angeli*, id eſt, ſimiles Angelorum: ergo homines eſſe non deſinent. Incly ti quidem, & Angelico ſplendore decorati; ſed tamen homines: ut & Apoſtolus, Apoſtolus ſit, & Maria, Maria: & confundatur [a] hæreſis, quæ ideo incerta & magna promittit, ut quæ certa & moderata ſunt, auferat.

Matth. 22. & Luc. 20.

3. Et quia hæreſeos ſemel fecimus mentionem, qua Lucinius noſter dignæ eloquentiæ tuba prædicari poteſt? qui, ſpurciſſima per Hiſpanias Baſilidis hæreſi ſæviente, & inſtar peſtis & morbi, totas intra Pyrenæum & Oceanum vaſtante provincias, fidei Eccleſiaſticæ tenuit puritatem, nequaquam ſuſcipiens, Armagil, Barbelon, Abraxas, Balſamum, & ridiculum Leuſiboram, cæteraque magis portenta, quam nomina, quæ ad imperitorum, & muliercularum animos concitandos, [b] quaſi de Hebraicis fontibus hauriunt, barbaro ſimplices quoſque terrentes ſono: ut quod non intelligunt, plus mirentur. Refert Irenæus, vir Apoſtolicorum temporum, & Papiæ, auditoris Evangeliſtæ Joannis diſcipulus, Epiſcopuſque Eccleſiæ Lugdunenſis: quod Marcus quidam de Baſilidis Gnoſtici ſtirpe deſcendens, primum ad Gallias venerit: & eas partes per quas Rhodanus & Garumna fluunt, ſua doctrina maculaverit: maximeque nobiles feminas, quædam in occulto myſteria repromittens, hoc errore ſeduxerit: magicis artibus, & ſecreta corporum voluptate, amorem ſui concilians. [c] Inde Pyrenæum tranſiens, Hiſpanias occuparit, & hoc ſtudii habuerit, ut divitum domos, & in ipſis feminas maxime appeteret: quæ ducuntur variis deſideriis, ſemper diſcentes, & numquam ad ſcientiam veritatis pervenientes. Hoc ille ſcripſit ante annos circiter [d] trecentos. Et ſcripſit in his libris, quos adverſus omnes hæreſes doctiſſimo & eloquentiſſimo ſermone compoſuit.

Baſilid. hæreſis.

Irenæus l. 1. cap. 8.

4. Ex quo perpendat prudentia tua, qua Lucinius noſter laude ſit dignus, qui clauſit aurem, ne audiret judicium ſanguinis: & omnem ſubſtantiam ſuam diſperſit & dedit pauperibus, ut juſtitia ejus maneret in æternum. Nec patriæ ſuæ largitatate contentus, miſit Jeroſolymarum & Alexandrinæ Eccleſiæ tantum auri, quantum multorum poſſit inopiæ ſubveniri. Quod quum multi mirentur & prædicent, ego in illo magis laudabo fervorem & ſtudium Scripturarum. Quo ille deſiderio opuſcula noſtra flagitavit, & miſſis ſex notariis (quia in hac provincia Latini ſermonis [e] ſcriptorum penuria eſt) de-

Iſai. 23. 15.

Pſ. 111.

 ſcri-

[a] Scilicet Origeniſtarum, quæ per id temporis invaleſcebat, & quam ſæpe infra, & in Epitaphio Paulæ matris poſt medium late impugnat; tametſi hæc eadem Pelagiani promittebant, ut ex Epiſt. Hilarii ad Auguſtinum compertum eſt; & mſſ. quoque plurium numero habent, *confundantur hæreſes*, & *promittunt* &c.

[b] Qui portentoſa hæc nomina quaſi de Hebraicis fontibus hauriantur, & præcipue *Armagil*, *Balſamon*, *Leuſiboram*, quæ vix, aut ne vix quidem invenias apud alios Scriptores, nullibi certe, neque apud Irenæum explicatur. Duo tamen obvia ſunt, *Barbelon*, & *Abraxas*, quorum alterum *filium Dei*, ſeu *Beli* ſonat, ex נרבעל, & contracte בל *Bel*, Græc. βῆλος notum Idoli nomen; alterum confictum nomen eſt ex 365. localium cælorum poſitionum, ut Irenæus loquitur, numero. Sed *Armagil* idem putamus quod & *Harmogenes* ſcribitur, & *Harmoge*, & *Harmogen*, & *Armazenon*, in mſſ. pleriſque *Armazel*. Utcumque autem legas, puta Oromazum, vel ut aliis placet, Oromagdam, veterum Perſarum Deum, auctore Zoroaſtre, ſignificari; cujus Hebraicam nominis etymologiam a lucis præſtantia ac magnitudine innuere videtur Plutarchus in Alexandro: τὸ σὸν ὁρῶν φῶς ὁ πάλιν ἀναλάμψῃ λαμπρὸν ὁ Κύριος Ὠρομάγδης al. Ὠρομάσδης. Porro *Balſamus* Solis nomen eſt, quem & Phœnices adorantes, patria voce appellabant *Beelſamen*, ut teſtis eſt Sanchoniaton apud Euſeb. l. 1. Præpar. Evang. & apud eundem cap. 7. memorans *Philo* cultum Solis apud Phœnices, *deum hunc* (*inquit*) *unum eſſe cæli moderatorem putabant*, *eum vocantes Beelſama*, *quod Phœnicum lingua hominum*, *Græca autem Jovem notat*. Atque inde ortum Punicum *Baalſamen*, notatum ab Auguſtino lib. 7. Locution. c. 1. Sed & *Balſamen* pro *Baalſamen* invenies in Plauti Pœnulo Act. 5. Scen. 2. Ut autem *Belenus* pro *Belen*, & *Belus* pro *Bel*, ita *Balſamum* pro *Balſamen* Latini dixerint, quod ſignificat ex Hebraica radice *Deum*; ſive *Dominum cæli*, unde & in quadam Inſcriptione apud Seldenum Minerva Beliſama dicta eſt. Denique *Leuſibora*, quod meditulium lucis exponi poteſt, illud idem putamus eſſe, quod Irenæus ex Hæreticorum ſententia *Magnum Lumen* vocat, a Patre unctum, ut perfectum fieret; indeque Chriſtum appellatum; qua de re præſtabit ipſum S. Irenæi locum lib. 1. cap. 29. conferre.

[c] Non heic modo, ſed & multo poſt Epiſt. ad Hedibiam quæſt. 10., & Commentarior. in Iſaiam cap. LXIV. memoriæ fortaſſe confidens Hieron. Irenæo affingit profectionem Marci Egyptii in Hiſpanias, duoſque in unum confundit hujuſce nominis hæreticos, quorum prior Magus, quem S. Irenæus confutat: Gallias labe infecit, ſive ut ipſe loquitur cap. 9. *in iis*, *quæ ſecundum nos ſunt*, *regiones Rhodanenſes* multas ſeduxit mulieres; alter junior Ægyptius, ſive Memphitis ducentos fere poſt annos Hiſpanias pervaſit, ubi Agapen, Helpidium, & Priſcillianum, ut Sulpitius Severus narrat, auditores habuit, qui ad an. 380. in Cæſarauguſtano Concilio damnati ſunt. Hujus rei veritas ut magis conſtet, confer cum Sulpitio Iſidorum Hiſpalenſem, ubi de Idatio agit, & cum utroque Irenæum.

[d] Mallem equidem *ducentos* dici pro *trecentos*, quippe circa an. 180. contra hæreſes ſcripſit Irenæus, & quem impugnat Marcum, in vivis adhuc agentem videtur ſupponere.

[e] Minus recte ante nos editi *ſcriptorumque*. Alia quædam leviora ſupra emendavimus.

scribi sibi fecit, quæquumque ab adolescentia usque in præsens tempus dictavimus? Non nos honoravit, qui parvuli & minimi Christianorum omnium sumus, & ob conscientiam peccatorum, Bethleemitici ruris saxa incolimus; sed Christum, qui honoratur in servis suis; Matth. 10. & Apostolis repromittit, dicens: *Qui vos recipiunt, me recipiunt. Et qui me recipiunt, recipiunt eum, qui me misit.*

5. Itaque, carissima filia, hanc Epistolam amoris mei in illum habeto Epitaphium: & quidquid posse me scieris in opere spirituali, audacter impera; Isai. 49. ut sciant sæcula post futura, eum, qui dicit in Isaia: *Posuit me ut sagittam electam, in pharetra sua abscondit me*, duos viros tantis maris atque terrarum inter se spatiis separatos, suo acumine vulnerasse, ut quum mutuo in carne se nesciant, amore spiritus copulentur.

Subscriptio.

Sanctam te corpore & spiritu servet ille Samarites, id est, *Servator*, & *custos*, de quo in Psalmo scribitur: Ps. 120. *Non dormitabit, neque dormiet qui custodit Israel;* Daniel. 4. ut Hir, qui interpretatur *vigil*, qui descendit ad Daniel, ad te quoque veniat, & possis dicere: Cant. 5. *Ego dormio, & cor meum vigilat.*

*EPISTOLA LXXVI.

* Alias 32. Scripta paullo post superiorem.

Ad ABIGAUM.

Abigao Presbytero excusat se, quod non scripserit; eumque consolatur, ne moleste ferat cæcitatem corporis, quum animo cernat. Denique integritatem ejus laudat; eique commendat Theodoram viduam Lucinii.

1 QUamquam mihi multorum sim conscius peccatorum, & quotidie in oratione flexis genibus loquar: Psal. 24. 7. *Delicta juventutis meæ, & ignorantias meas ne memineris*: tamen sciens dictum esse ab Apostolo: 1. Tim. 3. 6. *Ne inflatus superbia incidat in judicium diaboli:* Et in alio loco scriptum: Jacob. 4. 6. *Superbis Deus resistit; humilibus autem dat gratiam*, nihil ita a pueritia conatus sum vitare quam tumentem animum, & cervicem erectam, Dei contra se odia provocantem. Novi enim magistrum & Dominum & Deum meum in carnis humilitate dixisse: Matth. 11. 29. *Discite a me, quia mitis sum & humilis corde;* & ante per os David cecinisse: Ps. 131. 1 *Memento Domine David, & omnis mansuetudinis ejus.* Et in alio loco legimus: Prov. 18. 12. *Ante gloriam humiliabitur cor viri; & ante ruinam elevatur.* Itaque obsecro te, ne me putes sumtis literis tuis ante tacuisse; & aliorum, vel infidelitatem, vel negligentiam in me refe-ras. Quid enim caussæ erat, ut provocatus officio, tacerem, & amicitias tuas meo silentio repellerem, qui ultro soleo bonorum appetere necessitudinem, & me eorum ingerere caritati? Eccles. 4. 9. *Quia meliores sunt duo, quam unus: & si alter ceciderit, ab altero fulcietur. Funiculus triplex non facile rumpitur, & frater fratrem adjuvans, exaltabitur.* Scribe igitur audacter; & absentiam corporum, crebro [a] vince sermone.

2. Nec doleas, si hoc non habeas quod formiculæ, & muscæ, & serpentes habent, id est, carnis oculos: sed illum te oculum habere lætare, de quo in Cantico dicitur Canticorum: Cant. 4. 9. *Vulnerasti me, soror mea sponsa, uno de oculis tuis;* quo Deus videtur; de quo a Moyse dicitur: Exod. 3. 3. *Transiens videbo visionem hanc magnam.* [b] Denique quosdam etiam mundi Philosophos legimus, ut totam cogitationem ad mentis cogerent puritatem, sibi oculos eruisse. Et a Propheta dicitur: Jer. 9. 21. *Intravit mors per fenestras [c] vestras.* Et Apostoli audiunt; Matth. 5. 28. *Qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, jam mœchatus est eam in corde suo.* Unde præcipitur eis, ut levent oculos, Luc. 21. & Joan. 4. & videant candidas segetes, quæ paratæ sunt ad metendum.

3. Quod autem precaris, ut nostris monitis Nabuchodonosor, & Rapsaces, & Nabuzardan, & Holofernes in te occidantur, NUMQUAM nostra auxilia postulares, si in te viverent. Sed quia illi mortui sunt, & cum Zorobabel, & cum Jesu filio Josedec Sacerdote magno, 1. Esd. 3. cum Ezra quoque, & Neemia ruinas Jerusalem ædificare cœpisti; Agg. 1. nec mittis mercedes in pertusum sacculum, sed thesauros tibi in cælestibus paras, iccirco nostras appetis amicitias, quos Christi famulos arbitra-

[a] Impressam lectionem reliquimus, quod ei plerique mss. assentiantur; fortasse tamen verius habent alii editi *junge* pro *vince*. Quæ vero hinc sequuntur argumenta pro fortiter ferenda corporis cæcitate, confer cum iis, quæ sunt scripta ad Castrutium epistola 68.

[b] Democritus, & Metrodorus, quos Cicero in Tuscul. quæst. & lib. V. de Finibus sibi oculos tradit eruisse, ut naturæ secreta subtilius rimaretur.

[c] Sic habent mss. juxta LXX. alii tamen impressi, *nostras* cum Vulgato interprete. Mox verba *jam mœchatus est eam in corde suo*, quorum loco erat *& reliqua*, ex duobus mss. & veteri editione reposuimus.

CLASSIS III. AN. 399.

traris. Sanctam filiam meam Theodoram, sororem beatæ memoriæ Lucinii, per se commendatam, meo sermone commendo, ut in cœpto itinere non lassetur; ut ad Terram sanctam multo per eremum labore perveniat: ut non putet perfectam esse virtutem exisse de Ægypto; sed per innumerabiles insidias ad montem Nabo, & ad Jordanem fluvium pervenire: ut accipiat secundam in Galgala circumcisionem: ut illi [a] Jericho corruat, sacerdotalium tubarum subversa clangoribus: ut juguletur Adonisedec: ut Hai, & Azor pulcherrimæ quondam corruant civitates. Fratres qui nobiscum in Monasterio sunt, te salutant. Sanctos qui nos diligere * dignantur, per te oppido salutamus.

(Num. 33. Jos. 3. 5. 6. 10. 11. 13.) (* al. conantur.)

* EPISTOLA LXXVII.

(* Al. 30. Scripta hoc anno 399.)

Ad OCEANUM de morte FABIOLÆ.

Fabiolam nobilem feminam laudat, quod post lapsum ad Christum conversa, sanctissimam vereque Christianam egerit vitam, gloriosumque meruerit vitæ finem. Tum alteram de 42. Mansionibus epistolam huic jungit, atque ejus memoriæ reddit.

1. PLures anni sunt, quod super dormitione Blæsillæ, Paulam venerabilem feminam, recenti adhuc vulnere, consolatus sum. Quartæ æstatis circulus volvitur, ex quo ad Heliodorum Episcopum Nepotiani scribens Epitaphium, quidquid habere potui virium, in illo tunc dolore consumsi. Ante hoc ferme biennium, Pammachio meo pro subita peregrinatione Paulinæ, brevem Epistolam dedi, erubescens ad disertissimum virum plura loqui, & ei sua ingerere, ne non tam consolari amicum viderer, quam stulta jactantia docere perfectum. Nunc mihi, fili Oceane, volenti, & ultro appetenti, debitum munus imponis, quo pro novitate virtutum, veterem materiam novam faciam. In illis enim vel parentis affectus, vel mœror avunculi, vel desiderium mariti temperandum fuit; & pro diversitate personarum, diversa de Scripturis adhibenda medicamina.

(Epist. 39. de Obit. Blæsil.) (Epitaph. Nepotiani epist. 60.) (epist. 66. de morte Paulinæ.)

2. In præsentiarum tradis mihi Fabiolam, laudem Christianorum, miraculum Gentilium, luctum pauperum, A solatium Monachorum. Quidquid primum arripuero, sequentium comparatione vilescit. Jejunium prædicem? sed prævalescunt eleemosynæ. Humilitatem laudem? sed major est fidei ardor. Dicam appetitas sordes, & in condemnationem vestium sericarum plebejum cultum, & servilia indumenta quæsita? PLUS EST animum deposuisse, quam cultum. Difficilius arrogantia, quam auro caremus & gemmis. His enim abjectis, B interdum gloriosis tumemus sordibus: & vendibilem paupertatem populari auræ offerimus. CELATA VIRTUS, & conscientiæ sota secreto, Deum solum judicem respicit. Unde novis mihi est efferenda præconiis, & ordine Rhetorum prætermisso, tota de * conversionis ac pœnitentiæ incunabulis assumenda. Alius forsitan scholæ memor, Q. Maximum,

(Fabiolæ laudes.) (* al. confessionis, & conversationis.) (Æneid. 6.)

Unum qui nobis, cunctando, restituit rem,

C & totam Fabiorum gentem proferret in medium: diceret pugnas, describeret prœlia, & per tantæ nobilitatis gradus Fabiolam venisse jactaret, ut quod in virga non poterat, in radicibus demonstraret. Ego diversorii Bethleemitici, & præsepis Dominici amator, in quo virgo puerpera Deum fudit infantem, ancillam Christi, non de nobilitate veteris historiæ, sed de Ecclesiæ humilitate producam.

3. Et quia statim in principio, quasi scopulus quidam, & procella mihi D obtrectatorum ejus opponitur, quod secundum sortita matrimonium, prius reliquerit, non laudabo conversam, nisi prius ream absolvero. Tanta prior maritus vitia habuisse narratur, ut ne scortum quidem & vile mancipium ea sustinere posset. Quæ si voluero dicere, perdam virtutem feminæ, quæ maluit culpam subire dissidii, quam corporis sui infamare partem, & maculas ejus detegere. Hoc solum proferam, quod E verecundæ matronæ & Christianæ satis est. Præcepit Dominus uxorem non debere dimitti, excepta caussa fornicationis: & si dimissa fuerit, manere innuptam. Quidquid viris jubetur, hoc consequenter redundat in feminas. Neque enim adultera uxor dimittenda est, & vir mœchus tenendus. *Si quis meretrici jungitur, unum corpus facit:* ergo & quæ scortatori impuroque sociatur, unum

(Matth. 5. & 19.) (1. Cor. 6. 16.)

[a] Victor. *muri Jericho corruant*: tum Martianæus *turbarum*, quod forte typographorum est mendum. Denique pro *Adonisedech* vetustiores & mss. aliquot *Adonibezech*; sed hic alius est, cui post Josue mortem, pedum manuumque digiti tantum truncati sunt. Adonisedec autem cum quinque aliis regibus jugulatus est. Vide Josue citatis locis.

num cum eo corpus efficitur. Aliæ sunt A leges Cæsarum, aliæ Christi: aliud Papianus, aliud Paulus noster præcipit. Apud illos [a] viris impudicitiæ frena laxantur: & solo stupro atque adulterio condemnato, (1) passim per lupanaria & ancillulas libido permittitur: quasi culpam dignitas faciat, non voluntas. Apud nos, quod non licet feminis, æque non licet viris; & eadem servitus pari conditione censetur. Dimisit ergo, ut ajunt, vitiosum: dimisit illius & illius B criminis noxium: dimisit (pene dixi) quod, clamante vicinia, uxor sola non prodidit. (*Ex Horatio*) Sin autem arguitur, quare repudiato marito, non innupta permanserit, facile culpam fatebor, dum tamen referam necessitatem. *Melius est*, inquit Apostolus, *nubere, quam uri*. (1. *Cor*. 7. 9. *Rom*. 7. 23.) Adolescentula erat, viduitatem suam servare non poterat. Videbat aliam legem in membris suis repugnantem legi mentis suæ, & se vinctam & captivam ad C coitum trahi. Melius arbitrata est aperte confiteri imbecillitatem suam, & umbram quamdam miserabilis subire conjugii, quam sub gloria univiræ opera exercere meretricum. Idem Apostolus vult viduas adolescentulas nubere, filios procreare, nullam dare occasionem adversario maledicti gratia. (1. *Tim*. 5.) Et protinus cur hoc velit, exponit: *Jam enim quædam abierunt retro post Satanam*. Igitur & Fabiola, quia persuaserat sibi, & putabat a se virum jure dimissum, nec Evan- D gelii vigorem noverat, in quo nubendi universa caussatio, viventibus viris, feminis amputatur, dum multa diaboli vitat vulnera, unum incauta vulnus accepit.

4. Sed quid ego in abolitis & antiquis moror, quærens excusare culpam, cujus pœnitentiam ipsa confessa est? Quis hoc crederet, ut post mortem secundi viri in semetipsam reversa, quo tempore solent viduæ negligentes, jugo servitutis excusso, agere se liberius, adi- E re [b] balneas, volitare per plateas, vultus circumferre meretricios; saccum indueret, ut errorem publice fateretur: (*Fabiolæ pœnitentia publica*.) & tota urbe spectante Romana, ante diem Paschæ in Basilica quondam [c] Laterani, qui Cæsariano truncatus est gladio, staret in ordine pœnitentium, Episcopo, Presbyteris, & omni populo collacrymantibus, sparsum crinem, ora lurida, squalidas manus, sordida colla submitteret? Quæ peccata fletus iste non purget? quas inveteratas maculas hæc lamenta non abluant? Petrus trinam negationem trina confessione delevit. (*Joan*. 21.) Aaron sacrilegium, [d] & conflatum ex auro vituli caput, fraternæ correxere preces. (*Exod*. 32.) David sancti & mansuetissimi viri homicidium pariter & adulterium, septem dierum emendavit fames. (2. *Reg*. 11. 12.) Jacebat in terra, volutabatur in cinere, & oblitus regiæ potestatis, lumen quærebat in tenebris. Illumque tantum respiciens quem offenderat, * lacrymabili voce dicebat: *Tibi soli peccavi, & malum coram te feci*. (* al. *lacrymali*. *Ps*. 50. 6.) Et: *Redde mihi lætitiam salutaris tui, & spiritu principali confirma me*. (*Ibid*. 14.) Atque ita factum est, ut qui me prius docuerat virtutibus suis, quomodo stans non caderem, doceret per pœnitentiam, quomodo cadens resurgerem. Quid tam impium legimus inter reges, quam Achab, de quo Scriptura dicit: *Non fuit alius talis ut Achab, qui venundatus est, ut faceret malum in conspectu Domini?* (3. *Reg*. 21.) Hic quum propter sanguinem Nabuthæ correptus fuisset ab Elia, & audisset iram Domini per Prophetam: *Occidisti, & insuper possedisti: & ecce ego inducam super te malum, & demetam posteriora tua*, & reliqua: scidit vestimenta sua, & operuit cilicio carnem suam, jejunabatque in sacco, & ambulabat demisso capite. Tunc factus est sermo Dei ad Eliam Thesbyten, dicens: *Nonne vidisti Achab humiliatum coram me? Quia ergo humiliatus est * mei caussa, non inducam malum in diebus ejus*. (* al. *timoris mei*.) O felix pœnitentia, quæ ad se Dei traxit oculos, quæ furentem sententiam Dei, confesso errore mutavit. Hoc idem & Manassen in Paralipomenon, (2. *Par*. 33. *supple libr*.) & Niniven fecisse legimus in Propheta, (*Jon*. 3. 4.) Publicanum quoque in Evangelio. (*Luc*. 16.) E quibus primus non solum indulgentiam, sed & regnum recipere meruit; alter impendentem Dei fregit iram; tertius pectus verberans pugnis, oculos non levabat ad cælum; & multo justificatior recess-

[a] Augustin de Civit. Dei l. 14. c. 17. *in usu*, inquit, *scortorum, quam terrena Civitas licitam turpitudinem fecit, quamvis id agatur, quod ejus civitatis nulla lex vindicat &c.* Vidend. porro ff. lib. 48. & Cod. l. 9. tit. Ad leg. Jul. de Adult. l. 1. 22. & 25.

(1) Dubitat Gravius num *passiva* Hieron. scripserit pro *passim* quemadmodum alibi ex Tertulliano notatum est.

[b] In editis aliquot, & mss. occurrit interdum *balnea* pro *balneas* non tam heic loci, quam alibi; nec dubium, quin ex Criticorum licentia, nam *balnea* plurium numero dici negat Varro de Ling. Lat. lib. 7. *Neque ab eo quod dicunt balneum, habet multitudinem consuetudo*.

[c] Plautii Laterani, qui ut Tacitus Annal. lib. XV. cap. 60. tradit, in Neronem conjurasse deprehensus, *plenus constantis silentii trucidatus* est. Ejus palatium in Cœlio monte postea incoluit Constantinus, tum Silvestro Papæ dono dedit, a quo in Basilicam S. Joannis, quæ ad hanc usque diem de nomine Laterani appellatur, conversum est.

[d] Aliter *ob conflatum &c.* & quidam mss. penes Victorium, *ex conflato ex auro vituli capite*.

recessit Publicanus humili confessione A vitiorum, quam Pharisæus superba jactatione virtutum. Non est loci hujus ut pœnitentiam prædicem, & quasi contra [a] Montanum, Novatumque scribens, dicam, illam hostiam Domino esse placabilem; & *Psal. 26.*, *Sacrificium Deo, spiritum contribulatum:* *Psal. 50. 19.* Et, *Malo pœnitentiam peccatoris, quam mortem:* *Ezech. 18. 23.* Et, *Exsurge, exsurge Jerusalem;* *Isai. 60. 1. & Baruch. 5. 5.* & multa alia, quæ Prophetarum clangunt tubæ.

5. Hoc unum loquar, quod & legentibus utile sit, & præsenti caussæ conveniat. Non est confusa Dominum in terris, & ille eam non * confundetur in cælo. *Luc. 9.* *(* al. confundet.)* Aperuit cunctis vulnus suum, & * decolorem *(* al. dedecorem.)* in corpore cicatricem flens Roma conspexit. Diffuta habuit latera, nudum caput, clausum os. Non est ingressa Ecclesiam Domini, sed extra castra cum Maria sorore Moysi separata censedit, *Num. 12. 15.* ut quam Sacerdos ejecerat, ipse revocaret. Descendit de solio deliciarum suarum, *Isai. 47. 1.* accepit molam, fecit farinam, & discalceatis pedibus transivit fluenta lacrymarum. Sedit super [b] carbones ignis. Hi ei fuere in adjutorium. Faciem, per quam secundo viro placuerat, verberabat, oderat gemmas, linteamina videre non poterat, ornamenta fugiebat. Sic dolebat, quasi adulterium commisisset, & multis impendiis medicaminum unum vulnus sanare cupiebat.

6. Diu morati sumus in pœnitentia, in qua velut in vadosis locis resedimus, ut major nobis & absque ullo impedimento se laudum ejus campus aperiret. Recepta sub oculis omnis Ecclesiæ communione, quid fecit? scilicet in die bona malorum non oblita est; *Eccli. 11.* & post naufragium rursum tentare noluit pericula navigandi. Quin potius omnem censum, quem habere poterat (erat autem amplissimus, & respondens generi ejus) dilapidavit, ac vendidit: & in pecuniam congregatum, usibus pauperum præparavit; & prima omnium [c] νοσοκομεῖον instituit, in quo ægrotantes colligeret de plateis, & consumta languoribus atque inedia miserorum membra foveret. Describam ego nunc diversas hominum calamitates, truncas nares, effossos oculos, semiustos pedes, luridas manus, tumentes alvos, exile femur, crura turgentia, & de exesis ac putridis carnibus vermiculos bullientes? Quoties morbo regio, & pedore confectos humeris suis ipsa portavit? quoties lavit purulentam vulnerum saniem quam alius aspicere non valebat? Præbebat cibos propria manu, & spirans cadaver sorbitiunculis irrigabat. Scio multos divites & religiosos ob stomachi angustiam exercere hujusmodi misericor- B diam per aliena ministeria, & clementes esse pecunia, non manu. Quos equidem non reprobo, & teneritudinem animi nequaquam interpretor infidelitatem: sed sicut imbecillitati stomachi veniam tribuo, sic perfectæ mentis ardorem in cælum laudibus fero. MAGNA fides ista contemnit. * Scio *(* al. Scit.)* quid in Lazaro dives purpuratus aliquando non fecerit, *Luc. 16.* quali superba mens retributione damnata sit. Ille quem despicimus, quem videre non C possumus, ad cujus intuitum nobis vomitus erumpit, nostri similis est, de eodem nobiscum formatus est luto, iisdem compactus elementis. Quidquid patitur, & nos pati possumus. Vulnera ejus existimemus propria; & omnis animi in alterum duritia, clementi in nosmetipsos cogitatione frangetur.

Non mihi si linguæ centum sint, oraque centum, Ferrea vox, *Ex Æneid. 6.*

D *Omnia morborum percurrere nomina possim,*

quæ Fabiola in tanta miserorum refrigeria commutavit, ut multi pauperum sani languentibus inviderent. Quamquam illa simili liberalitate erga Clericos, & Monachos, ac Virgines fuerit. Quod Monasterium non illius opibus sustentatum est? quem nudum, & clinicum non Fabiolæ vestimenta texerunt? in quorum se indigentiam non effudit præceps E & festina largitio? Angusta misericordiæ ejus Roma fuit. Peragrabat ergo insulas, & totum Etruscum mare, Volscorumque provinciam, & reconditos curvorum littorum sinus, in quibus Monachorum consistunt chori, vel proprio corpore, vel transmissa per viros sanctos ac fideles munificentia circumibat.

7. Unde repente & contra opinionem omnium Jerosolymam navigavit, ubi mul-

[a] Hi duo hæretici lapsis pœnitentiam denegabant.

[b] Erasmus carbones David desolatorios, vel eum quo Isaiæ labra purgata sunt, perperam interpretatur, quem Victorius sugillat, ostenditque eos alludi, quos sub finem cap. 47. Isaias, Babylonem ad pœnitentiam exhortans, proponit: *Habes carbones ignis: sedebis super eos: hi erunt tibi in adjutorium.*

[c] Iterum Erasm. interpretatur νοσυντοκώμιον, quod est *languentium viculum*, hinc forte adductus, quod in aliquot vetustioribus impressis Græco vocabulo νοσοκομῆον, isthæc interpretatio, idest *languentium villa*, addebatur.

CLASSIS III. AN. 399.

multorum excepta concursu, nostro * A parumper usa est hospitio: cujus societatis recordans, videor mihi adhuc videre quam vidi. Jesu bone, quo illa fervore, quo studio intenta erat divinis voluminibus? & veluti quamdam famem satiare desiderans, per Prophetas, Evangelia, Psalmosque currebat: quæstiones & proponens, & solutas recondens in scriniolo pectoris sui. Nec vero satiabatur audiendi cupidine, sed addens scientiam, addebat dolorem; & B quasi oleum flammæ * adjiciens, majoris ardoris fomenta capiebat. Quodam die quum in manibus Moysi Numeros teneremus, & me verecunde rogaret, quid sibi vellet nominum tanta congeries: cur singulæ tribus in aliis atque aliis locis varie jungerentur: quomodo Balaam ariolus sic futura Christi mysteria prophetarit, ut nullus propemodum Prophetarum tam aperte de eo vaticinatus sit; respondi ut potui, & * visus sum interrogationi ejus satisfacere. C Revolvens ergo librum, pervenit ad eum locum, ubi catalogus describitur omnium Mansionum, per quas de Ægypto egrediens populus, pervenit usque ad fluenta Jordanis. Quumque caussas quæreret & rationes * singularum, in quibusdam hæsitavi, in aliis inoffenso cucurri pede, in plerisque simpliciter ignorantiam confessus sum. Tunc vero magis cœpit urgere, & quasi non mihi D liceret nescire, quod nescio, expostulare, ac se indignam tantis mysteriis dicere. Quid plura? Extorsit mihi negandi verecundia, ut proprium ei opus hujuscemodi disputatiunculæ pollicerer, quod usque in præsens tempus, ut nunc intelligo, Domini voluntate dilatum, reddetur memoriæ illius: ut sacerdotalibus prioris ad se voluminis induta vestibus, per mundi hujus solitu- E dinem gaudeat se ad terram repromissionis aliquando venisse.

[Margin: * al. paupertimo. — Eccl. 1. — * al. adjeceris. — Num. 20. — * al. nisus — Num. 33. — * al. singulorum. — Epist. subsequens 78. — Epist. 64.]

8. Verum quod cœpimus, prosequamur. Quærentibus nobis dignum tantæ feminæ habitaculum, quum illa ita solitudinem cuperet, ut diversorio Mariæ carere nollet: ecce subito discurrentibus nunciis, Oriens totus * intremuit, ab ultima Mœotide inter glacialem Tanain, & Massagetarum immanes populos, ubi Caucasi rupibus feras gentes [a] Alexandri claustra cohibent, erupisse Hunnorum examina, quæ pernicibus equis huc illucque volitantia, cædis pariter, ac terroris cuncta complerent. Aberat tunc Romanus exercitus, & [b] bellis civilibus in Italia tenebatur. Hanc gentem [c] Herodotus refert, sub Dario rege Medorum viginti annis Orientem tenuisse captivum, & ab Ægyptiis atque Æthiopibus annuum exegisse vectigal. Avertat Jesus ab orbe Romano tales ultra bestias. Insperati ubique aderant, & famam celeritate vincentes, non religioni, non dignitatibus, non ætati parcebant, non vagientis miserabantur infantiæ. Cogebantur mori, qui nondum vivere cœperant; & nescientes malum suum, inter hostium manus ac tela ridebant. Consonus inter omnes rumor, petere eos Jerosolymam, & ob nimiam auri cupiditatem ad hanc urbem percurrere [d] Muri neglecti pacis incuria, sarciebantur. Antiochia obsidebatur. Tyrus se volens a terra abrumpere, insulam quærebat antiquam. Tunc & nos compulsi sumus parare naves, esse in littore, adventum hostium præcavere, & sævientibus ventis, magis barbaros metuere, quam naufragium; non tam propriæ saluti, quam Virginum castimoniæ providentes. Erat illo tempore quædam * apud nos [e] dissensio, & barbarorum pugnam domestica bella superabant. Nos in Oriente tenuerunt jam fixæ sedes, & inveteratum sanctorum Locorum desiderium. Illa, quæ tota in sarcinis erat, & in omni urbe peregrina, reversa est ad patriam, ut ibi pauper viveret, ubi dives fuerat; manens in alieno, quæ mul-

[Margin: CLASSIS III. AN. 399. — * al. intonuit. — a — b — c — d — * al. inter — e]

[a] Tauri montis angustiæ sunt, quas *Caucasias portas* vocat Plinius lib. 6. & satis accurate describit, alii plerumque Auctores, *Caspias* dicunt.

[b] Bellum civile Argobastus excitaverat, qui occiso Valentiniano Juniore, Eugenium Imperatorem constituerat. Contra hunc cum pergeret Theodosius ann. 394. Romanas secum Legiones duxit, quæ adhuc in Italia erant, cum Hunni imperii terras an. 395. vastarent.

[c] Hæc narrat Herodotus lib. 1. cap. 106. sub Scytharum nomine; sed annos XXVIII. præferunt hodie Herodoti codices, qua de caussa Hieronymum Scaliger notat, quod supputet tantum XX. Sed in eo apud Herodotum numero magnam inesse difficultatem, observarunt alii: ego vitium insedisse non dubito, adeoque, non ut perperam Scaliger, Hieronymi lectionem ex Herodoto, sed Herodoti ex Hieronymo, qui ita legisse apparet, puto emendandam; idque eo libentius, quod minori hujus supputationi & Josephus, & Eusebius suffragentur.

[d] Vocem *muri* duo mss. & vetus editio ignorant; mox alio, eoque facile meliori sensu legunt, *Neglecta pacis incuria sarciebatur Antiochia. Tyrus, se volens a terra abrumpere &c.* Porro *insulam antiquam* intellige Palætyrum; & vid. Plinium lib. 5. cap. 19. tum veteres Geographos.

[e] Celebris nempe illa cum Joanne Ierosolymit. ac Ruffino in caussa Origenistarum. Paulo infra quidam mss. atque editi vetustiores, *tenuit jam fixa fides*.

multos prius hospites habuit : & (ne sermonem longius protraham) in conspectu Romanæ urbis pauperibus erogaret, quod, illa teste, vendiderat.

9. Nos hoc tantum dolemus, quod pretiosissimum de sanctis Locis monile perdidimus. Recepit Roma quod amiserat, & procax ac maledica lingua Gentilium, oculorum testimonio confutata est. Laudent cæteri misericordiam ejus, humilitatem, fidem; ego ardorem animi plus laudabo. Librum quo Heliodorum quondam juvenis ad eremum cohortatus sum, tenebat memoriter; (Epist. 14.) & Romana cernens mœnia, inclusam se esse plangebat. Oblita sexus, fragilitatis immemor, ac solitudinis tantum cupida, ibi erat, ubi animo morabatur. Non poterat teneri consiliis amicorum: ita ex urbe, quasi de vinculis, gestiebat erumpere. Dispensationem pecuniæ, & cautam distributionem genus infideliratis vocabat. Non aliis distributionem eleemosynarum tribuere; sed suis pariter effusis, ipsa pro Christo stipes optabat accipere. Sic festinabat, sic impatiens erat morarum, ut illam crederes profecturam. Itaque dum semper paratur, mors eam invenire non potuit imparatam.

10. Inter laudes feminæ subito mihi Pammachius meus exoritur. Paulina dormit, ut iste vigilet. (Epist. 66.) Præcedit maritum, ut Christo famulum derelinquat. Hic hæres uxoris, & hæreditatis alii possessores. Certabant vir & femina, quis in [a] Portu Abrahæ tabernaculum figeret: & erat hæc inter utrumque contentio, quis humanitate superaret. Vicit uterque, & uterque superatus est. Ambo se victos & victores fatentur, dum quod alter cupiebat, uterque perfecit. Jungunt opes, sociant voluntates, ut quod æmulatio dissipatura erat, concordia cresceret. Necdum dictum, jam factum. Emitur hospitium, * & ad hospitium turba concurrit. *Non est enim labor in Iacob, nec dolor in Israel.* Adducunt maria, quos in gremio suo terra suscipiat. Mittit Roma * properantes, quos navigaturos littus molle confoveat. Quod Publius semel fecit in insula (1) Melite erga unum Apostolum, & (ne contradictioni locum tribuam)

(* al. & hospitum. Num. 23. 21. juxta LXX. * al. navigantes. Act. 28. 7.)

in una navi; hoc isti & frequenter faciunt & in plures: nec solum inopum necessitas sustentatur, sed prona in omnes munificentia aliquid & habentibus providet. Xenodochium in Portu Romano situm totus pariter mundus audivit. Sub una æstate didicit Britannia, (2) quod Ægyptus & Parthus noverant Vere.

11. Quod scriptum est: *Timentibus Dominum, omnia cooperantur in bonum,* (Rom. 8. 28.) in obitu tantæ feminæ vidimus comprobatum. Quodam præsagio futurorum ad multos scripserat Monachos, ut venirent, & se gravi onere laborantem absolverent, faceretque sibi de iniquo mammona amicos, qui eam reciperent in æterna tabernacula. (Luc. 16. 19.) Venerunt, amici facti sunt: dormivit illa quo modo voluit: (Ps. 107. 10.) & deposita tandem sarcina, levior volavit ad cælum. Quantum haberet viventis Fabiolæ Roma miraculum, in mortua demonstravit. Necdum spiritum exhalaverat, necdum debitam Christo reddiderat animam, (Æneid. l. 1.)

Et jam fama volans, tanti prænuncia luctus, totius Urbis populum ad exequias congregabat. Sonabant Psalmi, & aurata Templorum [b] tecta reboans in sublime quatiebat ALLELUIA.

Hic juvenum chorus, ille senum, qui carmine laudes, (Iaid. l. 8.)
Femineas, & facta ferant.

Non sic Furius de Gallis, non Papirius de Samnitibus, non Scipio de Numantia, non Pompejus de Ponti gentibus triumphavit. Illi corpora vicerant, hæc spirituales nequitias subjugavit. Audio præcedentium turmas, & catervatim in exequiis ejus multitudinem confluentem. [c] Non plateæ, non porticus, non imminentia desuper tecta capere poterant prospectantes. Tunc suos in unum populos Roma conspexit: favebant sibi omnes in gloria pœnitentis. Nec mirum si de ejus salute homines exultarent, de cujus conversione Angeli lætabantur in cælo.

12. Hoc tibi, * Fabiola, (* al. mi Fabiola) ingenii mei senile munus, has officiorum inferias dedi. Laudavimus sæpe virgines, viduas, ac maritatas, quarum semper fuere candida vestimenta, quæ *sequuntur Agnum quoquumque vadit.* (Apoc. 14. 4.) Felix præconium, quod nulla totius vitæ sorde

 macu-

a Conferenda illa ad Pammachium Epistola num. 11. ubi, *Audio te*, inquit, *Xenodochium in portu fecisse Romano. & virgam de arbore Abraham in Ausonio plantasse littore:* tum quæ in eum locum adnotavimus.

(1) Antea cum esset *Mitylene*, Gravius e mss. codd. fecit *mileta*.

(2) Haud satis placet, quod alio sensu rescribere Gravius maluit ex uno veteri cod. *quod Ægyptus & Parthus agnoverant: vere quod scriptum est &c.*

b Ab impressis Erasm. & Martian. aberat *tecta*, qua detracta voce, claudicat sensus: nos ex aliis editis ac mss. suffecimus. Porro veterem Christianorum istam consuetudinem lætandi in piorum funeribus, quam plerique alii Scriptores probant, merito noster Hieron. in Vita Pauli Eremitæ *Christianam traditionem* vocat.

CLASSIS III. AN. 399.

maculatur. Procul livor, * facessat invidia. Si pater familias bonus est, quare oculus noster malus est? Quæ inciderat in latrones, Christi humeris reportata est. Multæ mansiones sunt apud Patrem. Ubi abundavit peccatum, superabundavit gratia. Cui plus dimittitur, plus amat.

* al. additur *absit*. Luc. 10. Joan. 14. Rom. 5. Luc. 7.

* EPISTOLA LXXVIII.

* Al. 127. Edita eodem tempore quo superior.

Seu Liber exegeticus Ad FABIOLAM.

De XLII. Mansionibus Israelitarum in deserto.

Postquam egressus Hebræorum ex Egypto, & diuturni itineris historiam spiritualiter intelligendam docuit, Mansionum ordinem prosequitur, singulam quamque juxta tropologiam exponens; redditque ita memoriæ Fabiolæ opus, quod ei viventi promiserat.

1 IN septuagesimo septimo Psalmo, quem juxta Evangelistam Matthæum ex persona Domini dictum credimus, decem plagarum in Ægypto, & egressionis Israel in solitudinem, narratur historia. Quumque nulli dubium sit, facta esse quæ scripta sunt, quasi aliud litera sonet, aliud spiritus clausum teneat: *Aperiam*, inquit, *in parabola os meum: loquar propositiones ab initio. Quanta audivimus & vidimus, ea & patres nostri narraverunt nobis*. Unde & Apostolus iisdem verbis, quia eodem & spiritu: *Hæc autem*, ait, *omnia in figura contingebant illis: scripta sunt autem ad* [a] *commonitionem nostram, in quos fines sæculorum devenerunt*: Et, *Nolo vos ignorare fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, & omnes mare transierunt, & omnes in Moyse baptizati sunt, in nube & in mari: & omnes eamdem escam spiritualem manducaverunt, & omnes eumdem potum spiritualem biberunt. Bibebant autem de spirituali consequente eos petra: petra autem erat Christus*. Si ergo pars historiæ itineris ex Ægypto spiritualiter accipitur, & cætera, quæ ab Apostolo pro angustia temporis prætermissa sunt, ejusdem esse intelligentiæ convincentur. Nam idem Propheta, qui in alio loco dixerat: *Habitavi cum habitantibus Cedar: multum incola fuit anima mea*: absentiam Terræ sanctæ non

Matth. 13. 35. Ps. 77. 2. & 3. 1. Cor. 10. 11. Ibidem 1. & seqq. Ps. 119. 5.

A sustinens, lacrymabiliter ingemiscit, & dicit: *Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam: donec transeam in locum tabernaculi admirabilis, usque ad domum Dei: in voce exsultationis & confessionis, sonus epulantis*. Et in alio Psalmo: *Revela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua*. Paulus quoque, *Lex spiritualis est*: Et ipse Dominus, *Si crederetis Moysi, & mihi crederetis: de me enim ille scripsit*. Et Evangelium secundum B Lucam: *Tunc incipiens a Moyse, & omnibus Prophetis, interpretabatur illis in cunctis Scripturis, quæ de se ipso dicta erant*. Igitur Judæi parvuli, & qui solidum cibum glutire nequeunt, sed adhuc lacte nutriuntur infantiæ, legant Pharaonem carneum, & mare Rubrum, per quod ad Indiam navigatur: & Manna coriandro simile: & omnia quæ scripta sunt, audiant corporaliter, lepram domorum, & lepram pellis, & staminis; C taurum homicidam, & jumentum adulterii reum; & Hebræi propter uxorem ac liberos servire [b] cupientis, aurem subula perforatam. Nos autem derelinquentes Capharnaum, *agrum* quondam *pulcherrimum*, & cum Jesu egredientes in desertum, pascamur panibus ejus: si insipientes sumus & jumentorum similes, hordeaceis: sin rationale animal, triticeis, & ex grano frumenti commolitis: quod in terram cadens & mortuum multos fructus attulit. Novem D plagis percussa est Ægyptus, fractus Pharao, ut dimitteret populum Dei. Ad extremum primogenita perdidit, ut primogenita Israelis Domino sacrarentur. Qui prius tenere cupiebant, instanter expellunt. Exterminator transit, & terram Gessen pastoralem & pluviis irrigatam, non audet attingere: erant enim postes eorum agni cruore signati, & opere loquebantur: *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*. E Unde & appellatur ipsa solemnitas *Phase*, quam nos *transitum* appellare possumus, eo quod de pejoribus ad meliora pergentes, tenebrosam Ægyptum relinquimus. Sed jam tempus est, ut promissa complentes, Mansionum Israel ordinem prosequamur.

CLASSIS III. AN. 399. Ps. 41. 5. Ps. 118. 18. Rom. 7. 14. Joan. 5. 47. Luc. 24. 27. 1. Cor. 3. b Matth. 14. Marc. 6. Joan. 12. Ps. 4. 7.

2. Scriptum est in ultima parte voluminis Numerorum, quod apud Hebræos appellatur VAJEDABBER: *Hæc sunt castra filiorum Israel, qui egressi sunt de*

Num. 33. וידבר

[a] Hunc locum ubi legimus supra epist. 74. ad Ruffin. n. 2. pro verbis *ad commonitionem*, vel *correptionem nostram*, expressimus e mss. *de nobis*. Heic autem loci non eadem consonat mss. auctoritas. Et Tertullianus quidem *ad nos commonendos* legit, atque ipso in Græco est πρὸς νουθεσίαν ἡμῶν quæ fidem impressæ lectioni adstruant.

[b] Vetustiores editi cum quibusdam mss. *servire cupientes aure sibilent perforata*. Porro *Capharnaum* optime heic *agrum pulcherrimum* interpretatur, licet ex alia lectione in libro Nominum sit *ager consolationis*.

de terra Egypti per turmas suas in manu Moysi & Aaron; quas Græci [a] ἀπάρσεις vocant, nos propter linguæ proprietatem significantius *Mansiones*, sive quia de exercitu dicitur, *castra* transtulimus. Fit autem catalogus Mansionum a prima usque ad ultimam; & numerantur simul quadraginta duæ, de quibus Matthæus loquitur: *Ab Abraham usque ad David generationes quattuordecim, & a David usque ad transmigrationem Babylonis generationes quattuordecim: & a transmigratione Babylonis usque ad Christum generationes quattuordecim, id est, simul generationes quadraginta duæ*. Per has currit [b] verus Hebræus, qui de terra transire festinat ad cælum: & Ægypto sæculi derelicta, terram repromissionis ingreditur. Nec mirum, si in illo numeri sacramento perveniamus ad regna cælorum: sub quo [c] Dominus atque Salvator a primo Patriarcha pervenit ad virginem, quasi ad Jordanem, quæ pleno gurgite fluens, Spiritus sancti gratiis redundabat. Quod autem in manu Moysi & Aaron egressus scribitur, intellige legem & sacerdotium, opera, & cultum Dei: quorum alterum altero indiget. NIHIL ENIM PRODEST exercere virtutes, nisi noveris Creatorem: nec Dei veneratio proficit ad salutem, nisi præcepta Conditoris impleveris. His duabus manibus, quasi duobus Seraphim in confessionem sanctæ Trinitatis erumpimus, dicentes, Sanctus, sanctus, sanctus Dominus Deus sabaoth.

(Matth. 1. 17.)

(Dei veneratio non proficit sine observatione mandatorum ejus.)

PRIMA MANSIO.

(Num. 33. 2. & seqq.)

MOverunt autem castra de Ramesse, mense primo, quinta decima die mensis primi, altera die post Pascha egressi sunt filii Israel in manu excelsa in conspectu omnium Egyptiorum: & Ægyptii sepeliebant, quos percusserat Dominus ex eis, omne primogenitum in terra Ægypti: & in diis eorum fecit Dominus judicia.

RAMESSES a quibusdam interpretatur *commotio turbulenta*, aut *amaritudo* [d] *commotioque tineæ*: nos autem verius æstimamus exprimi, *tonitruum gaudii*. Ad hanc urbem quæ in extremis finibus erat, populus congregatus est, qui in desertum exire cupiebat, eo quod tumultum sæculi derelinquens, movebatur a vitiis pristinis, & ab excomodente se prius tinea peccatorum, ut omnem amaritudinem vertens in dulcedinem, Dei vocem in Sina monte desuper tonantis audiret. Quod autem verba divina & eloquia Scripturarum, in istius sæculi & mundi rota, tonitrus appellentur, Psalmista declarat, dicens: *Vox tonitrui tui in rota*. Et Dei Patris vocem in baptismo Salvatoris audientes [e] tonitruum putaverunt. Quumque commoti fuerimus ad Evangelicam tubam, & excitati * tornitruo gaudii, eximus in mense primo, quando *hyems præteriit, & abiit sibi*, quando veris exordium est, quando terra parturit, quando cuncta renovantur, & eximus quinta decima die mensis primi, in crastinum Paschæ pleno mensis lumine, post esum agni immaculati: & calciatos pedes habentes de Apostolo, & accinctos pudicitia lumbos, & baculos in manibus præparatos. Quamvis enim in Ægypto quarta decima die mensis Pascha facientes, comederimus agnum, tamen tunc nobis lux plena completur, quando in manu excelsa Ramessem dimittimus, quæ excelsa dicitur, vel quod Ægyptum percusserit, vel quod protexerit Israel, videntibus Ægyptiis, qui admirantur nos exire de sæculo, & torquentur invidia, & postea nos tenere cupientes, in persecutionibus suffocantur: quando & Ægyptii sepeliunt primogenitos suos, & patres mortui terrenis operibus, opprimunt mortuos filios suos. Mihi viden-

(רעמסס) (Ps. 76. 12.) (* al. tonitrui gaudio) (Cant. 2.) (Exod. 12.) (Ephes. 6.)

[a] Sic vocant LXX. ἀπάρσεις, idest profectiones & discessus ab αἴρω Græc. themate, dum enim castra moventur, tentoria, & reliquæ exercitus sarcinæ tolluntur. Rabanus tamen, quem omnium studiosissime fecisse constat, ut ingentes lacinias a nostro Auctore desumtas in sua scripta transferret, hunc locum exscribens, non ἀπάρσεις legit, sed διαμονὰς sive mansiones, stationesque.

[b] Nimirum a transeundo Hebræus עבר nomen ducit, qui & Græce περάτης *transitor* nuncupatur, ut in superiori epist. 71. n. 2. atque infra Mans. 31. abs Hier. notatum est.

[c] Quod scilicet ab Abraham ad Christum quadraginta duæ generationes intercedant; nosque sub eodem numero quadraginta duarum mansionum, ad veram promissionis terram, quæ Christus est, & Beatorum gloriam pervenire possimus.

[d] Subnexa Hieronymi verba, quibus propositas *Ramesses* etymologias sigillatim explicat, eaque præsertim *ab excomedente se prius tinea*, errorem irrepsisse hoc loco, & pro *commotioque*, legendum *comestioque*, facile nobis persuadent. Revera in Nominum libro *Ramesses pabulum de tinea* vertitur, & in Origeniano lexico Ραμεσσὴ ποιμασία ἐκ σητός (ut est emendandum, non σίτυ) *Ramesse pastio sive comestio de tinea*; nec tot inter hujus nominis interpretationes, eam, quæ fortasse magis obtinebat, prætermisisse Hieronymus credendus est. Quod autem ipse malit interpretari *tonitruum gaudii*, inde est, quod legerit cum duplici שש *sin* pro סס *samech* in fine, quæ litteræ facillime inter se commutantur. Tunc enim רעם *tonitruum*, שש *gaudium* significantibus, nullus dubitandi locus relinquitur. Cætera in Nominum libro fusius prosequemur.

[e] In quibusdam codd. desideratur *Salvatoris*. Cum vero non in Baptismo, sed cum Patrem rogaret Jesus, ut clarificaret nomen suum, *tonitruum factum esse* putaverint audientes, ut Joan. 12. 29. testatur, rectissime creditur ex apocrypho libro hausisse Hier. & fortasse ex Nazarenorum Evangelio, quod ipse Latine explicaverat, & subinde adlegat.

dentur Ægyptiorum primogenita, dogmata esse Philosophorum, quibus deceptos homines atque irretitos tenebant. Quæ quum Israel vivus effugerit, * circumdant mortuis suis: ne exeuntium imitentur exemplum. Porro quod sequitur: *In diis eorum fecit judicia*, sive ut Septuaginta transtulerunt, *ultiones*: illud Hebræi autumant, quod nocte qua egressus est populus, omnia in Ægypto templa destructa sint, sive motu terræ, sive ictu fulminum. Spiritualiter autem discimus, quod egredientibus nobis de Ægypto, errorum idola corruant, & omnis perversarum doctrinarum cultura quatiatur.

(A) (B) * al. *circumdantur*. Num. 33. 9.

II. MANSIO.

Exod. 16. 5.

ET *proficiscentes filii Israel de Ramesse, castra metati sunt in Soccoth.*

Secunda Mansio. In hac coquunt panes azymos, & primum tendunt tabernacula, unde & ex re locus nomen accepit. SOCCOTH quippe interpretatur in lingua nostra, *tabernacula*, sive *tentoria*. Et ob hoc septimo mense, quinta decima die mensis solemnitas Tabernaculorum est. Quum ergo exierimus ex Ægypto, primum tabernacula figimus, scientes nobis ad ulteriora pergendum. Tunc non comedimus de fermento Ægypti, de fermento malitiæ & nequitiæ: sed vescimur azymis sinceritatis & veritatis: Domini præcepta opere consummantes: *Cavete a fermento Pharisæorum*. In hac nobis præcipitur Mansione, ut semper egressionis ex Ægypto memores simus: ut celebremus *transitum*, id est, Phase Domini; ut primogenita nostri uteri, cunctarumque virtutum, pro primogenitis Ægypti, quæ percussa sunt, Domino consecremus.

(C) (D) סכות Levit. 23. 1. Cor. 5. Matth. 16. 11.

III. MANSIO.

Exod. 16. 6.

ET *profecti de Soccoth, castra metati sunt in Etham, quæ est in extremo solitudinis.*

Tertia Mansio offertur post tabernacula, in qua primum videtur Dominus nocte in columna ignis, & per diem in columna nubis, ut præcedat populum, & dux itineris fiat. ETHAM [a] nobis sonat *fortitudo*, atque *perfectio*, de qua & David canit: *Tu dirupisti fluvios [b] Etham*, id est, *fortes*. Grandis est fortitudo, Ægyptum dimittere, & in extrema solitudine commorari. Ex quo intelligimus locum Soccoth adhuc juxta Ægypti fuisse regiones. In eo enim quod dicitur, *quæ est in extremis finibus solitudinis*, ostenditur inter confinia esse eremi & Ægypti. Præparemus nobis fortitudinem, assumamus perfectum robur, ut inter errorum tenebras, & confusionem noctis, scientiæ Christi lumen appareat. Dies quoque noster nubem [c] habeat protegentem: ut his ducibus ad sanctam Terram pervenire valeamus.

אתם a Ps. 73. 15. b c

IV. MANSIO.

Exod. 16. 7.

PRofectique de Etham, reversi sunt ad Phiahiroth, quod est contra Beel sephon, & castra metati sunt e regione Magdol.

Quarta Mansio est PHIAHIROTH, quæ interpretatur *os nobilium*, scriturque per literam HETH. Quidam male, *hiroth*, *villas* putant, errorque manifestus, quod pro supradicto elemento, * AI literam legant. BEEL-SEPHON in linguam nostram vertitur *Dominus aquilonis*, aut *ascensus speculæ*, aut *habens arcana*. Porro MAGDOL, *magnitudo* vel *turris*. Assumta igitur fortitudine nobilitamur in Domino, & Beel-sephon idoli arcana contemnimus, illiusque magnificentiam & turritam superbiam declinamus. Non enim est ab austro, unde Dominus venit, & a meridie, in qua sponsus recumbit in floribus; sed possessor Aquilonis venti frigidissimi, a quo exardescunt mala super terram: qui quum sit frigidissimus, nomine dexter vocatur, falsum sibi assumens vocabulum virtutis ac dextræ, quum totus sit in sinistra.

פי החירות ח ע * al. ain בעל צפון מגדל

V. MANSIO.

Exod. 16. 8.

ET *profecti de Phiahiroth, transierunt per medium mare in deserto: & ambulaverunt viam trium dierum in solitudine Etham, & castra metati sunt in Mara.*

Quinta Mansio est in MARA, quæ interpretatur *amaritudo*. Non poterant ad Rubri maris gurgites pervenire, & Pharaonem cum suo exercitu videre pereuntem; nisi postquam habuerunt in ore

(E) מרה

---

a Alii editi *nobiscum sonat*, vel *nobis consonat*.

b Hebraice est איתן, quam vocem in originali textu vitiatam pro אתם, sive איתם, Victorius contendit, tum ex simili lectione Exod. 13. 20. & Num. 33. ubi hujus loci mentio est, tum vero in primis ex Hieronymiana interpretatione, qua *perfectio* vertitur; perfectionem enim non significaret ex ejus sententia, nisi ם litera vox clauderetur. At Caldaicam terminationem, qua uti amat Psalmistes, ille non attendit, & præterea ejusdem significationis voces esse איתם, & איתן, sicuti ויתם, & ויתן, & עינם, & עינן, atque alias passim; denique ex Exodo primitus, aut Numeris *Etham* ad perfectionis significationem trahi, ac deinde eamdem esse vocis *Ethan* in Psalmo rectissime concludi, utpote quæ non nisi ex Chaldaicæ linguæ ingenio finalis literulæ scriptura diversa sit.

c Quidam vetustiores vulgati addunt *& nox ignem* quas voces, ut male infartas jampridem Victorius expunxerat; editor Benedictinus iterum adscivit in textum.

ore nobilitates, id est, in Domini confessione virtutes, quando crediderunt (Exod. 14. 14.) Deo, & Moysi famulo ejus: & audierunt ab eo: *Dominus pugnavit pro * vobis, & vos tacebitis*: & victores, Maria præcinente, in tympanis & choris resonare cœperunt carmina triumphantium. (* al. *nobis*.)

(Exod. 15. 1.) *Cantemus Domino, gloriose enim honorificatus est, equum & ascensorem projecit in mare*. Post prædicationem Evangelii, post tabernacula trasmigrantium, post assumtam fortitudinem, post confessionis nobilitatem, [a] Ægyptii & Pharao rursus occurrunt. Unde discimus cavendas semper insidias, & invocandam misericordiam Dei, ut insequentem Pharaonem possimus effugere, & nobis in spirituali baptismo suffocetur. Egressis de mari Rubro, occurrit eremus Sur, quæ & solitudo Etham dicitur, in qua tribus diebus ingredientes non habuerunt aquam: & pervenerunt ad Mara, quæ ex amaritudine nomen accepit. Habebat fons aquam, & dulcedinem non habebat. Murmurat populus videns aquas, & potare non sustinens. Mara intellige, aquas occidentis literæ, quibus si immittatur confessio crucis, & passionis Dominicæ sacramenta jungantur: omne quod impotabile & triste videbatur ac rigidum, vertitur in dulcedinem. (Exod. 15. 25.) Unde & scriptum est: *Constituit Deus populo legem & judicia, & tentavit eum*. Ubi enim magnitudo gratiæ, ibi magnitudo discriminis. Nec terrearis, si post victoriam venias ad amaritudinem: quia verum Pascha facientes, azyma (Rom. 5.) cum amaritudinibus comedunt, & tentatio probationem, probatio spem, spes parit salutem. Apud medicos quoque, quædam antidotus, noxios humores temperans, ex [b] amaritudine nuncupatur, quæ dulcis ostenditur, restituens sanitatem: sicut e contrario voluptas atque luxuria amaritudine terminantur, dicente Scriptura: (Prov. 5. 3. juxta LXX.) *Quæ ad tempus pinguefacit fauces tuas, novissime vero amarius felle invenies*.

VI. MANSIO.

(Exod. 15. 9.) *ET profecti de Mara, venerunt in Elim, ubi erant duodecim fontes aquarum, & septuaginta palmæ; ibique castra metati sunt*.

Sexta Mansio in *arietes fortesque* vertitur. (אלים) Quam pulcher ordo virtutum: Post victoriam tentatio, post tentationem refectio. De amaritudine venimus ad arietes, & robustos principes gregis, quos apud Ezechielem Dominus judicaturum esse se dicit: (Ezech. 34.) quod alii eorum conculcaverint aquas, & compresserint oves: alii lenes & placabiles fuerint. De his & vicesimus octavus Psalmus loquitur: *Afferte Domino Filii Dei, Afferte Domino filios arietum*. Sextæ Mansionis tenemus hospitium. Nunquam prius occurrerunt fontes purissimi, nisi ubi magistrorum doctrina prorupit. Nec dubium quin de duodecim Apostolis sermo sit: de quorum fontibus derivatæ aquæ, totius mundi siccitatem rigant. Juxta has aquas septuaginta creverunt palmæ, quos & ipsos secundi ordinis intelligimus præceptores, Luca Evangelista testante, (Luc. 6. & 10.) duodecim fuisse Apostolos, & septuaginta discipulos minoris gradus, quos & binos ante se Dominus præmittebat. De quibus & Paulus refert, (1. Cor. 15. 5. 6. & 7.) quod apparuerit Dominus primum [c] undecim, deinde Apostolis omnibus, alios volens intelligi primos, & alios secundos Christi discipulos. Bibamus de hujusmodi fontibus, & dulces fructus victoriæ devorantes, ad Mansiones reliquas præparemur.

VII. MANSIO.

(Exod. 15. 10.) *PRofectique de Elim, castra metati sunt ad mare Rubrum* [d].

Mare Rubrum, quod Hebraice dicitur, JAM SUPH, (ים סוף) septima Mansio est. Et quæritur, quomodo post transitionem maris Rubri, & fontis Mara, & Elim, rursum ad mare Rubrum venerint, nisi forte in itinere pergentibus, sinus quidam maris occurrerit, juxta quem castra metati sint. Aliud est enim transire mare: aliud in proximo figere tabernacula. Ex quibus monemur, etiam post Evangelicam * disciplinam & cibos dulcissimos triumphorum, apparere nobis interdum mare: & præterita discrimina poni ante oculos. Quamquam multæ differentiæ sit (* al. *doctrinam*.)

[a] Quos contulimus mss. *post confessionis nobilitatem pericula rursus occurrunt*.

[b] Nimirum πικρὰ, quod medicamenti genus est ex aloe compositum, & duobus quidem nominibus ἱερὰ πικρὰ dicitur, sed absolute etiam, Galeni tempore, ut ex ejus liquet 2 & 8. lib. τῶν κατὰ τόπους, dictum est πικρὰ, propter insignem amaritudinem. Vid. Epist. ad Algasiam in Præf.

[c] Unus ms. *duodecim* habet, quæ minime contemnenda lectio est, siquidem prioris ordinis Apostolos distinguere ab aliis septuaginta intendit. Ad hæc Pauli Græcus textus in accuratioribus libris frequentius δώδεκα, quam ἕνδεκα præferre invenitur.

[d] Scripturæ verba cum Hieronymi interpretatione confundunt hucusque vulgati libri, sensumque ipsum alio torquent, ac depravant; quod enim iisdem vocibus, *mare rubrum*, & textus sacer desinat, & Hieronymi incipiat, eas in altero omittunt, corruptis usi mss. in quibus solemni veterum librariorum errore, voces illæ exciderunt. Nos ex Rabano, qui antequam locus vitiaretur, exscripsit, restituimus, atque emendavimus.

sit transire mare, & mare procul aspicere. Verbum JAM SUPH, apud Hebræos ex mari & rubro compositum est. סוף [a] SUPH autem & *Rubrum*, & *Scyrpus* vocatur. Unde possumus suspicari, quod venerint ad paludem quamdam & lacum, qui & carecto & juncis plenus fuerit. Quod autem omnes congregationes aquarum Scriptura sancta mare vocet, nulla dubitatio est. Hæc Mansio in Exodo non habetur: sed scriptum est pro ea, quod de mari Rubro venerint (Exod. 16. 1.) *ad desertum Sin, quod est inter Elim & Sinai, quinta decima die mensis secundi egressionis eorum ex Ægypto*, id est, tricesima prima postquam egressi sunt de Ramesse.

VIII. MANSIO.

(Exod. 16. 11.) ET *profecti de mari Rubro, castra metati sunt in solitudine Sin.*

Octava Mansio, licet juxta ordinem Exodi septima sit. Sed sciendum, quod omnis usque ad montem Sinai eremus Sin vocetur, & ex tota provincia etiam locus unius Mansionis nomen acceperit: sicut & Moab tam urbis quam provinciæ nomen est. In hac solitudine quinque Mansiones sunt: Jam suph, de qua supra diximus, & eremus Sin, & [b] Dephca, & Alus, & Raphidim, de quibus loquemur in consequentibus. סין SIN autem, interpretatur *rubus*, vel *odium*, quorum utrumque facit ad mysticos intellectus, quod postquam venerimus ad eum locum, de quo sit nobis Dominus * loquuturus (* al. loquutus.), grande odium mereamur inimici. Tunc videbimus ardere rubum, & non comburi: inflammari Ecclesiam persequutionibus, & eam, loquente in illa Domino, non perire. Et nota, quod in octava Mansione, in qua torcularia nostra sunt, unde & octavus Psalmus, hoc titulo prænotatur, desertum capimus rubi: quia (Isai. 54.) *plures filii desertæ magis, quam ejus quæ habet virum.*

IX. MANSIO.

(Exod. 16. 12.) ET *profecti de deserto Sin, castra metati sunt in Dephca.*

[c] Nona Mansio. Hoc nomen apud Hebræos χροῦμα, id est, *pulsatio* dicitur: juxta quod & Dominus ait: (Matth. 7.) *Pulsate & aperietur vobis.* In libro autem Hebraicorum Nominum, [d] *adhæsionem, remissionemque* transtulimus, quod lectorem turbare non debet. Nec putet nos dissonantia scribere; ibi enim juxta id quod vulgo habetur, edidimus, [e] si medium verbum scribatur per BETH (ב) literam: hic autem in Hebraico volumine scriptum reperi per PHE (פ), quod elementum magis pulsationem, quam glutinum sonat: sensusque est manifestus: post responsa Domini, post octavum numerum resurrectionis, Christi incipimus sacramenta pulsare. Prudentem studiosumque lectorem rogatum velim, ut sciat me vertere nomina juxta Hebraicam Veritatem. Alioquin in Græcis & Latinis codicibus præter pauca, omnia corrupta reperimus: & miror quosdam eruditos & Ecclesiasticos viros ea voluisse transferre, quæ in Hebraico non habentur, & de male interpretatis, fictas explanationes quærere, ut in præsenti pro *Dephca*, [f] legant *Rephca*, literam ponentes pro litera, eo quod RES (ר) & * DELETH (* al. Daleth. ד) parvo apice distinguantur, & interpretantur *curationem*: atque exinde tropologiam similem prosequuntur.

X. MANSIO.

PROfecti de Dephca, castra metati sunt in Alus.

Decima Mansio in Exodo non habetur, crediturque in Sin eremo contineri, eodem narrante libro. (Num. 33. Exod. 16. 13.) *Profecta est omnis multitudo filiorum Israel de eremo Sin per Mansiones suas juxta os Domini, & venerunt Raphidim.* Ex quo perspicuum est plures Mansiones, unius regionis vocabulo demonstrari. Interpretaturque ALUS (אלוש), *fermentum*: quod (Matth. 13. 33.) *tollens mulier, miscuit farinæ satis tribus, donec fermentaretur totum.* In hac solitudine (Num. 11.) murmurat populus propter famem, & conversus respicit procul in nube gloriam Dei; accepitque vespere coturnicem, & mane alterius diei manna.

Et

[a] Apud Hebræos *Suph* nuspiam *rubrum* significare, sed algam, aut juncum, jampridem eruditis viris notatum est; neque adeo unquam in veteri Testamento rubri maris fieri mentionem, sed *maris algosi* ים סוף. Verum eo nomine alii sinum Arabicum, alii Persicum intelligunt, qui sinus *Erythræum*, sive *rubrum mare* vulgo audiunt. Hinc autem facile, quo sensu Hieronymi verba accipienda sint, explicatur, eo nimirum, ut *rubrum*, per catachresim Erythræi maris, *Suph* vocabulo sentiat significari.

[b] Heic atque infra constanter mss. aliquot, tum etiam vulgati, *Daphca.*

[c] Fortasse supplendum est iterum nomen *Dephca*, atque legendum in hunc modum, *Dephca nona Mansio est. Hoc nomen &c.*

[d] Veteres editi *adhæsionem, retentionemque*, meliori forte sensu, ac voce, quæ magis *glutinum sonat*, ut ipse infra auctor sentit; sed repugnantibus mss. tum hujus epistolæ tum libri Hebraicorum nominum, e quibus unus perquam emendatus bibliothecæ nostræ, quem non ita pridem adepti sumus, & cujus posthac testimonio sæpius utemur.

[e] Scilicet si pro *Dephca* scribatur *Debca*, ut legisse apparet Auctorem libri nominum Hebraicorum, quem Hier. Latine vertit.

[f] Sugillat lectionem τῶν LXX. qui Ῥαφακὰ, vel Ῥαφακὰν legunt, *Res* pro *Daleth* obvio errore substituentes.

Et nota in Mansione decima fermentum A poni, & post esum carnium, manna tri- *Ps. 77. 35.* bui, implerique Scripturam: *Panem Angelorum manducavit homo.*

XI. MANSIO.

Exod. 16. 14. P*Rofecti de Alus, castra metati sunt in Raphidim: & non erat ibi aqua populo.*

Undecima Mansio est, quam violenter interpretatam in libro Hebraicorum Nominum reperi, *vidit os sufficiens eis*, רפירים aut certe, *visio oris fortium*: meliusque B transfertur, *dissolutio fortium*, vel *sanitas fortium*, sive juxta proprietatem linguæ *Exod. 17. 1.* Syræ, *remissio manuum*. Hæc & in Exodo legitur post profectionem de eremo Sin. Queritur in ea populus ob ardorem sitis: fons de petra Oreb erumpit, & profluit: & quia tentaverunt Deum, מסה locus Raphidim, *tentationis* quoque, id * al. *Masa.* est, * MESSE, sortitus est nomen. Moyses ascendit in montem: Jesus contra Amalec militat: ad crucis signum supe- C ratur inimicus: remissis orantis manibus, hostis victor insequitur. Sedet Moyses *Zach. 3. 5.* super lapidem dictum a Zacharia, qui *1. Reg. 4. 1.* septem habebat oculos: & in Samuelis אבן עזר volumine appellatur ABEN EZER, id est, *lapis adjutorii*: & utramque manum ejus Aaron, & Ur, id est, *montanus*, *lucidusque* sustentat. Devicto adversario supervenit Jethro, educit Zephoram, & utrumque filium; dat concilium septuaginta Seniorum: & in typum Ecclesiæ D *a* de gentibus congregatæ, Legis [a] immunitio, Evangelio suggerente, completur. Pulchre autem *dissolutio*, ac *sanitas fortium*, RAPHIDIM dicitur, vel propter dissipatum Amalec, vel propter sanatum *b* Israel. Sin autem [b] *remissionem manuum* juxta Syros RAPHIDIM sonat, dicemus, propter offensam populi: quia contra Dominum murmuravit, istud loco nomen impositum. Hæc tangimus potius quam exponimus, breviter indicasse contenti, E quod post fermentum Alus, & Messam Ecclesiæ, soleant multiplicia dæmonum adversum nos tentamenta consurgere.

XII. MANSIO.

E*T profecti de Raphidim, castra * metati sunt in solitudine Sinai.* *Exod. 16. 15.* * al. *posuerunt.*

Duodecima Mansio est. Statim tibi veniat in mentem Apostolorum numerus. Una de pluribus, sed major [c] omnibus, non separatur in ordine: * & *c* * al. *præcedit.* præcellit in merito. Ad hunc locum quadragesima septima die perveniunt, Scriptura dicente: *Mense tertio egressionis filiorum Israel de Ægypto, in die hac transierunt in solitudine Sinai, profectique de Raphidim, venerunt in desertum Sinai, & castra metati sunt in eremo, seditque ibi Israel e regione montis; & Moyses ascendit ad Deum: vocavitque eum Dominus de monte dicens*: & reliqua. Et rursum: *Exod. 19. 1. & seqq.* *Vade*, inquit, *ad populum, & sanctifica eos hodie & cras: & lavent vestimenta sua, sintque parati in diem tertium: quia tertia die descendet Dominus, vidente universo populo, super montem Sinai.* Quod *Ibid. 10.* & factum est. Laveruntque vestimenta sua, & ab uxorum coitu separatis, die tertio descendit Dominus in montem: quo fumante, & fulgore, tonitruo, caligine, voce, tuba, mortalium corda terrentibus, Moyses loquebatur, & Dominus respondebat ei. Supputemus numerum, & inveniemus quinquagesimo die egressionis Israel ex Ægypto in vertice montis Sinai legem datam. Unde *Quo die Lex data.* & Pentecostes celebratur solennitas, & postea Evangelii sacramentum Spiritus sancti descensione completur: ut sicut priori populo quinquagesimo die, vero Jobilæo, & vero anno Remissionis, & veris quinquaginta & quingentis denariis, qui debitoribus dimittuntur, lex data est: [d] Apostolis quoque, & qui cum eis *d* erant, in centum viginti Mosaicæ ætatis numero constitutis, descenderit Spiritus sanctus, & divisis linguis credentium, totus Evangelica predicatione mundus expletus sit. Longum est si replicare velim, quod in lege præceptum sit: quomodo fabricatum tabernaculum, quæ varietas hostiarum, quæ vasorum diversitas, quæ indumenta Pontificis, quæ

[a] Victorius ex mss. auctoritate legit *imminutio*, suæque lectioni ex contextus serie fidem adstruit, quod nempe Lex, quæ per Moysem significatur, debilis erat atque imminuta, nihil enim ad perfectum adduxit Lex, ejusque defectus ex Evangelii divitiis suppletur; nam ad Evangelium pertinere 70. Seniorum concilium, ipse Hieronymus docet. Sed proinde immutare non oportebat, meliori enim sensu *immunitio* accipitur pro immunitate ab onere, & vacatione ab officio, qua Moyses, qui sub Legis nomine intelligitur, tunc temporis fruebatur, cum LXX. Seniores ad populi regimen adsciti sunt.

[b] Proprie nominis etymologia, quod tandem liceat adnotare, deducenda est a רפיר minori numero, vimque sui nominis a רפירה, quod est *stratum*, obtinet, unde *strata* seu *castra*. Sed Hieronymianæ subnexæ interpretationi consonat cum primis illud Thalmud Bechoroth: *Quare vocatus est locus iste Rhephidim?* Quod nimirum שרפו ידיהם, *REMISERUNT ibi MANUS suas a verbis Legis.*

[c] Vitiose antea *major ab omnibus*. Hoc autem sensu omnium celebratissimam Mansionem hanc vocat etiam vetus Auctor hujusmodi tractatus in Appendice Operum S. Ambrosii, qui Hieronymum nostrum interdum exscribit.

[d] Al. *in Apostolos*, & mox *centesimo vicesimo*.

CLASSIS III. AN. 399.

quæ Sacerdotum, & Levitarum cæremoniæ, quid egerint: quomodo populus numeratus sit. Hoc tantum dicam, quod media pars Exodi, & totus Leviticus liber, & Numerorum præcepta non modica, & per singulas populi tribus distributio, & oblationes principum in hac Mansione descriptæ sint, multorumque voluminum disputatio huic loco sufficere vix possit. Interpretatur autem SINAI *rubi*; non unus ut supra in solitudine Sin, sed plures: ut ibi principium sit, hic perfectio; ibi solitarius, numerus hic multiplex. Aliud est enim unam, & aliud omnes gratias possidere.

עור

XIII. MANSIO.

Exod. 16.

E*T profecti de solitudine Sinai, castra metati sunt in sepulcris concupiscentiæ.* Tertia decima Mansio, cujus nomen [a] ex interpretatione editum est, apud Hebræos appellatur CABAROTH [b] ATTHAVA. Est autem sensus ille de Evangelio, quod Jesus baptizatus statim a Spiritu ductus est in desertum, & * tentatus a diabolo. Itaque & Israel post familiarem cum Domino sermonem, postquam juxta montem Sinai commoratus est anno uno & diebus quattuor, mira dispositione castrorum egressus in solitudinem [c] PHARAN, quæ interpretatur, *onager*, aut *feritas*, ibique succumbit malæ bestiæ, fastidiens cælestem panem, & Ægyptiorum carnes desiderans, quando multos subitum voravit incendium; & intercedente Moyse, humum vorax flamma consumsit. Tunc accipiunt coturnices, & usque ad nauseam ac vomitum devorant. Eliguntur septuaginta Presbyteri; vadunt ad hostium tabernanaculi, duo remanent, Heldad & Medad, non imperii negligentes, sed humilitate submissi, dum se honore arbitrantur indignos. Unde & absentes prophetant; saturatoque populo, *dum adhuc escæ essent in ore eorum, ira Dei ascendit super eos, & occidit pingues eorum, & electos Israel præpedivit*: ne ad malum velociter currerent: unde & appellatus est locus, *sepulcra concupiscentiæ*; sive ut in Septuaginta legimus, *memoria desiderii*. [d] Ex quibus omnibus nos omnes docemur, qui sapientiam dimisimus sæcularem, & Ægyptias ollas contemsimus, non debere murmurare contra cælestem Scripturarum panem, nec virulentias Ægyptiorum, qui sunt magnarum carnium, sed simplicem mannæ cibum quærere; alioquin si rursus eas voluerimus appetere, vorabimus usque ad nauseam; & statim Domini [e] igne torquebimur, desideriumque nostrum vertetur in tumulos, ut simus *sepulcra dealbata, quæ foris parent hominibus speciosa, intus autem plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitia.*

a קברות התאוה b

* al. *tentabatur*. Matth. 4.

פארן c

Num. 11. 1. & 2.

Ps. 77.

d

e Matth. 23.

XIV. MANSIO.

Exod. 17.

E*T profecti de sepulcris concupiscentiæ, castra metati sunt in Aseroth.* Quarta decima Mansio est in solitudine Pharan, quæ in [f] *atria* vertitur. In hac Aaron & Maria, propter Æthyopissam contra Moysen murmurant, & in typum zeli, adversus Ecclesiam de gentibus congregatam, populus Judæorum lepræ sorde perfunditur: nec redit ad tabernaculum, [g] & pristinam recipit sanitatem, donec statutum plenitudinis gentium tempus * impleat. Et hoc prudens lector attende, quod post consummatam in duodecimo numero virtutem, quia superbivit Israel: & in sepulcris concupiscentiæ carnes Ægyptias desideravit: rursum jacit aliud fundamentum, & atria, id est, vestibulum virtutis ingreditur, ostendens nobis, & eos qui stant, posse cadere, & qui ceciderunt, posse resurgere. Positus est enim Jesus in ruinam & resurrectionem multorum, & ipse loquitur per Prophetam: *Numquid qui cadit, non resurget?*

הצרות f

Num. 12.

g * al. *impleatur*.

Luc. 2.

Jerem. 8. 4.

XV. MANSIO.

Exod. 18.

E*T profecti de Aseroth, castra metati sunt in Rethma;* pro quo supra in hoc eodem libro legimus: *Postquam profectus est populus de Aseroth, castra metati sunt in solitudine Pharan.*

Hæc

a Haud recte vulgati, *cum interpretatione*; emendantur a scriptis,

b MSS. aliquot cum vetustioribus editis *Atava*; male autem post Erasmum Victorius aliunde induxerat *Cibaroth Ataave*. Sed quam in legendis Hebræis vocabulis Massorethicam illi sequuntur rationem, tertio quoque verbo castigare non vacat, & piget.

c Male פראן scripserat Martianæus pro פארן; nisi sit, ut propius designaret, unde nominis interpretatio hauriretur, nomen illud confinxit; est enim a פרא, *onager*, nomen פארן. Sed quandoque sonum vocis, non literas attendisse Hieronymum in Hebraicis nominibus interpretandis, constat.

d Supra laudatus Auctor in Append. Operum S. Ambrosii, *Ex quibus docemur, ut qui conversationem reliquimus sæculi*, & paulo post, *nec virulenta Ægyptiorum appetere, quæ sunt magnarum carnium*, quo in loco alii *purulentias*, alii *jurulentias* legunt; Hieronymus autem alibi, nec uno in loco, quod & Martian. animadvertit, Ægyptios dicit esse magnarum carnium.

e Idem vetus Auctor *Domini ira*.

f Sive Hebræo pressius *suburbia*, aut *pagi*, quæ sunt civitatum quædam vestibula.

g Apud Rabanum, *ut pristinam recipiat sanitatem*.

CLASSIS III. AN. 399.

A Hæc est autem quinta decima Mansio. Et notandum quod reliquæ Mansiones decem & octo, quarum nunc breviter catalogus describitur, a Rethma usque ad Asiongaber, id est, usque ad tricesimam secundam Mansionem, sub Pharan solitudinis nomine contineantur, in quibus universa quæ scripta sunt, diversis temporibus gesta sentimus: quæ quia non sunt per Mansiones singulas distributa, a nobis quoque in commune dicentur, ut postea veniamus ad reliqua. B

רתמה RETHMA transfertur, *sonitus*, aut *juniperus*, quamquam plerique, ἄρκευθον apud Græcos aliud genus arboris significare contendant. Juniperum autem & primus Graduum Psalmus, juxta Veritatem Hebraicam sonat,

Ps. 119. 3. & 4. ubi scriptum est: *Quid detur tibi, aut quid apponatur tibi ad linguam dolosam?* & Propheta respondet: *Sagittæ potentis acutæ, cum carbonibus juniperorum*: pro quo apud nos legitur, *desolatoriis*. C

Prunæ Juniperor. Ferunt autem lignum hoc ignem multo tempore conservare, ita ut si prunæ ex ejus cinere fuerint opertæ, usque ad annum perveniant. Ex quo discimus post sepulcra concupiscentiæ, & vestibula, transire nos ad lignum, quod multo tempore calorem tenet, ut simus ferventes spiritu, & claro sonitu atque [a] exaltata voce, Evangelium Domini prædicemus. D

Num. 13. Ab hac itaque Mansione usque ad tricesimam secundam istiusmodi continentur historiæ. Duodecim exploratores mittuntur ad Terram sanctam: botrus refertur in ligno, [b] & Christi breviter passio demonstratur.

Num. 14. Murmurat populus Judæorum, gigantum impetum reformidans. Pugnat contra Amalec & Chananæum, nolente Deo, & victus intelligit quæ debebat in Terra sancta exercere sacrificia. E Dathan & Abiron, & filii Core consurgunt contra Moysen & Aaron, & terræ voragine glutiuntur. Inter mortuos & viventes Pontifex medius thuribulo armatus ingreditur, & [*] currens ira Dei, sacerdotis voce prohibetur.

Num. 17. Virga Aaron & florem profert & folia, & in æternam memoriam virens siccitas [c] consecratur. Necdum templum, & jam æditui, necdum Sacerdotes, & Levitæ obtulere sacrificia, & partes eorum mysticus sermo describit.

Num. 19. Vitula russa in holocausto concrematur, & cinis ejus, piacularis aspersio est. Quorum omnium figuræ proprios libros flagitant, & melius reor tacere, quam pauca dicere.

* f. furens

XVI. MANSIO.

Exod. 16. 17. ET *profecti de Rethma, castra metati sunt in Remmon Phares.*

רמון פרץ Sexta decima Mansio est, quæ interpretatur Græco sermone ῥοιᾶς [d] ἀποκοπή, Latine, *mali punici divisio*, quod alii *malum granatum* vocant. Cujus arboris fructus in Scriptura dupliciter accipitur: aut in Ecclesiæ gremio, quæ omnem turbam credentium suo cortice tegit: aut in varietate & consonantia virtutum, juxta illud quod scriptum est: *Multitudinis autem credentium erat cor unum, & anima una*: sicque [*] divisi sunt singuli gradus, ut omnes eadem compage teneantur.

Act. 4. 32. * al. diversi

XVII. MANSIO.

Exod. 16. 20. ET *profecti de Remmon-Phares, castra metati sunt in Lobna.*

לבנה Septima decima Mansio est, quam in *laterem* possumus vertere: licet quidam *Lebbona* transferentes, [e] male *candorem* interpretati sint.

Exod. 1. 14. Legimus Ægyptios lateres in Exodo, quos populus faciens ingemuit.

Mal. 1. 4. Legimus in [f] Malachia lateres, pro quibus Idumæa destructis, politos lapides reponere nititur.

Ezech. 4. 1. Et laterem in Ezechiel: in quo obsessæ Jerusalem pictura describitur. Ex quibus discimus in itinere istius vitæ, & de alio in aliud [g] transitu, NUNC NOS CRESCERE, nunc decrescere,

a Al. *atque in altum exaltata voce.*

b Botrum, quem præ magnitudine transverso ligno exploratores retulerunt, pro typo Salvatoris de Crucis ligno pendentis passim alii Patres accipiunt.

c Victorius ut pro *consecratur*, legendum probet *conservatur*, præter quorumdam exemplarium fidem, hunc quoque ex Num. cap. 17. locum adducit. *Refer virgam Aaron in tabernaculum testimonii, ut servetur ibi in signum rebellium* &c. Mox alii codices habent. *Necdum templum servabant adiuti, nec dum &c.*

d Idem ex Brixianis codd. διαίρεσις pro ἀποκοπή, quod vocabulum abscissionem potius, sectionemque significat, & ex conjecturis tantum Erasmus dicitur posuisse. Sed Græcarum literarum vestigia, quæ in mss. habentur, minime ad Victorii lectionem accedunt; alia autem de caussa ipsa vox ἀποκοπὴ arridet, sive ejus loco διακοπὴ, quæ proprius divisionem, atque intercisionem notat.

e est quidem לְבֵנָה, seu *libena*, πλίνθος, seu *later*, aut *laterculus*; sed nec eorum respuenda est sententia qui ex *albedine* deducunt, quod & faciunt interdum Septuaginta; est enim proprie לִבְנֶה *libna* populus alba: necdubium videtur, quin ab ejus arboris frequentia isthæc Israelitarum statio nomen acceperit.

f Ad hunc modum in libris omnibus, & apud Rabanum invenitur; Martianæus tamen vel memoriæ lapsum in Hieronymo, vel in antiquis Malachiæ exemplaribus diversitatem, vel denique exscriptorum incuriam caussatur, quod pro Isaia posuerint Malachiam. Isthæc enim innui contendit Isaiæ verba cap. 9. v. 10. *Lateres ceciderunt, sed quadratis lapidibus ædificabimus*; etsi hæc a populo Ephraim, & habitatoribus Samariæ, non ab Idumæis dici, nihilominus fateatur. Scilicet Malachiæ locum, quem indicavimus, *Quod si dixerit Judæa. destructi sumus, sed revertentes ædificabimus, quæ destructa sunt &c.* quem aperte Hieron. innuit, ille, aut non satis attendit, aut cum reliquis editoribus penitus ignoravit.

g Rursus peccat edit. Benedict. *transitum* legens pro *transitu*.

cere, & post ordinem Ecclesiasticum sæpe ad laterum opera transmigrare.

XVIII. MANSIO.

Num. 33. 21. רסה

ET profecti de Lebna, castra metati sunt in Ressa.

Octava decima Mansio in *frenos* [a] vertitur. Si enim post profectum, rursum ad luti opera descendimus, infrenandi sumus & cursus vagi atque præcipites, Scripturarum retinaculis dirigendi. Hoc verbum, quantum memoria suggerit, nusquam alibi in Scripturis sanctis apud Hebræos invenisse me novi, absque libro apocrypho, qui a Græcis [b] λεπτὴ, id est *parva* Genesis, appellatur: ibi in ædificatione turris, pro stadio ponitur, in quo exercentur pugiles & athletæ, & cursorum velocitas comprobatur. Dicit & Psalmista (Ps. 31. 9.): *In freno & chamo maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.* Et Apostolus (1. Cor. 9. 24.): *Nescitis quod qui in stadio currunt, omnes quidem currunt; sed unus accipit palmam? Sic currite, ut comprehendatis.*

XIX. MANSIO.

Num. 33. 22. קהלתה

ET profecti de Ressa, castra metati sunt in Caaltha.

Nona decima Mansio interpretatur *Ecclesia*. Vagi currentium gressus frenis ad Ecclesiam retrahuntur: & fores, quas ante reliquerant, rursum intrare festinant.

XX. MANSIO.

Num. 33. 23. ספר

ET profecti de Caaltha, castra metati sunt in monte Sapher.

Vigesima Mansio interpretatur *pulchritudo*, & in monte decoris est constituta, de qua & quarti decimi Psalmi principium sonat: *Domine quis habitabit in tabernaculo tuo: aut quis requiescet in monte sancto tuo?* VIDE QUID prosint frena. A vitiis nos retrahunt, introducunt ad virtutum choros, & in Christo, monte pulcherrimo, habitare faciunt. Iste, juxta Danielem (Dan. 2, 34), lapis excisus de monte sine manibus, crevit in montem magnum, & implevit omnem terram. Iste juxta Ezechielem, [c] vulneravit principem Tyri (Ezech. 27.). Ad istum in Isaia & Michæa populi confluunt, dicentes (Isa. 2, 2. Mich. 4. 1.): *Venite ascendamus in montem Domini, & ad domum Dei Jacob: & docebit nos vias suas; & ambulabimus in semitis ejus.*

XXI. MANSIO.

Num. 33. 24. חרדה

ET profecti de monte Sapher, castra metati sunt in Arada.

Vicesima prima Mansio vertitur in *miraculum*. Quam pulcher ordo profectuum, quam egregia textura credentium. Post opus lateris infrenamur: post frenos in Ecclesiam introducimur: post habitationem Ecclesiæ, ad Christum montem ascendimus, in quo positi stupemus atque miramur: ut noster in laudibus ejus sermo superetur, invenientes in eo, *quæ nec oculus vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascenderunt* (1. Cor. 2.).

XXII. MANSIO.

Num. 33. 25. מקהלות

ET profecti de Arada, castra metati sunt in Maceloth.

Vicesima secunda Mansio in *cœtus* vertitur. In hac enim consistit multitudo credentium: Ecclesia primitivorum, virtutum omnium consonantia. Tunc vere possumus dicere (Ps. 132. 1.): *Ecce quam bonum, & quam jucundum, habitare fratres in unum.* Et (Ps. 67. 7.), *Dominus habitare fecit unius moris in domo.*

XXIII. MANSIO.

Num. 33. 26. תחת

ET profecti de Maceloth, castra metati sunt in Thaath.

Vicesima tertia Mansio potest & *subter* intelligi, sed melius [d] *pavorem* interpretabimur. Venisti ad Ecclesiam, ascendisti ad montem pulcherrimum, stupore & miraculo Christi magnitudinem confiteris: vides ibi multos virtutis tuæ socios: noli altum sapere (Rom. 11.), sed time. Dominus enim superbis resistit, humilibus autem dat gratiam (Jac. 4.). Et qui se exaltat, videat ne cadat (1. Cor. 10.). *Potentes potenter tormenta patientur* (Sap. 6. 7.). TIMOR VIRTUTUM custos est: securitas ad lapsum facilis. Unde & in quodam Psalmo, postquam Propheta dixerat (Ps. 22. 2.): *Dominus regit me, & nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocavit:* jungit timorem, qui custos est beatitudinis, & infert (Ibid. 4.): *Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.* Et est sensus: dum tormenta formido, servavi gratiam, quam acceperam.

XXIV. MANSIO.

Num. 33. 27. תחת

ET profecti de Thaath, castra metati sunt in Thare.

Vicesima quarta Mansio, quam nonnulli

---

[a] Scilicet in Nominum libro a רסן, quod est *habena*, aut *frenum*: sed verius fortasse a רסיס, quod est *ruptura*, aut *stillicidium* deduceretur; cujus formæ alia exempla non desunt.

[b] Vetustiores vulgati & mss. nonnulli habent μικρογένεσις, quemadmodum & Rabanus legit, nec proinde vocem de suo effinxerant Erasm. & Victorius, quod editor Benedictinus putat. Sed a Græcis sæpius λεπτὴ γένεσις dicitur, ut ab Epiphanio hæres. 39. Zonara I. Annal. Syncello in Chronographia, aliisque; quare impressam lectionem reliquimus. Apparet autem ex Hieronymo, quod apocryphus iste liber Hebraice scriptus, non Græce, fuerit, ut alii putant.

[c] Consule Commentarios in Ezechiel. c. 28.

[d] Hoc enimvero perquam docte a תחת, facta literarum metathesi, expressit, est enim חת *consternatio*, aut *terror*.

nulli vertunt in *malitiam*, vel *pasturam*, A
nec errarent si per *Ai* literam scriberetur, nunc vero quum aspiratio duplex in extrema sit syllaba, erroris caussa manifesta est. Hoc eodem vocabulo & iisdem literis scriptum invenio patrem Abraham, qui in [a] supradicto apocrypho Geneseos volumine, abactis corvis, qui hominum frumenta vastabant, *abactoris*, vel *depulsoris* sortitus est nomen. Itaque & nos imitemur Thare: & volucres cæli quæ B juxta viam satum triticum devorare festinant, solliciti prohibeamus. Nam & Abraham Patriarcha in typo Israelis, [b] hostiarum divisit membra sacrificii, quæ a volucribus non sinit devorari; & [c] contemtorem oculum effodiunt corvi de convallibus; verusque Moyses ducit Æthiopissam; & Elias a corvis pascitur. Si habueris pavorem, sollicitus eris: si sollicitus fueris, leo in caulas ovium tuarum C introire non poterit; quod vel ad præpositos Ecclesiarum, vel ad custodiam refer animæ tuæ, ad quam leo, diabolus, per diversa vitiorum foramina ingredi nititur.

(Margin: תרח ע — a — b Gen. 15. 11. — c — 1. Petr. 5.)

XXV. MANSIO.

Num. 33. 28.

ET *profecti de Thare, castra metati sunt in Methca.*

מתקה

Vicesima quinta Mansio vertitur in *dulcedinem*. Ascendisti in excelsum, admiratus es virtutum choros, timuisti ruinam, abegisti insidiatores, dulcis D te protinus fructus laboris insequitur: & in morem literarum, radicum amaritudinem, pomorum suavitas compensabit, & dices: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.* Sponsumque tibi audies concinentem: *Mel distillant labia tua, soror mea sponsa.* QUID ENIM suavius disciplina? quid eruditione melius? quid dulcius Domino? *Gustate, & videte, quoniam suavis est Dominus.* Unde & Samson qui E abegerat a fructibus suis aves, & vulpes, quæ exterminant vineas, colligaverat, leonemque interfecerat rugientem, favum invenit in ore mortui.

(Margin: Ps. 118. 103. — Cant. 4. 11. — Ps. 33. 9. — Jud. 14.)

XXVI. MANSIO.

Num. 33. 29.

ET *profecti de Methca, castra metati sunt in Asmona.*

Vicesima sexta Mansio in lingua nostra *festinationem* sonat: juxta illud quod in Psalmo scribitur, *Venient legati ex Ægypto.* Pro *legatis* in Hebræo, *festinantes* legimus: ut postquam dulces fructus laboris messuerimus, non simus quiete contenti & otio; sed rursum ad ulteriora properantes, obliviscamur præteritorum, & in futura nos extendamus.

(Margin: חשמנה — Ps. 67. 32.)

XXVII. MANSIO.

ET *profecti de Asmona, castra* [d] *metati sunt in Moseroth.*

(Margin: d — Num. 33. 30. — מוסרות)

Vicesima septima Mansio *vincula*, sive *disciplinas* sonat, ut festino gradu pergamus ad magistros, & eorum teramus limina, ET PRÆCEPTA VIRTUTUM, ac mysteria Scripturarum, vincula putemus æterna: juxta illud quod in Isaia dicitur: *Et Sabaim viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt; post te ambulabunt vincti manicis.* Et *Paulus, vinctus Jesu Christi.* Duplicia sunt in Scripturis vincula [e] quæ quamdiu rupit Samson, vicit inimicos. Et de meretrice legimus, *vinculum in manibus ejus.* Et ex persona Domini dicentis, *Dirumpamus Vincula eorum, & projiciamus a nobis jugum ipsorum.* Et alibi, *Laqueus contritus est, & nos liberati sumus.* CHRISTI AUTEM vincula voluntaria sunt, & vertuntur in amplexus. * Quiquumque his fuerit colligatus, dicet, *Sinistra ejus sub capite meo; & dextra ejus complectetur me.*

(Margin: Isai. 45. 14. — Ephes. 3. 4. — e — Eccl. 7. 27. — Psal. 2. 3. — Psal. 123. 7. — * al. quique — Cant. 2. 6.)

XXVIII. MANSIO.

Num. 33. 31.

ET *profecti de Moseroth, castra metati sunt in Banejacan.*

בני יעקן

Vicesima octava Mansio transfertur in *filios necessitatis*, seu *stridoris*. Si ab uno incipias numero, & paulatim addens ad septimum usque pervenias, vicesimus octavus efficitur numerus. Qui sint isti filii necessitatis, Psalmus ipse nos doceat: *Afferte Domino filii Dei, afferte Domino filios arietum.* Quæ est tanta necessitas, quæ nolentibus imponatur? Quum divinis Scripturis fueris eruditus, & leges earum ac testimonia vincula scieris veritatis; contendens cum adversariis, ligabis eos, & vinctos duces in captivitatem; & de hostibus quondam [f] miseris atque capti-

(Margin: Ps. 28. 1. — f)

Hh 2

---

a Parva Genesis, seu λεπτὴ γένεσις. Cætera confer cum libro Nominum ad hanc vocem ex Numeris.

b Pro *hostiarum* perperam in hucusque vulgatis omnibus erat *& hostium*, quorum typus, sicuti Israelis, Abraham supino errore dicebatur. Tum cætera etiam minus cohærebant. Nos ex Rabano, qui locum hunc antequam ab imperitis librariis vitiaretur, exscripsit, germanam lectionem expressimus.

c Alludit illud Proverb. 30. 17. *Oculum, qui subsannat patrem, & qui despicit partum matris suæ, suffodient eum corvi de torrentibus.* LXX. ἐκ τῶν φαράγγων, *de convallibus.*

d Apud Rabanum, *quæ dirupit Samson, &c.*

e In plerisque codicibus vox *miseris* desideratur.

CLASSIS III. AN. 399.

ptivis, liberos Dei facies, ut repente A dicas cum Sion: *Ego sterilis & non pariens, transmigrata & captiva, & istos quis enutrivit? Ego destituta & sola, & isti ubi erant?* Miraris Isaiam: ejusdem Psalmi sacramenta cognosce. *Vox Domini in virtute, vox Domini in magnificentia, vox Domini confringentis cedros*, ut postquam adversarios fregerit, & concusserit desertos prius gentium populos, præparentur cervi in montibus, & sit dilectus sicut filius unicornium, B in temploque ejus omnes dicant gloriam. Porro qnod vertimus, *filios stridoris*, ad illum sensum refer, quod timore supplicii & ejus loci ubi *est fletus & stridor dentium*, quærens diaboli vincula, Christo Domino credentium turba colla submittat.

Isai. 49. 21.
Ps. 28. 4.
Luc. 13.

XXIX. MANSIO.

Num. 33. 32. ET *profecti de Bane jacan, castra metati sunt in monte Gadgad.*

גדגד

Vicesima nona Mansio interpretatur C *nuntius*, sive *expeditio*, & *accinctio*, vel certe (quod nos verius arbitramur) κατακοπὴ, id est, *concisio*. Haud aliter possumus magistri discipulorum atque credentium eos facere filios necessitatis, nisi præceptores eorum interfecerimus. Crudeles simus in occisione eorum: non parcat manus nostra, armum, aut extremum auriculæ de ore leonis extrahere. *Maledictus qui facit opus Domini negligenter, & qui prohibet gladium suum a sanguine.* D Unde & David: *In matutino*, inquit, *interficiebam omnes peccatores terræ.* De nuntio autem, & accinctione hæc breviter possumus dicere, quod filiis necessitatis grandes ad virtutem stimulos suggeramus, quum eis nuntiaverimus præmia futurorum, & accinctos inire bella docuerimus. Horum trium quidquid magister fecerit, in monte consistit.

Jer. 48. 10.
Psal. 100. 8.

XXX. MANSIO.

Num. 33. 33. ET *profecti de monte Gadgad, castra metati sunt in Jetabatha.*

יטבתה

Tricesima Mansio *bonitas* interpretatur, ut quum pervenerimus ad perfectum virum, in sacerdotalem gradum, & in ætatem plenitudinis Christi, in qua & Ezechiel erat juxta fluvium Chobar, E

Ephes. 4.
Ezech. 1. 1.

possimus cum David in tricesimo Psalmo canere. *In te Domine speravi non confundar in æternum. Pastor enim bonus ponit animam suam pro ovibus suis.*

CLAASSIS III. AN. 399.

Joan. 10.

XXXI. MANSIO.

Num. 33. 34. ET *profecti de Jetabatha, castra metati sunt in Hebrona.*

עברנה [a]

Tricesima prima Mansio interpretatur [a] παρέλευσις, id est, *transitus*, sive *transitio*. Ad hanc venit verus Hebræus, id est, περάτης, sive *transitor* qui dicere potest: *Transiens videbo visionem hanc magnam*; de qua & Psalmista canit: *Et non dixerunt qui præteribant, benedictio Domini super vos.* Præterit enim figura hujus mundi, & propterea sancti cupiunt ad meliora transire, nec præsenti statu contenti, ingemiscunt quotidie. *Hæc recordatus sum, & effudi in me animam meam, quoniam transibo in locum tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei.* Multum est, si de omnibus Scripturis super verbo transitionis velim exempla congerere.

Exod. 3. 3.
Ps. 128. 8.
1. Cor. 7.
Ps. 41. 5.

XXXII. MANSIO.

Num. 33. 35. ET *profecti de Hebrona, castra metati sunt in Asion-Gaber.*

עציון גבר [b] ע

Tricesima secunda Mansio transfertur in *ligna viri*, sive [b] *dolationes hominis*, quod significantius Græce dicitur ξυλοκισμοὶ ἀνδρὸς, scribiturque per *Ai* literam, non, ut Græci & Latini errant, per *Gimel*. Unde in solitudine multitudo lignorum, nisi quod seduli & diligentis magistri disciplina monstratur, cædentis ligna informia, & dolantis facientisque vasa diversa, quæ in domo magna necessaria sunt? Possunt *lignationes viri*, saltuum & omnium arborum genera, ac per hoc credentium multitudinem figurare, dicente David: *Invenimus eam in campis silvæ.* Hucusque solitudo Pharan decem & octo continet Mansiones, quæ descriptæ in catalogo, in superiori itinere non ponuntur.

ג
2. Tim. 2.
Ps. 131.

XXXIII. MANSIO.

Num. 33. 36. ET *profecti de Asion-Gaber, castra metati sunt in deserto Sin: Hæc est Cades.*

Quæritur cur octava Mansio nunc tricesima tertia esse dicatur. Sed sciendum quod prior per *Samech* literam scribitur, interpretaturque *rubus*, sive *odium*:

ס

[a] Multis contendit Reatinus Episcopus legendum περαίωσις, idest *transitus* sive *transitio*, pro παρέλευσις, quam vocem subnexæ Hieronymianæ interpretationi repugnare, & suapte natura potius adventum, seu præter adventum vult significare quam transitum. Nos fere eamdem in utriusque vocis compositione, Græcis Scriptoribus ignota, difficultatem sentimus; impressam tamen reliquimus, quod in plerisque codicibus inveniatur. Erit fortasse cui legendum videatur παράβασις propriori vocabulo, ac sensu.

[b] Olim *dedolationes*: deinde Victorius perperam ξυλακισμοφόρες pro ξυλοκισμοὶ ἀνδρὸς, quod codices quoque nostri confirmant. Inditum loco nomen *lignatio viri*, ab eo nempe, qui Sabbatho ligna collegit, & morte multatus est, Num. 15. 32. Porro Ai literam pro Gimel ab antiquis interpretibus sæpius sumi, multa probant exempla, ut non defuerit, qui arbitratus sit, duplicem olim fuisse ejus literæ pronuntiationem, quarum altera quasi *gain* diceretur.

CLASSIS III. AN. 399.

um: hæc autem per *Sade*, & [a] vertitur in A *mandatum*. Illudque quod jungitur, *Cades*, non ut plerique æstimant, *sancta* dicitur: sed *mutata*, sive *translata*. Legimus in Genesi juxta Hebraicam Veritatem, ubi Judas meretricem putans Thamar, dona transmisit: & sequester munerum interrogat, *ubi est cadesa*, hoc est, *scortum*, cujus habitus a cæteris feminis immutatus est. In multis quoque locis hoc idem reperimus. Sin autem *sancta* interpretatur, κατὰ ἀντίφρασιν est intelligendum: quomodo Parcæ dicun- B tur ab eo quod minime parcant, & bellum, quod nequaquam bellum sit, & lucus, quod minime luceat. In hac Mansione moritur Maria, & sepelitur: & propter aquas contradictionis Moyses & Aaron offendunt Dominum, & prohibentur transire Jordanem, missisque nuntiis ad Edom, transitus petitur, nec impetratur. Quis timeret post tantos profectus murmur populi, & offensam magistrorum, & viæ transitus denegatos? Videtur mihi in Maria Prophetia mortua: in Moyse & Aaron Le- C gi & Sacerdotio Judæorum finis impositus: quod nec ipsi ad terram repromissionis transcendere valeant, nec credentem populum de solitudine hujus mundi educere. Et nota quod post mortem Prophetiæ, & aquas contradictionis; * Idumæum carneum atque terrenum transire non possint: & cum multis precibus & conatu viam non impetrent; sed egrediatur Edom adversus eos in populo multo, & in manu forti. Interpre- D tatio quoque nominis morti & offensæ, & negato transitui convenit. Ubi enim mandatum, ibi & peccatum: ubi peccatum, ibi offensa: ubi offensa, ibi mors. Hæc est Mansio de qua Psalmista canit, *Commovebit Dominus desertum Cades.*

(Margin: a צין קדש — Gen. 38. 21. — * al. Idumæam &c. in femin. — Psal. 28. 8.)

XXXIV. MANSIO.

ET *profecti de Cades, castra metati sunt in Or monte, in extremo terræ Edom. Ascenditque Aaron sacerdos in montem Or, juxta præceptum Domini, & mortuus est* E *ibi anno quadragesimo egressionis filiorum Israel de terra Ægypti, mense quinto, prima die mensis. Eratque Aaron centum viginti trium annorum quando mortuus est in monte Or. Et audivit Chananæus rex Arad, qui habitabat ad Austrum in terra Chanaan, quod venissent filii Israel.*

(Margin: Num. 33. 37. & seqq.)

Trigesima quarta Mansio est, quam plerique interpretantur *lumen*: [b] nec errarent, si per *Aleph* literam scriberetur. Alii *pellem*, & ipsi verum dicerent, si esset *Ai* positum. Nonnulli *foramen*, quod posset accipi, si *Heth* haberet elementum. Quum autem legatur per *He*; magis *mons* intelligitur: & legi potest, *Ascendit Aaron sacerdos in montis montem*, id est, in verticem ejus. Ex quo animadvertimus non in monte simpliciter, sed in montis monte Pontificem mortuum, ut dignus locus meritis illius monstraretur. Moritur autem eo anno, quo novus populus repromissionis terram intraturus erat, in extremis finibus terræ Idumæorum. Et quamquam in monte sacerdotium Eleazaro filio dereliquerit, Lexque eos, qui eam impleverint, perducat ad summum: tamen ipsa sublimitas non est trans fluenta Jordanis, sed in extremis terrenorum operum finibus: & plangit eum populus triginta diebus. [c] Aaron plangitur, Jesus non plangitur. IN LEGE DESCENSUS ad inferos; in Evangelio ad paradisum transmigratio. Audivit quoque Chananæus quod venisset Israel, & in loco exploratorum, ubi quondam offendisse populum [d] noverat, infert prœlium, & captivum ducit Israel. Rursumque in eodem loco pugnatur: ex voto victor vincitur, victi superant, appellaturque nomen loci *Horma*, id est, *anathema*. Eadem dicere mihi non est pigrum, legentibus necessarium, quod semper humanus status in hujus sæculi via fluctuet, & alius in valle, alius in campis, alius moriatur in monte: nec in monte simpliciter, sed in montis monte, id est, in excelso vertice. Quumque nos Dei auxilio destitutos hostis invaserit, duxeritque captivos; non desperemus salutem, sed iterum armemur ad prœlium. Potest fieri, ut vincamus, ubi victi fuimus, & in eodem loco triumphemus, ubi fuimus ante captivi.

(Margin: b אור — עור חור הור — Num. 20. — c — d)

XXXV. & XXXVI. MANSIO.

ET *profecti de monte Or, castra metati sunt in Selmona. Profectique de Selmona, venerunt in Phinon.*

(Margin: Num. 33. 41. & 42.)

Hæ-

[a] Puta צוה *præcepit*, sive a צו *præceptum*. *mandatum* quæ tamen satis violenta interpretatio est nobis.

[b] Hebraica nomina heic, atque alibi sæpe nos adposuimus. Illud vero prætereundum non est, quod licet Moyses, omnisque historia in Or monte Aaron sacerdotem tradat occubuisse, in Deuteron. tamen. c. 10. v. 6. est *Filii Israel moverunt castra ex Beroth filiorum Jacan in Mosera, ubi Aaron mortuus ac sepultus est, pro quo Sacerdotio functus est Eleazar &c.* quam contradictionem ob confusas atque inversas Mansiones XXVII. XXVIII. & XXIV. esse quidam arbitrantur, alii explicant probabilius. Adito si lubet ejus loci interpretes.

[c] Confer Epistolam 39. ad Paulam num. 3. ubi per quam elegantem ejus rei caussam adfert.

[d] Antea minus bene erat plurium numero, *noverant*, *ineunt prælium*, & mox *ducunt*.

CLASSIS III. AN. 399.

Hæ duæ Mansiones, tricesima quinta & tricesima sexta in ordine historiæ non inveniuntur, sed scriptum est pro eis. *Egressi sunt de monte Or, per viam maris Rubri, & circumierunt terram Edom.* (Num. 21. 4.) Ex quo ostenditur in finibus atque circumitu terræ Edom eas positas. Nec secundum morem legitur: *Et profecti de monte Or, castra metati sunt in Selmona*, sive *in Phinon*, sed post ambitum terræ Idumæorum venit ad extremum, & ait, *Profecti filii Israel castra metati sunt in Oboth.* (Num. 33. 43.) Nec dixit, profecti sunt de [a] illo & illo loco, quia duas Mansiones silentio prætermiserat, quas quum in supputatione tacuerit, reddit in summa. Prima Mansio *Selmona* (צלמנה), interpretatur *imaguncula*. Secunda *Phinon* (פינון), diminutive *os*, ab ore, non ab osse, intellige. In his Aaron mortuo, murmurant contra Deum & Moysen, manna fastidiunt, a serpentibus vulnerantur, & in typum Salvatoris, qui verum antiquumque serpentem in patibulo crucis triumphavit, diaboli venena superantur. Unde & imaguncula veræ expressæque imaginis Filii Dei, Passionem ejus intuens conservatur: & quod corde credit, ore pronuntiat, legens illud Apostoli: *Corde creditur ad justitiam, ore autem confessio fit ad salutem.* (Rom. 10. 10.) Simulque nota, quod utraque Mansio [b] ὑποκοριστικῶς appellatur, quia ex parte videmus, & ex parte prophetamus: *& nunc per speculum videmus in ænigmate.* (1. Cor. 23.)

XXXVII. MANSIO.

Et profecti de Phinon, castra metati sunt in Oboth. (Num. 33. 43.)

Tricesima septima Mansio (אבות) vertitur in *magos*, sive *pythones*; vel secundum verba Heliu, *lagenas grandes* (Job. 32. 19.), quæ quum musto plenæ fuerint, absque spiramine, illico disrumpuntur. Pugnaverunt magi contra Moysen & Aaron (Exod. 7. & seqq.); & a muliere, quæ erat in Endor, & habebat, juxta Septuaginta interpretes, spiritum *pythonem*, juxta Hebræos, *magum*, regi Israelis illuditur (1. Reg. 28.). Multæ sunt præstigiæ, & innumerabiles laquei, quibus animæ capiuntur humanæ; sed nos dicamus, in Domino confidentes, *Laqueus contritus est: & nos liberati sumus.* (Ps. 123. 7.) Et, *Si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es* (Ps. 22. 4.): Cadent a latere nostro mille, & decem millia a dextris nostris (Ps. 90. 7.). Non timebimus ab incursu, & dæmonio meridiano; sed obturabimus aures nostras, ne audiamus voces incantantium, & Sirenarum carmina negligamus. Post imaginem Dei, quæ in cordis ratione monstratur, & confessionem fidei, quæ ore profertur consurgunt [c] serpentes, & artes maleficæ ad bella nos provocant. Sed nos, qui habemus pretiosissimum thesaurum in vasis fictilibus (2. Cor. 4.), quæ frangi possunt, ita ut quædam vix testa remanserit, in qua hauriri possit aquæ pusillum, omni custodia circumdemus cor nostrum.

XXXVIII. MANSIO.

Et profecti de Oboth, castra metati sunt in Jeabarim, in finibus Moab. (Num. 33. 44.) (עיי העברים)

Tricesima octava Mansio *acervos lapidum transeuntium* sonat. Sunt sancti lapides, qui volvuntur super terram, læves, politi & rotunditate sua rotarum cursibus similes. Sunt & alii quos Propheta jubet tolli de via (Jerem. 50.), ne ambulantium in eos offendant pedes. Qui sunt isti ambulantes? utique viatores & prætereuntes, qui per istud sæculum ad alias Mansiones transire festinant. Quod autem dicitur, *in finibus Moab*, & supra scriptum est, *in solitudine quæ respicit Moab contra solis ortum*: ostendit juxta literam, quod hucusque in finibus terræ Idumæorum fuerint, & nunc veniant ad terminos Moab, de alia provincia ad aliam transeuntes. [d] NON ENIM semper uni virtuti danda est opera: sed sicut scriptum est: *Ibunt de virtute in virtutem* (Ps. 83. 8.), de alia transeundum est ad aliam: quia hærent sibi, & ita inter se nexæ sunt, ut qui una caruerit, omnibus careat. Et tamen transire de alia ad aliam, eorum est proprie, qui solis justitiæ ortum considerant.

XXXIX. MANSIO.

Et profecti de Jeabarim, (sive ut in secundo loco apud Hebræos habes) Iim, castra metati sunt in Dibon-Gad. (עיים / דיבון גד)

Tricesima nona Mansio interpretatur, *fortiter intellecta tentatio*. Pro hac in ordine historiæ aliter scriptum reperi. Postquam enim castra metati sunt in Jeabarim, in finibus Moab, contra ortum solis, legitur: *Inde profecti sunt, & diverterunt ad torrentem Zared. Et de hoc loco proficiscentes, castra metati sunt trans Arnon: quæ est in solitudine finium Amorræi: eo quod Arnon in terminis sit Moabitarum &* (Num. 21. 12.)

[a] Apud Raban. *de illo in illum locum.*

[b] Idest *diminutive*, scilicet *imaguncula*, *& parvum os*, sive *oscillum.*

[c] Recole Numeror. cap. 21. vers. 6. & 7. quod enim post ignitos serpentes prima profectione in *Oboth* venerint Israelitæ, istud ei loco nomen *a serpentibus* videntur imposuisse. Certe Hebraicum *Oboth* perquam affine est Aegyptiorum vocabulo Οὐβαῖον, quod Orus Apollo de Ægyptiis loquens, *Græce serpentem aureum* verti testatur, ὅ ἐστιν ἑλληνιστὶ βασιλίσκον χρυσοῦν &c.

[d] Additur penes Rabanum, *sicut in superioribus jam dictum est.*

CLASSIS III. AN. 399.

Ibid. 17. & seqq. *& Amorræorum* : & post hæc venerunt ad puteum, ubi cecinit Israel carmen hoc : *Ascende putee, quem foderunt principes, & aperuerunt duces populorum in datore legum, & in baculo ejus : & de solitudine in * Matthana : & de Matthana ad torrentes Dei : & de * torrentibus Dei, ad excelsa : & de excelsis, ad vallem, quæ est in regione Moab, in vertice Phasga, qui prospicit contra desertum*. Hæc loca in finibus Amorræorum quidam interpretantes, putant non Mansiones esse, sed transitus, nec præjudicare debere catalogo Mansionum extraordinariam expositionem. Alii autem spiritualibus spiritualia comparantes, nolunt regiones significari; sed per locorum nomina, virtutum profectus esse : quod post magos, & congregationem lapidum, frequenter veniamus ad torrentes *Zared*, quod interpretatur, [a] *aliena descensio* : & in descensione positi, transeamus ad *Arnon*, quod *maledictionem* sonat, quæ est posita in finibus *Amorræorum*, qui vel *amari* hostes sunt, vel *multa loquuntur* inflati. Sin autem transierimus terminos Moab, qui de incestu generatus est, & recessit a vero patre : statim nobis occurrit puteus, quem nemo de plebe fodit, nullus ignobilis, sed principes & duces, qui jura dant populis : & canentes carmen in aqua putei, & in Dei muneribus gratulantes, prophetant, quo transituri sunt : ad quæ perventuri loca, quod scilicet de deserto veniant in *Matthana*, quod interpretatur *donum*, & de Matthana ad *Naaliel*, quod dicitur ad *torrentes Dei*, & de Naaliel ad *Bamoth*, quæ interpretatur, *excelsa*, sive *adveniens mors* : quando conformes efficimur mortis Christi, & de Bamoth occurrit nobis vallis humilitatis, quæ tamen posita est in vertice montis *Phasga*, qui interpretatur, *dolatus*, quod nihil habeat informe & rude, sed artificis sit politus manu : qui mons respiciat solitudinem, quæ Hebraice dicitur ISIMON. Quando enim fuerimus IN VIRTUTUM CULMINE constituti, tunc totius mundi ruinas, & omnium peccatorum respicimus vastitatem. Pene obliti sumus, currente oratione, dicere, quare *Dibon-Gad* interpretetur, *fortiter intellecta tentatio*. Post Dibon-Gad geritur bellum contra Seon regem Amorræorum, & Og regem Basan; & discimus, quod quum venerimus ad summum, & de fonte principum regumque biberimus, ascendentes ad montem Phasga, non debeamus elevari in superbiam, * sed propositam nobis e contrario solitudinem noverimus. Ante contritionem enim elevatur cor viri, & ante gloriam humiliatur. *Prov. 15.*

(Margin: * al. Marthana, Græc. Μανθαναΐν. — * al. torrente. — צרד a — אמורי — מתנה — נחליאל — במות — פסגה — ישימון — * al. si)

XL. MANSIO.

Num. 33.46. ET *profecti de Dibon-Gad, castra metati sunt in Almon Deblathaim*.

Quadragesima Mansio vertitur in [b] *contemtum palatharum*, sive *opprobriorum*. Et per hanc discimus, omnia dulcia & illecebras voluptatum in sæculo contemnendas, nec inebriari nos debere vino, in quo est luxuria. *Eph. 5.* Mel non offertur in sacrificiis Dei, *Levit. 2.* & cera quæ dulcia continet, non lucet in Tabernaculo, sed oleum purissimum, *Exod. 25.* quod de olivæ profertur amaritudine. Mel enim distillat a labiis mulieris meretricis; *Prov. 5.* de quo puto juxta mysticos intellectus gustasse Jonathan, & forte deprehensum, vix populi precibus liberatum. *1. Reg. 14.* Quod autem opprobria contemnenda sint; &, si falso objiciantur, beatitudinem pariant, Salvator plenissime docet.

(Margin: b עלמון בלתים)

XLI. MANSIO.

ET *profecti de Almon-Deblathaim, castra metati sunt in montibus Abarim, contra faciem Nabo*. *Num. 33.47.*

Quadragesima prima Mansio vertitur in montes *transeuntium*, עברים & est contra faciem montis Nabo, ubi moritur & sepelitur Moyses, terra repromissionis ante conspecta. *Nabo* interpretatur, *conclusio*, *Deuter. 34.* נבו in qua finitur Lex, & non invenitur ejus memoria. Porro gratia Evangelii absque ullo fine tenditur. In omnem terram exivit sonus ejus : & in fines *Psal 18.*

---

a Ex Nominum libro, ubi duabus etymologiis explicatur, *alienus, vel descensio*. Proprie autem *Zared* est *sarmentum* : unde בנחל צרך, *in valle sarmentorum* : ut pro Hebraicis verbis Thargum Jonathanis exponit : *in valle, quæ multas producit salices, & mandragoras*. Reliqua suo loco ad lib. Nomin. expendemus.

b Enormem hinc errorem sustulimus ex ingenio, mss. enim omnes, pariter atque editi depravati sunt, ut nemini ante nos interpretum ulla quidem mendi suspicio suboluerit. *Deblathaim* verti *in contemtum plagarum*, pari omnes consensu legunt, cum neque ullo modo ex eo nomine hujusmodi significatio extorqueri possit; & subnexa Hieronymi interpretatio, qua *omnia dulcia, & illecebras voluptatum contemnendas* explicat, immane quantum a tali distet etymologia. Proinde suffecimus *palatharum* loco *plagarum*; Palatha enim ex Græco παλάθη, Hieronymo ipso teste in Nominum libro, est *Massa, quæ de recentibus ficis compingi solet, quam Hebræi Debelath, Græci Palatham nuncupant*. Fusius vero in Osee 1. de palatha. *Est*, inquit, *massa pinguium caricarum, quas in morem laterum figurantes, ut diu illæsæ permaneant, calcant, atque impingunt*. Deblathaim itaque plurium numero erunt *palathæ*. Sed & ipse, quem paulo ante adduximus, Auctor libri de XLII. Mansionibus in Appendice operum S. Ambrosii, *Vox hæc*, inquit, *Almon Deblathaim sicut est duplex, ita & duo indicat, nempe contemtum ficuum, hoc est contemtum terrenæ dulcedinis, ficus namque dulcedinem ostendunt &c.* quemadmodum & Hieronymus interpretatur, ut de emendatione nostra ac lectione nequaquam dubites.

fines orbis terræ verba ipsius. Simulque considera, quod habitatio transeuntium in montibus sita sit, & adhuc profectu indigeat. Post montes enim plurimos ad campestria Moab & *Jordanis* fluenta de- a scendimus, qui interpretatur, [a] *descensio*. NIHIL ENIM, ut crebro diximus, tam periculosum est, quam gloriæ cupiditas & jactantia, & animus conscientia virtutum tumens.

Num. 33. 48. & 49.

XLII. MANSIO.

ET *profecti de montibus Abarim, castra metati sunt in campestribus Moab super Jordanem juxta Jericho, ibique fixerunt tentoria. Ab domo solitudinis usque Abel Sitim, in planitie Moab.*

Num. 22. In quadragesima secunda, quæ & extrema Mansio est, cursim quæ sint gesta narremus. Residens in ea populus a Divino Balaam, quem mercede conduxerat Balac filius Sephor, Dei jussione Num. 24. 17. benedicitur, & maledictio mutatur in laudes: audit vocem Domini ex prophano ore resonantem, *Orietur stella ex Jacob*, Num. 25. *& consurget homo de Israel: & percutiet principes Moab, & vastabit cunctos filios Seth, & erit Edom hæreditas ejus.* Fornicatur cum filiabus Madian: & Phinees filius Eleazar, zelatus zelum Domini, Zamri & scortum Madianitidem pu- b gione transfigit: unde & accepit præmium in æternam memoriam, armum Num. 26. victimæ. Numeratur rursum populus, [b] ut interfectis pessimis, novus populus Dei censeatur. Interpellant quinque fi- Num. 28. c liæ Salphaad, & ex judicio Domini hæreditatem accipiunt inter fratres suos, nec femineus a possessione Dei sexus excluditur. Jesus Moysi in montem succedit, & [c] discit a Lege, quæ spiritualiter offerre debeat in Ecclesia. Primum quid per singulos dies, deinde quid in sabbatho, quid in Kalendis, quid in Pascha, quid in Pentecoste, quid in Neomenia mensis septimi, quid in Jejunio ejusdem mensis, die decimo: quid Num. 30. in Scenopegia, quando figuntur tabernacula, decima quinta die supradicti

A mensis. Uxorum & filiarum vota absque auctoritate patrum & virorum cassa memorantur; bellum contra Madianitas: & mors Divini Balaam, & prædæ divisio, & oblatio ex ea in tabernaculo Dei. Primi Ruben & Gad & dimidia tribus Manasse, ultra Jordanem in eremo possessionem accipiunt. Plurima enim habebant jumenta, & necdum ad id venerant, ut possent habitare cum Templo. Docetur populus, ut in Terra sancta idola destruat; & B nullus de priori habitatore servetur. Num. 34. Describitur olim cupita provincia, & duarum semis tribuum hæreditas separatur. Numerantur tribuum principes, Num. 35. qui Terram sanctam debeant introire. Quadraginta duas urbes cum suburbanis suis usque ad mille passus per circuitum, Levitæ accipiunt, tot numero, quot & istæ sunt Mansiones. Et adduntur fugitivorum sex aliæ civitates, tres intra Jordanem, & tres trans Jorda- C nem, ut sint simul quadraginta octo. Qui fugitivorum suscipi, qui interfici Deuter. 1. & inde. d debeant, qui usque ad mortem Pontificis maximi reservari. Succedit Deuteronomium secunda Lex, [d] meditatorium Evangelii: ibique breviter discimus quæ inter Pharan & Tophel & Laban & Azeroth, & loca aurea, abjecto Juda infelicissimo, undecim dierum via de Choreb, per viam montis Seir usque ad Cades Barne Moyses populo D sit loquutus, & extremum canat Canticum, Deuter. 32. in quo apertissime Synagoga projicitur, & Ecclesia Domino copulatur, *Impinguatus est & incrassatus ac dilatatus*, Jerem. 5. *& recalcitravit dilectus, & oblitus est Dei Salvatoris sui.* Et iterum: *Generatio pessima: filiiineruditi: ipsi ad æmulationem me provocaverunt in eo qui non erat Deus. Irritaverunt me in sculptilibus suis: & ego* Deuter. 34. *zelare hos faciam nationes, & contra gentem stultam irritabo eos.* Benedicuntur fi- E lii Israel. Et rursus in Simeone Judas miserandus excluditur. Ascendit Moyses ad montem Nabo, in verticem Phasga, qui est contra Jericho: & ostendit ei Dominus omnem terram Galaad usque

[a] Sic equidem Syri *Jordanem* a *descensu* vocant; estque Syriaca pronunciatione ירדן, quod Hebræi duali forma dicerent ירדים, Græcis autem ex alia etymologia placet appellare Ιορδάνης, quasi ex duabus Hebraicis vocibus יאור-דן, idest, *fluvius Danis*, quam sententiam, tum alibi sæpe, tum præcipue in Quæstionibus in Genesim cap. 14. Hieronymus probat, ubi, *Dan*, inquit, *unus e fontibus est Jordanis: nam alter vocatur Jor, quod interpretatur ῥεῖθρον, idest rivus.*

[b] Apud Rabanum, aliosque editos libros, junctis aliquot etiam mss. additur *numerantur & Levitæ.*

[c] Hinc totus Rabbinismus & ratio τῶν δευτερώσεων pendet, quam sic deinde S. Doctor exponit, ac si præ oculis habuerit Pharisaicum illud acroama, quod est initio Aboth. משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע. *Moses de Sinai Legem accepit, tributum vero, sive oblationum ratio Josuæ præcepta est.*

[d] Hac itidem voce *Meditatorium* lib. contra Jovinian. secundo utitur, hoc eodem sensu: *Guttur nostrum meditatorium efficitur latrinarum.* Vid. quæ ibi adnotamus. *Mediatorium*, ut legunt quidam mss., & Rabanus, proba interpretatione ipsum quoque non caret.

que Dan, & Nephthalim & Ephraim & Manassen, & universam terram Juda, usque ad mare magnum contra austrum, & regionem campestrem Jerichontis, civitatis palmarum, usque Segor. Quis potest tanta nosse mysteria? [a] Quis in extremis Legis, & hujus vitæ finibus constitutus intelligit semper sibi esse pugnandum: & tunc plenam victoriam dari, si fuerit in campestribus, si in ABEL SITIM (אבל השטים), quod interpretatur, *luctus spinarum*, fleverit antiqua peccata, & spinas, quæ suffocaverunt sementem verbi Dei (Luc. 8.), & de quibus Propheta dicit: *Versatus sum in miseria, dum mihi configitur spina* (Psal. 31. 4.): & tunc præparatus, deficiente Manna, sub duce Jesu (Jos. 5.) Jordanem transeat: & circumcisus cultro Evangelii, primum comedat de cælesti pane: & occurrat ei princeps exercituum Dei, ut verum Pascha nequaquam in Ægypto, sed in finibus Terræ sanctæ comedat. *O profundum divitiarum sapientiæ, & scientiæ Dei, quam inscrutabilia sunt judicia ejus, & [b] investigabiles viæ illius* (Rom. 11.). *Quis sapiens & intelliget hæc? intelligens & cognoscet ea?* Quia rectæ viæ Domini: & justi ambulabunt in eis. Prævaricatores autem corruent in illis.

* EPISTOLA LXXIX.

(* Alias 9. Scripta circa an. 400.)

Ad SALVINAM.

Salvinam mulierem nobilissimam de Nebridii mariti morte consolatur, & post mortui viri laudes, quo modo superstites ex eo parvulos, educare, qualemque ipsa vitam traducere debeat, docet, & a secundis nuptiis dehortatur.

1 VEreor, ne officium putetur ambitio; & quod illius exemplo facimus, qui ait: *Discite a me, quia mitis sum & humilis corde* (Matth. 11. 29.), gloriæ facere appetitione dicamur: & non viduam alloqui, & in angustia constitutam; sed aulæ nos insinuare regali; & sub occasione sermonis, amicitias potentium quærere. Quod liquido non putabit, qui scierit esse præceptum, *Personam pauperis non accipies in judicio* (Levit. 19. 15.): ne sub prætextu misericordiæ, quod injustum est judicemus. UNUSQUISQUE enim non [c] hominum, sed rerum pondere judicandus est. Nec diviti obsunt opes, si eis bene utatur: nec pauperem egestas commendabiliorem facit, si inter sordes & inopiam peccata non caveat. Utriusque nobis rei testimonium, & Abraham Patriarcha, & quotidiana exempla suppeditant: quorum alter in summis divitiis amicus Dei fuit; alii quotidie in sceleribus deprehensi, pœnas legibus solvunt. Alloquimur igitur pauperem [d] divitem, ut nesciat ipsa quæ possidet. Neque enim marsupium ejus discutimus, sed animæ puritatem. Loquimur ad eam, cujus faciem ignoramus, & virtutes novimus, quam nobis fama commendat, cujus venerabiliorem pudicitiam adolescentia facit. Quæ mortem juvenis mariti sic flevit, ut exemplum conjugii dederit, sic tulit, ut eum profectum * crederet, non amissum. Orbitatis magnitudo, religionis occasio fuit. Nebridium suum sic quærit absentem, ut in Christo præsentem noverit. Cur ergo ad eam scribimus, quam ignoramus? Triplex nimirum caussa est. Prima, quia pro officio Sacerdotii omnes Christianos filiorum loco diligimus, & profectus eorum nostra est gloria. Altera, quia pater defuncti intima mihi necessitudine copulatus fuit. Extrema, quæ & validior, quod filio meo Avito roganti negare nihil potui; qui crebris literis interpellatricem duri judicis viduam superans (Luc. 8.), & multorum mihi, ad quos ante super eadem materia scripseram, exempla proponens, ita suffudit pudorem negantis, ut plus considerarem quid ille cuperet, quam quid me facere conveniret.

(* al. *crederes*.)

2. Alius forsitan laudet Nebridium, quod de sorore [e] generatus Augustæ, & in

a Victorius *qui* sub affirmandi nota, idest ille intelliget, qui in extremis legis, & hujus vitæ finibus constitutus sit.

b Mirum si ita ex veteri errore pro *ininvestigabiles*, lectore inconsulto, Hier. posuit, eoque magis quod alibi recte legerit; at nobis nihil ultra mss. fidem licet.

c Ita quidem *hominum* impressi pariter & mss. libri omnes legunt, erit tamen cui magis arrideat, *nominum*, quod recte nomen & res opponantur, & facile ejusdem *n* literæ occursum appareat fraudi fuisse antiquario. Accedit quod aliter habeant quidam codices *unumquodque* & *judicandum*. At in sequenti Epist. 83. ad Pammach. & Oceanum de erroribus Origen. *unumquodque*, inquit, *non personarum, sed rerum pondere judicandum est.*

d Aliter *divitem pauperem nescientem ipsa &c.*

e Totam prosopographiam heic semel & paucis accipe. Nebridius ergo pater, quo cum *intima necessitudine copulatum* fuisse se dixerat modo Hieronymus, ille videtur Nebridius, de quo interdum Ammianus Marcellinus loquitur, & anno 365. Præfectum Prætorio per Orientem fuisse dicit. Hujus filius Nebridius junior Salvinæ nostræ maritus est: *generatus ex sorore Augustæ*, puta *Ælia Flacilla* conjugis Theodosii Magni. Salvina vero filia Gildonis erat, qui Firmi Mauritaniæ Regis frater fuit, eoque mortuo anno 373. regnum sub Romanorum patrocinio tenuit. De his plura apud Ammian. Marcellin. lib. 29. cap. 5. & seqq.

& in materteræ nutritus sinu, [a] invictissimo Principi ita carus fuit, ut ei conjugem nobilissimam quæreret, & bellis civilibus Africam dissidentem, hac velut obside sibi fidam redderet. Mihi a principio statim illud est prædicandum, quod quasi vicinæ mortis præscius, inter fulgorem palatii, & honorum culmina quæ ætatem anteibant, sic vixit, ut se ad Christum crederet profecturum. Sacra narrat historia, Cornelium centurionem cohortis Italicæ intantum acceptum Deo, ut Angelum ad eum mitteret, & omne mysterium, quo Petrus de circumcisionis angustiis transferebatur ad præputii latitudinem, ad illius merita pertinere doceret, qui primus ab Apostolo baptizatus, salutem Gentium dedicavit. Scriptumque est de eo:
Act. 10. 1. 2. *Erat vir quidam in Cæsarea, nomine Cornelius, centurio cohortis quæ dicitur Italica, religiosus, & timens Deum cum omni domo sua, faciens eleemosynas multas plebi, & orans Deum semper.* Quidquid de illo dicitur, hoc nomine commutato, in Nebridio meo vendico. Sic religiosus fuit, & amator pudicitiæ, ut virgo sortiretur uxorem: sic timens Deum cum universa domo sua, ut oblitus dignitatis, omne consortium cum Monachis haberet & Clericis: tantasque: eleemosynas faceret in populis, ut fores ejus pauperum ac debilium obsiderent examina. Certe sic semper orans Deum, ut illi quod optimum esset, eveniret.
Sap. 4. 11. *Raptus est, ne malitia mutaret mentem ejus, quia placita erat Deo anima illius.* Unde & ego possum super eo vere abuti Apostoli voce, dicentis:
Act. 10. 34. *In veritate cognovi, quoniam non est personarum acceptor Deus; sed in omni proposito, qui timet Deum, & operatur justitiam, acceptus est illi.* Nihil nocuit militanti paludamentum, & baltheus, & Apparitorum catervæ: quia sub habitu alterius, alteri militabat. Sicut econtrario aliis nihil prodest vile palliolum, furva tunica, corporis illuvies, & simulata paupertas, si nominis dignitatem operibus destruant. Legimus, & in Evangelio de alio centurione Domini testimonium:
Matth. 8. 10. *Nec in Israel tantam fidem inveni.* Et ut ad superiora redeamus, Joseph, qui & in egestate & in divitiis dedit experimenta virtutum, qui & servus & dominus, docuit animæ libertatem, nonne post Pharaonem regiis ornatus insignibus, sic Deo carus fuit, ut super omnes Patriarchas, * duarum tribuum pater fieret? Daniel & tres pueri sic præerant Babyloniæ [b] opibus, & sic erant inter principes civitatis, ut habitu Nabuchodonosor, Deo mente servirent. Mardochæus & Esther inter purpuram, sericum, & gemmas, superbiam humilitate vicerunt, tantique fuere meriti, ut captivi victoribus imperarent.

* Ephraim & Manasse.

3. Hæc illuc tendit oratio, ut ostendam juvenem meum conjunctionem regalis sanguinis, & affluentiam divitiarum, atque insignia potestatis, materiam habuisse virtutum, dicente Ecclesiaste:
Eccl. 7. 13. *Sicut protegit sapientia, sic protegit & pecunia.* Nec statim illud huic testimonio putemus adversum:
Matth. 19. 23. 24. *Amen dico vobis, difficile dives intrabit in regnum cælorum.* Et rursum:
Marc. 10. 24. 25. *Dico vobis, facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cælorum.* Alioquin Zachæus publicanus, quem ditissimum commemorat Scriptura, contra hanc sententiam salvatus videbitur. Sed quomodo quod apud homines impossibile est, apud Deum possibile fiat, Apostoli consilium docet scribentis ad Timotheum.
1. Tim. 6. 17. *Divitibus hujus sæculi præcipe, non superbe sapere, nec sperare in incerto divitiarum suarum, sed in Deo vivo, qui præstat nobis omnia abundanter ad fruendum.* Benefaciant, divites sint in operibus bonis, facile tribuant; communicent, thesaurizent sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam. Didicimus quomodo camelus introire possit per foramen acus: quomodo [c] animal tortuosum, deposito pondere sarcinarum, assumat sibi pennas columbæ, & requiescat in ramis arboris, quæ de sinapis semente succrevit. Legimus in
Ps. 54. Matth. 13. Isaia,

[a] Nimirum Theodosio Magno, qui postquam de Firmo Gildonis fratre triumphasset circa annum 374. quinquennio post ad imperium evectus, metuens, ne sub Gildone iterum Africa a Romanis deficeret, Nepotem suum Nebridium Salvinæ Gildonis filiæ conjugem dedit, & hac velut obside pacis, Africam sibi fidam reddidit, quandiu ipse regnavit. Bellum enim Gildonicum tribus saltem annis est a Theodosii morte. Hinc infra dicitur Hieronymo Nebridius *contubernalis, & condiscipulus Augustorum, ... Purpuratorum propinquus, socius, consobrinus, iisdem cum ambobus studiis eruditus*, quæ de Arcadio, & Honorio Theodosii Magni filiis intelligenda sunt.

[b] Legendum *operibus*, ut quidam mss. ipso Victorio teste retinent, & liquido constat ex Daniel. 2. 49. *Constituit Nabuchodonosor super OPERA provinciæ Babilonis Sydrach, Misach, & Abdenago.* Excusi tamen omnes & plerique manu exarati habent, *opibus*, sic forte ab amanuensi literarum compendio scriptum.

[c] Confer Commentarios in Matthæum cap. 19. sub finem, & quæ in eum locum adnotamus.

Isaia, camelos Madian & Epha & Saba, aurum & thus ad urbem Domini deportantes. (Isai. 60. Jer. 8.) In typo horum camelorum, Ismaelitæ negotiatores stacten & thymiama, & resinam, quæ nascitur in Galaad, & cutem vulneribus obducit, Ægyptiis deferunt: (Gen. 37.) tantæque felicitatis sunt, ut emant & vendant Joseph, & mercimonium eorum salus mundi sit. Docet & Æsopi fabula, plenum muris ventrem per angustum foramen egredi non valere.

4. Ergo Nebridius meus quotidie illud revolvens: (1. Tim. 6. 9.) *Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem & laqueum diaboli, & desideria multa*. Quidquid & Imperatoris largitio, & honoris insulæ dederant, in usus pauperum conferebat. Noverat enim a Domino esse præceptum: (Matth. 19. 21.) *Si vis perfectus esse, vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & veni, sequere me*. Et quia hanc sententiam implere non poterat, habens uxorem & parvulos liberos, & multam familiam, faciebat sibi amicos de iniquo mammona, (Luc. 16.) qui se reciperent in æterna tabernacula. Nec semel abjiciebat sarcinam, quod fecerunt Apostoli, patrem, rete, & naviculam relinquentes: (Luc. 5. 2. Cor. 8.) sed ex æqualitate, aliorum inopiæ suam abundantiam communicabat, ut postea illorum divitiæ, hujus indigentiam sustentarent. Scit ipsa, cui libellus hic scribitur, me non nota, sed audita narrare: nec ex aliquo in me beneficio, scriptorum more Græcorum, gratiam lingua reddere. Procul a Christianis ista suspicio. (1. Tim. 6. 8.) *Habentes victum & vestitum, his contenti sumus*. Ubi vile olusculum, & cibarius panis, & cibus potusque moderatus: ibi divitiæ supervacuæ, ibi nulla adulatio, quæ vel præcipue fructum respicit. Ex quo colligitur, fidele esse testimonium, quod caussas non habet mentiendi.

5. Ac ne quis putet me solas in Nebridio prædicare eleemosynas, quamquam & has exercuisse sit magnum, de quibus dicitur: (Eccli. 3. 33.) *Sicut aqua extinguit ignem, ita eleemosyna extinguit peccatum*, ad cæteras virtutes ejus veniam, quas singulas in paucis hominibus deprehendimus. Quis fornacem regis Babylonii sine adustione ingressus est? (Dan. 3.) Cujus adolescentis Ægyptia domina pallium non tenuit? (Gen. 39.) Quæ uxor [a] Eunuchi nullos creat liberos

A voluptate transacta? Quem hominum disputatio illa non terreat: (Rom. 7. 23.) *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captivum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris meis?* Mirum dictu est, nutritus in palatio, contubernalis & condiscipulus * Augustorum, (* Arcadii & Honorii.) quorum mensæ ministrat orbis, & terræ ac maria serviunt, inter rerum omnium abundantiam, in primo ætatis flore tantæ verecundiæ fuit, ut virginalem pudorem vinceret, & ne levem quidem obsceni rumoris in se fabulam daret. B Deinde purpuratorum propinquus, socius, consobrinus, iisdem cum ambobus studiis eruditus (quæ res etiam externorum mentes sibi conciliat) non est inflatus superbia, nec cæteros homines adducta fronte contemsit: sed cunctis amabilis, ipsos principes amabat ut fratres, venerabatur ut dominos; & in illorum salute, suam salutem positam fatebatur. C Ministros autem eorum, & universum ordinem palatii, quo regalis frequentatur ambitio, sic sibi caritate sociarat, ut qui merito inferiores erant, officiis se pares arbitrarentur. Difficile factu est, gloriam virtute superare: & ab his diligi, quos præcedas. Quæ vidua non hujus auxilio sustentata est? quis pupillus non in eo reperit patrem? Totius Orientis Episcopi ad hunc miserorum preces, & laborantium desideria conferebant. D Quidquid ab Imperatore poscebat, eleemosyna in pauperes, pretium captivorum, misericordia in afflictos erat. Unde & ipsi Principes libenter præstabant, quod sciebant, non uni, sed pluribus indulgeri.

6. Quid ultra differimus? (Isai. 40. 6.) *Omnis caro fœnum, & omnis gloria ejus quasi flos fœni*. Reversa est terra in terram suam: dormivit in Domino, & appositus est ad patres suos, E plenus dierum ac luminis, & nutritus in senectute bona. Cani enim hominis sunt sapientia ejus. (Sap. 4.) In brevi ætate tempora multa complevit. Tenemus pro eo dulcissimos liberos. Uxor heres pudicitiæ [b] pretium est. Nebridius pusio, patrem quærentibus exhibet.

Sic oculos, sic ille manus, sic ora ferebat. (Æneid. l. b. 3.)

Scintilla vigoris paterni lucet in filio: & similitudo morum per speculum carnis erumpens,

[a] Paulo implicatiorem sententiam sic vulgo explicant: quæ Eunuchi uxor est, quæ sola voluptate contenta, non aliis viris admisceatur, ut liberos creet? Obvio enim sensu Eunuchi nomen heic loci accipitur, non eo, quo dignitas cum primis nobilis in Regis aula significatur; & quem reapse præfert Putipharis, quam adludit, historia.

[b] Rectius, ut videtur, voce *pretium* omissa, Cisterciensis codex *Uxor he es pudicitia est*.

Ingentes animos angusto in pectore versat. [Georg. 4.] A Jungitur ei germana, rosarum & liliorum calathus, eboris ostrique commercium. Sic refert ore patrem, ut ad venustatem propensior sit. Sic matrem mixta pingit similitudine, ut in uno corpore utrumque agnoscas. Ita suavis est, & mellitula, ut honor sit omnium propinquorum. Hanc tenere non dedignatur Augustus: hanc fovere [a] in sinu Regina lætatur. Certatim ad se omnes rapiunt. Pendet ex collo, hæret in brachiis singulorum. Garrula atque B balbutiens, linguæ offensione fit dulcior.

7. Habes igitur, Salvina, quos nutrias, in quibus virum absentem tenere te credas. [Ps. 126. 3.] *Ecce hereditas Domini, filii merces, fructus ventris.* Pro uno homine duos filios recepisti, auctus est numerus caritatis. Quidquid debebas marito, redde filiis. Amore præsentium, absentis desiderium tempera. Non est parvi apud Deum meriti, bene filios educare. Audi Apostolum commonentem: [1. Tim. 5. 9. & 10.] C *Vidua eligatur non minus annorum sexaginta, quæ fuerit unius viri uxor, in bonis operibus habens testimonium, si filios educavit, si hospitalis fuit, si sanctorum pedes lavit, si afflictis abundanter præbuit, si omne opus bonum subsequuta est.* Didicisti catalogum virtutum tuarum, quid debeas nomini tuo, quibus meritis secundum pudicitiæ gradum possideas. Nec te moveat, quod sexagenaria eligatur vidua, & putes adolescentulas ab Apostolo reprobari. Et te D crede eligi ab eo, qui discipulo dixerat: [Ibid. 4. 12.] *Nemo adolescentiam tuam contemnat;* non continentiam, sed ætatem. Alioquin omnes quæ ante sexaginta annos viduatæ sunt, hac lege accipient maritos. Sed quia rudem Christi instituebat Ecclesiam, & omni ordini providebat, præcipueque pauperibus, quorum ei cura cum Barnaba fuerat demandata; illas vult Ecclesiæ opibus sustentari, quæ propriis manibus non queunt laborare, quæ E vere viduæ sunt, quas & ætas probat, & vita. Heli Sacerdos offendit Deum ob vitia liberorum. Ergo e contrario placatur Deus virtutibus eorum, [1. Tim. 2. 15.] *si permanserint in fide & caritate, & sanctitate* [b] *cum pudicitia. O Timothee, te ipsum castum custodi.* [b Ibid. 5. 22.] Absit ut sinistrum quippiam mihi de te suspicari liceat; SED EX abundantia lubricam ætatem monuisse, pietatis est. Quæ dicturus sum, non tibi, sed puellaribus annis dicta intellige. [2. Tim. 5. 6.] *Vidua quæ in deliciis est, vivens mortua est.* Hoc vas electionis loquitur; & de illo profertur thesauro, qui confidenter ajebat, [2. Cor. 13. 3.] *An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus?* Hoc ille pronunciat, qui libere sub persona sua fragilitatem humani corporis fatebatur. [Rom. 7. 19.] *Non enim quod volo bonum, hoc operor, sed quod nolo malum. Et propterea* * *subjicio & redigo in servitutem corpus meum, ne aliis prædicans, ipse reprobus inveniar.* [* al. castigo. 1. Cor. 9.] Si ille timet, quis nostrum potest esse securus? Si David amicus Domini, & Salomon amabilis ejus, victi sunt quasi homines, ut & ruinæ nobis ad cautionem, & pœnitudinis ad salutem exempla præberent, quis in lubrica via lapsum non metuat? Procul sint a conviviis tuis Phasides aves, crassi turtures, Attagen Ionicus, & omnes aves, quibus amplissima patrimonia avolant. Nec ideo te carnibus vesci non putes, si suum, leporum atque cervorum, & quadrupedum animantium esculentias reprobes. Non enim hæc (1) pedum numero, sed suavitate gustus judicantur. Scimus ab Apostolo dictum: [1. Tim. 3. 4.] *Omnis creatura Dei bona est, & nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur.* Sed idem loquitur: [Rom. 14. 21.] *Bonum est vinum non bibere, & carnem non manducare.* Et in alio loco: [Ephes. 5. 18.] *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria.* Omnis creatura Dei bona est. Audiant hæc mulieres, quæ sollicitæ sunt, quomodo placeant viris. Comedant carnes, quæ carni serviunt, quarum fervor despumat in coitum, quæ maritis alligatæ, generationi ac liberis dant operam. Quarum uteri portant fœtus, earum & intestina carnibus impleantur. Tu vero quæ in tumulo mariti sepelisti omnes pariter voluptates; quæ litam purpurisso & ce-

russa

a Aliquot mss. *in sinu regio lætatur.*

b Vulg. *cum sobrietate*, quam lectionem minime probat Hier. noster libro 1. contra Jovin. cap. 14. Quod subsequitur, *O Timothee, te ipsum castum custodi*, nos ita ad sacri textus fidem exegimus; tametsi nullus vel excusus, vel manu exaratus liber suffragaretur. Sed locus est integer Pauli 1. ad Timoth. cap. 5. v. 22. quem nec animadvertisse videntur veteres editores. Præterea incongruus etiam & hiulcus hujusmodi sensus erat: *O Timothee. Te ipsam castam custodi &c.* eoque magis, quod prius nomen ad Apostoli, reliqua verba, ea qua heic notantur interpunctione, ad Hieron. textum referebantur. Hæc cum ita scripsissemus, animadvertimus in veteri quoque editione anni 1496. ad eum modum legi, quo heic emendamus.

(1) Erant nempe olim hujusmodi catillones, qui religiosi haberi volebant, quod a quadrupedum carnibus abstinerent, aves autem & volatilia comederent. S. Prosper Aquitanic. lib. 2. de vita contemplativ. cap. 23. *Cæterum*, inquit, *si a quadrupedibus abstinentes, phasianis altilibus, vel aliis avibus pretiosis aut piscibus perfruantur, non mihi videntur resecare delectationes sui corporis, sed mutare; nec pro abstinentia, sed velut pro nescio qua immunditia, vel certe quod verius est pro stomachi nauseantis teneritudine delitias illas communes & viles abjicere, quo possint aliis non solum carnibus, sed etiam delicatioribus ac pretiosioribus carnibus suas voluptates explere.* Vide Prudentium in Hymno post cibum. S. Benedicti Regulam cap. 39.

CLASSIS III. AN. 399.

russa faciem, super feretrum ejus lacrymis diluisti; quæ pullam tunicam, nigrosque calceolos, candidæ vestis & aurati socci depositione sumsisti, nihil habes necesse aliud, nisi perseverare [a] in jejunio. Pallor & sordes gemmæ tuæ sint: plumarum mollicies juvenilia membra non foveat. Balnearum calor novum adolescentulæ sanguinem non incendat. Audi quid ex persona * viduæ continentis ethnicus Poeta decantet.

* Didonis

Ille meos, primus qui me sibi junxit, amores
Abstulit: ille habeat secum, servetque sepulcro.

Æneid. lib. 4.

Si tanti vilissimum vitrum, quanti pretiosissimum margaritum? Si communi lege naturæ damnat omnes Gentilis vidua voluptates, quid exspectandum est a vidua Christiana, QUÆ PUDICITIAM suam non solum ei debet, qui defunctus est, sed & ei, cum quo regnatura est?

8. Quæso te, ne generalia monita, & conveniens puellari sermo personæ suspicionem tibi injuriæ moveant, & arbitreris me objurgantis animo scribere, non timentis: cujus votum est, te nescire quæ metuo. Tenera res in feminis fama pudicitiæ est: & quasi flos pulcherrimus cito ad levem marcescit auram, levique flatu corrumpitur, maxime ubi & ætas consentit ad vitium, & maritalis deest auctoritas, cujus umbra tutamen uxoris est. Quid facit vidua inter familiæ multitudinem? inter ministrorum greges? quos nolo contemnat ut famulos, sed ut viros erubescat. Certe si ambitiosa domus hæc officia flagitat, præficiat his senem honestis moribus, cujus honor dominæ dignitas sit. Scio multas, clausis ad publicum foribus, non caruisse infamia servulorum, quos suspectos faciebat, aut cultus immoderatus, aut crassi corporis nitor, aut ætas apta libidini, aut ex conscientia amoris occulti, securus animi tumor; qui etiam bene dissimulatus, frequenter erumpit in publicum, & conservos quasi servos despicit. Hoc ex abundantia dictum sit, ut omni diligentia custodias cor tuum, & caveas quicquid de te fingi potest.

Fama pudicitiæ tenera in feminis res.

9. Non ambulet juxta te calamistratus Procurator, non histrio fractus in A feminam, non cantoris diabolici venenata dulcedo, non juvenis [b] volsus & nitidus. Nihil artium scenicarum, nihil tibi in obsequiis molle jungatur. Habeto tecum viduarum & virginum choros, habeto tui sexus solatia. Ex ancillarum quoque moribus dominæ judicantur. Certe quum tecum sancta sit mater, & lateri tuo amita hæreat virgo perpetua, non debes periculose externorum consortia quærere, de tuorum societate secu- B ra. Semper in manibus tuis sit divina lectio, & tam crebræ orationes, ut omnes cogitationum sagittæ, quibus adolescentia percuti solet, hujusmodi clypeo repellantur. Difficile est, quin potius impossibile, perturbationum initiis carere quempiam, quas significantius Græci [c] προπαθείας vocant: nos, ut verbum vertamus e verbo, *antepassiones* possumus dicere, eo quod incentiva vitiorum, omnium titillent animos, & quasi in C meditullio nostrum judicium sit, vel abjicere cogitata, vel recipere. Unde & naturæ Dominus in Evangelio loquebatur: *De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ*. Ex quo perspicuum est, juxta alterius libri testimonium, proclivius esse cor hominis a pueritia ad malum: & inter opera carnis & spiritus, quæ Apostolus enumerat, mediam animam fluctuare, nunc D hæc, nunc illa cupientem.

Crebræ orationes. — Matth. 15. 19. — Genes. 8. — Galat. 5.

Nam vitiis nemo sine nascitur: optimus ille est,
Qui minimis urgetur: velut si
Egregio inspersos reprehendas corpore nævos.

Horat. Sat. lib. 1. Sat. 3. — Ibid. Sat. 6.

Hoc est quod aliis verbis Propheta significat: *Turbatus sum, & non sum loquutus*. Et in eodem volumine: *Irascimini, & nolite peccare*. Et illud Architæ Tarentini ad villicum negligentem: Jam te verberibus enecassem, nisi iratus E essem. *Ira enim viri, justitiam Dei non operatur*. Quod de una perturbatione dictum est, referamus ad cæteras. [d] SICUT IRASCI hominis est, & iram non perficere, Christiani: sic omnis caro concupiscit quidem ea, quæ carnis sunt; & quibusdam illecebris ad mortiferas animam voluptates trahit: sed

Ps. 76. 5. — Ps. 4. 5. — Jacob. 20. 1.

a Castigatissimus Cisterciensium ms. *nisi perseverare. Jejunium, pallor &c.* quæ verior lectio facile videatur, si ea qua heic distinguimus, interpunctione notetur.

b Antea legebatur *cultus*, non in excusis tantum libris, sed etiam in mss. plerisque, quam tamen scripturam rejecimus, istamque alteram *volsus* reposuimus ex Veronensis auctoritate, præsertim cum facile esset conjicere, homines imperitos rarioris vocabuli antiqui insolentia offensos aliud supposuisse, quod ad ejus similitudinem proxime accederet. Volsos autem molles, & luxui deditos veteres dixere elegantissime, & *corpora volsa*, quibus pili vulsi erant, eaque muliebriter fucata. Vide Propert. lib. 4. Eleg. 8. nec enim pluribus exemplis opus est.

c Aliter quidam mss. & vetus editio προπαθῆ, vel προπαθη, mendose.

d Huc facit quod alicubi S. Augustinus distinguit inter facere malum, & perficere malum; nam facere malum ex ejus sententia est tentari, perficere malum, est tentationi succumbere. Porro infra epist. ad Demetriadem paulo aliter noster idem Hieron. *Irasci, inquit, hominis est, & finem iracundiæ imponere, Christiani*.

sed nostrum est, voluptatis ardorem majore Christi amore restringere, & * lasciviens jumentum frenis inediæ subjugare: ut non libidinem, sed cibos quærat ac desideret, ET SESSOREM Spiritum Sanctum, moderato atque composito portet incessu.

*al. lascivia

10. Quorsum ista; Ut hominem esse te noveris, & passionibus humanis, nisi caveris, subjacere. De eodem cuncti facti sumus luto, iisdem compacti exordiis. In serico & in pannis eadem libido dominatur. Nec regum purpuras timet, nec mendicantium spernit squalorem. Multoque melius est, stomachum te dolere, quam mentem: imperare corpori, quam servire: gressu vacillare, quam pudicitia. Nec statim nobis pœnitentiæ subsidia blandiantur, quæ sunt infelicium remedia. Cavendum est vulnus, quod dolore curatur. Aliud est, integra nave & salvis mercibus, portum salutis intrare: aliud, nudum hærere tabulæ, & crebris fluctuum recursibus ad asperrima saxa collidi. Nesciat vidua digamiæ indulgentiam, nec noverit illud Apostoli: *Melius est nubere, quam uri*. Tolle quod pejus est *uri*, & per se bonum non erit nubere. Procul sint [a] Hæreticorum calumniæ. Scimus *honorabiles nuptias, & cubile immaculatum*. Etiam de Paradiso expulsus Adam, unam uxorem habuit. Primus Lamech maledictus & sanguinarius, & de Cain stirpe descendens, [b] unam costam divisit in duas, & plantarium digamiæ protinus diluvii pœna subvertit. Unde illud Apostoli, quod fornicationis metu indulgere compellitur, scribens ad Timotheum: *Volo adolescentulas nubere, filios procreare, matris-familias esse, nullam occasionem dare adversario maledicti caussa*. Et cur indulserit, statim subjecit: *Jam quædam declinaverunt post Satanam*. Ex quo intelligimus, illum non stantibus coronam, sed jacentibus manum porrigere. Vide qualia sint secunda matrimonia, quæ lupanaribus præferuntur, *quia declinaverunt quædam post Satanam*. Ideo adolescentula vidua, quæ se non potest continere, vel non vult, maritum potius accipiat, quam diabolum.

Infelicium remedium pœnitentia.

1. Cor. 7. 9.

a Hebr. 13. 4.

Lamech primus bigamus.

1. Tim. 5. 14.

11. Pulchra nimirum & appetenda res, quæ Satanæ comparatione suscipitur. Fornicata est quondam & Jerusalem, & divaricavit pedes suos omni transeunti. In Ægypto primum devirginata est, & ibi fractæ sunt mammæ ejus. Quumque ad deserta venisset, & morarum Moysi ductoris impatiens, quasi œstro libidinis furibunda dixisset: *Isti sunt dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti*, accepit præcepta non bona, & justificationes pessimas, in quibus non viveret, sed puniretur: Quid ergo mirum, si & lascivientibus viduis, de quibus in alio loco Apostolus dixerat; *Quum luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volunt habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt*, concessit digamiæ præcepta non bona, & justificationes pessimas; ita secundum indulgens maritum, ut & tertium, & si liberet, etiam vicesimum; ut scirent sibi non tam viros datos, quam adulteros amputatos? Hæc, filia in Christo carissima, inculco, & crebrius repeto, ut posteriorum oblita, in priora te extendas: habens tui ordinis quas sequaris, Judith de Hebræa historia, & Annam filiam Phanuelis de Evangelii * claritate, quæ diebus & noctibus versabantur in Templo, & orationibus atque jejuniis thesaurum pudicitiæ conservabant. Unde & altera in typo Ecclesiæ, diabolum capite truncavit; altera Salvatorem mundi prima suscepit, sacramentorum conscia futurorum. Illud in calce sermonis quæso, ut brevitatem libelli, non de inopia eloquii, vel de materiæ sterilitate, sed de pudoris magnitudine æstimes accidisse; dum vereor ignotis me diu ingerere auribus, & occultum legentium judicium pertimesco.

Ezech. 16. 25.

Exod. 32. 4.

Ezech. 20.

1. Tim. 5. 11.

Viduæ illustriores V. & N. Testam.

*al. caritate

* EPISTOLA LXXX.

Sive PRÆFATIO RUFFINI In Libros ΠΕΡΙ ΑΡΧΩΝ ORIGENIS.

* In antiquis editionibus 63. in Benedictinum. caret.

Ruffinus ut Origenem veluti ab adscriptis erroribus expurgatum, cunctis legendum obtrudat, Hieronymum suæ sententiæ socium laudat, & Origenianarum opinionum fautorem mentitur: quæ res maximum inter utrumque dissidium peperit.

1 SCio *quam plurimos fratrum scientiæ scripturarum desiderio provocatos, poposcisse ab aliquantis eruditis viris, & Græcarum literarum peritis, ut Origenem Romanum facerent, & Latinis auri-*

[a] Puta Novatianorum, Montanistarum, Cataphrygum, qui secundas nuptias damnabant; nisi si proprius adversarios suos ipse intelligit, ac sugillat, qui locum Pauli a S. Doctore in perversum trahi sensum, ac perperam explicari tantopere calumniabantur. Confer epist. 48. atque ipsos contra Jovinianum libros passim.

[b] Primus nimirum duas habuit uxores.

ribus [a] *condonarent. Inter quos etiam frater* * *& collega noster ab Episcopo Damaso deprecatus, quum Homilias duas de Cantico Canticorum in Latinum transtulisset ex Græco, ita in illo opere ornate magnificeque præfatus est, ut cuivis legendi Origenem, & avidissime perquirendi desiderium commoveret, dicens illius animæ convenire quod dictum est:* (1) 1. Introduxit me rex in cubiculum suum; *asserens* [b] *quod quum in cæteris libris omnes vincat, in Canticis Canticorum etiam ipse se vicerit.* [c] *Pollicetur sane in ipsa Præfatione, se & ipsos in Cantica Canticorum libros, & alios quam plurimos Origenis, Romanis auribus largiturum. Sed ille, ut video, in stilo proprio placens, rem majoris gloriæ sequitur, ut pater verbi sit potius, quam interpres. Nos ergo rem ab illo quidem cœptam sequimur & probatam: sed non æquis eloquentiæ viribus, tanti viri ornare possumus dicta. Unde vereor ne vitio meo id accidat, ut is vir, quem ille, al-„ terum post Apostolos Ecclesiæ doctorem „ scientiæ ac sapientiæ merito* * *comprobavit inopia sermonis nostri longe esse inferior videatur.*

(2) *2. Quod ego* * *sæpe considerans reticebam, nec 2. deprecantibus me frequenter in hoc opus fratribus annuebam. Sed tua vis, fidelissime frater Macari, tanta est, cui obsistere ne imperitia quidem potest; propter quod ne te ultra tam gravem paterer exactorem, etiam* * *contra propositum meum cessi: ea tamen lege atque ordine,* (3) *3. ut quantum fieri potest, interpretando sequar regulam præcessorum. Et ejus præcipue* * *viri, cujus superius fecimus mentionem; qui quum ultra septuaginta libellos Origenis, quos Homiliticos* * *appellavit, aliquantos etiam de Tomis in Apostolum scriptis transtulisset in Latinum, in quibus quum aliquanta offendicula inveniantur in Græco, ita elimavit omnia, interpretando, atque purgavit, ut nihil in illis quod a fide nostra discrepet, Latinus lector inveniat. Hunc ergo etiam nos, licet non eloquentiæ viribus, disciplinæ tamen regulis in quantum possumus sequimur, observantes scilicet,* * *ne ea quæ in libris Origenis a seipso discrepantia inveniuntur* * *atque contraria, proferamus. Cujus diversitatis caussam plenius tibi in Apologetico, quem Pamphilianus pro libris ipsius Origenis scripsit, edidimus, brevissimo libello superaddito, in quo evidentibus, ut arbitror, probamentis corruptos esse in quam plurimis ab Hæreticis & malevolis libros ejus ostendimus: & istos præcipue, quos nunc exigis ut interpreter, id est,* περί Ἀρχῶν, *quod* de principiis, *vel* de * principatibus, *dici potest, qui sunt revera alias & obscurissimi & difficillimi. De rebus enim ibi talibus* [d] *disputat, in quibus Philosophi omni sua ætate consumta, nihil invenire potuerunt. Hic vero noster quantum potuit id egit, ut creatoris fidem &* * *creatarum rerum rationem, quam illi ad impietatem traxerunt, ad pietatem ipse converteret. Sicubi ergo nos in libris ejus aliquid* * *contra id invenimus, quod ab eo cæteris locis* * *fideliter de Trinitate fuerat definitum, veluti adulteratum hoc & alienum, aut prætermisimus, aut secundum eam regulam protulimus, quam ab ipso frequenter invenimus affirmatam. Si qua sane, velut peritis jam & scientibus loquens, dum breviter transire vult, obscurius protulit: nos ut manifestior fieret locus, ea quæ de ipsa re in aliis ejus libris apertius legeramus, adjecimus, explanationi studentes; nihil tamen nostrum diximus: sed licet in aliis locis, dicta sua tamen* * *ipsi reddidimus. Hoc autem iccirco in Præfatione commonui; ne forte calumniatores* (4) *4. inde se criminandi* * *putarent invenisse materiam. Sed viderint ipsi, quid perversi & contentiosi homines agant.*

3 Nobis interim tantus labor, si tamen orantibus vobis Deus * *annuerit, iccirco susceptus est, non ut* * *calumniosorum ora (quod fieri non potest, licet forte etiam hoc Deus faciet)* * *clauderemus; sed ut proficere ad scientiam rerum volentibus, materiam præberemus. Illud sane omnem, qui hos libros vel descripturus est, vel lecturus, in conspectu Dei Patris & Filii & Spiritus Sancti contestor atque convenio, per futuri regni fidem, per resurrectionis ex mortuis sacramentum, per illum qui præparatus est diabolo & angelis suis æternum ignem, sic non illum locum æterna hæreditate possideat,* ubi est fletus & stridor dentium; *& ubi* ignis eorum non extinguetur, & vermis eorum non morietur, * *ne quis addat aliquid huic scripturæ,* * *ne auferat, ne inferat, ne immutet; sed conferat cum exemplaribus, unde* * *scripserit, & emendet ad literam, & distinguat,*

Margin notes: a — *al. Hieronymus, scilicet collega. — Can. 1. 3 — b — c — *al. comprobat. — *al. Sæpius. — *al. citra. — *Hieronymi. — *al. homileticos — *al. ut. — *al. inveniuntur, proferantur — *al. potestatibus. — d — *al. creaturarum naturam. — *al. circa. — *al. de pietate, de &c — *al. sibi reddimus. — *al. iterum — *al. putent — *al. juverit aut adjuverit. — *al. calumniosis os. — *al. faceret, & facere possit. — Matth. 8. 12. — Mar. 9. 43. — *al. ne addat — *al. nec ... non — *al. conscripserat

a Ad veterem Jacobi Merlini Origenianorum operum editionem Latinam locum exegimus, cum esset in Benedictin. *eum donarent. In quo* &c. Sed Hieronymi nomen, quod vetus illa editio exprimit, non putavimus adponendum.

(1) in mss. iex penes. P. de la Rue *dictum est quia Introduxit ec* mox cum editis. *asserens eum* ec.

b Ex eadem editione voculam *cum*, sive, ut alii editi habent *eum*, hinc amovimus. Infra alia subinde recepimus.

(2) Merlinus & Genebrardus *& deprecantibus me .... non annuebam.*

c Minime vero id ibi Hieronymus pollicetur. Sed Præfationem ad Damasum in Homilias de Cantico Canticorum, cum alia quæ ad Eusebium est, in quattuordecim super Ezechiel. Homilias, Ruffinus confundit.

(3) Iidem *in quantum* & mox *prædecessorum*.

d Verba *disputat, in quibus* Veronenses membranæ ignorant, quarum ope infra quædam leviora emendamus.

(4) Legendum omnino est *iterum pro inde*, quemadmodum scripturæ sane fidejussor Ruffinus ipse contra Hier. Invectivar. lib. 1. testatur. *Quod dixi iterum, illa caussa est, quia jam sancti episcopi Joannis epistolam de fide ad sanctum Theophilum scriptam criminati sunt, quando corpus humanum aliud nescio quid fingebant esse, quam carnem; idcirco iterum posui.*

guet, & inemendatum vel non diſtinctum codicem non habeat; ne ſenſuum difficultas, ſi diſtinctus codex non ſit, majores obſcuritates legentibus generet.

* Alias 66. Scripta hoc an. 399.

* EPISTOLA LXXXI.

[a] Ad Ruffinum.

Quum obliquis Ruffini laudibus in ſuſpicionem traheretur hæreſis Origenianæ, incitantibus etiam amicis, reſpondet ſuperiori epiſtolæ, qua eum monet, ne ſe poſthac ſimili modo laudet.

1 Diu te Romæ moratum ſermo proprius indicavit. Nec dubito ſpiritalium parentum ad patriam revocatum deſiderio, quem [b] matris luctus ire prohibebat, ne magis coram doleres, quod abſens vix ferre poteras. Quod quereris, ſtomacho ſuo unumquemque ſervire, & noſtro non acquieſcere judicio, conſcientiæ noſtræ teſtis eſt Dominus, poſt reconciliatas amicitias nullum interceſſiſſe rancorem, quo quempiam læderemus: quin potius cum omni cautione providimus, ne ſaltem caſus in malevolentiam verteretur. Sed quid poſſumus facere, ſi unuſquiſque juſte putat ſe facere quod facit? & videtur ſibi [c] remordere potius quam mordere? Vera amicitia quod ſentit diſſimulare non debet. Præfatiuncula librorum περὶ Ἀρχῶν ad me miſſa eſt, quam ex ſtilo intellexi tuam eſſe, in qua oblique, immo aperte ego petor: qua mente ſit ſcripta, tu videris: qua intelligatur, & ſtultis patet. Poteram & ego, qui ſæpiſſime figuratas controverſias declamavi, aliquid de vetere artificio repetere, & tuo te more laudare. Sed abſit a me, ut quod reprehendo in te, imiter: quin potius ita ſententiam temperavi, ut & objectum crimen effugerem, & amicum quantum in me eſt, nec læſus læderem. Sed obſecro te, ut ſi deinceps aliquem ſequi volueris, tuo tantum judicio ſis contentus. Aut enim bona ſunt quæ appetimus, aut mala. Si bona, non indigent alterius auxilio; ſi mala, peccantium multitudo non parit errori patrocinium. Hæc apud te amice potius expoſtulare volui, quam laceſſitus publice deſævire; ut animadvertas, me reconciliatas amicitias pure colere, & non juxta Plautinam ſententiam, altera manu lapidem tenere, panem offerre altera.

2. Frater meus Paulinianus necdum de patria reverſus eſt, & puto quod eum Aquilejæ apud ſanctum Papam Chromatium videris. Sanctum quoque Presbyterum [d] Ruffinum ob quamdam cauſſam per Romam Mediolanum miſimus; & oravimus, ut noſtro animo & obſequio vos videret. Cæteriſque amicis eadem ſignificavimus, ne mordentes invicem, [e] conſumamini ab invicem. *Gal. 5.* Jam tuæ moderationis eſt, & tuorum, nullam occaſionem impatientibus dare, ne non omnes ſimiles mei invenias, qui poſſint figuratis laudibus delectari.

* Alias 62. Scripta ſub finem. an. 399.

* EPISTOLA LXXXII.

(1) Ad Teophilum.

Adverſus Joannem Jeroſolymitanum.

Miſſis a Theophilo Alexandrino Epiſcopo literis ad ſe & Monachos, qui ſecum degebant, ut pacem inter eos & Joannem Epiſcopum Jeroſolymitanum reconciliaret, reſpondet, nihil potius habere ſe, quam ut diſſidium componatur, & pax Chriſti inter utroſque reſarciatur. Suas deinde interpretationes Latinas Origenis, ac fratris Pauliniani ordinationem defendit adverſus querimonias ejuſdem Joannis.

1 Epiſtola tua hereditatis Dominicæ te indicans poſſeſſorem, qui pergens ad Patrem, Apoſtolis loquebatur: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis*, *Joan. 14. 20.* illius quoque felicitatis compotem te eſſe teſtata eſt, in qua *beati pacifici* nuncupantur. *Matth. 5.* Blandiris ut pater, erudis ut magiſter, inſtituis ut Pontifex. [f] Veniſti ad nos non in auſteritate virgæ, ſed in ſpiritu benignitatis & lenitatis & manſuetudinis: ut humilitatem Chriſti primo ſtatim ſermone reſonares, qui mortalium genus non fulminans & tonans,

[a] Hæc epiſtola Ruffino non eſt reddita, quod ex Apologetico Hieronymi libro primo, atque altero Invectivarum ipſius Ruffini liquet.

[b] Innuit diſtuliſſe Ruffinum patriam remeare, quod dum Romæ diverſaretur, matris ſuæ mortem intellexiſſet, ne magis coram doleret de infortunio, quod vix ferre abſens potuerat.

[c] Antea erat *remorderi*.

[d] Conjicimus hunc eſſe Ruffinum Syrum, a quo apud Pammachium Romæ commorante, Cæleſtius dixit ſe audiſſe, non eſſe traducem peccati.

[e] Ita mſſ. omnes: editi autem *conſumamur*.

(1) Recole chronicas poſteriores notas ad hanc & ſubſequentem Epiſt. in Præfatione.

[f] Veronenſ. mſ. in inſtanti *Venis*; tum Victor. abſque negandi particula: *ad nos in auſteritate &c.*

CLASSIS III. AN. 399.

nans, sed in præsepi vagiens, & tacens salvavit in cruce. Legeras enim in typo illius ante prædictum: *Memento Domine David, & omnis mansuetudinis ejus;* & in ipso postea præsentatum: *Discite a me, quia mitis sum, & humilis corde.* Unde & multa de sacris voluminibus super pacis laude perstringens, ac per varios Scripturarum campos more apum volans, quidquid dulce & aptum concordiæ fuit, artifici eloquio messuisti. Currentes igitur ad pacem incitati sumus: exposita ad navigandum vela, crebrior exhortationis tuæ aura complevit; ut non tam retrectantibus & fastidiosis, * quam avidis & plenis faucibus, dulcia pacis fluenta biberemus.

Ps. 31. 1. — *Matth. 11. 29.* — * al. *quam ut avidis*

2. Verum quid facimus, in quorum potestate voluntas tantum pacis est, non effectus? Et quamquam voluntas quoque apud Deum propositi sui mercedem habeat, tamen imperfectum opus etiam volentes mœrore contristat. Quod sciens & Apostolus, perfectissimam videlicet pacem in utriusque partis voluntate consistere: *Quantum, inquit, ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes.* Et Propheta. *Pax, pax. Et ubi est pax?* Nihil enim grande est, pacem voce prætendere, & opere destruere. Aliud niti, aliud demonstrare: verbis sonare concordiam: re exigere servitutem. Volumus & nos pacem; & non solum volumus: sed & rogamus. Sed pacem Christi, pacem veram, pacem sine inimicitiis, pacem in qua non sit bellum involutum; pacem quæ non ut adversarios subjiciat, sed ut amicos jungat. Quid dominationem pacem vocamus; & non reddimus unicuique rei vocabulum suum? Ubi odium est, appellentur inimicitiæ: ubi caritas, ibi tantummodo pax vocetur. Nos nec Ecclesiam scindimus, neque a patrum communione dividimur: sed ab ipsis, ut ita dicam, incunabulis catholico sumus lacte nutriti. Nemo namque magis Ecclesiasticus est, quam qui numquam hæreticus fuit. Sed ignoramus absque caritate pacem, sine pace communionem. Legimus quoque in Evangelio: *Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris, quia frater tuus habet aliquid adversum te, dimitte ibi munus tuum coram altari, & vade prius reconciliari fratri tuo; & tunc veniens, offer munus tuum.* Si munera nostra absque pace offerre non possumus: quanto magis & Christi corpus accipere? Qua conscientia ad Eucharistiam Christi [a] accedam, & respondebo Amen, dum de caritate dubitem porrigentis?

Rom. 12. 18. — *Jer. 4. 10. juxt. LXX.* — Catholicus ab incunabulis Hieronymus. — *Matth. 5. 23. 24.*

3. Quæso te, ut patienter me audias, nec veritatem adulationem putes. Quisquam ne tibi invitus communicat? quisquam ne extenta manu vertit faciem; & inter sacras epulas Judæ osculum porrigit? Ad adventum, [b] ut reor, tuum non pavet Monachorum turba; sed gaudet: quum certatim tibi procedunt obviam, & de eremi latibulis exeuntes, sua te cupiunt humilitate superare. Quis eos compellit exire? Nonne amor tui? Quis per eremum separatos in unum cogit? Nonne tua dilectio? [c] Amare enim parens debet. AMARI parens & Episcopus debet, non timeri. Antiqua sententia est: *quem metuit quis, odit: quem odit, periisse cupit* (1). Unde & in nostris literis, quum initia parvulorum in timore consistant, *perfecta dilectio foras mittit timorem.* Non quæris Monachos tibi esse subjectos: ideo magis subjectos habes. Tu offers osculum, illi colla submittunt. Exhibes militem, & ducem impetras, quasi unus in pluribus es, ut sis unus ex pluribus. Cito indignatur libertas, si opprimitur. Nemo plus impetrat a libero (2), quam qui servire non cogit. Novimus Canones Ecclesiasticos. Non ignoramus ordines singulorum: & lectione & quotidianis exemplis, usque ad hanc ætatem multa [d] didicimus, multa experti sumus. Qui scorpionibus cædit; & lumbis patris habere se putat digitos grossiores, cito regnum mansueti David dissipat. Certe Romanus populus, ne in rege quidem

Extensa manu accipiebatur Eucharist. — *Apud Cicer. lib. 2. Offic.* — *1. Joan. 4. 18.* — *3. Reg. 12.*

a Veronensis liber, qui unus est, quo cum hæc epistola conferri potuit (non enim ms. codicem ullum Martianæus invenit, aut Victorius memorat) duo verba *accedam &* non agnoscit, idque rectius ut videtur; hoc quippe unum sentit Hieron. difficile esse *Amen* respondere Eucharistiam porrigenti, de cujus caritate dubites. Nam olim in sacro Eucharistiæ actu porrigens dicebat, *Corpus Christi;* accipiens vero respondebat *Amen*, quam vocem rursum subjiciebat his calicem tradentis, *Sanguis Christi, calix vitæ.* Hinc Augustinus Serm. 272. nov. edition. *Audis Corpus Christi; & respondes Amen.* Et lib. 12. contra Faustum cap. 10. *Habet enim magnam vocem Christi Sanguis in terris, cum eo accepto ab omnibus respondetur Amen.* Vid. Clement. Constit. lib. 8. cap. 10. Cyrillum Catech. 5. Ambrosium de Sacrament. lib. 4. Insignem vero locum recole apud Euseb. Hist. l. 6. c. 43.

b Pro duabus voculis *ut reor*, Veronensis ms. *igitur*.

c Utroque in loco Victorius *amari*, cum primum constet activa terminatione ac sensu debere legi.

(1) Est Ennii apud Ciceron. loc. cit. *quem metuunt, oderunt, quem quisque odit periisse expetit.*

(2) In aliis libris *Nemo plus imperat libero &c.*

d Idem ms. *Multa dedimus.*

dem superbiam tulit. Dux ille Israelitici exercitus, qui decem plagis afflixerat Ægyptum, & ad cujus imperium cælum & terra & maria serviebant, inter cunctos homines, quos tunc terra generavit, mansuetissimus prædicatur. Et ideo per quadraginta annos obtinuit principatum, quia potestatis superbiam lenitate & mansuetudine temperabat. Lapidabatur a populo, & pro lapidantibus rogabat; quin potius deleri ipse vult de libro Dei, ne commissus sibi grex pereat. Cupiebat enim illum imitari Pastorem, quem sciebat etiam errantes oves suis humeris portaturum. *Pastor*, inquit, *bonus*, *ponit animam suam pro ovibus suis*. (Joan. 10. 11.) Boni quippe pastoris discipulus optat anathema esse pro fratribus suis atque cognatis, qui sunt Israelitæ secundum carnem. (Rom. 9. 4.) Et si ille perire cupit, ne perditi pereant: quanto magis bonis parentibus providendum est, ne ad iracundiam provocent filios suos, & nimietate duritiæ, etiam lenissimos, asperos esse compellant?

4. Epistola cogit me brevius loqui, dolor longius. Scribit in suis illis, ut ille vult pacificis, ut ego sentio, mordacissimis literis, quod numquam a me læsus sit, nec dictus hæreticus. Quonam igitur modo me ipse lædit, ægrotantem morbo pessimo, & rebellem Ecclesiæ ventilans? Ab aliis lacessitus, accurrit adversariis parcere, lædere non lædentem? Antequam ordinaretur * frater meus, * numquam dixit fuisse inter se & sanctum Papam Epiphanium de dogmatibus quæstionem. Et quæ eum ratio compellebat, sicut ipse tamdem scribit, [a] inde inter populos disputare, unde nemo quærebat? Scit enim prudentia tua periculosas esse hujusmodi quæstiones, & nihil esse tutius quam tacere: nisi forte necesse est loqui de grandibus. Certe quod illud tantum ingenium * flumenque eloquentiæ fuit, ut in uno Ecclesiæ tractatu, cuncta comprehendisse se dicat, de quibus singulis novimus eruditissimos viros infinita versuum millia conscripsisse? Sed hoc quid ad me? Noverit ille qui audivit, sciat ipse qui scripsit, meque ab accusatione sui ipse etiam liberet. Ego nec interfui, nec audivi. Unus e populo sum, immo ne unus quidem, quia multis clamantibus, tacui. Conferamus arguentis accusatique personas: & cujus vel meritum, vel vita, vel doctrina præcesserit, illi magis accommodemus fidem.

(* Paulinianus. * al. nullam. * al. fulmenque.)

5. Videsne, quod clausis, ut dicitur, oculis summa quæque perstringam: non tam eloquens quod mente concepi, quam indicans quid reticeam. [b] Intellexi & probavi * dispensationem tuam, quod Ecclesiasticæ paci consulens, quasi sireneos cantus obturata aure pertransis. Alioqui quia a parva ætate sacris literis eruditus es, nosti quo sensu unumquodque dicatur: quomodo in * ambiguis sententiis tuus sermo libratus, & aliena non damnet, & nostra non deneget. Sed fides pura & aperta confessio, non quærit strophas, & argumenta verborum. Quod simpliciter creditur, simpliciter confitendum est. Poteram quidem libere proclamare, & inter gladios quoque ignesque Babylonios dicere: cur aliud respondetur quam quæritur? cur non simplex est, nec aperta confessio? Totum timet, totum temperat, totum relinquit ambiguum, & quasi super aristas graditur. Verum studio & exspectatione pacis, fervente stomacho, verba non quomodo quæruntur, respondet. [c] Lædunt libere alii, quos lædere læsus ipse non audet. Ego interim sileo: nunc & dispensationem meam vel imperitiam simulabo, vel metum. Quid mihi accusanti facturus est, qui ut ipse testatur, laudanti detrahit?

(* al. dispútationem. * mf. ambiguas sententias.)

6. Tota ejus Epistola, non tam expositione, quam * nostri plena est contumeliis. Nomen meum absque ullis officiis, quibus nos invicem palpare solemus homines, frequenter assumitur, carpitur, ventilatur, [d] quasi de libro viventium deletus sim: quasi illius me literæ suggillaverint; aut istiusmodi nugas umquam quæsierim, qui ab adolescentia in Monasterii clausus cellulis, magis esse voluerim aliquid, quam videri. Quosdam ex nobis sic cum honore appellat, ut laceret, quasi & nos non possimus dicere, quæ nemo tacet. E servo Clericum factum criminatur, quum & ipse nonnullos ejuscemodi Clericos habeat; & Onesimum legerit inter Pauli renatum vincula, Diaconum cœpisse esse de servo. (Philem. 1.) Sycophantam jactitat, & ne probare cogatur, audisse se dicit. O si & mihi

(* al. nostris)

[a] Veronensis liber, *in die dum in populis disputaret*. Gravius *inde diu inter populos disputare*.

[b] Vetustior editio *Intellexi te*; & mox, *quod enim ecclesiastica paci consuleres*.

[c] Cum eadem vetustiori editione noster Mf. *Libere lædere læsus ipse non audet*.

[d] Nescio an verius noster mf. altera hac vocula *quasi* omissa, habet una serie: *quasi de libro viventium deletus sim, illius me literæ suggillaverint*.

hi liberet dicere, quæ multi clamitant, & aliorum maledictis acquiescerem; jam & nos intelligeret scire quæ omnes sciunt, & me quoque audire, quæ nullus ignorat. Dicit ei velut præmia pro calumnia restituta. Quis tam argutum & callens non perhorrescat ingenium? quis tanto possit eloquentiæ * fulmini respondere? Quid est plus, sustinere calumniam, an facere? Accusare quem postea diligas, an * peccanti veniam tribuere? Quid minus ferendum, de sycophanta [a] Ædilem fieri, an Consulem? Scit & ipse quid taceam, quid loquar, quid & ego audierim: quid pro Christi metu fortasse non credam.

* al. flumini
* al. peccati

7. Origenem me arguit vertisse in Latinum. Hoc non solus ego feci, sed & Confessor Hilarius fecit: & tamen uterque nostrum noxia quæque detruncans, utilia transtulit. Legat ipse, [b] si novit (arbitror enim eum assidua confabulatione & quotidiano Latinorum consortio Romanum non ignorare sermonem) aut si certe penitus non imbibit, interpretentur ei qui solent, & tunc sciet, me in hoc ipso laudandum esse quod detrahit. Sicut enim interpretationem & [c] idiomata Scripturarum Origeni semper attribui, ita dogmatum constantissime abstuli veritatem. Numquid ego in turbam mitto Origenem? numquid cæteros Tractatores? Scio [d] aliter habere Apostolos, aliter reliquos Tractatores. Illos semper vera dicere, istos in quibusdam ut homines aberrare. Novum * defensionis genus, sic Origenis vitia non negare, ut cum illo cæteros criminneris. Videlicet * cum aperte defendere non audeas, multorum simili errore tuearis. [e] Sex mille Origenis tomos non poterat quisquam legere, quos ille non scripsit: faciliusque credo testem hujus sermonis, quam auctorem esse mentitum.

Hilarius vertit Origenem.
* al. malitia
* al. quem

8. * Fratrem meum caussam dicit esse discordiæ: hominem, qui quiescit in Monasterii cellula; & Clericatum non honorem interpretatur, sed onus. Quumque nos usque ad præsentem diem ficta pacis ostensione lactaverit, Occidentalium Sacerdotum commovit aures, dicens eum adolescentulum & pene puerum in parœcia sua Bethleem Presbyterum constitutum. Si hoc verum est, cuncti Palæstini Episcopi non ignorant. Monasterium enim sancti papæ Epiphanii nomine Vetus [f] dictum, in quo frater meus ordinatus est Presbyter, in Eleutheropolitano territorio, & non in Æliensi situm est. Porro ætas ejus & Beatitudini tuæ nota est, & quum ad triginta annorum spatia jam pervenerit, puto eam in hoc non esse reprehendendam, quæ juxta mysterium assumti hominis in Christo perfecta est. Recordetur legis antiquæ, & post viginti quinque annos a Levitica tribu adlegi in Sacerdotium pervidebit. Aut si in hoc testimonio solo Hebraicam sequitur Veritatem, noverit triginta annorum fieri Sacerdotem. Ac ne forsitan dicat, *Vetera transierunt, & facta sunt omnia nova*, audiat cum Timotheo: *Adolescentiam tuam nemo contemnat*. Certe ipse quando Episcopus ordinatus est, non multum ab ea, in qua nunc frater meus est, distabat ætate. Vel si hoc in Episcopis licet, in Presbyteris non licet, ne * per antiphrasim a suo nomine discrepare videantur: cur ipse aut ejus, aut minoris ætatis; & quod his amplius est, ministrum alterius Ecclesiæ ordinavit Presbyterum? Quod si non potest pacem habere cum fratre: nisi cum subdito, & ordinationis suæ [g] Episcopum renuente, ostendit se non tam pacem cupere, quam sub pacis occasione vindictam; nec aliter quietis & pacis otio esse contentum, nisi integrum habeat quod minatur. Etiam si ipse eum ordinasset, & sic secreti amator quiescere vellet; ne quidquam exer-

* Paulinianum.
Num. 8.
2. Cor. 5. 17.
1. Tim. 4. 12.
* Quod Presbyter Græce senex sit.

[a] Simplicem Presbyterum Ædili, Episcopum vero Consuli heic comparat, exprobratque Jo. Jerosolymitano quod de Sycophanta factus esset Episcopus.

[b] August. Epist. 179. quæ ad hunc eumdem Joannem Jerosolymitanum est, eum dicit *per interpretem audire literas* suas, Latinas scilicet; & Orosius quoque in Apolog. imperitum Latinæ linguæ eum innuit fuisse.

[c] Veronens. ὑπομνήματα mſ. alius apud Gravium ἑρμηνεύματα pro *idiomata*. Mox autem vetus editio, *semper attributa transivi, sic impietatem dogmatum abstuli. Numquid &c.*

[d] Antea, non tamen sine solœco, erat, *scio me aliter habere Apostolos*. Porro mſ. *Numquid cæteris Tractatoribus socio me? aliter habere Apostolos &c.* quod alterum comma hiulco sensu scribitur; restitui autem facile poterit, si verbum *scio* interseres: *Numquid cæteris Tractatoribus socio me? Scio aliter habere Apostolos &c.* Nos vero *me* voculam expungi satius æstimantes, monitum lectorem voluimus. Sed notandum est quoque Tractatoris vocabulum, ejusque vis ac differentia, qua authenticis auctoribus Prophetis, & Apostolis proprie opponitur. Vincentius Lirinensis in Commonitorio, *Doctores*, inquit, *qui Tractatores nunc appellantur, quos hic idem Apostolus etiam Prophetas interdum nuncupat, eo quod per eos Prophetarum mysteria populis aperiuntur*.

[e] S. Epiphanium criminabantur Joannes, & Ruffinus, quod tot Origenis libros se legisse dixisset. Hieron. contra Ruffinum lib. 2. Apolog. *Ne me mittas ad sex millia librorum* Origenis, *quos legisse Beatum Papam Epiphanium criminaris*.

[f] Erasm. *vetus ad dictum*: mſ. *vetus adduci*, utrumque vitiose, ut nullus dubito.

[g] Vulgati *Episcopo renunciante*. Tum eodem sensu mſ. & vetus editio, *nec alterius quiete, & otio esse contentum, dummodo integrum habeat &c.*

CLASSIS III. AN. 399.

ceret. Quod si Ecclesiam scinderet, nihil ei deberet præter honorem cunctis Sacerdotibus debitum.

9. Hucusque apologia ejus, immo categoria, & laciniosus contra nos sermo protractus est. Cui ego quidem in Epistola breviter præteriensque respondi, ut ex his quæ dixi, intelligat, quid tacuerim; & noverit nos homines esse rationale animal, & prudentiam suam posse intelligere: nec ita obtusi cordis, ut instar brutorum animalium, verborum tantum sonum & non sententias audiamus. Nunc quæso te, ut veniam tribuas dolori meo; ET SI SUPERBUM est respondisse, multo sit superbius accusasse. Quamquam ita responderim, ut silentium potius meum indicaverim, quam sermonem. Quid procul pacem quærunt, & volunt eam nobis ab aliis imperari? Sint pacifici, & illico pax sequetur. Cur nomine Sanctitudinis tuæ contra nos pro terrore abutuntur, quum Epistola tua pacem & mansuetudinem sonet: illorum verba duritiem comminentur? Denique quam pacificas & ad concordiam pertinentes per Isidorum Presbyterum literas nobis miseris, hinc probamus, quod illas [a] qui pacem falso jactant, reddere noluerint. Eligant itaque quod volunt: Aut boni sumus, aut mali. Si boni, dimittant quiescere: si mali, quid malorum expetunt societatem? Quantum valeat humilitas, experimento didicit. Qui nunc dissuit, quæ suo consilio olim disjuncta sociavit, probat se nunc ad alterius voluntatem, tunc copulata discerpere.

(Literæ Theophili per Isidorum non redditæ.)

10. Nuper nobis postulavit & impetravit exilium: atque utinam implere potuisset, ut sicut illi voluntas imputatur pro opere; ita & nos non solum voluntate, sed & effectu coronam haberemus exilii. Fundendo sanguinem, & patiendo magis, quam faciendo contumelias, Christi fundata est Ecclesia. PERSECUTIONIBUS crevit, martyriis coronata est. Aut si isti soli [b] juxta quos degimus, amant rigorem, & non noverunt persecutionem sustinere, sed facere; sunt & hic Judæi: sunt variorum dogmatum Hæretici, & maxime impurissimi Manichæi, cur eorum ne verbo quidem quempiam audent lædere? Nos solos expellere cupiunt? Nos soli qui Ecclesiæ communicamus, Ecclesiam scindere dicimur? Oro te, nonne æqua est ista postulatio, ut aut illos nobiscum expellant, aut nos cum illis teneant? Nisi quod in eo magis honorant, quos saltem exilio ab Hæreticis separant. Monachus, proh dolor, Monachis & minatur & * impetrat exilium, & hoc Monachus, Apostolicam Cathedram habere se jactans. Non novit terrori natio ista succumbere, & impendenti gladio magis cervices, quam manus subjicit. QUIS ENIM Monachorum exul patriæ, non exul est mundi? Quid opus est auctoritate publica; & Rescripti impendiis, & toto orbe discursibus? Tangat saltem digitulo, & ultro exibimus. *Domini est terra, & plenitudo ejus.* CHRISTUS loco non tenetur inclusus.

(Exilium impetratum Hieronymo ab Joanne.)

(* al. imperat.)

(Ps. 23. 1.)

11. Præterea, quod scribit nos [c] per te, & Romanam Ecclesiam communicare ei, a qua videmur communione separati: non necesse est ire tam longe, & hic in Palæstina eodem modo ei jungimur. Et ne hoc quod procul sit, in viculo Bethleem Presbyteris ejus, quantum in nobis est, communione sociamur. Ex quo perspicuum est, dolorem proprium caussam Ecclesiæ non putandum: nec stomachum unius hominis, immo per illum aliorum, generali Ecclesiæ vocabulo nuncupandum. Quapropter quod in principio Epistolæ dixi, etiam nunc repeto, nos velle pacem Christi, optare concordiam: & te rogare, ut * illum moneas, pacem non extorquere, sed velle. Sit præteritarum nostrarum contumeliarum dolore contentus. Veterata vulnera, saltem nova obliteret caritate. Sit talis, qualis ante fuit, quando nos suo arbitrio diligebat. Verba ei de alieno stomacho non fluant. Faciat quod vult, & non quod velle compellitur. AUT QUASI PONTIFEX cunctis æqualiter imperet; aut quasi imitator Apostoli, universorum saluti ex æquo serviat. Si talem se præbuerit, ultro præbemus manus, extendimus brachia; amicos &

(* al. illum)

CLASSIS III. AN. 399.

[a] Victorius male *quæ* pro *qui* legit: ms. autem pro *falso* habet *velle se*.

[b] Emendat Veronensis ms. in editis enim antea erat *juxta quod legimus*, vitiose, ut liquido constat ex orationis serie, & auctoris mente.

[c] Sequimur Veronensis ms. atque ex parte veteris editionis fidem; alii enim impressi libri falso, & incongruo sensu habebant, *nos pergere tecum Romam, & Ecclesia communicare ei &c.* tum vetus editio haud male *a quo jubemur communione separari*. Nunc autem perspicue Hieron. dicit, non sibi opus esse Theophili ac Romanæ Ecclesiæ communionem proferre in medium, ne ab Jerosolymitana separari videatur, cum eo modo in ipsa Palæstina, ac per ejusdem Jerosolimitanæ Ecclesiæ Presbyteros sibi communione junctos, ab ipsa non separetur.

CLASSIS III. AN. 400.

& parentes habeat; & sentiat in Christo, sicut omnibus Sanctis, ita & sibi nos esse subjectos. *Caritas patiens est, caritas benigna est, caritas non æmulatur, non inflatur, omnia sustinet, omnia credit.* Cunctarum virtutum mater est caritas; & quasi * spartum triplex Apostoli sententia roboratur dicentis, *fides, spes caritas*. Credimus, speramus: atque ita per fidem & spem, dilectionis vinculo copulamur. Icci rco enim & nos patrias nostras dimisimus, ut quieti absque ullis simultatibus in agris & in solitudine viveremus: ut Pontifices Christi, (qui tamen rectam fidem prædicant) non dominorum metu, sed patrum honore veneremur; ut deferamus Episcopis ut Episcopis, & non sub nomine alterius, aliis quibus nolumus, servire cogamur. Non sumus tam inflati cordis, ut ignoremus quid debeatur Sacerdotibus Christi. Qui enim eos recipit, non tam eos recipit, quam illum cujus Episcopi sunt. Sed contenti sint honore suo. Patres se sciant esse, non dominos, maxime apud eos qui spretis ambitionibus sæculi, nihil quieti & otio præferunt. Tribuat autem orationibus tuis Christus Deus Omnipotens, ut pacis non ficto nomine, sed vero & fideli amore sociemur: ne mordentes invicem, consumamur ab invicem.

1. Cor. 13.

* Funiculus de quo Ecclef. 4.

Gal. 5.

* EPISTOLA LXXXIII.

* Alias 64. Scripta an. 399. vel sequenti.

Pammachius & Oceanus exstimulant Hieronymum, ut librum περὶ Ἀρχῶν in Latinum sermonem exacte transferat, & a calumniis Ruffini, & hominum suspicionibus se purget, & ostendat ab Origenistarum errore alienum.

PAMMACHIUS ET OCEANUS

HIERONYMO Presbytero Salutem.

Sanctus aliquis ex fratribus schedulas ad nos cujusdam detulit, quæ Origenis volumen, quod περὶ Ἀρχῶν *inscribitur, in Latinum sermonem conversum tenerent. Et quoniam in his multa sunt, quæ tenuitatem nostri ingenii* [a] *permovent, quæque minus catholice dicta existimamus, suspicamur etiam ad excusationem Auctoris, multa de libris ejus esse subtracta, quæ apertam impietatem ejusdem monstrare potuissent, quæsumus Præstantiam tuam, ut* * *in hoc specialiter, non tam nobis, quam universis qui in Urbe habitant, profuturum opus digneris impendere, ut supra dictum librum Origenis ad fidem, quemadmodum ab ipso Auctore editus est, tuo sermone manifestes; & quæ a defensore ejus interpolata sunt, prodas.* * *& quæ etiam in his schedulis, quas ad Sanctitatem tuam direximus, vel contra catholicam regulam vel imperite edita sunt, redarguas atque convincas. Sane subtiliter in Præfatione operis sui* [b] *mentionem, tacito nomine tuæ Sanctitatis, expressit, quod a te promissum opus ipse compleverit: illud oblique agens, etiam te simili ratione sentire. Purga ergo suspiciones hominum, & convince criminantem, ne si dissimulaveris, consentire videaris.*

* al. &

* al. ut

* EPISTOLA LXXXIV.

* Alias 65. Scripta ut videtur an. 400.

Respondens superiori Epistolæ, exponit, quo animo legerit, laudaritque Origenem, quem ab omnibus legi cupiat, si fieri possit absque periculo pietatis: & æmulorum calumnias refellit, ac suspiciones hominum diluit. Coactusque prodit errores Origenis, quos frustra conabantur defendere, qui suam hæresim illius prætextu defendere studebant.

HIERONYMUS

PAMMACHIO ET OCEANO

Fratribus Salutem.

1. Schedulæ quas misistis, honorifica me affecere contumelia, sic ingenium prædicantes, ut fidei tollerent veritatem. Et quia eadem & Alexandriæ & Romæ, [c] & in toto pene orbe boni homines super meo nomine jactare consueverunt; & tantum me diligunt, ut sine me hæretici esse non possint, omittam personas: rebus tantum & criminibus respondebo. Neque enim caussæ prodest maledicentibus remaledicere, & adversarios talione mordere, cui præcipitur malum pro malo non reddere, sed vincere in bono malum: saturari opprobriis, & alteram verberanti præbere maxillam.

Rom. 12.

1. Thess. 5.

Matth. 5.

2. Objiciunt mihi, quare Origenem aliquando laudaverim. Ni fallor duo loca sunt, [d] in quibus eum laudavi: Præfatiuncula ad Damasum in Homilias

Quare Origenem laudaverit

a Duo mss. *removent, quæ minus catholice &c.*
b Vox ista *mentionem* penes Victorium deerat. Quædam alia ex mss. restituimus.
c Expunximus mss. auctoritate verbum *audieram*, quod heic editi libri omnes, falso tamen & contra S. Doctoris mentem, interferunt.
d Veronen. ac Vatic. olim Reginæ 490. non habent isthæc, *in quibus eum laudavi*.

CLASSIS III. AN. 400.

lias Cantici Canticorum, & Prologus in librum Hebraicorum Nominum. Quid ibi de dogmatibus Ecclesiæ dicitur? quid de Patre & Filio & Spiritu Sancto? quid de carnis resurrectione? quid de animæ statu atque substantia? Simplex interpretatio, atque doctrina, simplici voce laudata est. Nihil ibi de fide, nihil de dogmatibus comprehensum est. Moralis tantum tractatur locus, & allegoriæ nubilum serena expositione discutitur. Laudavi interpretem, non dogmatisten: ingenium, non fidem: Philosophum, non Apostolum. Quod si volunt super Origene meum scire judicium, legant in Ecclesiasten Commentarios: replicent in Epistolam ad Ephesios tria volumina, & intelligent, me semper ejus dogmatibus contraisse. Quæ enim stultitia est, sic alicujus laudare doctrinam, ut sequaris & blasphemiam? Et beatus Cyprianus Tertulliano magistro utitur, ut ejus scripta probant; quumque [a] eruditi & ardentis viri delectetur ingenio, Montanum cum eo Maximillamque non sequitur. Fortissimos libros contra Porphyrium scribit Apollinarius: Ecclesiasticam pulchre Eusebius historiam texuit; alter eorum [b] dimidiatam Christi introduxit œconomiam; alter impietatis Arii apertissimus propugnator est. *Væ*, inquit Isaias, *qui dicunt bonum malum, & malum bonum, & qui faciunt amarum dulce, & dulce amarum*. Nec bonis adversariorum (si honestum quid habuerint) detrahendum est, nec amicorum laudanda sunt vitia; ET UNUMQUODQUE non personarum, sed rerum pondere judicandum est. Mordetur & [c] Lucilius, quod incomposito currat pede; & tamen sales ejus leposque laudantur.

Commentarii in Ecclesiasten & in Epistolam ad Ephesios.

Tertullianus Cypriani magister.

Isai. 5. 20.

4. Dum essem juvenis, miro discendi ferebar ardore, nec juxta quorumdam præsumptionem, ipse me docui. Apollinarium Laodicenum audivi Antiochiæ frequenter, & colui; & quum me in sanctis Scripturis erudiret, numquam illius contentiosum [d] super sensu dogma suscepi. Jam canis spargebatur caput, & magistrum potius quam discipulum decebat. Perrexi tamen Alexandriam, audivi Didymum: in multis ei gratias ago. Quod nescivi, didici: quod sciebam, illo [e] docente, non perdidi. Putabant me homines finem fecisse discendi. Veni rursum Jerosolymam & Bethleem. Quo labore, quo pretio Baraninam nocturnum habui præceptorem! Timebat enim Judæos, & mihi alterum exhibebat Nicodemum. Horum omnium frequenter in opusculis meis facio mentionem. Certe Apollinarii & Didymi inter se dogma contrarium est. Rapiat me ergo utraque turma diversum altrinsecus, quia magistrum utrumque confiteor. Si expedit odisse homines, & gentem aliquam detestari, miro odio adversor (1) circumcisos. Usque hodie enim persequuntur Dominum nostrum Jesum Christum in synagogis Satanæ. Objiciat mihi quispiam, cur hominem Judæum habuerim præceptorem? Et audet quidam proferre literas meas ad Didymum, quasi ad Magistrum? Grande crimen discipuli, si hominem eruditum & senem magistrum dixerim. Et tamen volo inspicere ipsam Epistolam, quæ tanto tempore in calumniam reservata est. Nihil præter honorem & salutationem continet. Inepta sunt hæc & frivola. Arguite potius ubi hæresim defenderim, ubi pravum Origenis dogma laudaverim. In lectione Isaiæ, in qua duo Seraphim clamantia describuntur, illo interpretante Filium & Spiritum Sanctum, nonne ego detestandam expositionem in duo Testamenta mutavi? Habetur liber in manibus, ante viginti annos editus. Tot opuscula mea, & maxime Commentarii, juxta opportunitatem locorum gentilem sectam lacerant. Quod autem opponunt, congregasse me libros illius, super cunctos homines: utinam omnium Tractatorum haberem volumina, ut tarditatem ingenii,

Apollinarius.

Didymus.

Rursum venit Jerosolymam & Bethleem.

Joan. 3. 1.

Isai. 6.

Epistola ad Damasum de Seraphim.

[a] Pro *eruditi* Veron. *eristici*, fortasse verius: sumtum nempe vocabulum a Græco ἐριστικὸς, idest *contentiosus* & *clamosus*, quod a Tertulliani ingenio haud abhorret.

[b] Plerique mss. Græce habent οἰκονομίαν: sic Veteres Incarnationis mysterium vocabant. Notum porro est, quod effutiebat Apollinaris sive Apollinarius (utroque enim modo promiscue scribitur) dimidiatum hominem a Christo fuisse assumtum, quam dimidiatam œconomiam Hieron. vocat. Vide quæ mox dicentur nota *d*.

[c] Ex Horat. l. 1. Satyr. 4. ubi de Lucilio dixit, quod nimirum esset *facetus*,

Emunctæ naris, durus componere versus.

[d] Abest a quibusdam mss. & vetustiori editione *super sensu*. Quod tamen rectissime habent plerique alii, estque perinde intelligendum, ac si dixisset *super mente*, aut *de mente*; nam, ut Nemesius observat c. 1. de *Natur. Hom.* Apollinarius juxta Platonicorum placita arbitrabatur, νοῦν *mentem*, seu πνεῦμα *spiritum*, esse quamdam substantiam ab anima separabilem; cumque æstimaret e duabus perfectis atque integris rebus unum aliquod componi haud posse: hominem, quem Dominus assumserat ea parte, qua rationalis est, mutilavit, ejusque munia in Verbum transtulit, ut Christus unus ex suo captu diceretur.

[e] Duo mss. Veronensis ac Regius *illo diversum docente*. Sed variant paulo infra ad *Baraninæ* nomen, quod cum veteribus editis mss. alii non pauci *Barabbanum* vocant, quemadmodum & Ruffinus legerat, quem tamen Hier. impugnat.

(1) Gravius suffragio veteris libri *concisionem* mavult, quod non probatur.

genii, lectionis diligentia compensarem. Congregavi libros ejus, fateor; & ideo errores non sequor, quia scio universa quæ scripsit. Credite experto, quasi Christianus Christianis loquor: Venenata sunt illius dogmata, aliena a Scripturis sanctis, vim Scripturis facientia. Legi, inquam, legi Origenem; & si in legendo crimen est fateor; & nostrum marsupium Alexandrinæ chartæ evacuarunt. Si mihi creditis, Origenistes numquam fui; si non creditis, nunc esse cessavi. Quod si nec sic adducimini ad fidem, compellitis me ad defensionem mei, contra amasium vestrum scribere: ut si non creditis neganti; credatis saltem accusanti. Sed libentius mihi erranti creditur, quam correcto. Nec mirum, putant enim me suum esse συμμύςην, & propter animales & luteos nolle palam dogmata confiteri. Ipsorum enim decretum est, non facile margaritas ante porcos esse mittendas, nec dandum sanctum canibus, & cum David dicere: *Abscondi in corde meo eloquia tua, ut non peccem tibi*. Et in alio loco super justo: *Qui loquitur*, inquit, *veritatem cum proximo suo*, id est, cum his qui domestici fidei sunt. Ex quo volunt intelligi, [a] nos qui necdum initiati sumus, debere audire mendacium: ne parvuli atque lactentes solidioris cibi edulio suffocemur. Quod autem perjuriorum atque mendacii inter se orgiis fœderentur, sextus Stromateωn liber (in quo [b] Platonis sententiæ nostrum dogma componit) planissime docet.

Matth. 7. — Ps. 118. 11. — Ps. 14. 3. & 23. 4.

4. Quid igitur faciam? Negem me ejusdem dogmatis esse? Non credent. Jurem? Ridebunt, & dicent: domi nobis ista nascuntur. Faciam quod solum cavent, ut sacra eorum atque mysteria in publicum proferam, & omnis prudentia eorum qua nos simplices ludunt, in propatulo sit: & qui neganti voci non credunt, credant saltem arguenti stilo. Hoc enim vel maxime cavent, ne quando contra auctorem suum eorum scripta teneantur. Facile dicunt cum juramento, quod postea alio solvant perjurio. Ad subscriptionem tergiversantur, quæruntque [c] suffugia. Alius, Non possum, inquit, damnare, quod nemo damnavit. Alius, Nihil super hoc a Patribus statutum est: ut dum totius orbis provocatur auctoritas, subscribendi necessitas differatur. Quidam constantius, Quomodo inquit, damnabimus, quos Synodus Nicæna non tetigit? Quæ enim damnavit Arium, damnasset utique & Origenem, si illius dogmata reprobasset. Scilicet uno medicamine omnes simul morbos [d] debuere curare; & iccirco Spiritus Sancti neganda majestas est, quia in illa Synodo super substantia ejus silentium fuit. De Ario tunc, non de Origene quæstio fuit: de Filio, non de Spiritu Sancto. CONFESSI SUNT quod negabatur: tacuerunt de quo nemo quærebat. Quamquam latenter Origenem fontem Arii percusserunt; damnantes enim eos, qui Filium de Patris negant esse substantia, illum pariter, Ariumque damnaverunt. Alioqui hoc argumento, nec Valentinus, nec Marcion, nec Cataphryges, nec Manichæus damnari debent: quia Synodus Nicæna eos non nominat: quos certe ante Synodum fuisse, non dubium est. Quod si quando urgeri cœperint, & aut subscribendum eis fuerit, aut exeundum de Ecclesia, miras strophas videas. Sic verba temperant, sic ordinem vertunt, & ambigua quæque concinnant, ut & nostram & adversariorum confessionem teneant, ut aliter hæreticus, aliter catholicus audiat. Quasi non eodem spiritu & [e] Apollo Delphicus, atque Loxias oracula fuderit Crœso & Pyrrho diversis temporibus, sed pari illudens stropha? Exempli caussa pauca subjiciam.

In Synodo Nicæna silentium de Spiritu Sancto, quare.

Origenes fons Arii.

5. Credimus, inquiunt, resurrectionem futuram corporum. Hoc si bene dicatur, pura confessio est. Sed quia corpora sunt cælestia & terrestria, & aer iste & aura tenuis, juxta naturam suam corpora nominantur, corpus ponunt, non carnem, ut orthodoxus corpus audiens, carnem putet; hæreticus spiritum recognoscat. Hæc est

a Videtur ex defensorum Origenis persona loqui; aliter enim paulo supra se Origenis συμμύςην, sive consacerdotem putari dixerat, qui ob rusticos, luteosque homines, quos infra *Pelusiotas* vocat, nollet palam dogmata confiteri, & mendacio opportune uteretur.

b Sic vetustiores editi & plerique mss. prius enim erat *ex Platonis sententia*. Porro decem Stromateon Origenis libri jampridem interciderunt.

c In Regio ms. ac vetustiori editione *suffragia*, fortasse verius, habetur.

d Vitiose antea erat *debere*, quod emendamus e mss.

e Confer Ciceronem lib. 2. de Divinat. & Herodoti librum primum, ubi quid Cræso Delphicus Apollo responderit, narrat. *Loxiam* vero, sive Λοξίαν, alii ab obliquis responsis, alii ab obliquo Zodiaci cursu dici eumdem Apollinem volunt. Proverbii autem loco erat. Unde Marius Mercator in Commonit. pag. 14. *Rogo si simpliciter, & non dilemmatus, tanquam ad Cræsum & Pyrrhum Loxias unus & tu nunc erroris spiritu loqueris &c.*

CLASSIS III. AN. 400.

est eorum prima decipula: quæ si deprehensa fuerit, * instruunt alios dolos, & innocentiam simulant, & malitiosos nos vocant, & quasi simpliciter credentes, ajunt: Credimus * resurrectionem carnis. Hoc vero quum dixerint, vulgus indoctum putat sibi * sufficere, maxime quia idipsum & in Symbolo creditur. Interroges ultra, circuli strepitus commovetur, fautores clamitant: Audisti resurrectionem carnis, quid quæris amplius? & in perversum studiis commutatis, nos sycophantæ, illi simplices appellantur. Quod si obduraveris frontem, & urgere cœperis, carnem digitis tenens, an ipsam dicant resurrecturam, quæ cernitur, quæ tangitur, quæ incedit & loquitur; primo rident, deinde annuunt. Dicentibusque nobis, utrum capillos & dentes, pectus & ventrem, manus & pedes, cæterosque artus ex integro resurrectio exhibeat: tunc vero risu se tenere non possunt, cachinnoque ora solventes, tonsores * nobis necessarios, & placentas, & medicos, ac sutores ingerunt. Ultroque interrogant, utrum credamus & genitalia utriusque sexus resurgere, nostras genas hirtas, feminarum * læves fore, & habitudinem corporis pro maris ac feminæ distinctione diversam. Quod si dederimus, statim expetunt vulvam & coitum, & cætera quæ in ventre sunt & sub ventre. Singula membra negant, & corpus quod constat ex membris, [a] dicunt resurgere.

* Mſ. struunt.
* Mſ. in resurrectionem.
* Mſ. posse sufficere.
* Mſ. bonis
* Victor. leves.

6. Non est hujus temporis contra dogma perversum rhetoricum jactare sermonem. Non mihi dives Ciceronis lingua sufficiat, non fervens Demosthenis oratio animi mei possit implere fervorem, si velim Hæreticorum fraudulentias prodere, qui verbo tenus resurrectionem fatentes, animo negant. Solent enim mulierculæ eorum mammas tenere, ventri applaudere, lumbos & femina & [b] putres attrectare axillas, & dicere: Quid nobis prodest resurrectio, si fragile corpus resurget? Et futuræ Angelorum similes [c] Angelorum habebimus & naturam. Dedignantur videlicet cum carne & ossibus resurgere, cum quibus resurrexit & Christus. Sed fac me erraſſe in adolescentia, & Philosophorum, id est Gentilium studiis eruditum, in principio fidei dogmata ignorasse Christiana: & hoc putasse in Apostolis, quod in Pythagora & Platone & Empedocle legeram: Cur parvuli in Christo atque lactentis errorem sequimini? cur ab eo impietatem discitis, qui necdum pietatem noverat? Secunda post naufragium tabula est, culpam simpliciter confiteri. Imitati estis errantem, imitamini & correctum. Erravimus juvenes, emendemur senes. Jungamus gemitus, lacrymas copulemus, ploremus, & convertamur ad Dominum, qui fecit nos: non expectemus diaboli pœnitentiam. Vana est illa præsumtio, & in gehennæ trahens profundum: hic aut quæritur vita, aut amittitur. Si Origenem numquam secutus sum, frustra infamare me * quæritis; si discipulus ejus fui, imitamini pœnitentem. Credidistis confitenti: credite & neganti.

Psal. 94.
* Mſ. cupitis.

7. Si ista, ut ais, inquit, noveras, cur eum laudasti in opusculis tuis? Et hodie laudarem, nisi vos ejus laudaretis errores: non mihi displiceret ingenium, nisi quibusdam * ejus placeret impietas. Et Apostolus præcipit: *Omnia legentes, quæ bona sunt retinentes.* Lactantius in libris suis, & maxime in epistolis ad Demetrianum, Spiritus sancti [d] omnino negat substantiam, & errore Judaico dicit eum vel ad Patrem referri, vel Filium, & sanctificationem utriusque personæ sub ejus nomine demonstrari. Quis mihi interdicere potest, ne legam Institutionum ejus libros, quibus contra gentes scripsit fortissime, quia superior sententia detestanda est? Apollinarius contra Porphyrium egregia scripsit volumina, probo laborem viri, licet fatuum in plerisque dogma contemnam. Confitemini & vos in quibusdam errare Origenem; & [e] mu ultra non faciam. Dicite eum male sensisse de Filio, pejus de Spiritu sancto; animarum de cælo ruinas impie protulisse; resurrectionem carnis verbo tantum confiteri, ceterum assertione destruere; & post multa sæcula, atque unam omnium restitutionem, id ipsum fore Gabrielem, quod diabolum; Paulum, quod

* al. etiam
1. Thess. 5.
Lactantii error.
Origenis errores.

[a] Emendat Veronens. liber quod falso, ac Hieronymi menti contrario sensu, hucusque editi habebant, & plerique etiam mss. cum negandi particula, *dicunt non resurgere*. Lectionis nostræ veritas facile ex contextu liquet.

[b] Alit. *Femora*. Plerique autem mss. *puras attrectare maxillas*.

[c] Denuo vocem *Angelorum*, quam etiam Ruffinus legerat, ex Veronensi ms. aliisque repetimus. Olim erat *& tempore futuræ resurrectionis Angelorum habebimus naturam*.

[d] Vox *omnino* penes Martianæum deerat. Conferendus vero est locus iste cum alio Hieronymi nostri in Commentariis in 4. caput epistolæ ad Galatas.

[e] Vid. Epist. 12. ad Antonium Nota e.

CLASSIS III. AN 400.

quod Caipham, virgines, quod prostibulas. Cum hæc rejeceritis, & quasi censoria virgula separaveritis a fide Ecclesiæ, tuto legam cætera; nec venena jam timebo, cum antidotum præbibero. Non mihi nocebit, si dixero: Origenes, cum in cæteris libris omnes vicerit, in Cantico canticorum ipse se vicit; nec formidabo sententiam, qua illum doctorem Ecclesiarum quondam (1) adolescentulus nominavi. Nisi forte accusare debui, cujus * rogatu opuscula transferebam, & dicere in prologo: Hic cujus interpretor libros hæreticus est, cave lector, ne legas: fuge viperam: aut, si legere volueris, scito a malis hominibus & hæreticis corrupta esse, quæ transtuli; quamquam timere non debeas; ego enim omnia, quæ vitiata fuerant, correxi. Hoc est aliis verbis dicere: ego, qui interpretor, catholicus sum; hic, quem interpretor, hæreticus est. Denique & vos satis simpliciter, & ingenue, & non malitiose, parvi scilicet pendentes præcepta rhetorica, & præstigias oratorum, dum libros ejus περὶ ἀρχῶν hæreticos confitemini, & in alios crimen transferre vultis, injecistis legentibus scrupulum, ut totam auctoris vitam discuterent, & ex cæteris libris ejus conjecturam præsentis facerent quæstionis. Ego callidus, qui emendavi, silens quod volui, & dissimulans crimina, non feci invidiam criminoso. Ajunt & medici, grandes morbos non esse curandos, sed dimittendos naturæ, ne medela languorem exasperet. Centum quinquaginta anni prope sunt, ex quo Origenes mortuus est Tyri. Quis Latinorum ausus est unquam transferre libros ejus de resurrectione, περὶ ἀρχῶν, στρωματέας, & [a] τόμους? quis per infame opus se ipsum voluit infamari? Nec disertiores sumus Hilario, nec fideliores Victorino, qui ejus tractatus non ut interpretes, sed ut auctores proprii operis transtulerunt. Nuper Sanctus Ambrosius sic Hexaemeron illius compilavit, ut magis Hippolyti sententias Basiliique sequeretur. Ego ipse, cujus æmulatores esse vos dicitis, & ad cæteros talpæ, caprearum in me oculos possidetis, si malo animo fuissem erga Origenem, interpretatus essem hos ipsos, quos supra dixi, libros, ut mala ejus etiam Latinis nota facerem; sed

(1) * Annorum plus minus triginta. * al. rogatus.

Mors Origenis circ. an. 254.

S. Hier. T. I.

A numquam feci, & multis rogantibus acquiescere nolui. Non enim consuevi eorum insultare erroribus, quorum miror ingenia. Ipse, si adhuc viveret, Origenes irasceretur vobis fautoribus suis, & cum Jacob diceret, *Odiosum me fecistis in mundo*. Gen. 34.

8. Vult aliquis laudare Origenem? laudet, ut laudo: magnus vir ab infantia, & vere * martyris filius: Alexandriæ ecclesiasticam scholam tenuit, suc- * Leonidis Martyris.
B cedens eruditissimo viro Clementi presbytero: voluptates intantum fugit, ut zelo Dei, sed tamen non secundum scientiam [b] ferro truncaret genitalia: calcavit avaritiam: Scripturas memoriter tenuit, & in studio explanationis earum, diebus desudavit ac noctibus. Mille & eo amplius tractatus [c] in Ecclesia locutus est: edidit innumerabiles præterea commentarios, quos ipse appellat τόμους, & quos nunc prætereo, ne videar
C operum ejus indicem texere. Quis nostrum tanta potest legere, quanta ille conscripsit? quis ardentem in Scripturis animum non miretur? Quod si quis Judas zelotes opposuerit nobis errores ejus, audiat libere:

interdum magnus dormitat Homerus. Horat. Art. Poet.
Verum opere in longo fas est obrepere somnum.

Non imitemur ejus vitia, cujus virtutes non possumus sequi. Erraverunt
D in fide alii tam Græci, quam Latini, quorum non necesse est proferre nomina, ne videamur eum non sui merito, sed aliorum errore defendere. Hoc non est, inquies, excusare Origenem, sed accusare cæteros. Pulchre, si eum errasse non dicerem, si in fidei pravitate saltem Apostolum Paulum, vel Angelum de cælo audiendum crederem. Nunc vero, cum simpliciter errorem ejus fatear, sic legam ut cæteros, quia sic erravit ut Galat. 1.
E cæteri. Sed dicas: si multorum communis est error, cur solum persequimini? Quia vos solum laudatis ut Apostolum. Tolle amoris ὑπερβολὴν, & nos tollimus odii magnitudinem. Cæterorum vitia de libris suis ad hoc tantum excerpitis, ut hujus defendatis errorem: Origenem sic fertis in cælum, ut nihil eum errasse dicatis. Quisquis es assertor novorum dogmatum, quæso te, ut parcas Romanis auribus: parcas fidei, quæ Apostoli voce laudata est. Cur post qua-

L l drin-

(1) In Præfat. in Homilias Origen. in Ezechielem.
a Abest & τόμους a Veronensi ac Regio exemplaribus.
b Nicephorus lib. 5. c. 8. non ferro truncasse, sed medicamento exsiccasse tradit, quod aliis persuasum est. Epiphanius autem in incerto relinquit.
c Voculam *quos* Victorius omittit; qu[illegible] e contra mss. *tractatus legi, quos in Ecclesia, &c.*

dringentos annos docere nos niteris, quod ante nescivimus? cur profers in medium, quod Petrus & Paulus edere noluerunt? Usque ad hunc diem sine ista doctrina mundus Christianus fuit. Illam senex tenebo fidem, in qua puer [a] renatus sum. Pelusiotas nos appellant, & luteos animalesque, & carneos, quod non recipiamus ea, quæ spiritus sunt; illi scilicet Jerosolymitæ, quorum mater in cælo est. Non contemno carnem, in qua Christus natus est, & resurrexit: non despicio lutum, quod excoctum in testam purissimam, regnat in cælo; & tamen miror, cur carni detrahentes, vivant carnaliter, & inimicam suam [b] foveant, & nutriant delicate, nisi forte implere volunt Scripturam dicentem: *Amate inimicos vestros: benefacite iis, qui persequuntur vos*. Amo carnem castam, virginem, jejunantem: amo carnis non opera, sed substantiam: amo carnem, quæ judicandam se esse novit: amo illam, quæ pro Christo in martyrio cæditur, laniatur, exuritur.

Luc. 6. Matth. 5.

An corrupti Orig. libri?

10. Illud vero, quod asserunt, a quibusdam hæreticis & malevolis hominibus libros ejus esse violatos, quam ineptum sit, hinc probari potest. Quis prudentior, doctior, eloquentior Eusebio, & Didymo, assertoribus Origenis, inveniri potest? quorum alter sex voluminibus τῆς ἀπολογίας ita eum, ut se, sensisse confirmat: alter sic ejus errores nititur excusare, ut tamen illius esse fateatur; non scriptum negans, sed sensum scribentis edisserens. Aliud est, siqua ab hæreticis addita sunt, [c] aliud siquis quasi bene dicta defendat. Solus inventus est Origenes, cujus scripta in toto orbe falsarentur, &, quasi ad [d] Mithridatis literas, omnis veritas uno die de voluminibus illius raderetur. Si unus violatus est liber, num universa ejus opera, quæ diversis & locis & temporibus edidit, simul corrumpi potuerunt? Ipse Origenes in epistola, [e] quam scribit ad Fabianum Romanæ urbis Episcopum, pœnitentiam agit, cur talia scripserit, & caussas temeritatis in Ambrosium refert, quod secreto edita, in publicum protulerit: & quid adhuc [f] εὑρεσιλογοῦσιν, aliena esse, quæ displicent?

An Pamphilus Orig. laudator?

11. Porro, quod Pamphilum proferunt laudatorem ejus, gratias illis ago meo nomine, quod dignum me putaverunt, quem cum martyre calumniarentur. Si enim ab inimicis Origenis libros ejus dicitis esse violatos, ut infamarentur: quare mihi non liceat dicere, ab amicis ejus & sectatoribus compositum esse sub nomine Pamphili volumen, quod illum testimonio martyris ab infamia vindicaret? Ecce vos emendatis in Origenis libris, quod ille non scripsit: & miramini, si edat aliquis librum, quem ille non edidit? Vos in edito opere potestis coargui: ille, qui nihil aliud edidit, facilius patet calumniæ. Date quodlibet aliud opus Pamphili: nusquam reperietis: hoc unum est; unde igitur sciam, quod Pamphili sit? videlicet stilus & saliva docere me poterit. Numquam credam, quod doctus vir primos ingenii sui fructus quæstionibus & infamiæ dedicarit: & ipsum nomen apologetici ostendit accusationem: non enim defenditur, nisi quod in crimine est. Unum nunc proferam, cui contradicere vel stulti sit, vel impudentis. Sexti libri Eusebii super Origenis defensione principium usque ad mille ferme versus liber iste, qui Pamphili dicitur, continet. Et in reliquis scriptor ejusdem operis profert testimonia, quibus nititur approbare Origenem fuisse catholicum. Eusebius & Pamphilus tantam inter se habuere concordiam, ut unius animæ homines putes, & ab uno alter nomen acceperit. Quomodo igitur inter se dissentire potuerunt, ut Eusebius in toto opere suo Origenem Ariani probet dogmatis, & Pamphilus Nicænæ synodi, quæ fuit postea, defensorem? Ex quo ostenditur, vel Didymi, vel cujuslibet alterius esse opusculum, qui sexti libri ca-

a Minus bene alii ediri ac mss. *natus* pro *renatus*, cum de baprismo heic eum loqui conster. Pelusiotæ vero nomen deducirur a πηλὸς Græca voce, quæ *cœnum* significar, unde *luteos* interpretarur, non, quod Baronius purat, a voce Latina *pilus*, quod alibi castigamus.

b Ms. Reg. *foveant voluptuose, & nutriant delicate.*

c Didymi nomen ad libri oram, ur hodienum in antiquissimo Regio exemplari videre est, non nemo olim adscripserar, ur quis ille fuerir, qui Origenis dogmata, *quasi bene dicta* defenderer, explicarer. Sed factum inde est, ut eo nomine in rextum intruso, voces *aliud si quis* perperam expungerentur in aliis omnibus, quos videre nobis contigir, excepto Regio, mss. atque ediris libris, in quibus hiulco, atque imperfecto sensu legitur, *Aliud est, si quæ ab hæreticis addita sunt, Didymus quasi bene dicta defendat. Solus* &c. Debes Regio codici veram lectionem, quam restituimus.

d Mithridaris literæ. sive edictum hujusmodi fuit, ut omnes, qui in tota Asia erant, Romani generis homines parirer, atque uno rempore interficerentur. Auctor Appianus, Plurarchus, Florus, aliique, sed ex Cicerone pro Lege Manilia sumsisse viderur Hieronymus. Est aurem concinnius quod e ms. suo quodam Gravius legit, *in toto orbe pariter falsarentur*.

e Intercidit genuina isthæc ad Fabianum epistola, quam Ruffinus quoque Invectiv. 1. in fine ex hoc ipso Hieronymi loco memorar: *Lamentum* enim, quod exstat, ipsumque Hieronymum interpretem mentitur, sequioris ætaris est fœtus. Vid. Euseb. VI. 36. & Gelasii Catalogum.

f Vereres ediri αἰτιολογοῦσιν, ideft *caussantur*, quos pluribus confutat Marrianæus. Porro εὑρεσιλογεῖν est nugacibus atque exquisitis verbis loqui, aut contendere.

capite detruncato, cætera membra sociarit. Sed concedamus, ex superfluo, ut Pamphili sit, sed necdum martyris; ante enim scripsit, quam martyrium perpeteretur. Et quo modo, inquies, martyrio dignus fuit? Scilicet ut martyrio deleret errorem, ut unam culpam sanguinis sui effusione purgaret. Quanti in toto orbe martyres, antequam cæderentur, variis subjacuere peccatis? Defendamus ergo peccata, quia qui postea martyres, prius peccatores fuerunt.

12. Hæc, fratres amantissimi, ad epistolam vestram celeri sermone dictavi, vincens propositum, ut contra eum scriberem, cujus ingenium ante laudaveram: malens existimatione periclitari, quam fide. Hoc mihi præstiterunt amici mei, ut si tacuero, reus: si respondero, inimicus judicer. Dura utraque conditio; sed e duobus eligam quod levius est: simultas redintegrari potest, blasphemia veniam non meretur. Quid autem laboris in libris transferendis περὶ Ἀρχῶν sustinuerim, vestro judicio derelinquo; dum & mutare quippiam de Græco, non est vertentis, sed evertentis: & eadem ad verbum exprimere, nequaquam ejus, qui servare velit eloquii venustatem.

* EPISTOLA LXXXV.

* Alias 153. Scripta paulo post superiorem.

AD PAULINUM.

Alteri e duabus Paulini quæstionibus sibi propositis breviter respondet: priorem, quod in libris περὶ Ἀρχῶν a se nuper Latine versis enucleetur, omittit. Tum quo animo Origenem legerit, docet.

1. VOce me provocas ad scribendum, terres eloquentia; & in epistolari stilo prope Tullium repræsentas. Quod quereris, me [a] parvas & incomtas literulas mittere, non venit de incuria, sed timore tui, ne verbosius ad te loquens, plura reprehendenda transmittam: & ut sanctæ menti tuæ simpliciter fatear, uno ad Occidentem navigandi tempore, tantæ a me simul epistolæ flagitantur, ut si cuncta ad singulos velim rescribere, occurrere nequeam. Unde accidit, ut omissa compositione verborum & scribentium sollicitudine, dictem quidquid A in buccam venerit; & amicum te tantum meorum dictorum, non judicem considerem.

2. Duas quæstiunculas tuæ literæ præferebant. Unam, Quare sit a Deo induratum cor Pharaonis; & Apostolus dixerit: *Non volentis, neque currentis; sed miserentis est Dei*, & cætera, quæ liberum videntur tollere arbitrium. [b] Alteram, Quomodo sancti sint, qui de fidelibus, id est, baptizatis nascuntur: quum B sine dono gratiæ postea acceptæ & custoditæ, salvi esse non possint.

Exod. 4. 7. 10. 14. *Rom. 9. 16.*

3. Primæ in libris περὶ Ἀρχῶν, quos nuper, Pammachio nostro jubente, interpretatus sum, Origenes fortissime respondet: quo detentus opere, implere non potui quod promiseram tibi, & Danielem nostrum rursum comperendinavi. Et quidem quamvis mei amantissimi & egregii viri Pammachii, tamen unius voluntatem in tempus aliud C distulissem, nisi omnis pene fraternitas de Urbe eadem postulasset, asserens multos periclitari, & perversis dogmatibus acquiescere. Unde necessitate compulsus sum transferre libros, in quibus mali plus, quam boni est: & hanc servare mensuram, ut nec adderem quid, nec demerem, Græcamque fidem Latina integritate servarem. Quorum exemplaria a supradicto fratre poteris mutuari: licet tibi Græca sufficiant; & non debeas turbidos nostri ingenioli rivulos quæ- D rere, qui de ipsis fontibus bibis.

Libri περὶ Ἀρχῶν Latine redditi

4. Præterea quia docto viro loquor, & tam divinis Scripturis, quam sæculi literis erudito, illud dignationem tuam admonitam volo, ne me putes in modum rustici Balatronis cuncta Origenis reprobare quæ scripsit: quod in me criminantur [c] ἀκαιροσπουδασταὶ ejus: & quasi [d] Dionysium Philosophum arguant, subito mutasse sententiam: sed tantum E prava dogmata repudiare. Scio enim æquali maledicto eos subjacere, qui bona mala dicunt; & illos qui mala bona judicant: qui faciunt amarum dulce, & dulce amarum. Aut quæ est tanta pertinacia, sic laudare alicujus doctrinam, ut sequare blasphemiam?

Quo animo legendus Origen. *ex Horatio* *Isai. 5.*

5. De secundo problemate tuo, Tertullianus in libris de Monogamia disseruit, asse-

a Breviores hæ literæ videntur intercidisse.

b Huic alteri quæstioni occasionem dat Pauli locus 1. ad Corint. cap. VII. v. 14. *Sanctificatus est enim vir infidelis per mulierem fidelem*, & e contra; *alioquin filii nostri immundi essent, nunc autem sancti sunt*.

c Factiosos homines, quos suppresso nomine ἀκαιροσπουδαστὰς, idest *fautores intempestivos* Hieron. vocat, olim studiosus nonnemo Ruffinum, ejusque discipulos esse opinatus, cum Græcum vocabulum non assequeretur, substituit *Calpurnius Lanarius & discipuli*, quæ postea lectio editos libros pervasit, donec ex Græcarum literarum vestigiis veram lectionem Martianæus restituit, quam nostri quoque mss. confirmant.

d Dionysius Heracleotes, qui quod magistros subinde mutasset, & a Stoicis ad Cyrenaicos defecisset, etiam μεταθέμενος & *Desertor* cognominatus est.

afferens, ſanctos dici fidelium filios, quod quaſi candidati ſint fidei, & nullis idololatriæ ſordibus polluantur. Simulque conſidera, quod & vaſa ſacra in tabernaculo legimus, & cætera quæ ad ritum cæremoniarum pertinent: quum utique ſancta eſſe non poſſint, niſi ea quæ ſentiunt & venerantur Deum. Idioma igitur Scripturarum eſt, ut interdum ſanctos pro mundis & purificatis atque expiatis nominent: ſicut & Bethſabee ſanctificata ſcribitur ab immunditia ſua: & ipſum Templum, Sanctuarium nominatur.

6. Obſecro te, ne tacito mentis judicio, me aut vanitatis arguas, aut falſitatis. Teſtis eſt enim mihi conſcientiæ meæ Deus, quod ab ipſo procinctu & [a] interpretationis exordio ſupradicta neceſſitas me retraxit; & ſcis ipſe non bene fieri, quod occupato animo fiat. Pileolum textura breve, caritate latiſſimum, ſenili capiti confovendo, libenter accepi, & munere & muneris auctore lætatus.

* EPISTOLA (1) LXXXVI.

* Alias 70. Scripta an. 401.

Ad THEOPHILUM.

Laudat prudentiam Theophili, cujus opera victa eſt factio Origeniſtarum.

BEATISSIMO PAPÆ THEOPHILO HIERONYMUS.

1 NUper tuæ Beatitudinis percepi ſcripta, emendantia vetus ſilentium, & me ad ſolitum officium provocantia. Unde licet per ſanctos fratres, Priſcum & Eubulum, tuus ad nos ſermo ceſſaverit: tamen quia vidimus illos zelo fidei concitatos, raptim Palæſtinæ luſtraſſe regiones, & diſperſos * regulos uſque ad ſuas latebras perſequutos, breviter ſcribimus, quod totus mundus exultet, & in tuis victoriis glorietur: [b] erectumque Alexandriæ vexillum crucis, & adverſus hæreſim trophæa fulgentia, gaudens populorum turba proſpectet. Macte virtute, macte zelo fidei: OSTENDISTI, quod hucuſque taciturnitas diſpenſatio fuit, non conſenſus. Libere enim Reverentiæ tuæ loquor. Dolebamus te nimium eſſe patientem, & ignorantes magiſtri gubernacula, geſtiebamus in interitum perditorum. [c] Sed, ut video, exaltaſti manum diu, & ſuſpendiſti plagam, ut ferires fortius. Super ſuſceptione cujuſdam non debes contra urbis hujus dolere [d] Pontificem: quia nihil tuis literis præcepiſti, & temerarium fuit de eo quod neſciebat, ferre ſententiam: tamen reor illum, nec audere, nec velle te in aliquo lædere.

* Baſiliſcos

* EPISTOLA LXXXVII.

* Alias 69. Scripta hoc anno 400.

THEOPHILI Ad HIERONYMUM.

Nuntiat expulſos e Nitriæ monaſteriis Origeniſtas, hortaturque, ſi qui alii decepti ſunt, ut emendet.

Dilectiſſimo & amantiſſimo fratri HIERONYMO *Presbytero* THEOPHILUS *Epiſcopus.*

SAnctus Epiſcopus Agatho, cum dilectiſſimo Diacono Athanaſio in eccleſiaſtica directus eſt cauſſa: quam quum didiceris, non ambigo quin noſtrum ſtudium probes, & in Eccleſiæ victoria glorieris. Namque Origenis hæreſim in monaſteriis Nitriæ quidam nequam & furioſi homines ſerere * & fundare cupientes, Prophetica falce ſuccisi ſunt. Quia recordati ſumus commonentis Apoſtoli: Argue eos ſevere. Feſtina igitur & tu, partem hujus præmii recepturus, deceptos [e] quoſque congruis Scripturarum emendare ſermonibus. Optamus, ſi fieri poteſt, in diebus noſtris catholicam fidem, & Eccleſiæ regulas cum ſubjectis nobis populis cuſtodire, & omnes novas ſopire doctrinas.

* al. fundere

1. Tim. 5. 20. & 2. Tim. 4. & Tit. 2. 15.

* EPISTOLA LXXXVIII.

* Alias 71. Scripta paulo poſt ſuperiorem.

Ad THEOPHILUM.

Reſpondet ſuperiori, laudatque Theophilum, per quem non ſolum Ægyptus & Syria, ſed & Italia omnis liberata ſit ab hæreſi.

BEATISSIMO PAPÆ THEOPHILO HIERONYMUS.

DUplicem mihi gratiam Beatitudinis tuæ literæ præſtiterunt: quod & ſanctos & venerabiles Agathonem Epiſcopum, & Diaconum Athana-

[a] Interpretationem vocat, non ipſam e Chaldaico verſionem, quam ante ſex annos expleverat, & Romam miſerat, ut ex Epiſtola ad Pammachium 31. colligitur; ſed ipſos in Danielem Commentarios, quos Paulino promiſerat, & poſt aliquot annos abſolvit, iiſdemque Pammachio & Marcellæ inſcripſit.

(1) Recole chronicas poſteriores notas ad ſex iſtas epiſtolas a LXXXV. ad XCI. in Præfatione.

[b] Duo probæ notæ mſſ. *erectumque vexillum Alexandrinæ crucis adverſus hæreſim. &c.* Verius forte *crucis* vocabulum omittit Mediolanenſis liber, cui concinit Epiphanius epiſt. mox ſubdenda ad Hier. *ut ſuper altare Eccleſia Alexandrina contra Origenem vexillum poneret.*

[c] Idem Mediolanen. *Sed ideo tu exaltaſti manum &c.*

[d] Sunt qui non Joannem Jeroſolymitanum, ſed Chryſoſtomum notari putent. At unum quemdam ſuſceptum dicit Hier. Chryſoſtomus vero quinquaginta ſimul ſuſcepit; & verba *hujus urbis* non longe diſſitam CPlim facile deſignant, ſed Jeroſolymam, in cujus vicinia hæc ſcribebat.

[e] Ex Vatic. olim Reginæ mſ. 242. voces *congruis Scripturarum* ſupplevimus, quæ in editis deerant. Alii mſſ. probæ etiam notæ *quoque* habent pro *quoſque*.

nasium habuerint portitores : & adversum sceleratissimam hæresim, zelum fidei demonstrarint. Vox Beatitudinis tuæ in toto orbe pertonuit, [a] & cunctis Christi Ecclesiis lætantibus, diaboli venena siluere. Nequaquam amplius antiquus serpens sibilat; sed contortus & eviſceratus, in cavernarum tenebris delitescens, solem clarum ferre non sustinet. [b] Equidem super hac re, & antequam scriberes, ad Occidentem Epistolas miseram, ex parte hæreticorum strophas, meæ linguæ hominibus indicans. Ex dispensatione Dei factum puto, ut eodem tempore tu quoque ad [c] Anastasium Papam scriberes, & nostram, dum ignoras, sententiam roborares. [d] Verum a te nunc admoniti, magis studium accommodabimus, ut hic & procul simplices ab errore revocemus. Nec timeamus subire odia quorumdam; nec enim debemus hominibus placere, sed Deo: quamquam ardentius ab illis defendatur hæresis, quam a nobis oppugnetur. Simulque obsecro: ut si qua Synodica habes, ad me dirigas: quo possim tanti Pontificis auctoritate firmatus, liberius & confidentius pro Christo ora reserare. Vincentius Presbyter ante biduum, quam hanc Epistolam darem, de Urbe venit, & suppliciter te salutat, crebroque sermone concelebrat, Romam & totam [e] pene Italiam tuis post Christum Epistolis liberatam. Adnitere ergo, Papa amantissime atque beatissime, & per omnem occasionem ad Occidentales Episcopos scribe, ut mala germina, acuta, ut ipse significas, succidere falce non cessent.

* EPISTOLA LXXXIX.

*Alias 72. Scripta hoc an. 400.

THEOPHILI AD HIERONYMUM.

Monet, explosos Origenistas, ut occultos, siqui sunt Palæstinæ, insectetur.

Domino dilectissimo & amantissimo fratri HIERONYMO *Presbytero* THEOPHILUS *Episcopus.*

Didici, quod & Sanctitas tua noverit, Theodorum Monachum, ejusque studium comprobavi: quia quum a nobis Romam navigaturus exiret, noluit ante proficisci, nisi te & sanctos fratres qui tecum sunt in Monasterio, quasi sua viscera amplexaretur & inviseret. Quem quum susceperis, pro Ecclesiæ tranquillitate lætare. Vidit enim cuncta Nitriæ Monasteria, & referre potest continentiam & mansuetudinem Monachorum: quomodo extinctis & fugatis Origenis sectatoribus, pax Ecclesiæ reddita sit, & disciplina Domini conservetur. Atque utinam apud vos quoque deponerent hypocrisim, qui occulte dicuntur subruere veritatem: de quibus non bene sentientes, in iis regionibus [f] fratres, hæc me scribere provocarunt. Quamobrem cavete, & effugite hujuscemodi homines, juxta quod scriptum est: Si quis non affert ad vos Ecclesiasticam fidem, huic nec ave dixeritis. (2. Joan. 2.) *Quamquam ex superfluo faciam, hæc tibi scribere, [g] qui errantes potes ab errore revocare;* TAMEN NIHIL *nocet, & prudentes & eruditos viros pro sollicitudine fidei commoneri. Omnes fratres qui tecum sunt, nomine meo salutari volo.*

* EPISTOLA XC.

*Alias 67. Seripta post med. an. 400

THEOPHILI AD EPIPHANIUM.

Hortatur Epiphanium, ut modis omnibus adnitatur, quo convocata Synodo, Origenistarum hæresis publica auctoritate damnetur; simulque illi a se scriptam Synodicam mittit.

[h] *Domino dilectissimo fratri, & coepiscopo*

EPIPHANIO
THEOPHILUS.

Dominus qui loquutus est ad Prophetam: Ecce constitui te hodie super gentes & regna, eradicare, & suffodere, & disperdere, & rursum ædificare ac plantare, (Jerem. 1. 10) *singulis temporibus eamdem Ecclesiæ suæ largitur gratiam: ut integrum [i] corpus conservetur, & in nullo hæreticorum dogmatum venena prævaleant. Quod quidem nunc videmus expletum. Nam Ecclesia Christi*, quæ non habet maculam, neque rugam, aut aliquid istiusmodi, (Ephes. 5.) *egre-*

a Haud incongrue Ambrosian. *Et in cunctis Christi Ecelesiis latentis Diaboli ve·ena siluerunt.*
b Editi, *qui equidem*: melius mss. *& quidem*, sed placuit sequi Ambrosianum.
c Hujus Rom. Pontificis epistolam antea ineditam, quam ille ad Simplicianum scripsit, *conventus Theophili literis*, quas heic Hieronymus memorat, in fine hujus classis exhibemus. Mss. plerique *Athanasium* perperam vocant.
d Regin. exempl. *a te commoniti*, & *accommodavimus*.
e Adverbium *pene* plerique alii editi omittunt. Mo;x Ambrosianus, *Papa beatissime*, & rursus *ad oee dentales eompresbyteros scribe*.
f Innuit, quas accepit a Palæstinis Episcopis Synodicas literas, quas publici juris paulo infra nos facimus.
g Ambrosian. *qui potes & alios ab errore &c.*
h Inscriptionem, quæ in recentioribus editis desideratur, ex antiquiori sumsimus.
i Fugientes Ambrosiani Codicis ob vetustatem literæ præferre nobis visæ sunt, *ut integrum cor per scientiam conservetur.*

*egredientes de cavernis suis Origenis colubros evangelico ense truncavit: & [a] secundum Nitriæ monachorum agmen, contagione pestifera liberavit. Pauca ergo ex his quæ gesta sunt, [b] in generali Epistola, quam ad omnes in commune direxi, prout patiebatur angustia temporis, comprehendi. Dignationis tuæ est, quæ in hujuscemodi certaminibus sæpe ante nos pugnavit, & positos in prælio consolari, & congregare totius insulæ Episcopos; ac synodicas literas, tam ad nos, quam ad [c] Constantinopolitanæ urbis Episcopum, & si quos alios putaveris, mittere: ut consensu omnium, & ipse Origenes nominatim, & hæresis nefaria condemnetur. * Didici enim quod calumniatores veræ fidei, [d] Ammonius, Eusebius, & Euthymius, novo pro hæresi furore baccantes, Constantinopolim navigarint, ut & novos, si quos valuerint, decipiant: & veteribus suæ impietatis sociis conjugantur. Curæ igitur tuæ sit, ut cunctis Episcopis per Isauriam atque Pamphiliam, & cæterarum provinciarum, quæ in vicino sunt, rei ordinem pandas: & nostram, si dignum putas, Epistolam subjicias, ut omnes uno spiritu congregati, cum virtute Domini nostri Jesu Christi tradamus eos Satanæ in interitum impietatis, quæ possidet eos. Et ut celerius [e] nostra Constantinopolim scripta perveniant, mitte industrium virum, & aliquem de Clericis, sicut & nos de ipsis Nitriæ monasteriis patres monachorum cum aliis sanctis & continentissimis viris misimus, qui possint cunctos in præsenti docere quæ gesta sunt; & super omnia quæsumus, ut impensas ad Dominum fundas preces, quo possimus etiam in isto certamine victoriam consequi; non enim parva lætitia, & in Alexandria & per totam Ægyptum populorum corda pervasit, ex quo pauci homines ejecti sunt, ut purum corpus Ecclesiæ permaneret. Saluto fratres qui tecum sunt. Te plebs quæ nobiscum est, in Domino salutat.*

* al. Dicis

* EPISTOLA XCI.

EPIPHANII AD HIERONYMUM.

* Alias 73. Scripta sub finem anni 400.

Nuntiat, Origenistarum factionem opera Theophili damnatam: atque exemplar Epist. Synodicæ ad eum mittens, hortatur, ut quos adversus eam hæresim scripsisset libros, in vulgus edat.

Domino amantissimo filio ac fratri
HIERONYMO *Presbytero*

EPIPHANIUS *in Domino salutem*.

[f] *Generalis Epistola, quæ ad omnes Catholicos scripta est, ad te proprie pertinet, qui zelum fidei adversus cunctas hæreses habens, Origenis proprie, & Apollinarii [g] discipulis adversaris: quorum venenatas radices, & in altum defixam impietatem omnipotens Deus protraxit in medium, ut in Alexandria proditæ, in toto orbe arescerent. Scito enim, fili carissime, Amalech usque ad stirpem esse deletum, & in monte Raphidim erectum trophæum crucis.* Exod. 17. 14. *Etenim quomodo porrectis in altum Moysi manibus, vincebat Israel, sic Dominus confortavit famulum suum Theophilum, ut super altare Ecclesiæ Alexandrinæ, contra Origenem vexillum poneret; & impleretur in eo quod dicitur:* Scribe signum hoc, quia delebo funditus *Origenis hæresim a facie terræ cum ipso* Amalech. (Ex Synodica Ibid.) *Et ne videar eadem rursus iterare, & prolixiorem Epistolam texere, [h] ipsa ad vos scripta direxi, ut scire possitis, quæ nobis scripserit; & quantum boni ultimæ ætati meæ concesserit Dominus, ut quod semper clamabam, tanti Pontificis testimonio probaretur. Jam autem puto & te aliquid operis edidisse, & juxta priorem [i] Epistolam, qua te super hac re fueram cohortatus, elimasse librum, quem tuæ linguæ homines legant. Audio enim & ad Occidentem quorumdam hominum naufragia pervenisse; qui non contenti perditione sua, volunt plures mortis habere participes;* QUASI MULTITUDO *peccantium scelus minuat; & non numerositate lignorum, major gehennæ flamma succrescat. Sanctos fratres, qui tecum sunt in Monasterio Domino servientes, & tecum & per te plurimum salutamus.*

* EPI-

[a] Ad hunc modum editi pariter & mss. *secundum*; nullus tamen dubito quin *fœcundum* legendum sit.

[b] Haud bene plerique mss: *in tali epistola*; quippe Generalem, sive Synodicam designat, quam a Hieronymo Latine versam, atque antea ineditam mox subnectemus.

[c] Iterum Ambrosian. *ad sanctum CPlnæ urbis Episcopum*, qui tum erat Joannes Chrysostomus, quem Theophilus acriter persequutus est.

[d] Vitiose in editis antea erat *Eutinius*: tres autem istos Origenistas de nomine sugillat Hier. epist. ad Ctesiphont. c. 2.

[e] Mss. duo *vestra* præferunt pro *nostra*: & mox *mitte aliquem industrium de Clericis tuis, sicut &c.*

[f] Theophili Synodica epistola, quam Hieronymus Latine explicavit, nos ex Ambrosiano Ms. subnectimus.

[g] Concinnius Mediolan. *discipulos adversaris*, & mox *omnipotens protraxit in medium*.

[h] Antea erat satis obscure atque ineleganter *ipsam ad vos scriptam*, ut ad *epistolam* referretur; quod ex Mediolanens. emendamus.

[i] Hæc hodie Epistola non habetur.

* Antea inedita Scripta an. 400. mense Septembri.

* EPISTOLA XCII. [a]
Seu THEOPHILI SYNODICA
Ad EPISCOPOS PALÆSTINOS Et Ad CYPRIOS.
De Origenianæ hæreseos damnatione, A [b] S. HIERONYMO. Latine reddita.

Nuntiat, convocatos in Alexandrina Synodo Episcopos contra quosdam Nitriæ Monachos impie furentes pro Origenis hæresi: cujus errores præcipuos singillatim enumerans, damnatos a Patribus fuisse uno ore significat. Tum dolet factiosos homines sibi vim fecisse, ut Isidorum Presbyterum hæreticæ impietatis ducem, aliorumque criminum reum Episcoporum judicio eriperent. Denique exsecratus iterum Origenis doctrinam, cunctis Ecclesiis sub anathematis nota auctor est, eam, ejusque asseclas ne recipiant.

[c] Hæc epistola uniformis Ad PALÆSTINOS, & CYPRIOS Episcopos missa est. Utriusque principia tulimus.

A

Ad PALÆSTINOS.

Dominis dilectissimis fratribus, & coepiscopis.

[d] EULOGIO. [e] JOANNI. [f] ZEBIANO AUXENTIO. [g] DIONYSIO. GENNADIO ZENONI. THEUDOSIO. [h] DICTERIO [i] PORPHYRIO. SATURNINO. [k] ALANI PAULO. [l] AMMONIO. HELIANO Alteri PAULO. EUSEBIO.

B Et omnibus, qui in Æliæ [m] Encæniis congregati sunt, Catholicis Episcopis

THEOPHILUS in Domino Salutem.

Dicit ad CYPRIOS.

Dominis dilectissimis, & fratribus, & coepiscopis

[n] EPIPHANIO. MARCIANO. AGAPETO BOETHIO. HELPIDIO. EUTASIO C NORBANO. MACEDONIO. ARISTONI ZENONI. ASIATICO. HERACLIDI Alteri ZENONI. KIRIACO APHRODITO.

THEOPHILUS in Domino Salutem.

1. AR-

a Prodit nunc primum ex antiquissimo Mediolanensi ms. Ambrosianæ Bibliothecæ olim Sancti Columbani Bobiensis, qui litera H. & numero 59. prænotatur, atque omnia ferme Origenianæ caussæ ac damnationis continet monumenta, quæ a Theophilo, Epiphanio, Hieronymo aliisque conscripta sunt. Hæc vero ipsa Synodica epistola alteri Theophili eiusdem ad Epiphanium, quæ heic in Hieronymianarum ordine locum XC. tenet, subnectitur. Atque illa quidem juncta Synodicæ isti fuit, simulque ad Salaminæ Episcopum missa, unde & luculentissimum ex ipso Theophili ore de hac petitur testimonium, quod est hujusmodi: *Pauca ex his quæ gesta sunt, in GENERALI EPISTOLA, quam ad omnes in commune direxi, prout patiebatur angustia temporis, comprehendi*. Porro alia, eaque alterius anni puta superioris 399. est Synodica illa nomine *Episcoporum Ægypti atque Alexandriæ adversus Origenis doctrinam* scripta, ex qua Græca quædam fragmenta recitat Justinianus epist. ad Menam; nec proinde cum nostra hac confundenda, qui tamen error hactenus apud eruditos obtinuit.

b Id, præter ea quæ in Præfatione congessimus argumenta, probat suæ ipse fidei jussor Hieronymus, tum superiori epistola 88. ubi ad Theophilum *Obsecro te*, inquit, *ut si qua Synodica habes, ad me dirigas, quo possim tanti Pontificis auctoritate firmatus liberius, & confidentius pro Christo ora reserare*; tum vero luculentissime in Apologetico contra Ruffinum l. 3. ubi: *Duas*, inquit, *SYNODICAM, & Paschalem ejus* (Theophili) *epistolas contra Origenem illiusque discipulos... per hoc ferme biennium interpretatus sum, & in ædificationem Ecclesiæ legendas nostræ linguæ hominibus dedi*.

c Sic in ipso archetypo inscribitur, ex quo religiosissime omnia repræsentamus. Nimirum id egerat Theophilus, ut Episcoporum synodum in Cypro cogeret Epiphanius, qua Origenes damnaretur. Socrates lib. VI. cap. 10. ex Valesii interpretatione. *Episcoporum quoque Synodum in Cypro ab eodem* (Epiphanio) *fieri curavit, qua Origenis libri condemnarentur. Epiphanius vero ob singularem pietatem summa morum simplicitate præditus, Theophili literis facile inductus est; collectoque Episcoporum totius insulæ Concilio lectionem librorum Origenis prohibuit*. Quibus, ut notet post Synodum Constantiæ ab Epiphanio, celebratam hanc fuisse Alexandrinam a Theophilo, subdit, *Theophilus itaque cum Epiphanium pietatis nomine celeberrimum in suam sententiam pertraxisset, rem sibi ex voto succedere animadvertens, sumta majore fiducia, plures Episcopos convocavit; & libros Origenis qui ante ducentos annos mortem oppetierat, eadem qua Epiphanius condemnationis sententia perculit*. Socratem sequitur Sozomenus, utrumque autem merito castigat Valesius quod ordinem temporum prævertant, quod ex hac ipsa Synodica luculentius constabit. Fallitur autem ipsa etiam Valesius, qui Synodicam anno 399. adscribit.

d Cæsariæ Palæstinæ Episcopus & jam inde a Nicæno Concilio totius Palæstinæ metropolita, atque adeo Joanni Jerosolymorum præpositus ad hæc usque tempora, nam aliter tulerunt sequiora. Vid. Synodi Diospolitanæ fragmentum apud Augustinum lib. 1. cap. 5. contra Julianum; est enim hic idem Eulogius, qui Pelagium in judicium accersivit.

e Jerosolymorum Episcopus longe notissimus in hac ipsa Origeniana caussa, & præcipue Hieronymi contra eum scriptis.

f Aliter *Zebinnus*, & *Zebenus* scribitur; tum apud S. Augustinum libro citato contra Julianum cap. 5. num. 19. *Zoboenus*, & in Vaticanis ejus operis mss. *Zoboemius*. Erat Eleutheropolis Episcopus, cui tradit Sozomenus veneranda sanctorum Prophetarum Abacuc, & Michææ lipsana divinitus revelata.

g Liddensem, sive Diospolitanum Episcopum fuisse, ex ejus Epistola, sive responso, quod infra adnectimus huic ipsi Synodicæ, semel ac primum intelligimus.

h Sic equidem ex semesis ms. literis nomen expressimus: at non immerito suspicamur *Eleutherium* substitui debere pro *Dicterio* isto, aut *Decterio*, quod nomen facile corruperit Latinus amanuensis, Erat enim Eleutherius per id temporis Jerichuntinus Episcopus, cujus in Luciani Presbyteri epistola de revelatione S. Stephani martyris mentio est.

i Videtur Gazensis ille clarissimus, qui *Marnam templo lugere inclusum*, ut Hieronymi verbis utamur, coegit. Duos tamen Porphyrios Episcopos, qui simul Palæstinæ Synodo interfuerunt, memorat Augustinus lib. citato contra Julianum; nec satis proinde constat, quinam e duobus iste dicendus sit.

k Archetypi scripturam expressimus; sed fortasse *ALANO*, sive aliud huic simile nomen Episcopi, scribendum est.

l Idem forte, qui *Ammonianus* apud S. Augustinum lib. contra Julianum appellatur; nam & mss. Vaticani ejus operis *Ammonium* vocant.

m Encæniorum, sive Dedicationis Jerosolymitani templi dies primus erat XIV. Septembris, quod a Nicephoro lib. 8. Histor. cap. 10. proditum est.

n Salaminæ Cypri Episcopus sanctitate & scriptis etiam contra Origenis errores, nulli non cognitus. Cætera nomina tantum ad rectam scripturam subinde reducta sunt, neque enim quas etiam obtinerent Ecclesias, indicare æque fuit expeditum.

CLASSIS III. AN. 400.

Nitriæ Monachorum furor.

1. ARbitror quod ante noſtras literas velox ad vos fama pertulerit, quoſdam in monaſteriis Nitriæ [a] Origenis hæreſim ſerere, & Monachorum puriſſimum cœtum potione turbida propinare. Quamobrem compulſi ſumus ad ipſa loca [b] pertimeſcentes Sanctorum precibus, & maxime Patrum, & Presbyterorum, qui præſunt monaſteriis, ne dum nos ire ceſſamus, ii, qui prurientibus blandiuntur auribus, ſimplicium corda perverterent. [c] Quorum nobilitas in ſcelere eſt, & tam rabidus furor ad omne facinus, quod imperitia ſuperbiaque ſuggeſſerit, ut præcipites ruant, nec intelligant menſuram ſuam, ſed apud ſemetipſos ſapientes, qui fons erroris eſt, maximos [d] putantes ſe quod non ſunt. Denique in * tantam prorumpentes dementiam, ut [e] in ſe verterent manus, & propria ferro membra truncarent; putantes ſtultæ cogitationis arbitrio, hinc religioſos & humiles ſe probari, ſi mutilata fronte, & ſectis auribus incederent. E quibus & unus linguæ partem [f] modicus amputavit, ut ignorantibus quoque oſtenderet, quam timide Dei jura * ſervaret, & ex ipſa debilitate præpediti monſtraret eloquii, quanto furore pectoris æſtuaret. Quos quia reperi cum quibuſdam peregrinis, qui in Ægypto parumper habitant, ad [g] veſtram provinciam traſmigraſſe, & homines pauperes, gratia & ſpecuniis ineſcatos, qui debuerant manu & labore victum quærere, ut impleatur in eis quod ſcriptum eſt, *In circuitu impii* [h] *ambulabunt*, velle in ſimilitudinem Judæorum prius igne conſumi, quam Origenis videre ſcripta damnari: quodammodo proclamantes, *Poſuimus mendacium ſpem noſtram, & mendacio protegamur:* ne forte & in illis partibus * plebis & Monachorum turbent animos, & qui debuerant pro ſcelere correpti agere pœnitentiam, [i] nitantur contra nos, & mendaciorum cuniculis ſubvertant veritatem; juſtiſſimum duxi ſcribere Sanctitati veſtræ, & breviter nuntiare, quod e vicino Epiſcopis congregatis, qui prope implerent numerum Synodi [k] perrexerim Nitriam: & coram multis Patribus, qui de tota pene Ægypto convolaverunt, lecti ſunt libri Origenis, in quibus impio labore ſudavit, & conſenſu omnium condemnati.

* Mſ. *tanta & dementia*
* Mſ. *ſervarent & monſtrarent.*
Pſ. 11. 19.
Iſai. 28. 15. juxta LXX.
* Mſ. *plebi*

Errores Origenis.

2. Nam cum legeretur volumen περὶ Ἀρχῶν, quem nos *de Principiis* poſſu-

[a] Antiquarius ad libri oram *Origenis libros, vel ſcripta*. Nempe cum in apographo pridem eſſet cum præpoſitione *in hæreſim*, quod librarii eſt mendum, ille explicare conatus eſt, ac ſi diceret, *in hæreſim adſtruendam*. Porro qui Nitriam montem incolebant, Monachos, quique etiam ex Sceti regiuncula Scetini dicti ſunt, primos Origeniſmi veneno fuiſſe imbutos notum ex Nicetæ Theſaur. Orthodox. fidei l. 4. Hæreſ. 31. e quibus præcipuos Dioſcorum, Ammonium, Euſebium, Euthymium, germanos fratres, heic ſub quorumdam nomine a Theophilo innui, non dubium eſt.

[b] Iterum marginali antiqua nota additur, *tranſire vel pergere*. Sed forte *compulimus* legendum eſt pro *compulſi ſumus*, aut certe illud *pertimeſcentes* loco movendum eſt, ac voci *monaſteriis* poſtponendum, quo ſenſus perſpicuus ſit.

[c] Haud aliter Hieronymus ipſe contra Helvidium non longe a fine: *Nobilis es factus in ſcelere*. Et contra Ruffin. Apolog. l. c. 1, *ignotus prius temeritate factus es nobilis*.

[d] Malim *putent ſe*. Sed hujuſmodi paragrammata, quæ ſcribarum vitio irrepſiſſe non dubium eſt, ſicubi religioſe a nobis repræſentantur, ipſe per ſe Lector nullo negotio emendabit.

[e] Hujuſmodi furoris exempla paſſim occurrunt in Donatiſtarum hiſtoria. De Origeniſtis vero præter iſtud Theophili teſtimonium, unus, quod ſciamus, tradit Guido Perpinianus Carmelita ſæculi decimi quarti ineuntis ſcriptor *Summa de Hæreſibus*, in Origeniana, ubi hæc ipſa recitat verba, quod *propria ferro membra truncarent, ut humiles haberentur, & religioſi*. Videtur quidem ille joculari quodam errore ex aliis Theophili verbis rem expreſſiſſe, quibus nempe in epiſtola ad Epiphanium heic 90. Origenis colubros ſe evangelico enſe truncaſſe jactat. Fortaſſe tamen, ut ea ferebant tempora, luculentiſſimum teſtimonium leviter ille attigit, ut ex ingenio liberius exaggeraret. Cæterum probe notam hanc illi fuiſſe Synodicam, tum modo recitata verba facile perſuadent, tum etiam quod ſubſequentem Palæſtinorum Antiſtitum reſponſionem, ut infra oſtendemus, aliquot locis exſcripſit. Hoc autem qualecumque eſt momentum, ad hujus epiſtolæ germanitatem, atque hiſtoriam conſtabiliendam velim accedat.

[f] Lege *mordicus*, quod eſt *dentibus amputavit*. Heic vero proprie Ammonium ſuggillat, qui ne Epiſcopus fieret, aurem truncavit ſibi, & cum nihilominus pro Epiſcopo invitus poſtularetur, linguam ſibi dentibus amputaturum fore, minatus eſt.

[g] Ii vero Conſtantinopolim contendebant, & ſecum quos habebant peregrinos ſocios, quinquaginta Palladius numerat. In ſuperiori quoque epiſtola ad Epiphanium, quæ huic eidem Synodicæ juncta eſt, *Didici*, inquit, *quod calumniatores veræ fidei Ammonius, Euſebius, & Euthymius novo pro hæreſi furore bacchantes, Conſtantinopolim navigarint, ut & novos, ſi quos valuerint, decipiant, & veteribus ſuæ impietatis ſociis conjungantur*. Tradunt autem Palladius, ac Sozomenus illuc profectos Origeniſtas, poſtquam eodem miſſos a Theophilo legatos accepiſſent, quod Baronius negat ad an. 400. cap. 61. fretus Chryſoſtomi integritate, qui eos numquam peregrina communione excepiſſet, ſi Theophilenſes legati Synodi Alexandrinæ literas iſtas ad ſe prius detuliſſent. Qua in re nihil pro certo videtur poſſe conſtitui: niſi malis Baronii opinionem veterum auctoritate præponderari; certe cum hæc Theophilus ſcriberet, quo hæretici tenderent, ignorabat. Mox pro *habitant*, facile reſcribendum eſt *habitaverant*.

[h] Vitioſe erat in apographo *ambulabant*, quod emendare non dubitavimus ex Græco περιπατήσουσι, quod eſt veterum Interpretum, & Chryſoſtomus notat, immo ipſe etiam Hieronymus latine vertit. Tum alteram & particulam, quæ ſenſum turbabat, expunximus.

[i] In mſ. erat *utantur* ſæpe obvio lapſu, pro *nitantur*.

[k] Ex mſ. notis haud facile conſtituitur *proprie* ne ſit legendum, an *prope*. Utcumque ſit, anteactis pleniorem fuiſſe hanc Synodum notat, & quæ proprie numerum Epiſcoporum impleret; nam, quod Sulpitius Severus narrat Dialog. I. num. 3. *Alexandriæ fœda inter Epiſcopos, atque Monachos certamina gereban-*

ſumus dicere, in quibus ſcriptum eſt quod [a] Filius nobis comparatus, ſit veritas, Patri conlatus, mendacium: Et rurſum, Quantum differt Paulus & Petrus a Salvatore, tanto Salvator minor eſt Patre: Et rurſum, Chriſti regnum finietur aliquando, [b] & Diabolus cunctis peccatorum ſordibus liberatus, æquo honore decorabitur, & cum Chriſto ſubjicietur: Et in alio libro, qui [c] *de Oratione* inſcribitur: Non debemus orare Filium, ſed ſolum Patrem, nec Patrem cum Filio; [d] obturavimus aures noſtras, & tam Origenem, quam diſcipulos ejus conſona voce damnavimus, ne modicum fermentum totam maſſam corrumperet. (1. Cor. 5. 6. & Gal. 5. 9.) Quid loquar de reſurrectione mortuorum, in qua perſpicue blaſphemat, & dicit, quod [e] poſt multos ſæculorum recurſus corpora noſtra paulatim redigantur in nihilum, & in auram tenuem diſſolvantur; ac ne parvum hoc putaremus, adjecit: Reſurgens corpus non ſolum corruptibile, ſed mortale erit. Ut ſcilicet Dominus atque Salvator fruſtra deſtruxerit Zabulum, qui mortis habebat imperium; ſiquidem & poſt reſurrectionem corruptio, & mortalitas in nihilum reſolutis corporibus dominatur humanis. [f] De Angelis quoque temeraria aliqua confinxit, ut cuncta in cælo miniſteria ſervitutis Dei non ſint in cælo creata, * ſed diverſis lapſibus & ruinis varia officiorum ſortiti ſint nomina; cauſſaſque veteres præceſſiſſe, quibus creverint, vel decreverint. Et inter hæc quaſi doloris impatiens, clamante populo, *Quæ ſurſum eſt Jeruſalem, libera eſt*, nihil in ea purum, nihil a vitiis liberum & perpetua ſecurum virtute contendit. Non ſtetit hæc tenus prophana de Angelis diſputatio, ſed proficiens in ſcelere: [g] Sicut Dæmones, inquit, nidore hoſtiarum, aſſidentes aris Gen-

* Mſ. &

rebantur, ex ea occaſione, quia congregati in unum SÆPIUS Sacerdotes, FREQUENTIBUS decreviſſe Synodis videbantur, ne quis Origenis libros legeret, aut haberet. E contra hanc unam, proprie Synodum, memorat Proſper in Chronico Imperiali ad annum Honorii ſeptimum, poſt Theodoſium Magnum imperantis. *Contentio ex Doctrina Origenis Synodum apud Alexandriam movit, cujus exſtitit ſententia, ut extra eccleſiam fieret, quiquumque ſupradicti viri opera probaviſſet.* Paulo poſt *perrexerim* maluimus in textu pro eo quod in mſ. videtur eſſe *perexerint*.

a Præcipua iſthæc Origenianæ hæreſeos blaſphemia depravatiſſime in Ambroſiano archetypo ſic legitur, *quod Filius nobis comparatus eſt S. Veritate, pati conlatus mendacium.* Emendavimus ex Hieron. epiſt. ad Avitum cap. 1. ubi illud impugnat dictum ab Origene, *Filium quantum ad Patrem, non eſſe veritatem, quantum ad nos, eſſe imaginariam veritatem.* Planiſſime vero ex Auguſtino de Hæreſ. ad Quodvultdeum Hæreſ. 43. *Dicit præterea Origenes, quod Filius Dei ſanctis hominibus comparatus, ſit veritas, Patri conlatus, mendacium.* Paria ſunt, quæ ex Palæſtinorum Antiſtitum ſequenti epiſtola (quod & ſupra innuimus, eſtque inprimis adnotandum) in ſumma de Hæreſibus exſcribit contra Origeniſtas Guido Perpinianus: *Quod Filius nobis comparatus, ſit veritas. Patri conlatus, mendacium; & quod eſt Petrus & Paulus ad Salvatorem, hoc eſt Unigenitus Filius, & Deus Verbum comparatus Patri*, Hæc porro Origenes περὶ ἀρχῶν lib. 1. c. 2. dixerit, quæ Ruffinus artificioſa interpretatione ita obduxit: *Imago ergo eſt inviſibilis Dei Patris Salvator noſter, quantum ad ipſum quidem Patrem, veritas, quantum autem ad nos, quibus revelat Patrem, imago eſt, per quam cognoſcimus Patrem.* Eſt autem e re noſtra, quæ heic ſubinde notantur Origenis placita, ex Theophilo iterum, Hieronymo, aliiſque ejus cauſſæ ſcriptoribus expendere, quo & clarius enucleentur, & de monimenti hujus ſinceritate, facta locorum comparatione, certiſſime conſtet. Interim nec omittendum, iſtud in archetypi albo lemma notari. *In quibus dictis vel prædicationibus Origenis hæreſis condemnatur.*

b Compendiaria ſcriptione erat in mſ. *abls*, ex qua *Diabolus* omnino excudendum eſt. Sæpe autem Hieronymus, Theophilus, Epiphanius hunc de Diaboli reſipiſcentia errorem Origeni exprobrant; quod adductis teſtimoniis explicare non oportet. Item quod finiendum Chriſti regnum poſt rerum omnium ἀποκατάστασιν ſenſerit, paſſim illi crimini dant iidem Patres, & Auguſtinus contra Priſcillianiſtas, & Juſtinianus epiſt. ad quintam Synodum, quam Cedrenus refert, ut alios omittamus. Nam, quod doctiſſ. Huetius monet, in iis qui nunc exſtant Origenis libris, nullus ſuppetit locus, unde tam diræ criminationi fides accedat.

c Mendoſe erat in archetypo uno verbo *decoratione*, tum *ſcribitur*. Notiſſimus porro eſt περὶ εὐχῆς Adamantii liber ad Ambroſium & Tatianam. Accuſationem vero iſtam *Non eſſe orandum Filium, neque cum Filio Patrem*, alibi urget Theophil. Paſch. 1. ex eoque Hieronymus, & Auguſtinus ad Quodvultdeum Hæreſ. 43.

d Veterum iſte Chriſtianorum mos erat, ſi quando impium aliquid, & a fide Catholica alienum audirent, ſubito aures obturare. Clariſſimum habes exemplum lib. 2. Recognit. Clementis. Sed præcipue ad rem noſtram Hier. contra Ruffinum l. 1. *Lectis*, inquit, *nuper Papæ Theophili epiſtolis, in quibus Origenis exponit errores, dicitur obturaſſe aures ſuas, & auctorem tanti mali clara coram omnibus voce damnaſſe:* quibus verbis haud dubium eſt, hunc ipſum Synodica locum indicari.

e Hieronymus quoque epiſt. ad Avitum cap. 1. ab Origene pronuntiatum tradit, *Corporales ſubſtantias penitus dilapſuras, aut certe in fine omnium hoc eſſe futura corpora, quod nunc eſt æthe, & cælum, & ſi quod aliud corpus ſincerius, & purius intelligi poteſt:* quibus addit: *Quod cum ita ſit, quid de reſurrectione ſentiat, perſpicuum eſt.* Tum ipſe Theophilus Paſchali 1. *Inter cætera etiam reſurrectionem a mortuis, quæ ſpes ſalutis noſtræ eſt, ita corrumpit, & violat, ut audeat dicere, corpora noſtra rurſum corruptioni, & morti ſubjacentia ſuſcitari:* & poſtea: *Dicit corpora, quæ reſurgunt, poſt multa ſæcula in nihilum diſſolvenda, nec futura aliquid, niſi cum de cælorum manſionibus animæ ad inferiora dilapſæ indiguerint nobis* (lego *novis*) *quæ aliæ rurſum fiant, prioribus omnino deletis:* tum infra: *Quod ſi, ut falſo putat Origenes, non ſolum corruptibile, ſed & mortale corpus eſt ſuſcitandum, ergo unum atque idem corruptio, & incorruptio.*

f In Procemio περὶ ἀρχῶν hæc de Angelis conſtituerat, licet ex Ruffini interpretatione ſubinde emolliantur. Manifeſte autem Origenis dogma prodit Leontius Byzantius in ſcholiis Act. 10. ubi a Diaboli lapſu, συναπέστησαν, inquit, αὐτῷ πᾶσαι αἱ ἄλλαι δυνάμεις, καὶ οἱ μὲν πάνυ ἁμαρτήσαντες, δαίμονες ἐγένοντο· οἱ δὲ ἔτι ἔλαττον ἄγγελοι· οἱ δὲ ἔτι ἔλαττον ἀρχάγγελοι. καὶ οὕτως ἐφεξῆς ἕκαστος πρὸς τὴν οἰκείαν ἁμαρτίαν ἀπέλαβεν. *Deſciverunt autem cum illo omnes aliæ Virtutes, & quæ plus peccaverant, Dæmones evaſerunt, quæ minus, Angeli, quæ adhuc minus Archangeli; & ita conſequenter unuſquiſque pro peccati ſui merito accepit.*

g Libro 3. contra Celſum, ubi Δαιμόνια, dixit, καὶ

CLASSIS III. AN. 400.

Gentilium, paſcebantur, ita & Angeli A ſanguine victimarum, quas ſpiritualium typus immolat Iſrael, fumo thymiamatis delectati, verſabantur prope altaria, & hujuſcemodi alebantur cibis. Quis non putet eum nihil ultra invenire potuiſſe, in quod mens veſana corrueret? Præſcientiam quoque futurorum, quæ ſoli Domino nota eſt [a] ſtellarum motibus tribuit, ut ex earum curſu, & varietate formarum, Dæmones futura cognoſcant, & vel agant aliqua, vel ab his B agenda demandent. Ex quo perſpicuum eſt, eum Idololatriam, & Aſtrologiam, & varias Ethnicorum * fraudolentæ divinationis præſtigias adprobare.

* Mſ. fraudolentiæ.

3. Hæc & hujuſcemodi ſub nomine Monachorum quidam ſentientes, & docentes in monaſteriis verſabantur. Cumque indigne ferrent, auctorem tanti mali cum ſuo errore damnari, quoſdam inopes & ſervos ſpe gulæ ſollicitatos ſuo junxere comitatui, [b] & facto cuneo, ſedenti in Alexandria vim facere conati C ſunt; volentes cauſſam [c] Iſidori, quem nos propter verecundiam, & Eccleſiæ diſciplinam Epiſcoporum judicio ſervabamus proferre in medium, & auribus Ethnicorum * dictu pudenda ingerere, ut ſeditio & turbæ contra Eccleſiam miſcerentur; quorum conſilia deſtruxit Deus, ſicut Achitophel. Omnis autem conatus eorum hic erat, ut ſub nomine Iſidori, hæreſim defenderent; qui multis Epiſcopis propter [d] varias cauſſas a communione Sanctorum fuerat ſeparatus. Interim mulier, & filius ejus adoleſcens ab his producitur in medium, & in loco urbis celeberrimo, [e] quem ni fallor Genium vocant, collocantur. Clamitant quidquid in noſtram invidiam eſſe credebant, Gentilium contra nos populos concitantes, ea quæ aures Infidelium libenter audirent. Inter quæ & deſtructionis [f] Serapii, & aliorum (1) Idolorum, eos qui in fugam admonentes, vociferantur. Non ſic in jura templorum in Nitriæ monaſteriis. Hæc

* Mſ. dicta

2. Reg. 15

καὶ περὶ τὰς θυσίας. καὶ τὰ αἵματα, καὶ τὰς ἀπὸ τῶν αἱμάτων ἀποφορὰς καλινδούμενα, *Dæmones circa hoſtias & ſanguinem, & circa ſanguinis halitus pædoremque continuo verſari:* tum lib. 7. *fumo thymiamatis, & ſanguinum atque holocauſtorum odore nutriri*, atque iterum l. 8. & latius in Protreptico ad Martyrium. At de bonis Angelis eadem docuiſſe haud ſcimus, niſi ſi in περὶ ἀρχῶν libro dixerit, quæ Ruffinus callide diſſimulaverit. Vide quæ adnotavimus in epiſt. 21. ad Damaſum num. 2.

a Videndus Auguſtin. lib. 5. de Civit. Dei cap. 1. ubi iſtud Origenis confutat dogma; & Euſebius, qui Præparat. Evang. lib. 6. ejuſdem Adamantii fragmentum Commentarior. in Geneſim tom. 3. exhibet, ubi aſtris futurorum ineſſe ſignificationem aſſirmat. Sed hæc jamdiu invaluerat in Origenem accuſatio, quod dixiſſet, effectricem gerendarum rerum aſtronomiam, ut ex anonymo Apologiæ ejus auctore apud Photium cod. 117. conſtat.

b Sæpius Theophilo illata vis eſt, ut quam proprie heic doleat, ex ejus hiſtoria affirmare, non ſit expeditum. Omnium eſt illa notiſſima, quam Caſſian. collat. 10. c. 2. narrat, Ægyptios nempe Monachos cum Theophili offenderentur opinione, qua Deum incorporeum eſſe certis argumentis adſtruebat in Paſchali quadam epiſtola, facta manu advolaſſe Alexandriam, ut eum interficerent, quos ille ambiguo hoc dicto compeſcuit: *Sic ego vos vidi, quaſi faciem Dei*. Verius tamen illud nunc queritur, quod Georgius Alex. in Vit. Chryſoſtom. & Symeon Metaphraſt. in ejuſdem vita tradunt, extores ex Ægypto Monachos tot, tantiſque Theophili perſecutionibus, Alexandriam profectos, ita miſerabili ſuo habitu plebem commoviſſe, ut hæc Epiſcopum latitantem ad necem depoſceret, vixque Præſidis adhortationibus ſedari tandem potuerit.

c Erat hic Presbyter Alexandrinus ac Monachus pridem Theophilo carus, ſed poſtea quibuſdam de cauſſis, quas infra expendemus, miro odio habitus. Hunc ſtudio partium, ut uſuvenire ſolet, alii cum Palladio in Lauſiacis impenſe laudant, alii ſuggillant atque inſectantur. Hieron. contra Joan. Jeroſolym. ad Pammach. *Iſte Iſidorus*, inquit, *qui in cælum tuis laudibus tollitur, idipſum infamatur Alexandriæ, quod tu Jeroſolymæ, ex quo non legatus adveniſſe videtur, ſed ſocius*. Hallucinantur vero anonymus vitæ Chryſoſtomi ſcriptor, tum Symeon Metaphraſtes, qui hunc cum Iſidoro Pelusiota confundunt, niſi forte ipſe quoque e Peluſio fuit, cum Alexandrinus tamen vulgo audiat. Et Iſidorus quidem Peluſiota Theophilum graviter coarguit, epiſt. 132. quod Joannem Chryſoſtomum inique ſit perſequutus, *cum inimicitiam*, inquit, *& odium adverſus hominem mihi cognominem propriæ perverſitatis occaſionem reperiſſet*.

d Cauſſæ, ob quas exularit ab Eccleſia Iſidorus, eique inſenſus fuerit Theophilus, apud ejus quoque ævi ſcriptores incertæ ac leves perhibentur. Refert Zozomenus narratum a multis, quod admiſſam a Petro Alexandrinæ Eccleſiæ Archipresbytero quæſtus gratia ad myſteriorum communionem mulierem quamdam Manichæiſmo infectam, priuſquam hæreſim ejuraret, Iſidorus teſtimonio ſuo confirmabat, id ex Theophili ſententia Petrum feciſſe: quare utrumque ex Eccleſia expulerit Theophilus. Sed aliter a viro cum Nitrienſibus Monachis converſari ſolito accepiſſe ſe dicit. Duas nempe cauſſas habuiſſe Theophilum, cur Iſidorum inſectaretur, alteram illi & Petro communem, quod teſtificari recuſaſſent Theophili ſororem hæredem fuiſſe ſcriptam; alteram Iſidoro peculiarem, quod cum pauperum curam gereret, erogatas in eorum uſus pecunias, Theophilo in exſtruendis templis abſumere volenti, dare renuiſſet. Simile quid habet Palladius in Vita Chryſoſtomi. Verum quæ heic Alexandrinus Epiſcopus ingerit de muliere, & puero adoleſcente, deque datis contra Iſidorum libellis, & inflicto vulnere ſpeciem longe aliam præferunt. Revera Palladius in Dialogo intentatam dixit Iſidoro abs Theophilo accuſationem longe graviſſimam; ut ipſe qui accuſabat, enormia ſcelera, quæ ille admiſerat, verbis exprimere non auderet.

e Hæc interpretem ſapiunt magis quam auctorem; haud enim poterat de loci nomine Theophilus dubitanter loqui. Eſt autem, ut videtur, Ξένιον, *Xenion* locus, ubi hoſpites convenirent.

f Celeberrimum totius Ethnici orbis templum Serapidis erat Alexandriæ, quod Dionyſius Jovis Sinopitæ vocat, & magnifice deſcribit,

Ἔνθα Σινωπίταο Διὸς μεγάλοιο μέλαθρον
Χρυσῷ τιμήεντι κεκασμένον· οὐκ ἂν ἐκείνου
Νηὸν ἐν ἀνθρώποισι θεώτερον ἄλλον ἴδοιο.

Vide Euſtathium in hunc locum. Sed heic apud Auctorem noſtrum turbatus eſt ſenſus verbis *qui in fugam*, quorum loco ſcribendum facile videretur *qui in nos furerent*, vel *qui nos fugarent*, aut *eorumque fugæ*, ſcilicet *Idolorum*, aut tandem, *noſque in fugam admoventes*.

(1) Legendum omnino videtur *Idoliorum* pro *Idolorum*, etenim Ethnicæ ſuperſtitionis hoſtis acerrimus Theophilus fuit, ejuſque *Idolia* ſive templa paſſim

CLASSIS III. AN. 400.

Hæc autem universa faciebant putantes sic turbas jungi Infidelium, & Isidorum Episcoporum judicio eripi; ne cum [a] matre audiretur, & puero, & nobis invidiam concitarent, qui volebamus eum, præsentibus Clericis, & fideli populo in Ecclesia, patienter audiri, & servari in persona ejus cum omni timore Dei, & mansuetudine Ecclesiasticam regulam. Neque enim inimici ejus sumus, nec in aliqua re tam illum, quam paucos servos atque fugitivos, qui ejus negotii socii sunt, læsimus; sed Dei timorem & normam rigoris Evangelici [b] familiaritati pristinæ & necessitudini * prætulimus. Qui cum accersitus esset ad quæstionem coram Episcopis, & omni Clero negotium * dicere, & crebrius vocaretur ad caussam, cœpit subterfugere, & differre diem ex die: illa videlicet spe, ut multorum sermo narrabat, quod paulatim mulieris silentium redimeret. Et hoc faciens, sanctorum fratrum animos vulnerabat. Quis enim * ambigit, fiduciam bonæ esse conscientiæ; fugam autem, & dissimulationem, ut parcius loquar, & aperte proferam quod sentio, apud plerosque genus confessionis judicari? Præsertim cum grave ei mulier datis libellis * crimen impingeret, & hoc per populos jactaretur, illum magnopere agere, ut quolibet potius genere, quam Episcoporum judicio res finem acciperet. Quæ mulier, ignorante me, amicorum ejus studio, & in * albo viduarum descripta est, ut refrigeriis eleemosynæ dolorem vulneris solaretur. Quod postquam a quodam Diacono didici, qui intrepidus nuntiabat, mulierem scriptam in viduarum numero, ut taceret, quod objecerat: illico per multos Isidoro indicem prodidi, & monui, ut Episcoporum se judicio præpararet, muliere dumtaxat a cæterarum consortio separata, donec caussæ videremus eventum. Neque enim fas erat, eam Ecclesiæ opibus sustentari, quæ tantum crimen aut dixisset temere, aut tacuisset. Iste est signifer hæreticæ factionis. Hoc utuntur duce vel locupletissimo si, quos in exordio epistolæ descripsimus: qui possit præbere cibos, & peregrinationis eorum incommoda sustentare. Ubi furor, & cædes necessariæ sunt, nullius alterius indigent auxilio; ubi expensæ & sumptus varii, nihil largitore accommodatius.

Margin: * Ms. perrulimus. — * Ms. dicetet. — * Ms. abigit. — * Ms. cum — * Ms. alvo — Isidorus satis dives,

4. Dolent contra me, atque insaniunt, quare solitudines, & habitacula Monachorum, in quibus sancta conversatio est, non permiserim impiis Origenis dogmatibus pollui. E quibus ut cætera prætermittam [c] in libris Resurrectionis, * quos scripsit ad Ambrosium, dialecticum morem imitans disputandi, in quo sciscitatio est, atque responsio, artis magicæ prædicator his verbis est. [d] Ars magica non mihi videtur alicujus rei subsistentis * vocabulum, sed etsi sit, nequaquam est operis mali, nec quod haberi possit contemptui. Quæ dicens, perspicue Domino contradicit, qui loquitur per Prophetam, *Sta nunc in incantationibus tuis, in multis * veneficiis tuis, quæ didicisti ab adolescentia tua, si possint tibi prodesse. Laborasti in consiliis tuis: stent Astrologi cæli, & * salvum te faciant, [e] qui contemplati sunt sidera, nuntient tibi, quid super te futurum sit.* Præterea in libris περὶ Ἀρχῶν & hoc persuadere conatur,

Margin: * Ms. quod — * Ms. vocabulo. — Isai. 47. 12. 13. juxta LXX. — * Ms. beneficiis. — * Ms. salvam.

 quod

sim subvertit, præcipue vero illud Serapidis Alexandriæ. Eunapius in Vita Ædesii ab Evagrio Præfecto Ægypti, & Romano comite rei militaris egregiam operam præstitam fuisse illi Antistiti ad illud evertendum tradit καὶ τὰ περὶ τὸν Κάνωβον ἱερὰ ταυτὸ τοῦτο ἔπασχον, Θεοδοσίου μὲν τότε βασιλεύοντος, Θεοφίλου δὲ προστατοῦντος τῶν ἐναγῶν ἀνθρώπων τινὸς Εὐρυμέδοντος· ὅς ποθ' ὑπερθύμοισι γιγάντεσσιν βασίλευεν, Εὐαγρίου δὲ τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν ἄρχοντος, Ῥωμανοῦ δὲ τοὺς κατ' Αἴγυπτον στρατιώτας πεπιστευμένου. Colligi potest circa annum 391. templum Serapidis fuisse destructum ex Theodosii lege ad Evagrium titulo *de Paganis*, sive ut Valesius notat ex Marcellini Chronico ad an. 389. Timasio & Promoto consulibus: atque ex Zosimo lib. 1. ubi Theodosium impetasse tradit Cynegio Præfecto Prætorio cum in Ægyptum mitteretur, ut Gentilium fana destrueret, qui in Consulatu suo an. 388. obiit. vid. Idatium in Fastis. Confer vero Pagium, qui ad ann. 389. num. 13. Valesium hac super re impugnat.

a Reposuimus, quod in archetypo erat, *matre*, pro quo antea, *muliere* legebamus. Vide Palladium in Vita Chrysostomi cap. VI. p. 21. ubi corrupto nummis puero, ejusque *matre*, Sodomitici criminis reum Isidorum, iniquissime egisse, Theophilus dicitur.

b Impense enim Isidorum antea amaverat Episcopus Alexandrinus, & beneficiis devinxerat sibi, ut etiam post Nectarii obitum ad Constantinopolitanam sedem illum evehere modis omnibus studuisset.

c Intellige *de Resurrectione dialogos duos*, quorum meminit Eusebius VI. 24. & a duobus aliis de eodem argumento libris optime distinguit Hieronymus in fragmento epist. nunc. 33. ad Paulam. Bene vero est quod hinc discimus, Ambrosio, celeberrimo nempe ἐργοδιώκτῃ suo fuisse ab Origene inscriptos, jamdiu enim interciderunt. Mox in archetypo erat *suscitatus* pro *sciscitatio*, quod ex ingenio nos, cogente orationis sensu, fecimus.

d Iisdem verbis in Paschal. 1. n. 1. Theophilus, sive ejus interpres Hieronymus: *magicis quoque artibus patrocinium tribuens* Origenes, *in tractatibus suis his locutus est verbis: Ars magica non mihi videtur alicujus rei subsistentis vocabulum, sed etsi sit, non est operis mali, ne quis eam habere possit contemtui.* Sic anonymus supra laudatus apud Photium inter Origenianas criminationes hanc quoque recenset, quod dixerit ὅτι οὐ κακὸν Μαγία; & qui in eumdem Origenem paulo iniquior videtur Eustathius Antiochenus lib. de Engastrimytho.

e Vitiose erat in ms. *contemplatus es*, minori numero, tum plurium, *nuntient*. Utrumque exegimus ad sanctum textum, & præcipue Græcum οἱ ὁρῶντες &c.

[a] quod vivens Dei [a] Sermo non aſſumpſerit corpus humanum, & contra Apoſtoli vadens ſententiam ſcripſit, Quod [Philip. 2. 7.] qui in forma Dei æqualis erat Deo, non fuerit Verbum Dei, ſed anima de cæleſti regione deſcendens, & ſe de forma æternæ majeſtatis evacuans, humanum corpus aſſumpſerit. Quæ dicens Joanni apertiſſime contradicit ſcribenti, [Joan. 1. 14.] & *Verbum caro factum eſt*. Nec poteſt anima credi Salvatoris, & non Deus Verbum, & formam, & æqualitatem paternæ majeſtatis habuiſſe. In alias quoque impietates furibundus * exſultat, [* Mſ. exaltat] volens eum, qui in conſummatione ſæculorum, & in deſtructione peccati ſemel paſſus eſt, Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum [b] pro Dæmonibus quoque, & ſpiritalibus nequitiis crucem aliquando paſſurum. Nec meminit Pauli ſcribentis, [Hebr. 6. 6.] *Impoſſibile eſt, eos qui ſemel ſunt illuminati, guſtaverunt & donum cæleſte, & participes ſunt facti Spiritus Sancti, guſtaverunt nihilominus bonum Dei Verbum virtuteſque ſæculi venturi, & prolapſi ſunt, renovari iterum ad pœnitentiam, rurſum crucifigentes ſibimet ipſis filium Dei, & oſtentui habentes*. Si hoc ſcire * voluiſſet, [* Mſ. voluiſti.] immo ſi non ea quæ ſcit, * contemneret, [* Mſ. contemnet.] nunquam Apoſtolo contradicens, pro Dæmonibus quoque * diceret, [* Mſ. dicet.] Chriſtum paſſurum, & eum * præberet [* Mſ. præbet.] oſtentui: clauſa, quod legimus, aure pertranſiens, [Rom. 6. 9. 10.] *Chriſtus reſurgens a mortuis, ultra non moritur: mors ei nequaquam dominabitur. Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel, quod autem vivit, vivit in Domino*. Hoc enim quod dicitur *ſemel* non ſecundum recipit, nec tertium: unde Apoſtolus ſciens eum ſemel crucifigi, [Heb. 7. 27.] tota ad Hebræos affirmat audacia: *Hoc enim fecit ſemel ſe ipſum offerens*.

5. Ob hæc & alia plurima, de quibus ſcribere epiſtolaris ſermo non patitur, condemnati ſunt, & ejecti de Eccleſia; * ſed [* Mſ. &] fatuitati juncta ſuperbia, Epiſcoporum (A) judiciis contradicunt, cohæreticum ſuum nitentes ſeditione defendere, & per alienas provincias ſuberrantes, damnati damnatum habent ducem, & [Iſidorum] hujus operis eriguntur. Obſecro itaque vos, fratres cariſſimi, ut ſi * iſtuc [* Mſ. illuc] veniunt, præceptis Evangelicis eos ad lacrymas provocetis. Voti noſtri eſſe, & illos, & alios errores corrigere pœnitentia, & digne ſuo nomine converſantes, [c] ut qui vocantur Monachi, ſi tamen (B) hoc eſſe cupiunt, quod dicuntur, ſilentium diligant, & fidem Catholicam, quibus nihil omnino eſt * præferendum. [* Mſ. perferendum.] Sed ut audio, imitantes Zabulum, huc illucque diſcurrunt, & quærunt quos [1. Pet. 5. 8.] ſuis impietatibus devorent. Putant enim inſaniam, fidem, audaciam, fortitudinem; & iccirco erecti in ſuperbiam, Eccleſiaſticæ * prædicationi [* Mſ. prædicationis.] Origenis doctrinam, quæ Idololatriæ mixta eſt, præferunt. Sicubi ergo fratres, & plebem (C) quæ vobis credita eſt, turbare tentaverint, cuſtodite gregem Domini, & inſanos impetus eorum reprimite. Nihil eis nocuimus, nihil [d] tulimus: una cauſſa in nos odiorum eſt, quod uſque ad mortem parati ſumus fidem defendere.

6. Cætera prætermitto, quomodo nobis necem inferre tentaverint, & quibus inſidiis id machinati ſunt, quando & Eccleſiam, quæ eſt in Monaſterio Nitriæ, poſtquam damnati ſunt, (D) occupaverunt; ut & nos, & * plurimi [* Mſ. plurimis & Epiſcopis] nobiſcum Epiſcopi, ac Monachorum patres, & vita, & ætate venerabiles ingreſſu ejus * prohiberentur, [* Mſ. prohibentur.] conductis libertinis & ſervis, qui propter gulam, & ventrem ad omne facinus armati ſunt. Cumque opportuniora Eccleſiæ [e] quaſi in obſidione urbis, tenerent loca, palmarum ramis fuſtes, & bacil- (E) los protegebant, ut ſub pacis inſignibus paratos ad cædem animos diſſimularent. Et ut firmior eſſet factio, & promptior cuneus ad audaciam, multis

a Ex Græc. λόγος quod eſt *Verbum*. Hanc porro de anima Chriſti doctrinam longe abſonam iterum execrat Theophilus in 1. Paſch. quod nempe illud Pauli Philipp. 2. 7. *Non rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinanivit, formam ſervi accipiens*, ad Chriſti animam retulerit, quam Deo æqualem crediderit, & non ipſum Verbum, ſed ſolam ejus animam ad terrena veniſſe. Vide Juſtinianum epiſt. ad Menam in fine, ubi delirium iſtud exagitat ex libris περὶ ἀρχῶν, nam in Ruffini verſione diſſimulatur.

b Hæc rurſum devoventur Paſchal. 1. quod *Chriſtum*, dixerit Origenes *pro Dæmonibus, ac ſpiritalibus nequitiis apud ſuperos adfigendum cruci*. Et Hier. Apologet. in Ruffinum lib. 1. cap. 5. *Origeni tuo*, inquit, *licet Chriſtum dicere ſæpe paſſum, & ſæpius paſſurum, ut quod ſemel profuit, ſemper proſit aſſumtum*: quæ exaggerans Epiſt. ad Avitum cap. 4. inde conſequi oſtendit, licet *ille*, Origenes, *non dixerit, ſicut pro hominibus homo factus eſt, ut homines liberaret, ſic & pro ſalute Dæmonum, Deum futurum quod ſunt ii, ad quos venturus eſt liberandos*. Confer, ne longiores ſimus teſtimoniis adducendis, Oroſium in Commonitorio, & Severum Sulpitium Dialog. 1. cap. 3. Juſtinianum ſæpius laudata ad Menam epiſtola &c.

c Supple *eſſe*, aut verius leg. *converſari*, & vid. Paſchal. II. n. 22. ſub finem, ubi eadem eſt ſententia de Monachis.

d Suppleri locum jubemus, ac legi *nihil injuriæ intulimus*. Conjecturas noſtras ipſe confirmat Theophilus in Paſchali altera n. 23. *Nihil eis intulimus injuriæ, nihil nocuimus &c.*

e Sic ex ingenio locum emendamus, legendumque omnino conſtituimus, *quaſi* pro *qui*, & *tenerent* pro *tenerentur*, quæ duo erant in archetypo librarii ſphalmata, quæ ſenſum evertebant. Porro ſimillimum huic locum de baculis ad diſſimulandam cædem, arborum foliis contectis, habet Hier. in ſuperioribus epiſtolis, qui tamen menti non occurrit.

tis ingenuorum pecunias divisere, qui acceperunt, non ut sceleri consentirent, sed ut nobis [a] providerent conatus eorum, & paratas insidias panderent ad cavendum. Quod cum cerneret innumerabilis frequentia Monachorum, cœperunt omnes vociferari, & paucorum furorem consono clamore terrere, ut saltem metu Collectam fieri * finerent, & Ecclesiæ jura servari. Et nisi gratia Dei multitudinis impetum refrenasset, [b] evenisset aliquid, quod solet in seditionibus fieri; in tantum enim nefarii homines temeritatem immo insaniam præruperant, ut sanctæ quoque conversationis Monachi, & semper mansuetissimi eorum furorem sustinere non * possent. Quæ nos omnia [c] Dei auribus patienter, & humiliter tulimus, providentes saluti eorum, qui contra nos hostiliter pugnabant: ita dumtaxat, ut Ecclesiasticas regulas & fidem rectam nullius amicitiis donaremus: quod potens est Dominus & nobis, & omnibus servis suis in commune concedere, ut necessitudini hominum præferamus fidei unitatem. Simulque & vos petimus, ut singuli cum populis qui vobis crediti sunt, oretis attentius, & Deum misericordiam deprecemini, quo possimus hæreticorum insidiis resistentes, habere pacem cum his, qui semper pro veritate pugnaverunt, omnesque simul coronam justitiæ præstolemur. Fratres qui vobiscum sunt, [d] plebs quæ mecum est, in Domino salutat.

* Mſ. ſinerent.

* Mſ. poſſint.

[e] * EPISTOLA XCIII.

Sive RESPONSUM JEROSOLYMITANÆ SYNODI Ad superiorem THEOPHILI.

[f] S. HIERONYMO, ut videtur, interprete.

* Al. inedita Scripta paucis diebus post superiorem.

Respondent Synodi Patres, immunem ab Origeniana, quam subinde exsecrantur hæresi, esse Palæstinam; tamen quæquumque Theophilus in superiori Synodica damnaverat, dogmata, & personas damnare se profitentur.

Domno & Honorabilissimo Episcopo THEOPHILO EULOGIUS, JOANNES, & *cæteri Episcopi, qui Jerosolymis in Sancta* [g] *Encæniorum die reperti sunt.*

1. *NOsti, Domine, cuncta laudabiliter* [h] *peragi & ante nostras literas, quod omnis propemodum Palæstina gratia Christi ab hæreticorum aliena sit scandalo, præter paucos, qui Apollinaris erroribus adquiescentes, noxia præceptoris sui scripta meditantur. Atque utinam,* [i] *Sanctorum orationibus, non nos inquietarent* [k] *Judaici serpentes, & Samaritanorum incredibilis stultitia, atque Gentilium apertissimæ impietates, quorum turba quamplurima & ad veritatem prædicationis omnino auribus obturantes in similitudinem luporum gregem Christi circumjentes, non parvas * nobis excubias, & laborem incutiunt, dum volumus oves Domini custodire, ne ab his dilacerentur. Et quia scripsit nobis Sanctitas tua, repertos quosdam in Ægypto, qui*ex Origenis dogmatibus pestifera quædam velint introducere in Ecclesiis, & simplicium corda decipere: ideo necessarium duximus significare Sanctitudini tuæ, quod istiusmodi prædicatio a nostris auribus aliena sit. Neque enim audivimus umquam docentes, quod Christi regnum aliquando sit terminan-*

* Mſ. vobis

[a] Malim scribi *proderent*, concinniori sensu.
[b] Mendose erat in mſ. duobus verbis *& venisset*.
[c] Facile scripserat Hieron. *surdis auribus*, quemadmodum jubemus legi pro *Dei auribus*, quod mendum est antiquarii, tametsi in textu non immutamus.
[d] Jam igitur soluto Episcoporum conventu, post aliquod tempus epistola data est.
[e] Prodit nunc primum ex eodem Ambrosiano exemplari, in quo post alteram Theophili Paschalem epistolam exhibetur.
[f] Satis probabili testimonio id collegisse nobis visi sumus ex ipsius Hieronymi verbis lib. 1. Apologet. adversus Ruffinum sub initium, ubi, *si*, inquit, *quidquid contra Origenem & sectatores ejus dicitur, in te dictum putas, ergo & epistolæ Papæ Theophili, & Epiphanii, ET ALIORUM EPISCOPORUM, QUAS NUPER, ipsis jubentibus TRANSTULI, te petunt, te lacerant*. Qui enimvero alii Episcopi in Origenem, ejusque sectatores Epistolas scripsisse intelligendi sunt, quas per id temporis Hieronymus Latine explicarit, si hujusce in primis Jerosolymitanæ Synodi Patres non sunt, quorum hæ literæ proferuntur? Accedit petitum ex indole Ambrosiani libri argumentum, qui non alias ferme continet a Hieronymianis elucubrationibus, tametsi alias proprii ingenii, alias a Græcis Latine conversas.
[g] Primam Encæniorum templi Jerosolymitani diem fuisse XIV. Septembris supra etiam adnotavimus ex Nicephori testimonio lib. 8. Histor. cap. 10.
[h] In mſ. erat *pati*; quod compendiariæ scriptionis vitium arbitrati sumus.
[i] Facile in Græco fuerit, αἴθε, διὰ τῶν εὐχῶν ἁγίων *utinam, ob sanctorum preces*, sensu magis perspicuo.
[k] Id ipsum Hieronym. notat supra Epistol. 82. num. 10. *Sunt heic Judæi, sunt variorum dogmatum hæretici, & maxime impurissimi Manichæi &c.* Porro de Samaritanorum stultitia incredibili, ut Synodi Patres vocant, insignia argumenta repete ex Epiphanio hæres. IX. Philastrio, Leontio Byzantin. de Sectis Act. 11. Gregorio Magno pluribus locis, quibus adde Baronium Annal. XXXV.

nandum. Absit hoc a Fidelium auribus, Gabriel Angelo loquente ad Mariam de eo qui nasciturus est Christus, atque dicente, Regnabit super domum Jacob in æternum, & regni ejus non erit finis. (Luc. 1, 33.) *Neque, quod Zabulus cunctis peccatorum vitiis liberatus dignitatem obtineat, quam habuit antequam caderet, ita ut & ipse, & Christus sub unum Dei Patris redigantur imperium. Qui enim ita credunt, ituri sunt in tenebras, quæ præparatæ sunt Diabolo, & Angelis ejus. Quod si qui sunt, qui in suis Tractatibus tradiderunt, quod Filius nobis* [a] *comparatus, sit veritas, Patri conlatus, mendacium: & quod est, inquiunt, Petrus & Paulus* [b] *ad Salvatorem, hoc est Unigenitus Filius, & Dei Verbum, comparatus Patri: & ut breviter nostram sententiam declaremus (neque necesse est eadem rursus tractare) quiqumque hoc prædicat, quæ Beatitudo tua damnanda significat, & quæ discordant ab ea fide, quam pio sensu Patres nostri in urbe Nicæna scripserunt & ipsi, & dogmata eorum sint Ecclesiæ anathema, cum Apollinare, qui contra sanctas Scripturas vadens, imperfectum hominem dicit a Domino Jesu Christo nostro esse susceptum, & non* [c] *plenam assumptionem ejus & animæ & corporis salutem datam. Nos enim insistentes Patrum vestigiis, & Scripturarum vocibus eruditi, docemus & prædicamus in Ecclesiis, & confitemur, Trinitatem increatam, æternam, unius esse in tribus subsistentiis, & in una Deitate* [d] *adorantes. Si * quis autem tua Reverentia, vel propter dogmatum pravitatem, vel propter alias caussas a communione sejungit, sicuti nobis indicare dignatus es, scias in nostris Ecclesiis non recipiendos, donec tu pœnitentiæ eorum, si tamen voluerint damnare perversa, veniam dederis. Saluta omnes qui tecum sunt Sacerdotales gradu.*

* Leg. quos

[e] * EPISTOLA XCIV.

* Al. inedita Scripta eodem tempore quo superior.

DIONYSII AD THEOPHILUM.

[f] A S. HIERONYMO, ut videtur, Latine reddita.

Theophilum continuo laudat, quod ejus opera damnata sit hæresis Origeniana, quam ut persequi ad finem usque non desinat, vehementer hortatur.

Domno Beatissimo THEOPHILO DIONYSIUS [g] *Liddensis Episcopus.*

B*Onus Deus noster, qui in conciliis sanctorum glorificatur, & amicos sibi, ac Prophetas singulis temporibus præparat, si ordinem nostræ generationis aspicias,* [h] *te, Domine frater beatissime, æmulatorem rectæ fidei suscitavit,* [i] *ut & superstitionem hæreticam de Gentilium fonte manantem Apostolico rigore contereres, & humanum genus, quod multis trahitur erroribus, ac dispersum gregem Christi ad suum Pastorem reduceres; qui tempore passionis iccirco pro cunctis dedit animam suam, ut nunc possimus credentes dicere,* Vere Deus in nobis est. (Ps. 88. 8.; 1. Cor. 14. 25.) *Quis enim ita aut stultus, aut impius est, ut non confiteatur, te maximum orbi dedisse munus,* [k] *deletis sceleratissimis * blasphemis Origenis discipulis, ne Ecclesia Christi ab his polluatur, quorum cancer, & insanabilis lepra*

* fort. blasphemi

a Vitiose, ut pleraque alia, erat in Ambrosiano libro, *nobis sit comparatus veritate*: quod emendavimus, ut in superiori Synodica num. 3. ex his, Augustini de Hæresibus ad Quodvultdeum, *Dixit praterea Origenes, quod Filius Dei sanctis hominibus comparatus, sit veritas, Patri conlatus, mendacium.* Immo vero ex Guidone Perpiniano in Summa de Hæresibus, ubi in Origeniana hunc ipsum locum exscribens emendariori usus apographo, legit, *quod Filius nobis comparatus sit veritas: &c.* Quod boni Scriptoris testimonium multi ea etiam de caussa faciendum est, quod hanc Palæstinorum Antistitum Decretalem de nomine appellet, eamque ante annos supra quadringentos noverit.

b Iterum ex Perpiniani Carmelitæ testimonio locum emaculavimus: in Ambrosiano enim archetypo vitiose erat *a Salvatore.* Verissime autem ille in suo legerat, *& quod est Petrus & Paulus ad Salvatorem, hoc est Unigenitus Filius, & Deus Verbum* (non *Dei Verbum*) *comparatus Patri.*

c Ut sensus constet, sitque prespicuus, *m* literam in fine vocum *plenam assumptionem*, dele, quam literam sexto casui tam sæpe in mss. veteri viriosa pronuntiatione addi, ii facile norunt, qui veteres membranas aliquando consuluerunt. Nobis aliud exemplum suppeditat literatus lapis domestici Musæoli nostri, qui Ethnicam ex una parte, Christianam ex alia inscriptionem refert: & in antiquiori Ethnica legitur.

SINE ALTERITRUM. ANIMI. LESIONEM.

d Lege sodes & meo periculo, *substantia*, pro eo quod reliquimus ex ms. *adorantes*. Literarum utramque vocem componentium similitudo, quam facilius pervidebis, si eas majusculo, ut veteres, charactere descripseris, & fortasse detritæ etiam in autographo priores literæ, imperitum librarium omnino fefellerunt. Cæterum & sensus, qui nequaquam aliter constabit, & ipsa vocula *unius*, quæ substantivum nomen, ad quod referatur, non haberet, & tandem ipsum *adorantes*, quod certum heic loci est vitium, emendationem nostram non tuentur modo, sed evincunt. Porro tam insignem ac luculentam Sanctissimæ Trinitatis confessionem cum Hieronymi Epistolis XV. & XVI. ad Damasum confer, & nostras quoque adnotationes in eas recole, si tanti sunt.

e Superiori Palæstinorum Antistitum continuo subditur in Ambrosiano libro, ex quo primum in vulgus prodit.

f Eodem adducimur argumento quo de superiori Palæstinorum epist. diximus nota *e*. Hunc quippe Liddensem Episcopum, ex eorum numero esse, facile nobis persuademus, quorum epistolas a se Latine conversas Hieronymus testimonio suo illo confirmat.

g Alio nomine *Diospolitanus*. Lucianus de revelat. corpor. S. Stephani: *Ego renuntiavi*, inquit, *Episcopo, cum esset in Lidda, quæ est Diospolis.* Vide S. P. nostrum lib. contra Joannem Jerosolymitanum sub finem, ubi de isto Dionysio loquitur.

h In archetypo erat *&* pro *te*, ut leviora vitia dissimulemus.

i Ms. vitiosa methatesi *& ut*, & mox *reducens*, pro *reduceres*; quæ omnino imperitis librariis sunt imputanda.

k Erat *electis*, supino errore. Malim vero *ejectis*.

lepra sic multorum corda pervasit, ut & qui simulant pœnitentiam, hæresi jungant perjurium; & nos, quos tacere cogunt, odire non desinant. A

1. Paral. 22. 13. 2. Confortare igitur & viriliter age, *Dei famule, & usque in finem Origenis figmenta persequere, ne simplicium mentes sub umbra [a] sapientiæ blandis ejus capiantur illecebris, & fiat in corpore Christi scissuræ divisio. Omnes enim qui sapiunt, quæ sursum sunt, te Patrem, & spem, & coronam fidei alacres profitentur,* B *quod Arii Magistrum, & [b] discipulum ejus Evangelico mucrone confoderis. Fratres cellulæ meæ oppido te salutant, & fratres qui tecum sunt.*

[c] * EPISTOLA XCV.

ANASTASII PAPÆ

[d] AD SIMPLICIANUM.

* Al. inedita Scripta, ut videtur, sub initium ann. 400.

Studium Theophili, ac vigilantiam laudat, cujus literis conventus, Simpliciano Mediolanensi Episcopo denuntiat, a se quoque Origenianæ hæresi inflictum esse anathema.

Domino Fratri SIMPLICIANO ANASTASIUS.

1 GRandem *sollicitudinem atque excubias super gregem suum pastor habere adprobatur. Similiter & [e] ex alta turre caussa civitatis diu noctuque cautus speculator observat. Magister [f] providus navis* hora

a Literarum compendio scriptum erat *stia*.

b Origenem quidem Arii magistrum passim etiam Hieronymus vocat: & quibus de caussis verissime explicat; at simul & *discipulum* dici eum, nulla ratio patitur, legendumque est omnino heic loci *discipulos*, plurium numero, ut Origenistas hæreticos notet.

c Prodit ex eodem, quo tres superiores, Ambrosiano exemplari, in quo inter epistolam Epiphanii ad Joannem Jerosolymitanum, quæ in nostra recensione est 51. atque aliam nunc 90. Theophili ad Epiphanium, locum sortitur.

d Haud dubium, quin Mediolanensis Ecclesiæ Episcopum. Ut autem nihil dissimulemus, fecit aliquando isthæc ad Simplicianum inscriptio, suspectam nobis ipsius Epistolæ germanitatem. Nimirum Theophili Synodica, ut alibi certis argumentis constitutum est, ad annum pertinet quadringentesimum: ac rursus cum Palæstinis Episcopis in Æliæ encæniis congregatis inscripta sit, encæniæ autem ejus templi in diem incidant Septembris decimum quartum, eidem mensi, iisdemque circiter diebus est adscribenda. Ejus itaque Episcopi Alexandrini literas, quibus *conventus est*, ac de Origenis damnatione certior factus Anastasius, non potuit, ut quam citissime putaveris, ante finem ejusdem Septembris accepisse, atque exinde spatio aliquo temporis intercedente, arrepta Eusebii occasione, scribere ad Simplicianum. Hic vero duos ferme ante menses obierat, siquidem Mediolanensis Ecclesiæ certissima monumenta XVIII. Calendas Septembris hujus utique anni exitum ejus consignant; nec facile creditu est, tamdiu ejus mortem Romanum Pontificem latuisse, ut ad eum scriberet quasi superstitem, maxime cum ex iisdem Ecclesiasticis tabulis, Venerium ei statim, sive initio Septembris successisse, compertum sit. Ad hæc Venerio quidem Mediolanensi Episcopo datæ Anastasii epistolæ de Origenis damnatione memorantur tum aliis, tum ab ipso auctore Anastasio, ubi ad Joannem Jerosolymitanum rescribens, simul ipsi mittere se notat epistolam ad Venerium scriptam, in qua de Origene, deque exitiosa Origeniani libri interpretatione *diligentiori cura* sententiam tulerat. Ad Simplicianum vero nullæ umquam apud ullum ejus caussæ scriptorem ex Romano Pontifice epistolæ memorantur: non a Theophilo, non ab Epiphanio; quodque his magis interest, non abs Hieronymo, qui certe non alias quam ad Venerium legit umquam, aut novit, & frequenter ingerit adversariis, idem procul dubio atque acrius facturus antea, si datas hujuscemodi ad Simplicianum novisset, in quibus expressa Origenianæ doctrinæ damnatio est, illudque conceptis verbis *præceptum, ut illud quidquid est fidei nostræ contrarium ab Origene quondam scriptum, a nobis alienum esse debeat ac punitum.*

Atque hæc quidem duo erant præcipua, quæ in dubitationem nos adducebant argumenta, quæ studiosis lectoribus explicare otiosum minime sit. Nam ubi rem attentius perpendimus, cum Theophili literis *conventum* se dicit Anastasius, ut Origenem condemnaret, neutiquam illas censendas esse intelleximus, quas encyclicas Palæstinis, & Cypriis Episcopis inscripsit; & quas ad anni 400. Septembrem referendas nihil dubium est; sed priores alias, easque aut privatas, aut si mavis ex aliquo Patrum Ægyptiorum conventu, puta illas, quas laudat Justinianus ad Menam, & superiori anno videntur tribuendæ. Hujusmodi profecto sunt, quas Hieronymus Epist. 88. ad ipsum Alexandrinum Episcopum, memorat, ubi, *dispensatione*, inquit, *Dei factum puto, ut eodem tempore, tu quoque ad Anastasium Papam scriberes, & nostram, dum ignoras, sententiam roborares*; quæ quidem abs Hieronymo scripta, antequam Synodicam quam nos excudimus, Latinam faceret, & ipsa epistolæ epocha, & inferior ejusdem contextus probat. Huic alterum accedit argumentum ex hac ipsa Anastasii epistola, ubi *capitula blasphemiæ*, quæ cum suo pariter auctore damnat, ab Eusebio, Cremonensi videlicet, ejusdemque epistolæ portitore, accepisse se notat, non a Theophili epistolis repetit, e quibus tamen omnino repetenda erant, nisi aliæ fuissent a Synodicis his, quas edidimus. Credo enim in istis, Origenis blasphemiæ & diligentius expenduntur, & majori cum auctoritate refutantur, quam in Eusebii indiculo, qui forte ex uno Adamantii libro, puta περὶ ἀρχῶν, ex Ruffini interpretatione compactus est ad creandam majorem interpreti invidiam.

Cæterum damus libenter, Hieronymo minime notas fuisse istas Anastasii literas ad Simplicianum, notissimas vero illas ad Venerium. Innumeræ possent hujus ignorationis caussæ adduci, quas sibi lector, ne longiores simus, facile excogitabit, effingetque ex passim obviis in historia ecclesiastica exemplis. Quamquam haud scio, satisne aperte eas ipse Hieronymus denotet his in Epist. ad Demetriadem: *Cum esses parvula, & sancta, ac beatæ memoriæ Anastasius Episcopus Romanam regeret ecclesiam, de Orientis partibus hæreticorum sæva tempestas simplicitatem fidei, quæ Apostoli voce laudata est, polluere, & labefactare conata est. Sed vir ditissimæ paupertatis, & Apostolicæ sollicitudinis STATIM noxium percussit caput, & sibilantia hydræ ora compescuit.* Quin etiam idem ipse Theophilus, ubi in Sermone ad quosdam Monachos, ut a se, ita etiam ab Anastasio damnatum Origenem testatur: *Anathematizantes Origenem, cæterosque hæreticos, exemplo nostro, & Anastasii Sanctæ Romanæ Ecclesiæ Episcopi, qui ex veteribus certaminibus clarus nobilissimi populi dux creatus est, quem & universa Occidentis Episcoporum sequitur Synodus; quæ aceepit ac probavit Alexandrinorum Ecclesiæ sententiam in impium latam.* Quæ Justinianus Theophili verba in epist. ad Menam laudat.

e Uno verbo, nullo autem sensu, erat in archetypo *exultare*, quod ex ingenio emendare non dubitavimus tribus hisce verbis *ex alta turre*, quam scripturam & ipsa orationis series, & perspicui sensus necessitas postulabant. Proclive autem veteri librario fuerit, qui compendiarias exemplaris sui notas non intellexerit, unam pro tribus exscribere.

f Mirum dictu est hoc loco, tam paucis in verbis,

CLASSIS III. AN. 400.

hora tempestatis, & periculi magnam patitur animi jactationem, ne procellis, atque asperrimis fluctibus navis elidatur in saxa. Pari animo vir sanctus & honorabilis Theophilus, frater, & coepiscopus noster, circa salutis commoda non desinit vigilare, ne Dei populus per diversas Ecclesias Origenem legendo, in magnas incurrat blasphemias.

a Romanæ ecclesiæ prærogativa.

2. Conventus literis memorati, convenio Sanctitatem tuam, ut [a] sicuti nos in urbe Roma positi, quam Princeps Apostolorum statuit, & fide sua confirmavit gloriosus Petrus, ne quis contra præceptum legat hæc quæ diximus, damnavimus, & cum magnis precibus postulavimus, ut Evangeliorum instituta, quæ ex ore suo Dei & Christi docuit censura, [b] ab hac recedi omnino non debere, sed illud in memoriam deduci quod Paulus venerabilis Apostolus prædixit, atque commonuit, Si quis vobis evangelizaverit præter quod evangelizatum est vobis, anathema sit. *Igitur hoc præceptum tenentes, illud quidquid est fidei nostræ contrarium, ab Origene quondam scriptum, indicavimus, a nobis esse alienum atque punitum.* (Galat. 1.8.)

Eusebius Cremonensis.

3. Hæc Sanctitati tuæ scripsimus per Eusebium Presbyterum, qui calorem fidei gestans, & amorem circa Dominum habens, [c] quædam capitula blasphemiæ obtulit, quæ nos non solum horruimus, & judicavimus, verum & si qua alia sunt ab Origene exposita, cum suo auctore pariter a nobis scias esse damnata. Dominus te incolumen custodiat, Domine frater merito honorabilis.

bis, quam multa peccata sint a veteri amanuensi: siquidem erat in ms. *Magister hactenus navis hora tempestatis ecoris & periculo, magnam* &c. qua conjectura tantum adducti mutare ausi sumus, cum nullum esset sensus dispendium, ne hujusmodi monstris lector offenderetur. *Ecoris* vero, quod nomen nihil est, penitus expunximus.

a Illud *sicuti* adverbium pro *similiter*, sive *eodem pacto* sumitur, cujusmodi exempla apud veteres Latinos scriptores invenimus. Tunc vero pro *ut*, si & legeris, perspicue etiam sensus constabit: nam laciniosus ferme totus est textus, librariorum culpa.

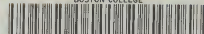
b Desunt heic loci quædam, quæ amanuensium veterum oscitantia exciderunt, puta *serventur; & constituimus*, aut quid simile; nec tamen, tot adhuc mendis impedita oratione, sancti Pontificis obscura mens est.

c Nimirum Cremonensis Eusebius, qui cum Romæ esset ab anno 398. Origenis libros περὶ Ἀρχῶν a Ruffino latinitate donatos, primus accusavit palam, atque inde blasphemiarum capitula excerpsit. Qui & Mediolani cum esset, per id nempe temporis, quo detulit hance ad Simplicianum Anastasii epistolam, quamdam Ruffino præsente recitavit ex ejus interpretatione Origenis sententiam, quam se impugnasse idem Ruffinus l. 1. Invectivar. tradit.

FINIS PRIMÆ PARTIS TOMI PRIMI.

Date Due


BOSTON COLLEGE
3 9031 01323042 0



